

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

OSMANLI YÖNETİMİ VE RUM TEBAÂ: SELANİK ÖRNEĞİ (1876-1913)

Doktora Tezi

MARIA NTISLI

TEMMUZ 2022

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

OSMANLI YÖNETİMİ VE RUM TEBAÂ: SELANİK ÖRNEĞİ (1876-1913)

Doktora Tezi

MARIA NTISLI

**DANIŞMAN
PROF. DR. ADEM ÖLMEZ**

TEMMUZ 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Danışmanın Unvanı Adı Soyadı

ÖN SÖZ

“Yabancı” bir ülkede “ecnebi” olmak ve doktora yapmak zor olabilir; ancak İstanbul Medeniyet Üniversitesindeki hocalarım ile üniversite içindeki ve dışındaki bütün arkadaşlarım kendimi “yabancı” gibi hissetmememi sağladılar. Beni cesaretlendirdiler. Onlara teşekkür ederim. Ayrıca beni Türkiye’ye getiren ve beş yıllık bir bursla bana destek olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına teşekkür ederim.

Bu tez çalışmasında birçok arşiv ve kütüphaneden faydalandım. 2016 yılı Mayıs ve Haziran aylarında İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinde araştırma yaptım. Seçtiğim belgeler Mart 2018’de tarafıma ulaştırıldı. 2017 yazında Selanik’teki Makedonya Mücadelesi Müzesinde çalıştım. Evangelos Kofos Arşivleri Koleksiyonu ve özellikle 1876’dan 1910’a kadar Yunanistan Dışişleri Bakanlığı belgelerini inceledim. 2018 yazında ise Selanik Metropol Kilisesi arşivinde çalıştım. Gazeteleri incelemek için Yunanistan Meclis Dijital Kütüphanesi ile Selanik gazetesi *Alitheia*’nın nüshalarının bulunduğu Selanik Belediyesi Kütüphanesinde araştırma yaptım. İstanbul’da T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığında 2017’den 2022’ye kadar çalıştım. Tükenmez bir araştırma kaynağı olan bu arşivde tezin konularını zenginleştirmek için gelecekte de çalışmam gerektiğini anladım. Kütüphanelerden İslam Araştırma Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi ve Aristoteles Üniversitesi Kütüphanesinde araştırmalar yaptım. İslam Araştırmaları Merkezindeki Selanik Vilayeti Salnâmelerini de kullandım. Bunlar ilgimi esas olarak demografiye odakladı. Burada çalışmalarımı kolaylaştıran tüm mercilere teşekkür etmek isterim.

Talep ettiğim her zaman benimle görüşen, bana faydalı ipuçları veren ve iyimserliğimi artıran Tez İzleme Komitesi üyeleri, Prof. Dr. Recep Karacakaya ile Prof. Dr. Bülent Bakar’a çok teşekkür ederim. Osmanlıca dersleri için Prof. Dr. Recep Karacakaya’ya ayrıca müteşekkirim. İhtiyacım olduğu zaman bana sağladığı bilgiler için Aristoteles Üniversitesindeki Yükseklikans Danışmanım Prof. Dr. Fokion Kotzageorgis’e şükranlarımı sunarım.

Nihayet ve en önemlisi danışman hocam ve zihnî mentorum Prof. Dr. Adem Ölmez'e teşekkür ederim. Tabii ki teşekkür etmek yetmez. Üniversitede onunla ilk tanıştığım andan itibaren içgüdüsel olarak benim danışmanım olması gerektiğini düşündüm. İçgüdülerime güvendiğim ve o da bana güvendiği için çok şanslıyım. Bana vermiş olduğu fırsat, göstermiş olduğu güven, sabır ve destek için minnettarım.

ÖZET

OSMANLI YÖNETİMİ VE RUM TEBAA: SELANİK ÖRNEĞİ (1876-1913)

NTISLI, MARIA

Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Adem Ölmez

Çalışmanın konusu, 1876-1913 yılları arasında Selanik'te Osmanlı yönetimi ile Rum cemaati ilişkisinin nasıl bir seyir izlediğini tespit etmektir. Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olan Selanik'te Rum cemaatinin Osmanlı yönetimi ile olan bağı, yönetim ile cemaat arasındaki görüş birliği ve görüş ayrılıklarının kaynağı ve Rumların millî kimliğinin korunmasına katkı sağlayan iletişim ağları incelendi. Selanik'in ana çalışma konusu seçilmesinde Selanik'in, Osmanlı Devleti'nin önde gelen çok uluslu ticari merkezlerinden biri olması etkili oldu.

Çalışmayı gerçekleştirmek için Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Tarih Arşivi, Makedonya Mücadelesi Müzesi Arşivi, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Arşivi ve Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Arşivi incelendi. Ayrıca İslam Araştırmaları Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Aristoteles Üniversitesi Kütüphanesi, Selanik Belediyesi Kütüphanesi ve Yunanistan Meclis Dijital Kütüphanesindeki literatür kullanıldı.

XIX. yüzyılda Balkan toplumları Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesi verirken Büyük Güçler kendi çıkarları için gelişmelere müdahale ediyorlardı. İlk Türk anayasası olan Kanun-ı Esasî'nin ilanı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1878'de Berlin Antlaşması, Rusya'nın Panslavizm politikası, Bulgaristan bağımsızlığı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Jön Türk Hareketi ve 1908'de Anayasası'nın yeniden uygulamaya konulması bu dönemin en önemli olayları arasındaydı.

Çalışmamızda Selanik'in nüfus yapısı, Fransız ve Alman konsoloslarının öldürülmesi, Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi, eğitim üzerinden yapılan mücadeleler ve adalet sistemindeki değişik pratikler üzerinde duruldu. Yunan tarihçilerin haricinde az bilinen *Selanik Rum Cemaati Meselesi* çeşitli yönleriyle incelendi. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı reformlar sonucunda o zamana kadar münhasıran Kilise tarafından

yönetilen konulara halkın katılımı sağlandı. Bu durum doğal olarak tepkileri beraberinde getirdi ve Selanik Rumlarını ikiye böldü. Borçlar, mali anlaşmazlıklar, iş bulma talepleri vb. davalar gösterilerek benzer davaların nasıl çözüldüğü adalet konularının tartışılmasına neden oldu.

Hem Osmanlı hem de Yunan arşiv kaynaklarını kullanan bu tez, ilgili Türk ve Yunan tarih yazımında var olan bu boşluğu kapatmaya çalıştı. Dönemin Rumlarının baş düşmanının Osmanlı Devleti değil, Bulgarların milliyetçi mücadelesi olduğunu ispatladı. Bu aynı zamanda Müslümanlar ve Rumlar arasındaki yakınlaşma noktasıydı. Osmanlı Devleti'nin idari sisteminin Rumlara sunduğu esneklik, onların çeşitli işlerini yarı özerk bir rejim içinde yönetmelerine olanak sağlamıştır. Büyük Güçlerin baskısı altında yapılan reformlar, zaman zaman iki tarafın ilişkilerini de etkilemiştir. Rumlar; kendilerini diğer gayrimüslim tebaalarla eşit kılan herhangi bir yeniliğin, gayrimüslimler arasındaki “primus inter pares” statülerini aşağılamak anlamına geldiğine inanıyorlardı.

20 Eylül, 2022. 697 Sayfa.

Anahtar Kelimer: Rum, Selanik vilayeti, Osmanlı yönetimi, Rumların eğitimi, Kız Vakası, Makedonya Meselesi, Patrikhane İmtiyaz Meselesi, Selanik Rum Cemaati Meselesi

İNGİLİZCE ÖZET

OSMANLI YÖNETİMİ VE RUM TEBAAS: SELANİK ÖRNEĞİ (1876-1913)

NTISLI, MARIA

PhD Dissertation, Department of History

Advisor: Prof. Dr. Adem Ölmez

The subject of the dissertation is to determine the course of the relationship between the Ottoman administration and the Greek Community in Thessaloniki between 1876 and 1913. In Thessaloniki, a province of the Ottoman Empire, the connection of the Greek community with the Ottoman administration, the consensus among them, the points of departure and the communication networks that contributed to the protection of the special identity of the Greeks were examined. The fact that Thessaloniki was one of the leading multinational commercial centers of the Ottoman Empire and my birthplace was effective in choosing Thessaloniki as the main place of this dissertation. This has improved my ability to access resources and analyze information.

In order to carry out the dissertation, *the History Archive of the Holy Metropolis Church of Thessaloniki, the Macedonian Struggle Museum Archive, the Istanbul Greek Orthodox Patriarchate Archive and the Ottoman Archive of the Republic of Turkey* were examined. In addition, literature from the *Islamic Research Center, Boğaziçi University Library and Aristotle University Library, Thessaloniki Municipality Library and Greece Parliament Digital Library* were used.

In the 19th century, while the Balkan societies were fighting for independence against the Ottoman Empire, the Great Powers were always intervening for their own interests. The proclamation of the Constitution, the Ottoman-Russian War of 1877-1878, the Treaty of Berlin in 1878, the pan-slavism policy of Russia, the independence of Bulgaria, the Ottoman-Greek War of 1897, the Young Turk Movement and the re-implementation of the Constitution in 1908 were among the most important events of this period.

In our dissertation, we focused on the population situation of Thessaloniki, the murder of the French and German Consuls, the Privilege Issue of the Patriarchate, the

struggles over education and different practices in the justice system. The Greek Community Issue of Thessaloniki, which is little known in non-Greek historiography, has been examined in various aspects. As a result of the reforms implemented by the Ottoman State, public participation was ensured in the issues that had until then been exclusively administered by the Church. This situation naturally caused reactions and divided the Greeks of Thessaloniki into two. Debts, financial disputes, employment requests, etc. how similar cases were resolved by showing cases led to discussion of justice issues.

Using both Ottoman and Greek archival sources, this thesis sought to bridge this gap in the relevant Turkish and Greek historiography. It is proved that the main enemy of the Greeks of the period was not the Ottoman Empire, but the nationalist struggle of the Bulgarians. This was also the point of rapprochement between Muslims and Greeks. The flexibility offered to the Greeks by the administrative system of the Ottoman Empire allowed them to manage their various affairs in a semi-autonomous regime. The reforms made under the pressure of the Great Powers also affected the relations of the two sides from time to time. The Greeks believed that any innovation that put them on par with other non-Muslim subjects meant humiliating their “*primus inter pares*” place among non-Muslims.

September 20, 2022. 697 Pages.

Keywords: Rum (Greek), Selanik vilayeti (Thessaloniki Province), Osmanlı yönetimi (Ottoman administration), Rumların eğitimi (Greek Education), Kız Vakası (Girl Incident), Makedonya Meselesi (Macedonian Issue), Patrikhane İmtiyaz Meselesi (Patriarchate Privilege Issue), Selanik Rum Cemaati Meselesi (Thessaloniki Greek Community Issue).

ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Maria Ntışlı

Uyruğu: YUNANİSTAN

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Florina'daki Selanik Aristotles Üniversitesi (01/01/2004'te Batı Makedonya Üniversitesi olarak adlandırılmıştır.) Balkan Çalışmaları Bölümü	2004
Yüksek Lisans	Selanik Aristoteles Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü. Balkan Yarımadası'nın ülkeleri tarihinde ve Türk çalışmalarında uzmanlık	2013
Doktora	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı	2022

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2021-2022	Akademik yılı: Selanik Aristoteles Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü – Yardımcı Bilim Laboratuvarı (Εργαστήριο Βοηθητικών Επιστημών)	Türkçe Öğretmeni
2021 (Güz Dönemi)	Kara Kuvvetleri Lisans Okulu Komutanlığı Küçükyalı / İstanbul	Yunanca Öğretmeni
2021	Yunanistan Millî Bankası tarafından finanse edilen “1821 için Selanik Aristoteles Üniversitesinin Genç	Araştırmacı

Tarihçileri” Programı için Selanik Aristoteles Üniversitesi
Araştırma Fonları Özel Hesabı ile Proje Atama Sözleşmesi

2020-2021	Akademik yılı: Selanik Aristoteles Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü – Yardımcı Bilim Laboratuvarı (Εργαστήριο Βοηθητικών Επιστημών)	Türkçe Öğretmeni
2021 (Bahar Dönemi)	Kara Kuvvetleri Lisan Okulu Komutanlığı Küçükyalı / İstanbul	Yunanca Öğretmeni
2019- Devam etmektedir.	Özel Ders	Yunanca, İngilizce ve Türkçe Öğretmeni
2019- Devam etmektedir.	İstanbul Lisan Merkezi	Yunanca Öğretmeni
2015- Devam etmektedir. Çevirmen	Desknet - Çeviriler	Türkçe, Yunanca, İngilizce
2011-2013	Subito Yemek Servisi Şirketi	Yemek Hazırlığı, Siparişler, Kasa, Servis, Genel Yardımcı
2011-2012	Spyroglou Yabancı Dil ve Teknoloji Bilgisi Merkezi	Türkçe Öğretmeni
2011	Speak & Write Yabancı Dil Merkezi	Türkçe Öğretmeni
2009-2011	N. Arnanitakis Avukatlık Bürosu	Sekreter
2011	Yunan Nüfusunun Sayımına Katılma	
2008-2009	KLEFER–Automatic Lift Doors (KLEEMANN) Sanayi Şirketinin İhracat Bölümü	İhracat Bölümü Sorumlusu
2007-2008	Vodafone Hellas-PAPISTAS A.E	Müdür

2006-2007	Vodafone Hellas-PAPISTAS A.E	Satıcı
2006	TIM HELLAS THLEPİKOİNONİES A. E. B. E	Müşteri Hizmetleri

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde İngilizce, Türkçe; orta düzeyde Almanca ve Sırpça.

YAYINLAR

“The ‘Eph’ orou Zois’ Impact of the ‘Ephemera’ Primary Sources of Ego-Documents as a Researching Tool of the Science of History” (Egonun Birincil “Efemera” Kaynaklarının “Ef’orou Zois” Etkisi: Tarih Biliminde Araştırma Aracı Olarak Belgeler). *Geçici Belgelerin Kalıcı Etkisi: I Uluslararası Efemera Çalışmaları Sempozyumu Bildiriler*. (25-27 Nisan 2018). Ankara: VEKAM, 2020, 91-125.

“Turkish Historiography for the Greek Revolution of 1821” (Τουρκική Ιστοριογραφία για την Ελληνική Επανάσταση του 1821) (1821 Yunan Devrimi için Türk Tarihçiliği). *Unknown Aspects of ‘21, New AUTH Historians Investigate the Greek Struggle for Independence, Conference Proceeding (Άγνωστες Πτυχές του ‘21, Νέοι Ιστορικοί του ΑΠΘ Ερευνούν τον Αγώνα των Ελλήνων για Ανεξαρτησία, Πρακτικά Συνεδρίου)*. (17/03-2021-05/04/2021). ed. Vasileios K. Gounaris and Dimitris Lyvanios. University Studio Press, 2022, 241-262.

“The Depiction of the Sultan Abdulhamid’s II Imperial Policy and His Apotheosis Through the Newspaper Alitheia of Thessaloniki in the Years 1903-1905”. *Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi*. c. III. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bağcılar Belediyesi, 2022, 241-293.

“Thessaloniki Incident: The Girl Case and The Massacre of the Consuls in Thessaloniki on May 6, 1876”. *Kozmopolitik Bir Osmanlı Şehri Selanik*. Ed. Meryem Kaçan Erdoğan ve Meral Bayrak Ferlibaş. Eskişehir: ESOGU Basımevi, 2022, 347-409.

Bağlar, Selçuk. *Thematikes Anagnoseis Gia Tin Kirkasiaki kai Tin Elliniki Mythologia (Θεματικές Αναγνώσεις Για Την Κιρκασιακή και Την Ελληνική Μυθολογία)* (Çerkes ve

Yunan Mitolojileri Üzerine Tematik Okumalar). Çeviren Nilgün Elam-Maria Ntisli. Atina: İrodotos (Hρόδοτος). (Yayımlanmak Üzere)

KONFERANS

17 Mart 2021-05 Nisan 2021, Yunanistan Millî Bankası Sponsorluğu Altında Neoi Istorikoi tou APTh gia to 1821 (1821 için Selanik Aristoteles Üniversitesi Genç Tarihçileri) Konferansı: *1821 için Türk Historiyografisi*.

22-24 Ekim 2018, Yıldız Teknik Üniversitesi Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi (İstanbul): Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi. Theme: *The Depiction of the Sultan Abdulhamid's II Imperial Policy and His Apotheosis Through the Newspaper Alitheia of Thessaloniki in the Years 1903-1905*.

25-27 Nisan 2018, Neva Palas (Ankara): Geçici Belgelerin Kalıcı Etkisi: Efemera Çalışmaları Sempozyumu. Theme: T6- Tarih Yazıcılığı ve Efemera, Koç Üniversitesi (VEKAM) ve ODTÜ: *The “Ephorou Zois” Impact of the “Ephemera” Primary Sources of Ego-Documents as a Researching Tool of the Science of History*.

BURSLAR

2019-2020 İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde Doktora Programı (%30 İngilizce) için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından sağlanan %50 burs.

2015-2019 İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde Doktora Programı (%30 İngilizce) için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından sağlanan tam burs.

15/07/2014-29/08/2014: Eskişehir Osmangazi Üniversitesinde TÖMER Türk Dili ve Kültürü Yaz Okulu (Yunus Emre bursu).

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	ii
İMZA SAYFASI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
İNGİLİZCE ÖZET.....	viii
ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ.....	x
İÇİNDEKİLER.....	xiv
KISALTMALAR	xix
YER ADLARI.....	xxiii
GİRİŞ:	
KONU VE AMACI	1
YÖNTEM.....	9
LİTERATÜR.....	17
KAVRAMLAR.....	19

BÖLÜM I: SELANİK’İN DEMOGRAFİK VE COĞRAFİ YAPISI

1.1 Selanik’in Demografik Yapısı.....	61
1.1.1 Nüfus Sayımları için Rumların Mücadeleleri.....	64
1.2 Selanik’in Coğrafi Yapısı.....	75

BÖLÜM II: MAKEDONYA MESELESİ: GÜVENİN AZALMASI

1876-1885

2.1 Selanik’te Konsolosların Öldürülmesi - “Kız Vakası” (6 Mayıs 1876)	
2.1.1 Genç Bulgar Kızı Neden Müslüman Oldu?.....	78
2.1.2 Hükûmet Konağından Saatli Camii’ne Kadarki Öfkeli Ayaktakımı ve	

Yetkililerin Çabaları.....	90
2.1.3 Konsolosların Camiye Gelişi.....	93
2.1.4 Konsolosların Öldürülmesi.....	99
2.1.5 Kızın Teslim Edilmesi	101
2.1.6 Konsolosların Cenazesi.....	104
2.1.7 “Kız Vakası” Hakkında Görüşler.....	116
2.2 Makedonya Meselesi’nin Doğuşu	
2.2.1 Makedonya Meselesi’nin Osmanlı-Yunan İlişkilerine Etkileri.....	119
2.2.2 1883-1884 Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi.....	139
2.2.3 Patrikhanenin 1885’e Kadar Rum Nüfus Sayımında “Birinciliği” Korumak için Mücadelesi ve Siyasi Gelişmeler.....	148
BÖLÜM III: MAKEDONYA MESELESİ’NİN RUM CEMAATİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	
3.1 Makedonya Meselesi’nde Yeni Gelişmeler ve 1887-1891 İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi.....	161
3.1.1 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nın Selanik’te Yunan Toplumuna Etkileri.....	207
3.1.2 1903 Nisan Olayları - İlinden Ayaklanması (2 Ağustos 1903-Ekim 1903) ve Osmanlı Yönetiminin Asayiş ve Güvenliği Sağlama Mücadelesi...	239
3.1.3 Makedonya Propagandasındaki Gelişmeler ve Rumların Dezavantajlı Pozisyonları.....	277
3.2 Jön Türk Dönemi’nde Makedonya Mücadelesi.....	314
3.2.1 Jön Türk Hareketi’nin Doğuşu ve II. Meşrutiyet’in İlanı.....	319
3.2.2 1908-1914 Yılları Arasında İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi veya Kilise İhtilafı.....	351

3.2.3 Osmanlı Yönetiminin Yeniden Başlayan Makedonya Mücadelesine Karşı Yeni Tedbirleri - Selanik'in Yunanistan Krallığı'na İlhakına Kadar.....	363

BÖLÜM IV: EĞİTİMİN DEVLET VE RUM TOPLUMU İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

4.1 Selanik Rumlarının Eğitimi ve Osmanlı Yönetimi	
4.1.1 Rumların Eğitimi ve İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin Eğitim Alanında İmtiyazları.....	377
4.1.2 Selanik Rum Cemaatinin Eğitimi Bağlamında Milliyetçi Mücadele...	387
4.1.3 Osmanlı Devleti'ndeki Eğitim Reformlarının Rum Tebaaya Etkisi....	399
4.1.4 Yunanistan Krallığı'nın Selanik Rum Cemaatinin Eğitim İşlerine Katılımı.....	411
4.1.5 Eğitim Yoluyla Bulgar, Rumen, Uniat Katolik ve Protestan Propagandası ve Rum Tepkisi.....	413
4.1.6 Rumların Eğitimi, İşlerinin Yürütülmesi ve Hiyerarşi.....	424
4.1.7 Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği gibi Dernekler ve Cemiyetler: Melitefs Yetimhanesi.....	439
4.1.8 Kilise veya Mektep İnşaatı için Başvurular ve Rumların Mektep Kurma Talepleri.....	451
4.1.9 Selanik'teki Rumların Eğitimi için Yardım Toplama Vasıtaları.....	461
4.1.10 Selanik Rum Cemaati Öğretim Elemanlarının Maaşlarına İlişkin Sorunlar.....	469
4.1.11 Hesap Verebilirlik, Bütçeler, Raporlar ve Genel Bilanço.....	480
4.1.12 Rum Denetçi ve Rum Başmüfettiş, Borçlar ve Çözüm Yolları.....	484
4.1.13 Eğitim ve Rum Öğrencilerin Yoksulluğu ve Borçları.....	491

BÖLÜM V: CEMAAT YAPILANMALARI VE OTORİTE

5.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi (1878-1889)

5.1.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin Doğuşu.....	504
5.1.2 Rum Patrikhanesi Seçimlerine Halk Katılımı.....	507
5.1.3 Osmanlı Devleti'ndeki Reformların Amacı.....	510
5.1.4 Sosyal Hiyerarşi Verilerinin Değişmesi.....	512
5.1.5 Batılılaşmanın Rum Cemaati Üzerindeki Etkileri.....	514
5.1.6 Selanik'te Yeni Bir Sosyalleşme Modelinin Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar.....	517
5.1.7 Osmanlı Devleti'nin Rum Patrikhanesine Yönelik Daha “Osmanlı” Bir Siyaset Uygulaması.....	520
5.1.8 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'ni Ele Alma Eylemleri.....	524

5.2 Patrik V. Dionysios'un Patrikliği Dönemi'nde Selanik Rumlarının Cemaat

Meselesi (1887-1889).....	529

5.2.1 Selanik Metropolit IV. Grigorios'un Savunması için Karşı Argümanları.....	529
5.2.2 Metropolit Grigorios Kallidis'in 1889'da Görevinden Uzaklaştırılması.....	533
5.2.3 Patrikhane Eksarhının Seçimleri Yürütme Görevi.....	535
5.2.4 Selanik Cemaati Seçimleri Sorununun Çözilememesi ve Metropolit Grigorios Kallidis'in Dönüşü için Tartışmalar.....	539

5.3 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin İkinci Aşaması (1893-1897).....

5.3.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin İkinci Aşaması - Selanik'in	

Çeşitli Mahallelerinin Yönetiminin Bölünmesi.....	544
5.3.2 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi’nin Çözülmesi.....	546
5.3.3 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi’nin “Çözüm”ünden Sonra Devam Ettirilmesi.....	550

BÖLÜM VI: ADLİ MESELELER

6.1 Selanik Metropol Kilisesinin Adliye Politikasının Uygulanmasında Patrikhane ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun Rolü.....	553
6.1.1 Rumların Selanik’teki Borç Vakaları ve Ekonomik Çatışmaları.....	564
6.1.2 Hayırseverlik-Bağış Kampanyaları.....	573
6.1.3 Selanik Metropol Kilisesinden Yardım Talep Eden Rumlar.....	581
SONUÇ.....	593
KAYNAKÇA.....	600
EKLER.....	650

KISALTMALAR

A	Ağustos
A.)DVN.MKL.	Sadâret Divân-ı Hümâyûn Kalemi Mukâvelenamerler
age.	Adı geçen eser
A.)MKT.MHM.	Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı
A)MT2 (04).	Sadâret Eyalet-i Mümtâze Evrakı
A.)MTZ.GR.	Sadâret Eyalet-i Mümtâze Girid Evrakı
Arş.	Arşivler
AŞ	Anonim Şirket
a.y.	Aynı yerde
B	Receb
BEO	Bâbîâli Evrak Odası
bk.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemâziyelâhir
Ca	Cemâziyelevvel
çev.	Çeviren
SHGK	Selanik Hristiyan Gençlik Kardeşliği (Χριστιανική Αδελφότητα Θεσσαλονίκης – ΧΑΝΘ [Christianiki Adelfotita Neon Thessalonikis])
DBA	Dışişleri Bakanlığı Arşivi: AYE (Archeio Ypourgeiou Exoterikon) (AYE [Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών])
DMKK	Daimî Millî Karma Konsey: DEMS (Diarkes Ethniko

	Mikto Symvoulío) (ΔΕΜΣ [Διαρκές Εθνικό Μικτό Συμβούλιο]) Meclis-i Muhtelit
DH.MUI.	Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umûmiye Nezâreti
DH. MKT.	Dâhiliye Mektubî Kalemi Belgeleri
DH.SN.M.	Dâhiliye Sicil-i Nüfus İdare-i Umûmiyesi
DH. ŞFR.	Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi
DH. TMIK.	Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu
Drl.	Derleyen
Ed.	Editör
EKA	Evangelos Kofos Arşivi: AEK (Archeio Evangelou Kofou) (AEK [Αρχείο Ευάγγελου Κωφού])
H	Haziran
HR.MKT.	Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi Evrakı
HR. SFR.	Hariciye Nezâreti Sefaret Belgeleri
HR. SYS.	Hariciye Nezâreti Siyasi
HR. TO.	Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı
Hızl.	Hazırlayan
İ. DH.	Dâhiliye Nezâreti İdare Evrakı
İ. DUİT.	İrade Dosya Usûlü
İEP. Arş.	İstanbul Ekümenik Patrikhanesi Arşivi
İ. HR.	İrade Hariciye
İMDÖ	İç Makedon Devrimci Örgütü
İ. MMS.	İrade Meclis-i Mahsus
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
KE	Kânûn-ı Evvel

KSMK	Kutsal Selanik Metropol Kilisesi Arşivi
L	Şevvâl
MMMK	Makedonya Mücadele Müzesi Kurumu (Idryma Mouseiou Makedonikou Agona) (Ιδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα)
MTADM	Makedonya Tarihi Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi KEMIT (Kentro Erevnas Makedonikis Istorias kai Tekmiriosis) (KEMIT [Κέντρο Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης])
M	Muharrem
N	Ramazan
Nr.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Prot. No.	Protokol Numarası
R	Rebiülâhir
RA	Rebiülevvel
S	Safer
s.	sayfa
Ş	Şaban
ŞD.	Şûra-yı Devlet Evrakı
TE	Teşrîn-i Evvel
TFR. I. A.	Rumeli Müfettişliği Sadâret Evrakı
TFR. I. KNS.	Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı
TFR. I. ŞKT.	Teftişat-ı Rumeli Evrakı
TFR. I. SL.	Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı

Y.A.HUS.	Yıldız Sadâret Hususi Evrakı
YDEYD	Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği (Syllogos Diadosis Ellinikon Grammaton) (Σύλλογος Διάδοσης Ελληνικών Γραμμάτων)
YE. EE.	Yıldız Esas Evrakı
Y. MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y. PRK. ASK.	Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat
Z	Zilhicce
Za	Zilkade

YER ADLARI

Alasonya – Ellassona

Anabolu – Nafplio

Aşağı Cuma (Siroz'da) – Irakleia (Kato Tzoumagia veya Tzoumagia)

Avrathisar (Kılıkış) – Kilkis

Berat (Belgrad-ı Arnaud) (Velegrada)

Chroupista – Argos Orestiko

Cuma-i Bâlâ (Bugünkü Blagoevgrad) - Ano Tzoumagia (Yukarı Cuma)

Devran – Devron

Dıraç (Duraç) – Dyrrachio

Doyran – Doirani

Dömeke – Domokos

Dremiglava (Drymos)

Dryinoupolis (Dropolis) – Dropull

Ereğli (Tekirdağ'da) – Irakleia

Filibe – Plovdiv (Filippoupoli)

Görice – Korytsa

Gradobor (Grademporio) – Pentalofos

Grebene – Grevena

İskeçe – Xanthi

İzmit – Nikomedia

Jagovici – Giagkovitsi

Kalamon – Kalamata

Karacaova – Almopia (Moglena)

Karaferye – Verroia veya Veria

Katerin – Katerini

Kefere (Korfoş) – Kerkyra

Kesriye – Kastoria

Kozan – Kozani

Koufalia (Kufalovo / Kofalovo)

Kruşevo (Kırşova) – Krousovo

Kürküt – Terpyllos

Ligkovani – Xylopoli

Lugunţa (Lundzini) – Lougkoutsa (Langadia)

Magnezya (Magnisya) –Magnisia

Maloviste – Milovisti (Miklovista) (Milovista)

Manastır (Bitola) – Monastiri

Matsikovo – Evzonoi

Melnik – Meleniko

Nevrokop – Nevrokopi

Ohri – Ahrida

Ossani – Ossana

Polin – Polyani

Provişte (Pravişte) – Eleftheroupoli

Rasko Prizren – Raskopresreni

Rûmlık – Kampania

Sakız Adası - Chios

Serfiçe – Servia

Sire (Şıra) – Siros

Siroz – Serez veya Serres

Tekirdağ – Raidestos

Triboliçe – Tripoli

Ustrumca – Stromnitsa

Valtzia (Valtza)

Vodina – Edessa

Yenice-i Vardar – Giannitsa

Zanta (Zakintos) – Zakynthos

GİRİŞ

Konu ve Amacı

Bu çalışmanın amacı, Selanik Rumlarının Osmanlı yönetimi ile ilişkilerinin araştırılması ve incelenmesidir. 1876-1913 yılları arasında bir Osmanlı vilayeti olan Selanik'te nüfuz etme, derinleşme ve tanımlanma yoluyla Rumların görünümünün ortaya çıkarılması ve Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan tebaanın alt sınıf vatandaş olarak yaşamadıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Selanik Rumlarının Osmanlı yönetimi ile ilişkileri, görüş birliği ve sapma noktaları incelenmiş; Rum cemaatinin gayrimüslim cemaatler arasındaki “primus inter pares” statülerinin tezahürleri dikkatlere sunulmuştur.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi, XVIII. yüzyılda görünür hâle gelmiş ve XIX. yüzyılda ortaya çıkan Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti'nin topraklarının Büyük Güçler arasında pazarlık konusu olmasına neden olmuştu. Öte yandan XIX. yüzyılının neredeyse tüm savaşlarında (1853-56 Kırım Savaşı hariç, 1806-12, 1828-29, 1877-78) Rusya'ya yenilen Osmanlı Devleti'ne karşı çeşitli cemaatler, birbiri ardına isyan etmeye başlamışlardı¹.

Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumu; gücünü ve dış ilişkilerin iç siyaset üzerindeki etkisini belirledi². Maruz kaldığı tehlikeler sürekli bir ordu ve gelişmiş bir yönetim gerektiriyordu. 1878 Berlin Antlaşması, hiçbir büyük devletin diğerlerinin rızası olmadan Osmanlı Devleti'nin durumunu belirlememesi gerektiğini ortaya koydu³.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ile deniz ve kara ticaretinin gelişmesi, Balkanlar ve Küçük Asya'da (Anadolu Yarımadası) Selanik gibi kıyı şehirlerinin ticari

¹ Eleni Gkara ve Georgios Tzedopoulos (Ελένη Γκάρα και Γεώργιος Τζεδόπουλος), “I Thesi ton Christianon: Exelixi ston Chrono” («Η Θέση των Χριστιανών: Εξέλιξη στον Χρόνο») (“Hristiyanların Konumu: Zamanda Evrim”), *Christianoι kai Mousoulmanoι stin Othomaniki Aftokratoria* (Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) (Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyanlar ve Müslümanlar), Ed. Eleni Gkara (Ελένη Γκάρα) ve Georgios Tzedopoulos (Γεώργιος Τζεδόπουλος), c. 3 [Atina: Ekdoseis Kallipos (Εκδόσεις Κάλλιπος) (Kallipos Yayınları), Syndesmos Ellinikon Akadimaikon Vivliothikon (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) (Yunan Akademik Kütüphaneler Birliği), 2015], s. 81. <http://hdl.handle.net/11419/2883> [Erişim 01.03.2019].

² Huaiyin Li, *The Making of the Modern Chinese State: 1600-1950*, (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group), 2020, s. 6.

³ Francis Seymour Stevenson, *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson* (London: Harrison & Sons), 1902, s. 7.

açından gelişmesine yol açtı. Bir Hristiyan ticaret ağı kuruldu. Ekonomik büyümenin sonucu olarak Makedonya gibi Hristiyan bölgeler gelişti. Zengin devlet adamları tapınak ve manastırlar inşası ederek mektepler kurdular. Böylece okuryazar seçkinler ortaya çıkmaya başladı. Bu Yunan seçkinleri, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan cemaatlerinde aydınlanmanın ve Osmanlı yönetiminin meşruiyetini eleştirenlerin önde gelen temsilcileri oldular. Osmanlı yönetimiyle doğrudan bağlantılı görülen Kiliseye de eleştiriler yönelttiler. Yaşam ve eğitim tarzının laikleştirilmesi ve Yunanca konuşan Hristiyanların Rum milletinin üyeleri olarak katılımı için talepler dile getirildi. Laikleşme, Osmanlı yönetiminde görev yapan İstanbul'un Fenerli önde gelen Ortodoks Hristiyan ailelerinin yükselişiyle de güçlendi. XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı diplomasisinin yeniden düzenlenmesi bağlamında Fenerli Dragomanlar, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile olan temaslarında ve müzakerelerinde merkezî bir rol oynadılar⁴.

Rumların Osmanlı yönetimine tepkisi; Büyük Güçlerin himayesini arayarak, dış ticaret merkezlerine yerleşerek, 1768-1774 Savaşı'nda Osmanlılara karşı Ruslarla iş birliği yaparak ve en sonunda da ihtilal yaparak tezahür etti. Karakteristik bir örnek, Fransız Devrimi'nin Balkanlardaki en önemli temsilcisi Rigas Velenstinlis'ti⁵. Rigas ve arkadaşları, 1821'de Yunan İhtilali'nin patlak vermesinin ve 1830'da Yunanistan Krallığı'nın kurulmasının altyapısını oluşturmuşlardı. Yunanlar bir millî devlet için çabaladılar ve başardılar. Hristiyan tebaanın bağımsız devletler kurmaya başlaması Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecini başlattı⁶.

⁴ Gkara ve Tzedopoulos "I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono", s. 70-71. Fenerler hakkında bk. Christine Phillou, "Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance", *Comparative Studies in Society and History*, 51(1) (2009), 151-181. Damien Janos, "Panaïotis Nicousios and Alexander Mavrocordatos: the Rise of the Phanariots and the Office of Grand Dragoman in the Ottoman Administration in the Dragoman in the Ottoman Administration in the Second Half of the Seventeenth Century", *Archivum Ottomanicum*, ed. György Hazai, S. 23 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2005-6), s. 177-196. Eugenia Kermeli, "The Right to Choice: Ottoman Justice vis-à-vis Ecclesiastical and Communal Justice in the Balkans, Seventeenth-Nineteenth Centuries", *Studies in Islamic Law: A Festschrift For Colin Imber*, ed. Andreas Christmann and Robert Gleave (Oxford: Oxford University Press, 2007), s. 189, 194.

⁵ *Age.*, s. 74.

⁶ Halil İnalçık, "Helenizm, Megali İdea ve Türkiye", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, c. 31, S. 8 (Ankara 2005), s. 16.

Yunanların Osmanlı yönetimine karşı ayaklanması ise Müslüman nüfusun Hristiyanlara karşı güvensizliğini pekiştirdi. Osmanlı yönetiminin merkezi kontrol ihtiyacını fark etmesi; ordu, yönetim ve kurumlarda reform yapmasını gerektirdi. Bu reform ihtiyacı *Tanzimat* (1839) ve *Islahat* fermanlarının (1856) ilanına neden oldu.

1839 yılında Padişah II. Mahmud'un ölümüyle tahta çıkan Sultan Abdülmecid tarafından Tanzimat Fermanı ilan edildi (3 Kasım 1839). Böylelikle reformların kapsamı genişletildi ve hızlandırıldı. Tanzimat'ın dinamizmi krizlere cevap olarak sunuldu. Tanzimat Fermanı, 1839'a kadar çıkarılan tüm fermanlardan farklıydı çünkü anayasal bir statünün yerleştirilmesine yol açıyordu. Yarı anayasal bir belge olarak nitelendirilmişti. Modern hukuk anlayışını geliştirmeyi amaçladı. 1839 Fermanı, dinleri ne olursa olsun tüm Osmanlılardan oluşan bir Osmanlı milleti oluşturmayı hedefledi. İslam nüfusu ile İmparatorluğun diğer milletleri arasındaki iyi ilişkilerin yeniden kurulmasının gerekli olduğuna dikkat çekti. Böylece diğer milletlere yapılan atıflar yeni bir yaklaşımın, Osmanlı milleti oluşturmanın yollarını açıyordu⁷.

⁷ 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu hakkında bk. Athanasia Anagnostopoulou (Αθανασία Αναγνωστοπούλου), "Οι Μεταρρυθμίσεις του Tanzimat και το Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia" («Οι Μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και το Θεσμικό Πλαίσιο του Μιλλέτ των Ρωμιών Πατριαρχείο, Κοινοτικοί Θεσμοί, Παιδεία») ("Tanzimat Reformları ve Rum Millet Kurumsal Çerçevesi. Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim"), *I Parousia ton Ethnikon Meionotiton stin Konstantinoupoli ton 19o aiona. (Η Παρουσία των Εθνικών Μειονοτήτων στην Κωνσταντινούπολη τον 19ο αιώνα)* (19. Yüzyılda İstanbul'da Ulusal Azınlıkların Varlığı) Praktika Protis Epistimonikis Imeridas (Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Ημερίδας) (Birinci Bilimsel Konferans Bildirileri) (Atina: Syndesmos ton En Athinais Megaloscholiton [Σύνδεσμος των Εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών] [Syndesmos ton En Athinais Megaloscholiton Yayınları] 1997), s. 25-26. Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, çev. Devrim Evcı (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), s. 199-236. Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839- 1939)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996), s. 48. Carter V. Findley, "19. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Gelişme", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 260-261. Feride Aslı Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", (Doktora Tezi, Middle East Technical University, 2009), s. 126. Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, 2. bs. (İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996), s. 100-112. Ali Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar* (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2005), s. 7-8. Halil İncalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu", *Belleten Türk Tarih Kurumu*, c. 28, S. 112 (Ankara 1964), s. 603-604. Halil İncalcık, "The Nature of Traditional Society, Turkey", *Political Modernization In Japan and Turkey*, ed. Robert Ward ve Dankwart Rustow (New Jersey: Princeton University Press, 1968), s. 57-62. Halil İncalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Değişim Sürecinde, Osmanlı İmparatorluğu*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008) s. 377. Andreas Nanakis (Ανδρέας Νανάκης), "To Pronomiako Zitima to 19o Aiona kai i Anastoli tou Diorismou ton Klirikon ton 21o Aiona, Mitropolitou Arkalochoriou, Kastelliou kai Viannou" («Το Προνομιακό Ζήτημα το 19ο Αιώνα και η Αναστολή του Διορισμού των Κληρικών τον 21ο Αιώνα, Μητροπολίτη Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου») ("19. Yüzyılda İmtiyaz Meselesi ve

Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) padişah adına Hariciye Nâzırı Mustafa Reşid Paşa tarafından okundu. Toplantıya halkın bütün kesimleri davet edildi. Bu fermanla Müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitlik amaçlanıyordu. Bir kişi Rum olduğu hâlde Osmanlıydı ama aynı zamanda Osmanlı olduğu hâlde de Rum'du. Millet sisteminin yerine kozmopolit bir Osmanlı fikri yerleştirilince milletin şimdiye kadarki ana akım din anlayışı terk edildi. 1839'da *Gülhane Hatt-ı Şerifi* ile Padişah tüm Osmanlı tebaasının onuruna ve mülkiyetine saygı göstereceğine ve vergi sistemini, zorunlu askerliği ve adaleti yeniden düzenleyeceğine söz veriyordu. Bu yeni düzende gayrimüslimler, Müslümanlara tanınan haklardan yararlandı, çok geçmeden askerlikten de muaf tutuldukları için eğitim ve ticaretle daha da gelişme imkânı buldular. Böylece ayrıcalıklı, üstün bir konum elde ettiler. Sancak merkezlerinde kurulan meclislere katılmaya başladılar⁸.

Gayrimüslimlerin hukuki statüsü ile ilgili olarak yeni düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasından bu yana yapılan tüm çabalar bu konudaki tartışmaları bitirmeye yetmedi. Kırım Savaşı'nın oluşturduğu şartlarda müttefiklerin baskısıyla 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı ilan edildi. Bâbîâlîde nezâretler, şeyhülislam, patrik ve cemaatlerin ileri gelenleri bu toplantıya katıldılar. Aslında 1839 Fermanı'nın getirdiği reformlar 1856 *Islahat Fermanı*'nı netleştirmişti⁹. Gayrimüslimlere tanınan dinî

21. Yüzyılda Din Adamları'nın atanmasının ertelenmesi, Arkalochori, Kastelli ve Viannos Metropolit'i"), <http://www.imakb.gr/Pronomiako%20Zitima%20kai%20mis8odosia%202011.htm> [Erişim 01.08. 2021]. Maria Nystazopoulou-Pelekidou (Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου), *Oi Valkanikoi Laoi, Apo tin Tourkiki Katakatsi stin Ethniki Apokatastasi (14os-19os ai.) (Οι Βαλκανικοί Λαοί, Από την Τουρκική Κατάκτηση στην Εθνική Αποκατάσταση (14ος-19ος αι.) (Balkan Halkları, Türk Fethinden Ulusal Rehabilitasyona (14.-19. yy.)), 2. bs. (Selanik: Ekdoseis Vantias (Εκδόσεις Βάνιας) (Vantias Yayınları), 2000), s. 159-160. Bülent Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 14-16. Berke Torunoğlu, *Murder in Salonika 1876: A Tale of Apostasy and International Crisis* (İstanbul: Libra, 2012), s. 21.*

⁸ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 7-8. Anagnostopoulou, "Οι Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 26-27. Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 126. Nystazopoulou-Pelekidou, *Oi Valkanikoi Laoi, Apo tin Tourkiki Katakatsi stin Ethniki Apokatastasi (14os-19os ai.)*, s. 159-160. Nanakis, "To Pronomiako Zitima to 19o Aiona kai i Anastoli tou Diorismou ton Klirikon ton 21o Aiona, Mitropolitiki Arkalochoriou, Kastelliou kai Viannou".

⁹ A.y. Anagnostopoulou, "Οι Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 26. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 112-119. Hüseyin Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 200-201.

özgürlükler, ayrıcalıklar ve muafiyetler kabul edildi. Yönetmeliklerinde değişiklikler yapılarak her din ve inanca mensup tebaa için bazı haklar teyit ve kabul edildi¹⁰. Gayrimüslimlerin resmî makamlardaki sayısında hızlı bir artışa yol açan *Islahat Fermanı* eşitlik reformlarında önemli değişiklikler getirdi¹¹.

1856 *Islahat Fermanı* 'ndan sonraki dönem, gayrimüslimlerin hukuki statüsünde önemli gelişmelere sahne oldu. Ferman hazırlanırken İngiliz, Fransız ve Avusturya büyükelçilerinin ısrarları sonucu milletlerin yeniden teşkilatlandırılması gündeme geldi. Bu amaçla kurulan komiteler, her millet için Bâbîâli tarafından kabul edilerek yürürlüğe girdi. Cemaatler ve Batılı devletler tarafından anayasa olarak adlandırılan bu düzenlemeler, her millet için halk genel meclisleri ve eyaletlerde yerel meclisler kurulmasını sağlıyordu. Böylece din adamlarının cemaatler üzerindeki mutlak gücü büyük ölçüde sarsıldı. Cemaatlerdeki herkesin cemaatlerin yönetim mekanizmalarına ve devlet yönetimine katılması imkânları ortaya çıktı¹².

1858'de bir komite kuran İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi tüzük çalışmalarına başladı. Bu komite; Ortodoks liderler, piskopos ve on manevi temsilciden oluşuyordu. 1862'de *Millî Meclis* adını alan bu heyet Rum Patrikhanesinin statüsünü belirlemek için *Genikoi Kanonismoι* (Γενικοί Κανονισμοί) adlı bir nizamname hazırladı. Bu düzenleme genel kural ve kanunlara açıklık getiriyordu. Toplumun hem iç yönetimini hem de devletle ilişkilerini belirliyordu. Cemaatlerin hukuki ve dinî yetkilerinin sınırları ise patriklere

Cevdet Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006), s. 1015-1017. Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", s. 16. Ayşe Ozil, Ottoman Reform, Non-Muslim Subjects, and Constitutive Legislation: The Reform Editor of 1856 and the Greek General Regulations of 1862", *Narrated Empires: Perceptions of Late Habsburg and Ottoman Multinationalism*, ed. Johanna Chovanec and Olof Heilo (Switzerland: Palgrave Macmillan), s. 169-178.

¹⁰ Anagnostopoulou, "Oι Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 112-119. Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 8. Hatemi, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi", s. 200-201. Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1015-1017. Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", s. 16.

¹¹ Carter Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babiali (1789-1922)*, çev. Boyacı Latif ve Akyol İzzet (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), s. 20.

¹² Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 8-9, 12. Bu konu hakkında bk. Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1017-1024.

verilen atama beratları ile belirleniyordu. Ancak Bâbiâli ile Rum Patrikhanesi arasında beratların tanıdığı yetkiler konusundaki anlaşmazlıklar asla bitmeyecekti¹³.

Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki ilişkilere gelince, birbirleriyle barış içinde yaşamaya gayret etmelerine rağmen, zaman zaman krizler yaşanmasından kurtulunamıyordu. İlişkilerdeki önemli krizler; Osmanlıların Hristiyan rakiplerine yenilmesi (örneğin Osmanlı-Rus savaşları), Hristiyan ayaklanmaları ve kıtlık ve ekonomik sıkıntı zamanlarında yaşanıyordu. Selanik gibi çok sayıda Avrupalı tüccarın yaşadığı büyük limanlar ve ticaret şehirleri, bu tür olayların yaşandığı önde gelen yerlerdendi¹⁴. Müslüman olmak isteyen genç bir Bulgar kızının çevresinde yaşanan olaylar, Selanik'teki Alman ve Fransız konsoloslarının öldürülmesine yol açmıştı. Olaya müdahil suçlu Müslümanlar Osmanlı Devleti tarafından cezalandırıldı. 6 Mayıs 1876'daki "Kız Vakası", Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki öfke çığlığıydı. Bu olay Makedonya'da başlayan milliyetçi hareketlerin bir parçasıydı.

1856 Islahat Fermanı, ekonomik ve sosyal başarısızlıklarına rağmen, Batı'dan farklı ve liberal fikirlerin aktarılmasına imkân tanıdı. Siyasi istikrarsızlık, dış müdahaleler, 1870'ten sonra Padişah Abdülaziz'in baskıcı yönetimi¹⁵, 1876 olayları, Bulgaristan Ayaklanması, Sırbistan ve Karadağ ayaklanmaları, öğrenci ayaklanmaları¹⁶ anayasa fikrinin yolunu açtı. Yeni Osmanlılar, Midhat Paşa'yı anayasa ile ilgili konularda

¹³ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 9. Ali Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, c. 9, S. 9 (Ankara, 1998), s. 158-159 ve 167. Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s. 170-178. Ozil, *Ottoman Reform, Non-Muslim Subjects, and Constitutive Legislation: The Reform Editor of 1856 and the Greek General Regulations of 1862*, s. 179. Ayrıca Genikoi Kanonismoı hakkında bk. Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, "1862 Rum Patrikliği Nizamı Çerçevesinde Fener Rum – Ortodoks Patrikhanesi", *Adalet Dergisi*, s. 62-63 (2019): 313-332. Yorgo Benlisoy ve Elçin, Macar, *Fener Patrikhanesi* (Ankara: Ayraç Yayınları, 1996), s. 43.

¹⁴ Gkara ve Tzedopoulos "I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono", s. 73.

¹⁵ Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", s. 17-18. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (Ankara: Bilgi Basımevi, 1973), s. 272.

¹⁶ Enver Ziya Karal, "Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 389. Mark Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), s. 248.

desteklediler. Anayasal reform tekliflerine direnen Sultan Abdülaziz, tahttan indirilerek yerine V. Murad getirildi. Ancak yeni Padişah'ın zihinsel dengesizliği Midhat Paşa'nın anayasa taslağı hazırlıklarını tamamlamasını engelledi. Bunun üzerine Midhat Paşa, II. Abdülhamid'le meşrutiyet rejimini kabul etmesi şartıyla anlaştı. Böylece II. Abdülhamid tahta çıktı. II. Abdülhamid, Sadrazam Midhat Paşa ile iki aylık yoğun tartışmanın sonunda kanun tasarısını onaylandı ve 23 Aralık 1876'da Kânûn-ı Esâsî ilan edildi¹⁷.

Müslümanlar ve gayrimüslimler, Anayasa'nın ilanını destek gösterileriyle karşıladılar. Anayasa'nın ilan edildiği gün resmî tatil yapıldı. Midhat Paşa, reformun uygulanmasında gösterdikleri anlayış ve iş birliğinden dolayı Rum patriğine, Ermeni patriğine ve hahambasına ayrı ayrı teşekkür etti. Meşrutiyetin ilanından en çok memnun olanların “gayrimüslim” Osmanlı tebaası olduğu¹⁸ ve meşrutiyetin gayrimüslimlerin haklarını koruduğu değerlendirmeleri yapıldı¹⁹. İnsanlar “Padişah'ım çok yaşa...” nidalarıyla Padişah'ı övdüler. Meşrutiyetin başarılı bir şekilde uygulanması için cami ve kiliselerde dualar yapıldı²⁰.

Bütün bunların yanı sıra I. Meşrutiyet ve Kânûn-ı Esâsî'yi eleştirenler de oldu. Bunlar arasında ulema, bazı paşalar, düzenli vergi sisteminin spekülatif amaçlarına engel olacağını düşünen bankacılar, muhafazakârlar ve feodal bürokrasinin temsilcileri vardı. Ama içeriden gelen tepkilerin yanı sıra Büyük Güçlerin tepkileri de oldu. Kontrollü ve katılımcı bir parlamentoya sahip bir anayasal monarşinin devletin siyasi birliğini yeniden tesis edeceğini ve yayılmacı planlarını engelleyeceğini düşünüyorlardı. Bu muhalefet ve

¹⁷ Karal, “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”, s. 387-400. Tanör, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”, s. 17-22. Osmanlı Devleti'ndeki ilk Anayasa için bk. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 189-192. Ceylan İrem Genç, “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim”, (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2012), s. 131. Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi”, s. 201. İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 953-960. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 271-273. Tarık Zafer Tunaya, “1876 Kanun-ı Esasîsi ve Türkiye'de Anayasa Geleneği”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 27-39. Yıldızhan Yayla, “Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet Kavramı”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 948-952.

¹⁸ Ahmet Saip, *Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri*, Sadeleştiren ve Yayımlayan Ruhi Turfan (İstanbul: Erler Matbaası, 1983), s. 40-41

¹⁹ Karal, “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”, s. 392.

²⁰ Saip, *Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri*, s. 40-41

meşrutiyet rejimini destekleyebilecek güçlü bir millî burjuvazinin olmaması meşrutiyetin uzun ömürlü olmamasına neden oldu. II. Abdülhamid'e 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın olağanüstü şartları altında Parlamentoyu askıya alma fırsatı verdi. Anayasa 23 Aralık 1876'da ilan edildi. 19 Mart 1877'de ilk Osmanlı Meclisi açıldı ve 14 Şubat 1878'de kapatıldı. Meclis uzun bir süre toplanamadı. Bütün devlet güçleri yeniden Padişah'ın elindeydi. Ancak I. Meşrutiyet ile başlayan idari değişiklik hareketi devam etti²¹.

Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki yenilgisi ve 1878'deki Berlin Antlaşması, Avrupa'daki topraklarının çoğunu kaybetmesine neden oldu. Rusya'nın Balkanlardaki etkisi Berlin Antlaşması'yla yarı bağımsız bir statü kazanan Bulgaristan'da görülmeye başladı. Büyük Güçlerin menfaat mücadelesinin başladığı Makedonya'da Sırp ve Rumenlerin talepleri menfaatleri için vasıta yapılmaya başladı.

Makedonya mücadelesinde Rum toplumu dikkatini Bulgarlara yönelterek milliyetçi mücadelelerini sürdürdüler. Rumların asıl rakibi Osmanlı Devleti değil Bulgarlardı. Hem Avrupalıların hem de cemaatlerin baskısı altında dengesini korumaya çalışan Osmanlı yönetimi, defalarca hakemlik yapmak zorunda kaldı. Yunanistan Krallığı, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla bazen Büyük Kilise (Patrikhane, Selanik Metropol Kilisesi) ile iş birliği içinde bazen de onların iş birliği olmaksızın Selanik Rum cemaatine her alanda destek olmaya devam etti. Osmanlı Devleti ile Yunanistan Krallığı arasındaki iş birliği Bulgarları ortak bir tehdit olarak ortaya çıkardı. Osmanlı yönetimi ile Rum cemaati arasındaki ilişkiler açısından en kritik dönemler; Rumların ve Büyük Kilisenin, Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nden devraldıkları imtiyazların sarsıldığını hissettikleri İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin *İmtiyaz Meselesi*'nin ortaya çıktığı dönemler olmuştur.

²¹ Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", s. 21. Genç, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 131. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 192. Zafer Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1997), s. 37-46.

Bütün bu gelişmeler Osmanlı yönetimi ile Rumlar arasındaki ilişkileri belirleyen etkenler oldu. Çalışmada bu olgular dikkate alınarak Rumların ve Osmanlı yönetiminin verdiği tepkiler analiz edildi.

Yöntem

XIX. yüzyılın sonunda Selanik'in ileri gelenleri, ortak çıkarları için kapitalizme ve padişahın prestijine güvenerek şehrin çeşitli topluluklarını birleştiren bir Osmanlı kimliği fikrini benimsemişlerdi. 1856 Osmanlı reformları, her gayrimüslim cemaatin kendi öz yönetim kurallarını geliştirmesine yol açtı. Böylece cemaatler daha bağımsız hâle geldi. Museviler, Ortodokslar, Sabatayistler (Dönmeler), Müslümanlar yan yana yaşıyor; herkes kendi cemaatine kapanıyor ve herkes kendi dilini konuşuyordu²².

Bu dönemde Balkan toplulukları Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için mücadeleye giriştiler. Rumlar da önce Eflak'ta, sonra da Mora'da Osmanlı'ya karşı mücadeleye başladılar. Bu mücadelelerin sonucunda 1829 Edirne Antlaşması ile Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Bundan sonraki süreçte Yunanistan Krallığı'nın mücadelesi Osmanlı Devleti'nden çok diğer Balkan ülkelerine, özellikle de Bulgaristan'a karşı oldu. Yaklaşık kırk yıl süren bir rekabet ortaya çıktı. Dolayısıyla Balkan devletleri Makedonya'yı nasıl paylaşacakları konusunda mücadele ederken Büyük Güçler kendi çıkarları için ellerinden geldiğince duruma müdahale ediyorlardı. Ege'ye çıkış ihtiyacı, liman ve Avusturya-Alman demir yolu hattı üzerinden Doğu ile Batı arasında ticaret imkânı olması için Büyük Güçlerin rekabeti ve ortaya çıkan milliyetçilik Makedonya'ya damgasını vurdu.

1878 yılına kadar Pagasitikos-Amvrakikos körfezleri, Yunanistan Krallığı'nın sınırlarını belirliyordu. Yunan topraklarına Sporades ve Amorgos adaları ve 1864 yılından beri ilhak edilen İyon adaları da dâhildi. 1881 yılında Tesalya'ya kadar sınırlar genişletildi. Balkan Savaşları ve 1913 yılı Bükreş Antlaşması ile Yunanistan'ın sınırları Nestos (Mesta Karasu Nehri) Nehri'ne kadar ulaştı. Özellikle Epir, Makedonya'nın Yunan coğrafi bölgesi, Girit ve bazı Ege adaları bu sınırlara dâhil oldu.

²² Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 238.

Bu tez çalışmasının referans noktaları arasında 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonunda 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması yer almaktadır. Bu savaş, Rusya için gurur kırıcı Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında uygulanan Panslavizm politikasının sonucu idi. Dolayısıyla Selanik Rumları için dikkate değer bir etkiye sahipti.

Bu çalışma, Selanik Rumlarının Osmanlı yönetimi ile ilişkilerine hâkim koşullar üzerinden odaklandı. Panslavizmin Bulgarlarda belirleyici rolü ve Rum-Osmanlı yönetimi ilişkilerine etkisi, mevcut çalışmanın tanımlandığı temel bakış açılarıydı. Bulgar milliyetçiliğinin Rumlara ve Osmanlılara karşı ortak bir tehdit unsuru olarak resmedilmesi ve sadece Osmanlı gücüne karşı nostaljik bakışın insani tarafının gösterilmesi, Osmanlı dışı yeterli kaynaklara dayanılarak bugüne kadar pek dile getirilmeyen bir konudur. Daha az tartışılan bulgulara ek olarak Rumların bazen kendilerinin Osmanlı yönetimini özledikleri veya kabul etmedikleri kararları nedeniyle Rum yönetiminin çeşitli kısımlarını tehdit etmek için kullandıkları görülüyordu. Osmanlı ve Rumlar arasındaki iş birliği çabaları ve bunun resmî olarak gerçekleştirilememesi, gelecekte iki halkın ahenkli bir arada yaşamasının önünde bir engel teşkil edeceğine işaret ediyordu. Diğer bir deyişle teoride bugüne kadar Yunanistan-Türkiye arasındaki anlaşmazlıkların sebebinin, iki tarafın o zamanki hareket tarzlarındaki farklı arayışlara bağlanması gerektiği değerlendirilmiştir.

Ayrıca Rus dış politikasında Pan-Hristiyan doktrinin “ihmalı”ndan sonra Selanik Rumlarının Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin araştırılması ilginç oldu. Antlaşma dışında ama Osmanlı Devleti üzerinde Panslavizm etkileri konusunda, 28 Şubat 1870 tarihli ferman ile ilan edilen 6 yıldır özerk Bulgar Eksarhlığının faaliyetlerinin Rumlar için sonuçları üzerinde durmak gerekiyordu. Bu olaya dair iki ilginç boyut fark edilmektedir: a) Rusya’nın liderliğindeki Panslavizmin Osmanlı Devleti’ne karşı bir zaferi olarak sayılabilir. b) Rum Patrikhanesinin gücünü azaltmış, Bulgarların moralini güçlendirmiş ve Rumların hayatını zorlaştırmıştır.

Tez çalışmasının dış çerçevesine ait olan büyük olaylara 1830’dan 1913’e kadar Girit Rumlarının Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığı için mücadelesi ile başlayan Girit

Meselesi de dâhildi. Burada Girit olaylarının Epir ve Tesalya’da iki cepheli 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nın patlaması için önemli oynadıkları görüldü.

Araştırma çalışmasının ayrılmaz bir parçası, Doğu Sorunu’nun başka bir yönü olarak XIX. yüzyıl ortalarına tarihlenen Makedonya Meselesi idi. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin Padişah hâkimiyeti altında 1885 yılında Bulgaristan Prensliği’ne bağlanan ve 1908 yılına, Bulgaristan bağımsız bir devlet hâline gelinceye kadar “de jure” Osmanlı vilayeti olmaya devam eden 1878 yıldan beri özerk yönetime sahip Doğu Rumeli’nin kaderi dâhil oldu²³.

Araştırmanın dış çerçevesinin ikinci parçası Osmanlı yönetim politikasının evriminde mühim bir rol oynayan Jön Türk Hareketi’ni vurgulamıştır.

XIX. yüzyılda gerek bürokrasi içerisinde gerek sivil alanda devleti kurtaracak reform çaba ve taleplerini dile getiren bu hareketin, “Genç İtalya” hareketine nispetle ilk kez (1828) “Genç Türkler” olarak isimlendirilmesi onuru Charles Mac Farlane’e aittir. Jön Türk kavramı; Ubicini tarafından Tanzimat Devri devlet adamları için kullanılırken Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde meşrûtiyet taraftarı muhalefet hareketini tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Âli Paşa’nın otoriter yönetimine karşı “İttifâk-ı Hamiyet (1865)” adlı bir cemiyet kuran bu grubun yolu Mısır hidivliği seçiminde haksızlığa uğradığına inanan Mustafa Fazıl Paşa ile Paris’te kesişmiş, onun liderlik ve finansörlüğünde kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti, çeşitli gazeteler çıkararak Bâbıâliye karşı sert bir muhalefet hareketi yürütmüşlerdir. Başlıca fikirleri hürriyetin kurulması, vatan ortak paydasında bir araya gelinmesi, yürütmeyi denetlemek üzere Meclisin kurulması ve anayasanın hazırlanmasıydı.²⁴

Denebilir ki Osmanlı toplumunun yeni bir güçlü “üçüncü” sınıfı olarak Jön Türklerin ortaya çıkması Tanzimat reformlarının en büyük başarısını oluşturmuştu. Asker ve ulema geleneksel sınıflarından farklılaşan bu *elit* kesim, reformlar sürecinde kurulan

²³ Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 47, 51-52.

²⁴ Hüseyin Özdemir, *Demokrasi Tarihimizde İttihâd ve Terakkili Yıllar – Babanzâde İsmail Hakkı Bey’in Penceresinden*, Ötüken, İstanbul 2016, s. 41-42.

mekteplerde gerçek bir yenilik anlayışıyla yetişmişti. 1908 yılında Selanik Jön Türk faaliyetlerinin merkezi idi.

10 Temmuz 1908’de Jön Türklerin liderlerinden biri olan Enver Bey, Selanik’teki *Olympus* Meydanı’nda 1876 Anayasası’nın yeniden yürürlüğe girmesi ve millet ve din ne olursa olsun yasa önünde eşitliğin uygulanması talebini ilan etmiştir. O gün o meydanın ismi *Eleftheria* (Özgürlük) Meydanı olarak değişti. O meydanda söylev verirken “Vatandaşlar! Bugün haksız yere hükmeden hegemonyanız, kötü yönetim artık yoktur. Hepimiz kardeşiz. Artık Bulgar, Yunan, Sırp, Romen, Yahudi, Müslüman yoktur. Mavi gökyüzünün altında hepimiz eşitiz ve Osmanlı olduğumuzdan onur duyuyoruz.” demişti. Anayasanın ilanını kutlamaya acele eden etnik gruplar arasında Rum cemaati de vardı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamid hakkında getirdikleri değişimler yoluyla ikinci kuşak Jön Türklerin ortaya çıkması ve eylemlerinin, Rumların ve özellikle Selanik Rumlarının Osmanlı yönetimi ile ilişkilerini nasıl etkilediğini, Rum cemaatinin Jön Türkleri nasıl karşıladığını ve Rum Patrikhanesinin tutumunun nasıl olduğunu inceledim.

İç çerçevenin incelenmesi için çalışmanın çeşitli hedefleri arasında devletin temel alanlarına nüfuz etmek gerekti. Bunlar arasında Rumların eğitim ve dinî hayatı, mekteplerin kurulması ve kiliselerin bina edilmesi, ticaret yoluyla ülkenin ekonomik hayatındaki konumları, iç ve dış Rum topluluğunda gündelik yaşam ve kişiler arası ilişkiler, Rum elit, resmî kilise temsilcileri ve diğer Rumların yaşamının araştırılması, hayırseverlik gibi konular ilgimizi çeken hususların başında geliyordu.

Bu çerçevede çalışma altı bölümde ele alınmıştır:

“Selanik’in Demografik ve Coğrafi Yapısı” başlığını taşıyan birinci bölüm, “Selanik Demografik Yapısı” ve “Coğrafi Yapısı” başlıklı iki alt bölümden oluşuyor. Bu bölümde Osmanlı yönetiminin Nüfus Müdürlüğünü nasıl geliştirdiği hakkında bilgi verildikten sonra ikinci bölümde neden böyle olduğu ortaya konuyor. Nasıl geliştirdiği konusunda kilit tarihler, sırasıyla *Sicill-i Nüfus-i Ahali İdare-i Umûmiyesi* ve *Sicill-i Nüfus Nizamnamesi* olmak üzere 1889 ve 1892 idi. Millet gruplarının milliyetçi mücadelesi, aralarındaki rekabet ve özellikle Rum cemaatinin gayrimüslimler arasında birinci olmayı sürdürme çabası, ana nedenleri yansıtıyor.

“Makedonya Meselesi: Güvenin Azalması 1876-1885” başlıklı ikinci bölüm “Selanik’te Konsolosların Öldürülmesi - “Kız Vakası” (6 Mayıs 1876)” ve “Makedonya Meselesi’nin Doğuşu” başlıklı iki alt bölümden oluşuyor. “Selanik’te Konsolosların Öldürülmesi - “Kız Vakası” (6 Mayıs 1876)” adlı alt bölüm, sadece Osmanlı Devleti’nin değil, tüm Avrupa’nın bir dönüm noktası olan ve herkesin Selanik’ten bahsetmesine neden olan bu olaya atıfta bulunuyor. “Makedonya Meselesi’nin Doğuşu” adlı alt bölüm ise Makedonya Meselesi’nin nasıl doğduğunu ve Selanik Rum Cemaati ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiğini gösteriyor. Ayrıca Osmanlı Devleti’nde meydana gelen daha geniş ve çok önemli değişikliklerin etkisiyle ortaya çıkan Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin (1883-1884) bir dönüm noktası olduğunu gösteriyor. Burada siyasi gelişmeler bağlamındaki “istatistiksel mücadele”, Rum cemaatinin Osmanlı Devleti’nin gayrimüslimleri arasındaki “primus inter pares” statüsünü koruma kaygısını daha pratik olarak yansıtıyor.

Üçüncü bölüm “Selanik’in Yunanistan’a İlhakına Kadar Makedonya Meselesi ve Rum Cemaati Üzerindeki Etkileri” adını taşıyor. Osmanlı Devleti’nde Makedonya Meselesi ve çeşitli cemaatlerin milliyetçi mücadelesi, bu tezde ele alınan dönemin sonunda Rum cemaatinin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin biçimini belirlediğinden, araştırılması da tezin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildi. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi (1887-1891), 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1903 *İlinden Ayaklanması* ve “Makedonya propagandasının” vahşi boyutları, Jön Türk Hareketi tarafından II. Meşrutiyet’in ilanına kadar siyasi durumun kilit meselelerinden bazılarıydı. Jön Türk Hareketi’nin liderliğindeki dönem; milliyetçi hareketlerin geçici olarak durdurulduğu, anayasal bir rejimin kurulduğu ve herkes için barış ve eşitliğin savunulduğu yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Ancak Makedonya milliyetçi mücadelesinin durması uzun sürmedi. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi (1908-1914) ve çeşitli milletlerin Osmanlı Devleti’nin topraklarını ele geçirme mücadelesinin yeniden başlaması, Balkan Savaşları (1912-1913) ve Selanik’in Yunanistan’a ilhakı (26 Ekim 1912) bu bölümün son kısmıydı.

Osmanlı yönetiminin Selanik Rum cemaati ile her toplumun temel taşı olan eğitim alanındaki ilişkilerinin incelenmesi için “Eğitimin Devlet ve Rum Toplumu İlişkilerine Etkisi” başlıklı dördüncü bölüm oluşturuldu. Bu bölüm, Osmanlı Devleti içinde Rum cemaatinin neredeyse bağımsız bir eğitim sistemine sahip olduğunu göstermiştir. Rum cemaatinin, tüm toplulukların milliyetçi mücadelesine sahne olan bir zamanda, eşitlik reformları bağlamında Bâbîâlinin uygulamaya “çalıştığı” eğitimdeki çeşitli kurumsal değişiklikleri genel olarak nasıl algıladığı tartışılmıştır. Eğitimde ilgi duyulan konular Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin bu alandaki etkisi, milliyetçilik ve propaganda, devlet reformları, Yunanistan Krallığı’nın Rumların eğitimi konularına katılımı ve katılımın nedenleri gibi konulardır. Aynı zamanda temel bürokratik işlerin yürütülmesi, mektep kurulması, *Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği* (YDEYD)²⁵ ve diğer derneklerin çalışmaları Osmanlı Rum tebaası ve Osmanlı yönetimi bağlamında ele alındı. Bu çerçevede ekonominin durumu ve maddi kaynak bulma çabaları önemli bir tartışma konusuydu.

“Cemaat Yapılanmaları ve Otorite” başlıklı beşinci bölümde 1878-1889 ve 1893-1897 yıllarında gerçekleşen *Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi* incelendi. Bu mesele sadece Selanik Rum cemaatini ve Yunanistan Hükûmetini değil, Osmanlı yönetimini de meşgul etmiştir. Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi, şehrin “yerel beylerinin” seçilmesiyle doruğa ulaşan Rum cemaati liderleri arasındaki çatışan çıkarlarla ilgiliydi. Tanzimat reformlarının, patriğin mutlakîyetinin kaldırılması sürecini başlatması bu tartışmaların temel nedeniydi. Millet reformunun temel özelliği, başta tüccar ve zanaatkârlar olmak üzere halkın, patrik seçimine ve yeniden kurulan millet hükûmetine katılmasına izin vermektir. Halkın kendi cemaatinin yönetimine katılımı, Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi’ni doğurdu. Rum cemaatinin sosyal sınıflarının yeniden düzenlenmesi, liberal ve muhafazakâr iki grup arasındaki mücadele ve meselenin metropolitlerle bağlantısı bu meseleyi oluşturan alt konulardan bazılarıydı. Tanzimat reformları gerçekleşmemiş olsaydı ne İmtiyaz Meselesi ne de Cemaat Meselesi ortaya

²⁵ *Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği*: Syllogos Diadosis Ellinikon Grammaton (Σύλλογος Διάδοσης Ελληνικών Γραμμάτων).

çıkardı. Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi ne Rum Patrikhanesi ve Yunanistan Hükûmetinin ne de Osmanlı Devleti'nin müdahalesi ile çözülmüştü.

Altıncı bölüm “Adli Meseleler” başlığı ile Selanik Metropol Kilisesinin adliye politikasının uygulanmasında Rum Patrikhanesi ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun rolüyle ilgiliydi. Rumların borç vakaları ve ekonomik çatışmaları, hayırseverlik sistemi ve Selanik Metropol Kilisesinin merhameti ama aynı zamanda iş bulmak için bir “kurum” olarak Kilisenin rolü bu bölümün ana konularını oluşturuyor. Osmanlı Devleti şeri hukukun gereği olarak, gayrimüslim cemaatlere adalet alanında da büyük bir özerklik sunuyordu.

Burada tezin hazırlanmasında karşılaşılan zorluklar hakkında da söylenecek bazı şeyler vardır. Başlıca zorluk, konunun “yönetim” ile ilgili olması nedeniyle -iyi bilindiği gibi- yönetim ile ilgili alanların bir devleti oluşturan tüm eksenleri kapsamasıydı: ekonomi, toplum ve siyaset. Tüm eksenler araştırılmış ve hepsi için zengin malzeme toplanmış olmasına rağmen, pratik nedenlerden dolayı hepsini mevcut çalışmaya dâhil edemedim. Bu konuda hem Osmanlı hem de Yunan kaynaklarına erişme yeteneğimin, normalde bir avantaj olmasına rağmen, çoğu zaman bana o kadar çok materyal sağladığını belirtmeliyim ki ondan tam olarak yararlanmam da pratikte imkânsızdı.

Çalışmanın zorluklarından birisi de dil meselesiydi. XIX-XX. yüzyıllara ait Yunan belgelerinin dili, modern Yunan dili değil “katarevusa”ydı. Katarevusa Attik diyalektinin özelliklerini taşıyordu. Katarevusanın öğrenimi Demotikiye göre oldukça zordu. Katarevusanın kullanımı kişiden kişiye göre değişiklikler gösteriyordu, bazıları onu Attik diyalekte yakın olacak kadar ağdalı (Arhaizousa) bazıları ise halk dili olan Demotikiye yakın basitlikte (Katharevousa) kullandı. Yunan aydınları halk diline itibar etmedi ve ülkede iki dillilik oluştu²⁶. Çoğu zaman belgelerin içeriğini önce modern Yunancaya, ardından Türkçeye çevirmem gerekiyordu. Ama yine de bazı terimlerin tercümesi şu hususları hesaba katarsak mutlak başarı ile yapılamazdı: a) Belgeleri yazanların filolog

²⁶ İbrahim Kelağahmet, “Skarlatos Vizantios’un Yunan Sözlük Bilimindeki Yeri ve 1835 Tarihli Sözlüğünde Tespit Ediler Türkçe Alıntılar”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 27, S. 2 (İstanbul, 2017), s. 138.

veya dil bilimci olmaması ve b) Yazarken duygu durumlarını tam olarak bilemememiz. Örneğin avukatı aracılığıyla kocasını hapisten çıkarmaya çalışan okuma yazma bilmeyen bir Rum kadının endişesi veya kendi yargı yetkisindeki bir davada geleneksel hiyerarşiye uyulmadığı için bir metropolitin protestosu görmezden gelinemezdi.

Ancak aynı zamanda Yunanca-Türkçe sözlükte bulunması kolay olmayan terimleri Türkçeye çevirerek belgelerin anlamına mümkün olduğunca yakın kalmaya çalıştım. Amaç, o dönemdeki Rumların zihniyetini ve düşünce biçimini daha iyi anlamaktı. Aynı zamanda söz konusu Yunan-Türk meseleleriyle ilgilenen Türk tarih araştırmacılarına bu terimleri tanıtmaktı. Bu yüzden her terimin ilk bulunduğu yerde bir kez açıklık getirmeye çalıştım.

Yunancadan Türkçeye çevrilmesi gereken noktalar için “ELOT 743: 1982 Yunan alfabesi karakterlerinin dönüşümleri” uygulaması kullanıldı. “Bu standart, uluslararası ISO 843: 1997’nin Yunanca karşılığıdır.” Ancak bazen okuyucunun kelimelerin telaffuzunu doğru anlaması veya kafa karıştırmaması için bazı harflere müdahale ettim. Örneğin yukarıdaki uygulamaya göre *Ευάγγελος* erkek adı *Efangelos* olur, ancak normalde *Evangelos* olarak okunur ya da Yunan alfabesinin harfi ile 2. demek için Yunan harfi *B* kullanıyoruz. Uygulamaya göre *V*’ye çevrilir, ancak normalde *B*’ye karşılık gelir.

Beni çok meşgul eden bir başka zorluk da Rum ve Yunan terimlerinin kullanılmasıydı. Eserin başlığında yer alan Rum terimi, Selanik Yunanlarını isimlendirmek için kullanıldı. Genellikle Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan tüm Yunanlar için kullanılan bir terimdi. Ancak yurt dışındaki Yunanlar veya Yunanistan Krallığı’ndaki Yunanların kendilerinden bahsederken tam olarak nereden geldiklerini bilmemin mümkün olmadığı sorunlar ortaya çıktı. Bu tür bazı örnekler şunlardı: Yunanistan Krallığı’nda başlayan ve Osmanlı Devleti’nden gerillalara katılan Makedon gerilla birliklerine yapılan atıf. Yunanistan Krallığı tarafından atanan Makedonya casuslarına yapılan atıf. Selanik’teki Rum cemaatinin, Osmanlı Devleti veya Yunanistan Krallığı tarafından açılan eğitim kurumlarına yapılan atıf. Bu nedenle tez boyunca Rum ve Yunan kavramlarının birbirini takip etmesi garip karşılanmaması gerekir. Her seferinde en temsili olduğu düşünülen kavram seçildi.

Literatür

Araştırmamızda ana merkez olarak Selanik seçilmesinin nedenleri: a) Doktora tezinin yapılabilmesi için Osmanlı Devleti'ndeki Rum cemaatinin yaşadığı bölgelerden birisine odaklanmam gerekiyordu. Bu anlamda Selanik iyi bir örnekti. Osmanlı Devleti'nin teorik olarak tüm Rumlara uygulanan ve bu çalışmada incelenen ve açıklanan genel kuralları dışında Rumların pratikteki durumu bir yerden diğerine farklılık göstermiştir. Söz gelimi, 1908 yılına ait Selanik arşiv belgelerini inceleyerek Kapadokyalı, Konyalı, Trabzonlu Rumlar için de aynı sonuçlar çıkacağını düşünmek doğru değildir. Tüm bölgelerin arşivlerinin incelenmesi ise mümkün değildi ve buna göre Selanik seçildi. b) Osmanlı'nın en önemli kentlerinden olan Selanik hakkında bugünkü Türkiye'de de bir ilgi olduğu bilinmektedir. Ancak buna rağmen Türkçede konuya ilişkin çok çalışma yoktur. c) Türkçedeki yayınların azlığına karşın Yunancada eserlerin çok olduğu gözlenmektedir. Ancak Yunan akademisyenler için Osmanlı belgelerinin dili önleyici etki yapmaktadır. Bizim çalışmamızda ise Yunan arşivleri yanında Osmanlı arşivleri de kullanılmıştır. d) İncelenen dönemde tartışılmaz bir konu Selanik'in önemiydi. 1876-1913 arasında ekonomik, sosyal, politik ve kültürel açıdan büyük ilgi uyandırüyordu. Verilen dönem için Selanik başrolü oynuyordu; âdeta mitolojide Truva Savaşı'nın ilk sebebi olarak zikredilen *Eris'in elması* ya da tarihsel gelişmelerin yaşanması için *günah keçisi* idi.

Çalışma konumuzla ilgili zengin bir literatür varlığından söz edebiliriz. Rum, Rum ve Rumluk, Türk ve Rum münasebeti Arif Bilge'nin *Anadolunun Türkleşmesi, İslamlaşması ve Aramızdaki Rumlar Tarihi* adlı kitabında tartışılmıştır. Dr. Hülya Toker ise *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları* adlı çalışmasının girişinde Rum kelimesini açıklamak için önce Rumluk kavramının tanımlanması gerektiğini vurgulamıştır²⁷.

Çalışmada yararlanılan eserlerin başında Selanik şehri hakkında çalışan Vassilis Demetriades'in *Topografia tis Thessalonikis kata tin epohi tis Turkokratias 1430-1912*

²⁷ *Rumluk*, Müslümanlar ve Osmanlılar açısından Roma ve Bizans imparatorluklarını tanımlamak amacıyla kullanılan bir ifade olup bazen Roma İmparatorluğu bazen de Bizans için kullanılmıştır. Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları* (Ankara: Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları 2006), s. 1.

(*Turkokratia Döneminde Selanik Topografisi 1430-1912*) adlı eseri temel olarak kullanıldı. Modern eserlerin başında ise Meropi Anastassiadou'nun *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)* katkıda bulunan bir eser oldu. Mark Mazower'ın *Salonica City of ghosts, Christians, Muslims and Jews 1430-1950* eserinde Selanik Rumlarının ticari ilişkileri bahsedilen önemli konulardan biriydi. XX. yüzyıl başında Selanik'in iç ticareti hakkında Selanik'te bulunan en büyük on iki ticaret şirketinden beşi Rumlara aitti. Gerasimos Avgustinos'un *The Greeks of Asia Minor* adlı kitabından ise Rum cemaatinin dini ve milliyetine ilişkin bilgiler elde edilmiştir.

Rum Patrikhanesinin tutumu ve özellikle Yunanistan Krallığı'nın Rumlara yönelik propaganda faaliyetlerini araştırmak için Bülent Atalay'ın *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)* adlı kitabını da seçtim. Bunun dışında Seyfi Yıldırım ve Adnan Sofuoğlu'nun birlikte hazırladıkları *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi* adlı eserde II. Meşrutiyet Dönemi'nde Patrikhane konusunun incelediğini gördüm.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi için *93 Harbinden Otuz Bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi* başlıklı Dr. Adem Ölmez'in eserinden Girit Meselesi ve Teselya Cephesi gelişmeleri hakkında bilgi edinildi. Necmettin Alkan tarafından kaleme alınan *Selanik'in Yükselişi, Jön Türkler Abdülhamid'e karşı 1908 İhtilali* başlıklı eser, Jön Türk hareketlerinde Selanik başrole sahip olduğunu kanıtlar bilgiler içeriyordu.

Akademik bir çalışmada taraflardan birinin görüşlerine eğilim göstermek doğru olmayacağı için ve daha küresel/objektif bir yaklaşımın başarılması için hem Türk hem de Yunan tarafındaki arşivlerin ele alınması ve incelenmesi hususunda azami dikkat gösterildi. İki tarafın da kaynaklarından gelen bilgilerin başarıyla bağdaştırılmasında hem Yunancaya hem de Osmanlıcaya/Türkçe hâkim olmamız işimizi kolaylaştırdı.

Çalışmamıza 1876, 1877, 1882, 1886, 1890, 1892, 1893, 1894, 1895, 1897, 1900, 1902, 1905, 1906 ve 1907 yıllarına ait İSAM Kütüphanesinde bulunan salnamelerin büyük katkısı oldu. Öte yandan Rum Patrikhanesinin tutumu ile ilgili olarak Rum Patrikhanesine ait arşiv vesikaları faydalı oldu. Bundan başka, 1694'den 1912'ye kadar

tarikhlenen 336 koddan oluşan Selanik Şeriat Mahkemesi arşivinin bulunduğu Selanik'teki Makedonya Tarih Arşivi zengin bir kaynak oluşturdu.

Dönemin basın organlarının da eserimize önemli katkısı oldu. Örneğin Selanik Rumlarının Osmanlı yönetimi ile ilişkileri hakkında şu Yunan gazetelerinden faydalandıldı: *Anagennisis-Trikala*, *Aigaion-Nakşa*, *Alitheia-Atina*, *Amaltheia-İzmir*, *Astir-Şikago*, *Elegchos-Atina Pire* ve *Akropolis-Atina*. Selanik'teki ilk Rum gazetesi hakkında Panayiotis Kokkas'ın "İ oikogeneia Garbola ke i proti elliniki efimerida tis Thessalonikis (Garbola Ailesi ve Selanik'teki İlk Rum Gazetesi)" adlı makalesinden yararlandı.

Kavramlar

Rum, *millet*, *tebaa* aşağıda incelenen kavramlardır. Bu kavramları oluşturan kelimelerin kökenleri ve anlamları ile bu kelimelerin tarih içindeki gelişimi inceleniyor. *Rum* kavramı Kuzey Afrika'dan Güneydoğu Asya ülkelerine kadar geniş bir coğrafyada kullanılan bir kavramdı. Bazen Türkleri de kapsayacak şekilde "Anadolulu" anlamında bazen bir sınır kültürünün simgesi olarak bazen de Grek/Yunan anlamında kullanıldı²⁸. Bu tanımlama Fransız İhtilali ile başlayan ve Osmanlı Devleti'ne kadar ulaşan milliyetçi hareketin gelişimi²⁹ bağlamında Ortodoks Hristiyanların farklı etnik gruplara ayrılması

²⁸ Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği: 14-17. Yüzyıllarda Rum/Rumi Aidiyet ve İmgeleri* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s. 58.

²⁹ Yavuz Özdemir ve Erol Çiydem, "Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eterya" ("The First Revolutionary Organization in the Territory: Philiki Eteria"), *Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 7, S. 14 (Kilis 2017), s. 25-26. Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), s. 327. Bülent Akyay, "Başlangıçta Girit İsyanına Kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri (1830-1866)", (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2019), s. 7. Ertuğrul Zekai Ökte, "Türk-Yunan (Grek) İlişkilerinde: Yunan Dostluğu mu?", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 39 (Ankara 1970), s. 2-3. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (İstanbul: Kronik 2019), s. 182. Fikret Kürşad, Mustafa H. Altan ve Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea-Filiki Eteria-Kilise)* (İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978), s. 22-23. Güven Dinç, "Yunan İsyanı Sırasında Kıbrıs'ta İstihbarat Faaliyetleri (1821)", *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu. Giresun, 30 Kasım-30 Aralık 2017* (Ankara: ATAM, 2019), s. 606-607. Kemal H. Karpat, "Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, c. 2 (Ankara: Yeni Türkiye, 1999), s. 17 ve 62-63. Mehmet Saka, *Ege Denizinde Türk Hakları* (İstanbul: Hareket Yayınları, 1974), s. 9. Meral Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", (Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1999), s. 1-2, 23, 37, 41, 62, 122, 172 ve 233. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988), s. 5-14. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001* (İstanbul: Der Yayınları, 2006), s. 151-152. Salahi R. Sonyel, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), s. 191-199 ve 219-231. Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993* (Ankara: İmge Kitabevi, 2018), s. 37. Vamık D. Volkan ve Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*, çev. Banu Büyükkal (İstanbul: Bağlam Yayıncılık,

süreciyle ilgiliydi. Kavram genellikle *Helen* kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanıldı. Ancak İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı toplulukların dilsel heterojenliği, bu kavramın Yunanca konuşan ile tam olarak eş anlamlı olmasını engelledi. Dolayısıyla bu kavramın kullanımı, Yunanca konuşanların topluluktaki en güçlü kişiler olmasına rağmen, Ortodoksların milliyetlere bölünmesi sürecinde var olan gerilimi yansıtmaya devam eder³⁰. Ortodoks Hristiyanlar olan Rumlar Osmanlı Devleti tebaası ve referans noktaları Selanik Metropol Kilisesi aracılığıyla Rum Patrikhanesiydi ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla Yunanistan Krallığı'ydı. Selanik Rumlarının resmî dili Yunancaydı. Yunanca konuşuyorlardı ya da konuşamıyorlardı. Belirtildiği gibi bölge bazında Rum Ortodoks cemaatleri arasında var olan farklılıklara rağmen, hepsi birlikte tek ve kurumsal olarak homojen bir bütün oluşturuyordu: Bu Rum *milletiydi*³¹.

Başlangıçta Rum, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde ikamet eden etnik ve din kökenine bakmaksızın herhangi serbest bir vatandaş anlamına gelmekte idi. Daha sonra kavram, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Yunan Hristiyanları olan baskın unsuru ile özdeşleştirilmiştir. Doğrudan veya dolaylı olarak paydaş taraflardan dile getirilen farklı görüşlerin yanı sıra Osmanlı tarihinin önemli ve ayrılmaz bir parçası olan Rumeli kavramının anlamı ile ilgili tarih yazımı değerlendirildikten sonra hangi kriterler ile bu belirli konu ve sınırların seçildikleri öncelikle belirtildi. Ortaya çıkan sonuç, en azından araştırılan dönem için ve Rumeli bölgesinin bir parçası olarak nitelendirilebilen

2002), s. 85-86. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. asırlarda)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), s. 20. Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, c. 22, S. 12 (Ankara 1987), s. 97. Ahmet Bekir Terek, "Yunan hedefleri ve Stratejisi karşısında Gerçekler ve Türkiye", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 29 (Ankara 1970), s. 16-31. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 99. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 5 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), s. 108-109. Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993*, s. 32-35. İlber Ortaylı, "Balkanlar'da Milliyetçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 1030-1031. Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), s. 35-40. Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yunan İhtilali ve II Mahmut'un Politikaları", *Manas Sosyal Bilimler Dergisi* c. 12, S. 6 (Manas 2004), s. 49-56. Saka, *Ege Denizinde Türk Hakları*, s. 9. Necla Günay, "Filiki Eterya Cemiyeti", *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 6, S. 1 (Kırşehir 2005), s. 287. Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu* (Ankara: TTK Basımevi, 1987), s. 23.

³⁰ Haris Eksertozoglou, *Nostaljinin Ötesinde "Kaybedilmiş Memleketler" Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, çev. Yusuf Ziya Karabıçak (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015), s. 3.

³¹ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 17.

bölgelerden birinde yaşamayan -Selanik şehri ile ilgili olarak- Yunanlılar hakkında Rum kavramının kolaylıkla kullanılmasının anlaşılmasına yardımcı oldu.

Canlı bir organizma olarak tanımlanabilen, varolan literatüre dayalı, kullanılan otantik kaynaklarla zenginleştirilen Rum kavramının takip ettiği evrim sürecini sunduk. Bu süreçte Osmanlı tarihinin dikkate değer bir hâle getirdiği her dönem için aralarındaki farklı ve farklılaştırılan nedenlerinin büyük önemine rağmen, ilgilendiğimiz döneme bağlı olan kavramın anlamında yoğunlaşma oldu. Elbette avantajlı konumda bulunduğumu söyleyebilirim çünkü elimde daha açık kullanılan kavramın incelenmesi imkânı vardır. Bunu açıklayacak iki tespitim olduğunu söyleyebilirim: 1) Rum kavramı hakkında siyasal anlamın kullanılması için ihtiyacın üstün gelmeye başladığı bir dönemi çalışıyorum. (Yunanistan Krallığı'nın sınırlarının genişletilmesi için arzu – Megali İdea'nın uygulanması, yaklaşan İmparatorluğun sonu fikrinin şeytanlaştırılması) ve 2) İmparatorluğun sonu eşiğinde bulunduğumuzdan (Küçük Asya'nın 1919-1922 yılları arasında gerçekleşen olaylardan ve bunun sonucu olarak 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması yoluyla Rum ve Türk nüfus mübadelesinden sadece birkaç yıl önce). Rumeli kavramı, Osmanlı Devleti'nin nazarında Antik Çağ'da Roma İmparatorluğu'na ait olan tüm Avrupa bölgelerini karşılamıştır.

İşbu çalışmada Rum *tebaa* kavramı, Osmanlı Devleti'ndeki Yunanları ve özellikle Selanik'teki Yunanları ifade etmek için kullanıldı. Bu kavram XIX. yüzyılda Yunanca anlamına gelmeye başladı³².

Rum Kavramı

Bizans'ta Rum Kavramı

Rum kavramı ile ilgili olarak şu düşünceler akla gelir: Coğrafi olarak nereleri kapsıyordu? Başlangıçta kime ve neden atfedildi? Anadolu'nun kademeli olarak Türkler tarafından doldurulmasında ne oldu?.. Selçuklu Dönemi'nde, İstanbul'un fethinde ne anlama geldi? Bu kavramın ne zamana kadar dinî bir çağrışımı vardı? Ulusal bir renk

³² Eksertzoğlu, *Nostaljinin Ötesinde "Kaybedilmiş Memleketler" Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, s. 3.

kazanmaya ne zaman başladı? Kavram sadece Yunanları temsil etmeye ne zaman başladı? “Onlar her zaman Yunan değil, Rumlar iken...”, bu kavramın paradoksal olarak tüm Hristiyanlara verildiği anlamına mı geliyordu yoksa yönetimin en etkili şekilde uygulanması için tüm Hristiyanlara mı verildi? “Rumlar ne de olsa Yunan olmadığına göre...” ama onlar diğer Hristiyanlar arasında da değillerdi, kimdi onlar?..

Rum kavramının tartışılmasının kökenleri, Bizans Dönemi’ne kadar dayanıyordu. Öncelikle Roma ve Bizans İmparatorluğu’nu ifade eden bir kavramdı. Orta Asya’da Roma Devleti anlamına gelen bir kavramdı³³. Aslında kelime, İslami tarih geleneğine göre eski Roma topraklarını ve bu topraklarda yaşayanları kapsıyordu³⁴. Bizans İmparatorluğu’nda doğrudan Hristiyanlık ve özellikle Ortodoksluk ile ilgili olan *Rum* kavramı, Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyanlar tarafından kendilerini tanımlamak için kullanıldı³⁵. Bizanslılar kendilerine Romalı ve ülkelerine Romania diyorlardı. Türkiye Selçukluları Dönemi’nde Anadolu için “diyar-ı Rum” kavramı kullanılırken Osmanlı Dönemi’nde ise kavram coğrafi olarak daha batıya kaymış, Balkan Yarımadası’nı ve oradaki Osmanlı vilayetlerini tanımlamak için kullanılmıştır³⁶. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi olarak Kilise, 325 yılından sonra Bizans Devleti’nin himayesine girdi. Rum Patrikhanesinin günümüze kadar kullandığı dil Yunancadır. Bizans Dönemi’nde gelişen ve “resmîleştirilen” dualar, ilahiler, dinî törenler ve gelenekler Ortodokslukta yaşıyordu ve dilleri Yunancaydı³⁷. Öte yandan Bizans İmparatorluğu’nda *Rum* kavramının aynı devlete ve kiliseye mensup olanları yani Bizans Devleti ve Ortodoks Kilisesine bağlı olanları kastettiği ileri sürülmüştür. *Roma* kelimesinden türetilmiş bir kavramdı³⁸.

Romalı anlamına gelen Romaio adının Arapça telaffuzu olan *Rum* kelimesi Roma’ya ait olup Arap-İslam kaynaklarında İslam topraklarında yaşayan

³³ Arif Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi* (Konya: Ülkü Basımevi, 1971), s. 7. Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, s. 1. Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği: 14-17. Yüzyıllarda Rum/Rumi Aidiyet ve İmgeleri*, s. 58-63.

³⁴ Casim Avcı, “Rum”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 35 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), s. 222-225.

³⁵ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s. 34, 44.

³⁶ Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7-8. Paul Wittek, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri I*, çev. Güzin Yalter (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), s. 83-84.

³⁷ Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 35

³⁸ Hasan Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı* (İstanbul: İdil Yayıncılık, 2016), s. 31.

Romalılar/Bizanslılar ve Yunanlar için kullanıldı. Buna göre Rum adı; Rus, Ermeni, Bulgar, Slav ve diğer unsurlardan oluşan Bizans İmparatorluğu için kullanıldığı gibi etnik içerikle de Yunan kökenini anlatmak için kullanıldı. *Biladü'r-Rum/Arzu'r-Rum*, Bizans topraklarında, özellikle Anadolu'da yaşayanları tanımlamak için kullanıldı. *Bahrü'r Rum*, Akdeniz'de yaşayanları tarif etmek için kullanıldı. Bizans imparatorları için kayser, *melikü'r Rum* ve *azimü'r-Rum* unvanları kullanıldı³⁹. Doğu Roma/Bizans Devleti'ni belirtmek için Göktürkler tarafından Urum şeklinde kullanıldı⁴⁰.

Bizans'tan Sonra Rum Kavramı

Bizans'tan sonra *Rum* kavramının tartışmasına genellikle birbiriyle bağlantılı olmayan ifadeler eşlik eder. Bu da tek bir ifadeyle tam bir tanım vermenin mümkün olmadığı sonucunu doğurur. Bizans sonrası dönemin farklı zamanlarında *Rum* kavramı değişik değerlendirildi⁴¹. Bu nedenle değişik değerlendirmeleri yazmak durumundayız. *Rum* kavramının bu farklı yorumları çok fazla tartışmaya neden oluyor. Belirtildiği gibi Osmanlı Devleti içindeki Türkler İmparatorluk yapısı nedeniyle *Türk* veya *Türkiye* kavramlarından ziyade Osmanlı, Osmanlı ülkesi kavramlarını kullanıyorlardı. Ancak Avrupa'da *Türk* kavramının kullanımı Osmanlıları ve bazen farklı etnik ve dilsel gruplardan diğer Müslümanları da kapsıyordu. Ancak ulus-devlet temelinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde *Türk* ve *Türkiye* isimleri daha yaygın olarak benimsenip kullanıldı.⁴².

³⁹ Avcı, "Rum", s. 222. Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001), s. 76. Cemal Kafadar, "A Rome Of One's own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum", *Muqarnas An Annual on the Visual Culture of the Islamic World. History and Ideology: Architectural Heritage of the "Lands of Rum"*, v. 24. (2007), s. 9-10.

⁴⁰ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1.

⁴¹ Örneğin bk. Alexander Kazhdan, "Rūm", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, c. 3 (New York, Oxford: Oxford University Press, 1991), s. 1816. Avcı, "Rum", s. 222-225. Bernard Lewis, *The Multiple identities of the Middle East* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1998). Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7-16. Clifford Edmund Bosworth, "Rum", *The Encyclopaedia of Islam: Ned – Sam*, c. 8. Leiden: E. J. Brill, 1995, s. 601-606. Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*. Wittek, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri 1*, s. 84-96.

⁴² Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 13.

Rum kelimesinin Roma Devleti'nden veya Roma ülkesinden (Romanya) geldiği dile getirildi⁴³. Kavram, Arap literatüründe dönüşümlü olarak Romalılar, Bizanslılar ve Hristiyan Melkitlere atıfta bulunarak gelişti. Ancak çoğu zaman Bizanslıları ifade ediyordu⁴⁴. Rum; Arapça, Farsça ve Türkçede Bizans (Roma İmparatorluğu) anlamına gelen bir kavramdı. Aynı zamanda Antik Yunanistan ve Roma İmparatorluğu'na atıfta bulunuyordu⁴⁵. Urum olarak da bilinen *Rum* kelimesi, Roma ve Bizans imparatorluklarının yayıldığı Anadolu bölgesinde yaşayan Ortodoks Hristiyanlara Müslümanlar tarafından verilen isimdi⁴⁶. *Rum*, Bizanslılar tarafından yönetilen Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletlerini tanımlamak için Müslümanlar tarafından kullanılan bir kavramdı⁴⁷. Bu ad, Asya'nın diğer bölgelerinde Anadolu anlamında kullanıldı. İslami literatürde kelimenin kullanımı Rum Sûresi'ne kadar gider. Kur'an'da⁴⁸ Rum kavramı (Rum Suresi, XXX, 1-5)⁴⁹ Bizanslılar için kullanıldı. Hadis-i şerif kaynaklarında *Rum* adı genel olarak Bizanslılar için birçok defa kullanıldı⁵⁰.

Rum kelimesi Araplar tarafından coğrafi bir anlam olarak, Doğu Roma yani Bizans için kullanıldı. Anadolu'daki ilk Selçuklu fetihleri sırasında Anadolu için kullanılan *diyar-ı Rum* kavramı, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle birlikte daha batıya kayarak Balkan coğrafyasındaki Türk topraklarını ifade eden "*Rumeli*"ye dönüştü. Mesela ilk fetih sürecinde Diyarbakır için *Rum Kapısı*, *Diyar-ı Rum* ülkesi denildi. Bazen *Rum* kelimesi ile Anadolu'nun tamamı kastedildi. "İslami kullanımda, Rum kelimesinin her zaman coğrafi anlamı oldu. Bizans İmparatorluğu'nun Toros-Yukarı Fırat sınır bölgesinin ötesindeki Yunan topraklarını tanımladı."⁵¹

⁴³ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1.

⁴⁴ Bosworth, "Rum", s. 601.

⁴⁵ Kazhdan, "Rūm", s. 1816.

⁴⁶ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1.

⁴⁷ Norman Itzkowitz, *Ottoman Empire and Islamic Tradition* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1972), s. 8.

⁴⁸ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1.

⁴⁹ Bosworth, "Rum", s. 601.

⁵⁰ Avcı, "Rum", s. 222.

⁵¹ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1. Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 7. Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7. Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 12. Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, s. 1. Bosworth, "Rum",

Selçuklular ve Osmanlılar da Rum kelimesini hem coğrafi bir isim olarak hem de bu coğrafyada yaşayan insanları tanımlamak için kullandılar⁵². Anadolu Selçukluları XI. yüzyılın sonunda Küçük Asya'yı fethederken fethedilen bölge, *Rum Saltanatı* oldu⁵³. Burası Anadolu'nun kuzey-orta kesimleriydi⁵⁴. *Rum* kavramı, Rum/Anadolu Selçuklularını tanımlamak için kullanıldı. Anadolu Selçukluları, İslam'ın yüksek idari ve kültürel geleneklerini temsil ediyordu. Güçlü bir yönetim, siyasi entegrasyon, Ortodoksluk ve Rum kültürü ile entegre bir Müslüman prensliği istiyorlardı⁵⁵. Anadolu Selçuklularına *Selaçika-i Rum*⁵⁶ denirdi ya da birçok kaynağa göre Batı Selçuklu Devleti'ne *Rum Selçukları* diyorlardı⁵⁷. Ayrıca *Rum* adı bu coğrafi bölgede Yunanca konuşan etnik gruba da atıfta bulunurdu⁵⁸. Rum kavramı Küçük Asya'nın Yunan Hristiyan nüfusunu belirtmek için yüzyıllar önce Arap Halifeliğinde yaşayan Yunanlara atıfta bulunmaya devam etti. Rum nüfusun yoğun olduğu Konya ve Kapadokya'nın güney bölgelerinde yerleşen Batı Selçukluları, devletlerini en azından gayriresmi olarak Rum ve kendilerini de Selçuklu olarak adlandırıyorlardı. Hatta bu bölge ilk Osmanlı kaynaklarında *Rum eyaleti* olarak anılırdı. Amaç, kendilerini Güney-orta Anadolu'daki Bizanslıların mirasçıları olarak tanımlamaktı⁵⁹.

Kısa sürede Anadolu'nun büyük bir bölümünü fetheden Osmanlı Hükümdarı I. Bayezid (Yıldırım), Niğbolu Savaşı'nda Haçlı ordusu karşısında elde ettiği zafer üzerine

s. 606. Kafadar, "A Rome Of One's own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum", s. 9-10.

⁵² Avcı, "Rum", s. 225. Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir* (İzmir: Şenocak Kültür Yayınları, 2003), s. 181-183. Kafadar, "A Rome Of One's own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum", s. 9.

⁵³ Kazhdan, "Rüm", s. 1816. Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, s. 1.

⁵⁴ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 1. Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 7. Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7.

⁵⁵ Itzkowitz, *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, s. 8.

⁵⁶ Avcı, "Rum", s. 225.

⁵⁷ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 7. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 76. Hiroyuki Ogasawara, "Rum Seljuks in the Ottoman Historiography", *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi. VII. Sempozyumu Bildirileri, Trabzon 18-23 Eylül 2006*, ed. Kenan İnan ve Yücel Dursun (Trabzon: Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011), s. 495-496. Wittek, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri I*, s. 23.

⁵⁸ Avcı, "Rum", s. 225.

⁵⁹ Bosworth, "Rum", s. 606.

Abbasi halifesi tarafından “Sultan-ı İklim-i Rum” (Roma/Bizans Ülkesinin Padişahı) unvanı ile ödüllendirilmişti⁶⁰.

XIII. yüzyılda Batılı gezginler Türk yönetimindeki Anadolu’yu Türkmen (Turquemenie veya Turqui) ve Bizans İmparatorluğu’nun bazı kısımlarını *Romania* olarak adlandırıyorlardı. Bu kavram muhtemelen Rum Ortodoks inancının hâkim olduğu Balkan Yarımadası’nı belirtmek için kullanıldı⁶¹.

Osmanlı Dönemi’nde Rum Kavramı

Rum kavramının Osmanlı Dönemi’nin başlangıcından XIX. yüzyıla kadar bu araştırmadan da anlaşılabacağı gibi tartışması ayrı bir çalışma konusu olabilirdi. Çeşitli tarihçiler tarafından zaman zaman dile getirilen çeşitli görüşler oldu.

Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden sonra XVI. yüzyıldan itibaren Avrupalılar doğu kısmına Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) adını verdiler. Ancak yüzyıllar boyunca Roma anlamına gelen *Rum* kelimesi hem Türkçede hem de çeşitli dillerde Bizans’ı, özellikle Anadolu’yu ifade etmek için kullanıldı⁶².

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde *Rum* kavramı kullanıldı. Ancak bir yandan Balkanlarda *Rumeli eyaleti* şeklinde giderek artan bir alana atıfta bulunuyordu⁶³. Suriye, Mısır, Irak ve Kuzey Afrika kıyıları Osmanlı’ya geçtiğinde Anadolu’daki topraklarını için *Rum* kavramı kullanıldı⁶⁴.

Kavram Türkler tarafından ve genellikle Orta Doğu’daki Müslümanlar tarafından Yunanları tanımlamak için kullanıldı. Ama *Rum*, Yunan demek değildi. *Rum*, Roma anlamına geliyordu ve adını önce Yunanların kendileri tarafından ve daha sonra yeni efendileri tarafından kullanılması, kendi son siyasi egemenlik ve ihtişam anılarını -Bizans İmparatorluğu’nu- yansıtıyordu⁶⁵. Milliyet ve kültür bakımından Doğu’ya karışan bu

⁶⁰ Metin Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, *Türkiye Tarihi 2: Osmanlı Devleti 1300- 1600*, ed. Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 1988), s. 55. Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, s. 1.

⁶¹ Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 8.

⁶² Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 76.

⁶³ Age., s. 76.

⁶⁴ Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, s. 103.

⁶⁵ Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 12.

insanlar, Doğu Roma hegemonyasına girdiklerinde Romalı anlamında “Rum” kelimesiyle anıldılar ve bu durum Osmanlı egemenliği sırasında da devam etti. Osmanlı yönetiminde geçmişte Bizans egemenliği altında yaşayanlara da *Rum* adı verilirdi⁶⁶.

Richard Clogg’a göre Osmanlı Türklerinin Ortodokslara *millet-i Rum* yani “Yunan” milleti demeleri yanlıştı. Çünkü bu kavram sadece Rumları değil Bulgarları, Rumenler, Sırları, Ulahları, Hristiyan Arnavutları hatta Hristiyan Arapları, İmparatorluk’ta yaşayan tüm Ortodoks Hristiyanları da kapsıyordu⁶⁷. Ama belki de tek hata, Osmanlı Türkleri tarafından Ortodokslara verilen *millet-i Rum* isminin yanı sıra “Yunan milleti” ifadesinin de kullanılmasıydı. Ama neden verildiğini düşünmemiz gerektiğinden bu da tartışma konusudur.

Osmanlı Dönemi’nde, özellikle XVI ve XVII. yüzyıllarda *Rum* kavramının yazıldığı şekliyle “yabancı kabul edilen ve yönetici sınıf olan medeni Osmanlı seçkinleri” anlamına geldiği de oluyordu. Sivil ve askerî bürokrasi içerisinde kurulmuş olan dengeler, bazı tarihçileri Türklerin, bu gayritürk elit tarafından ezildiği yorumuna sevk etmiştir. Öyle ki azınlık olan bir üst sınıf ülke yönetimini elinde tutuyordu. Birçok etnik unsurdan oluşan bu yönetici sınıfta Rum unsuru da önemli bir yere sahipti⁶⁸. İstanbul’un yönetici sınıfı, sanatçılar veya eğitilmiş insanlar; kültürel ve sosyal statülerini İmparatorluğun geri kalanıyla eşit görmüyorlardı. Asil Yunan diplomatlarını, Fenerli Rum ailelerini veya tüccarları eşit olarak görürken Türk ya da Arnavut çiftçiye küçümsüyordu. Rum kimliğine sahip olması, aslında padişah veya *Rum kayserine* yakın bir konumda bulunan ayrıcalıklı sınıfa ait olduğu anlamına geliyordu⁶⁹. Ancak daha sonra -özellikle milliyetçi isyanlarla birlikte- Rum kelimesi olumsuz bir anlam kazandığından “Rum padişahı” tabiri

⁶⁶ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 5, 8. Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 12 .

⁶⁷ Şenocak, *Levant’ın Yıldızı İzmir*, s. 181.

⁶⁸ Ulrich Haarmann, “Ideology and History, Identity and Alterity: The Arab Image of the Turks from the Abbasids to Modern Egypt”, *International Journal of Middle East Studies* c. 20 (2), (Cambridge 1988), DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020743800033924> [Erişim 04.08.2020], s. 177. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 79, 86 ve 91.

⁶⁹ Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 86, 91.

kullanılmamaya başladı. *Rum mizaçlı*; vefasız, dengesiz ve kararsız anlamına gelen *Rum-meşreb* demekti⁷⁰.

Benzer bir görüş, Osmanlı Devleti'nin çok sayıda ulusu kapsayacak şekilde genişlediğinde yöneten ve yönetilen sınıfların ayrılmasıyla ortaya çıktı. Farklı etnisitelerden oluşan yönetici sınıf, “askerîler” olarak nitelenirken genel olarak yönetimden uzak tutulan Türk kitlelerinin de dâhil olduğu geniş halk kitleleri yönetilen (reaya) olarak sistemdeki yerini alıyordu⁷¹. İmparatorluğun son yılları dışında Osmanlı Devleti Türk kimliğinin değil Rum kimliğinin gereklerini yerine getirmeye çalıştı. Bunu göz önünde bulundurarak *Rum* kavramının Yunan olarak çevrilmesi yanlıştı ancak üst Osmanlı sınıfı olarak tercüme edilmesi gerekirdi⁷².

Öte yandan Osmanlı Dönemi'nde Kızılırmak kıvrımını içine alan bölgedeki beylerbeylik için *Rum* kavramının kullanılması da ilginçti⁷³. Ziya Gökalp'a göre Kızılbaşlığın bu bölgede ortaya çıkması “aşağı” ve yönetilen Türklerin egemen Osmanlı sınıfından ayrılmasından kaynaklanmış olabilirdi⁷⁴. Ne de olsa Amasya, Sivas ve Tokat'ı içine alan idari birim (*eyalet-i Rum*) için ve zaman zaman Anadolu'da Müslüman ve gayrimüslim herkes için *Rum/Rumi* adı kullanıldığı da görülmektedir⁷⁵. Anadolu ise Kütahya merkezli bir bölge anlamına geliyordu⁷⁶. Osmanlı Devleti'nin Türk olmadığı konusunda tartışmalara yol açan yukarıdaki ipuçlarına karşı verilecek cevap; devletin resmî dilinin Türkçe olması, kurucu hanedan ve etnik unsurun Türk olması, ordunun büyük bölümünün Türklerden oluşması, İmparatorluğu oluşturan halklar içerisinde en kalabalık unsurun Türkler olması gibi sebeplerle Türk olarak tanımlanabileceğiydi⁷⁷.

⁷⁰ Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7.

⁷¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019), s. 34-35.

⁷² Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 92-93.

⁷³ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 2. Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, s. 106.

⁷⁴ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 34-35.

⁷⁵ Avcı, “Rum”, s. 225. Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 76.

⁷⁶ Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7.

⁷⁷ Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, s. 103.

Osmanlılar için *Rum* kelimesi, Osmanlı tebaası olup Yunanca konuşan Hristiyanlar için de kullanılıyordu. Bu anlamda Türklerin Anadolu'ya gelişinden önce yerli halklar Doğu Roma egemenliği altında Hristiyanlaştırılmış ve dilleri Yunanca olmuştur, şeklinde yorumlar yapılmıştır⁷⁸.

Osmanlı anlayışına göre *Rum* kavramı, Ortodoks olan bütün tebaayı ifade etmek için kullanıldı⁷⁹. Ayrıca *Rum* kavramı sadece Ortodoks veya Yunan etnik kökeniyle değil, aynı zamanda Roma ve Bizans imparatorlukları ile de ilişkilendirildi. Üst Osmanlı sınıfının *Rum* unvanının yanında Rum Ortodoks tebaasına *Rum milleti* adı verildi⁸⁰. Böylece *Rum* kavramı, Ortodoks Hristiyan cemaatinin genel adı olarak yerleştirildi⁸¹.

Bizans'ın varlığına son veren Fatih Sultan Mehmed, diğer unvanların yanı sıra *kayser-i Rum* unvanını da aldı⁸². Fatih Sultan Mehmed; farklı nüfus, din, sosyal ve etnik grup, zihniyet ve idari uygulamalar nedeniyle var olan çelişkileri yönetmek ve bütünlüştirmek için kendisine *kayser-i Rum* unvanını vermişti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum İmparatorluğu ile arasındaki sürekliliği ve ardılığı vurgulamak istedi. Hükümdarlığı döneminde bilinçli olarak ve ısrarla izlediği bir politikaydı. Bir buçuk yüzyıl içinde Küçük Asya'daki diğer birçok emirlik arasında küçük bir emirlikten eski imparatorluk geleneğinin halefi hâline dönüşen bir devlette yönetilen halklar nazarında Osmanlı imparatorluk gücünü meşrulaştırmayı amaçlıyordu⁸³.

Türkler Anadolu'nun doğusundan itibaren bu bölgeyi Türkleştirirken Doğu'da etnik unsurlar olan Rumları, Ermenileri ve Gürcüleri buldular. Hepsi burada kurulan Türk devletlerinin yapısında hoşgörü içinde yaşayabildi ve kültürlerini sürdürebildiler. XIII. yüzyılın son çeyreğinde bir beylik olarak kurulan Osmanlı Devleti, 1453'te İstanbul'un

⁷⁸ Avcı, "Rum", s. 225.

⁷⁹ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 8.

⁸⁰ Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 94.

⁸¹ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 8. Kemal Karpat H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), s. 86.

⁸² Avcı, "Rum", s. 225.

⁸³ Gkara ve Tzedopoulos, "I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono", s. 58.

fethinden sonra evrensel bir devlet olunca İmparatorluk içindeki gayrimüslim uyrukları belirli hukuk kuralları çerçevesinde yönetmeyi başardı⁸⁴.

Rumeli, Rumların Millî Kökeni

“Anadolu’ya *mülk-i Rum*, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa yakasındaki kısmına Rumeli ve Osmanlı liderlerine Rum padişahı denirdi.”⁸⁵ Rumeli ve Erzurum gibi coğrafi isimlerin Rum kelimesi ile köken birliği vardı⁸⁶. Bir zamanlar Rum olarak anılan Anadolu, zamanla Türkler ve Müslümanlarla dolduğundan zaman içerisinde *Rum* adı önemini yitirdi⁸⁷. Böylece *Rum* kavramı; Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde Balkanlarda giderek genişleyen, doğuda kapladığı alanda küçülen bir bölge için *Rum-ili* şeklinde kullanılmaya başlandı⁸⁸. Osmanlı Türkleri Balkanlar için *Rum-ili* adını Yunanların *Romania*’sından aldılar. Orta Anadolu’ya karşı Bizanslıların işgal ettiği topraklar için kullanılmaya başlandı⁸⁹. Yani Türkler, Rumeli’yi daha çok Hristiyan nüfusun yoğun olduğu Avrupa Yakası için kullanmaya başladılar. Oradaki Türkler için ise Asya Yakası Anadolu demekti. Tüm Avrupa Türkiye’si *Rumeli* kavramı ile nitelendi⁹⁰.

Merkezi Makedonya’da olan *Rumeli* kavramıyla ilgili yapılan ve Osmanlı Devleti’nin çöküşüne kadar kullanılan bir yorum, Rumeli’nin Teselya’dan başlayıp daha güneye doğru uzanan Yunan topraklarını hiçbir zaman kapsamadığıydı. Bu nedenle iddia edildiği gibi “hemen hemen tüm kaynaklarda bu kavram Yunanistan (Mora-Teselya) için” kullanılmadı. Amaç, Anadolu Yakası’ndaki Rum kültürünü Yunan kültüründen ayırmaktı⁹¹. Bu noktada Doğu Roma kültürünün Yunan kültüründen ayrılması yeni tartışmaların başlamasına katkıda bulundu. Aşağıda sunulacağı gibi Rumların Yunan

⁸⁴ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3.

⁸⁵ Avcı, “Rum”, s. 225.

⁸⁶ Kazhdan, “Rūm”, s. 1816. Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 7.

⁸⁷ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 2. Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, s. 44-47, 49-51, 68, 71-72, 76-77 ve 79.

⁸⁸ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 7.

⁸⁹ Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 8. Kafadar, “A Rome Of One’s own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum”, s. 18.

⁹⁰ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 2.

⁹¹ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 7. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 77.

olmadıkları, onların Eski Yunanların torunları olmadığı tartışmasına katkıda bulundu. Tamamen ortadan kaybolmaları hakkında da bir tartışma oldu. Öte yandan “Yunanistan (Mora-Teselya) için kullanılmamış olması tesadüfî değildir.” ve “Amaç Anadolu Rum kültürünü Yunan kültüründen ayırmaktı.” gibi düşünceler aynı zamanda başka tartışmaların da önünü açabilirdi. Öyle ki Rum kültürünü Yunan kültüründen ayırmak ve Yunan unsurunu bu kavramın kapsamı dışında bırakmak için bilinçli bir tercih olduğu iddiaları bile dile getirilmişti⁹².

Tarihçilerin bir kısmı, Yunan Krallığı’nın kurulmasından itibaren Osmanlıların Yunanistan Krallığı’nda yaşayan Yunanları *Yunan*, Osmanlı Devleti’nde yaşayan Yunanları *Rum* olarak adlandırıldığını belirtiyor. 1453 yılına kadar Doğu Roma İmparatorluğu’nun bir parçası olarak yaşayan Yunan unsuru, İstanbul’un fethinden kısa bir süre sonra Mora’nın da ele geçirilmesiyle yine siyasi bir bütünün parçası olmuşlardı⁹³. Ancak Anadolu Rumları ile Türkler arasında dört asır süren bir birlikteliğin getirdiği kültürel benzerlik de söz konusuydu. Fransız İhtilali ile birlikte uyanan milliyetçilikler çağında Yunanca konuşan aynı etnik unsurun bir kısmının Rum, bir kısmının Yunan olarak adlandırılması bu unsorda, ister istemez, bu suni bölünmenin bilinçli bir şekilde yapıldığı düşüncesinin oluşmasına yol açıyordu. Osmanlı belge ve kaynakları Osmanlı Devleti’ndeki Balkanlarda, Mora Yarımadası ile adalar ve Anadolu’da yaşayan azınlıklar arasında en büyük cemaati oluşturanları *Rum* olarak adlandırıyorlardı⁹⁴.

Bahsedilen bölgelerdeki azınlıklar arasında en yoğun nüfuslu topluluk olan Rumların, Eski Yunanların soyundan olamayacakları iddiasıyla ilgili olarak, aynı zamanda başka bir etnik gruba mensup olmadıkları da söylenebilir. En az nüfuslu

⁹² Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 140-141. Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 4-6. Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 17. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 77. Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s. 9-10. Sonyel, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, s. 199-200. Taner Timur, *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumu* (İstanbul: Yordam Kitap, 2012), s. 38-39. Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001*, s. 149-150. Volkan ve Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*, s. 93-94.

⁹³ Feroz Ahmad, *The Young Turks and the Ottoman Nationalities: Armenians, Greeks, Albanians, Jews and Arabs, 1908-1918* (Michigan: University of Utah Press, 2014), s. 42.

⁹⁴ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 3.

toplulukları oluşturan diğer Ortodoks Hristiyanlar ise Bulgarlar, Sırlar, Rumenler, Ulahlar, Süryaniler, Ortodoks Arnavutlar ve Ortodoks Araplar vb. idi⁹⁵. Bazı tarihçilere göre Osmanlı Dönemi'nde *Rum* kavramı Ortodoks Hristiyanları ifade ediyordu⁹⁶ ve sadece Yunanlardan oluşmuyordu. Daha geniş bir muhtevası vardı. Bu durumda Fransız Devrimi ve Aydınlanma fikirleriyle başlayan milliyetçi hareket, düne kadar Yunan olmayan “Rumları” neden doğrudan savunucuları olarak buldu? Nasıl birdenbire Yunan olduklarını hatırladılar ya da sonuçta hep “Yunan” mıydılar? Milliyetçi hareket, ortak bir millî kimlik bilinci zihninden hiç kaybolmadığı için mi en etkin temsilcilerini bu grupta buldu? Belki de Rum milleti bütünlük unsurlarını hiç kaybetmediği için milliyetçi hareketin gelişmesi ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Büyük Güçlerin baskısı altına girmesiyle kimliğini daha kesin bir şekilde netleştirmek için fırsat buldu. O zamana kadar bürokratik olarak *Rum milleti* fikrine dâhil edilen kimliklerini nihayet yeniden kazanma fırsatına sahip olabilecekleri anlaşıldı.

Yavuz Ercan’a göre Roma İmparatorluğu Dönemi’nde Latin uygarlığı Anadolu’da çok etkili değildi. Rumlar genel olarak yönetici sınıfı oluşturdu ve bir kısmı da askerî düzene katıldı ve büyük Latin halk toplulukları Anadolu’ya gelip yerleştiler. Latin kültürü zamanla Anadolu’nun yerli kültürü içinde eridi. Bu nedenle Rumlar, Romalılar, Grekler ya da diğer milletler olarak görülmesi gerekir; ayrı bir topluluk olarak düşünülmesi gerekir. Açıkçası, bu yazarın aşağıdaki pasajda bahsettiği Helenleşmiş Rumlara benzetilerek Türkleştirildikleri söylenebilir:

“Anadolu’nun fethi ile Türkler ve Yunan olan Rumlar bir arada yaşamaya başladı ve zamanla Yunan olan Rum nüfusu azalırken Türk nüfusu arttı. Yunan olan Rum nüfusunun azalması doğudan batıya doğru oldu. Yunan olan Rumlar esas olarak Ege, İstanbul ve Trakya kıyılarında toplandılar. Bazıları Yunanistan’a ve Mora’ya göç etti ve Yunanları oluşturdu. Osmanlı Dönemi’nde Yunanistan’a göç devam

⁹⁵ Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. III ve 41-42. Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan* (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2009), s. 15-16. Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 3-9. Hatipoğlu, *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s. 1. Kürşad, Altan ve Egeli, *Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea-Filiki Eteria-Kilise)*, s. 19-20. Sonyel, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, s. 199-203. Türsan, *Yunan Sorunu*, s. 20-22. Yavuz Ercan, *Toplu Eserler: II. Rumlar ve Diğer Müslüman Olmayan Topluluklar* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2007), s. 158 ve 331-332. Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, s. 327.

⁹⁶ Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1011.

ederken, Anadolu'daki Yunan olan Rum nüfusu azalmaya devam etti. Öyle ki birkaç bölge dışında Anadolu'nun Yunan olan Rum nüfusu yok denecek kadar azaldı.”

Yazar argümanını şöyle sürdürüyor: Uzun Bizans egemenliği sırasında Hititler, Frigler, Likyalılar, Lidyalılar, Hurriler, Urartular, Asurlular ve Mitanni kültürleri o kadar karışık hâle geldi ki “Anadolu yerli kültürü” kavramının kullanılması gerekli oldu. Özellikle sonraki yüzyıllarda bu milletlerin ortak bir Hristiyan dinine sahip olmaları Anadolu'nun bu farklı yerli kültürünün şekillenmesinde büyük rol oynadı. İnsanların aynı din ve mezhebe sahip olmaları ve Yunancaya çok benzeyen bir dil kullanmaları böyle bir görünüme neden oldu. “Anadolu yerli kültürü”nün bir kültür karışımından ve eşsiz bir kültürden ortaya çıktığı ve bu nedenle Rumların ve Yunanların iki ayrı “millet” olarak görülmesi gerektiği söylendi. Türk-İslam kültürü, Anadolu'nun yerli kültürüyle büyük ölçüde karıştırıldı. Hatta birçok yerde insanlar Yunancayı unutup Türkçeyi ana dil olarak kullanmaya başladılar⁹⁷. Burada Romalıların Helenleşmesini üstlenen bu “gönüllüler”in kimler olduğu Antik Yunanların devamlılığının tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı merak edilebilir. Antik Yunanların devamlılığının ortadan kaldırılması tam olmadıysa Yunan Devleti sınırlarında ne zaman durdu?

Bülent Şenocak'a göre Rumların neden Yunan sayılmaması gerektiğine dair bir başka argüman da şöyledir:

“Rumlar, yüzyıllardır bu bölgede yaşayan ve Anadolu'nun yerli kültürüne karışmış Hristiyanlardı. Yine Doğu Hristiyanlarının uyguladığı kültürde, ilk bakışta Yunan kültürünün daha baskın olduğu görülüyordu, ancak bu sadece görünüşteydi. Yunan kültürü İskender'in İmparatorluğu ile İran'a kadar yayılmış olsa da bu kültür diğer Anadolu kültürleriyle karışarak Yunan kültüründen tamamen farklı bir kültür oluşturdu. İnsanların aynı din ve mezhebe mensup olmaları ve büyük ölçüde Yunancaya benzeyen bir dil kullanmaları böyle bir görünüme neden oldu. Ancak Anadolu'nun yerli kültürüyle büyük Türk-İslam kültürü de karıştı. Bunun sonucunda birçok yerde insanlar Yunancayı unutup Türkçeyi ana dilleri olarak kullanmaya başladılar⁹⁸.”

Ancak bu argümanla ilgili olarak birçok Rumların dilinin artık Türkçe olduğunu ve hem kültürlerinin hem de dinlerinin etkilendiğini ve değiştirildiğini kabul edersek

⁹⁷ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluş Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 76-78.

⁹⁸ Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, s. 180.

onların da doğal kökenlerini yitirmiş oldukları sonucuna varılabilir. Türklerle karışık evlilikler vb. sebeplerle karışan Rumlar da aynı oranda Türkler tarafından da karıştırıldı. Yukarıdaki mantığa göre Türk kökenli oldukları için değil Türkçe konuştukları, Türk kültürünü korudukları ve Müslüman oldukları için Türklerdi.

Rumların Yunanlılığını sorgulayan araştırmacıların aynı kavramı 1821 Yunan İhtilali'ni yapanlara atıfta bulunmak için nasıl kolayca kullandıkları tartışma konusudur. “Yunan İsyanı”nı yapan Rumlardı”. Görünen o ki Yunan millî fikrinin devrimcilerin zihninde beslenmesiyle aynı zamanda Türk Devleti tarafından da bu kavram Ortodoks Hristiyanların sadece bu kısmına atfedilerek netlik kazandı. 1821 Yunan Devrimi ile ilgili Türk yayınları, *Rum* kavramının anlamı ve Rumların gerçek etnik kökeninin ne olduğu hakkında en başından itibaren sık sık kısa açıklamalar yaptılar⁹⁹.

Osmanlı yönetimi altında yaşayan Rumları, Grekler veya Yunanlar ile özdeşleştirmenin tarihî bir hata olduğunu ve Yunan ırkının Antik Çağlardan günümüze kadar tarihsel devamlılığının imkânsız olduğunu savunuyorlar¹⁰⁰. Ayrıca *Rum* kavramının *Grek/Yunan* olarak yurt dışındaki çevirisinin herkes tarafından kabul edilmeyen son 80-100 yılın “inşa edilmiş ve kasıtlı olarak tanıtılan bir fikir” olduğu ileri sürülmektedirler¹⁰¹. “Zaten Orta Çağ’dan beri ulusal kimliğin herhangi bir özelliğinden yoksundu.” “Tek ortak paydaları Ortodoks Kilisesi ve dildi¹⁰².” Süreksizlikle ilgili olarak, VI ve VII. yüzyıllardaki Slav istilasının ülkenin ulusal karakterini değiştirdiğini ve saf Yunan

⁹⁹ Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. III ve 41-42. Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 3-9. Ercan, *Toplu Eserler: II. Rumlar ve Diğer Müslüman Olmayan Topluluklar*, s. 158 ve 331-332. Hatipoğlu, *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s. 1. Kürşad, Altan ve Egeli, *Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea-Filiki Eteria-Kilise)*, s. 19-20. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, s. 15-16. Sonyel, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, s. 199-203. Türsan, *Yunan Sorunu*, s. 20-22. Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, s. 327.

¹⁰⁰ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 6. Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 140-141. Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 17. Şenocak, *Levant’ın Yıldızı İzmir*, s. 180. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, s. 9-10. Sonyel, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, s. 199-200. Timur, *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumu*, s. 38-39. Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001*, s. 149-150. Volkan ve Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*, s. 93-94.

¹⁰¹ Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 31.

¹⁰² Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001*, s. 149. Bilge, *Anadolu’nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*, s. 140.

kanından hiçbir şeyin kalmadığını söyleyen Fallmerayer’e atıfta bulunulur. Bugün genel olarak kabul edilen şey, VII ve VIII. yüzyıllardaki Slav istilasının VI ve VII. yüzyıllardakinden daha etkili olduğudur. Antik Yunan bölgelerinde kesinlikle bir azalma oldu ve nüfuslar çok yüksek oranda birbirine karıştı. Ancak Yunan tarihinde ırksal, dilsel ve kültürel bir süreklilik vardı¹⁰³.

Batılı tarihçiler ve yazarlar, “Osmanlı egemenliğinde Balkanlar, Ege adaları ile Mora Yarımadası ve doğuda yaşayan azınlıklar arasında en yoğun nüfuslu topluluğu oluşturanlara” “Grek” derler ve bu kavram eserlerinde genellikle “Antik Yunan ve Yunanları” ifade etmek için kullanılmıştır. Bunlara Rum demiyorlar. Batılılar hem Osmanlı yönetimi altındaki Rumların hem de modern Yunanların eski Yunanların millî ve kültürel bir devamı olduğu fikrini desteklerler¹⁰⁴. Türk milliyetçileri, Türk Ortodoks Hristiyanlarının aslında Rum değil, Türk olduğu görüşünü yaymaya başladılar. Anadolu etrafında sakin olan Hristiyanlardan genellikle “Yunan” değil, “Hristiyan” veya “doğuda yaşayan Hristiyanlar” olarak bahsederler¹⁰⁵.

Sürekliliğin savunucuları, argümanlarını aşağıdaki akıl yürütmeye dayandırıyorlar: Romalılar Antik Yunan dünyasını fethetmesine rağmen Yunanca konuşan nüfus hayatta kalmayı başardı. Kültürünü fetheden güçlere dayattı. Kendilerine Romalı demelerine rağmen kesinlikle Yunan olarak kaldılar. Zenginlikleri, nüfusları ve coğrafi konumları nedeniyle Yunanlar (Yunan insanı) ve ana vatanları o kadar önemliydi ki MS 330’da İmparator Konstantin, Bizans’ı İmparatorluğun başkenti yaptı. VII. yüzyıla kadar kademeli bir süreçte Yunan dili tekrar galip geldi. Bu aynı dil İmparatorluğun doğu kısmına yayıldıkça Hristiyan Kilisesinin dili hâline geldi. İmparatorluğun doğu bölgelerinin fethinden sonra Yunan dilinin yaşayıp yaşamadığı konusunda birçok tartışma başladı¹⁰⁶.

¹⁰³ Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 4.

¹⁰⁴ Age., s. 3. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 108

¹⁰⁵ Richard Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 185-186.

¹⁰⁶ Douglas Dakin, *The Unification of Greece 1770-1923* (London: Ernest Benn, 1972), s. 2. Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 3-4.

Bu halkın Antik Yunanların devamı olduğundan söz edilemez diyenlerin bir başka argümanı da bu görüşün *Büyük Fikir*'in (Megali İdea) meyvesi olan uydurma bir fikirden başka bir şey olmadığıydı. *Büyük Fikir*'e (Megali İdea) göre amaç bütün bölgeyi Yunan hegemonyası altına almaktı. Bu, tüm bölgenin Antik Yunan ve Bizans üssüne ait olduğu argümanını kullanmaya çalışan Yunan dış politikasının bir hedefiydi. Türk bilgin ve yazarları, kavramın Osmanlı belge ve kaynaklarında kullanılış biçimine göre söz konusu topluluğu Rum olarak kabul ediyorlar¹⁰⁷. Burada Osmanlı belgelerinde *Rum* kavramının kullanılmış olmasının şaşırtıcı olmadığı söylenebilir. Ortodoks Hristiyanların Osmanlı bürokrasisindeki yer alanlarına *Rum milleti* denildiği biliniyor. Kavramın Osmanlı belgelerinde bulunması mantıklıdır. Bilinmeyen bir teorinin keşfi değildir.

Süreklilik ve bunun yanlış bir görüş olduğu bağlamında¹⁰⁸, Bernard Lewis daha eski bir geçmişin anılarına musallat olan Batılıların, bu topluluğu Yunan veya daha sonra -neoklasik bir ruh hâli içinde olduklarından- Helenik olarak adlandırdıklarını vurguladı. Ayrıca Batılıların aynı zamanda İmparatorluk'taki Rumların yanı sıra Ortodoks Sırplar, Bulgarlar, Arnavutlar ve Araplar da dâhil olmak üzere hâlâ Roman olduklarını söylediklerini dile getirdi¹⁰⁹. Richard Clogg, *Millet-i Rum* 'un daha özel bir Yunan (Grek) karakter kazandığı için doğru bir şekilde Ortodoks olarak sınıflandırılmayacağını belirtti. Yunan unsurunun özellikle daha fazla yoğunlaşması, tıpkı *Millet-i Rum* 'un kendisinin diğer milletler üzerinde mutlak üstünlük sağlamış görünmesi, Rumların her zaman *Millet-i Rum* 'da baskın etnik grup olması gerçeğiyle alakalıydı. Yani diğer üyeler de Rum milletinin Yunanlılığının tadını çıkarıyorlardı, çünkü tam da bu unsur sayesinde onların önceliğinden yararlanıyorlardı¹¹⁰. Burada Richard Clogg, yalnızca Yunanların varlığını değil, aynı zamanda Rum milletinin diğer üyelerine despotik biçimlerinin dayatıldığını da kabul etti. Osmanlı Devleti'ndeki Rumlar, 1821 Yunan İhtilali'ne kadar başka hiçbir etnik

¹⁰⁷ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 4-5.

¹⁰⁸ Age., s. 6. Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, c. 41 S. 11 (Mayıs, 2008) s. 107. Ökte, "Türk-Yunan (Grek) İlişkilerinde: Yunan Dostluğu mu?", s. 2-3. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, s. 48-50.

¹⁰⁹ Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 12.

¹¹⁰ Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 186.

topluluğun sahip olmadığı ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Türklerin bile böyle ayrıcalıkları yoktu¹¹¹.

Rum milletin nenden Ortodoks olarak doğru bir şekilde değil de Rum olarak kategorize edildiğinin köklerini Fatih Sultan Mehmed Dönemi'ne kadar götürmek mümkündür. Benjamin Braude'ye göre Fatih Sultan Mehmed'in ilk politikası, Patrikhane vasıtasıyla Rum nüfus üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek değildi. Bu sebeple hâlâ şehirde bulunan Bizans siyasi yetkilisine döndü: Büyük Dük Loukas Notaras. Ancak birkaç gün sonra Fatih Sultan Mehmed, Dük'ü güvenilmez buldu ve onu idam ettirdi. Osmanlılar sonunda politik önceliği Kiliseye verdiler, ancak bu yetki, Patrikhaneye İstanbul'un fethinden yaklaşık altı ay sonrasına, Ocak 1454'e kadar emanet edilmedi. Daha sonraki Yunan kaynakları, bu mühim iktidar dönemini önemli ölçüde görmezden gelirler ve fetihten birkaç gün sonra II. Gennadios'un Patrikhaneye yerleştirildiğini, Fatih Sultan Mehmed'in kendisini parlak bir törenle patriklik makamına getirdiğini iddia ederler. Bu ifadelerin XV. yüzyıl kaynaklarında hiçbir temeli olmamasına rağmen mevcut ikincil literatürde yayılmıştır. Son olarak Fatih Sultan Mehmed, Gennadios'a bir tür tanınma sağladı¹¹².

Fatih Sultan Mehmed İstanbul patriğini manevi lider olarak atadı; Bulgar ve Sırp Ortodoks kiliselerini İstanbul'a bağlayarak bağımsız ve millî yapılarını iptal etti, böylece Yunan unsuruna daha fazla değer verdi¹¹³. Rumlar, Rum Patrikhanesi ile olan tarihî bağları nedeniyle Avrupa ve Asya'da var olan tüm Ortodoks Hristiyanlığın temsilcisi oldular. Rum Patrikhanesi, Bizans'ın en görkemli günlerinde bile yaşamadığı güç ve ayrıcalığı, Osmanlı egemenliğinin koruması altında yaşadı. Osmanlı yönetimi, 1840 yılına kadar İmparatorluk'ta var olan tüm Ortodoks Hristiyanları Rumlar olarak adlandırdı¹¹⁴.

¹¹¹ Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86-88.

¹¹² Benjamin Braude, "Foundation Myths of the Millet System", ed. Benjamin Braude and Bernard Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, v.1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, INC, 1982), s. 77-78.

¹¹³ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 998.

¹¹⁴ Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86. Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1011.

Devletin genişlemesi ve gelişmesiyle birlikte Rumlar, XVI. yüzyıldan 1821 Yunan İhtilali'ne kadar önem kazanan tercüman (dragoman) konumunu ellerinde tuttular. Rumlar, yüksek Osmanlı bürokrasisinde tercüman olarak atanan ilk etnik topluluktan ve 1711'den 1821'e kadar Eflak ve Boğdan'ın (Fenerliler olarak biliniyorlardı.) Müslüman olmalarına gerek kalmaksızın yöneticiliğini yaptılar. Ayrıca Rumlar, hemen hemen bütün vilayetlerde, müesseselerde, Divan-ı Hümayunda, yabancı elçilik ve konsoloslukların tercümanlık dairelerinde çalıştılar¹¹⁵.

Ayrıca Rum milletinin tüm etnik kökenleri arasında, diyalektleri ne olursa olsun, Yunanlar her zaman egemen etnik gruptu. Üstelik Rum milleti, diğer milletlere göre gayriresmî bir önceliğe sahip görünüyordu¹¹⁶. Aslında -başka bir yerde de belirtildiği gibi- Yunanlar, Osmanlı Devleti'nin Rumlarının kimliğinin ve dolayısıyla Türk kimliğinin önemli bir merkezidi¹¹⁷. Herkül Millas'a göre Bizans Devleti'nin tarih sahnesinden çekilişini takip eden yüzyıllarda ana dilleri genel olarak Yunanca olan Hristiyan Ortodoks toplulukları, Osmanlı İmparatorluğu'nda "Rum milleti" rejimi altında yaşıyorlardı¹¹⁸. Yunanca, XVIII. yüzyılda Rum milletinde çok önemli bir gelişme olan Balkan ticaret burjuvazisinin büyük bir bölümünün ticari lingua franca'sıydı. Modern Yunanca, özellikle Balkanlarda ve aynı zamanda Arap dünyasında, Ortodoks milletinin diğer üyelerine Batı öğrenimini ve edebiyatını aşılamamanın güçlü bir aracı olarak rol oynadı. Yunanlar, XVI. yüzyıla kadar uzanan güçlü bir yayıncılık geleneği oluşturdular. 1760'larda Yunanların öğrenme ve kültür üzerinde bir tekele sahip olduğu görülüyordu¹¹⁹.

Yunan hegemonyası Ortodoks Kilisesinin en üst düzeyindeydi ve sadece İstanbul'da değil İskenderiye, Kudüs ve Antakya patrikhanelerinde de en üst düzeydeydi. XVIII. ve hatta XIX. yüzyılın büyük kısmında ekonomik olarak ekümenik patriğe bağımlı

¹¹⁵ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 11. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86. Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1011.

¹¹⁶ Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 185.

¹¹⁷ Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 3.

¹¹⁸ Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 111.

¹¹⁹ Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 188-190.

olan Kudüs ve Antakya patrikleri esasen İstanbul'da yaşadılar ve Kutsal Sinodun tartışmalarına katıldılar¹²⁰.

XIX. yüzyılın başlarına kadar Rum milletindeki çeşitli etnik gruplar arasında çok fazla rekabet yoktu. Çoğu entelektüel, *sarışın ırk* (Xantho Genos) veya *sarı millî* Yunan kültürünü ortak bir inanç ve hayranlıkla takip ediyordu¹²¹. Özellikle Yunan bağımsızlığı dönemine kadar, yaygın bir hayranlık ve birçok durumda, birçok Ortodoks Hristiyanın Yunan kültürünü edinme kararlılığı vardı. Rekabet Müslümanlar, Yahudiler ve Ortodoks olmayan Hristiyanlara odaklandı¹²².

Yunanlar ilk olarak Avrupa'da kapitalist sınıfa entegre oldular. Bu yapıdan başlangıçta yararlananlar ve destekçileri yine onlardı. Bizans milliyetçiliğini uyandırmayı hayal eden İstanbul patriğinin yaklaşımının aksine, Osmanlı Devleti'nde seçkin Yunan tüccarlarının yükselişinin başlangıcı ve Helenizmin bu bölümünün laik bir biçiminin ortaya çıkmasındaki önemli rol, gelişmekte olan Avrupa kapitalizminin ekonomik güçlerinden gelen bir sonuçtu¹²³. Rumlar önemli mevkilere sahiptiler ve özellikle dış ticarete tekelleri vardı¹²⁴.

Kemal Karpat'ın da belirttiği gibi Batı'nın kültürel köklerinin Antik Yunan kültürüne dayandığını savunan İngilizler ve Fransızlar, bağımsız bir Yunanistan'ın sanayi mallarını Doğu'ya dağıtmada ekonomik bir rol oynayabileceğine inanıyorlardı. Dolayısıyla Batı'nın Antik Yunan'a duyduğu büyük hayranlık, sadece tarihsel romantizmden değil, aynı zamanda bu ekonomik değerlendirmeden de kaynaklanıyordu¹²⁵. İngiliz Büyükelçiliğinin bir raporuna göre Batı Anadolu'daki Türklerin yerine Rumlar geçiyordu. Örneğin bir Rum, Müslüman köyüne gelir ve küçük

¹²⁰ Age., s. 187.

¹²¹ Age., s. 190. Hasan Yüksel, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Sürecinde Antik Yunan ve Roma'ya İlişkin Bazı Çalışmalar", *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri, 14-16 Nisan 2011*, c. 2 (Uşak: Uşak İli Kalkınma Vakfı, 2011), s. 1359-1363.

¹²² Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 188, 190. Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 74.

¹²³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86.

¹²⁴ Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1011. Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 171-176.

¹²⁵ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 85-86.

bir tüccar olarak yeni hayatına başlar. Zamanla Rumlar zenginleştikçe çiftçiler daha da fakirleşir. Köylünün yoksulluğu gittikçe artar ve üst üste gelen verimsiz hasatlar sonucunda topraklarından ayrılıp iç bölgelere gitmek zorunda kalır¹²⁶. Rumlar ticari alanda çok becerikli oldukları için Türkleri yavaş yavaş Batı Anadolu'nun diğer bölgelerine geri ittiler¹²⁷. Bu tarihî, ulusal ve ekonomik güçlerin birleşiminden yararlanan ve Osmanlı hiyerarşisinde var olan ayrıcalıklı konumdan destek alan Rumlar, hızla büyüyen bir orta sınıf yaratmayı başardılar. Bu sınıf sayesinde Rum Patrikhanesi ile özdeşleştirilen topluluklar ve Yunanca konuşan nüfus, milliyetlerine bakılmaksızın çoğaldı¹²⁸. Böylece bu nedenler Rum milletinin Yunanlılığını ön plana çıkarttı.

Rum kavramının tartışılması ve Yunanlılığının müzakeresi ile ilgili tarih yazımında Rum kavramı hiçbir zaman Yunanistan'ı ve Yunanları belirtmek için kullanılmamıştı. Öte yandan Mora ve Teselya'da halkın büyük bir kısmı Yunan kökenliydi¹²⁹. Dolayısıyla Rum'un tanımında "Balkanlar'da, Mora Yarımadası'nda, Ege Adaları'nda ve Doğu'da yaşayan azınlıklar arasında yoğun nüfuslu bir topluluktan" söz edilen ifadeyle ilgili olarak, burada şu paradoksu görüyoruz: Kavramın hiçbir zaman Yunanistan'ı ve Yunanları belirtmek için kullanılmadığı söylendi, ancak Mora halkının büyük bir kısmının Yunan olduğu belirtildikten sonra Mora'da yine büyük yoğunlukta bir Rum topluluğu olduğu ifade edildi¹³⁰. Bu, ilk durumda, yoğun nüfuslu Rum topluluğuna atıfta bulunulması, tüm Ortodoks Hristiyanları değil, "Yunan olmayan Rumları" ilgilendirdiği ve ikinci durumda, bu bölgelerde Yunan kökenli olarak Yunanların varlığını kabul ettiği için başka soruları gündeme getiriyor. Bu tür çelişkiler düşünce ihtiyacını yoğunlaştırıyor. "Yunanlar" ortadan kalkmış idiyse bu "Yunan kökenliler" kimlerdi? Osmanlı Devleti bu Yunan kökenli olanları, Bulgarlar, Sırlar, Rumenler, Ulahlar, Arnavut Ortodokslar ve Araplar ile birlikte tüm Ortodoks Hristiyanların da mensubu olduğu "Rum milleti"ne nasıl entegre etti?

¹²⁶ Burada yazar Rum kavramını Bulgarlar, Sırlar vb. için değil Yunanca konuşan Hristiyan Ortodoksları, "Yunanları" ifade etmek için kullanıyor. *Age.*, s. 86.

¹²⁷ Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, s. 183.

¹²⁸ Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 86.

¹²⁹ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 7. Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 52.

¹³⁰ Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı", s. 3, 7.

Yunan İhtilali'nden önceki “Yunanistan” tartışması bir belirsizlik içeriyordu. Bu sırada yeni doğan ulusun ülkesi veya ana vatani tam olarak belli değildi. Yunanlar, günümüz Yunanistan topraklarında ve özellikle Mora, Attika ve Teselya'da en yoğun nüfusu oluşturuyordu. Ancak kültür merkezleri İstanbul, Selanik, Ege veya Yunan Denizi'nin bazı adaları (Hydra, Korfu gibi) ve Osmanlı Devleti dışında var olan bazı büyük şehirler (Venedik, Viyana, Odessa gibi) idi¹³¹.

Rum kavramının yurt dışında *Grek/Yunan* olarak çevrilmesinin son bir asırlık süreçte “kasten inşa edilmiş ve yaygınlaştırılmış bir fikir” olduğu iddiasına gelince¹³², daha önce de ortaya atılan şu iddiayı sorguluyor: Bazı Büyük Güçlerin Rumlarda “Antik Yunan'ın soyundan gelenlerin profilini” oluşturarak ve Yunan Millî bilincini doğurarak 1821 Yunan İhtilali'nin gerçekleşmesine yol açtığı iddiasıdır. Ayrıca örneğin son 200 yılın değil, son 80-100 yılın bir “inşası” olduğunu varsayarsak mevcut ilgili belgelerin tarihlerine göre de tutarsızdır.

Cemal Kafadar'a göre *Rum* kavramı, ancak 1820'lerde ve sonrasında Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında yoğunlaşacak yeni bir siyasi anlam kazandı. Pek çok Yunan entelektüelinin, Yunanların kendilerini Rum olarak tanımlamasından rahatsız olmaları ironiktir. Bunu engellemeye ve kendilerini “Greks” ve “Hellenes” olarak tanımlamaya çalıştılar. Bu aydınlar, kelimenin anlamında Bizans-Osmanlı nüanslarının garip çağrışımlarını gördükçe rahatsız olmaya başladılar.¹³³

Tanzimat reformları ile birlikte çeşitli topluluklar, Osmanlı Devleti'nde adlarını ayrı ayrı duyurma fırsatını değerlendirmek için harekete geçtiler. Rum kavramı resmî olarak Osmanlı Devleti'ndeki tüm Ortodoks Hristiyanlarını idari olarak ifade etmek için kullanılırken hem kendi aralarında hem de Devlet ile bir mücadeleye girdiler. Bu mücadele artık bu unvandan kurtulma fırsatını değerlendirmek gibi tercüme edilebilirdi. Herkesin zihninde *Rum* kavramı, “gerçek Rumlar”dan hiçbir zaman izole edilmemiş olabilirdi. Sırf başka seçenek olmadığı için zorunlu olarak Rum milletine tâbiydiler. Rum

¹³¹ Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 52.

¹³² Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 31.

¹³³ Kafadar, “A Rome Of One's own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum”, s. 18-19.

Patrikhanesi, Yunanca konuşan patrikler ve Rum ruhban sınıfı ve Rum kocabaşları ile hepsi milliyetçi hareketin yükselişine kadar ortak bir anlaşmaya tâbiydi¹³⁴.

Böylece bilim adamlarından bazıları Rum kavramının Yunanları tanımlamak için doğru olduğunu, bazıları ise yanlış veya en azından eksik olduğunu iddia etmektedirler. Yanlış çünkü Ortodoks Hristiyanlar sadece Yunanlar değildi ve Osmanlı Devleti “Rum cemaati” kavramını getirerek Yunan millî gölgesinin kendisine atfedileceğini bilmiyordu. Bu ikilemde, önce her hâlükârda kabul edilen yukarıdaki açıklama uygulamaya konulursa herhangi bir anlaşmazlık söz konusu olmadığı söylenebilir: Tüm Ortodoks Hristiyanlar *Rumlara* tâbiydi ve yavaş yavaş ve sonuna kadar devletlerin kurulması ve toprakların Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılması ile Osmanlı Devleti için de artık hiçbir önemi kalmadı.

Araştırmada gözlemlenen, sonuçta Rum milletin önnde gelen Yunanların Rum milleti unvanını tüm Hristiyanlar için kendi gölgesinde mümkün olduğu kadar korumakta daha istekli olduklarıydı, çünkü egemenliklerini Bulgarlara kaptırmak istemiyorlardı. Örneğin 1884 tarihli bir belgeye göre Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunan konsoloslarından metropolit ile istişare ederek yeniden harekete geçmelerini istedi. Yapılanları Bulgarlar lehine bozmak zorunda kaldılar ve nüfus tablolarının “Rum” ve “Müslüman” ayrımıyla yeniden yapılması gerekiyordu. Böylece Rum kavramı Bulgarları da kapsayacaktı. Bunu yapmak için mutasarrıfa başvurmaları gerekiyordu ve bunu değiştirmesi için ikna etmeye çalışmaları gerekiyordu¹³⁵. İkna olursa “Bulgar” kelimesi yerine “Hristiyan” kelimesini kullanarak defterleri düzeltirdi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın

¹³⁴ Şerif Baştav, “Greeks under the Ottoman Rule (1453-1831)”, *Makaleler*, haz. E. Semih Yalçın ve Emine Erdoğan, c. 1 (Ankara: Berikan Yayınevi, 2005), s. 363-394. Bayrak, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”, s. 1-2, 23, 37, 41, 62, 122, 172 ve 233. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 99. Günay, “Filiki Eteryası Cemiyeti”, s. 263-287. Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993*, s. 32-35. Hatipoğlu, *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, s. 5-14. Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 108-109. Karpas, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 35-40. Saka, *Ege Denizinde Türk Hakları*, s. 9. Seyitdanlıoğlu, “Yunan İhtilali ve II Mahmud’un Politikaları”, s. 49-56. Terek, “Yunan hedefleri ve Stratejisi karşısında Gerçekler ve Türkiye”, s. 16-31. Türsan, *Yunan Sorunu*, s. 23. Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001*, s. 151. Volkan ve Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*, s. 85-86.

¹³⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Makedonya’da Konsosluklar, YDEYD, Selanik Konsolosluğu Altdosyası, Siroz (Serez veya Serres) Konsolosu’na Belgeler, Siroz, Prot. No. 47, 19-5-1884.

sonlarına doğru Yunan tarafının hâlâ Rum kelimesinin dinî bir anlamı olduğunu ve Rum'un Hristiyan anlamına geldiğini kabul ettiği görülür.

Millet Kavramı

Tanzimat'a Kadar Millet Sistemi

Geniş anlamda dinî olarak tanımlanmış bir halk anlamına gelir. Kur'an'da (9:16) İslam öncesi bir cemaate, "İbrahim'in kavmi" olan "millet-i İbrahim"e atıfta bulunulur. Orta Çağ kullanımında Yahudiler, Hristiyanlar veya Müslümanlar anlamına gelebilir. Tanzimat öncesi Osmanlı Türkçesinin en yaygın kullanımı, zimmîlerin aksine Müslüman cemaatini ifade eder. İmparatorluğun en parlak dönemindeki millet, Müslüman olmayan Osmanlı tebaasından oluşan özerk, korunan bir topluluk anlamına gelmiyordu. Bununla birlikte terim, zaman zaman Hristiyanlara veya tüm gayrimüslimlerin ya da tüm kâfirlerin bir millet oluşturduğuna atıfta bulunmaz. *Millet* kavramı, zaman zaman Osmanlı kullanımında gayrimüslimler için, gayrimüslim tebaa yerine yabancı Hristiyanları belirtmek için kullanıldı¹³⁶.

Gayrimüslim Osmanlı tebaasının isminin verilmemesinin nedeni, terimin diğer devlet memurlarının değil Osmanlı yabancı posta memurlarının standart kelime dağarcığının bir parçası olması gerçeğinde yatabilir. Ayrıca terimin ima ettiği görünen egemenlik duygusundan da kaynaklanabilir. Osmanlı padişahları ve güçlü Hristiyan hükümdarlar hüküm sürdüler. Nadiren de olsa bireysel olarak Osmanlı tebaasına, genellikle Yahudilere fahri bir unvanın parçası olarak verilebilir, ancak bir grup olarak Osmanlı Hristiyanlarını ve Yahudilerini kapsamazdı. İmparatorluk içinde Hristiyan tebaa dinî ve daha sınırlı etnik terimlerle Rum (Yunan), Ermeni (Ermeni) ve Latino (Roma Katolik); Yahudiler ise Yahudi veya Musevi olarak adlandırılıyordu. Daha kapsayıcı terimler gebran (Hristiyan kâfir) ve zimmi idi. Bir zimmi grubu için en yaygın terim taife (grup, halk, tarikat, insan topluluğu, klan) ve daha az yaygın olarak cemaat (cemaat, dinî topluluk) idi¹³⁷.

¹³⁶ Braude, "Foundation Myths of the Millet System", s. 69-70.

¹³⁷ *Age.*, s. 71-72.

Bugün millet teriminin tüm dönemlerdeki gayrimüslimler için kullanılmasının bir nedeni, terimin XIX. yüzyıldaki anlamının anakronik etkisidir. Terimin ve tüm “sistemin” bariz yanlış anlaşılmasından kaynaklanan bir etki. Günümüzde yanlış kullanılmasının bir başka nedeni de geçmişte Osmanlıca metinlerdeki belirsiz kullanımında yatmaktadır: Dışsal amaçlar için Hristiyanlar da “millet” idiler, ancak iç idari amaçlar için Hristiyanlar ve Yahudiler sadece taife veya cemaatti¹³⁸.

Rum kavramı hakkında daha siyasal anlamın kullanılması için ihtiyaç, millet kavramının -burada Rum milleti ile ilgili olarak- dinî anlamından daha siyasal bir anlama geçişinin incelenmesi ihtiyacına da yol açmaktadır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu’nda toplulukların dinî kimliklerine açıklık kazandırmak üzere ve herhangi bir ırksal veya etnik kimliğe karşılık gelmeksizin millet kavramı gayrimüslim topluluklara veriliyordu. Osmanlı Devleti’nin dinî cemaatleri ve özellikle Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri idiler. Dolayısıyla Fransız İhtilali’nden sonra ve Osmanlı İmparatorluğu’na ait olan topraklarında bağımsız devletlerin yaratılması için devrimlerin başlanması ile yavaş yavaş baş anlamını kaybetmeye ve siyasal statüsünü edinmeye başlayan millet kavramını inceledim.

Osmanlı Devleti’ndeki Hristiyanların idari teşkilatlanmasının incelenmesi için öncelikle gayrimüslimlerin hangi *Hukuki Statüye* tâbi olduklarını görmeye çalışmalıyız¹³⁹. Kanunnameler için gözlemlenen tek ayırım, umumi kanunnameler (bütün ülkede uygulanmak amacıyla çıkarılmış) ve hususi kanunnamelerde (belirli bir bölgede uygulanmak üzere çıkarılmış) idi. Kanunnamelerin uygulanmasında Müslüman ve gayrimüslim ayrımcılığı yapıldığı hiçbir yerde görülmedi¹⁴⁰. Dil, din vb. ne olursa olsun, gayrimüslim topluluklar Osmanlı siyasi-yönetim sistemine bağlıydı. Herhangi bir konuda bir düzenleme yapılmışsa bu herkesi ilgilendiriyordu. Hukuki işlemler açısından şeriat

¹³⁸ Age., s. 72.

¹³⁹ Mustafa Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek* (İstanbul: Klasik, 2004), s. 28-29. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 19-26. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 14-32.

¹⁴⁰ Kermeli, “The Right to Choice: Ottoman Justice vis-à-vis Ecclesiastical and Communal Justice in the Balkans, Seventeenth-Nineteenth Centuries”, s. 167.

mahkemelerinin yargı yetkisi, Müslümanları ve gayrimüslimleri ilgilendiren tüm davaları kapsıyordu. Şeriat mahkemeleri ülkede yaşayan her vatandaşın ceza ve hukuk davalarına bakıyordu. Ancak dinî nitelikteki aile hukuku ile ilgili konulara bakmak üzere hâkimler atanamıyordu. Hâkimler, sadece aile hukuku davalarına bakmak üzere kendi cemaat mahkemelerinde görevlendirilebiliyordu. Kamu düzeni konularında gayrimüslimlere İslam hukuku hükümleri uygulanıyordu. Aile, miras ve ticaret hukukunun bir kısmında ise kendi inançlarından gelen özel hukuk komisyonları ile baş başa kalıyorlardı. İslam hukuku çerçevesinde, gayrimüslimlerin kendi dinleriyle ilgili özel sorunlarının yönetimi imtiyaz beratları ve ahidnamelerle belirleniyordu¹⁴¹.

Millet kelimesi Aramiceden Arapçaya geçti. “Bir söz vermek” anlamına gelen Arapça *milla*¹⁴² veya *mille* kelimesinden gelir. Bu nedenle millet, belirli bir “söz vermek” veya “vahiy kitabı” kabul eden bir grup insan anlamına gelir¹⁴³. Türkçede uzun bir süre Kur’an’daki dinî bir topluluk anlamında kullanıldı¹⁴⁴. Terim Kur’an’da on beş yerde geçmektedir¹⁴⁵. Daha sonra dinî topluluğa, özellikle İslam ümmetine atıfta bulunacak şekilde genişletildi¹⁴⁶. İslam Devleti’nin temel ilkelerinden biri olarak ortaya çıktı ve ümmet anlayışına dayandırıldı. İslam Devleti’nin *ümme*t anlayışına dayanan bu sistem, Osmanlılar tarafından “millet sistemi”ne dönüştürüldü¹⁴⁷. Ancak Bilal Eryılmaz’ın tespit ettiğine göre *millet* ve *ümme*t kelimelerinin eşit tutulmaması gerekiyor, çünkü millet bir dinle ilişkilendirilen toplulukların ortak adıydı. *İslam milleti* gibi. Ümmet ise bir din içindeki çeşitli toplulukların her biri için kullanıldı: *Türk ümmeti* gibi. Bu sebeple *millet-i İslamiyye* (İslam milletleri) yerine *millet-i İslamiyye* (İslam ümmetleri) demenin daha

¹⁴¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 18. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, s. 28-29. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1008.

¹⁴² Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970), s. 333. Kermeli, “The Right to Choice: Ottoman Justice vis-à-vis Ecclesiastical and Communal Justice in the Balkans, Seventeenth-Nineteenth Centuries”, s. 170, 173-174.

¹⁴³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 17.

¹⁴⁴ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 333. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 72.

¹⁴⁵ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 17.

¹⁴⁶ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 333. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1009-1010.

¹⁴⁷ Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1009-1010.

doğru olacağını savundu¹⁴⁸. Ne var ki millet kelimesinin çoğulu olan “milet” kelimesinin “ümme” kelimesi ile aynı manaya gelmeyeceğini söyleyip tekil hâli olan “millet” ile “ümme”i parantez içerisinde de olsa eşleştirmek, bu açıklamanın çelişkisi olarak görünüyor.

Osmanlı Devleti’nin hegemonyası altındaki toplulukları din veya inanç temelinde örgütlenme biçimine “millet sistemi” denir¹⁴⁹. Osmanlı Devleti’nde millet kavramı, cemaat kavramının eş anlamlısı olarak kullanıldı. Osmanlılar önceki Türk-İslam devletlerinden devraldıkları bu sistemi geliştirip daha iyi uyguladılar.¹⁵⁰ Bazen *egemen millet (millet-i hâkime)* olarak da bilinen Müslümanlardan, Ortodokslardan, Ermenilerden ve Yahudilerden oluşan resmî olarak tanınan dinî topluluklara uygulanan teknik kavramdı¹⁵¹ ve daha da genişledikçe yine dinî anlamda Frankların farklı milliyetleri için kullanıldı¹⁵². Millet, din temelinde bazı kültürel veya etnik unsurları paylaşan bir tür topluluk olarak anlaşılabilir¹⁵³. Gayrimüslim topluluklara bazı haklar verdiler ve kendilerini yönetmelerine izin verdiler. O zaman İmparatorluk’ta Müslüman bir millet vardı ama Türk, Arap veya Kürt bir millet yoktu. Bu etnisiteler kavim/kavm kelimesi ile karşılanıyordu ve üst kimlik olarak görülen dinî (millî) kimliğin altında olduğu kabul ediliyordu. Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin milletleri vardı ama *etnik* değil *dinî* anlamda millet idiler. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Gregoryen Ermeniler ve Katolik

¹⁴⁸ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 17.

¹⁴⁹ A.y. Samim Ahgönül, *Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Hürselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Olmuş Süreci*, çev. Ceylan Gürman (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 37-41.

¹⁵⁰ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3-4. Millet hakkında bk. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 33. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 72-78. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 58-59. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 18-20. Oğuz Kalelioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2009), s. 17-22. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1009-1010. Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 5, 177.

¹⁵¹ Lewis, *The Multiple identities of the Middle East*, s. 83. Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 333. Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono”, s. 52-89. Kalelioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*, s. 20-21.

¹⁵² Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 333.

¹⁵³ Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 73.

Ermeniler ayrı milletler hâlinde örgütlenirken, Rumlar ve Slavlar ise Rum Ortodoks milleti hâline geldiler¹⁵⁴.

Ali Güler’e göre millet sisteminin Osmanlı Devleti’ndeki tarihi, böylece Fatih Sultan Mehmed’e kadar uzanıyor. İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti’nin daha etkin yönetimi için dinî ve özel işlerinde Rum Kilisesine özerklik verdi¹⁵⁵. Ancak irade, akıl, ruh ve her şeyde büyük, güçlü ve yürekli olan “Fatih Sultan Mehmed, Roma İmparatorluğu’nun bu başkentini fethettiğinde Yunan milletini neyin tatmin edeceğini her şekilde öğrenmeye çalıştı. Her konuda bilge olan o büyük adam, diğer şeylerin yanı sıra devleti ve din adamlarının yetkilerini ve ayrıcalıklarını özenle inceledi, çünkü onun konumuna saygı duymak istiyordu¹⁵⁶.” Patrik tahtını doldurmak, İmparatorluğun örgütlenmesi ve yönetimi için Padişah’ın önceliklerinden biriydi¹⁵⁷. Fatih Sultan Mehmed, Kitab-ı Mukaddes’e inanan halkın örfi hukuka uymaları şartıyla İstanbul’un fethinden birkaç ay sonra Gennadios Scholarios’u Ortodoks Rum

¹⁵⁴ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 333.

¹⁵⁵ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 4. Fatih Sultan Mehmed’i ataerkil kurumu sürdürmeye ve patrik görevlerinin yerine getirilmesini sağlayan Patrik’e imtiyazlar vermeye iten saiklere gelince bk. Apostolos B. Daskalakis (Απόστολος Β. Δασκαλάκης), *O Ellinikos Laos kata tin Periodo tis Tourkokratias. Oi Agonistikai Dynameis tou Ethnous (Armatoloi kai Kleptes-Maniatai kai Souliotai-Naftikai Nisoi) (O Ellinikós Laós katá tin Período tis Tourkokratías. Oi Agōnistikáí Dυνάμεις του Έθνους (Αρματολοί και Κλέφτες-Μανιάται και Σουλιώται-Ναυτικάί Νήσοι) (Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yunan Halkı. Ulusun Savaşan Kuvvetleri (Armatollar ve Klefler-Manyahılar ve Suliyotlar-Deniz Adaları) (Atina: Panepistimiakai Paradoseis (Πανεπιστημιακά Παραδόσεις) (Panepistimiakai Paradoseis Yayınları), 1967), s. 7-13. Eleni Koukkou (Ελένη Κούκκου), *Diamorfosis tis Ellinikis Koinonias kata tin Tourkokratian (Διαμόρφωσις της Ελληνικής Κοινωνίας κατά την Τουρκοκρατίαν) (Türk işgali sırasında Yunan Cemiyetinin oluşumu) (Atina: Ethnikon Kentron Koinonikon Erevnon (Εθνικόν Κέντρον Κοινωνικών Ερευνών) (Ethnikon Kentron Koinonikon Erevnon Yayınları), 1971), s. 36-40. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 80. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 26. Dionysios D. Valais (Διονύσιος Δ. Βαλαΐς), *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chiletias ((Εκκλησιαστική Ιστορία. Ζητήματα της β’ Χιλιετίας) (Kilise Tarihi, 2. Binyıl Meseleri) (Selanik: Barmounakis (Μπαρμπουνάκης) (Barmounakis Yayınları), 2014, s. 296-300. Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono”, s. 52 ve 55-58. İlber Ortaylı, *Osmanlı’ya Bakmam Osmanlı Çağdaşlaşması* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016) s. 173-176.***

¹⁵⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/İstanbul’daki Büyükelçi (1451 numaralı Belgeye bağlı, Kountouriotis’ten Dışişleri Bakanlığına, 16/23-6-1883), “İmtiyazlar Hakkında Belgeler”, *ALITHEIA* gazetesi, C/LS, s. 564, Prot. No.-, 14-6-1883.

¹⁵⁷ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chiletias*, s. 294. Kalelioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*, s. 20.

Patriği olarak atadı ve böylece yeni hükûmeti özellikle Hristiyan tebaanın gözünde meşrulaştırdı¹⁵⁸.

Ancak bunun en önemli nedenlerinden biri, ekonomik ve ticari faaliyeti kolaylaştırarak siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak zorunda kalmasıydı¹⁵⁹. Bu bölgede hâkimiyet kurmaya çalışan Türkler, ticari hayatı canlandırmak için bazı önemli adımlar atmak zorunda kaldılar. Diğer yandan İstanbul'un fethi karşısında Katolik ve Ortodoks dünyanın Osmanlılara karşı ittifak etmesine de engel olmak istiyorlardı. Bu gibi nedenlerle özellikle Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde bir yandan ticaretle uğraşan Venediklilere ve Cenevizlilere ticari, hukuki ve dinî kapitülasyon hakları verildi; öte yandan Osmanlı tâbiyetine geçen gayrimüslimlere geniş ölçüde topluluk hakları verildi. Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler, Türklerin gösterdiği hoşgörü ortamında sahip oldukları büyük ayrıcalıklar sayesinde kısa sürede ticari alanda üstünlüğü ele geçirerek ekonomik açıdan oldukça iyi duruma geldiler¹⁶⁰.

Büyük ihtimalle Padişah, Balkanların karmaşık etno-dinî-toplumsal yapısının bilincinde olarak, bu karmaşıklık nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunları etkisizleştirmek istedi. Yukarıdaki politikayı, "etnik" ve dilsel çeşitliliği ile Osmanlı Devleti'nde hüküm süren "millet" ile dili uzlaştırmak için¹⁶¹ benimsedi ve uyguladı. Aynı zamanda bir dereceye kadar uyum sağladı ve İslami otoritelerden (*şeriat*) hiç bir zaman uzaklaşmadı. "Teokratik-monarşi diyebileceğimiz bir sistemle yönetilen Osmanlı Devleti'nin temellerinde İslam hukukuna da uygunluk ilkesi yatıyordu."¹⁶² Osmanlı nüfusu çeşitliydi

¹⁵⁸ Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v' Chilikias*, s. 844-845. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 12-14. Gkara ve Tzedopoulos, "I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono", s. 58. Braude, "Foundation Myths of the Millet System", s. 77-78. İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 998.

¹⁵⁹ Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v' Chilikias*, s. 844-845.

¹⁶⁰ Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1009-1010. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 33.

¹⁶¹ Kemal H. Karpat, "Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 148-149.

¹⁶² Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839- 1939)*, s. 39.

ve başkent İstanbul'da ve Balkanlar ile Anadolu'nun ana vilayetlerinde bile idari ve mali amaçlarla dinlerine bağlı olarak farklı büyüklük ve yapıda milletler hâlinde gruplandırılmaları gerekiyordu¹⁶³. Bizans dinî geleneğini takip ederek Padişah, Ortodoks hiyerarşisine yeni patriklerini milletlerine göre seçme sürecine devam etmelerini emretti. "Yunan danışmanlarından topladığı bilgilere göre Gennadios Scholarios'u bu pozisyon için en uygun kişi olarak gördü."¹⁶⁴ ya da "Rumlar, Gennadios adıyla Georgios Kourtesis Scholarios'u patrik olarak seçtiler. Fatih, Gennadios'u Rumların dinî lideri olarak onayladı."¹⁶⁵ veya Padişah onun seçilmesini sağladı¹⁶⁶. Böylece Osmanlı yönetimine entegre olan Rum Patrikhanesi, pratikte Bizans'ın son yıllarında önemli ölçüde azaltılmış olan yetki sınırlarına yükseltildi¹⁶⁷. Patrikhaneye Bizans imparatorları tarafından verilenlerden daha fazla dinî ve yasal hak verildi¹⁶⁸.

Millet sistemi aslen dine dayanıyordu¹⁶⁹. Gayrimüslimlerin Müslüman olmadıkça yönetici olmalarına izin verilmiyordu. Millî ve kültürel karakterini veya geleneklerini terk etmek zorunda değildi¹⁷⁰. Milletin idari ve yasal statüsünde lider, merkezî bir hiyerarşi oluşturabilen veya oluşturamayan herhangi bir dinî grubun en yüksek rahiplerinden biriydi. Belirli bir dinî topluluğun lideri, dinî konular ve dinî hukuk çerçevesinde yasal ve adli konular üzerinde yetkiye sahipti. Belirli bir süreçle seçiliyordu ve topluluğun yani milletin örgütlenmesinden ve yönetiminden sorumluydu¹⁷¹. Milletin lideri olarak devlet memuru kabul ediliyordu yani idaresi altındaki toplulukların yönetiminden padişaha karşı

¹⁶³ Li, *The Making of the Modern Chinese State 1600-1950*, s. 71.

¹⁶⁴ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilietias*, s. 294.

¹⁶⁵ Gkara ve Tzedopoulos, "I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono", s. 58.

¹⁶⁶ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 4.

¹⁶⁷ Gkara ve Tzedopoulos, "I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono", s. 58. Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1009.

¹⁶⁸ Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1009-1010.

¹⁶⁹ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3. Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 33.

¹⁷⁰ Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 74.

¹⁷¹ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3. Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 17-18. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babiali (1789-1922)*, s. 18. İnalçık, "Helenizm, Megali İdea ve Türkiye", s. 11-12.

sorumluydu¹⁷². O, Rum milletinin milletbaşı ve lideriydi (Etnarch)¹⁷³. Seçim çalışmaları Padişah'ın onayı ile tamamlandığı için Patrik de Padişah memuru olarak tanındı. Bu nedenle üç tuğlu bir Osmanlı paşası ile aynı seviyeye yükselen patrik, devlet hiyerarşisinde mühim bir konuma geldi. Sinod Meclisi, Patrik'e dinî ve idari işlerinde yardımcı oldu ve Patrik'in güvenliği, yeniçerilerden oluşan bir koruma tarafından sağlanıyordu¹⁷⁴. Tüm Rum Ortodoks cemaatleri kurumsal olarak aynıydı: Ekümenik patrik ve çevresindeki iki kurum, *Kutsal Sinod* ve *Daimî Millî Ortak Konsey*. Görevleri ve hakları ile seçim şekli genel yönetmelikle tanımlandı. Hepsi en yüksek Kilise ve millî otoriteyi oluştuyordu¹⁷⁵. Rum milletinin yönetiminde patrikten sonra metropolitler ve piskoposlar geliyordu. Onları Patrikhane seçiyordu ve atanmaları berat ile Osmanlı Devleti tarafından onaylanıyordu. Metropolitler, kendi topraklarına giren yerlerde Yunanların en büyük yöneticisi oldular, milletlerinin bütün işleriyle ilgilenip gerektiğinde cezai yetkilerini kullanıyorlardı. Patriğe Ortodoks Hristiyan cemaatinin yönetimi için gerekli ilkeleri kullanma ayrıcalığını vererek onu tüm Ortodoksların başına koydu. Kendisine önceki dönemlerin aksine milletin reisi unvanını vermiş ve böylece patrik, manevi (dinî) yetkilerin yanı sıra maddi (laik) yetkilere de sahip olmuştur¹⁷⁶.

Dolayısıyla bu Kiliseye Rumların yanı sıra diğer Balkan toplulukları da katıldı¹⁷⁷. Bulgarlar ancak 1870'te Osmanlı Devleti'nin yardımıyla ayrılıp bağımsız bir Bulgar Kilisesi kurabildiler. Daha sonra Sırp Kilisesi de İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlandı. Ortodoks Kilisesi, Patrik'in dinî ve idari yetkisine göre Rum milleti adı altında

¹⁷² Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3. Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 74. İnalçık, "Helenizm, Megali İdea ve Türkiye", s. 11-12.

¹⁷³ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 18 ve 32-50. Daskalakis, *O Ellinikos Laos kata tin periodon tis Tourkokratias. Ekklesia kai Genos. Koinotikos Vios kai Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous. Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi*, s. 24-26.

¹⁷⁴ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 5.

¹⁷⁵ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 18. Daskalakis, *O Ellinikos Laos kata tin periodo tis Tourkokratias. Ekklesia kai Genos. Koinotikos Vios kai Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous, Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi*, s. 20-23.

¹⁷⁶ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 4-5. Daskalakis, *O Ellinikos Laos kata tin periodo tis Tourkokratias. Ekklesia kai Genos. Koinotikos Vios kai Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous, Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi*, s. 16-20.

¹⁷⁷ Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'", s. 1011.

teşkilatlandırıldı. Her iki Patrikhane, Antakya ve İskenderiye Patrikhanesi, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihleriyle etki alanını genişleten Ortodoks Kilisesi ile ilişkilendirildi¹⁷⁸.

Fatih daha sonra Ermeniler ve Yahudiler için de aynı imtiyazları tanıdı¹⁷⁹. Vergi toplama hakkı bu cemaatlerin reisi olan Rum patriği, Ermeni patriği ve Yahudi hahamına verildi. Gayrimüslim topluluklar arasında farklılıklar vardı. Milletler prestij sırasına göre sıralanacak ve ayrıcalıkları az çok farklı olacaktı. Genellikle prestij sıralaması şu şekildeydi: Müslümanlardan sonra Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler. Bunların en önemlileri Rum Ortodoks Kilisesi etrafında toplanan Hristiyanlardı¹⁸⁰.

1657'den Sonra Millet Sistemi

Devlet protokolünde yer alan Rum patriklerinin bu rejimi 24 Mart 1657 tarihine kadar devam etti. 24 Mart 1657'de Patrik Parthenios III, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın emriyle Eflak voyvodasının ayaklanmasını desteklemek suçlamasıyla asıldı. Sonuç olarak patriğin imtiyazlı muamelesi kaldırıldı ve patriğin sadrazamlar tarafından kabulü kanunlaştı. Ancak Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde oluşturulan idari ve hukuki statü, sonraki liderler tarafından verilen yeni fermanlarla Tanzimat'a kadar korundu¹⁸¹.

İmtiyazlar, Osmanlı Devleti tarafından patrik olarak seçildiğinin teyidi ile kendisine verilen atama (berat) mektubunda yer alıyordu. Böylece padişahın verdiği beratlar, Osmanlı yönetimi ile “tebaa” arasındaki ilişkinin şekillenmesinde temel bir araç oldu¹⁸². Padişah, devletteki tüm gücün ve tüm atamaların kaynağıydı. İmparatorluğun

¹⁷⁸ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 4-5.

¹⁷⁹ Braude, “Foundation Myths of the Millet System”, s. 72, 75. Yahudiler hakkında aynı eserde bk. 79-81 ve Ermeniler hakkında aynı eserde bk. 81-83.

¹⁸⁰ Age., s. 4. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1009, 1011.

¹⁸¹ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 5-6.

¹⁸² Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilletias*, s. 845-846. Beratlar hakkında bk. Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar Avrupa Tüccarları Beratlı Tüccarlar Hayriye Tüccarları (1750-1839)* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1983). Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, s. 28-29. Paraskevas Konortas (Παρασκευάς Κονόρτας), “I Exelixa ton ‘Ekklesiastikon’ Veration kai to ‘Pronomiako Zitima’” («Η Εξέλιξη των “Εκκλησιαστικών” Βερατίων και το “Προνομιακό Ζήτημα”») (“Kilise’ Beratların Evrimi ve ‘İmtiyaz Meselesi’”), *Ta Istorika (Ta Iστορικά) (Tarihsel)*, c. 5, S. 9 (Atina 1988), s. 259-286. Mübahat S. Kütükoğlu, “Berat”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), s. 472-473. Kermeli, “The Right to Choice: Ottoman Justice vis-à-vis Ecclesiastical and Communal Justice in the Balkans, Seventeenth-Nineteenth Centuries”, s. 174.

idari işlerine padişah adına yapılan her bir atama işlemi berat ile onaylanıyordu. Beratlar, diğer şeylerin yanı sıra padişahın en yüksek rütbeli Ortodoks din adamlarının pozisyonlarına atanması için verilen belgelerdi. Başka bir deyişle yüksek Ortodoks din adamlarının seçilmesi, esasen “Rum cemaatinin bir iç eylemi” olduğundan yapılan seçimin “padişah tarafından onaylanması” için bir belgeydi¹⁸³. Osmanlı hükümdarından yetki alan patrik, metropolit ve piskoposların kilise örneğinde bile memur ve yönetici olarak kabul edildiğini gösteren bir tespiti¹⁸⁴. Beratlar genellikle Bâbüâli-Kilise, Bâbüâli-Ortodokslar ve Kilise-Ortodokslar arasındaki ilişkileri düzenliyordu. Ancak belirtildiği gibi beratlardan önemli bilgilerin çıkarılabileceği bu genel konulara rağmen beratların basmakalıp ve biçimsel doğası, bilgilerin diğer kaynaklarla mutlaka örtüşmesi gerektiği düşüncesine neden olur¹⁸⁵.

Bundan dolayı Rum cemaati, haklarının ihlal edildiğini düşündüğünde beratlarla müracaat ediyordu. Örneğin 1905 yılında yapılan bir nüfus sayımında Ulahların nasıl kayıt altına alındığına dair Hükûmet, İstanbul Ortodoks Rum Patrikhanesine mensup Rumlar olduklarını ve etkilenmemeleri gerektiğini beyan etmeleri için serbest bırakılmalarını emretmesine rağmen, Selanik vilayetinin bazı bölgelerinde bu ihlal edildiğinde, aşağıdakiler belirtildi: “Bunlar, her zaman Kutsal Sinodun önünde okunduktan ve onun tarafından dikkatle incelendikten sonra patrikin dinî statüsüne ve yüksek İmparatorluk beratlarıyla korunan yüksek rahiplere karşı çok saygısız (aşağılayıcı) olarak kabul edildi...”¹⁸⁶ Aynı şekilde 1907 tarihli bir maddede yazıldığı gibi Hükûmetin metropolitler ve komiserlerin işlemlerine ilişkin kararı, berat ve patriklik kuralı ile bağdaşmadığı için kabul edilmedi¹⁸⁷.

Millet sisteminin kendilerine garanti ettiği özerklik sayesinde Osmanlı yönetimi altında dinlerini, kendi hukuklarını, örf ve eğitimlerini korudular. Âdeta devlet içinde

¹⁸³ Konortas, “I Exeliki ton ‘Ekklesiastikon’ Veration kai to ‘Pronomiako Zitima’”, s. 259 ve 270-271.

¹⁸⁴ Age., s. 261: Berat ile tüm görevliler yerlerini alıyorlardı. Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chilletias*, s. 847-848. Kütükoğlu, “Berat”, s. 472-473.

¹⁸⁵ Konortas, “I Exeliki ton ‘Ekklesiastikon’ Veration kai to ‘Pronomiako Zitima’”, s. 263.

¹⁸⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane’den Ağalar ve Kocabaşılar’a B14*, nr. 4261, 22-9-1905.

¹⁸⁷ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4358-2, 24-5-1907.

devlet oldular. Her milletin adli, mali, eğitim örgütleri vardı¹⁸⁸. Gayrimüslimler, kendi özgür iradeleriyle Müslüman yargıçların mahkemelerine çıktıklarında İslam dini-hukuk geleneği, gayrimüslim toplulukların kendilerini kendi mahkemelerine yönlendirebilmeleri için devlet hayatına merkezî bir müdahale yapıyordu. Her topluluk, vergi tahsilatı gibi konularda idari sorumlulukları olan liderleri seçiyordu. En azından bazı kiliselerde bu tür bireyleri tutan düzenli ofisler vardı¹⁸⁹.

Ayrıca millet sistemi, gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayrılmasını ve genel olarak farklı grupların sınıflandırılmasını sağladı¹⁹⁰. Gayrimüslimler, haraç ve cizye gibi Müslümanlardan (Müslümanların üst sınıfları hariç) daha fazla vergi ödemek zorundaydılar. XIX. yüzyılda bedelli askerlik ödemesi (askerî muafiyet vergisi) adı altında gayrimüslimlerden alınmaya devam etti¹⁹¹.

Milletler üç rol oynadı. Birincisi; Avrupalı büyük ithalatçıları, ihracatçıları ve bankaları yerli çiftçiler, zanaatkârlar, küçük tüccarlar ve diğer üretici ve tüketicilerle ilişkilendiren tüccarlar, borsacılar, komisyoncular ve komisyonculardan oluşan küçük bir burjuva girişimciydi. İkincisi; bazı Avrupalılarla birlikte doktorlar, eczacılar, mühendisler, mimarlar, avukatlar (Türkiye’de kurulan Batı tarzı mahkemelerde) ve borsacılar gibi becerileri gelişmekte olan bir toplumun gerektirdiği serbest meslekleri icra ettiler. Üçüncüsü; maaşlı orta sınıfın büyük bir bölümünü ve belki de hükûmet veya bankalar, demir yolları, kamu hizmetleri ve sanayi gibi büyük Avrupa şirketleri tarafından istihdam edilen vasıflı burjuvazinin daha da büyük bir bölümünü oluşturuyorlardı¹⁹².

¹⁸⁸ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3-4. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1010. İnalçık, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, s. 11-12. Kalelioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*, s. 19.

¹⁸⁹ Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 18-19.

¹⁹⁰ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3-4.

¹⁹¹ Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 75, 77 ve 107. Halil İnalçık, *From Empire to Republic: Essays on Ottoman and Turkish Social History* (İstanbul: Isis Press, 1995), s. 60.

¹⁹² Charles Issawi, “Transformation of the Economic Position of the Millets in the Nineteenth Century”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 261-262. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 153-157.

Osmanlı topraklarında yaşayan yabancılar da büyükelçi ve konsoloslarının idaresi altında millet sistemine benzer özerk bir statüye sahiptiler. Osmanlı Devleti’nde yaşayan yabancılar, Osmanlı kanunlarına göre değil kendi ülkelerinin kanunlarına göre yönetiliyordu. Yabancıların bu ayrıcalığı kapitülasyona dayanıyordu. Ancak yabancılarla Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklar Osmanlı hukukuna göre çözülüyordu¹⁹³.

Emperyal sistemin çöküşü ve ortaya çıkan adem-i merkeziyetçilik eğilimleriyle birlikte, topluluk liderlerinin hem adli hem de idari sorumlulukları artıyor gibiydi¹⁹⁴. Zamanla millet unsuru, dinî unsurun yerini aldı. Daha XVIII. yüzyılın sonlarında milliyetçi akımların etkisiyle millî bir anlam kazandı ve İmparatorluğun çeşitli dinî toplulukları millî topluluklar hâline geldi¹⁹⁵.

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayrimüslimler, millet sistemi kapsamında Devlet’in kendilerine verdiği haklardan yararlanarak rahat bir yaşam sürdüler¹⁹⁶. Ortak Osmanlı tebaiyeti (vatandaşlığı) ve milliyetçiliği kavramlarını geliştirmeye çalışan Osmanlı politikacı ve aydınları, bu yeni başlangıcı yapma ve yönetim için yeni bir güç kaynağı bulma arayışına girdiler. Bununla birlikte, diğer birçok durumda olduğu gibi, reformlar mevcut milletler sistemini ortadan kaldırmadı, aksine onu korudu ve reforme etti. Böylece özerk milletler modelinin eşit Osmanlılık resmî politikasıyla iç içe geçtiği bir dönem başladı. Bu gibi durumlar, adli reformların gerçek sosyal uyumu sağlayamayacağını gösterdi¹⁹⁷.

Osmanlı Devleti’nin idari politikasının ayrılmaz bir parçası olan “millet” sistemi, yıllar içinde İmparatorluk’ta meydana gelen çeşitli gelişmelerden kaçınılmaz olarak etkileniyordu. Bu da kimi zaman değişikliklere uğruyordu, kimi zaman da ortaya çıkan yeni gereksinimlere her seferinde uyum sağlaması gerektiğinde bu değişimleri arıyordu. Hem İmparatorluk hem de millet sistemindeki değişiklikler, Fransız Devrimi (1789) gibi dünya çapındaki olayların yanı sıra Bulgar Eksarhlığının (1870) kurulması gibi iç olaylar

¹⁹³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 18.

¹⁹⁴ Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 19.

¹⁹⁵ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 3.

¹⁹⁶ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 6.

¹⁹⁷ Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 20.

tarafından tetiklenmiş oluyordu¹⁹⁸. Osmanlı Devleti'nin bu idari sisteminin özellikleri, Fransız İhtilali fikirlerinin Osmanlı Devleti'nde yayılmasını kolaylaştırdı. Özellikle millet sistemi fikrinin “kötüye kullanımı” yoluyla kolaylaştırıldı, çünkü çok boyutlu Osmanlı Devleti'nin millet sistemi, kendi toplulukları içinde neredeyse özerk bir şekilde yaşayan ve diğer farklı topluluklarla bir arada yaşayan “profesyonel vatandaşlar”ın gelişmesine izin verdi: Osmanlı Devleti'nin millet sistemi içinde sağlanan ortak kimlik vicdanı. Bu, XIX ve XX. yüzyılların yeni kurulan devletlerinin, yeni verilerdeki iç tutarlılıklarını daha hızlı ve daha verimli bir şekilde elde etmek için İmparatorluğun topraklarından ortaya çıkmasında kilit bir faktördü. Her şeyden önce, o zamana kadar daha dinî bir karaktere sahip olan milliyetçilik kavramı, Fransız İhtilali'nin milliyetçi fikirleriyle karıştırılmaya başlandı. Osmanlı topraklarındaki çeşitli dinî-etnik topluluklar, Fransız İhtilali'nin fikirlerini benimsemek için yer buldular. Milliyetçiliğin doktrinleştirilmesi, millet sisteminin sağladığı olanaklar dâhilinde bir dereceye kadar ulusal bilinci koruyan büyük etnik grupların varlığıyla kolaylaştırıldı. Ama aynı zamanda İmparatorluk katı bir dinî asimilasyon sistemi uygulaysaydı 600 yıl ayakta kalamazdı da denilebilir¹⁹⁹.

Bu çalışmada esas olarak bizi ilgilendiren, *millet* sisteminin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren durumunu anlamak için şu üç noktayı dikkate almak gerektiğidir: a) *Millet* sisteminin canlı bir organizma gibi değiştiği ve geliştiği, b) O dönemde meydana gelen çeşitli tarihsel gelişmelerin Tanzimat Nizamnamesi ile ortaya çıkmasına fırsat verildiği ve bu nedenle *millet* sisteminin incelenmesi için bunların da incelenmesi gerektiği ve c) Vergi durumu belirlenen kişinin idari rolü (hangi vergi mevzuatına tâbi olduğu, ödeyip ödemediği, ne kadar ödediği veya vergiden muaf tutulup tutulmadığı). Vergilendirmenin ve toplumdaki durumun belirlenmesinde dinden ziyade devlete hizmet kilit rol oynadığından, önde gelenlerin işlevlerinde yapılacak herhangi bir değişikliğin hem hükûmetle ilişkilerini ve statülerini hem de dine bakılmaksızın kendi topluluklarındaki işlevlerini etkileyeceği kesindi. XIX. yüzyılda görüldüğü gibi Hükûmet,

¹⁹⁸ Tokar, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, s. 4-5.

¹⁹⁹ Karpas, “Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 79, 141, 162. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 84 ve 107.

gayrimüslim toplulukların vergilendirilmesi ve yönetiminde çok çeşitli hizmetler için cemaatlere aşırı derecede bağımlı hâle geldi²⁰⁰.

XIX. yüzyıldaki reformlar, Hristiyanların Osmanlı yönetimine dâhil edilmesini kolaylaştırdı. Osmanlı yönetiminin en yüksek pozisyonlarına artık yükselebiliyorlardı. O zamana kadar bu tür fırsatlar sınırlıydı. Bu reformlar cemaatleri ile millî ve dilsel bağlarını engellemedi. Bunun yerine örneğin kiliseler, manastırlar ve mektepler inşa ederek ve onlara sürekli destek ve yardım sağlayarak güçlendirilmesine katkıda bulundu²⁰¹. Roderic H. Davison milletleri XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin değişiminde “casuslar” olarak sunmuştur²⁰².

Ancak millî-dinî bilincin ve popüler kültürün gelişmesine paralel olarak XIX. yüzyılda milletin gelişmesi ve burjuvazinin Hristiyan millet içindeki rolünün güçlenmesi sonucunda, bu önemli kişilerin bazılarının Osmanlı siyasi statükosunun korunmasına olan ilgileri de bir paradoks duygusu yaratarak arttı²⁰³.

Tebaa Kavramı:

Tanzimat Fermanı'nda Tebaa Kavramı

İslam hukukuna göre gayrimüslimler bulundukları yere göre farklı statülere sahipti. Vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki siyasi ve hukuki bağ olarak tanımlandığından, bir İslam ülkesinde kalıcı olarak yaşayan tüm insanlar o ülkenin tebaasıydı. İster Müslüman ister gayrimüslim, hepsi padişahın tebaasıydı. Ehl-i Kitap olan gayrimüslimlere, İslam Devleti'nin idaresi altında yaşamayı kabul ettikleri takdirde kendilerine “Allah ve peygamberin zimmesi” verilir ve bu kişilere *zimmi*, *ehl-i zimmet*

²⁰⁰ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 150 - 151.

²⁰¹ *Age*, s. 154.

²⁰² Roderic H. Davison, “The Millet as Agents of Change in the Nineteenth-Century Ottoman Empire”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 319.

²⁰³ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 158.

denilirdi. Bir İslam ülkesinde kalıcı olarak yaşayan zimmilere, *gayrimüslim tebaa* veya *gayrimüslim reaya*, *reaya* da deniyordu²⁰⁴.

Osmanlı tebaasına gelince, Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan kimse demektir. Osmanlılık, özellikle 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Türk, Yunan, Ermeni, Bulgar, Macar, Boşnak, Arnavut, Arap, Kürt gibi etnik grupların üst kimliği olarak kabul edildi ve neticesinde Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapılmayacaktı. Buna rağmen bu anlayışı hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayanlar kabul etmediler ve bu politika pratikte uygulanmadı. Ayrı devlet kurmak için isyan eden etnik grupların tutumu ile Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Müslüman-gayrimüslim ayrımı geçerli olmaya devam etti.

Tebaa kavramı 1839 tarihli Hatt-ı Hümayun reformlarına dayandı. *Tebaa-yı saltanat-ı seniyye* (subjects of the high majesty) olarak bir kez yer aldı ve görünüşe göre bu vesileyle türetildi: Burada *subjects* (*uyruk/vatandaş*) olarak çevrilen kelime “tebaa”dır. Bu anlamda sözlüklerde henüz yer almayan bu kelime yeniydi. Arapça “tâbi” kelimesinin çoğuludur. Bir hükûmet otoritesinde, krallıkta veya demokraside tam olarak *uyruk/vatandaş* (*subject*) anlamına gelir: örneğin bir Fransız Devleti vatandaşı, bir “Fransız vatandaşı”, Osmanlı Devleti vatandaşı, “Osmanlı vatandaşı”. Bu nitelme, Türkiye’de geçmişte var olan Müslümanlar ve reayalar veya fethedilenler ve kâfirler arasındaki ayrımı tamamen geçersiz kılıyor²⁰⁵. 1856 Fermanı’nda *tâbiyet* düşüncesinin, hükûmetçe daha fazla kabul edilmesine başladıktan sonra üç kez farklı şekilde tekrarlandı. *Tebaa* ve *tâbiyet* kavramları sırasıyla vatandaş/uyruk ve vatandaşlık/uyrukluk manasına geliyor. 1840’ta bu kavramlar, “millet” deneyiminden kaynaklanan Osmanlı

²⁰⁴ Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve ‘Tanzimat’”, s. 1007. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 7-9. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 19-20. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 77.

²⁰⁵ Thomas Xavier Bianchi, *Le Nouveau Guide de La Conversation. En Français et en Turc* (Paris: Imprimerie orientale de Mme Ve Dondey-Dupré, Rue Saint-Louis, 46, Au Marais, 1852). <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6524674k/f7.image.texteImage> (Erişim 15.06.2020), s. 296.

milliyetçiliğinin mantığını Avrupa vatandaşlığı kavramı ile uzlaştırmak için kullanıldılar²⁰⁶.

Böylece 1839 yılında Osmanlılık düşüncesiyle başlayan *tebaa*, *tâbiyyet* kavramları Osmanlı vatandaşı/uyruğu ve Osmanlı vatandaşlığı/uyrukluğundan bahsediyordu. Osmanlı Hükûmeti, toplumsal değişimin meydan okumasını karşılamak için bir dizi reform başlattı²⁰⁷. Şeriat hükümlerine göre Müslümanların ve vatandaş olan diğer milletlerin (dinî toplulukların) istisnasız bu haklardan yararlanabilmeleri için ülke halkına can, şeref ve mal konusunda tam garanti verildi²⁰⁸.

1869 Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunu

Hükûmet, din ve dilden bağımsız olarak Osmanlı vatandaşlarından söz ederek, gayrimüslimlere yeni kurulan yönetim teşkilatlarında temsil edilme hakkını tanıdı. Ancak bu Temsilciler Meclisi daha çok şahsiyet/kişi olarak seçildi. “Milletin resmî temsilcileri” anlamını henüz kazanmış değildi. *Tebaa* kavramı, 1869 *Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunu* ile kesinleşti ve özellikle şu şekilde tanımlandı: Osmanlı tebaasından olan baba ve annesinden veya sadece babası Osmanlı tebaasından olan her kişi Osmanlı vatandaşıydı²⁰⁹.

Reformlar arasında eşitlik vurgusu 1856 Islahat Fermanı’nda daha belirgin hâle geldi. Osmanlılığın kapsamı şu şekilde daha detaylı anlatıldı: Askerlik, adalet sistemi, vergiler, siyasi ve askerî mekteplere gitmek, kamu görevlerine girmek ve toplumda saygınlık kazanmak herkes için eşit olacaktı. İftira ve suçlamalara karşı özel bir madde, “dili, dini veya ırkı nedeniyle İmparatorluğun herhangi bir vatandaş sınıfına karşı” memurlar veya sıradan insanlar tarafından aşağılayıcı ifadelerin kullanılmasını yasaklıyordu. Karma mahkemeler önünde tüm tanıklar aynı statüye sahip olacak ve kendi dinî usûllerine göre yemin edeceklerdi. Ferman, İmparatorluk’ta var olan tüm halkları

²⁰⁶ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 163.

²⁰⁷ *Age*, s. 162-163.

²⁰⁸ İnalcık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu”, s. 613.

²⁰⁹ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 162-163.

kapsayan ortak bir tebaiyete/vatandaşlığa atıfta bulunuyordu. Ferman'da *İmparatorluğun tebaası (uyruk)*, *yüce padişahın tebaası (uyruk)* ve *Yüce Osmanlı Devleti'nin tebaası (uyruk)* kavramları sürekli olarak vurgulanıyordu. Islahat Fermanı'nın girişinde *vatanseverlik/yurtseverlik* ve/veya *tebaiyet (tâbilik)* kavramı İmparatorluğun tüm tebaası (vatandaşlar) arasında bir bağ olarak kullanıldı. Bu, popüler ve Batı milliyetçiliği kavramına doğru bir adımdı. Yine dinî ayırım gözetmeksizin eşitlik vurgusu ile özellikle millî örgütlerin korunmasında dolaylı bir düalizm vardı. Milletin sınırları silinmedi. Mutlak eşitlik, eşit Osmanlılık teoride bir başka gelecek beklentisiydi²¹⁰.

Tebaiyet (vatandaşlık), birey ile devlet arasındaki siyasi ve hukuki bağ olarak tanımlandığından Müslüman veya zimmi bir İslam ülkesinde kalıcı olarak yaşayan insanlar, o ülkenin tebaasıydı (vatandaş). Ancak tebaiyet (vatandaşlık) hak ve yükümlülükleri açısından Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında bazı farklılıklar bulunuyordu. Islahat Fermanı'nda *milel-i saire* ve *millet* kavramlarının, *tebaa-i gayrimüslime* ve *cemaat-i muhtelif* kavramlarıyla birlikte devlet içindeki gayrimüslimleri tanımlamak için kullanıldığını görüyoruz²¹¹.

Kānûn-ı Esâsî'de Tebaa Kavramı

1876 yılında büyük ölçüde “Osmanlılık” ideolojisinin etkisiyle hazırlanan *Kānûn-ı Esâsî* de *milel-i muhtelif* kavramını kullandı²¹². Gayrimüslimlerin devlet içindeki hukuki statülerindeki değişim ve gelişmelerdeki temel dönüm noktası kuşkusuz *1876 Kānûn-ı Esâsî* siydi. Kānûn-ı Esâsî, gayrimüslimlerin katılımıyla hazırlandı. Din ve doktrin ne olursa olsun Osmanlı tebaası oldular. Kişi hürriyeti, basın hürriyeti, her türlü ticaret, sınai ve ziraat birliği ve ortaklıkları kurma hakkı, eğitim ve öğretim hürriyeti teklif edilen haklardı. 11. madde, İslam dinini devletin resmî dini olarak tanımladıktan sonra kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmamak ve çeşitli dinî toplulukların kiliselerinde atıfta

²¹⁰ Robert Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-1876)* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), s. 55 ve 57-58.

²¹¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 18, 20.

²¹² *Age.*, s. 18

bulunulan ayrıcalıkları onaylamak şartıyla “Osmanlı İmparatorluğu’nda tanınan tüm dinler” için özgürce ibadet etme hakkını tanıdı²¹³.

²¹³ Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, s. 9. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 151-167. Tanör, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”, s. 18-26. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babıali (1789-1922)*, s. 189-245. Karal, “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”, s. 387-399. Ergül, “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”, s. 135-136. François Georgeon, *Sultan Abdülhamid* (İstanbul: Homer Kitabevi, 2006), s. 69-89. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, s. 82-88. Hatemi, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi”, s. 201. Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”, s. 998. Mehmet Ali Kılıçbay, “Osmanlı Batılılaşması”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 151. Kunt, “Siyasal Tarih (1300-1600)”, s. 154-165. M. Şükrü Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010), s. 133. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 110-123. Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, s. 271-289. Rona Aybay, “Anayasal Metinlerde Egemenlik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 40-44. Tunaya, “1876 Kanun-ı Esasîsi ve Türkiye’de Anayasa Geleneği”, s. 27-32. Seyfi Yıldırım ve Adnan Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi* (Ankara: Köksav, 2010), s. 60-63. Yayla, “Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet Kavramı”, s. 948-951.

BÖLÜM I

SELANİK'İN DEMOGRAFİK VE COĞRAFİ YAPISI

1.1 Selanik'in Demografik Yapısı

Kırım'ın Rusya'ya ilhakı, 1804 Sırp İsyanı ve 1821 Yunan İsyanı, 1853 Kırım Savaşı ve 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Doğu bölgelerinin demografik yapısında önemli değişimler meydana geldi²¹⁴. 1878 Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti için bir dönüm noktasıydı. Topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Alman Şansölyesi Bismarck başkanlığında İngiltere, Avusturya-Macaristan, Fransa, İtalya, Osmanlı ve Rusya temsilcilerinin katılımıyla yürütülen bu antlaşma ile Hristiyan nüfusun büyük çoğunluğu Osmanlı denetiminden çıktı. Sofya, Tırnova, Niş, Tulça, Varna, Rusçuk ve Vidin gibi yedi sancaktan oluşan Tuna vilayeti Osmanlı Devleti'nden ayrıldı. Bu topraklar Sırbistan, Bulgar Prensligi ve Romanya arasında paylaşıldı. 1859'da Eflak ve Boğdan prenslikleri olarak birleşen Romanya, 1878'de Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandı. Edirne vilayetinin büyük bir bölümü Doğu Rumeli adı altında özerk bir vilayet oldu ve 1885 yılında Bulgar Prensligi'ne katıldı. 1878 Berlin Konferansı ile Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesi ve yönetmesi gerektiğine karar verildi. Otuz yıl sonra, 1908'de Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i resmen ilhak etti. Ayrıca Karadağ'ın bağımsızlığı tanındı ve ülkenin sınırları iki katına çıktı. Karadağ, İşkodra üzerindeki baskıyı artırdı ve sonra İşkodra sınır şehri oldu. Yunanistan Krallığı için ise 1878 Berlin Antlaşması'nda Yunanistan Krallığı ve Osmanlı Devleti arasında yeni sınırlar ilan edildi. Üç yıl sonra Tırhala ve Preveze'nin bazı bölgeleri Yunanistan Krallığı'na katıldı. Böylece Balkanlardaki toprakları azaldı. Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusundan yaklaşık 4.5 milyon kişi azaldı ve toprakları esas olarak Küçük Asya ve Orta Doğu bölgeleriyle sınırlı kaldı²¹⁵.

²¹⁴ Karpas, "Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", s. 155. Makedonya'daki Demografik yapısı için bk. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 21-29.

²¹⁵ Kemal H. Karpas, *Ottoman Population, 1830- 1914, Demographic and Social Characteristics* (Madison, Wisconsin: University of Wisconsin, 1985), s. 67-69.

Osmanlı yönetimi, idari, ekonomik ve askerî yapının ihtiyaçlarını daha etkin bir şekilde karşılamak ve çözmek için nüfus kaydı yapmanın faydasını anladı. Kayıt altına alınmak suretiyle nüfusun özellikleri belirleniyordu ve bunlara dayalı olarak hem vatandaşların durumunun hem de devletin ekonomik ve askerî ihtiyaçlarının yönetilmesinde en uygun çözüm bulunabiliyordu. Sonuç olarak, genel ve bölgesel nüfus ve mülk sayımlarının yanı sıra çeşitli nüfus ve mal sayımları yapılmıyordu. Nüfus kütüklerine kişilerin adları, etnik kimlikleri ve mal varlıklarına ilişkin bilgiler kaydediliyordu. Ayrıca lakap olan soyadından da kişinin sosyal ve ekonomik durumu belli oluyordu²¹⁶.

Başlangıçta nüfus kaydı çalışmaları “tahrir” şeklinde yürütülüyordu. XIX. yüzyılda Yeniçeri Ocağının kaldırılması (15-16 Haziran 1826) gibi Osmanlı Devleti içinde ve dışında yaşanan ekonomik ve askerî gelişmeler nedeniyle askerlik hizmetine uygun nüfusun belirlenmesi amacıyla 1828-1829’da bir nüfus sayımı çalışması yapıldı. Ülkenin sınırlarının değişmesiyle birlikte cizye verecek olan gayrimüslimlerin sayısının belirlenmesi gerekiyordu. Rusya ile savaş çıktığı için sayım tamamlanamadı²¹⁷. İlk tam nüfus sayımı 1831 yılında Padişah II. Mahmud Dönemi’nde tamamlandı²¹⁸.

Tanzimat çerçevesinde bürokratik yapıda çeşitli yeniliklerin Osmanlı yönetimi tarafından uygulanması gerekiyordu. Bunun üzerine Cerîde Nezâreti ve taşrada defter nâzırlıkları teşkil edildi. Bu suretle nüfusun kaydedilmesi düzenli olarak gerçekleştiriliyordu. 1839 yılından itibaren eyaletlerde (1864’ten itibaren vilayet), sancaklarda ve kazalarda nüfus işlerini denetlemek üzere “mukayyid” adıyla memurlar atanıyordu. Bu görevlilerin vazifesi, doğum ve ölümleri aylık cetvellere kaydedip İstanbul’daki *Cerîde-i Nüfus İdaresine* bildirmektir. Cerîde Nâzırı Mehmed Said Paşa ve Padişah’ın onayına göre sayım sonuçlarının İstanbul’a gönderilmesi gerekiyordu. Nüfus

²¹⁶ Mehmet Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, *Gazi Akademik Bakış*, c. 8, S. 15 (Ankara 2014), s. 222.

²¹⁷ A.y.

²¹⁸ Yusuf Sarımay, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Başkanlığı Yayınları, 2000). Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 68.

Bakanlığı Cerîde Nezâreti kuruldu. Cerîde nâzırı, imamlara ve mahalle muhtarlarına mahallelerindeki tüm nüfusu istisnasız saymaları talimatını vererek görev ihlali durumunda gerekli cezanın verileceği konusunda uyardı. Patrik ve hahambaşılara verilen talimatta kayıtlı olmayan gayrimüslim kalmaması istendi. Ancak çeşitli iç nedenlerden dolayı bu daire kısa sürede kapatıldı ve eyalet nüfus daireleri önce *Tahrir-i Emlak İdaresine* ve sonra Askerî İşler Dairesine ait oldu²¹⁹.

1874 yılında *Şûrâ-yı Devlet*, sayımın yapılması ve kayıt düzeninin kurulması için çalışmalara başladı²²⁰. “1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî’nin 8’inci maddesinde de “Devlet-i Osmaniye tâbiyetinde bulunan efradın cümlesi herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bilâ-istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izafe edilir.” hükmüne yer verilerek bir “anayasal görev” hâline getirildi.²²¹ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra başlanan bir nüfus sayımı, Rumeli’den sürekli göç nedeniyle çok hızlı tamamlanamadı²²². Nüfus sayımlarını zamanında tamamlayamayanlar olduğu gibi 1880’ler boyunca devam edenler ve nüfus sayımı yapılamayanlar da oldu²²³.

Osmanlı yönetimi bu tür sorunlara son vermek için eskisi kadar uzun sürmeyecek yeni nüfus sayımları yapmaya çalıştı. 1881-1882 yılında Dâhiliye Nezâretine bağlı *Nüfus-ı Umûmi İdaresi* kuruldu. 1881 yılı *Sicill-i Nüfus Nizamnamesi* çerçevesinde sayımlara yaş, cinsiyet, doğum yeri, meslek, medeni durum ve cemaat hakkında bilgiler dâhil edildi²²⁴. 1884 yılında ise nüfus hizmetlerini yürütmek üzere *Nüfus-ı Umûmiye Müdüriyeti* kuruldu. Bu kurum 1889 yılında çıkarılan *Sicill-i Nüfus Ahali İdare-i Umûmiyesi* adıyla

²¹⁹ Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, s. 222. Karpas, *Ottoman Population, 1830- 1914, Demographic and Social Characteristics* , s. 68. Sarıay, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*.

²²⁰ Karpas, *Ottoman Population, 1830-1914, Demographic and Social Characteristics* , s. 68.

²²¹ T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 30/06/2016 <https://www.nvi.gov.tr/hakimizda/tarihce/osmanli-donemi>. “Osmanlıda Nüfus İdaresi ve Bir Nüfus Kağıdı Örneği”, *Dünya Bülteni*, 10.12.2013, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/osmanlida-nufus-idaresi-ve-bir-nufus-kagidi-ornegi-h282721.html> (Erişim 13.01.2019).

²²² Sarıay, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*.

²²³ Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, s. 227-228.

²²⁴ Karpas, *Ottoman Population, 1830- 1914, Demographic and Social Characteristics*, s. 68. Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, s. 227-228. Bu sayımlarda erkeklerin yanı sıra kadın, çocuk ve yaşlılar da sayımlara dâhil edilmişti.

asıl hizmetinin yanında pasaport kalemi, mürur kalemi, vilayet kalemi, dersaadet kalemi gibi alt kademelere ayrılarak yapılandırıldı. Nüfus idaresinin bu şekilde düzenlenmesinden sonra ilk nüfus tezkeresi dağıtılmaya başlandı. Osmanlı döneminde Suriye bölgesinden bir nüfus tezkeresinde şu bilgiler yer alıyordu: ad, yaş, doğum tarihi, din. İkinci sütundaki açıklama, kişisel özellikler: boy, göz rengi, bıyık sakal, alamet-i fârikası²²⁵. Mart 1892’de Dâhiliye Nezâretinden *Sicill-i Nüfus Nizamnamesi* gereğince nikahlanma ve sair hususlarda nüfus tezkiresi ibraz ettirme mecburiyeti getirildi. Nikahlanmalar mezheple ilgili olduğundan nüfus tezkiresi muamelesinin papazlarca ertelenmemesi gerektiği ilan edildi²²⁶.

Böylece Osmanlı Devleti “tahrir”den 1889’da *Sicill-i Nüfus-i Ahali İdare-i Umûmiyesi*’ne ve 1892’de “*Sicill-i Nüfus Nizamnamesi*”ne nüfus sayımı için daha teşkilatlı bir sistem kurmaya çalıştı.

1.1.1. Nüfus Sayımları için Rumların Mücadeleleri

1882, 1895 ve 1906 tarihlerinde nüfus sayımları yapıldı²²⁷. 1902’de nüfus sayımıyla ilgili sorunlar henüz tam olarak çözülmemişti. 1902’de Selanik Metropoliti II. Athanasios Megaklis, Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa’nın ilan ettiği 27 Haziran ve 73 numaralı Bâbiâli tezkeresine göre nüfus sayımını rahiplerin yapmasını istedi. Altı aylık bir sürenin verildiği, aksi takdirde Rum cemaatine para cezası kesileceği konusunda uyardı. Bu kanunun hükümlerini herkes yerine getirmediği için cemaatin bu yasa hükümlerine uyması şartıyla altı ay uzatma emri verildi. Selanik Metropol Kilisesi tarafından gönderilen uyarı şu şekilde idi: “Bu nedenle hükûmete ait olan sicilde vaktinde ve dürüst olarak her bir tebaanın kaydedilmesinden kaynaklanan faydaları ve kârları ve devlet işleri ile ilgili çeşitli davaların yürütülmesi sırasında yapılan tesisleri aklınızda tutarak Padişah’ın emrine uymalısınız.” Ama yine altı aylık bir geri ödeme süresi

²²⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 30/06/2016 <https://www.nvi.gov.tr/hakkimizda/tarihce/osmanli-donemi>. “Osmanlıda Nüfus İdaresi ve Bir Nüfus Kağıdı Örneği”, *Dünya Bülteni*, 10.12.2013, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/osmanlida-nufus-idaresi-ve-bir-nufus-kagidi-ornegi-h282721.html> (Erişim 13.01.2019).

²²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dâhiliye Mektubî Kalemi Belgeleri*, nr. 1932/67, 13 Ş 1309 (13 Mart 1892).

²²⁷ Sarıнай, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*.

verildi.²²⁸ Sonuç olarak Selanik Metropol Kilisesi nüfus sayımının istenilen şekilde yapılmasının önemini cemaate bildiriyordu.

Benzer şekilde 1912 yılında Selanik Metropol Kilisesi tarafından tutulan evlilik listesi, kanun gereği her ay sonunda nüfus müdürlüklerine gönderilmesi gerekiyordu. Ancak bu iş de çoğu zaman aksıyordu. Sonuç olarak istatistik ve askerî işlerde gerekli olan sayıların doğruluğunu izlemek zordu. Bu nedenle Kilise yetkilileri tarafından Kutsal Sinodun (Patrikhane Meclisi) talimatlarına göre üstler aracılığıyla tescil işlemine ilişkin verilerin zamanında ve düzenli bir şekilde sicil dairelerine sunulması gerektiği vurgulandı²²⁹.

Ancak böyle bir ertelemeye sadece Bâbiâlinin istediği istatistiklerde rastlanmıyordu. Bürokratik çalışmaların gecikmesine ilişkin olarak, Rum Patrikhanesi ve Yunanistan Krallığı tarafından talep edilen Rum cemaati istatistik verilerine de özen gösterilmiyordu. Örneğin 1909'da Rum Patrikhanesinden Selanik Metropol Kilisesine Rum Patrikhanesinin istediği istatistik liste hakkında uyarıda bulunmak için bir mektup gönderildi. Konu şu şekilde gündeme getirildi: "Kutsal rahip bu notu alır almaz, daha fazla gecikmeden ve yeni bir hatırlatmaya gerek kalmadan istatistik listesini derhâl gönderin."²³⁰

Osmanlı yönetimi, gerek teknik gerekse siyasi nedenlerle nüfus sayımından memnun kalmadığı için 1905-1906 yıllarında yeniden nüfus sayımı yaptı. Siyasi nedenler; Makedonya ve Trakya'da Rumlar, Bulgarlar, Sırp ve Ulahlar (Kuzey Makedonya'da ve Romanya'da yaşayan bir etnik grup) arasındaki milliyetçi mücadelelerden kaynaklanıyordu. Osmanlı yönetimi, Müslüman nüfusun az ve gayrimüslim toplulukların kayıtlı nüfuslarının daha yüksek gösterildiğini fark etti. Bu dönemde dinî cemaatlerin liderleri nüfus istatistikleri için birbirleriyle rekabet ediyorlardı. Balkanlardaki en büyük ihtilaf Ortodoks Hristiyanlar arasında yaşandı. Her dinî topluluk sayısal çoğunluğa sahip

²²⁸ İşbu belgede Bâbiâlidenden arz olunan tezkere *Ypsilo Teskere* olarak verildi, Yüksek düzeyli tezkere anlamına tam çevirildi. KSMK Arş., 1900-1910/G51Z Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr. 247, 19-7-1909.

²²⁹ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 246/105, 9-1-1912.

²³⁰ *Age.*, nr. 7910, 27-10-1909.

olduğunu iddia etti. Aslında düne kadar dinî nitelikleriyle kabul edilen topluluklar artık çok açık bir millî kimliğe sahipti. Bu nedenle Bâbiâli, yerel toplulukların temsilcilerinin katılımını sağlamak ve bu konuda tartışmalara son vermek için yeni nüfus sayımına destek vermelerini istedi. Bu şekilde nüfus sayımı sonuçları üzerinde herhangi bir ihtilaf olmayacağı düşünüldü. Çoğunluk olan etnik topluluk, rahibi (despotu) atamayacaktı. Millî kiliselerin eşit sayıda olduğu yerlerde her kilise kendi rahibini atayacaktı. Hatta sayım işlemlerinin eskisi kadar uzun değil, üç ay içinde tamamlanması gerekiyordu. Kayıt yaptıranlara *tezâkir-i Osmaniyye* belgesi veriliyordu²³¹.

Sonuç olarak, azınlıklar ve çoğunluklar oluştu. Çoğunluk ulusunun düşünceleri topluma hükmedecek, kültürel özellikleri ve hırsları belirleyici olacaktı²³². Bu, milletlerin (Rumlar, Bulgarlar, Slavlar, Ulahlar ve diğerleri) istatistiksel verilere neden bu kadar önem verdiği buradan anlaşıyordu. Bu milletler, vatandaşlarını belirli bir Hristiyan cemaatin lideri, özellikle yerel Ortodoks kiliselerinin rahipleri olarak atamaya çalıştılar. 1870 yılında Bulgar Ortodoks Kilisesinin kurulması, Ortodoks Kilisesinin kontrolü konusunda Rum ve Bulgar din adamları arasında devam eden ihtilafı arttırdı. Bir birey veya topluluk Rum Kilisesi ile yakından ilişkiliyse dili veya geçmişi ne olursa olsun “Rum olmaya” karar verdi demekti²³³.

Osmanlı Devleti’nde topluluklar ana dillerine göre değil, millet sistemi içinde tanımlanırdı. Böylece bazı Bulgarlar Rum milletine dâhil olup Rum sayılıyorlardı. Türkler, Pomaklar ve Bulgarca konuşan Müslümanlar, Müslüman milletine aitti. 1904 yılında Yunanistan Manastır Konsolosu Kypraios’un Yunanistan Dışişleri Bakanı Athos Romanos’a gönderdiği bir mektuba göre Makedonya’daki Hristiyanlar, milliyetlerine bakılmaksızın, Bâbiâlinin emriyle (üç yıl boyunca, dolayısıyla 1901’den itibaren) Ortodoks olarak kaydedildi. Bu nedenle Rumlar için Rum, Şizmatik [Ayrılıkçı] Bulgarlar

²³¹ Karpat, *Ottoman Population, 1830- 1914, Demographic and Social Characteristics*, s. 75. Güneş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, s. 227. Makedonya’daki Ulahlar için bk. Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 20-21.

²³² Karpat, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 163.

²³³ Karpat, *Ottoman Population, 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, s. 68.

için Bulgar kelimesinin kullanımı kaldırıldı. Ulah ve Sırp toplulukları zaten ayrı cemaatler olarak kabul edilmemişlerdi²³⁴.

1904 yılında nüfus Rum veya Bulgar, her bir *kilise bölgesindeki* (enoria) rahibin ifadesine göre kaydediliyordu. Rumeli Umûmi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın sözüne göre hem Ulahlar hem de Ortodoksluğa geçenler Rum olarak kaydedilecekti, ancak bu olmadı. Hangi cemaat kalabalıksa en güçlü olarak kabul edilecekti. Yunanistan Manastır Konsolosu Kypraios'dan Yunanistan Dışişleri Bakanı Romanos'a gönderilen -yukarıda bahsedilen- mektuba göre, Başmüfettiş Hilmi Paşa'dan verilen sözle Rum nüfusunun kaydedilmesinde Ulah nüfusu ve Ortodoksluğa dönenler de dâhil edilecekti. Bu, Rum cemaati için önemli bir husustu. Mektubun ilgili bilgileri şu yorumla tamamlandı: "Tüm Hristiyanların Ortodokslukta kaydedilmesi bizi zarara sokuyor."²³⁵ "Zarar" için bir açıklama, şu anda dinin Hristiyan nüfusu tanımlama kriteri olarak yerleştirilmesinin, en azından teoride, milliyetçi mücadele üzerinde zayıflatıcı bir etkisi olacağı gerçeği olabilirdi.

1905 yılında Selanik Metropol Kilisesi tarafından ilan edilen Hristiyan nüfus sayımına ilişkin bilgilere göre Hristiyanlara nasıl kayıt yaptıracakları konusunda baskı yapmamaları istendi. Rum Patrikhanesine ait olduklarını veya Rum olduklarını beyan etme özgürlüğüne sahip olmaları gerekti. Ancak Bâbîâli tarafından Başmüfettiş Hilmi Paşa'ya verilen yukarıda belirtilen emre rağmen, Karaferye (Verroia veya Veria) kazasındaki birkaç köyde nüfus sayımı heyetinin buna uymadığı anlaşıldı. Örneğin bazı sakinler Ulah olarak kaydolmayı reddettiğinde nüfus sayımı komitesi seçimlerini yanlış anladı. Askerî gücün yardımıyla müdahale etti ve onları Ulah olarak kayıt yaptırmaya zorladı. Bu nedenle nüfus sayımı komitesinin tavrı Rum Ortodoks Patrikhanesinin tepkisini çekti²³⁶.

Nüfus sayımı ve tanımlama işlemleri kayıt yapma emri veren kaynağa bağlı olarak farklı şekillerde yapılıyordu. Yunanistan Hükûmetinden Konsoloslugu aracılığıyla

²³⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/I/Manastır Konsoloslugu, Manastır Konsolosu Konstantinos Kypraios'tan Dışişleri Bakanı Athon Romanos'a, Manastır, Prot. No. 34, 14-1-1904.

²³⁵ A.y. KSMK .Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. -, 22-9-1905.

²³⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/I/Prot. No. 34, 14-1-1904.

aldıkları talimat, Selanik vilayeti Rum nüfus sayımları üzerinde dikkatli bir şekilde çalışmaları gerektiği yönündeydi. Rum nüfusunun Bulgar nüfusundan fazla olduğunu gösterecek ayrıntılarla birlikte nüfus sayımı sonuçlarının kopyalarını Bâbîâliye göndermeleri gerekiyordu. Örneğin Nisan 1896'da Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan Selanik başkonsolosundan Selanik vilayetindeki Rum mekteplerinin ve öğrencilerinin bir envanterini çıkarmasını istedi. Başkonsolos bu eylemin yürütücüsü olarak gözükmemeliydi zira sonuçlar Bâbîâliye de gönderilecekti ve Bâbîâlinin, bu sürecin yürütülmesinde Yunanistan Hükûmetinin parmağı olduğunu anlamaması gerekiyordu²³⁷.

Kasım 1890'da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Georgios Dokos, Yunanistan Dışişleri Bakanlığının rapor olarak nitelendirilen istatistiksel bir işlem gerçekleştirme emrine şu şekilde yanıt verdi: Bulgar tarafı Bulgar gazeteleri aracılığıyla yayımladığı yanlış bilgilere atıfta bulunarak 1890 yılında Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde toplam Bulgar sayısını 999.548, Rumların toplam sayısını ise 212.764 ve 220.000 olarak sundu. Başkonsolos bu rakamları asılsız olarak nitelendirdi ve Osmanlı Devleti tarafından Selanik vilayetinde yapılan resmî istatistikleri kanıt olarak getirdi. Yine rüşvet verilen görevliler tarafından Bulgarlar lehine ayrımcılık yapılan bu istatistiksel işlemde, sadece Selanik vilayetindeki Rumların sayısı 243.015 olarak ortaya çıktı. 1899 yılında nüfus şu şekilde idi:

Müslüman	Rum	Bulgar	Yahudi	Toplam Olarak
494.656	243.991	222.316	37.174	998.137

Başkonsolos Dokos Yukarıdaki numaralar ile uygun olmayan başka bir eklenmiş yüzde biçiminde gösterme nüfus tablosuna göre ise oranlarında şu şekilde rastladıkları anlattı²³⁸:

²³⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895-1896/Türkiye, Dışişleri Bakanlığı, Atina, Prot. No. 574, 17-4-1896.

²³⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/B/1890/Makedonya'daki Konsolosluklar, "Selanik Başkonsolosu" Adlı Alt dosyası, Selanik, Dışişleri Bakanı Leonidas Delligiorgis'e, Prot. No. 979, 24-11-1890.

Müslümanlar	Rumlar	Bulgarlar	Yahudiler	Diğer Milletler
51%	23%	22%	3%	1%

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından Makedonya bölgesindeki Rum Ortodoks Kilisesine ait olan başrahiplere sunulan tescil emirlerinin örneklerine rastlandı. Bunlar, gerilla çetelerinin eylemi nedeniyle mağdurların listesinin oluşturulması ile ilgiliydi. Mağdurların mümkün olduğu kadar eksiksiz bir listesi istendi. Bu listenin aşağıdakileri içermesi gerekiyordu: 1) Gerillalar ve destekçileri tarafından son on iki ay içinde özellikle vilayetin Rumca veya başka dil konuşan Ortodoks Hristiyanlarına karşı işlenen suçların tanımı, 2) Ölüm türü, 3) Erkek, kadın ve çocukların işkence veya yaralanma koşulları, 4) Mağdurların isimleri, 5) Mağdurların mesleği veya sınıfı, 6) Suçun işlendiği köy veya kasabanın adı ve 7) Suçun işlendiği tarih. Bu kaydın gerçekleşebilmesi için kimliği tespit edilemeyen mağdurlar dışında dikkatle incelenip bir an önce gönderilmesi gerekiyordu²³⁹.

Selanik vilayetinin resmî yıllık takvim defteri, Rum milleti ve Yunan tarafından özellikle Bulgar propagandasından kaynaklanan “temelsiz” iddialara yanıt vermek için sık sık kullanılıyordu²⁴⁰.

Devletin vereceği istatistiklerden haberdar olan Rum Patrikhanesi, Rum cemaatinin liderlerini hazırlamak için Selanik Piskoposluğunu bilgilendirmeye özen gösteriyordu. Örneğin 1909’da mekteplerle ilgili istatistikler yapan ve Bâbıâlinin sonuçlarını inceleyen Rum Patrikhanesi yani patrik ve Kutsal Sinod, ilgili istatistiklerin yakında diğer vilayetler için de isteneceğini öngördü. Rum Patrikhanesi, Selanik Metropol Kilisesine, Osmanlı yönetiminin Rum cemaati mekteplerinin gelirlerini sorması hâlinde, fazla detaya girmeden, bunların cemaat geliri olduğunu ve metropolit ve piskoposlar tarafından Türk mührü ile onaylandığını söylemelerini tavsiye etti²⁴¹.

Genel olarak Rum tarafında Ortodoks kilise ve mekteplerinin tescili konusunda büyük bir endişe vardı. Sözde çoğunluk olduğu iddiasıyla talep edilen Bulgar

²³⁹ İEP Arş., *Kod A’/75*, s. 447, Prot. No. 6731, 30-9-1903, Makedonya ve Trakya’daki Başrahipler için bir not.

²⁴⁰ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/B/1890/Prot. No. 979*, 24-11-1890.

²⁴¹ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4736/4469, 9-7-1909.

propagandası sonucunda bir kiliseden, bir mektepten mahrum kalmak istemediler. Doğrulama için Rum Patrikhanesine gönderilen Ortodoks kiliseleri ve mekteplerinin kayıtlarının çoğu zaman eksiklikler içerdiği ortaya çıktı. Rum Patrikhanesi daha sonra onları başrahiplere geri gönderiyordu ve kayıtlarını yeniden kontrol etmelerini istiyordu. Örneğin 1909'da ilgili bir istatistik taslağı için "kutsal başrahipler"den, doğrulanmış verilere dayanarak onu eksiksiz olarak tamamlamaları ve mümkün olan en kısa sürede geri göndermeleri istendi. Özellikle köylerde nüfusların nasıl kaydedildiğine dikkat etmeleri gerekiyordu. Belirsiz kayıtlar içermemeleri gerekiyordu. Aslında aynı ailede hem Ortodoks hem de Şizmatik varsa bu ögeden de bahsetmeleri gerekiyordu²⁴². 1909'da Rum Patrikhanesi ve Kutsal Sinodun kararıyla başrahiplerin, Temmuz ayından Ağustos ayının sonuna kadar olan süre boyunca her beş yılda bir istatistiksel plana göre mektep listelerini tam ve doğru olarak Patrikhaneye sunmaları gerekecekti²⁴³.

1912'de Rum Patrikhanesinin İslamlaştırılmış Ortodokslar hakkında doğru istatistiklere ihtiyaç duyulduğu yönündeki direktifi dikkate değerdi. Piskoposların, İslam'ın uygulanma şekli hakkında Patrikhaneye zamanında ve eksiksiz bilgi vermeleri gerekiyordu ve daha sonra bu bilgiyi *Megali Protosygelia*'nın (piskoposun başyardımcısının dairesi) İslamlaştırılmış Ortodoksları listesine eklemeleri gerekiyordu²⁴⁴. Zaten Ortodoksların İslamlaştırılması ile ilgili *Megali Protosygelia*'nın katalogunun varlığına yukarıdaki değinme, kendiliğinden dikkat çekici bir konu oluşturuyordu.

Makedonya'daki nüfus sayımları hakkında Bulgar veya diğer yabancı basında yayımlanan çeşitli makaleler, sayıları önemli ölçüde azalttığı için Rumların tepkisine neden oluyordu. Söz gelimi, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Petros Logothetis, Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Konstostavlos'a Makedonya'daki Rum halkının temsilcilerinin 26 Aralık 1884 tarihli protestolarının kopyasını gönderdi. Temsilciler, Makedonya'daki Rum nüfusunun sadece 57.480 kişi olarak ifade edildiği ve

²⁴² *Age.*, nr. 5910/4479, 22-9-1909.

²⁴³ *Age.*, nr. 7910, 27-10-1909.

²⁴⁴ *Age.*, nr. 4022/2548, 7-5-1912.

Makedonya'nın Slav bölgesi olarak gösterildiği Avrupa ve özellikle İngiliz basınında yayımlanan yazılar hakkında şikâyet ettiler²⁴⁵.

Ocak 1885'te Yunanistan Sofya Büyükelçisi Ragavis, Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Konstastavlos'a, Avrupa basınında Yunan nüfusu hakkında yayınlanan bilgileri açıkladı. Özellikle *Lavelay* tarafından Makedonya'daki 800.000 Slav nüfusa karşı sadece 58.000 Rum bulunduğu bilgisinin yayınlandı. Büyükelçi Ragavis bu makalenin içeriğinin yanlış olduğunu ve sadece 200.000 Bulgar bulunduğunu savundu. Makedonya hakkında yeterli bilgi toplanması gerektiğini ve yurt dışındaki temsilcilerine bilgi verilmesi gerektiğini vurguladı²⁴⁶.

1890 yılında Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Dışişleri Bakanı Leonidas Deligiorgis ile Makedonya'daki Şizmatik olanlar hakkında bilgilerini paylaştı. *Slavicski Izvestia* gazetesinin bilgileri gibi Sofya'da Fransız dilinde yayımlanan *La Bulgarie* gazetesinde de asılsız bilgiler yayımlandı. Bu bilgilere göre Makedonya'nın toplam nüfusunda Bulgarlar 1.967.590 kişi iken, Rumların sayısı sadece 212.764 kişiydi. Başkonsolos Dokos'un iddiasına göre söz konusu gazetelerde yayımlanan nüfus istatistikleri, Bulgarlar tarafından Bulgar nüfusunun gerçekte olduğundan çok daha fazla, Rum nüfusunun ise çok az olduğunu göstermek için hazırlandı. Bu istatistiklerin sonuçlarının yanlışlığı, Selanik vilayetinin 1888 yılı resmî takvim defterinde yayımlanan nüfus istatistikleri ile kanıtlanabilirdi. Nüfus kaydı Bulgarların lehine taraf tutarak gerçekleştirilmişti. Başkonsolos Dokos'a göre özellikle bazı gizli Bulgar casusları istatistiklerin yönetiminden sorumlu üst düzey yetkililere rüşvet verdi. Neticesinde sadece Selanik vilayetinde Rum nüfusu 243.015 iken Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinde toplam Rum nüfusu *Slavicski Izvestia* gazetesine göre 220.000'e ve *La Bulgarie* gazetesine göre 212.746'ya düşüyordu²⁴⁷.

²⁴⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik, Selanik Başkonsolosu, Logothetis'ten Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 1741, 10-1-1885.

²⁴⁶ *Age.*, Büyükelçilere ve Konsolosluklara Telgraflar/Sofya (86 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından Londra, Paris, Viyana, Berlin, Roma ve İstanbul Büyükelçiliklerine, 6-2-1885), Ragavis'ten Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 12, 5-1-1885.

²⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/B/1890/Prot. No. 979, 24-11-1890.

Osmanlı Devleti'nin nüfusunun kaydedilmesi için istatistikler, yabancı bilim adamları tarafından da yapılıyordu. Söz gelişi, 27 Temmuz 1904'te bir Fransız istatistik görevlisinin sonuçları, gazetelerde Selanik vilayetinde nüfusun şu şekilde olduğu şeklinde yayımlandı²⁴⁸:

Müslüman	Rum	Bulgar	Ulah	Yahudi
426.902	372.831	189.447	6.778	63.432

Hemen hemen aynı dönemde farklı kaynaklardan iki nüfus sayımı daha yapıldı. 20 Ekim 1904 tarihinde *Yeni Osar* gazetesinde yayımlanan Başmüfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın resmî raporuna göre Selanik vilayetindeki nüfus şu şekilde idi²⁴⁹:

Müslüman	Rum	Bulgar	Toplam Olarak
485.555	323.117	217.117	1.025.999

Makedonya'da nüfusun etnik kökeni ile ilgili 1904 yılı Rum nüfus sayımına göre özellikle Selanik vilayetindeki nüfus şu şekilde idi²⁵⁰:

Müslüman	Rum	Bulgar	Ulah	Ulahça Konuşan	Grecs Uniat	Yahudi	Diğer Milletler
194.573	224.195	70.022	5.403	1.375	2.086	46.230	5.474

Selanik vilayetindeki diğer şehirlerin istatistik sonuçları şu şekilde idi²⁵¹:

	Kassandra	Langaza	Avrathisar	Doyran	Gevgeli	Ustrumca
Müslüman	2.955	28.304	19.779	20.02	17.502	15.278
Rum	40.746	20.484	625	1.763	17.724	7.498
Bulgar		2.24	16.136	4.149	8.147	8.777
Grecs Uniat			1.300	300	312	
Ulahça Konuşan				260	590	50
Ulah					1.378	

²⁴⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1903/Makedonya Meselesi (5 numaralı Karar), Fransız Georgio Vil...’in İstatistiki, Prot. No.-, 27-7-1904.

²⁴⁹ Age., Makedonya Meselesi (5 numaralı Karar), Başmüfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın *Yeni Onar*'da Yayımlanan Resmi Raporu, Prot. No.-, 20-10-1904.

²⁵⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1905/Etnik Kökenlerine göre Makedonya'da Nüfusun Yunanistan İstatistikleri. Uniat Katolik Kilisesine (Doğu Katolik Kilisesi) mensup olanlar “Grecs Uniat” olarak ilgili belgede adlandırılmaktadır.

²⁵¹ A.y.

Diğer Milletler				40	96	

	Tikveş	Vodina	Yenice-i Vardar	Karaferye	Katerin	Aynaroz
Müslüman	19.754	16.888	10.85	6.523	3.345	
Rum	70	16.859	18.583	26.971	18.429	3.761
Bulgar	19.386	5.149	1.679			210
Greco Uniat			84			
Ulahça Konuşan		210	185			80
Ulah				3.45	325	250
Diğer Milletler						

1311 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi'ne göre 1893 yılında Selanik vilayetinde nüfus dağılımı şu şekilde idi²⁵²:

Müslüman	Rum	Bulgar	Yahudi	Ermeni	Katolik
449.581	294.977	229.186	43.084	246	2.168

1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi'ne göre 1902 yılında Selanik şehrinin nüfusu 76 mahallede yaşayan 80.290 kişi şu şekilde idi:

Müslüman	Rum	Yahudi
24.699	10.585	44.331

Frenkler de vardı. Nüfus şu mahalleye dağılmışlardı²⁵³:

	Müslümanlar	Rumlar	Yahudiler	Frenkler
Mahalle	46	13	17	1

²⁵² 1311 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1893), s. 528.

²⁵³ 1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1902), s. 352-353.

1324 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi'ne göre 1906 yılında Selanik şehrinin genel nüfusu 41.175 erkek ve 42.255 kadındı. Ayrıca 15.500 yabancı vardı. Yerli nüfus şu şekilde idi²⁵⁴:

İslam'a Mensup	Patrikhaneye Mensup Ortodoks	Eksarhlığa Mensup Ortodoks	Yahudi
31.703	15.012	3.697	47.322

1325 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi'ne göre 1907 yılında Selanik vilayetinin nüfusu 1.133.730 idi. Bunun 1.075.265'i yerli ve 58.465'i yabancıydı. Yerli nüfusu şu şekilde idi:

	Toplam Olarak	Müslüman	Patrikhaneye mensup Ortodoks	Patrikhaneye mensup Ulah	Eksarhhaneye mensup Ortodoks	Yahudi
Yerli	1.075.265	484.334	289.684	19.344	220.366	50.829

Geri kalanı da Katolikler, Latinler, Protestanlar ve Ermenilerdi.

Selanik Vilayeti nüfus-ı umûmiyesi şu şekilde idi:

Selanik Sancağı	Servoz Kazası	Drama Kazası	Toplam
595.005	372.502	166.222	1.133.730

Selanik şehrinin nüfusu 98.930 idi. Yerliler 83.430 ve yabancılar 15.500 idi. Yerli nüfusu şu şekilde idi²⁵⁵:

	Toplam	Müslüman	Patrikhaneye mensup Ortodoks	Eksarhhaneye mensup Ortodoks	Yahudi
Yerli	83.430	31.703	15.012	3.697	47.412

²⁵⁴ 1324 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1906), s. 218-219.

²⁵⁵ 1325 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1907), s. 654-655.

Dolayısıyla Selanik vilayeti salnamelerine göre Selanik vilayetinde Rumlar Bulgarlardan sayıca daha fazlaydı²⁵⁶. Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı gibi, Bulgar Eksarhlarını destekleyen gazeteler, Bulgar nüfusunun Rum nüfusunda daha çok olduğunu ileri sürüyordu. Rum yanlısı gazeteler ise Rum nüfusunda Bulgar nüfusuna göre sayısal bir avantaj olduğunu kabul ediyordu. Türk gazeteleri, Osmanlı Devleti'nin resmi istatistiklerine uygun olarak, Rumların sayıca Bulgarlardan fazla olduğu tezini savunuyordu.

Osmanlı yönetiminin örgütlü bir nüfus sayım sistemi kurmaya başlamasıyla birlikte, aynı zamanda çeşitli toplulukların milliyetçi eylemlerinin artması nedeniyle Rumların nüfus sayımlarına ve kaydedilme şekline karşı tutumları da değişiyordu. Bu mücadelede Yunanistan Hükûmetinin müdahalesi esastı. Osmanlı Devleti'nin resmî nüfus sayımlarından da anlaşılacağı üzere Rumlar, rekabet ettikleri Bulgarlara karşı önceliklerini korumayı başardılar.

1.2. Selanik'in Coğrafi Yapısı

Selanik'in merkezî ve stratejik bir coğrafi yapısı vardı. Makedonya bölgesi, Makedonyalı Filip Dönemi'nden önce Aliakmonas ve Struma (Cerna) nehirlerinin üst kesimlerinde sınırlandırılıyordu. Struma Nehri'nin kavşağına ve Axios (Vardar) Nehri'nden sonrasına kadar uzanıyordu. Antik Makedonya Kralı II. Filip Dönemi'nden sonra Makedonya; güneyde Ege Denizi ve Teselya, batıda Epirus ve İllyria, kuzeyde (Skardos/Şar Dağlarına kadar) Mysia (Moeasia) (yani bugünkü Sırbistan ve Bulgaristan'ı kapsayan yer), kuzeydoğusunda ve doğusunda ise Trakya ile sınırlanıyordu. Roma hâkimiyetinden sonra Filip'e ait olan Makedonya doğu ve batı olmak üzere ikiye bölündü. Bunlar Pinyos Irmağı'ndan Struma Nehri'nin batısına doğru uzanan ve Halkidiki'yi de dâhil eden Selanik bölümü ve Struma Nehri'nden Makritsi'ye kadar uzanan Struma bölümüydü. Makedonya'nın Struma Vadisi'nde ve bu nehrin dağ bölgelerinde

²⁵⁶ Ayşe Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nin Selanik Politikaları (1908-1912)", (Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016), s. 71.

sınırlandırıldığını söyleyenler de vardı. Trakya da Makedonya'nın "bölümü" olarak adlandırılmıştı. Kuzeye doğru genişleyerek Balkan Dağlarının (Aimos) üstündeki bölge, bağımsız Bulgaristan egemenliği rejimi altında bulunduğu için Makedonya bölümü de onun koşulları altında korunuyordu. Vasileios Voulgaroktonos'un (Bulgar-öldüren) krallığı altında Bulgaristan Bizans Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğu için Makedonya bölümü bu ülkeyi de kapsıyordu. Odyssopolis (Varna) ve Silistra (Dorostylon, sonraki Drista) şehirleri *Makedonya bölümüne ait olan şehirler* ismiyle anılmışlardı²⁵⁷.

29 Mart 1430'da Padişah II. Murad liderliğindeki Osmanlı birlikleri surları aşarak Selanik'i fethetti. Yenice-i Vardar (Giannitsa) ve çevre kasabalardan Müslüman-Türk nüfusun bir kısmı Selanik'e yerleşti²⁵⁸. Böylece şehir Müslüman bir Türk ülkesi kimliğine kavuştu. Selanik vilayeti, kuzeyinde Kosova vilayeti ve bugünkü Bulgaristan, doğusunda Şarki Rumeli ve Edirne vilayetleri, güneyinde Ege Denizi ve batısında Manastır (Bitola/Monastiri) vilayeti ile sınırlıydı. Türkülere konu olan Vardar Nehri ile Karasu Nehri'nden başka İnce Karasu (Vistriça), Struma ve Galik nehirleri Selanik vilayeti sınırları içinde denize kavuşur. Osmanlı egemenliği altında, her bir Avrupa ve Asya bölgesi beylerbeyi adlı genel bir vali tarafından yönetiliyordu. Başlangıçta 2 eyaletten oluşan ülkede XVI. yüzyılda eyalet sayısı artmıştı. Bu klasik ülke idaresi II. Mahmut Dönemi'nde yeniden yapılandırılmaya başladı. Ülke eyalet örgüsünden yavaş yavaş vilayete doğru evrilmeye başladı. Bu konudaki kesin dönüşüm 1867 Vilayet Nizamnamesi ile yaşandı. Selanik eyaleti, nizamname ile Selanik vilayetine dönüştü. Osmanlı Devleti'nin büyük idari bölgelerinden biri olan Selanik vilayeti, 1867'den 1912'deki Balkan Savaşı'na kadar varlığını korudu. Vilayetler livalara (sancak), livalar kazalara ve kazalar da nahiyelere bölündüler. 1885'te Makedonya'daki mevcut idari sistem iki genel

²⁵⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Arnavutluk dosyası, *Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği*, Makedonya'daki Konsolosluklar, Makedonya'nın Tarihsel Sınırları Üzerine Notlar (1738 numaralı belgeye ilişik. Paparrigopoulos'tan. Kontostavlos'a, 3 -1-1885) Prot. No.-, Tarihsiz.

²⁵⁸ Machiel Kiel, "Selânîk", *İslam Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), s. 352.

yönetimden oluşuyordu. Dolayısıyla Osmanlı hâkimiyeti sırasında “Makedonya” ismi hiçbir zaman kullanılmamıştır²⁵⁹.

1867 Vilayet Nizamnamesi ile vilayet olan Selanik; Selanik, Tırhala, Siroz (Serez veya Serres) ve Drama sancaklarından oluşuyordu. Zaman zaman Manastır, Debre, Elbasan ve Üsküp cihetleri de dâhil oluyordu. Manastır bir iki defa sancaktan vilayete ve vilayetten sancağa çevrildiği için Selanik’ten ayrıldığı olmuştur. Üsküp ise Kosova vilayetine ilhak edilmiş ve bu vilayetin merkezi olmuştur. Böylece Selanik vilayeti, Selanik sancağı ile Drama ve Siroz sancaklarını kapsıyordu²⁶⁰.

Selanik sadece Makedonya’nın değil Batı Trakya, Arnavutluk ve Epir’in de ekonomik ve ticari açıdan önemli merkeziydi. XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nin en canlı pazarlarından biriydi. Helenizmin Makedonya mücadelesi sırasında bile sayısal, sosyal ve ekonomik olarak diğer rakip Hristiyan topluluklardan çok daha üstündü. Selanik’te Rum cemaati Yunanca konuşan birleşik ve en uygun Türk koşullarında yaşayan bir cemaatiydi.²⁶¹

²⁵⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No.-, Tarihsiz.

²⁶⁰ Muzaffer Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, *Belleten Türk Tarih Kurumu*, c. 77, S. 280 (Ankara 2013), s. 1032.

²⁶¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/İstanbul’daki Elçilik, Temmuz-Aralık, K. Yunanistan Bitola Konsolosluğu, Bitola Konsolosu Betsos’tan Adalet Bakanı ve geçici olarak Dışişleri Bakanı D. Stefanou’ya, Prot. No. 131, 10-5-1894.

BÖLÜM II

MAKEDONYA MESELESİ: GÜVENİN AZALMASI 1876-1885

2.1 Selanik'te Konsolosların Öldürülmesi - “Kız Vakası” (6 Mayıs 1876)

2.1.1 Genç Bulgar Kızı Neden Müslüman Oldu?

Bu bölüm, *Truva'nın güzel (Oraia) Helen'i* gibi din değiştirmeye karar veren genç bir Bulgar kızının hikâyesidir. Selanik Müslümanları, Bulgar kızının Müslüman olmasını kolaylaştırmaya çalışırken Selanik Hristiyanları Müslüman olmasını engellemeye çalışıyorlardı. Bu kargaşa ortamında Fransız Konsolosu Jules Moulin ve Alman Konsolosu “Henry” (Errikos, Errik, Eric) Abbott 6 Mayıs 1876'da Selanik'te öldürülmüştü.²⁶²

Kızın hikâyesi başka bir çağda kazanabileceğinden çok daha büyük siyasi ve uluslararası boyutlar kazanmıştı. İddiaya göre Bulgar kızının Müslüman olmasını Selanikli Rumlar engellemeye çalışmıştı. Bu kargaşayı çıkaranların lideri Rum asıllı Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros olduğu iddia edildi²⁶³. Bâbîâli, bu vaka ile ilgili gelişmeleri yönetmekte sıkıntı yaşayınca uluslararası sahnede gözden düştü ve Rum tebaa ile Bâbîâli arasında soğukluk daha da arttı²⁶⁴.

²⁶² “Egchoria” («Εγχώρια») (“Yurtiçi”), *Aydın (Aïdîn)*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Odoiporika” («Οδοιπορικά») (“Seyahatnameler”), *Anatolikos Astir (Ανατολικός Αστήρ)*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876 /10 Mayıs 1876/ 16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). “Ta En Thessaloniki” («Τα Εν Θεσσαλονίκη») (“Selanik'teki”), *Alitheia (Αλήθεια)*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia (Η Αμάλθεια)*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Ta En Thessaloniki” («Τα Εν Θεσσαλονίκη») (“Selanik'teki”), *Aion (Αἰών)*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. “Teleftaiai Eidiseis” («Τελευταῖαι Εἰδήσεις») (“Son Haberler”), *Aion*, nr. 3225/y. 38 (Atina, tarihsiz), 4.

²⁶³ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037. Başbakanlık Osmanlı Arşivi., *Hariciye Nezâreti Siyasi*, nr. 46/2. BOA., *HR. SYS.*, nr. 73/57. BOA., *HR. SYS.*, nr. 80/57. BOA., *HR. SYS.*, nr. 68/18.

²⁶⁴ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1878/Yunanistan Selanik Konsolosluğu*, (Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 106/14-1-1878), Başkonsolos K. K. Vatikotis'ten Dışişleri Bakanı'na Charilaos Trikoupi's'e, Prot. No. 29/11-1-1878. MMMK., MTADM., EKA., *DBA/1879/1875-1880/Selanik*, Kesriye, Porfyriadis'ten Selanik Konsolosu'na, Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18 Nisan 1879.

Kargaşanın sebepleri arasında Bosna Hersek'teki ayaklanmalar, Bulgarların saldırıları²⁶⁵, Büyük Güçlerin baskıları ve Osmanlı yönetim sisteminin zaafları vardır²⁶⁶. Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan bölgelerinden para, silah ve diğer yardımları sağlayan Rusların kışkırttığı Hristiyan Slav toplulukları Bâbiâliye karşı isyan etmeye başladılar. Aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Bosna Hersek Hristiyanlarına birçok vaatlerde bulundu. Hersek Ayaklanması bu dinî ve siyasi eylemlerin ilk sonucu olarak 24 Temmuz 1875 tarihinde başladı. Bulgaristan Ayaklanması Nisan 1876'da Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ın desteğiyle başladı. Ayaklanma, Bulgarların Pazarcık yöresi ve Otluk köyündeki Türklerin evlerini yakmaları ve Türkleri katletmeleri ile başladı. Türkler, kendilerini korumak için silaha sarıldılar. Bulgar ayaklanması aslında Selanik'teki konsolosların öldürülmesinden sadece üç gün önce patlak vermişti. Çok geçmeden ayaklanma başlayarak Müslüman köylüler evlerinden edildi. Bulgaristan kan ve ateşe boğuldu²⁶⁷.

Bosna-Hersek ve Bulgaristan ayaklanmaları Osmanlı kamuoyunu rahatsız ederken Selanik'te Alman Konsolosu Henry Abbott ve Fransız Konsolosu Jules Moulin'ın trajik ölümleri yaşandı²⁶⁸. Sir Henry Elliot, Avrupa'da mantıksal olarak bir öfke duygusuna neden olan iki olaydan birinin “Selanik katliamı” ve diğerinin “Bulgar dehşetleri” olduğunu ifade etti²⁶⁹. Selanik'te konsoloslara yapılan suikast Osmanlı Devleti'ne

²⁶⁵ Selim Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), s. 102.

²⁶⁶ Zoi Sempì (Ζωή Σέμπι), “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenos sti Thessaloniki (Maios 1876)” («Τα Γεγονότα της Σφαγής των Προξένων στη Θεσσαλονίκη (Μάιος 1876)») (“Selanik'teki Konsolos Katliamı Olayları (Mayıs 1876)”, *Valkanika Symmeikta (Βαλκανικά Σύμμεικτα) (Farklı Balkan Unsurlarının Karışımı)*, c. 11 (Selanik 2000), s. 206.

²⁶⁷ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1033. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98, 102. Mithat Aydın, “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, c. 18, S. 18 (Ankara 2005), s. 39.

²⁶⁸ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1034. Aydın, “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 39-40. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, 6. bs., c. VII. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), s. 98. “Teleftaiai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3225/y. 38 (Atina, tarihsiz), 4.

²⁶⁹ Henry G. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, ed. G. Elliot (London: John Murray, Albemarle Street. W.1, 1922), s. 219.

güvenin azalmasının nedeni oldu. Olaydan yaklaşık bir ay sonra şeyhülislam²⁷⁰, sadrazam²⁷¹ ve padişah gibi kişilerin değişmesi sonucu ile karşılaşıldı.

Olayda adı geçen konsolosların her ikisi de temsil ettikleri ülkelerde doğmuş insanlar değildi. Katliama uğrayan Alman Konsolosu Henry Abbott ve Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros temsil ettikleri ülkenin tebaası değillerdi. Bu konsoloslar Selanik'teki en büyük iki aileye mensuptu²⁷². İngiliz bir baba ve Rum bir anneden olan yaklaşık 35-36²⁷³ yaşlarındaki Alman Konsolosu Henry Abbott²⁷⁴, İzmir'den gelen tanınmış bir İngiliz-Rum tüccar olup Ortodoks bir aileye mensuptu. Atina'da İngilizce okudu. Dr. Konstantinos Karatheodoris'in kızıyla evlendi. Helensever düşünceleri olan en ahlaklı gençlerden biri olarak biliniyordu²⁷⁵. Amerikan Konsolosu'na gelince o da Rum asıllıydı²⁷⁶.

Olayın üzerinde durulması gereken yönü, Osmanlı Devleti'nin suikast sırasında ve sonrasındaki tutumu, Avrupa devletlerinin ve temsilcilerinin olay sırasında ve sonrasındaki tutumları, olayın Osmanlı Devleti üzerindeki sonuçları ve bunun Avrupalılara nasıl yansıtıldığıdır. Bir Hristiyanın Müslümanlığa dönmesinin “izole” bir

²⁷⁰ “Politikon Deltion” («Πολιτικόν Δελτίον») (“Siyasi Bülten”), *Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki* (*Άγγελος Εφημερίς Πολιτική και Φιλολογική*) (*Angelos Gazetesi Politika ve Filoloji*), nr. 39/y. 1 (Atina, 15 Mayıs 1876), 1.

²⁷¹ “Exoterikon Deltion” («Εξωτερικόν Δελτίον») (“Dış Bülten”), *Alitheia*, nr. 2624/y. 11 (Atina, 6 Mayıs 1876), 1.

²⁷² Başbakanlık Osmanlı Arşivi., *Dâhiliye Sicil-i Nüfus İdare-i Umûmiyesi*, nr. 49/59, 12 L 1301 (5 Ağustos 1884). Mark Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, (New York: Alfred A. Knopf, 2005), s. 166.

²⁷³ “Esoterika” («Εσωτερικά») (“Yurtiçi”), *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3). Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 198. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Apostolos Vacalopoulos (Απόστολος Βακαλόπουλος), “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maïo 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima” (“Τα Δραματικά Γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά το Μάιο 1876 και οι Επιδράσεις τους στο Ανατολικό Ζήτημα”) (“Mayıs 1876’da Selanik’te Yaşanan Dramatik Olaylar ve bunların Doğru Sorununa Etkileri”), *Makedonika* (*Μακεδονικά*) (*Makedonya-i*), c. 2, (Selanik 2017), DOI:<https://doi.org/10.12681/makedonika.9249>, [Erişim 13.02.2018], s. 217.

²⁷⁴ Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maïo 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 210 ve 253.

²⁷⁵ “Diafora” («Διάφορα») (“Çeşitli”), *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2. “Diafora”, *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 3: 1847’ye kadar İngilizce okudu. “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3): 1856’da İngilizce okudu.

²⁷⁶ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037.

olay olup olmadığını da merak edebiliyor ve o dönemde kadının konumuna dair bir bakış açısı da görebiliyoruz. Dönemin iklimini yansıtan en ilginç nokta, Müslüman ve Hristiyanların birbirleri ile barış içinde yaşayabilmeleri için aralarındaki korku ve paniği hafifletmek amacıyla verilen mücadeledir. En azından Selanik şehri içinde çünkü şehir dışındaki durum yukarıda bahsedilen ayaklanmalar nedeniyle daha erken kontrolden çıkmıştı.

Selanik'teki Fransız ve Alman konsoloslarının uğradıkları “Selanik Vakası”, “Kız Vakası”, “Selanik'teki Cami Olayı”²⁷⁷ veya “Üzücü Selanik Vakası” (Selanik Vak'a-i Müellimesi)²⁷⁸ olarak bilinen suikast tükenmez bir konu olduğu için bu çalışmada mümkün olduğu kadar çok farklı anlatıları sunulmaya çalışıldı. Tek bir doğru tespit edilemediği için ilgili tarih yazımının ve basınının sadece bir bölümünün -tamamının değil çünkü bu ayrı bir doktora tezi gerektirir- sunumunun sonraki bilim adamlarına yardımcı olacağı düşünülmüştür²⁷⁹.

²⁷⁷ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1034.

²⁷⁸ Roderic H. Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923 The Impact of the West* (Austin: University of Texas Press, 1990), s. 124.

²⁷⁹ Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 193-194; Apostolos Vacalopoulos, 1953 yılındaki eserinde Mayıs 1876'da Selanik'te yaşanan olay hakkında kendisi yazana kadar daha önce yazılanların “Atina'daki Yunan gazetelerinin kafa karıştırıcı haberleri”, “Viyana'nın çarpıtılmış haberleri” “*Correspondance Universelle Histoire illustrée de la guerre d' Orient'in (1875-1876)* var olmayan bilgileri” ve “söylentilerle derinden çarpıtılmış eski Selaniklilerin silik hatıralarına” dayandığını belirtiyordu. Zoi Sempi ise “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maio 1876)” adlı eserinde 2000 yılında Apostolos Vacalopoulos'tan çok daha sonra yazdığı çalışmasında olayın genel olarak Apostolos Vacalopoulos ve Polychronis Enepekidis'in çalışmalarından bilindiğini hatırlatıyor; ancak bu davanın birkaç noktasının hâlâ belirsiz kaldığını da belirtiyordu. Böylece Zoi Sempi tanıkların ifadeleri, İngiltere Dışişleri Bakanlığı (Public Record Office Foreign Office Archives) ve Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri (Archives du Ministère des affaires étrangères, Archives diplomatiques) tarafından sağlanan bazı ek önemli bilgilerin yardımıyla bu davanın karanlık noktalarına ışık tutmaya çalışmıştı. Zoi Sempi'nin çalışması, önceki tüm çalışmaların doğruluğu hakkında soru işaretleri doğuruyordu. Ayrıca bu konuyla ilgili çok fazla akademik çalışma olmadığını, olanların da çoğunun Yunan yazarlara ait olduğunu söylüyordu. Araştırmasının, yayımlanmış Yunan, Türk ve yabancı tarihçiliğin yanı sıra Selanik Metropol Kilisesi Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı orijinal kaynaklar veya gösterge niteliğindeki Osmanlı Devleti içindeki ve dışındaki bazı Yunan gazeteleri (Yunanistan Parlamentosu Dijital Kütüphanesi) gibi orijinal kaynaklara da dayandığını gösterdi. Çoğunluğu Osmanlı arşivleri (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) ve Avrupa arşivlerinin (Amerikan Arşivleri) orijinal kaynaklarına dayandırıldı (Sempi, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maio 1876)”, s. 181. Zoi Sempi ayrıca çalışmasında aşağıdaki arşivleri de kullandığını iddia etmiştir: *Devlet Konsoloslugu (Consulate of the state)*, *Selanik Konsoloslugu (Consulate of Salonica)*. Avusturya Arşivleri: *Politisches Archiv XXXVIII Faszikel 179*. İngiliz Arşivleri: *The National Archives, Public Record Office London, Foreign Office*. Alman Arşivleri: *Bundesarchiv-Berlin. ve Politisches Archiv*

Kız Vakası'nda anlatılan 15 yaşındaki genç kız, Selanik'in Bogdanci Raza-Avrathisar (Kılkış) (Kilkis) köyünden Bulgar asıllı²⁸⁰ Svetlana'dır (Stefana). Kızın yaşı konusunda tam bir anlaşma yoktur²⁸¹. İnanç değişikliğine tepkilere gelince, 18 yaşında bir kadın veya 12 yaşında bir çocuk olsaydı verilerin çok farklı olarak değerlendirilmesi gerekirdi. Genç kızın babası Dellio Kiota ölmüş²⁸², annesi Maria 7-8 yıllık dul bir kadındı²⁸³. Sakinlerinin çoğunun ipek böceği yetiştiriciliği ile uğraştığı Bogdantza'da ipek böcekçiliği yapıyordu. Genç kızın muhtemelen biri kendinden büyük, diğeri küçük iki erkek kardeşi vardı²⁸⁴.

Kız, annesinin haberi olmadan, 5 Mayıs 1876'dan (24 Nisan) çok daha önce, büyük olasılıkla 9 (30 Mart) veya 12 Nisan'da (1 Nisan) evini gizlice terk etmişti. Annesi onu aramak için köyün çeşmesine gitmiş, orada birçok Müslüman kadına İslam'a döndürmek için kızını kaçırdıklarını söylemiştir. Onlarla tartışarak bir kargaşanın yaşanmasına neden oldu. Bu sırada toplananlar arasında yer alan Hristiyan muhtar, anneye yetkililere başvurmasını tavsiye etti. Kocabaşılar köydeki bazı evleri araştırdılar ama

des Auswärtigen Amtes, Berlin. Fransız Arşivleri: Archives du Ministère des affaires étrangères, Archives diplomatiques. İtalyan Arşivleri: Trabandi Foscari Raporu. CLXXII.).

²⁸⁰ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Peri ton en Thessaloniki" («Περί των εν Θεσσαλονίκη») ("Selanik'tekiler hakkında"), *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Nikolaos C. Moutsopoulos, "İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent", *Selanik 1850-1918, "Yahudilerin Kenti" ve Balkanlar'ın Uyanışı*, haz. Veinstein Gilles, çev. Cüneyt Akalın (İstanbul: İletişim, 1999), s. 36: Bu eserde genç kız Rum kökenli olarak sunulmuştur.

²⁸¹ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 181: 15 yaşında. İngiliz Konsolosu Blunt, soruşturma komisyonunun Stefana'nın 16-17 yaşında olduğunu düşündüğünü belirtti. Berke Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, 2009), s. 29: Bazı tanıklar onun 12-13 yaşında olduğunu bildirdiler. Kendisi 15 yaşında, annesi ise kızının 14 yaşında olduğunu ifade ettiler. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1033-1034 ve Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98: 17-18 yaşında. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220 ve Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", s. 41: 12-18 yaşında.

²⁸² Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98

²⁸³ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 181-182. Bu eserlerde Bulgar kızının annesinin 2-3, 6, 8 veya 10 yıllık dul bir kadın olduğunun farklı anlatıları sunuldu.

²⁸⁴ *Age.*, s. 182: Bulgar kızının planlarından onun kardeşlerinin habersiz olduğu yazıldı. Muhtemelen köyde annenin sadece bir akrabası vardı: Nikola Gnerti. Ama aile ile çok yakın ilişkileri yok gibiydi çünkü Bozgantza'da bir kocabaşı olan Nikolas Dimitris'in ifadesine göre Nikola Gnerti olayları üçüncü şahıslardan öğrenmiş gibi görünüyor.

Stefana'yı bulamadılar. Anne özel soruşturmalarını sürdürerek Süleyman Çavuş'un evine gidebileceği, çünkü onun çocuklarının Stefana ile arkadaş olduklarını tespit etti. Ama yine bulunamadı. Başka bir deyişle Stefana, konsolosların 5 Mayıs (24 Nisan) katliamından önceki güne kadar neredeyse bir aydır kayıp idi. Aslında bunca zaman tam olarak nerede olduğu bilinmiyordu. Tarih yazımında bu konuyla da ilgili birkaç anlatı dikkat çekmektedir²⁸⁵.

Bu tarih yazımından birisi Müslüman olduğunu Osmanlı makamlarına resmî olarak duyurmak ve doğrulamak istediği için 5 Mayıs 1876'da trenle Selanik'e geldiğini anlatmaktadır²⁸⁶. Kızın din değiştirmeye nasıl karar verdiğine dair de farklı tarih yazımı vardır. Ancak gerçek sebebin ispatlanması kolay değildir²⁸⁷. Apostolos E. Vacalopoulos Fransa ve Alman konsoloslarının 21 Nisan 1876'da Selanik'te öldürülmeleriyle ilgili olarak Bogdanci köyünden Türk kadınlarının Stefana adlı Slavca konuşan bir kızı Müslüman yapmak için şiddet kullanarak kaçırdıklarını yazmıştır²⁸⁸. Bu anlatıyı aktaranlar arasında kızın dinini zorla değiştireceklerini söyleyen Nikolaos Moutsopoulos da vardı²⁸⁹. Ayrıca Berke Torunoğlu "köyün kocabaşlarına göre Svetlana, Türk komşularından bir aile tarafından kaçırılmıştı"²⁹⁰ demektedir. Mark Mazower ise kırsal kesimde Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında adam kaçıрма olaylarının yaygın ve ceza verilmeyeceği bilinen bir gerçek olduğunu ifade ediyordu²⁹¹.

Öte yandan Apostolos Vacalopoulos, şiddet kullanılarak din değiştirtme anlatısını benimsemiyor. Vacalopoulos, kızın köyde genç bir Türk ile ilişkisi olduğunu ve

²⁸⁵ Age., s. 181, 183-184 ve 187-188.

²⁸⁶ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034-1035. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Ta En Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

²⁸⁷ Semp, "Ta gegonota tis sfagis ton proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 184.

²⁸⁸ Apostolos E. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, çev. Thomas Francis Carney (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1993), s. 115. "Diafora", *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 4. Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 98-99.

²⁸⁹ Moutsopoulos, "İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent", s. 36.

²⁹⁰ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 30.

²⁹¹ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 166-167.

kaçırılmasının tahrik edildiğini ve kızın rızasıyla gerçekleştiğini iddia etti²⁹². Atina’da *Amaltheia* gazetesi, İstanbul gazetelerine göre Bulgar kızının Osmanlı bir erkek ile evlenmek için Müslüman olmak istediği haberini yayımladı²⁹³. Benzer bilgiler Selim Deringil²⁹⁴ ve Muzaffer Tepekaya tarafından da aktarıldı. Hatta Muzaffer Tepekaya söz konusu delikanlının isminin Mustafa olduğunu ve Mehmet Ağa’nın koruması olarak çalıştığını ekledi²⁹⁵. Bu anlatıdaki bir diğer dikkate değer kaynak, Sir Henry Elliot’un eseridir. Elliot, kızın Müslüman olduğunu ve sevgilisinin evine gittiğini söyledi. Ancak ailesi, İslam’a geçtiği yetkililer tarafından resmî olarak kaydedilinceye kadar onu kabul etmeyeceklerini söyledi.

Ayrıca İngiltere İstanbul Büyükelçisi Sir Henry George Elliot ve başka araştırmacılara göre kızın Rumlar ve Bulgarlar tarafından şiddetle kaçırıldığını ve bu nedenle sorumluluğun tamamen Hristiyanlara düştüğünü belirttiği kaydedildi. Kıza “Hükûmet Konağı”na (Dioikitirio) gitmesine izin verilseydi vali, annesinin önünde ona soracaktı ve kendi isteğiyle İslam’ı kabul edip etmediği, baskıya maruz kalıp kalmadığı anlaşılmış olurdu. Müslümanlar için bu meydan okuma, dinlerinin özüne ve şereflerine bir saldırıydı²⁹⁶.

Osmanlı hukukuna göre birinin İslam’a geçmesi için belirli prosedürler vardı. Kişinin bu kararını özgürce verdiğine dair sözünü belli kişilerin karşısında ifade etmesi gerekiyordu²⁹⁷. XIX. yüzyılda bir gayrimüslimin İslam’ı benimsemesi, özgür irade ve yetişkinlik beyanına dayalı belirli bir yöntem izlediği sürece mümkün idi²⁹⁸. İlgili bir

²⁹² Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220.

²⁹³ “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

²⁹⁴ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98.

²⁹⁵ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1034.

²⁹⁶ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220. Aydın, “Sir Henry G. Elliot’ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 41. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 160-161.

²⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Esas Evrakı*, nr. 31/18. İlber Ortaylı, “Tanzimat Döneminde Tanassur ve Din Değiştirme Olayları”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim-3 Kasım 1989* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994), s. 481. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 27.

²⁹⁸ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1036.

başka anlatıya göre Bulgar kadının din değiştirmek istemesinin nedeni Müslüman bir toprak sahibinin evinde çalışmak istemesiydi²⁹⁹. Hayatını değiştirmek istediği için evini terk etmek için kaçırılmasını kendisi planladı ve sonunda bir Türk evine sığındı³⁰⁰. Ancak ilgili tarih yazımının diğer bölümlerinde de tartışıldığı gibi planlı bir kaçırma veya yönlendirilmiş kaçırmaya dair hiçbir kanıt yoktu³⁰¹.

Konsolosları kurtarmak için büyük çaba sarf eden Selanik'teki İngiltere Konsolosu Alfred Blunt, genç Bulgar kızına hiç kimsenin Müslüman olması için baskı yapmadığını iddia etti. Rumlar tarafından Hristiyan kalması yönündeki baskılara rağmen İslam dinini benimseme konusunda ısrar etti³⁰².

Başka bir anlatı da kızı “Selanik'teki yerel bir yetkili olan” Emin Efendi'nin haremine dâhil etmek istediği iddiasıydı³⁰³. Selanik Vilayeti İdare Meclisi üyesi olan Emin Efendi 05.05.1876'da Karasouli'den (Polykastro) trene bindiği için şüpheler doğdu. Aynı trene Karasouli'den binen Stefana, kendisine Selanik'e kadar bir hocanın (imamın) eşlik ettiğini iddia etti. Zoi Sempî'ye göre soruşturma herhangi bir delil ortaya çıkarmadı. Emin Efendi'nin de davayla hiçbir ilgisi yoktu. Ancak Sempî'nin yazdığına göre Emin Efendi sürgüne mahkum edilmişti³⁰⁴.

Stefana, kendi ifadesinde Müslüman olmak istediği için Selanik'e gitmeye karar verdiğini açıkladı³⁰⁵. Mark Mazower'e göre Hristiyan kadınları Müslümanlaştırmak nadir bir eylem değildi. Hristiyan kadınları ve kızların Müslüman olmalarındaki ana motivasyonlar paranın cazibesi, aile içi anlaşmazlıklar ve aşk ilişkisi olabilirdi. Yetkililer durumun farkındaydılar ve belirtildiği gibi amaçları barışı korumak ve geleneklere uyulmasını sağlamaktı. Bu nedenle davayı incelemeyen din değiştirmenin

²⁹⁹ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162.

³⁰⁰ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 30.

³⁰¹ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 183-184.

³⁰² Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 223. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1036, 1038.

³⁰³ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 71. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98.

³⁰⁴ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 189 ve 204.

³⁰⁵ *Age.*, s. 188.

gerçekleşmesine izin vermezlerdi. Değişim arzusunun iyi bir nedene dayanması gerekirdi³⁰⁶.

Ferace ve geleneksel Müslüman yaşmak kıyafeti ile Türk kadını gibi giyinen Bulgar kızı Gevgeli’de trene bindi³⁰⁷. Yanında biri³⁰⁸ ya da birden fazla kişi mi vardı?³⁰⁹ Hep değişik anlatılar üretilmişti³¹⁰. Stefana’nın annesi hakkında da farklı bilgiler vardı. Annesi tesadüfen mi aynı trene binmişti³¹¹ yoksa kızını takip mi ediyordu³¹² ya da kızının din değiştirmesini önlemek amacıyla yardım istemek için Selanik Metropol Kilisesine mi gidiyordu³¹³?

Anne, kızının ve Arap kadının oturduğu vagona gitti. Vagondaki anne ve kızı arasındaki konuşmanın içeriğine gelince, söz konusu kadınların ifadelerine dayanan üç anlatı olduğu görülüyor. İlki, anne ve kızı arasındaki konuşmanın kısa olduğunu ve

³⁰⁶ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 160-162.

³⁰⁷ Age., s. 162. “Odoiporika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1034. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 31.

³⁰⁸ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 188 ve Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 31: Bu eserlerde Rushen adlı Arap bir kadın ile beraber seyahat ettiği belirtilmektedir.

³⁰⁹ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220: Bu eserde Arap bir kadının köyün hocası (imamı) ile beraber seyahat ettiği anlatılmaktadır. Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 188: Bahsedilen Rushen adlı Arap kadının bir erkek ile birlikte olduğu, ancak vagona sadece Rushen ile oturduğu ve başka yolcu olmadığı ifade edilmiştir. Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923 The Impact of the West*, s. 99: Bu eserde Bulgar kızına iki zenci kadın ve köyün imamının eşlik ettiği yazılmıştır.

³¹⁰ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 184-185, 189: Karasouli İstasyonu’nda treni bekleyen diğerlerinin yanı sıra bir Arap kadın, Rushen ve bir erkek olduğu ve muhtemelen birbirlerini tanımadan biraz konuştuğu anlatısı vardır.

³¹¹ Age., s. 188. “Diafora”, *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 4. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 32. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 200.

³¹² Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 189.

³¹³ Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 200. “Diafora”, *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 4. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 32. Stefana’nın annesinin Selanik Metropol Kilisesine gerçekte gitmişse yeni kurulan 1870 Bulgar Eksarhlığına katılmadığı ve Rum Ekümenik Patrikhanesine sadık kaldığı anlamına geliyor. Ancak aşağıdaki eserde vurgulandığı gibi annenin Selanik Metropol Kilisesine gittiğine dair bir kanıt yoktur: Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 188. Belki olayların gelişmesi yüzünden oraya gitmeyi başaramadı.

Yunanca gerçekleştiğini ifade eden Ruşen tarafından yapıldı. Ruşen, Yunanca bilmediğini ve sadece annenin kızına neden Müslüman olmak istediğini sorduğunu ve Stefana'nın sadece "Müslüman olmak istiyorum." dediğini ve fazla tartışmadıklarını söyledi. Stefana'nın ifadesine göre annesi, Ruşen'i kızına eşlik etmesi için görevlendirdi. Annesinin ifadesine göre de Stefana sadece kaçırıldığını söylemişti. Stefana'nın ifadesi gerçekçi değildi. Çünkü annesi yanında iken neden kızına yeni tanıştıkları bir kadından eşlik etmesini istesin ki³¹⁴?

Stefana'nın Selanik'e gelişiyile ilgili de çeşitli hikâyeler var. 5 Mayıs öğleden sonra tren Selanik'e vardığında kız, annesinin Müslüman olmasına engel olacağı için polisten Hükûmet Konağına kadar kendisine eşlik etmesini istedi. Kız "Türklerle birlikte gitmekten mutlu görünüyordu, bu da onun İslam'ı kabul etmek istediğini gösteriyor."³¹⁵ Annesi ise demir yolu görevlilerinden ve yoldan geçen Hristiyanlardan kızının zorla Müslüman yapılmasının önlenmesi için yardım istiyordu³¹⁶.

Bu sırada bazı Rumlar istasyonda bekleyerek kızın Hükûmet Konağına gitmesini engellemek istiyorlardı³¹⁷. Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros tarafından

³¹⁴ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 189.

³¹⁵ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220-221. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. "Egchoria", *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034-1035. Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 32-33. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115.

³¹⁶ Age., s. 33. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034: Bu eserde, annenin kötü bir karakter olduğu kaydedilmiştir. Ancak bu öznel bir görüştür. Kötü bir karakter olsa bile kızını sevmediği ispat edilemez. Kızının din değiştirmesini, dindar olmayan biriyle evlenmesini, farklı bir yaşam biçimini benimsemesini engellemek için büyük bir mücadele veriyor gibiydi. Bu nedenle, "kötü" annesi onu sevmiyor olsaydı hayatını değiştirme arzusunu ondan kurtulmak için bir fırsat olarak görecekti. Kızına sert davranıyordu ve belki davranışı kızını din değiştirerek kaçmanın başka yollarını aramaya yöneltmiş olsaydı bile, bu annenin kızını sevmediği anlamına gelmezdi. Yaklaşık sekiz ila on yıldır dul olan bir kadındı. Bekâr bir kadın için kızını doğru düzgün yetiştirmenin ne kadar kolay ya da zor olduğunu bilmiyoruz ama tahmin edebiliyoruz. Bu ailenin çevresinde güçlü bir erkek varlığı olmamasına rağmen dul anne tek başına trene binmişti.

³¹⁷ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98. Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923 The Impact of the West*, s. 124. "Ta En Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. "Ta En

gönderilen Rus³¹⁸ veya Bulgar asıllı³¹⁹ iki adamla birlikte yüz elli çete üyesi tarafından karşılandı. Kızın Selanik'e geleceği konusunda önceden bilgilendirildikleri ve Müslüman olmasını engellemek istedikleri için beklemeye başlamışlardı³²⁰. Enver Ziya Karal'ın dikkat çektiği gibi dünyanın dört bir yanında birçok misyonerle birlikte insanları din değiştirtmeye çalışan Avrupalılar, Hristiyan bir kızın kendi başına Müslüman olmasını kabul edememişlerdi.

Kız, zaptiye ekibi ile Hükûmet Konağına doğru ilerlerken Hristiyanlar kalabalık bir şekilde onlara saldırdı. Zorlu bir çatışmadan sonra genç kızı kaçırdılar³²¹ orada bulunan Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros'un at arabasına bindirdiler³²². Kızın annesi de at arabasındaydı³²³. Başka bir anlatıya göre Selanik'e gelen kızın, kendisine soru soran Hristiyan ve Müslümanların iki ayrı grubunun varlığından korktuğu ve bu nedenle yardım istediği belirtildi. Tesadüfen orada bulunan Amerikan Konsolosu Chatzilazaros onu hemen at arabasına bindirip evine götürdü³²⁴. Yüz elli Hristiyan, Stephana'yı "kaçırırken"

Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. "Teleftaiai Eidiseis", *Aion*, nr. 3225/y. 38 (Atina, tarihsiz), 4.

³¹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99.

³¹⁹ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 33.

³²⁰ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220-221. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Ta En Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115.

³²¹ Egchoria", *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220-221. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1034-1035. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1996), s. 108.

³²² Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1035. "Esoterika", *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3). "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 33.

³²³ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 33. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162.

³²⁴ "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3: Burada, onu bir Hristiyan evine götürdükleri söyleniyor. "Esoterika", *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3): Burada bir Rum'un evine götürdükleri anlatılıyor. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115: Bu eserde, Vodina'da (Edessa) bulunan Yunan asıllı ABD Selanik Konsolosu Chatzilazaros'un evine götürdükleri yazılmıştır. "Ta En

olayda Amerikan Konsolosu Chatzilazaros'un at arabasının bulunması şöyle yorumlanmıştır³²⁵:

“...Amerikan Konsolosu Chatzilazaros'un at arabasına bindirdiler... Tesadüfen istasyonda bekleyen Konsolos Chatzilazaros'un at arabasında, Stefana dışında, elli yaşında bir kadın ve on bir yaşlarında iki küçük kız vardı. Chatzilazaros, Vodina'dan (Edessa) trenle Selanik'e gelecekti. Bu nedenle arabasına kendisini istasyonda beklemesini emretmişti. Ancak o gün hastalandığı için Selanik'e dönememişti. Netice olarak Stefana Amerikan Konsolosluğuna götürüldü. Geceyi annesiyle birlikte Konsolosluğun bir odasında geçirdiler.”³²⁶

Kızın kaçırılması sırasında Hristiyanlar tarafından kızın peçesinin ve kıyafetlerinin yırtılması, İslam'a ve Osmanlı geleneklerine karşı büyük bir saygısızlık olarak görülmüştü³²⁷. Ayrıca Hristiyanlar tarafından dövüldüğü de yazılmıştı³²⁸. Stefana'nın ifadesine göre yaşmağı, feracesi Hristiyanlar tarafından zorla çıkarılmış ve kıyafetleri yırtılmıştı³²⁹. Annesine göre Stefana Müslüman kıyafetlerini isteyerek çıkarmıştı. Stefana bu davranışı ile Müslümanları kışkırtarak yardımlarını celbetmek istemişti³³⁰.

Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Odoiporika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2): Burada “Chatzilazaros'un” evine göturdükleri dile getirilmiştir. BOA., *İ. DÜİT.*, nr. 138/33. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, 1035: Burada, Bay Chatzilazaros'un ya da kardeşlerinin evine götürüldüğü söylenmiştir.

³²⁵ Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, s. 108. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1035.

³²⁶ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 191-192. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. “Peri ton en Thessaloniki”, *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1034-1036. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 200 ve 205. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 221: Bu eserlerde “Osmanlı makamlarının girmesine izin verilmediği için bilerek Amerikan Konsolosluğuna götürüldüğü” ifade edilmiştir.

³²⁷ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 220-221. “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 33.

³²⁸ “Egchoria”, *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

³²⁹ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 190. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99.

³³⁰ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 190-191: Hristiyanlar bunu yapmazlardı çünkü böyle bir davranışın Müslümanlara hakaret olduğunu bilirlerdi ve bir Hristiyan Müslüman bir kadına bu şekilde hakaret etmeye cüret ederse Müslümanlar kesinlikle Hristiyanlara tepki gösterirdi. Ayrıca istasyonda kimse Stefana'yı tanımıyordu ve dolayısıyla hiç kimse onun diniyle ilgilenmiyordu. Annesinin onun Müslüman olmasına izin vermeyeceğini bağırsaydı belki kimse yardıma koşmazdı.

Şehirde kızın kaçırılmasının faillerinin Rumlar ve Rum asıllı Amerikan Konsolos Periklis Chatzilazaros olduğu yönündeki söylentiler yayılmaya başladı. Ancak görgü tanığı olan Avusturya konsolosu ve diğer diplomatik misyon mensuplarının ifadeleri, olayın tesadüfi olduğu ve silahlarla kanlı bir çatışmanın olmadığı yönündeydi³³¹. Polisin tüm çabalarına rağmen kızı Hristiyanların elinden geri alamadılar³³². Hatta açıklamaya göre polis, Amerikan Konsolosu'nun at arabasını şehrin kapısına kadar kovaladı³³³. Bütün bu gerçekler, Müslümanlara bu zor zamanlarda bir Konsolos'un işin içinde olduğunu düşündürmeye ve her konsolos için öfke yaratmaya yetti³³⁴.

2.1.2 Hükûmet Konağından Saatli Camii'ne kadarki Öfkeli Ayaktakımı ve Yetkililerin Çabaları

Müslümanlar, Müftü İbrahim Bey ve Selanik vilayetinin İdare Meclisi üyesi olan Emin Efendi'nin talimatları ile 5-6 Mayıs gecesi Hükûmet Konağının önünde toplandılar. Kalabalık, Selanik Valisi Refet Paşa'dan genç kadının “güç kullanmak zorunda kalınsa bile” geri alınmasını istedi³³⁵. Ancak kalabalık, yetkililerden aldıkları cevaplardan memnun kalmadı³³⁶. Kızgın Müslümanlar kızı almak istedi, yetkililer ise öfkeyi yatıştırmak için yeterli çabayı göstermedi. Bu sırada bir vaiz, Müslümanları silahlanıp Komutanlığa gitmeye davet etti³³⁷.

³³¹ Vacalopoulos, “Ta dramatika gegonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi epidraseis tous sto Anatoliko zitima”, s. 200 ve 205.

³³² Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1035. A.y. *Sabah* gazetesi. S. 62. 14 Rebiyülahir 1293 (9 Mayıs 1876). s. 1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Dosya Usûlü*, nr. 138/33. Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, s. 108.

³³³ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Bu durumda kaçacak at arabasının Amerika Konsolosluğunun bulunduğu noktadan farklı bir yöne koştuğunu ve sonra oraya geri döndüğünü veya ABD Konsolosluğuna hiç gitmediklerini varsayabiliriz.

³³⁴ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99.

³³⁵ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98. Sempì, “Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 189, 192 ve 204. “Ta En Thessaloniki, *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 71. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876”, *Hürriyet Daily News*.

³³⁶ Aydın, “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 42. Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

³³⁷ “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3).

Ertesi gün sabah saat 10'da³³⁸ yine Amerika Konsolosluğuna bir kilometre uzaklıktaki Hükûmet Konağının önünde toplanmaya başladılar³³⁹. Toplanan kalabalık genç kadının iade edilmesini istiyordu³⁴⁰. Bir anlatıya göre yerel yetkililer, öfkeli kalabalığa yapması gerekeni yaptığını söyleyerek karşılık verdi³⁴¹. Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa, kızın Amerika Konsolosluğunda olmadığını ve nerede olduğunun bilinmediğini söyledi. Ancak kalabalık bunu doğru bulmadı³⁴². Vali Refet Paşa pencereden onlara seslenerek dağılmalarını söyledi fakat itaat etmediler³⁴³. Kız serbest bırakılmazsa Amerika Konsolosluğuna saldıracaklarını söylediler³⁴⁴.

Osmanlı makamları, kızın yakında serbest bırakılacağını iddia ederek ortamı yatıştırmaya çalıştı³⁴⁵. Ancak saatler geçtikçe ve hiçbir şey olmayınca topluluk daha da öfkелendi. Gerginliğin artması üzerine Emniyet Müdürü Albay Salim (Zaptiye Alaybeyi) Bey kalabalığı sakinleşmeye ve dağılmaya çağırdı. Görünüşe göre onları ikna etmek için öfkeli kalabalığa Vali'nin alacağı önlemleri gözlemek üzere önce bir komite seçmelerini tavsiye etti. Müslümanlar dört kişilik bir heyet gönderdiler ama yine

³³⁸ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. "Ta En Thessaloniki, *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

³³⁹ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 37. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 192.

³⁴⁰ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037. "Esoterika", *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3): Buradaki gazetelere göre toplanan Müslüman kalabalık 2.000-3.000 kişiydi. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1: Buradaki eserlerde ve gazetelerde ise Vali'nin konsolosların katledilmesinden sonra yaptığı duyuruda Hükûmet Konağında toplanan Müslümanların sayısının 3.000-5.000 olduğu belirtildi.

³⁴¹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. "Odoiporika", *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

³⁴² Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", s. 42. Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

³⁴³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115.

³⁴⁴ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 221. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116.

³⁴⁵ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 221.

dağılmadılar³⁴⁶. Müftü İbrahim Bey lider olan Emin Çavuş ve Mültezim Hacı Hasan, Çebekli Hüseyin Efendi Hükûmet Konağından ayrılmaya ikna etmeye çalıştı³⁴⁷.

Vali; Emniyet Müdürü Albay Salim (Zaptiye Alaybeyi) Bey'i Polis Memuru Ali Ağa ve tabur ağası ile bazı polis memurlarını güvenlik için Fransız Mahallesi'ne gönderdi. Ayrıca öğleden sonra saat bir civarında Stefana'yı istemek için Bâbîâlinin bir çalışanını ve Tercüman Georgios Petropoulos'u Amerika Konsolosluğuna gönderdi. Ama Stefana orada değildi. Daha önce öğlen 12 civarında Hristiyan bir adam ve bir hizmetçinin onu iki erkek ve iki kadının kaldığı başka bir eve götürüldüğü söylendi³⁴⁸.

Hükûmet Konağından sonra kalabalık, Saatli Camii olarak bilinen yakındaki Selimpaşa Camii'ne yöneldi³⁴⁹. Valinin sözüne kulak veren ancak sözünden ikna olmayan “asiler”; çok yakın, Hükûmet Konağının sadece birkaç adım uzağındaydı³⁵⁰.

Kalabalık en sonunda Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros'un evine saldırmaya karar verdi. Bu sırada Selanik vilayetinin İdare Meclisi üyeleri Selimpaşa Camii'ne gelerek halkı sakinleştirmeye çalıştı³⁵¹. Emniyet Müdürü Albay Salim (Zaptiye Alaybeyi) Bey gelişmeleri Vali'ye haber verdi³⁵² ve o zaman Vali kalabalığı yatıştırmak için³⁵³ bütün Selanik vilayetinin İdare Meclisi üyeleri ve yirmi polisle birlikte camiye

³⁴⁶ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 37-39. Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 192. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162.

³⁴⁷ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 192: Bu eserde “liderler”in isimleri Yunancada aşağıdaki gibi verildi: Εμίν Τσαούς (Emin Çavuş), Μουλτεζίμ Χατζή Χαράν (Mültezim Hacı Hasan) ve Τσεμπεκλί Χουσεϊν Εφέντη (Çebekli Hüseyin Efendi).

³⁴⁸ *Age.*, s. 192-193.

³⁴⁹ “Odoiporika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2). “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

³⁵⁰ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 221. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100. “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. “Egchoria”, *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 193. “Ta En Thessaloniki, *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 115. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 40.

³⁵¹ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038.

³⁵² Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 193.

³⁵³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116. “Odoiporika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2).

gitmesini emretti³⁵⁴. Vali, “Hemen *Edirne* fırkateyninden ve kaleden askerî yardım istedi.”³⁵⁵

Olayla ilgili haberler çarşıya yayıldı. Silahlı Arnavutlar, Saatli Camii’ndeki diğer protestoculara katıldı³⁵⁶. Durum özellikle tehlikeli olarak tanımlandı. Caminin avlusunda kutsal sancak-ı şerifi kaldırdılar³⁵⁷. Kalabalık, Emniyet Müdürü Albay Salim Bey ve meclisi üyelerini, Stefana’yı kaçıranları öldürmekle tehdit ettiler. Albay Salim Bey ve meclis üyeleri, camiden sorumlu Kutub Efendi’nin odasına giderek Memur Ahmet Efendi’ye odanın kapısını korumasını ve kimsenin girmesine izin vermemesini emretti³⁵⁸.

Gelişmeler üzerine Albay Salim Bey, Komutanlığa geri dönerek Vali Refet Paşa’ya Selanik Limanı’na demirlemiş olan savaş gemilerinden destek istemesini önerdi³⁵⁹. Vali, Redif Albayı Ata (veya Alta) Bey’e destek göndermesini emretti. Ancak Redif Albayı Ata Bey kalede değildi ve deniz subayı İzzet Bey adamlarını toplayamadı. Sebeplerden biri, Müslümanların bahar bayramı Hıdırellezi kutlamak için şehre dağılmalarıydı³⁶⁰.

2.1.3 Konsolosların Camiye Gelişi

Çok geçmeden Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya konsolosları şehirde barış ve düzeni sağlamak için inisiyatif aldılar³⁶¹. Özellikle Fransız ve Alman konsoloslarının camide nasıl ve neden bulunduğu dair çeşitli anlatılar vardı. Fransız ve Alman konsoloslarının genellikle Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa ile birlikte “durumu

³⁵⁴ Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 193.

³⁵⁵ “Odoiporika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1387/y. 15 (İstanbul, 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293), 5136 (2).

³⁵⁶ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99.

³⁵⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 193.

³⁵⁸ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 193.

³⁵⁹ A.y.

³⁶⁰ Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 192-193 ve 197. “Diafora”, *Ermis (Ερμής)*, nr. 100/y. 2 (Selanik, 21 Mayıs 1876), 3: Ancak bu gazeteye göre Hıdırellez Bayramı’nın kutlama tarihi 4 Mayıs 1876’daydı. “Konsolosların Katliamı” vakasının gerçekleştiği tarih 6 Mayıs 1876’daydı.

³⁶¹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116.

değerlendirmek ve bir çözüm bulmak” için Hükûmet Konağına gittikleri³⁶² ve orada Vali’nin camide “hapsedildiğini” öğrendikleri bildirildi. Bu nedenle duruma yardımcı olmak için onlar da camiye gittiler³⁶³. Bir başka anlatıya göre iki konsolos, Hükûmet Konağının kalabalığı ve Osmanlı siyasetçilerini sakinleştirmeye yönelik çağrılarını üzerine camiye gitti. Genç Bulgar’ın daha önce Alman Konsolosu Henry Abbott’un evinde hizmetçi olarak çalıştığı ve şimdi onun evinde olduğu da söylendi. Bu yüzden Vali onu Komutanlığa getirmesi için çağırdı. Ancak Alman Konsolosu, iklimin genel olarak nasıl olduğunu görmek için önce damadı Fransız Konsolosu Jules Moulin ile Komutanlığa gitmeyi tercih etti. Ama söylendiği gibi Hükûmet Konağına gitmek için caminin önünden geçerken camiye sürüklendiler³⁶⁴.

Başka bir anlatıda da Fransız ve Alman konsolosları, Amerikan Konsolosu’nun başına bir şey geleceğinden endişe ettikleri için Müslümanlar üzerinde gerçek bir nüfuz sahibi olduklarına inandıklarından müdahale etmeye karar verdikleri belirtilmektedir. “Türkler üzerinde o kadar çok etkiye sahiptiler ki meslektaşları onları Türk yanlısı olmakla suçluyorlardı.” Cumartesi günü karargâha giderken Saatli Camii çevresinde binlerce Müslüman’dan oluşan bir kalabalıkla karşılaştılar. Etraflarını sardılar ve içeri sürüklediler³⁶⁵.

Selanik Hükûmet Konağına varınca Vali Mehmed Refet Paşa’yı görmek istediler ancak Vali’nin bulunmadığı söylendi. “Görgü tanıklarından bilgi alan İtalya Konsolosu Trabandi Foscari’ye göre Vali Hükûmet Konağındaydı ve Stefana ile ilgili herhangi bir ziyaret almak istemediği için bulunmadığı bilgisi kasıtlı olarak bildirilmişti.”³⁶⁶ İtalya Konsolosu Foscari kalabalığı görünce Vali’den birliklerin komutanı Albay’ı asker

³⁶² Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 39.

³⁶³ “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3).

³⁶⁴ “Peri ton en Thessaloniki”, *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 1, 3. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5140 (2). İki konsolosa, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis şehir dışında olduğu için onlara Yunan Konsolosluğu Sekreteri Bay Panourgias’ın da eşlik ettiği ama pencereden kaçmayı başardığı ve hemen Yunan Büyükelçisine telgraf çektiği yazıldı.

³⁶⁵ “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

³⁶⁶ Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194.

göndermeye davet etmesini istemek için aceleyle Hükûmet Konağına gitti³⁶⁷. Tarih yazımının başka noktalarında Vali'nin uyarılarına rağmen iki konsolosun camiye gitmekte ısrar ettiğinden bahsediliyordu³⁶⁸.

Fransız ve Alman konsolosları meclis üyelerinden durum hakkında bilgi almak için Yüzbaşı Hüsni Efendi'nin yardımlarıyla camiye girebildiler³⁶⁹. Albay Salim Bey, konsolosların camiye yaklaştıklarını görünce “Bu saatte konsolosları neden buraya getiriyorsunuz?” diye kızdı³⁷⁰. Konsoloslar muhtemelen olayı önlemek istiyorlardı³⁷¹. Ancak içeri girdikten sonra karışıklığın boyutunu anlayarak dışarı çıkmak istediler³⁷². Ama artık çok geçti. Dışarı çıkamadılar ve Meclis üyeleriyle birlikte odada mahsur kaldılar³⁷³. Başka anlatılara göre iki konsolos camiye değil Hükûmet Konağına gitmek istiyorlardı. Ancak caminin yanından geçerken kalabalık tarafından yakalandılar³⁷⁴ ya da Saatli Camii'nde insanları görünce neden bu kadar çok insanın orada toplandığını öğrenmek için yaklaştılar³⁷⁵.

Öte yandan Fransız ve Alman konsoloslarının camiye gelişlerinin Albay Salim Bey tarafından Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa'ya bildirildiği ve Vali'nin çok endişelendiği ve varışlarından hemen bir çeyrek saat sonra bir kadı ile beraber camiye gittikleri kaydedildi³⁷⁶. Camiye gitmeden önce kaledaki askerler ve firkateynden o

³⁶⁷ “Peri ton en Thessaloniki”, *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. “Exoterikon Deltion”, *Alitheia*, nr. 2626/y. 11 (Atina, 8 Mayıs 1876), 3.

³⁶⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi-Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 193-194. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037.

³⁶⁹ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194.

³⁷⁰ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

³⁷¹ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037.

³⁷² Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

³⁷³ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194.

³⁷⁴ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 210 ve 253. Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194.

³⁷⁵ “Egchoria”, *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194.

³⁷⁶ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194. “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s.

noktaya gitmelerini emretti. Bu emirler yerine getirilmedi³⁷⁷. Vali toplanan kalabalığı ikna etmeye çalışınca hepsini öldüreceklerini ve kızı istediklerini söylediler³⁷⁸. Öfkeli kalabalığı durdurmak için yardım bulmaya çalışan Albay Salim Bey, Polis Memuru Ali Ağa'yı bulması ve camiye getirmesi için birini gönderdi³⁷⁹.

Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa olay yerine geldi. Bu sırada öfkeli protestocular, birkaç polis memurunun engelleme çabalarına rağmen konsolosların bulunduğu odaya girdiler ve sandalye ve demir parmaklıklarla saldırmaya başladılar³⁸⁰. Koridordaki küçük odada bulunan konsoslardan Chatzilazaros Bey'i kızı serbest bırakması için etkilemelerini istediler³⁸¹. Kızı bulmaya söz veren³⁸² konsoloslar, onu hemen getiremeyeceklerini söylediler³⁸³. Çünkü Amerikan Konsolosu Selanik'te değildi ve Amerikan Konsolosu'nun erkek kardeşinin açıkladığına göre kız, Konsosluktan ayrılmıştı³⁸⁴.

Fransız Konsolosu Jules Moulin için onun Vali Refet Paşa'ya kızı getirmeyeceklerini kesin olarak belirttiği yazıldı³⁸⁵. Selim Deringil eserinde Konsolos Moulin'a değinerek şu şekilde anlattı: "Fransız Konsolosu Jules Moulin'ın karakteri hikâyede ölümcül bir rol oynadı. Bir konsolosluk casusundan çok bir sömürge komutanı gibi davranma eğiliminde olan bir kişilik olarak tanımlandı. Moulin'ın kendi hayatına ve

222. "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037. Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 40.

³⁷⁷ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

³⁷⁸ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100. "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1.

³⁷⁹ Semp, "Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 194.

³⁸⁰ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162-163.

³⁸¹ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

³⁸² Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", s. 42.

³⁸³ Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99.

³⁸⁴ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 99.

³⁸⁵ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

Alman Konsolosu'na mal olan aceleciliği ve asabiligiydi.”³⁸⁶ Ancak Alman Konsolosu Henry Abbott durumun ciddiyetini anlayarak Periklis Chatzilazaros³⁸⁷ ve kardeşi Alfred Abbott'a verilmek üzere iki mektup hazırladı³⁸⁸. Bu mektupta kızı derhâl serbest bırakması isteniyordu. Ancak kalabalık mektubu taşıyan haberciyi durdurdu ve mesajı yok etti. Mektubun başarısız olduğunu ve yetkililerin onları korumak ve kalabalığı dağıtmak için kuvvetleri olmadığını görünce, ikinci mektubu kardeşine yazarak kızın kesinlikle oraya gitmesi için elinden gelen her şeyi yapmasını istedi³⁸⁹. Konsolos'un kardeşine yazılan mektup, anlaşılan Albay Salim Bey tarafından Konsolos'un kardeşinin evine götürmesi için Polis Memuru Ali Bey'e verildi. Ali Bey, Yüzbaşı Hüsni Efendi ile yola çıktı. Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını vurgulayarak, genç kadının bir an önce bulunup Hükûmet Konağına teslim edilmesini istedi³⁹⁰.

Selanik'teki diğer konsoloslar, Almanya ve Fransa konsoloslarını kurtarmak için büyük çaba sarf ettiler³⁹¹. Ancak bazı barışçıl Osmanlılar onları korumak için camiye girmelerini engelledi³⁹². Fransa Konsolosluğunun Maslahatgüzarı Léon Krajewski, Konsolos Moulin'ın kayıp olduğunu anlayınca onu aramak için bir “kavası” (kavasis) Hükûmet Konağına gönderdi. Ancak kavas, sokaklar insanlarla dolu olduğu için oraya ulaşamadı. Maslahatgüzar Krajewski ikinci bir kavas gönderdi ama o da ulaşamadı. O zaman kendisi çıkmaya ve onu aramaya karar verdi. Hükûmet Konağına ulaşabildi ve orada Vali ve konsolosların öfkeli ve silahlı Müslümanlar tarafından kuşatılan camide olduğunu öğrendi. Polis ondan camiye girmeye çalışmamasını istedi, çünkü başına bir şey

³⁸⁶ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

³⁸⁷ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Aydın, “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 42. Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037.

³⁸⁸ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116.

³⁸⁹ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 39 ve 41-42.

³⁹⁰ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 194. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1037-1038.

³⁹¹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116.

³⁹² “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3).

gelebilirdi ve sorumluluk alamazlardı. Stefana'nın bir an önce bulunması gerektiği, çünkü Vali'nin kendisinin de tehlikede olduğu vurgulandı. Maslahatgüzar Krajewski, camide silahlanmış Müslümanlar ve yeşil bayraklı “softaların” (softas, softades) sayısının sürekli arttığını görerek sözlerine inandı. Maslahatgüzar Krajewski ve İtalya Konsolosu Trabandi Foscarini bir askerî kampa gidip yardım istedi. Albay, büyük bir piyade müfrezesinin camiye gitmesini emretti, ancak zamanında gitmeyi başaramadı. Maslahatgüzar Krajewski ve Konsolos Foscarini askerî kampta kaldılar ve diğer ülkelerin konsoloslarını beklediler³⁹³.

İngiltere Konsolosu Alfred Blunt meslektaşlarına yardım etmek için camiye gitti³⁹⁴. Ancak kendisine kalabalığın öfkeli olduğunu ve hiçbir Avrupalının güvenli bir şekilde yaklaşamayacağı söylendi. Bunun üzerine Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros'a, kızın camiye gelmesine izin vermesini isteyen bir mektup da yazdı³⁹⁵. Ama kız orada değildi³⁹⁶. Ardından kızı bulmak için eylemlere devam etti³⁹⁷. Kızın teslim edilmesi ile ilgili Chatzilazaros'a gönderilen haberlerden bir sonuç çıkmadı. Çünkü Chatzilazaros kızı vermek istemiyordu³⁹⁸.

Aynı zamanda Alman Konsolosu'nun kardeşi Alfred Abbott, araştırmalarına devam etti. Kardeşinden mektubu alarak genç kadını bulmak için Amerika Konsolosluğuna gitti. Chatzilazaros orada olmadığı için onun annesine genç kadını nerede bulabileceğini sordu. Chatzilazaros'un annesi kızın orada olmadığını ve söylentilere göre genç kadının yerli Rumlardan olup Avusturya Fahri Konsolosu Avgerinos'un evinde

³⁹³ Semp, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 195.

³⁹⁴ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 43. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038.

³⁹⁵ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 43.

³⁹⁶ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038.

³⁹⁷ Aydın, “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 43.

³⁹⁸ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038.

olduğunu söyledi³⁹⁹. Büyük ihtimalle Chatzilazaros'un annesinin yanında sadece bir gece kaldı⁴⁰⁰. Ertesi sabah annesi ve bu arada gelen kızın amcası ile birlikte Avusturya tâbiyeti olan Rum İş Adamı Ioannis Avgerinos'un yakındaki evine gizlice taşındı. Chatzilazaros'un Konsolosluktaki annesi, başlangıçta yetkililere kızın nerede olduğunu bilmediğini söyledi; ancak kritik durum ve konsoloslar Abbott ve Moulin'ın camide tutulduğunu öğrenince polise kızın yerini açıkladı⁴⁰¹. Öğleden sonra yaklaşık saat altıda Albay Salim Bey'in talimatıyla Polis Memuru Ali Ağa camiye gitti. Camiye girer girmez polislerle birlikte ayaktakımı konsolosların bulunduğu odaya çıkan merdivenleri çıkmasını engellemeye çalıştılar⁴⁰².

2.1.4 Konsolosların Öldürülmesi

Polis Memuru Ali Ağa camiye girince kalabalık onu yere attı. Kendisini bir mezar taşına tırmanarak kurtarabildi. Daha sonra Dramalı bir Çerkes'in yardımıyla konsolosların bulunduğu odaya girdi. Zaptiye Üsteğmeni Ahmet Efendi ile birlikte kalabalığı püskürtmeye çalışan Albay Salim Bey'in yardımına koştu. Kapıyı ilk kırmaya çalışanlar dondurmacı Meto Hassan, Boşnak İbrahim ve Çerkes Yaver oldu. Albay Salim Bey Fransız Konsolosu'nu sakinleştirmeye çalıştı⁴⁰³. Öfkeli kalabalık Vali'nin, askerlerin ve komutanların nasihatlerine ve rahatlatıcı sözlerine kulak asmayarak konsolosları öldürdü⁴⁰⁴.

³⁹⁹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 116. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1038.

⁴⁰⁰ Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 211. "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3.

⁴⁰¹ Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 211. Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", s. 41-42: Chatzilazaros kardeşlerin sorumluluğunun kaçırılmada değil, Amerika Konsolosluğundan ayrıldıktan sonra Hristiyanlara genç kızın nereye gittiğini Vali'ye söylemeyi reddetmelerinde olduğu iddia edildi. İki konsolonun camide mahsur kaldığı haberi gelir gelmez kızı verselerdi onları kurtarmayı başarabilirdi. Ancak konsolosların hayatlarının gerçekten tehlikede olduğu anlaşılan kadar değerli zaman kaybedildi.

⁴⁰² Semp, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 195-196.

⁴⁰³ *Age.*, s. 196.

⁴⁰⁴ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1038. "Neoterai Eidiseis" («Νεώτεραι Ειδήσεις») ("Son Haberler"), *I Amaltheia*, nr. 2241/y. 19 (İzmir, 28 Nisan 1876), 1: Buradaki gazetede iki Konsolosun Hükûmet Konağının yanındaki caminin avlusunda Osmanlı düzensiz ordusuna ait askerler tarafından öldürüldüğü de yazıldı.

Odanın kapısını kıramayan buz satıcısı çatıya çıktı, binanın iç geçidine indi ve bir taşla odanın bir penceresinin camını kırdı. Buz satıcısı camı kırarken, Redif Kolordusu Komutanı Albay Ata Bey odaya girdi. Albay Salim Bey'e yanında asker getirmesi emredilmediği için yalnız geldiğini söyledi. Vali Refet Paşa, adamlarını getirmesini emretti. Redif Kolordusu Komutanı Albay Ata Bey avluya indi ancak etrafı kalabalık olduğu için hareket edemedi. İdare Meclis üyeleri onun yardımına gitti ve kalabalığı dağılmaya ikna etmeye çalıştı. Ama odaya geri dönerek Vali'ye, herkes silahlı olduğu için her türlü direnme girişiminin boşuna olduğunu söylediler⁴⁰⁵.

Yaklaşık bir saat sonra öfkeli kalabalık demir parmaklıkları kırarak çatıdan, pencerelerden ve sonunda polis memurlarının direncini kırarak kapıdan bile girmeyi başardılar⁴⁰⁶. Bu sırada buz satıcısı, halkı kendisini takip etmeye çağırıyordu. Onu dokuz kişi daha takip etti⁴⁰⁷. Polis Memuru Ali Ağa, Zaptiye Üsteğmeni Ahmet Efendi ve diğer bazı polis memurları onları durdurmaya çalıştılar ama mümkün olmadı. Çoğu pencereden demir, bıçak ve sopalarla içeri girdiler. Odaya silahsız girenler sandalyeleri silaha çevirdi. Vali onlara saldırmamaları için bağırmasına rağmen konsoloslara saldırdılar⁴⁰⁸. İki konsolosu Vali ve diğer yetkililerin önünde öldürdüler⁴⁰⁹. Konsolosları korumaya çalışan Polis Memuru Ali Ağa ve Zaptiye Üsteğmeni Ahmet Efendi bir konsolosu, Albay Salim Bey ve Vali Mehmed Refet Paşa ise diğer konsolosu kucakladılar. Ancak kalabalık, Alman ve Fransız konsoloslarını koruyanları aşarak saldırmaya devam etti. Saldırı o kadar şiddetliydi ki herhangi bir direniş imkânsızdı⁴¹⁰. Onları linç ettiler⁴¹¹.

Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa ve İdare Meclisi üyeleri odadan ayrıldılar. Fransız Konsolosu odanın köşesine yakın bir yerde yığılırken başından ağır yaralanan

⁴⁰⁵ Semp, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 196.

⁴⁰⁶ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 44. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

⁴⁰⁷ "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1.

⁴⁰⁸ Semp, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 196.

⁴⁰⁹ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222-223. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100. "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 44.

⁴¹⁰ Semp, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 196-197.

⁴¹¹ Moutsopoulos, "İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent", s. 36. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1038.

Alman Konsolosu, Polis Memuru Ali Ağa'ya sarılarak koruma istedi. Ancak o anda Ali Ağa karnına bir darbe alarak bayıldı ve Alman Konsolosu da yere yığıldı. Zaptiye Üsteğmeni Ahmet Efendi ve Albay Salim Bey, konsoloslar için su bulmaya çalıştılar ancak başarısız oldular⁴¹². Konsoloslar çoktan ölmüştü⁴¹³. Yazıldığı gibi konsolosların ölümünden sonra isyancılar yaralanmış cesetlerine vurmaya devam ettiler ve kişisel eşyalarını aldılar⁴¹⁴. Polis Memuru Ali Ağa baygın bir şekilde karakola götürüldü ve yirmi dört saat orada kaldı. Zaptiye Üsteğmeni Ahmet Efendi mühimmat almak için karakola gitti⁴¹⁵. Daha sonraki ifadelere göre gerçekten deneyen ve ciddi fiziksel direnç gösteren tek kişi, kalabalığın yaraladığı Polis Memuru Ali Ağa'ydı. Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa ise kendini kurtarmak için oradan ayrıldı⁴¹⁶. Başka bir yerde başından yaralanmış ve bilincini kaybetmiş şekilde bulundu⁴¹⁷.

2.1.5 Kızın Teslim Edilmesi

Olaylar devam ederken İngiltere Konsolosu Alfred Blunt'un çabaları ile Avgerinos'un evinde bulunan kız, Hüseyin Ağa'ya teslim edildi. Blunt, kızı koruyarak camiye götürmesini istemişti⁴¹⁸. Başka bir anlatıda da "Polis, Stefana'nın bulunduğu eve giderek onu aldı ve Komutanlığa götürdü."⁴¹⁹ denilmektedir. Ancak yapılanlar çok geç kalmıştı⁴²⁰.

⁴¹² Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 197.

⁴¹³ Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923 The Impact of the West*, s. 124. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 197. "Ta En Thessaloniki, *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. "Teleftaiai Eidiseis", *Aion*, nr. 3225/y. 38 (Atina, tarihsiz), 4.

⁴¹⁴ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 45. Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 99. "Egchoria", *Aydın*, nr. 618/y. 7 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. BOA., *HR. TO.*, nr. 516/52.

⁴¹⁵ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 197.

⁴¹⁶ Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 213-215.

⁴¹⁷ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

⁴¹⁸ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1038. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222. Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163.

⁴¹⁹ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 197.

⁴²⁰ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1038. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 222.

Osmanlı güvenlik güçleri konsolosların ölümünden sonra bile düzeni sağlayamadı⁴²¹. “Az sonra öfkeli Müslümanlar, deli gibi el kol hareketleri yaparak, tehditler ve küfürler savurarak camiden çıktılar.”⁴²² Kılıçlar ve kutsal bayrakları ile şehrin sokaklarına döküldüler⁴²³. Amerika Konsolosluğuna giden Müslümanlar, cami tarafına giden Bulgar kızı ile ona eşlik eden İngiltere Konsolosluğu muhafızı⁴²⁴ ya da Türk polisi ile yolda karşılaştılar. Genç kızın kimliği kalabalık tarafından doğrulandığında ruhları sakinleşmeye başladı ve kalabalığın yavaş yavaş dağılıp ayrıldığı söylendi⁴²⁵. Ancak camiden Hükûmet Konağına giderken kızı taşıyan kalabalık, zaferleri için o kadar çok bağırdı ve havaya ateş etti ki⁴²⁶ İngiltere Konsolosu Blunt, Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa ile birlikte Karargâhta iken endişelendi ve korktular. Vali Refet Paşa, İngiltere Konsolosu’na pencereye yaklaşırken şöyle dedi: “Maruz kalmayın. Allah korusun sizi görmesinler, hırslı kurtlar gibiler.” Büyük bir felaketten korkan Blunt bir süre sonra kızın teslim olduğunu ve kalabalığın dağıldığını fark etti⁴²⁷. Şehrin Hristiyan nüfusunun güvenliğinde daha geniş bir patlama tehlikesi artık ortadan kalktı. Bu nedenle yetkililer Amerika Konsolosluğunu korumaya odaklandı⁴²⁸. Kızı Hükûmet Konağına teslim ettiler. Kalabalık Chatzilazaros’un evine gitmekten vazgeçti ve dağıldılar⁴²⁹.

⁴²¹ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı*, nr. 516/52.

⁴²² Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 46.

⁴²³ “Diafora”, *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 3-4.

⁴²⁴ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 46.

⁴²⁵ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 46.

⁴²⁶ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 100.

⁴²⁷ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163. Bu anlatı kabul edilirse kızın İngiltere Konsolosu Alfred Blunt tarafından muhafızına veya polise teslim edilmediğini kabul etmemiz gerekir.

⁴²⁸ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 46.

⁴²⁹ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1038. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117.

Askerlerin yardımı ile ilgili olarak iki farklı anlatı yazıldı. Bir yandan Osmanlı gemilerinden ve kışlalarından gelen askerlerin kargaşayı dağıtmayı başardığı⁴³⁰, diğer yandan ayaklanmayı önleyecek hiçbir polis ve askerin ortaya çıkmadığı yazıldı⁴³¹.

Fransa Konsolosluğunun Maslahatgüzarı Léon Krajewski ve İtalya Konsolosu Trabandi Foscari'nin bulunduğu askerî kampa giden bir subay, kızın yetkililere teslim edildiğini, caminin boşaltıldığını ve düzenin yeniden sağlandığını söyledi. Krajewski, Fransız Konsolosu Moulin'ın serbest olduğunu düşünerek onu bulması için bir kavas gönderdi. Kavas döndüğünde konsolosların öldürüldüğünü söyledi. Duyduğuna inanamayan Krajewski, Hükûmet Konağına giderek orada görgü tanığı olan Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa'dan konsoloslarının öldürülmesine dair ayrıntılı bilgiler aldı⁴³².

Vali Refet Paşa hâlâ şoktayken Hükûmet Konağında, olanlardan Vali'yi sorumlu tutan İngiltere, İtalya ve Rusya konsolosları vardı. Hepsi oy birliğiyle olanlar ve sonrasında olabilecekler için Vali'yi suçladılar. Suçluların tutuklanıp tutuklanmadığı soruldu ancak Vali, suçluları bilmediğini ve “bütün dünyanın” suçlu olduğunu söyledi. Hükûmet Konağından telgraflar göndererek ülkelerini bilgilendirirlerken, İngiltere Konsolosu yerel yetkililerin düzeni uygulayamayacak durumda olduğunu söyleyerek İngiliz Kraliyet Donanmasının gelmesini istedi⁴³³.

İtalya Konsolosu Trabandi Foscari'nin cesetlerin hâlâ orada olduğunu öğrenince bir polis memuruyla camiye ilk giden oldu. Avlunun bir köşesinde konsoloslar Abbott ve Moulin'ın cesetlerini buldu. İtalya Konsolosu Foscari'nin Hükûmet Konağına döndüğünde Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa'ya iki Konsolos'un cesetlerinin caminin avlusunda yattığını söyledi ve bu gösterinin kamuoyunu daha da kışkırtacağına dikkat çekti. Vali de cesetlerin caminin içine taşınmasını ve örtülmesini emretti⁴³⁴.

⁴³⁰ “Esoterika”, *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5141 (3). “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2.

⁴³¹ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴³² Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 197.

⁴³³ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 47. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 197.

⁴³⁴ Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 197-198. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maïo 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 215-216.

Akşam saat dokuzda Fransa Konsolosluğunun Maslahatgüzarı Léon Krajewski; Caton Farneti, Jean Malet, Edouard Fournier ve iki Lazarite rahip Auguste Bonetti ve Leon Laurent ile birlikte Fransız Konsolosu Moulin'ın cesedini almak için camiye gitti. Abbott'un cesedini almaya kimse gelmemiş olduğundan Krajewski, onun cesedini de aldı. Katolik rahibenin hastanesine gitmeye başladılar. Yolda Almanya Konsolosluğunun süvarileriyle karşılaştılar, onlar da pek çok kişiyle birlikte Almanya Konsolosu'nun cesedini almak için camiye gidiyorlardı⁴³⁵. Fransız Konsolosu Moulin için otopsi⁴³⁶ istediklerinden Saint Vincent de Paul Katolik rahibenin hastanesine⁴³⁷ veya “Merhamet Dükkânı”na (Katastima tou Eleous) götürdüler⁴³⁸. Cesetlerde yara çok olduğundan geçici olarak mumyalamak imkânsızdı, gömülene kadar korunmak için sadece buz birikintisine konulmakla yetinildi⁴³⁹.

2.1.6 Konsolosların Cenazesi

26 Nisan'da Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa sokaklara Türkçe, Yunanca ve İbranice uyarı levhaları asarak herkesi sessiz kalmaya çağırdı. Kimsenin silah taşımamasını ve olayı tartışmamasını istedi⁴⁴⁰. Kalabalığı neden dağıtmadığı sorulduğunda yeterli kuvveti olmadığını, sadece 20 kişi olduklarını, kalabalığın ise en az 100 kişiden oluştuğunu söyledi⁴⁴¹.

Selanik'te öldürülen Alman Konsolosu'nun yerine görevlendirilen Gillet'e göre Vali Mehmed Refet Paşa ihtiyatlı davranarak kızı kaçırانları derhâl kınayıp tutuklarken olaya sebep olanlar için aynısını yapmadı. Bunun yerine onlarla konuşmaya devam etti ve

⁴³⁵ Sempì, “Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 198. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gegonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 217.

⁴³⁶ Sempì, “Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 198-200: Otopsi 22:30'da hastanenin birinci katındaki bir odada Selanikli doktorlar Prasakakis, Allatini Perera ve Switlik tarafından yapıldı. Saat, saat zinciri ve yüzükleri çalındı. Doktorlar ölü sertliği buldu ve baş, boyun, göğüs, karın ve bacaklarda ciddi yaralanmalar tespit etti.

⁴³⁷ Sempì, “Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 198. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gegonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 217.

⁴³⁸ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴³⁹ A.y. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2244/y. 19 (İzmir, 8 Mayıs 1876), 1.

⁴⁴⁰ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴⁴¹ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 162.

isteklerini hemen yerine getireceğini söyledi⁴⁴². Anlaşıldığı üzere üç Rum da tutuklandı⁴⁴³. Genellikle Osmanlı makamları Selanik metropolitinden tutuklama talepleri aldı⁴⁴⁴. 14 Mayıs 1876 tarihli bir mektuba göre Marigo Vasileiou adlı bir kadın, Selanik metropolitine kocası Vasileios Stavros'un haksız yere tutuklandığını söyledi. Tedavi gören hasta kocasını görmek için Selanik'e giden Krusovo'dan tanınmış bir kadınla buluşmak için tren istasyonuna gitmişti. Aslında kadının kocası ertesi gün öldü. Marigo Vasileiou'ya göre o gece Hristiyanlar ve Osmanlılar arasında bir Bulgar kadın yüzünden bir anlaşmazlık çıktı. Gidip kocasını tutukladılar. Kadın, kocasının haksız yere hapsedildiğini, kendisinin ve çocuklarının açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu iddia etti. Selanik metropolitinden beraatini ayarlamasını istedi⁴⁴⁵. Bulgaristan'daki olay nedeniyle haksız yere hapsedildiklerini iddia eden Vasileios Kostas Chatzis ve Christos Ioannou adlı diğer iki Rum hakkında ise Selanik metropolitine birer mektup daha geldi. Annesi, Vasileios Kostas Chatzis hakkında yazdı ve oğlunun o sırada tren istasyonunda şanssız olarak bulunduğunu açıkladı. Normalde ailesiyle yürüyüşe çıkmışlardı. Kostakis Antoniou isimli biri gönderdiği mektupta arkadaşı Christos Ioannou hakkında yazdı. Onun masum olduğunu ve istasyonda hiç bulunmadığını ve bunun birçok güvenilir kişi tarafından doğrulanabileceğini iddia etti⁴⁴⁶.

Alman Konsolosu Gilet, Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa'nın olayın baş zanlısı olarak görülmesi ve yargılanması gerektiği iddiasında ısrar etti çünkü konsolosları camide bulduğunda isteseydi kaçmalarına yardım etme fırsatı bulurdu. Ama bunu yapmadı çünkü konsoloslar aracılığıyla Amerikan Konsolosu'na baskı yaparak kızın serbest bırakılmasını sağlamak istiyordu. Konsolos Gilet'e göre Vali Mehmed konsolosları kurtarmak için

⁴⁴² Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1056.

⁴⁴³ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 555/10141, 1-5-1876. Age., nr. 557/10142, tarihsiz.

⁴⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi Evrakı*, nr. 462/12, 18 Ekim 1876.

⁴⁴⁵ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 555/10141, 1-5-1876.

⁴⁴⁶ Age., nr. 557/10142, tarihsiz.

hiçbir girişimde bulunmadı ve halkın cesetleri darp etmesine izin verdi. Bu nedenle Vali ve görevliler suçlu olarak yargılanırsa konu kapanabilirdi⁴⁴⁷.

Ertesi gün öğleden sonra 26 Nisan'da Büyük Güçlerin temsilcileri yani Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve İtalya⁴⁴⁸ generalleri en yaşlıları olan Rus Ignatiev başkanlığında⁴⁴⁹ Rusya Büyükelçiliğinde toplandılar⁴⁵⁰. Toplantıya Osmanlı Hariciye Nâzırı Mehmed Raşid Paşa da katıldı. Selanik olayının yaşanmasında etkili olduğu düşünülen Rusya'nın da olayların gidişatını şekillendirmeye çalıştığı belirtildi. Amacı Osmanlı Devleti'ni diplomatik alanda yalnız bırakmaktı. Osmanlı Hariciye Nâzırı Mehmed Raşid Paşa, Selanik'teki üzücü olaylardan duyduğu öfkeyi, başta Fransa ve Almanya temsilcileri olmak üzere orada bulunan herkese bizzat ifade etti. Suçluları cezalandırma konusundaki kararlılığı konusunda onlara güvence verdi ve konsolosların cenaze töreninin tam şerefle yapılacağına söz verdi. Avrupa devletlerinin İstanbul büyükelçileri; olayı ait oldukları devletlere bildirerek donanma talebinde bulunmaya, karaya asker göndermeye, Selanik ve çevresini bloke etmeye hatta gerekirse onu işgal etmeye davet ettiler⁴⁵¹. Suçluların bulunup cezalandırılması için sekiz gün süre verdiler. Aynı zamanda bu süre içinde Bâbîâli, tüm valilere bundan sonra illerde kamu güvenliğine yönelik herhangi bir ihlalden bireysel olarak sorumlu olacaklarını bildiren bir genelge gönderdi⁴⁵².

⁴⁴⁷ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1056.

⁴⁴⁸ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. "Eidiseis ek Thessalonikis" («Ειδήσεις εκ Θεσσαλονίκης») ("Selanik'ten Haberler"), *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 2. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 2. "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1040, 1046.

⁴⁴⁹ "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1046.

⁴⁵⁰ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. "Eidiseis ek Thessalonikis", *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 2. "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 2. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1040, 1046.

⁴⁵¹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1046.

⁴⁵² "Ta En Thessaloniki", *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

Barışı korumak ve sürdürmek için çeşitli önlemler açıklandı⁴⁵³. Devletin asli görevi ve temel kaygısı; tebaasının canını, malını ve itibarını korumaktı. Aynı zamanda önemli bir görevi; Osmanlı Devleti'nde yaşayan tüm yabancı uyrukluların, tüccarların ve özellikle konsolosların ve dost güçlerin diğer görevlilerinin canını, malını ve onurunu korumaktı. Türk gazeteleri bir bütün olarak din adamlarını rahatsız edecek ve Müslüman kalabalığın fanatizmini tahrik edecek makaleler yayımlamamaya davet edildi⁴⁵⁴. Konsoloslukların talebi üzerine demir yolu ile yolcuların gidişi engellendi ve Avusturya ve Fransa posta vapurları ve diğer tüm ticari acenteler Türk yolcu kabul etmedi. Vali bir genelgede vapur yoluyla suçluların kaçmasını engelleyen bu tedbiri övdü⁴⁵⁵.

Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Werther ile Fransa Büyükelçisi Comte de Bourgoing, Selanik'teki olaylar sırasında birlikte hareket ettiler. Sadrazamdan sıkı bir soruşturma yürütmesini istediler. Suçluların ve özellikle cinayetin liderinin idamını talep ettiler⁴⁵⁶. Selanik'teki siyasi ve askerî makamların katılımıyla her iki konsolosun dinlerinin ayinlerine göre defnedilmesini istediler⁴⁵⁷. Cenazenin programı, taziye ziyaretleri ve mağdurların ailelerine verilecek tazminatlar konusunda da anlaştılar⁴⁵⁸. Ancak tazminatlar özel istişare gerektirdiği için konferans tutanağına yazmadılar⁴⁵⁹.

⁴⁵³ BOA., *HR.MKT.*, nr. 921/19, 15 R 1293 (9 Mayıs 1876). BOA., *HR.MKT.*, nr. 923/17, 28 R 1293 (23 Mayıs 1876). BOA., *HR.MKT.*, nr. 923/18, 28 R 1293 (23 Mayıs 1876). BOA., *HR.MKT.*, nr. 921/42, 16 R 1293 (11 Mayıs 1876). "Egchoria", *Aidin*, nr. 617/y. 7 (İzmir, 28 April 1876), 1. "Tilegrafimata" («Τηλεγραφήματα») ("Telgraflar"), *Ermis* nr. 93/y. 1 (Selanik, 4 Mayıs 1876), 1.

⁴⁵⁴ "Exoterika" («Εξωτερικά») ("Yurtdışı"), *Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki*, nr. 39/y. 1 (Atina, 15 Mayıs 1876), 3. BOA., *HR.MKT.*, nr. 921/19, 15 R 1293 (9 Mayıs 1876). "Eidiseis ek Thessalonikis", *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 2. "Esoterika", *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5140 (2). "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 2.

⁴⁵⁵ "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴⁵⁶ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1041. "Exoterikon Deltion", *Alitheia*, nr. 2626/y. 11 (Atina, 8 Mayıs 1876), 3.

⁴⁵⁷ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1041.

⁴⁵⁸ "Exoterikon Deltion", *Alitheia*, nr. 2626/y. 11 (Atina, 8 Mayıs 1876), 3.

⁴⁵⁹ "Eidiseis ek Thessalonikis", *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 2. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1049.

Konsolosların ailelerine toplam 40.000 Osmanlı lirası (900.000 frank) ödenecekti⁴⁶⁰. Alman Konsolosu'nun ailesine yani Abbott'un çocuksuz karısına 300.000 frank⁴⁶¹ ve Fransız Konsolosu'nun karısına 600.000 frank⁴⁶², toplam 900.000 frank⁴⁶³ verilecekti. Zaten padişah konsolosların eşlerinin her birine 50.000 Osmanlı lirası göndermişti⁴⁶⁴. Ayrıca sadrazam gelecekte benzer sahnelerin tekrarlanmaması için istenilen güvenceyi⁴⁶⁵ verdi. Aynı gün özel bir komiser ve her iki taraftan diğer temsilcilerin de bulunduğu bir heyet, bir Türk savaş gemisiyle Selanik'e gönderildi⁴⁶⁶.

İki konsolosun cenazesi Selanik'te halka açık bir şekilde geçit töreninden sonra yapılacaktı⁴⁶⁷. Ancak Soruşturma Komisyonu ve tüm yabancı gemilerin gelişine kadar ölen Fransız ve Alman konsoloslarının defnedilmemesine karar verildi⁴⁶⁸. Selanik'te daha fazla karışıklık korkusu ortadan kalkana kadar ertelendi⁴⁶⁹. O zamanki basında da yazıldığı gibi "Cenaze 10 Mayıs 1876'da (28 Nisan 1876) yapılacaktı ancak askerî güç yetersizliği nedeniyle ertelendi."⁴⁷⁰ veya cenazenin ertelenmesinin bir başka nedeni de

⁴⁶⁰ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1061 ve 1064-1066. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 226.

⁴⁶¹ A.y. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 205. Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maïo 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 227-228.

⁴⁶² Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 226. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)", s. 205. "Teleftaiai Eidiseis", *Aion*, nr. 3231/y. 38 (Atina, 20 Mayıs 1876), 4. Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maïo 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 227-228.

⁴⁶³ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 102. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Hariciye*, nr. 271/16329.

⁴⁶⁴ Diafora", *Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki*, nr. 35/y. 1 (Atina, 1 Mayıs 1876), 4.

⁴⁶⁵ "Exoterikon Deltion", *Alitheia*, nr. 2626/y. 11 (Atina, 8 Mayıs 1876), 3.

⁴⁶⁶ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1041.

⁴⁶⁷ "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. "Esoterika", *Anatolikos Astir*, nr. 1388/y. 15 (İstanbul, 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293), 5140 (2). Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1046.

⁴⁶⁸ "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. "Diafora", *Aion*, nr. 3227/y. 38 (Atina, 6 Mayıs 1876), 3. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1046.

⁴⁶⁹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117. "Diafora", *Aion*, nr. 3227/y. 38 (Atina, 6 Mayıs 1876), 3. "Exoterikon Deltion", *Alitheia*, nr. 2624/y. 11 (Atina, 6 Mayıs 1876), 1. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1046. "Telegrafimata", *Alitheia*, nr. 2624/y. 11 (Atina, 6 Mayıs 1876), 4.

⁴⁷⁰ "Diafora", *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. "Diafora", *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

Soruşturma Komisyonunun cesetlerin durumunu kendi gözleriyle görme arzusuydu. Cenaze törenlerinin huzurlu ve güvenli bir şekilde yapılması ve mümkün olduğu kadar onurlu olmaları gerekirdi⁴⁷¹. Türk Hükûmeti bu koşulları hızlı ve gecikmeden uygulamaya söz verdi⁴⁷².

Avrupa devletleri bir anda Selanik'teki olayı bahane ederek Osmanlı Devleti'ni tehdit etmeye ve baskı uygulamaya başladılar. Olaydan iki gün sonra Avrupa devletlerinin gemileri Selanik Limanı'na yanaşmaya başladı⁴⁷³. Konsolosların öldürülmesi, tehlikeli bir siyasi atmosfer oluşturduğundan Avrupa kuvvetleri ve Türkiye'nin savaş gemileri Selanik'e hızla gitti. Kargaşanın yayılmasını önlemek ve düzeni sağlamak için peş peşe gelmeye başladılar⁴⁷⁴. Şehri işgal etmekten söz ediliyordu ancak gemiler silahlarını sadece yukarı şehre çevirdiler ve orada güç gösterisinde bulunmakla yetindiler⁴⁷⁵.

Bâbiâli, olayı bir Hristiyan-Müslüman çatışmasına dönüştürmemeye özen gösterdi. Padişah Abdülaziz, olaydan duyduğu derin üzüntüyü dile getirdikten ve Almanya ve Fransa büyükelçilerine taziyelerini ilettikten sonra Selanik olayının bazı çevreler tarafından Hristiyan-Müslüman çatışmasına dönüştürülmesi tehlikesinin bulunduğunu vurguladı. Ancak durumun böyle olmadığını ve planlı bir hareket olmadığını açıkladı. İftiracıların olayı Osmanlı Devleti'ne karşı kullanma ve Müslümanlarla Hristiyanlar arasında düşmanlık çıkarma fırsatı bulacağından korkuyordu ama bu aslında münferit bir olaydı. Padişah'ın dile getirdiği gibi bu olay önceden tertip edilmiş ve kalabalığın silahları olsaydı bu durumda daha büyük acılar ve sorunlarla karşı karşıya geleceklerdi⁴⁷⁶. Böylece Amerikan Konsolosu Chatzilazaros'un ailesi ve belki de diğer birçok Hristiyan aile, belirli bir ölümden kurtuldu ve şehir içinde patlak veren yağma ve

⁴⁷¹ A.y.

⁴⁷² Diafora", *Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki*, nr. 35/y. 1 (Atina, 1 Mayıs 1876), 4. "Peri ton en Thessaloniki", *Alitheia*, nr. 2621/y. 11 (Atina, 1 Mayıs 1876), 3. "Ta En Thessaloniki", *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 2.

⁴⁷³ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1047, 1049 ve 1053. BOA., HR. TO., nr. 124/100. Age., nr. 122/58. Age., nr. 124/93. Age., nr. 124/84. BOA., HR. SYS., nr. 13/55.

⁴⁷⁴ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117-118.

⁴⁷⁵ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 101.

⁴⁷⁶ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1041-1042. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 223.

kargaşa önlendi⁴⁷⁷. Olayın Avrupa’da yarattığı izlenimden derin bir üzüntü duyarak olumsuz izlenim için onlara hak verdi⁴⁷⁸. Bu nedenle Selanik’teki katliamların liderlerinin idam cezasıyla en sert şekilde cezalandırılacağını söyledi⁴⁷⁹.

Padişah Abdülaziz⁴⁸⁰, olaya sebebiyet verenleri ortaya çıkarmak ve cezalandırmak için⁴⁸¹ 7-8 Mayıs 1876’da⁴⁸² İstanbul’dan özel yetkilere ve tam vekâletnameye sahip⁴⁸³ bir soruşturma komisyonunu *İzzedin*⁴⁸⁴ gemisiyle Selanik’e gönderdi⁴⁸⁵. Hukuku derhâl ve adil bir şekilde uygulama ve örnek teşkil edecek bir karar almaları emredildi⁴⁸⁶. Telgraf Müdürlüğü, Selanik’teki özel Soruşturma Komisyonunun üyelerinin, soruşturmaların gidişatı hakkındaki her raporunu hükûmete iletecekleri özel bir telgraf hattı belirledi. Ancak o zamana kadar Komisyonun bu görevi yerine getirmede fazla ileri gitmediği bilgisi vardı⁴⁸⁷.

⁴⁷⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117.

⁴⁷⁸ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041. “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2.

⁴⁷⁹ Diafora”, *Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki*, nr. 35/y. 1 (Atina, 1 Mayıs 1876), 4.

⁴⁸⁰ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041 ve 1044-1045.

⁴⁸¹ “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2. “Diafora”, *Aion (Aíων)*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 224. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 200-201. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041 ve 1044-1045.

⁴⁸² “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. “Diafora”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 200-201.

⁴⁸³ “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2. “Ta En Thessaloniki, *Alitheia*, nr. 2618-19/y. 11 (Atina, 29 Nisan 1876), 6-7.

⁴⁸⁴ “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2. “Diafora”, *Aion (Aíων)*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 224. Sempì, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 200-201. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041 ve 1044-1045.

⁴⁸⁵ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041 ve 1044-1045. “Diafora”, *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 2. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 224.

⁴⁸⁶ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041. “Ai Eidiseis” («Αἱ Εἰδήσεις») (“Haberler”), *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 April 1876), 1.

⁴⁸⁷ “Eidiseis ek Thessalonikis”, *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 2. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2243/y. 19 (İzmir, 5 Mayıs 1876), 1.

Heyet üyeleri arasında Selanik Valisi Mehmed Refet Paşa'nın yerine muşir ve vezir rütbesiyle atanan Eşref Paşa da vardı⁴⁸⁸. Ayrıca İstanbul Ermeni cemaatinin önde gelen üyelerinden biri olan Vahan Efendi (Hovhannes Vahanyan)⁴⁸⁹ yüksek rütbeli bir bürokrattı⁴⁹⁰. Vahan Efendi; Adalet Bakanlığı mühürdarlığı yapmış⁴⁹¹, tanınmış bir hukukçu ve müsteşardı⁴⁹². Ayrıca 1876 Anayasası'nı hazırlayan komitenin üyesi olan Vahan Efendi, Adalet Bakanlığında Cevdet Paşa ile iş birliği yapan bir kişiydi⁴⁹³. Soruşturma Komisyonunun başka bir üyesi de Selanik Ceza Mahkemesi Başkanı ve 1. Müfettişi Reşit Bey'di. Ayrıca Nazif Efendi, Ohane Nikodimos Efendi ve Abdi Efendi de Komisyon üyelerindendi⁴⁹⁴. Yeni Vali Eşref Paşa yola çıkmadan önce Padişah Abdülaziz'i ziyaret etti⁴⁹⁵.

Selanik Valisi Refet Paşa, heyeti karşılamak için vapura bindi ancak kabul edilmedi. Komisyon eski Vali'nin yerini zaten artık göreve başlamış olan Soruşturma Komisyonu üyesi Eşref Paşa'nın aldığını duyurdu⁴⁹⁶. Yeni Vali Eşref Paşa ve maiyeti Selanik Hükûmet Konağına gitti; Sultan Abdülaziz ve sadrazamın bu korkunç dramdan duyduğu üzüntüyü ifade ettikten sonra katilleri ve vahşi suçun kışkırtıcılarını göstermeleri gerektiğini söyledi⁴⁹⁷. Albay ve binbaşının derhâl değiştirilmesi istendi⁴⁹⁸. Zaptiye komutanı gözaltına alındı⁴⁹⁹.

⁴⁸⁸ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1. “Tilegrafimata”, *Ermis*, nr. 93/y. 1 (Selanik, 4 Mayıs 1876), 1. Bazı durumlarda yeni Vali isminin yanlış yazıldığı fark edildi. “Eskef” Paşa: “Ai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 April 1876), 1. “Esker” Paşa: “Diafora”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3.

⁴⁸⁹ “Diafora”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3. Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 200. BOA., HR. TO., nr. 516/52.

⁴⁹⁰ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 101-102. “Diafora”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3.

⁴⁹¹ “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

⁴⁹² Aydın, “Sir Henry G. Elliot’ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, s. 43. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 102.

⁴⁹³ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 102.

⁴⁹⁴ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maïos 1876)”, s. 200.

⁴⁹⁵ “Ta En Thessaloniki”, *I Amaltheia*, nr. 2242/y. 19 (İzmir, 1 Mayıs 1876), 1.

⁴⁹⁶ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴⁹⁷ “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.

⁴⁹⁸ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁴⁹⁹ “Diafora”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 Nisan 1876), 3.

Sorgulamalar, Özel Soruşturma Komisyonunun toplandığı Osmanlı firkateyni *Selimiye*'nin içinde gerçekleşti⁵⁰⁰. Bâbîâli, Askerî Ceza Kanunu hükümlerine göre Askerî Mahkeme kurulmasını kabul etti. Selanik olayından dolayı Askerî Mahkemeyi yürütmek üzere meclise Ferik Ömer Şevki Paşa, Necib Feyzullah Paşa, Mirliya Nizami Paşa, Edhem Paşa ve Said Paşa atandı. Duruşma iki büyükelçinin ve büyükelçiliğin üç temsilcisinin huzurunda yapıldı. Bu mahkemede eski Vali, Redif albayı, Jandarma albayı ve sonradan tutuklanan bir polis şefi yargılandı⁵⁰¹. Vali Mehmed Refet Paşa, Harbiye Nezâreti tarafından Ceza Kanunu'nun 120-180. maddeleri uyarınca bir yıl hapis cezasına çarptırılarak memuriyete atanması yasaklandı⁵⁰². Vali'nin hapis cezasını çekerken ailesinin mağdur olmaması için sadrazamın emriyle evine devlet hazinesinden yirmi bin kuruş verilmesi uygun görüldü. Mehmed Refet Paşa'nın Selanik olayından dolayı hapis cezası 28 Mayıs 1877'ye kadar devam etti. Sadece ailesinin geçimi için gerekli olan on bin kuruş verilmesi uygun görüldü⁵⁰³.

Selanik Polis Komutanı Selim Bey, emirleri yerine getirmediği ve konsolosları korumadığı için Askerî Ceza Kanunu ve Medeni Ceza Kanunu'na göre görevinden alma, emekli maaşından yoksun bırakma, Rodos'ta üç ay hapis cezası ve hapisten sonra on beş yıl zorunlu çalışma cezasına çarptırıldı. Selanik vilayetinin Yönetim Meclisi üyesi ve Şeriat Mahkemesi Birinci Kâtibi Emin Efendi, güven uyandırmadığı için Afrika'nın Trablus kentinde üç yıl sürgün cezasına çarptırıldı⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ "Diafora", *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 1.

⁵⁰¹ Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1056. BOA., *İ. DH.*, nr. 729/50803.

⁵⁰² Vacalopoulos, "Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima", s. 235-237. Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 204. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1060.

⁵⁰³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dâhiliye Nezâreti İdare Evrakı.*, nr. 1295/101782. *Age.*, nr. 739/60487. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Meclis-i Mahsus*, nr. 57/2601. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1060.

⁵⁰⁴ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 204-205. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 101.

Diğer tutuklanan suçluların⁵⁰⁵ yargılanması Selanik Ceza Mahkemesinde gerçekleşti⁵⁰⁶. Ölüm cezaları (on kişi), müebbet hapis (üç kişi), on yıl hapis (iki kişi), beş yıl hapis (on bir kişi), üç yıl ıslahevinde hapis (bir kişi), üç yıl sürgün (bir kişi) ve bir ay hapis (bir kişi) falaka (bir erkek çocuğu) gibi cezalar verildi⁵⁰⁷. 15 Mayıs’a kadar idam edilenlerin sayısı on dört olmuştu⁵⁰⁸. Limanın yakınındaki bugünkü *Eleftheria* Meydanı’nın (1908’e kadar *Olympus* Meydanı olarak adlandırılıyordu.) alt tarafında oluşturulan darağacına asıldılar⁵⁰⁹. İdama mahkûm edilen başka yedi kişi için ve özellikle Farankalı Aşçı İbrahim Çavuş, Dülger Ustası Mehmed, Çavuş Hacı Emin Efendi, talebeden Yanya sancağı dâhilinde Bursalı Besim Efendi, Arab Hafız Salih ve Yalı Kapısında Buzcu Meto için Almanya ve Fransa Büyükelçilikleri nezdinde yapılan müzakereler sonunda ilgili devletlerin rızasıyla ceza, Kânûn-ı Esâsî’nin 7. maddesindeki ilke kullanılarak Padişah tarafından bedel-i kürek cezasına çevrildi⁵¹⁰.

Liman’da demirleyen yabancı savaş gemileri, deniz subayı olan ünlü Fransız romancı Pierre Loti ile bir deniz müfrezesi tarafından temsil edildi. Bu sahnenin anısı zihninde o kadar canlı bir şekilde kaldı ki daha sonra romanlarından biri olan *Aziyadé*’nin başında bu sahneyi tasvir etti. Kitapta yer alan idam sahnelerinden sadece üç gün sonra karaya çıkıp şehrin Türk mahallelerinde nasıl dolaştığını anlattı⁵¹¹. Onun açıklaması

⁵⁰⁵ “Ai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3227/y. 38, (Atina, 6 Mayıs 1876), 1. BOA., *HR. TO.*, nr. 554/4. “Exoterikon Deltion”, *Alitheia*, nr. 2624/y. 11 (Atina, 6 Mayıs 1876), 1. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2244/y. 19 (İzmir, 8 Mayıs 1876), 1. Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 200. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1049-1050. Thessaloniki 31/1” («Θεσσαλονίκη 31/1») (“Selanik 31/1”), *Alitheia*, nr. 2623/y. 11 (Atina, 4 Mayıs 1876), 4. Tilegrafimata”, *Aydin*, nr. 619/y. 7 (İzmir, 5 Mayıs 1876), 1. Tilegrafimata”, *Aydin*, nr. 622/y. 7 (İzmir, 15 Mayıs 1876), 1. “Tilegrafimata”, *Aydin*, nr. 623/y. 7 (İzmir, 19 Mayıs 1876), s. 1. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 66. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 118, 223. “Diafora”, *Agon*, nr. 100/y. 3 (Zakynthos, 14 Mayıs 1876), 4.

⁵⁰⁶ Sempî, “Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 201.

⁵⁰⁷ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1050.

⁵⁰⁸ “Diafora”, *Aydin*, nr. 622/y. 7 (İzmir, 15 Mayıs 1876), s. 1.

⁵⁰⁹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 118. Pierre Loti, *Aziyadé*, çev. Birsal Uzma (İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti, 2003), s. 9-12. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 70. Vacalopoulos, “Ta Dramatika Gekonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima”, s. 224.

⁵¹⁰ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1051. BOA., *İ. DH.*, nr. 17/796.

⁵¹¹ Loti, *Aziyadé*, s. 91-12. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 118.

sadece Türk nüfusunun sürekli memnuniyetsizliğini değil, aynı zamanda şehrin Avrupalılaşmasına rağmen Doğu rengini koruduğunu da ortaya koydu. Avrupa etkisinin şehrin sadece alt kısmında görüldüğünü ve rıhtım boyunca uzanan yolun görünümünü biraz daha önemli ölçüde değiştirdiğini vurguladı. Yukarı şehir için ise karakterinin tamamen Türk kaldığını yorumladı⁵¹². Dahası Yazar Loti, romanında o söz konusu günlerde Selanik'te olduğunun deneyimini şöyle anlattı:

“Güzel bir Mayıs günüydü; güzel bir güneş, sınırsız bir gökyüzü... Cellatlar, yabancıların tekneleri gelirken son kez işlerini kontrol ediyorlardı. Altı asılmış adam, kalabalığın önünde son korkunç mücadelelerini yaşıyorlardı. Pencere ve çatılar seyircilerle doluydu ve yakındaki bir balkonda Türk yetkililer tanıdık manzaraya gülümsüyordu.”⁵¹³

“İdamların infazı bitince askerler geri çekildi ve ölümler gün batımına kadar halk tarafından görülmek üzere bırakıldı... Ayakları üzerinde duran altı ceset, Türkiye'nin güzel güneşi altında, sessiz yoldan geçenler ve sessiz genç kadın grupları arasında ölümün ürkütücü gülümsemesi gibi bekliyordu.”

“Fransa ve Almanya hükümetleri, Doğu Krizi'nin başlangıcında Avrupa'da çok ses getiren konsolosların öldürülmesi karşılığında bu toplu idamları istediler.” “Bütün Avrupa ülkeleri Selanik Limanı'na harika savaş gemileri göndermişlerdi. İngiltere ilk temsilcilerden biriydi...”⁵¹⁴

“Selanik halkı onlara karşı endişeli ve düşmanca davranmaya devam etti. Bu nedenle üstlerimiz, sokaklarda dolaşırken kılıçlarımızı ve bütün askerî donanımımızı taşımaya zorluyorlardı bizi... Ölü bir şehirde olmak gibiydi.”⁵¹⁵

Konsolosların 19 Mayıs 1876'da⁵¹⁶ cenaze töreni büyük bir ihtişam ve düzen içinde gerçekleştirildi⁵¹⁷. Alman Konsolosu Henry Abbott ve Fransız Konsolosu Jules

⁵¹² Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 118. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1052.

⁵¹³ Loti, *Aziyadé*, s. 9.

⁵¹⁴ *Age.*, s. 10.

⁵¹⁵ *Age.*, s. 11.

⁵¹⁶ Sempî, “Ta Gegonota tis Sfagis Ton Proxenor sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 205. “Diafora”, *Aion*, nr. 3227/y. 38 (Atina, 6 Mayıs 1876), 4. “Teleftaiai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3228/y. 38 (Atina, 10 Mayıs 1876), 4. “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias” («Η Κηδεία των Προξένων Γαλλίας και Γερμανίας») (“Fransa ve Almanya Konsoloslarının Cenazesi”), *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.: Bu gazetelere göre, cenaze törenleri 18 Mayıs 1876'da gerçekleştirildi. “Telegrafimata”, *Alitheia*, nr. 2627/y. 11 (Atina, 10 Mayıs 1876), 1. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.: Bu gazetelere göre cenaze törenleri 20 Mayıs 1876'da gerçekleştirildi.

⁵¹⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 118. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 104. “Egchoria”, *Aydın*, nr. 621/y. 7 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 1. “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias”, *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.

Moulin'ın cenaze törenine alaylar, yetkili ve diplomatlar⁵¹⁸, paşalar, amiraller, subaylar, denizciler, gemi muhafızları katıldılar. Törenin ardından konsoloslar, müteveffanın yakınları, gemilerin tüm amiralleri⁵¹⁹, Selanik Kaptanı Eşref Paşa, Vahan Efendi, yüksek rütbeli Osmanlı askerleri ve sonsuz bir kalabalık, Fransa'ya hareket etmek için bekleyen Fransız gemisine kadar tabuta eşlik etti. Tabutun bir tarafında Fransız amiraller, diğer tarafında Alman amiraller vardı. Onların peşinden Selanik'in mevcut güçlerinin temsilcileri geliyordu⁵²⁰. Fransız gemilerinin tekneleri rıhtımda duruyordu. Sahile gelen Fransa bayrağının bulunduğu tabut Fransız din adamına teslim edildi. Cenazeler kıydan ayrılırken tüm Avrupa savaş gemileri tarafından toplanarak selamlandı. Tören iki saat sürdü⁵²¹. Jules Moulin, Paris'teki Montparnasse Mezarlığı'na gömüldü. Kalabalık, daha sonra Alman Konsolosu Henry Abbott'un cenazesi için Selanik'te Aziz Nikolas Rum Kilisesine yürüdü⁵²². Müteveffanın üstü açık idi ve resmî üniformasını giymişti.

Alman ve Fransız konsoloslarının tabutlarının üstü Rum Hristiyan cemaati tarafından sunulan çelenklerle bezenmişti. Çelenklerde “Selanik Hristiyan Rum cemaati, Almanya Konsolosu Henry Abbot'un ölümünün yasını tutuyor.” ve “... Fransa Konsolosu Jules Moulin'ın ölümünün yasını tutuyor.”⁵²³ ifadeleri yer alıyordu.

⁵¹⁸ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 74-75. “Ai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3228/y. 38 (Atina, 10 Mayıs 1876), 1. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2. Teleftaiai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3228/y. 38 (Atina, 10 Mayıs 1876), 4.

⁵¹⁹ “Telegrafimata”, *Alitheia*, nr. 2627/y. 11 (Atina, 10 Mayıs 1876), 1. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.

⁵²⁰ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1053. “Egchoria”, *Aydın*, nr. 621/y. 7 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 1. “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias”, *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2. “Neoterai Eidiseis”, *I Amaltheia*, nr. 2245/y. 19 (İzmir, 12 Mayıs 1876), 2.

⁵²¹ “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias”, *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1053. “Teleftaiai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3228/y. 38 (Atina, 10 Mayıs 1876), 4.

⁵²² Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1054. “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias”, *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2. Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis”, (Yüksek Lisans Tezi), s. 74-75.

⁵²³ “I Kideia ton Proxenor Gallias kai Germanias”, *Ermis*, nr. 96/y. 2 (Selanik, 7 Mayıs 1876), 2.

2.1.7 “Kız Vakası” Hakkında Görüşler

Selanik'teki Alman Konsolosu Henry Abbott ve Fransız Konsolosu Jules Moulin'ın öldürülmesi hem içeride hem dışarıda üzücü bir izlenim bıraktı⁵²⁴. Yüz kişinin silahsız iki kişiye saldırması olumlu karşılanamazdı⁵²⁵. Yabancı konsolosların Osmanlı topraklarındaki konumunun kutsal kabul edilmesi ve olayın o dönemde Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük şehri olan Selanik'te meydana gelmesi nedeniyle skandal olarak nitelendirildi⁵²⁶.

Konsolosların öldürülmesi Büyük Güçlerin prestijine mühim bir darbe oldu⁵²⁷. “İnsanlık ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki imajı için bir felaketti.”⁵²⁸ Avrupa hükûmetleri, sert uyarılarda bulunarak ve yabancı uyruklular için güvenliğinin iyileştirilmesinin yanı sıra sorumluların derhâl ve ağır şekilde cezalandırılmasını talep ederek, Osmanlı Devleti'ni şiddetle eleştirip bu olay vasıtasıyla baskı kurmaya çalıştılar⁵²⁹. Bosna Hersek'teki ayaklanmalar ve Bulgar mücadelesi nedeniyle yaşanan zor dönemde konsolosların “fanatik Müslümanlar” tarafından öldürülmesi, Osmanlı Devleti'nin itibarına zarar verdi⁵³⁰. Yapılan yorumlarda Osmanlı Devleti'nin olaylardaki ihmali Hristiyan ayaklanmalarına karşı verilen mücadeleyi cesaretlendirmeye dair çaba olarak yorumlandı. Bunlardan Dragoman Dimitrakis Efendi, “İmparatorluk Hükûmetinin iç düşmanlarından kurtulmak ve Bulgar devrimini boğmak için Müslüman yurtseverliğini kullanma konusundaki sessiz, haklı arzusu, Selanik vilayetindeki kalabalığı bir şekilde heyecanlandırdı. Bunun bir sonucu olarak Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında yoğun bir soğukluk oluştu.”⁵³¹ diyordu. Yönetim makamlarının konsolosları koruma konusunda ihmalkârlık göstermesi, bu temel kaygıya dayandırıldı.

⁵²⁴ Ai Eidiseis”, *Aion*, nr. 3224/y. 38 (Atina, 30 April 1876), 1. “Diafora”, *Alitheia*, nr. 2620/y. 11 (Atina, 30 Nisan 1876), 4.

⁵²⁵ Sempì, “Ta Gekonota tis Sfigis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)”, s. 205.

⁵²⁶ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 98.

⁵²⁷ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163. Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 101.

⁵²⁸ Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1068. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 226.

⁵²⁹ Torunoğlu, “Murder in Salonika, 1876”, *Hürriyet Daily News*.

⁵³⁰ “Exoterikon Deltion”, *Alitheia*, nr. 2626/y. 11 (Atina, 8 Mayıs 1876), 3.

⁵³¹ Deringil, *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*, s. 105.

Selanik'te yaşanan trajik olaylar ve Müslümanların öfkesi, Osmanlı yönetiminden memnuniyetsizliklerine ve Osmanlı yönetiminin beceriksizliğine bağlanıyordu. Uzun süre yoksulluk içinde yaşamalarına duydukları öfkeden dolayı bir tepkiydi. Aynı zamanda Vali'nin gözleri önünde katledilen konsolosları kurtaramamasıyla Osmanlı yönetiminin beceriksizliği doruğa ulaştı. Müslümanların, Padişah'ın ve Bâbîâlinin temsilcisi olan Osmanlı Selanik yönetiminin emirlerine karşı gelmeleri, onlara da isyan anlamına geliyordu. Bu, sadık tebaa üzerindeki tartışmasız etkinin sarsıldığının kanıtıydı⁵³².

Olayın sonunda Vali'ye ve Polis Komutanı'na sorumluluk ve kınama atfedilerek Selanik vilayeti yönetiminin kötü durumda olduğu ve benzer durumları önlemek ve çözmek için bir planın olmadığı ifade edildi. Sorumluların eylemlerinin planlanmaması ve koordine edilmemesi; iki masum insanın öldürülmesine, devlet aygıtındaki arızanın tezahürüne ve Hristiyan ve Müslüman halklar aralarında derin bir boşluk sorununun tartışılmasına yol açan bir dizi trajik sonuç doğurdu⁵³³. İngiliz Konsolosu'nun telgraflar göndererek, yerel yetkililerin düzeni uygulayamayacak durumda olduğunu söyleyip İngiliz Kraliyet Donanmasından yardım istemesi olayı farklı bir boyuta taşıdı⁵³⁴. Fakat bu gelişme Bâbîâli ile Selanik valiliği arasında daha derin bir "uçurumu" (uyuşmazlık) ortaya çıkardı. Selanik'teki yerel yöneticiler merkezdeki yöneticilerin arzuladığı biçimde gelişen olayları kısa sürede önleyerek katilleri engelleyememişlerdi.

Ayrıca Müslümanların öfkelenip tepki göstermesinin kültürel arka planını da görmek gerekir. Müslümanların dinleri ve kadınlarının hor görüldüğü durumlarda agresif tepki gösterdikleri malumdur⁵³⁵. Kız Vakası'nda bu özellik de etkili olmuştur. Böyle bir eylem aniden sessiz Müslüman nüfusu harekete geçirmiş ve Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin zarar görmesine neden olmuştur⁵³⁶. Öte yandan bu olayı anlamak için

⁵³² "Diafora", *Aion*, nr. 3223/y. 38 (Atina, 27 Nisan 1876), 1.

⁵³³ Sempì, "Ta Gekonota tis Sfagis Ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 206.

⁵³⁴ Torunoğlu, "Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis", (Yüksek Lisans Tezi), s. 47.

⁵³⁵ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 219. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

⁵³⁶ Mithat Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı". *OTAM* (AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi). S. 18. Ankara 2005. 21-49. 41.

Hristiyanların genç kızı bırakmama takıntısını da göz önünde tutmak gerekir. İstanbul'da İngiltere Büyükelçisi Sir Henry George Elliot, Müslümanların inanç ve kadın meselelerine anında tepki verebilecekleri fikrinin önemli bir savunucusuydu. Öte yandan Rum asıllı Amerikan Konsolosu Chatzilazaros ve Rumların Müslüman kızı bırakmadıkları için olaylara neden olduklarını söylemişti⁵³⁷. İngiltere Büyükelçisi Elliot'a göre olaya karışan Hristiyanlar, Osmanlı yönetiminin izin verdiği geniş özgürlük içinde yabancı devletlere güvendiler ve bu devletler her zamanki gibi onları kışkırttı ve teşvik etti⁵³⁸. Bu teşvikler olayların gelişmesine neden oldu. Ama yine de Hristiyanların Bulgar kızını teslim etmeme hususunda sonuna kadar pes etmeme takıntısı bununla açıklanamazdı. Olgunlaşmamış bir tavırla patlama fırsatı bulan birikmiş bir nefretti. Farklı dinlerden iki grup erkek, böyle bir olaya neden oldu ve hadiseyi gerçekleştirdi. Ancak katliam ne Selanik'in tüm Müslümanları ne de orada bulunan tüm Müslümanlar tarafından gerçekleştirildi. Hristiyanlar din ve kadın konularında Hristiyan kültürü temelinde Bulgar kızının Müslüman olmasını engellemek istediler. Aslında hangi dinden söz edersek edelim, din ve inanç meselesinin devredilemez bir hak ve kişisel tercih olduğu bir vakıadır. Ancak bugün bile annelerin çoğunluğunun -en azından bahsettiğimiz toplumların (Türkler, Rumlar, Bulgarlar ve diğer Balkanlar)- çocukları din değiştirirse ne kadar sevinecekleri tartışmalı bir konudur. Kızının İslam'a girmesini engellemeye çalışan annenin "Kızımı kurtarın!" diye çağırması bu açıdan doğal kabul edilebilir. Çünkü annelik bir Hristiyan için kutsal bir kavramdır (Çıkış 20: 2-17). Diğer yandan Stefana annesinin sahip olduğu gücü hafife almış gibi göründü. Muhtemelen Stefana, annesi gibi basit bir köylünün kimseden önemli bir yardım almayacağını ve bu nedenle annesinin kendisini aramasının başarılı olamayacağını düşünmüştü⁵³⁹.

Kız Vakası sonunda Türkler ve Hristiyanlar arasında bir çatışma korkusu doğdu. Bu iki taraflı bir korkuydu. Türkler, konsolosların öldürülmesinden dolayı Hristiyanların intikam almasından; Hristiyanlar da Türklerin yeni bir saldırısından korkuyorlardı. Herkes

⁵³⁷ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 219. Tepekaya, "Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)", s. 1037.

⁵³⁸ *Age.*, 1043.

⁵³⁹ Sempi, "Ta gegonota tis sfagis ton proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)", s. 183.

işini bıraktı ve mektepler kapandı⁵⁴⁰. Türklerin bazı camilerde silahlı olarak toplandıkları bile yayıldı. Dükkânlar kapalı kaldı⁵⁴¹ ve herkes silah ve mühimmat yapımı ile uğraştı⁵⁴². Bu çatışma ortamı olayın Hristiyan-Müslüman çatışması şeklinde algılanması tehlikesini ortaya çıkardı⁵⁴³. Bâbîâli bu kanaatin oluşmaması için elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Olayın “Hristiyanlara karşı bir Türk ayaklanması” olarak tanımlanması⁵⁴⁴ veya “XIX. yüzyılın ortalarında 1821 olaylarını hatırlatması karşılıklı nefretin artmasına vesile oldu⁵⁴⁵. Rus Büyükelçiliğinden kaynaklanan bilgilere göre Selanik’teki olayın ardından şehirde Müslümanların Hristiyanlara saldırmaya ve onları katletmeye çalışacakları gibi korkunç söylentiler Rum tebaa ile Bâbîâli arasındaki güvensizliği daha da artırdı⁵⁴⁶.

2.2 Makedonya Meselesi’nin Doğuşu

2.2.1 Makedonya Meselesi’nin Osmanlı-Yunan İlişkilerine Etkileri

Makedonya Meselesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos Antlaşması (3 Mart 1878) ve Berlin Kongresi’nde (13 Haziran-13 Temmuz 1878) gündeme gelen konulardan birisiydi. Bu çalışmada 1877’den Osmanlı Devleti’nin Bulgar milliyetçiliğine karşı Yunanistan Krallığı ile ittifak hâlinde olmasına dair analizler yapıldı⁵⁴⁷. Bilindiği gibi 3 Mart 1878’de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması’na göre Bulgaristan’ın özerkliği kabul edildi ve Türkiye’nin Avrupa topraklarının önemli bir kısmı kaybedildi. Bulgaristan’ın Rusya’nın siyasi ve askerî uydusu hâline gelmesi⁵⁴⁸; Rum, Sırp, Arnavut ve Ulahların tepkisine neden olmuştu.

⁵⁴⁰ “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1.

⁵⁴¹ A.y. “Diafora”, *Aion*, nr. 3227/y. 38 (Atina, 6 Mayıs 1876), 3.

⁵⁴² “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 1. “Diafora”, *Aion*, nr. 3227/y. 38 (Atina, 6 Mayıs 1876), 3. “Exoterikon Deltion”, *Alitheia*, nr. 2624/y. 11 (Atina, 6 Mayıs 1876), 1.

⁵⁴³ Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, s. 223. Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, s. 1041-1042. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 117.

⁵⁴⁴ “Tilegrafimata”, *Alitheia*, nr. 2617/y. 11 (Atina, 27 Nisan 1876), 4.

⁵⁴⁵ Mazower, *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, s. 163.

⁵⁴⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, s. 101. “Ta En Thessaloniki”, *Aion*, nr. 3226/y. 38 (Atina, 3 Mayıs 1876), 2.

⁵⁴⁷ Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 123.

⁵⁴⁸ Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 48.

Ayrıca İngiltere ve Avusturya-Macaristan da tepki gösterdi. Bâbîâlinin Selanik vilayetindeki Rum tebaa ile ilişkileri etkilendi.

İş birliğinin gerçekleştirilmesinin önündeki engellerin yanı sıra Osmanlı ve Yunan taraflarının resmî olarak iş birliği yapma konusundaki irade eksikliği, Büyük Güçlerin müdâhil olmasına neden oldu⁵⁴⁹. Büyük Güçler ise iş birliğinden ziyade kendi menfaatlerini esas alıyorlardı. Yunan başkentinde Büyük Güçlerin diplomatik oyunu, sırasıyla Rus veya İngiliz siyasetini temsil eden Alexandros Koumoundouros ve Epameinondas Deligeorgis ile gerçekleşiyordu. Doğu Sorunu’nun başlangıcından itibaren Yunan Devleti Kralı Georgios’un ve Yunanistan Hükûmetinin Makedonya’da daha önemli eylemde bulunmamalarının resmî bahanesi, Yunan askerî gücünün çok yetersiz olmasıydı⁵⁵⁰. Son ana kadar iş birliği ihtiyacı en ideal çözüm olarak sürdürüldü ama bu hiçbir zaman resmî olarak yapılamadı.

Slavları ana dillerini yeni bir ışık altında görmeye iten şey, Orta ve Doğu Avrupa’dan kaynaklanan siyasi ideolojilerin etkisiydi. Alman esinli romantik milliyetçilik, köylülüğün diline teveccüh etti ve onun da diğer diller kadar incelenmeye ve yayılmaya değer olduğu konusunda ısrar etti. Panslavizm, Rus casuslarının da yardımıyla onlara yazılı olmayan aile dilleriyle gurur verdi. “Rum inancına” mensup olan Bulgarlar, Bâbîâli tarafından padişahın Hristiyan tebaası Rumlar arasında sınıflandırmaya dâhil edildi. Artık Bulgarlar Panslavizmin etkisi altında Rumlardan nefret etmeye ve Yunan kültüründen vazgeçmeye başladılar. Başlangıçta “Bulgar” olmak, Eksarhlığa ait olduğunuz anlamına geliyordu ve daha çok dilsel-dinî bir gruptu. 1870 yılında irade-i seniyye ile “Eksarhlık” olarak bilinen bir Bulgar Özerk Kilisesi kuruldu. Selanik’te az sayıda Bulgar, Rum cemaatinden ayrılarak 1871’de Eksarhlığa katıldı. 1912’de sayılarının yaklaşık altı bin olduğu söylendi. Bu gelişme Patrikhane ile Eksarhlık arasında kırk yıldan

⁵⁴⁹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123.

⁵⁵⁰ Zacharias N. Tsirpanlis (Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής), “Οι Έλληνες και η Επανάσταση του 1875 στη Βοσνία και στην Ερζεγοβίνη» (“Yunanlar ve Bosna-Hersek’te 1875 Devrimi”), *Makedonika* (Μακεδονικά) (Makedonya-i), c. 15(1) (Selanik1975), Doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.604> (Erişim 17.08.2020), s. 4.

fazla sürecek ve hızla Yunanlar ve Bulgarlar arasında bir mücadeleye dönüşen bir “ruhani savaş” başlattı⁵⁵¹.

Padişah, Makedonya’da sürekli Bulgar müdahalesiyle karşı karşıya kalıyordu⁵⁵². Nisan 1877-Ocak 1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın sonunda imzalanan 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması -13 Haziran 1878 Berlin Konferansı’nda büyük Avrupa Güçlerinin özellikle İngiltere ve Avusturya-Macaristan’ın muhalefeti sayesinde uygulanmamasına rağmen- Bulgarları etkilemeyi başardı⁵⁵³. O andan itibaren Bulgarlar Ayastefanos Antlaşması’nda belirlenmiş olan sınırları kazanmak için daha aktif bir şekilde savaşımaya başladılar. Bulgaristan’ı restore etmek amacıyla entelektüeller tarafından oluşturulan gizli gerilla grupları için bir savaş ideali hâline geldi⁵⁵⁴.

Ancak 1878’de özerk bir Bulgar prensliğinin kurulmasından sonra tüm “Makedonlar” için özerklik talep edilmeye başlandı. Selanik vilayetine yayılan Makedonya mücadelesi, bölgedeki Hristiyanlar arasında dinî bir çatışma olarak başladı; ancak kısa sürede “Rum” veya “Bulgar” hatta “Makedon” millî kimliğini dayatmanın bir yoluna dönüştü. 1878’de özerk bir Bulgar sahnesi ortaya çıkar çıkmaz Makedonya isyancı gruplar için bir savaş alanı hâline geldi. Para toplama amaçlı insan kaçırmalar ve şiddet, Makedonya Sorunu’na damgasını vuran milliyetçi politikayı karakterize etti⁵⁵⁵. Avrupalı ve Balkan güçlerinin Makedonya ve Selanik’e olan ilgileri her geçen gün arttıkça aralarındaki rekabetin de arttığı bir gerçektir⁵⁵⁶.

“Makedonya’nın durumu zehirliydi.” Panslav cephesi, Osmanlı Hanedanı’nın ve Makedonya’daki Rum unsurunun aleyhine tüm dikkatini Makedonya Sorunu’na çevirdi. Panslav propagandası St. Petersburg’dan başlıyordu ve amaçları tamamen fetihçiydi. Şubelerin, ofislerin, mekteplerin ve kiliselerin kurulmasını içeriyordu. Terör eylemleri kullanıyordu ve Makedonya’nın Bulgarlığı hakkında söylentiler yayılıyordu. Rus

⁵⁵¹ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 243-244ö 248.

⁵⁵² Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 133.

⁵⁵³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 122-123. Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 48-51.

⁵⁵⁴ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 248.

⁵⁵⁵ *Age.*, s. 239, 248.

⁵⁵⁶ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123.

Konsoloslugu terör eylemlerine katılan suçluların beraatine aracılık ediyordu. Rus emrine itaat etmeye hazır sadık Bulgarları toplamaya çalışıyorlardı. Eşkîya çeteleri, Bulgaristan'ın Makedonya'yı işgali emrinin olduğunu yayıyorlardı. Panslavizm Türk yetkilileri sindirmeyi başardı. Bu korku, Bâbîâliyi onlara karşı ciddi bir önlem alamaz hâle getirmişti⁵⁵⁷.

Makedonya'daki eşkıyalık muazzam boyutlara ulaşmıştı. Bâbîâli, kamu güvenliğini sağlamak için sürekli teyakkuz hâlindeydi⁵⁵⁸. Başarılı askerlere zorlu görevlerinde onları cesaretlendirmek için atıyye, nişan ve madalyalar veriyordu⁵⁵⁹. Ancak bazı sefirler, yeni bir tür başıbozuk asker olarak sayıdıkları kırsardarları eşkıyalık faaliyetlerine karşı kullandığını Bâbîâliye şikâyet ettiler. Zira askerî düzen ve disiplinden uzak bu grupların sivil halka da zarar verdiğini düşünüyorlardı. Öte yandan, örneğin Karaferye'de görüldüğü gibi, kaymakam, zaptiye askerlerini bazı eşkıyalarla mücadeleye çağırdığında komutanlarından emir almadıklarını açıklayarak mücadele etmediler. Böylece bölgeyi savunmak için hiçbir şey yapmadılar. Sonuç olarak, eşkıyalar Karaferye kazasında köyleri yağmalayarak kaymakamı ve sakinlerini terörize etti. Bu olaydan sonra ve kırsardarların kullanılmasına razı olmayan Büyük Devletlerin baskısı altında Bâbîâli, eşkıyaların kovuşturulması için zaptiye askerlerinin kullanılacağını bildirdi⁵⁶⁰.

Bâbîâlinin eşkıyalık ile mücadele için aldığı diğer önlemler arasında ihtiyat askerlerinin kurulması da vardı⁵⁶¹. Selanik'te Osmanlı yönetimi, sadrazamdan eşkıyalara karşı Karaferye ve Katerin (Katerini) kazalarında üç tabur istedi⁵⁶². Ayrıca 1880 yılında Selanik vilayetinin güvenliği, ıslah ve intizamı için ihtiyaç duyulduğu kadar asker göndermek üzere bir komisyon kuruldu⁵⁶³. Ancak eşkıyaların eylemlerinin yarattığı

⁵⁵⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Elçiliklere ve Konsolosluklara Telgraflar, Selanik, (703 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığı, Alexandros Kontostavlos'tan Elçiliklere, 17-4-1885), Başkonsolos Nikolaou'dan Dışişleri Bakanı Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 20, 10-4-1885.

⁵⁵⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı*, nr. 483/41, 27 ZA 1295 (22 Kasım 1878). *Age.*, nr. 483/47, 15 Z 1295 (10 Aralık 1878). *Age.*, nr. 484/63, 04 R 1296 (28 Mart 1879). *Age.*, nr. 485/25, 14 R 1297 (25 Şubat 1880). *Age.*, nr. 485/26, 18 R 1297 (29 Şubat 1880). *Age.*, nr. 485/31, 08 R 1297 (20 Mart 1880). BOA., *DH.MKT.*, nr. 1326/95, 21 Ş 1296 (10 Ağustos 1879).

⁵⁵⁹ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 485/25, 14 R 1297 (25 Şubat 1880).

⁵⁶⁰ *Age.*, nr. 483/47, 15 Z 1295 (10 Aralık 1878).

⁵⁶¹ *Age.*, nr. 484/63, 04 R 1296 (28 Mart 1879).

⁵⁶² *Age.*, nr. 485/25, 14 R 1297 (25 Şubat 1880).

⁵⁶³ *Age.*, nr. 485/26, 18 R 1297 (29 Şubat 1880). *Age.*, nr. 485/31, 08 R 1297 (20 Mart 1880).

tehlikenin sona ermediği ve bu nedenle yetkililerin teyakkuzda olduğu anlaşıldı. Aldıkları bilgilere göre Makedonya fesat cemiyeti İstanbul, Edirne veya Selanik'te büyük bir cephaneliği yakmayı ve Edirne'de iki demir yolu köprüsünü yıkmayı amaçladı⁵⁶⁴.

Selanik Rum toplumu, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sırasında sadece Makedonya'daki haklarını⁵⁶⁵ değil Makedonya'yı da kaybedeceğinden korkuyordu⁵⁶⁶. Panslavizm, Rumlar arasında o kadar çok terör ve korkuya neden oldu ki ortaya çıktığı gibi Rumlar bazen uzun vadeli Türk fethi için nostalji hissettiler. Türk fethi, farklı din ve milletlerden insanlara dinlerinin yanı sıra dillerini, gelenek ve göreneklerini koruma hakkı vererek saygı göstermişti. Rus Panslavizminin Slav olmayan her şeyi asimile etme ve bunun otomatik olarak tüm Slavlar tarafından yapılması hedefi Rumları korkuttu. Yunan tarafının o dönemde hissettiği tehlikenin Osmanlı Devleti'nden gelmediği açık⁵⁶⁷. Rum cemaatinin seçkin ve üst düzey din adamlarının büyük çoğunluğu, Rusya'nın Panslavizmi desteklemeye ve Ortodoks Slavların bir temsilcisi olarak hareket etmeye başladığı 1856'dan sonra Bâbüâlinin yanında yer aldı⁵⁶⁸.

Rum cemaati içinde korku, iki Rum grubundaydı: Bir yanda güçlerinin yıkılacağından korkan Selanik Metropolitisi Ioakeim gibi yüksek rütbeli din adamları grubunda, diğer yanda toprakla daha çok ilgilenen laik Rumlar grubundaydı. Onlara göre Bulgarlar daha çok millî bir tehditti. Birinci grup, Bulgar Eksarhlığını Ortodoks milletin birliğine ve doktrinin saflığına bir darbe olarak gördükleri için Slavlarla uzlaşmak istedi⁵⁶⁹. İkinci grup ise kırsal kesimdeki Hristiyanları korumak için savaşmaları gerektiğine karar verdi. Böylece Yunanistan'da yaygın olarak bilinen ünlü "Makedonya Mücadelesi" başladı⁵⁷⁰. Makedonya Bulgar olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı ve bu

⁵⁶⁴ Age., nr. 486/63, 01 C 1298 (1 Mayıs 1881). Bk. Ekler bölümüne.

⁵⁶⁵ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 121-123.

⁵⁶⁶ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 252.

⁵⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1878, Yunanistan Selanik Konsolosluğu, (Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 1317/3-6-1878), Başkonsolos K. K. Vatikotis'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 500/28-3-1878.

⁵⁶⁸ Karpas, "Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", s. 158. BOA., A.)MKT.MHM., nr. 485/30, 06 R 1297 (18 Mart 1880).

⁵⁶⁹ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 244.

⁵⁷⁰ Age., s. 253.

nedenle Rumların, “uzun süredir acı çeken, talihsiz ve hor görülen bir bölge” olan Makedonya’daki Helenizm ile ilgilenmeleri gerekiyordu⁵⁷¹.

Ancak buradaki araştırmanın gösterdiği gibi ana hatlarıyla verilen sınıflandırma, özellikle Selanik Metropolitio Ioakeim örneğinde, kesinlikle doğru olarak nitelendirilemez. Kilise de Yunan millî mücadelesine aktif olarak katıldı. “Selanik Metropolitio Ioakeim III aynı hat üzerinde çalıştı.” Örneğin, 1878’de Selanik Metropolitio yaklaşan ihtilal faaliyetinin seyri konusunda Aynaroz’a (Athos Dağı) giderek Halkidiki’de çeşitli köylerin ileri gelenleriyle anlaşma imkânı buldu. Selanik’e dönüşünden sonra Halkidiki köylerinin ileri gelenleri gizli toplantılar düzenlemeye başladı. Ancak bazı Rumların dikkatsiz davranışları nedeniyle Selanik Metropolitio’nin Halkidiki’yi ziyaretinin amacından şüphelenen Türkler, tüm Halkidiki Yarımadası’nı işgal ederek planlarını boşa çıkardı⁵⁷². Halkidiki’ye devrim niteliğinde silah ve mühimmat inişine aktif olarak katıldıkları iddiasıyla on sekiz kişi tutuklandı⁵⁷³. Kilisenin tutumu ile Rum toplumunun siyasi otoritesinin temsilcileri arasındaki fark -en azından başlangıçta- Kilisenin mücadelenin resmî Osmanlı Devleti ile iş birliği içinde gerçekleşmesi gerektiğini anlamış olmasıydı⁵⁷⁴.

Rumların Selanik’teki millî operasyonlarının merkezinde Yunan Konsolosluğu yer alıyordu⁵⁷⁵. Yunan Konsolosluğunun izlediği ideolojik yönelimler ve oradan kaynaklanan olaylar, tamamen konsolosun inisiyatifiyle gerçekleşen olaylar değildi. Konsolosluk, Yunanistan Hükûmetinin millî politikasını yürüten organdı⁵⁷⁶. Konstantinos

⁵⁷¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18 Nisan 1879.

⁵⁷² Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 121-123.

⁵⁷³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Makedonya’daki Konsolosluklar, YDEYD, Selanik (1228 numaralı Belgeye bağlı), Dışişleri Bakanlığı, Logothetis’ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 1196, 13-9-1883: Belirtildiğine göre o kişilerden on dörtü 1881’de serbest bırakıldı.

⁵⁷⁴ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 244.

⁵⁷⁵ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/İstanbul’daki Elçisi, Selanik, Prot. No. 1354, 9-10-1884. Age., Makedonya’daki Konsolosluklar, YDEYD, “Selanik Konsolosluğu” Adlı Alt dosyası (1395 numaralı Belgeye bağlı, Selanik, Peridis’ten Alexandros Kontostavlos’a, 18-10-1884), Nüsha, Doyran, Prot. No.-, 1-10-1884. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya’daki Konsolosluklar, Selanik, Selanik’teki Başkonsolos Nikolaou’dan Alexandros Kontostavlos’a, Prot. No. 2, 23-1-1885.

⁵⁷⁶ Vasileios Laourdas (Βασίλειος Λαούρδας), “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908” («Ελληνικόν Γενικόν Προξενείο Θεσσαλονίκης: Λάμπρος Κορομηλάς (1904-1907), η Καθοριστικής Σημασίας Συμβολή στον Μακεδονικό Αγώνα και στην Απελευθέρωση της Μακεδονίας. Το Ελληνικόν Γενικό Προξενείον

Vatikiotis veya Lampros Koromilas gibi konsoloslar; Rumları kışkırtmak, ayaklanmaya zemin hazırlamak ve bir eylemci grup ağı oluşturmak için çalıştı. Athanasios Souliotis Nikolaidis liderliğindeki “Organosis” örgütünün faaliyeti, Yunanların Makedonya’daki millî mücadelesinde de önemliydi⁵⁷⁷.

Rus Panslavizminin Bulgaristan üzerinde yaydığı korku, Padişah’ı Yunanistan Krallığı ile ittifak kurmak için büyük çaba sarf etmeye sevk etti⁵⁷⁸. Bâbîâli tarafından açıklandığı gibi Mart 1880’de Selanik’teki Rusya konsoloslu, Bulgar köylülerini ve Makedon köylerini Devlet aleyhine çevirdi⁵⁷⁹. Bulgar mücadelesi ve Bulgar Devleti’nin kurulması Rus Konsolosluğu ve temsilcileri tarafından desteklendi⁵⁸⁰.

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun Yunanistan Krallığı’nın Dışişleri Bakanlığıyla yaptığı yazışmalar, Bulgarlara karşı Osmanlı-Yunan iş birliği tartışmaları konusunda zengin bilgiler içeriyordu. Bu yazışmaların çoğu Padişah’ın ve resmî Osmanlı Devleti’nin Rumlarla ittifaka hazır olduğunu kanıtlayan bilgiler verirken ayrıca bu yazışmaların çoğu da Yunanların neden Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak zorunda olduğunu açıklıyordu⁵⁸¹.

Θεσσαλονίκη 1903-1908») (“Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu: Lampros Koromilas (1904-1907), Makedonya Mücadelesine Kesin Katkı ve Makedonya’nın Kurtuluşu. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu 1903-1908”), Salı, 17 Temmuz 2012, <http://yaunatakabara.blogspot.com/2012/07/1904-1907.html> (Erişim 10.06.2021).

⁵⁷⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 121-123. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 253.

⁵⁷⁸ Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 133.

⁵⁷⁹ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 485/30, 06 R 1297 (18 Mart 1880).

⁵⁸⁰ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 248.

⁵⁸¹ A.y. Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post Ottoman Era”, s. 158. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 29/11-1-1878. Age., Prot. No. 500/28-3-1878. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1878, Yunanistan Selanik Konsolosluğu, (Dışişleri Bakanlığı, 281 numaralı Belgeye bağlı, 14-1-1878) Başkonsolos K. Vatikiotis’ten Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis’e, Prot. No. 73, 25-1-1878. Age., Yunanistan Selanik Konsolosluğu, (Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 331/6-2-1878), Başkonsolos K. K. Vatikiotis’ten Dışişleri Bakanı’na Charilaos Trikoupi’e, Prot. No. 90/2-2-1878. Age., Yunanistan Selanik Konsolosluğu, (Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 630/6-3-1878), Başkonsolos K. K. Vatikiotis’ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 188/2-3-1878. MMMK., MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18 Nisan 1879. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/Tel./Büyükelçilik/Makedonya, (Vathyrrya 1398, 528 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul’daki Büyükelçiliğe, 7-6-1882), Andreas Kountouriotis’ten Charilaos Trikoupi’e, Prot. No.-, 31-5-1882. Age., Tel. Elçiliklere Telegraf ve Makedonya Meselesi, Dışişleri Bakanlığı İstanbul Elçiliklerine, Prot. No. 163, 22-2-1882. Age., Tel./Elçilik/Makedonya Meselesi, (9071 numaralı Belgeye bağlı, Konsolosluktan İstanbul Büyükelçiliğine, Yunanistan Büyükelçiliği, 14-10-1882), “Selanik Konsolosu’na Belgeler” Adlı Alt dosyası, Logothetis Dışişleri Bakanlığına, Selanik, Prot. No.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Konstantinos Vatikiotis, Ocak 1878'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığına Selanik'te ve Selanik vilayetinin Karaferye, Yenice-i Vardar, Doyran (Doirani) ve Ustrumca (Stromnitsa) gibi kazalarında durumun çok kötü olduğunu açıkladı. Osmanlı yetkilileri ve toprak sahipleri, kendilerini savunmak için ellerinden geleni yapmalarına rağmen Bulgar düşmanlarını püskürtemediler. Şereflerini ve mallarını güvence altına almak için ilk ortaya çıkana daha fazla savaştan boyun eğmeye hazırdılar. Başkonsolos Vatikiotis'e göre Osmanlılar; Ruslar, Sırp, Bulgarlar ve tüm diğerlerindense Yunan hâkimiyetini tercih ediyorlardı. Makedonya'daki Osmanlı mal sahipleri, yalnızca düzenli Yunan ordusuna tepki göstermeden teslim olmaya istekliydiler, çünkü sadece buna güvenebilirlerdi. Türklerin Rumlara yönelik bu tercihi, Başkonsolos Vatikiotis'in Yunan millî mücadele planı bağlamında başlattığı yerinde girişimlerin bir sonucu olarak yorumlandı. Buna göre Türklerin, aşırı ihtiyaç durumunda yardımını alarak Yunan egemenliğini tercih etmesi ve ardından kabul etmesi gerekirdi. Yunanistan Dışişleri Bakanlığına Türklerin ve Selanik'teki Yahudilerin genel olarak hem Selanik'in hem de Makedonya'nın büyük bölümünün haklı olarak Yunanlara ait olduğuna inanmalarının sevindirici olduğunu belirten Başkonsolos'un yorumu dikkat çekicidir. Hatta Osmanlı ileri gelenlerinin Selanik'te bir toplantı yaptıklarını ve Hristiyan ileri gelenler ve metropolitlerle ortak imza atmayı onayladıklarını iddia etti. Teslim olmak için

1662, 22-9-1882. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/İstanbul'daki Büyükelçi/Karar/Büyükelçiliğin Evrakları, Andreas Kountouriotis'ten Charilaos Trikoupi's'e, İstanbul, Prot. No. 3117, 9/21-11-1882. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Andreas Kountouriotis'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 992, 3-5-1883. Age., İstanbul'daki Büyükelçiliğe Evraklar, İstanbul, (Dışişleri Bakanlığının İstanbul'a gönderildiği 1208 numaralı Belgeye bağlı, 15-9-1883), Andreas Kountouriotis'e Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 2186, 8-9-1883. Age., İstanbul'daki Büyükelçiliğe Evraklar, İstanbul, Dışişleri Bakanlığından Andreas Kountouriotis'e, Prot. No. 1208, 15-9-1883. Age., İstanbul'daki Büyükelçiliğe Evraklar, Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul'a, Prot. No. 611, 27-5-1883. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 12, 5-1-1885. Age., Elçiliklere ve Konsolosluklara Telgraflar, Kavala, (142 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından Selanik, Yanya, Bitola, Siroz, Trabzon, Edirne, Berat, Dıraç, Dedeğaç Konsolosluklarına, 29-1-1885), Konsolos Vekili Tsimpourakis'ten Dışişleri Bakanlığına, Kavala, Prot. No. 27, 9-1-1885. Age., Elçiliklere ve Konsolosluklara Telgraflar (279 numaralı Belgesine bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğine, 26-2-1885), İstanbul, Andreas Kountouriotis'ten Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 410, 15/27-2-1885. Age., Elçiliklere ve Konsolosluklara Telgraflar/Filibe (Plovdiv/Filippoupoli), (414 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından Londra, Paris, Viyana, Berlin, Roma ve İstanbul Elçiliklerine, 14-3-1885), Gennadis'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 15, 2-3-1885. Age., Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik, Nikolaou'dan Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 16, 27-3-1885. Age., Prot. No. 20, 10-4-1885. Age., İstanbul Büyükelçiliğinden Raporlar, İstanbul, Andreas Kountouriotis'ten Theodoros Diligiannis'e, Prot. No. 2544, 1/13-10-1885.

iki bin kişilik bir Yunan ordusunun ortaya çıkmasını talep ettiler. Aslında Rusların, Bulgarların veya Sırpların Selanik bölgesine ve kuzey kazalarına ulaşan ilk güç olacağından korkarak Yunanları yakında görmeyi dört gözle bekliyorlardı. Slav ruhunun etkisi altında Sırp propagandası da etkili olmaya başladı⁵⁸².

Bu koşullar altında Başkonsolos Vatikiotis, Makedonya'nın askerî işgalinin ve Atina'dan askerî birliklerin istilasının, özellikle kuzeydeki Ustrumca, Melnik (Meleniko) vb. kazalarda çok gerekli olduğunu savundu, çünkü orada Ruslar ve Sırpalar çoktan yaklaşıyorlardı. Yunanların askerî müfrezeleri derhâl gönderilirse o zaman Osmanlılar, Yunan Konsolosu'nun da eklediği gibi, Yunan bayrağını kaldırmaya istekli olacaklardı. Yunanistan Krallığı, Osmanlı ordusu ve yetkililerin dağılmasıyla güçlenen Bulgarların davranışları nedeniyle Türkleri saran panikten çoktan faydalanabilirdi. Ne Bulgaristan'dan gelen mülteciler ne de Türkler en ufak bir direniş göstermezdi⁵⁸³.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis, düzenli bir ordunun yalnızca askerî olarak Makedonya'yı değil, Teselya ve Epir'i de işgal etmesi gerektiğini daha belirgin bir şekilde belirtti. İşgal kuvvetleri direnmeyen Osmanlıların onuruna, canına ve malına hürmet edeceğine dair Türkçe yazılmış bildiriler hazırlamaları gerekirdi. Yunan Konsolosu'nun ve Osmanlıların Yunan gerillaları tarafından değil, düzenli bir Yunan ordusu tarafından askerî işgal talebinde bulunmasındaki ısrar, korku gerçeğinden kaynaklanıyordu. Yunan gerillalarının Osmanlılara karşı şiddet içeren davranışlarından korkulmasından dolayı düzenli Yunan ordusunun, haksız şiddete izin vermeyecek ve Osmanlıların güvenini koruyacak basiretli liderlerin yönlendirmesi altında işgali üstlenmesi umuluyordu⁵⁸⁴.

Yunan ordusunun işgali ve Osmanlılar tarafından kabulüne ilişkin tüm bu görüşler, bilindiği gibi Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda barış görüşmelerinin başladığı bir dönemde Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis tarafından dile getirildi⁵⁸⁵. 19 Ocak 1878'de

⁵⁸² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 29/11-1-1878. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 252.

⁵⁸³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 29/11-1-1878.

⁵⁸⁴ A.y.

⁵⁸⁵ A.y.

Edirne’de barış ve ateşkesin temellerini içeren bir protokol imzalandı. Selanik valisi, halka açıklamak zorunda olduğu protokolün telgrafını aldı. Konsolos Vatikiotis, Hristiyanlar üzerinde bıraktığı izlenime odaklandı. Ateşkes haberine kamuoyunun tepkisine ilişkin olarak, haberi duyar duymaz Hristiyanları yakalayan üzüntünün tarif edilemez olduğunu çünkü “Çok yakında Yunan ordusunun Teselya, Epir ve Makedonya’yı işgal ettiğini ve devrimin genelleştirildiğini göreceklerini bekliyorlardı.” Hristiyanlar arasında bu inanç ve beklenti o kadar yerleşti ki ateşkes haberini hiçbir sebeple kabul etmediler. Aksine Yunan ordusunun çok sayıda askerle Teselya’ya girdiği ve bütün ülkenin birlikte ayaklanması için Makedonya’da işgalci birlikleri bekledikleri söylentilerinden gurur duyuyorlardı. Makedonya Rumları aynı duyguları beslemeye devam ettiler ve “Slavların ilerlemesi ve Bulgarların restorasyonu millî onurlarına zarar verdiği için her türlü fedakârlığı yapmaya ve mücadeleye girmeye hazırды.”⁵⁸⁶

Türklerin tepkisiyle ilgili olarak Konsolos Vatikiotis, Türklerin de bu barış haberleri konusunda tereddütlü olduklarını iddia etti. Aslında biraz üzülyordu çünkü Yunanistan Krallığı müdahalede geç kaldığı için Hristiyanlara ve Türklere zarar vermiş ve onları Bulgar yönetimine boyun eğmeye mecbur bırakmıştı. Türklerin, Makedonya’da yerleşik Yunan egemenliğini görme arzusu ve bunu sabırsızlıkla beklemeleri dikkat çekiciydi. Barış istemelerine rağmen ateşkes onları memnun etmedi. Hatta İstanbul’daki son değişiklikler, Sadrazam İbrahim Edhem Paşa’nın uzaklaştırılması, özellikle Ahmed Vefik Paşa’nın sadrazam olarak atanması onları çok mutlu etti. Bir “kurtarıcı” istiyorlardı. Yunanistan Krallığı daha önce hareket etseydi şüphesiz bekledikleri “kurtarıcı” olacaktı⁵⁸⁷.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis, Yunan ordusunun Makedonya’nın işgal edilmesi gerektiğine dair tüm argümanlarını tüketerek, mütarekeden sonra Bulgarların tavrından artık emin olmadığını söyledi. Konsolos Vatikiotis’in ateşkesten sonra Bulgarca konuşanların bu ateşkesi tehlikeye atmak isteyip istemeyeceğinden artık emin olmadığı görüşü, Makedonya vilayetlerinde Bulgarca konuşanlar için kilit sorunun

⁵⁸⁶ B. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 73, 25-1-1878.

⁵⁸⁷ A.y.

kötü “Türk” yönetiminden kurtulmak olduğu gerçeğiyle şekillendi. Makedonya’nın geniş bölgesindeki Selanik vilayetindeki kazalarla ilgili olarak, bu kazaların Bulgar özerkliği ile Yunan özerkliği arasında seçim yapmaları hâlinde Yunanları tercih edeceklerine inandığını vurguladı. Ancak aslında başka bir seçenek daha vardı. Bir yanda “Türk” yönetiminin devamı, diğer yanda Bulgar özerkliği idi. Bu şartlar altında Bulgar özerkliğini tercih etmek doğaldı⁵⁸⁸. Sadece belirsiz bir Slav tavrı sergileyenler değil o zamana kadar içtenlikle Helenizme bağlı olan Bulgarca konuşulan kazalar da özgür Bulgaristan’da birleşmeyi ve “Türk” egemenliğinden kurtulmayı tercih edecekti⁵⁸⁹. Altını çizdiği gibi bu tercih, sadece Bulgarca konuşanlar ve Bulgarlar için değil, Rumlar için de geçerliydi. Başka bir kaynağa göre “Hristiyanlar, Osmanlıların kötü yönetiminden kurtulmak için sadece haçı sancak olarak taşıyan Rus-Bulgarlara değil, ortaya çıkarlarsa Çingenele bile teslim olacaktı.”⁵⁹⁰

Rusya’nın yaklaşan Kongre için Bulgaristan’ı Karaferye bölgesine genişletme talepleri, Selanik vilayetinin çeşitli bölümlerinin etnografik olarak incelenmesi ihtiyacını doğurdu. Karaferye’de bir tımar çiftliğinin sahibi olan emekli İngiliz subayı Kaptan Sruge, Bâbîâli ve İngiliz Büyükelçiliği tarafından Selanik vilayetinin çeşitli bölgelerini ziyaret etmesi için yetkilendirildi. Etnografik olarak inceleyecek ve Rusya’nın iddialarının sağlam ve temelli olup olmadığını gözlemleyecekti. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu için mesele şuydu: Önümüzdeki kongreler Bulgaristan’ın sınırlarını belirleyen yerin sadece konuşulan dilini dikkate alırsa o zaman Rusya ve Bulgaristan’ın zaferi yadsınamaz olurdu⁵⁹¹.

Osmanlılar, 13 Temmuz 1878 Berlin Konferansı’nın açılışına kadar Ayastefanos Antlaşması’ndaki gibi bir Bulgaristan’ın kuruluşunu tekrarlama olasılığını ortadan kaldırmak için çeşitli çalışma ve girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı bürokratları, başta Rumlar olmak üzere Hristiyanlarla birlikte, Bâbîâliye ve Büyük Güçlerin elçilerine ve özellikle İstanbul’da kurulan özel bir komiteye yazılı bir raporun birlikte imzalanmasını

⁵⁸⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 90/2-2-1878.

⁵⁸⁹ Age., Prot. No. 188/2-3-1878.

⁵⁹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18 Nisan 1879.

⁵⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 90/2-2-1878.

tartıştılar. Söz konusu rapor kazalarının Bulgaristan’a ilhakına karşıydı ve Padişah yönetimi altında kalmalarını talep ediyordu. Sakinlerin imzalamayı reddettiği bölgelerde yetkililer ve Osmanlı beyleri onları imzalamaya ikna etmek için çağrıldı. İmzalamayı reddedenler arasında Avrathisar ve Velisa gibi sözde fazla “Bulgarlık taslayan” sakinler de vardı. Ancak bu raporu imzalamayı reddeden, Yunanistan Krallığı ile birlik arzu ve isteklerini dile getirdikleri bir başka raporu imzalayanlar da oldu⁵⁹².

13 Haziran-13 Temmuz 1878 Berlin Kongresi ile Büyük Özerk Bulgaristan üç bölüme ayrıldı: Bulgaristan Prensliği, Doğu Rumeli Özerk Bölgesi ve Osmanlılara iade edilen Makedonya. Böylece Rusların Rus yanlısı bağımsız bir “Büyük Bulgaristan” planını bozdu. Ancak durmayan Rus-Bulgar akıntısı, Makedonya Helenizmi ve Osmanlılar için büyük bir tehlike olmaya devam etti. Bulgar Makedonya’sında devrimin patlak vermesi an meselesiydi⁵⁹³. Selanik iç bölgesi hiç olmadığı kadar güvensizdi⁵⁹⁴. Türkleri ve Rumları kurtarabilecek olanın birlik olduğunu çeşitli sesler dile getirdi. Ancak Kesriyeli (Kastoryalı) Öğretmen Porphyriadis’in Nisan 1879’da Yunanistan Selanik Başkonsolosluğuna gönderdiği bir mektupta karakteristik olarak belirttiği gibi aşağıdaki nedenlerden dolayı bu yine de zordu: ya “Türk ve Yunan politikacılar derin uykuda oldukları için” ya “Türk kılıcı Hristiyanların kafasını kesmeyi bırakmadığı için” ya da “Yunan politikacılar iş birliği yapmadıkları için”⁵⁹⁵.

Makedonya’daki gelişmeleri izleyen İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi, Makedonya’daki Rusya’nın Helenizm ve Patrikhaneye karşı eylemleri teşvik ettiğine inanıyordu. Eylemleri gerçekleştiren araçlar “Bulgarlaştırma”, “Ulahlaştırma”, “Arnavutlaştırma” ve “Uniat Katolik Kilisesine (Doğu Katolik Kilisesi) cezbetme”ydi. Patrikhane uygun yollarla mücadele etmenin zorunlu olduğunu düşünüyordu. Örneğin Bulgarlaştırma söz konusu olduğunda Bulgar Eksarhlığının varlığının sadece Bulgaristan ile sınırlandırılması ve kilise bölünmesinin ortadan kaldırılması gerektiğine inanıyordu.

⁵⁹² Age., Prot. No. 500/28-3-1878.

⁵⁹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18-4-1879.

⁵⁹⁴ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 245.

⁵⁹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18-4-1879. Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 51.

“Ulahlaştırma” ile ilgili olarak ise Kilisenin Ulah dilinin kullanımını yasaklamasının bir yolu olmadığına inanıyordu. Ancak odaklanmaları gereken yer Rum eğitimini güçlendirmektir⁵⁹⁶.

Merkezî hükûmetin kontrolünden kaçan kötü Osmanlı yönetim politikasına ve Hristiyanların kazalardaki çeşitli durumlar hakkında dile getirdikleri sert şikâyetlere gelince, Patrik Ioakeim III, Bâbiâlıden reformlar yapmasını ve Girit rejimine benzer bir rejim uygulamasını istiyordu. İlgili talepleri Büyükelçiliklere de iletildi. İstanbul Büyükelçisi Andreas Kountouriotis, Yunancayı Türkçeden sonra resmî olarak tanıyarak, Patrik’in Girit sisteminin Makedonya’da uygulanmasına yönelik önerilerini paylaşıyordu⁵⁹⁷.

Rus-Bulgarizm ve Panslavizmden kurtuluş için Osmanlı-Yunan iş birliği anlatısı hâlâ en ideal çözüm olarak görülse de en azından Makedonya’nın daha Akdenizli bölgelerinde uygulanması artık imkânsız olarak görülmeye başlandı. “Kimse köylülere Tanrı’nın (Allah) inayeti, kurtarıcılar ve boyunduruktan özgürleştirenler olarak adlandırdıklarını düşündükleri Rus-Bulgarlara karşı silaha sarılmayı ve onlarla birleşmelerini engellemeyi teklif etmeye cesaret etmesin.” “Kötü niyetli İngiliz politikası, Doğu’daki Hristiyanlar arasında köleliği sürdürmeye çalıştığı inancını şekillendirmeyi başardı.”⁵⁹⁸ Başka bir deyişle sonuçta Ayastefanos Antlaşması’nın yıkılması için İngiltere’nin daha aktif bir rol oynamaya başlaması, “Türkiye”nin egemenliğine yol açacağı ve “Yunan egemenliği” rüyasına yol açmayacağı düşünülüyordu. Ancak - söylendiği gibi- Yunan egemenliği mümkün olmadığından, Rus-Bulgar özerkliğini Osmanlı kötü yönetimine tercih ediyorlardı⁵⁹⁹.

Berlin Konferansı’nın kararları hem Osmanlı hem de Rumlar tarafından kabul edilemez değildi. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis, Konferans Anlaşmasına karşı çıkarlarsa özel bir Avrupa Komisyonu tarafından üzerinde çalışılmakta olan

⁵⁹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/99/2, 1-2-1880, İstanbul, Prot. No. 323, Patrik Ioakeim’den Theodoros Diligiannis’e.

⁵⁹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1880, İstanbul, Prot. No. 1904/5-6-1880, Andreas Kountouriotis’ten Charilaos Trikoupis’e.

⁵⁹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13, 18-4-1879.

⁵⁹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/Prot. No. 90/2-2-1878.

Makedonya’da Organik adlı (Organikos) bir kanunun uygulanmasını çok yüksek bir riske atacaklarını anlamış görünüyordu⁶⁰⁰. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunda 15 Temmuz 1880’de çıkan bir yangın hakkında “Müslümanlar” tarafından söylentiler yayılmışsa da -mevcut soruşturmadan da anlaşılacağı gibi- o, Rum tarafını Büyük Güçlerin gözlerine maruz bırakacak eylemlerin engellenmesi için çaba sarf ediyordu. Söz konusu yangın ise resmî nedenlerle İstanbul’da bulunduğu sırada Selanik Başkonsolosluğunda çıktı. Başkonsolosluk görevlileri gelene kadar bir kalabalık Konsolosluğa girerek dosyaları yağmaladı. Hükûmet Konağına taşıma sırasında içinde 25 silah ve bir miktar mühimmat yer alan iki kutu bulundu. Hükûmet Konağı bunları iade etmeyi reddetti. Yunanistan İstanbul Büyükelçiliğinden Birinci Tercüman Drakopoulos, bu silahların konsolosların 1876’daki katliamından beri orada olduğunu iddia ederek defalarca Hariciye Nâzırı Abidin Paşa’dan silahları Başkonsolosluğa teslim etmesini istedi. Bu arada öfkeli söylentiler yayıldı ve yirmi Müslüman görevli, Yunan Konsolosu aleyhine Padişah’a bir telgraf gönderdi. Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı, meseleyi uzatmadan çözmek için silahların elinde kalması ve Başkonsolos Vatikiotis’in Osmanlı Devleti içinde başka bir konuma nakledilmesi gerektiği yanıtını vermiş görünüyor. Ancak Yunanistan Hükûmeti, önce Başkonsolosluğun silahlarının iade edilmesi gerektiğini, daha sonra açık gerekçeler ve itirazlar olması hâlinde Vatikiotis için görüşeceğini söyledi. Sorun için eylül ayı sonuna kadar herhangi bir anlaşmaya varılamadı. Vatikiotis, millî savunma hakkında yaptığı gizli yazışmaların ortaya çıkmasından korktuğundan Selanik’e dönmek için izin istedi (Ağustos başında geldi). Döndüğünde birçok eşyanın çalınmasına rağmen gizli postasının kurtarıldığını gördü⁶⁰¹.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Vatikiotis’in Yunan tarafının Büyük Güçlerin gözüne teşhir edilmemesi gerektiği konusundaki tutumuna ilişkin olarak, Konsolos’un Temmuz 1880’de Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Andreas Kountouriotis’e verdiği aşağıdaki haber ilginçti. Haber kendisine yine İstanbul’dayken çeşitli soydaşları

⁶⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/Selanik Konsolosluğu/P*. Logothetis’ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 271/5/1/15-2-1882.

⁶⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/99/1/Selanik*, Selanik Konsolosluğu, Vatikiotis’ten İstanbul’a, Prot. No. 827, 23-7-1880.

tarafından iletildi. Ona, Tselios adlı bir casusun ve adını bilmediği başka bir “yoldaşın”, Yunan millî mücadelesinin liderlerinden biri ve politikacı olan Leonidas Voulgaris’ten ekümenik patrik ve diğer soydaşlarla gizli müzakerelere girmek üzere İstanbul’a gönderildiğini söylediler. Amaç, Ostrovo’daki Millî Mecliste kararlaştırılanlara uygun olarak Makedonya’da yaklaşan devrimci eylemler için buharla çalışan bir sürat teknesi ve diğer finansal araçlarla donatılabilmeleri için manevi ve maddi yardım almaktı. Konsolos Vatikiotis’e bunlarla ilgili görüşü sorulduğunda bu eylemlerin, Leonidas Voulgaris’in veya Atina’da ya da başka bir yerde birkaç işçinin eseri olduğunu vurgulayarak çok zararlı olduğunu ve sadece Bulgarlara fayda sağlayacağını söyledi. Bunun nedeni, bir yandan Büyük Güçlerin Yunanistan Krallığı lehine oy birliğiyle müdahale ederek Berlin Konferansı’nda alınan kararlara, diğer yandan söz konusu “Organik” Kanun’un Makedonya’daki uygulamasına uygun değildi. Bu nedenle bu elçiler Ostrovo’daki Millî Meclis Konseyine dayanan bir görevi yerine getirdikleri için -bu Konseye göre- Makedonya Geçici Devrimci Hükûmeti, Girit ve Doğu Rumeli’de yürürlükte olana benzer bir (Organikos) Kanun’un Makedonya’da uygulanmasını diğer tüm yollarla aramak zorundaydı. Başarısızlık durumunda silahlara başvurmak zorunda kalacaklardı. Vatikiotis, bu casusların Makedonya’da bir devrimi kışkırtma eyleminin Millî Meclis tutanaklarıyla açık bir çelişki içinde olduğunu gözlemledi. Rum Patrikhanesi, Vatikiotis’in bilebildiği kadarıyla en başından beri bu tür bir eylemi açıkça reddetti. Bu casuslar, enerjilerine prestij kazandırmak ve daha inandırıcı olmak için saygıdeğer insanların desteğini aldıklarını iddia ettiler. Böylece Atina’dan K. Kalligas’ın adını ve aynı zamanda Konsolos Vatikiotis’in adını yanlış kullandılar. Konsolos, Makedonya’daki Hristiyanların, içinde bulundukları dayanılmaz koşullar nedeniyle zor durumda kaldıkları için casuslara inanmış olabileceklerinden korktu⁶⁰².

⁶⁰² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1880/Piyangolar, İstanbul’daki Pera, Selanik Başkonsolosu K. Vatikiotis’ten Büyükelçiye, Prot. No.-, 30-07-1880. Leonidas Voulgaris hakkında: Pavlos Karolidis (Παύλος Καρολίδης), *Syghronos Istoria ton Ellinon kai ton loipon laon tis Anatolis apo to 1821 mechri 1921* (Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από το 1821 μέχρι 1921) (1821’den 1921’e kadar Yunanların ve Doğu’nun diğer halklarının Çağdaş Tarihi), c. 7 (Ekdoseis Pelekanos (Εκδόσεις Πελεκάνος) (Pelekanos Yayınları), 2013). Tsirpanlis, “Oι Ellines kai i Epanastasi tou 1875 sti Vosnia kai stin Erzegovini”, s. 1-15.

1878 Berlin Antlaşması'nı, Büyük Güçlerin Osmanlı Devleti'ne karşı güçlü beyanı altında, 1881 İstanbul Antlaşması takip etti. Bununla birlikte Teselya ve Epir'in bir kısmı Yunan Krallığı'na devredildi⁶⁰³. Anlaşılan Başkonsolos Vatikiotis'in, Berlin Antlaşması uyarınca Büyük Güçlerin kararlarına, kendi çıkarlarına olmayacağı için tepkilerin tahrik edilmemesi konusunda yukarıda belirttiği husus, şimdi İstanbul Antlaşması ile haklı çıkarıldı.

Şubat 1882'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi'ne, "Türkiye" ile Yunanistan Krallığı arasında uzlaşma ihtiyacı bulunduğunu ancak ne yazık ki Bâbîâlinin kelimelerle sınırlı olduğunu belirten bir mektup yazdı. Hatta Bâbîâliyi yabancı birliklerin Helenizme karşı eylemlerini kolaylaştırmakla suçladı. Bu nedenle Said Paşa'ya sadece Rumların değil, Türklerin çıkarlarının da zarar gördüğünün anlatılması gerekirdi. İki hükûmet arasında anlayış ve iş birliğinin sağlanması için öncelikle Rum unsuruna yönelik zulmün son ermesi ve "Türk" otoritenin örgütlerinin bu konuda net talimat almış olması gerekirdi⁶⁰⁴.

Yunan tarafının suçlamaları, Makedonya'da Osmanlı yönetiminin davranışlarıyla ilgili şikâyetlerin olduğu bölgelerle ilgiliydi. Bulgar Sorunu'nun bizzat Osmanlı yönetimi ile Rumlar arasındaki ilişkileri etkilediği açıktı⁶⁰⁵. 31 Mayıs 1882'de Yunanistan Büyükelçisi Andreas Kountouriotis, Sadrazam Said Paşa ile temasa geçerek Makedonya'nın bir köyündeki Osmanlı yönetimini ilgisizlikle suçladı. Makedonya'daki Rum unsuruna karşı Bulgar, Rumen ve Avusturya eylemlerine yardım ettiğini iddia etti. Sadrazam konuyu tartışmaya istekli görünüyordu ve Yunanistan İstanbul Büyükelçisi'nden bahsettiği köyü belirtmesini istedi. Ardından Selanik valisine gerekli talimatları vereceğine söz verdi. Hatta Bâbîâlinin Makedonya vilayetlerindeki tehlikeleri püskürtmek için Yunanistan Krallığı ile iş birliğine hazır olduğunu belirtti ve Büyükelçi Andreas Kountouriotis'ten herhangi bir komployu önlemek için alınması gereken önlemler hakkında gayri resmî bir rapor göndermesini istedi⁶⁰⁶.

⁶⁰³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123.

⁶⁰⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/Prot. No. 163, 22-2-1882.

⁶⁰⁵ Age., Prot. No. 1662, 22-9-1882.

⁶⁰⁶ Age., Prot. No., 31-5-1882.

Aynı şekilde Rum tarafı da Osmanlı Devleti ile Bulgarlar arasında ortaya çıkan dinî meseleleri şikâyet etti. Ona göre Osmanlı Devleti Rum tarafının istediği çözümü sağlayamadı. Böylece “ortak düşmana” karşı ittifakın varlığı sağlanamazdı. Örneğin Eylül 1882’de Avrathisar Bölgesi’nde hem Rumlar hem de Uniat Katolik Kilisesine ait Bulgarlar bir Kilise talep ediyorlardı. Bu Bulgarlara verilecekti. Ancak Bâbîâli, bölgedeki Rum cemaatine kilise tazminatı olarak mektep için bir ev ve mezarlık için bir alan vermeyi teklif etti. Bu çözüm, kilisenin Uniat Katolik Kilisesine mensup Bulgarlara verilmesiyle Makedonya’nın Ortodoks Kilisesinden kopan mürtedlerin tapınak ve şapelleriyle doldurulacağı iddiasıyla Rumlar tarafından reddedildi. Hatta kısa zaman sonra kendilerine ait olacak payına göre kutsal mülklerin dağıtılmasından tazminat bile talep edeceklerdi. Bu çözümün de doğru olmadığı çünkü manastırlar, tapınaklar vb. yüzyıllar boyunca İmparatorluk kararnameleriyle kuruluyordu ve mal sahibi unvanı münhasıran Rumlara veriliyordu. Bu nedenle Selanik’teki Yunan Konsolosluğundan, Kilise ve milletin iyiliği için böyle bir tazminat meselesini reddetmek için Kutsal Sinodu bilgilendirmesi istendi⁶⁰⁷.

Kasım 1882’de Yunanistan Hükûmeti, Türkiye ile dostane ilişkileri pekiştirmek için” Bâbîâlidən iyi niyet kanıtı istedi. Türkiye, Helenizme “Türk kazalarında” zulmetmeye, yabancı işgalcileri korumaya ve hâlâ çözüm bekleyen sorunlarına çözüm aramamaya devam ettiği sürece karşılıklı ittifak isteklerini yerine getirmenin zor olduğu Sadrazam Said Paşa’ya ifade edildi. Bahsettiği çözüm bekleyen sorunlar arasında Rumların yeni bölgelerde varlığının tanınması, “Türkiye”deki Rum Postanesinin Osmanlılar tarafından kaldırılması ve sermaye kazançları vergisi gibi konular vardı. Sadrazam Said Paşa, birinci ve üçüncü sorunlarının çözümünü ele alacağına söz verdi ancak ikincisini çözülmesi zor bir sorun olarak nitelendirdi⁶⁰⁸.

Mart 1883’te Bulgar eksarhı; İstanbul’da, Makedonya’da Bulgar hiyerarşileri kurma çabalarının kesin başarılı olduğunu dile getirdi. Bunun nedeni, iddia ettiğine göre, Türk Hükûmetinin kendisine bu tedbire izin vereceğini vadetmesiydi. İstanbul’daki Panslav propagandasının casusları bu elverişli durumdan yararlanarak, tüm Bulgar

⁶⁰⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/Prot. No. 1662, 22-9-1882.

⁶⁰⁸ Age., Prot. No. 3117, 9/21-11-1882.

topluluklarına mektup ve genelgeler gönderip bunları cesaretle doldurdular. Bulgar başrahiplerinin atanmasının kesin yakın bir gelecekte gerçekleşeceğini belirttiler. Yaklaşan Paskalya'yı yeni başrahipleriyle kutlayacakları fikrini insanlara aşıladılar. Casuslarına ve Bulgar ileri gelenlerine, Bâbîâlinin bir Bulgar Eksarhlığı kurulmasına ilişkin İmparatorluk Fermanı'nın 10. maddesini uygulayacağına dair söz verdiğini temin ettiler. Bu bölgedeki Bulgarların toplam nüfusun üçte ikisini oluşturduğunu iddia ettikleri için Yunan makamlarının yerini Bulgar makamlarının alacağı anlamına geliyordu. Böylece onlara göre Ayastefanos Antlaşması ile öngörülen Makedonya'nın yakında özgür Bulgaristan'a ilhakı kesinlikle gerçekleşecekti⁶⁰⁹.

Bu tür güvencelerin Bulgarları cesaretlendirdiği iddia edildi. Rum toplumunda ise tam tersine acı veren bir hisse neden oldular ve bölgedeki Ortodoks makamları ve Rum cemaatlerinin seçkinlerinin cesareti tamamen kırıldı. Bâbîâlinin görüşlerini güçlendirmek için Makedonya'daki Bulgarların dinî taleplerini dinlemeye istekli olduğu ortaya çıkıyordu. Belirtildiği gibi Hükûmetin bu tutumu, yüzyıllardır Ortodoks Hristiyan başrahiplere tanınan ayrıcalıkları sınırlama eğilimi göstermeye başlayınca daha da belirginleşti. Bu sınırlamalar başrahiplerin kurullarda bulunma hakkının kaldırılmasıyla ilgiliydi. Başrahiplerin yerel yönetimlere resmî müdahale hakkını ortadan kaldırarak hem yerel yetkililer hem de Bulgar nüfusu nezdinde prestijlerini önemli ölçüde azaltıyorlardı. Bunca yıllık Panslav propagandasıyla makamlara duyulan saygı derinden sarsıldı. Hukuklarının korunması gerekli idi. Başrahiplerin önemi ve etkisi azalırsa millî çıkarlarına değerli ve gerekli katkıları kaybolurdu. Aynı zamanda sadece Şizmatiklerin (dinin aslından ayrılmış, dinden sapmış) Ortodoksluğa geri dönüşü için herhangi bir umut kaybolmakla kalmayacak, aynı zamanda Prespa ve Ohri (Ahrida), Pelagonya ve Karacaova (Almopia veya Moglena) kazalarının Bulgarca konuşan nüfusu bir bütün olarak başrahip sübvansiyonunu ödemeyi reddedecekti. Belki de Şizmayı yavaş yavaş benimseyecekti⁶¹⁰.

⁶⁰⁹ İMMA., KEMIT., AEK., *AYE./B/1883*/Bitola, Başkonsolos Dokos Yunanistan İstanbul Büyükelçisine, Prot. No.-, 15-3-1883.

⁶¹⁰ A.y.

Başkonsolos Dokos'a göre Osmanlı-Rus Savaşı'ndan ve Bulgaristan'ın bu bölgelerde kurulmasından bu yana Bulgarca konuşanlar arasındaki ırk duygusu güçlenmeye başladı. Prespa ve Ohri Metropoli kazasında 3.030 Ortodoks ve 6.003 Şizmatik ev vardı. Pelagonia Metropoli kazasında 6.459 Ortodoks aile ve 4.988 Şizmatik aile yaşıyordu. Karacaoa Metropoli kazasında 2.633 Ortodoks ve 699 Şizmatik ev vardı. Bununla birlikte üç kazasındaki köylerin çoğu Bulgarca konuşuyordu ve özgür Bulgaristan'daki Kilise rejimini destekliyorlardı. Dolayısıyla söz konusu fermanın 10. maddesine göre piskoposları seçmek için zaten bir nüfus sayımı yapılmışsa muhtemelen bu kazaların her birinin nüfusunun üçte ikisinden fazlası Bulgar tâbiyetini ve Bulgar Eksarhlığına ait olma arzusunu beyan edecekti. Başkonsolos Dokos, Ohri gibi bölgelere Bulgar başrahiplerinin yerleştirilmesinin, çoğu kazadaki Yunan millî çıkarlarını hemen tehdit etmeyeceğini belirtti ama bu, Ohri'deki Bulgarlığın prestijini artıracak ve oradaki diğer vilayetlere yayılacak olan eylemlerini güçlendirecekti. Ayrıca Bulgar eksarhının Makedonya ve Trakya'daki ekümenik patriğe ve başrahiplere hakaret etmesi, Bâbîâlinin onların lehinde olduğuna inandığını gösteriyordu. Bu nedenle ekümenik patriği ve başpiskoposları, siyasi amaçlar için çalışan ve söz konusu kazalarda Bulgarlara sistematik olarak zulmeden Yunan propagandasının casusları olarak kınama cesaretini buldu. Patrik, Bâbîâlinin önündeki bu konudaki zayıflıklarını hissetmeseydi eksarhı bir iftiracı ve ahlaksız olarak kınama cesaretine sahip olacaktı⁶¹¹.

Mayıs 1883'te İstanbul Büyükelçisi çok gizli bir telgrafla Yunanistan Hükûmetine önceki gün Osmanlı Hariciye Nâzırı Ahmed Arifi Paşa ile uzun bir görüşme yaptığını bildirdi. Yunanistan Hükûmetinin Türk unsuruyla olası bir ittifakı düşündüğünü ifade etti. Büyükelçi; tüm argümanlarıyla Osmanlı Bakanı'nı, iş birliği yaparlarsa yabancı dayatmaları başarıyla püskürtebileceklerine ikna etmeye çalıştı ve onların Bâbîâliye zarar veren hatalarına dikkat çekmeyi ihmal etmedi. Ayrıca Hariciye Nâzırı Arifi Paşa'ya Bâbîâlinin, Fatih Sultan Mehmed tarafından "Büyük Kilise"ye verilen ayrıcalıkları ortadan kaldırarak Bulgarları Osmanlı Devleti aleyhine güçlendirdiğini de belirtmeyi

⁶¹¹ A.y.

ihmal etmedi⁶¹². Konsolos bu noktada Rum Patrikhanesinin ve özellikle 1883-1884’ün ilk evresinde yaşadığı İmtiyaz Meselesi’ne atıfta bulundu⁶¹³. Konsolos ayrıca Hariciye Nâzırı’nın kendisini dikkatle dinlediğini ve Yunanistan Hükûmetinin yabancı dayatmalara karşı Türkiye’yle iş birliği yapmak için gösterdiği iyi duygulardan dolayı kendisine teşekkür ettiğini ve Padişah ve Bâbîâlinin de aynı duygularla hareket ettiğini ifade etti⁶¹⁴.

Konsolos daha sonra Sadrazam Mehmed Said Paşa’yı ziyaret etti ve aynı düşünceleri ona tekrarladı. Sadrazam Said Paşa, Yunanistan Hükûmetine Bâbîâliye karşı duygularından dolayı teşekkür etti. Gizli konuşmalarını Padişah’a ileteceğini ve Padişah’ın tatmin olacağından emin olduğunu söyledi. Bâbîâlinin “Büyük Kilise”nin imtiyazlarına saygı duyduğunu ve saygı göstermeye devam edeceğini dile getirdi. Sonunda Bâbîâli ile Patrikhane arasında bir anlaşmazlık olsaydı Padişah “ekümenik taht”ın ilgili görüşlerini dikkate alır ve anlaşmazlığın çözüleceğine inanırdı. Sonunda Sadrazam, bu gizli duyuru için Yunanistan Başbakanı Charilaos Trikoupis’e teşekkürlerini iletmesini istedi⁶¹⁵.

Yunan Konsolosu’nun yukarıdaki tartışmalardan çıkardığı değerlendirme, Bâbîâlinin gerçekten Yunanistan Krallığı’nın yardımını istediği ancak Helenizmi güçlendirmek için hiçbir şey yapmayacağı yönündeydi. Rumlarla Bulgarlar arasındaki savaşı kızıştıran “Ali Paşa” politikasını sıkı bir şekilde uygulamaya devam ediyordu çünkü bu şekilde hem Rum hem de Bulgar unsurunu “Türkiye’nin” çıkarına zayıflatacağına inanıyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi’nin bu güvensizliğinin nedeni, İmtiyaz Meselesi bağlamında Sadrazam ve Saffet Paşa’nın Patrik İoakeim’e söyledikleri idi⁶¹⁶.

⁶¹² A.y.

⁶¹³ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chilietias*, s. 855-857. Vasileios Stavridis (Βασίλειος Σταυρίδης), “Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera” («Οικουμενικοί Πατριάρχες, 1860 - Σήμερα») (“Ekümenik Patrikler, 1860’dan Bugüne”), *Katalogos Patriarchon (Κατάλογος Πατριαρχών) (Patriklerin Listesi)*, <https://www.ec-patr.org/list/index.php?lang=gr&id=313> (Erişim 16.05. 2018).

⁶¹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 992, 3-5-1883.

⁶¹⁵ A.y.

⁶¹⁶ A.y.

2.2.2 1883-1884 Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kişisel ve gelecek vadeden bir karaktere sahip olan ataerkil haklar, yasal statü ve hatta uluslararası hukuk statüsü kazanmaya başladı ve Bâbîâli tarafından imzalanan ulusötesi ve uluslararası anlaşmalarda yer aldı. 1839-1876 Dönemi'nde din özgürlüğü ve eşitliğinin ilan edildiği, ataerkil imtiyazların yeniden onaylandığı, tapınakların, mekteplerin ve hayır kurumlarının inşa edildiği Bâbîâlinin iç reformlarında da yer aldılar. 1862'de "ekümenik taht" altında bulunan padişaha mensup Ortodoks Hristiyanlarının dini ve millî işlerinin halli için Genel Nizamname çıkarıldı. Bu reformlara dayanarak Rum Patrikhanesi, Bâbîâli (1860-1862) tarafından onaylanan ve 12 üyeli iki idari organın kurulduğu Millî Tüzüğü hazırladı: halkın katılımıyla manevi işler için Kutsal Sinod ve maddi işler için Daimî Ulusal Ortak Konseyi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti millet-devlet modeline (Osmanlıcılık) yönelmeye başladı.

Ancak Patrikhanenin, artık Hükûmet politikasının önünde bir engel olarak görüldüğü ilgili tarihçilerin bir kısmı tarafından ifade edilmiştir⁶¹⁷. Hristiyanlar, devlet yetkililerinin keyfî olarak ayrıcalıklarına zarar verdiğine inandıklarından 1878 Berlin Konferansı'nda Bâbîâliyi dinî toplulukların haklarına saygı gösterilmesi konusunda yeni garantiler vermeye zorladılar. Ama yine de Hristiyanlar, ihlalin devam ettiğini hissettikleri için mutlu olmadılar, öfke birikti ve nihayet 1883'te İmtiyaz Meselesi patlak verdi. Düne kadar Ortodoksların manevi ve idari merkezi ve Osmanlı yönetiminde faydalı bir mekanizma olan Rum Patrikhanesi, artık İmtiyaz Meselesi'nde karmaşıklaştı.

XIX. yüzyılda Yunanistan Krallığı'nın kuruluşu sırasında yaşanan entrikaları ve 1897 Savaşı'nda doruğa ulaşan amansız Yunan propagandası, Osmanlı Rumlarının sadakatine artan bir gerilim getirdi ve Osmanlıcılık ilkelerine gerçek bağlılıklarını engelledi. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi tartışması, Berlin Kongresi'ne (13

⁶¹⁷ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 853-857. İmtiyaz Meselesi hakkında bk. Charis Exertzoglou (Χάρης Εξερτζόγλου), "To Pronomiako Zitima" («Το Προνομιακό Ζήτημα») ("İmtiyaz Meselesi"), *Ta Istoria (Ta Istoriaká) (Tarihi)*, 16 (1992), s. 65-84. Vasileios Kechriotis, "The Modernisation of the Empire and the 'Community Privileges': Greek responses to the Young Turk policies", *The State and the Subaltern. Society and Politics in Turkey and Iran*, ed. Touraj Atabaki (London: I. B. Tauris, 2007), s. 53-70.

Temmuz 1878) yapılan göndermelerle başladı. Bâbiâli, Berlin Konferansı'nda dinî toplulukların haklarına saygı göstermek için yeni garantiler verdi. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin ilk aşamasında Patrik Ioakeim III idi. İmtiyaz Meselesi'nin ilk aşaması diğer sebeplerin yanı sıra Patrik Ioakeim'in 1884'te "ekümenik taht"tan uzaklaştırılmasına neden oldu⁶¹⁸.

Rum Patrikhanesi, İmtiyaz Meselesi'nin ilk aşaması dönemine girmeden önce ve bu süreçte de Rum milleti içinde sorunlarla karşılaşılıyordu. Patrik cemaati ile danışmanları arasında ve aynı zamanda danışmanların kendi aralarında benzer bir görüş farklılığı gözlemleniyordu. Özellikle başrahipler olmak üzere birçok yüksek rütbeli din adamı, Başyazar Neologos Stavros Voutyras, gazeteciler ve şehrin diğer Rumları ona karşı çıkmışlardı⁶¹⁹. Özellikle Rum milleti; Patrik'i evlilik, vaftiz ve benzeri sebeplerle aşırı para alan bir kişi olarak görüyordu. Hatta Bulgar Eksarhlığının Rum Patrikhanesinden ayrılmasının bile bir para meselesi olduğunu düşünüyordu⁶²⁰. 1883 yılında Siroz Konsolosu, Patrik'i *Yunan İdealine* (Elliniko Ideodes) aykırı davranmakla suçlamıştı. Siroz Konsolosu Betsos, YDEYD Başkanı Paparrigopoulos'a Patrik'in büyük bir kayıtsızlık gösterdiğini söylemişti. Onu sadece Yunan millî mücadelesinin kazanılmasının imkânsız olduğu değil, aynı zamanda haksız da olabileceği hissini yaratmakla suçladı. Patrik'in "millî görevini yapanlara" kızgın olduğunu ve "millet için savaşınlara gizemli talimatlar gönderdiğini" söyledi. Yunanistan Siroz Konsolosu Betsos'a göre Patrik yüzünden İstanbul'daki Rumların mücadelesi terk edildi, bir kölelik ruhu hâkim oldu ve Rumların dinî ve siyasi ilkeleri arasında daha yakın bağlar geliştirmeye yönelik herhangi bir girişim imkânsızlaştı. Öte yandan YDEYD Başkanı Paparrigopoulos, Siroz Konsolosu Betsos ile yaptığı görüşmeyi Yunanistan Başbakanı Charilaos Trikoupis'e ilettiğinde Konsolos'un İstanbul meselelerinde ılımlılıktan yoksun olduğu görülüyordu. Paparrigopoulos'un görüşüne göre İstanbul Büyükelçiliği "Patrik'i manipüle etmek

⁶¹⁸ A.y. Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

⁶¹⁹ A.y. Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v' Chilikias*, s. 855-857.

⁶²⁰ Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 64.

yerine, aksine onun tarafından yönetiliyordu.”⁶²¹ Öte yandan Patrik, Osmanlı politikacıları tarafından iyi karşılanmamıştı⁶²².

Rum Patrikhanesi tarafından kriz dönemlerine ait olan belgelerde, daha İstanbul’un fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed’in Ortodoks Hristiyanlara cömertçe vermiş olduğu “vazgeçilemez” imtiyazların neler olduğu sürekli hatırlatılıyordu. “Milletimize her zaman verilmiş olan İmparatorluk imtiyazlarına göre Rum Patrikhanesi bunu yapmaktan sorumlu olduğu veya kilise mahkemelerindeki imtiyazlarımıza göre” diye belgelerde sık sık vurgulanıyordu...⁶²³. İlgili belgelerin görüntüsü aşağıdaki gözlenen ifadelerden yansıtılabilir: Akıllı ve ruhu büyük, her şeyde yiğit olan Fatih Sultan Mehmed, Roma imparatorlarının başkentini fethettiğinde, Rum milletini neyin memnun edeceğini her şekilde öğrenmeye özen gösterdi. Her şeyde bilge olduğu için büyük adam, Rum milletinin konumuna saygı duymak isteyerek devleti, yargı yetkilerini ve din adamlarının ayrıcalıklarını dikkatle inceledi. Erdemli ve merhum Sultan; patrik, metropolit, piskopos ve diğer din adamlarının yargılanmasıyla ilgili hükümleri sınıflandırmak için Ortodoks Kilisesine ve Rum halkına verilen ayrıcalıklarla ilgilendi. Bu hükümler devletin kanunu olarak dâhil edildi. Tüm bu ayrıcalıklar ve düzenlemeler onaylandı ve son derece güçlüydü. Cömertçe ihsan edilmiş bu ayrıcalıklar beş asırdan beri ilahi lütuf ile vardı. Saygın hükûmet için hiçbir zaman herhangi bir rahatsızlık ve endişeye yol açmadı. Nedeni bilinmeden kutsal imtiyazlar uygulanıyordu ve zamanla farklı bir karaktere büründü⁶²⁴. Bu ayrıcalıkların sarsılması Patrikhane açısından oldukça üzücüydü çünkü Kilise ve Rum

⁶²¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Makedonya Konsolosluğu, YDEYD’dan Charilaos Trikoupi’s’e, 26-3-1883, “Dernek Belgeleri” Adlı Alt dosyası, Paparrigopoulos’tan Charilaos Trikoupi’s’e, Prot. No. 360, 10-2-1883.

⁶²² Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 64.

⁶²³ Michail G. Theotokas (Μιχαήλ Γ. Θεοτοκάς), *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon (Νομολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήτοι της Ι. Συνόδου και του Δ.Ε.Μ. Συμβουλίου επί του Αστικού, Κανονικού και Δικονομικού Δικαίου Από του Έτους 1800 μέχρι του 1896 Μετά Σημειώσεων)* (Ekümenik Patrikhane İctihadı, yani Kutsal Sinod ve D.E.M. 1800’den 1896’ya, Notlar ile Sonra Medeni, Kanonik ve Usul Hukuku) (İstanbul: Ek tou Typografeiou Neologou (Εκ του Τυπογραφείου Νεολόγου) (Neologou Basımevi), 1897), <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/d/f/metadata-141-0000316.tkl> (Erişim 22.11. 2018), s. 140, 145.

⁶²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/İmtiyazlar hakkında Belgeler, *Alitheia* gazetesi, İstanbul’daki Elçisi, Andreas Kountouriotis’ten Dışişleri Bakanı’na (1451 numaralı Belgeye bağlı), Prot. No.-, 15-6-1884.

milletine verilen imtiyazların dokunulmaz olacağına dair sürekli olarak yüksek güvenceler almışlardı⁶²⁵. Bu nedenle beş yüzyılın saygın rejimi olan ve birçok merhum padişahın ve şimdiki Padişah “Abdülhamid Han Gazi”nin ardı ardına onayladığı eski rejime geri dönmek için yalvarıyorlardı⁶²⁶.

Halil İncılık gibi bazı tarihçilere göre Kilisenin Rum Milleti üzerindeki gücünün ve XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Dönemi’nde Kilisenin “ekümenik” bağımsız karakterinin kesintisiz olarak devam ettiği veya Fatih Sultan Mehmed’in, dünya hegemonyasını kabul eden bir belgeyi Patrik Hazretlerine sunmuş olduğu iddiaları yanlış ve uydurma bir Yunan imajıydı⁶²⁷. Halil İncılık’a göre Osmanlı Devleti Dönemi’nde İstanbul ve Balkanlarda milyonlarca Ortodoks vatandaşı varken Padişah, patriği yalnızca dinî konularda (izdivaç, miras vb.) cemaatin dinî lideri olarak kabul eden bir tayin beratı verdi. Ruhani Meclis, patriği metropolitlerden seçiyordu; ancak patriğin cemaati üzerindeki gücü, Padişah’ın beratı ile yasal nitelik kazanıyordu. Örneğin bir beratta var olan aşağıdaki ifadeden anlaşılıyor: “Nişan-ı hümayun ... hükmü oldur ki darende-i misal-i şerif Simeyon’u mahrusa-i İstanbul’da Badriyârîh nasb edüp...”⁶²⁸

İmtiyaz Meselesi’nden Padişah ile Rum Patrikhanesi arasındaki ilişkiler de etkilenmişti. Bir belgeye göre Nisan 1883’te Padişah, Başhekim Mavrogenis Paşa aracılığıyla Rumların kendisine karşı komplo düzenlediklerini ve tekrar kardeşini tahta çıkarmak istediklerini Patrik’e şikâyet etmişti. Padişah, Rumlara karşı hiçbir şey yapmadığını ve Murad’dan ne beklediklerini anlamadığını iddia etti. Padişah’ın bu sözleri üzerine Patrik, Rumların sadık tebaa olduklarına dair güvence vermişti.⁶²⁹

⁶²⁵ A.y. “Eidiseis”, *Ekklesiastiki Alitheia* (Εκκλησιαστική Αλήθεια), nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 45-47. “Ta Peri Pronomion Episima Engrafa” («Τα Περί Προνομίων Επίσημα Έγγραφα») (“İmtiyazlara İlişkin Resmi Belgeler”), *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/ y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42. Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v’ Chiliétias*, s. 858-859.

⁶²⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No.-, 15-6-1884.

⁶²⁷ İncılık, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, s. 16. “Eidiseis”, *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 45-47. “Ta Peri Pronomion Episima Engrafa”, *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42.

⁶²⁸ İncılık, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, s. 16.

⁶²⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/İstanbul’daki Büyükelçiliğe Belgeler, (444 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul’a, 3-5-1883), Yunanistan-Türkiye, İstanbul’un Rumları, Andreas Kountouriotis’ten Alexandros Kontostavlos’a, Mavrogenis, Prot. No. 930, 19-4-1883. Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 111.

Patrik'in Padişah ile yaptığı görüşmenin Yunanistan İstanbul Büyükelçiliği tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına bildirilmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı, Padişah'a verdiği tatmin edici yanıtta dolayı Patrik'e teşekkür mesajı gönderdi. Dışişleri Bakanlığına göre Padişah'a kendisinin ve Bâbîâlinin herhangi bir şikâyeti olmaması gerektiğini ancak Rum unsurunun şikâyet hakkı olduğunun vurgulanması gerektiğini de sözlerine ekledi. Fetih'ten itibaren tüm padişahlar tarafından "Büyük Kilise"de saygı duyulan ve tanınan imtiyazları ortadan kaldıran genelgeler yayımladıkları için Rumlardan gelen iş birliği teklifini dikkate almadıkları açıktı. Bâbîâli "Büyük Kilise"yi tartışmalı anlaşmazlıkları vasiyetle yargılama imtiyazlarından mahrum bırakarak ve başrahiplerin idari görevlere katılmalarını yasaklayarak "akılsız" bir politika izliyordu. Son olarak, Dışişleri Bakanlığı tarafından Patrik'ten Padişah ve Bâbîâli ile ortak olma niyetlerini vurgulaması istendi⁶³⁰. Patrik, Mayıs 1883'te Bâbîâlinin imtiyazlarla ilgili son tedbirlerini protesto etmek için Sadrazam Said Paşa'ya gittiğinde Sadrazam şöyle cevap verdi: "Ne Avrupa'da ne de Yunanistan Krallığı'nda din adamlarının sahip olmadığı bu haklardan yararlandığınız için mutlu olmalısınız. Bâbîâli uygun kararı aldı ve kararı ne Ekselansları ne de halefleri tarafından reddedilmeyecek." Yunan Devleti'nin Yunanlılar ile Osmanlı Devleti içindeki zengin Rumların ve Yunanistan Hükûmetinin, Makedonya ve Trakya'daki Yunan millî mücadelesini maddi olarak desteklediğini bildiğini söylediğinde sertleşti. Oradaki "Büyük Kilise"nin Yunanistan Hükûmetini desteklediğini de biliyorlardı. Ancak bütün bunların cesaretlerini kırmadığını ve bu tür eylemlerden korkmadıklarını vurguladı. Avrupa'ya karşı konumları öyleydi ki Yunan ve Bulgar eylemlerinden herhangi bir tehlike altında değillerdi⁶³¹.

Patrik, daha sonra Saffet Paşa'nın yanına giderek Sadrazam'a söylediklerini tekrarladı. Bâbîâli, "Büyük Kilise"ye karşı çıkmaya devam ederse kendisinin patriyarkal tahttan çekilmeye karar verdiğini de sözlerine ekledi. Patrik, Saffet Paşa'nın, Fatih Sultan Mehmed tarafından "Büyük Kilise"ye verilen imtiyazların azaltılmasını isteyerek Bâbîâlinin yanlış yaptığı yanıtını verdiğini duyurdu. Patrik'in istifasını engellemeye

⁶³⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/İstanbul'daki Büyükelçiliğe Belgeler, Dışişleri Bakanlığından İstanbul'a, Prot. No. 1050, Tarihsiz.

⁶³¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 992, 3-5-1883.

çalıştı ve ona sabırlı olmasını tavsiye etti. Bulgar Sorunu ile ilgili olarak Saffet Paşa, Rumların ve Bulgarların Makedonya'yı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemelerinden dolayı zorlu bir konu olduğunu söyledi. Bu durumda ne Rumlara ne de Bulgarlara güvenilirdi⁶³².

Rum Patrikhanesinin imtiyazların azaltılmasına ilişkin şikâyetlerine Bâbîâlidenden gelen yanıt, patrikhanelerin ve metropol kiliselerin hiçbir zaman siyasi suçlar için ceza mahkemesi statüsüne sahip olmadığıydı. Böyle bir imtiyaz yoktu. Piskoposlar, rahipler, rahibeler ve başrahiplerin herhangi bir dinî suçu varsa bu durum metropolitler tarafından dinî yasalara göre çözüldü. Bunlar hâlâ beratlarla değişmeden kaydedilmişti. Kamuya ilişkin suçlar, genel ve doğal bir kural olarak herkes kanun önünde eşit olduğundan, istisnasız olarak doğrudan hukuk mahkemelerine götürülmeliydi. İmparatorluk mahkemesinin kayıtları aracılığıyla geçmiş yüzyıllardaki hükûmetlerin elbette bu kuralı izlediği kanıtlanıyordu. Dinî cemaatlerin liderleri söz konusu olduğunda keşişlere verilen ceza doğrudan infaz ediliyordu. Eğer bu ceza metropolitlerin ve benzeri dinî liderlerin fiziksel olarak görevden alınmasını gerektiriyorsa patrikhanelere sadece haleflerini atamaları için haber veriliyordu. İstanbul'da din adamlarından oluşan bir mahkemenin veya olağanüstü bir mahkemenin kurulmasıyla ilgili olarak, aynı zamanda böyle eski bir imtiyazın olmadığı ancak böyle bir imtiyaz yaratılmaya çalışıldığı ortaya çıktı. Dolayısıyla imtiyazların uzatılmasının istenmesi başka bir konuydu ve yürürlükte bir imtiyazın olduğu ve iptal edildiği iddiası da başka bir konuydu⁶³³.

Bununla birlikte Patrikhane çok önemli imtiyazlarının tamamen değiştirildiği hatta daha fazla ortadan kaldırıldığını Bâbîâliye rapor etti⁶³⁴. Suçlanan din adamlarının tutaklanması durumlarında, papazlık prestijinin korunmasını ve kilise otoritelerine verecekleri güvence ile yeminlerinin değiştirilmesini istedi⁶³⁵. Bâbîâli 31 Mart tarihli bir mektupta Kilisenin ayrıcalıklarının gerçekten değiştirildiğini ve bu değişikliklerin yargı

⁶³² A.y. "Ta Peri Pronomion Episima Engrafa", *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42.

⁶³³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No., 15-6-1884.

⁶³⁴ "Eidiseis", *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 45-47. "Ta Peri Pronomion Episima Engrafa", *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42.

⁶³⁵ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilletias*, s. 858-859.

düzenlemeleri ve reformlar sonucunda yapıldığını kabul ediyordu. Ancak Bâbîâli 26 Mayıs tarihli bir mektupla hiçbir değişiklik yapılmadığını ve Kilisenin verilmiş olan ayrıcalıklardan yararlanamadığını iddia etti. Mektupta ayrıca imtiyazlar, cömertçe ihsan edilmiş olsa bile Bâbîâlinin bunları zaman zaman değiştirip bozabileceğinin ve sözde tavizleri (müsaadat) sürdürmek zorunda olmadığının da belirtildiği görüldü⁶³⁶.

Reformlar ve dolayısıyla imtiyazların onaylanması ve tasdik edilmesi, Osmanlı Devleti'nin gücünün, refahının ve barışçıl gelişiminin ana temellerinden biri olarak kabul edildi. Böylece büyük bir reform ilan edildiğinde bu imtiyazların saygınlığı ve dokunulmazlığı birlikte ilan edildi. "Seleflerinin örneğini gayretle takip eden ve şimdi şan ile hüküm süren Sultan Abdülhamid Han bu dinî durumu teyit etti." Bu da Anayasa'nın 11. maddesiyle açıkça ortaya kondu: "Devlet, o zamana kadar çeşitli topluluklara tanınan imtiyazları/ayrıcalıkları... korur." Sonra bu faydalı vaatler, onların gücü ve korunmalarının devamlılığı Bâbîâli tarafından da onaylandı. Hükûmet, 19 Kasım 1295 (1879) tarihli bir takirde, fethin başından itibaren Ortodoks Kilisesine tanınan imtiyazların en ufak bir miktar bile eksilmeyeceğini ilan etti. Kilise de Bâbîâlinin tüm yardımından yararlanarak, ayrıcalıklarına ve yasalarına göre aşağıdaki konularda eylemlerinde ve zevklerinde özgür olmaya devam edecekti: din adamları ve kazançları, kiliseler, manastırlar, mektepler, hayır kurumları ve bunların gayrimenkulleri, evlilik, boşanma, vasiyet, yetim malları ve başrahibin yerel meclislerde oturma hakkı. "... 'halkı seven bizim Padişahımız'ın hayırsever duyguları hiçbir şekilde resmî ve uluslararası yükümlülüklerin çiğnenmesine izin vermezdi."⁶³⁷ Osmanlı Devleti'nden gayrimüslimlere (Hristiyanlar ve Yahudiler) kendi mahkemesine başvuru hakkı, artık söz konusu oldu. O zamana kadar dinî mahkeme için adalet idaresi kutsal kanunları, Bizans kanunu, Sinod tarafından alınan kararlar ve teamül hukukuna dayanıyordu. Sonra kademeli olarak, laik (halktan gelen) hâkimler de katılmaya ve özellikle İmtiyaz Meselesi'nde dinî mahkeme

⁶³⁶ "Eidiseis", *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 45-47. "Ta Peri Pronomion Episima Engrafa", *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42.

⁶³⁷ A.y.

güçlerini kaybetmeye başladı. Rum Patrikhanesi, yüzyıllardır olduğu gibi nafaka ve vasiyet konularında yürütmeye devam etmek istedi⁶³⁸.

Öbür yandan Bâbîâlinin Rum mekteplerinin işlerine karışmaması istendi. Genel olarak Bâbîâli, 1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'ne göre milletlerin mekteplerindeki kitaplarını ve programını incelemek istedi⁶³⁹. Örneğin Maarif-i Umûmiye Heyeti, Selanik Metropolit III. Kallinikos'tan Selanik'teki Rum eğitim kurumlarının öğretmenlerinin isimlerinin, öğrenci sayılarının ve programlarının bir listesini ve aynı zamanda profesör ve öğretmenlerin diplomalarını onay için istedi. Maarif-i Umûmiye Heyeti, mekteplerin bakım kaynaklarını, öğretmenlerin vatandaşlığını, kitapları inceleyecekti. Patrik bu konularda bilgilendirildiğinde Bâbîâliye başvuracağını belirterek bu tedbirin uygulanmamasını talep etti. Bunlar Yunanlar tarafından Makedonya'daki Helenizme yeni bir darbe olarak değerlendirildi ve böylece Bâbîâlinin Helenizm düşmanlarına alet olduğu düşünüldü⁶⁴⁰.

Patrik'ten, o zamana kadar Kilisenin ve Rumların lehinde olan “Halkı Seven” (Filolaos) Padişah'ın hayırsever duygularını öven yoğun yazışmalar görüldü. Padişah'ın şiddetle sarsılan dinî rejime bir çözüm getireceğine inanıyorlardı. Kiliseyi yasal olarak temsil eden Patrikhane, Patrik, Kutsal Sinod ve Daimî Millî Karma Konsey (DMKK), en faydalı ve en güçlü Padişah'ın daimî sağlığı için ve onun şanlı ve görkemli tahtında en uzun süre kalması için dua etmekten vazgeçmeyeceklerdi⁶⁴¹. Seçkinler ve başka sakinler, Patrik'e, “Büyük Kilise”ye, Kutsal Sinoda ve DMKK'ye, Patrikhanenin imtiyazlarını koruma çabaları ve açık desteklerini göstermeleri için teşekkür mektupları gönderiyorlardı⁶⁴².

⁶³⁸ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilletias*, s. 851 ve 858-859.

⁶³⁹ Karpas, “Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 143.

⁶⁴⁰ MMEK., MTADM., EKA., DBA/B/1882İstanbul'daki Büyükelçi/Alt dosya: Evraklar, Büyükelçiliğe, P. Logothetis'ten Dışişleri Bakanlığına, Selanik, Prot. No. 2140, 15-12-1882.

⁶⁴¹ “Eidiseis”, *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 45-47. “Ta Peri Pronomion Episima Engrafa”, *Ekklesiastiki Alitheia*, nr. 9/y. 4 (İstanbul, 6 Aralık 1883), 32-42. Daimi Millî Karma Konsey (DMKK): Διαρκές Εθνικό Μικτό Συμβούλιο (Diarkes Ethniko Mikto Symvoulío).

⁶⁴² A.y.

Patrik, bu durumda 9 Aralık 1883'te ilk istifasını sundu ve Avrathisar'ın Vafiochori (Vafeiochori) köyündeki yazlık evine gitti. İkinci istifasını 16 Aralık 1883'te ve 29 Aralık'te ise üçüncü istifasını sundu. Aralık 1883'ün başından itibaren ve 1884 yılı boyunca Bâbîâlinin Patrikhane ile temasları devam etti. Patrik, Sadrazam'a özel notlarını gönderdi. Sonunda 30 Mart 1884'te Patrik nihai istifasını sundu⁶⁴³. Kutsal Sinodun ilan ettiği gibi Bâbîâli eski imtiyaz rejimlerini yeniden tanımamış olsaydı yeni bir patrik seçilmeyecekti⁶⁴⁴.

Nisan 1884'te Selanik Metropolit III. Kallinikos G. Fotiadis, Selanik Rum cemaati adına Patrikhaneye bir mektup göndererek Patrik'in *ekümenik taht*'tan (Oikoumenikos thronos) istifasına karşı olduklarını ifade etti. Selanik Rum cemaati, bu istifaya neden olan sebeplerin son derece önemli olduğunu anlayarak istifa eden Patrik'e şahsına karşı derin saygı, bağlılık ve şükran duygularını ifade etti. Mektupta Patrik'e bu duyguların tezahürlerinin şimdiye kadar ertelenmesinin, tamamen kendi iradelerinden bağımsız sebeplerden kaynaklandığı vurgulandı. Patrik'in istifası ihtiyacından duydukları üzüntü belirtiliyor ve onun cömertçe haklarını savunduğuna dair inançları sorgulanmıyordu. Aynı saygı ve güven hem millî kurumları Kutsal Sinod hem de Daimî Millî Karma Konsey için ifade edildi. Selanik Metropolit, Selanik'teki Rum cemaatinden hiç kimsenin eski imtiyazların kaldırılmasının bir reform ruhundan geldiğine ikna olmadığını belirtti. Herkes bu imtiyazların kaldırılmasının önceki birçok padişahın isteklerine aykırı olduğunu düşünüyordu. Selanik Rum cemaatinin Rum Patrikhanesine sadakat göstermesine ve mücadele etmesine devam edeceğine işaret ederek Metropolit mektubunu bitirdi⁶⁴⁵.

Nitekim Bâbîâli eski imtiyaz statülerini tanımayı kabul etti ve Patrik IV. Ioakeim'in görev süresi boyunca imtiyaz konusunu gündeme getirmedi. 17 Eylül 1884'te

⁶⁴³ Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

⁶⁴⁴ Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilletias*, s. 855-866. "Dionysios E' Patriarchis Konstantinoupoleos" («Διονύσιος Ε' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως») ("İstanbul Patrik'i Dionysios V."), *Encyclopaedia of the Hellenic World*, <http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaId=4108> (Erişim 10.03.2020). Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

⁶⁴⁵ KSMK Arş., Birkaç rahiplerden Ekümenik Patrikhane'ye 1881-1931/B'16, 8-4-1884.

ilgili bir tezkerenin çıkarılması ile imtiyazları resmen tanıdı. Ancak pratikte Patrikhane imtiyazlarının ihlali devam ediyordu çünkü devlet yargılama yetkisini tanımayarak kararlarının yürütülmesini reddediyordu⁶⁴⁶.

“İmtiyaz Meselesi” nihayet çözüldüğünde Sadrazam Said Paşa’ya Rum milletinin çeşitli kocabaşları tarafından Padişah’a bağlılık, sadakat ve minnet ifade eden teşekkür mektupları gönderildi. Din adamları, mektepler, kiliseler, vasiyetler ve nafakalar ile ilgili meselelere dair eski rejime sıkı sıkıya uyulmasını emrettiği için minnettarlıklarını dile getirdiler. Osmanlı Devleti’nin sadık tebaası olmaktan asla vazgeçmemelerine söz verdiler. Tanrı’dan Padişah’ı şanlı tahtında sıhhatli ve şanlı tutması ve Devlet’in rahatı ve sadık tebaasının refahı için iyi niyetlerinde onu desteklemesini niyaz ettiler⁶⁴⁷.

2.2.3 Patrikhanenin 1885’e Kadar Rum Nüfus Sayımında “Birinciliği” Korumak için Mücadelesi ve Siyasi Gelişmeler

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan İstanbul Büyükelçiliğine mektuplar göndererek Bâbiâlinin hâlâ Yunan çıkarlarına zarar veren kötü politikaları sürdürdüğünü vurguluyordu. Yunanistan Krallığı’nın ortaklık arzusunun samimi olduğuna Bâbiâlinin politikacılarını ikna etmek için çaba gösterilmesi gerektiğine vurguda bulunuluyordu. Osmanlı ile garantili bir ortaklık istediklerini ve bunun Bâbiâli tarafından Trakya ve Makedonya’daki komutanlarına talimat verildiği sürece yapılabileceğini belirtiyorlardı. Osmanlı, kendi çıkarlarını savunma politikasını değiştirmede düşmanlarına Yunanlar ekleneceği için işlerin daha karmaşık hâle geleceği konusunda uyarıyorlardı⁶⁴⁸.

Halkidiki’nin çeşitli köylerinde ileri gelenlerin tutuklanması ya da Selanik’teki bazı Osmanlı ileri gelenlerinin Avusturya himayesi altında Makedonya’nın özerkliğini talep etme fikrine kapıldığı söylentileri vardı. Bu durum Rum tarafının güvenini

⁶⁴⁶ IV. Ioakeim’in Patrikliği: 1884-1887. Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chilitias*, s. 855-866. “Dionysios E’ Patriarchis Konstantinoupoleos”, *Encyclopaedia of the Hellenic World*.

⁶⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Elçilik Telgrafları/Siroz, (Dışişleri Bakanlığından Londra, Paris, Viyana, Berlin, Roma ve İstanbul Elçiliklerine, 12-1-1885), B. Dışişleri Bakanı’na Yunanistan Siroz Konsolosluğu, Prot. No. 296, 28-12-1884.

⁶⁴⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 611, 27-5-1883.

sarsıyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Andreas Kountouriotis'e göre Avusturya ile ilgili haberler Yıldız Sarayı'ndakileri de rahatsız ediyordu⁶⁴⁹.

Eylül 1883'te Sadrazam Said Paşa, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Andreas Kountouriotis'e her iki devlet için daha avantajlı olduğunu düşündüğü Yunan uzlaşmasıyla ilgili hayal kırıklığına uğradıklarını söyledi. Büyükelçi Andreas Kountouriotis; cevabında Bâbîâlinin, güvencelerine rağmen uzlaşmanın temellerini hazırlamadığı, tam tersine Yunanistan Krallığı'na karşı çıktığını söylüyordu. Bâbîâlinin bu tutumu Yunan tarafını bir ittifak olasılığını tartışma konusunda isteksiz hâle getirdi. Sadrazam; yanlış anlaşıldıklarını, Yunanlarla içtenlikle barışmak istediklerini, bu tutumun büyük meseleleri son ana bırakma kötü alışkanlığından kaynaklandığını iddia etti. Gizlice anlaşmaları için çok geç olmadığını umuyordu⁶⁵⁰.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ile İstanbul'daki Yunan Büyükelçiliği arasındaki yazışmalarda belirtildiği gibi Eylül 1893'te Bâbîâli, Teselya'daki Osmanlı-Yunan Komisyonunun çalışmaları bağlamında daha dostane bir tutum sergiledi. Ancak aralarında iki açık konu vardı: Biri Osmanlı kazalarından gelen Yunan tebaanın tanınmasıydı. Görünüşe göre onlar, Yunanistan Krallığı'ndan tebaiyet almış Rumlardı. Diğer konu, bir Konsolosluk icra belgesinin kabul edilmesi⁶⁵¹.

Bulgaristan'daki Rum unsurunun baskısı nedeniyle Varna ve Kastritsio'daki Rumlar Teselya'ya göç etmek istediler. Ancak Yunanistan Hükûmeti, Helenizmi güçlendirmek için onları Makedonya'nın güney bölgelerine yönlendirmeyi tercih ediyordu. Selanik Başkonsolosu Selanik-Yaniça-Vodina-Karaferye ile Eleftherochori Limanı arasında yer alan ovayı uygun bir yer olarak önerdi. Orada işlenmemiş arazi vardı ve 10.000 kişiyi istihdam edecekti. Doğu Karadeniz Bölgesi (Pontus) Rumlarını Makedonya'ya taşınmaya ikna etmek için Trabzon konsolosu ile bile görüşmeler yapıldı. Makedonya'da Helenizmin güçlenmesine bir çözüm olarak yer değiştirme fikrinin Patrik

⁶⁴⁹ Age., İstanbul'daki Büyükelçiliğe Evraklar, İstanbul, (Dışişleri Bakanlığının İstanbul'a gönderildiği 1191 numaralı Belgeye bağlı, 16-9-1883), Andreas Kountouriotis'e Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 2171, 5-9-1883.

⁶⁵⁰ Age., Prot. No. 2186, 8-9-1883.

⁶⁵¹ Age., Prot. No. 1208, 15-9-1883. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dâhiliye Sicil-i Nüfus İdare-i Umûmiyesi*, nr. 49/59, 12 L 1301 (5 Ağustos 1884).

III. Ioakeim tarafından da tasarlandığı söylendi⁶⁵². Ancak Rumların Varna ve Doğu Karadeniz bölgesinden Makedonya'ya yerleştirilmeleri aşılmaz engellerle karşılaştı. Rumlar baskı altında kalmaya devam ettikleri için Yunanistan Bakanlar Kurulundan Teselya'daki yerleşimlerine karar vermeleri istendi⁶⁵³.

Atina'daki Osmanlı Büyükelçiliği, 1884'te Osmanlı tebaasının Yunanistan Krallığı'na vizesiz giriş yaptığını tespit etti. Makedonya ve Epir'den gelen Osmanlı tebaası olan Rumlar, Yunanistan Krallığı'na kaçarak Yunan pasaportlarıyla geri dönüyorlardı. Osmanlı Devleti'nde tebaanın Yunanistan Krallığı'na her gün vizesiz girip Yunan pasaportu ile dönmesiyle mesele tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Osmanlı Elçiliğine haber vermeden yeni pasaportları kolayca alıyorlardı. Mahallî Osmanlı Memuriyeti, sınırda Osmanlı Devleti'ne giren ve çıkan Rumların kontrolünü ihmal ediyordu. Böylece Osmanlı Devleti'nde tebaa sorunsuz bir şekilde Yunan pasaportlarıyla Osmanlı Devleti'ne geri dönüyorlardı. Bütün bunlar tabii ki hukuka aykırıydı ve vilayetlerdeki yönetime haber verilmesi ve gereğinin yapılması gerekiyordu. Yunan pasaportu ile dönenler arasında Osmanlı Devleti'nde eşkıya çeteleriyle suç işleyen ve Yunanistan Krallığı'na kaçan kişiler de vardı. Osmanlı tebaiyetini bu şekilde değiştirenlerin Osmanlı Devleti'nde yabancı olarak tanınması gerektiği vurgulandı. Ayrıca istimlak ve tevarüs hakkından da mahrum kalmaları gerekiyordu⁶⁵⁴.

Makedonya'da Helenizmin güçlenmesi için yer değiştirme düşüncelerine gelince, o zamana kadar Makedonya'daki atalarının mirasını korumak için etkili eylemlerde bulunulmasına ilişkin çok sayıda ve çeşitli düşüncelere rağmen, önceden belirlenmiş bir planın uygulanması için ciddi bir özen gösterilmediği gözlemlendi. Böylece Avrupa Türkiye'si olan o yer ve özellikle İlirya Yarımadası'nın Makedonya olarak adlandırılan kısmı hakkındaki düşünceler şu şekilde ifade ediliyordu: Makedonya; Helenizmi, Doğu'nun tüm ırklarının yaşadığı İndus Nehri'ne yayan Yunan ve Makedon lejyonları

⁶⁵² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Bulgaristan, Rumeli ve Mısır'daki Konsolosluklar, Dışişleri Bakanlığı, (Bulgaristan'dan Soydaşların Göçüne ilişkin Alt dosya), Dışişleri Bakanlığından İstanbul'a, Prot. No. 1355, 13-10-1883.

⁶⁵³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Dışişleri Bakanlığından İçişleri Bakanlığına, Prot. No. 579, 705 r' 1355, 2-2-1884.

⁶⁵⁴ BOA., DH.SN.M., nr. 49/59, 12 L 1301 (5 Ağustos 1884).

aracılığıyla eski çağlardan beri Yunan olan bir ülkeydi. Bu Doğu ırklarının her biri, Avrupa dünyasına tüm bu ülkenin kendilerine ait olduğunu ve tüm bu ülkede aynı milletten (ırk/soydaş) olanların yaşadığını göstermeye çalıştı. Bu ırkların her biri, her şekilde, diğer ırklardan olan ve yabancı komşular üzerinde millî bir etki uygulamaya çalıştı. Bu ülke, devredilemez haklarını korumak için yıllarca mücadele ettiği korkunç bir çatışmanın ve en vahşi ırk tutkularının sahnesi oldu. Şimdi Rum unsuru yalnızca güney kesimlerde ve kıyılarda refah içindeydi ancak kuzeyde ya çok azdı ya da neredeyse hiç yoktu. Bir zamanlar Rum unsurunun daha çok olduğu ve etkisinin daha yaygın olduğu şehirlerde nüfus uzun zaman önce azaldı ve bazen tamamen yok oldu. Bunun nedeni, Philip ve Büyük İskender'in ana vatanı için fetih amaçları peşinde koşanların iyi düşünülmüş ve iyi tanımlanmış planlar üzerinde çalışmasıydı. Bu, Selanik şehri bile örnek alınarak kanıtlanabilirdi⁶⁵⁵.

Makedonya Rumlarının sayılarıyla ilgili haberler pek iç açıcı değildi. O hâlde Makedonya'nın nüfusunu artırabileceği düşünülen tek yol, Rumların başka bölgelerden taşınmasıydı. Bu, aynı zamanda Helenizm düşmanlarının, normal dengeyi değiştirmek ve Helenizm merkezlerini ortadan kaldırmak için Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu iddia ederek güvenle uyguladığı bir fikirdi. 1883'te Makedonya hakkındaki düşüncelere göre Yunanlar ülkesiyle, örneğin Bulgarlar gibi, ilgilenmiyorlardı. Bir Yunan, doğası gereği esas olarak bir tüccar ve iş adamı, daha az çiftçidir; ana vatanını kolayca terk eder, zenginlik arayışı içinde tüm evrende dolaşır; ülkesinin barbar ve yabancı bir ırk tarafından fethedilip fethedilmeyeceğini umursamaz. Bulgarlar gibi ırklar için tam tersi oldu. Önemsizdiler, düne kadar hiçbir siyasi ve sosyal statüleri yoktu, Rumlar aracılığıyla yaşıyorlardı ve kırsal karakterlerinin bir sonucu olarak Helenizmin eski ülkelerini işgal etmeye başladılar. “Koca Balkan Dağlarının ötesinde yaşadıkları yerlerden gelip Trakya ve Makedonya'nın verimli bölgelerine yerleşmeye başladılar. Bu bölgelerin şehirleri Bulgar oldu ve Filibe (Plovdiv/Filippoupoli) gibi orijinal adlarını kaybettiler”⁶⁵⁶.

⁶⁵⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Askeri Bilgiler ve Hazırlıklar, a-o (3128 numaralı Belgeye bağlı, İstanbul'dan Dışişleri Bakanlığına, 21-12-1883), Edirne'deki Konsolos, “Makedonya Hakkında Bazı Düşüncüler, Prot. No.-, Tarihsiz.

⁶⁵⁶ A.y.

Helenizm, şehir ve kasabalardaki büyük Rum ticaret merkezleri aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne etki yapıyordu. Rumlarla temasa geçmek zorunda kaldıkları için ırk ve din ayrımı gözetmeksizin tüm sakinler onların etkisi altındaydı. Genellikle yöneticiler Rumların elinde kukla gibiydiler ve onların isteklerine boyun eğiyorlardı. Rumların manevi durumu dışarıdan yardıma ihtiyaç duymuyordu ve müreffehdi. Bu nedenle Rum mektepleri her zaman öne çıkıyordu ve Yunan kültürünü yayarak etkisini gösteriyordu. Rumların eğitiminin Osmanlı Devleti'nde Helenizmi koruyan şeyler olduğu fikri çok yanlış, çünkü medeniyetin taşıyıcısı olan ticaret olmasaydı Rum mektepleri ve eğitim kurumlarını sürdürmek mümkün olmazdı. Bir ülkenin sakinlerinin refahı, eğitimin gelişimine bağlıydı. Selanik'te, Siroz'da, Melnik'te, Drama'da, Edirne'de, Filibe'de ve Bulgar ve Rumen şehirlerinin çoğunda Helenizm ancak o zaman kültürel etkisini gösteriyordu ve başarılı oluyordu. Mektepleri, kendi kendilerini idame ettirdikleri için hem daha iyi hem de daha millî olarak işlev görüyorlardı. Makedonya ve Trakya'da Helenizmin gelişimi ticaretin gelişimi ile ilintiliydi. Rum tüccarlarının İstanbul'da ve Avrupa'da büyük dükkânları varken Helenizmde daha etkiliydi. Bu dönemde yabancılar Yunan mekteplerine yönelmek zorunda kalıyordu⁶⁵⁷.

Rum alışveriş merkezlerini geri getirmek amacıyla İstanbul merkezli bir bankanın kurulması için kaynak toplamaları gerekecekti ancak bankanın millî çıkarlarının ana merkezi Selanik'te olacaktı. Sermaye bulmak için Atina'daki büyük bankalar, *Millî Banka* (Ethiniki Trapeza 1841), *Genel Kredi Bankası* (Geniki Pistotiki Trapeza 1872), *Sanayi Kredi Bankası* (Trapeza Viomichanikis Pisteos, 1874) ve *Teselya Epirus Bankası* (Trapeza Ipeirothessalias 1882), *İstanbul Bankası* (Trapeza Konstantinoupoleos 1867) ve *Osmanlı Bankası*'na (1856) destek veren Galatalı bankerlerin iki binden üç bin Osmanlı lirasına kadar vermeleri önerildi. Avrupa'daki neredeyse kırk büyük Rum ticaret şubesi ve Selanik'te Rum ticaret şubeleri bile buna katıldılar. Böylece yüz yirmi bin liralık bir sermaye oluşacak ve İstanbul merkezli bir banka kurulacaktı ancak millî çıkarlarının asıl merkezi Selanik'te bir şube olacaktı. Yeni banka münhasıran Selanik merkezli Yunan net sermayesi tarafından kurulacaktı ve millî bir ihtiyacın olduğu Makedonya ve Trakya'da

⁶⁵⁷ A.y.

şube açma hakkına sahip olacaktı. Bu kurum, münhasıran millî bir işleve sahip çeşitli ticari, sınai ve zirai işletmeleri üstlenecekti. Böylece hem Yunan eğitime yardımcı olacak ve hem de Helenizmin kültürel etkisini yükseltecekti. Makedonya, Avrupa Türkiye'sinde en verimli ve henüz kullanılmayan bir bölge olduğundan, bu sermayenin değerlendirileceğinden şüphe yoktu. Bu olduğunda, Yunanistan Krallığı merkezli mevcut buharlı gemi şirketleri, şirket çıkarlarına zarar vermeden, bu bölge sakinlerini Yunan bayrağına alıştırmak için mümkün olduğunca sık Makedonya kıyılarına gitmek zorunda kalacaklardı. Bu yollarla Helenizm, etno-koruyucu etkisini yalnızca diğer ırklar ve onlara düşman milliyetler üzerinde değil hatta yerel yönetimin kendisi üzerinde de uygulayabilirdi⁶⁵⁸.

Rum milliyetçi mücadelesi bağlamında Rum olarak kaydedilen Bulgarca konuşan köylerin tekrar Rum olarak kaydedilmeme ihtimalini önlemek için çaba sarf ettikleri tespit edildi. Rumların istatistik üzerinden verdikleri millî mücadelede belki de en ilginç olanı, o zamana kadar “mümkünse Bulgarların en basiti bile” denilenlerin kendilerini Rum ilan etmeye devam edeceklerinden duydukları endişeydi. Yunan tarafı, sadece Rumların haksızlığa uğramasını engellemek için değil, aynı zamanda Rum milletinin bir bütün olarak nüfusunu güçlendirmek için de tedbirler almaya çalışıyordu. Amaç, kendilerini özellikle köylerde bulunan ve sosyal statüleri nedeniyle daha kolay ikna edilen ve Rum olarak kaydedilmeyi kabul eden bir grup insana yönlendirmektir. İstatistiksel sayıları uğruna bir mücadeleye ihtiyaçları vardı. Bahsi geçen “Bulgarların en basiti” tabirinin, okuma yazma bilmeyenleri, köylüleri kapsadığı varsayılabilir⁶⁵⁹.

1884'te Yunanistan Siroz Konsolosu Fountoulis tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına gönderilen ilgili bir belgeye göre nüfus sayımı Müslüman ve Hristiyanların olağan ayrımı ile yapıldı⁶⁶⁰. Ancak Hristiyanlar için Bulgarların Bulgar Hristiyanları olarak kaydedilmeleri gibi bir tuhaflık vardı. Başkonsolos Dokos da Yunanistan Dışişleri Bakanlığına yazdığı kendi mektubunda burada yaşayanların dine göre sayıldığını da

⁶⁵⁸ A.y.

⁶⁵⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No. 47, 19-5-1884.

⁶⁶⁰ A.y.

sözlerine ekledi. Ancak daha sonra Patrikhaneye ve Eksarhlığa ait olanların ek bir envanteri yapıldı. Rum Patriyarkal, Bulgar ise Eksarh demektir⁶⁶¹.

Rumlar, bazılarının artık Rum olarak değil de Bulgar olarak kaydedilme tehlikesini önlemek amacıyla Bâbiâli temsilcileri ile temasa geçtiler. Anlaşıldığı üzere mutasarrıf, Sayım Komisyonu başkanı ve hatta vali iş birliği yapmayı ve Rumların argümanlarını dinlemeyi kabul etti ancak nüfus sayımı sırasında yetkililerden engeller çıktı⁶⁶². Mutasarrıfın “Bulgar” kelimesini “Hristiyan” ile değiştirmek için müdahalesine rağmen, nüfus sayımı etnik köken beyanına dayanmadıysa da Bulgar Eksarhlığı tarafından yozlaştırılan nüfus sayımı görevlileri asgari düzeltmeler yaptı. Aslında belirtildiğine göre böyle bir durumda Selanik metropoloti, yine Konsolos ile istişare ederek envanter listelerini topladı ve emrettiği düzeltmenin yapılmadığını göstermek için mutasarrıfın kendisine sundu. Tezkerelerin düzeltilmesini bizzat kendisinin denetleyeceğini belirtti⁶⁶³.

Konsolos, nüfus sayımı sırasında gereken özenin gösterilmesi için hem Nüfus Sayımı Merkez Komitesi Başkanı (Derviş Bey) hem de vali ile iyi ilişkiler kurduğunu iddia etti. Çünkü Bulgar Eksarhlığının, nüfus sayımını istismar ederek Osmanlı Devleti’nin çıkarlarına zarar vermenin her yolunu bulacağını biliyordu.

Sayım Merkez Komitesi Başkanı, neler olup bittiğini doğrulamak ve sayımı yeniden ilan etmek için özel görevliler gönderecekti. Dağınık suistimaller de rapor edildi⁶⁶⁴.

Nüfus sayımı görevlileri bazen söylemeden Bulgar olarak kaydediyordu. Birine Bulgar mı “Graikos” (Rum/Yunan) mu? diye sordular. “Graikos” (Rum/Yunan) cevabını verince Yunanca konuşmayı bilip bilmediğini sordular. O kişi “Yunanca bilsem de bilmesem de ben ‘Graikos’ (Rum/Yunan) olmak istiyorum.” diye cevap verdi. Rumlar bu tür eylemlerde protestolarla karşılık veriyorlardı. Nüfus sayımı listelerini doğrulamıyorlar

⁶⁶¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Bitola, Prot. No. 392, Makedonya’da Konsolosluklar, YDEYD, “Bitola’daki Konsolos’un Raporu” Adlı Alt dosyası, Dokos’tan Dışişleri Bakanlığına, 13-9-1884.

⁶⁶² Age., Prot. No. 47, 19-5-1884.

⁶⁶³ Age., Siroz, Prot. No. 197 (1663 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığında Fountoulis’e, 6-11-1884), Makedonya’da Konsolosluklar, YDEYD, “Selanik Konsolosluğu” Adlı Alt dosyası, Siroz Konsolosu’na Belgeler, Fountoulis’ten Dışişleri Bakanlığında, 13-9-1884.

⁶⁶⁴ Age., Prot. No. 1354, 9-10-1884.

hatta yetkililerle sözlü tartışmalara giriyorlardı. Bazıları da sayım yerine giderek, isimlerinin Bulgar olarak yazıldığı listeye itiraz edip Rum olarak yazılmasını sağlıyorlardı. Konsolos, metropolitlere ve rahiplere nüfus sayımlarının yürütülmesi sırasında dikkatli olmalarını tavsiye ediyordu⁶⁶⁵.

Yunanistan Hükûmeti, nüfus sayımlarının işlenmesini kontrol etmek ve Hristiyan nüfusun Eksarhlığa ait olarak kaydedilmemesi için yönlendirmek üzere casuslar atamıştı. Örneğin 1884'te bir Yunan casusu, Yunan Konsolosu'ndan yaklaşan nüfus sayımı hakkında bilgi aldığını doğruladı. Ancak nüfus sayımının başka bir yerde başlayacağını bildiği için nüfus sayımı alanına gidecek zamanı yoktu. Ne var ki yine “Yunan milleti” nüfus sayımı örgütlenmesi düzgün bir şekilde başarılamadı. Dolayısıyla rakamlar Rum milleti için pek hayırlı olmayacaktı⁶⁶⁶.

Ancak örgütlenmeyi başardıkları durumlarda olaylar şöyle gelişti: Neredeyse tamamı Ortodoks Rum (Rum milleti) olarak kayıtlıydı ve kendi halkları tarafından çok ustaca kandırıldıkları için bu bir başarıydı. Dört köyün sakinleri dışında hiçbir Şizmatik Katolik olarak kaydedilmedi. Bu başarıya katkıda bulunan şey, nüfus sayımının Ortodoks ve Şizmatik arasındaki ayrımı içermesiydi. Çünkü birçok Bulgar Eksarhı sadece Şizmatik olarak anılmak istememekle kalmıyor, aynı zamanda bunu bir hakaret olarak kabul ediyordu. “Eksarhlar” unvanını ise memnuniyetle kabul ediyorlardı. Bundan yararlanan Rumlar, Eksarhlara Şizmatik oldukları için Ortodoks olarak kayıt olma haklarının olmadığını ve bu şekilde tescil edilmeleri gerektiğini çok ustaca söylüyorlardı. Planı anlamayan Eksarhlar, nüfus sayımı görevlilerini protesto ederek Ortodoks Rum (Rum milleti) olarak yazılıyorlardı⁶⁶⁷. Selanik vilayetinde sayılan 574.122 kişiden 123.721 Müslüman erkek, 118.297 Müslüman kadın, 170.906 Hristiyan erkek ve 161.198

⁶⁶⁵ A.y.

⁶⁶⁶ A.y.

⁶⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Makedonya'daki Konsolosluklar, YDEYD, “Konsolosluğun” Adlı Alt dosyası, Selanik Konsolosu Dokos'tan Dışişleri Bakanı Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 1395, 18-10-1884. Age., Prot. No., 1-10-1884. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Başkonsolos Dokos'tan Dışişleri Bakanı Alexandros Kontostavlos'a, Prot. No. 419, 4-1-1890.

Hristiyan kadının bulunduğu bilgisi dağıtıldı. Yani 242.018 Müslüman ve 332.104 Hristiyan vardı⁶⁶⁸. Bulgarların sayısı hakkında ise ayrı bir bilgi verilmedi.

1884 ve 1885 yılları arasında Bulgarlar Müslümanların ve Yunanların “ortak düşmanı” olmaya devam ettiler. Bu, Osmanlılar ve Rumlar arasındaki iş birliğinin gerekliliğini vurgulamak için Yunanlar tarafından öne sürülen argümandı. Bulgarlar ve Bulgar yanlıları, örneğin Sofya⁶⁶⁹, Odessa ve başka yerlerde Müslümanların kendilerine kötü davrandığını, zulmettiğini iddia ettiler. Ancak Yunanlar bunun doğru olmadığını, tam tersine Bulgaristan ve Doğu Rumeli’de örgütlenen Bulgar eşkıya çetelerinin Makedonya’da huzursuzluk çıkardıklarını iddia ettiler⁶⁷⁰. Bulgarlar, basını Rumlara karşı kullanarak, örneğin Emilios Lavelais’in iddia ettiği gibi, Makedonya’nın Rum nüfusunun yalnızca 57.480 kişi olduğunu yaydılar. Yunanlara göre ise yalnız Siroz kazasında 80 binden fazla Rum vardı⁶⁷¹. Rumlar ve Bulgarlar arasında çatışmalar sürüyordu. Bulgarlar Ocak 1885’te Avrathisar’daki Polin’de (Polyani) rahibi ayaklanmaları kışkırtmakla suçlayarak ayin sırasında kiliseden kovdular. Sadrazam Kâmil Paşa, rahibin iadesini ve faillerin cezalandırılmasını istedi. Patrik bu durumu Selanik Valisi’ne bildirdi. Ancak Selanik Valisi, Bulgarları destekleyerek ihmalkâr davrandı⁶⁷². Bunun üzerine Selanik Valisi Galib Paşa’nın yerine Hüdavendigâr Valisi Nazif Paşa tayin edildi⁶⁷³.

Bâbiâli, Bulgarlara karşı mücadele bağlamında Ocak 1885’te Yunanistan Sofya Büyükelçisi Ragavis, Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Kontostavlos’a Bâbiâlinin Bulgarlara Makedonya’da iki piskoposluk tahtı verme sözünü yerine getirmeyi reddettiğini söyledi. Bâbiâlinin İstanbul’da “Kakou-Kechagia” adlı bir Bulgar casusunu kullandığını ve Makedonya’daki Rum unsuruna yardım ettiğini bildirdi⁶⁷⁴. Birkaç gün

⁶⁶⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Selanik, Makedonya’daki Konsolosuklar, YDEYD, “Selanik Konsolosluğu” adlı Alt dosyası, Petridis’ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 1425, 24-10-1884.

⁶⁶⁹ Age., Makedonya’daki Konsolosluklar, YDEYD, “Siroz Konsolosu’na Belgeler” Adlı Alt dosyası (Siroz’un 235 numaralı Belgeye bağlı), Fountoulis’ten Alexandros Kontostavlos’a, Prot. No.-, 18-10-1884. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 12, 5-1-1885.

⁶⁷⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No.- 18-10-1884.

⁶⁷¹ A.y.

⁶⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/İstanbul Büyükelçiliğine Raporlar (98 İletim Belgesine bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul’a, 7-2-1885), İstanbul, İstanbul’dan Alexandros Kontostavlos’a, Prot. No. 93, 9/21-1-1885.

⁶⁷³ BOA., I. DH., nr. 12954/102236, 18 R 1302 (4 Şubat 1885).

⁶⁷⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 12, 5-1-1885.

sonra 9 Ocak 1885'te Kavala bölgesinden Konsolos Tsimbourakis, Yunanistan Dışışleri Bakanlığına bir brifing gönderdi. Kavala'nın daha geniş sahasında ortak çıkarları olan Rum ve Osmanlı unsurlarına yaklaşma olasılığının olduğunu savundu. Aslında Rumlarla olan yakın ilişkileri nedeniyle birçok Osmanlı etkilenmiş olabilirdi⁶⁷⁵. Şubat 1885'te İstanbul'daki Yunan Diplomat Andreas Kountouriotis, Dışışleri Bakanı Alexandros Kontostavlos'a, Bulgarların Makedonya'yı istilasını konusunda Hariciye Nâzırı Âsım Mehmed Paşa ile yaptığı görüşme hakkında bilgi verdi. Hariciye Nâzırı Âsım Paşa'nın "Yunanistan ve Türkiye'nin" çıkarlarının ortak olduğu ve Bulgar planına karşı mücadeleden ortak çıkarlar elde edeceklerini belirttiğini ifade etti. Hatta Avrupa'nın haberdar olması için Yunan basınının Bulgarların planlarıyla ilgili haberler yayımlamasını önerdi⁶⁷⁶. Helenizmin Panslavizm karşısında güçlendirilmesi için Makedonya ve Edirne'nin konsolosluk bölgelerinde siyasi daireler kurulması önerildi. Ayrıca bilgi sağlamak için uygun öğretmen ve doktorların atanması istendi. Konsolosluk makamından talimat alan bu casuslar, Rumların millî zihniyetini geliştireceklerdi⁶⁷⁷.

Bulgaristan Prensiği'nin Eylül 1885'te Doğu Rumeli'yi ilhakından önce Bulgaristan Merkezi Gizli Devrim Komitesi, çeşitli nümayişler gerçekleştirdi. Mart 1885'te Makedonya'da Bulgarların zulmüne karşı Türkler ve Rumlar tarafından Makedonya'da gösteriler düzenlendiği açıklandı. Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasının yıl dönümü başta olmak üzere mekteplerin öğrencileri nümayişler düzenledi. Yunanistan Londra, Paris, Viyana, Berlin, Roma ve İstanbul Büyükelçilikleri, her yerde duyurulması için bu hareketlerden haberdar edildi⁶⁷⁸. Ayrıca Sırp gazeteleri, Ege'ye inmek isteyen Avusturya ve Bulgaristan'dan korktukları için Yunanistan Krallığı, Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Türkiye'den oluşan bir koalisyon öneriyorlardı. *Echo* gazetesi, Rusya'nın bu koalisyonu Koca Balkan Dağları Yarımadası'ndaki güç dengesini

⁶⁷⁵ *Age.*, Prot. No. 27, 9-1-1885.

⁶⁷⁶ *Age.*, Prot. No. 410, 15/27-2-1885.

⁶⁷⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No. 1354, 9-10-1884. *Age.*, Prot. No., 1-10-1884. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 2, 23-1-1885.

⁶⁷⁸ *Age.*, Prot. No. 15, 2-3-1885.

korumak ve Avusturya'nın boyun eğme isteklerini geri çevirmek için olumlu gördüğünü bildirdi⁶⁷⁹.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou, Dışişleri Bakanı Kontostavlos'a Paskalya'da birçok kişinin kendisini ziyaret ettiğini söyledi. Başkonsolos Nikolaou, Rumenler ve Bulgarların Osmanlı'ya karşı zulmünden dolayı Rumların ancak Osmanlılarla, Osmanlıların da ancak Rumlarla bir arada yaşayabileceklerinin aşikâr olduğunu ifade etti. Rum unsurunun Osmanlılarla iş birliği ve başta Bulgarlar olmak üzere tüm yabancılara karşı bir rejimin sürdürülmesini istediğini ve birçok Osmanlının para uğruna çıkarlarını unuttuğunu ve Bulgarları Osmanlı ve Rumlara karşı teşvik ettiğini vurguladı. Selanik Polis Komutanı Selim Bey, Rumlarla Osmanlıların iş birliği yapması gerektiğini ve Bulgarların "piyonu" hâline gelen Osmanlıları cezalandıracaklarını söyledi. Makedonya'daki düzen bozulursa ve Osmanlı Devleti egemenliği elinde tutamazsa Rumlarla ittifak ilan edeceklerini de sözlerine ekledi. Rumlarla birleşeceklerine dair Büyük Güçlere telgraf çekecek, ardından Yunanistan Hükûmetine temsilciler göndereceklerdi. Bu fikirler Doktor Chr. Perdikaris üzerinden paylaşıldı. Başkonsolos Nikolaou, bu görüşlerin sadece iltifat olmadığını ve Makedonya'daki millî çıkarlarını güvence altına alabileceklerini söylemeye devam etti. Doktor Perdikaris geri döndüğünde Osmanlılar ve Rumlar arasındaki iş birliğinin seyrini planlamak için bir girişimde bulunulacaktı. Başkonsolos Nikolaou da Teselya'daki yetkililerin Osmanlılara iyi muamele etmesini, Makedonya'da Osmanlılar ile Rumlar arasında siyasi uzlaşma için emirler vermesini ve bir iş birliği planına hizmet etmesi için Larissa'da bir Türk gazetesinin çıkarılmasını önerdi⁶⁸⁰. Daha sonra Başkonsolos Nikolaou, Makedonya'daki Panslav hareketini yürütenlerin, Rumlara zulmetmeleri için Doyran eyaletindeki

⁶⁷⁹ Age., Belgrad Büyükelçiliğinin Raporları, Belgrad Büyükelçiliğinin Telgrafları, Makedonya hakkında Yunanistan ve Sırbistan arasında Anlaşmalar, "Makedonya hakkında Yunanistan ve Sırbistan arasında Anlaşmalar" Adlı Alt dosyası, Belgrad, Theodoros Diligiannis'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 32, 24-3-1885.

⁶⁸⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 16, 27-3-1885.

Osmanlı yetkililerine rüşvet verdiğini açıkladı ⁶⁸¹. Birçok Osmanlı'nın para uğruna ülke çıkarlarını unuttuğunu da sözlerine ekledi⁶⁸².

Sonunda 6 Eylül 1885'te Doğu Rumeli'den milliyetçi Bulgarlar, Osmanlı yönetimine karşı bir darbe düzenledi ve eyaleti Bulgaristan Prenslığı ile birleştirdiklerini ilan ettiler. Böylece Doğu Rumeli'yi bir darbeye işgal eden Bulgaristan, Makedonya sınırlarına ulaştı. Rusya, 7 Ekim 1879 tarihli Avusturya-Alman Antlaşması ile 1879 gibi erken bir tarihte Doğu projesinin *-the Drang nach Osten-* temellerini atan Avusturya'nın yardımıyla yapılan ilhaka karşı çıktı. Avusturya'nın doğu programı, Balkanlardaki Rus etkisini ortadan kaldırma eğilimindeydi⁶⁸³.

Sırbistan Dışişleri Bakanı, Yunanistan Krallığı ile Sırbistan arasındaki anlaşmayı, haklarını talep edebilmek için gerekli gördüğünü belirtti. Birlikte hareket ederlerse hakları tanınacaktı. Avusturya, Prusya ile anlaşırca Sırbistan'ın yapacağı tek şey, talepleri reddedilirse harekete geçmeye hazır olarak Kongrenin kararını sınırda beklemektir⁶⁸⁴. Avusturya, Makedonya'daki fetih planlarını gerçekleştirmek isteseydi Sırları sömürmekten ve onları Kuzey Makedonya'yı işgal etmeye zorlamaktan çekinmezdi. Bu tehlike, bölgede emelleri olan Yunanistan Krallığı'nı da endişelendirmesi gereken bir durumdu. Görünüşte Makedonya'yı yatıştırma bahanesiyle ordu aracılığıyla istila etmekte tereddüt etmeyecekti⁶⁸⁵. Öte yandan Almanya Büyükelçisi Radoviç, Büyük Güçlerin Bulgar hareketini onaylaması hâlinde Yunan ordusunun Makedonya'yı işgal etmeye hazır olduğunu söyledi. Bâbıâlinin Yunanistan Krallığı ve Sırbistan'ın hazırlıklarıyla daha çok ilgilendiğini ve Rusya'nın Bulgaristan'la birleşmesi ile daha az ilgilendiğini söyledi⁶⁸⁶. Yunanistan Krallığı ve Sırbistan için kritik bir andı. Yunanistan Krallığı, güçlerini savaş için seferber etti ve tarihsel haklarının tanınmasını talep etti, ancak Avrupa Güçleri

⁶⁸¹ Age., Prot. No. 20, 10-4-1885.

⁶⁸² Age., Prot. No. 16, 27-3-1885.

⁶⁸³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123.

⁶⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Belgrad Elçiliğinin Raporları, Telgraflar, Makedonya hakkında Yunanistan ve Sırbistan arasında Anlaşmalar, "Belgrad Elçiliğinin Telgrafları" Adlı Alt dosyası, Belgrad, Nasos'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 1590, 14/26-9-1885.

⁶⁸⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/İstanbul Büyükelçiliğinden Raporlar, İstanbul, Andreas Kountouriotis'ten Theodoros Diligiannis'e, Prot. No. 2528, 27-9-1885.

⁶⁸⁶ Age., Prot. No. 2514, 24-9-1885.

tarafından silahsızlanmaya zorlandı. Sırbistan, Güney Slavların Sırp önderliği altında birleşmesi için Garasanin'den ilham aldığı büyük hayallerini “havaya uçurduğunu” gördü. Gözü Kuzey Rum Makedonya'sına ve hatta daha da uzak yerlerine bakan Sırbistan'ın hırslarının bir Bulgar duvarı ve güneyde açık bir ufuk umuduyla engellenmesi tehlikesi vardı. Bu ihtimale üzülmek Bulgaristan'a savaş ilan etti ancak yenildi. Kazananların prestiji büyüktü⁶⁸⁷.

Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakı tamamlandı. Rum ve Osmanlı tarafları arasındaki müzakereler devam etti. Yunanistan Hükûmeti barışçıl tutumunu ifade etti ve Bâbîâlinin çıkarlarının Doğu Rumeli'de eski rejimi yeniden kurmaktan geçtiğini açıkladı. Sadrazam Said Paşa İstanbul Büyükelçisi Andreas Kountouriotis'in konuşmasını memnuniyetle karşıladı ve Bâbîâlinin önceki durumunun Koca Balkan Dağlarına iade edilmesi konusunda ısrar edeceğini temin etti⁶⁸⁸. Kısa bir süre sonra Aralık 1885'te Sofya'dan dönen Bâbîâlinin temsilcisi Gadban Efendi, Bulgaristan'dan Bâbîâliye bir teklif getirdi. Bu, Bulgaristan ve Türkiye arasında, Sırbistan veya Yunanistan Krallığı arasındaki herhangi bir askerî harekâtı püskürtmek için bir ittifak önerisiydi⁶⁸⁹.

⁶⁸⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123.

⁶⁸⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 2544, 1/13-10-1885.

⁶⁸⁹ Age., Prot. No. 3316, 27-12-1885.

BÖLÜM III

MAKEDONYA MESELESİ'NİN RUM CEMAATİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1 Makedonya Meselesi'nde Yeni Gelişmeler ve 1887-1891 İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi

6 Eylül 1885'te Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a bağlanmasından sonra Bulgarlar, tüm Makedonya ve Trakya'yı fethetmeyi coşkuyla istiyorlardı. Avrathisar veya Nevrokop (Nevrokopi) kasabalarından Slavca konuşanların yerleştirilmesiyle Selanik'te bir Bulgar mahallesi oluşturuldu. 1892'de Nevrokop'ta kaydedildiği gibi Bulgar nüfusunun %90'ı İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesini ve Despotluğu terk ederek Eksarhlığa katıldı. Özel kurumlar, mektepler ve Eksarhlığın dinî etkisi ile sistematik eylemler, gelecekteki fetihlerin temellerini atmaya başladı. Kendi rahipleri ile cemaatlerini düzenleyerek mekteplerde hizmet ve öğretimi kendi dillerinde kelimelerle yürütmeye başladılar. "Bulgaristan artık Ege'den uzak değildi."⁶⁹⁰

Buna ek olarak, Rumen propagandası -oldukça zayıf olmasına rağmen- Batı Makedonya ile Epirus'un Ulah köyleri arasında ve Selanik'in kendi içinde Rumen yanlısı bir his yaratmaya çalıştı. 1892'de Adliye ve Mezâhib Nezâreti ile Dâhiliye Nezâreti, Rumlar ve Ulahlar arasında süregelen dinî anlaşmazlığın normalleşmesi ve iyi yönetilmesi için Selanik vilayeti ve Manastır'ın ihtiyaçlarına yönelik talimat aldı. Rum cemaatinin ayinleri için daha fazla kiliseye ihtiyacı olduğu ortaya çıktı ancak bunların bir kısmı kapalı kaldı. Çatışma bazılarının ölümüne bile yol açtı. Bu nedenle çatışmayı önlemek için tedbirler ve kararlar alınması gerekiyordu⁶⁹¹. Rumen propagandasından daha aktif olan Sırpplar, şehirde bir mektep bile kurdular. Selanik ve Makedonya'nın diğer şehirlerindeki Rumlar, bu elektriklenen atmosferin sonuçlarını çok iyi bildikleri için bu durumu kaygıyla gördüler. Patrik'e itirazlarını ifade ederek ve büyük Avrupa Güçlerine notlar göndererek

⁶⁹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Bâbîâli Evrak Odası*, nr. 6/398, 21 L 1309 (7 Mayıs 1892). Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 123-124.

⁶⁹¹ A.y. BOA., BEO., nr. 207/15485, 08 Za 1310 (24 Mayıs 1893).

ellerinden geleni yaptılar. “Makedonya Meselesi”, Orta Doğu Sorunu’nun başka bir aşaması olarak ortaya çıktığında giderek büyük önem kazanıyordu⁶⁹².

1886’da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou, Osmanlı Devleti’nde Bâbiâli tarafından emredilen sayımlarla ilgili olarak Yunanistan Meclis Başkanı ve Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis’e yazdığı bir mektupta tüm belediye ve idari makamların iş birliğiyle yapılsa bile nüfus sayımlarının yapılmasının çok zor olduğunu belirtti. Ne cinsiyet ayrımını ne de yaş skalasını kanıtlayan zahmetli bir işti. Erkek ve kadın listeleri yoktu ve bunları listeleyecek yetkin kişilerin atanması mümkün değildi. Dolayısıyla kazaların merkezlerinden toplanabilecek bilgiler cinsiyetten bağımsız ve sınırlıydı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu, -etnolojik mücadele esas olarak bu iki unsur arasında döndüğünden- her kazada hangi millî ruhun hâkim olduğunu yani nerede Rum aklının ve nerede Bulgar aklının üstün olduğunu bilmeleri gerektiğini vurguladı. XIX. yüzyılın siyaset bilimcilerinin doktrinine kalırsa Selanik’in bir Yahudi şehri olarak kabul edilmesi gerekirdi. Ancak etnolojiye göre ve Selanik vilayetinden ayrılanlar dikkate alınarak karakterize edilirse Selanik ve kazalarının kuşkusuz Rum olduğu ortaya çıkardı. Başkonsolos Nikolaou, “şans eseri az köyde yaşayan birkaç Osmanlı dışında Selanik’e başka hiçbir ırkın girmediğini” de sözlerine ekledi. Panslav propagandası burada egemen oldu çünkü yerleşik gerçek Bulgarlar vardı. Bazıları Şizmayı benimsedi, bazıları ise Rum Patrikhanesine sadık kaldı. Şizmatikler parayla diğer Hristiyanları Ortodoks Kilisesinden ayrılmaya ve Eksarhlığı takip etmeye ikna edebildiler. Eğitim açısından bakıldığında Rum unsuru, Selanik, Kassandra, Karaferye, Yenice-i Vardar, Vodina, Ustrumca ve Doyran kazalarında tartışmasız Bulgarlardan üstündü. Avrathisar Bulgarların da yaşadığı bir yer olmasına rağmen Rumlar galip geliyordu. Bulgarlar, sadece Tikveş kazasında ve nispeten Velisa kazasında üstündü⁶⁹³.

⁶⁹² Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 124.

⁶⁹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya’daki Konsolosluklar, Selanik, Yunanistan Selanik Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına, Yöneten Nikolaou’dan Konsey Başkanı ve Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis’e, Güvenilen, Prot. No. 3, 4-1-1886.

Selanik'te Eksarhlık temsilcisini ve Şizmatik din adamlarını görevden almak mümkün olmadığı için Bulgar merkezi parçalanamadı. Eksarh kiliseleri ve Bulgar mektepleri, Bulgar cemaatinin ilerlemesine katkıda bulunuyordu. Bulgar Şizmatik tarafı sistemli bir şekilde çalışırken, Rum tarafı Şizmatikleri çekemiyordu⁶⁹⁴. 1890'da belirtildiği gibi Selanik'teki Bulgarların sayısı zaten artıyordu. Selanik'e Bulgar inşaatçı ve işçilerin gelişi bu artışın bir nedeni sayılabilir⁶⁹⁵. Bulgaristan'dan işçi kalabalığı Selanik'e akın ediyordu⁶⁹⁶. Selanik'e gelen işçileri Eksarhlık taraftarları karşılıyordu. Kiliselerine götürülüyorlardı ve Bulgarca konuşmaları işi kolaylaştırıyordu⁶⁹⁷. Selanik Eksarhlığı şehir dışında, doğuda Hamidiye yazlık semtinde Bulgar işçilere toprak veriyordu⁶⁹⁸. Evler, Bulgar Eksarhlığı temsilcisinin doğrudan denetimi altında veya burada Bulgar Eksarhlığından hibe alan ve yalnızca Şizmatiklere kredi veren üç Bulgar bankası aracılığıyla küçük taksitler hâlinde inşa ediliyordu⁶⁹⁹. Gelenler genellikle para alıyor, diğerleri yerleşmek için evler inşa ediyor ve bir kısmı arazi satın alıyorlardı. Böylece Selanik'te zamanla propaganda faaliyetleri yürüten kalıcı bir Bulgar cemaati oluştu⁷⁰⁰.

Bulgar tarafı Rusya tarafından mali olarak destekleniyordu. Bu sebeple Rum tarafı için verilen millî mücadele zordu ama durmuyordu. Kazanmanın tek yolunun Yunanistan Krallığı ana vatanının ruhu ve Makedonya ve Trakya halkının fikirleri altında yaşamak olduğunu biliyorlardı⁷⁰¹. Metropol Kilisesi ve tüm iktidardakilerle çabalarını genişleteceklerdi, böylece en azından gelen işçiler Şizmatiklere artık eklenmeyecekti. Bu amaca ulaşmak için şu önlemleri uygun gördüler: 1) Bulgar işçileri gelir gelmez karşılama görevinin rahiplere ve diğer Rumlara verilmesi gerekiyordu. Ortodoks kiliselerine götürülmeli ve onlara Rum cemaati binalarında iş bulunmalıydı. 2) İnşaatçı ve el sanatçısı loncalarının yöneticilerinin, onları özenle karşılamaları gerekecekti ve millî dava uğruna,

⁶⁹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

⁶⁹⁵ A.y., MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

⁶⁹⁶ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1890/Makedonya Konsolosluğu, Selanik Konsolosluğu Raporu, Selanik, Dokos'tan Dragoumis'e, Prot. No. 528, 15-5-1890.

⁶⁹⁷ A.y.

⁶⁹⁸ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

⁶⁹⁹ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

⁷⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1890/Prot. No. 528, 15-5-1890.

⁷⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

onlara loncaların diğer üyelerinin yararlandığı aynı hakları ve aynı kolaylıkları sağlamaları lazımdı. 3) Selanik'te yaşayan Bulgarca konuşan Ortodoksların Bulgar işçilere gelir gelmez yaklaşımları gerekiyordu. Böylece ortak bir dinî duyguyu paylaşmalarını sağlayacaklardı. Yeni gelen Bulgarlar için bir örnek olacaktı çünkü Eksarhların veya Şizmatiklerin ardışık önerilerini reddedebilenler onlardı. Bulgar Eksarhlığını ve Şizmasını kabul ederlerse kâfir olacaklarına ve “Büyük Kilisenin” lanetine uğrayacaklarına onları ikna etmeleri gerekecekti⁷⁰². Bu argüman, nüfus sayımları sırasında Bulgarların Eksarhlığa katılımı engellemek için kullanıldı⁷⁰³.

Bulgaristan'ın arkasında Rusya vardı, bu da kendisine maddi destek sağlıyordu ancak Selanik'teki Rum tarafının arkasında kendisini destekleyecek herhangi bir ekonomik gücü yoktu. Yunanistan Krallığı'nın mali zorlukları da durumu kolaylaştırmıyordu. Bu durumda yeni gelen Bulgar işçiler için yukarıdaki talebi yerine getirmek rahipler ve lonca liderleri için zordu. İş bulmak için Selanik'e gelen Bulgarlar çok fakirdiler ve yırtık pırtık giysiler giyiyorlardı. Bu yüzden yiyecek, barınak ve giyecek için çok paraya ihtiyaçları vardı. Selanik Rum cemaati bu parayı bulamayacaktı ve “Hiç kimse millî çıkarlar için bile fedakârlığı kabul etmeyecekti.”⁷⁰⁴

Bu şartlar altında Bâbîâli ile Rum tarafı arasındaki görüşmeler İstanbul'da devam ediyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Kountouriotis, Mayıs 1886'da Sadrazam Kâmil Paşa'yı ziyaret etti. Sadrazam onu memnuniyetle karşıladı ve her iki ülke için de faydalı olduğu için Yunanistan Krallığı-Osmanlı Devleti ilişkilerinin bir ittifak yoluyla sağlamlaştırılması fikrini destekledi. Büyükelçi Kountouriotis, Sadrazam Kâmil Paşa'ya Yunanistan Hükûmetinin emirlerine göre her zaman bu amaç için çalıştığını ancak başarılı olmamasının nedeninin Türklere olan güvensizlik olduğunu söyledi. Sadrazam onunla aynı fikirdeydi ama böyle bir ittifakın, bir Büyük Gücü memnun etmeyeceğini ekledi. Büyükelçi Kountouriotis, Sadrazam Kâmil Paşa'nın Avusturya'yı kastettiğini anladı⁷⁰⁵.

⁷⁰² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

⁷⁰³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No., 1-10-1884.

⁷⁰⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

⁷⁰⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/İstanbul Büyükelçisi, İstanbul Büyükelçiliğinden Raporlar, İstanbul, Kountouriotis'ten Dışişleri Bakanı Lavriotis'e, Prot. No. 797, 7-5-1886.

Osmanlı ve Rum tarafları arasındaki herhangi bir iş birliği planının Büyük Güçlerden gizli kalma endişesi, Padişah II. Abdülhamid ve Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Kountouriotis'in konuşmalarında da dile getirildi. Her iki tarafta da dostluk duyguları dile getirildikten sonra Padişah, iki komşu ülkenin aralarında daha iyi ve daha ciddi bir ilişki geliştirmesini dilediğini de sözlerine ekledi. “En küçük toprakların bile yabancı bir güç tarafından işgal edilmesinin hem Yunanistan’a hem de Türkiye’ye ve ortak çıkarlarına zarar vereceğini” belirtti. Padişah bazı önemli meseleler hakkında yorum yapmaktan kaçınsa da diğer Büyük Güçleri kışkırtmamak için tüm meseleyi gizli tutmaya ve dostane görüşmelerine mutlak güvenilen bir kişi aracılığıyla devam etmeye karar verdiler⁷⁰⁶.

Avusturya’nın Makedonya’daki müdahalesine gelince bu, özellikle Doğu Rumeli’nin Bulgaristan ile birleşmesi sürecinde iyi bilinen bir durumdu. Avusturya Doğu pazarıyla ilgileniyordu. Örneğin Viyana’dan “Avusturya Müzesi” adlı bir Avusturya şirketi, Avusturya sanayi ürünlerini Doğu’da ve Doğu ürünlerini Avrupa’da dağıtmak üzere Makedonya’ya bir Avusturya temsilcisi gönderdi. Bu, Rum asıllı Avusturyalı Senatör Doubas’tı. Avusturya ürünlerinin ve özellikle tekstil ürünlerinin sergilerini Sofya, Belgrad, İzmir, Selanik ve Trabzon’da başlattı. Çeşitli yerlerde tüketici alışkanlıkları hakkında bilgi aldıktan sonra bu şehirlerde depolar kurarlardı. Demir yolu taşımacılığının başlamasından önce tamamlanması amaçlanan ve önemli siyasi sonuçları olacak olan Avusturya ve Alman ürünlerinin Doğu’ya girmesine yönelik ekonomik bir eylemdi⁷⁰⁷.

Şizmatik Bulgarların yürüttüğü savaş çok yönlüydü. Temmuz 1886’da Bulgar çeteleri Makedonya’ya girerek Asâkir-i Şahane ile silahlı çatışmaya girdi. Selanik vilayetinden yapılan açıklamaya göre Bulgar eşkıyalarından biri tutuklandı. Bulgar Hükûmeti; Osmanlı makamlarına, tutuklanan Bulgar eşkıyasının tecavüzünü önleme sözü verdi⁷⁰⁸. Dört gün önce Melnik cihetinde takip müfrezesi sekiz kişilik bir eşkıya çetesine

⁷⁰⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1887/İstanbul Büyükelçiliklere, (831 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğe, 28-5-1887), Yunanistan-Türkiye Anlaşmalar, Kountouriotis’ten Dragoumis’e, Prot. No. 1083, 21/3-4-1887.

⁷⁰⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Makedonya’daki Konsolosluklara, Başbakan Charilaos Trikoupi’s’e, Prot. No. 521, 4-10-1888.

⁷⁰⁸ BOA., DH.MKT., nr. 1356/3, 16 L 1303 (18 Temmuz 1886).

tesadüf etti. Martini tüfeği olan bir eşkıya ölü bulundu. Diğerleri yaralı olarak firar ettiler. Daha sonra soyguncuların Selanik vilayeti tarafından ihbar üzerine takip edilip tutuklandıkları bildirildi⁷⁰⁹. Ertesi ay Dospat yaylasında Bulgarlar Selanikli Halil Kâhya'nın mandrasını kırk kadar silahla bastılar. Onu dövdüler ve küçük biraderini kaçırmakla Rumeli-i Şarki'ye götürdüler. Selanik vilayetinden gönderilen telgrafla ilgili gerekli işlemlerin yapılması istendi⁷¹⁰. Benzer şekilde aynı zamanda bir eşkıya çetesi Selanik'e tâbi Demirhisar karyesinde bir mandırayı bastı ve bir çocuk ve birkaç hayvanı kaçırdı⁷¹¹.

Birkaç ay sonra çok yönlü Bulgar mücadelesiyle ilgili olaylar arasında Yunan eğitim tahsisatı makbuzuna el konulması da vardı. YDEYD Başkanı, olayın Bulgarlar tarafından yapıldığından şikâyet etti. Yunan Konsolosluğundan hibe makbuzlarında her zaman Konsolos'un ve metropolitin isimlerinin yer almasını istedi. Aslında YDEYD'e göndericilerinin altında Konsolosluk mührünün ve Konsolosluğun baş harflerinin, Konsolosluktan yapılan ödemenin tamamının görülebilmesi için yerleştirilmesi gerekirdi⁷¹².

Osmanlı yönetiminin Bulgar çetelerine karşı almak zorunda kaldığı tedbirler de çok yönlüydü. Örneğin Temmuz 1886'da Selanikli Çoban Yuvar ve Bekçi Arif, tecavüz eden bir eşkıyanın tutuklanmasına katkılarından dolayı Bâbîâli tarafından atıyye ile ödüllendirildi. Atıyye Selanik vilayeti bütçesindeki hafiye tahsisatından mahsup edildi⁷¹³. Hatta Selanik vilayetinden eşkıya takibi için yevmiye verilmesi talebinde bulunuldu⁷¹⁴. Ayrıca Makedonya'daki Panslav komitelerinin Ağustos 1886'da topladıkları paralarla Bulgar ve Arnavut çeteleri oluşturması ve halkın huzur ve rahatını bozması nedeniyle Osmanlı makamları halkın güvenliği için sert önlemler aldı⁷¹⁵. 1886 yılının Ağustos ayının

⁷⁰⁹ Age., nr. 1355/68, 12 L 1303 (14 Temmuz 1886).

⁷¹⁰ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 1359/119, 12 Za 1303 (12 Ağustos 1886).

⁷¹¹ Age., nr. 1385/53, 02 Za 1303 (2 Ağustos 1886).

⁷¹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/ A-o, YDEYD, "Derneğin Evrakları" Adlı Alt dosyası, (845 numaralı Belgeye bağlı, YDEYD'den Dışişleri Bakanlığına, Dragoumis, 5-11-1886), Paparrigopoulos'tan Selanik, Bitola ve Siroz Konsolosluklarına, Prot. No. 717, 26-9-1886.

⁷¹³ BOA., DH.MKT., nr. 1357/14, 23 L 1303 (25 Temmuz 1886).

⁷¹⁴ Age., nr. 1361/100, 24 Za 1303 (24 Ağustos 1886).

⁷¹⁵ Age., nr. 1360/110, 18 Za 1303 (18 Ağustos 1886). Age., nr. 1365/ 77, 16 Z 1303 (15 Eylül 1886).

sonunda Selanik'teki Osmanlı makamları, emirleri takiben dikkatlerini Dersaadet Bulgar Eksarh Vekili Pirlepel Metodiya'ın Selanik'e yaptığı ziyaret, oradaki faaliyetleri ve Selanik'ten Dersaadet'e doğru yola çıkmasıyla ilgili bilginin toplanmasına yönelttiler⁷¹⁶.

Belirtildiği gibi Sırbistan da Yunanistan Krallığı ile iş birliğini düşünmeye başladı. Sırbistan, gelecekte güvenliğini sağlamak için deniz erişimi ve limanlar arıyordu. Örneğin Şubat 1887'de *Aziz Savvas Derneği* Başkanı Nikolaeviç, Yunanistan Büyükelçiliği Tercümanı Mousikos aracılığıyla YDEYD Başkanı olan Nasos'tan Makedonya'daki iki derneğin faaliyetlerini tartışmalarını istedi. Nikolaeviç, Makedonya'daki *Aziz Savvas Derneği*nin faaliyetlerinin YDEYD'nin faaliyetleriyle çelişmemesi gerektiğini ancak bunların Makedonya'nın Bulgarlaşmasına karşı bağlantılı ve ortaklaşa mücadele etmesi lüzumunu söyledi. YDEYD Başkanı da aynı fikirdeydi. Bundan sonra Sırbistan kralı, Nasos'u saraya davet etti. Sırbistan kralı, diğer şeylerin yanı sıra Güney Makedonya'da Yunanların yaşadığını ancak Sırbistan gelecekte bir devlet olarak var olacaksa denizde bir çıkışı ve limanları olması gerektiğini belirtmiş görünüyor. YDEYD Başkanı Nasos, bunun kendi kişisel görüşü olduğuna işaret ederek Sırbistan'ın denize erişiminin Adriyatik Denizi'ndeki Dıraç'ın (Duraç) üzerinden aranması gerektiğini belirtti. YDEYD Başkanı Nasos, Sırbistan kralının kendisine güvendiği göz önüne alındığında iki taraf arasındaki uzlaşmaya katkıda bulunabileceğini vurguladı. Daha sonra Yunanistan Dışişleri Bakanlığında Sırbistan ile iş birliği konusunda görüşlerini açıklamasını istedi⁷¹⁷.

1888'de İstanbul Büyükelçisi Novakoviç ve Perocanaç adlı bir arkadaşı, Yunanistan Krallığı'nın en samimi dostları ve uzlaşmanın yandaşları olarak belirtildi. Novakoviç, çeşitli görüşleri arasında Balkanlara yönelik en büyük tehdidin Rusya ve Avusturya-Macaristan'dan geldiğini ve çözümün -imkânsız gibi görünse de- Balkan Devletleri Birliğinin kurulması olduğunu belirtti. Yunanistan Krallığı ve Sırbistan'ın Makedonya'daki taleplerine gelince, bunların aşırı olmadığını ifade etti. Özellikle Sırpların kendi denizlerinin Adriyatik olduğunu bildiklerini ancak oradan çıkmanın zor

⁷¹⁶ *Age.*, nr. 1362/88, 01 Z 1303 (31 Ağustos 1886).

⁷¹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/İstanbul Büyükelçisi, İstanbul Büyükelçiliğe Evraklar, Belgrad, (521 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığında İstanbul Büyükelçiliğe, 7-9-1887), Nasos'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 43, 19-2-1887.

olması nedeniyle Ege'ye bir çıkış yolu istediklerini söyledi. Gümrük imtiyazları söz konusu olduğunda bunların Yunanistan Krallığı tarafından gönüllü olarak verilmesi gerektiğine inanıyordu ve gelecekte bir Yunan-Sırp gümrük bağlantısı olasılığını dışlamıyordu. Novakoviç, Rumların Sırp siyasetçilerin taleplerini daha sonra Selanik ve Kavala'ya iletebileceklerinden korktukları için ancak Makedonya tarihini ve gerçekliğini bilmeyenlerin böyle bir şey isteyeceğini söyledi. Novakoviç, Makedonya'nın Bulgarlara kaptırılması tehlikesine odaklanarak "Drina ve Struma nehirleri arasında" Bulgar taleplerinden söz edilmemesi gerektiğini de sözlerine ekledi. *Aziz Savvas Derneği* Başkanı Nikolaeviç ile temasa geçeceğini doğruladı. Böylece birlikte bir Yunan-Sırp iş birliği planı tasarlayabileceklerdi. Ancak Eylül 1888'in başına kadar hiçbir planın hazırlanmadığı ortaya çıktı. Nikolayeviç, bir Bizans çalışması hazırlamak zorunda olduğu için o planı hazırlamakta zorlandığını söyledi. Yakında bu plan üzerinde çalışacaktı⁷¹⁸.

İttifak, ilişkiler, iş birlikleri, antlaşmalar vb. kavramlar tüm bu yıllar boyunca duyulmaya devam etti. Görünen o ki takip eden benzer bir tartışmada Padişah'ın sırdaşları, Doğu'daki ortak çıkarlar nedeniyle Yunanistan Krallığı ile dostluk ve ittifak yapma arzusunu Büyükelçi Kountouriotis'e dile getirdiler. Büyükelçi Kountouriotis, Yunanistan Krallığı adına Osmanlılara karşı dostane duygularını dile getirerek, Osmanlı Devleti'nin gerçekten iş birliği istediğini de kanıtlaması gerektiğini vurguladı. Bunun gerçekleşmesi için, güçlü bir iş birliği anlaşması imzalamalarına yol açacak gizli istişarelere başlamaları gerekiyordu. Ancak artık Osmanlı Devleti'nin onlarla gerçekten iş birliğini istemediği için hayal kırıklığına uğradığını vurguladı. İlk sebep olarak Yunanistan Krallığı'nın bağımsızlığından bu yana ilişkilerinin ulusal meseleler açısından iyi olmadığını düşündü. İkinci sebep ise Osmanlı Devleti'nin bazı Rum esirleri Yunanistan Krallığı'na iade etmemesiydi. Bu iki sebep, Konsolos ve Yunanistan Krallığı'nın, Osmanlı Devleti'nin gerçekten iş birliği yapmak niyetinde olduğuna ve onlara karşı gerçek dostluk duyguları

⁷¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Belgrad, Bükreş Büyükelçilikleri, Arnavutluk Sorunu, Belgrad Büyükelçiliği Alt Dosya Raporları, Legation en Serbie, Belgrad, Prot. No. 148, 7-9-1888.

taşıdığına inanmamaları için yeterliydi. Bunlar, Rum ve Osmanlı tarafları arasında neden istikrarlı ve güvenli bir iş birliğinin kurulamayacağını açıklıyordu⁷¹⁹.

1888 yılında Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Makedonya’da eğitim alanında alınan tedbirler bağlamında bu tedbirlerin, Türklerin çıkarlarına veya siyasi rejimlerine aykırı olmadığını açıklamaya çalıştı. Aldıkları tedbirler, Türkiye’yi de tahrip eden dış propagandaya karşıydı. Makedonya’daki Yunan konsoloslukları yani Selanik, Manastır ve Siroz konsoloslukları aracılığıyla *Yunan Kilisesi ve Eğitimi Destekleme Komitesi*’nden Doğu’da Rum Kilisesi ve eğitimi ile ilgili para ve eylemlerin sorumluluğunu sessizce ve fark edilmeden üstlenmesini istediler. Bunun nedeni, Osmanlı Devleti’ne karşı herhangi bir işlem yapılmayacak olsa da Yunanistan Hükûmetinin olaya karıştığını öğrenmeleri hâlinde bu durum onları endişelendirebileceğiydi⁷²⁰.

Yunanların dikkatli bir şekilde yapılmayan eylemlerinin, Rumlara sürekli göz yumamayan Osmanlı yönetimince tepki çekmesi doğaldı. Örneğin Nisan 1886’nın sonlarında Osmanlı yönetimi, Yunanların Osmanlı kıyılarını ihlal etmesini önlemek için önlemler alındığını duyurdu⁷²¹. Ağustos 1886’da da Rum eşkıya ile ilgili başka bir olay, Osmanlı yönetimini meşgul etti. Alasonya (Elassona) despotunun Yunan eşkıyası tarafından fidye için kaçırılmasının ardından Serfiçe (Servia) ve Selanik’te gerekli önlemler alındı⁷²².

Seraskerlik makamı tarafından, sınır ihlallerinin önlenmesi için seyyar müfrezeler düzenlendiği ve Osmanlı-Yunan sınırındaki Osmanlı yönetimine haber verildiği bildirildi. Bunun nedeni, bir kaç gün sonra Yunan silahlarıyla donanmış ve Yunan Efsun Alaylarına ait askerî üniformalı bir eşkıyanın Manastır vilayetindeki Klisura kazası yakınında ortaya çıkmasıydı⁷²³. Şubat 1888’de Argyropoulos adlı bir adamın mektuplarının kopyaları ve elli veya altmış silahın eşkıyalara teslim edilmesiyle ilgili bir not bulundu. Bu mektuplar

⁷¹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/İstanbul Büyükelçisi, 1 Haziran-1 Aralık, İstanbul, Kountouriotis’ten Dragoumis’e, Prot. No. 1575, 30-7-1886.

⁷²⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Elçilikler ve Konsolosluklara Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, 1 Ocak-1 Haziran, Atina, Dışişleri Bakanlığında İstanbul Büyükelçiliğine, Prot. No. 115, 27-1-1888.

⁷²¹ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 490/2, 20 B 1303 (24 Nisan 1886).

⁷²² BOA., DH. MKT., nr. 1360/25, 14 Za 1303 (14 Ağustos 1886).

⁷²³ Age., nr. 1364/39, 09 Z 1303 (8 Eylül 1886).

Selanik'ten Filippos adında bir adam tarafından gönderildi. Hatta mektuplarda silahların alıcılarının isimleri de geçiyordu⁷²⁴.

Aynı şekilde Mart 1889'da Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Odası; Selanik, Manastır ve Yanya vilayetlerine Atina'da bir fesat cemiyeti kurulduğunu bildirdi. Sekiz kişi lider olarak kaydedildi. Üyeleri Selanikliler ve Giritlilerden oluşuyordu. Amaçları, Osmanlı Devleti'nin yoksun bölgelerine komiteler göndermekti. "Fesat cemiyetinin başarısı için Antik Yunan ruhunun fikirlerini yaymaya ve Rum öğrencileri hırs ve ilhamla doldurmaya özen göstereceklerdi." Avrupa profilini sağlamak için Selanik Metropolit Kilisesi içindeki sosyal bağışları teşvik edeceklerdi. Kayıtlı üyeleriyle iletişime geçerek onları uyarmak için mektup gönderiyorlardı. Atina'daki *fesat cemiyetinin* Makedonya'ya getirmeyi planladığı dolandırıcılığın önüne geçmek için bahsi geçen vilayetlerdeki Osmanlı yönetiminden gerekli incelemelerin yapılması istendi. Düzenin sağlanması için hareketlerinin dikkatlice izlenmesi gerekeceği vurgulandı⁷²⁵.

1888'de *Svoboda* gibi Bulgar gazeteleri, kooperatif olmadığını söyleyerek Osmanlı Devleti'ne yönelik tehditler yayımladı. Makedonya'dan Bulgaristan'a ait olanın Türkiye'nin iradesi dışında alınacağı tehdidinde bulundu. Ancak büyük olasılıkla bu ifadeler yalnızca Bulgarlar tarafından uygulamaya konulmayacak tehditlerdi çünkü Türklerin devam eden göçleri, eğer artarsa onlara finansal olarak fayda sağlamayacaktı. Öte yandan Türk nüfusunun Türk topraklarına bu göçünü isteyen Türkiye, böyle bir ihtimalden memnun olacaktı. Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin kurulduğu dönemden itibaren Türkiye'nin Edirne vilayetinin çoğunu ele geçirmek için bu bölgelerden Türklerin göçünü teşvik etmeye devam ettiği söylendi. Amacı, nüfuslarını etnolojik olarak Türk unsuru lehine değiştirmek ve esas olarak bölgenin Rum unsuruna zarar vermektir. Bir kısmını Küçük Asya'ya gönderiyordu⁷²⁶.

⁷²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/İstanbul Büyükelçisi, 1 Ocak-Temmuz, "1 Ocak-1 Temmuz İstanbul Büyükelçisi'ne" Adlı Alt dosyası, Bitola, Panourias'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 101, 10-2-1888.

⁷²⁵ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 499/25, 11 B 1306 (13 Mart 1889). Bk. Ekler bölümüne.

⁷²⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 521, 4-10-1888.

Şubat 1882’de Galib Paşa, Hasan Tahsin Paşa’nın yerine Selanik’e yeni vali olarak atandı⁷²⁷. Selanik Valisi Galib Paşa (Ağustos 1886-Ağustos 1891 tarihleri arasında Selanik Valisi olarak görev yaptı.), Rumlar tarafından “Bulgar yanlısı” olarak yansıtılıyordu. Hatta Bulgarlar lehine ayrımcılık suçlamasıyla ayrılması istendi. 1890’da Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Georgios Mavrokordatos, Mabeyn Başkâtibi Süreyya Paşa’dan onu görevden almasını istedi. Ancak anlaşıldığı üzere Süreyya Paşa Büyükelçi’nin görüşünü benimsemedi. Aslında Vali’nin tutumunu haklı çıkardı⁷²⁸. Genel olarak 1890’da Rum ve Osmanlı tarafları arasındaki durum daha da kötü olarak yansıtıldı. Bulgarların mektep açma taleplerine karşı Osmanlı tarafının tavrı “Hükûmetin hoşgörüsü” olarak nitelendirildi⁷²⁹. Örneğin Selanik’te Chilandari Manastırı’nın St. John Chrysostom Hücresi sahibi Rus Cyril tarafından yönetilen bir Bulgar mektebinin kurulması için Panslav propagandası eylemleri gerçekleştirildi. Mektebin amacı, Aynaroz (Athos Dağı) ve Makedonya’da propaganda yapacak gençleri yetiştirmek olacaktı. Aynı zamanda Aynaroz’da (Athos Dağı) başka bir Rus mektebi kurulacaktı⁷³⁰. “Mutasarrıf”⁷³¹ ve kaymakamın⁷³² çeşitli alanlarda Bulgarlar lehindeki itaatkâr tavrı, Selanik Valisi Galib Paşa’nın Bulgar yanlısı tavrıyla bağlantılıydı⁷³³.

Benzer şekilde Bulgarlar 1889’da Doyran’da başka bir Bulgar mektebi kurmaya teşebbüs ettiğinde Selanik Valisi Galib Paşa’nın Bulgar yanlısı olduğu şüphesi ortaya çıktı. “Aziz Kiril ile Methodius Bayramı”nda Bulgarlar oradaki kilisede ayin yapmaya ve bu vesileyle onu işgal etmeye çalıştılar. Amaçları başarısız olduğu için zemin katını tapınağa çevirdikleri bir ev satın aldılar. Ancak yerel makamlardan izin almazlarsa kapatılacağından korktukları için Ortodoks kilisesiymiş gibi Selanik Valisi’nden izin istediler. Şizmatikler olarak Bâbüâlden gerekli izni almaları kolay olmadı. Ardından

⁷²⁷ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/Selanik Konsolosluğu*/Prot. No. 271/5/1/15-2-1882.

⁷²⁸ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/Z/Siroz*, Siroz Konsolosluğu, Metaxas’tan S. Dragoumis’e, Prot. No. 154, 2/14-6-1890. *Age.*, İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos’tan St. Dragoumis’e, İstanbul, Prot. No. 1973, 14-8-1890.

⁷²⁹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/Z/Prot. No. 154*, 2/14-6-1890. *Age.*, Selanik Konsolosu Dokos’tan Dışişleri Bakanı S. Dragoumis’e, Selanik, Prot. No. 112, 12-2-1890.

⁷³⁰ *A.y.*

⁷³¹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/Z/Prot. No. 154*, 2/14-6-1890.

⁷³² *Age.*, Selanik, Prot. No. 610, Selanik Konsolosluğu, G. S Dokos’tan St. Dragoumis’e, 12-6-1890.

⁷³³ *Age.*, Prot. No. 154, 2/14-6-1890. *Age.*, Prot. No. 1973, 14-8-1890.

Selanik Metropolitisi IV. Grigorios, dolandırıcılığı derhâl Vali'ye ihbar etti. Bu kişilerin Ortodoks olması durumunda Ortodoks kiliselerinin inşası için Bâbıâlden izin almaya yetkili olan tek makam olan Rum Patrikhanesi ile yetkili başrahip aracılığıyla iletişime geçmeleri gerektiğine dikkat çekti. Ancak Selanik Vilayeti Valisi o zamana kadar Selanik Metropolitisi'nin mektubuna yanıt vermedi ve tartışmalı raporu aldığını yalnızca sözlü olarak doğruladı. Ancak bunun için Selanik Konsolosu, Vali'nin gerçeği sakladığına inanmış görünüyor⁷³⁴. Ayrıca 1890 yılında Vardari Mahallesi'nde Şizmatikler tarafından bir kilise inşa edildi ve Selanik Metropol Kilisesi ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun tepkisini kışkırtarak çalışmaya başladı. Vali'nin bu kilisedeki ayinleri engellemeye yönelik eylemleri yetersiz olarak nitelendirildi⁷³⁵.

Ancak aynı zamanda Selanik Valisi Galib Paşa, işini “adil” olarak yapmış göründü. Özellikle Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Yunanistan Dışişleri Bakanlığına Selanik'in Şizmatik Bulgarlarının satın aldıkları harap bir evin yerine *Aksios Kapısı* (Vardar veya Altın Kapısı) yakınında bir kilise inşa ettiklerini bildirdi. Bu yer bu mahallede bir ilkokula bağlıydı. Belediye Başkanlığı tarafından bir ev inşa etme izni verildi ancak sunulan plana göre bir ev değil de bir kilise inşa edildiğinin ortaya çıkması nedeniyle inşaatı engellendi. Konsolos, Bulgarların kiliseyi hâlâ gizlice inşa ettiklerini öğrenirken söz konusu mektebi ziyaret etti ve bitişikteki kiliseyi inşa eden işçileri gördü. Bunu Selanik Metropolitisi'ne bildirdi. Selanik Metropolitisi, Belediye başkanını oraya gitmeye çağırdı. Belediye başkanının bir memuru olay yerine gitti ve Bulgarların onun emrine uymadığını görünce çalışmasını yasakladı. Ancak birkaç gün sonra yeniden inşa etmeye başladılar. Daha sonra polise haber verilip oraya gittiklerinde sıradan bir kilisenin büyük kapısından çok bir eve benzeyen bir bina gördüler. Bulgarlar sütunları kalas ve kaidelerden oluşan bir bölme duvarı ile kapladılar ve “kadınlar balkonunda” (gynaikonitis) bir dizi oda oluşturdular. Böylece yasaktan kurtulmuş oldular. Daha sonra ek bölmeleri yıkarak görünen evi kolayca bir tapınağa dönüştürebilirlerdi. Bu, Doyran'da ve başka yerlerde kullanılan ve Rum Patrikhanesi tarafından zaten bilinen yeni bir

⁷³⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1890/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Yunan Kilise ve Eğitiminin desteklenmesi için Komitenin Başkanına, Prot. No. 100, 11-2-1890.

⁷³⁵ Age., Prot. No. 528, 15-5-1890.

Şizmatik yöntemiydi⁷³⁶. Bu yüzden bu Şizmatik taktiği önlemek için önlemler almak zorunda kalıyorlardı.

Ancak belirtmek gerekir ki İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin ikinci aşaması 1887 yılında başladı ve 1891 yılına kadar devam etti. Bu durum nedeniyle 19 Haziran 1890'da Patrik IV. Dionysios, Rum Patrikhanesinin yargı yetkilerini teyit etmek için Sadrazam Kâmil Paşa'yı ziyaret etti. "Bu imtiyazın beratlarla ve onaylanmış millet nizamnamelerine" dayandığını vurguladı. İki taraf arasındaki çatışma aşağıdaki ana konuya odaklanarak, patlayıcı boyutlara ulaştı: nafakalar, vasiyetler, mektep denetimleri, sanık din adamlarının kısa süreli tutuklanması, mahkemelerde din adamlarının yemini ve Bulgar Eksarhlığı piskoposlarının atanması. Patrik IV. Dionysios 23 Haziran 1890'da ilk kez istifasını sundu. Patrik Dionysios, defalarca protesto muhtıralarına rağmen Bâbîâlıden olumlu yanıt alamayınca toplamda üç kez istifasını sundu. Uzak durmak için Makrohorî'deki (Bakırköy) evine gitti. Dinî ve millî işlerin düzenlenmesi, Siroz'daki Aşağı Cuma (Irakleia veya Kato Tzoumagia veya Tzoumagia) Metropoliti Germanos başkanlığındaki iki dinî organa (Kutsal Sinod ve Daimî Millî Karma Konsey) bırakıldı. 2 Ağustos 1890'da tekrar istifasını sundu. Her iki istifa da kabul edilmedi. Bu kez Kutsal Sinod ve DMKK, Patrik'in istifasını kabul etmesi için Bâbîâliye baskı yaptılar. Bâbîâli, kilise sorunlarını çözmek için kurduğu komiteye Sinodların katılımını önerdi. Sonuçta 21 Ağustos 1890'da Patrik Dionysios, Yunanistan Krallığı, Rusya, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsız Ortodoks kiliselerine destek ve güvenleri için başvurarak Rum Patrikhanesinden ayrıldı. İstifası Batı'daki Hristiyan dünyasında bir karışıklığa neden oldu ve yabancı medya Rus askerî müdahalesinden korkularını dile getirdi⁷³⁷.

Kutsal Sinod, 28 Ağustos 1890'da ekümenik taht metropolitlerine yönelik bir genelgede Patrik'in istifa kararını tamamen dinî konularla ilgili Bâbîâlinin müdahalesine bağladı ve onun Rum Patrikhanesinden ayrılma kararını da açıkladı. Birkaç gün sonra 3

⁷³⁶ Age., Prot. No. 100, 11-2-1890.

⁷³⁷ Patrik IV. Dionysios'un Patrikliği: 1887-1891. Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera". Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v' Chilikias*, s. 857-859. "Dionysios E' Patriarchis Konstantinoupolis", *Encyclopaedia of the Hellenic World*.

Ekim 1890'da İstanbul Kilisesinin zulüm altında olduğu ifade edildi. Başkent'in ve kademeli olarak birçok kazanın Ortodoks kiliseleri kapatıldı ve 3 Ekim 1890'dan 24 Aralık 1890'a kadar herhangi bir ayin yapılmadı. Sadece acil durumlarda evde vaftiz ediliyorlardı ve mezarlara gömülüyorlardı, ancak tören yapılmıyordu. Bu, uluslararası ilgi gören ve Bâbîâlîde endişe yaratmaya başlayan son protesto biçimiydi. Atina, Selanik, Siroz, İzmir, Midilli, Yanya ve Preveze gibi birçok şehirde İstanbul Rum Patrikhanesine destek gösterileri düzenlendi. Bu eylem, Rum Patrikhanesinin Bâbîâlî ile ilişkilerinde büyük bir sıkıntıya yol açtı ve Bâbîâlîde bir başka önemli soruna neden oldu⁷³⁸.

Ancak ilgili bir belgede Rum Patrikhanesi, Ekim 1890'da Selanik Metropol Kilisesine, dinî ve millî çıkarlarının yararına Slav ayinlerini durdurmasını ve tapınakları derhâl kapatmasını emrettiğinde Selanik Metropoliti'nin yanıtının şu şekilde olduğu kaydedildi: Ancak Aşağı Cuma Metropoliti Germanos'un cevabını aldıktan sonra böyle davranacaktı. Daha sonra Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, İstanbul Büyükelçiliğinden ilk olarak Selanik Metropoliti'ne gönderdiği mektubu hemen Aşağı Cuma Metropoliti'ne göndermesini istedi çünkü bölgenin diğer başpiskoposları, buna uymak için önce Selanik Metropoliti'nin ne yapacağını görmek istiyorlardı. Ama Selanik Metropoliti'nin kendisi önce Aşağı Cuma Metropoliti'nin cevabını bekliyordu. Dolayısıyla Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin bu durumunda Büyük Kilise içinde de çatışmalar yaşandı. Daha önce Başkonsolos Dokos, İstanbul'daki Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos'a Rum metropolitleri altındaki Slav dinî törenlerinin ancak Sinod Genelgesi'nin açık emriyle sona ereceğini bildirdi⁷³⁹.

Bâbîâlî, daha fazla sıkıntı çıkmasını önlemek için *Ekklesiastiki Alitheia* Patrik dergisinin ve *Anatolikos Astir* gazetesinin yayını süresiz olarak askıya aldı. 28 Ağustos 1890'da Ortodoksların ve Ermenilerin Patrikhane imtiyazları konusunu incelemek üzere bir nâzırlık komisyonu kurup bazı düzeltmeler yapmasına rağmen Rum Patrikhanesi tarafından yetersiz görüldü⁷⁴⁰.

⁷³⁸ A.y. Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 859-861.

⁷³⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/B/1890/Makedonya'daki Konsolosluklar, "Selanik Başkonsolosu" Adlı Alt dosyası, Selanik, Dokos'tan Dragoumis'e, Prot. No. 1100, 16-10-1890.

⁷⁴⁰ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 859-860.

Sonunda Bâbîâli, Rus müdahalesi korkusu üzerine iç kargaşayı çözdü⁷⁴¹. 24 Aralık 1890'da Noel arifesinde, Rus Çarı'nın savaş tehdidi altında Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi çözüldü. Patrik V. Dionysios, Rus müdahalesinin farkındaydı ve bu nedenle sorun çözülene kadar tavizsiz bir duruş sergilemeye devam etti⁷⁴². Bu amaçla 24 Aralık 1890 Noel arifesinde Kutsal Sinod ve Daimî Millî Karma Konsey Kilisesi meclislerinin üyelerini davet etti ve İmtiyaz Meselesi'nin çözümü için bir sözleşme imzaladılar. Bu olumlu gelişmenin ardından Patrik Dionysios, kiliseleri en geç 25 Aralık'ta gece yarısına kadar açması ve Noel'i kutlaması için piskoposlara alelacele telgraflar gönderdi⁷⁴³. 25 Aralık'ta Ortodoks Hristiyanlar Noel Günü'nü kutladılar⁷⁴⁴. Bâbîâlinin Noel arifesinde Rum Patrikhanesi sorununa son verme kararı kesinlikle tesadüfî değildi. Ortodoks Hristiyanlar için Noel'in büyük dinî önemi, Bâbîâlinin en azından soruna etkileyici bir son vermesi ve memnuniyetsizliği daha da büyümeden yatıştırması için iyi bir fırsattı. O gün Hristiyanlar bu bayramı sevinçle kutlayabildiler ve böylece önceki durumlarına daha kolay dönebildiler. Noel kutlamaları sayesinde İmparatorluk içindeki ve dışındaki her Hristiyan'ın pozitif psikolojisi, Osmanlı Devleti'nin sunduğu çözüme ancak olumlu etki edebilirdi.

Yaklaşık bir ay sonra İmparatorluk Kararnamesi'yle onaylanan 22 Ocak 1891 tarihli Sadrazam Genelgesi'nin yayımlanmasıyla Bâbîâli İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin imtiyazlarını tanıdı⁷⁴⁵. Bir zamanlar çok geniş olan ve nihayet birkaç on yıl önce birçok varyasyonla ciddi şekilde sınırlandırılmaya başlayan kilise mahkemelerinin yargı yetkisini kabul etti. 27 Ocak 1891'de Patrik Dionysios, Bâbîâli tarafından Patrik haklarının resmen tanınmasından sonra Rum Patrikhanesine döndü. 31 Ocak 1891'de Patrik ve Sinod Genelgesi ile Patriklik görevini üstlendiğini kazalardaki

⁷⁴¹ Age., s. 859 ve 862.

⁷⁴² Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

⁷⁴³ Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 859 ve 862 "Dionysios E' Patriarchis Konstantinoupoleos", *Encyclopaedia of the Hellenic World*.

⁷⁴⁴ Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

⁷⁴⁵ Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 862-864. Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 34. "Oristikî Lysi Pronomiakou Zitimatos" («Οριστική Λύση Προνομιακού Ζητήματος») ("İmtiyaz Meselesi'nin Nihai Çözümü"), *Neologou (Neolόγou)*, nr.-/y.- (Atina, 23 Ocak 1891), 1.

başrahiplerine bildirdi. Ayrıca Sadrazam Genelgesi'nin tam olarak uygulanmasını ve onların başkanlığı veya kayyumlarının başkanlığı altında iki kilise mahkemesinin kurulması çağrısında bulundu. Doğru rahiplerden oluşan dinî mahkeme, manevi işlerle uğraşmış olacaktı; maddi tazminat davaları ise Daimî Millî Karma Konsey mahkemelerinde görülecek ve saygıdeğer laikler katılacaktı. Rum cemaati mekteplerinin iyi işlemesi için piskoposların, Mektep Dairesinin üyelerinin ve öğretmenlerin seçilmesi ile ilgilenmeleri ve mevcut siyasal rejimin ve öğrencilerin ahlaki ve dinî gelişimine aykırı olmamak için derslerin içeriğini kontrol etmeleri gerekmekteydi. Ayrıca piskoposların rahiplere iyi bir örnek oluşturmalarını ve mahkemelere yol açan faaliyetlerden kaçınmalarını tavsiye etmeleri gerekti⁷⁴⁶.

Dolayısıyla bazı piskoposların bu hususun ele alınması hakkındaki iç anlaşmazlıklarına rağmen Patrik V. Dionysios ve kendisine destek veren Aşağı Cuma Metropolitleri Germanos ve Derkoi Metropolitleri Kallinikos'un kararlı duruşu ve İstanbul Rum Patrikhanesinin hakları savunma mücadeleleri olumlu bir sonuç verdi. Rum Patrikhanesinin imtiyazları muhafaza edilmesine veya serbest bırakılmasına rağmen Bulgar Eksarhlığının "beratları" meselesi açık kaldı. Patrik V. Dionysios, ölümüne kadar (25 Ağustos 1891), siyasal iktidara meydan okumadan dinî ve sosyal yönetimin yeniden düzenlenmesi için gayretle çalıştı⁷⁴⁷.

Aralık 1891'de Selanik Metropol Kilisesinden Metropolit II. Sophronios, İstanbul'daki Kutsal Sinoda Selanik Sırlarından kaynaklanan bir sorunu bildirdi. Sırlar, her zamanki gibi "Büyük Kilisenin" emri olmadan Selanik Valisi Galib Paşa'ya ve Mekteplerin Devlet müfettişine özel bir anaokulu kurulması talebini iletiler. Hatta atayacakları öğretmenlerin sertifikalarını da hazırladılar. Patrik VIII. Neophytos ve Kutsal Sinodun cevabı, her şeyden önce Selanik'te resmî olarak tanınan bir Sırp cemaatinin bulunmadığı ve bu nedenle böyle bir talepte bulunmaya hakkı olmadığıydı. İkinci olarak, her zamanki gibi Sırp tarafının taleplerinin herhangi birini önce Büyük Kiliseye sunması ve Devlet Eğitim müfettişi ile ilişkisi olmaması gerektiğini belirttiler. Büyük Kilise

⁷⁴⁶ Valais, *Ekklesiastiki Istoría, Zitímata tis v' Chilikias*, s. 862-864.

⁷⁴⁷ *Age.*, s. 865.

Sinodda toplanırken talebini Vali'ye iletirdi. Talep, önce Vali'ye iletirlerse Vali'nin bunu Metropolit'e iletmesi gerekirdi ve ardından Metropolit'in gerekli işlemler için Rum Patrikhanesine iletmesi gerekirdi⁷⁴⁸. Sırbistan resmen İstanbul Patrik'i başkanlığındaki Ortodoks Hristiyan Kilisesinin bağrındaydı. Mektebin kurulması gibi bürokratik bir konuda hiyerarşinin gözetilmemesi, Selanik Rum cemaatinin eğitim konularını yöneten Büyük Kilisede kuşkusuz tepkilere yol açıyordu. Öte yandan Sırbistan'ın klasik süreci görmezden gelmesinin nedeninin, Selanik Metropol Kilisesi ve Rum Patrikhanesinin milliyetçi mücadeleleri yüzünden taleplerinin reddedileceği korkusu olduğunu söyleyebiliriz. Sırbistan'ın Büyük Kilisenin konumunu küçümsemek ve onu lider olarak kabul etmediğini göstermek için klasik süreci görmezden gelmesi de mümkündü. Aynı zamanda Selanik'te güçlü bir Sırp topluluğu olduğunu da gösterdi.

Daha sonra Patrik VIII. Neophytos, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos'u yukarıdaki olay hakkında bilgilendirdi. Büyükelçi de Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis'i bilgilendirdi. Selanik'te yirmi beş Sırp aile vardı. Patrik, Sırp'ların Bâbiâli tarafından tanınan bir cemaat olmadığını söyleyerek Sırp'ların kilise, mektep vb. taleplerini reddetmeleri gerektiğini belirtti. Her zaman olduğu gibi ayinleri için Rum kiliselerine gidebilirler ve çocuklarını ortak Ortodoks mekteplerine gönderilebilirlerdi. Patrik, Bâbiâlinin Makedonya'daki Sırp'ları ayrı bir cemaat olarak tanımayacağını bilmesine rağmen Sırp'ların Rusya'dan koruma istemesinden rahatsız olduğunu söyledi. Kendi kiliselerinin koruyucu güçleri olmadığı için üzgündü⁷⁴⁹. Bu nedenle Selanik Metropolit'i, Patrik'in emriyle başvuranların tanınan bir cemaat olmadığını gerekçe göstererek bir Sırp mektebi kurma iznini reddetti. Ertesi gün Bulgarların ayrı bir cemaat olarak tanınmadıkları hâlde kiliseleri ve mektepleri olduğuna dair kırk kişi imzalı bir rapor aldı. Yine bir mektep kurmak için izin istediler ve Bulgarlar gibi Türk yetkilileri ikna etmek için dolaylı yollara başvurmakla tehdit ettiler. Türk

⁷⁴⁸ İEP Arş., *Kod A' /61*, s. 348-49, Prot. No. 6024, 12-12-1891, Selanik Metropolit'i Sofronios'a.

⁷⁴⁹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1891*/Bükreş, Belgrad Büyükelçilikleri, Genelgeler ve Telgraflar, İstanbul, Mavrokordatos'tan Theodoros Diligiannis'e, Prot. No. 3638, 15-12-1891. MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1895*/Paris, Roma, Belgrad, Bükreş Konsoloslukları, Sofya'daki Casus, Sofya'daki Casusun Belgeleri, İstanbul, İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos'tan Dışişleri Bakanı Alexandros Skouzes'e, Prot. No. 917, 14-11-1895.

yetkililerini kendilerine izin vermeye ikna etmek için dolaylı yöntemler kullanacaklarını beyan ederek yönetimin yıpranmış bir görüntüsü yansıtıldı. Rapor sadece Sırlar tarafından değil, Siatista'dan Papasoulitis gibi Sırbistan'da çıkarları olan Rumlar tarafından da imzalandı. Buna ek olarak, Rum tarafı Bulgarca konuşan Ortodoksların Sırp olarak sınıflandırılabilirdiğinden ve böylece bir Sırp cemaatinin oluşumu ve tanınmasının sağlanacağından korkmaya başladı⁷⁵⁰.

Selanik, Manastır ve Üsküp'teki Sırlar; Slavcayı Kilise ve mekteplere tanıtmaya, rahipler atamaya ve onları cemaatler olarak tanıtmaya çalışıyorlardı. Bu amaçla büyükelçileri ve İstanbul'da lehlerine yazan Yunan gazeteleri aracılığıyla Rum Patrikanesine baskı yapıyorlardı. Diğer bir deyişle Rum Patrikhanesi Sırp ve Rus Büyükelçiliklerine tatsız bir şekilde sert davranmak istemediğinden, belki de Sırların taleplerine daha temkinli yanıt vermeleri gerektiği şeklindeki eski düşüncesine geri dönmeye başladı. Ancak Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos, Patrik'in Sırların Rum çıkarlarına aykırı olan taleplerine rıza göstermeyeceğinden emin olduğunu belirtti. Ona göre Patrik'in açıklamaları samimiydi ve "daha fazla Yunan" bir Patrik olmanın mümkün olmayacağını söyledi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis'i bilgilendirdi ve Rum Patrikhanesine daha cesur bir duruş sergilemesini tavsiye etti. Çünkü bu bölgelerin metropolitleri, Rum Patrikhanesinin açık talimat göndermemesi hâlinde Sırların eylemlerini durduramazdı⁷⁵¹.

Nihayet 1892'de Sırp mektepleri kurulmaya başlandı. Rum Patrikhanesinden izin almadıkları hâlde Bâbüâlden farklı bir şekilde izin almayı başardıkları iddia edildi. Sırbistan Dışişleri Bakanlığı, Makedonya ve Eski Sırbistan'daki millî eylemler için 400.000 frank tahsis etti. Yukarıdaki miktar bir Sırp millî sorununa yönelikti. Özellikle Sırlar; Osmanlı yetkililerine, onları kendilerine düşman eden Bulgarlardan rüşvet almalarını engellemek için rüşvet veriyordu. Böylece Selanik'te Divri ve Kirsova'dan

⁷⁵⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik Başkonsolosu, Selanik, (Dokos'un Deligiorgis'e 111 numaralı İletim Belgesine bağlı, 8-12-1892), Dokos'tan Mavrokordatos'a, Prot. No. 111, 8-12-1892.

⁷⁵¹ Age., İstanbul'daki Elçilik, Ocak-Haziran, İstanbul, Mavrokordatos'tan Filaretos'a, Prot. No. 106, 19-2-1892.

Ortodoks ailelerin yanı sıra aynı bölgeden çeşitli Slav konuşmacılarının katıldığı özel bir Sırp mektebi kurulmasına “rüşvetle” izin verildi. Doyran ve Velisa’da mekteplerin açılması için de girişimlerde bulunuluyordu. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Patrik VIII. Neophytos hakkında sahip olduğu bilgileri gizlice Yunanistan Dışişleri Bakanlığına aktardı: Rum Patrikhanesi yerel metropolitlere gizli talimat vererek Sırların Ortodoks oldukları için mektepleri açmalarına yardım etmelerini tavsiye etti. Yunanistan Krallığı bu haberi beğenmediğinden gerekli tedbirlerin alınması için bilgilerin doğru olup olmadığının netleştirilmesi gerektiğini söyledi⁷⁵². Ancak 22 Ocak 1893’te Rum Patrikhanesi, Doyran Ortodoks Slavlarının oradaki kiliselerde ara sıra Slav dili kullanma talebini de benzer bir durum nedeniyle reddetti. Selanik Metropoliti Sophronios’a, her zaman geçerli olan Kilise statüsünün sürekli ve değişmez bir şekilde gözetilmesi gerektiğini vurguladı⁷⁵³.

1895 yılında Rum Patrikhanesi; Selanik’teki Ortodoks Sırların, Selanik Metropoliti Athanasios tarafından iletilen, Selanik kiliselerinden birindeki ayinlerin Slav dilinde yapılması talebini kabul etti. Bununla birlikte talep edilen Kilisenin düzenli bir ayini olması durumunda, Slav dilinde ikinci bir ayin yapması gerektiğini açıkladı. Ancak düzenli bir ayin yoksa o zaman Kilise, ilgili topluluk yetkililerine danışılarak aynı rahip tarafından onaylanacak şartlarla Sırlara verilebilecekti⁷⁵⁴.

Selanik Metropol Kilisesinin, Ortodoks Sırlara bir kilisenin veya ona Slav dilinde ikinci bir ayin görme hakkı verilmesine ilişkin yukarıdaki ataerkil belgeye tepkisi, hiçbir durumda itaat etmeyeceğiydi. Hatta Rum Patrikhanesi bu emri tekrarlırsa Selanik Rum cemaati bir bütün olarak tepki gösterecek ve sonunda Selanik Valisi’nden yardım isteyecekti. O zaman Bâbîâlinin cemaat olarak tanımadığı Sırlara bir ibadethane verilmesi yasaklanacaktı⁷⁵⁵. Bu nedenle Selanik Kilisesi, Sırlara aradıkları izni verirlerse

⁷⁵² Age., İstanbul’daki Elçilik, Haziran-Aralık, İstanbul Belgeleri, Selanik, Dokos’tan Dragoumis’e, Prot. No. 1077, 7-12-1892.

⁷⁵³ İEP Arş., Kod A’/63, s. 22-3, Prot. No. 174, 22-1-1893, Selanik Metropoliti Sofronios’a.

⁷⁵⁴ İEP Arş., Kod A’/66, s. 198-99, Prot. No. 875, 18-7-1895, Selanik Metropoliti Athanasios’a.

⁷⁵⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/Elçilikler ve Konsolosluklara Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, Mali Sorun, “Selanik Başkonsolosu” Adlı Alt dosyası, Konsolosluğa Belgeler, Selanik, (678 numaralı Belgeye bağlı, Mavrokordatos’tan Skouzes’e, 11-8-1895), Dokos’tan Mavrokordatos’a, Prot. No. 680, 5-8-1895.

Osmanlı makamlarına başvuracağı konusunda Rum Patrikhanesini tehdit ediyor gibiydi. Ancak 6 Ekim 1895'te Rum Patrikhanesi, Sinoddaki toplantısından sonra talebi tekrarladı ve bu nedenle Selanik Metropolit'i'nden Sırp Hristiyanların Slavca ikinci bir ayın yapmalarına izin vermesini istedi⁷⁵⁶.

1895'te konsolosluklar ve piskoposluklar, Selanik ve Manastır vilayetlerinde Sırlara taviz vermekte ısrar eden Rum Patrikhanesine karşı harekete geçmiş görünüyor. Rum Patrikhanesi Sırlara karşı hoşgörölü bir politika izliyordu çünkü Sırlar Ortodoks Kilisesi içinde kaldıkları sürece onları Bulgarlara karşı bir başka kale olarak yanında tutacağını düşünüyordu. Bunun Sırlar ve Bulgarlar arasında iş birliğı olasılığını dışladığını sanıyordu. Ancak Rum Patrikhanesinin bu politikasına tepki gösteren Selanik Rum cemaatinin bir kısmı, bunun yanlış olduğuna inanıyordu. Sırların Bulgar Eksarhlığına sadık nüfusa katılmak istemedikleri için zaten altı yıldır Rum nüfusunu çekmeye çalıştıklarına inanıyorlardı. Fener'deki başrahipleri Sırp parasıyla baştan çıkarmakla suçlandılar. Ama Sırlara verilecek en ufak bir taviz sadece Bulgarlara değil, Rumların kendilerine de zarar verirdi çünkü amaçları Ortodoksluk bahanesiyle Rum Metropol kiliselerine sadık kalan ve Bulgarca konuşulan köylerde Rumların yerine geçmekti. Mücadelelerinin sonucu önemliydi çünkü Ortodoks Kilisesinin hoşgörüsü sayesinde Sırlar güçlendi ve mektepler kurabildiler⁷⁵⁷.

Ancak Bulgar mücadelesi Makedonya'yı işgal etmeye devam etti ve belki de gerçekten de ek bir düşman Yunanlar için o kadar hayırlı olmayabilirdi. Durumun karmaşıklığı, Ocak 1890'ın başlarında Tikveş Kaymakamlığı merkezindeki Kafadar yakınlarında bir sonraki olayda kanıtlandığı gibi her tarafa yayılmıştı. 1890'da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Yunanistan Dışişleri Bakanlığına söz konusu bölgedeki bazı Osmanlı çobanlarının Bulgarların hayvanlarını çaldığını bildirdi. Osmanlı çobanlarından dördünün öldürüldüğü bir çatışma çıktı ve eğer askerî güç gelmeseydi çatışma daha da tırmanacaktı. Selanik Vilayeti Emniyet müdürü, daha fazla karışıklığı

⁷⁵⁶ İEP Arş., Kod A'/66, s. 331, Prot. No. 5112, 6-10-1895, Selanik Metropolit'i Athanasios'a.

⁷⁵⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/Genelgeler, Elçilikler, Konsolosluklar, Mali Konular (1603, 1611, 1671, Dışişleri Bakanlığı Konstantinopolis, 4-11-1895), Konsolos Betsos'tan Dışişleri Bakanı Alexandros Skouses'e, Prot. No.-, 20-10-1895.

önlemek için Selanik Valisi tarafından çatışma yerine gönderildi⁷⁵⁸. Emniyet müdürü, Kafadar kaymakamının hazırladığı raporda Türklerin yanıldığını iddia ettiğini söyledi. Özellikle kaymakam, Bulgar olmadığı için raporu ona garip geldi. Xanthakis adlı bir Rum, Emniyet müdürüne, Bulgarların haklı olduğu ortaya çıkarsa ve Türkleri silahla püskürttükleri için cezalandırılmazlarsa cesaret edip silahlı saldırılara devam edeceklerini söyledi. Sonunda polisin, adaletsizliği başlatan kendileri olmasa bile Bulgar köylülerini cezalandıracağını belirttiği söylendi. Bulgarların, ülkenin hâkimi olan Osmanlılara karşı kibrini kırmak Devlet'in çıkarınaydı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Rus başkonsolosunun Bulgarların nihayet kendilerine zulmedenleri silahlarla karşı karşıya getirmeye başlamasından memnun olduğunu da sözlerine ekledi⁷⁵⁹.

Bulgarlar Selanik vilayetinin Aşağı Cuma⁷⁶⁰ ve Ustrumca⁷⁶¹ gibi çeşitli bölgelerinde mektep açma mücadelesini sürdürürken Rum tarafı her zaman büyük önem verdiği eğitim alanında⁷⁶² kendi millî mücadelesinin alarm zilini çalıyordu. Bulgarlar onların örneğini taklit ettiler ve dikkatlerini mektepteşken gençleri işe almaya odakladılar⁷⁶³. 1891 yılında “Avrupa Türkiye’sinde Rum Kilisesini ve Eğitimi Güçlendirme Komitesi”, Makedonya’daki millî mücadelenin Slav propagandası ve

⁷⁵⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

⁷⁵⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1890/AAK/Z/Prot. No. 610, 12-6-1890.

⁷⁶⁰ Age., Prot. No. 154, 2/14-6-1890.

⁷⁶¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/İstanbul’daki Elçilik, Ocak-Haziran, İstanbul, (292...464 numaralı Belgelere bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğine, 17-4-1892), Dokos’tan L. Meletopoulos’a, Prot. No. 292, 30-3-1892.

⁷⁶² BOA., A.)MKT.MHM., nr. 499/25, 11 B 1306 (13 Mart 1889).

⁷⁶³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Makedonya’daki Konsolosluklar, YDEYD, “Derneğin Evrakları” Adlı Alt dosyası, (1193 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından YDEYD’e, 15-10-1883) YDEYD’den Dışişleri Bakanı’na, Prot. No. 1399, 13-10-1883. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 248. Ziogou-Karastergiou, “Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias” («Γρηγορείτε, Μακεδόνες» Η Εκπαιδευτική Δραστηριότητα της Ελληνικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα μέσα από τις εφημερίδες “Ερμής” και “Φάρος” της Μακεδονίας) (“Acele edin, Makedonlar’ Makedonya’nın ‘Ermis’ ve ‘Faros’ gazeteleri aracılığıyla 19. yüzyılın son çeyreğinde Selanik Rum Cemaatinin Eğitim Faaliyeti”), *I Neoteri Istoria tis Thessalonikis kai o Typos. (H Neότερη Ιστορία της Θεσσαλονίκης και ο Τύπος)*, ed. V. G. Sampanopoulos (B. Γ. Σαμπανόπουλος) (Selanik: Dimos Thessalonikis [Δήμος Θεσσαλονίκης] Kentro Istorias Thessalonikis [Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης] Ethniki Trapeza tis Ellados [Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος] Politistiko Kentro Vor. Ellados [Πολιτιστικό Κέντρο Βορ. Ελλάδος], 1993), s. 59-60.

parasızlık nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için varlıklı yurttaşlarını maddi katkıda bulunmaya çağırdığını açıkladı⁷⁶⁴.

Selanik'in Şizmatik Bulgarları, mücadelelerinin bir parçası olarak toplulukta resmî olarak tanınmayı ve Selanik'te Bulgar muhtarlarının atanmasını talep ediyorlardı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'a danışan Metropolit'in açıklamalarının ardından Selanik Valisi, Şizmatik Bulgarları cemaat olarak tanımanın Osmanlıların çıkarına olmadığını Bâbîâlîde göstermeye çalıştı. Rum muhtarların toplumların ihtiyaçları için kesinlikle yeterli olduğunu belirtti⁷⁶⁵. Ancak Başkonsolos Dokos, Selanik Valisi'nin Bulgar muhtarlarının atanmasına karşı görüş bildirmesine rağmen Bulgarların talebinin Bâbîâlî tarafından kabul edilmesi tehlikesinin tamamen ortadan kalkmadığına dikkat çekti. Bu nedenle Rum Patrikhanesinin harekete geçmesi ve Bulgar Eksarhlığının arkasına gizlenmiş olanı protesto etmesi gerekiyordu. Yenice-i Vardar ve Nevrokop'un Polis komutanları, Bulgar muhtarlarını çoktan durdurdu ve mühürlerine el koydu⁷⁶⁶.

Selanik şehri, Makedonya'daki Bulgar faaliyetlerinin merkezidi⁷⁶⁷. 1893 yılında Selanik'te veya Sofya'da "Makedonya Makedonyalılarındır." sloganıyla bir grup Makedonyalı öğrenci tarafından Makedonya'nın otonomisini elde etmek amacıyla İç Makedon Devrimci Örgütü kuruldu (İMDÖ). Bu, Makedonya'nın özerkliğini ve Bulgaristan ile nihai birliğini amaçlayan silahlı bir örgüttü. Dolayısıyla Bulgarların niyeti; Selanik'te bir Bulgar Valisi bulunması, tüm yetkililerin Bulgar Slavları olması ve Bulgarcanın Türkçeye eşit bir resmî dil olmasıydı. Böyle bir ihtimal karşısında Rumlar, istihbarat ağıları aracılığıyla Osmanlı makamlarını desteklediler. Selanik'teki Hamidiye bölgesindeki polise Rum casusları, İMDÖ destekçilerini bulmasında yardım etti. Daha da önemli bir engel, Büyük Güçlerin karşıt duruşuydu. Rusya artık Orta ve Doğu Asya'da

⁷⁶⁴ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1891/AAK/D2*/(Dışişleri Bakanlığının 488 numaralı İletim Belgesine bağlı), Avrupa Türkiye'sinde Yunan Kilisesi ve Eğitime Yardım Komitesi, Prot. No.-, 1-8-1891. BOA., A.)*MKT.MHM.*, nr. 499/25, 11 B 1306 (13 Mart 1889).

⁷⁶⁵ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1892/Makedonya'daki Konsolosluklar*, Selanik, Dokos'tan Meletopoulos'a, Prot. No. 446, 22-5-1892.

⁷⁶⁶ *Age.*, Makedonya'daki Konsolosluklar, "Selanik Başkonsolosu" Adlı Alt dosyası, Selanik, Dokos'tan Meletopoulos'a, Prot. No. 486, 4-7-1892.

⁷⁶⁷ Iakovos Michailidis, "From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)", *Frontiers and Identities: Cities in Regions and Nations*, ed. Lud'a Klusáková and Laure Teulières (Pisa: Plus-Pisa University Press, 2008), s. 174.

yoğunlaştı ve Japonya ile çatışmaya sadece birkaç yıl kaldı. İngiltere ve Avusturya, Balkanları herkesin statükoyu desteklemek için birlikte çalışabileceği bir alan olarak görüyordu. Kademeli reform için bastırıyorlardı ve Bâbiâliyi kaza yönetimini iyileştirmek için önlemler almaya teşvik ediyorlardı⁷⁶⁸.

Mayıs 1893'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Selanik'teki Bulgarların sayısının gerçekten arttığını belirtti. Artan bu Bulgar nüfusu, Bulgar mekteplerinin müdürü olan Bulgar eksarhının temsilcisi etrafında toplanıyordu. Bulgar propagandası Selanik'in merkezinde iki yüz burslu bir öğretmen mektebi ve yüz elli burslu bir kız mektebi kurdu. Makedonya'nın farklı yerlerinden iş için gelen pek çok insanı yerleştirmeyi başardı. Bulgarlar, Hamidiye semtinde bir kilise inşa etmeye çalıştılar ama izin alamadılar⁷⁶⁹. Bulgar mekteplerinin mezunları, propaganda çalışmalarına mükemmel bir şekilde hazırlanmış öğretmenler olarak kendi ülkelerine gidiyorlardı. Selanik'te Bulgar eksarhının yerel temsilcisi tarafından yönetilen bir kilise merkezi, köylerdeki Şizmatik din adamlarına rehberlik ediyordu ve Ortodoks Kilisesinden daha fazlasını çıkarmak için komplo kuruyordu⁷⁷⁰. Şizmatiklerle mücadele etmenin bir yolu, Şizmatik bir kilise inşa etme izni olmayan ve dolayısıyla Şizmatik bir kiliseye sahip olmayan "Büyük Kilise" topluluklarını geri getirmek olabilirdi⁷⁷¹.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Kontostavlos, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos'a sunduğu raporda Yunan millî mücadelesinin acı veren durumunun nedenleri hakkında görüşünü dile getirdi. Bulgar mücadelesinin Yunan millî mücadelesinden daha fazla ilerlemesi, önceki Yunanistan Hükûmetinin eyleminden bağımsız nedenlere bağlandı⁷⁷². Yunan millî mücadelesinin Makedonya'da geride

⁷⁶⁸ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 249. Michailidis, "From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)", s. 174. Yakup Ahabab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İllinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 1, S. 1 (Trabzon 2015), s. 119. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 57-58, 82.

⁷⁶⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Makedonya ve Girit'teki Konsolosluklar, Raporlar, Selanik, Dokos'tan Al. Kontostavlos'a, Prot. No. 373, 12-5-1893.

⁷⁷⁰ Age., Başkonsolos Dokos'tan Stefanos Dragoumis'e, Selanik, Prot. No. 255, 24-11-1893.

⁷⁷¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1891/ G7ig*, nr. 1074, 13-6-1891.

⁷⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Makedonya ve Girit'teki Konsoloslukları, Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanı A. A. Kontostavlos'tan İstanbul Büyükelçisi N. Mavrokordatos'a, Atina, Prot. No. 606, 2-6-1893.

kalmasının nedenlerinden birinin de yeterli mali kaynak bulunmaması olduğu bildirildi⁷⁷³. Bu, tedavisi olmayan bir sebepti. Geçmişte yapılan ancak belli ki yeterli olmayan kamu fonu açığını doldurmak için yapılabilecek tek şey, bir tür olağanüstü vergi koymak ve her yerdeki tebaadan yardım sağlamaktı. Aslında 1892-1893 yıllarına ait öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi için her türlü çaba gösterilmesi gerekiyordu. Yunanistan Dışişleri Bakanı'na göre Yunan millî mücadelesinin kötü gelişmesinin ikinci nedeni, Bâbiâlinin Yunanistan Krallığı'na ve Yunan unsuruna karşı tartışmasız biçimde elverişsiz tutumuydu, bu yüzden de onların gözetimini ve gereğini yapmasını talep ediyordu. Bâbiâli eski sisteme bağlı ve geleneksel olarak Rum milletine karşı ön yargılı kaldı. Ancak Yunan tarafı, Bâbiâli ile iş birliğine yönelik samimi niyetini hiçbir zaman gizlemedi. Berlin Antlaşması'nın sadece Rumların geleceği için değil, Türkiye'nin kendisi için de zararlı olduğu bir zamanda Türkiye'nin kayıtsızlığı Bulgar egemenliğine katkıda bulundu. Yunanistan Dışişleri Bakanı, Girit'te zaman zaman meydana gelen ve Osmanlı Devleti'nin Yunanistan Krallığı'nın gerçek iş birliği niyetini sorgulamak için andığı ayaklanmaların Yunanistan Krallığı ile bağlantılı olmaması gerektiğini savundu. Girit'teki ayaklanmaların Rum milletinin geri kalanıyla bağlantılı olmaması gereken bağımsız ve tamamen özel bir nedeni vardı. "Bunun nedeni, özgürlük için savaşan Girit'in, bunu kendi çıkarları için yapan bazı Büyük Güçler tarafından kısıktırılmasıydı." Üçüncü neden ve ulusal işlerinin sancılı bir hâl almasının ana nedeni, yalnızca Büyük Güçler tarafından terk edilmeleri değildi -zaten onlardan gerçek ve sistematik destek görmediler- ancak Büyük Güçlerin Bulgar milletine sunduğu büyük desteğe karşı savaşmaları gerekiyordu. Rusya onlarca yıldır ısrarla olduğu gibi neredeyse tüm Bulgar iddialarını desteklemeye devam etti ve Bulgaristan'ın kan ve para feda ederek ortak kuruluşunu destekledi. Başından beri İngiltere'nin önderlik ettiği diğer Büyük Güçler, parçalanmış bir "Türkiye"den korktular, Rusya'nın planlarına karşı Bulgaristan üzerinden büyük bir kalenin yükseleceği umuduna kapıldılar. Böylece Rusya'nın ilerideki planlarının gerçekleşmesine yardımcı oluyorlardı ve böylece Trakya ve Makedonya'daki Rum nüfus haksız ve sert saldırılara maruz

⁷⁷³ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik, (numarasız Belgeye bağlı, Nikolaou'dan Diligiannis'e, 12-6-1885) Selanik'teki Başkonsolos, Selanik Metropolit Grigorios'tan Diligiannis'e, Prot. No. 746, 10-6-1885.

kalıyordu. Dışışleri Bakanı Kontostavlos, Yunan konsoloslarının Yunan millî mücadelesine olan yurtsever coşku ve katkılarının bilindiğini ve buna şüphe olmadığını savundu⁷⁷⁴.

Büyük Kilise, Uniat ruhban sınıfının kimliğinin değiştirilmesini defalarca talep etti. Daha sonra Şizmatik rahiplerin kimliğinin değiştirilmesini istemeyi amaçladı ancak başarılı olmadı. Rum tarafına göre aradaki farkı anlamayan Slavca konuşan bazı Ortodoks Hristiyanlar, en baştan anlamadıkları için Şizmatik din adamları tarafından aldatılıyordu. Amaç, onları İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi ile bağlantılı Kilise ruhban sınıfından ayırmaktı. Propaganda bağlamında Şizmatik din adamları, onların yanında yer alıyordu ve güvenlerini kazanarak onlara Panslav fikirleri yerleştiriyordu. Böylece onları Kutsal Metropol Kilisesi ve Rum Patrikhanesinden yavaş yavaş uzaklaştırıyordu⁷⁷⁵. 1887’de Patrik, Sadrazam’dan Selanik Metropoliti’ne bir mektup iletti. Sadrazam’ın mektubu; Selanik, Edirne ve Manastır vilayetlerinin valilerine başörtüsü değişimini Uniat rahiplerine dayatmalarını emretti. Bu önlem özgürleştirici olarak nitelendirildi çünkü o zamana kadar köylüler aldatılıyordu. Dinî duygu güçlüydü ve köylüler, bu rahiplerin artık Ortodoks değil, Katolik olduklarını anladıklarında isyan edeceklerdi. Uniat rahipler, köylüler, masumlar ve okuma yazma bilmeyenler tarafından algılanabilmeleri için kendi özel uniformalarını giymek zorunda kalacaklardı. Dolayısıyla onları aynı kolaylıkla kendi dinine çekemeyeceklerdi⁷⁷⁶. Selanik Metropoliti daha sonra Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos’a, Uniat rahiplerinin başörtüsünün değiştirilmesi için Bâbîâli tarafından Selanik Valisi’ne bir emir verildiğini bildirdi. Ancak piskoposlara yalnızca Rum Uniat din adamlarının başörtüsünü değiştirmeleri emredildi. Sonunda bu, tüm Katoliklerin Bulgaristan’dan geldiği söylendiği için geçerli olmadı ve bu nedenle değişiklikten kaçınıldı⁷⁷⁷. Çok daha önce, 1880’de Bâbîâli tarafından verilen bir

⁷⁷⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 606, 2-6-1893.

⁷⁷⁵ Age., Prot. No. 255, 24-11-1893.

⁷⁷⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1887/İstanbul Büyükelçiliği, İstanbul Büyükelçiliğinden Belgeler, Selanik, (2098 numaralı Belgeye bağlı, Dışışleri Bakanlığından Bitola ve Siroz Konsolosluklarına, 4-11-1887), G.S. Dokos’tan St. Dragoumis’e, Prot. No. 1353, 28-10-1887.

⁷⁷⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/İstanbul Büyükelçisi, 1 Ocak - 1 Haziran, Selanik, (39 numaralı Belgeye bağlı, Dışışleri Bakanlığından İstanbul’a, 9-1-1888), Dokos’tan Dışışleri Bakanlığına, Prot. No. 1498, 23-11-1887.

muhtıraya göre İstanbul, Trakya ve Makedonya'daki Şizmatiklerin algnabilmesi için farklı dış özelliklerin varlığı talep edilmişti⁷⁷⁸. 1889'da Uniat rahiplerinin başörtüsünü değiştirmesine gelince, değişim henüz gerçekleşmemiş görünüyordu. Bâbîâlinin bu konuyu gündeme getirme niyetinde olmadığı görüldü ve Patrik'in gerekli ciddiyetle hareket etmediği Yunanistan Dışişleri Bakanlığının ilgili yazışmalarında değerlendirildi⁷⁷⁹.

Bulgar millî mücadelesi her alanda olduğu gibi finans dünyasına daha aktif olarak girmeye başladı. Örneğin bir belgede yabancı sermaye ile finanse edilen üç Bulgar bankacının kredi faiz oranlarını makul seviyelerde sağladığı belirtildi. Buna ek olarak Kuzey Makedonya'nın bazı bölgelerinden inşaatçılar ve diğer zanaatkârlar geliyor, yılın belirli zamanlarında çalışıyor ve sonra evlerine gidiyorlardı.

Ancak söylendiği gibi 1893 gibi erken bir tarihte Bulgarlar onlara evlerin inşası için arazi, borç para verip, kalıcı olarak yerleştirmeyi başardı. Borç taksitle ödenecekti ama neredeyse hiç bir zaman geri istenmiyordu. Selanik'te zaten iki kilise ve Bulgar Ortodoks cemaati mezarlığı vardı. Onlara Şizmatik diyenlere tepki gösterdiler çünkü propaganda casusları onlara Bulgar kökenlerini öğrettiler ve dinî bölünmenin sadece millî nedenlerle olduğunu söylediler⁷⁸⁰. Başka bir deyişle Bulgar Eksarhlığına katıldıkları için Ortodoks Hristiyan doktrinine ait olmaktan çıkacakları bahanesiyle artık aldatılmamaya başladılar.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Mart 1894'te Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya bir mektup gönderdi. Mektubunda Selanik Valisi ve Emniyet müdürüne Makedonya'daki Bulgarların komplosu hakkında bilgiler verdiğini belirtti. Bulgar propagandası, İstanbul'daki Bulgar Eksarhlığının güçlendirilmesini talep etti. Ohri ve Üsküp piskoposlarının yanı sıra diğer Bulgar piskoposlarının Bâbîâli altında atanmasını ve tanınmasını istiyordu. Ayrıca o zaman cemaat mektepleri kurma, sürdürme ve işletme

⁷⁷⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/99/2/İstanbul, Patrik Ioakeim'den Diligiannis'e, Prot. No. 323, 1-2-1880.

⁷⁷⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1889/Makedonya'daki Konsolosluklar (757 numaralı Belgeye bağlı, Dokos'tan Dragoumis'e, 17-5-1889), Kountouriotis'ten Dragoumis'e, Prot. No. 1285, 17-5-1889.

⁷⁸⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No. 1395, 18-10-1884. Age., Prot. No., 1-10-1884. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 255, 24-11-1893.

hakkına sahip olacak olan Bulgar cemaatlerinin Osmanlı makamları tarafından tanınmasını istediler. Hatta sağlamak zorunda oldukları garantiler olmaksızın Bulgar mektepleri kurma olanağını, Bulgaristan'dan eğitim kitaplarının ücretsiz ithalini veya Osmanlı Devleti'nde basılmasını bile talep ettiler⁷⁸¹.

Sayıları 5.000'e varan Bulgar kökenli Makedonlarla yapılan Bulgar propagandasının, Makedonya'da "köle olan kardeşlere destek için" gizli şirketler kurmayı ve eylemler yapmayı amaçladığı tahmin ediliyordu. Padişah'ı ve Türkleri -hakaret etmek için- tiran olarak adlandırdılar. Bâbîâliyi taleplerini kabul etmek için tehdit ediyorlardı. Bâbîâlinin, milletlere hayatta kalmaları için gerekli hakları bile kesinlikle vermediğini iddia ettiler. Onların argümanı, "Türkiye'deki" köleleştirilmiş milletlerin doğal yaşamında özgürlük olmadan, köleleştirilmiş kazalarda Bulgarların gelişmesinin imkânsız olacağıydı⁷⁸².

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Makedonya'yı işgal etmek isteyen Bulgar-Makedon çete üyelerinin eğitimi hakkında sahip olduğu bilgileri Emniyet müdürü ile paylaştı. Amaçları, Bâbîâliye Bulgar iddialarına "boyun eğmek için" şantaj yapmaktı. Daha sonra Emniyet müdürünün Selanik'teki Yunan Konsolosu'nun bilgilerini Saray'da duyurduğu görülüyor. İstanbul'dan yapılan bu duyurular sonucunda Selanik, Siroz, Aşağı Cuma vb. yerlerdeki idari ve askerî makamlara, Bulgar sınırlarındaki askerî müfrezelere karşı müfrezelerin güçlendirilmesi için emir verildi⁷⁸³.

Nitekim Selanik Valisi, birkaç gün sonra Üsküp valisi tarafından bilgilendirildikten sonra Üsküp'te başka bir Bulgarla komplo kurarken bir Bulgarı (Pavlo Kalpakchev) tutuklayan Selanik vilayetinden Polis Müdürü Musa Bey'i Velisa'ya gönderdi. Velisa'da Polis Müdürü daha sonra çömlek işçileri bulmak için oraya gittiğini iddia eden Sofya'dan başka bir Bulgarı (Alexio Vuktanov) sorguya çekti. Sofya'daki Bayındırlık Bakanlığının kamu inşaat departmanının bir çalışanı ve Bulgaristan Maliye Bakanlığının üst düzey bir yetkilisinin akrabasıydı. Emniyet Müdürü Musa Bey, şüpheli

⁷⁸¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1894/AAK/E-A/Selanik Başkonsolosu G. S. Dokos'tan Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya, Selanik, Prot. No. 313, 27-3-1894.

⁷⁸² A.y. "Köle olan kardeşlere destek için" ifadesi ilgili belgeden alındı.

⁷⁸³ A.y.

bulduğu Bulgarları poliste gözaltına aldı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'tan Bulgar (Vuktanov) hakkında daha fazla bilgi istedi. Ayrıca Selanik Valisi, Emniyet Müdürü'ne Vodina'ya gitmesini emretti. Yunan Konsolosu, o kazadaki Rumlardan polisin daha iyi sonuçlar elde etmesine yardımcı olmalarını istedi. Selanik Valisi, Başkonsolos Dokos'a Sofya'dan gelen bilgiye göre Bâbiâli tarafından nihai olarak alınan tedbirler vesilesiyle Bulgaristan Başbakanı Stamboulov'un ülke içindeki konumunu güçlendirmek ve güvence altına almak için Makedonya Sorunu'nu kışkırttığını duyurdu. Bulgar Hükûmetini memnun etmeyen bu önlemler; Bâbiâlinin devletteki Bulgar Şizmatik cemaatlerini tanımaması, Bulgar cemaatlerinin faaliyetlerini yasaklaması ve özel Bulgar okulları kurmak için Bâbiâliden izin istemek zorunda kalmasıydı⁷⁸⁴.

Nisan 1894'te Bâbiâli tarafından beratların Selanik'teki Bulgar piskoposlar lehine yayımlanmasından Ortodoks Hristiyanların memnuniyetsizliği ve endişesi, Ortodoks Hristiyan mahallelerinin ve tüm loncaların başkanlarının tepkisine yol açtı. Otuz üç mühür vurulduktan sonra rapor, Selanik Valisi'ne tebliğ edildi. Selanik Başkonsolosu'nun Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya verdiği bilgiye göre Ortodoks Hristiyanlar Selanik'teki Agios Minas Kilisesinde toplandı. Selanik Rum seçkinlerinden D. Molatsis, alkışlarla karşılanan raporun Yunanca metnini okudu. Bundan sonra halk, Vali'ye raporu verecek olan komiteyi seçti. Çarşıları ve "en merkez" sokakları geçerek ve Padişah ve Metropolit lehine tezahürat yaparak hepsi Metropol Kilisesine yöneldiler. Polis Müdürü oraya geldi ve Metropolit tarafından her zamanki gibi gösteri hakkında bilgi verildi. Halkı, Vali'nin emriyle Hükûmet Konağına gitmemeye, raporu sadece seçilmiş bir komite aracılığıyla göndermeye çağırdı. Kalabalık, 1884'te Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi arifesinde olduğu gibi herkesin başında Metropolit ile gitmesi için ısrar etti⁷⁸⁵.

Sonunda bu oldu. Yaklaşık beş bin protestocu, Komitenin raporu teslim ettiği Hükûmet Konağı önünde toplandı. Selanik Valisi Mustafa Zihni Paşa'nın, Padişah'ın asası altındaki tüm etnik grupları eşit şekilde koruduğunu ve gürültülü nümayişin

⁷⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1894/AAK/E-A/Selanik, Selanik Başkonsolosu G. S. Dokos'tan Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya, Prot. No. 356, 11-4-1894.

⁷⁸⁵ Age., Selanik, Selanik Başkonsolosu G. S. Dokos'tan Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya, Prot. No. 438, 1-5-1894.

uygunsuz ve yasalara aykırı olduğunu ifade ettiği söylendi. Protestocuların hoşlanmadığı kalabalığın dağıtılmasını talep etti. Benzer bir nümayiş, selefi Vali Galib Paşa'nın onayı ile 1884'te gerçekleşmişti ancak Vali Zihni Paşa böyle bir hareketi onaylamadı. Sonunda Vali, raporun içeriğini telgrafla Bâbîâliye bildireceğini söyledi⁷⁸⁶. Burada Selanik Metropolit, önceki Selanik Valisi Galib Paşa'yı yeni Selanik Valisi Zihni Paşa'ya göre daha uzlaşmacı olarak nitelendirmiş görünüyor. Galib Paşa'nın Rum tarafında birkaç kez Bulgar yanlısı olarak nitelendirildiği düşünülürse bu dikkat çekiciydi.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, nümayiş ile ilgili raporun bir nüshasını Yunanistan Dışişleri Bakanlığına göndermeye özen gösterdi. Raporun, Konsolosluk yetkisi altındaki bu kazalardaki tüm Ortodoks cemaatlerine Vodina, Karaferye, Kassandra, Üsküp ve Ustrumca metropolitleri ve Ardameri, Ierissos ve Aynaroz (Athos Dağı), Kampania, Kitros, Petrou ve Polin piskoposları aracılığıyla iletilmesinin hızlandırılması çağrısında bulundu. Raporun bir nüshasını da Fransa'nın Selanik konsolosuna verdiğini söyledi. Sonra Fransız konsolosu Fransa Hükûmetine ve İstanbul'daki Fransa Büyükelçiliğine gönderdi. Fransız konsolos, Ortodoks Hristiyanların Bulgar rahiplerinin ve diğerlerinin kıyafetlerini değiştirmelerini, böylece Bulgar Eksarhlığına aldanan ve cezbeden Hristiyanlar tarafından fark edilmelerini istemesinden yana görünüyordu⁷⁸⁷.

Kıbrıslı Bulgarların Bâbîâlidenden daha fazla taviz taleplerinin gün geçtikçe arttığı kaydedildi. Selanik'teki Bulgar mekteplerinin tanınması ve Selanik Valisi'ne izin başvurusu, Vardar'da bir ev yapılması için verilen izne istinaden kurulan Şizmatik kiliseye çan takılması ile ilgili haberler, hepsi dikkat çekti. Çan, Odessa'dan getirilecekti ve diğer kiliselerdeki mevcut çanların boyutunu aşacaktı. Hatta Selanik Valisi'nin tüm bunlara sabretmelerini tembihlediği de söylendi⁷⁸⁸. Selanik Metropolit'in Bulgar kiliselerini kapatma ısrarı, Bulgar tarafından Bâbîâliye şikâyetlere yol açtı⁷⁸⁹.

⁷⁸⁶ A.y.

⁷⁸⁷ A.y.

⁷⁸⁸ A.y.

⁷⁸⁹ BOA., BEO., nr. 420/31483, 14 Z 1311 (18 Haziran 1894).

11 Mayıs'ta Velisa Şizmatik Piskoposu Afxentios ve Nevrokop Şizmatik Piskoposu İlarion, "Aziz Kiril ile Methodius Bayramı"nda iki tapınakta ayin yapacak ve ardından Selanik'teki Beş Çınar Bahçesi'nde bir ziyafete katılacaklardı. Selanik Valisi bunu öğrenince hemen Selanik'ten ayrılma emri verdi. Osmanlı makamları; Bulgarların, her iki piskoposun da yaşadığı eksarh komiserinin konutunda toplanmasını engelledi. Osmanlı makamlarının bu önlemleri, Ortodoks Hristiyanların nümayişlerinin etkili olduğunu kanıtladı. Bulgarların gösterilerini engelleyerek bir yandan Selanik'te Bulgar hükümdarı ya da çok önemli biri gibi görünme tehlikesinden, bir yandan da Rumların Bulgarlara verilen tavizleri kayıtsızca kabul etme tehlikesinden kaçındılar⁷⁹⁰.

Selanik ve Siroz Ortodoks Hristiyanlarının, Şizmatik Bulgar piskoposlarının Velisa ve Nevrokop kazalarına atanması nedeniyle yaptıkları gösterilerin haberi İstanbul'da da duyuldu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos, Ortodoks Hristiyanların Şizmatik atamalara karşı protesto nümayişlerini, Kilisenin temelde bozulduğunu görünce yalnızca zihinsel duygularının bir ifadesi olarak nitelendirdi. Bâbîâlî, Ortodoks Hristiyanların durumunun normalleşmesi için bu konunun önemini anlamak zorundaydı. Selanik ve Siroz'da Ortodoks Hristiyanların ilk nümayişleri, Bâbîâlinin Şizmatik piskoposlar lehine verdiği beratlar nedeniyle Türkleri tedirgin etti. Bunun açık bir ipucu, şeyhülislamın Rum Patrikhanesine gönderdiği katı belgeydi. Bâbîâlî, bunun üzerine nümayişlere katılan metropolitleri bastırarak disiplin cezası talep ettiler⁷⁹¹. Büyükelçisi Mavrokordatos, sorumluluğu metropolitlere atfetmenin haksızlık olduğunu söyledi. "Ne de olsa Ortodoks halkı; yaşadıkları büyük keder karşısında başrahiplerini, haklı şikâyetlerini ve yürekten üzüntülerini açıklamaya zorladı." Aslında metropolitlerin varlığı, bu şikâyetlerin barışçıl ve yasal olarak ifade edilmesine ve Ortodoks halkının "haklı" şikâyetlerine katkıda bulundu. Onlar sayesinde hiçbir kötü olay yaşanmadı⁷⁹².

⁷⁹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1894/AAK/E-A/Selanik, Selanik Başkonsolosu G. S. Dokos'tan Dışişleri Bakanı D. Stefanou'ya, Prot. No. 456, 4-5-1894.

⁷⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/İstanbul'daki Elçilik, Haziran-Aralık, (217 numaralı Belgeye bağlı, Mavrokordatos'tan Stefanou'ya, 9-5-1894), Prot. No.-, 7-5-1894.

⁷⁹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1894/AAK/E-A/Prot. No. 456, 4-5-1894.

Makedonya’da bir önceki döneme kadar Rumların durumu güçlü olarak nitelendiriliyordu.

Rumların Bâbiâli yakınında güçlü araçları vardı ve bunlar yüksek rütbeli yetkililer, patriklikler ve piskoposluklar, Yunan konsolosları ve zengin göçmenlerdi. Ama şimdi rakiplerinin hakaretlerini ve nihai tehlikeyi yaşıyorlardı çünkü Makedonya’nın kuzeyi tamamen Bulgarların eline geçti. Bu, Makedonya’nın yarısını zaten “Bulgarlaştırıyordu” ve bu “enfeksiyon” artık güneye bulaşıyordu. Nitekim bu gelişmelerden ümitsiz olan bazı Yunanlar, eylemlerinin etkisiz kalması ve tam bir başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle birçok varlıklı muhalif tarafından tartışılan bölgenin topraklarını fethetme politikasına Yunan tarafının bağlı kalması gerektiğini belirttiler. Makedonya’daki millî üstünlükleri için mektepler ve kılıçlar aracılığıyla “Gordian düğümü”ne bir çözüm sunmaları gerekiyordu⁷⁹³.

Eylül 1894’te Makedonya’da Helenizmin statüsüne ilişkin bir muhtıradan Yunanistan Selanik Başkonsolosu Logothetis’in en az on yıl önce izlenen politikası için nostaljik övgü ifade edildi. Bu gerçeğin sonraki konsolosların (Michail Nikolaou, Georgios Dokos, Andreas Papadiamantopoulos, Evgenios Evgeniadis ve Lampros Koromilas) çalışmalarını kısmen hafife aldığı söylenebilirdi. Osmanlı yönetiminin desteği ve gürültüsüz ve boş gösteriler olmadan dürüst çalışmasıyla Rumlar, yalnızca diğer Hristiyanlara karşı değil, aynı zamanda yüzyıllardır millî rakipleriyle çatışan alanlarda da avantaj elde etti. Rum ve Bulgarlar arasında umutsuzluk sırası Bulgarlara gelmiş görünüyordu. Öyle ki İstanbul Ortaköy’de görev yapan Bulgar Eksarhı, Filibe’de yayımlanan raporuyla Makedonya’yı tamamen Helenleşmiş bir ülke olarak nitelendirdi⁷⁹⁴.

Rum tarafı, Bulgar piskoposlarının atanmasına ilişkin beratların çıkarılmasından ve Bulgarlara gizli emirlerle başka imtiyazların verilmesinden kaynaklanan durumdan endişe duydu. İmtiyazların verilmesi ve Eksarhlığın kademeli olarak tanınmasıyla birlikte Rum tarafı, dinî imtiyazlarının ve uluslararası çıkarlarının etkilendiğini iddia etti.

⁷⁹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/A/Makedonya’daki Helenizm Rejimi hakkında Muhtıra, Makedonyalı P. Konstantinidis’ten Başbakan Charilaos Trkoups’e, Prot. No.-, 4-9-1894.

⁷⁹⁴ A.y.

Törenlerde Rumları bir kenara bırakarak Şizmatikler Osmanlıları davet ediyordu, Osmanlılar da Ortodoks Şizmatikleri davet ediyordu. Birkaç yıl önce Edirne, Siroz, Selanik ve Manastır'a yerleşen Şizmatik Arhimandritler, artık propagandalarını hiç rahatsız edilmeden yapıyorlardı. Aslında İstanbul'dan gelen sahte tavsiye mektuplarıyla siyasi casus olan ayrılıkçı mektep müfettişleri, oradaki Bulgar unsurunu güçlendirmek için köylere gidiyorlardı. Eksarhlık bu şekilde Bâbîâlden ve yabancı temsilcilerden yaptırım gücü elde etti. Güç kazanarak Makedonya ve Trakya'da "yıkıcı" propagandasını uygulayabildi. Rum tarafı için kritik durumla başa çıkmak üzere Üsküp'teki Konsolos Nikolaou, İstanbul'da bir konferans için ortak bir komite kurulmasını ve ortak bir program tanımını önerdi⁷⁹⁵.

Yukarıdaki durum hüküm sürerken Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos, Padişah ile yaptığı görüşmeden sonra Padişah'ın da Yunanlar gibi dostane ilişkileri sürdürmek için kendi arzusunu dile getirdiğini söyledi. Hatta birçok ortak çıkarları olan Koca Balkan Dağları devletlerinin federal birliği için bir planı olduğunu bile ekledi. İlk endişesi Yunanistan Krallığı ile en yakın bağlantı olacaktı çünkü Rum unsuru aynı zamanda bölgede en yaygın olanıydı. Büyükelçi Mavrokordatos'un cevabı, mutlu sonuçlara ulaşmak için Koca Balkan Dağlarının farklı milletlerine karşı aynı politika önlemini sürdürmenin bir ön koşul olduğuydu. Büyükelçi Mavrokordatos, Padişah'ın Velisa ve Nevrokop'taki Şizmatik piskoposların atanması ve Rumların nümayişlerine karşı öfkesi gibi son tatsız sonuçların, iradesinin dışındaki nedenlerden kaynaklandığını ve bir daha tekrarlanmayacağını vurguladı⁷⁹⁶. Rumen propagandasına gelince, Büyükelçi Mavrokordatos'a göre 1894'te o kadar önemsiz bir durumdaydı ki anılmasına bile gerek yoktu. Rum Patrikhanesi, her yerde dezavantajlı Rumen işgalcilere karşı mekteplerin ve kiliselerin savunmasını kullanarak Ortodoksları etkilemek için çok çalıştı. Ayrıca Rumların kendilerini savunmak için başkalarına kötü muameleden yargılanmaması gerektiğini de söyledi⁷⁹⁷.

⁷⁹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/İstanbul'daki Elçilik, 1 Temmuz-1 Aralık, Üsküp, Nikolaou'dan Stefanou'ya, Prot. No. 138, 28-6-1894.

⁷⁹⁶ Age., İstanbul, Mavrokordatos'tan Stefanou'ya, Prot. No. 511, 30-7-1894.

⁷⁹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/A/Prot. No.-, 4-9-1894.

1894 yılında P. Konstantinidis adlı bir Makedonyalı, Yunanistan Başbakanı Charilaos Trkoupis'e Makedonya'daki Helenizm rejimi hakkında muhtıra gönderdi. Bu muhtıraya göre 1894 yılında Makedonya'daki durum göz önüne alındığında Doğu Sorunu'na bir an önce çözüm bulunmasına yönelik tükenmez arzu⁷⁹⁸, 1886 seferberliği⁷⁹⁹, Girit Ayaklanması ve benzeri eylemler, Bâbîâlîde şüphe uyandırdı ve onun çalışmalarına ciddi şekilde zarar veren güçlü ve acil caydırıcı önlemler almasına neden oldu. Bununla birlikte iktidardaki Bâbîâlinin tutumu, gerilemelerinin ana nedeni oldu. Rum millî mücadelesini zedeleyen sebeplerin listesini devam ettirerek şunlar söylenebilirdi: Rus Hükûmetinin bile tehlikeli ve Panslavizm çıkarlarını yok edici olarak gördüğü faal başrahiplerin değiştirilmesi, Rum millî mücadelesini zedeleyen başka bir nedendi. Rusya Dışişleri Bakanlığı; Pelagonya Başrahibi Mattheos, Siroz Başrahibi Nathanail, Kesriye (Kastoria) Başrahibi Kiril'in nakledilmesini ve bunların yerine bu kazaların taleplerini karşılayamayan, faal olmayan başrahiplerin getirilmesini talep etti. Üçüncü nedenin ise Vatikotis, Logothetis, Dokos, Fontanas gibi konsolosların, Helenizmin çıkarlarına zarar veren yararsız kişilerle değiştirilmesi olduğu iddia edildi. Alasonya, Manastır, Siroz ve Üsküp'te olduğu gibi faal olmayan konsoloslar, Rum tarafının millî çalışmalarına zarar verdi. Dördüncü neden, Rum zihniyetine sahip lise müdürleri varken halkı, dilini, örf ve âdetlerini tanımayanların elçi olarak Makedonya'ya gönderilmesiydi. Genellikle millî çıkarlara hizmet etmeyi teklif eden kendi kendini yetiştirmiş insanlar vardı ancak dışlandılar. Diğer bir sebep de Bulgarların, Türkiye aleyhine nümayişler yapmak, Osmanlı topraklarına ihtilalci göndermek ve Hristiyan halkın ayaklanmasıyla bir şey elde edilemeyeceğini anladıktan sonra 1887 öncesi Rumların tavrını taklit etmeleriydi. Böylece mükemmel niteliklere ve olağanüstü faaliyetlere sahip Arhimandritleri atadılar. Onlar aracılığıyla mekteplere öğretmenleri yerleştirdiler, gerçek vatanseverleri ve Bulgarcılığın fanatik hayranlarını yetiştirdiler. Ayrıca Bulgarlar, İstanbul'da İngiltere ve

⁷⁹⁸ A.y.

⁷⁹⁹ A.y. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sadâret Eyalet-i Mümtâze Girid Evrakı*, nr. 7/67, 29 Z 1303 (28 Eylül 1886).

Avusturya'nın himayesine başvurarak "Türk" otoritesinin gözüne girdiler ve hatta her zaman kendilerine ait olduğunu düşündükleri topraklarda başarılı oldular⁸⁰⁰.

Bununla birlikte Rumların seferberlik öncesi rejime dönmesi için hâlâ zaman olduğu da tartışıldı. Bu bağlamda Rum Patrikhanesi ile istişare ederek tehlikelerle yüzleşmek için değerli başrahiplerin görevini yerine getirmeleri gerekirdi. Rum Patrikhanesinin, değerli piskoposları seçmek için sadece metropolitlere yakın uzun yıllar hizmet etmiş diyakozları tercih etmesi gerekmezdi. Onlar, ahlaki prestijleri sürekli olarak küçük düşürüldüğü ve ağır despotizm tarafından körüklendiği için çok az şey yapabilirlerdi. Rum Patrikhanesinin, milletin çıkarlarına hizmet edebilecek, vatanseverliği ve fedakârlığı ile öne çıkacak kişileri seçmesi gerekirdi. Sadece harekete geçtikten sonra terfi edeceklerdi, aksi takdirde kayıtsız görünüyorsa derhâl işten çıkarılmakla tehdit edileceklerdi. Kendilerine verilen ücrete gelince ne düzgün bir bakıma ne de büyük masraflar gerektiren görevlerini yerine getirmeye yetmediği için gerekli kaynakların artırılması gerekirdi. Ancak yıllık başrahipler destek tahsilatının vergi sisteminin kaldırılması önerildi. Metropolitlerin bu vergi ödeme baskısı altında kalan halk tedirgin oluyordu ve Büyük Kiliseyi terk ediyordu. Kendilerini maddi olarak da destekleyeceklerini propaganda eden Eksarhlık kiliselerini kabul etmeyi tercih ediyorlardı⁸⁰¹.

Ayrıca P. Konstantinidis'in muhtırasına göre konsolosların seçiminin, herhangi bir grup gereksinimine bakılmaksızın yapılması gerekirdi. Makedonya'ya gidecek olanların, hizmette yetenek, karakter bütünlüğü ve diplomatik derinlik ile öne çıkanların saflarından alınması gerekirdi. Görevlerini sürdürme koşullarının aşağıdaki gibi tanımlanması gerekirdi: Helenizmin çıkarlarına samimi hizmet, soylu davranışlarıyla halkın sempatisini kazanmak ve Rumlar lehine ve hasımlara karşı dikkatli diplomatik eylemlerle yerel Osmanlı yetkililerinin dostluğunu güvence altına almak. Kendi menfaatperest amaçları için çalışanların, rejimi rahatsız ettiklerini; Rum cemaatlerine, halka ve metropolitlere, yöneticilere ve öğretmenlere sorun çıkardıklarını anlamaları gerekirdi. "Kutsal parayı"

⁸⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/A/Prot. No.-, 4-9-1894.

⁸⁰¹ A.y.

kötüye kullananların ve böyle şeyler yapanların, geri dönülmez şekilde durdurulmaları ve vatanın yıkıcıları olarak cezalandırılmaları gerekirdi⁸⁰².

Avusturya-Romanya propaganda örgütlerinin iddiaları, kamuoyunun konsolosluklarla herhangi temastan kaçınmasına neden oldu. Selanik Konsolosluğundaki ve Manastır'daki müfettiş ve öğretmen casusu konumunun yeniden tesis edilmesi gerekti. Müfettiş gezerek cemaat anlaşmazlıklarına son verebilir, öğretmenlerin çalışmalarını denetleyebilir, deneyimsizlere millî işlerde rehberlik edebilir ve ülkedeki çok şey başarabilecek güçlü kişilerin beğenisini çekebilirdi. Başrahip, sayısız ve çok yönlü görevleri nedeniyle pek bir şey başaramıyordu. Ayrıca Konsolos, eyleminin kapsamının sınırlı olması ve Osmanlı yönetimi nezdindeki eylemlerinin sıkı denetimi nedeniyle bir şey elde edemezdi. Ancak müfettiş, Rumları taşıyan muhaliflerin her türlü sinsî eylemini durdurabilirdi⁸⁰³.

Konsoloslukta uzmanlaşan casuslar eğitim çalışmalarını yürütebilir ve cemaatlerden gelenleri memnuniyetle karşılayabilirdi. Onlarla istişare edebilirdi; dillerini ve geleneklerini bildikleri için bunu seveceklerdi. Çeşitli eksarhlıkların ruhani liderlerinin eylemlerini kontrol edebilir ve konsoloslar ve metropolitler, valiler ve öğretmenler arasındaki ilişkileri denetleyebilirdi. Hepsinin ortak paydasıydılar ve herhangi bir tutarsızlığı çabucak tespit edebilir ve bir şeyleri düzeltmek için sorumlu davranabilirdi. Böylece müfettişler ve casuslar aracılığıyla birçok cemaat, Rumlar tarafından işgal edilebilirdi ve muhaliflerin eylemleri güçlü bir şekilde geri püskürtülebilirdi. Ancak hâlihazırda az sayıda olan bu müfettiş ve casus kadrolarının kaldırılması iki konsolos tarafından talep edildi çünkü müfettişler ve casuslar, konsolosların suistimallerini ifşa etmeye başladılar. Konsoloslar, bütün dükkânları, aşçılar vb. için kestikleri makbuzlara farklı tutarlar yazmak gibi mektep harçlıklarını kötüye kullanıyorlardı. Müfettişlerin gözetimi altında, öğretim kadrosu artık sadece yirmi Osmanlı lirası ödenmişken elli liralık

⁸⁰² A.y.

⁸⁰³ A.y.

makbuz kabul edemezdi. Ayrıca müfettişlerin varlığı ile Helenizmin çıkarlarına kayıtsız kalamazlardı⁸⁰⁴.

Öğretmenler için görevde öne çıkanları ve Makedonya ile ilgilenenleri tercih ederek seçimlerinde azami çaba gösterilmesi gerekirdi. Genel olarak iyi vatanseverler yetiştirmeleri, halkı dizginlemeleri ve her türlü ulus karşıtı düşüncüyü ortadan kaldırmak için seçilmeleri gerekirdi ve onlara böyle uygun bir müfredatın tanımlanması gerekirdi. Herkes aynı niteliklere sahip olmadığı için tüm öğretim kadrosuna aynı ücret ödenmemesi gerekirdi. Bu uygulama öğretmenleri uzaklaştırdı ve birçoğunu Bulgarlara katılmaya zorladı⁸⁰⁵.

Yunanistan Hükûmetinin mevcut kaynakları Helenizmin çoklu taleplerine hizmet etmek için yeterli değildi. On, yirmi ve otuzluk ödeneklerle geçindirilen değersiz öğretmenlerin kötü öğretimiyle Bulgarların ve Rumenlerin menfaatinden başka bir şey sağlanamazdı. Başrahipler destek tahsilatının vergi sistemi kazançlı bir kaynaktı. Metropolitlerin milletlere yardım etmeleri ve Rum Patrikhanesinde derlenen bir liste aracılığıyla hibe bazında her yıl ödenecek miktarı belirlemeleri gerekirdi. Patrik başkanlığında, tüm dernek ve kardeşlik cemiyetlerinin, çeşitli eğitim derneklerinin ve cemaatler dairelerinin ait olacağı bir eğitim kardeşlik cemiyetinin oluşturulması gerekirdi. Tüm din adamları ve memurların bu cemiyete kayıtlı üye olması lazımdı. Konsolosların, metropolitlerin ve bu eğitim kardeşlik cemiyetinin eylemleriyle tüm soydaşların ve özellikle zenginlerin katkılarının tahsil edilmesinin sağlanması gerekirdi. Toplanacak paranın o zamanki devletin yarasını hafifletmek için Millî Banka gözetiminde yatırılması şarttı. Ayrıca çok sayıda ortaokulun (Gymnasio) kaldırılması lüzumluydu çünkü sadece deneyimsiz gençler bu mektepler aracılığıyla eğitiliyordu. Sonra iş bulamayan o gençler yabancı propagandaya yönelerek Yunan millî mücadelesine karşı savaşıyorlardı. Rahiplerin yetiştirileceği seminerlerin ihmaline son verilmesi gerekirdi. Şizmatikler bu konuda hararetle çalışıyorlardı⁸⁰⁶.

⁸⁰⁴ A.y.

⁸⁰⁵ A.y.

⁸⁰⁶ A.y.

Sonuç olarak, Makedonya’da Yunan millî mücadelesinin güçlendirilmesi için şunları yapmak gerekirdi: Hizmetlerin sistemleştirilmesine özen gösterilmeli, kurumların uygun şekilde bakımı sağlanmalı, tüm eğitim faaliyetleri İstanbul merkezli en yüksek idari derneğin gözetiminde olmalı, konsolosların ve metropolitlerin eylemleri dikkatlice kontrol edilmeliydi. Osmanlı Devleti’nin himayesini sağlamak için çalışılmalı ve faaliyet merkezleri öne çıkarılmalı ve güvenilir insanlar seçilmeliydi. Mevcut taktikler sürdürülürse Rum halkının o zamana kadarki tüm çabaları boşa giderdi⁸⁰⁷.

1895’te Bulgaristan ve Yunanistan Krallığı arasındaki iş birliği arzusuna dair ifadeler tamamen ortadan kalkmamıştı. İstanbul’da Karacanovsky adlı bir Bulgar Doktor, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos’a Bulgar tarafının iş birliğine istekli olduğunu haber vermeyi üstlendi. Yıllarca İstanbul’a yerleşen ve akılcı bir şekilde Yunanca bilen Bulgar Doktor, aynı zamanda İstanbul’da uluslararası bir tıp komitesinde temsil ettiği Rusya Büyükelçiliğinde doktordu ve birçok Rum ile iyi ilişkiler sürdürüyordu. Rus Büyükelçiliği, onu Bulgar Eksarhlığı ve Bulgaristan’daki Rus yanlısı grubun liderleriyle ilişkilerini halletmek için kullanıyordu. Bu nedenle Rumlarla Bulgarlar arasındaki yakınlaşmanın ortak çıkarları için gerekli olduğunu vurguladı. Bölünmenin kolaylıkla ortadan kaldırılabilceği ve Rusya’nın himayesinde iki devletin uzlaştırılması konusundaki görüşünü dile getirdi. Zaten önceki yıl, Rusya Büyükelçiliği ile görüşükten sonra Bulgaristan’da yaklaşan değişiklikleri, o zamanki güçlü Stambulof’a karşı güçlenen muhalefeti ve Bulgaristan ve Yunanistan Krallığı arasındaki tam uzlaşma ve eyleme hızlı bir geri dönüşün mutlak gerekliliği hakkında açıklama yaptı. Bu iki görüşme sırasında Makedonya Devrimi girişimi, Stambulov Suikastı, Rusya’ya yaklaşım gibi Bulgaristan’ın kaderi için önemli olaylar yaşandı. Metropolit Klimis ve danışman ve rehber olarak görev yapan Bulgar Komisyonu St. Petersburg’da olduklarında çoğu zaman Doktor da oradaydı. Doktor, St. Petersburg’daki Bulgar Komisyonu tarafından gösterilen iyi karşılamaya, Bulgaristan’ın Rusya’ya nihai dönüşü için Bulgar halefinin oraya gelişine atıfta bulundu. Ayrıca resmî Rus çevrelerinin Komisyona Bulgar Kilisesinin ekümenik tahta geri dönmesi gerektiği ve resmî Bulgaristan’ın Yunanistan Krallığı ile uzlaştırılması gerektiği

⁸⁰⁷ A.y.

yönündeki güçlü tavsiyesinden de bahsetti. Doğu Sorunu'nun ilk gelişmesinde Yunanistan Krallığı ile uzlaşmaya her iki tarafın sınırlandırılmasına yönelik eylemlerin eşlik etmesi gerekiyordu. Bu görüşlerin Prens Lovanov ve Rusya'nın Kutsal Sinoduna yakın güçlü genel komiser olan Phedonohzez tarafından ve aynı zamanda başkaları tarafından açıkça ifade edildiği söylendi⁸⁰⁸.

Rusya'ya göre Bulgar hareketinin Makedonya'daki eylemlerinin bu kez başarısızlıkla sonuçlanmaması için Patrik ve Bulgar kiliseleri arasında bir uzlaşmaya varılması gerekirdi. Eksarh ve Bulgar din adamları, Rusya'nın sunacağı düzenlemeye göre bunu kabul ederlerdi. Eksarh, bir Bulgar *manastır arazisi* (metochi) içinde yaşayarak Sofya'ya çekilirdi. Makedonya'da Bulgarların çoğunlukta olduğu kazalarda Bulgar metropoliti veya Bulgarcayı iyi bilen bir Rum metropoliti bulunmasını sağlamak Rum Patrikhanesinin sorumluluğunda olurdu. Bulgarlar ve Rumlar karşılıklı anlaşarak Sırp'ları görmezden geleceklerdi. Ne de olsa Bulgar eksarhı, Padişah tarafından Kilise Sorunu sorulduğunda Padişah'a Makedonya'da sadece iki Hristiyan unsur, Rumlar ve Bulgarlar olduğunu açıklamıştı. Kilise Sorunu'nu çözerlerse Osmanlı Devleti'nin topraklarının iki devlet arasında bölünmesini müzakere etmek daha kolay olurdu. Doktor söylediği gibi Yunanistan Krallığı'nın yalnızca haklı olarak kendisine ait olan Epir'i ve adaları değil, aynı zamanda Selanik de dâhil olmak üzere Makedonya'nın çoğunu ele geçirdiğini görmekten memnun olurdu. Aslında Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos bu konuda bir Rus diplomattan Selanik'in Yunanistan Krallığı'na girmesinin arzu edilir olduğu görüşünü duymuştu. Bulgaristan'ın iddialarına gelince, Makedonya'nın kuzey kazalarını ele geçirme hakkına sahip olduğunu düşünüyordu ancak Ege Denizi'ne bir çıkış yolu istedi⁸⁰⁹.

Bulgar Şizmatik Kilisesi ile Rum Patrikhanesi arasında “Şizma Kaldırma Meselesi” konusundaki tartışma gerçekten de devam ediyordu. Ancak tartışmayı başlatma girişiminde bile anlaşmazlıklar vardı. Büyükelçi Mavrokordatos Nisan 1896'da Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Skouzes'e Varna'da yayımlanan Rum gazetesi

⁸⁰⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/Prot. No. 917, 14-11-1895.

⁸⁰⁹ A.y.

Efxeinou'daki (Karadeniz) bir makalenin içeriği hakkında bilgi verdi. Gazete, çeşitli Bulgar gazetecilerin Şizmanın tartışmalı şekilde ortadan kaldırılmasıyla ilgili eleştirilerini ve düşüncelerini içeriyordu. Büyükelçi Mavrokordatos, Bulgar tutumunun “Şizma Kaldırma Meselesi” konusundaki genel güvensizliğini ayırt etmiş ve bu nedenle Rum tarafının kendileriyle müzakerelerde dikkatli olmasını vurgulamıştı. Şizmayı kaldırma fikri ilk onlar tarafından gündeme getirilirken, özellikle liderleri bu konuyu Rum Patrikhanesi ile ilk kez konuştuklarında, şimdi Rum Patrikhanesinin konuyu gündeme getirdiğini ve kendilerinin olmadığını kanıtlamaya çalışıyorlardı. Aynı tavır Bulgar gazetelerinde de dolaşıyordu. Meselenin Rum Patrikhanesi tarafından Rusya Büyükelçisi Nelidov'un yardımıyla gündeme getirildiği iddia edildi. Ancak Bulgar muhalefet basını, “Şizma Kaldırma Meselesinin” Bulgar Hükûmetinin bilgisi dâhilinde gündeme getirildiğini iddia etmeye devam etti⁸¹⁰.

Büyükelçi Mavrokordatos'un en büyük tepkisini çeken ise Bulgar halkının büyük bir bölümünü temsil eden muhalif gazete *Ethnika Dikaia*'da bile “Şizma Kaldırma Meselesinin” Bulgar çıkarlarına zarar verdiğinin belirtilmesi oldu. “İstanbul Patrikhanesi ve Rum delikanlılar” derken ironik bir şekilde Rum tarafına atıfta bulundu. Ancak Yunan Büyükelçisi'ne göre Bulgar tarafı, Şizmanın kaldırılmasından çıkarları etkileniyorsa bunun için Patrik'in veya “Rum delikanlıların” suçlanmaması gerektiğini düşünmeliydi. Liderliğini yaptığı kilisenin çıkarları için çalışan Patrik'i değil, suçluyu başka yerde aramaları gerekiyordu. Mavrokordatos, görüşme sırasında temkinli davranarak tüm bunlar için Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın görüşünü alacağını söyledi. Konsolos, pratik bir sonuca ulaşamayacak olsa da bu tür müzakerelerin sürdürülmesinin çıkarına olduğunu düşündüğünü ifade etti. Ama Yunanistan Hükûmetinin düşüncelerini bilmek istedi⁸¹¹.

Ancak Bulgaristan ile Yunanistan Krallığı arasındaki iş birliği hamleleri devam etmiş gibi görünmüyor. Bâbîâli ile Yunanistan Hükûmeti arasındaki iş birliği düşünceleri ise daha yoğun olmaya devam etti. 1895 yılının Mayıs ayının sonu ve Haziran ayının başı arasında, Bâbîâlinin Sadrazamı ve Hariciye Nâzırı, Büyükelçi Mavrokordatos'u sıcak bir

⁸¹⁰ A.y.

⁸¹¹ A.y.

şekilde karşıladı ve aralarındaki ilişkileri güçlendirmek istediklerine dair güvence verdi. Sadrazam Said Paşa, ortak yarar için birlikte çalışmaya hazır olduğunu söyledi. Mavrokordatos, Avrupa Türkiye'sinin kazalarındaki olası tehlikelere işaret etti ve Sadrazam, Atina'daki Osmanlı Büyükelçisi vasıtasıyla mümkün olduğunca yardım edeceğini söyledi⁸¹².

Makedonya'da Bulgar propagandası devam ediyordu. Makedonya'da dolaşan Bulgar broşürlerinde şunlar yazıyordu:

“Makedonyalılar, zamanı geldi, neden oturuyorsunuz? Tarlalarımıza, mülklerimize el koyan, ailelerimizi küçük düşüren, bize çeşitli şekillerde işkence eden Türkleri öldürmek için acele edin, silaha sarılın. Makedonyalı olmakla övünen, Makedonyalı bir anne ve babadan geldiğini söylemekten gurur duyan, yurdun kurtuluşu için silaha sarılıp bize katılsın. Ah Makedonyalılar! Tanrı özgürlük verir ama barakaya değil, dağa. Yani dağa doğru. Makedonya Komitesine⁸¹³.”

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi, zaman zaman Selanik Metropol Kilisesinin kararları aykırı olsa bile kalan Hristiyan cemaatlerinin mümkün olduğunca çoğunu içinde tutma ihtiyacına inanıyordu⁸¹⁴. Patrik, örneğin Sırpların dinî veya eğitimsel taleplerine karşı daha hoşgörülü bir siyasi tavır uygulayarak Rum Patrikhanesinin Rum olmayan halkların düşmanı ilan edilmediğini, sadece Şizmatiklere karşı olduğunu kanıtlamayı amaçlıyordu. Ayrıca Patrik'e bağlı olan ve Rum Patrikhanesi tarafından seçilen Sırp

⁸¹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/İstanbul Elçiliği, Ocak-Temmuz, İstanbul, Mavrokordatos'tan Skouzes'e, Prot. No. 373, 2-6-1895.

⁸¹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/Üsküp, Siroz, Makedonya Konsolosluklar vb, (595 numaralı Belgeye, Dokos'tan Skouzes'e), Prot. No., 17-7-1895. Makedonya Komitesi hakkında bk. *age.*, Paris, Roma, Belgrad, Bükreş Konsoloslukları, Sofya'daki Casus, (973 numaralı Belgeye bağlı, Argyropoulos'tan Skouzes'e, 24-12-1895), *Mlada Bulgaria*'dan. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Paris, Roma, Viyana, Sankt Petersburg Konsoloslukları, Sofya'daki Casus, İstanbul Büyükelçiliğine Telgraf (457 numaralı Belgeye bağlı, Argyropoulos'tan Skouzes'e, 19-5-1896), Sofya'daki Merkez Makedonya Komitesinin tüm Makedon Derneklerine Genelgesi, Sofya, Prot. No. 141, 17-5-1896. *Age.*, Prot. No. 457, 19-5-1896.

⁸¹⁴ İEP Arş., Kod A'/66, s. 331, Prot. No. 5112, 6-10-1895. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Elçiliklere Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, 1 Haziran-31 Aralık, İstanbul, (151 numaralı Belgeye bağlı, Mousikos'tan Dışişleri Bakanlığına, 10-9-1888), A. Naoum'dan Kountouriotis'e, Prot. No. 280, 4-8-1886. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Elçiliğe Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, 1 Haziran-31 Aralık, Belgrad (2093 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğine, “Selanik Konsolosluğu” Adlı Alt dosyası, 10-10-1888), Mousikos'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 173, 26-9-1888. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/B/1890/Makedonya'daki Konsolosluklar, “Selanik Başkonsolosu” Adlı Alt dosyası, Selanik, (1069 numaralı Belgeye bağlı, 9-10-1890, Dokos'tan Dışişleri Bakanlığına), Dokos'tan Mavrokordatos'a, Prot. No. 1069, 9-10-1890.

başrahiplerin görevde kalmasına izin verilirse Yunanistan Hükûmetinin kazanacağı gerçeğini de yorumladı çünkü Sırp başrahipleri, Bulgar eylemleriyle etkili bir şekilde mücadele edebiliyorlardı⁸¹⁵. Ayrıca Rum tarafının kazanmasının bir yolu da Sırbistan'ın desteğini sağlarsa Slavları çekmek için Sırp mücadelesinden faydalanabilirdi. Örneğin Selanik Sırp Ortaokulu doğudaki en mükemmellerden biriydi. İlginç bir şekilde Bulgar öğrenciler, Sırp Hükûmeti burslarını artırdığı takdirde Sırp ortaokullarına gitme olasılığını dışlamadı. Bulgar orta öğretimini kolayca bırakıp Selanik'teki Sırp liselerini tercih etmelerinin nedenlerinden biri de “Makedon Slavcası”nın Sırp diline olan büyük yakınlığıydı. Bulgar lehçesi “Makedon Slavcası”ndan daha uzaktı ve bu “Makedon çocukların” Bulgarca öğrenmek için on sekiz aya, Sırpça için ise sadece bir veya iki aya ihtiyaçları vardı⁸¹⁶.

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından Selanik Metropoliti Athanasios'a gönderilen bir mektuba göre Sırp Ortodoks Hristiyanların Selanik'teki bazı kiliselerde Slav dilinde ayin töreninin yürütülmesine izin verilmek için istedikleri talep açıklandı. Rum Patrikhanesi tarafından görüşleri sorulduğunda geçmişte gördüğümüz gibi Selanik Metropolitiği yetkililerinin verdiği cevap tamamen olumsuzdu. Ancak yine Rum Patrikhanesi, Sinod toplantısında görüşükten sonra Selanik Metropoliti'nden Sırp Hristiyanların oradaki Ortodoks kiliselerinden birinde, İstanbul'da Galata'daki Aziz Nikolaos Kilisesinde olduğu gibi, ikinci bir Slavca ayin yapmasına izin vermesini istedi⁸¹⁷.

Osmanlı Devleti, Bulgarlar ve Rum Patrikhanesi tarafından ayinlerin nöbetleşe yürütülmesinin daha genel bir şekle getirilmesini talep ettiğinde Rum Patrikhanesi olumsuz tepki verdi. Örneğin Nisan 1896'da Rum Patrikhanesi, Selanik Metropoliti Aleksandros'a, Drama Metropoliti Germanos'a ve Ustrumca Metropoliti Ioakeim'e hitap etti ve Osmanlı makamlarının Ortodoks ve Şizmatik Bulgarlar altında belirli kiliselerde ayinlerin dönüşümlü yapılmasını talep ettiğini bildirdi. Bu tehlikeli ve tamamen yasa dışı bir eylem olarak nitelendirildi. Bâbîâliye defalarca itiraz muhtırası gönderildi. Orada Rum

⁸¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 280, 4-8-1886.

⁸¹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 173, 26-9-1888.

⁸¹⁷ İEP Arş., Kod A /66, s. 331, Prot. No. 5112, 6-10-1895.

Patrikhanesi tarafından Ortodoksluk adına dikilen kiliselerin sadece ona ait olduğunu ve ayinlerin Şizmatikler altında hatta dönüşümlü olarak yerine getirilmesinin Kilisenin kural ve kurumlarına aykırı olduğunu belirtti. Hiçbir durumda izin verilmeyecekti. Ayrıca Bâbîâlîye, yerel makamların Ortodokslara karşı herhangi bir yasa dışı eylemden kaçınmaları talimatını vermesi ve ayrıca Selanik vilayetindeki Morovo (Marovo) köyüne ve Ustrumca kazasındaki Ligovani (Xylopoli) köyüne ait kapalı kilisenin kendilerine verilmesi gerektiğini söyledi. Bu yüzden bir cevap bekliyorlardı ve kutsal ayinlerin dönüşümlü olarak icrasının kabul edilmeyeceğini umuyorlardı⁸¹⁸. Bir yıl sonra Ligovani köyünün kutsal kiliselerinde ve bu kazanın Bulgarca konuşulan diğer köylerinde ayinlerin dönüşümlü olarak yapılması konusu, Selanik Metropol Kilisesi ve Rum Patrikhanesini meşgul ediyor gibi görünüyordu⁸¹⁹. Ligovani köyündeki kiliseye gelince, 1904'te bu konunun hâlâ bir endişe kaynağı olduğu görülüyordu. Selanik Metropoliti Alexandros, Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın kendisine yağmalanan Ligovani'deki kilisenin Ortodoksluğa atfedileceğine dair söz verdiğini Patrik'e bildirdi⁸²⁰. Rum Patrikhanesi, bu köylerin Ortodoks sakinlerinden oluştuğu için düzgün davrandığını söyledi⁸²¹. Selanik'te ayinlerin dönüşümlü olarak yürütülmesine ilişkin Bâbîâlî tarafından aşağıdaki duyuru yapıldı: "Bulgarlar ile Rumlar arasında çatışma çıkaran kiliselerde ayinlerin dönüşümlü olarak yapılması veya kiliselerin birden fazla kilisenin olduğu yerlere bölünmesi gerekiyor."⁸²² "Paskalya vesilesiyle Rumların ve Bulgarların kilisede dönüşümlü olarak infaz ayini yapmalarına izin verilmesi gerekiyor."⁸²³ "Bulgarlarla Rumlar arasında nizalı olan kiliselerde münavebe usûlünün icrası ve buna rıza gösterilmeyen yerlerdeki kiliselerin mesdud [kapalı] tutulması gibi bir suretle idare-i maslahat olunması hususunun da Rum Patrikhanesine tefhim-i keyfiyet olunması [durumun bildirilmesi] gerekiyor."⁸²⁴

⁸¹⁸ İEP Arş., *Kod A* /67, s. 143-44, Prot. No. 2415, 19-4-1896, Selanik Metropoliti Athanasios'a.

⁸¹⁹ İEP Arş., *Kod A* /69, s. 128, Prot. No. 2224, 26-5-1897, Selanik Metropoliti Athanasios'a.

⁸²⁰ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Konsolosu, (Metropolit), (369 numaralı Belgeye bağlı, Selanik'ten Dışişleri Bakanlığına), Selanik Metropoliti Alexandros'tan Patrik'e, Hilmi Paşa ile Konuşması Hakkında*, Prot. No. 4259, 12-6-1904.

⁸²¹ İEP Arş., *Kod A* /69, s. 128, Prot. No. 2224, 26-5-1897, Selanik Metropoliti Athanasios'a.

⁸²² BOA., BEO., nr. 951/71306, 14 Z 1314 (14 Ağustos 1896).

⁸²³ Age., nr. 938/70350, 20 Za 1314 (22 Nisan 1897).

⁸²⁴ Age., nr. 1012/75857, 03 R 1315 (25 Eylül 1897).

1896'da Girit'teki anormal durumdan cesaret alan İç Makedon Devrimci Örgütü, daha etkin hareket etmeye karar verdi. Kabul edilen reformları reddetti ve eski Doğu Rumeli modeline göre Bulgar yönetimi altında Makedonya'nın özerkliğini istedi. Merkez Komitesinin Türkiye'ye karşı eylemlerinde İngiltere tarafından maddi ve manevi desteklendiğine dair bilgiler vardı. Yunanistan Hükûmeti, Makedonya barışı için Türkiye ve Rusya'ya karşı yükümlülükler üstlenerek sorumluluklarını Komite liderlerinden sadece görünüşte ayırdı. "Makedonyalılar", özerkliklerini talep etmek için zamanın uygun olduğunu gördüler ve Sırpların ve Rumların tarafsızlığını elde edeceklerine inandılar. Ayrıca Rusya'nın duruma onay vermesini sağlayacaklarını da düşündüler. Ancak Türkiye devletleri içinde şiddetli bir mücadeleye girmeden önce daha etkili ve şiddetli eylemlerde bulunmamaları daha olasıydı⁸²⁵.

Makedonya'daki Yunan gerilla savaşı da resmî Yunanistan Krallığı'nın kontrolünden ve dikkatinden kaçan boyutlara ulaşıyordu. Temmuz 1896'da, Karaferye ve Nausa (Ağustos) dağlarında Yunan bayrağı taşıyan yüz elli kişiden oluşan bir "Yunan" Devrimci grubu ortaya çıktı. Sonuç olarak Osmanlı ordusunun bir müfrezesi Selanik'ten acil trenle Karaferye'ye gönderildi. Bilgi Dışişleri Bakanı A. Skouzes'e Yunanistan Manastır Konsolosu N. Betsos tarafından verildi. Osmanlı tarafındaki askerî ve siyasi çevreler çok tedirgin görünüyordu. Aynı zamanda ek bir Türk kaynağına göre Yunan Konsolosu'na yüz otuz Yunan'dan oluşan başka bir grubun Katerin'e gidip oradan Karaferye ve Nausa dağlarına çıktığı bildirildi. Ordu ile gerillalar arasında yedi saat süren çatışma çıktı. Türkler, Yunanların Makedonya karışıklığına katılmasından endişelenmişlerdi. Ancak Konsolos, Makedonya'da bir Yunan hareketi hakkında bilgisi olmadığını iddia etti ve olayların korkudan büyüdüğüne inandığını iddia etti. Hatta bu gerilla birliğinin Yunan olmadığından, Yunanca bilen ve Yunan kıyafetleri giymiş Bulgarlardan oluştuğundan şüpheleniyordu. Bu gerilla birliğinin kendilerine ait olmadığını ve bunu Rum Makedon nüfusunu kışkırtma umuduyla yaptıklarını söyledi. Konsolos'un bu şüphesi, Selanik'te yanlarında üçten fazla "evzon etekleri" (fistan, fustanela) bulunan üç Bulgar'ın tutuklanmasından kaynaklandı. Hatta Fransız

⁸²⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 457, 19-5-1896.

Büyükelçiliği Yunan Konsolosu'ndan Yunan gerilla birliği hareketi ve özellikle Kozan'daki (Kozani) Yunan gerillaları hakkında bilgi istedi. Ancak Yunan Konsolosu, bilmediği için Fransız konsolos yardımcısına, muhtemelen neler olduğunu bilen Selanik Valisi'yle görüşmesini tavsiye etti⁸²⁶.

Birkaç gün sonra Yunanistan Manastır Konsolosu Betsos, Dışişleri Bakanı Skouzes'e, Yunan devrimcilerinin Makedonya'daki işgalinin Yunanistan Hükûmetinin onayı olmadan gerçekleştiğini öğrendiğini söyledi. Manastır ve Selanik Konsolosluk makamlarının Makedonya'da meydana gelen bir devrimci hareketin varlığından haberdar olmaması mümkün olmadığından, bundan hiç şüphesi yoktu. Bu nedenle Konsolos, bu gerilla birliğinin gerçek amacını göz ardı ederek bunun hiçbir şekilde Yunanistan Hükûmetinin iş birliğinden veya onayından gelmediğini göstermeye çalıştı⁸²⁷.

Konsolos'un asıl endişesi, yıllardır Makedonya'da ve Avrupa basınında Makedonya reformlardan veya kurtuluşundan bahseden Bulgar gürültüsünün olmasıydı. Bulgarlar her yıl çalışıyor, hareket ediyor, silahlanıyor ve işgal ediyorlardı. Yunanistan Krallığı ise son yıllarda içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle Makedonya üzerindeki tüm gücünü ve nüfuzunu kaybetmiş olarak algılanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Son on yılda Rusya ve Üçlü İttifak'ın gizlice Bulgarlara verdiği desteğe ve elverişsiz koşullara rağmen Makedonya büyük ölçüde Yunan kaldı. Bütün bunlar, Makedonya'daki Rumların gücünü ve prestijini büyük ölçüde azaltmakla sonuçlandı. Ama şimdi Yunan devrimci hareketinin ortaya çıkmasıyla son iki günde Manastır'dan Görice'ye (Korytsa), Manastır'dan Selanik'e ve ötesine, Drama ve Kavala'ya kadar Makedonya'daki Rum tarafı cesaretlendirilmeye başlandı. Sonuç olarak Türk makamları ve Büyük Güçlerin konsolosları bu önemsiz hareketi çok ciddiye aldılar. On gün boyunca Yunan gerillalarının eylemi bölgeyi rahatsız ediyordu. İsyanıcılar Konsolos tarafından o zamana kadar kusursuz bir davranış sergileyen, cesur görünen ve askerî bir şekilde hareket

⁸²⁶ Age., Bitola, Üsküp, Selanik Konsoloslukları, "Bitola Konsolosluğu Raporları" Adlı Alt dosyası, Yunanistan Bitola Konsolosluğu, Bitola B. Konsolos Betsos'tan Dışişleri Bakanı Al. Skouzes'e, Prot. No. 313, 11-7-1896.

⁸²⁷ Age., Prot. No. 251, 16-7-1896.

eden kişiler olarak tanımlandı. Gruplara ayrılarak askerî birliklerin karargâhlarında bile korku yaratmayı başardılar⁸²⁸.

Yunanistan Manastır Konsolosu Betsos daha sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı'na "gerçek ulusal çıkarlara zarar verebilecek bu tür hareketleri önlemek için aktif eylem" hakkında aldığı bir telgrafla ilgili açıklama isteyen sorusunu ilettili. Açıklama olarak Yunanistan Hükûmeti tarafından Yunan devrimci hareketlerini onaylamadığı cevabı geldi. Konsolos kendisi de bu tür hareketleri onaylamadığını açıkladı. Ancak Konsolos, tanımadığı gerillaları onaylamadığını belirtse de gerçekte hareketin başarısından memnun olduğu izlenimini verdi. Bu tür eylemlerin mücadelesini caydırmak Türkleri bile etkileyecekti. Derinlerde herkesin Bulgarların uyguladığı şiddetten kaçmak istediğı ima edildi.⁸²⁹

Yunanistan Manastır Konsolosu Betsos'un Makedonya'daki Yunan devrimci hareketiyle ilişkisi devam etti. Ağustos 1896'da Yunan Konsolosu, Yunanistan Dışişleri Bakanı'na, Bâbıâlıden Selanik'e altı mühimmat vagonlu acil durum treni ile Florina'dan yaklaşık beş yüz yedek askerin nakledildiğini bildirdi. Ayrıca Berat Yedek Taburundan iki yüz elli asker daha gönderilmişti. Yunan devrimcilerinin bu kadar uzun süre Makedonya'dan geçerken Selanik-Manastır demir yolu hattına isterlerse zarar verebileceklerini belirtti. Türk tarafı ihmal ve dikkatsizlik sebebiyle sadece bir gün önce tehlikeyi düşünerek tûnel ve köprülerin yakınına müfrezeler yerleştirdi⁸³⁰.

Yunanistan Manastır Konsolosu Betsos, var olmayan haberler yazan ve bu nedenle sadece zarar veren Yunan basınından duyduğu rahatsızlığı açıkladı. Yunanistan Hükûmeti tarafından kadın ve çocuk katliamları, Hristiyan köylerinin yağmalanması, adam kaçırmalar hakkında yazarak korkunç abartılara sapmaması için ısrar edilmesi gerekiyordu. Bu şekilde yazan Yunan basını saygınlığını ve gücünü de kaybediyordu ve birçok kötülüğ'e neden oluyordu. Hedeften uzaklaşıyordu. Makedon eylemleri hakkındaki

⁸²⁸ A.y.

⁸²⁹ A.y.

⁸³⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/İstanbul Büyükelçisi, 2000-3400, Yunanistan Bitola Konsolosluğu, Bitola'daki B. Konsolos Betsos'tan Dışişleri Bakanı Al. Skouzes'e, Prot. No. 287, 14-8-1896.

öväücü eleştirilerinin daha vasat ve gerçekerlerle uyumlu olması gerekiyordu. Abartmalar ve olayların reklamı yoluyla zafer olmayacaktı. Makedonya'daki işgalcilerin erken ve gözüpek ama saflıktan yoksun olmayan faaliyetlerinden doğabilecek her türlü iyi sonuca zarar vererek aynı zamanda gerçeğin değeriini de azaltıyorlardı⁸³¹.

“Makedon Hareketi” gerillalarının hareketleri, Eylül 1896'da devam etmiş ve hatta “Makedon Hareketi”nin sonunun geldiğini düşünen Osmanlı yetkililerini rahatsız etmişti. Bu, Türk yedek askerlerinin kararlaştırılan görevden alınmasını önledi. Gerilla işgali girişimleri o kadar üzücü bir olay olarak nitelendirildi ki Makedon Hareketi baştan akılsız, zamansız ve ciddi bir plandan yoksun olduğu için anarşi doğuruyordu; soydaş köylülere felakete neden oluyor, millî onuruna hakaret ediyordu. Selanik Konsolosu, Makedonya'daki Yunan gerillalarının ulusal bilinçlerini canlandırmasına rağmen, şimdi Yunan devrimcilerinin Selanik'e transferinin millî prestijlerinde hesaplanamaz bir çöküşe yol açacağını da sözlerine ekledi. Yunanistan Krallığı'ndaki Makedon komitalarının kim olduğunu bilmiyordu ancak millî mücadelelerinde kesinlikle şimdi gerilla birlikleri göndermeye devam ederek zarar vereceklerdi⁸³².

Öte yandan Yunan tarafı, Bulgarların Makedonya ve Trakya'da devlet idari görevlerine atanmaya başladığını öğrenerek memnuniyetsizliğini dile getirdi. Örneğin Trakya'nın merkezinde ve Siroz'da üç Bulgarın yönetici yardımcısı olarak atanması, Patrik'in atamaları engellemeye yönelik eylemlerine rağmen Yunanistan Krallığı'nın endişe konusuydu. Osmanlı Hariciye Nâzırı, Küçük Asya'daki (Anadolu) Rumların Osmanlı yönetiminin yardımcısı oldukları için Trakya'daki Bulgar unsurunun da tatmin edilmesi gerektiğini savundu. Yunanistan İstanbul Büyükelçiliği, Bâbîâlinin bu politikasıyla aslında azınlık olan bir etnik gruba kolaylıklar sağlayarak diğer etnik grupları rahatsız edeceği ve ayaklanmaları kışkırtacağı yorumunu yaptı⁸³³.

⁸³¹ A.y.

⁸³² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Bitola, Üsküp, Selanik Konsoloslukları, Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos'tan Dışışleri Bakanı Alexandros Skouzes'e, Prot. No. 1078, 2-9-1896.

⁸³³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1896/AAK/B/(Dışışleri Bakanlığının 8825 numaralı Belgesine bağlı), Yunanistan İstanbul Büyükelçiliği (Mavrokordatos) Dışışleri Bakanlığına, İstanbul, Prot. No. 1038, 2-11-1896.

3.1.1 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Selanik'te Yunan Toplumuna Etkileri⁸³⁴

5 Nisan 1897 tarihindeki *Akropolis Esperini* gazetesinde “Barış Görüntüleri” başlığıyla yer alan bir makalede Türkiye’nin ve Yunanistan Krallığı’nın ilişkilerine Büyük Güçlerin karıştırılması şu şekilde yansıtıldı:

Birinci görüntü: Yunanistan Krallığı Girit’e gidiyor ve Türkiye bu harekete göz yumuyor ve Avrupa karışıyor ve Türkiye’yi barış lehine... müdahale etmeye çağırıyor! İkinci görüntü: Girit’teki Türkler Ada’nın birleşmesini aramaya başlıyorlar ve devrim bastırılıyor ve Avrupa... Hristiyanları barış için bombalıyor! Üçüncü görüntü: Yunanistan Krallığı ve Türkiye şoka uğruyorlar ve savaşı endişeyle bekliyorlar ve Avrupa... barış adına birini öbürü yoluyla tehdit ediyor! Dördüncü görüntü: Theodoros Diligiannis ve Osmanlı Hariciye Nâzırı Asım Paşa birbirlerine sevecenlik gösteriyorlar ve Avrupa’nın büyükelçileri şiddetli ve vahşi göz ile bakıyorlar. Şiddetli tedbirlerin alınması... barış lehine tehdit ediliyor! Beşinci görüntü: Theodoros Diligiannis ve Asım, birbirleriyle doğrudan anlaşıyorlar ve “Samimi olmalıyız” diye fısıldaşıyorlar ve Büyük Güçler... barış lehine... kılıçlarıyla vurarak karıştırıyorlar! “Vre sizin düşman olduğunuzu anlamıyor musunuz?!” “Vre uzlaşmanız gerekmediğini anlamıyor musunuz?!” Böylece Büyük Güçler, barışı korumak için sarı saçlı “Barış”ın örgülerinden çekiyorlar ve o, Türkiye’den ve Yunanistan Krallığı’ndan uzaklaşıyor ve iki ülke ellerinde kılıçlarla karşı karşıya kalıyorlar! Altıncı görüntü: Büyük Güçler, ... barış lehine... çatışmaya hazır olan Yunanistan Krallığı ve Türkiye’den uzak kalıyorlar! Yedinci görüntü: Şimdilik Büyük Güçler “Bayan Barış”ın saçlarına karışıyorlar ve o, Yunanistan Krallığı ve Türkiye’nin ilişkilerini uzlaştırmak için boşu boşuna Büyük Güçlerden kendisini bırakmalarını istiyor. Büyük Güçler onu çok seviyorlar ve aslan zürafayı tuttuğu gibi öyle sıkı tutuyorlar!.. Yukarıdaki abartma cümleleri yoluyla her bir görüntü için yazarın amacı tekti: Büyük

⁸³⁴ “Girit Meselesi” ve 1897 Osmanlı-Yunan savaşı hakkında bk. Adem Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013).

Güçlerin Osmanlı Devleti-Yunanistan Krallığı ilişkilerindeki temel rolü ve bu rolün, ilişkileri ne kadar olumsuz etkilediği⁸³⁵.

“Yunanistan, Berlin Antlaşması ile Teselya ve Arta’yı aldıktan sonra Girit ve Epir’in işgali için hesaplar yapmaya başladı.” Daha önceki yıllarda Doğu Rumeli’nin 1885’te Bulgaristan ile birleşmesi dışında, 1881’de Tunus’un Fransızlar tarafından ve 1882’de Mısır’ın İngilizler tarafından ele geçirilmesi Yunanistan Krallığı’na da yeni hamleler için cesaret verdi. 1895 yılında Osmanlı Devleti’nin Ermeni olaylarıyla meşgul olmasından da bir fırsat buldu⁸³⁶.

Böylece 1897’de Girit’teki Yunanların devrimci huzursuzluğu ve ardından Yunanlar ve Türkler arasındaki çatışma, Yunanistan Krallığı ile Türkiye arasındaki 1897 Savaşı’nı kışkırttı. Savaş tazminatı olarak dört milyon lira ödemek zorunda kalan Yunanların yenilgisiyle sona erdi⁸³⁷. Rumların Yunan ordularına katılmak için gönüllü olarak gittikleri gözlemlendi⁸³⁸. Padişah II. Abdülhamid, savaş dışında her türlü diplomatik yolu deneyerek Avrupa kamuoyunu kendi tarafına çekmeye çalıştı. Ayrıca Atina’daki Osmanlı Büyükelçisi Yunanistan Hükûmetiyle görüşerek Yunan işgallerine son verilmesini istedi. Avrupa Osmanlı büyükelçileri⁸³⁹, ilgiyle izledikleri⁸⁴⁰ gelişmeleri devletlerine aktarıyorlardı. Padişah diplomatik çalışmalarına paralel olarak askerî tedbirler almaya başladı⁸⁴¹.

Miralay Vassos, 16 Şubat 1897’de yaptığı açıklamada Yunanistan Krallığı adına Girit’i ilhak ettiğini ilan etti. Yunan Devleti Kralı’nın oğlu Prens George’un komutası altında bir filo gönderildi⁸⁴². Giritlilerin son ayaklanması ve Albay Vassos’un gelişinin,

⁸³⁵ 5 Nisan 1897 *Akropolis Esperini* gazetesi, yıl A’, No: 45.

⁸³⁶ Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*, s. 95.

⁸³⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 124.

⁸³⁸ BOA., HR. SYS., nr. 1746/42, 01 04 1897. BOA., BEO., nr. 918/68824, 01 L 1314 (14 Mart 1897): Bazı vilayat-ı şahanede tebaa-i Devlet-i Aliyye’den olan Rumların gönüllü kaydolanmak üzere Yunanistan’a gitmekde olduklarından men-i azimetleri ve hilaf-ı hareketde bulunanların tâbiyyeti Saltanat-ı Seniyye’den ıskat olunmaları (Cezayir-i Bahr-i Safid Selanik, Manastır, Kosova, Yanya, Edirne, Aydın, İşkodra, Hüdavedigar, Biga, Çatalca, İzmir)

⁸³⁹ Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*, s. 97.

⁸⁴⁰ *Age.*, s. 102.

⁸⁴¹ *Age.*, s. 97.

⁸⁴² Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*, s. 102.

karışıklığın daha geniş bir alana yayılmasına ve diğer Balkan ülkelerini de içine çekmesine vesile olması bekleniyordu. Ancak Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'a yaptığı güçlü baskı ile Romanya'ya resmî olarak uyguladığı baskı, çatışmayı azalttı⁸⁴³ ve Yunanistan Krallığı eşitsiz bir mücadeleyi seferber etti. Balkan ülkeleri Sırbistan ve Bulgaristan mevcut sınırların korunmasından yanaydı. Akılları, Yunanistan Krallığı'nın Makedonya'daki konumu için bir zafer ve Girit ile birleşme durumunda güçlenmesinin yaratacağı olumlu sonuçlardaydı⁸⁴⁴. Büyük Güçlerin kaygılarından biri, Osmanlı Devleti ile Yunanistan Krallığı arasında silahlı çatışma olmayacağı çünkü o zaman Rusya'nın müdahale edeceğiydi. Büyük Güçler, Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmeye başladılar ve Ada'yı kuşatma altına aldılar. Yunanlar, Osmanlıların bu şekilde desteklenmesini protesto ettiler. Abluka 5 Aralık 1898'e kadar sürdü⁸⁴⁵.

Yunanistan Krallığı tecrit edildi⁸⁴⁶. 31 Mayıs 1895'te seçimlerin galibi Theodoros Diligiannis ile bir hükûmet kuruldu. Yeni hükûmet, Yunanistan Krallığı'nın iç ekonomik sorunlarını çözmeye odaklanmak istedi. Zira 1893'te Charilaos Trikoupis Hükûmeti Dönemi'nde Yunanistan Krallığı'nda iflas ilan edilmişti. Bu, modernizasyon çalışmalarını durduran bir olaydı ve ülke, 1894'te kurulan *Ethniki Etaireia* (Millî Cemiyeti) gibi resmî olmayan faktörlere boyun eğdi. *Ethniki Etaireia* (Millî Cemiyeti), Hükûmetin çekimserliğine rağmen birçok politikacı, asker ve ülkenin ticaret ve sanayi dünyasından temsilcinin lütfuyla, halkın yurtseverlik duygularını uyandırmak için basın aracılığıyla yoluna devam etti. Aynı zamanda ise Makedonya ve Epir'e ilerlettirilen gerilla birliklerini kurdu⁸⁴⁷.

⁸⁴³ Stevenson, *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson*, s. 5.

⁸⁴⁴ Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*, s. 102.

⁸⁴⁵ Age., s. 103-104.

⁸⁴⁶ Stevenson, *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson*, s. 7. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 89-90.

⁸⁴⁷ Konstantinos Paparrigopoulos (Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος), *Istoria tou Ellinikou Ethnous 1892-1922 (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1892-1922) (1892-1922 Yunan Milleti'nin Tarihi) 1892-1922*, c. 24 (Atina: 4p Eidikes Ekdoseis A.E. (4π Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε.) (4p Eidikes A.E. Yayınları), 2010), s. 34, 36-37.

Yunanistan Krallığı'ndaki genel duruma olumsuz ekonomik durum, yabancı ve Yunan tahvil sahiplerinin rasyonel borç yönetimi için yaptığı baskı, Theodoros Diligiannis Hükûmetinin onlarla dürüst bir uzlaşmaya varamaması, Makedonya ve Girit'teki kötüleşen durum rehberlik ediyordu. Ayrıca orduya ülkenin dış politikasının düzenleyicisi olma hakkını veren istikrarsız dış politika da durumu şekillendiriyordu. Bu nedenle -ama yanlış bir şekilde- uluslararası şantajın kurbanı olduklarını hissettiler. Bütün bunlar ve basın ve özellikle de *Ethniki Etaireianın* (Millî Cemiyeti) uyguladığı baskılar altında buna benzer demagojiyi kullanmak için defalarca destekleyen Başbakan Theodoros Diligiannis, Yunanistan Krallığı'nın toprak bütünlüğünü ciddi şekilde tehlikeye attı⁸⁴⁸.

Yunanistan Hükûmeti, yurt içindeki güçlü yurtsever muhalefeti yatıştırmak amacıyla bu şekilde “makul bir tepki” ile ilerlemeye karar verdi. Başbakan, cesur bir ulusal girişimin *Ethniki Etaireianın* (Millî Cemiyeti) herhangi bir hareketini geçersiz kılacağına ve kamuoyunun duyarlılığını kazanacağına inanıyordu. Siyasi iktidarın ikinci ana eksenini olan Kral George, Hükûmetin kararları ile ister istemez uyuşturdu çünkü aksi takdirde tahtının tehlikeye gireceğinden korkuyordu. Fransa Dışişleri Bakanı; Büyük Güçlerin, Yunan tahtına “dalkavukluk etmek” için Prens George'u Girit Valiliği görevine terfi ettirme niyetini kamuoyuna açıkladı. Ancak bu hareket ters etki yaptı. Atina basını, sarayın olası bir müdahalesi ve bencil çıkarlar için ipuçları bırakarak kitleleri bu çözüme karşı kışkırtıyordu. Kral, hanedan aleyhindeki gürültüyü durdurmak için Girit'in Yunanistan Krallığı ile birliğini alenen destekledi⁸⁴⁹. Savaşa böyle yol açıldı.

Almanya, savaşı önlemek için Yunan kıyılarını ablukaya almayı teklif etti ancak İngiltere, Fransa'nın yanında buna engel oldu ve 22 Şubat 1897'de Girit'in Padişah egemenliğinde özerklik kazanacağını duyurdu⁸⁵⁰. Yunanistan Krallığı savaş gemilerini geri çekmediği için bu olay 2 Mart 1892'de tekrarlandı. Böylece yine altı gün ihtar verildi ama yine Rum tarafının tavrı aynı oldu⁸⁵¹. Yunanistan Krallığı hazırlıksız olmasına ve Avrupa ülkeleri savaşa karşı çıkmasına rağmen çoktan kararını vermişti. “Aynı şey,

⁸⁴⁸ *Age.*, s. 34, 36.

⁸⁴⁹ *Age.*, s. 37-39.

⁸⁵⁰ *Age.*, s. 38. Ölmez, 93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi, s. 102.

⁸⁵¹ Ölmez, 93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi, s. 103.

Padişah'ın savaşsever bakanlarının ve askerlerinin tutsağı olduğu karşı tarafta da oldu.”⁸⁵²
Sonra “Girit'teki altı büyük devletin amiralleri Ada'yı 21 Mart 1897'de kuşattı.”⁸⁵³

Düzensiz birliklerin Makedonya'yı işgalinden sonra Bâbîâli 5 Nisan 1897'de Yunanistan Krallığı'na karşı savaşma kararı aldı. 6 Nisan 1897 sabahından itibaren şiddetli çatışmalar çıktı. Kral Georgios ve Başbakan Diligiannis, *Ethniki Etaireia* (Millî Cemiyeti) ve diğer “demagoglar” tarafından düzenlenen isyanlarla karşılaşmaya devam etti. Ana karakter, muhalefet lideri Dimitrios Rallis'ti. Öyle bir düzeye geldiler ki Yunan Devleti Kralı Georgios, Diligiannis Hükûmetini feshetmeye ve Başbakanlığı Dimitrios Rallis'e devretmeye zorlandı⁸⁵⁴.

Türkler Volos'u işgal etti, Teselya terk edildi ve Yunan ordusunun savunması Orta Yunanistan'a devredildi⁸⁵⁵. Son savaş 5 Mayıs 1897'de Dömeke'de yapıldı. “Amiral Noel'in güçlü girişiminden sonra, Girit'teki feci duruma son vermek ve Prens George'un yetenekli ellerine teslim olmak için Dört Büyük Güç'ün desteğiyle uygun adımlar atıldı. Amaç, yüzyıllardır her ikisinden de yoksun bırakılan bir adada düzeni ve iyi yönetimi yeniden sağlamaktır.”⁸⁵⁶

7 Mayıs'ta Lamya'da iki devlet arasında ateşkes imzalandı. 22 Kasım 1897'de İstanbul'da 395 kilometrekarelik Yunanistan Krallığı toprağının Türkiye'ye devredildiği bir barış anlaşması imzalandı. Yunanistan Krallığı ayrıca 4.000.000 Osmanlı lirası savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. 1893 iflasından beri var olan eski borçların geri ödenmesi gerekiyordu. Ülkenin şartlarının zor olduğu biliniyordu. Alman alacaklılar, borç geri ödemesini güvence altına almak için ülkenin mali durumu üzerinde uluslararası bir mali kontrol çağrısında bulundu. Bu Yunanistan Krallığı için aşağılayıcı bir durumdu⁸⁵⁷. 1897 Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Balkanlardaki kriz durumu sadece ertelendi⁸⁵⁸.

⁸⁵² Paparrigopoulos, *Istoria tou Ellinikou Ethnous 1892-1922*, s. 38, 41.

⁸⁵³ Ölmez, *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*, s. 103.

⁸⁵⁴ Paparrigopoulos, *Istoria tou Ellinikou Ethnous 1892-1922*, s. 41-42.

⁸⁵⁵ *Age.*, s. 42-43.

⁸⁵⁶ Stevenson, *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson*, s. 7.

⁸⁵⁷ Paparrigopoulos, *Istoria tou Ellinikou Ethnous 1892-1922*, s. 45, 48.

⁸⁵⁸ Stevenson, *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson*, s. 6.

Yunanistan Krallığı'nın başına gelen felaketten yararlanan Bulgarlar, Makedonya'da ilerleme sağlamak için çabalarını yoğunlaştırdılar: yeni piskoposluklar, mektepler vb. kurmayı başardılar. Nitekim Bulgar komisyon birimlerinin terör taktiklerini uygulamada gecikmeyen silahlı operasyonlarının önü açıldı⁸⁵⁹. Ayrıca savaş sırasında Rum Patrikhanesi, 21 Nisan 1897'de Selanik Metropolit Athanasios'a ve sonra 5 Mayıs 1897'de Selanik Metropolit Athanasios'a, Pelagonya Metropolit Kosmas'a, Vodina Metropolit Nikolaos'a, Prespes Metropolit Panaretos'a ve Dreva ve Velisa Metropolit Anthimos'a Sırplarla ilgili mektuplar gönderdi.

İlk durumda Selanik Sırplarına şehirde bir mezarlık kurulması talebine yanıt olarak bir "Sadrazamlık Tezkeresi" verildi. Bu nedenle Selanik Metropolit'nden, daha fazla bilgi için ilgili bilgileri kendilerine sağlamak üzere bir soruşturma yürütmesini istedi⁸⁶⁰. İkinci durum da Makedonya'nın çeşitli şehir, kasaba ve köylerinde Sırp mektepleri kurmak için alınan tedbirlerle ilgili söylentilerle ilgiliydi. Böylece Sinod olarak Rum Patrikhanesi tarafından, metropolitlerin bu tür izinlerin verilmesini engellemek için yerel makamlarla birlikte aktif olarak hareket etmeleri istendi. Bilindiği gibi Ortodoks mektepleri sadece yerel kilise yetkililerinin Rum Patrikhanesi aracılığıyla Hükûmete sunduğu talep üzerine kuruluyordu⁸⁶¹.

Yunanistan Krallığı'nın 1897'den 1904'e kadar Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Evgenios Evgeniadis'ti. Başkonsolos Evgeniadis, 1897 Savaşı'nın felaketinden hemen sonraki Helenizmin ruhunu ve siyasetini temsil ediyordu. 1897 Savaşı'ndan sonra Selanik'e gittiğinde pek çok sancılı sorunu çözmek zorunda kaldı. Bu sorunlar arasında, savaş başladığında Selanik'ten ayrılan Yunan uyrukluların geri dönüşü, Yedikule (Eptapyrgio) ve Beyaz Kule'de (Lefkos Pyrgos) hapsedilen 1897 tutsaklarının serbest bırakılıp ülkelerine geri gönderilmeleri de vardı. Bunlar Helenizmin zayıflığının

⁸⁵⁹ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 124.

⁸⁶⁰ İEP Arş., Kod A /69, s. 88, Prot. No. 1702, 21-4-1897, Selanik Metropolit Athanasios'a.

⁸⁶¹ İEP Arş., Kod A /69, s. 107, Prot. No. 2039, 5-5-1897, Selanik Metropolit Athanasios'a, Pelagonya Metropolit Kosmas'a, Vodena Metropolit Nikolaos'a, Prespes Metropolit Panareto, Drevon ve Velissos Metropolit Anthimos'a, Selanik Metropolit Ioakeim ile Polin (Polyani) Piskoposu Ioakeim Selanik Metropoiti'ne.

üzücü hatırlatıcılarıydı. Sonunda Hristiyanlar ve aslında Makedonya bölgesinin sakinleri arasında Yunanistan Krallığı'nın prestijini yeniden tesis etmeyi üstlendi⁸⁶².

Başkonsolos Evgeniadis görevi devraldığında ilk görevlerinden biri, Konsolosluk için devlete ait olacak ve Selanik Metropol Kilisesine yakın olacak bir bina bulmaktı. Yunanistan Dışişleri Bakanlığının uygun eylemleri ile Andreas Syngros parayı verdi ve böylece 1898'de Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Selanik Metropol Kilisesine ait bir arsadaki binaya yerleştirildi. Hatta avlusundaki küçük bir kapıdan Metropol Kilisesi ile iletişim kurabiliyordu. Bu kapıyı sonradan Yunanistan Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'ın açtığı ve Osmanlı tebaası olan Makedonya Rumlarının kolay ulaşımını sağladığı yazıldı, “Çünkü doğrudan iletişim kolay değildi ve yabancı bir Konsolosluğa ve hatta Yunanistan Konsolosluğuna giriş düşünülemezdi.” Yani Yunanistan Selanik Başkonsolosluğa gitmek isteyenler artık oradan Metropol Kilisesine giriyorlardı ve Konsolosluğa rahatsız edilmeden geçiyorlardı. Rahatsız edilmeden geçenler arasında Makedonların yanı sıra Güney Yunanistan Krallığı'ndan casuslar, gerillalar ve elçiler de vardı. Aynı şekilde Konsolosluğun bodrum katında geçici olarak kalan mühimmat daha sonra oradan Yunan millî mücadelesi bölgelerine iletiliyordu. Hatta iletişimin Selanik Metropoliti II. Alexandros'un bilgisi dâhilinde yapıldığı söylendi⁸⁶³. Konsolos Koromilas, Aralık 1905'te Yunanistan Hükûmetinden Metropolit'i hizmetlerinin takdiri ile ödüllendirmesini istedi. “Hemen yanında kazanmayı başardığı bu yüksek rahibi ödüllendirmek adildi. Onun için çok faydalı oluyordu. Her istediklerini seve seve hemen veriyordu. Sadece ülkesinin değil, diğer metropollerin çıkarlarına da özen gösteriyordu.” Lampros Koromilas, Yunanistan Hükûmeti tarafından Başmüfettiş Hilmi Paşa'ya Yunan Büyük Haçı verilmesini teklif etti. Ama aynı zamanda Makedonya'daki Yunan birliklerinin eylemlerinde lider konumunda bulunan Teğmen Aleksandros Mazarakis, dürüstçe ve özveriyle mücadele eden Metropolit Alexandros'a karşı milletin çıkarları adına onların en derin saygısını, sevgisini ve takdirini beslediğini ifade etti. Kritik

⁸⁶² Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

⁸⁶³ A.y.

durumlarda onu çok yetenekli bir başrahip ve arkadaşların arasında çok sadık bir arkadaş olarak tanıdı ve Selanik'teki hareketini eksilmeyen bir ilgiyle izliyordu. Bu yüzden ona karşı en derin saygısını ve samimi dostluk duygularını mümkün olduğunca resmî olarak ifade etmek istedi. Tanrı'dan onu uzun süre sağlıklı ve müreffeh tutmasını diliyordu. Son olarak, kendisine telgrafla iletilen samimi teşekkür için Metropolit'e içtenlikle teşekkür ediyordu⁸⁶⁴.

1897 Savaşı'ndan kalan acı hatıralara ve Girit'te sorunu hâlâ devam ettiren karışıklıklara rağmen bu dönemde Konsolos'un en zor görevinin Türk-Yunan ilişkilerini düzeltmek olmadığı anlaşıyordu. Bulgarların 1870'ten beri süren Makedonya'yı işgal çabaları en büyük sorundu. Öğretmenlerin, tüccarların ve rahiplerin Bulgar propagandası; Makedonya Hristiyanlarının artık Yunanistan Krallığı'ndan hiçbir beklentisi olmadığını ve 1897 Savaşı'nın, Yunanistan'ın ne kadar güçsüz olduğunu kanıtladığını yayıyordu⁸⁶⁵. Sofya Başkonsolosu Evgenios Zalokostas'ın birkaç yıl sonra belirttiği gibi (Eylül 1906), İngilizlerin görüşüne göre “Bulgarların bize karşı düşmanlığı iki olayla şiddetlendi. Yunan birliklerinin Makedonya'daki eylemi ve Yunanistan Krallığı'nın Girit Sorunu'ndaki memnuniyetiydi. Yunan silahlı kuvvetleri, Osmanlı ordusuyla iş birliği yaparak Bulgarların aleyhine dönüyordu. Bu durum, burada bulunan Bulgarları çileden çıkarmanın ve Yunan hegemonyasına karşı çevirmenin doğal bir sonucuydu. Ayrıca Girit Sorunu'nda da Bulgarlar, Avrupa'nın Yunanistan Krallığı lehine ayrımcı bir tavır alacağını öngörüyorlardı.” Elbette Konsolos Zalokostas, İngiliz tarafının Makedonya ve Girit Sorunu konusunda yaptığı korelasyonla ilgili görüşlerine şaşırdı. Osmanlı ordusunun sadece Rumlarla iş birliği yapmadığını, onlara zulmettiğini de vurguladı⁸⁶⁶. Bu nedenle Bulgarların argümanı, kendilerini Osmanlı yönetiminden kurtarmanın tek yolunun Bulgar Eksarhlığını ve Bulgarların “Türkler’e karşı mücadelesini tanımak olduğuydu. “Ancak

⁸⁶⁴ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 855/7593, 12-9-1906.

⁸⁶⁵ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

⁸⁶⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/KY/1906/aak'/IG' (II'), ID' (IA')/1324, Evgenios Zalokostas'tan Alexandros Skouzes'e, Sofya, Prot. No. 1324, 21-9-1906.

mücadele sadece sözlerle başarılı bir şekilde gerçekleştirilemediği için 1898'den itibaren Yunan merkezlerinde şiddetli terörizm başladı.”⁸⁶⁷

Bu dönemde bile milliyetçi propaganda mücadelesinin tırmanışa geçtiği ve tehlikeli boyutlara ulaştığı Makedonya'da düşmanlar sadece bir değildi. Ortodoks sakinlerini Papalığa ikna etmeye çalışan rahiplerin iddiaları vardı. Bu, örneğin İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından Şubat 1898'de bildirildi. Şikâyetin doğrudan Rum Patrikhanesine mi yoksa Selanik Metropol Kilisesine mi yapıldığı bilinmiyor. Patrik ise Selanik Metropoliti'ne konuyla ilgili herhangi bir yanıt alamadığını belirten bir mektup gönderdi. Selanik Metropoliti'nden harekete geçmek üzere önlem alıp almadıklarını belirtmek için acele etmesini istedi⁸⁶⁸. Burada Patrik'in Selanik Metropoliti'nin hareketsiz kaldığını ima ettiği izlenimi yaratılıyor.

Selanik Başkonsolosu tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanı ve Bakanlar Kurulu Başkanı Alexandros Zaimis'e gönderilen mektupta *Rum Hastanesi Kardeşlik Cemiyeti* tarafından kemiklerin gömülmesi için kullanılan ve Osmanlı yönetimi tarafından talep edilen bir arsa hakkında aşağıdaki ilgileri dile getirdi: Selanik Valiliği, Selanik Metropoliti'ne bir yazı gönderdi, o da Rum Hastanesi “Kardeşlik Cemiyeti” Müdürlüğüne iletti ve gömülü kemiklerin Rum Hastanesinin kuzeydoğu tarafında toplanmasını istedi. Ancak Başkonsolos, arazi üzerinde hak iddia etme gerçeğine çok fazla odaklanmadı çünkü Selanik Valiliğinin kendisinde bunu kanıtlayan belgeler olduğu için çok da önemli değildi ancak iddianın nedenine odaklandı. Özellikle belgenin Sırp tarafının talebi üzerine propagandasının bir parçası olarak hazırlandığı bildirildi. Söz konusu siteyi satın almak istemesinin nedeni, burayı Rum mezarlığının yanında bir Sırp mezarlığı olarak kullanmaktı. Ona göre “Bu amacın önemi kesinlikle kimseyi aldatamazdı. Selanik Metropol Kilisesinin haksız hoşgörüsüyle Selanik'teki Sırp Kilisesi küçük bir manastır arazisine dönüştürüldü.” Konsolos'a göre özellikle Rum cemaati mülkiyetinde bir Sırp

⁸⁶⁷ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

⁸⁶⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1898/Selanik Başkonsolosu'nun Telgrafi, “Selanik Başkonsolosu'na Belgeler” Adlı Alt dosyası, Selanik Başkonsolosu, Selanik, Prot. No. 517, 30-5-1898.

mezarlığının inşasına izin verilmemesi gerekti. O zaman bu, ikinci bir büyük Kilisenin inşasına yol açacaktı⁸⁶⁹. Bir Sırp mezarlığı kurulması konusu Aralık 1905'te Selanik'teki Sırp'ların kendi mezarlığını kurma talebine ilişkin "Nezâret Tezkeresi"nin yayımlanmasıyla gündeme geldi. Rum Patrikhanesi, bir Sinodal karar-teşhis ile Selanik Metropol Kilisesinden konuyla ilgili bilgi vermesini istedi⁸⁷⁰.

Bu plandan haberdar olur olmaz Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun eylemleri arasında, *Rum Hastanesi Kardeşlik Cemiyeti* Başkanı ve cemaatin onurlu bir üyesi olan Dr. Gravaris'i davet etmek vardı. Rum cemaatinin tartışmalı mülkiyetini savunmak için her türlü çabayı göstermek zorunda olduğu görevi ifşa etti. Selanik Metropoliti'ne, "Sırp'lar, gerçekten burada olsalardı mezarlığımıza Ortodoks olarak gömülebilirlerdi." diye, Rum cemaatinin bir Sırp mezarlığının inşasına hiçbir nedenle müsamaha göstermeyeceğini söylemesini tavsiye etti. Gravaris, haberi ilk kez duyduğuna şaşırdı ve aynı gün *Rum Hastanesi Kardeşlik Cemiyeti* üyelerini arayacağını söyledi. Ayrıca Metropol Kilisesine giderek Metropolit'e herkes adına Sırp propaganda planına karşı tüm gücüyle çalışmasını tavsiye edecekti çünkü Rum cemaati hiçbir nedenle buna izin vermeyecekti⁸⁷¹.

Rum Hastanesi Kardeşlik Cemiyeti Başkanı Gravaris; Selanik Metropoliti'ne hitap ederek aslında bilinmeyen Sırp'ların eylemlerini, Ortodoks cemaati topraklarının işgal edilip Sırp mezarlığı olarak kullanılmasına izin verip vermeyeceğini sordu. Sırp'lar veya Sırp'lık iddia edenler ise Türkiye'de ayrı bir cemaat değildi⁸⁷². Bu, Rum tarafının Sırp milliyetçi eylemlerini engellemek için sıklıkla kullandığı bir argümandı⁸⁷³. Kendilerini Şizmatik ilan etmedikleri takdirde Ortodoks piskoposuna tâbi olması gereken Osmanlı tebaasıydılar. Sadece kendilerine ait olan dinî veya kutsal kurumlarla ilgili herhangi bir

⁸⁶⁹ A.y.

⁸⁷⁰ İEP Arş., Kod A /78, s. 342, Prot. No. 7856, 17-12-1905, Selanik Metropoliti Alexandros'a.

⁸⁷¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1898/Prot. No. 517, 30-5-1898.

⁸⁷² A.y.

⁸⁷³ İEP Arş., Kod A /61, s. 348-49, Prot. No. 6024, 12-12-1891. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/Prot. No. 111, 8-12-1892. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1895/Prot. No. 680, 5-8-1895.

başvuru, yetkili makamlara sunulmak zorundaydı ve onun bilgisi olmadan bu tür kararları verme hakları yoktu⁸⁷⁴.

Ancak Selanik Metropolit'i'nin, Sırp propagandasının amacına aykırı davranacağını ve Selanik Valiliği tarafından sorulduğunda uygun cevabı vereceğini teyit ettiğini belirtmesine rağmen Konsolos, ne yazık ki bu durumda bile “Selanik Metropolit'i'nin olağan üşengeçliğini” ayırt ettiğini belirtti. Metropolit Athanasios'a atıfta bulunarak Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ve Yunanistan İstanbul Büyükelçiliğinde defalarca onun hakkında konuştuğunu da sözlerine ekledi. Onu, kıdemli Ortodoks din adamları arasında ayırt eden zeki, iyi yetişmiş bir piskopos olarak tanımladı. Ama aynı zamanda kurnaz, uyuşuk ve paraya aşırı düşkün olduğunu söyledi. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi sırasında çok yardımcı olduğunu kanıtladı ve millî duygudan hiç de yoksun olmadığına inanıyordu. Ama onun paraya olan büyük tutkusu ve Sırların Makedonya'da zamanlarını boşa harcadıkları ve bu nedenle tatmin olmaları hâlinde pek bir zararı olmayacağı düşüncesi, onu gizlice Sırp propagandasını desteklemeye yöneltiyordu. Hatta bazı somut gerçekler onun mezarlık davasında şüpheli olduğunu gösteriyordu. Bu tür diğer göstergeler; Sırp Kilisesi meselesi, Piskopos Polin'e uzun süredir devam eden desteği, hain davranışlarının farkında olmasına rağmen Sırp Büyük Haç'ının verilmesiydi. O günlerde tanınmış bir Sırp casusu, Metropolit'in bu şekilde bildiğini ve kasıtlı olarak çalıştığını doğruladı. Selanik Metropolit'i'nin, söz konusu arsanın alınması için Sırlık iddia edenlerin talebini bilmesine rağmen, Rum Hastanesi Kardeşlik Cemiyetine hiçbir şey söylememesi, sonunda Konsolos'un şüphesini artırdı⁸⁷⁵.

Konsolos, Sırp propagandasına dair gizli eylemlerin haberlerinin Rum cemaati üzerinde hoş olmayan bir izlenim yarattığını ve bu nedenle Metropolit'in, Rum cemaatinin iradesine uymak zorunda kalacağını vurguladı. Sırp iddiacıların ilan edilen amacını engellemek ve böylece Bulgarlar yüzünden yaşananları tekrarlamamak için her türlü çaba gösterilmesi gerekirdi. Bu nedenle Yunanistan Dışişleri Bakanı Aleksandros Zaimis ve Büyükelçiliğinin ilgilenmesini istedi⁸⁷⁶. Ancak geçmişte görüldüğü gibi sadece Selanik

⁸⁷⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1898/Prot. No. 517, Selanik, 30-5-1898.

⁸⁷⁵ A.y.

⁸⁷⁶ A.y.

Metropoliti değil, zaman zaman mminlerinin Bulgar Eksarhlığına ayrılmasını engellemeye alışan Büyük Kilise, bazı “tavizler” vermek zorunda kaldı. Örneğin Mayıs 1900’de Büyük Kilise, Rumenlerin ayinlerini Rumlarla dönüşümlü olarak Rumence ve Yunanca yürütme talebi konusunda endişeliydi. Ancak Rumenlik iddiacılarının memnuniyetsizliği onları Bulgar Eksarhlığına gtrecekti⁸⁷⁷. Sırp propagandasının Bulgarlara karşı çalıştığı ve komplo kurduğu kaydedildiği için Sırlara verilen tavizler etkili grnyordu⁸⁷⁸.

İlerleyen dönemde sadece Rum ve Sırların değil, Uniat Katoliklerin de Türklerle buluştuğu gözlemlendi. Hepsi ortak düşman Bulgarlara karşı ıktılar. Koukos köyünün Bulgar olan tanınmış bir Uniat piskoposu, Selanik Valisi’ne bir Bulgar devriminin hazırlandığını bildirdi. Koukos Cemaati başkanını ve Uniat Katolik Kilisesinden ayrılarak Eksarhlığa gelen tüm köyleri elebaşılar olarak tanımladı. Dönemin Bulgar basını olayı boş bırakmadı; bunun yerine Makedonya’daki Rum, Sırp ve Uniat Katolik propagandasının Bulgarlara karşı yönelen eylemlerini yayınlarla kınadı. Selanik Metropoliti ve Yunanistan Selanik Başkonsolosu’nun Selanik Valisi’ne, Bulgar etelerinin Makedonya sakinlerini korkuttuğu ve onları Büyük Kiliseden uzaklaştırdığı konusunda şikyette bulundu. Metropolit ve Yunan Konsolosu’nun eylemleri sonucunda Vali, Gevgeli’ye bir jandarma şefi gönderdiğini ve Rum Patrikhanesi himayesi altında olmayan Bulgarları cezalandıracağını ve hatta kırbalatıp hapse atacağını açıkladı. Halkı Yunan ve Sırp olduklarını ilan etmeye zorladı. Bulgar rahipler ve öğretmenler kaçmak zorunda kaldı⁸⁷⁹.

Görünen o ki Osmanlı yönetimi çoğu zaman Selanik vilayetindeki Rum ve Bulgar kiliseleri ile aralarında farklılıklara neden olan meselelerle meşgul oluyordu⁸⁸⁰. Örneğin kilise ihtilafları iin⁸⁸¹ kiliseler iki toplum arasında bölünecek ve en büyük kilise

⁸⁷⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/İstanbul, Mavrokordatos’tan Romanos’a, Prot. No. 346, 30-5-1900.

⁸⁷⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Sofya, Evangelos Zalokostas’tan Romanos’a, Prot. No. 593, 29-4-1900.

⁸⁷⁹ A.y.

⁸⁸⁰ BOA., DH. MKT., nr. 2088/54, 09 L 1315 (3 Mart 1898). BOA., DH. MKT., nr. R100/43, 16 R 1316 (3 Eyll 1898). BOA., BEO., nr. 1224/91738, 27 C 1316 (12 Kasım 1898). BOA., BEO., nr. 1641/123047, 17 Z 1318 (7 Nisan 1901). MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/Dışışleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosluğuna, Prot. No. 922, 22-4-1901.

⁸⁸¹ BOA., BEO., nr. 1224/91738, 27 C 1316 (12 Kasım 1898).

Yunanlara ve en küçüğü Bulgarlara verilecekti⁸⁸². Edirne, Selanik, Kosova, Manastır vilayetlerindeki Rumlar ve Bulgarlar arasında anlaşmazlık konusuna ve kiliselerinin Bâbîâli Evrak Odası tarafından kapatılmasına ilişkin olarak Nisan 1901’de Paskalya Bayramı vesilesiyle Rumlar için kiliselerin açılması uygun görüldü⁸⁸³. 1902 yılında yılbaşı yortularında ayin yapabilmeleri için Bâbîâli Evrak Odası tarafından Edirne, Selanik ve Manastır vilayetlerinde aynı şey tekrarlandığı anlaşıldı⁸⁸⁴.

Ancak 22 Nisan 1901’de Yunanistan Dışişleri Bakanı, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğuna bir mektup yazarak Bâbîâli fermanının üslubundan dolayı kiliselerini açmanın mümkün olmadığını belirtti. Rumlar tarafından pek hoş karşılanmadı. Kiliselerin açılması kısmen Vali’nin iradesine bırakıldı. Selanik Valisi’nin hastalığı nedeniyle maliye şefi olan onun yardımcısı isterse kiliselerin tamamen kapatılması veya Rum veya Bulgar ayinlerinin dönüşümlü olarak yerine getirilmesi tedbirine atıfta bulundu⁸⁸⁵. Bir yıl sonra Nisan 1902’de Rum Patrikhanesi, Selanik Metropolit Megaklis II. Athanasios’a Bulgarca konuşulan bazı köylerin kiliselerinin kapatılması konusunda bilgi verdi⁸⁸⁶. “Taraf değiştiren” Hristiyan kiliselerinin kapatılmasıyla ilgili olarak, Başkonsolos Koromilas (Mayıs 1904-Eylül 1907) gibi diğer şahsiyetler, böyle bir tercihin etkinliğine katılmadıklarını ifade etmiş görüldü. Başkonsolos Koromilas, bu kiliseleri kapatıp anahtarlarını yerel yönetime teslim etmek yerine patriklere verilmesi gerektiğine inanıyordu. Vali’nin tedbiri hiçbir işe yaramıyordu çünkü çete, “Türk” ordusu tarafından takip edilemiyordu ve Başmüfettiş Hilmi Paşa bir gün kapatılan kiliseleri Şizmatiklere teslim edecekti⁸⁸⁷.

İdare Meclisi ile ilgili protestolar ve endişeler de vardı⁸⁸⁸. Zaten 1896’nın başından beri Selanik vilayeti Bulgar ahalisinin nüfusları nisbetinde İdare Meclisinde temsil

⁸⁸² BOA., *DH. MKT.*, nr. R100/43, 16 R 1316 (3 Eylül 1898).

⁸⁸³ BOA., *BEO.*, nr. 1641/123047, 17 Z 1318 (7 Nisan 1901).

⁸⁸⁴ BOA., *BEO.*, nr. 1777/133270, 05 L 1319 (15 Ocak 1902).

⁸⁸⁵ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1901/AAK/K/Prot. No. 922*, 22-4-1901.

⁸⁸⁶ KSMK Arş., *1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr.-, 8-4-1902.

⁸⁸⁷ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Başkonsolosluğu, Dışişleri Bakanlığı Başkonsolosu Lambros Koromilas, Selanik, Prot. No. 248*, 22-5-1904.

⁸⁸⁸ BOA., *DH. MKT.*, nr. 2088/54, 09 L 1315 (3 Mart 1898). Meclis-i İdare hakkında bk. Ayhan Pala, “Osmanlı İdaresinde Vilayet Mektupçuluğu”, *Belleten Türk Tarih Kurumu*, c. 299, S. 84 (Ankara 2020), s. 297-314. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu*,

talepleri kaydedilmişti⁸⁸⁹. Edirne, Selanik ve Kosova vilayetlerinde Rum ve Bulgar metropolitlerinin aynı anda bulunduğu yerlere gelince, bunların İdare Meclisinde nöbetleşe mi yoksa birlikte mi atandıkları sorusu ortaya çıktı⁸⁹⁰. Haziran 1899'da Selanik Metropolit Kilisesi Konseyi üyeleri tarafından bir telgraf çekildi. İtiraz, her ikisi de Rumlara aitken Selanik İdare Meclisinin iki pozisyonundan birini Bulgarlara verme planıyla ilgiliydi⁸⁹¹. Benzer şekilde Eylül 1899'da Rum Patrikhanesi Selanik Metropoliti'ne bir Bulgarın Selanik İdare Meclisi üyeliğine atanması konusunda yanıt vermekte acele etti. Bu nedenle Rum Patrikhanesi, Bâbîâliye yazılı olarak itiraz dilekçeleri verip, aktif olarak harekete geçtiğini ifade etti. Daha önce de yaptıkları gibi önemli gerekçelerle seçimlerin iptalini talep ettiler. Sonunda Rum Patrikhanesi, başvurularının başarılı olacağını umduğunu belirtti⁸⁹². Temmuz 1900'de aynı konu gündeme geldi. Anlaşılan Selanik Rum mahalleleri muhtarları, İdare Meclisinde seçilecek iki Hristiyan azadan birinin Bulgar olacağı haberini alınca Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonuna her ikisinin de Rum olması için başvurdular⁸⁹³.

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, 1900 yılında kendi yetki alanındaki kilise bölgesinde Bulgar vatandaşlığına sahip Uniat Katolik rahiplerinin Osmanlı makamları tarafından Bulgar Eksarhlığının temsilcileri olarak tanınmadığını öğrendiğini belirtti. Bu nedenle yetkili toplantılara katılmıyorlardı. Rum tarafı için sorun, bu rahiplerin çeşitli davalar için yetkililer huzuruna çıkması ve yetkililerin Rumların ayrıcalık ve haklarına karşı verdiği tavizler üzerinde odaklanıyordu⁸⁹⁴.

nr. S25/54, 08 S 1317 (18 Haziran 1899). İEP Arş., *Kod A /71*, s. 306, Prot. No. 5195, 7-9-1899, Selanik Metropolit Athanasios'a.

⁸⁸⁹ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 690/10, 26 B 1313 (12 Ocak 1896).

⁸⁹⁰ BOA., DH. MKT., nr. 2088/54, 09 L 1315 (3 Mart 1898). Meclis-i İdare hakkında bk. Pala, "Osmanlı İdaresinde Vilayet Mektupçuluğu", s. 297-314.

⁸⁹¹ BOA., DH. TMIK., nr. S25/54, 08 S 1317 (18 Haziran 1899).

⁸⁹² İEP Arş., *Kod A /71*, s. 306, Prot. No. 5195, 7-9-1899.

⁸⁹³ BOA., DH. TMIK., nr. S30/65, 06 RO 1318 (4 Temmuz 1900).

⁸⁹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1900/AAK/D (294 numaralı Belgeye bağlı), Selanik, Selanik Başkonsolosluğu Bölgesindeki Piskoposların Tablosu, Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis'ten Dışişleri Bakanı Romanos'a, Prot. No.-, 7-10-1900.

Köylüler, Eksarh rahiplerinin Şizmatik olduğu ve gömülenlerin huzur içinde yatmayacağı konusunda uyarıldı. Selanik'teki Rum Lisesinde rahipler, Bulgarların katil, suçlu, kâfir olduklarını ve yeryüzünden yok edilmeleri gerektiğini öğretiyorlardı⁸⁹⁵.

Başkonsolos Lampros Koromilas, Makedonya'nın Türklerden "kurtuluşu" için Makedonya Rumları ile Bulgarlar arasında iş birliği olasılığının her bir şekilde dışlanması gerektiğini vurguladı. Bunu öne sürmesinin nedeni, Bulgarların sadece Türk egemenliğini devirmeyi değil, aynı zamanda Rum nüfusunu asimile veya yok etmeyi de istemeleriydi⁸⁹⁶. Bulgaristan'ın eylemleri Yunan tarafından bir katliam olarak nitelendirildi. Bulgarlar bütün toprakları ele geçirmişlerdi ve bu nedenle Yunanistan Krallığı anlaşılmaya yanaşmıyordu. Yunan tarafı, uzlaşmanın ancak zemin kazanması hâlinde mümkün olacağı kararında ısrar etti⁸⁹⁷. Bulgarların Makedonya'daki Helenizm için yarattığı tehlike, tüm Makedonya yönetimi Yunanların eline geçene kadar Osmanlı egemenliğinin devamını dayattı. Uzak bir gelecekte Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte Helenizmin egemenliğine yol açacaklarına inanıyordu. Bulgarların Makedonya Rumlarına karşı eylemini kırmanın en iyi ve en olumlu yolu hem Yunanistan Krallığı'nın diplomatik temsilcilerinin hem de Makedonya'nın yerli Rumlarının Türkler ile iş birliği yapmasıydı. Ancak Osmanlı yönetimi o zamana kadar komitecilerle başa çıkamıyordu. Bu nedenle Makedonya'daki Osmanlı yönetiminin yeniden düzenlenmesi, dürüst ve özverili asker ve işçilerle donatılması ve aynı zamanda mülksüzlere toprak dağıtılarak tarım arazisi sisteminin sınırlandırılması gerekiyordu. Makedonya'daki kargaşadan Avrupa vilayetlerini adalet ve güçle yönetemeyen "Türkler" in tamamen sorumlu olduğu hem Bâbıâliye hem de Avrupa kamuoyuna açıklanması gerekiyordu⁸⁹⁸.

⁸⁹⁵ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 253.

⁸⁹⁶ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

⁸⁹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 702, 9-10-1905.

⁸⁹⁸ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

Rum Patrikhanesine ait Slavca konuşanlar sorunu oldukça karmaşıktı. Rum cemaatinde mümkün olduğunca çok sayıda ve daha iyi mekteplerin kurulmasıyla radikal bir şekilde ele alınması gerekiyordu. Yunan eğitiminin yaygınlaşması, Slavca konuşan patriyarkal cemaatlerinin Yunan geleneklerinde kalması için sağlam koşullar yaratacaktı⁸⁹⁹. 7 Temmuz 1904'te Selanik vilayetindeki Koufalia (Kufalovo/Kofalovo) köyünün Rum öğretmeni Christos Ioannidis'in Vodina Metropolit'i'ne gönderdiği ve Selanik Metropolit'i'ne ilettiği şikâyetle konuyla ilgili bir olay meydana geldi. 4 Temmuz'da, ayının bitiminden sonra Selanik'teki Bulgar Eksarhlığı temsilcilerinin önerisiyle Kato (Aşağı) Koufalia'dan olan ve Selanik'te yaşayan Bulgar öğretmen Athanasios Kotzamanis, Ano (Yukarı) Koufalia mekteplerinin açılması için ortaya çıktı. Öğrencilerin ve rahiplerin dersleri Bulgarca öğretilenecekti. Sakinler, Bâbîâliden izin alınmadığı bahanesiyle bu önerisini reddetti. Bölge sakinleri, Eksarhlık meselesi olarak problemin daha da büyümesi durumunda diğer köylerin çektiklerini çekmeyi göze alıp kilisesiz ve mektepsiz kalacaklarından korksalar da buna izin vermediler⁹⁰⁰.

Örneğin 1905'te Yunanistan İstanbul Büyükelçisi eğitim alanında Vodina ve Nausa'ya dikkat edilmesi gerektiğini belirtti. Vodina'da çoğu Ortodoks olan yaklaşık 1.200 kişi vardı. Kıyafetlerinden ve fizyonomilerinden Ortodoksların Şizmatiklerden hiç farklı olmadığı açıktı. "Birisi, Krum'un soyundan gelenlerin, yalnızca tamamen Bulgar topluluklarında bulunan acımasız özelliklerini boşuna arıyordu. Yani ne yanakların elmacık kemiğinin belirginleşmesi ne basık alın ne de başka bir anatomik farklılıkla karşılaşılmıyordu." Sonuçta birkaç yıl öncesine kadar Ortodoks ve Şizmatik olan bu sakinler, hiçbir ırk veya din farkı olmaksızın tam bir uyum içinde yaşıyorlardı. O zamana kadar karıştırma gerçekleşiyordu, bu yüzden çoğu akrabaydı. Rum Patrikhanesi, Rum rahiplere vaftiz için Ortodoks olmayanları "vaftiz babası/anası" (anadochos) olarak kabul etmemelerini emretti⁹⁰¹. Ancak Eylül 1905'te Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Selanik vilayetindeki köylere gönderecek Osmanlı

⁸⁹⁹ A.y.

⁹⁰⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr. 931, 7-7-1904.

⁹⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/B/Belgeler-Telgraflar 2200-1200* (2939 numaralı Belgeye bağlı, 1-8-1905, Dışişleri Bakanlığında Askeriye Bakanlığına, Makedonya hakkında Rapor, Selanik, Bitola), İstanbul, Prot. No.-, 21-8-1907.

olan öğretmenleri bulamadığını bildirdi. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından bazı öğretmenlerin tamamen Yunanca konuşulan köylerden Bulgarca konuşulan mekteplerin bulunduğu köylere gönderilmesi önerildi⁹⁰².

Vodina, sakinleri hayvancılıkla geçinen çok fakir bir köydü. Hiçbir yerde refah ve hatta yaşam konforunun bir izi yoktu. Büyük yoksulluk ve cehalet, millî bir zihniyetin gelişmesine olumsuz katkıda bulunan etkenler olarak değerlendirildi. Makedonya'daki çoğu mektepte olduğu gibi Yunan eğitimi yanlıştı. Bu, Bulgarca konuşulan köylerde otuz yıl boyunca Yunanca öğretilmesine rağmen, ailede tartışmasız konuşulan dil Bulgarca olduğu için köylerdeki durumun aynı kalmasıyla kanıtlanıyordu. Aile dili bir “devlet” gibi idi. Aynı zamanda Rum mekteplerinin öğrencilerinin konuşulan dili bilmeden Yunanca dil bilgisi öğrendikleri kesindi. Tipik bir örnek, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi tarafından belirtildi. Büyükelçi 1905'te Vodina'yı ziyareti sırasında kendisine *Ksenofon*'u iyi yorumlayan bir öğrenciyi gösterdiler. Ancak Büyükelçi öğrenciden annesine konuşma dilinde bir mektup yazmasını istediğinde öğrenci tahtaya tek bir Yunanca kelime yazamadı. Benzer şekilde Ticaret Mektebi Müdürü Rahip Noukas, Mektep Yönetici Komisyonu üyesi olarak Doyran yakınlarındaki Bulgarca konuşulan köye gittiğinde çocuklarla kendisine dil bilgisi kuralları kolayca söylenmesine rağmen Yunanca iletişim kuramadığını söyledi⁹⁰³.

Vodina'nın anaokulunda uygulanmaya başlanan yöntem, Yunan lehçesini yaymanın ve öğrencilere ilham vermenin etkili bir yolu olduğunu kanıtlıyordu. O yol, alt sınıf öğrencilerinin üst sınıf öğrencileriyle karıştırılmasıydı. Başka bir deyişle hiç Yunanca kelime bilmeyen küçük çocuklara sadece Yunancanın gayretli Yunanca öğretmenleri tarafından öğretilmesi daha etkili hâle geliyordu. Ancak etnografik sonuçların ortaya çıkması için aynı anda aile, mektep ve toplum düzeyinde bir çalışma yapılması gerekiyordu⁹⁰⁴.

⁹⁰² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 3859, 28-9-1905.

⁹⁰³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-, 21-8-1907.

⁹⁰⁴ A.y.

Öte yandan Nausa köyü Vodina'dan gözle görülür bir karşıtlık sergiliyordu. Bu köyün sakinleri nispeten zengin toprak sahipleriydi. Pazarda ve ailede herkes Yunanca konuşuyordu. "Vodina halkından daha edepli, daha iyi giyimli, daha gelişmişler ve bu koşullar altında zihinleri biraz daha gelişmişti." 10.000 nüfustan sadece 700'ü Müslüman ve 700'ü "Koutsovlachos" (Arumen) idi⁹⁰⁵.

Yunanistan Hükûmetinin, Georgios Theotokis'in Başbakan (2 Nisan 1899-12 Kasım 1901) ve Athos Romanos'un Dışişleri Bakanı olduğu Makedonya Sorunu'ndaki konumu, Dışişleri Bakanı Romanos tarafından Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na verilen ilgili bir açıklamada yansıtılmaktadır. Makedonya'daki mücadele, hiç kimsenin koruması olmadan her zaman kendi güçleri tarafından yürütüldü. Aksine rakipleri her zaman bir Büyük Gücün veya aynı anda birkaç Büyük Gücün hararetli desteğine sahip oluyorlardı. Egemen Osmanlı Devleti'nin desteğine gelince, ona asla güvenemezlerdi çünkü onun politikasının Makedonya işlerinde Yunanistan Krallığı'na karşı kararsız olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Egemen Osmanlı Devleti her zaman bölünme sistemini takip etmek zorunda kalıyordu. Bazen sadece güçlü korumaları nedeniyle bazen de başka nedenlerle Bulgarların lehine eğiliyordu. Diğer sebeplerden en önemlisi, Bulgar hegemonyasının gürültülü politikası ve Osmanlı nazarlarında desteklemezlerse Makedon rejimini bozacağına dair oluşan inançtı. Rum tarafı, fırsat bulur bulmaz Osmanlı Devleti ile iş birliği yapmak için koşuyordu ve mücadelelerine tam destek veriyordu. Bulgarlar ise eğitim ve mekteple daha fazlasını elde edemeyeceklerini bildikleri ve Makedon Sorunu'nun çözümünün sert eylemlerde bulunarak gerçekleşeceğine inandıkları için Makedonya'yı huzursuzluğa uğratarak isyan etmeye çalıştılar. Ancak bu, Yunanistan veya Osmanlı hükûmetlerine hiçbir şekilde fayda sağlamadı ve bu nedenle her ikisinin de çıkarları denk düştüğü için bu hareketi başlangıcından boğmak için beraber koşuyorlardı. Bu düzenlemeden elde ettikleri kâr küçük değildi⁹⁰⁶.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Romanos Yunan tarafının korkusunu açıklamaya devam etti. Kuşkusuz ayaklanma korkusu nedeniyle Makedonya'da reformların başlaması

⁹⁰⁵ A.y.

⁹⁰⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/Prot. No. 922, 22-4-1901.

gibi barışçıl yollarla çaba sarf ediliyordu. Ancak bu çabanın işe yarayıp yaramayacağı şüpheliydi çünkü Büyük Güçler hiçbir şey üzerinde anlaşamıyor gibiydiler. Bu nedenle Makedonya'daki Yunan konsolosluk makamlarına Makedonya'daki Bulgar unsurunun zulmünden yararlanmaları talimatı verildi. Ancak umutları kırıldı. Bir Büyük Güç'ten destek alma umutlarının olmadığını bildiklerinden, kayıtsız kalmamaları gerekiyordu. Vazgeçilemez haklarının üstünlüğü için mücadele ettiklerine inandıklarından mücadelelerini metanetle yürütecekler, adım adım cesaretle karşılık vereceklerdi. Eylemlerinin sonuca bağlanmasının imkânsız olduğu ve Bulgarlarla konuşulan dil temelinde bile mücadelenin eşitsiz ve beyhude olduğu açıklansa bile Makedonya meselelerinde politika değiştirmeyecekler ve yeni eylem sınırları belirlemek için yeni savaş bölgeleri keşfetmeyeceklerdi. Uzun süredir üzerinde çalıştıkları bu noktalardan vazgeçmeyeceklerdi çünkü geri çekilmeleri, yürüttükleri mücadelede bir zayıflık olduğunu kanıtlayacaktı. Onların geri çekildiklerini görürlerse Bulgarların eylemlerini genişleteceklerine hiç şüphe yoktu. Makedonya meseleleri hakkında farklı rota izlemeyecekler ve aşiret mücadelesinin yürütüldüğü koşulların bir sonucu olarak doğal olan bazı başarısızlıklar karşısında cesaretlerini kırmayacaklardı. Ama araçlarını güçlendirmeye özen göstereceklerdi. Yunanistan Hükûmeti, geçmişte olduğu gibi şimdi de Makedonya'daki Yunan mücadelesini güçlendirmek için her türlü çabayı gösterecekti. Sadece önceden önerilen önlemler, onların etkinliği için bir şans sağlıyorsa yeni bir ödenek ayıracaktı. Bu nedenle Başkonsolosluğun harcamaları artırması ve eğitim sektörü gibi yeni ödenekler eklemesi için yapılacak herhangi bir teklif dikkate alınacak ve Yunanistan Hükûmeti bunun kabulüyle ilgilenecekti⁹⁰⁷.

Patrik, 1899'da Makedonya'daki başrahiplere ve özellikle Selanik, Ustrumca, Vodina, Drama, Grevena, Prespa, Ohrid, Pelagonya, Karacaova, Kesriye, Görice, Nevrokop, Siroz, Manastır başrahiplerine Sinod mektuplarını gönderdi. Millî çıkarları güçlendirmek ve Bulgar mücadelesine karşı savaşmak için konsoloslarla içtenlikle ve gizlice iş birliği yapmaya çağırdı. Aynı zamanda mektupları Yunanistan İstanbul Büyükelçisi

⁹⁰⁷ A.y.

Mavrokordatos'a gönderdi. O da bunları ekteki talimatlarla Selanik, Siroz ve Manastır konsolosluklarına ilettili⁹⁰⁸.

Ancak Yunanistan Dışışleri Bakanlığından Makedonya konsoloslarına Bulgarlara karşı mücadelelerini daha etkin kılacak eylemlerin yürütölmesine ilişkin tavsiyeler de geldi. Örneğin Dışışleri Bakanlığı; Makedonya konsoloslarına, birçok kez belirtildiği gibi, millî eylemlerle ilgili öğrendikleri tüm haber veya olayları Yunanistan Selanik Başkonsolosluğuna bildirmeleri gerektiğini söyledi. Buna karşılık Selanik Başkonsolosluğu da bilgileri İstanbul Büyükelçiliğine ve Yunanistan Dışışleri Bakanlığına iletcekti. Ancak Makedonya'daki millî eylem merkezinin, ülkenin geri kalanında olup bitenlerle ilgili herhangi bir haber vermediği tespit edildi. Bazen millî çıkarları da görmezden geliyordu. Selanik makamları genellikle yardımcı olabiliyorlardı ancak diğer konsolosluk bölgelerinde neler olup bittiğine dair tamamen cehaletleri nedeniyle herhangi bir bilgi sağlayamıyorlardı. Aslında rakiplerin eylemlerinin çoğu Selanik Başkonsolosu'nun ya Selanik Valiliğine ya da Büyük Güçlerin temsilcilerine itiraz dilekçe ve notaları vermesi yoluyla engellenebilirdi. Bu nedenle Makedonya konsoloslarına, bahsetmeye değer her türlü bilgiyi Selanik'teki Konsolosluk makamına zamanında vermeleri emredildi. Aynı zamanda Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunu da bilgilendirdiklerini açıkça belirterek bu bilgilerin raporlarının kopyalarının Büyükelçiliğe veya Bakanlığa gönderilmesi emri verildi⁹⁰⁹.

Mart ve Mayıs 1899'da dolaşan ve Rum Patrikhanesini ve Selanik Metropol Kilisesini de meşgul etmiş gibi görünen bir söylenti, Asvestochori'den Bulgaristan'a işçi göçü hakkındaydı⁹¹⁰. Oraya giden işçilerin Bulgar Eksarhlığına gireceklerini beyan etmedikçe kalmalarına izin verilmiyordu⁹¹¹. Asvestochori'den Bulgaristan'a taşınan

⁹⁰⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1899/Osmanlı Ayrılma Meselesi, Romanya, Viyana, Londra Büyükelçilikleri, İskenderiye Patrik'i Sorunu, İstanbul, (320, 326, 377 ve 403 numaralı Belgelere bağlı, Dışışleri Bakanlığından Selanik'e, Siroz, Bitola, 28-2-1899), Mavrokordatos'tan Zaimis'e, Prot. No. 102, 18-2-1899. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 59-60.

⁹⁰⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1899/AAK/A/Dışışleri Bakanlığı, Bakan Romanos'tan Selanik Konsolosu'na, Atina, Prot. No. 2188, 9-11-1899.

⁹¹⁰ İEP Arş., Kod A /71, s. 90, Prot. No. 1331, 16-3-1899, Selanik Metropoliti Athanasios'a. İEP Arş., Kod A /71, s.153, Prot. No. 2476, 4-5-1899, Selanik Metropoliti Athanasios'a.

⁹¹¹ İEP Arş., Kod A /71, s. 90, Prot. No. 1331, 16-3-1899.

Bulgarca konuşan Ortodoks işçiler, Bulgar makamları tarafından Şizmatik Eksarhlığa katılmaları için baskı görüyordu. Rum Patrikhanesinin hitap ettiği Bulgar diplomatik casusu, Asvestochori işçileri hakkındaki haberlerle ilgili olarak, Asvestochori'nin birçok sakininin Bulgaristan'da yaşadığını ve orada mesleğini özgürce icra ettiğini söyledi. Bazı Asvestochori'den olanların yakın zamanda Bulgaristan'a girmesinin yasaklandığına dair güvence verdi ancak bunlar sadece iki ya da üç vakaydı. Yasağın nedeni bilinmiyordu. Ama muhtemelen pasaportlarına düzgün bir şekilde sahip değillerdi⁹¹².

1900'lü yıllarda Rum tarafının millî mücadelesini icra etmesinin temel araçları da eğitim ve hayır işleriydi. Yunanistan Krallığı, mücadelesini kamufle etmek için eğitimi ve hayırseverliği kullanıyordu⁹¹³. Selanik ile Manastır'ı birbirine bağlayan demir yolu hattı 220 km uzunluğundaydı. Saatte 25 kilometre gibi düşük bir hızda sürüyordu. Yeterince uzun kaldığı çeşitli duraklar dâhil olmak üzere tam on saat yapıyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi'ne göre 1905 yazında ilgili bir raporda, etnografik açıdan bakıldığında, demir yolu hatlarının yakınındaki bölgeye yaklaşıldığında dikkate değer bir şey fark edilecekti. Bu husus; demir yolu hattının, Makedonya'nın Yunanca konuşan kesiminin dil sınırlarını -en azından Selanik'ten Soroviç'e (Amyntaio) kadar olan yönünün çoğunda- Bulgarca konuşan nüfustan ayırmasıydı. Bu dilsel sınırı geçerek Kesriye'ye iniyordu. Ama Şizmatik Bulgarlar ile Bulgarca konuşan Yunanlar arasındaki Soroviç'ten (Amyntaio) gelen hat kesilmiş olsaydı tekrar bu şekilde yeniden doğuya doğru Soroviç'ten (Amyntaio) Gevgeli'ye kadar uzatıyordu. “Aksios” (Vardar Nehri) ve Loudias Nehri arasındaki köylerin çoğunun Bulgarca konuştuğu Aksios Ovası'nda konuşulan dildeki tehlikeyi tespit etti. Bulgarca konuşan bu kesim, Bulgar gibi davranarak Batı Makedonya'daki Rum nüfusunun doğudan devam etmesini engelliyordu. Hepsinden kötüsü, bölgesinin en büyük parçası olan Kampania piskoposuna göre Bulgarca konuşan bu Ortodoks nüfus, Bulgarlardan güçlü bir şekilde etkilenmeye başlamıştı. Bu bölgenin Helenleşmesi bu nedenle acıldı. Bunun gerçekleşmesi için sıcak bir vatanseverliğe sahip olan ve yardımcı

⁹¹² İEP Arş., *Kod A'71*, s.153, Prot. No. 2476, 4-5-1899.

⁹¹³ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1900*/İstanbul Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğine, Prot. No. 1801, 26-7-1900.

olabilecek Yunan öğretmenlerden ve Yunanca konuşan sakinlerden oluşan iyi bir seçim yapılması gerekiyordu⁹¹⁴.

Yunanistan Dışişleri Bakanı, yatılı mektep kurmak için Yunanistan Selanik Başkonsolosu ile görüştü. Bu, Makedonya köyleri için “uygun” öğretmenler ve rahipler hazırlayacaktı. Ancak maddi sıkıntılar nedeniyle kuruluşu bir yıl erteleme kararı aldılar⁹¹⁵.

Hem İstanbul Büyükelçiliği hem de Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla Rum Patrikhanesi ve Selanik Metropol Kilisesi, hep birlikte Makedonya’daki Yunan mücadelesini örgütleyordular. Büyükelçiliğin talebi üzerine Büyük Kilise tarafından Prespes bölgesi ve Ohrid, Vodina, Devra ve Velisa, Selanik, Ustrumca, Polin, Sisani metropolitleri ve Kampania piskoposuna hitaben sekiz mektup yazıldı. İçeriği, mücadeleyi güçlendirmekle ilgiliydi. Yukarıdaki başrahipler, baştan çıkarılmış olanların sonsuza dek doğru yola geri dönebilmeleri için yerinde uygun eylemlerde bulunarak özen ve isteklilikle çağırdılar çünkü yıldırma ile ikna edildikten sonra tekrar doğru yoldan çıkıyorlardı. Bunun için mücadele edilmesi gerekiyordu. Selanik Konsolosu mektupları Selanik Metropolitine iletmeyi taahhüt etti. Birlikte istişare hâlinde mektupların güvenli bir şekilde hedeflerine ulaştığından emin olmaları gerekecekti⁹¹⁶.

Rum tarafının, Makedonya’da millî mücadelenin örgütlenmesine yönelik eylemi bağlamında Yunanistan Krallığı’ndan fon sağlanması gerekiyordu. Örneğin bir memurun ücretini güvence altına almak için Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla ek ödenek talep edildi. Bir Kilise problemi için *Neochorouda*’ya (Üç Han) gidecekti. Aynı zamanda Yunanistan Krallığı, Bulgarlaştırmanın merkezi olan Avrathisar’da bir Rum cemaatinin kurulması için bir harcama yapılmasına onay verdi⁹¹⁷. Avrathisar kazası, Rum varlığı olmaksızın Bulgarlar tarafından Makedonya’nın en fanatik iliydi. Bulgar çeteleriyle doluydu ve orayı ana operasyon merkezi ve sığınak olarak kullanıyorlardı⁹¹⁸.

⁹¹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-, 21-8-1907.

⁹¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1900/Prot. No. 1801, 26-7-1900.

⁹¹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/İstanbul, Güvenilir, Mavrokordatos’tan Evgenios Evgeniadis’e, Prot. No. 153, 15-3-1901.

⁹¹⁷ Age., Prot. No. 922, 22-4-1901.

⁹¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Atina’daki *Makedonya Derneği*, Prot. No.-, 2-5-1905.

1902’de de işler zordu, Yunan tarafı için ise gerekli bir önlem olarak İstanbul’dan daha fazla para göndermesi önerildi⁹¹⁹. Yunanistan Selanik Başkonsolosu’nun ve Yunanistan Manastır Konsolosu’nun çabalarının Yunanistan İstanbul Büyükelçisi tarafından tanınmasına rağmen durum pek tatmin edici değildi. Osmanlı yönetimi yetersiz olarak nitelendirildi ve bu nedenle Yunan Büyükelçisi; kendilerini güçlendirmek, suçlu Bulgar çetelerine engel olmak ve kapatılan Ortodoks kiliselerini geri almak için önlemler alınması gerektiğini vurguladı⁹²⁰.

Bulgar Eksarhlığı, Makedonya’da üç ek Şizmatik piskoposun atanması için üç beratın yayımlanmasını sağlamaya çalışırken, Mayıs 1902’de Rum tarafı bu konuda Padişah’a şikâyetle bulundu. Ortodoks metropolitlerin yaşadığı şehirlerde Şizmatik piskoposların atanması için yapılan talebin yerine getirilmesi Ortodokslukta genel bir karışıklığa neden olurdu. Bu, Şizmatik piskoposların açıkça Bulgar olmayan tüm unsurların zararına ve Ortodoksların aleyhine çalıştığını kanıtlayacaktı⁹²¹. Selanik, Yenice-i Vardar, Gevgeli, Vodina, Katerin vb. Rum cemaatlerinden gelen telgraflar, Padişah’tan Bulgar Eksarhlığının talebini reddetmesini istedi. Makedonya’nın çeşitli şehirlerinde Bulgar Piskoposluğu kuracak beratların verilmemesini istediler⁹²².

Söylendiği gibi Patrik, Makedonya’nın büyük merkezlerinin konsoloslarının Bulgarca ve Türkçe bilen kişileri seçeceği fikrine sahipti. Makedonya Rum mekteplerinin “gerçek vatanseverler” olan öğretmenleri tarafından seçilmesini tavsiye etti. Onları rahip olarak atayacak ve Şizmatiklere ve diğer yabancı propagandacılara karşı casus olarak kullanacaklardı. Ne de olsa bu, Bulgarlar tarafından da uygulanan bir yöntemdi. Joseph

⁹¹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1902/AAK/1/Selanik, (Selanik, 30/3 numaralı Belgeye bağlı) (Selanik, Prot. No. 18), Evgeniadis’ten Al. Zaimis’e, Prot. No. 70, 23-1-1902.

⁹²⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/İstanbul, Mavrokordatos’tan Başbakan A. Zaimis’e, Prot. No. 1109, 27-11-1901.

⁹²¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1902/AAK/X/Selanik, “Makedonya’daki Bulgar Baş Rahipleri lehine Beratların Çıkarılmasına Karşı Cemaatin Çeşitli Üyelerinin Padişahına Protestoları” Adlı Alt dosyası, Evgeniadis’ten Dim. Spyrou’ya, Prot. No.-, 25-5-1902.

⁹²² Age., Selanik, Prot. No. 14, 22-6-1902.

adında bir eksarh böyle bir örnekti. Öğretmen ve laik olmasına rağmen rahip olarak atandı⁹²³.

Yunanistan Başbakanı Alexandros Zaimis, metropolitlere karşı tutumları nedeniyle Temmuz 1902’de Makedonya konsoloslarına müdahale etmek zorunda kaldı. Konsolosluk makamındakileri azarlamak zorunda kaldı çünkü birçok kez -birkaç nedenden dolayı- metropolitleri hibeleri ödemeyi bırakacakları konusunda tehdit ettiler. Ancak Başbakan Zaimis, tam tersine onlardan herhangi bir milliyet karşıtı metropoliti millî yola geri getirmeye çalışmalarını istedi. Emekleri boşa gitmişse tüm detayları vererek Bakan’a bildirmeleri gerekiyordu⁹²⁴.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi’nden Makedonya’da Rumların katledilmesi ve Bulgarların diğer mezalimleri hakkında Osmanlı Hariciye Nezâretine bilgi vermesini istedi. Osmanlı Hariciye nâzırının onların eylemlerini öğrenmesi gerekiyordu. Osmanlı yönetiminin hareketsiz kalmaması gerekiyordu. Bilgiler, Bulgar gerillalarının Makedon topraklarından temizlenmediğini kanıtladı. Osmanlı Hariciye nâzırının, Rum unsurunun Bulgarların şiddetine maruz kaldığını öğrenmesi ve adaletin, Bâbıâliyi onları savunmak ve korumak için önlemler almaya zorlaması gerekiyordu⁹²⁵.

Osmanlı Devleti ile Büyük Güçler arasındaki anlaşma ve dolayısıyla Yunanistan Krallığı’nın uymayı taahhüt ettiği anlaşma, Bulgar Komisyonunun suç planlarını onaylamamasıydı. Bu, özellikle bu durum önemli ölçüde iyileştiği için Makedonya’da hiç kimsenin gerilla eylem sistemini uygulamaması gerektiği anlamına geliyordu. Bu “taahhüt” ancak Yunan millî mücadelesi ve özellikle bazen ikilemde kalan Yunanistan Hükûmeti ve Yunan Konsolosu gibi resmî Yunan tarafının temsilcileri üzerinde düşünülmesine yol açıyordu. Makedonya’da Yunan millî mücadelesi, söylendiği gibi az sayıda ancak mevcut Bulgar gerilla gruplarıyla yüzleşmek için benzer bir eylem izliyordu.

⁹²³ Age., İstanbul, (Dışişleri Bakanlığının 1733 numaralı Belgeye bağlı), A. Potten’dan Zaimis’e, Prot. No. 552, 19-7-1902.

⁹²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1902/AAK/K/L/(a. Alt dosya), Dışişleri Bakanlığı, A. Zaimis’ten Makedonya’daki Konsolosluk Makamlarına, Atina, Prot. No. 2766, 13-12-1902.

⁹²⁵ Age., (a. Alt dosya), Dışişleri Bakanlığı, (Dışişleri Bakanlığının Selanik’e 2486 numaralı Belgesine bağlı) A. Zaimis’ten İstanbul Büyükelçiliğe (A. Potten), Atina, Prot. No. 2486, 5-11-1902.

Ancak Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis, Makedonya'daki mücadelesiyle tanınan Kesriye Metropolit Germanos Karavangelis ile ilgili olarak Dışişleri Bakanı Alexandros Zaimis'in dikkatini çekiyordu. Konsolos, İstanbul'da kaldığı süre boyunca bu Başrahip'le arkadaş olduğunu belirtti. Vatansever duygularına ve karakterinin samimiyetine tamamen ikna olmuştu. Ancak Konsolos, Metropolit Germanos Karavangelis'in Yunanistan Hükûmetinin izlediği politikadan haberdar olmadığı için vatanperver duygularından etkilenerek Yunan millî mücadelesine yardım etmek yerine onu tehlikeye atabileceğini söyledi⁹²⁶.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis'e göre Kesriye Metropolit Germanos Karavangelis, Yunanistan Krallığı'ndan konuyu derinlemesine incelemeyen ve anlamadan birkaç düzine "Stavraetos" (kaya kartalı) göndermesini istemişti. "Hevesli" vatansever Metropolit'in talep ettiği ve işinin tam başarısı için umutlarını dayandığı Stavraetos kuvvetinin gelişi, sadece "Türkler"e karşı değil, Avrupa'daki Bulgar Komitesinin suç planlarının uygulanmasını onaylamayan herkese de düşmanca bir hareket gibiydi. Yunanistan Hükûmetinin Stavraetos kuvvetini göndererek, Makedonya'daki gerilla çetelerinin eylem sistemini uygulamaya karar verdiğine inanacaklardı. Bu, Yunanistan Krallığı'nın medeni bir devlet olarak prestijini ciddi şekilde sarsacak ve güvensizlik yaratacaktı. Ancak Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis, "Türkiye" ile istişare ihtiyacının şu anda acil olmasına rağmen, kendisine göre bunun Metropolit Karavangelis'e olan desteği tamamen kesmeleri gerektiği anlamına gelmediğini belirtti. Yardımın, Yunanistan Hükûmeti ve Makedonya'daki temsilcilerinin bilgisi dâhilinde verildiğini kimsenin anlayamayacağı şekilde verilmesi gerekiyordu. Yardımın, Yunanistan Hükûmetinin bilgisi olmadan kendi inisiyatifleriyle çalışıyormuş gibi davranan kesinlikle güvene değer kişiler aracılığıyla sağlanması gerekecekti⁹²⁷.

⁹²⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1902/AAK/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, (13-5-1902), Başkonsolos Evgeniadis'ten Sadrazam ve Dışişleri Bakanı Alexandros Th. Zaimis'e, Selanik, Prot. No. 1069, 9-5-1902. Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

⁹²⁷ A.y.

Metropolit Karavangelis'in talebi üzerine Konsolos Evgeniadis, Makedonya'ya üç kişinin gönderilmesi gerektiğine dikkat çekti. "Bu insanlar Bulgarca konuşan köylerden diğer insanları da kendi tarafına çekecekti, böylece 'Kotas' adlı Rum savaşıncının önderliğinde yerel Bulgarca konuşanlardan oluşan güçlü bir çete oluşturacak ve Bulgar çetelerinin yok edilmesini sağlayacaklardı." Her hâlükârda Metropolit'in Kotas'ın istediği 200 lirayı reddetmemesi gerekiyordu hatta kendi sorumluluğu altında onunla iş birliği yapacak kişileri bulmayı taahhüt etti. Bu miktar olmadan hiçbir şeyin elde edilemeyeceği kesindi. Mali yardımın Yunanistan Hükûmetinden geldiğini öğrenmemek ve gerçeği yaymamak için Kotas'ın ya da bir başkasının bilmesinin kendi menfaatlerine olmadığını Metropolit'in anlaması gerekiyordu⁹²⁸.

Ancak Yunanistan Krallığı'nın Makedonya'daki Yunan millî mücadelesini mali açıdan güçlendirenin kendisi olduğunu gizleme çabaları her zaman başarıyla sonuçlanmadı. Örneğin 1903'te Bâbîâli, Yunanistan Krallığı tarafından "kötü niyetli bileter" olarak nitelendirilen kredilerin dağıtımını engellediğini duyurdu⁹²⁹.

Makedonya'da Bulgar eşkıyalara karşı mücadele ise hem Osmanlı Devleti hem de Rum tarafında devam ediyordu. Bulgar eşkiasının arkasında bulunan Makedonya Komitesine karşı tedbir alınmasına dair açıklamalar yapıldı⁹³⁰.

Eylül 1899'da İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos, Padişah ile bir araya geldi. Padişah, Ermenilerin eşitsiz ilerlemesinin durması için Rumların ittifakını talep etti. Böyle bir hareket, Yunan bankacılık çevrelerini de memnun edecekti. Bu sayede Yunan başkentinden ve Osmanlı hükümdarının himayesinden Rumlar ve Devlet'in Osmanlı sakinleri güçlendirilecekti. Nitekim Padişah, iyi niyetinin göstergesi olarak tutuklu Rumların hapis cezasının geri kalanının affedildiğini Mavrokordatos'a duyurdu. Millî Savunma Nâzırı Rıza Paşa da ortak çıkarların ve siyasi meselelerdeki gelişmelerin, ortak düşmana karşı Yunanistan Krallığı ve Türkiye'nin ortaklığını dayatacağını belirtti.

⁹²⁸ A.y.

⁹²⁹ BOA., *DH.MKT.*, nr. 1348/66, 28 Ca 1303 (4 Mart 1886). Bk. Ekler bölümüne.

⁹³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi*, nr. 253/78, 27 Te 1316 (3 Ekim 1898).

Yunanistan Hükûmetine kendisini “Türkiye”deki askerî birliklerle sınırlamamasını, Bulgaristan ve Sırbistan’da ateşemiliter atamasını tavsiye etti⁹³¹.

Şubat 1901’de Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis, Selanik Jandarma Komutan Yardımcısı Binbaşı Hasan Hüsni ile Bulgarlarla savaşmak için bir anlaşma yaptı. Şüpheli Bulgarlar Selanik’te tutuklandı. Başkonsolos’un belirttiği gibi binbaşılara 20 lira mali yardım verildi. Daha sonraki eylemleriyle ilgili olarak Binbaşı Hasan Hüsni, Manastır vilayetine müdahale etmesinin imkânsız olduğunu çünkü ne kendisinin ne de kuvvetlerinin yeri bilmediğini ve “Türk” makamları tarafından cezalandırılabileceğini ifade etti. Başkonsolos, Makedon savaşçı “Pavlos Melas”ın kendi güçleriyle çalışmaması gerektiğine dair itirazlarını dile getirdi. Dikkatli olmaları ve kurumlarla herhangi bir doğrudan temastan kaçınmaları gerekiyordu. Konsolos’un kendisi, bölgesinin yüksek rahiplerine bile danışmaktan kaçındı çünkü hiç kimse en ufak bir güvene bile layık değildi⁹³².

Hastalık nedeniyle orada olmayan Selanik Valisi’nin yerine geçen mali işler yöneticisinin verdiği bilgiye göre Bulgar Komitesi üyelerinin tutuklanması, yeni tutuklamalara yol açacak ve Bulgarlar için devrimci birliklerin kurulmasında yıkıcı bir etken olacaktı. Tutuklamaların yanı sıra belgelere de el konuldu ve bunlar polisi yeni tutuklamalara sevk edecek sebeplerdi. Tutuklananların hepsinin suçluluğu kanıtlandı. Nitekim çoğu itiraf etti. Sadece iki öğretmen, bir Bulgar Komitesinin varlığından haberdar olduğunu inkâr etti. Pek çok Bulgar’ın Selanik’i terk edip iç bölgelere dağıldığı doğrudu. Silah ve mühimmat ithal edilmesine rağmen Bulgaristan’ın Türkiye’ye resmen savaş açmaya cesaret edemeyeceği düşünülüyordu⁹³³.

1901’de Bulgar Komitesi, Yunanların ve Türklerin ortak düşmanı olarak adlandırıldı. İş birliği hem Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis’in Dışişleri

⁹³¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1899/İstanbul Büyükelçiliği, Ayrılma Meselesi, İstanbul, Mavrokordatos’tan Romanos’a, Prot. No. 631, 11-9-1899.

⁹³² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1901/Makedonya Meselesi, Selanik, Evgeniadis’ten Romanos’a, Prot. No.-, 5-2-1901.

⁹³³ Age., Makedonya Meselesi, Selanik, (261, 268, 320 numaralı Belgelere bağlı, 9-2-1901, Dışişleri Bakanlığında İstanbul, Paris, Viyana, Roma vb. Elçiliklerine), Evgeniadis’ten Romanos’a, Prot. No. 40, 5-2-1901.

Bakanı Athos Romanos'a hitaben yaptığı konuşmada hem de yukarıdaki bilgileri Konsolos'a veren vali vekili tarafından önemli bir eylem olarak nitelendirildi. Yunan çıkarlarının daha iyi savunulması amacıyla Yunan ve Türk unsurlara yaklaşmak için her türlü çaba gösterilmesi gerekiyordu. Bâbîâlinin çıkarları ve düşmanları ile çıkarlar ve düşmanlar ortaktı. Osmanlıların, rejimi devirmek için ortak muhaliflerinin eylemlerinin ancak ortak bir ittifakla geri püskürtülebileceğine ikna edilmeleri gerekiyordu. Yıkıcı unsurları keşfetmek için yerel makamlarla istişare de iş birliğinin sağlanmasına katkıda bulunacaktı⁹³⁴. Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Bulgar Komitesinin amaçlarından birinin Rumları da isyana ikna etmek olduğu için Bulgarların öldürücü eylemlerinin duyurulması gerektiğini vurguladı⁹³⁵.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığının Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu ile yaptığı gizli yazışmalarda Osmanlı makamlarının Rum tarafıyla istişare ederek daha sert eylemleri bağlamında, bazılarını korkutma yoluyla Ortodoksluğa dönmeye zorlamanın etkili olduğunu gösterdi. Şizmatik olanları korkutuyorlardı ve bu Ortodoksların da işine geliyordu. Bunu, Osmanlı yetkilileri tarafından zulme uğramaktan korktukları için yaptılar. Ancak bu tehlike geçseydi -fanatizmleri iyi bilindiği için- kalıp kalamayacakları şüpheliydi. Yunan tarafı, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, iyi yapıldığını söyleyerek bu eylemi memnuniyetle karşıladı. Sayılarını artırmak için her türlü çabayı sürdürmeleri ve en azından kendilerine gelenleri kısıtlamaları için onlara yalvarıyordu⁹³⁶.

Genel olarak Osmanlı ve Yunan tarafları arasında Bulgarlara karşı yürütülen anlaşmalar durmuş gibi görünmüyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Mavrokordatos'un Kasım 1901'de sadrazamlığı yeni devralmış olan Said Paşa ile İstanbul'daki görüşmeleri sırasında (9 Kasım 1901-14 Ocak 1903), her ikisi de -Osmanlı ve Yunanlar- Bulgaristan'a karşıydı. Konsolosluk makamları bu tespiti valilere iletmesi gerekiyordu⁹³⁷.

⁹³⁴ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/İstanbul, Mavrokordatos, Mavrokordatos'tan Selanik'teki Evgeniadis'e, Prot. No. 109, 13-2-1901.

⁹³⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1901/Prot. No. 40, 5-2-1901.

⁹³⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/K/Prot. No. 922, 22-4-1901.

⁹³⁷ Age., Prot. No. 1109, 27-11-1901.

1903 yılı Ocak ayı başlarında Dâhiliye Nezâreti Mektubi Kaleminden Rum Patrikhanesinin mahalli hükûmetlere *fesat çetelerinin* yakalanması hususunda yardımcı olunması hakkında Selanik, Manastır ve Kosova metropolitlerine tahrirat gönderdiği duyuruldu⁹³⁸. Bâbîâli Evrak Odası, 1903 yılı Ocak ayı başında Selanik, Manastır ve Kosova Vilayeti sınırları içindeki bazı metropolitlere muhassasat (ödenek, maaş) verilmesine ilişkin Dâhiliye Nezâreti tezkiresi yayımlandığını duyurdu⁹³⁹.

Makedonya’da iyi teşkilatlanmış olan İç Makedon Devrimci Örgütü, 1898 yılında silahlı bir çete hareketi başlattı ve Makedonya’yı etkisi altına aldı⁹⁴⁰. Bulgarlar, her ne pahasına olursa olsun, Berlin Antlaşması’nın 23. maddesinin uygulanmasını sağlamaya kararlıydı⁹⁴¹. Bulgar propagandası, Rumlara karşı vahşi boyutlar kazanmış; cinayetler ve adam kaçırmalarla dolu olarak nitelendiriliyordu⁹⁴². Helenizmin Yaniça’dan Ustrumca’ya ve oradan Halkidiki’ye kadar geçirdiği günler özellikle dramatik olarak nitelendiriliyordu. Bunlar çok sayıda, iyi donanımlı ve iyi organize edilmiş çok güçlü Bulgar çetelerinin faaliyet gösterdiği yerlerdi⁹⁴³. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis, Nisan 1900’de Makedonya’daki durumun ciddi bir endişe kaynağı olmaya başladığını belirtti. Rumlar sayısal ve ahlaki olarak Bulgar planlarının karşısındaki en güçlü engeldi. Bulgar propagandasının yeni boyutlar kazandığı ifadesi, yakın zamana kadar mektep açmak ve kiliselere el koymakla yetinirken son iki yılda tavrını değiştirdiği gerçeğinde yatıyordu. Bu barışçıl yöntemlerin amacına ulaşmadığını görünce yasal olmayan yöntemler kullanmaya başladılar. Aslında Selanik Konsolosu’na göre mücadeleleri rakibinin normal ve sistematik bir şekilde kökünün kazınmasına dönüştü. Terör estirerek Rumları katletiyorlardı. Doğu Makedonya gezisinden dönen Konsolos, görgü tanığı

⁹³⁸ BOA., *DH.MKT.*, nr. 646/13132, 04 Za 1320 (2 Şubat 1903). Bk. Ekler bölümüne.

⁹³⁹ BOA., *BEO.*, nr. 1972/147898, 08 L 1320 (8 Ocak 1903).

⁹⁴⁰ Ahbab, “Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)”, s. 120.

⁹⁴¹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1902/AAK/I/Prot. No. 70, 23-1-1902.*

⁹⁴² MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1901/AAK/A/Selanik Konsolosluğundan Dışişleri Bakanı Romanos’a, (447 Belgeye bağlı, Evgenios Evgeniadis’ten Romanos’a, Günlük Haberler-Daily News-Londra, 3-1-1901, G. Abbott (Tercüme), s. 3, Selanik, 27-12-1900), Selanik, Prot. No.-, 31-12-1900.*

⁹⁴³ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

olarak her hafta bir ila üç Rum'un öldürüldüğünden şikâyet etti. Cinayetler Bulgar Komitesinin hizmetindeki eşkıya çeteleri tarafından işleniyordu⁹⁴⁴.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Siroz'un kuzeydoğusuna doğru Veshnik'te dört genç rahibin saldırıya uğraması gibi belirli olaylara atıfta bulundu. Genç rahipler tarlada çalışıyordu. Hemen birini öldürdüler, diğerini yaraladılar ve diğer ikisini kaçırdılar. Daha sonra bu iki kişiden birini sakın bir hâldeyken katlettiler. Yukarı köyün güneyindeki Selanik vilayetine bağlı bir başka köy olan "Vronti"de⁹⁴⁵ önceki günlerde iki Rum rahibi öldürdüler. Bir çiftçi ve karısını tereyağı sürdükten sonra yaktılar. Selanik'in kuzeybatısındaki Polichni'deki Goumentza'da Yunan Doktor⁹⁴⁶ Angelos Sakelarios'a⁹⁴⁷ suikast girişiminde bulunuldu. On beş gün önce bir Bulgar propaganda casusu tarafından vuruldu ve ciddi şekilde yaralandı. Diğer vakalar yaygın olarak bilinmediğinden bu olay, zirve noktası olarak değerlendirildi. Doktor Angelos Sakelarios Yunanistan Krallığı'nın tebaası olduğu için konu gün ışığına çıktı. "Mağdurların sıradan reayalar olduğu ve hayatlarının Türk efendisinin gözünde çok az değeri olan diğer olaylar kamuoyuna açıklanmıyordu."⁹⁴⁸ Dışişleri Bakanlığı ve Selanik Konsolosluğu, Bulgar Komitesi tarafından Doktor'u öldürmeye teşebbüsle ilgili bir dizi belge alışverişinde bulundu. Doktor'a gelince, Makedonların tâbiyetlerini değiştirmelerini engellemeye çalıştığı için siyasi eylemde bulunmuş gibi görünüyor⁹⁴⁹.

Bulgar propagandasının Rumlara karşı bu boyutlara gelmesinin sebeplerini araştırırken bazıları, bunu kaynaklarının azalmasına bağlıyordu. Bu, vatansever planlarını barışçıl bir şekilde sürdürmesini imkânsız hâle getiriyordu. Makedonya'nın her yerinde Sofya'dan gelen emirleri kabul eden ve bu emirleri "acımasızca ve tereddütsüz bir şekilde" yerine getiren güçlü bir şekilde örgütlenmiş Bulgar bir "kurtarma" teşkilatının olduğu tartışılmaz kabul ediliyordu. Ön kayıt yaptırmış kişilerin listesi verilen her yerde gizli casuslar kullanılıyordu. "Türk makamları açıklanamayan ve 'intihara meyilli bir

⁹⁴⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

⁹⁴⁵ Köyün ismi Ano Vrontou'dur. Siroz'a bağlıdır.

⁹⁴⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

⁹⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/KY/1901/AAK, K. Tarihsiz.

⁹⁴⁸ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

⁹⁴⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/KY/1901/AAK, K. Tarihsiz.

ihmal' gösteriyordu."⁹⁵⁰ Başkonsolos Evgeniadis, Yunanistan Hükûmetine göre Bulgar çeteleri meselesinin münhasır yargı yetkisinin Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu vurguluyordu. Tebaasını koruyabilmek için güçlendirilmesi ve iyi organize edilmesi gerekiyordu⁹⁵¹. Yunan Konsolosluk makamları Vali'ye şikâyetle bulundu ve jandarma komutanı, görünüşe göre Yunanistan Krallığı'nın tebaası Doktor Angelos Sakelarios'a suikast girişimi vesilesiyle Goumentza'ya gönderildi. Yabancı basın, Bulgaristan'ın Rumlara yönelik saldırısına ilişkin bilgiler yayımlayarak Rumları merhametle değerlendirdi. Dış basının teşhir ettiği Bâbiâli, Bulgar eşkıyalarına karşı daha sert tedbirler almak zorunda kaldı⁹⁵². Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis, başından beri Makedonya Başmüfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya düşmanca bir tavır takınma hatasına düşmüştü. Helenizmin kurtuluşunu sadece Makedonya'da 1903'ün sonundan itibaren kurulan uluslararası jandarmadan bekliyordu⁹⁵³.

Bir diğer olayda Bulgaristan Komitesinin Yunan Konsolosluğu görevlisini kaçırmak istediği haberine ilişkin Osmanlı yönetimi, haberin Bulgarlar ile Rumlar arasındaki husumetten dolayı kasten yayılıp yayılmadığını incelemek zorunda kaldıklarını ifade etti⁹⁵⁴.

Makedonya'daki Melnik gibi şehirler sıkıntı içindeydi. Bulgar eşkıyalardan korktuğu için kimse tarlaları terk etmeye cesaret edemiyordu. Bulgarların bu politikasının amacı, misilleme ve Makedonya Meselesi'ni kışkırtmak gibi göründü. Ancak Rumlar itidalli davrandılar, misillemeye bulunmadılar ve o zamana kadar Bulgarların Makedon Sorunu'nu daha büyük boyutlara taşıma amacına ulaşamadı⁹⁵⁵.

⁹⁵⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

⁹⁵¹ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

⁹⁵² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

⁹⁵³ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

⁹⁵⁴ BOA., DH. ŞFR., nr. 300/70, 31 Ke 1318 (31 Aralık 1900).

⁹⁵⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK/A/Prot. No.-, 31-12-1900.

Selanik vilayetine bağı Petriç (Petritsi) kazasının Robovo (Rodonas) köyünden 30-40 kişilik bir Bulgar gerilla çetesi ile bir Türk müfrezesinin çatışılar ancak üyelerinin çoğı kaçtı. Bulgarlar bir ayaklanma hazırlıyordu ve Ustrumca bölgesindeki Bulgar eylemlerini yöneten Bulgar Başrahibi Gerasimos tarafından yardım görüyorlardı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis Başrahib'in tutuklanmasını tavsiye etti. Ancak tutuklanması sorunluydu. Sonunda Bulgar Başrahibi'ni suçlayanlar mahkemede ifade vermezlerse bu Osmanlı yönetimine karşı bir silah olarak kullanılacaktı⁹⁵⁶.

Bulgarların Makedonya'daki köylülerini donatmak için silah ve mühimmat alımının Yunanistan Krallığı tarafından yapıldığı ifade edildi. Bu eylem, Selanik Konsolosluğu tarafından, bazı yozlaşmış Yunan politikacıların Bulgarlardan rüşvet alarak para kazanmaya çalıştıkları ve bunun Yunan Krallığı'nın suçu olmadığı şeklinde. Bilgi, İngiltere Selanik Başkonsolosu tarafından Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontougouris'e verildi. Silahlar ya Yunanistan Krallığı-Türkiye sınırından ya da Arnavut sahillerinden ithal edilecekti⁹⁵⁷.

İç Makedon Devrimci Örgütü, Avrupa müdahalesini güvence altına almak için 1902'de "Cuma-i Bala"da (Bugünkü Blagoevgrad. Yunanca: Ano Tzoumagia. Yukarı Cuma) bir ayaklanma başlattı. Avrupa Devletlerinin isteğı üzerine Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılan bu ayaklanmanın ardından Bâbîâli, *Vilayet-i Selase*'de yani Selanik, Kosova, Manastır vilayetlerinde reformlar yapmayı kabul etti. Bâbîâli, Avrupa'nın Makedonya vilayetlerine müdahalesini ortadan kaldırmak için bazı idari düzenlemeler yaptı ve Kasım 1902'de Rumeli vilayetleri talimatını yayımladı. 1902 yılında Vilayet-i Selase, Başmüfettiş Hüseyin Hilmi Paşa tarafından yönetilmeye başladı. Avrupa'nın Makedonya'ya müdahale tehditleri üzerine 1902 sonlarında Padişah II. Abdülhamid tarafından kurulan Vilayet-i Şahane Müfettişliği, Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra kaldırılncaya kadar devam etti⁹⁵⁸.

⁹⁵⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1902/AAK/I/Prot. No. 70, 23-1-1902.

⁹⁵⁷ Age., Selanik, Konsolosluğun Müdürü Kontogouris'ten Al. Zaimis'e, Prot. No. 34, 13-12-1902.

⁹⁵⁸ Ahabab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İinden İsyanı (1903) ", s. 120-121. 12 Aralık 1902 tarihli "Rumeli Vilayetleri" hakkında bk. Koşlu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 64-65.

3.1.2 1903 Nisan Olayları - İlinden Ayaklanması (2 Ağustos 1903-Ekim 1903) ve Osmanlı Yönetiminin Asayiş ve Güvenliği Sağlama Mücadelesi

1903'ten 1908'e kadar Selanik Başkonsolosluğu, Osmanlı Devleti'nin süregelen dağılması sırasında Makedonya'daki Rum cemaatlerinin kaderiyle ilgili büyük bir sorunla karşı karşıya kaldı. Bulgar ve Romanya politikasının iyi hesaplanmış saldırısı, Orta Avrupa devletlerinin Balkanlara artan ilgisi, Türk milliyetçiliğinin kademeli olarak uyanması ve o zamanlar küçük olan Yunanistan Krallığı'nın iç zayıflığı, Makedonya'daki Rum cemaatlerini “ölümcül tehlikeye” maruz bırakıyordu⁹⁵⁹.

1903 başlarında Makedonya ile en çok ilgilenen Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Büyük Devletler, Viyana'da kararlaştırdıkları reformların Bâbüâli tarafından kabul edilmesini ve Makedonya'da uygulanmasını talep ettiler. Bâbüâli tarafından kabul edilen bu reform paketi, İç Makedon Devrimci Örgütünün beklentilerini karşılamaktan çok uzaktı⁹⁶⁰.

Bulgar Devrimci Propagandası, Nisan 1903'te Bulgar anarşistlerinin Fransız gemisi Guadalquivir'i havaya uçurup Osmanlı Bankasına bomba yerleştirmesiyle zirveye ulaştı⁹⁶¹. 1903 Nisan olayları, Bulgar Ortaokul Öğretmeni Damyan Yovanov Gruev (Dame Gruev) liderliğindeki anarşist devrimci bir grup olan *Gemiciler* (Gkemitzides) tarafından gerçekleştirilen bir dizi bombalamaya sahne oldu. Avrupa Yakası'nda Avrupa kapitalizminin bir simgesi olan Osmanlı Bankasını, Büyük Güçleri müdahaleye zorlayabileceklerine inandıkları için havaya uçurdular⁹⁶². Osmanlı tepkisi önemli ölçüde sertleşti. O gece 100'den fazla Bulgar öldürüldü ve çok daha fazlası yerel hapishanelerde işkence gördü. Aralarında şehrin Bulgar cemaatinin önde gelen üyeleri de vardı⁹⁶³. 1903 yılının Mayıs ayının başında Bulgarların Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nu

⁹⁵⁹ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

⁹⁶⁰ Ahbab, “Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)”, s. 121.

⁹⁶¹ Michailidis, “From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)”, s. 174.

⁹⁶² Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 249-250.

⁹⁶³ Michailidis, “From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)”, s. 174.

bombalamak niyetinde olduklarına dair sızdırılan bilgilerden dolayı Osmanlı makamları tarafından koruma altına alındı⁹⁶⁴.

Tutuklamalarla ilgili olarak, 10/23 Mayıs 1903'te Magdalini Thoma adlı bir Rum kadın kocası Georgios Chatzidimitriou'nun serbest bırakılması için Selanik Metropoliti Athanasios'tan yardım istedi. Ortodoks olduğu ve söz konusu Bulgarlarla hiçbir ilgisi olmadığı hâlde haksız yere tutuklanarak diğer Şizmatik Bulgarlarla birlikte 22 gündür hapis yatıyordu. O zamandan hasta olan kocası hâlâ hapiste olduğundan serbest bırakılması için yalvarıyordu⁹⁶⁵.

Şehirde panik yaratan başka bombalamalar da gerçekleşti. Teröristler, Osmanlı yönetiminin çaresiz olduğunu göstermeyi başardılar ve uluslararası toplumun dikkatini çektiler. Ertesi gün Hasan Fehmi Paşa, halkın endişelerini yatıştırmaya çalıştı ve Müslümanları tepki göstermemeleri konusunda uyardı⁹⁶⁶. Bütün bu Bulgar devrimci hareketi, Selanik'teki Rum cemaatinde bir hoşnutsuzluk kaynağıydı⁹⁶⁷. 1903 olayları yani İç Makedon Devrimci Örgütü (İMDÖ) ile iş birliği yapan bir Bulgar anarşist grubun Avrupa hedeflerine yönelik yaygın dinamit saldırıları, Selanik'teki Rum cemaatine ciddi ulusal sorumluluklar yükledi⁹⁶⁸.

Birkaç ay sonra Aziz İlyas Günü'nde meydana gelen ünlü İlinden Ayaklanması (2 Ağustos 1903-Ekim 1903), İMDÖ liderliğinin Osmanlı yönetimine karşı bir çiftçi ayaklanmasını kışkırtmaya yönelik girişimiydi⁹⁶⁹. Genel ayaklanma hazırlıklarını yoğunlaştıran Bulgar Komiteleri, Aziz İlyas Bayramı'nda Manastır bölgesinde Osmanlı

⁹⁶⁴ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 731/8, 03 S 1321 (1 Mayıs 1903).

⁹⁶⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 10/23-5-1903.

⁹⁶⁶ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 250-251.

⁹⁶⁷ Michailidis, "From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)", s. 174.

⁹⁶⁸ Vasilis K. Gounaris (Βασίλης Κ. Γούναρης), "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia" («Θεσσαλονίκη, 1830-1912: Ιστορία, Οικονομία και Κοινωνία») ("Selanik, 1830-1912: Tarih, Ekonomi ve Toplum"), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Προτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*, ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης) (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997), s. 125-126. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 85.

⁹⁶⁹ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 252. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 69-74.

Devleti'ne karşı silahlı ayaklanma başlattı. Makedonya'daki tüm Hristiyanlar silahlı ayaklanmaya katılmaya çağrıldı. Ancak isyan çağrısına Bulgarlar dışında hiçbir Hristiyan katılmadı⁹⁷⁰. Bulgarların Nisan 1903'te Selanik'teki olağanüstü hareketi ve aynı yılın Temmuz ayında İlinden Ayaklanması, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis'i Makedonya Helenizminin geleceği konusunda çok karamsar yaptı⁹⁷¹.

3 Ağustos'ta Bâbiâli bölgeye kırk bin asker göndereceğini duyurdu. Ancak bölgeye asker konuşlandırılması diplomatik çevrelerde rahatsızlık yarattı. Aslında Avusturya, Almanya ve Rusya temsilcileri Bâbiâliyi suçluların cezalandırılması ve reform çabalarının tehlikeye atılmaması gerektiği konusunda uyardılar⁹⁷².

Ayaklanma sırasında komiteciler Müslüman köylerine baskın yaptı, sakinlerini katletti, demir yollarını ve köprüleri havaya uçurdu, telgraf hatlarını yok etti ve devlet dairelerini, jandarma karakollarını yakıp yıktılar. İsyen Ekim sonunda ancak bastırılabilirdi. İlinden Ayaklanması'nın bir diğer önemli sonucu, Osmanlı birlikleri tarafından misilleme olarak birkaç bin başka Hristiyan çiftçinin öldürülmesiydi. İMDÖ'nün bu kanlı başarısızlıklar dizisinden sonra iddia edebileceği tek başarı, Büyük Güçlerin daha fazla diplomatik müdahalesiydi⁹⁷³. Makedonya'daki ayaklanma ve kargaşadan sonra Rus çarı ve Avusturya-Macaristan imparatoru Eylül 1903'te Münzsteg'de bir araya gelerek yeni bir reform paketi hazırladılar. Diğer büyük devletler tarafından da onaylanan Münzsteg reform paketine göre Makedonya'yı rehabilite etmek ve Başmüfettiş ile iş birliği yapmak için Avrupa'dan askerî ve siyasi gözlemciler oraya gönderilecekti. Bâbiâli, Büyük Güçlerin ortak baskısı sonucu egemenlik hakları zedelendiği için pek istemediği bu paketi onaylamak zorunda kaldı ve böylece Makedonya'da reform dönemi başladı⁹⁷⁴. Balkan Savaşlarından önce karışık Makedonya Meselesi'ne son önemli katılımlarıydı⁹⁷⁵.

⁹⁷⁰ Ahbab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", s. 121-122.

⁹⁷¹ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

⁹⁷² Ahbab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", s. 22.

⁹⁷³ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 252.

⁹⁷⁴ Ahbab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", s. 123-124. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 75-78.

⁹⁷⁵ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 252.

Aynı zamanda Selanik şehrinde Bulgarlar yüzünden çeşitli olaylar meydana geliyordu. Bunlar, hâkim olan gergin atmosferi doğruluyordu. Örneğin Bulgarlar bir meyhanede bazı Rumlara saldırdı ve onları vurdu. Dâhiliye Şifre Kalemi Evrakına göre Rumlara saldıran Bulgarların belgeleriyle birlikte Adliyeye sevk edildiği bildirildi⁹⁷⁶.

Makedonya ve Trakya başrahiplerine gönderilen bir notta, gerilla komitelerinin sadece son on iki aydaki kurbanlarının mümkün olduğunca eksiksiz bir listesinin yapılmasına ihtiyaç olduğu belirtildi. Bu nedenle Makedonya ve Trakya başpiskoposlarından ilgili bir liste hazırlamaları istendi. Bu liste, vilayette gerilla hareketinin failleri ve yandaşları tarafından Yunanca konuşan ve “farklı bir dil konuşan” (Eteroglossos) Ortodoks Hristiyanlara karşı işlenen suçları, mağdurların isimlerini, erkek, kadın ve çocukların ölüm veya işkence veya yaralanma türünü, mağdurun mesleği veya rütbesini, suçun işlendiği köy veya kasabanın adı ve işlendiği tarihi içerecekti⁹⁷⁷.

Aralık 1904’te Padişah’a gönderilen bir mektupta kırk yedi muhtar, kilise ve Selanik lonca ve dernek başkanlarının mührü vardı. Bu mektupta tüm Selanik Rum cemaati adına yazılı bir protesto yapıldı. Yazılı protesto, Bulgarlara ve “Özellikle amacı Yunan ırkını bu ülkeden yok etmek olan komitecilere karşıydı.” Padişah’ın bu “katilleri” ortadan kaldırmak ve Yunan ırkını kurtarmak için özel bir özen göstermesini talep ediyorlardı. Mektubun yazarları, “büyük Ortodoks Rum nüfusunun üyeleri olarak, halkı seven (Filolaos) Yüce Padişah’ın ve onun aydınlanmış yüksek işlevlerinin babalık tutumunu kabul ettiklerini” yazdılar. Kendi milletlerinin, Osmanlı kanunlarına her zaman saygılı olduğunu vurguladılar. Bu nedenle Rum unsurunun, Bulgaristan tarafından bu amaçla oluşturulan Bulgar çeteleri tarafından düzenli ve amansız bir şekilde zulme uğradığını duyurmak istediler⁹⁷⁸. Örneğin Bulgar çeteleri Kesriye bölgesinde, ayrıca Halkidiki ve Langaza’da da ortaya çıkıyordu. Polis, Kesriye bölgesinde Bulgarların Yunanlara karşı bir darbe düzenlemeyi amaçladığına inanıyordu. İlgili Bulgar ifadelerine

⁹⁷⁶ BOA., *DH. ŞFR.*, nr. 352/30, 11 A 1321 (11 Ağustos 1903).

⁹⁷⁷ İEP Arş., *Kod A’/75*, s. 447, Prot. No. 6731, 30-9-1903. KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4189, 30 Eylül 1903.

⁹⁷⁸ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas’a*, Prot. No. 4550, 4562, 4563 ve 4585, 22-11-1904.

göre Boris Sarafov ve Damyan Yovanov Gruev (Dame Gruev) o sırada Selanik'teydiler. Halkidiki'de on beş ve on bir kişiden oluşan iki küçük Bulgar çetesi birliğinin ortaya çıktığı, Langaza'da ise Bulgar çetesinin güçlü olduğu iddia edildi. Osmanlı yönetimi tarafından onu takip etmek için güçlü bir devriye görevlendirildi⁹⁷⁹.

Selanik Rum cemaatinin temsilcilerinin kaleme aldığı kırk yedi mühürlü mektupta, milletlerinin tarihte görülmemiş bir zulümle ve insanlık dışı bir şekilde bu ülkeden yok edilmeye çalışıldığı yazıyordu. Hiç kimse, Bulgarların kiliselerin ve manastırların çoğunu zorla ve ceza almadan ele geçirdiklerini ve onları gasp ettiklerini inkâr edemezken bunların Rum kiliselerine ve milletine ait oldukları en başından beri bilindiğini söylediler⁹⁸⁰. Örneğin Şubat 1904'te Rumlar tarafından Selanik Bulgar cemaatine, daha önce Rumlar tarafından satın alınan ve şimdi Bulgar eline geçen bir kilisedeki eşyaların geri verilmesini isteyen bir mektup yazıldı⁹⁸¹. Aynı ay yani Şubat ayında Selanik ve Manastır vilayetlerinde bulunan Rumların Kiliseye bağlılıklarını muhafaza edeceklerine ve Ahtapoli'dan beri taraflarında bulunan on Rum karyesinin de muhafazalarına dair Patriklik takrirlerinin eklendiği Adliye tezkiresi gönderildi (Rumeli Vilayati Müfettişliği)⁹⁸².

Ayrıca Selanik Metropolit, Başmüfettiş Hilmi Paşa'ya işaret ettiği gibi Bulgarların, çocuklarının refah ve meşruiyet içinde eğitim gördüğü mektepleri bile işgal ettiklerini kimse inkâr edemezdi. Zorla ve tehditlerle mektepten öğretmenlerini atıyorlardı. Amaçlarına hizmet etmek için Tanrı'nın önünde vahşice katlediyorlardı. Yunan ırkını terör ve korkuyla yıldırma istiyorlardı⁹⁸³. Bulgar Komitesinin bir müfrezesi, önceki günlerde oraya gitmiş ve bir Şizmatik olanın nişanlığını yozlaştıran iki genç dışında Bozhentsili Kosinovo'da Öğretmen Dimitrios Georgiadis'i de "acımasızca" dövmüşlerdi.

⁹⁷⁹ Age., Selanik Konsolosu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Selanik, Prot. No. 36, 7-12-1904.

⁹⁸⁰ Age., Prot. No. 4550, 4562, 4563 ve 4585, 22-11-1904.

⁹⁸¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı*, nr. 4/301, 08 Z 1321 (25 Şubat 1904).

⁹⁸² BOA., BEO., nr. 2284/171234, 09 Z 1321 (26 Şubat 1904).

⁹⁸³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Konsolosu, (Metropolit), (369 numaralı Belgeye bağlı, Selanik'ten Dışişleri Bakanlığına), Selanik Metropolit Alexandros'tan Patrik'e, Hilmi Paşa ile Konuşması Hakkında, Prot. No. 4259, 12-6-1904.

Bütün bunları Selanik Metropolit'i'ne öğretmen kendisi de anlattı⁹⁸⁴. Ancak Haziran 1904'te Selanik Metropolit'i Aleksandros, Hilmi Paşa ile görüştüktan sonra Patrik'e haber verdi. Hilmi Paşa'nın, Bâbiâlinin Rum Patrikhanesi ayrıcalıklarının ihlaline müsamaha göstermeyeceğini⁹⁸⁵ ve Ligovani köyündeki kilise gibi⁹⁸⁶ adlarına İmparatorluk fermanı çıkarılan kiliseler ve mektepler hakkında hüküm vermeye karar verdiğini belirttiğini bildirdi⁹⁸⁷.

Başmüfettiş Hilmi Paşa, Bâbiâlinin işlenen bütün cinayetlerden haberdar olduğunu, o zamana kadar Ortodoks unsurun korunması için gerekli önlemleri almaya her zaman özen gösterdiklerini ve gelecekte de aynı şeyi yapacaklarını ve Bulgar çetelerini takip edecek önlemleri uygulayacaklarını ifade etmiş görünüyor⁹⁸⁸. Hilmi Paşa, Patrikhane Hristiyanlarının Eksarhhaneye geçmesine izin vermedi. Bulgar çetelerini ortadan kaldırdıktan sonra bu geçişe izin vereceğini açıkladı. Hilmi Paşa, Eksarhhaneye bağlı bazı Bulgar kiliselerini ve okullarını da kapatmaya karar verdi. Ayrıca etkinliklere katılan öğretmenlerin meslekten menedilmesini emretti⁹⁸⁹.

Ancak kısa bir süre sonra Aralık 1905'te Başkonsolos Koromilas, Makedonya'daki Yunanistan Krallığı'nın tebaasının öğretmenlik mesleğinin yasaklanmasıyla ilgili olarak açıklanan daha olumsuz bir önlem hakkında Yunanistan Dışişleri Bakanlığına bilgi verdi. Reaya olarak kabul edilen Bulgaristan tebaası ise öğretmenlik yapma hakkına sahip olacaktı. Konsolos, Başmüfettiş Hilmi Paşa'yı tedbirin haksız olduğuna ikna etmeye çalıştı ancak Osmanlı Başmüfettişi konunun sinsi kişilerin, Zedes mahlasıyla Teğmen Antoniadis gibi öğretmenlerin içinde saklandığı şüphesinden kaynaklandığını açıkça belirtti⁹⁹⁰.

⁹⁸⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr. 931, 7-7-1904.

⁹⁸⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 4259, 12-6-1904.

⁹⁸⁶ A.y. İEP Arş., *Kod A'*/69, s. 128, Prot. No. 2224, 26-5-1897, Selanik Metropolit'i Athanasios'a. Ligkovani (Xylopoli).

⁹⁸⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 4259, 12-6-1904.

⁹⁸⁸ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 706, 16 Temmuz 1904.

⁹⁸⁹ Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 87-88.

⁹⁹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 878, 2-12-1905.

Bulgarların Kiliseye ve millete ait mülklere el koymaları ve gasp etmeleri karşısında kayıtsız kalamazlardı. Din ve kan bağı acı çeken kardeşlerine karşı duyarlılıklarını artırıyor. Padişah’a hitap etmeye karar vermelerinin nedeni de buydu. Ancak bu ülkenin Rum Ortodoks unsuru, tebaası oldukları Bâbîâlinin kanunlarına saygı göstererek bu kadar güçlü duygulara sahip olmalarına rağmen, Bulgarların “açık zulmüne” karşı yasal olarak bile kendini savunmadı. Bâbîâliden ihlal edilen haklarının etkin bir şekilde korunmasını beklediler. Ancak sadece o zamana kadar umutları haklı çıkmakla kalmadı, son olayların da gösterdiği gibi kötülük yoğunlaştı. Mektuplarını kapatarak, sonunda “katillerin” ezileceğine, ülkenin barışsever ve hayırsever sakinleri olarak hâlâ rahat bir nefes alacaklarına ve tam düzenin, barışın ve huzurun Hükûmet çabasıyla geri döneceğine dair hâlâ umutları olduğunu belirttiler. Tam bir düzen, barış ve sessizlik içinde neticeyi bekleyeceklerini belirttiler⁹⁹¹.

Rum cemaati tarafından Bulgarlar hakkında ve daha önce metropolitleri aracılığıyla⁹⁹² Bâbîâli⁹⁹³ veya Vali’ye şikâyetler yapıldı⁹⁹⁴ ve bu duruma karşı önlem alınması istendi⁹⁹⁵. Ancak bir noktada “Hükûmet Konağı”na (Dioikitirio) gitmelerinin ve Bulgar vahşeti hakkında şikâyetle bulunmalarının engellendiğinden şikâyet ettiler⁹⁹⁶. Başkonsolos Evgenios Evgeniadis, Yunanistan Dışişleri Bakanı’na 25 Şubat 1904’te Selanik’te Rum cemaati tarafından Bulgarlara karşı kendiliğinden bir nümayiş yapıldığını bildiren bir mektup gönderdi. Ertesi gün Selanik Metropolit’ne teslim edecekleri protestonun özel bir kopyasını ona ekledi. Selanik Metropolit, seçilmiş bir protestocular komitesi ile birlikte protesto belgesini, gösterinin düzenlenmemesi arzusunu belirten Vali’ye teslim edecekti. Başkonsolos Evgeniadis, Bulgar hareketinin Osmanlı makamları

⁹⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas’tan Dışişleri Bakanlığı, Selanik, Prot. No. 36, 7-12-1904.

⁹⁹² BOA., DH.MKT., nr. 831/72, 19 Z 1321 (7 Mart 1904).

⁹⁹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Sadâret Hususi Evrakı*, nr. 468/17, 18 Z 1321 (6 Mart 1904).

⁹⁹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı*, nr. 257/10, 18 Z 1321 (6 Mart 1904). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı*, nr. 33/3228, 21 Z 1321 (9 Mart 1904).

⁹⁹⁵ BOA., DH.MKT., nr. 831/72, 19 Z 1321 (7 Mart 1904).

⁹⁹⁶ BOA., Y. A. HUS., nr. 468/23, 19 Z 1321 (11 Mart 1904).

ve yabancılar üzerinde bıraktığı izlenimden hâlâ habersiz olduğunu söyledi. Ancak bir sonraki sefer gerekli açıklamayı yapacağına söz verdi⁹⁹⁷.

Rum tarafının Bulgarların “vahşetlerine” karşı protestosu, Atina’da düzenlenen nümayişlerle de dile getirildi⁹⁹⁸. *Vetcherna Pochta* gazetesi hem Atina’daki gösterileri hem de *Pesera* adlı Yunan gemisinin Paskalya tatilinde Kudüs’ü ziyaret etmesine izin verilmesini Bulgarlar açısından olumsuz değerlendirdi⁹⁹⁹. Ağustos 1904’te Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi tarafından, halkı bu tür nümayişlere katılmaya teşvik edecek kişilerin cezalandırılması gündeme getirildi ve Rumların genel olarak Bulgarlara ama Ulahlara karşı da nümayişler düzenlemesine izin verilmemesi talep edildi¹⁰⁰⁰.

Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis Atina’da gerilla birliklerinin gönderilmesi için başlatılan hazırlıklara karşıydı. Komitecilere karşı silahlı savunmayı faydasız görüyordu. Bir yandan *Eski Yunanistanlılar* (Palaioelladitis) burayı bilmiyorlardı, öte yandan yerliler hayal kırıklığına uğradıkları için ve malzemesiz ve eylem için uygun zemin olmadan silahlı mücadeleye girişemezlerdi. Bulgarlar ülkeyi sonuç getiren casuslarla doldurdular. Makedonlar, casusların arkasında belirli bir an müdahale edecek bir ordu olduğunu fark ettiler. Rumlar temkinliydi çünkü birkaç casusun arkasında hiçbir şey yoktu, ordu yoktu ve bu yüzden hiçbir şey yapmaya cesaret edemiyorlardı¹⁰⁰¹.

Başkonsolos Evgeniadis’in ayrılmasından sonra ve Başkonsolos Koromilas Selanik’e varmadan önce düzenli Yunan ordusunun yeni subayları takma adlarla Atina’dan Selanik’e gelmeye başladılar. Örneğin Antoniou mahlası altında Topçu Üsteğmen Athanasios Eksadaktylos (Ağustos 1904), aynı yılın Ekim ayında Zois mahlaslı

⁹⁹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis’ten Dışişleri Bakanı’na (Prot. No. 685, 25-2-1904’te teslim alındı), Selanik, Prot. No. 89, 22-2-1904.

⁹⁹⁸ BOA., Y. A. HUS., nr. 469/49, 10 M 1322 (27 Mart 1904). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sadâret Eyalet-i Mümtâze Evrakı*, nr. 113/95, 15 M 1322 (1 Nisan 1904). BOA., A)MT2 (04)., nr. 114/- , 17 M 1322 (3 Nisan 1904).

⁹⁹⁹ BOA., A)MT2 (04)., nr. 113/95, 15 M 1322 (1 Nisan 1904).

¹⁰⁰⁰ BOA., DH.MKT., nr. 875/80, 21 Ca 1322 (3 Ağustos 1904).

¹⁰⁰¹ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

Mühendis Üsteğmen Dimitrios Kakavos, Topçu Üsteğmen Ioannis Avrasoglou (Avrakiotis), Jandarma Üsteğmeni Spyros Spyromilios (Bouas), Astsubay Kyriakos Tavoularis (Katsanos), Topçu üsteğmenler Alexandros Mazarakis (Ioannidis), Kostas Mazarakis (Stergiakis) ve Andreas Kourouklis (Kalyvas) ve Topçu Teğmen Aleksandros Othonaios (Palmidis). Bir kısmı Konsolosluktan sonra ayrılan ve gerilla birliği lideri olarak kırsala giden bu subaylar, Selanik vilayetinin belli bir bölgesini ele geçirdiler. Konsolosluk casuslarıyla sürekli irtibat hâlinde olarak bilgi toplama, silah dağıtımı, gerillaların özgür Yunanistan Krallığı'ndan Makedonya'ya geçişi, gerilla birliklerinin harekâtının koordinasyonu ve Bulgarlara karşı organize bir ekonomik saldırıya özen gösteriyorlardı¹⁰⁰².

Ortodoks köylerinde Rusya'nın görüşüne göre Bulgar Şizması olmadığı ve Ortodoks dininin tek olduğu söylentileri yayıldı. Bulgarlar ile Ortodokslar arasında din farkı yoktu. "Bulgar Şizması, Yunan dilini Bulgarlara empoze etmek için sadece Yunanların bir icadıydı." Hatta bu söylentiyi yayanlar, köylüleri bu konuda şüpheleri varsa Rus Konsolosluğuna gitmeleri konusunda uyarıyordu. Bulgarca konuşan Patrikhaneye mensup olan Ortodoksların ısrarı eksarhı değil, Rum Patrikhanesini tanımakla Makedonya'nın kurtuluşunun önündeki en önemli engeldi, çünkü bu şekilde ülke Avrupa'nın gözünde bölünmüş görünüyordu. Pelagonya Metropolit tarafından ifade edilen ilgili görüşte Patrik adına kendisi ve Kesriye, Prespa ve Karacaova metropolitleri Hilmi Paşa ile Avusturya ve Rusya büyükelçi yardımcılarını ziyaret ettiklerinde Mikhail Nikolayevich de Giers bu durumu incelemeye söz verdi. Böylece resmî Rus tarafının Bulgar çetelerinin çalışma şeklini benimsemediği ortaya çıktı¹⁰⁰³.

Ancak daha da ilginç olanı, Avusturya Büyükelçi Yardımcısı von Muller'in, ertesi gün Metropolit ile buluştuğundaki tepkisiydi. Ortodoks Kilisesine karşı tüm unsurların sistematik şekilde gerçekleştirilen savaşından öfkeyle bahsetti. Tek arzusu, Makedonya'daki Yunanların güçlenmesine katkıda bulunmaktı. Viyana'da bu tür talimatlar almıştı. Aynı zamanda Slav fetih eğilimine bir engel koymanın sadece Konsolos

¹⁰⁰² A.y.

¹⁰⁰³ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 706, 16-7-1904.

ve Yunanistan Krallığı aracılığıyla mümkün olduğuna inanıyordu. Avusturya Büyükelçi Yardımcısı, iddia edildiği gibi, “Türkler”in gerçek çıkarlarını henüz anlamamış olmasının ve Rum unsurunun Bulgarlar tarafından zulme uğradığını görmelerine rağmen zayıflamasına katkıda bulunmalarının üzücü olduğunu da sözlerine ekledi. Ayrıca “Türkler”in Rumenleri skandal bir şekilde desteklediğini ifade etti¹⁰⁰⁴.

Aziz Kesriye Metropoliti, Avusturya Büyükelçi Yardımcısı von Muller’e, Bulgar çetelerinin yok edilmesini sağlamak için Ortodoks Hristiyan toplulukları oluşturmanın gerekli olduğunu düşündüğünü söyledi. Bunlar “Türk” askerî birlikleriyle iş birliği yapacak ve birlikte Bulgar çetelerinin imhasına etkin bir şekilde katkıda bulunacaktı. Ancak von Muller, ne yazık ki bu teklifi kabul edemeyeceklerini belirtirerek cevap verdi çünkü Bulgar çetelerine karşı kullanılan Türk başıbozuklarına karşıydı. O hâlde Ortodoks köylülerin orduyla iş birliğine “Türk” yetkilileri nasıl izin verebilir veya tavsiye edebilirler? Rumların düşmanları Türk başıbozuklarını Hristiyan başıbozukları olarak nitelendireceklerdi¹⁰⁰⁵.

Avusturya Büyükelçi Yardımcısı tarafından Türkler ve Yunanlar arasındaki iş birliğinin onaylanmaması için ek bir argüman olarak, Aziz Kesriye Metropoliti’nin teklifini kabul etmeleri hâlinde “Türkler”in durumdan yararlanacaklarını ve Türk başıbozuklarını eylemleri için kullanacaklarını söyledi. Bunun Kruşevo (Kırşova) ve başka yerlerde acı tecrübeleri oldu. Dolayısıyla “Türk” başıbozukları ne tür sapmalar yaparsa yapsın, “Türkler” “Türk” başıbozuklarını korumak için onları Hristiyanlara nispet edeceklerdi ve böyle bir şey Rumların çıkarına olmayacaktı¹⁰⁰⁶.

Birkaç ay sonra Kasım 1904’te Adalet ve Dinler Nâzırı, Pelagonya Metropoliti ile ilgili olarak İstanbul Rum Patrik’ine bir mektup göndererek müdahale etmek zorunda kalmış gibi göründü. Mektuplar ve raporlar sonucunda Palegonya Metropoliti, yabancı fikirlerin bir aracı olarak Rumlar, Ulahlar ve Bulgarlar arasındaki düşmanlığı yoğunlaştırmakla suçlandı. Her şeyden önce, kilisede yaptığı vaaz ile sadece bu halklara

¹⁰⁰⁴ A.y.

¹⁰⁰⁵ A.y.

¹⁰⁰⁶ A.y.

değil, dost Büyük Güçlere de saldırmaya başladı. Bu yüzden şikâyetler oldu, davranışı ve tutumu Rum seçkin kişileri tarafından alkışlanmadı, “sağduyulu olanlar” tarafından suçlanıyordu. Korunması, bölgenin huzuru ve sessizliği için tehlikeli kabul edildi ve orada daha fazla kalsaydı tatsız sonuçlara yol açacaktı. Sadrazamlık tarafından, Pelagonya Metropolit'i'ne bununla ilgili uyarılar yapılması istendi. Bunun üzerine nâzır, Patrikten buna göre hareket etmesini ve kendisini bilgilendirmesini istedi¹⁰⁰⁷.

“Selanik sancağının tamamı Bulgar çeteleri tarafından çiğnendi.” Bulgar örgütünün bir ay içinde Şizma lehine raporlar imzalamaları gerektiğine dair şantaj emrinin uygulanmasına izin verilmesi gerekiyordu. Başmüfettiş Hilmi Paşa şu anda bu raporları kabul etmiyordu. Ancak Eksarhlığın Makedonya'nın kuzeyinden Nausa kapılarına ve Yenice-i Vardar Gölü üzerinden Selanik Körfezi'ne, “Aksios Nehri”nin (Vardar Nehri) sol yakasına oy birliğiyle söylentinin dolaşması tehlikesi vardı¹⁰⁰⁸. Bulgar diplomasisi tarafından Yunanca konuşan ve şiddete karşı koyamayacak durumda olan yüzlerce “Grekoman”¹⁰⁰⁹, Şizmaya katılmaya zorlandı. Alexandros Xanthopoulos'un belirttiği gibi Makedonya'nın birkaç bölgesi işgal edildi. Her şeyden önce Rum milletinin ilgili maslahatgüzarlarının “aptallığı” uğruna millî bilincin gelişmediği bölgeler işgal edildi. Bulgar kurnazlığı, onlardan uygun şekilde yararlandığı için onlara baştan cazip gelmeyi başardı. Özellikle Nevrokop, Melnik, Avrathisar, Doyran'da vb. Böylece Bulgarcılık Selanik'in çoğu bölgesine yayılmayı başardı ve azami millî zarara yol açtı. Siroz ve Manastır bölgeleri arasında uzanıyordu ve bu “çok Rum” bölgelerini engel koyarak böldü. Alt ucu Selanik'in dışındaydı, diğer iki köşesi biri Nevrokop'a, diğeri Ustrumca'ya ulaşan üçgen bir bariyerdi. Dolayısıyla Avrathisar, Doyran, Ustrumca, Petriç, Melnik ve Nevrokop kazalarını kapsayan Kuzey-güney Makedonya'daki bir şerit oldu¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁷ A.y.

¹⁰⁰⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Başkonsolosluğu, Makedonya Meselesi Hakkında, Ocak-Temmuz, Başkonsolos Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 6, 30-5-1904.

¹⁰⁰⁹ “Grekoman”, Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Romanya ve Arnavutluk'ta kendilerini Rum olarak tanımlayan Arnavutça konuşanları, Ermenileri ve Slavca konuşanları tanımlamak için kullanılan aşağılayıcı bir terimdir.

¹⁰¹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

Vodina ve Yaniça arasındaki Bulgarca konuşan Ortodoks köylerinde Bulgar komitecilerin eylemleri nedeniyle aralarında gizli bir iletişim olduğuna dair büyük emareler vardı. Komiteciler tarafından verilen silahlara sahiptiler, çoğu zaman Yunan Metropoli’ne ödeme yapmayı reddediyorlardı, birbirleriyle sohbetlerinde Bulgarlara hayran kalıyorlardı. Hatta Makedonya vilayetleri Başmüfettişi Hilmi Paşa’ya Türk kanunlarına göre yol yapımında birkaç gün çalışma zorunluluğundan muafiyet istemesi için bir komiser gönderme cesaretini gösterdiler. Toprakları nedeniyle bu köyleri sık sık ziyaret eden güvenilir bir Rum vatanseverin verdiği bilgiye göre yerliler sadece “Türkler”in zulmüne uğramamak için Şizmaya katılmıyorlardı¹⁰¹¹.

Bulgar Komitesinin “dehşet verici” hareketinin eylemleri çeşitli şekillerde tezahür ediyordu. Selanik-Zipefti hattında iki yıl demir yolu hizmetinde çalışan 23 yaşında genç bir adam, Alexandros Papachristou, 22 Mayıs 1904’te mağdur oldu. Bulgar Komitesi tüm hattı yok etmeye çalıştı. Bu nedenle Rum Patrikhanesi, Demiryolu İdaresinden ilgili talepte bulunan ailenin fakir reisi ve rahip babasına tazminat ödenmesini istedi. Gerekli nezaketi, Hristiyan hayırseverlik görevini göstermeleri ve bu trajik ölümle geniş ailesinin en önemli desteğini kaybeden bahsi geçen kişiyi haklı çıkarmaları gerektiği belirtildi¹⁰¹².

“Cuma-i Bâlâ” (Bugünkü Blagoevgrad. Yunanca: Ano Tzoumagia. Yukarı Cuma) kaymakamı, bir Bulgar çetesinin şehre kısa bir mesafede iki jandarmayı öldürdüğünü bildirdi. Melnik kaymakamı, Melnik’ten Bulgar-Makedonyalıların geçenlerde halka açık yolda Bulgarlar tarafından öldürüldüğünü bildirdi.

Ekim 1904’te Selanik’te Bulgarlar tarafından bir darbe hazırlığı yapıldığına dair söylentiler dolaşmaya başladı. Selanik’teki Bulgar evlerinde yapılan aramada darbe çalışmasını ortaya çıkaran yazışmalar ele geçirildi. Selanik Valisi, yetkililerin patlayıcı veya silah taşıyan herhangi bir Bulgar’ı öldürebilecekleri bir emir yayımladı. Bu emri illerdeki yetkililere de ileterek Rum ve Bulgar çetelerine de aynı sertlikle davranmaları gerektiğini sözlerine ekledi. Kaymakamdan alınan bilgiye göre, örneğin Karaferye’de bir

¹⁰¹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-, 21-8-1907.

¹⁰¹² İEP Arş., Kod A /77, s. 244-45, Prot. No. 5060, 23-7-1904, Selanik Demiryolu Yönetimine. Selanik Demiryolu Yönetimine.

Rum gerilla birliği de ortaya çıktı. Ancak Vali, Bulgarların ev aramalarının bir sonraki duyuruya kadar durdurulmasını emretti¹⁰¹³.

1905 yılı Makedonya’da her yönden büyük bir faaliyet ve hareketlilikle devam etti¹⁰¹⁴. “Yunancada ayin gerçekleştirilmesi”nden¹⁰¹⁵ “Rumlar ve Bulgarlar tarafından tehlikeye atılan asayiş ve güvenliği sağlamak için Osmanlı Devleti’nin emri” konularına bu devirde bile rastlanıyordu¹⁰¹⁶. Avrupalılar arasında Yunan birliğine karşı protestolar vardı. Gevgeli kazasının köyleri sakinleri protestolarını ifade etmek için Selanik’e inmeye hazırlanıyorlardı. Bulgarlar, Gevgeli kazasının köylerinde her yerde eylem yaparak, oradaki yaşamlarının cansız olduğunu söyleyerek sakinleri protesto etmeye ikna etti. Silahsız ve korumasız olduklarından varlıklarını sağlamak için Bâbıâlıden koruma ve tedbirler istemeleri gerekiyordu. Voyvoda Kotsas (Alithis Apostolis), Kricala (Kritzalas)-Çuhalar (Tsouchalar), Kaylı (Kaili Zorba) köyünden muhtarları Rum birliklerine karşı Avrupalıları protesto etmeye zorladı. Bravinca Bogdantsi-Giritsista köylerinden elli köylü, Gevgeli kazasından bazı kadınlarla Selanik’e gitmek için toplandı. Üzerlerinde silahlar bulundu ve operasyon başarısız oldu¹⁰¹⁷.

Mayıs 1904’ten Eylül 1907’ye kadar Lampros Koromilas Selanik Başkonsolosu olarak atandı, Filippus Kontogouris ise 1901’den itibaren Selanik Başkonsolos Yardımcısı oldu¹⁰¹⁸. Başkonsolos Lampros Koromilas’ın Selanik’te bulunduğu ilk günlerden itibaren ona şu ya da bu şekilde hizmetlerini sunan birçok Rum vardı¹⁰¹⁹. Lampros Koromilas’ın gelişı, mücadele ve zafer için inanç çağının başlangıcı olarak nitelendirildi. Yunanistan

¹⁰¹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas’tan Kraliyet Dışışleri Bakanlığına, Selanik, Prot. No. 673, 18-10-1904.

¹⁰¹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas’tan Dışışleri Bakanlığı, Prot. No. 59, 6-1-1905, Prot. No. 60, 6-1-1905, Prot. No. 61, 9-1-1905, Prot. No. 62, 12-1-1905 ve Prot. No. 21, 14-1-1905.

¹⁰¹⁵ Age., Prot. No. 59, 6-1-1905.

¹⁰¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat*, nr. 225/50, Tarih: 3 Za 1322 (9 Ocak 1905).

¹⁰¹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B/Prot. No. 62, 12-1-1905.

¹⁰¹⁸ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹⁰¹⁹ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 126.

Selanik Başkonsolosluğu, Makedonya'nın "kurtuluşu" için Yunan savaşçısının ruhunun merkezine evrildi. 1898'de uzun bir süre Doğu ve Avrupa Türkiye'sinin çeşitli yerlerini gezdi. Bu geziden çıkardığı sonuç, eğer Devlet ve bireyler tarafından sistematik ve organize bir çaba gösterilmezse Avrupa "Türkiyesi"nin ve genel olarak Balkanlardaki tüm Rum nüfusunun yok olacağı korkusu vardı. Bu nedenle kendisine sorulduğunda elinden geldiğince yardım etmeyi seve seve kabul etti ve Ocak 1904'te Yunanistan Filibe Başkonsolosu görevini üstlendi. Aynı yılın Eylül ayına kadar orada kaldı ve ardından Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunu devraldı¹⁰²⁰.

Bulgarların niyetlerini, planlarını ve eylem planını yakından inceledi ve böylece "göze göz, dişe diş" (Ofthalmon anti Ofthalmou kai Odonta anti Odontos) anlayışına dayalı net fikirlere ve bir programa sahip oldu. Helenizmin kurtuluşunun tek yolunun silahlı savunma ve Bulgarlara karşı şiddetli bir saldırı olduğunu düşünüyordu. Helenizmin en azından şimdilik Türklerle paylaşacak hiçbir şeyi yoktu. Aksine Avrupa Türkiye'sinde Rumların ve Türklerin iş birliği zorunluydu çünkü Balkanlardaki Slav istilası ancak bu şekilde durdurulabilirdi. "Makedonya'da iyi bir Türk yönetimi Helenizmin kurtuluşunun temel koşuluydu." Ancak Türkiye, Bulgarlarla yüzleşemediği ve Rumların katliamını durduramadığı için Rumlar, "Türkler"i gücendirmeden Bulgarlara karşı kendi başlarına savaşmak zorunda kalıyorlardı¹⁰²¹.

Selanik Başkonsolosu'nun 1904'te hazırladığı eylem planı, görünüşe göre Bulgar propaganda mücadelesini inceleyen bir çalışmanın ardından ortaya çıktı. O zamana kadar yapılanlar incelenerek Yunan millî mücadelesi bağlamında yapılan hatalar tespit edilerek ilgili bir raporda Yunan millî mücadelesinin başarısı için önerilerde bulunuldu. Makedonya'da 1870 öncesi Helenizm aşağıdaki üç eksen etrafında tanımlanıyordu: 1. Beyler ve "Türk" yönetimi. 2. Devlet memuru olan metropolitler. 3. Yunanistan Krallığı'nın tebaasının mevcut hizmetlerini çoğunlukla yürüten Yunan Konsolosluğu. 1870'ten sonra dördüncü bir unsur olan Bulgar Eksarhlığı eklendi. 1890'dan itibaren ise

¹⁰²⁰ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

¹⁰²¹ A.y.

beşinci bir unsur, İç Makedon Devrimci Örgütü eklendi. Makedonya’da Helenizm, burayı ana vatanı olarak biliyordu ve Makedonya’yı ve “Türkleri” seviyordu. Yunanistan Krallığı ve Bulgaristan’ı çok az kişi biliyordu¹⁰²². Makedonya’daki Yunan diplomatlar ve Rum Patrikhanesi temsilcileri, bir yandan Bulgarlara karşı organize silahlı savunma ve karşı saldırıyı, diğer yandan da “Türk” askerî güçleri ile herhangi bir çatışmayı önleme girişimini ilke edindiler¹⁰²³.

Bulgarlar, Makedonya’da hak sahibi olarak ortaya çıkmaları sırasında şunlardan yararlandılar: 1. Sadece %10’u Yunanca kelimeler içeren dil. 2. Metropolitler hakkında sakinlerin memnuniyetsizliği. 3. Birçok beyler. Özerklik sağlandığında beylerin mülklerinin köylülere dağıtılacağına söz veriyorlardı¹⁰²⁴. Bulgarlar, komiteciler veya propagandacılar olarak, “Türkler”e karşı devrim vaazını topraksızlara çiftlik dağıtma vaadiyle ilişkilendiriyorlardı. Beylerin “çiftliklerinde” köle olarak yaşayan çok sayıda Hristiyan köylünün iade edilmesi talebini, örneğin Başkonsolos Evgeniadis, haklı buluyordu. Raporlarında Yunanistan Dışişleri Bakanlığının ve Avrupa Türkiye’sideki çalkantılı atmosferden endişe duyan Avrupalı Güçlerin, Bâbiâliye “çiftlikleri” dağıtması ve hatta Hristiyan evsizlere kiralaması için baskı yapması gerektiğini vurguluyordu¹⁰²⁵. 4. Bulgar Eksarhlığının para ve bakım yoluyla çözdüğü toplulukların maddi sıkıntıları ve hakları. Böylece Bulgar Hükûmetinin himayesinde organize edilen çalışmalarla Bulgarlar, Makedon halkının ruhuna Bulgar millî bilincini aşıladılar. Bulgar propagandası, irşat aracı olarak yukarıdakilerle ilgili şu argümanları kullandı: “Bulgarca konuştuğuna göre sen nasıl Yunan’sın?” “Zaptiye aracılığıyla onları birçok kez alan Metropolit’e rahiplik ödemeleri yapmaya ne gerek var ve oraya ödemeyeceğinize göre neden Eksarhlık ile gitmeyi seçmiyorsunuz?” “Ne de olsa burada ve orada aynı kilise ve aynı yüksek rahip!” “Neden çocuğunu okuyup iş ve ticari koruma bulması için Bulgaristan’a göndermiyorsun

¹⁰²² MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosluğu, Gönderme Notu Olmadan, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu Faaliyet Planı ve Uygulanması, Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰²³ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹⁰²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰²⁵ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

ama cemaat olarak maddi sıkıntı yaşayan Rumlardan yardım bekliyorsun?” “İşte, biz Rus subaylarını getirdik ama onlar (Rumlar) size karşı Türklerle ittifak hâлиндeler.”¹⁰²⁶

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun raporuna göre Yunanca konuşan Rumlar ve metropolitler Makedonca konuşan Makedonları *Kötü Bulgarlar* (Paliovoulgaros) olarak nitelendiriyorlardı. Konsolosluk ise onlara Bulgarlar gibi davranıyordu. Sonuç olarak, Rum nüfusunun sadece yaklaşık 1/10’u Selanik vilayetinde Rum ruhuyla kaldı. “Ancak teröre direnen bu 1/10’un ruhtaki en soylu ve en gelişmiş unsur olması rahatlatıcıydı.” Böylece Yunan Konsolosluğu kendisine güvenen kişileri seçmekte zorluk çekmedi. Makedonlara gelince, aralarında şunlar vardı: “1. Çoğunluğu oluşturan ve bıçağa itaat eden kayıtsız kalanlar. 2. Ruhlarında Bulgar olanlar. Onlar kalan Rumlardan daha fazla idiler. 3. Ruhlarında Yunan olanlar.” Yunan millî mücadelesinin başarısı için daha pratik bir çözüm olarak kayıtsızların kazanılması öneriliyordu. Büyük olasılıkla bu durumda ilk düşünce, çetelerin onlar tarafından organize edilmesi olabilecekti. Ama Rum çeteleri Bulgarları yok etse bile ruhta Bulgarlar yine Bulgar olacak ve kayıtsızlar ruhta Yunan olmayacaktı. Yani Rum çeteleri, bir kimsenin millî bilincini Yunan hissedecek kadar değiştiremeyecekti. Sadece birkaç ataerkil nüfusu vahşetten kurtaracaklar ve kayıtsız olanları geçici olarak sadece Rum Patrikhanesine gelmeye zorlayacaklar, ancak bir Yunan bilinci uyandıramayacaklardı¹⁰²⁷.

Bu nedenle Makedonca konuşan (Bulgarca konuşmayan) Makedonya’nın Helenleştirilmesi için ideal bir çözüm olarak, *Ethniki Etaireia* (Millî Cemiyeti) benzeri sistematik propaganda önerildi. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun bu tür bir propagandayı organize etmesi gerekiyordu ancak *Ethniki Etaireianın* (Millî Cemiyeti) “kutsal amacına” engel teşkil eden unsurları içermemesi gerekiyordu. Görüşlerin çeşitliliği, birçok gizlice girmiş uygunsuz üyenin varlığı, sır saklayamama ve disiplinsizlik bunlardan bazılarıydı. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki hizmetlerin organize edilmesi gerekecekti: 1. Başkonsolosluğun planına göre nüfusu sürekli olarak irşat edecek ve ters olanları denetleyecek olan yerli casuslar. Başkonsolosluk ve savunma

¹⁰²⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰²⁷ A.y. İşbu belgeye göre metropolitler Makedonca konuşan Makedonları *Paliovoulgaros* olarak adlandırıyor. *Paliovoulgaros* Yunancada “Kötü Bulgar” demektir.

birlikleri ile temasa geçeceklerdi. Bulgar Komitesi üyeleri öldürülecekti. Savunma birliklerini yiyecek ve mühimmat konusunda denetleyecek ve silah satın alacaklardı. Çetelere yedek gönderecek ve Bulgar çeteleri dağılıncaya kadar onları seferber edeceklerdi. 2. Gelecekte yeni çetelerin onurunu, canını ve malını sigortalayacak yerlilerden oluşan milis güçleri¹⁰²⁸. 3. Burslar. 4. Hastalar ve şehitler için para toplama fonu¹⁰²⁹. Millî ihtiyaç uğruna yapılan harcamalara gelince, Konsolos'un soyguncular, papazlar, başrahip, komisyoncular, öğretmenler, öğretmen alt mektebi son sınıf öğrencileri ve seçkin kişiler için yapılan harcamalar gibi defalarca belge gönderdiği söylenebilirdi. Masrafları genellikle seyahat (seyahat ve dönüş), bakım, konaklama ve gerektiğinde kendilerini savunmak için silah temini masrafları ile ilgiliydi¹⁰³⁰. Tabii ki birçok kez Rum tarafı millî mücadeleyi gerçekleştirmek ve gerekli parayı temin etmek için Selanik'te ve Makedonya'nın her yerinde bağış toplantıları düzenliyordu. Konsoloslar, genç Makedonlar, mektep çocukları, banka müdürleri, zenginler, işçiler, hepsi bağış toplamaya katılıyordu¹⁰³¹. Örneğin Mart 1907'de Rum Patrikhanesi, önceki ay toplam yetmiş beş lira gönderen Selanik Metropolit Aleksandros'a teşekkür etti. Selanik'teki Hristiyanların Bulgaristan ve Doğu Rumeli'deki kardeşlerinin acılarını desteklemek için topladıkları "kardeşçe sevgi ile" bir katkıydı. Teşekkürlerinin yanı sıra Büyük Kilise de ilgili makbuzu gönderiyordu¹⁰³². Ancak birçok varlıklı kişinin isimsiz de olsa katılmaktan tereddüt ettiği belirtildi¹⁰³³. 5. Selanik'teki cemaat bankası. 6. Savaş malzemelerinin gizli depolarını kuracak, bölgeyi ve kişileri bilecek ve casusları ve çeteleri yönetecek Konsolosluk hizmetleri personeli. Bu nedenle Atina'da yetiştirilecek olan

¹⁰²⁸ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰²⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰³⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Konsolosluğu, Makedonya Meselesi, Haziran-Temmuz, (424 numaralı Belgeye bağlı, 20-8-1904, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına), Selanik Başkonsolosluğu Tarafından Önceden Kestirilemeyen Ödemelerin Listesi, Prot. No. 424, 20-8-1904.

¹⁰³¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Selanik, Prot. No. 444, 9-15-7-1904. A.g.e., Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 508, 6-9-1904.

¹⁰³² İEP Arş., Kod A '80, s. 81, Prot. No. 1618, 13-3-1907, Selanik Metropolit Alexandros'a.

¹⁰³³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1904/AAK/ST/Prot. No. 444, 9-15-7-1904.

memur ve astsubayların Konsolosluga davet edilmesi ve Bulgarların yaptigi gibi kazalarda profesyonel olarak yerlesmesi gerekiyordu¹⁰³⁴.

Konsolos Koromilas, kirsal bolgeyi Bulgar komitelerinden korumak icin Eylul 1904'te Makedonya vilayetleri Basmfetisi Hilmi Pasa'dan yardım istedi. Aslında on ilet on iki Ortodoks korucusundan olusan her buyuk toplulukta ekipman önerisini tekrarladı. Hilmi Pasa, onları bizzat donatmayacağı ancak silahlanmalarına göz yumacağını ifade etti. Konsolos'un ise bu planın uygulanabilirliği konusunda korkuları ve şüpheleri var gibi görünüyordu. İlk başta sadık adamları olmadığından ve korucularının sonunda Bulgar Komitesiyle müzakere edip Yunan unsuruna karşı savaşacağından korkuyordu. Ayrıca Hilmi Pasa'nın rahiplere korucu olacakları silahlandırmaları için göstereceği hoşgörünün sonunda mümkün olmayacağından korkuyordu. "Türkler", rahiplerin istedikleri kimseyi silahlandırmasına izin vermeyecekti, hoşgörülü silahlı adamların isimlerini soracaklardı. Hilmi Pasa sözünü tutamayacak ve silahlı kişilerin daha sonra misillemede bulunacağı gerekçesiyle çok yakında silah ateşini yasaklayacaktı¹⁰³⁵.

Başkonsolos Lampros Koromilas başkanlığındaki programın uygulanması sırasında Selanik, Gevgeli, Goumentza, Nausa ve civar köyler gibi Makedonya'nın çeşitli bölgelerindeki kişilerle istişareler yapılması gerekecekti. Ancak Konsolos'un tüm bunların arkasında olmadığını göstermek için bir liderin gelmesi gerekecekti. Savunma birliğinin oluşturulması ve tüm görevlerin yerine getirilmesi için programlar planlanacaktı. Yunanca bilen biri, köyün kişi ve meseleleriyle ilgili bilgilerin bir deftere kaydedilmesini üstlenecek ve gerekirse ziyaretçileri Başkonsolos'a sunacaktı. Ziyaretçilerin çoğu Yunanca bilmeyebilecek ve çeviriyi o yapacaktı. Ayrıca casuslar ve çetelerle tüm gizli anlaşmaları yürütecekti. Konsolos'un kendisine ileteceği yazışmaları okuyacak ve sırasına göre cevap verecekti. İş, Konsolos'un arka bir odasında yapılacaktı ve hiçbir görevli bilmeyecekti. Subaylar gerekiyordu çünkü Konsolos sabahın yedisinden gece yarısına kadar çalışmasına ve yemek yemeye vakti olmamasına rağmen yeterli

¹⁰³⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰³⁵ Age., Selanik Konsoloslugu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 562, 16-9-1904.

değildi ve tek başına çalışması imkânsızdı¹⁰³⁶. Konsolosların genellikle millî hizmetini yerine getirmek için zamanları yoktu ve bu nedenle her konuyu tartmak için gereken zaman olmadan, bir sistem olmadan çalışıyor ve karar veriyorlardı. Böylece Makedonya'daki konsolosluklar, biri özel olarak millî mücadele faaliyeti ile ilgilenen iki ayrı daireye sahip olacaktı¹⁰³⁷. Diğer ofislerde olağan hizmet yapılacaktı¹⁰³⁸.

Başkonsolos Lampros Koromilas, eğitimli subaylar ve diğer yetenekli kişilerin Makedonya'ya yerleştirilmesi için Atina'ya gider gitmez Yunanistan Dışişleri Bakanı ile sözlü olarak görüşmek istedi. Olası hükûmet eylemlerini kolaylaştırmak için adımlar atılacaktı. Ancak Bakanlık; kendisine, dokuz geçici personelden bazılarını Selanik, Manastır ve Yanya konsoloslukları sekreteri olarak atamayı, onları mektep veya diğer şube memurları olarak atamak yerine tercih edip etmeyeceğini sordu. Başkonsolos, memurların sekreter olarak atanmasının çok yardımcı olacağını düşündüğünü söyledi. Yunanistan Krallığı'ndan gelecekleri için dikkatlerini önde gelen çalışanlara çevireceklerdi. Ancak sekreter olarak atananlarla ilgilenecekleri için kendilerini rahatsız etmeyecek “başkalarını” da atamaları gerekecekti. Bu görevlilerin bölgede sık sık geziler yapmış olmaları gerekecekti¹⁰³⁹. Ayrıca bazı subaylar, birliğin oluşumu ve tedariki ile Volos'ta uğraşacaktı¹⁰⁴⁰.

Siroz Konsolosluğunun da bu tedbirden muaf tutulmaması gerekiyordu ancak oradaki “Konsolos her zaman herhangi bir değişikliğin çevrelerini rahatsız etmesinden korkuyordu.” Her yerde benzer bir sisteme göre hazırlanmaları gerekiyordu. Bu Konsolosluk görevleri için Topçu Üsteğmeni Mazarakis'in Manastır'a ve Piyade Üsteğmeni Kourevolis ve Topçu Üsteğmeni Avrasoglou'nun Selanik'e yerleştirilmesini uygun gördü. Biraz Arnavutça bilen ve orada çabucak öğrenecek olan Piyade Yüzbaşı M. Moraitis'in Yanya'ya gitmesinin iyi olacağını önerdi. Bakanlığı, *Modesteios* Mektebine

¹⁰³⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰³⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Makedonya Meselesi Hakkında, Haziran-Temmuz, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı Athon Romanos'a, Prot. No. 9, 21-7-1904.

¹⁰³⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰³⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 9, 21-7-1904.

¹⁰⁴⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

bir kâhya yerleştirme fikrini kabul etmeye çağırdı. Görevinin gizlenmesi çok zor olmayacaktı. Bay Kakoulidis, belirli bir mesleğin bahanesi olmasa da pek çok yeri gezdiği sırada henüz ortaya çıkmamıştı. Yunanistan Dışişleri Bakanlığının yeni kadrosu, kendisi hakkında bazı şeyleri kamuoyuna açıkladı. En önemlisi Atina'daki subayların bilmemesi ve akrabalarıyla bile yazışmamasıydı. Dokuz memurun her emri sadakatle yerine getireceği izlenimine sahipti çünkü baştan disipline tâbiydiler. Modesteios Mektebi için doğru kişiyi gösterecekti. Harika bir iş çıkaracaktı. Gönderilen diğer dokuz subay Selanik'te konuşlandırılacaktı. Hatta Başkonsolos Koromilas Selanik Valisi'nin Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun işlerinin çok olduğunu bildiği için kendisini özel kâtip çalıştırmaya çağırdığını belirtti. Biri Makedonya mekteplerinin organize teftişine, diğeri ise Selanik Metropol Kilisesi yakınına yerleştirilebilecekti¹⁰⁴¹.

Savunma birliğinin oluşumu yerlilere dayanıyordu. Ancak Başkonsolosluk Nausa'da birbirinden bağımsız hareket etmeleri nedeniyle başarısız olan fakat Yunanistan Krallığı'na son derece bağlı olan çeteleri birleşmeye zorluyordu. Nausa Kurmay Subay Ofisi ve Volos'taki subayların yardımıyla hızla kurulmaları gerekiyordu. Vermio Dağı'ndaki Bulgar çetelerinin iki nedenden dolayı tasfiye edilmesi gerekiyordu: a) Vermio Dağı'nda kurşunların ücretsiz transferi ve depolanması ve b) Yunanca konuşan nüfusla devam etmek ve bu sayede toprak güvenli olacaktı. Silah temini ile ilgili olarak, silah ithalatının Yahudiler altında gerçekleşmesi planlandı ve herhangi bir mühimmatın gizlenmesi Olympus'ta gerçekleşecekti. Müfettişler eğitim denetimi yapacaktı¹⁰⁴².

Bir bütün olarak terörle mücadele, yalnızca para temini veya telaşlı ve tek taraflı eylemlerle yapılamayacaktı. Yunan tarafında, Makedonya genelinde belirli bir planın incelenmesine ihtiyaç vardı. Plan, çok önemli kararlar olacağından, Yunanistan Hükûmeti ile mutabık kalınarak Atina'ya sunulacaktı. Öncelik Yunanlar için kalan millî toprakların incelenmesi ve güvenli saldırı mevzileri, gizli sığınaklar, silah depolama merkezleri için savaşmaya istekli bir adam tarafından sunulabilecek olasılıkların incelenmesine

¹⁰⁴¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 9, 21-7-1904.

¹⁰⁴² MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK/ST/Prot. No. 3689, 25-10-1904.

verildi¹⁰⁴³. Doğru kişilerin eylem yerine vardıklarının en ufak bir risk olmadan bilinmesi gerekecekti. Aynı şekilde izledikleri amacın da bilinmemesi gerekecekti. Nereye gideceklerini, kimlerle hemen güvenli bir şekilde bağlantı kurulabileceğini, enerjilerinin hangi köylere yönlendirileceğini ve orada kimlerle bağlantı kurulacağını bilmeleri gerekecekti. Ayrıca kendilerine gönderilecek silahların, karadan ithal edilirse nereye gönderileceği, nereden teslim alınacağı ve hangi yerlerde saklanabileceğini bilmeleri gerekecekti. Son olarak, kaç takım oluşturulacağına ve her takımın yükümlülüklerinin ne olduğuna karar vermeleri gerekecekti¹⁰⁴⁴. Daha sonra tehlike altındaki köyler ziyaret edilecekti¹⁰⁴⁵.

Yunan millî mücadelesinin icrası için uygun kişiler ve eğitim bağlamında seçimin dikkatli yapılması gerekiyordu. Ayrıca bilindiği üzere Yunan millî mücadelesinin icrası eğitimin kalesi üzerine kurulmuştu. Böylece Temmuz 1904'te Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Selanik'te yerleşik olacak Selanik ve Manastır vilayetleri mektepleri başmüfettişi ile emrindeki vilayetlerin dört başkentinde konuşlandırılacak dört müfettişin atanmasına bir itirazı olmadığını bildirdi. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Başmüfettiş olarak o dönem için en uygun kişi olan Edirne Ortaokul Müdürü Sarros Bey'i önerdi. Ancak diğer iki kişi Bakanlık tarafından reddedildi. Birisi Boukouvalis'ti. Selanik'teki ortaokulda görev yapmasına rağmen, Yunanistan Krallığı'nın tebaası olduğu için Rum Patrikhanesi tarafından resmî olarak atanamadı. Göreve uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilen diğer öğretmen ise babası Bulgar yanlısı olduğu için Papazachariou oldu. Bu nedenle Bakanlığa seçeceği dört kişiyi daha önermeleri gerekecekti¹⁰⁴⁶. Ama Başkonsolos Lampros Koromilas tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanı Romanos'a Papazachariou

¹⁰⁴³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Başkonsolosluğu, Makedonya Meselesi Hakkında, Ocak-Temmuz, Başkonsolos Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 6, 30-5-1904.

¹⁰⁴⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/I/Manastır Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığından Manastır Başkonsolosu'na, Atina, Prot. No. 2120, 28-6-1904.

¹⁰⁴⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 6, 30-5-1904.

¹⁰⁴⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/EEEP/Atina, Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanı Georgios Theotokis'ten Başkonsolos Lampros Koromilas'a, Prot. No. 2447, 17-7-1904.

önerildi. Ayrıca Ortaokul Öğretmeni Chatzikyriakos da önerildi¹⁰⁴⁷. Başmüfettiş Dimitris Sarron'un yetkisi altında toplam dört müfettiş atandı; birincisi Manastır'da, ikincisi Kesriye'de, üçüncüsü Selanik'te ve dördüncüsü Siroz ve Drama'da¹⁰⁴⁸.

Ekim 1904'te Başkonsolos Lampros Koromilas, Selanik Metropolit'i Bay Alexandros'a Yunanistan Hükûmetinin Patrik ile istişare ederek Makedonya'daki Yunan mekteplerinde kalıcı denetim kurmaya karar verdiğini bildiren bir mektup gönderdi. Başkonsolos, Metropolit'e neden bu tedbiri eklemek için inisiyatif aldıklarını açıklamayı çok gerekli gördü. Bu vesileyle Selanik Metropolit'i'nin, taşradaki mektep eğitiminin tutarsız olduğunu kendisinden daha iyi bildiğini belirtti. Birleşik bir eğitim sistemi eksikliği vardı, yabancı dil konuşulan köylerde Yunanca öğretme yöntemini uygulamak ve kitap okumadaki kötü durumu düzeltmek gerekiyordu. Öğretmenlerin yurtseverliğinin kesin olması ve eğitim yönetiminin coşkusu ile öne çıkması gerekiyordu. Makedonya genelinde Yunan edebiyatı öğretimindeki boşluğun tamamen millî bir ruhla doldurulması gerekiyordu. Yunanistan Krallığı tarafından sübvansede edilen reformların yönetimi düzgün yapılması gerekiyordu. Başkonsolos, Selanik Metropolit'i'nin çalışmalarında tüm gücüyle kendilerine yardım etmesini beklediğini vurguladı. Müfettişlerin çalışmalarının, Makedonya'daki millî eğitimlerini canlandıracağını umuyorlardı¹⁰⁴⁹.

Genel olarak Bulgar devrimci eyleminin tehlikesi, Yunanistan Krallığı içinde bile tamamen ortadan kaldırılmış değildi. Görüldüğü gibi Eylül 1904'te Tefişât-ı Rumeli Evrâkı Rumeli Müfettişliği Selanik Evrâkında (TFR. I. SL.), Bulgarların Makedonya İhtilal Komitesi ve benzeri diğer teşkilatların kuruluşu hakkında detaylı bilgilerin bulunduğu belirtildi. Amaç, Rumları yozlaştırmak ve onları bir ayaklandırmaya yönlendirmektir. Hatta bunu başarmak için silah ve patlayıcı madde dağıttılar, onlara nasıl kullanacakları konusunda talimat verdiler.¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/A/E. G. Selanik Konsolosluğu, Makedonya Meselesi, Selanik, Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanı Athon Romanos'a, Prot. No. 10, 25-7-1904.

¹⁰⁴⁸ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 743/6612, 14-10-1904.

¹⁰⁴⁹ A.y.

¹⁰⁵⁰ BOA., TFR. I. SL., nr. 52/5142, 06 B 1322 (16 Eylül 1904).

1904'te Yunan tarafı için daha önemli olan, Selanik vilayetinde Helenizmin kesinlikle kalan tek akropolü ve Yunanların kuzeye gelecekteki karşı saldırısının tek stratejik temeli olan Nausa'nın güvenliğine öncelik vermektir. "Nausalılar 'böbürlenmiş' ve kendini beğenmişti ancak sadıktı ve her yerden savaşıldığını hissediyorlardı. Nausa'nın civarlarını Vodina'ya kadar adım adım temizlemeleri gerekecekti. Bu, Nausa'nın batısında, Aliakmonas Nehri'nden (İnce Karasu Nehri) Vodina'ya kadar uzanan ormanlık dağda konuşlanmış bir ya da iki çete tarafından başarılabilecekti. Bu gruplar küçük (on on beş kişi) olacaktı, ancak acil bir durumda Bulgarların yaptığı gibi kırk elli kişiye ulaşabilmesi gerekecekti. Bir Yunan çetesinin konsolidasyonu için girişim, Başkonsolos Evgeniadis'in rızasıyla Vladovo'dan Mitsos Bakirdtzis tarafından, eski adıyla Tsormadzis tarafından alındı. O zamandan beri derin nefes alıyordu ve intikam almak için her şeyden vazgeçiyordu."¹⁰⁵¹

Selanik Başkonsolosu Koromilas'a göre Mitsos Bakirdtzis, Seli, Karaferye'den bir *Koutsovlachos* (Arumen) olan Kehagias K. Koutsogiorgos liderliğindeki yirmi beş kişilik silahlı bir grubun oluşturulmasını sağladı. Bu grup, Nausa bölgesinin yukarısında faaliyet gösterecekti. Aslında bu grubu, Ostrovo (Arnissa) ile Vodina arasında faaliyet gösterecek yirmi beş "Türk-Arnavut"tan oluşan başka bir grupla ilişkilendirecekti¹⁰⁵². Birkaç gün sonra Haziran 1904'te Selanik Metropolit Alexandros, Hilmi Paşa'nın Bâbîâli adına Bulgar çetelerini takip etmek için yüz yirmi kişilik Arnavut müfrezesi oluşturulacağını bildirdiğini Patrik'e haber verdi¹⁰⁵³. *Koutsovlachos* (Arumen) ekibi 21 gras silahı, bir Mannlicher silahı, lider için ayda 8-10 Osmanlı lirası ve her taraftar için ayda 3 Osmanlı lirası talep etti. Liderler Mannlicher silahlarını istedi çünkü Bulgar liderler de onlara sahipti. "Türk-Arnavut"un maliyetinin aşağı yukarı aynı olacağı, ancak soygunlardan elde edilecek kârı da hesaplayacakları iddia edildi. Bakirdtzis'in aday gösterdiği kişileri kontrolsüz kabul etmeyeceklerdi. Nausa'nın "güçlü insanları", Türk

¹⁰⁵¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Prot. No. 6, 30-5-1904.

¹⁰⁵² A.y.

¹⁰⁵³ Age., Selanik Konsolosu, (Metropolit), (369 numaralı Belgeye bağlı, Selanik'ten Dışişleri Bakanlığına), Selanik Metropolit Alexandros'tan Patrik'e, Hilmi Paşa ile Konuşması Hakkında, Prot. No. 4259, 12-6-1904.

yetkililere rüşvet vermesi için gerekliydi. Ayrıca değerli zamanın boşa gitmemesi için silah ithalatının derhâl yapılması gerekiyordu¹⁰⁵⁴.

Yukarıdakilerle ilgili olarak Başkonsolos, Yunanistan Hükûmetinden tüm bunlara hızlı bir şekilde karar vermesini, kendisine ilk iki çeteye Naoussa lehine ödeme yapması için gerekli miktarı sağlamasını ve ona Mannlicher silahlarını vermesini istedi. Mümkün olduğu kadar silahların nakliyesi ve ithalatıyla ilgilenecekti. Onları Atina'dan köylere veya dağlara taşımanın mühimmatlarıyla birlikte yüz silah için 20 franga mal olacağını ve o masrafların boşuna olmayacağını tahmin etti. Silahlar, Nausa'da ve daha sonra organize edilecek daha cesur eylem için kullanılacağı için kaybedilmeyecekti¹⁰⁵⁵.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Koromilas, kasabaları korumak için gizli milis güçleri örgütleyecekti¹⁰⁵⁶. Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun inisiyatifiyle Makedonya'daki Bulgar orduları tarafından millî bilincin şiddetli bir şekilde saptırılmasına maruz kalan, vahşice katledilen Rumları desteklemek için Rum gruplarının donatılmasına karar verildi¹⁰⁵⁷. Gizli milis güçlerini yalnızca tabancalarla veya tabanca ve bıçaklarla silahlandıracaktı. Her adama ayda 1 1/4 - 1 1/3 Osmanlı lirası ödeyecekti¹⁰⁵⁸. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı; milis güçlerinin bakımı, ikmali ve gerekli maaşların ödenmesi ve casusların, organların, konsolosların tazminatları ve genellikle millî ihtiyaç ile ilgili 1905 yılı için kesin harcama bütçesinin belirlenmesini istedi¹⁰⁵⁹. Kasım 1905 başında Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Selanik sancağı için çeşitli grup ve şahısların harcamalarına göre genel bütçeyi, kışlık giyim ve ayakkabı, aylık maaş ve öngörülemeyen

¹⁰⁵⁴ Age., Selanik Başkonsolosluğu, Makedonya Meselesi Hakkında, Ocak-Temmuz, Başkonsolos Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 6, 30-5-1904.

¹⁰⁵⁵ A.y.

¹⁰⁵⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 562, 16-9-1904. MMMK., MTADM., EKA., DBA/1904/AAK, ST/Selanik Konsolosluğu, Gönderme Notu Olmadan, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu Faaliyet Planı ve Uygulanması, Prot. No. 3689, 25-10-1904.

¹⁰⁵⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁵⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Prot. No. 562, 16-9-1904.

¹⁰⁵⁹ Age., Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Atina, Prot. No. 3349 ve 3499, 29-10-1904.

gider değerlerine ilişkin verilerle birlikte Yunanistan Dışışleri Bakanlığına gönderdi¹⁰⁶⁰. Yunanistan Dışışleri Bakanlığı ayrıca kaç grubun oluşturulduğu, kaç grubun oluşturulmasının beklendiği, her grubun kaç kişiden oluştuğu, kaç lider olduğu, hangi departmanda faaliyet gösterdiği ve eylemlerinin neler olduğu hakkında bilgi istedi. Son olarak, milis servisinin nerede örgütlendiğini ve kaç kişiden oluştuğunu, ne kadar silah ithal edildiğini ve ne tür ve kaç tane daha ihtiyaçları olduğunu sordu¹⁰⁶¹. Yunanistan Dışışleri Bakanlığı Selanik bölgesi için Başkonsolos Lampros Koromilas'a yıl içinde 22.000 Osmanlı lirası gönderdi. Özellikle Ocak-Mart 1905 bütçesi için 1565 Osmanlı lirası. Nisan-Ekim 1905 için 1800 Osmanlı lirası ve Kasım-Aralık 1905 için 1250 Osmanlı lirası¹⁰⁶².

Eylül 1904'e kadar Doyran'da 12 erkek ve Bogdanica ve çevre köylerde 11 erkek milis güçlerinin kurulmuş olduğu ortaya çıktı. Yakında hem Ustrumca'da hem de Yenice-i Vardar'da gizli milisler oluşturulacaktı. Aynısını Selanik'te de yapmıştı ama Yunanistan Selanik Başkonsolosu Koromilas'ın dediğine göre "burada insanlar hafif ve geveze" olduğu için memnun değildi¹⁰⁶³. Bu nedenle Selanik bölgesi için Atina'nın herhangi bir eyleminin dışında bırakılması Yunanistan Hükûmeti ve Konsolosluk tarafından daha uygun görüldü. Mevcut güçler, savaşı kendi başlarına yürütmek için zaten yeterliydi. Ancak oradaki yerel unsurlardan savunmanın örgütlenmesi zayıf olsaydı Yunanistan Krallığı'ndan takviye gönderilerek tedbirlerin uygulanması Selanik sancağına kadar genişletilebilecekti¹⁰⁶⁴. Diğer kaynaklara göre milis teşkilatının Selanik, Yenice-i Vardar, Avrathisar ve Doyran olmak üzere dört bölge üzerine kurulduğu söyleniyor. Selanik bölgesinde, Valtza köyünde milis lideri, Paschalis isimli bir kişiydi. Oraya 1 Mannlicher silahı, eşit sayıda tabanca/revolver ile 14 Gra silah verildi. Drymiglava'da Antonis adında bir adam 13 Gra silahı ve eşit sayıda tabanca/revolver ve 1 Mannlicher

¹⁰⁶⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Yunanistan Selanik Konsolosluğu, Selanik Sancağı'nda bir defalık giyim için çeşitli grup ve bireylerin ve aylık maaşının ödenmesi gereken masrafların genel hesaplanması, Prot. No.-, 20-8-1904.

¹⁰⁶¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Prot. No. 3349 ve 3499, 29-10-1904.

¹⁰⁶² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Dışışleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 2800, 22-7-1905.

¹⁰⁶³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/ST/Prot. No. 562, 16-9-1904.

¹⁰⁶⁴ Age., Selanik Konsolosluğu, Dışışleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Atina, Prot. No. 3264, 25-9-1904.

silahıyla milislerin başıydı. Neochorouda'da 3 Gra silah verildi. Davut Balı'ya (Daout Bali) (Oraiokastro) 1 Gra silah verildi. Gradobor'a (Grademporio) (Pentalofos) 8 Gra tabanca/revolver verildi. Avrathisar bölümünde Rum unsuru olmadığı için milis de yoktu. Doyran bölgesinde eşit sayıda tabanca/revolver ile 10 Gra silah verildi. Bogdanica'da milis lideri bir Michalis'ti ve onlara 1 Mannlicher silahı ve eşit sayıda tabanca/revolver ile 7 Gra silahı verildi. Yenice-i Vardar bölümünde ise aynı sayıda tabanca/revolver ile 10 Gra silah mevcuttu. Selanik bölümünün milisleri sadece köylerini değil, çevrelerindeki de korumakla görevliydi. Bogdanica milisleri tamamen aynı hedefe sahipti. Milislere ek olarak, üç silahlı transit birliği kuruldu: Yenice-i Vardar bölgesinde Kaptan Georgakis yönetiminde, Doyran bölgesinde Bay Zirkas yönetiminde ve Avrathisar bölgesinde Bay Giorgis yönetiminde¹⁰⁶⁵.

Selanik, Avrathisar ve Doyran bölgelerinde silahlı savunmanın organizasyonu için Lampros Koromilas'ın iş birlikçisi Georgios Charisis vardı¹⁰⁶⁶. Yunan-Makedon birliğinin merkezi ve güvenli saldırı mevzisi olan Selanik'in Kilindir'de (Kalindria) sahip olduğu konağı devretti¹⁰⁶⁷. Kilindir (Kalindia veya Kalindria), Cherso'nun (Chersos) kuzeybatısında, Avrathisar'da, Avrathisar-Doyran yolunun solunda küçük bir yerleşim yeridir. Yunan Makedon mücadelesinin merkezlerinden biri ve aslında silahlı evresi olan önemli bir direniş merkeziydi. Yunan meselesinin Kilindir'deki köklü konumundan, Rum cemaatinin “acı çektiği” Kilkis'teki hareket izleniyordu. Bölgeye bireyler ve misyonlar

¹⁰⁶⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁶⁶ Christos P. Intos (Χρήστος Π. Ίντος), “Kentra Organosis, Drasis kai Antistasis ton Ellinon ston Nomo Kilkis kata tin periodo tou Makedonikou Agona” («Κέντρα Οργάνωσης, Δράσης και Αντίστασης των Ελλήνων στον Νομό Κιλκίς κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα») (“Makedonya Mücadelesi Dönemi’nde Kilikis Kazâsı’ndaki Rumların Örgütlenme, Eylem ve Direniş Merkezleri”), *Machitis (Μαχητής) (Savaşçı)*, (Kilkiş, 6 Aralık 2017), <http://maxitis.gr/intos-xristoskalindria-ktima-xarisi-kilkis/> [Erişim 17.10.2021]: Charisis Ailesi’ne gelince, üyeleri Batı Makedonya, Selanik, Avrupa ve Balkanlardaki şehirlerde yaşadı ve çalıştı. “Budapeşte’de yaşayan soydaş” olan (Omogenis: Yunan kökenli kalıcı olarak yurt dışında yaşayan herhangi bir soydaş için tanımlama) Pavlos Charisis, memleketi Kozan’da (Kozani) “Charision miraslarının” kurulmasına katkıda bulundu. Avusturya-Macaristan’dan Theagenis Charisis, 1863’te Selanik’te “Theagenio” Hastanesini ve kardeşi Dimitrios 1899’da “Chariseio” Huzurevini kurdu. Malının bir kısmını Hastaneye vasiyet etti. Aynı ailenin soyundan olan Poulcheria Prasakaki de aynısını yaptı. Kilindir’deki villa ise Birinci Dünya Savaşı sırasında General Leonidas Paraskevopoulos komutasındaki 10. Yunan Tümeni Karargâhını barındırıyordu. Oradan, 1913’teki Doyran Savaşı’nın operasyonları, Yunan ordusu için muzaffer sonuçlarla yönetildi. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında, 1915 kışından 1918 yazına kadar müttefik kuvvetler (Fransız ve İngiliz) tarafından, Eylül 1918’de Makedonya Cephesi ve Doyran Savaşı’ndaki operasyonlar için kullanıldı.

¹⁰⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

göndermenin en iyi yolu trenlerle taşımaktı. Selanik-İstanbul-Üsküp demir yolu hattının buradan geçmesi taşımalara katkı sağlıyordu. Buradaki eylemin odak noktası, birçok üyesi sponsorluk ve bağışlarla Selanik kentinin hayırseverleri ve doğum yerleri olarak öne çıkan Batı Makedonya kökenli Selanik'in önde gelen ailelerinden Charisis konağıydı. O dönemde villasıyla birlikte mülk, Charisis Ailesi'nin soyundan gelen Georgios'a aitti. Rumların, şahısların ve grupların tereke evinde, konakta kalmalarını, ihtiyaçlarını karşılamalarını kolaylaştırıyordu¹⁰⁶⁸.

Tüm bu eylemin seyrine gelince, geçmişte Selanik-İstanbul demir yolunda sekiz yıl tren sürücüsü olarak çalışmış ve Avrathisar bölgesinde faaliyet gösteren on adam tarafından yönetilen bir Rum örgütünün lideri olan *Makedonya Derneği* çalışanı Alexandros Xanthopoulos, Mayıs 1905'in başında aşağıdakileri ifade etti: “Valtzia” (Valtza) ve “Dremiglava” (Drymos) milisleri köylerini korumakla sınırlıydı. Neochorouda'ya bir Bulgarı öldürdükleri baskın dışında, içinde bulundukları anlaşmazlık veya inisiyatif eksikliği nedeniyle başka bir eylem yapmadılar. Michail komutasındaki 7 kişiden oluşan Bogdanica milisleri, direnmeden teslim oldukları bir Türk askerî müfrezesi ile karşılaştı. Ancak çoğu Bulgar egemenliğinde olan o bölgedeki Osmanlıların eylemleri sayesinde iki ay hapis yattıktan sonra serbest bırakıldılar. Bu talihsizlik Yenice-i Vardar'da gerçekleşti. Bu bölgenin lideri, en ufak bir direniş göstermeden, o zamana kadar 80 kişiden oluşan en güçlü Yunan Makedon birliğini yöneten Gerilla Komutanı Georgakis, utanç yaratarak Türk müfrezesine teslim oldu. Doyran kazasında 18 erkekten oluşan Zirkas'ın yönetimi altındaki birliği de daha iyi şansa sahip olmadı. 12 Mart'ta direniş göstermeden bir Türk müfrezesi tarafından tutuklandı. Zirkas'ın kendisi, sonradan bir önceki “piyade eri” Tzaras ile birlikte, birliğin “artçısı” oldukları için kaçmayı başardı¹⁰⁶⁹.

10 kişiden oluşan Avrathisar bölümü birliğinin başında ilk olarak Georgios Charisis'in yeğeni vardı. Ancak hareketin başlangıcından itibaren kendi tabancasıyla dikkatsizce vurulup Selanik'te hastaneye kaldırıldığından, yerini *Makedonya Derneği*

¹⁰⁶⁸ Intos, “Kentra Organosis, Drasis kai Antistasis ton Ellinon ston Nomo Kilis kata tin periodo tou Makedonikou Agona”.

¹⁰⁶⁹ A.y.

çalışanı Alexandros Xanthopoulos aldı. Bu birlik iki eylem gerçekleştirdi. Bunlardan biri, engebeli arazisi ve bitişik ormanları nedeniyle Bulgar çetelerinin “geçici konaklama yeri” olarak hizmet veren ve 120 Bulgar evi ve 10 Osmanlı evi olan Doyran kazasındaki Popovo köyünde gerçekleşti. Orada, kendilerine haber verildiğine göre, rahibin evinde bir Bulgar çetesi saklanıyordu. 2 Mart akşamı saat 18.00’de köyün değirmencisini bıçakla öldürdükten sonra rahibin evini kuşattılar. Yakınlardaki Osmanlılara karşı işlediği vahşi suçlardan dolayı “Kral-Ağa” olarak da anılan bu köyün rahibi aynı zamanda Bulgar Komitesinin saymanıydı. Her akşam iki Bulgar öğretmen olan oda arkadaşıyla birlikte gece yarısından sonra köyün kocabaşılarını ve komitacılarını buluyorlar ve konuşuyorlardı. Rahibi tutuklamak ve amaçlarına ulaşmak için Rum ekibinin üyeleri hileye başvurdular yani bir Osmanlı askerî müfrezesi gibi davrandılar. Papaz, kapıyı açması için Alexandros Xanthopoulos tarafından Türkçe olarak davet edildi. Rumlar, kapı açılmayınca dinamit kullandılar. Evin yan tarafına yerleştirilen dinamit patladığında çok az hasara neden oldu. Dinamit patlamasını göğüs göğüse muharebe, bir çatışma izledi; bu sırada evin içi aynı anda üç noktadan Mannlicher silahları kullanarak Rumlara karşılık verildi. Tahminlere göre yaklaşık yedi Bulgar ve bir Osmanlı öldürüldü¹⁰⁷⁰.

Avrathisar kazasının birliğinin diğer eylemi, 11 Mart’ta Selanik’e bir saat uzaklıkta bulunan Davut Balı” (Oraiokastro) köyünde saat 18:00 ile 19:00 arasında gerçekleşti. Alexandros Xanthopoulos, köyün içinde bir Bulgar çetesinin saklandığını öğrenince Avrathisar kazasından kendi adamlarının yanı sıra Valtzia (Valtza) ve Dremiglava (Drymos) milislerini de kullanarak köyü kuşattı. Kendisi, dört adamla birlikte köye girdi ve yaptığı sorgulamada komitecilerin kaçtığını öğrendi. Sonuç olarak Bulgar suç ortaklarından sekizini yakaladı ve teslim etti. Onları bitişik bir tepeye kaçırdılar. Biri bıçakla öldürüldü, üçü komitecileri destekledikleri ortaya çıkınca tüfekle vuruldu, diğerleri ise Bulgarların köye girmesine izin vermemeleri ve istisnasız hepsinin Ortodoksluğu benimsemeleri şartıyla serbest bırakıldı¹⁰⁷¹. Mart 1905’te Yunan Dışişleri Bakanlığının Yunanistan Selanik Başkonsolosu’na Dafotis’in birliği Halkidiki’de

¹⁰⁷⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁷¹ A.y.

“Stratoni” ve “Stavros” arasındaki “Orfanos Körfezi”ne (Strymonikos Körfezi) hiçbir engel olmadan çıktığını bildirmesi gibi başarılı hamleler yapıldı. Seçim yapıldı çünkü “Kofos” (Porto Koufo) Koyu’nda muhtemelen bir torpido gemisi vardı. Bir vapur diğer birlikleri getirmek için yola çıkacağı için hareket sabitti¹⁰⁷². Bununla birlikte organize silahlı savunmanın sonuçları, belirtilen dört noktada hoş değildi çünkü üç geçiş birliğinden ikisi ve Bogdanica milisleri ele geçirildi. Ancak köylerin silahlandırılması hoş ve pratik bir görev olarak değerlendirildi çünkü gerekirse Bulgar işgallerine karşı savunulabilirdi. Doyran, Avrathisar ve Yenice-i Vardar’ın üç ili yeniden Bulgar etkisi altındaydı ve içlerinde hiçbir Rum birliği bulunmuyordu¹⁰⁷³.

Alexandros Xanthopoulos, Osmanlı makamları tarafından tutuklanmamak ve çalışmalarına oradan devam etmek için Mayıs 1905’te Atina’ya sığındı. Mart ayının sonunda 25-30 kişilik güçlü bir birlik oluşturmak ve Avrathisar kazasına dönmek niyetiyle Selanik’e gittikten sonra burada olumsuz bir yanıt aldı. Selanik’teki yetkililer, kendisine söz konusu bölgelerde Yunan-Makedon birliklerinin tekrarlanan başarısızlıklarının ve Türk ordusunun aralıksız takibinin ardından yeni birliklerin gönderilmesinin şimdilik durdurulacağını söylediler. Alexandros Xanthopoulos’un birliğinin hiçbiri tutuklanmadı veya öldürülmedi. Kendisi de dâhil olmak üzere toplam dokuz kişiden dördü evlerine döndü, geri kalanı hâlâ hizmetindeydi. Biri “Ostrovo”ya (Arnissa), bu yerlere giden Yunan birliğine rehberlik etmek için gitti, geri kalanı Bogdanica milisleri için kullanıldı¹⁰⁷⁴.

Örgütlü silahlı savunmanın başarısızlıklarının nedenleri çoktu. Savunma örgütleyicilerinin yarısı sorumluluklardan yoksun, diğer yarısı da gerilla komutanlarıydı. Silahsız oldukları için askere alınan adamlar, gerekli silahlar bulunana kadar olası bir ihaneti önlemek için barınaktan barınağa taşınmak zorunda kalıyorlardı. Mannlicher silahlarını istiyorlardı çünkü Bulgarlar da onlara sahipti ve kısa ömürlü Gra taşıyan kendileriyle kıyaslanamayacak kadar daha iyiydiler. Graların fişekleri eski modaydı,

¹⁰⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/Dışişleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu’na, Atina, Prot. No.-, 17-3-1905.

¹⁰⁷³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁷⁴ A.y.

hedefi bulamıyordu ve çoğu kez silahın namlusunun ateşlenmesi sırasında gelen kalibreği çıkarmak çok zordu. Osmanlı ordusu ise mavzer ile donatılmıştı. Yunan el bombaları veya bombaları da etkisizdi ve mahalleler, köyler vb. yıkılamıyordu. Yerleştirildikleri yerde sadece birkaç taş veya tuğlayı patlatıyorlardı¹⁰⁷⁵. Genel olarak silah ithalatı kolay bir iş değildi. Daha önce Ocak 1905'te Selanik'teki eğilmez, yetenekli ve cesur adamlardan biri olan Zisis adlı Yunan millî mücadelesinin bir üyesinin tutuklanması¹⁰⁷⁶, özellikle Başkonsolos Lampros Koromilas'ı çok üzmüş gibi görünüyor¹⁰⁷⁷. Konsolos, Dışişleri Bakanlığına, Selaniklilere silah ithal etme emri veremeyeceğini çünkü en çok imkâna, en büyük cesarete ve en sıcak vatanseverliğe sahip olan Zisis'in tutuklanmasıyla onların müsadere edilme riskinin daha büyük olduğunu açıkladı. Ancak içeride silah ithal etme ve ilerletme sistemi hâlâ eskisi gibiydi¹⁰⁷⁸. Selanik Konsolosu, revolver ve fişek gibi bazı silahları zaten göndermişti¹⁰⁷⁹.

Ayrıca ağır kış için Yunanların kıyafetleri yetersizdi. Çok şiddetli bir soğuk vardı ve çok fazla kar birikmişti; bu yüzden sadece Bulgarlara karşı değil, aynı zamanda doğanın tüm unsurlarına karşı da savaşıyorlardı. Erkeklerin bazıları soğuktan tırnaklarını kaybetmiş, bazılarının yüz derisinde soğuk ısırgığı, bazılarının da romatizması vardı. Pabuçları da sefil bir durumdaydı ve on günden fazla dayanamıyordu. Bazen yarım pabuçla ile yürüyorlardı, böylece bacaklarını yaralıyorlardı¹⁰⁸⁰.

Yunan tarafında, Doğu Makedonya'da silahlı bir birlik yetiştirmek için Kahire'de olduğu gibi Yunan kökenli "kalıcı olarak yurt dışında yaşayan soydaşlar" arasında bağış toplama etkinlikleri düzenleniyordu¹⁰⁸¹. *Makedonya Derneği* ve *Kratos* (Devlet) gazetesi müdürü, Kavala Konsolos Yardımcısı Angelos Annitos ve Atina'daki *Makedonya Derneği*nin çalışanının yardımıyla Millî Savunma Fonu yararına para toplamak için başka

¹⁰⁷⁵ A.y.

¹⁰⁷⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 21, 14-1-1905.

¹⁰⁷⁷ A.y. age., Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No.76, 6-2-1905.

¹⁰⁷⁸ Age., Prot. No. 21, 14-1-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B, Prot. No.76, 6-2-1905.

¹⁰⁷⁹ A.y.

¹⁰⁸⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁸¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Kahire, Gennadis'ten Yunanistan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No.-, 3-3-1905.

dernekler kuruluyordu¹⁰⁸². Türk tarafından, Harbiye Nezâretinin 1905'te Selanik'teki Ordu Karargâhına yüz elli bin adam göndereceğine dair söylentiler sızdı. Amaç toplam 300 bin adam toplamaktı¹⁰⁸³. Doyran kazasında, aynı ayda 140 adamın toplandığı bildirildi. Taşımacılığın hızlı bir şekilde tamamlanması için yelkenli gemilerin ve şamandıraların (nehir tekneleri, bataklık tekneleri) taşınmasının mutlak surette artırılması gerektiğine dikkat çekildi. Para göndermek de “taşıma ücretleri” (navlos) ve diğer borçlarla uğraşmak için mutlak bir gereklilikti¹⁰⁸⁴.

Mayıs 1905'te Makedonya Birliği Gerilla Komutanı Alexandros Xanthopoulos, resmî “Türkiye”nin kendi hareketini paylaşmadığını ve Türk ordusuyla iş birliğinin kesinlikle imkânsız olduğunu belirtti. Bu veriler, hiçbir durumda onlara yardımcı olmuyordu. Dolayısıyla silahlarını savaştan teslim etmemeleri, “Avrupa'nın kendilerini “Türkiye” ile ittifak yapmakla suçlamasından kurtulmak” için mümkünse sonuna kadar kendilerini savunmaları gerekiyordu. Çünkü “Türk” ordusu ortaya çıktığında silahlarını bırakarak bu ittifakı teyit etmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Bu, medeni dünyanın dikkatini onlara karşı dağıtıyordu ve aynı zamanda kurtarıcılarının Türkler ve Bulgarlar tarafından alaya alındığını gördükleri için Makedon halklarını hayal kırıklığına uğratıyordu. Bu nedenlerle Alexandros Xanthopoulos'a göre sebepsiz yere silah bırakma hiç söz konusu değildi¹⁰⁸⁵. Bu Gerilla Komutanı, sadece Bulgarlara değil “Türkler”e karşı da yöneldiği için resmî siyasi çizgi olarak bildiğimiz çizgiden biraz farklı hizmet ediyordu. *Makedonya Derneğinin* faaliyetleri hakkında Atina'daki merkez için bir rapor hazırlayan bir gerilla komutanıydı.

Yunan-Makedon birliklerinin nereden gelip nereye gittiklerini kimse bilmiyordu. Bulgar ihanetinden kaçınmak için erişilemeyen yerlerden uzun askerî yürüyüşler yaptıkları için çektikleri yoksunluklar ve zorluklar tarif edilemiyordu. Barınak değişikliği onları kar fırtınasına karşı koymaya zorluyordu; çoğu kez tüm birlik, köylerde kar

¹⁰⁸² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁸³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B, Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 79, 13-2-1905.

¹⁰⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Dışişleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu'na, Atina, Prot. No.-, 18-3-1905.

¹⁰⁸⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

tarafından gömölme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Rüzgâr olmadığında -ki bu nadiren oluyordu- şafakta hayvan sürüleri dışarı çıktığında rehberleri, Makedon birlik üyelerinin geçtiği yolu takip etmelerine zorluyordu ne var ki kar ayak izlerini süratle ortadan kaldırıyordu. Konaklama olarak ahırlar, samanlıklar, çürük ve eski yerleşim yerleri kullanılıyordu. Neyse ki ahırlarda hayvanlar olduğu için soğuğu yumuşatıyordu ve konaklama olarak tercih ediliyordu. Ortaya çıkmamak için tamamen sessiz olmaları gerekiyordu. Çoğu adam bundan muzdarip olmasına rağmen öksürük yasaktı. Sığınakta veya yolda öksürmek isteyen herkesin gürültüyü boğmak için eğilip ağzını yere yapıştırması gerekiyordu. Soğuk dayanılmaz olmasına rağmen, fark edilmemek için gün boyunca ateş yakmıyorlardı. Adamların hiçbiri görülmek için gün boyunca barınak yerinden ayrılmıyordu. Sadece 24 saatte bir ihtiyaçları için geceleri dışarı çıkıyorlardı. Gündüz uyuyorlardı, gece gardiyanların ilk işaretiyle ayrılmaya hazır dılar. Dikkatle hedefleri izleyenler, soğuk nedeniyle her saat başı değişiyordu. Yiyecekleri, şoförler veya yanında ağırlandıkları köylüler tarafından ücret karşılığında getiriliyordu. Ama çoğu kez un eksikliğinden, değirmenlerin çalışmamasından ya da onları ağırlayan köylünün köyde olmamasından dolayı 20-24 saat aç kalıyorlardı. Su için kar kullanıyorlardı¹⁰⁸⁶.

Gerilla Komutanı Aleksandros Xanthopoulos'un raporunda Yunan savunmasının milisler ve silahlı geçiş birlikleri aracılığıyla başarısızlığın nedenleri arasında birlik komutanları olarak yerlilerin dili, örf ve âdetleri ve kurnazlıkları hakkında bilgi sahibi olmayan adamlar gönderilmiş olmasından bahsedilmiştir. Makedonya'ya gönderilen gerilla komutanlarının vatanseverliklerini sorgulamadığını açıklayarak, yukarıdaki niteliklerden yoksun oldukları için cesaretlerinin, askerî tekniklerinin yok edildiğinin ve hiçbir fayda sağlamadığının altını çizdi. Gerilla komutanlarını da ortak sorumlu olarak nitelendirdi çünkü onlar, Makedonya'ya ayak basar basmaz, çabuk bir zafer elde etme arzusuyla bir Osmanlı ordusu takibi durumunda toprak kontrolleri yapmak ve bazı "geçici konaklama yerleri" hazırlamak yerine Bulgar "onursuzluklarından" derhâl intikam almak istiyorlardı. Aynı barınakta yaklaşık 8-10 gün beklediklerini, ancak kalış sürelerinin 48 saati geçmemesi gerektiğini çünkü ihanetin mümkün olduğunu söylüyordu. Bazen köylere

¹⁰⁸⁶ A.y.

gösterişli ve tedbirsiz giriyorlardı. Köylere vardıklarında saklanıp, fark edilmeden ve sessizce geçmek yerine tam tersine silahlı çıkıyorlardı ve köyün etrafında dolaşıyorlardı. Gerekli yiyecekleri, rehberlerinden alabildikleri hâlde kendileri almaya gidiyorlardı. Hatta Gerilla Komutanı Xanthopoulos'un da belirttiği gibi köylülerin kahvelerinde eğlendikleri veya kiliseye gittikleri görülüyordu ve orada Bulgarlar onları silah taşırken görüyordu. Her hareketini ihbar eden hainler bile vardı, bunun sonucunda Türk ordusu tarafından kuşatılıp esir alınıyor ya da ayrılmayı başardıkları takdirde köylüler acı çekiyor ve sundukları misafirperverliğin bedelini çok ağır ödüyor ya da haksız yere cezalandırılıyorlardı. Bu, köylülerin yardım etmek için cesaretini kırıyordu. Son olarak, Yunan-Makedon birlik üyelerinin planlarını ve geçiş yerini daha başlamadan “açık seçik konuşmaları” Yunan-Makedon birliğinin başarısızlığına katkıda bulunuyordu. Bahsedilen her şey, Yunan-Makedon birliklerinin, kendileriyle bu yöntemle savaşan Bulgarların önerisiyle izlerini keşfeden Osmanlı ordusu tarafından takip edilip yakalanmalarına yol açıyordu¹⁰⁸⁷.

Sözü edilen sorunlarla başa çıkmanın bir yolu olarak, Gerilla Komutanı Alexandros Xanthopoulos tarafından Selanik'te yaşayan Bulgar liderlerin ve misyonerlerin yok edilmesi için “göze göz, dişe diş” (Ofthalmon anti Ofthalmou kai Odonta anti Odontos) taktiği önerildi. “Böyle bir suçlunun başı, kışkırttığı ve donattığı yüz Bulgar köylüsüne bedeldir.” Kendi başlarına çok dezavantajlı olmalarına rağmen her akşam Selanik'in çeşitli merkezlerinde bir araya geliyorlar ve oradan komplo kuruyorlardı. Bu tedbir sadece Papastamatis'e uygulandı, öldürülmesinden sonra yetkililer tarafından bu yöntemin terk edilmesi gerektiği açıkça belirtildi çünkü onların ilkelerine uymuyordu. Örneğin Papastamatis'in öldürülmesinden sonra Bulgar “suçluların” imhasını üstlenen bir Yunan gerilla komutanı, kendisinin de söylediği gibi yuvaları olan bir Bulgar evinde bir oda kiralamayı başardı ve oraya bir miktar dinamit yerleştirdi. Bu evi içindekilerle birlikte havaya uçurmak için doğru zamanı bekliyordu. Ancak sorumlular tarafından durduruldu ve bu yüzden planı gerçekleşmeden kaldı¹⁰⁸⁸.

¹⁰⁸⁷ A.y.

¹⁰⁸⁸ A.y.

Rum tarafından Avrathisar'daki muhafız, Alexandros Xanthopoulos'un liderliğindeki on adamdan oluşan geçiş birliğine atandı. Birlik, küçük olması nedeniyle büyük bir iş üstlenemiyordu. Birlik orada örgütleniyordu ve 60-80 kişi ya Doyran'ı ya da Matsikovo (Evzonoi), Gevgeli ve Bogdanica'yı istila ediyordu. Bu bölgeye gidecek olan Rum birliği iyi koordine edilmiş ve güçlü olması gerekiyordu çünkü çevresinde çok sayıda Osmanlı askerî üssü vardı. Özellikle şunlar vardı: Bogdanica'da 100 asker, Doyran'da bir tabur, Kilindir'de 40 asker, Sarı-Göl-Doyran demir yolu hattında 100 asker, Sevce'de 50 asker, Muraftsa'da 100, Gallikos Nehri yakınlarındaki Kürküt'te (Terpyllos) 50 asker, Avrathisar'da bir tabur, Gradobor'da ve Avrathisar ötesinden Selanik'e kadar süvari jandarmasının 50 askeri. Sürekli çevreyi ziyaret ediyorlardı yani Langaza, Dremiglava (Drymos), Valtzia (Valtza), Aivati, Neochorouda, vb. Sonuç olarak, bir Yunan-Makedon birliğinin Doyran kazasındaki Popovo'dan Valtza'ya kadar Osmanlı müfrezeleri yoluyla inişi maceralı ve çok tehlikeliydi¹⁰⁸⁹.

Bulgar gerillaları tarafından işgal edilmiş olan Selanik'in dışındaki alt üçgen kenara dikkat edilmesi gerekiyordu. Rum bölgeleri olan Selanik, Nevrokop ve Ustrumca'nın uçlarına ulaşan üçgen bölgeydi. Selanik dışında başlayan alt üçgen ucu çok dar bir şeritti çünkü sağda Sochos, Nigrita ve Siroz kazası; solda Karaferye, Gevgeli, Nausa vb. yer alıyordu. Bu şeritte Bulgarların üssü Avrathisar'dı. Bu nedenle tüm dikkatleri buna odaklanmak zorundaydılar çünkü bu noktanın sonu, tüm Selanik taşrasını tehdit eden son derece önemli bir yerdi. "Avrathisar'a galip gelemeyeceksek onu her ne pahasına olursa olsun haritadan kaldırmamız şarttır."¹⁰⁹⁰

Avrathisar kazasının önemi, Rus subaylarının eylemlerinin karargâhı olarak Rumların yoğun olduğu ve Avrathisar'a sınırı olan Langaza'yı seçmeleriyle de bağlantılıydı. Rus subaylarının "sinsi" Bulgar amaçlarına hizmet ettiği düşünüldü ve oraya vardıklarında Yunan köyü Aivati'de bir Bulgar grubu kurdular. Rus subaylarının Bulgar ön yargısına örnek olarak, Langaza halkının bizzat kendisi tarafından Alexandros Xanthopoulos'a anlatılan Langaza şehri ile ilgili bir olay vardı. Köylerde süregelen bir âdete göre kırlangıçların gelişi köyü dolaşan ve madeni para veya yumurta toplayan

¹⁰⁸⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/KY/1901/AAK, K/Prot. No.-, Tarihsiz.

¹⁰⁹⁰ A.y.

çocuklar tarafından bir şarkıyla duyuruluyordu. Bu çocuklar “sert” ve “barbar” bir Rus subayıyla karşılaştıklarında Rus subay; onlara, Bulgar oldukları ve Bulgarca da konuştukları hâlde neden Bulgarca değil “Yunanca” şarkı söylediklerini sordu. Bunun üzerine öfkelenen “kavgacı ve vahşi” (Areimanios) Rus, çocukların ellerindeki mendile bağlı yumurtaları kaptı ve Grekomanlara küfrederek ve alay ederek yere attı¹⁰⁹¹.

Yunan-Makedon kuvvetlerinin daha etkili olabilmesi için gönderilecek çete mevcutlarının 25-30 kişiyi geçmemesi de önerildi çünkü aksi hâlde onları beslemek ve saklamak zor olacaktı. 100 ve 150 erkekten oluşan birlikler, hareketlerini gizlemek mümkün olmadığı ve yiyecekleri yetersiz olduğu için hemen dağıtılıyordu. Öte yandan küçük birlikler hareketlerinde özgürdü ve yiyeceklerini güvence altına almak kolaydı. Sonuçta bir felaket durumunda 100 kişilik bir birliği tasfiye etmek yerine 25 kişilik birliği tasfiye etmek daha iyi olacaktı. Büyük birliklerin pratik bir amacı yoktu ve dağıtıldıklarında azami millî ve maddi zarara uğruyorlardı. Küçük birlikler, büyük bir operasyon için belli bir noktada kolaylıkla bir araya gelebiliyordu ve operasyondan sonra yerlerine dönebiliyordu¹⁰⁹².

Erişilemeyen Kerkini veya Belles Dağı’nın kuzey-güneye bakan Makedonya’nın üssü olarak kurulması önerildi. Bu, Ustrumca ve Petriç’ten Melnik’e kadar illerin kuzeyine ve Demirhisar (Sidirokastro), Avrathisar, Doyran veya Selanik’in güneyine hâkimdi. Bu dağın işgali sadece Yunan birliklerine güvenli bir barınak sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda dağın içinden geçen herhangi bir Bulgar istilasını da durduracaktı. Gerilla komutanlarının daha politik ve daha az askerî olarak hareket etmeleri gerekiyordu. Politik olarak bu, köyleri bölünmeden koparmayı ve onları Ortodoksluğa getirmeyi başarmaları gerektiği anlamına geliyordu. Sadece gerekirse ilkelerine aykırı muhalifleri öldürmeleri gerekiyordu. Rastgele öldürmek, daha fazla zarar ve daha az fayda sağlıyordu ve yeni düşmanlar ekliyordu¹⁰⁹³.

¹⁰⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1905/AAK/B/Prot. No.-, 2-5-1905.

¹⁰⁹² A.y.

¹⁰⁹³ A.y.

Hem Osmanlı tarafı hem de Rum tarafı için baskı büyük olacaktı. Büyük Güçlerin eleştirilerinin artmasına neden olan eylemlerin yabancı basına sızmasıyla Bâbîâli zor durumda kalıyordu. Örneğin 1903 yılının Aralık ayı sonlarında Avrupa gazetelerinde yayılan bazı söylentiler nedeniyle Osmanlı yönetimi, yerinde inceleme yapmak ve gerçeği doğrulamak için Başmüfettiş Hüseyin Paşa'yı gönderdi¹⁰⁹⁴. Başka bir durumda ise *Dnevnik* gazetesi Mayıs 1905'te Selanik'teki Bulgar Mektebi Müdürü Çenklef'i yaralamaktan Bâbîâliyi ve Rumları suçluyordu. Hatta Rum Todori, Mektep Müdürü Çenklef'i yaralamaktan tutuklandı. Rumların Bulgar mektep çocuklarına, müdürlere ve öğretmenlere yönelik saldırı raporları vardı. Ayrıca Rumların ve Bulgarların yabancıları çekmek için Rusya ve Fransalı zabıtlere yaptıkları saldırılar hakkında Selanik vilayetine ilgili bir telgrafla bilgi verildi. Bu nedenle Büyük Güçlerin¹⁰⁹⁵ Bâbîâliye Makedonya'daki gerilla birliklerini desteklediği yönündeki¹⁰⁹⁶ genel açıklamalarının ardından¹⁰⁹⁷, Osmanlı yönetiminin Rum birliğine yönelik baskısı devam etti¹⁰⁹⁸. Haziran ayı başlarında pusu kuran ve dört kişinin ölümüne yol açan Rum soyguncularını takip ediyorlardı¹⁰⁹⁹.

Bu olaylar, Yunanistan Dışişleri Bakanlığının Makedonya'daki Yunan birliklerinin güvenli bir yere çekilmesi, çatışmalardan kaçınması ve kendilerini savunma ile sınırlaması gerektiğini açıklamasına yol açtı. Birlik liderleri itaate çağrıldı¹¹⁰⁰. Daha sonra Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından kırsal kesimdeki eylemleri sınırlamak için açık talimatlar gönderildi. Kendi ifadesiyle “Bulgarların Rumlara karşı yaptığı vahşete yıllarca kayıtsız görünen Avrupa, şimdi bize karşı ayaklandı.” “Mücadele kimsenin yardımı olmadan, sadece Türklerin hoşgörüsü ile gerçekleşir.”¹¹⁰¹ Mücadeleye zarar veren

¹⁰⁹⁴ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 732/43, 09 L 1321 (29 Aralık 1903).

¹⁰⁹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Dışişleri Bakanlığında Selanik ve Manastır Başkonsolosları'na, Atina, Prot. No.-, 24-5-1905. Age., Dışişleri Bakanlığında Selanik'e, Atina, Prot. No. 2393, 17-8-1905.

¹⁰⁹⁶ Age., Prot. No.-, 24-5-1905.

¹⁰⁹⁷ A.y. age., Prot. No. 2393, 17-8-1905.

¹⁰⁹⁸ Age., Prot. No.-, 24-5-1905.

¹⁰⁹⁹ BOA., DH. ŞFR., nr. 382/73, 06 H 1323 (6 Haziran 1905).

¹¹⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Prot. No.-, 24-5-1905.

¹¹⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 2800, 22-7-1905.

şiddetten kaçınılmalı ve tehlike altındaki köylerin savunulması ve korunması ile sınırlandırılması gerekiyordu¹¹⁰².

Zaten Zadz-Mihajlovski Partisine ait ve Bulgar Hükûmetine bağlı bazı Bulgar çeteleri, Ağustos 1905'te Bulgaristan sınırına çekilmeye başladılar. Bunun nedenleri en etkili Rum hareketi ve “Türk” müfrezelerinin en koordineli takibi gibi görünüyordu. Bulgarlar, Rum birliklerinin Selanik ve Yenice-i Vardar bölgesinde Türk beyleri ile iş birliği yapıp Bulgar köylerine saldırmasından korkuyorlardı¹¹⁰³.

Büyük Güçlerin Makedonya'daki olumsuz havası, Yunanistan Krallığı'nı subay ve astsubayların katılımını engelleyecek tedbirler almaya zorluyordu; aksi takdirde tecrit edilmiş olacaktı. “Sebep vermemek gerekiyordu ama bu, mücadelenin kesinlikle yoğunlaştırılmaması gerektiği anlamına gelmiyordu.” Gerilla hareketlerinin ve Makedonya'ya gelen birliğin örgütlenmesinin mücadele sırasında dikkatli olması ve gizli tutulması gerekiyordu¹¹⁰⁴.

Başkonsolos Lampros Koromilas'ın Selanik'te yüzleşmek zorunda kaldığı zorluklardan biri; Makedonya için savaşmak isteyen herkesin, Hükûmet tarafından savaşa önderlik etmek üzere atanan kişiye kayıtsız şartsız itaat etmesiydi. Başkonsolos Koromilas'a göre savaş, esas olarak şu anda “Türk işgali” altındaki Makedonya'da devam eden mücadelenin, Makedonya'yı “Türkler”den kurtarmak değil, sadece Bulgarları vurmak olduğu gerçeğindeki ideolojik farklılıktan kaynaklanıyordu¹¹⁰⁵. Başkonsolos Lampros Koromilas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığının -Yunan askerlerinin zulme uğramaması için Türkiye ile bir anlaşmaya varma konusunda pek iyimser olmamasına rağmen- birliklerin Osmanlı müfrezeleriyle çatışmaktan kaçınmaları gerektiğini, kendilerini sadece savunma ve Bulgar çetelerini yok etmekle sınırlamaları gerektiğini

¹¹⁰² MMMK., MTADM., EKA., DBA/Prot. No.-, 24-5-1905.

¹¹⁰³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 250, 11-8-1905.

¹¹⁰⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Dışişleri Bakanlığından Selanik'e, Atina, Prot. No. 2393, 17-8-1905.

¹¹⁰⁵ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

vurguluyordu¹¹⁰⁶. Bu nedenle farklı bir yol tutan dernekler, komiteler bulunmaması gerekiyordu ve birlikleri oluşturacak görevliler Başkonsolos'a mutlak itaat borçluydular¹¹⁰⁷.

Başkonsolos Lampros Koromilas için, Selanik'e gittikten üç veya dört ay sonra onun liderliğine boyun eğme niyetinde olmayan Manastır merkezi dışında tüm güçleri toplamayı başardığı söyleniyor. Atina'da bulunan Dimitrios Kalapothakis, gerilla birliği lideri Giritliler ve Kesriye'deki Germanos Karavangelis'in bağımsız hareket etmelerini istedi. Aslında Koromilas'ı büyük israflar yaptığı ve var olmayan başarıların reklamını yaptığı için sert bir şekilde eleştirdiler¹¹⁰⁸. Burada israfla ilgili olup olmadığı belirtilmeden, Mart 1905'te Koromilas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığından kendisine 1.000 silah ve 500 revolver ve yeterli sayıda fişek göndermesini istediğinde Dışişleri Bakanlığı, bunların gönderilmesini sağlayacağını söyledi. Ancak Konsolos'tan, Hükûmetinin millî ihtiyaçlar için sahip olduğu paradan herhangi bir silah satın almamasını ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığına sadece dairenin Yunan ekibi ve Bulgar çetesi hakkında değil, aynı zamanda hâlihazırdaki ithal edilen silahlar hakkında da bilgi göndermesini istedi¹¹⁰⁹. Yunanistan Dışişleri Bakanlığının, özellikle Makedonya'daki eylemlerinin hissedilmesinden korktuğu ve Bâbîâlî artık göz yummadığı için Yunanistan Krallığı'ndan gelen silahlar ve paranın nasıl kullanılacağı konusunda ısrar etmesi daha olasıdır. Bu yüzden çok dikkatli olmaları gerekiyordu.

Koromilas, 8 Eylül 1905'te istifasını sunarak ve Nisan 1905'te Selanik'e gelen Miltiadis Frangistas'ı halefi olarak aday göstererek tepki gösterdi. İstifası Dışişleri Bakanı Dimitrios Rallis tarafından kabul edilmedi¹¹¹⁰. Yunanistan Hükûmeti, kendisine mutlak

¹¹⁰⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No.-, tarihsiz.

¹¹⁰⁷ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

¹¹⁰⁸ A.y.

¹¹⁰⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 761, 1120, 1121, 24-3-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/Dışişleri Bakanlığında Selanik ve Manastır Başkonsolosları'na, Atina, Prot. No.-, 24-5-1905.

¹¹¹⁰ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To

bir güven duymaya devam ettiği yanıtını vermiş görünüyor. Sadece yapılan iş önemli olduğundan, çeşitli kişilerin kişisel itirazlarına ve kıskançlıklarına dikkat etmemesini istedi. Onun istifasını kabul etmek için hiçbir sebep yoktu¹¹¹¹. Sonunda 1906 yazında Lampros Koromilas'ın Makedonya konsoloslukları Başmüfettişliğine terfi etmesi ve böylece Manastır'ın kendi kontrolündeki Konsolosluğu devralmasıyla Manastır'ın merkezi sorunu tamamen ortadan kalktı¹¹¹². Ancak daha sonra bile Lampros Koromilas'ın istifası veya görevden alınması konusu Eylül 1907'ye kadar tartışma konusu olmaktan çıkmamış gibi görünüyordu¹¹¹³.

3.1.3 Makedonya Propagandasındaki Gelişmeler ve Rumların Dezavantajlı Pozisyonları

Aşağıdaki gibi olaylar, Yunanca konuşan ve “Rumenlik iddia eden” (Roumanizon) Osmanlı Devleti'nin tebaası arasında yaratılmış olan durumu tasvir etmektedir. Eylül 1906'da Dimitrios Gkinazis adında bir adam, Selanik Metropoliti Alexandros'a bir mektup yazarak ondan yardım istedi. Aslen Kruşevolu/Kırşovalı olan babası Ioannis Chalkias, doğuştan Rum olmasına ve Ortodoks Kilisesinin manevi çocuğu olmasına rağmen bilinmeyen nedenlerle ve vaatlerle aldatıldı ve Rumenlik iddia eden kişiler gibi düşünmeye ve bu iradesini küçük çocuklarına empoze etmeye başladı. Böylece geçen yıl babası zorla ve ailenin diğer üyelerinin rızası olmadan on iki yaşındaki kız kardeşi Katina'yı kaçırdı ve onu Manastır'daki Romanya Mektebine gönderdi ama ailesi, yerel yönetimi eylemini engellemeye çağırdı. Şimdilik Gkinazis'in ve ailesinin diğer üyelerinin direnişi onun niyetini boşa çıkardı. Ancak söz konusu kızı daha sonra Rum Kız Mektebine gönderseydiler babaları, etnik açıdan zararlı hedeflerine ulaşmak için oradan almaya çalışacaktı. Bunun için Selanik Metropoliti'nden, babasının, kız kardeşini

Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908". MMMK., MTADM., EKA., DBA/1905, Dışişleri Bakanlığından Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Atina, Prot. No. 3616, 6-9-1905.

¹¹¹¹ A.y.

¹¹¹² Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹¹¹³ BOA., BEO., nr. 3077/230739, 02 Ca 1325 (13 Haziran 1907). Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

ailelerinden ve dolayısıyla Büyük Kilisenin kollarından ayırmayı yargı yoluyla başaramamasına dikkat etmesini istedi. Ayrıca küçük kızın herhangi bir şekilde zorla çıkarılmasını önlemek için Selanik Kız Yatılı Mektebine girişinin sağlanmasını talep etti. Sonunda kendisine ve Ortodoks ailesine şükranlarını ve teşekkürlerini dile getirdi¹¹¹⁴.

Nausa bölgesinde yaklaşık 700 “Koutsovlachos” (Arumen) vardı. Nausa’daki “Koutsovlachoslar” (Arumen), esas olarak Yukarı (Ano) Seli¹¹¹⁵ ve Aşağı (Kato) Seli dağ köylerinde bulunuyorlardı¹¹¹⁶. “Rumenli iddiacısı” idiler. 1904-1905’in son döneminde Aşağı (Kato) Seli’de “Rumenlik iddia edenler” (Roumanizon) güçlendi. Bu, Deliani ve Xirolivado köylerinde de oluyordu. Yukarı (Ano) Seli köyünün düşüncesini değiştirdiler. Bu sakinler kışın Karaferye, Katerin’de ve Nausa’da yaşıyordu. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi’ne göre 1904 sonbaharında bu yerleri ziyareti sırasında Nausa ve Manastır’da güçlü bir Ulah karşıtı fanatizm olduğunu keşfetti. Nausa sakinleri, Karaferye’dekine benzer bir Romanya Mektebi kurmaya çalışan Romanyalı *ilkokul öğretmenleri* (dimodidaskalos) sınır dışı ettiler. Yunan Büyükelçi, Manastır’da Romanyalı bir rahip tarafından gerçekleştirilen Ortodoks Rum-Ulahların düğünlerini aforoz eden Metropolit’i dinledi¹¹¹⁷.

Bu nedenle Ulahca konuşan Rumların, yukarıda bahsedilen Ortodoks Hristiyanların, yüzyıllardır Büyük Kiliseye bağlı ve Osmanlı Devleti’nin tebaası olduklarına dair gerekli açıklamayı içeren özel bir rapor hazırlamaları ve sunmaları acil bir ihtiyaçtı. Her zaman Kilisenin her şeyi içeren çatısı altında (Ulah olmayan) Rum kardeşlerle birlikte ortak gelenek ve göreneklerle ayrılmaz bir şekilde bir bütün olarak yaşadılar. Hiç ayrılmıyorlardı ve onlardan ayırt edilmiyorlardı. Ama her zaman tek bir millet gibi hissediyorlardı. Özellikle bu vilayetdeki her şehir, kasaba ve köyden Ulahca konuşan nüfusun çok doğru ve eksiksiz bir listesini hızlı ve kesin bir şekilde derleyip onlara göndermek gerekliydi. Ayrıca her bir tarafın ruh hâlini veya eğilimini, kaçının

¹¹¹⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ine 1906/ G7kd*, nr. 10539, 12-9-1906.

¹¹¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-*, 21-8-1907.

¹¹¹⁶ A.y. MMMK., MTADM., EKA., *DBA/İstanbul Büyükelçiliği, 24 Metropolit ve Piskoposun Rumen Kiliseleri ve Kutsal Alanları Üzerine Patrik Notu*, Prot. No. 118, Tarihsiz.

¹¹¹⁷ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-*, 21-8-1907.

onlarla birlikte yaşadığını ve kaçının Romanya propagandasını benimsediğini not etmesi istendi. Böylece ayrılmaz kimlik, Yunanistan Krallığı'na ve Büyük Kiliseye olan sarsılmaz bağlılık, tüm Yunan kardeşlere ilan ediliyordu. Bu birliği bozmak için dışarıdan yapılanları protesto ettiler ve bu entrikaların kardeşler arasında nifak ve bölünmelere yol açtığına dikkat çektiler. Rum Patrikhanesi; Selanik Metropol Kilisesinin, yukarıdaki raporların hazırlanabilmesi ve imzalanabilmesi için gerekli özeni acilen göstermesini bekliyordu. Çeşitli topluluklardan doğrudan idareye sunulması gerekiyordu. Büyük Kiliseye gönderilenler ise Rum Patrikhanesine iletilmesi gerekiyordu¹¹¹⁸.

Ancak Romanya propagandası başarılı oluyordu ve tehlikeli olarak değerlendiriliyordu. 1905 yılı irade çıkmasından çok önce Makedonya'nın Gkoptos, Miklovista (Maloviste/Milovista), Nerousovo, Chroupista (Argos Orestiko/Orestida), Vlachokleisoura (Kleisoura) köylerinde ayın uzun süre Rumence yapılıyordu. Karaferye örneği, ücretsiz eğitim veren bir Rumen Mektebi olduğu için ön plana çıktı. 1904 sonbaharında Karaferye'de iki Romanyalı rahip de vardı. Yerel kaynaklara göre Karaferye'nin sakinleri 15.000 kişi idi. Bunların 6.500'ü Türk, 6.500'ü Rum, 300'ü Yahudi, 500'ü Çingene idi. *Koutsovlachoslar* (Arumen), yarısı "Rumenlik iddiacısı" olan 1.000 kişiydi. Kışın Karaferye'de yaşıyorlardı, yazın Aşağı Seli ve Xirolivado'ya gidiyorlardı. Yukarı (Ano) Seli'nin sakinleri çoğunlukla kulübelerde yaşayan ve Katerin'den gelen Arnavut Arumenleriydi (Ulahlar). Karaferye sakinleri, düne kadar küçümsedikleri Ulahların kaydettiği ilerlemeyi endişeyle izliyorlardı. Birbirlerine gerçekten yardımcı oluyorlardı, az yiyorlardı, kulübelerde uyuyorlardı ve giderek daha müreffeh oluyorlardı¹¹¹⁹.

Selanik Metropoliti Alexandros, Hilmi Paşa'nın kendisine "Ulahça konuşanlar"dan bir kilise veya mektep inşası için herhangi bir talep almadığını ve Romanya Konsolosu Gika'ya Rum Patrikhanesi imtiyazlarının ihlal edilmesine

¹¹¹⁸ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 1857, 12 Mart 1904.

¹¹¹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No.-, 21-8-1907.

müsamaha göstermeyeceğini açıkça bildirdiğini söyledi¹¹²⁰. Ancak Eylül 1905'te Selanik vilayetinde Başmüfettiş'in Rumlara karşı biraz farklı bir tavrı olduğu anlatıldı. Belirtildiği gibi Romanyalı tarafı da Hristiyanların Rum Patrikhanesine tâbi Rumlar değil, Ulah olduklarını itiraf etmelerini zorlayarak her türlü şiddet ve şantaj yöntemini de kullanıyordu. Rum Patrikhanesi, Eylül 1905'te "Selanik ve Manastır vilayetlerinde meydana gelen üzücü olaylardan haberdar olmasına rağmen" Bâbîâliye hitap etti. Rum Patrikhanesi, Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın söz konusu vilayetlerin başrahiplerine ve özellikle Grevena metropolitine yönelik son davranışlarını kınadı. Rum Patrikhanesine göre Başmüfettiş Hilmi Paşa, Grevena metropolitini sadece başrahip sistemine aykırı ve inanılmayacak şeylerle suçlamakla yetinmemiş, aynı zamanda belirli aralıklarla Hristiyanları ziyaret etme görevini yerine getirmesine de engel olmuştu¹¹²¹. Türkiye Rumenlik iddia edenleri destekleyerek¹¹²² ve onların şikâyetlerini kabul ederek¹¹²³ - Başkonsolos Koromilas'ın dediği gibi- Bulgarları desteklediğinin farkında değildi¹¹²⁴. Aralık 1905'te o zamanki Selanik polisi "Rumenlik iddia edenlerin ve Romanyalıların parasının yardımıyla Rumlara yönelik zulüm daha önce görülmemiş bir derecede yoğunlaştırıldı"¹¹²⁵.

Rum Patrikhanesi, Başmüfettiş'in bu şekilde davranmasının gerekçesi olarak Rum Patrikhanesine bağlı Ulahların veya Koutsovlachosların (Arumen) dinî vicdanlarını parayla yozlaştırmaya çalışan Romanya propagandası grubu tarafından ikna edildiğini açıkladı. Romanya propaganda organları onun Ulahca konuşulan köylerde görünmesini engellemeye çalıştılar, çünkü belki birkaç Rumenlik iddiacısı dışında bütün Hristiyanların onu ve kutsamalarını büyük bir saygıyla kabul edeceklerini biliyorlardı. Hatta Hristiyanların bu tür duyguları seyirci olarak ifade etmelerine izin vermemek için güçlü

¹¹²⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/E/Selanik Konsolosu, (Metropolit), (369 numaralı Belgeye bağlı, Selanik'ten Dışişleri Bakanlığına), Selanik Metropolit Alexandros'tan Patrik'e, Hilmi Paşa ile Konuşması Hakkında, Prot. No. 4259, 12-6-1904.

¹¹²¹ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr.-, 17-9-1905.

¹¹²² MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 890, 14-10-1905.

¹¹²³ Age., fka/Yunanistan Dışişleri Bakanlığından Elçiliklere, Prot. No.-, 3-1-1906.

¹¹²⁴ Age., Selanik Konsolosluğu, Prot. No. 890, 14-10-1905.

¹¹²⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 924, 26-12-1905.

mevcut kanunlara tamamen aykırı bir şekilde hareket ediyorlardı. Bu nedenle Rum Patrikhanesi, Bâbîâlinin yüksek kararlarına aykırı olan tüm bu eylemlerden dolayı Bâbîâliye hitap ederek ve üzüntülerini ifade ederek Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın mevcut kanun ve düzene göre hareket etmesinin emredilmesini talep ettiler¹¹²⁶.

Padişah'ın Hristiyanlar için yazdığı ilgili bir takrire dayanarak, Bâbîâlinin aslında Başmüfettiş Hilmi Paşa'ya isimlerini kaydederken ahali üzerinde baskı yapmamasını ve etkilenmeden Rum Patrikhanesine ait olduklarını ve Rumlar olduklarını tescil ettirebilmeleri için serbest bırakılmalarını emrettiği anlaşıldı. Ancak Rum Patrikhanesi, ne yazık ki gelen yeni mektuplardan Karaferye'nin bazı köylerinde Nüfus Sayımı Komisyonunun faaliyet göstermediğinin öğrenildiğini belirtti. Aslında bir köyde sakinler Ulah olarak kayıt yaptırmayı reddettiler. Nüfus Sayımı Komisyonu, sakinlerin bu reddini yanlış anladı ve büyük bir askerî gücü harekete geçirerek onları zorla Ulah olarak kaydetti. Bunlar, Kutsal Sinoddan önce her zaman olduğu gibi okunduktan ve dikkatle incelendikten sonra yüksek İmparatorluk beratları tarafından korunan patrik ve yüksek rahiplerin ataerki dinî rejimine çok saygısız olarak kabul edildi. Onlara göre fetihten itibaren hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar tüm Ortodoks Hristiyanlar genellikle Rumlar olarak anılırdı. Hükümdarlık beratlarında yer alan bu asırlık hukuk düzenini göz önünde bulundurarak Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın her Hristiyan'ın milliyetini ve dinini özgürce ifade etme hakkına "tecavüz" etmemesi için derhâl ona bir emir verilmesini istediler¹¹²⁷.

Şubat 1905'te Rum Patrikhanesinin sorduğu 24 metropolit ve piskoposun Romanya kiliseleri ve rahipleri ile ilgili bir sorusuna cevaben Yunanistan İstanbul Büyükelçiliği, aşağıdaki bilgileri topladı: Sisani, Dryinoupoli, Nevrokop, Servia ve Kozan metropolitleri Ulahca konuşan köyler olduğunu ancak Romanya propagandasının boşuna olduğunu söylediler¹¹²⁸. Örneğin Kozan'da, Kalivia Grammatikovou'da, Fistopoulos Asi Birliği Rumenlik iddia edenleri Ortodoksluğa dönmeye zorluyordu¹¹²⁹. Aşağı (Kato) Seli

¹¹²⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr.-, 17-9-1905.

¹¹²⁷ *Age.*, nr. 4261, 22-9-1905.

¹¹²⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Prot. No. 118, Tarihsiz.

¹¹²⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 61, 9-1-1905.

köyünde Romanya kiliseleri vardı. Kesriye Metropolit, Chroupista (Argos Orestiko) ve Kleisoura'da Romanya kiliselerinin bulunduğunu belirtti. Avdella, Perivoli ve Krانيا'da Grevena Metropolit (dönüşlü); Ossani (Ossana) ve Lougkoutsa (Lugunța, Lundzini) (Langadia) köylerinde Karacaova Metropolit; Krousovo Kruşevo/Kırşova, Milovisti (Maloviste), Giagkovitsi (Jagovici) ve Gapes'teki Prespes metropolit dönüşümlü olarak; Raskopresreni (Rasko Prizren), Dıraç, Velegrada (Berat) (Belgrad-ı Arnaud) ve Eleftheroupoli (Provişte veya Pravişte) metropolitleri yanıt vermediler. Atanmış rahiplere gelince Karaferye'de 2, Kesriye'de 2, Görice'de 1, Grevena'da (Grebene) 4, Devran'a (Devron) Vodina'dan rahip gidiyordu. Pelagonya'da 1, Kitros'ta 3 rahip vardı¹¹³⁰.

Zamanla Romanya tarafının Rumlar üzerindeki baskısı daha karmaşık hâle gelmiş gibi göründü. Mayıs 1905'te Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Büyük Güçlerden Almanya ve İtalya'nın desteğiyle Ulahların cemaatlerin muhtarlığına seçileceğini ve öğretmenlerine kolaylıklar sağlanacağını bildirdi¹¹³¹. Temmuz 1905'te Romanya büyükelçisi, Yunan birliklerinin Rumenlik iddiacılarına karşı herhangi bir saldırıdan kaçınmalarını istedi. Yunanistan Dışişleri Bakanı, Makedonya'daki savunucularla hiçbir bağlantısı olmadığını söyledi. Ancak Yunanistan Dışişleri Bakanı, Patrik'i, Bulgarlar kadar Şizmatik olarak gördükleri Romanyalıları da tanımaya teşvik etmeyecekti¹¹³².

İşler kontrolden çıkmaya başladı. Selanik Başkonsolosluğunun Ulahları öldürmeme konusundaki açık kararına rağmen Nausa sakinleri, Ulah önde gelen Grammatikovo N. Adamos'u öldürdüler. Ulahlara karşı kanlı şiddet kullanılmasını da desteklemeyen Birlik Lideri Akritas, Ulahların ortadan kaldırılmasını talep eden sakinlerle çatışmak zorunda kaldı. Birçoğu; zaman zaman Akritas'ın yokluğundan yararlanarak, görünüşte millî hareket göstermek istediklerini iddia ederek Ulahlarla uzlaşma konusunda hoş olmayan bir durum yarattı¹¹³³. Selanik Başkonsolosu Koromilas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığını Karaferye metropolit hakkında tamamen bilinçsiz bir

¹¹³⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Prot. No. 118, Tarihsiz.

¹¹³¹ Age., Dışişleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu'na, Atina, Prot. No.-, 13-5-1905.

¹¹³² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığından Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 2929, 29-7-1905.

¹¹³³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 621, 19-9-1905.

şekilde hüküm sürdüğü konusunda uyardı. En fazla Romanya merkezinin birleşmesine izin veren dar görüşlü Karaferiyelilerden üç kat daha kötü olduğunu özellikle belirtti. Ancak Gerilla Komutanı Akritas, Seli bölgesinde şiddet kullanmadan Selilerin çoğunu Rumlara devretmeyi başarmıştı. Başkonsolos, aydınlanmış ve aktif bir metropolitin Karaferiye'ye gönderilmesini önerdi¹¹³⁴. Ekim 1905'te Bükreş'teki *Courier Des Balkans* gazetesinin Selanik vilayetinde Rumenlik iddia edenlerin zorla din değiştirmesini kınadığı görüldü. Ancak Başkonsolos Koromilas, Ulahlara silah yoluyla Ortodoksluk dayatmanın Avrupa'da yaratacağı izlenime ilişkin endişelerini -Yunan gazeteleri tarafından bile teyit edildiğinde- çoktan dile getirdi. Yakında Avrupa'nın en samimi olanlarının bile Helenizmi tanımayı reddetmesinden korkuyordu¹¹³⁵. Rum tarafında şiddet uygulayanlar arasında Helenlik iddia eden *Koutsovlachosların* (Arumen) olması ilginçti. Başkonsolos'a göre Helenlik iddia eden Koutsovlachosların (Arumen), Rumenlik iddia edenleri öldürmenin birlik çıkarına olmadığını anlamaları imkânsızdı. Şiddeti kışkırtıyorlardı. Nefretler en yüksek dereceye yükseltildi. Bu kadar çok silahlı adamın Rumenlik iddia edenlerin koruyucusu olduğunu görmeye dayanamıyorlardı. Romanyalıları hainlerin yardım ettiğini düşünüyorlardı. "Rakiplerinin kaşlarını çok yukarı kaldırdıklarını ve cezasız kalırlarsa felaketlerin yaşanacağını" haykırıyorlardı¹¹³⁶.

Öte yandan Selanik Başkonsolosluğuna Rumenlik ve Bulgarlık iddia edenlerin iş birliğini, karşılıklı yardımlaşmasını ve desteğini kanıtlayan bilgiler ulaştı¹¹³⁷. Örneğin bazı Arnavut Ulahlarının (Arvanitovlachoi), Golema-Reka ve Fetitsa gibi, Bulgarlarla ittifak yaptığı bilgisi geldi. İki ana dilliydi ve Bulgarlarla kolayca iletişim kuruyorlardı. Liderleri, Rumların fanatik düşmanı olarak nitelendirilen Stergios Kechagias'tı. Berislav Karatzova gibi Bulgarlara bağlı Rumenlik iddia eden eksarhlarına da atıfta bulunuldu¹¹³⁸. Rumenlik

¹¹³⁴ Age., Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 690, 7-10-1905.

¹¹³⁵ Age., Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 741, 18-10-1905.

¹¹³⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 906, 24-12-1905.

¹¹³⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/TH/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 629, 20-9-1905.

¹¹³⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 890, 14-10-1905.

iddiacıları para ve ihanet yoluyla Bulgarların Rum unsurunu yok etmelerine yardımcı oluyordu¹¹³⁹.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Koromilas, Karaferye'deki Rumenlik iddia edenlerin Marousa'da küçük bir mülk satın almak için pazarlık yaptıkları bilgisine sahipti. Bu nedenle çok ucuza satılan¹¹⁴⁰ Vermio'nun kuzeybatısındaki Alger Ormanı ile birlikte Rum tarafından satın alınması önerildi. Vladovo ile Ostrovo ve güneydoğu arasında bir bağlantı olacak ve böylece Romanya parasıyla Kefalochori çiftliği olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için Bulgarların veya Rumenlik iddia edenlerin yerleşimi dışlanacaktı¹¹⁴¹. Yabancıların eline geçse Bulgar-Rumenlik iddia eden Ulahlar orada daha kalıcı olacak hatta belki Bulgarlar yerleşecekti¹¹⁴². Bulgarlar dağın eteklerinde kalıyorlardı, Ulahlar ise Vermio'nun tüm can alıcı bölgelerine yerleştirilmiş oluyordu ve bunun önlenmesi gerekiyordu. Dağın etekleri Rum tarafı için Perisori Vodina'da onların sığınağıydı ama yeterli değildi. Ulahça ve Bulgarca konuşulanların devamlılığını kesmek için Algker'e yerleşmek ve Yunanca konuşulan bir köy oluşturmak gerekiyordu¹¹⁴³. Selanik vilayetine gelince, Rumenlik iddia edenlerin iş birliği ve desteği olmadan Bulgarcılığın bu kadar derin köklere sahip olmayacağı belirtildi¹¹⁴⁴.

Selanik Başkonsolosu Koromilas, yukarıdakileri nasıl satın alabilecekleri konusunda fonların peşin ödenmesi ve arazinin bucak merkezlerine çevrilerek kazanılması önerisinde bulundu. Millî Banka, Selanik bankacılarına Yunanistan Hükûmeti garantisi ile bu tutarı faizle birlikte sermayenin hizmetine teminat vererek ödeyebilecekti. Bankacılar ancak bunca yıl onları dondurmak için yeterli fonları olmadığı için garanti verebileceklerdi. Gevgeli ve Bogdanica'nın tipik örnekleriyle bu tür

¹¹³⁹ Age., fka/Yunanistan Dışişleri Bakanlığından Elçiliklere, Prot. No.-, 3-1-1906.

¹¹⁴⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 864, 2-12-1905.

¹¹⁴¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/TH/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 629, 20-9-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Prot. No. 864, 2-12-1905.

¹¹⁴² A.y.

¹¹⁴³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/TH/Prot. No. 629, 20-9-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Prot. No. 864, 2-12-1905.

¹¹⁴⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/TH/Prot. No. 629, 20-9-1905.

operasyonlar Makedonya’da başarılı oldu. Böylece Stavros¹¹⁴⁵ ve Vrasta çiftlikleri ana bucak merkezleri hâline gelecekti. Yunanistan Dışişleri Bakanlığının konuyu ele alması gerekecekti¹¹⁴⁶.

Aralık 1905’te Akritas Birliğinin Kostas Garifis komutasındaki kısmı, Ulahca konuşulan Katerin ve Karaferye’nin köylerini gezdi. Katerin’deki Sporlita’ya giderek köyün Ulah sakinlerini teşvik etti. Nüfus Sayımı Komisyonu tarafından Ulah olarak kaydolmaları için baskı yapılyordu. Hepsi bu özelliği protesto ettiler, nüfus kâğıt örneği belgelerini almayı reddettiler ve Türk makamlarına bildirdiler. Aynı birlik Karaferye’deki Xirolivado yakınlarından geçti ve otuz Rumenlik iddiacısı Ulah’ı tutukladı. Onlar o zamana kadar Rum tarafına geçmelerini engelleyen ileri gelen Chatzi Gogou tarafından baskı gördüler. Garifis, kendisini onları ikna etmek ve öğüt vermekle sınırladı¹¹⁴⁷.

İşler o kadar ciddi bir şekilde zorlaştı ki Rum Patrikhanesinde bir Patrik Genelgesi hazırlandı ve Temmuz 1906’da İstanbul Patriği III. Ioakeim, Kizikos Metropolitisi Athanasios, İzmit (Nikomedya) Metropolitisi Philotheos, Yanya Metropolitisi Gerasimos, Trabzon Metropolitisi Konstantinos, Mithymna Metropolitisi Stefanos, Sakız Adası (Chios) Metropolitisi Konstantinos, Maroni Metropolitisi Nikolaos, Silivri Metropolitisi Dionysios, Sisani ve Siatist Metropolitisi Serafim, Dryinoupolis (Dropolis) (Dropull) Metropolitisi Loukas, Kolonya (Köln) Metropolitisi Polykarpos tarafından imzalandı. Genelge, Makedonya ve Epir vilayetlerinin metropolitlerine, piskoposlarına, rahiplerine, kocabaşlarına, seçkin kişilerine ve diğer “kutsanmış” Hristiyanlarına yönelikti. Her dindar ve Ortodoks insanın, rejimi bozmak için dışarıdaki güçler tarafından yüzyıllardır zahmetsizce, vicdan ve inanca göre geçerli olan çevrede yapılan sapmalardan derin bir üzüntü duyduğuna dikkat çekiyorlardı. Rum cemaatinde sürekli olarak huzursuzluklara, birçok dinî kargaşaya ve sürekli skandallara neden oldular ve Ortodoks sisteme ve devlete doğrudan karşıt olarak barışçıl olmayan ve birleşik olmayan bir durum yarattılar. Bu

¹¹⁴⁵ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Prot. No. 864, 2-12-1905.

¹¹⁴⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/TH/Prot. No. 629, 20-9-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/I/Prot. No. 864, 2-12-1905.

¹¹⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 613, 15-9-1905.

yüzden bazı rahipler durmuyorlardı ve kutsal ayinleri gerçekleştiriyorlardı. Havarilik kanonuna göre eğer haklı olarak görevden alınan bir piskopos, evli rahip ya da diyakoz bir gün görev yapmaya cüret ederse Kiliseden tamamen atılması gerekiyordu. Ancak laik olanlardan bazıları, yapmamaları gereken hatalara düştüler. İsyanlılar ve perde arkası topluluğa ait olanlar tarafından normal düzene karşı üretilen bu sapkın anomali nedeniyle baştan çıkarılmalarına derinden üzülen rahipler ve laikler, şimdi dinî düzen ve disipline geri dönerek anlayışlarını ve kendilerini toparlamak istiyorlardı¹¹⁴⁸.

1905 sonbaharına kadar Orta Makedonya’da terör hüküm sürdü¹¹⁴⁹. Ağustos 1905 gibi erken bir tarihte Osmanlı yönetimi, Osmanlı Devleti’ndeki küçük gerilla gruplarının işgalinin hız kesmeden devam ettiğini bildirdi. Selanik’teki Makedon Komitesi, Sofya’daki Makedon Komitesinden ayrılmıştı ve kendi emellerine göre hareket edecekti. Gemi patlamaları planlanıyordu. Bu nedenle kaptanların, Selanik’ten gemilerine yüklenen kutuları denetlemeleri gerekiyordu¹¹⁵⁰. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Rumlar ile Bulgarlar arasında bir çatışma çıkması durumunda Selanik, Kesriye ve Langaza havalisindeki kuvvetlerini güçlendirmek için tedbirler alıyordu. *Meclis-i Vükela*, bu konuyu ele almak için bir askerî komite kurmanın maliyeti konusunda çalışmalar yapıyordu. Ayrıca Temmuz 1905’te Osmanlı Devleti, Üçüncü Ordu Müşiriyeti tarafından oradaki askerî kuvvetlerin güçlendirilmesi için gerekli çalışmaları ilan etti. Makedonya’da mücadele yürüten Yunan birlik mensuplarının düzensizliği sorunu Selanik Başkonsolosu’nu ilgilendirmeye devam etti. Taşranın ruhu intikam üzerine odaklanmıştı. Birlik liderleri direniyordu ancak halk silahlandıkça ve korkmadıkça daha cüretkâr ve daha asi oluyorlardı. Halkın kitlesel imhaları esas olarak masumlara karşı yapılırken Bulgarlar köylerin güçlülerine saldırıyorlardı¹¹⁵¹. Gerilla güçlerine, kendilerini savunma ile sınırlamaları ve olumsuz durumlara yol açan araçlara başvurmamaları için öneriler

¹¹⁴⁸ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4632/4303, 8-7-1906.

¹¹⁴⁹ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 253.

¹¹⁵⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/C-D-E/“Makedonya Mücadelesi Hakkında Bir Türk Kaynaktan Bilgi Bürosu” adlı Alt dosyası, Prot. No.-, 9-9-1905.

¹¹⁵¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1905/Dışişleri Bakanlığında Başkonsolosu Lampros Koromilas’a, Atina, Prot. No. 246, 7-9-1905.

tekrarlanıyordu¹¹⁵². Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın Eylül 1905'te Vodina, Pirlepe ve başka yerlerde şiddet uygulayan Yunan birliklerinin sapmalarından şikâyet ettiği söylendi. Osmanlıları bile katlettiler. Ona göre Bulgarların vahşetini aşan bir vahşet sergiliyorlardı. Sonuç olarak Yunan birliklerinin amansız takibi için bir emir yayımladı. Yunan Konsolosluğu mücadeleye zarar vererek birlik konumunu zorlaştırıyordu ve Yunanistan Hükûmetini zor duruma sokuyordu¹¹⁵³.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, konsolos ve metropolitlere karşı¹¹⁵⁴ Bâbîâliye¹¹⁵⁵ Rus elçileri aracılığıyla¹¹⁵⁶ olduğu gibi gerilla birlikleriyle iş birliği yaptıklarına dair şikâyet ve itirazların olduğunu açıkladı ve bu yüzden teröre rıza gösterdikleri izlenimini veriyorlardı. Bu nedenle Büyük Güçlerin eylemlerini kısıktabilecek herhangi bir eylemi askıya almak gerekliydi. O anda Bulgar gerilla hareketi ise durgun görünüyordu¹¹⁵⁷. Ancak Ekim 1905'te Rusya'nın -en azından İngiltere'nin inandığı gibi- güçlü bir Bulgaristan yaratmak istemediği çünkü buna uymadığı belirtildi¹¹⁵⁸. Dolayısıyla Rusya'nın güçlü bir Bulgaristan'ın kurulmasını ne kadar desteklediğine dair endişelerin olduğu bir dönemde Başkonsolos Koromilas, gazetelerde yayımlanan "Yine Kafkas Rumları Rusya'dan Yunanistan Krallığı'na göç etmeyi teklif etti." şeklindeki bilgiyi doğrulamaya çalışıyordu. Yunanistan Dışişleri Bakanlığında bunun doğru olup olmadığını kendisine bildirmesini istedi ve böyle bir durumda Makedonya'nın şu can alıcı bölgelerine bazı ailelerin yerleşimi konusunu incelemek ve bilgi almak için kiminle

¹¹⁵² Age., Dışişleri Bakanlığında Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Atina, Prot. No. 3603, 7-9-1905. MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 3661, 29-9-1905.

¹¹⁵³ A.y.

¹¹⁵⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 3819, 21-9-1905.

¹¹⁵⁵ Age., Selanik, Selanik Konsolosluğu, Dışişleri Bakanlığında Başkonsolosu Lampros Koromilas'a, Prot. No. 3902, 27-9-1905.

¹¹⁵⁶ Age., Prot. No. 3819, 21-9-1905.

¹¹⁵⁷ Age., Prot. No. 3902, 27-9-1905.

¹¹⁵⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Prot. No. 702, 9-10-1905.

temasa geçilebilecekti¹¹⁵⁹? Bu, daha önceki yıllarda yardımcı olduğu anlaşılan Helenizmi güçlendirme taktiği idi¹¹⁶⁰.

Yukarıdaki türden mültecilerin akıbetine gelince, durum pek de hayırlı görünmüyordu. 31 Ocak 1907’de İstanbul’da yaşayan Ioannis Karamperis adlı Selanikli bir tüccar, Selanik Metropol Kilisesine Selanik’te yerleştirilen Rum mültecilerle ilgili bir mektup gönderdi. Onlara mektup yazmasının nedeni, bizzat tanımamasına rağmen, birkaç gün önce Rum Patrikhanesinde bulunan *Alitheia* gazetesinde okuduğu bir şeyi büyük bir üzüntüyle onlara bildirmek istemesiydi. *Alitheia* gazetesindeki bir makaleye göre Selanik metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofiste kurulan Mülteci Komitesi, mültecilere dağıtmak için altmış dokuz Osmanlı lirası topladı. Yunan Tüccar, Selanik’ten geçen ve Makedonya uğrunda çok acı çekmelerine rağmen onlardan herhangi bir maddi destek alamayan Yunan kökenli yurt dışında yaşayan soydaş mültecilerin öfkelerini dile getirmek istiyordu: “Dövüldüler, eşleri kaçırıldı, ateşe atıldılar.” Bu nedenle kendileri maddi ve manevi olarak yok edilmelerine rağmen Noel’de bile bu amaçla oluşturulan Komisyon tarafından kendilerine herhangi bir yardım yapılmadı. Mülteciler, isimleri ve ikametgâhları Yunan Başkonsolosluğunda kayıtlı olmasına rağmen kimsenin onlarla ilgilenmediğini söyledi. Hatta iki mülteci, üçüncü şahıs aracılığıyla Yunan kökenli yurt dışında yaşayan soydaş bir bankacıdan yardım istediklerinde bankacı, her birine iki kuruş vereceğini söyledi. Mektubun yazarı, iddia ettiği gibi, bu durumun görgü tanığıydı ve şikâyetçi mülteciler için üzülmüştü. Selanik’te Mülteci Komitesi maddi ve manevi yardım sunmakta o zamana kadar gecikmişti. Onlarla ilgilenmesi ve güçlerine göre onlara bir iş bulmakta yardımcı olması gerekiyordu. “Düne kadar tüccar olan bu mülteciler şimdi açtı. Mülteci Komisyonu hakkında en kötü fikre sahip oldukları konusunda haklıydılar. Onlar ‘vatanın masum kurbanları’ydı ve onlara yardım etmek zorunda” olduğunu vurguladı. Öte yandan İstanbul halkının cömert ve misafirperver olduğuna, evlerini mülteci ve kardeşlerle doldurduğuna dikkat çekti. Bu yüzden Selanik’teki Mülteci Komitesinin bu

¹¹⁵⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 863, 2-12-1905.

¹¹⁶⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Askeri Bilgiler ve Hazırlıklar, a-o/Prot. No.-, Tarihsiz. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Prot. No. 579, 705 r’ 1355, 2-2-1884.

hatayı çabucak düzeltmesi ve gereken yere yeterli parayı göndermesi gerekiyordu. Bu şekilde Komisyon; geç de olsa en fazlasını sunmayı bildiğini, en acımasız olanın Selanik halkı olmadığını kanıtlayacaktı¹¹⁶¹.

Selanik Başkonsolosu, özellikle Manastır vilayetinden Ortodoks ve Şizmatik Bulgarlar tarafından güçlü bir şekilde karakterize edilen Makedonlardan Amerika'ya o dönemin bir başka göçüne dikkat çekti. Şizmatik olanların Amerika'da Helenleştirilmesi ve daha sonra geri dönmeleri gerekecekti. Bu nedenle yüksek rahiplerin seçilmiş rahip yardımcılarıyla birlikte gönderilmesi önerildi¹¹⁶².

Rum tarafının taleplerine 1905 yılında Rum Patrikhanesi Kutsal Sinodu sert tepki gösterdi. Özellikle Patrik ve Sakız Metropoliti'nden Rum tarafında bazılarının mevcut yasalara aykırı çalıştığını duyduklarında bu tepki şiddetlenmişti. Sakız Metropoliti, Rum Patrikhanesi ve Selanik ve Manastır vilayetlerindeki yüksek rahipleri kınayan Sadrazam Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa tarafından davet edildi ve yukarıdaki bilgi kendisiyle paylaşıldı. Tepkileri, Sadrazam'a bir mektupla ifade edildi ve bunu sadece üzüntüyle karşılamadıklarını, aynı zamanda "Majestelerinin" böyle bir şeyi nasıl ifade edebildiğine şaşırdıklarını da söylediler. Dini desteklemek ve Hristiyanların sahip olduğu hakları korumak ve Bâbiâliye karşı yasama görevleri olduğundan, rejimi her bakımdan korumaktan başka bir şey yapmamışlardı. Bunu kendi gerçekleri olarak iddia ettiler ve itiraz etmek için bir sebep yoktu. Aslında Kutsal Sinod, Rum Patrikhanesi için üzülüğünü çünkü Bâbiâlinin yabancı propaganda iddialarından çok etkilendiğini ve yüksek rahipleri suçlu bulduğunu vurguladı. Selanik ve Manastır vilayeti Hristiyanlarının yeni toplulukların oluşumu için yabancı propagandacıların istediği gibi değil, kendi istedikleri gibi tescil edilmeleri için yerel yetkililere her türlü baskıyı durdurmaları emrini vermesi için Bâbiâliye yalvarıyordu. Bu yabancı propaganda, Hristiyan protestocular tarafından öfkeyle protesto ediliyordu. Bâbiâli ve Rum Patrikhanesi üzerinde mantıksız ve yasa dışı baskılar yapıyordu¹¹⁶³.

¹¹⁶¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1907/G7kd*, nr.-, 31-1-1907.

¹¹⁶² MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/1/Selanik*, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 926, 28-12-1905.

¹¹⁶³ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. 4262, 29-9-1905.

1905 Kasım ayının sonunda Başkonsolos Lampros Koromilas; Yunanistan Dışişleri Bakanlığına, tam zamanlı bir memura daha ihtiyaç duyulması nedeniyle Alexandros Mazarakis'in tayininin istendiğini bildirdi. Münhasıran Konsoloslukta istihdam edilecek ve kendisine başka bir isim altında bir Yunan pasaportu verilecekti¹¹⁶⁴. Aralık ortasında Alexandros Mazarakis'e gerçekten de en kısa zamanda Selanik'e gitmesi emredildi¹¹⁶⁵. Selanik vilayeti Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın Nisan 1907'de Yunanistan Selanik Başkonsolosu Yardımcısı Filippos Kontogouris'e (1901 yılından beri Yunanistan Selanik Başkonsolosu Yardımcısı) iddia ettiğine göre Paşa, Alexandros Mazarakis'in Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunda Ioannidis mahlasıyla Yunan gerilla birliklerinin faaliyetlerinin yöneticisi olarak görev yaptığını biliyordu. Topçu subayı ve Stergiakis mahlasıyla Yunan Komitesi üyesi olan Konstantinos Mazarakis'in kardeşi¹¹⁶⁶.

1905 yılı Selanik vilayeti için de benzer şartlarla tamamlandı. Yenice-i Vardar'da kaymakamın üşengeçliği, Rumların protestolarını defalarca kışkırtmıştı. Onu Bulgar propagandasının paralı bir aracı olarak görüyorlardı. Sonunda Aralık 1905'te istifaya zorlandı ve yerine Selanikli Yahudi Judy Efendi'nin geçmesi, Yunan tarafında umutları artırmış göründü. Bulgarların dostu sayılan komutan yardımcısının görevden alınması, yapılacak olan envanter göz önüne alındığında, lehlerine sonuçlanmış olabilecekti. Aralık 1905'te Petriç'te en iyi Rum ileri gelenlerinden Melitas ateşli silahla öldürüldü. Cinayet, mağdur tavla oynarken bir kıraathanede işlenmişti. Suikast Helenizm için büyük bir darbe olarak nitelendirildi. "Yunanistan Krallığı'ndaki insanlar nadiren bu kadar vatanseverlik ve bu kadar cesaret gördüler." O dönemde Selanik'in askerî yetkilileri taşranın birçok yerinde hapishaneler kurmaya başladılar. Böylece Katerin'in askerî komutanına bu bölgede on iki askerî karakol kurması emredildi. Ayrıca Langaza kesiminde ve Selanik civarındaki köylerde de bunlar kuruldu¹¹⁶⁷.

¹¹⁶⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 855, 29-11-1905.

¹¹⁶⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Selanik Konsolosluğu, Özel, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas'tan Dışişleri Bakanlığı, Prot. No. 5006, 15-11-1905.

¹¹⁶⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/B/Selanik Konsolosu, Selanik Başkonsolosu Kontougouris'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 176, 11-4-1907.

¹¹⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Prot. No. 613, 15-12-1905.

Selanik vilayetindeki Rum cemaatinin güçlü Yunan millî bilinci tartışılmazdı. Ancak 1906'ya kadar Selanik'te eksik olan, Rum unsurunun sistematik örgütlenmesi ve topyekûn seferberliği idi. Bu planın gerçekleştirilmesi, Nikolaidis mahlasını taşıyan Teğmen Athanasios Souliotis tarafından üstlenildi ve başarıyla tamamlandı. Bir sigorta şirketinin temsilcisi kisvesi altında hareket ederek ünlü “Selanik Teşkilatı”nı (Organosis Thessalonikis) kurdu¹¹⁶⁸. İlgili bilgilere göre gizli Selanik Teşkilatı, Lampros Koromilas tarafından kuruldu ve müdür olarak Teğmen Athanasios Souliotis-Nikolaidis atandı. Selanik'te Bulgarları üç yıl terörize etti¹¹⁶⁹. İlgili kaynakçaya göre Athanasios Souliotis, 1907'de Yunanları eksarh veya Bulgar şirketlerini boykot etmeye çağıran ordudaki genç asteğmendi. Bu talimatları dikkate almayan bir adamın ölümüne ve bir Rum mahallesinde inşaat yapmaya çalışan anarşist bir rahibin evinin yakılmasına yol açan eylemlere dair emirler verdi. Etnik boykot uygulaması daha sonra diğer topluluklara da yayılmaya başladı¹¹⁷⁰.

1906 yazında Lampros Koromilas, Başmüfettişliğe terfi etti, bu da artık Selanik'te değil Atina'da yaşayacağı ve zaman zaman Makedonya'yı gezeceği anlamına geliyordu. Selanik'ten uzaklaştırılması, Manastır merkezine karşı savaştan bir yıl sonra gördüğü tepkinin, bu kez Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa ve Osmanlı jandarmasının, özellikle Rusların yabancı eğitimcileri tarafından gelen bir tepkinin sonucuydu. “Türkiye”, jandarma organizatörü olarak yabancıları, Drama bölgesi için İngilizleri, Siroz bölgesi için Fransızları, Manastır için İtalyanları ve Selanik için Rusları kabul etmek zorunda kaldı. Yunan gerillalarının ani yayılması ve Bulgarların aldığı amansız darbeler, Koromilas'ın Selanik'e gelişle birleşti. Jandarma teşkilatının Rus organizatörleri ve Selanik'teki Rus konsolosu açıkça Bulgarların yanında yer aldı. Bâbîâlıden Yunanistan İstanbul Büyükelçiliğine ve Atina'daki Osmanlı Büyükelçiliğinden Yunanistan Hükûmetine

¹¹⁶⁸ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 126.

¹¹⁶⁹ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹¹⁷⁰ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 254.

yapılan nota mütevazıydı. Bununla birlikte Koromilas'ın Selanik'ten dolayı olarak çıkarılmasına yol açtı¹¹⁷¹.

Ancak Başkonsolos Koromilas'ın faaliyetleri durmuyordu. Temmuz 1906'da Lampros Koromilas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığına gerilla birliklerinin enerjisinin bu kadar vahşi olmaması ve konsoloslukların eylemlerinin ifşasını azaltmak ve zararlara uğramadan yanlış anlaşılmalara önlemek için mümkün olan tüm önlemleri alacağına dair güvence verdi¹¹⁷². Ancak Mart 1907'de hâlâ bu konuyu tartıştıkları görülüyor. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunan birliklerinin şiddet eylemlerinin olumsuz etkileri olduğunu iddia etmeye devam etti. Örneğin bazı madencileri öldürerek kamuoyunu onlara karşı kıskırttılar. Yunan birliğinin bu tür bir başka eylemi, durumlarını daha da zorlaştıracak daha sıkı bir denetim uygulamasıyla sonuçlanacaktı¹¹⁷³. Örneğin 1907 yılının Haziran ayında Kostas Bakalov'un Selanik'teki dükkânına Rumların yol açtığı tehditler ve zararlar, Selanik Emniyet Müdürlüğü'nün zorunlu ek tedbirler almasına neden oldu¹¹⁷⁴. Yunanistan Hükûmeti, yasal savunma sınırlarını aşan eylemlerin durdurulması gerektiğini defalarca vurguladı. Bu nedenle asilere karşı alınması gereken önlemler tartışılmalıydı. Konsolos'un, konuyu yetkili bir departmanla görüşmesi gerekiyordu¹¹⁷⁵.

1906'da Başkonsolos Koromilas, yetkin casuslar bulmak için acil bir ihtiyaç olduğunu vurguladı. Piyade Teğmeni Salonikios (Selanikli) Passaris'i, Mühendis Üsteğmen Papageorgiou ve Katsoulis'i, Jandarma Teğmeni Pangalos'u, Topçu Teğmeni Papathanasiou'yu kartografi çizimi hizmetinden ayırmak için iznin bir an önce onaylanmasını istedi. Atina'da eğitilmiş olmaları gerekecekti ve eğer yetenekli olduklarını

¹¹⁷¹ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

¹¹⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1906/AAK/B, G/ar./Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolosu Lampros Koromilas Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 315, 4-7-1906.

¹¹⁷³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/B/Dışişleri Bakanlığından Selanik Konsolosluğuna, Prot. No. 1012, 17-3-1907.

¹¹⁷⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Teftişat-ı Rumeli Evrakı*, nr. 1118/11710, 19 Ca 1325 (30 Haziran 1907). *Age.*, nr. 118/11713, 19 Ca 1325 (30 Haziran 1907).

¹¹⁷⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1906/AAK/B/G/Prot. No. 315, 4-7-1906.

kanıtlarlarsa konsolosluklara çok yakın olduklarını göstermeden, merkezleri işletmek için tüccarlar kisvesi altında uygun şekilde konumlandırılmış olmaları gerekecekti¹¹⁷⁶.

Makedonya'daki Bulgar ve Rum çeteleri listesine göre Şubat 1906'ya kadar bunlar şöyleydi: Vodina kazasında iki Bulgar ve iki Rum, Yaniça kazasında dört Bulgar ve dört Rum, Ustrumca kazasında bir Bulgar, Tikveş kazasında bir Bulgar, Avrathisar kazasında bir Bulgar, Gevgeli kazasında altı Bulgar, Karaferye kazasında bir Bulgar ve bir Rum, Langaza kazasında üç Rum, Katerin kazasında bir Rum, Cassandra kazasında bir Rum, Melnik kazasında yedi Bulgar, Yukarı (Ano) Cuma kazasında beş Bulgar, Demirhisar kazasında iki Bulgar, Petriç kazasında bir Bulgar, Razlog kazasında bir Bulgar, Zihna kazasında altı Bulgar. Toplam otuz sekiz Bulgar çete ve on iki Rum çete vardı. Bu listeyi Yunanistan Dışişleri Bakanlığına gönderen Selanik Konsolosu, listenin Osmanlı Başmüfettişi Hilmi Paşa tarafından derlenen bir liste olduğunu iddia etmişti. Aslında Hilmi Paşa, listenin kendisi tarafından verildiğinin belli olmamasını istemişti. Bu nedenle Başkonsolos Koromilas, Yunanistan Dışişleri bakanından listenin başlığını değiştirmesini istedi¹¹⁷⁷.

Rum tarafının çeşitli iddiaları Makedonya Helenizmi ile ilgili konularda dile getirilmeye devam edildi. Atina merkezli Makedonya Komitesine karşı veya tehlikede olan Makedonya Helenizmin lehine ifade edilen ve Yunan millî zihniyetinin durumunu, Bulgarların neden olduğu yıkımın boyutunu, Büyük Güçlerin sorumluluğunu ve Osmanlı Devleti'ne karşı tavırlarının dostça tutulması gerektiğini vurgulayan iddialardı¹¹⁷⁸. Makedonya'da yerleşik Yunan Makedonya Komitesi İç Örgütü İdare Meclisi, Makedonya'dan Yunan Makedonya Komitesinin mührünü taşıyan bir genelge vasıtasıyla Kasım 1906'da onları bir bumerang durumuna sokmakla tehdit eden durumun son derece ciddiyetini vurguladı. Genelge, kara ve deniz ordusunun subayları; Atina Askerî Kulübü;

¹¹⁷⁶ A.y.

¹¹⁷⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1906/AAK/I/Selanik, Selanik Konsolosluğu, Başkonsolos'tan Dışişleri Bakanlığına, Selanik Vilayeti Çeteleri Listesi, Prot. No. 703, 18-11-1906.

¹¹⁷⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/A/Bölüm, Yunanistan-Makedon Savunması, İç Örgütlenme, Makedonya'da Bulunan Yüksek Milli Merkez, Prot. No. 135, 29-11-1906. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1907/AAK, Th/Tehlikede olan çok Yunan Makedonya'sı Lehine Bildiri. Helenizm Tehlikede. Bk. Ekler bölümüne.

Atina, Patra, Pire, Pyrgos, Kalamon (Kalamata), Tripoliçe (Tripoli), Sparta, Anabolu (Nafplio), Korint, Chalkidos, Lamia, Volos, Larissa, Karditsa, Trikkala, Arta, Levkada, Agrinio, Mesalongi, Zakynthos (Zakintos/Zanta), Kefalonya, Kerkyra (Kefere/Korfoş), Siros (Sire/Şıra) askerî muhafızları; Atina Metropolit; Vardan, Akritan, Fouvan, Bouan, Fempelon, Zirian, Foufan, Poulakan, Karavatin, Nikoloudin, Kleidin, Volanin, Doxogiannin, Tsontakin, Deligiannaki, Loukan, Lazou, Antoni Souliou, Kolitsi millî savaşçıları; Millî Üniversite Senatosu, Millî Üniversitesi öğrencileri; *Megas Alexandros Derneği*; Giritliler; Atina'daki lonca başkanları; *Kratos, Agon, Patris, Athina, Neon Asty, Chronos, Skrap, Estia, Asty, Akropoli, Pyrros, Astrapi* Yunan gazetelerinin sahipleri ve yöneticileri; Deligiorgis, Dragoumis, Lympritis, Skouloudis, Romanon, Karapanos, Levidis, D. Stefanos, Mavromichalis, Tzivanopoulos, Kazazis, Papamichalopoulos, Gounarakis, K. Koumoundouros, G. Baltatzis, K. Manon, A. Romas, A. Argyros, A. Karatzas, S. Streit, I. Filaretos, A. Eftaxias, P. Karolidis, S. Lampros, M. Evangelidis beyler ve tüm Yunanlara yönelikti ve Makedon Helenizminin sabrının tükendiği için Bulgar işgaline karşı mücadele bayrağını kaldırdıklarını belirtiyordu. İç Teşkilat Yönetimi, içinde bulunulan şartlar nedeniyle o zamana kadar sızdırılan mücadeleden çok daha kısa bir sürede mücadelenin tartışılmaz bir zafer aşamasına girdiğini ve Makedonya'nın Yunan şeklini çoktan geri kazandığını biliyordu. Son derece ciddiye nedeniyle ve özellikle her yerde Rumların millî içgüdüsünün vicdanını uyandıracak için İç Teşkilat Başkanlığı açıklama yapamıyordu. Bununla birlikte o zaman Makedonya'daki ulusal maceranın kötü tarafıyla ilgili herkes için sessizliğin korunması gerekiyordu. Ancak İç Teşkilat Başkanlığı, muhatap olduğu herkesin ana vatanına karşı derin bir görev duygusu hissettiğine tam olarak inanarak bu eşsiz açıklamayı yapmaya karar verdi¹¹⁷⁹.

Açıklama Atina'daki Makedonya Komitesine karşıydı. Komite, Makedon mücadelesini felç eden ve baltalayan büyük bir kötülük kaynağı olarak nitelendirildi. “Melas, Moraitis, Frangopoulos, Lymperopoulos, Pradounas, Vlachakis, Nikoloudis, Petropoulakis, Kalogeris, Skalidos, Lamprinos, Garefis, Pavlos, Dalipis ve Yunan ırkının büyük fikri için düşen, yanan ve parçalanan başka birçok insanın kanı tamamen boşuna

¹¹⁷⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/Prot. No. 135, 29-11-1906.

olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Rum onurunu kurtarmış ve kurtarıyorlardı. Ancak genelgede gelecek, çıkarlar, yaşam ve bağımsızlık için savaşılmayacaksa yalnızca Helenizmin (Yunanlılık) onuru için savaşıp savaşmayacağı soruları gündeme getirildi. Mücadelenin tamamen felç olması ve sonunun gelmesi için uğraşan en büyük kötülük, Atina'daki Makedonya Komitesinin operasyonuydu. “Panhellenist” öfke patlaması tehlikesi, bu Komite aleyhindeki meselelerin o zamanlar yasaklanmış olarak ifşa edilmesiyle ortaya çıkacaktı. “Sessiz olmamızı istiyorlar, çünkü etrafımızda Rum milletin nihai bir dirilişini ummak için her türlü nedenin olduğu görülüyor.” Çok zorlu millî maceralarla karşı karşıya olan İç Teşkilat Başkanlığı, bu çağrıya cevap vermeyi bir görev sayıyordu. Gözlerinin önündeki en çaresiz ulusal tehlikenin gerçeklerinin tamamen farkında olarak, bugünkü açıklamasını öz güven ve cesaretle yaptı. Atina'da cehalet, felç ve anarşiyi kuşatan ve yayan zararlı Komiteyi hızla ortadan kaldırmak ve dağıtmak gerekiyordu¹¹⁸⁰.

Ayrıca 1907 yılının başlarında duyulan bir diğer ses, Helenizm için alarm zilini çalan Seçilmiş Makedonlar Taburu Komutanı Ioannis N. Ntafos'un “Yunan Makedon Kardeşler”e hitap eden sesiydi. Bulgarları maceraperest, cahil, korkak katiller, çocuk hırsızları olarak nitelendiriyordu. Kökenleri kana susamıştı ve barbarca içgüdüleri her Rum Makedon kardeşini mahvetti. Bulgarlar, ana vatanlarının kutsal topraklarını gasbederek Yunan Makedonya'nın tarihini çarpıtmak için saygısızca cüret ettiler. Açıklanamaz argümanlarla Büyük İskender'i, Aristoteles'i ve Antik Yunan tarihinin diğer “pırlanta gibi” olanlarını, ataları olarak iddia ettiler¹¹⁸¹.

Seçilmiş Makedonlar Taburu Komutanı Ioannis N. Ntafos'un görüşüne göre Büyük Güçlerin sorumluluğu büyüktü. Bu korkak katil ve eşkiya Bulgarların, Hristiyan Avrupa tarafından kana susamış ve vahşi çalışmalarından alıkonulmasını boş yere ve anlatılmaz bir heyecanla bekliyorlardı. Sadece insanlık dışı, Hristiyanlık karşıtı ve korkakça işlerinin sınırlandırılmasını değil aynı zamanda örnek alınacak cezalar verilmesini de boşuna bekliyorlardı. “Halkların kaderinden sorumlu olanlar, uygar

¹¹⁸⁰ A.y.

¹¹⁸¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1907/AAK/Th/Tehlikede olan çok Yunan Makedonya'sı Lehine Bildiri. Helenizm Tehlikede.

dünyanın bilge ve eğitilmişleri, krallar, rahipler ve patrikler maddi çıkarlar gözeterek akıl almaz derecede zalim ve haksız özensizlik sergiliyorlardı. Barbar Bulgarların trajik dramaları ve vandalizmi karşısında bilinçlerini yitiriyorlardı. Tüm bunlar, Avrupalı arkeologların yeni çapaları Makedonya bölgesinde Yunan atalarının eserlerini gün ışığına çıkarırken oluyordu. Bu buluntular üzerine yapılan kazılar ve bilgece araştırmalar sütununun yanında, her gün medeni dünyanın gazetelerinde Bulgarların, kardeşlerine karşı yaptıkları korkakça katliamı ya da menfur eylemi okuyorlardı. Batı'nın bilge adamlarının çapasının Bulgarların öldürücü bıçağıyla ittifak yaptığı kuşkusuz söylenebilecekti. Öyle ki birincisi, Yunanların atalarının sanatının gizemlerini uygar dünyanın gözleri önünde ifşa etmeden önce; ikincisi, insanlığı cehalet karanlığından ve toplumsal ön yargılar bataklığından çıkaran Yunanların torunlarını ortadan kaldıracaktı.” Büyük Güçler karşısında çaresiz kaldıkları, öldürülmeye daha fazla dayanamadıkları ve atalarının geçmişi küçük düşürüldüğü için silaha sarılmaya karar verdiler. Böylece birlik ve kardeşlik duygusuyla Bulgar işgalci ve soyguncularını yurtlarından kovmak için savaş meydanlarına gidiyorlardı. Amaçları, Osmanlı Devleti'nin her tebaasına veya orada yaşayan bir yabancıya yardım etmekte¹¹⁸².

Seçilmiş Makedonlar Taburu Komutanı Ioannis N. Ntafos şunları ifade etti: 1. Silah tutabilecek herkesi acele olarak yanlarına savaşmak için davet ediyorlardı. 2. Bulgar silahlı işgalcilere ve soygunculara ve onlarla iş birliği yapan herkese savaş ilan edeceklerdi. 3. Savaşa gidebileceği hâlde gitmeyen herkes Rum Makedon haini olarak nitelendirilecekti. 4. Haksızlığa uğrayan, tehdit edilen, acı çeken herhangi bir kanunları seven ve barışçıl “Hristiyan veya Osmanlı'yı” koruyacaklar ve onun barışçıl çalışmalarını destekleyecek ve güvence altına alacaklardı. 5. Her hâlükârda ve hangi nedenle olursa olsun, Bulgarların yıkıcı amaçlarına doğrudan veya dolaylı olarak yardım ettiği kanıtlanan veya kendilerine düşman olan herkesi en ağır cezayla cezalandıracaklardı. 6. Tehlikede olan bir vatan için her yerde bulunan Yunan kardeşlerinden yardım istediler. Omonia, inanç ve vatan sembolleriyle ana vatanlarının zaferi için ölümüne savaşacaklardı¹¹⁸³.

¹¹⁸² A.y.

¹¹⁸³ A.y.

Nisan 1907’de Selanik’teki Yunan Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris, Yunanistan Dışışleri Bakanı Bay Alexandros Skouzes’e daha bir gün önce Başmüfettiş Hilmi Paşa ile yaptığı ilginç diyalog hakkında bilgi verdi. Konsolos Yardımcısı için tamamen beklenmedik şeyler içeren bir diyalogdu. Başmüfettiş Hilmi Paşa onu her zamanki gibi büyük bir iltifatla karşıladı. Diyalog şu şekilde devam etti: Başmüfettiş Hilmi Paşa, “Arkadaşımdan ne haberlerin var?” diye sordu. Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris, “Kimi kastediyorsunuz? Bay Koromilas’ı mı?” dedi. Hilmi Paşa’nın olumlu cevabı üzerine Kontogouris, Başkonsolos’tan bir mektup alalı birkaç gün olduğunu söyledi. Hilmi Paşa da “Ama bununla ilgili benim haberlerim var ve aslında oldukça önemli!” deyip, gülümseyerek devam etti. Konsolos Yardımcısı, “Ben de öğrenebilir miyim, Ekselansları?” diye sordu. Paşa, “Nasıl olmaz? Hemen anlatacağım.” diye bu sefer gülerken cevap verdi ve ekledi: “Ayrıca size de haberlerim var...” Ofisinin çekmecesini açarak diplomatik dosyadan bir belge çıkardı ve lambaya dönerek artık Konsolos Yardımcısı’na bakmadan neredeyse kelimenin tam anlamıyla Fransızca olarak aşağıdakileri okumaya başladı: “Tanınmış Arnavut Kemal Bey son günlerde Atina’daki Minerva Otelinde kaldı. Atina’ya gidişinin amacı, Arnavutlar ve Rumların Makedonya’da ortak eylemi için Yunan komiteleri ile müzakere etmektir. Birçok önemli Rum tarafından ziyaret edilen Kemal Bey, her gün Yunanistan Dışışleri Bakanlığına giderek Bakan ile uzun görüşmeler yapıyordu.”¹¹⁸⁴ Bu konu hakkında birkaç gün sonra Yunanistan Dışışleri Bakanlığı, Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris’e Kemal ve Rum-Arnavutluk uzlaşması hakkındaki haberleri “gerçekten yaşanmadığı” için yalanlamasını emretti¹¹⁸⁵.

Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris ile Başmüfettiş Hilmi Paşa arasındaki görüşme, Selanik Konsolos Yardımcısı’nı şaşırtmaya devam ederken Hilmi Paşa, ona bakmadan aşağıdakilerin yazılı olduğu diplomatik belgeyi okumaya devam etti:

“Makedonya’daki Yunan konsolosluklarının geçici memurları, eski Yunan Makedon Komitesi Başkanı (chef du Comite) Bay Kalapothakis’e karşı şikâyetle bulunurken nihayet Atina’ya indi. Komitenin Başkanı, artık Makedonya’daki

¹¹⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/B/Prot. No. 176, 11-4-1907.

¹¹⁸⁵ Age., Dışışleri Bakanlığından Selanik Konsolosluğına, Prot. No. 1553, 18-4-1907.

operasyonları yönetmek için çevresinde bir subay kadrosu bulunan Başkonsolos Sayın Koromilas'tı. Dışışleri Bakanlığında Makedon konsoloslarının ve yerel memurların raporlarının incelenmesi ve içeriklerinin Komiteye iletilmesiyle ilgilenen Memur Koutsogiannis başkanlığında özel bir daire vardı. Komitenin ofisleri Agchesmou (bugünkü Voukourestiou) Caddesi'ndeki bir evde bulunuyordu. Komitenin diğer üyeleri -Bay Koromilas dışında- sayman olan Bay Rakoulidis (muhtemelen İkinci Kaptan Bay Kakoulidis idi), Argyropoulos ve subaylar Momferratos, Spyromilios, Kourevelis (piyade), Zymbrakakis (jandarma) ve Konstantinos Mazarakis'ti (topçu). Konstantinos Mazarakis'in Selanik Başkonsolosluğu yakınında 'Ioannidis' mahlası altında görev yapan ve Yunan birliğinin eylemlerini yöneten bir subay kardeşi vardı. 'Sinis' mahlası altında Manastır Konsolosluğu yakınında görevlendirilen memura gerçekten Kont-to-gouris -Hilmi Paşa, gülererek her heceyi ayrı ayrı telaffuz etti- deniyordu ve Selanik Başkonsolosluğu müdürünün kardeşiydi.”

Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris'in dediği gibi Hilmi Paşa mektubu arkası dönük tek başına okumamış olsaydı ve tepkisini görseydi yüzündeki rahatsızlıktan dolayı mektubun söylediklerine inanırdı. Ancak Konsolos Yardımcısı, Başmüfettiş okumasını bitirene kadar kendini hazırlamayı başardı. “Bütün bunlara ne diyorsunuz?” diye Hilmi Paşa sordu ve Konsolos Yardımcısı ona gülümseyerek “Ekselansları, bu son ve Bay Ioannidis'e ilişkin bilgilere dayanarak hüküm verirsem size casuslarınızın sizden çaldığını söylüyorum...” diye cevap verdi ve her biri için ilgili bir açıklama yaptı. Hilmi Paşa ısrar etmedi. Bay Ioannidis hakkında özellikle açıklama istemedi. Sadece siyasi casuslara karşı görevi olduğu için belgenin içeriğini açıkladığını da sözlerine ekledi. Ancak Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris bundan şüphe duyduğunu ve içeriği hakkında açıklama yapmanın iyi olacağını Yunanistan Dışışleri Bakanlığına ifade etti¹¹⁸⁶.

Sonra Selanik Vilayeti Başmüfettişi Hilmi Paşa, ziyaretinin amacını çok nazikçe sordu. Diğer meseleler hakkında uzun uzun konuştular, örneğin Yunanistan Krallığı'nın çıkarlarıyla ilgili bekleyen bazı davalar gibi; bunların çoğunu ya hemen çözdü ya da lehlerine çabucak çözüme sözü verdi. Ayrılırken ofisinden çıktı, onu merdivenlerden yukarı çıkardı ve onunla birçok dostluk sözleri paylaştı. Sonuna kadar ona belge veya beklediği açıklamalar hakkında hiçbir şey söylemedi veya bu açıklamaları ne zaman ve nasıl almak istediğini de söylemedi. Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris, Yunanistan

¹¹⁸⁶ Age., Prot. No. 176, 11-4-1907.

Dışışleri Bakanlığına bir şeyler beklediğine dair bilgilendirmeyi tamamladı¹¹⁸⁷. Bu nedenle Yunanistan Dışışleri Bakanlığı, Hilmi Paşa'daki Koromilas hakkında her şeyin yalanlanması gerektiğine hükmetti. Komitelere gelince, bunların kişilerden oluştuğunu ve kötü işlere yönlendirilmemelerinin tekrarlama gerekecekti. Yunanistan Dışışleri Bakanı, komşu devletin güvenliğini tehlikeye atacak eylemleri engellemeye çalışmaktan başka bir şey yapamayacaktı¹¹⁸⁸.

Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas, Makedonya Komitesinin yeni başkanı olarak nitelendirildi. *Courrier de Sophia* gazetesindeki (15/4) bir makaleye göre Makedonya'daki Yunan Konsolosluğu ile iş birliği yapan tüm Yunan subayları, Makedonya Komitesinin ilk Başkanı Kalapothakis'in kendilerine yönelik tacizinden şikâyetçi oldular. Komitenin yeni Başkanı Koromilas'ın asistanı Rakoulidis ve saymanı olan diğer bir Roukoulis vardı. Memurlar; Mousterakis, Mazarakis, Spyromilios, Kourevelis, Zymbrakakis ve Argyropoulos'tu. Konstantinos Mazarakis'in Ioannidis takma adıyla kardeşi Alexandros Mazarakis, Yunan çetelerini yönetme göreviyle Selanik Konsolosluğunun iş birlikçisiydi. Komitenin merkezi Atina, Aghealou (Aghialou) Caddesi'ydi. Yunanistan Dışışleri Bakanlığında Chatzikogiannis başkanlığında özel bir Makedon İşleri Dairesi vardı. Manastır Konsolosluğunun Sinis mahlaslı iş birlikçisi, Selanik Konsolosluğu müdürünün kardeşi Kontogouris'ti¹¹⁸⁹.

Mayıs 1907'de Selanik vilayeti Başmüfettişi Hilmi Paşa Athos Dağı, Kavala ve Drama ziyaretinden Selanik'e döndüğünde bazı saygın Rum kökenli yurt dışında yaşayan soydaşlardan ziyaretler kabul etti. Onlar, şehir adına bir heyet olarak orada olmayan Metropolit'in yerini alan Metropolit başyardımcısı rahip ile birlikte onu karşılamaya gittiler. Başmüfettiş'in, Selanik Metropolit'i'ni şahsen istediği gibi görmediği için üzüntüsünü dile getirdiği söyleniyor. Ancak Metropolit başyardımcısı rahipten Metropolit'e çok katı açıklamalar iletmesini istedi. Metropolit başyardımcısı rahibe, Metropolit'in kendisine yöneltilen açıklamalarda yazılı olarak itirazından bahsettiğini

¹¹⁸⁷ A.y.

¹¹⁸⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/B/Prot. No. 1553, 18-4-1907.

¹¹⁸⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/Th/Dışışleri Bakanlığı, (*Courrier de Sophia* Yayını, 15-4-1907), Prot. No., 17-4-1907.

söyledi. Metropolit'in davranışı on altı yıldır yasalara saygılıydı ve bu nedenle Bâbîâlinin, her durumda çeşitli entrikalara ve iftiralara kontrolsüz bir şekilde inanmaması gerekiyordu. Metropolit bir sorgulama bile istedi ve kendisine karşı suçlayıcı veya kınanması gereken herhangi bir eylem olursa Bâbîâli adına her türlü cezayı kabul edecekti¹¹⁹⁰.

Başmüfettiş Hilmi Paşa, Bâbîâliye Siroz metropolitinin de yasa dışı işlerin başında ve Yunan Konsolosluğu ile çok yakın ilişki ve iletişim içinde olduğu bilgisi verildiğini söyledi. Ancak Osmanlı yönetimi buna izin vermiyordu. Yunan konsoloslarının pasaport düzenleme ve denetleme dışında hiçbir hakları yoktu ve başka bir müdahaleye izin verilmiyordu. Yunanistan Krallığı'ndan para gönderildiğini çok iyi biliyorlardı. Bunlar mekteplerin ve genel olarak buradaki eğitimin yararına olsaydı iyiydi ama onlar aracılığıyla başka bir amaç güdülürse onları alanlara ceza vereceklerdi. Aslında Yunanistan Krallığı'nın konsoloslarına gönderdiği milyonlardan çok azının vicdani bir şekilde tahsis edildiği bilgisine sahiptiler, büyük meblağların geri kalanı konsoloslar tarafından metropolitlere ve rahiplere danışılarak çalınıyordu. Yunanistan Kavala konsolosunun bir Bulgarı öldürmeleri için bazı suçlulara on Osmanlı lirası ödül vadettiği ortaya çıktı ama cinayeti işledikten sonra parayı vermeyi reddetti¹¹⁹¹.

Başmüfettiş Hilmi Paşa'ya göre Osmanlı yönetimini rahatsız eden Rumlara karşı Bulgarların hareketinin farkı, Rumların bu hareketinin onları zor durumda bırakması ve teşhir etmesiydi. Onun altını çizdiği gibi Selanik'teki kurnaz Bulgar Casus Bay Siopov'un, Bulgarların Makedonya'daki tüm devrimci eyleminin örgütleyicisi ve komutanı olduğunu çok iyi biliyorlardı. Ancak kendisi hakkında resmî bir şikâyetle bulunulmadı ve herkesle arası iyi idi. Genel olarak sonunda yabancılardan etkilenen birkaç Rum, Bulgarlarla aynı şeyi yapmaya başladı. Hilmi Paşa, Rumları seviyordu ve takdir ediyordu, onları buranın en güzel unsuru olarak görüyordu. Ancak ülkenin barışı ve güvenliği için sert olacaktı. Rum isyancılarına ve suçlularına karşı en şiddetli karşılığın verilmesini çoktan emretmişti. Rumların sadece %10'unun rejime karşı zehirlendiğinin

¹¹⁹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1907/(73 numaralı Belgeye bağlı), Yunanistan Konsolosluğu, Konsolos Antonios Sachtouris'ten Yunanistan Dışişleri Bakanlığına, Siroz, Prot. No. 186, 20-5-1907.

¹¹⁹¹ A.y.

gayet iyi farkındaydı. Öte yandan Bulgarların %90'ı zehirlenmişti. Herkesin yolsuz olduğunu söyleyebilecekti. Ancak fark, ikincisinin sağduyu ve beceriyle hareket etmesiydi. Suçlular ve durumun failleri oldukları hâlde tüm Avrupa'yı aldatmayı ve onları mağdur, Rumları da zalimler olarak göstermeyi başarıyorlardı¹¹⁹².

Başmüfettiş Hilmi Paşa üç yıl Makedonya'da Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin oluşturduğu Vilayet-i Selâse'ye başmüfettiş olarak atanmıştı. Makedonya'da var olan tüm devrimci unsurlarla düzen ve barışı sağlamaya çalışmanın ne kadar beyhude olduğunu biliyordu. Padişah döneminin Doğu zihniyetinden kurtulmak ve modern bir Avrupa devleti olmak isteyen Jön (Neo) Türkler grubuna gizlice dâhil olduğu söylendi. Hilmi Paşa, Lampros Koromilas'a Rumlara karşı hiçbir nefreti olmadığını itiraf etmiş göründü. Bununla birlikte çoğu zaman bağdaşmayan şeyleri uzlaştırmayı, ana vatanının çıkarlarına hizmet etmeyi ve Büyük Güçlerin isteklerini yerine getirmeyi amaçlıyordu. Başkonsolos Koromilas, Hilmi Paşa'nın Selanik'teki Avrupa çevrelerini ve İstanbul'daki Bâbîâli çevrelerini üzme pahasına Yunan çıkarlarını zaman zaman korumayı başardığı için teşekkürlerini hak ettiğini kabul etti¹¹⁹³.

Başmüfettiş şunları da ekledi:

“Az iş yapıyorsunuz ve çok gürültü çıkarıyorsunuz. Bulgarlar ise tam tersini yapıyorlar. Konuşkan ve alıcısınız. İşte bu yüzden bugün tüm Avrupa, Yunanistan Krallığı'na karşı çok olumsuz bir tavır aldı. Avrupa kamuoyu hükûmetlere baskı yapıyor, onları Türkiye'ye saldırmaya zorluyor. Ve işte Yunan unsurunu tanımak için elini gırtlığımıza koyan İngiltere, 80 yıl önce özgür bir Yunanistan Krallığı yarattığı için şimdi tövbe ediyor. Bu sebeplerden dolayı size tavsiyede bulunuyorum ve doğru yoldan çıkanların az bir kısmının normal yola dönmesi ve hepimizin tövbe ederek kanunlara riayet etmesi lazımdır.”¹¹⁹⁴

Başmüfettiş, doğru yoldan çıkanlar arasında Selanik Drama ve Karaferye metropolitlerine atıfta bulunmuş görünüyor. Hilmi Paşa, özellikle Drama Metropoliti için Yunan bayrağını bir isyan ve rejimi devirme bayrağı olarak kaldırdığını belirtti. Halkı isyan ettirmek için çevresini dolaşıyordu. Rum gerillaları ve suçlularla gizli anlaşma

¹¹⁹² A.y.

¹¹⁹³ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹¹⁹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1907/Prot. No. 186, 20-5-1907.

yapıyordu ve sadece Bulgarlara yönelik eylemle sınırlı kalmıyordu; Zichni'deki tur sırasında yaptığı gibi Rumları ve hatta Osmanlıları kendilerine karşı kışkırtacak kadar ileri gitti. O ve birkaç başka kişi, Hristiyan nüfusun Osmanlılara karşı azınlıkta olduğunu ve Osmanlıların bütün Hristiyanları bir gecede katledebileceğini unutuyorlardı. Bu nedenle Hilmi Paşa, Drama'da bulunduğu sırada kendisini Drama Metropoliti ile görüşme ihtiyacı içinde buldu ve asla bir daha konuşmayacak gibi onunla konuştu. Yetkililere, kendisiyle daha fazla resmî veya özel ilişkisinin olmamasını ve Drama'dan ayrılmaya çalışması hâlinde onu tutuklayıp hapse göndermelerini emretti. Aynı şeyi Karaferye metropoliti için de emretti ve doğru yoldan çıkan diğer metropolitler için de aynısını emredecekti. "Biz size imtiyazlar verdik ama metropolitler sadece devlet memuru olarak görevlerini yerine getirmezse bunları geri alma hakkımızı saklı tutarız. Rum Patrikhanesi imtiyazlardan yararlanır."¹¹⁹⁵

Selanik Başmüfettişi'nin Drama, Kavala ve Athos Dağı turundan dönüşünde Metropolit başyardımcısı rahip ile yaptığı konuşma hakkında yukarıdaki bilgileri aktaran Siroz Konsolosu Antonios Sachtouris (Siroz Konsolosu 1906-1909), dikkatini Müslüman unsur tarafından gerçekleştirilebilecek katliam tehdidine ve Siroz metropolitine yapılan saldırıya odakladı. Siroz metropolitine karşı savaşın Fransız subaylarla müttefiklerin mareşali tarafından yapıldığını buraya eklemenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Bir yıl önce mareşal, "yurt dışında yaşayan bir Yunan soydaşına" gizlice İstanbul'a yasa dışı işlerde lider olan bir metropoliti rapor edeceğini ifade etti. Aslında onların sona erdiğinden emindi çünkü bilindiği gibi Patrik, Siroz metropolitini kişisel bir düşman olarak görüyordu. Bu nedenle Patrik, Bâbîâlinin Siroz metropolitini görevden alma isteğini derhâl yerine getirmekte acele edecekti. Birkaç gün sonra ilgili karar Siroz metropolitine açıklandı. Bütün bunlar için Siroz Konsolosu K. Gryparis'i sözlü olarak bilgilendirdi. Siroz Konsolosu K. Gryparis, Rum Patrikhanesinin olup bitenler hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini çünkü aslında Siroz metropolitinin çalışmasının kanunlara uygun olduğunu ve o zamana kadar hiçbir yerde yoldan çıkmadığını vurguladı¹¹⁹⁶.

¹¹⁹⁵ A.y.

¹¹⁹⁶ A.y.

Aşağıdaki gibi hareketler, Rum tarafının kamuoyuna yansıyan hareketlerinden, Osmanlı yönetiminin içinde bulunduğu zor durum konusunda Hilmi Paşa'nın haklı olduğunu ispatladı. Mayıs 1907'de Magnezya (Magnisia) (Magnisia) Valisi Paganelis, "Makedonya Komitesi kabahatleri kabul etti ancak aynı hataları tekrarlıyordu." diye yaptığı açıklamada Yunanistan Dışişleri Bakanı'na, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakan herkesi tutuklamaya kararlı olduğunu açıkladı. Ayrıca -iddia ettiği gibi- Paganelis tarafından davayla ilgilenmek üzere gönderilen Kaptan Kolokotronis de bunu kabul etti. Volos'tan geçen herhangi bir gerillayı derhâl tutuklayacağını ve kimsenin saklanamayacağını açıkladı¹¹⁹⁷.

1 Haziran 1907'de Sadrazam, Rum gerilla birliğinin faaliyetlerine karıştığı için Koromilas'ı suçladı. Başmüfettiş ve Selanik Valisi'nden, Koromilas'ın Selanik'e dönüşünden bu yana Rum halkının moralinin yükseldiğini belirten telgrafları okudu ve Yunan Konsolosluk yetkililerinin başkanları, Rum birliğinin daha fazla eylemi konusunda onunla anlaştılar.

Sadrazam, Koromilas'ın Selanik'ten çıkarılmasını istedi. Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Ioannis Gryparis tüm iddiaları yalanladı. Sadrazam'a "Elimizi bırakın, Yunan gerilla birliğini serbest bırakın, Bulgar gerilla birliğini ne kadar etkili bir şekilde takip edeceğimizi göreceksiniz." diye söyledi¹¹⁹⁸. 1907'de konsoloslar, Rum çeteleri, Rumeli'de Rumlarla Bulgarlar arasında devam eden mücadeleler ve Selanik mahalli memurlarının Koromilas hakkındaki şikâyetleri konularında Atina Sefiri, Yunan Başvekili Georgios Theotokis ile görüştü¹¹⁹⁹.

Selanik Başkonsolosu'nun yoğun eylemi, özellikle Bulgaristan Makedonya Sofya Komitesini rahatsız etti. Haziran 1907'nin başında Yunanistan Dışişleri Bakanlığı; Selanik'teki Konsolosluğa, Bulgaristan Makedonya Sofya Komitesinin çeşitli yerlerde yaşayan üyelere yazdığı bir mektubun, Komitenin Makedonya'daki Yunanistan Selanik

¹¹⁹⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/ST/(2176 ve 2470 numaralı Belgelere bağlı, Dışişleri Bakanlığı'ndan Magnesia Valisi'ne, 15-6-1907), Magnesia Valisi Paganelis'ten Dışişleri Bakanlığına, Volos, Prot. No.-, 31-5-1907.

¹¹⁹⁸ BOA., HR. SYS., nr. 17/397, 29 Haziran 1907. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/A, Prot. No. 479, İstanbul, Gryparis'ten Skouzes'e, 1-6-1907.

¹¹⁹⁹ BOA., HR. SYS., nr. 17/397, 29 Haziran 1907.

Başkonsolos Lampros Koromilas’a suikast düzenlemeye karar verdiğini gösterdiğini bildirdi. Birkaç gün sonra Yunanistan İstanbul Büyükelçisi Ioannis Gryparis de Romanya propagandası destekçileri ile Bulgar komitesi arasında yapılan istişareler sonrasında suikast girişimi planını doğrulamış göründü. Haberi Büyük Güçlere ve İstanbul Kraliyet Elçiliğine duyurdu ve burada hemen harekete geçmesini Bâbıâliye tavsiye etti. Ayrıca Bulgaristan Komitesi tarafından Selanik’te tüm kuvvetlerin konsoloslarına karşı bir saldırı planlandığı bilgisi de vardı¹²⁰⁰.

Ancak Yunanistan Krallığı millî mücadelesinin Makedonya’da yürütülmesi için Yunanistan Hükûmetinin bilgisi dâhilinde görevlendirilen Yunan Makedonya Komitesi şikâyeti de eksik kalmadı. Haziran 1907’de Yunan Makedonya Komitesi, Makedonya mücadelesinin gevşetilmesini kınadı. Negavan (Negavani) ve Rogovo (Ragovo) felaketleri ana sonuçlar arasındaydı. Makedonya Komitesinin talepleri daha büyük felaketlerin yaşanmaması içindi ve Manastır, Selanik ve Siroz’u ilgilendiriyordu. Manastır için çok büyük paralara ihtiyaç vardı. Hâlâ belki yüz adama, beş yüz silaha ve yirmi rahibe ihtiyaçları vardı. Çeşitli merkezlerde casuslar olarak eylemleri ve eğitimleri için gerekli ihtiyaçları sağlamak üzere hem erkekleri hem de kadınları göndermek gerekiyordu. Acentelere kendilerini Osmanlı Devleti’nin tebaası olarak tanıtmaları için gerekli belgelerin verilmesi şarttı. Öğretmenlerin derhâl gönderilmesi lazımdı. Bu şekilde Rum unsuru moral olarak da güçlendirilecekti. Haberciler ve muhafızlar ağı o bölümde çalışmasaydı hem geçmişte hem de gelecekte her türlü çabası boşa gidecekti. Selanik ve Siroz bölgesi için rahiplerin gönderilmesi gerekiyordu. Ayrıca geri döneni oradan değiştirmek için uygun bir subayın Siroz merkezine acilen yerleştirilmesini düşünüyordu. Daha kolay iletişim için Halkidiki Yarımadası’nda özel bir hizmetin örgütlenmesini tavsiye etti. Merkez Manastırın konumunu hafifletmek için Trikala’daki merkezin yönetiminde olacak ve organize edileceklerle ve onlara gerekli parayı sağlayacaklara komşu bölümlerin Yunan sınırlarına ayrılmasını önerdi¹²⁰¹.

¹²⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/B/Telgraf, Dışişleri Bakanlığından Selanik Konsolosluğına, Atina, Prot. No.-, 2/15-6-1907.

¹²⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/D/Selanik, Prot. No.-, 13-6-1907.

Yunanistan Makedonya Komisyonu daha sonra mevcut durumdan herhangi bir sorumluluk taşımadığını açıkladı. Sadece sürekli faaliyet ve sistematik metodik çalışma ile riskler önlenebilecekti. “Makedonyacılığın” zorlukları ve olumsuz koşulları altında gerçekleşen mücadele, ancak o zaman, en azından anomaliler ve zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmayacağı zaman başarılı olma şansı bulabilecekti. Ne yazık ki mücadelenin genel gidişatında bu teşkilatla, bu hizmet altında her gün ona zorluklar çıkıyordu. Sebepler esas olarak aşağıdaki şekilde tespit ediliyordu: a) Gerekli fonların ödenmesi için tekrarlanan taleplerin ardından yavaşlık ve düzensizlik. Bu durum birçok engel oluşturuyordu ve Makedonya Komitesi tarafından alınan kararların ve Yunanistan Hükûmeti tarafından onaylanan tedbirlerin uygulanmasını zorlaştırıyordu. b) Makedonya Komitesine yakın kişi ve kurumlara bağlı subayların geçici olarak nakledilmesi. c) Makedonya merkezlerinden Merkez Komitesine yapılan yazışma ve haberlerin gözlenen ihmali. Sonuç olarak Makedonya Komisyonu yaşananların birçoğunu en son ve hatta gazetelerden öğreniyordu. Makedonya Komitesi bu nedenle Yunanistan Hükûmetinden tavsiyelerini dikkate almasını ve bunları bir an önce uygulamasını istedi. Aksi takdirde Yunanistan Hükûmetinin açıkça her türlü sorumluluğu üstlenmesi gerekecekti. Makedonya Komisyonu, Yunanistan Hükûmetinden tavsiyelerini dinlemesini istedi çünkü aksi takdirde ve Makedonya mücadelesinin en ciddi ve kritik anı göz önüne alındığında istifa etmek zorunda kalacak ve bu yüzden Yunanistan Hükûmeti onu değiştirmek zorunda kalacaktı¹²⁰².

Temmuz 1907’de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Selanik Başkonsolosluğundan 1907’nin ilk yarısında Bulgarların faaliyetinin azaldığı bilgisini aldı. Selanik vilayetinde yirmi iki Rum öldürüldü, 1906’nın ilk yarısında öldürülen Rumların sayısı kırk yedi idi. Bu, Rum tarafının eylemleri ve Osmanlı yetkililerinin önlemlerinin daha iyi performans gösterdiği şeklinde açıklandı. Bu önlemler sayesinde çeşitli küçük çeteler imha edildi. Osmanlı yetkililerine çok sayıda küçük Bulgar çetesinin hazırlandığı, Makedonya’ya gitmek istedikleri, Bulgarların Selanik’te darbe hazırlığı yaptıkları ve Rum köylerine saldırı planladıkları bilgisi verildi. Bu bilgilerle Osmanlı yetkilileri, milliyeti ne olursa

¹²⁰² A.y.

olsun çetelerin peşine düştü. Bulgarlar, ele geçirdikleri toprakları terk etmiyorlardı ancak yerel çetelerin yok edilmesine rağmen ele geçirdikleri toprakları korumak için yenilerinin eklenmesiyle sayıları artıyordu. Ancak sonunda Bulgarlar, ana kaleleri olan ve tamamen Osmanlı ordusu tarafından işgal edilen Yenice-i Vardar Gölü'nü kaybettiler. Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris'e göre Yunan birliği da buna katkıda bulundu¹²⁰³.

Selanik taşrasında bunlar olurken Selanik şehrindeki Konsolosluk, Yunanistan Dışişleri Bakanlığına gizli bir protokol ile Haziran ortasından itibaren Selanik'teki polisin zaman zaman Başkonsolosluktan ayrılan köylüleri tutukladığının bilindiği gerçeğine atıfta bulundu. Başkonsolosluk, Osmanlı polisinin bu tavrının amacının son yıllarda Osmanlı Rum tebaasından çok sayıda ziyaretçiye sindirmek ve azaltmak olduğunu belirtti. O yerde Yunan konsolosluklarının millî faaliyetinin merkezi olduğu inancı doğduğundan Türkler onları her zaman olumsuz gördü. Osmanlı polisinin tutuklamaları, Konsolosluktan hemen çıktıklarında değil biraz daha uzakta, Konsolosluğa yakın başka bir sokakta yapıyordu. Ancak bu tutuklamalar hakaret edici olmaya devam ediyordu¹²⁰⁴.

Bir gün Başkonsolos Lampros Koromilas, Başkonsolosluğun tercümanlarından birini polis müdürüne protesto için gönderdi. Aldığı cevap, o günlerde Bulgarların konsoloslara saldırmak niyetinde olduklarına dair yayılan söylentiler sonucunda yetkililerin, bazı ihtiyati tedbirler almayı ve şüphelilerin genel olarak çeşitli konsolosluklara gözetimsiz girmelerine izin vermemeyi uygun gördükleri şeklindeydi. Ancak yetkililerin gerçek amacının bu şekilde gizlenmesi geçiciydi. Çünkü birkaç gün sonra gözaltına alınanların polis tarafından gözaltı merkezine götürüldükleri ve Yunan Konsolosluğunda ne istedikleriyle ilgili sorguya tâbi tutuldukları öğrenildi. Sonunda onlara Konsolosluğu ziyaret etmeyi bırakmaları yönünde güçlü bir tavsiyede bulunuldu çünkü aksi takdirde sıkıntı yaşayacaklardı. Bu, Yunanistan Selanik Başkonsolosu tarafından polisin ceza kanunundaki yeni madde uyarınca keyfî bir uygulama olarak

¹²⁰³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/Z/Selanik Başkonsolosu Kontogouris'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. a.a., 21-7-1907.

¹²⁰⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1907/AAK/B/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına, A. Bölüm, Selanik, Prot. No. 565, 1-8-1907.

nitelendirildi. Buna göre Yunan Konsolosluğunu ziyaret etmek suç olacak ve ağır şekilde cezalandırılacaktı. Sonuç olarak bu kez Başkonsolos Koromilas'tan temmuz ayı başlarında Hilmi Paşa'ya yazılı olarak yeni protestoların yapılmasına yol açtı. Ancak 6 Temmuz'da Başkonsolos Lampros Koromilas, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğundan Başmüfettiş'in yanıtı gelmeden ayrıldı¹²⁰⁵.

Tedbirin uygulanması Koromilas'ın ayrılmasından sonra bile devam etti. Bir ay boyunca -yani tedbirin uygulandığı 15 Haziran'dan 15 Temmuz'a kadar- bu süre zarfında Başkonsolosluğu ziyaret eden binlerce Osmanlı tebaası ve yüzlerce köylü arasından on dört köylü tutuklandı. Ancak bu, olayın yayılması için yeterliydi ve Rum köylülerinin, özellikle de Slavca konuşanların Konsolosluktaki hareketlerinde önemli bir seyreilmeye neden oldu¹²⁰⁶. 13 Haziran 1907'de Koromilas Konsolosluktan kaldırılmadığı takdirde Bâbîâlîce de kati bir tedbir alınacağı Yunan Meclisine tebliği edildi¹²⁰⁷. İlgili bir bibliyografyada Eylül 1907'de Bulgarların uygun eylemleri ve ilgili elçiliklerin, özellikle İstanbul'daki Rus Elçiliğinin ortak eyleminden sonra Sadrazam, Yunanistan Hükûmetinden Başkonsolos Koromilas'ın Makedonya'dan ayrılmasını talep etti. Böylece Yunanistan Hükûmeti Koromilas'ı Washington Büyükelçisi olarak atadı¹²⁰⁸, Başkonsolos Koromilas Haziran ayından itibaren ayrıldı.

Yunan Başmüfettiş Bountonas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığının telgrafla bildirdiği gibi 15 Temmuz'da tutuklandı. Görünen o ki kendisi Dışişleri Bakanlığına dair itirafta bulundu, Türkler bunda kendi bakış açılarına göre kesinlikle haksız değillerdi. Uzun bir süre önce kimliği belirsiz bir hain onlara Bountonas'ın Metropol Kilisesi çalışanı olmadığından ve dolayısıyla halkın önüne çıkma hakkına sahip olmadığından şikâyet etti. Metropolit tarafından da atanmamıştı ancak atandığı ve maaşını aldığı ve ofislerinin daimî olarak bulunduğu Yunan Konsolosluğunun bir çalışanıydı. Bountonas bu nedenle Valiliğe çağrıldı ve yukarıdakiler soruldu. Ve sonra bu haberi yalanlayarak hemen ondan kurtuldu.

¹²⁰⁵ A.y.

¹²⁰⁶ A.y.

¹²⁰⁷ BOA., BEO., nr. 3077/230739, 02 Ca 1325 (13 Haziran 1907).

¹²⁰⁸ Laourdas, "Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908".

Konsolosluğu sık sık ziyaret etmesini, Konsolosluk yetkilileriyle olan kişisel ilişkilerine bağladı. Ancak bu, Metropol Kilisesinin bir çalışanı olduğu için aslında Metropol Kilisesinde Piskoposlukta çalıştığı tavsiyesi üzerine yapıldı. O zaman Başkonsolos Lampros Koromilas Selanik Metropoliti'nden Bountonas'a Yunan Başmüfettişlik ofislerinin yerleştirilmesi için Metropol Kilisesi bahçesinde bir oda kurulana kadar Metropol Kilisesinde geçici olarak bir oda vermesini istedi. Ancak müfettişlik kurumuna her zaman karşı olan Selanik Metropoliti, Bountonas'ın Makedonya'da geçici konaklama sağlamasına izin vermek istemedi. Bunun için çeşitli gerekçeler öne sürerek talebini dinlemedi ve bu nedenle Bountonas zorunlu olarak Konsolosluğa gitmeye devam ediyordu. Köylülerin tutuklanması başlayınca ve Başkonsolosluğun daha sıkı denetlendiğini görünce Yunan Başmüfettişi'ne bir ev kiralayıp ofisini oraya taşımasını emretti. Bountonas bir ev aramaya başladı ve birkaç gün sonra ofisini taşıyabilirdi ancak yetkililer onun her sabah ve öğleden sonra Başkonsolosluğa geldiğini ve her gün yedi veya sekiz saat boyunca orada sürekli kaldığını bildikleri için gösterdikleri sabırlarını kaybettiler ve onu tutukladılar. Başkonsolos'a göre 24 saat polis tarafından gözaltında tutulması, muhtemelen ona gözdağı vermek veya Bountonas'ın görevlerinden farklı eylemlere karıştığına dair şüpheden kaynaklanıyordu. Başmüfettiş Bountonas, Metropolit'in müdahalesiyle ertesi gün gözaltından serbest bırakıldı. Metropolit, onu Metropol Kilisesinde kabul etmeye ve oda inşa etmeyi kabul etmeye zorlandı¹²⁰⁹.

Ertesi gün Başkonsolos, Yunan Başmüfettiş Bountonas'ın tutuklanmasını değil aynı gün iki köylünün yeniden tutuklanmasını protesto etmek için Vali'ye gitti. Bu tedbir, Konsolosluğun prestijini zedeliyordu ve Yunan Konsolosluğunun -diğer tüm devletlerin konsoloslukları gibi- milliyeti ve vatandaşlığı ne olursa olsun tüm dünyayı özgürce kabul etme hakkına sahip olduğu ilkesinin tanınmasını talep etti. Vali onu sıcak bir şekilde karşıladı ve itirazlarını dinledikten sonra başta haklı olduğunu ancak ne yazık ki sonunda durumun o kadar kötüleştiğini ve Bâbiâlinin bazı önlemler almayı gerekli gördüğünü söyledi. Durum iyi olsaydı o önlemleri almayacaklardı. Konsolosluğun prestijine gelince,

¹²⁰⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1907/AAK/B/Prot. No. 565, 1-8-1907.

iddiasının etkilenmemesi doğruydu ama Konsolosluğun bunu da halletmesi gerekecekti. Başmüfettiş’e bu ifadeyle ne demek istediğini sordu çünkü Başkonsolos, Başkonsolos’un prestijini umursamadığı yönünde bir kanaat oluşturmalarına hiçbir zaman fırsat vermediğini vurguladı. Devam etti:

“Sürekli bizi suçlayarak yaptığınız şey çok kolay. Sizi haklı olmadığınıza ikna etmeyi birçok kez denedim. Ama bir an için kabul edeyim ki bir zamanlar yanlış anlamalar için vesileler vardı, bu da sizi bu hatalı görüşü oluşturmaya yöneltti. O zamandan beri bu sebeplerin ortadan kaldırılması için hiçbir çaba gösterilmediğini kim söylüyor? Ne istediğinizi hiç anlamıyorum. Yanlış anlamaların nedenleri var, başta siz kendinizsiniz. Onlar yok artık, siz yine aynısınız. Açık konuşalım. Hükümetimin sizin isteklerinizle örtüşen talimatlarını sadakatle takip etme niyetimin samimiyetine dair her türlü garantiyi, her türlü kanıtı vermeye hazırım. Davranışlarımı izleyeceğinizi ve anlayacağınızı bana kim söyleyebilir? Gerçekten inanmamaya başladım çünkü sizi ön yargılı görüyorum ve ne istediğinizi bilmiyorum. Size ne zaman en ufak bir sebep verdim? Ve eğer size vermediysem o zaman neden polise, sırf benimle temasa geçtiler diye düşman olmak için masum insanları tutuklamasını emrediyorsunuz?”

Vali:

“Kişisel olarak size karşı hiçbir şikâyetim yok ama Konsoloslukta Komiteyi yöneten yetkililer bulunduğundan, samimi bir şekilde bir barış ve iyi niyet politikası izlemek istediğinize ikna olmayacağım. Kaldıkları sürece, güvenemem...”

Başkonsolos şaşkınlıkla sordu: “Hangi yetkililer?..” görünüyör ki Vali bu sözden hemen pişman olmuştu: “Bu konuda konuşmayalım. Konuşmanın konusunu değiştirelim.” dedi.

Başkonsolos sordu:

“Neden? Söylediklerinize inanmamanızı istiyorum. Kime yetkili diyorsunuz anlamıyorum. Yunanistan Krallığı’ndan gelen tüm Rumları memur olarak görüyor musunuz? Gerçek şu ki biz de aynısını Bulgarlar ve Romanyalılar için yapıyoruz. Ama muhtemelen biz de sizin kadar yanılıyoruz. Bulgar teşkilatının gün boyunca iki memuru olduğunu duydum, Lefterov ve bir diğer. Ama aynı zamanda Romanya Lisesinin yeni müdürünün bir subay olduğunu da duydum. Öyleyse insan her duyduğuna inanmalı mı?”

Vali bunların hiçbirine cevap vermedi ancak Başkonsolos onun kurnaz iftirasından Vali’nin sözlerinin anlamını anladığını fark etti. Tutuklamalar konusunda birkaç fikir alışverişinde bulunduktan sonra tedbiri kaldırmasını ve sabah saat 9’da karakolundan bir koltuk olarak Konsolosluğun köşesine yerleştiren ve trafiğin durduğu akşam saat 9’a kadar

orada oturan polisi Konsolosluktan uzaklaştırmasını istedi. Vali ona “mümkün olanı” -her zamanki ifadesi, özellikle bu sefer Koromilas’a her zamankinden daha belirsiz görünüyordu- yapacağına söz verdi. Ama Yunan Başkonsolosu yanıldı çünkü ertesi gün, 16 Temmuz’dan 1 Ağustos’a kadar yani 15 tam gün boyunca hiçbir köylü tutuklanmadı ve nöbetçi polis nadiren ve muhtemelen tipik olarak zaman zaman ortaya çıkıyordu, çoğu zaman bir gün boyunca yoktu. Ancak cesaretlenen köylüler giderek artan sayıda yeniden gelmeye başladılar ve dolayısıyla yetkililerin son iki haftadır Başkonsolosluğu ziyaret edenlere yönelik kusursuz davranışları muhtemelen uzun sürmeyecekti¹²¹⁰.

1907 yılı için Yunan millî mücadelesine ilişkin Selanik bölgesindeki durum, Selanik Başkonsolosluğundan Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris tarafından hoş olarak değerlendirildi. Gevgeli kazası için Selanik Konsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris, benzer bir siyasi toprak kurtarma ve konumlarını iyileştirme eğilimine dikkat çekti. Filippos Kontogouris’in duyurmaktan mutluluk duyduğu bir diğer daire de Ustrumca bölgesiydi¹²¹¹.

Langaza bölgesi kesinlikle Helenleşmeye doğru ilerliyordu. Langaza, Sochos ve Vyssokas mektepleri geliyordu. Balaftsi’de bir Bulgar ailesi kaldı. Ligkovani’deki (Xylopoli) kendi cemaatleri her türlü tehlikeye karşı güvendeydi. İçinde var olan Bulgar cemaati aracılığıyla bu tür birkaç kişi ortaya çıktı ancak daha fazlasını ortaya çıkarmamaya özen gösterdiler. Sonunda yıllardır Şizmatik olan Zarovi’de, bazıları nihayet köylerinde küçük Bulgar çetelerinin varlığına rağmen Rumlara doğru yönelmeye başladılar¹²¹².

Halkidiki birçok çabayla sonunda her suç unsurundan kurtuldu. Böylece kendi askerî birlikleri artık soyguncuların peşinde koşmak zorunda kalmayacaktı. Şu andan itibaren yabancı diller konuşulan bölgede kendi taleplerinden herhangi birine yardımcı olabilmek için ezeli anlaşmazlıklarını unutarak yalnızca birbirleriyle yakından bağlantılı olmak isteyen köylerin örgütlenmesine zaman ayrılacaktı. İyi organize edilmiş Halkidiki,

¹²¹⁰ A.y.

¹²¹¹ Age., (1 numaralı Belgeye bağlı), Yunanistan Selanik Başkonsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına, A. Bölüm, Selanik, Prot. No. 811, 12-11-1907.

¹²¹² A.y.

onlara gerçekten de değerli hizmetler sağlayabilecekti. Onlara sadece adam vermek değil, aynı zamanda Siroz bölgesinde faaliyet gösteren kendi askerî birliklerinin güvenli bir sığınağı ve kalesi olarak hizmet etmek de mümkündü. O güne kadar onlara sadece silah ve mühimmatın kaldırılması ve Rum birliklerinin geçişi konusunda yardım etmişti¹²¹³.

Ancak Selanik Konsolos Yardımcısı Filippus Kontogouris, yakın gelecekte Selanik vilayetindeki Yunanca konuşulan diğer iki bölge, Rûmlık (Kampania) ve Olympus bölgesinin Katerin bölgesi tarafından sağlanan bu hizmetleri sağlayacak kadar ileri gideceğini umuyordu. Yaniça Gölü'nün güneydoğusunda yer alan ve Bulgarca konuşulan bölgenin hemen sınırındaki bu bölümlerden ilki, mücadele uğruna birçok fedakârlık yaşadı ve hâlâ da çekiyordu. Yaniça Gölü, çevredeki tüm bölgeler için kendi askerî birliklerinin kalıcı bir üssü olarak hizmet ederken Rûmlık'ın Yunanca konuşan köyleri, özellikle sık sık risk alıp onları isteyerek besliyordu. Askerî birliğin tüm ihtiyaçları, yiyecek ve diğer ihtiyaçların yanı sıra birliğe özel haberciler ve rehberler sağlayan Rûmlık'ın yardımı ile karşılanıyordu. Bulgarlar tarafından Yenice-i Vardar Gölü'nden kovulduktan sonra ordu ve kendi birlikleri tarafından kulübelerini terk etmeye zorlandılar. Yine Rûmlık'ta ağırlandılar ve Göl'ün doğusundaki Ortodoks Bulgarca konuşan köyleri kontrol altına almak ve güçlendirmek için varlığı gerekli görülen bazı kısımları hâlâ ağırlanıyordu. Rûmlık köylerinin maruz kaldığı günlük tehlikeler çok büyüktü çünkü onlar hep ovada kalıyorlardı¹²¹⁴.

Ama aynı zamanda Olympus-Katerin bölgesi de sonunda şartlara göre organize olmayı ve genel eylemi isteyerek takip etmeyi başardı. Bunu yapmak için iki bölücü etkenin kaybolması gerekiyordu: bölgeyi uzun süredir perişan eden Romanyalılık ve soygun. Her ikisinin de uzun zaman alan arayışı, Aliakmonas Nehri'nden (İnce Karasu Nehri) Olympus'a kadar bir Romanyalı ve bir soyguncunun neredeyse tüm izlerinin kaybolması gibi hoş bir sonuçla sonuçlandı. Bugün bölgenin hiçbir yerinde bir Romanya mektebi faaliyet göstermiyordu, Rumenlik iddia eden sadece iki kişi kaldı, Katerini'deki Mparmpagianni kardeşler, her ikisi de Romanya propagandası tarafından rüşvetle satın

¹²¹³ A.y.

¹²¹⁴ A.y.

alınmışlardı. Romanya Mektebinin 1905'te yüz elli, 1906'da yirmi öğrencisi olduğu hesaba katılırsa mutlu olunması gerekiyordu¹²¹⁵.

Yunanistan Selanik Başkonsolos Yardımcısı Filippos Kontogouris'in atıfta bulunduğu kendi bölgelerinin son bölümü, Selanik'in çevre bölümüydü. Bulgarca konuşan Asvestichorio (Keretskioi) ve Aivati köyleri, kesinlikle Helenleşmeye ve Yunan diline doğru yürürken, Bulgarca konuşan topluluklar da komşu Bulgar topluluklarına kendi topluluklarını (Gradobor, Neochorouda, vb. gibi karma köylerde) empoze etmeyi başardılar. Rumca konuşan köyler (Valtzia/Valtza, Dremiglava, vb.) zaten bu bölgedeki yabancı dilli toplulukların devam eden mücadelesiyle yakından bağlantılıydı ve gönüllü hizmetler sunuyordu¹²¹⁶.

Sonunda Selanik şehrinde millî güçlerinin sistematik bir organizasyonu bir yıl önce gerçekleşmeye başladı. Şehrin iyi unsurlarından oluşan ve buradaki eylemi ve Bulgar ve Romanyalıların eylemlerini izleyen yerel bir komite, son yıllarda sayısız Bulgar yerleşimine karşı güçlerinin artması için başarıyla mücadele ediyordu. Geçen yıl Bulgarlara karşı ilan edilen şiddetli bir ekonomik savaş, uyarılar, tehditler ve bazen de dayak yoluyla iç kısımdaki Bulgarca konuşan Rum köylülere dayatmalar yapıldı. Kısaca Selanik ilindeki mevcut durum böyle idi¹²¹⁷.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Yardımcısı Filippos Kontogouris, 1906'da Yunanistan Dışişleri Bakanlığının ilgili bir emrini takiben, departmanının bir raporunu derlemeye başlamıştı. Ancak yılın ilk aylarında biriken çok iş nedeniyle Başkonsolos Lampros Koromilas'ın gelişinden önce onu tamamlayamadı ve gönderemedi. Bununla birlikte hızlı bir şekilde toplanabilecek birkaç tane kalıyordu. Kontogouris'in iddia ettiği gibi Koromilas, raporu incelemeyi imza atmak istemedi. Bu yüzden bölümleri okumaya ve düzeltmeye başladı. O andan itibaren rapor onun oldu ve Kontogouris, raporu sunmamaktan sorumlu olmaktan çıktı. Aslında Koromilas temmuz ortasında tekrar ayrıldığında durum değişmişti. Böylece yine Selanik şubesinde başkâtipler ve

¹²¹⁵ A.y.

¹²¹⁶ Age., Prot. No. 811, 12-11-1907.

¹²¹⁷ A.y.

Başkonsolosluk sekreteri ile iş birliği içinde, sadece 1906'da olup bitenler hakkında değil, 1905'ten önceki döneme de bakarak genel bir rapor hazırlamaya başladılar. O zamana kadar yapılanları ayrıntılı olarak anlatmak ve her bölgede kaydedilen ilerlemeyi vurgulamak istediler. Son yıllarda genel olarak ulusal çalışmaları hakkında yargılar ve Bay Chalkiopoulos tarafından hâlihazırda hazırlanmakta olan açıklayıcı tablolar eşliğinde bu raporu, on gün sonra sunabileceğini tahmin ediyordu. Ancak Koromilas, Yunanistan Dışişleri Bakanlığından Selanik'te yaratılan ciddi durumu sistematik olarak gizlediği için suçlamalar alır almaz, ilgili raporu sunmakta acele etti. O, gerçek durumu Yunanistan Dışişleri Bakanlığına bildirdi, böylece en azından değerli iş birlikçileri Antoniou, Zois ve Ioannidis'in paha biçilmez çalışmaları etkilenmeyecekti. Kendi bölümlerinin bu keyifli durumu her şeyden önce onlara bağlıydı. Kontogouris, Koromilas'ın Selanik Konsolosluğundan ayrılmasından beş ay sonra, Yunanistan Dışişleri Bakanlığında tüm bu ihmalleri nedeniyle şikayetler aldı. Kontogouris'in açıkladığı gibi, mevcut durumdan kaynaklanan gerçekler hakkındaki yargılarını aktaramamasının nedeni, çok sayıda resmi çalışmadan kaynaklanıyordu. Ancak, suçlu olduğunu ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın haklı olarak gücendiğini kabul ederek, canı gönülden kabul ettiği sorumluluğunu azaltmak istemedi. 23 Kasım 1907'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Selanik Konsolosluğunun, ulusal hareketin gelişmesiyle ilgili kayıpları Dışişleri Bakanlığında bildirmediğinden şikâyet etti. Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın bilgi isteyen belgeleri ve telgrafları yanıtsız kalıyordu¹²¹⁸.

Takiple ilgili olarak 28 Kasım 1907'de Kontougouris, Yunanistan Dışişleri Bakanı'na Atina'daki Bulgar Diplomatik Temsilcisi Toses'in Selanik, Manastır, Üsküp ve Siroz'u gezdiğini bildirdi. Gezisinin amacı, Bulgar komitelerinin ve çetelerinin faaliyetlerini birleştirmek ve onları doğrudan ticari casusların yönetimine sokmak için önlemler almaktı. Komitelerin keyfiliği, aralarındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar, Yunanistan Hükûmeti tarafından Bulgar planının ilerlemesinin geçici olarak durdurulmasının nedeni olarak değerlendirildi. Toses durumdan ümidini kesti. Ona göre eğer tüm operasyonların yönetimi Bulgar Hükûmetine emanet edilmiş olsaydı bu

¹²¹⁸ Age., Dışişleri Bakanlığında Selanik'e, Prot. No. 5131, Tarihsiz.

Hükûmet muhtemelen Makedonya'daki Bulgar planını çeşitli Makedonya komitelerinin operasyonlarından çok daha fazla teşvik edebilecekti¹²¹⁹.

3.2 Jön Türk Dönemi'nde Makedonya Mücadelesi

Osmanlı yönetiminin Selanik vilayetinde ve genel olarak Makedonya'da Rumlarla ilişkilerinde Jön Türk Devrimi'nden kısa bir süre öncesine kadar hâkim görünen durum şu şekilde yansıtılabilir: Rumlar ve Bulgarlar arasındaki rekabet ve ilişkiler söz konusu olduğunda hiçbir ilerleme kaydedilmiyordu. Ortodoks Kilisesinin temsilcileri, yalnızca Şizmatiklere değil aynı zamanda resmî olarak Ortodoks Kilisesinden vazgeçmeden herhangi bir nedenle Şizmatiklerle ilişki kuranlara da “ambargo” ilan ederek katı bir politika sergiliyorlardı. Haziran 1911'de Azize Triada Kilise bölgesinde yaşayan bir kadının vakası bu açıdan tipik bir örnekti. Kadın, Selanik Metropoliti'ne seslenerek söz konusu Kilisenin papazı Peder Aristotelis'in neden bir çocuğu vaftiz etmesine izin vermediğini sordu. Kendisi Rum ve kocası Bulgar'dı ve ona bunu açıklaması için yalvarıyordu. Kadının talebi Azize Triada Kilisesine havale edildi. Azize Triada Kilisesinden gelen Rahib'in kendisine karşı açılan davayla ilgili cevabı, Chrysi Vasileiou'nun vaftiz annesi olmasına izin vermemesinin nedeninin, onun Yunan olmasına rağmen yine de Şizmatik ile evlenmesi ve onların bilgisi dışında çocuklarını Doğu Ortodoks Kilisesinde vaftiz etmesiydi. Rahip, kocasını kibarca ve terbiyeli bir şekilde dönüştürmeye çalıştı ama başaramadı. Karısı da açıkça Şizma'ya döndü ve Şizma rahibini gizlice kabul ediyordu. Komşuları tarafından bu konuda bilgilendirilen Rahip ikna olmadı ancak kendi gözleriyle kendi evinden çıkan Şizmatik rahibi görünce gizli kutsal aydınlanma ve tüm kutsal ayinler durdu. Ancak kadın, Azize Triada Kilisesinin rahibinin aylık aydınlatmanın kutsal hizmetini yerine getirmek için evlerine gitmeyi bıraktığını iddia etti. “Bu da gerçeği çarpıtıyordu çünkü rahiplerin bir Hristiyan'ı asla dışlamaması gerekiyordu¹²²⁰.”

¹²¹⁹ Age., Selanik Başkonsolosu Kontogouris'ten Dışişleri Bakanlığına, Prot. No.-, 28-11-1907.

¹²²⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1911/G7I*, nr. 11965/751, 13-6-1911.

Ancak Bulgarların Makedonya'daki önceki yıllardan kalan ve her hâlükârda devam eden eylemlerinin kalıntıları da Selanik Metropolit'i ni çeşitli şekillerde meşgul etmeye devam etti. 31 Ocak 1908'de Manastır'dan gelen ve Kâhya Abdullah'ın oğlu olan Şaban Abdullah, Selanik Metropolit'i Hazretleri Alexandros'a büyük bir saygıyla hitap etti. Babası dört yıl önce Bulgarlar tarafından Pelagonya'daki Brot'ta öldürülmüştü. Babasının trajik ölümünün yanı sıra maddi yıkımın talihsizliğini de yaşadı, çünkü "babasının korkak katilleri, 500 koyundan oluşan tüm malını" da elinden almıştı. Her şeyden mahrum kalarak, hayır işleri ile tanınan Metropolit Hazretlerinden kendisini Selanik'teki hayır işlerinde herhangi bir iş için görevlendirmesini rica etti. Görevlerini şevk ve inançla yerine getirecek ve ona ömür boyu minnettar kalacaktı¹²²¹.

Mart 1908'de Rum Patrikhanesi, Büyük Güçlerin büyükelçilerine yani Fransa Büyükelçisi Konstans'a, Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Pallavicini Marquis'e, Almanya'nın Büyükelçisi Baron Marchall de Bieberstein'e, Rusya Büyükelçisi I. Zenovov'a ve İngiltere Elçisi C. Barclay'a bir mektup göndererek nazik ve adil bir şekilde ilgilerini rica ediyordu. Bunun nedeni, "1906 yılında yaşanan üzücü olayların Bulgaristan ve Doğu Romulya'daki Rum topluluklarında yarattığı son derece üzücü durumun böyle devam etmesi"ydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ndeki Büyük Güçlerin temsilcilerinden, Bâbıâline ilgili bir kapalı muhtıra göndermelerini istedi¹²²².

Sadrazam, Sırbistan kralı ve Sırbistan büyükelçisinden bir Yunan-Sırp ittifakı haberinin kasıtlı bir efsane olduğuna dair güvence almak zorunda kaldı. Yetkililere daha önce her ikisini de takip etmeleri talimatı verilmişti. Aslında Yunan birliğine zulmetmek için yetkililere verilen emirler zaten daha yoğun hâle geldi. "Bâbıâli'nin emirlerinin ... özellikle Rum faaliyeti ve Rum unsuruyla ilgili olduğu dikkat çekiciydi. Gerçekler, Türklerin Rumlara karşı ruh hâllerinin daha da kötüye gittiğini kanıtıyor." diye Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu Sekreteri Efthymios Kanellopoulos, 1 Temmuz

¹²²¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1908/G7kd*, nr. 10561, 31-1-1908.

¹²²² İEP Arş., *Kod A'82*, s. 117, Prot. No. 2136, 10-3-1908, Altı Büyük Güçlerin Büyükelçileri veya Elçi Vekililerine: 1) Fransa Büyükelçisi Mr. Constans, 2) Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Mr. Marki Pallavicini, 3) Almanya Büyükelçisi Mr. Baron Marschall de Bieberstein, 4) İtalya Büyükelçisi Mr. Marki Imperiali, 5) Rusya Büyükelçisi Mr. Zinovov, 6) İngiltere Elçi Vekili Mr. C. Barclay'a.

1908’de Yunanistan Dışışleri Bakanı’na yazdığı bir mektupta belirtti. Bu önlemler şunlardı: Yunan konsolosluklarının gözetimi ve Rumlara karşı aşırı sertlik. Eleftheroupoli metropoliti, Hekim Üsteğmen Dimitrios Sfetsos ve diğerlerine karşı önlemler alındı. Örneğin Ustrumca’daki Ntalıs adlı bir tüccara Osmanlı pasaportu vermeyi reddettiler. O bir casustu ancak bunu kanıtlayacak hiçbir kanıtları yoktu. Ayrıca Hilmi Paşa, yetkili makamlara, vezir onayına rağmen, Osmanlı tebaası Papazoğlu Bey’i, Rum Makedonya Komitesine katıldığından şüphelendikleri için Siroz’daki Konsolosluğun fahri tercümanı olarak tanımamalarını tavsiye etti. Manastır Konsolosluğu çalışanlarının hareketi yasaklandı ve Manastır’da olağanüstü mahkemelerin ayrımcı tavrı görüldü. Atina Bankasının Kavala’daki şubesine de talimat verildi. Rum şirketlerine aşırı yüksek vergilerin ödenmesi emredildi, aksi takdirde cezalar hapis cezasına kadar ulaşacaktı. Selanik Metropol Kilisesi mekteplerinin Yunan müfettişlerinin Selanik vilayetini ziyaret etmeleri ve Yunanistan Krallığı’nın tebaasının Osmanlı Devleti’ne girişi yasaklandı. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu Sekreteri Efthymios Kanellopoulos, 1908’de Yunanistan Dışışleri Bakanlığına Osmanlı yönetiminin ve Başmüfettiş Hilmi Paşa’nın Romanyalıları ve Rumenlik iddia edenlere özel sempati duyduğunu bildirdi. Örneğin Antonios Spanos’un dört çocuğunu kaçıran Rumen çetesini takip etmek için Karaferye’ye askerî bir müfreze göndermeyi reddettiler¹²²³.

Bu durum, Türklerin Rum tarafının aleyhine döndüğünü gösterdi. Türk ruh hâlindeki bu tür dalgalanmaların ve değişikliklerin olması olağan dışı ve şaşırtıcı değildi. Bu olumsuz tavrın daha derindeki nedeninin, Makedonya’daki Yunan birliğinin son zamanlarda yoğunlaştırdığı başarılı harekât olduğunun kabul edilmesi gerekecekti. Ancak o zamana kadar reformların genişletilmesiyle egemenliğinin azaldığını gören Türkiye’nin manevi bir sıkıntı içinde olduğu da kesindi. Bu onu, Sırp veya Bulgar kuvvetleri tarafından kendisine sağlanan güvenceleri kabul etmeye sevk etti ve böylece Rum tarafına karşı olumsuz çalışıyordu. Rumların başarılı hareketi, Rum unsurunun yerel olarak gözlemlenen güçlenmesi kızgınlık ve endişe uyandırıyor¹²²⁴.

¹²²³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Selanik Dışışleri Bakanlığı, Konsolosluğun Yönetici E. Kanellopoulos’tan Dışışleri Bakanı’na, Selanik, Prot. No. 610, 1-7-1908.

¹²²⁴ A.y.

Yunan tarafında 1908 tarihli bir rapora göre Makedonya'daki Rum cemaatinin durumu şu şekilde belirtildi: 1904'ten itibaren ortaya çıkmaya başlayan veriler, 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla sona erdi. Silahlı savunmanın Makedonya'daki etkisi, Yunanistan Bakanlığı tarafından yıllık, aylık ve zaman zaman sunulan raporlarla biliniyordu. Kısacası, Bulgar terörizminin yarattığı felaket döneminde 1904'e kadar Yunan olan her şeyin korunması başarılmıştı. Korku ve cehaletin olduğu yerde zihin canlandı, yerel halkın özgür Yunanistan Krallığı'ndan gelen liderler, hoplitler ve casuslarla iletişimi sayesinde geçmişte neredeyse olmayan bağlar kuruldu. Son olarak önceki dönemde kaybedilenler yavaş yavaş geri kazanılmaya başlandı. Yunanların hissettikleri bu öfke, Helenizmin o yıllarda çok acı çektiği felaketin büyüklüğünü tam olarak takdir etmeyenlerin hayal edebileceği kadar hızlı bir şekilde ortaya çıkmadı. "Ortodoksluk ve Yunan İdeası"nda kalan birkaç yabancı konuşanın meşru ve gayrimeşru her türlü yolu ile fanatizmin uzun ve sistematik bir çabasıyla belirlenen bir durumun etkisiz hâle getirileceğini ummak ne mümkün ne de mantıklıydı. Bu zorluğun üstesinden gelmek o kadar güçtü ki Bulgar enerjisi hâlâ aktifti ve Osmanlı yönetimi Yunan eylemlerini takip etmekten ve müdahale etmekten asla vazgeçmiyordu. Son olarak Ulahça konuşan Rumenlik iddiacılarının bulunduğu Romanya propagandası, yetkililerin tam korumasından yararlanıyordu ve Bulgar harekâtı ile ittifak kurarak, Romanyalıların sayısal gücü ve Romanya eylemlerinin ciddiyeti ile çok orantısız olarak Rum tarafına engeller ve zararlar getiriyordu. Bütün bunlardan dolayı, Rumların ilerlemesi yavaş ama güvenliydi. 1907 sonunda elde edilen sonuçları gözden geçirerek gelecek 1908 yılına sevinç ve umutla bakıyorlardı. Umutlarının kırılmadığını söylemekte haklıydılar. O zamandan beri Rumlar lehine olan olumlu hareket, 1907 yılı boyunca bölgelerin çoğunda devam etti ve güçlendi. 1904'ten beri çok yönlü ve çeşitli Yunan millî çalışmasının meyvelerini verdiği söylenebilirdi. Bulgar liderlerin baskısı ve Bulgar fikri adına vergiler dayanılmazdı. Bulgar örgütünün felç olması ve bölünmesi, ondan duyulan memnuniyetsizlik ve umutların zayıflaması, Yunan millî mücadelesinin başarısına yol açtı¹²²⁵.

¹²²⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

Rum savunmasının başladığı yer burasıydı. 1906 yılına kadar Rum tarafının dikkati, Selanik'teki tüm faaliyetlerini askıya alarak tehlike altındaki kırsal alanlara odaklandı. Selanik'teki eylemin sınırlı kalmasının bir diğer nedeni de Bâbîâlinin ve çevrelerindeki olumsuz Avrupalı casus ve subayların tepkisini çekebilecek olmasıydı. Ama koşullar iyileştikçe 1906 yazında bağımsız olarak ancak Başkonsolosluğun onayı ve Piyade Teğmeni Athanasios Souliotis'in doğrudan yönetimi altında faaliyet gösteren şehrin örgütlenme pozisyonları kuruldu. Athanasios Souliotis, Nikolaidis adı altında şehirdeki sigorta şirketi "Amoivaias" ofisinin müdürü olarak çalışıyordu. Aralarında genç erkeklerin de yer aldığı bu örgüt, kısa sürede etkili aksiyonlar gerçekleştirdi ve sonuçları barizdi. Bulgarlara karşı ticaret savaşı çıktı ve Bulgar işçilerin çalıştırılması yasaklandı. Hatta Selanik'teki eylem çoğu Yunan şirketinin desteğini, tüm Yunan mağazalarına Yunan tabelaları koymanın dayatılmasını, Bulgar operasyonları için bir istihbarat ve casusluk servisinin kurulmasını, aktif aylık makbuzların başlangıcını ve kararlarını uygulamak için bir yürütme organının eğitimini içeriyordu. Son olarak Rumlara karşı suç işleyen hainleri Bulgarları ve Rumenleri defalarca cezalandırmayı ihmal etmediler. Bu son eylem yolunda yetkililerin zulmünü ve düşmanlığını her zaman tüm enerjinin merkezi olarak gördükleri Konsolosluğa çekmemek için her zaman ölçülü ve çekinceli hareket ettiler. Örgütün amacı her türlü ulusal gücü birleştirmek ve güçlendirmek, böylece zaten yerleşik Bulgarların hayatını zorlaştırmak, Selanik'in geleceği için çok tehlikeli Bulgar kolonizasyonunu durdurmaktı. Ancak bu tür çalışmalar zaman alıyordu ve Anayasa'nın ilanı, o sırada daha geniş bir temelde yeniden örgütlenen ve Selanik şehri ve tüm mücadele için çok şey vadeden örgütün çalışmalarının çoğuna son verdi. Tüm bu süre boyunca hiçbir Rum'un Bulgarlardan zarar görmemiş olması dikkat çekiciydi. Mücadelenin ilk kurbanı 22 Şubat 1908'de suikaste uğrayan Başkonsolosluk tercümanı oldu¹²²⁶.

Böylece Rumlar için bu son derece elverişli durum ortadayken 11 Temmuz'daki Jön Türk Hareketi patladı. Rum milliyetçi mücadelesi böylece daha yoğun hâle geldi ve Jön Türk Hareketi'nin ortaya çıkmasından kısa bir süre önce başarıya doğru ilerliyordu.

¹²²⁶ A.y.

Şimdi Jön Türk Hareketi'nin ortaya çıkması ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile bu mücadelenin devam etmesi için hiçbir bahaneye yer kalmadı¹²²⁷.

3.2.1 Jön Türk Hareketi'nin Doğuşu ve II. Meşrutiyet'in İlanı

1908'in ortasından başlayan süreçte Selanik'teki Osmanlı yönetimi ile Rumlar arasındaki ilişkiler, Jön Türk Hareketi ile bağlantılı dönemin siyasi gelişmeleri ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile şekillendi. Jön Türk Hareketi ise Osmanlı Devleti için siyasi ve ekonomik etkileri ile uzun bir ideolojik kimlik krizi döneminin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Osmanlı yönetimi merkezkaç ve ayrılıkçı eğilimlerini daha iyi kontrol edebilmesi ve önleyebilmesi için daha merkezî bir yönetim sistemi politikası uygulamayı seçti. Ekonomik durgunluktan çıkmak ve Büyük Güçlerin baskılarından kurtulmak için ise bilinçli bir ıslahat politikası tercih edildi.

Jön Türkler Dönemi'nden önceki dönem, 1839-1876 yılları arasını kapsayan Tanzimat Dönemi idi. Tanzimat kavramı düzenlemeler anlamına geliyordu¹²²⁸. Tanzimat 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Şerifi ve 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nın reform dönemlerinden oluşmuştu. Tanzimat Dönemi'nden sonra 1876'da Padişah II. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla yeni bir reform dönemi başladı. Bahsedilen üç alt döneminin ortak paydası reformlar ve Büyük Güçler tarafından yapılan baskıydı. Zor bir durumda kalan Osmanlı Devleti Batı ülkelerin tarafsızlığını sağlamak ve sürdürmek için reformların gerçekleştirilmesini en faydalı çözüm gibi seçmek zorunda kaldı¹²²⁹.

Osmanlı toplumunun yeni bir güçlü “üçüncü” sınıfı olarak Jön Türklerin ortaya çıkması Tanzimat reformlarının en büyük başarısını oluşturdu. Asker ve ulema geleneksel sınıflarından farklılaşan bu “elit”, reformlar sürecinde kurulan mekteplerde yeni bir anlayışla yetişti. Jön Türklerin çeşitli fikirleri Osmanlı Devleti'nin yeni ideoloji eğilimlerini oluşturdu. Jön Türklerin başlangıcı Yeni Osmanlılardı. Müslüman

¹²²⁷ A.y.

¹²²⁸ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, çev. Mümtazer Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2012), s. 9.

¹²²⁹ Evripidis Georganopoulos (Ευριπίδης Γεωργανόπουλος), *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914, (To Neotourkiko Kίνημα και οι επιπτώσεις του στον Ελληνισμό του Πόντου 1908-1914) (Jön Türk Hareketi ve Pontus Helenizmine Etkileri 1908-1914)* (Atina: Ekdotikos Oikos Adelfon Kyriakidi (Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη) (Adelfon Kyriakidi Yayınları) 2001), s. 15.

muhalefet grubu olan Yeni Osmanlılar muhafazakâr İslam görüşleriyle yenilik önerilerini birleştiren yeni bir eğilimdi¹²³⁰.

Osmanlı Devleti'nde ilk ideologlar olan Yeni Osmanlılar, memnunsuzlukları yüzünden¹²³¹ Tanzimat reformlarına tepki olarak meydana çıktılar¹²³². Tanzimat reformları çerçevesinde Hristiyanlar ile muhtemel bir eşitlik senaryosu kendi çıkarlarını sabote edecekti. Ekonomik sorunları, Batı ekonomik sızması ve Balkan halkların gösterdikleri irredantizm (kurtarımcılık) hareketi yüzünden Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel muhafazakâr feodal, askerî ve ruhani unsurlar Osmanlı Devleti'nin işlerine Batı'nın karışmasına tepki gösterdiler¹²³³. Yeni Osmanlılar, Tanzimat Dönemi'nin sonlarına doğru (1867-1878 yılları arasında) farklı siyasi fikirleriyle şöhret kazanan bir grup Türk aydınlarıydı. Yeni Osmanlılar edindikleri entelektüel birikimle Aydınlanma düşüncesi ile İslam arasında bir sentez meydana getirmeye çalıştılar. Osmanlı milliyetçiliğini savunan, Montesquieu ve Rousseau gibi Fransız Devrimi'nin kuramcılarını benimseyen ve Osmanlıların ilk anayasasını ve parlamenter sistemini geliştiren devlet adamlarıydı. Tanzimat reformlarını yeterli bulmayan ve demokratik çözümü öngören bürokratik, mükemmeliyetçi bir gruptu. Emsalsiz bir siyasi protesto biçimini temsil ettiler¹²³⁴.

Osmanlı modernleşme hareketi, yönetici elit içindeki dar bir grubun gelgitler yaşamasıyla devam eden bir süreçti. Modernleşme yanlısı yönetici elit, Tanzimat sonrasında kendi içerisinde önemli bölünmelere uğradı. Tanzimat modernleşmesinin eleştirisi olan ve Yeni Osmanlılar hareketi olarak tanımlanan genç yönetici elit adayları, Osmanlı modernleşme hareketi içinde muhalefeti oluşturuyordu. Genel olarak bilinenin aksine Yeni Osmanlılar hareketi homojen bir siyasi grup değildi. Yeni Osmanlıların hareketi içerisinde bulunan yönetici elit adayları bazen birbirleriyle uyuşan fikirlerle bazen de birbirlerine tamamen zıt fikirlerle varlıklarını devam ettirdiler. Yeni Osmanlılar örgütlü, tutarlı ve hedefleri belirlenmiş olan bir grup değildi. Karşılarında Âli Paşa ve

¹²³⁰ Age., s. 18.

¹²³¹ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s. 397.

¹²³² A.y.

¹²³³ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 18.

¹²³⁴ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s. 9.

Fuad Paşa, iktidar tekeli elinde tutuyorlardı. Sadrazamlık ve Dışişleri Bakanlığı ofislerini dönüşümlü olarak paylaşıyorlardı. Böylece kasten yanlış bir politikanın uygulanmasıyla ve oligarşik bir diktatörlüğünün inşa edilmesiyle suçlanıyorlardı. Osmanlı Devleti'nde ilk kez Batılılaşmaya yönelik standartlaştırılmış bir yaklaşım uygulanıyor ve özellikle Türk aydınlarına ait örgütlü bir grup, Osmanlı Hükûmetini eleştirmek için kitle iletişim araçlarını kullanıyordu¹²³⁵. Yeni Osmanlıların ortak özellikleri şunlardı: 1) *Bâb-ı Ali Tercüme Odası*nda çalıştılar. Dolayısıyla çeşitli Avrupa politik sistemleri ve Osmanlı Devleti'nin dış politikasını tanımaya fırsat buldular. 2) Yeni Osmanlılar Osmanlı Devleti'nde tutulan bürokrasi pozisyonları sayesinde Batı'nın bağrında yetişen ve Avrupa medeniyeti için ortak bilgileri olan bir kuşaktı. 3) Osmanlı Devleti'nin parçalanması konusu hakkında endişeleri aynıydı. 4) Yoğun ve tartışılmaz vatanperverlik duygularına rağmen Avrupa'nın siyasi yolunu takip etmekte kendilerinin sorumlu olduklarını düşünüyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin Avrupalılaşması için yapılan reform hareketleri 1876 Türk Anayasası'nın ilanı ile doruk noktasına ulaştırıldı. Ancak az zaman sonra 1877 yılında Padişah II. Abdülhamid tarafından Türk Anayasası'nın yürürlükten kaldırılması ve 1877-1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlaması liberalleşme sürecinin askıya alınmasına ve eski otoriter rejimin yeniden kurulmasına yol açtı. Sarayında tecrit edilmiş gibi görünen Padişah II. Abdülhamid, savaştan sonra tahtını kaybetmekten korkuyordu. Osmanlı Devleti'nde muhalefeti oluşturan rakiplerine karşı saldırdı. Aynı zamanda Padişah, Panslavizm ve Pangermanizm¹²³⁶ politikalarına cevap olarak Panislamizm¹²³⁷ politikasını benimsedi. Bu dönemde Pantürkizm¹²³⁸ de ortaya çıktı. Ancak Pantürkizm Türkler için

¹²³⁵ A.y.

¹²³⁶ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 20.

¹²³⁷ Panislamizm, İslam'ın tüm dünyaya yayılmasını ve ortak bir önderlik altında tüm Müslüman milletlerin birleştirilmesini hedefleyen siyasi eğilimleri öne çıkan dinî bir hareket idi. Bk. Oya Şenyurt, "II. Abdülhamid Döneminde Panislamist Siyasetin Mimaride Oksidentalizm Temsiliyetine Dönüşmesi Üzerine Bir Deneme", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* c. 8, S. 15 (Tunceli 2019), s. 9-32. Münevver Yağmur Erdem Okumuş, "XIX. yüzyıl Oryantalizmi ve Panislamizm", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015). Kemal H. Karpat, *The Politicization of Islam. Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

¹²³⁸ Pantürkizm-Panturanizm ideolojisi "Türk" dünyasının birliğini ve dünya gücü hâline gelmesini arzulayan bir hareket olarak doğdu. Bu ideoloji Osmanlı Devleti'nin kontrolü altında bulunan geniş bölgelerde yaşayan çeşitli halkların kökeni hakkında ırkçı tip teorilere dayandı. Bk. Şükrü M. Hanioglu, "Türkçülük", c. 41 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), s. 551-554.

sadece kültür anlamına geliyordu ve siyasi anlamı yoktu. Özellikle Rusya'daki Türkçe konuşan aydınlar tarafından Pantürkizm fikirleri ifade edildi. Savaşı Rusya kazandıktan sonra Osmanlı Devleti'ne geldiler. Türk tarihini bilen aydınlardı ve aşamalı olarak yeni fikirleriyle Türk milliyetçiliğinin başlangıcını oluşturdular. Başlangıçta, marjinal bir eğilim olarak görüldüğü hâlde sonradan Jön Türkler arasında karşılık buldular¹²³⁹.

Emperyalizm çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde bankalar ve demir yolu inşaatı yoluyla gerçekleştirilen Avrupalıların ekonomik sızması; Padişah II. Abdülhamid'in tahta çıkması, Tanzimat ıslahatlarının kaldırılması ve Panslavizme karşı tepki olarak Panislamizm yayılmasıyla bağlantılıydı¹²⁴⁰. 1875 yılında mali çöküntü¹²⁴¹ meydana geldi ve 1879 yılında İmparatorluk iflas etti. 1881 yılında İdare Meclisinin birleştirilmesiyle uluslararası ekonomik denetleme empoze edildi. Alacaklılar, ülkenin kamu borcunu azaltma çabalarına katılarak devlet gelirlerini toplama hakkını kazandılar. Örneğin damga vergisi, tuz ve tütün tekeli gelirleri, ipekli kumaşlar için öşür vergisi, balıkçılık vergisi, alkollü içecekler vergisi ve Doğu Rumeli'nin ödediği yıllık vergi bu kapsamdaydı. Herhâlde Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarının yıkımı ve kapitülasyonların iyice artmasından bahsedildiği söylenebilirdi¹²⁴². Jön Türklerin iki eğilimi çerçevesinde yeni gruplar ortaya çıktı. Tüm Jön Türk gruplarının esas itibarıyla ortak düşüncesi, Padişah'ın

¹²³⁹ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 21.

¹²⁴⁰ Spuridon Sfetas (Σπυρίδων Σφέτας), *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918* (Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία Από την Οθωμανική Κατάκτηση των Βαλκανίων μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1354-1918) (Balkan Tarihine Giriş, Osmanlıların Balkanları Fethinden Birinci Dünya Savaşına (1354-1918), c. 1 (Selanik: Ekdoseis Vantias (Εκδόσεις Βάνιας) (Vantias Yayınları), 2009), s. 434.

¹²⁴¹ Bk. Murat Özyüksel, *Eksoterikes Shesis tis Periodou tou Soultanou Abdul Hamit 1876- 1909, apo Analisi tis Tourkikis Eksoterikis Polititkis, Mythos kai Pragmatikitita*, 22 *Tourkoi Akadimaikoi Analyoun tin Tourkiki Eksoteriki Politiki* (Εξωτερικές Σχέσεις της Περιόδου του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ (Abdülhamid) 1876-1909, από Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, Μύθος και Πραγματικότητα, 22 *Τούρκοι Ακαδημαϊκοί Αναλύουν την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική*), (Sultan Abdülhamid Döneminin Dış İlişkileri 1876-1909, *Türk Dış Politikasının Analizi, Mit ve Gerçek*, 22 *Türk Akademisyen Türk Dış Politikasını Analiz Ediyor*), ed. Dr. Farouk Sonmezoglu (Δρ. Φαρούκ Σονμέζογλου), çev. Christos Tsivitzoglou (Χρήστος Τσιβιτζιόγλου), c. 1 (Atina: INFOΓΝΩΜΩΝ Yayınları, 2011), s. 16: Kırım Savaşı'ndan sonra sürekli borçlanması Osmanlı Devleti'ni iflas ettirdi. Bâbîâlinin 10 Ekim 1875 tarihinde önündeki beş yıl için alacaklılarına kredi ve faizin yarısını vereceğini bildirdi. Bu dönem Duyun-ı Umûmiye İdaresinin kuruluşuyla sona erdi. Önceki borçlarını kapatmak için İdarenin aldığı kredi miktarı 219.938.559 Osmanlı lirasına ulaştı ve aynı zamanda Devlet'in tüm gelirini toplama yetkisini elde etti.

¹²⁴² Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 433-434 ve 440-442.

mutlakiyetçi rejimine karşı çıkmak ve Anayasa'nın geri getirilmesiydi. Aralarında bu rejimin uzaklaştırılmasına Büyük Güçlerin katılımını destekleyenler olduğu fark ediliyordu¹²⁴³.

Aslında önce aydınlar, 21 Mayıs 1889 tarihinde Padişah II. Abdülhamid rejimine karşı çıktılar. 3 Haziran 1889'da Askerî Tıbbiye öğrencisi İbrahim Temo, İshak Sükûtî, Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid ve Hüseyinzade Ali tarafından İttihâd-ı Osmanî Cemiyeti adıyla kuruldu. Batı tipi eğitim ve pozitivist kavramlarını benimseyen yabancı öğretmenlerden oluşan Askerî Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesinin yanı sıra tek yüksek mektepti. Bu örgüt İtalyan Carbonari Cemiyetinin sistemine dayandı ve hızlı olarak diğer taraflara da yayıldı. Pozisyonları aşağıdaki gibi numaralandırılabilir: 1) Batı devletlerinin ekonomik sızmasına karşı çıktılar. 2) “Abdülhamid'in eliti”nin ayrıcalıklarına karşıydılar. 3) Anayasa'nın restorasyonunu talep ettiler. 4) Kardeşlerinden birinin Abdülhamid'in yerine geçmesi konusunda ısrar ettiler. 5) Daha fazla özgürlük istediler ve 6) Osmanlılık fikrinin yayılmasına çalıştılar¹²⁴⁴.

1892 yılında Padişah II. Abdülhamid, İttihad-ı Osmanî örgütünün birkaç üyesini tutukladığı hâlde örgütün yayılmasını sınırlamayı başaramadı¹²⁴⁵. Durum tam tersine döndü. Örgütün bir parçası Paris'e gidip Ahmed Rıza'nın grubunu kurdu. Avrupa kültürünün hayranı olan Ahmed Rıza'nın babası Osmanlı Devleti'nin üst düzey devlet yetkilisiydi ve annesinin asıl memleketi Almanya'ydı. Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra Paris şehrinde tarım ekonomisi okudu. Ahmed Rıza Osmanlı Devleti'ne dönerken yeni fikirleri sunup eğitim sistemini yeniden düzenlemeye çalıştı. Ancak önüne çok engeller çıkarıldığı için tekrar Paris'e döndü. Aslında Paris'te Jön Türk Hareketi'nin dış merkezini kurdu. Albert Foua (Yahudi), Aristidis Paşa ve Halil Ghanem'in yardımıyla *Meşveret* gazetesini çıkardı. Gazete Fransız Postası yoluyla Osmanlı Devleti'nde kaçak

¹²⁴³ M. Şükrü Hanioglu, *Preparation For A Revolution, The Young Turks, 1902-1908* (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 3-4.

¹²⁴⁴ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 435-436. Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 23. Aydın Çakmak, *Sürgünde Bir Hakan II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri* (İstanbul: Ötüken, 2014), s. 23-24.

¹²⁴⁵ A.y.

olarak dağıtılıyordu¹²⁴⁶. İstanbul'daki örgüt ile ilişkiler kuruldu ve 1894 yılında bu iki grup birlikte İttihad ve Terakki Cemiyetini oluşturdu¹²⁴⁷.

Daha ılımlı muhafazakâr tavrıyla Ahmed Rıza demokratikleşmeyi ve yozlaşmanın bastırılmasını istedi. August Comte'un pozitivist fikirlerinden etkilenmişti. Meşrutî monarşi talebi hakkında birçok makale yazdı ve Osmanlı sürgünlerini birleştirdi. Hanedanın şiddetsiz tahta çıkışı fikrini, reformların niteliğini, Osmanlılık ideolojisini, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine yabancı müdahalesine mahal verilmemesini ve Batı bilimsel eserlerinin alınması ihtiyacını öne sürdü¹²⁴⁸.

Eski devlet memuru olan Kafkasyalı Murad Bey'in çalışmalarıyla başka bir politik eğilim doğdu. 1895 yılında Murad Bey İstanbul'dan Mısır'a gitti ve orada *Meşveret* gazetesine oranla daha fazla etkili olan *Mizan* adlı güçlü Türk gazetesini yayımladı. 1896 yılında Cenevre'ye gitmek için Murad Bey'e teklifte bulundular ve bir "Ahmed Rıza'nın grubuna karşı (anti-Rıza)" grubun lideri oldu. Genellikle Ahmed Rıza'dan daha meşhurdur ve milliyetçi, dinî ve Panislamist fikirlere sahip olan pek çok taraftarın desteğini aldı¹²⁴⁹.

Bu iki eğilim arasında çatışma ortaya çıktı. 1897 yılında İstanbul grubunun birçok üyesi, Padişah II. Abdülhamid'e karşı düzenlenen başarısız darbe sebebiyle Cenevre grubuna katılmak üzere yurt dışına kaçtı. 1894-1896 döneminde Padişah II. Abdülhamid ve Ermeniler arasında problemler çıktı ve örgütün üyeleri muhtemel Batı müdahalesinden korkuyorlardı. Padişah II. Abdülhamid'e karşı planlanan darbe yapılmadı çünkü gerçekleştirilmesinden önce "İttihad ve Terakki" Cemiyetinin üyelerinden biri olan Nadir Bey alkolün de etkisiyle Tokatlıyan adlı bir otelde İsmail Paşa'ya darbe planını açıkça gösterdi¹²⁵⁰. Padişah II. Abdülhamid tutaklama, hapis cezası ve sürgünler ile karşılık verdi. Ancak Büyük Güçlerin baskısı altında katliamlar yapmadı. Rejim tarafından

¹²⁴⁶ G. Batzas (Γ. Μπατζάς), "Ekato Chronia apo tin Epanastasi ton Neotourkon" («Εκατό Χρόνια από την Επανάσταση των Νεοτούρκων») ("Jön Türkler'in Devriminden Sonra Yüz Yıl"), *O Politis (O Πολίτης)*, nr. 502/y.- (Atina, Şubat 2009), s. 10 ve 27.

¹²⁴⁷ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 436.

¹²⁴⁸ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 23.

¹²⁴⁹ Age., s. 24.

¹²⁵⁰ Batzas, "Ekato Chronia apo tin Epanastasi ton Neotourkon", s. 10 ve 27.

yapılan doğrudan kontrol nedeniyle İstanbul'daki örgüt gücünü kaybetti. Murad Bey yazdığı bir kitapta İslam'ı destekledi, Padişah ve yabancı güçlerin aleyhine konuştu, diğer etnik aidiyetlerden olan halkı vatan hainliği için suçladı ve “Osmanlı” olmalarına fırsat vereceğini belirtti. Bu fikirlerde Türk milliyetçiliğinin tesiri görülmektedir. Ancak 1897 yılında Padişah II. Abdülhamid Murad Bey'e ve yurt dışından gelen diğer Jön Türklere hükûmet pozisyonlarını sunduğu zaman onlar kabul ettiler. Vadettiği ıslahatların gerçekleşmesinde Padişah'a baskı yapabilmek için ve bir İslam İmparatorluğu amacına ulaşabilmek için Padişah'ın önerisini kabul ettiklerini açıkladılar¹²⁵¹.

İstanbul grubu tamamen dağıtıldı, üyelerinden bazıları Padişah'ın emirlerine itaat etmek istemedikleri için Cenevre'ye kaçtılar, yeniden örgütü kurdular ama yine de Ahmed Rıza ile çatıştılar ve sonunda 1900 yılında tekrar grup dağıtıldı. Padişah'ın hükûmet pozisyonlarını önermesi taktiği bazı grup üyeleri tarafından yine kabul edildi. Cenevre grubunun yeniden kurulmasının üçüncü çabası başarısız oldu. 1899 yılı sonunda Yeni Osmanlılar hareketine Padişah II. Abdülhamid'in damadı Mahmud Celaleddin Paşa'nın iki oğlu Prens Sabahaddin ve Prens Lütfullah ile katılmasıyla Jön Türkler grubunun zor durumu iyileştirildi. Paris'e gittiler. Kısa bir süre sonra Arnavut ulusal hareketine önderlik edecek Arnavut İsmail Kemal Bey de onları takip etti. Padişah II. Abdülhamid'in çabasına rağmen hükûmet pozisyonları ve diğer rüşvetlerden etkilenmediler. Prens Sabahaddin Jön Türk gruplarından bir kısmına önderlik etmeye çalıştı. Aralarındaki farklılıklarının çözülmesiyle Abdülhamid'in tahttan indirilmesini başaracağını sanıyordu. 1902 yılında Ahmed Rıza Bey “Osmanlı Liberaller Kongresi” adıyla Paris'te düzenlenen bir konferansta gayrimüslim Osmanlı tebaasının eksikliğini dile getirdi. Paris Kongresi'nde başkan seçilen Prens Sabahaddin çeşitli milletlerin ittifakı, Osmanlı Devleti'ndeki tüm halkının eşit haklara sahip olması, Osmanlı bütünlüğünün korunması, düzenliliğin kurulması, Osmanlı Hanedanı'na sadakat, temel devlet yasalarına bağlılık ve 1876 Anayasası'nın restorasyonu için gereksinimi vurguladı. Sonunda milletler ve anayasanın lehine Büyük Güçlerin müdahale etmeleri gerektiğini önerdi. Bu son düşüncesi sebebiyle

¹²⁵¹ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 24.

Jön Türkler ve Türk halktan çok kişi ile Rıza'nın anlaşmazlığı yoğunlaştı ama fikirleri, Türk olmayan milletlerce desteklendi¹²⁵².

Kongre'nin sonuçlarından biri Ermenilerle yaşanan fikir ayrılığının derinleşmesi idi. Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinin uygulanması için Ermenilerin teklifi kabul edilmedi. Bu maddeye göre Büyük Güçler ıslahatlar yaparak Ermenistan'ın özerkleşmesine yardımcı olacaklardı¹²⁵³. Bu Kongre'de Ermenilerin tutumu dönüm noktası oldu ve Türk milliyetçilerinin eleştirileri yoğunlaştı. İlk defa Ermeniler hakkında Türk algısı değişmeye başladı. Ermeni Komitesi üyelerinin Müslümanlara saldırdıkları ifade edildi. Yaptıkları eylemlerle Müslüman halkı kışkırtıyorlardı. Aslında Ermeniler Büyük Güçlerin dikkatini çekmek istediler¹²⁵⁴. Yine bu Kongre'de Osmanlı liberal güçlerini temsil eden Prens Sabahaddin ve Avrupa'nın Yeni Osmanlılarını temsil eden Ahmed Rıza Bey'in ciddi anlaşmazlığı ortaya çıktı. Jön Türkler arasındaki bu anlaşmazlık 1908 yılına kadar sürdü. 1902-1903 yıllarında Prens Sabahaddin ve İsmail Kemal Bey İngiltere'nin desteklemesine rağmen darbe yapmayı başaramadılar. Dolayısıyla Sabahaddin'in etkisi azaldı. Sonra Sabahaddin Bey “Teşebbüs-i Şahsi (liberalizm) ve Adem-i Merkeziyetçilik” fikirlerini savunan bir örgüt kurdu. Amaçları: a) Anayasal Monarşi, b) Adem-i merkeziyetçi bir idare, c) Milliyetler için eşit haklar, d) Konfederasyon düzeyine kadar uzanan yerel yönetimde milliyetlerin katılımı ve e) Millî eğitim yoluyla ve İngiliz standartlarına göre bireysel gelişim inisiyatifi idi¹²⁵⁵.

Bir yandan Ahmed Rıza, Padişah II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini ve anayasanın geri getirilmesini destekleyerek açıkça Türk milliyetçiliğini temsil etti. Sabahaddin'in Osmanlıcılık kavramına farklı bir açıdan baktı. Diğer yandan ittifaklar kurulması ve partiler oluşturulması hakkındaki önerileriyle Sabahaddin'in fikirleri Devlet'in çeşitli milletlerden destek buluyordu. Küçük Asya'da ve özellikle

¹²⁵² Age., s. 25.

¹²⁵³ Age., s. 26.

¹²⁵⁴ Taner Akçam. *Mia epeshynti praksi, I Genoktonia ton Armenion kai to Zitima tis Tourkikis evthynis* (Μια επαίσχυντη πράξη, Η Γενοκτονία των Αρμενίων και το Ζήτημα της Τουρκικής ευθύνης) (Utanç Verici Bir Eylem, Ermeni Soykırımı ve Türk Sorumluluğu Sorunu) (Atina: Ekdoseis Papazizi (Εκδόσεις Παπαζήση), (Papazisi Yayınları), 2007), s. 103.

¹²⁵⁵ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 26.

Kastamonu’da ve Erzurum’da 1907 ve 1908 yılında patlak veren ayaklanmalar Sabahaddin Bey’e bağlandı¹²⁵⁶. Hristiyanların ve Müslümanların gerçek eşitliği ilkesini ilan etti, Batı devletlerinin adaletsizliklerine karşı Doğu’nun konjoktürel tepkisi olarak belirttiği Panislamizm ideolojisini reddetti. Sabahaddin Bey’e göre Hristiyanlara her zaman gösterdikleri gibi saygı göstermeye devam etseydiler Hristiyan tebaanın ilerlemesine katılacaklardı ve Balkan ülkelerini Rus işgalinden koruyacaklardı¹²⁵⁷.

Jön Türkler, Padişah’ın devrilmesi ve anayasanın uygulanması için ordunun yardımına ihtiyaçları olacağını biliyorlardı. Mürzsteg¹²⁵⁸ reformları gereğince Makedonya’ya giden Avrupa subaylarının sahip olduğu imkânlardan etkilenen, maaşlarını düzenli alamamaktan da rahatsız olan Osmanlı subayları ile temas kurmaya başladılar. Bu sebepten dolayı Osmanlı subayları tarafından Jön Türklerin hareketleri desteklenerek ve Ahmed Rıza’nın reform programı kabul edilerek Osmanlı Devleti’nin subayları ve çalışanlarından oluşan Selanik’te *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* adıyla gizli bir kulüp kuruldu. Aynı yıl Mustafa Kemal tarafından “Vatan ve Hürriyet” Cemiyeti kuruldu. 1907 yılında *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* ve *İttihad ve Terakki Cemiyeti* birleştiler ve Ahmed Rıza Jön Türk hareketlerinin yeni merkezi hâline gelen Selanik’e yerleşti. Selanik’teki Müslüman olan Yahudiler (Sabatayistler/Dönmeler) de Jön Türklerin yeni merkezine katıldılar¹²⁵⁹.

¹²⁵⁶ A.y.

¹²⁵⁷ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 437-438.

¹²⁵⁸ Stratis I. Anagnostou (Στρατής Ι. Αναγνώστου), “Οι Evropaioi to 1905 katalamvanoun tin Mytilini kai tin Myrina tis Limnou” («Οι Ευρωπαίοι το 1905 καταλαμβάνουν την Μυτιλήνη και την Μύρινα της Λήμνου») (Avrupalılar 1905’te Midilli’yi ve Lemnos’lu Myrina’yı işgal ediyor”), <http://www.lesvosoldies.gr/gr/1183982148/1254511372.html> (Erişim 15.02.2021): Yunanistan Krallığı, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti’nin protestolarının baskısı altında Makedonya’nın istikrarsız durumu nedeniyle Büyük Avrupa Güçleri (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Rusya ve İtalya) Padişah’tan Makedonya’nın üç vilayeti için bir dizi ekonomik reformun kabul edilmesini istediler. Jeopolitik ilgisi açısından Osmanlı toprakları için Büyük Güçlerin özel alaka belirtisini oluşturan Avrupa projesini tamamen kabul etmeyi Bâbüâlinin reddetmesi, 1905 yılında Avrupa filosu tarafından Midilli Adası’nın Midilli şehri ve Limni Adası’nın Myrina şehrinin geçici işgali için sebep oldu.

¹²⁵⁹ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 440. Dönmeler hakkında bk. Marc David Baer, *Selanikli Dönmeler, Yahudilikten Dönenler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler*, çev. Sevinç Kayır (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. AŞ, 2010).

Padişah II. Abdülhamid'in emrindeki Gizli Polis tarafından Makedonya'da Jön Türk Hareketi üyelerinin keşfedilmesi, Bosna demir yolu inşaatının Padişah tarafından onaylanması, Reval'de Anglo-Rus girişimi devrimi hızlandırdı. 3 Temmuz 1907 tarihinde Manastır'ın batısında küçük bir kent olan Resne'de Garnizon Komutanı Ahmed Niyazi 160-200 kişilik bir güçle isyan ederek dağa çıktı. Jön Türklerin Merkez Komitesi, Ahmed Niyazi örneğini takip etmek üzere Selanik'teki komitenin üyelerini davet etti. 1876 Anayasası'nın restorasyonunun gerekli olduğu tekrarlandı. Ahmed Niyazi'nin etrafında hem Padişah'a itaat etmeyi ve isyanı bastırmayı reddeden hem de devrimci hareketlerde büyük rol oynayan Makedonya'da görevli bir grup asker toplandı. Trakya ve Anadolu'daki ordular da isyancıların bastırılması konusunda isteksizlerdi. 22 Temmuz'da Jön Türkler Üsküp'ü ve 23 Temmuz'da Manastır ve Selanik'i ele geçirdiler. Tepki gösteremeyen Padişah II. Abdülhamid, 24 Temmuz 1908 tarihinde Anayasa'nın restorasyonu ve seçimlerin ifa edilmesi için bir kararname imzaladı¹²⁶⁰.

Osmanlı Komitesi veya "İttihad ve Terakki" Cemiyeti Padişah II. Abdülhamid'i 1876 Anayasası'nı uygulamayı kabul etmeye mecbur etti. Selanik'e Rum, Bulgar Komitacıların ve silahlı diğer grupların ve hatta haydutların serbestçe girişiyle kutlamalar doruğa çıktı. Olympus Meydanı'nda Jön Türkler tarafından II. Meşrutiyet ilan edildi. Bu meydandaki "Olympus" adlı otel ve "Selanik Kulübü"nün (Cercle de Salonique) balkonlarından, Jön Türk hareketinin üyeleri tarafından konuşmalar yapıldı. Sonra Jön Türk hareketinin merkezi, Hükûmet Konağı Meydanı'na taşındı¹²⁶¹. Enver Bey meydana yaptığı konuşmada, "Vatandaşlar! Bugün sizin adaletsiz yönetiminiz bitti, onun kötü yönetimi artık yoktur. Hepimiz kardeşiz. Artık Bulgar, Rum, Sırp, Romen, Yahudi, Müslüman yoktur. Mavi gökyüzünün altında hepimiz eşitiz ve hepimiz Osmanlı olduğumuzdan onur duyuyoruz."¹²⁶² 1908'de bu olaylar vesilesiyle ve Jön Türk

¹²⁶⁰ Age., s. 443.

¹²⁶¹ Vlas Agtzidis (Βλάχης Αγτζίδης), "Platia Eleutherias i Platia Genoktonias" («Πλατεία Ελευθερίας ή Πλατεία Γενοκτονίας») ("Özgürlük Meydanı veya Soykırım Meydanı"), *Eleutherotypia* (Ελευθεροτυπία), (Eleutherotypia gazetesi), 16 Kasım 2013, <https://kars1918.wordpress.com/2013/11/25/plateia-eleutherias/amp/> (Erişim 01.07.2020).

¹²⁶² Savvas Kalenteridis (Σάββας Καλεντερίδης), "Sfakse me Pasa mou (Enver), na Agiaso" («Σφάξε με (Ενβέρ), Πασά μου, ν' Αγιάσω») (Beni Katlet (Enver), Paşam, Kutsanmak için), (Efimerida Dimokratia) (Εφημερίδα Δημοκρατία) (Dimokratia gazetesi), 26 Temmuz 2014, https://infognomonpolitics.gr/2014/07/blog-post_97-48/ (Erişim 15.12. 2019).

Hareketi'nin onuruna "Olympus Meydanı'nın" ismi "Eleftherias Meydanı" olarak değiştirildi¹²⁶³.

Anayasanın ilanı barışçıl ve neredeyse kansız bir devrimle gerçekleşti. Vatanseverlik duygusunun yeniden doğuşuna, bir Osmanlı vatani fikrinin ve yeni bir Osmanlı idealinin yaratılmasına neden oldu. O zamana kadar Müslüman onur duygusu birçok aşağılanmaya maruz kalıyordu. Bir zamanlar esas olarak dinî fanatizmde kendini gösteren Müslüman yurtseverliğinde Osmanlı içgüdülerinin özgürce dışavurumu kısıtlanıyordu. Osmanlı halkı, caydırıcı bir uyuşukluk karşısında bunaldı. Herkes uyuşukluğu ölümün başlangıcı olarak kabul ediyordu. Ancak güçleri birikip yoğunlaştı, bu da Türkiye'de ani ve beklenmedik bir gelişmeyle sonuçlandı. Devrimin Makedonya'da hazırlanıp patlatılması, asıl uygulamasını ve karakterini dış müdahalelere tepki olarak da açıklıyordu. Çünkü bu bölgede yani Makedonya'da doğrudan ve oldukça dikkat çekici bir dış müdahale vardı ve dolayısıyla Osmanlı Devleti bu bölgede bunu daha çok hissetti¹²⁶⁴.

Avrupa'nın müdahalesi ve düne kadar kölesi olan sinir bozucu komşularının yorumları onlar için küçük düşürücüydü. Makedonya'da ayrıca Avrupa kültürü ve liberal fikirlerle temasa geçen Türkiye'nin oldukça seçkin memurları ve yetkilileri de toplanmıştı. Bunlar, bir zamanların güçlü İmparatorluğunun çöküşüne en derinden üzülenlerdi. Devrim fikri, fikir alışverişinde bulunan ve bir eylem planı hazırlayan bazı memurlar tarafından tasarlandı. Onların en büyük zaferi, mükemmel bir organizasyon ve faaliyet gösterdikleri gizlilik olarak düşünülebilir. "Liberal ilkeleri anlayamayan Türk halkıyla uğraşmadılar." Ancak memurların çoğunu ve daha ziyade Makedonya'daki yetkilileri ve vatandaşları kendi tarafına çekmeyi başardılar. Daha sonra ordunun mevcut sıkıntılarından ve talihsiz halkların rahatsızlığından büyük bir ustalıklarla yararlandılar. Makedonya'da acı çekiyorlardı ve herhangi bir değişiklik yapmaya istekli olacaktı. Jön

¹²⁶³ Agtızidis, "Platia Eleftherias i Platia Genoktonias". Çakmak, *Sürgünde Bir Hakan II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri*, s. 28.

¹²⁶⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Selanik'te Meşrutiyetin İlan Edilmesi (688 numaralı Belgeye bağlı, 21-7-1908), Selanik Başkonsolosu Kanellopoulos'tan Dışişleri Bakanı Baltatzis'e, Selanik, Prot. No.-, 18-7-1908.

Türkler, orduyu yanlarında bulundurarak ve halka daha iyi bir servet vadederek dikkatlerini olmasa da en azından hoşgörülerini güvence altına alıyorlardı¹²⁶⁵.

Selanik'te ve Makedonya'nın hemen hemen tüm şehirlerinde Meşrutiyet'in ilanı 10 Temmuz 1908'de gerçekleşti. Selanik'te sabah saatlerinden itibaren memurlar şehrin çeşitli yerlerine giderek halka hitaben manifestolar asıyordu. Manifestolarla İttihad ve Terakki Cemiyeti çatısı altında otoriter rejimin yıkılması ve din veya milliyet ne olursa olsun insanlara kanun önünde eşitlik sağlayacak yeni bir anayasal rejimin kurulması ilan ediliyordu. Görüntü gerçekten ihtişam doluydu. İçsel bir ruhtan ilham alan subaylar, devrimi ilan etmek için şehri dolaşıyorlardı. Sıcak ve samimi selamlaşmaların ardından mücadelenin sonuna kadar itaat yeminleri ediliyordu. Polis yetkilileri herhangi bir müdahaleye bile cüret edemedi ama düzen bozulmadı çünkü tepki yoktu. Memurların mevcudiyeti, sonuçta bu adımı bekleyen yetkililerin herhangi bir aksi iradesini geçersiz kılıyordu. Devrimciler, "asil terler lehine" onlara ilham veren coşkuya özgürce teslim oldular; büyük kalabalık şaşkınlık içinde boğuldu ve korku tarafından dizginlendi. Korku o kadar ilham vericiydi ki ilçesinde Siyasi İşler Bürosu sekreteri olan Emin Bey, zulme uğrayacağı endişesiyle Anayasa'nın ilan edildiği gün yeni Kulüpte intihar etti. Günler ilerledikçe ve insanlar sokaklarda yoğunlaştıkça hareket daha da isyankâr hâle geliyordu ve ilk isyan hareketi Egnatia karayolu üzerindeki Tahta-Kale'de gözlemlenmeye başladı. Cadde üzerindeki kafe ve dükkânlardan çıkan memurlar, duyuruları yüksek sesle okuyup halka yorumluyordu. İnsanlarla konuşan subayların etrafında toplanan kalabalıklar sokaklara dökülüyordu ve daha büyük bir kalabalığın ilgisi çekiliyordu¹²⁶⁶.

Makedonya'nın bütün merkezlerinden -dolayısıyla Selanik'ten- Komite, Padişah'a bir telgraf göndererek ordunun yetkililere ve halka duyduğu sempatiyle Anayasa'nın ilanını bildirdi. Padişah'a anayasal rejimi kabul etmesi için 48 saatlik bir süre verildi. Aksi takdirde halk tarafından takviye edilen Üçüncü Ordunun İstanbul'a gideceği tehdidinde bulunuldu. Nitekim Komitenin kararı, Padişah'ın geri çekilmeyi ve anayasal rejimi vermeyi reddetmesi durumunda Üçüncü Ordunun bir an önce harekete geçirilerek

¹²⁶⁵ A.y.

¹²⁶⁶ A.y.

İstanbul'a hareket edilmesi yönündeydi. Ancak subayların kendilerinin bilinmezlikten kaynaklanan sıkıntısına, Padişah'ın karar ve eğilimlerine rağmen halk, özgürlüğü dizginlenemez bir coşkuyla kutlamaya başladı. Memurlar ve tüm dinlerin tebaası kardeşçe selamlaşıp kucaklaşıyorlardı. Hepsinde tezahüratlar eşliğinde patlak veren coşkulu bir çılgınlık vardı. Gece yarısı civarında memurlar ve büyük bir kalabalık Beyaz Kule bahçesinde toplandı. Orkestra, Massalio'tida'yı ve Yunan Millî Marşı'nı çalarak herkesi coşturuyordu. Bu sırada İstanbul'dan Sadrazam'ın telgrafı alındı ve halka duyuruldu. Telgraf, Midhat Paşa'nın Meşrutiyeti'nin ilanına atıfta bulunarak halkın güvence altına alınması ve Yeni Türk Komitesinin feshedilmesi çağrısında bulunuyordu. Anayasa'nın önemini görmezden gelen halk, telgrafın okunmasını alkışlarla karşıladı. Ancak memurlar önce üzüldüler, endişelendiler ve dağıtılacak bir komite olmadığını söylediler. Fakat bir süre sonra daha yeni bir telgraf, Komitenin değil haklarında af çıkarılan dağlara çıkmış silahlı isyancıların feshedilmesini bildiriyordu. Jön Türk Komitesi ayrıca siyasi nedenlerle zulme uğrayan ve hapsedilen herkes için genel af talep etti ve bu istek hemen kabul edildi. Karşılaşılabilecekleri tepkiden endişeli olan İstanbul'daki liderler, Jön Türklerin diğer tüm taleplerini ve yeni rejimin derhâl uygulanmasını ve işleyişini kabul etmeye istekli görünüyorlardı¹²⁶⁷.

Ertesi gün yani 11 Temmuz'da Hükûmet Konağında Meşrutiyet rejiminin resmî ilanı gerçekleşti. Yaklaşık 20.000 kişi Hükûmet Konağının önündeki alanı ve bitişik sokakları doldurdu. Başmüfettiş Hilmi Paşa, büyük bir heyecanla kapı önüne çıktıktan sonra toplanan kalabalığın önünde yürürlükten kaldırılmayan 1876 Anayasası'nın yeniden uygulandığını belirten İmparatorluk fermanını okudu¹²⁶⁸. Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın ardından Selanik Belediye Başkanı Adil Bey konuştu. Başmüfettiş Hilmi Paşa'nın Padişah'ın kan dökülmesini önlemek için eski Anayasa'yı iade ettiğini söylediklerini tekrarladı. Siyasi casus Rahmi Bey daha sonra "İttihad ve Terakki Cemiyeti" adına konuştu. Başmüfettiş Hilmi Paşa ve Mareşal İbrahim Paşa'ya hitaben Anayasa'nın aslında 1876'da verildiğini hatırlattı. Ancak sinsî ve vicdansız kişiler çeşitli yollarla Padişah'ı

¹²⁶⁷ A.y.

¹²⁶⁸ Age., Prot. No.-, 18-7-1908.

Meclisi feshetmeye ikna ettiler. Kalabalığı Enver Bey ve Şehzade Mehmed Selahaddin lehine tezahürat yapmaya davet etti¹²⁶⁹.

“Karakol gemileri”, “sahil koruma botları” gibi savaş gemisi çeşitleri yeni rejimi selamladı, kiliselerin çanları sevinçle çaldı ve kalabalığın tezahüratları gökyüzüne ulaştı. Halk üç gün boyunca dizginlenemez bir coşkuyla Meşrutiyet’i kutluyordu. Şehrin şenlikli manzarası ve insanların inanılmaz hareketi Selanik için emsalsizdi. Bu üç gün boyunca insanların uzun süredir devam eden köleliklerinin intikamını aldıkları düşünülüyordu. Hiçbir zaman Anayasa’nın çılgınca kutlandığı günlerde olduğu kadar böyle kamu güvenliği galip gelmemişti. Jön Türkler ilk zaferlerini elde ettiler. Top atışları yeni dönemin başlamasını sevinçle karşılıyordu, şehir bayraklarla süslenmişti ve çok sayıda toplantılar yapıyordu. Padişah lehine bir alkış yoktu ve en canlı olanlarından ona karşı saldırgan ifadeler de vardı. Çünkü Jön Türkler, ıstıraplarının asıl sebebi olarak gördükleri Padişah’a karşı içten bir kin besliyorlardı. Ancak harekete önderlik edenlere karışıklık getirmemek için ve aslında Padişah onlara ilk tavizi verdiği için ona sırt çevirmemenin daha akıllıca olduğunu düşündüler¹²⁷⁰. 1908 yılında Jön Türk ihtilalinin devrimci ruhu, 1876 Anayasası’nı yürürlüğe koyarak Osmanlı Devleti’nin kurtuluşuna odaklandı. Osmanlı Devleti’nin Türkleştirilmesi Türk halkını “politikleştirdi” ve siyasi iktidarını yasallaştırdı. Dolayısıyla Türk ulusunun varlığını da tam anlamıyla yasallaştırdı. Türkçülük anlamının politikleşmesi “Osmanlı İmparatorluğu’nun kurtuluşu” için (vatan) Türk milliyetçiliğinin siyasi çerçevesini oluşturdu. Aslında monarşinin despotluğuna karşı çıkan ihtilal millet adına oldu. Türk milliyetçiliğinin siyasi çerçevesi şu cümlelerde kendisini gösteriyordu: “Ülke çiftlik değil, Padişah’a ait değildir ve biz onun kölesi değiliz. Osmalı Hanedanı’na saygı gösteririz ve onur veririz. Ancak Padişah’ın da millete saygı göstermesi ve bunu ispat etmesi gerekir¹²⁷¹.” Ancak Padişah Anayasa’nın

¹²⁶⁹ “Prokiryxis” («Προκήρυξις») (“İlan”), *Alitheia*, nr. 730/y. 6 (Selanik, 1 Temmuz 1908), 2. “I Thessaloniki Eortazousa kai Panigyrizousa, Anakiryxis tou Syntagmatos” («Η Θεσσαλονίκη Εορτάζουσα και Πανηγυρίζουσα, Ανακήρυξις του Συντάγματος») (“Kutlayan ve Şenlik Yapan Selanik, Anayasanın İlanı”), *Faros tis Thessalonikis* (Φάρος της Θεσσαλονίκης), nr. 1911/y. AB (Selanik, 14 Temmuz 1908), 2.

¹²⁷⁰ A.y.

¹²⁷¹ Sia Anagnostopoulou (Σία Αναγνωστοπούλου), *Mikra Asia, 1908 ai.- 1919 Oi Ellinorthodoxes Koinotites, Apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos* (Μικρά Ασία, 19^{ος} αι.- 1919 Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες, Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος) (Küçük Asya, 19. yüzyıl - 1919 Rum Ortodoks

restorasyonunu kabul ettiği için¹²⁷² padişahlık kurum olarak Osmanlı Devleti'nin birlik sembolü olmaya devam etti¹²⁷³. Jön Türkler geleneksel millet sistemini değiştirebilmek ve toplumun ideolojik homojenliğini sağlayabilmek için 1908 Anayasası'yla Parlamento'yu kurumsaştırdılar. Buna göre her Osmanlı, dini ve dili ne olursa olsun Parlamento'ya katılabilecekti. Sultan ise zamanla ülke birliğini temsil eden sembolik bir kral rolüyle sınırlanacaktı¹²⁷⁴.

Yüce fikirler, vaatler ve umutlarla dolu zafer konuşmaları yapılyordu. Başarıyla daha da cesaretlenen Jön Türkler, sadece her canlılığı emen, kalabalığı karanlıkta tutan ve Devlet'i perişan eden nefret edilen ve zorba eski rejimi onaylamamakla kalmıyorlardı; yaptıkları konuşmalar ve özel sohbetler aracılığıyla Türkiye'nin tüm siyasi ve toplumsal yeniden doğuşu programını gözler önüne seriyorlardı. Sonunda Osmanlı vatani fikrini, İmparatorluğun tüm halklarının Osmanlı vatani çatısı altında bir araya getirilmesini, ırk veya din ayrımı yapılmaksızın tüm Osmanlılar için ortak bir Osmanlı idealinin yaratılmasını ve gelecekte milliyetin her parçasının millî ideallerinin yerini alacak olan Osmanlı yurdunun korunması ve geliştirilmesini açıkça dile getirmeye başladılar¹²⁷⁵.

Yeni rejime uyum sağlamak için gürültülü bir gösteri yapan, tam olarak galip gelenlerin beğenisini kazanmaya çalışan ve devrimin retorikçilerinin ana izleyicisi olan Yahudilerin coşkusu yavaş yavaş diğerlerine de yayılıyordu. Önce tereddüt eden Rumlar ve Bulgarlar, şimdi gösteriler düzenliyorlardı¹²⁷⁶. Osmanlı Rumları ve Yunanistan Krallığı'nın Yunanları, 1908 Jön Türk Devrimi'ni ve Anayasa'nın restorasyonunu memnuniyetle karşılayarak gerçek coşku'ya katıldılar. Ne de olsa 1876'da Rumlar, Anayasa'nın ilanını coşkuyla karşılamışlardı¹²⁷⁷. Rum unsurunun çoğunluğu ve Rum-

Cemaatleri, Rumların Milletinden Yunan Ulusu'na (Atina: Ellinika Grammata (Ελληνικά Γράμματα) (Ellinika Grammata Yayınları), 1998), s. 454.

¹²⁷² Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 40.

¹²⁷³ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 444.

¹²⁷⁴ Anagnostopoulou, *Mikra Asia, 190s ai.- 1919 Oi Ellinorthodoxes Koinotites, Apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos*, s. 454.

¹²⁷⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No.-, 18-7-1908.

¹²⁷⁶ A.y.

¹²⁷⁷ Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 199.

Osmanlı basını, gerçekleşen hareketten yanaydı¹²⁷⁸. Jön Türk Devrimi arifesinde Selanik'te iki Yunan dilinde (*Faros tis Thessalonikis*¹²⁷⁹ ve *Alitheia*), iki Yahudi-Fransız dilinde (*Jouran de Salonique*, *Le Progres de Salonique*) ve üç İspanyol-Yahudi dilinde (*La Epoca*, *El Avenir*, *El Puntchon*) ve bir Türk dilinde (*Asır*) gazete vardı. Jön Türk Devrimi'nden sonraki altı ay içinde Selanik'te hem Yunan dilinde hem başka dillerde gazetelerin ve dergilerin yayımlanması için otuz başvuru yapıldı. Kondylakis'e göre 1908 yılından sonra aşağıdaki Yunan gazeteler yayımlandılar: a) Günlük gazeteleri: *Asır* (1908), *Syntagma*¹²⁸⁰ (1909), *Tharros*¹²⁸¹ (1910), *Ethnos*¹²⁸² (1910), *Politika Nea*¹²⁸³ (1911), *Mataios Kosmos/Gialantzi Ntounia*¹²⁸⁴ (1911), *Empros*¹²⁸⁵ (1912) ve b) Haftalık gazeteler: *Kounoupi*¹²⁸⁶ (1908), *Velos* (1909), *Efimeris tou Ergatou*¹²⁸⁷ (1909), *Patriotis/Patriot*¹²⁸⁸ (1911), *Satanas*¹²⁸⁹ (1911), *Thermaikes İmere*¹²⁹⁰ (1908), *İkonomiki Epitehorisi*¹²⁹¹ (1910). Jön Türk Devrimi'nden sonra *Faros* ve *Alitheia* gazetelerinin üç haftalık yayın akışı günlük yayın akışına çevrildi¹²⁹².

19 Temmuz 1908'de *Alitheia* (Gerçek) gazetesi basın özgürlüğünü tanıyan Anayasa'nın restorasyonunu kutlayarak duyurdu. Tüm şehirde “rahmetli sansürün” cenaze namazına satirik davet yayımladı¹²⁹³. Eşitlik, özgürlük ve adalet için Jön

¹²⁷⁸ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 64.

¹²⁷⁹ Faros (φάρος) deniz feneri demektir. Alitheia (αλήθεια) gerçek demektir.

¹²⁸⁰ “Syntagma” (Σύνταγμα) anayasa demektir.

¹²⁸¹ “Tharros” (Θάρρος) cesaret demektir.

¹²⁸² “Ethnos” (Εθνος) milliyet demektir.

¹²⁸³ “Politika Nea” (Πολιτικά Νέα) siyaset haberleri demektir.

¹²⁸⁴ “Mataios Kosmos” / “Gialantzi Ntounia”¹²⁸⁴ (Μάταιος Κόσμος) yalancı dünya demektir.

¹²⁸⁵ “Empros” (Εμπρός) ön demektir.

¹²⁸⁶ “Kounoupi” (κουνούπι) sivrisinek demektir, hiciv anlamı vardır.

¹²⁸⁷ Federaciona ait olan “Efimeris tou Ergatou” (Εφημερίδα του Εργάτη) işçinin gazetesi demektir.

¹²⁸⁸ “Patriotis” / “Patriot” (Πατριώτης) Bulgarcada vatansever demektir.

¹²⁸⁹ “Satanas” (Σατανάς) şeytan demektir, hiciv anlamı vardır.

¹²⁹⁰ “Thermaikes İmere” (Θερμαϊκές Ημέρες) Thermaikos günleri demektir ve haftalık mecmuadır.

¹²⁹¹ “İkonomiki Epitehorisi” (Οικονομική Επιθεώρηση) ekonomik değerlendirme demektir.

¹²⁹² Sofia Christoforidou (Σοφία Χριστοφορίδου), “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’” («Η Επανάσταση των Νεοτούρκων στον Τύπο της Θεσσαλονίκης. Η Περίπτωση των Εφημερίδων ‘Φάρος της Θεσσαλονίκης’ και ‘Αλήθεια’»), (“Selanik basınında Jön Türk devrimi. ‘Faros tis Thessalonikis’ ve ‘Alithia’ Gazetelerinin durumu”), (Yüksek Lisans Tezi, Aristoteles Üniversitesi, 2012), s. 12-13.

¹²⁹³ A.γ.

Türklerin devriminin mesajı on dilde duyuruldu¹²⁹⁴. Devrim'in gerçekleştirilmesinden sonra ilk haftalarda ve seçimlerin gerçekleştirilmeden önce basın hakkında, 1908 yılı sonunda veya 1909 yılı başlarında tamamlanan yasa taslağının çıkarılmasıyla hakaretler başladı. 14 Temmuz'da Başmüfettiş Hilmi Paşa, yüksek düzeyde insanlar aleyhinde konuşmaması için tüm Selanik gazetelerine emretti çünkü böyle kısıktırıcı hareketler Anayasa'da yasaklanıyorlardı¹²⁹⁵. 20 Temmuz'da (7 Temmuz) Selanik'teki gazeteler, sansür yüzünden eksik olarak yayımlanıyordu, Devrim'in arifesinde ise Devrim'le ilgili olarak bir haber yayımlamadılar. 23 Temmuz (10 Temmuz) 1908'de subaylar, Selanik'te çeşitli yerlere, şehir toplumları tarafından konuşulan her bir dilde manifestoları duvar ilan olarak yapıştırıyorlardı¹²⁹⁶. Böylece mutlakiyetçi rejimin yıkılması ve yeni anayasal yönetim biçimini ilan ediyorlardı.

İlginç bir nota göre Devrim'den önce ve sonra Jön Türklerin tüm ilanları, *Ermis* adıyla Yunan dilindeki ilk özel gazeteye sahip olan Sofoklis Garbolas'ın¹²⁹⁷ basımevinde bastırılıyorlardı. Baskıcı rejime karşı düşüncelerini ifade eden subayların savunmalarını duyurmak için halk "Olympus" Meydanı'ndan (bugünkü "Elevtherias" Meydanı) Hükûmet Konağı Meydanı'na kadar yolları doldurdu. Selanik Belediye Başkanı, Adil, halki Devrim'e katılmaya davet ediyordu. Ordunun ve kalabalığın baskısı altında Bâbiâli telgraflar ile "bombalandı". Yürürlükten kaldırdığı Anayasa'yı yeniden uygulamaya koymasını Padişah'tan talep ediyorlardı¹²⁹⁸.

Sonuç olarak 11 Temmuz (eski takvime göre) veya 24 Temmuz tarihi (Jülyen takvimine göre) gece yarısından sonra saat ikide ilgili ve çok arzu edilen telgraf ulaştı:

"Halkın isteği ve Sultan emri altında, ilan edilen ve çeşitli nedenlerle kaldırılan 11 Aralık 1876 Anayasası yeniden yürürlüğe konulmaktadır. Genel Kongre (Meclis

¹²⁹⁴ Kostas Tomanas (Κώστας Τομανάς), *Dromi kai Geitonies tis Thessalonikis (Δρόμοι και γειτονιές της Θεσσαλονίκης) (Selanik'in Yolları ve Mahalleleri)* (Selanik: Ekdoseis Nisides (Εκδόσεις Νησίδες) (Nisides Yayınları), 1997), s. 67.

¹²⁹⁵ Christoforidou, "İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon 'Faros tis Thessalonikis' kai 'Alitheia'", s. 13.

¹²⁹⁶ *Age.*, s. 19.

¹²⁹⁷ *Age.*, s. 12.

¹²⁹⁸ *Age.*, s. 19.

ve Senato) üyeleri kanun kurallarına göre toplanacaktır. Halka bunu bildirmenizi rica ederim. Veziriazam Said Paşa.”¹²⁹⁹

Hilmi Paşa, geceden resmî olarak ve sabahleyin Anayasa’nın ilan edileceğini yerel yönetimlere ve konsoloslara tebliğ etti. Neticede *Faros tis Thessalonikis*, *Asır*, *Journal de Salonique* ve *Epoca* gazeteleri, sabah erkenden Padişah telgrafının parçalarını yayımladılar¹³⁰⁰. *Alitheia* gazetesi, 11 Temmuz 1908’de (24 Temmuz 1908) altı sütunda “Yaşasın Anayasa!” başlığıyla yayımlandı. *Alitheia* gazetesi, anayasayı bir özgürlük bayrağı olarak nitelendiren Anayasa’nın verilmesi için halkın içsel arzusunun yerine getirilmesini kutlayan tarihî olaya adanmıştı. *Alitheia* gazetesi Selanik şehrinde duvar ilanı olarak yapıştırılan Jön Türklerin çeşitli bildirilerini devamlı takip ediyordu. 1908 Anayasası’nda yer alan Osmanlı Devleti’nin uyrukları hakkında “insanlaştırma” teriminden bahsediyordu: “Bizi insan olarak tanımaktadır, çünkü şimdiye kadar düşünce özgürlüğü haklarından yoksun kaldığımız için insan olduğumuzu söyleyemiyoruz.”¹³⁰¹

Alitheia gazetesi o günlere kadarki mutlakiyetçi rejimi eleştirdiği hâlde Anayasa’yı geri getiren Padişah’a minnettarlık ifade etti. Padişah’ı eleştirmek yine de tehlikeliydi: “Halkın sesini duyan Sultan’a teşekkür edelim. Kuşkusuz bu özgürlüklerin getirilmesi için çalışan subaylar ve orduya hayranlığımızı gösterelim.” Ayrıca Jön Türkleri tarihte eşsiz bir nezaket örneği olarak sundu, çünkü amaçları mağdursuz ve yaralısız başarılmıştı. *Alitheia* gazetesi Devrim gününde Jön Türklerin konuşmalarında benimsenen Fransız Devrimi’nin ideallerinden bahsetti: “Halkların eşitlik, özgürlük ve kardeşlik bayrağını yükseltmeye göğüslerini gerdiler.”¹³⁰²

Özgürlük konusuna çok önem veriliyordu: “Duygularımızı cesaretle ifade ettiğimiz için kimsenin ağızlarımızı tıkama hakkı yoktur ve kimsenin cezaevine bizi gönderme hakkı yoktur.” *Alitheia* gazetesi, subayların halka ilan edilmiş tüm metinlerini

¹²⁹⁹ *Age.*, s. 21.

¹³⁰⁰ *A.y.*

¹³⁰¹ “Zito to Syntagma” («Ζήτω το Σύνταγμα») (“Yaşasın Anayasa”), *Alitheia*, nr. 130 (14)/y. 6 (Selanik, 11 Temmuz 1908), 1. Christoforidou, “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’”, s. 22.

¹³⁰² *Age.*, s. 23.

paylaştı ve tarihsel öneme sahip olarak değerlendirdi. Ayrıca çok açıkça o günün olaylarını anlattılar:

“Anayasa’nın ilan edilmesini duyurmak için 30.000’den fazla insan Selanik’teki ‘Dioikitirio’ bölgesinde toplandı. *Olympus* Meydanı’nın adı *Eleftherias* (Özgürlük) Meydanı olarak değiştirildi. 11 Temmuz 1908 tarihli gün ulusal bayram olarak ilan edildi ve Anayasa’nın edilmesi bu neşeli olayın hatırası olarak her yıl kutlanacaktı.”¹³⁰³

14 Temmuz 1908’de *Faros tis Thessalonikis* gazetesinde “Ordu ve Halk” makalesi başlığı ana metnin ilk sayfasında yer aldı:

“Baskıcı rejime karşı olan ama Padişah’a karşı olmayan şiddetli nitelendirmeleri içeriyordu. Binlerce diğer tiran için çalışmaya zorlanan milyonlarca kölenin asırlık monarşik rejimden azat edildiğini ancak padişahın bu rejimle hiçbir ilgisi olmadığını vurguladı. Tiranlar hükûmet yetkilileri olarak çalışıyorlardı ve kimse onları protesto etmeye cesaret edemezdi çünkü sonra hayatını kaybederdi. Devlet’in hazinesini de soyuyorlardı, nedenlerini açıklamıyorlardı ve halka, özellikle adalet hakkında çok yoğun bir baskı yapıyordu. Hükûmeti çaresiz bir duruma getirdilerdi.”¹³⁰⁴

Faros Makedonya’daki Avrupa vesayeti ile ilgili olarak Jön Türklerin bıkkınlığına değindi: “Aynı ayrıcalıkların zevkini çıkaran Osmanlı uyruklara karşı tiran olarak davranan hâkimlerin veya yetkililerin korktuğu yabancılar için Osmanlı Devleti cennet gibi görünmektedir.” “Avrupa, Makedonya’yı fetih planları için uygun bir ülke olarak gördü. Durumun iyileştirilmesine ilgi gösterdi ama aslında herhangi bir olumlu sonuç getirmedi. Vergileri tarh etti ve otoriter rejim altında daha mutlu olduğunu sanan halkın öfkesine neden olarak hayatı daha pahalı kıldı.”¹³⁰⁵

Ordu için ve neticesinde yeni rejim için övücü sözler ile konuştu:

“Ordu vatani kurtardı ve geleceğini sağladı. Tarihte benzeri görülmemiş bir olaydır, monarşinin kansız kaldırılması ve Anayasa’nın ilan edilmesi. Ordunun halk ile iş birliği Türkiye’nin geleceğini kesin olarak kurtardı. Türkiye’nin sadece Anayasa altında güç hâline gelmesi ve korku ve saygı duygusunu aşılması mümkün olacaktır.”¹³⁰⁶

¹³⁰³ *Age.*, s. 24-25.

¹³⁰⁴ “Ordu ve Halk” («Στρατός και Λαός») (“Stratos kai Laos”), *Faros tis Thessalonikis*, nr. 1911/y. AB (Selanik, 14 Temmuz 1908), 1. Christoforidou, “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’”, s. 25.

¹³⁰⁵ Christoforidou, “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’”, s. 26.

¹³⁰⁶ *A.y.*

Bulgarlar olarak adlandırarak Makedonya'daki grupların eylemleri kınadı:

“Krum'un halefleri; en Yunan bölgelerden bir olan Makedonya'yı yağmalıyor, talan ediyor, korkutuyor ve onu maddi ve manevi olarak yıkıyorlardı. Makedonya'da Bulgar birlikler katliamlar ve zulüm ile düzeni bozdular.”

Yunan güçlerin hareketine temasla hedef çizilmektedir:

“Özellikle Yunanistan Krallığı'na ait olan Yunan birlikler hem Rumların hem Türklerin hayatı, onuru ve mirasını korudular ve kadınları ve çocukları katleden, canlıları yakan, ırzına geçen ve genelde sefahat âlemi yapan Bulgarların aksine onlar hiçbir zaman kana susamış nefretten ilham almadılar.”¹³⁰⁷

Devrim yoluyla daha iyi bir gelecek için beklentiler *Faros* gazetesinde de yansımaktadır: “Anayasa'nın ilan edilmesi, Türkiye'de yaşayan, otoriter rejimin düşüşünü haklı olarak kutlayan ve orduyu desteklemeyi seçen halkları kurtardı.”¹³⁰⁸ 25 Temmuz tarihli nüsha halkın kutlamalarına tam olarak adandı: İkinci ve üçüncü sayfalarda yer alan metnin başlığı: “Yunanların fener alayı - Benzeri görülmemiş ve büyüleyici bir gösteri”¹³⁰⁹. *Faros* gazetesi 1876 Anayasası'nın maddelerini yayımladı. Söylev veren *Faros* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Drakopoulos, Anayasa'nın ilan edilmesinden beklentileri öne çıkardı: “Bakın, bugün Osmanlılar ile Yunanlar kardeş olduklarını ilan edip iş birliği yaptıktan sonra ortak iyilikleri ve Türk Devleti'nin yüceliği için birlikte yaşıyorlar ve ortak özgürlüklerini arıyorlar.”¹³¹⁰

İstanbul Rum cemaati, Anayasa'nın yeniden düzenlenmesine kamuoyu desteğini ifade etmek için gösterilere katılarak baskı ve etki oluşturmaya çalıştı¹³¹¹.

Belki de Türk halkı en kayıtsız görünüyordu. Çünkü Osmanlı seçkinleri ve bazı asker veya sivil gruplar dışında Osmanlı halkı, olup bitenlere kayıtsız kalmış gibi büyük

¹³⁰⁷ Age., s. 27.

¹³⁰⁸ “Ordu ve Halk”, *Faros tis Thessalonikis*, nr. 1911/y. AB (Selanik, 14 Temmuz 1908), 1. Christoforidou, “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’”, s. 28.

¹³⁰⁹ “İ Lampodoforia ton Ellinon, Protofanes Mageftiko Theama, Oi Ekfonithentes Logoi” («Η Λαμποδοφορία των Ελλήνων, Πρωτοφανές Μαγευτικό Θέαμα, Οι Εκφωνηθέντες Λόγοι») (“Yunanların Cazibesi, Eşi görülmemiş Muhteşem Gösteri, Yapılan Konuşmalar”), *Faros tis Thessalonikis*, nr. 1911/y. AB (Selanik, 14 Temmuz 1908), s. 3.

¹³¹⁰ Christoforidou, “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’”, s. 28. “Prosfonisis” («Προσφώνησις») (“Hitap”), *Faros tis Thessalonikis*, nr. 1911/y. AB (Selanik, 14 Temmuz 1908), s. 3.

¹³¹¹ Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, s. 199.

bir toplantıya katılmadı. Özgürlük, adalet, kardeşlik kelimeleri ortak bir konu hâline gelmişti. Birçoğu bir vagonda başı açık dolaşan Osmanlı kadınlarını görünce ya da *Eleftheria* Meydanı'nda kalabalığa seslenen Osmanlı bir kadının sesini dinleyince, Türkiye'nin insanüstü bir sıçrayışla tüm siyasi ve toplumsal ilerleme düzeylerini aşarak kadınların kurtuluşunun eşiğine yaklaştığını düşünebilecekti. Ancak coşku, hareketin liderlerini, İttihâd Terakki Konseyi üyelerini çok fazla cezbetmedi. Çalışmalarının pekiştirilmediğini ve o andan itibaren mücadelenin başladığını anlıyorlardı. Meşrutiyet'in ilanıyla aynı gün, yaptıkları işe tepki gösteren iki asker ve bir Osmanlı tebaasına verdikleri idam cezasını infaz ettiler. Bunu empoze etmek için ellerinden geleni yaptılar. Ve hiç vakit kaybetmeden, birinci ve ikinci zaferlerinin hemen ardından aynı anda Makedonya'nın gerilla birliklerinden kurtuluşunu getirdiler¹³¹².

Selanik Rum cemaati heybetli bir gösteri ve yaklaşık 10.000 Rum'un katıldığı büyük bir "Venedik kutlaması" düzenledi. Yeni rejim lehine bir gösteri oluşturmak için acele eden ilk millet olan Rumların bu katılımı, Jön Türkler üzerinde parlak bir izlenim bıraktı çünkü sonuçta yeni rejimin Yunanlar tarafından içtenlikle desteklenmesiyle özellikle ilgileniyorlardı. Anayasa'nın kabul edildiği üç günlük kutlamaları, Yunan ve Bulgar birliklerinin katılımı izledi ve bu sırada kutlama toplantıları yapıldı. 15'i akşamı Gevgeli kazasının Bulgar lideri Christos, taraftarlarından 7'si ile birlikte geldi ve kendilerine görkemli bir resepsiyon verildi. 14'ü akşamı serbest bırakılan 120 Girit ve Yunan millî gerilla, şefleri Doxogiannis, Klidis, Tsolakis, Tountou, Dalianou ile birlikte Manastır'dan geldiler. Memurlar, bitmek bilmeyen protestocuları izleyerek gerillaları Bahçe'ye götürdü. Aynı akşam Bulgar lider Lazos, 10 takipçisiyle birlikte Tikveş'ten ayrıldı. Enver Bey ve onun Arnavutları ve birçok Bulgar onları istasyonda karşıladı ve Yunanlarla barıştırdıkları Bahçe'ye götürdü. Kardeş subaylar, Arnavutlar, Yunanlar ve Bulgarlar bütün gece eğleniyordu; sürekli konuşmalar yapılıyor ve her yerde tezahüratlar duyuluyordu. Yunan gerillaları gün boyu halk tarafından coşkulu gösterilere konu oldu. 15'inde Rumluk Yunan lideri Apostolis 5 takipçisi ile geldi ve onu tren istasyonunda görevliler askerî müzik eşliğinde ve bir kalabalıkla karşıladılar. Yunan-

¹³¹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No.-, 18-7-1908.

Makedonyalıları “Kolombou” Otelinde yaklaşık 70 memurun katıldığı yemek verildi. Öğle yemeğinden sonra müzik eşliğinde Yunan gerillalarını Bahçe’ye götürdüler. Bir süre sonra Bulgar liderler Sandaskis ve Panitsas, yandaşlarından bazılarıyla birlikte Siroz treniyle geldi ve istasyonda şenlikle karşılandılar. “İngiltere” Oteline giderken balkona çıktılar ve *Eleftheria* Meydanı’nı dolduran kalabalığa seslendiler¹³¹³. O güne kadar meydan “Olympus” Meydanı olarak adlandırılıyordu ancak orada Anayasa’nın ilanı nedeniyle “Özgürlük Meydanı” olarak yeniden adlandırıldı¹³¹⁴. Oradan Bahçe’ye götürüldüler ve Arnavut ve Yunan gerillalarına tanıtıldılar. Ayın 15’inde 600 Osmanlı, Rum, Bulgar protestocu, müftü, Rum piskoposu ve Bulgar arhimandrit (başpapaz, yüksek ruhban, evlenmemiş papaz) ile birlikte Doyran’dan gelen bir acil durum treniyle serbest bırakıldı. Ziyaretçiler, düzenlenen resepsiyonla *Eleftheria* Meydanı’na götürüldü. Müftü, Yunan piskoposu Photios, bir Bulgar öğretmen ve ardından Sandaskis uzun uzun konuştular. Biraz sonra Avrathisar’dan gelen iki Bulgar lider İvanov ve Deli Radev de şenlikle karşılandı ve *Eleftheria* Meydanı’na götürüldükten sonra kalabalığa Bulgarca konuştu. Sonra beş yüz Arnavut ve Sırp geldi. Subayların zalim rejime karşı hızlı ve sert konuşmaları çok sayıda protestocunun ilgisini çekti¹³¹⁵.

Rum Patrikhanesindeki tepki ise çok daha az hevesliydi çünkü İmparatorluğun tüm milletleri arasındaki eşitlik beyanları, Rum Patrikhanesinin geleneksel ayrıcalıklarına ve Rumların haklarına bir tehdit olarak görülüyordu. Kimse onların tam olarak neyle değiştirileceğini garanti etmiyordu. Özellikle eğitim konularındaki yargı yetkisinin millet genelinde sorgulanacağından korkuyordu. Milletin sahip olduğu geleneksel özerkliğe yönelik tehdit, gayrimüslimlere zorunlu askerlik hizmetinin getirilmesiyle birleştiğinde asimilasyon korkusu yeniden ateşlendi. Şüphelerini dile getirdi ve Rum unsurunun çoğunluğu ve Osmanlı Rum basınıyla çatıştı. Sonunda yeni durumu kabul etti çünkü başka türlü yapamazdı. Devrim’den kısa bir süre sonra Patrik, İstanbul Rum cemaati içindeki gösteriler tarafından Anayasa’nın restorasyonu için kamuoyu desteğini ifade etmeye

¹³¹³ A.y.

¹³¹⁴ “Metonomasia Plateias” (Μετονομασία Πλατείας) (“Meydanı Yeniden Adlandırma”), *Alitheiai* (Αλήθειαι), nr. 2069/y. 6 (Atina, 13 Temmuz 1907), s. 2.

¹³¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No.-, 18-7-1908.

zorlanması rağmen Sadrazam’a kişisel pişmanlığını dile getirdi¹³¹⁶. 28 Temmuz 1908 tarihinde başrahipler ve vilayet piskoposluklarına yönelik Patrik ve Sinod Genelgesi’nde geçmişlerine ve önemlerine layık olan ve “en kutsal patrik tahtının” istisnai konumuyla orantılı olarak Ortodoks halkının, gelecek siyasal değişikliğin nimetlerine katılmaları ve bunlardan yararlanmaları ve müktesebatı hem kendileri hem de İmparatorluk için güvenli ve faydalı bir şekilde sürdürmeleri için özel bir özen ve enerjinin gerekli olduğuna dikkat çekildi. Bu etkili eylem, öncelikle sarsılmaz bir sempati ve lazım olanın zamanında ve aktif bir şekilde yerine getirilmesini gerektirdiğinden uyum içinde gerekli hususları zamanında hazırlamak için her yerde Hristiyanların sevgisini ve birliğini güçlendirmenin lüzumuna işaret ediliyordu. Kutsal başrahiplerin, var olan herhangi bir anlaşmazlık ve bölünme nedeninin ortadan kaldırılmasına ve cemaatleriyle daha yakın bağlantılarına tüm güçleriyle katkıda bulunmaları gerekiyordu. Taşraya gidip, onu baştan çıkaracak yeniliklerden korumak için ataerkil bir dindarlıkla halka dikkatle öğretmeleri gerekiyordu. Ancak bütün yüksek rahiplerin ve onların Hristiyanlarının, Rumlar lehine sevgi ve takdirlerini sürdürmek için tüm komşu halklarla ve özellikle Müslüman tebaa ile iyi ilişkiler sürdürmeleri gerekiyordu. Rum milletvekillerinin, adalet adına Müslümanların hemen ardından sayılarına göre temsil edilmeleri gerekiyordu. Patrik ve Sinod Genelgesi’nde seçilecek milletvekillerinin nitelikleri konusunda söylenenlerin büyük önemi göz önüne alındığında bir sonraki Parlamentoda kendi unsurlarının layıkıyla temsil edilmeleri için aktif ve sayısal olarak takip edilmesi gerekiyordu. Bulgar Şizmasından ve Romanya propagandasından dönenlere gelince, onların tüm sevgi ve nezaketle karşılanması ve daha sonraki istikrarlarının izlenmesi gerekiyordu. Eski rejimde kapalı mevcut kilise ve mekteplerin, yerel yetkililerle istişare ederek kutsal metropol kiliseleri tarafından açılması ve daha önce konuşulan dili konuşmaları gerekiyordu. Sonuç olarak kritik durumun gerektirdiği şekilde, azami dikkat ve aktif eylemin zamanında yapılması şartı¹³¹⁷. Çoğu belge, Rumlara yönelik tehdidin “Türkler”den gelmediğini belirtiyordu.

¹³¹⁶ Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, s. 199. Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 64.

¹³¹⁷ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 5876/12312, 28-7-1908.

Ancak resmî makamları ele geçirmenin zamanı gelmişti. Artık mesele kolaydı çünkü saatlerce açıklamaları ve konuşmalarıyla kalabalığı kışkırtan subaylar, hükûmetten hiçbir engelle karşılaşmadıkları gibi bir muhalif grubuyla da karşılaşmadılar. Subaylar daha sonra Hükûmet Konağının kapı önüne kadar birçok protestocu tarafından takip edildi ve orada da halkın tezahüratları ve alkışları arasında tiran rejiminin yıkılacağını ilan ettiler. Daha sonra Hükûmet Konağına giren subaylar, İttihad ve Terakki Cemiyeti Komitesinin duyurularını okudu ve onlarla birlikte tüm bürolara gittikten sonra anayasal rejime boyun eğdiklerine ilişkin tüm idari, polis ve adli görevlilerden imzalı ifadeler aldılar. Aynı zamanda bir Komite, Hilmi Paşa ve Mareşal İbrahim Paşa'dan benzer açıklamalar aldı. "Olympus" Oteli ve Uluslararası Kulübün balkonlarından İttihad ve Terakki Cemiyetinin kahramanları, eski rejimin devrildiğini ve halka özgürlük ve eşitlik verildiğini ilan ederek halka seslenmeye başladılar. Selanik'te konuşulan tüm dillerde yapılan bu konuşmalar; Anayasa, özgürlük ve vatan lehine coşkulu tezahüratlarla karşılandı. Kalabalık giderek yoğunlaşıyordu, konuşmalar ise kesintisiz devam ediyordu¹³¹⁸. Emmanuel Karasou, biyografisine göre "Olympus" Meydanı'ndaki konuşmacılar arasındaydı. Selanik'teki İtalyan Mason Locasının kurucusu olarak kabul edilen Yahudi bir avukattı. Selanik'te kurulan İttihad ve Terakki Cemiyetinin bu İtalyan Mason Locasından doğduğu ileri sürüldü¹³¹⁹.

Ayrıca Yeni Osmanlılar Selanik'teyken Hükûmeti kontrol etmeye çalıştılar ama yürütme yetkisini doğrudan icra etmeyeceklerdi. Seçimlere gitmek için hazırlanan Jön Türklerin hareketlerini sabote etmekle suçlanan Said Paşa sonraki ay istifa etmek zorunda kaldı. Seksen yaşında ve İngiliz dostu olan Kâmil Paşa seçimlerin ifa edilmesi için geçici seçim hükûmetinin başı olarak atandı. Liberalizm ideolojine taraftar olan Kâmil Paşa güvenilir olan Adalet, Savaş ve Deniz Kuvvetleri bakanlarını istifaya zorladığı için Jön Türklerin tepkisine neden oldu. Ancak 1876 Anayasası'nın özel bir değişikliği gereğince bakanların atanması ve görevden alınması için Osmanlı Devleti Meclisinin onaylaması

¹³¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No.-, 18-7-1908.

¹³¹⁹ Zeynep Uçak, "Emanuel Karasu ve Faaliyetleri", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015), s. 11-16 ve 27-30. Roni Margulies, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Başlangıç", *Toplumsal Tarih*, S. 41/21 (İstanbul 1995), s. 28.

gerekli olduğundan Kâmil Paşa Hükûmeti güven kaybetti. Makedonya'daki eski Başmüfettiş Hilmi Paşa yeni hükûmeti kurdu. Ancak Savaş ve Dışişleri bakanlıklarında çalışanlar Jön Türklere güvenmedikleri için, 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhakı ilan edildiği için ve yine 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığı ilan edildiği için 13 Nisan 1909'da Türk tarihinde "31 Mart Vakası" olarak adlandırılan bir karşı devrim gerçekleştirildi. Bu devrim Jön Türk Hareketi tarihinde bir düğüm noktasıydı çünkü bundan sonra Jön Türk Hareketine ilişkin olarak Osmanlı Devleti'nin başka dinden topluluklara bakış açısı tamamen değişti. Bu hareket, özellikle Arnavut ve Arap asıllılarla muhafazakâr İslamcı çevreler ve "Ahrar Fırkası grubunun" liberal çevreleri tarafından yapılan bir karşı devrimdi. Medreselerde öğrenci olan İslamcılar Jön Türkleri İslam düşmanı olmakla suçlayarak İstanbul'da askerleri etkilediler, İstanbul'un merkezini ele geçirdiler ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarına doğru kaçan Jön Türkleri yok etmek için Meclise doğru yöneldiler. Yaşanan olaylarda öldürülenler oldu ve Hilmi Paşa Hükûmeti istifa etmek zorunda kaldı. Selanik-İstanbul demiryolu hattı yoluyla General Mahmud Şevket Paşa'nın önderliğindeki bir askerî güç harekete geçerek Jön Türklerin yeniden duruma hâkim olmasını sağladı¹³²⁰.

26 Nisan 1909'da karşı devrim ezildi, II. Abdülhamid tahttan indirildi ve Selanik'e sürgüne gönderildi. İlk defa bir Osmanlı padişahı, tahttan indirildikten sonra bir yere sürgün edilmiştir.¹³²¹ Selanik'te Alatini Köşkü'ne yerleştirildi.¹³²² Abdülhamid, 1 Kasım 1912'de Alman Elçiliğine ait Loreley savaş gemisiyle İstanbul'a nakledilerek Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirildi. Hayatının son yıllarını burada geçirdi. 10 Şubat 1918 Pazar günü vefat eden Abdülhamid'in cenazesi Padişah V. Mehmed Reşad'ın emriyle vefatının ertesi günü görkemli bir törenle II. Mahmud'un türbesine defnedildi.¹³²³

¹³²⁰ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 444-445. Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *İslam Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), s. 222. Çakmak, *Sürgünde Bir Hakan II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri*, s. 38-57.

¹³²¹ Age., s. 75.

¹³²² Selanik'te II. Abdülhamid'in sürgün dönemi hakkında bk. Çakmak, *Sürgünde Bir Hakan II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri*.

¹³²³ Age., s. 64, 72-75. Küçük, "Abdülhamid II", s. 223.

Siyasi güçten yoksun V. Mehmed Reşad'ın saltanatında Jön Türkler yürütme gücünü de üstlendiler. İç ve dış tehditlerin baskısı altında Yeni Osmanlılık politikası uygulanmaya başladı. 1911-1912 yıllarında İtalyan-Türk Savaşı'ndaki yenilgi neticesinde Trablusgarb'ın ve On iki Ada'nın kaybı Osmanlı Devleti'nin ve Jön Türk hareketinin durumunu ağırlaştırdı. Sonuç olarak Temmuz 1912 yılının başında Jön Türkler tarafından kontrol edilen Said Paşa Hükûmeti düştü. Muhalefetteki liberal grubunun üyeleri tarafından Sadrazam Ahmed Muhtar Paşa (22 Temmuz 1912-18 Ekim 1912) ve sonra Kâmil Paşa (18 Ekim 1912- 23 Ocak 1913) hükûmetleri kuruldu¹³²⁴.

Osmanlı Devleti'nde savaşların sonucu iktidarın değiştirilmesini belirledi. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunun yenilgisinden sonra Yeni Osmanlılar tarafından Kâmil Paşa'nın İngiliz dostu hükûmeti darbe ile devrildi. Mahmud Şevket Paşa Hükûmeti Londra Konferansı'nda Balkan müttefiklerin koydukları gurur kırıcı barış şartlarının devrilmesini ve savaşa devam edilmesini amaçladı. Sonunda Yanya, Edirne ve İşkodra'nın düşmesi neticesinde Londra Atlasması imzalandı (30 Mayıs 1913). Buna göre Osmanlı Devleti batı sınırında Midye-Enez hattındaki Avrupa topraklarını kaybetti. Girit Yunanistan Krallığı'na devredildi ve Büyük Güçler Ege Denizi'ndeki Adalar Sorunu'nu düzenleyeceklerdi¹³²⁵.

Haziran 1913'te muhalifler tarafından Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle Osmanlı Devleti'nde iktidar Enver Bey, Talat Paşa ve Cemal Paşa'nın eline geçti. O tarihten itibaren Almanya ile ilişkilerin yoğunlaştığı ve Jön Türk Hareketi'nin Almanya'dan etkilendiği görüldü¹³²⁶. 14 Aralık 1913'te Osmanlı ordusunun yeniden düzenlenmesini ve Boğazların tahkimatını üstlenen Liman von Sanders başkanlığındaki

¹³²⁴ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktsi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 446-447.

¹³²⁵ Age., s. 448.

¹³²⁶ Charis Tsirkinidis (Χάρης Τσιρκινίδης), *Epitelous tous Kserizosome... (Kemal Atatourk, 13 Augustos 1923) Í Genoktonia ton Ellinon tou Pontou, tis Thrakis kai tis M. Asias, mesa apo ta Gallika Arhia (Επιτέλους τους Ξεριζώσαμε... (Κεμάλ Ατατούρκ, 13 Αυγούστου 1923), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μ. Ασίας, μέσα από τα Γαλλικά Αρχεία) (Sonunda onları Köklerinden Söküp Attık... (Kemal Atatürk, 13 Ağustos 1923), Fransız Arşivleri aracılığıyla Pontus, Trakya ve Orta Asya'daki Rumların Soykırımı)*, 2. bs. (Selanik: Ekdoseis +gramma (Εκδόσεις +γράμμα) (+gramma Yayınları), 1995), s. 69.

Alman askerî misyonu İstanbul'a geldi¹³²⁷. Rusya Ermenilerin yaşadığı vilayetleri işgal edeceğini tehdit ettiği ve Ağustos 1914'te İngiltere ve Rusya gizli bir ittifak anlaşması imzaladıkları için Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletlerinin tarafına katıldı (Kasım 1914)¹³²⁸.

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Şerif Paşa onun hakkında aşağıdaki biyografik bilgileri vermektedir: Orta boylu ve güzel görünüşlü Enver Bey 1881 yılında doğdu, askerî kariyer yaptı, 1902 yılında kurmay subay diploması aldı. Makedonya'nın Bulgar komitacıları ve Yunan asilerine karşı savaştı. Jön Türk Hareketi ortaya çıktığı zaman Enver Bey da Temmuz 1908 yılında Jön Türk Hareketi'ne katıldı ve sonra askerî ateşe olarak Berlin'e gitti. 13 Nisan 1909 tarihinde karşı devrim ortaya çıktığı zaman Enver Bey oradan döndü. Trablusgarp'ta İtalyan işgaline karşı Osmanlı mukavemeti için hizmetleri ile temayüz etti. Balkan Savaşı'nda Mustafa Kemal ile aralarındaki sorunlar görünür hâle geldi. Zira onun yardım talebini karşılıksız bırakmıştı. Sert ve kibirli bir karakteri vardı; Napoleon'a hayrandı¹³²⁹.

Triumvira'nın diğer üyesi olan Talat Bey, *İttihad ve Terakki* Cemiyeti ile birleşen *Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin* kurucularından biriydi. Jön Türklerin devrimine kadar posta memuruydu.

“Kolay bükülür ve sinsi bir karakterdir. Lider olarak İttihad ve Terakki Cemiyetinin tüm karanlık üyelerinin güvenini kazanmayı başarmıştı. Emirleri hiçbir zaman tartışılmıyor ve herkes ona itaati borç biliyordu. Onun yönetimi altında fedailer organize ediliyordu. İçişleri Bakanı da olmuştu ama gerçekte bir diktatördü. Bizzat Talat Bey tarafından bütün siyasi ve askerî yetkililer yönetiliyordu. İstanbul polisinin eski başkanı olan Azmi Bey'i Paris'e gelmeye ve 14 Ocak 1914 yılında de la Pombe Caddesi'nde yapılan bana karşı suikast hazırlamaya davet etti. Kâmil Paşa Hükûmetine karşı (Jön Türkler arasında) 23 Ocak 1913'te organize edilen Bâbîâli Baskını'nda da yer almıştı.”¹³³⁰

¹³²⁷ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 448.

¹³²⁸ Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i eiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 50.

¹³²⁹ Tsirkinidis, *Epitelous tous Kserizosome... (Kemal Atatourk, 13 Augustos 1923) İ Genoktonia ton Ellinon tou Pontou, tis Thrakis kai tis M. Asias, mesa apo ta Gallika Arhia*, s. 70

¹³³⁰ Age., s. 72. Fedailer: İttihadcılarının siyasi cinayetler ve gizli operasyonlarını yürüten bir örgüttür. Örgütün liderlerinden Yakup Cemil ile Enver Bey; Makedonya, Mısır, Kafkas Dağları ve Türkistan gibi faaliyet gösteren “Teşkilat-ı Mahsûsa” adıyla başka bir örgüt kurdu.

Aynı makalede Şerif Paşa, Triumvira'nın üçüncü ismi hakkında açıklamasına devam etti.

“Kürt asıllı Cemal Paşa 1908 yılında Selanik’te binbaşı olarak atandı. Pratik zekâlı ve hırslı Cemal Paşa yüksek siyasi hedeflere sahipti. Hemen Ermeni olaylarından sonra Adana valisi olarak atandı. Sonra Nazım Paşa’nın ardılı olup Bağdat valisi görev yaptığı sırada bir kısım skandallarda adı geçti. Balkan Savaşları sırasında Trakya’ya geldi, Kâmil Paşa’ya karşı propaganda organize etti ve 23 Ocak 1913 tarihindeki darbeye katıldı. İstanbul Askerî Valisi seçildikten sonra Mahmud Şevket’i katledenlerin cezalandırılması bahanesi ile liberalizm taraftarı olan yaklaşık 20 kişiyi idam ettirdi. O yirmi kişi arasında Padişah’ın damadı olan Salih Paşa da bulunuyordu. Sonra Cemal Paşa Bahriye Nâzırlığına atandı.”¹³³¹

Reformların sonuçları hakkında ne kadar başarılı ya da başarısız olduğu değerlendirilirken, çoğunlukla uygulanmadıkları söylenebilir. Bazen parçalanmış bir uygulanması ve bazen yerine getirilmemiş bir vizyonu olarak verildi. Reformların pozitif sonuçları az sayıda olduğu için ve tüm İmparatorluğun geniş kitlelerini oluşturan orta sınıfın desteğini almadığı için verimi o denli belli değildi¹³³².

Geleneksel güç sisteminin devrilmesine yol açarak Osmanlı Devleti ve yeni Türk Devleti arasında aynı zamanda hem düğüm hem kırılma noktasını oluşturdu. Jön Türklerin özellikleri de bu yeni eğilime göre belirtilmektedir. Birinci özellik olarak modernist radikalizm tespit edildi ve ona göre Osmanlı İmparatorluğu yavaş yavaş güçlendirilebilmek için Batı kültürü ile temasa geçmek gerekliydi. İkinci özellik, sosyal tabanın yeniden düzenlenmesini başarmak için devlet elitlerinin, (yerel güçler) ile bağları geliştirmeleri gerekiyordu. İki özelliğin sonuçları, geleneksel çizgilerini değiştirecek ve dindardan fazla laik olacak bir devlette “Türklük”, laiklik ideolojisinin kurulması ve yasallaştırılması oldu. Ayrıca “sosyal” elitler ve devlet elitlerinin aralarında daha iyi ilişkiler geliştirerek toplumun homojenizasyonu ve Osmanlı ama laik bir ulus ile mevcut milliyet anlayışlarının değiştirilmesi amaç olduğu hâlde bu ikinci özellik Osmanlı Devleti için bir çelişkiye dönüştü. Milletlerin homojenizasyonuna ve siyasallaşmasına yol açtı. Böylece her millet kendi millî hukukuna sahip oldu¹³³³.

¹³³¹ Age., s. 73.

¹³³² Georganopoulos, *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914*, s. 3.

¹³³³ Anagnostopoulou, *Mikra Asia, 1908 ai.- 1919 Oi Ellinorthodoxes Koinotites, Apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos*, s. 458.

Sonunda Jön Türklerin birkaç önemli amacının, Batı kültürü referanslarına uygun toplumun modernizasyonu veya Hristiyanlarla Müslümanların tam eşitliği gibi fikirlerin değiştirilmesi ve milliyetçi örneğe terfi edilmesi Jön Türkler eleştirisi çerçevesinde çıkan sorunlar arasında bulunuyordu. Örneğin “33 yıldır 33 milyon kişiyi düşündüren acımasız Sultan ve 300 ‘saraylı kölesi’ (çanak yalayıcı) ve casusu (muhbiri) ile ne oldu?”¹³³⁴ Jön Türk Hareketi’nin siyasi, uluslarüstü, imparator kimliğinin kurumlaşmasına dair ifadelerinden uzaklaştı. Kozmopolit fikirlerden vazgeçildi. Boyunduruk altındaki halkların Türkleşmesini amaçlayan farklı bir Osmanlılık politikası uygulandı¹³³⁵. Alman militarizmi de temel rol oynadı.

Jön Türklerin devrimi gerçekleştirmesine kadar neden çok zaman geçtiğini düşünürsek -M. Şükrü Hanioğlu’nun yazdığı gibi- cevap Jön Türk Hareketi’nin ana ilkeleri ve içeriğinde bulunmaktadır. Başlangıçta onlara göre ideal bir rejim, XIX. yüzyıl Avrupa kültür teorilerinin güçlü etkisiyle bağlanıyordu. Heterojen üyeleriyle bir Meclis, sosyal Darwinizm, pozitivizm ve elitizmin hâkim olduğu bir toplum, insanlarda devrim için ihtiyaç uyandırmıyordu. Kesinlikle silahlı bir çatışma veya silahlı bir operasyon için ihtiyaç ortaya çıksaydı bu entelektüel ve aydınlar bu şekilde düşünemeyecekti. Ancak yıllar geçtikçe, Jön Türklerin çeşitli grupları daha bir politik içerik kazanarak entelektüel fikirleri azalıyordu¹³³⁶.

24 Temmuz değişikliği sırasında millî mücadele durdu. Rumlar, “heyecan ve hayal kırıklığına her zaman açık”, “Aptallar gibi Osmanlı Devleti’nin Meşrutiyet’e girdiğini ve içindeki Helenizmin altın çağa girdiğini umdular. Bu nedenle herhangi bir millî çalışma gereksizdi.” Ancak isyan eden Türk şovenizminden korkanlar, her türlü katılımdan kaçınmakla ve en ufak bir yardımı bile reddetmekle kalmadı, aynı zamanda bu yeni siyasi duruma karşı seslerini yükselttiler. Başkonsolosluğa sadık kaldılar ve seçimlerde onun talimatlarına tam olarak uyduktan sonra bunu ispatladılar. Ne de olsa bu umutların boşa

¹³³⁴ Feroz Ahmad, “Unionist Relations with the Greek, Armenian, and Jewish Communities of the Ottoman Empire, 1908-1914”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire, The Functioning of a Plural Society*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, c. 1 (New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982), s. 401.

¹³³⁵ Sfetas, *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354- 1918*, s. 446.

¹³³⁶ Hanioğlu, *Preparation For A Revolution, The Young Turks, 1902-1908*, s. 3-4.

çıktığını anladıklarında ilk coşku hızla uçup gitti ve buna Türk keyfiliği ve Bulgar şiddeti de katkıda bulundu¹³³⁷. Jön Türklerin devriminden ve Anayasa'nın ilan edilmesinden sonra çok kısa sürede siyasi durum değişti. Rumlar ve Bulgarlar arasındaki ulusal rekabet alevlendi, kiliseler işgal edildi ve düşmanlıklar arttı. Bu değişim, Vakalopoulos'a göre Jön Türk Hareketi'nin tam bir başarısızlığını göstermektedir¹³³⁸. Bir ortaokulun kurulması veya ulusal birliğin derhâl kurulması, Yunan halkının bilincini güçlendirmek için iyi noktalardı. Bölgede Helenizmin çöküşünü önlemek için çalışmak bir görev ve daha yüksek bir ilgiydi¹³³⁹. Selanik Millî Birliği (Ethnikos Syndesmos), Rum milletine fayda sağlamak amacıyla kuruldu. Rum Patrikhanesi, Selanik Millî Birliğinin (Ethnikos Syndesmos) kuruluşu kendisine bildirildikten sonra 15 Ekim 1908'de aceleyle kuruluşundan babalık sevinciyle haberdar olduklarını açıkladı. Bunun, yeni durumun bir sonucu olarak tanımlanmış ve çok sayıda görevi yerine getirmek amacı olan bir dernek olduğunu biliyordu. Rum Patrikhanesi, derneğin kuruluşunu tebrik ederek dayanışma, hoşgörü, barış ve kardeşlik sevgisi diledi çünkü onlar olmasaydı hiçbir şey olmayacaktı. Aynı zamanda istenilen millî fayda amacının mutlu bir şekilde gerçekleştirilmesi için derneğin tanıtılmasını, yükseltilmesini ve desteklenmesini diledi¹³⁴⁰. Ancak bir diğer cemiyet, Haziran 1910'da Rumlar tarafından Selanik'te kurulacak olan "Rabita-i Siyasiye", Osmanlı tarafından uygun görülmemesi hâlinde onaylanmamasına karar verdi¹³⁴¹.

Rum halkı hem Türk keyfiliğine karşı hem de daha sonra Girit'in birliğine ilişkin Türk gösterileri sırasında bile "cesur tutumunu" koruyarak Helenizme karşı doğru davrandığını kanıtladı. Ama kesinlikle millî faaliyet en azından geçici olarak aynı temelde çalışmaya devam edemiyordu. Her şeyden önce millî zihniyetin ve entelektüel gelişimin tam olarak oluşmadığı bir yürütme gücü ile dayatılamayacak, kararlarını dayatacak güç

¹³³⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

¹³³⁸ Christoforidou, "İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon 'Faros tis Thessalonikis' kai 'Alitheia'", s. 30.

¹³³⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

¹³⁴⁰ İEP Arş., Kod A /82, s. 442, Prot. No. 7590, 15-10-1908, Selanik Millî Birliğine.

¹³⁴¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umûmiyesi Nezâreti, nr. 105/17, 10 C 1328 (19 Haziran 1910).

olmadan ciddi bir sonuç getirmeyecek, prestijini hızla kaybedip dağılacaktı. Ancak yukarıdaki ifadelerle şehirdeki millî örgütlenmenin sona erdiği veya sona ermek zorunda olduğu ima edilmedi. Tam tersine daha sonra ellerindeyken doğru dürüst yönetemedikleri için pişmanlık duymamaları için güçlendirilmesi gerektiği ileri sürüldü¹³⁴².

Böylece Osmanlı yönetimi nihayet Rum tarafına son derece elverişsiz görünmeye, kendisine güvensizlik duyulmaya başlamıştı; kendiliğinden gerçekleşen bireysel intikamları yanlış tanıtmaya başladılar. Hâlâ Bulgarlar ve Romanyalılar tarafından kışkırtılan Rumları, kendilerini savunmasınlar diye dizginlemek için ara sıra ve özlü bir çaba sarf ediliyordu. O zamana kadarki inandırıcı gerçeklere dayanarak o zamanki durum devam etseydi ve Bulgar hâkimiyetindeki düzende herhangi bir bozulma olmasaydı muhtemelen her zaman küçük bir ölçüde zemin kazanacakları tahmin edilebilecekti. Ancak bu bitişik zemin, ona karşı ilk harekette bile dengesiz olacaktı. Aslında herhangi bir nedenle düzen bozulursa savunmalarını organize etmek için eskisinden çok daha fazla kanıtları olacaktı. Tabii ki ancak Yunanistan Dışişleri Bakanlığına sunulan eğitim ve mali önlemlerin zaman ve sistematik olarak uygulanması, radikal ve kesin üstünlüğü sağlayacaktı. Millî zihniyet olmadan her eylem yapay ve her sonuç geçici olacaktı. Ancak her şeyden önce devletin askerî zayıflığının sürekli suçlayıcıları ve yas tutanları olarak Rum nüfusu, bunun onları Türk keyfilğine ve Bulgar işgaline karşı korumak için güçlü ve hazır olacağına ikna etmek gerekiyordu¹³⁴³.

1908 seçimlerinde Yunan Konsolosluk görevlilerinin seçim sürecine bariz müdahalesinden sonra yirmi dört Yunan milletvekili Osmanlı Meclisine seçildi. Yunanistan Krallığı tarafından hangi adayların tercih edildiğini Osmanlı Rum seçmenlerine açıkça belirtmişlerdi. Osmanlı Rumlarının temel sadakatine ilişkin Türk şüpheleri, 6 Ekim 1908'de Girit'in Yunanistan Krallığı ile birlik için aldığı kararların duyurulmasıyla daha da güçlendi. Aynı gün Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak etme kararını açıkladı ve önceki gün Bulgaristan, Osmanlı yönetiminden resmen feragat etti. İttihad ve Terakki Komitesi, Girit'in tek taraflı birlik deklarasyonuna, halkı Rumlara karşı

¹³⁴² MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

¹³⁴³ A.y.

ticari boykot uygulamaya teşvik ederek yanıt verdi. Bu, esas olarak Yunanistan Krallığı'nın Yunanlarına yönelikti ve çok sayıda tebaası İmparatorluk'tan kovuldu. Boykot, Eylül 1911'de Türk-İtalyan Savaşı'nın patlak vermesine kadar sürdü. Jön Türkler ve Osmanlı Rumları arasındaki karşılıklı rekabet, giderek yoğunlaşan azınlık Osmanlıcılığı ve Yunan elçiliğinin Osmanlı Meclisindeki Rum milletvekillerini etkileme çabalarını yoğunlaştırmasıyla arttı. Elçilik, aslında Osmanlı Meclisinde bir Rum siyasi grubunun kurulması için bastırmaya devam etti¹³⁴⁴. Yirmi dört Rum milletvekilinden on altısı grubun yönetimine girmek için motive edildi. İttihad ve Terakkinin üyesi olan bazıları reddetmeleri nedeniyle sonunda Yunan diplomatlar tarafından “milliyetçilik karşıtı” olmakla suçlandı. 1912'de Osmanlı Meclisinin feshedilmesiyle birlikte İttihad ve Terakki Rum Patrikhanesine daha uzlaşmacı önerilerde bulunmaya başladı ve Rum “grubu” Hürriyet ve İtilaf Fırkasını destekledi. Bazı Rum milletvekilleri, İttihad ve Terakki Komitesi adına kampanya yürütmeye devam etti ancak yeni Parlamentoda yalnızca on beş Rum milletvekili vardı. İttihad ve Terakki Cemiyetinin büyüyen ve dizginsiz milliyetçiliği, Osmanlı Rum liderliğinin çoğunluğunun rehberlik için Yunanistan Krallığı'na bakmaya devam eden hazırlığıyla birleştiğinde eşit haklara dayalı herhangi bir gerçek ortaklık olasılığı giderek uzaklaştı. Bu tür belirsiz umutlar, gerçekte oldukları gibi 1912 Ekim'inde Yunanistan Krallığı, Avrupa Türkiyesi konusundaki anlaşmazlıkta Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a katıldığında nihayet suya düştü. Birinci ve İkinci Balkan Savaşlarının Osmanlı Devleti'ndeki Rum nüfus üzerindeki sonuçları, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, 1897 Savaşı'ndan çok daha ciddiydi. Buna ek olarak, Avrupa Türkiye'sinden gelen kitlesel mülteci akını millî rekabetleri şiddetlendiriyordu ve Osmanlı yönetimi, Anadolu'nun batı kıyısında Rumların tacizine, Ege adalarının işgali için Yunanistan Krallığı ile bir müzakere aracı olarak müsamaha gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşı arifesinde Yunanistan Başbakanı Venizelos, Osmanlı'nın Midilli, Sakız Adası ve Sisam üzerindeki Yunan egemenliğini tanımasını sağlama konusunda endişeli ve istekli, Bâbüâli ile bir anlaşma müzakere etti. O müzakere Rum Makedonya'sı ve Epir Müslümanlarının Türk Trakya Rumları ve Aydın vilayetiyle gönüllü mübadelesi ile

¹³⁴⁴ Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, s. 199-200.

ilgiliydi. Ancak Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi anlaşmanın onaylanmasını engelledi. Müzakere, Doğu Yunanlarının durumunu kolaylaştırdı ancak bu, Yunanistan Krallığı'nın 1917'de İtilaf tarafında savaşa girmesiyle daha da kötüleşti.

3.2.2 1908-1914 Yılları Arasında İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi veya Kilise İhtilafı

Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin birinci ve ikinci aşaması Bâbıâlinin geri çekilmesi ile sona erdi ama üçüncü aşamasında aynı olmadı. Yöneten Jön Türkler, 1909-1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'ni çağdaşlaştırmaya çalıştılar. İttihadcılar değişiklik yapmak niyetindeydiler ve bu önemli bir anlaşmazlık noktasıydı. Rum Patrikhanesi, Jön Türkler Hareketi ve İttihad ve Terakki Cemiyetinin, “Kilise ve Genos’a sahip olan haklara katılmasına karşı müdafaa etti.” Rum cemaati ile İttihadcılar arasındaki bu temel yaklaşım farkı, “Kilise ve Mektepler Kanunu”nun çıkmasıyla ortaya çıktı.¹³⁴⁵. Ayrıca da Rum Patrikhanesi, yargı yetkisinin kullanılmasının engellendiği kanaatindeydi¹³⁴⁶. Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem (1914-1918), Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin üçüncü aşaması olarak tanımlanan sürecin yaşandığı dönemin birer parçasıydı. İmtiyaz Meselesi'nin üçüncü aşamasını oluşturan 1908-1914, esas olarak Hristiyan mekteplerinin İmparatorluk Eğitim Bakanlığının yetki alanına dâhil edilmesine ilişkindi¹³⁴⁷. 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı, Ortodoks Osmanlı tebaası arasındaki anlaşmazlığı çözmeye yetmedi. Bir süre sakın kalan Makedonya'daki çeteler yeniden harekete geçti. Başka bir deyişle Osmanlı idaresini meşgul eden kilise ve okul meselelerinde Hristiyan cemaatler arasındaki bariz farklılık milliyetçi temellere sahipti¹³⁴⁸.

¹³⁴⁵ Hasan Taner Kerimoğlu, “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Dergisi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, c. 6, S. 14 (İzmir, 2007), s. 5. Konortas, “I Exeliki ton ‘Ekklesiastikon’ Veration kai to ‘Pronomiako Zitima’”, s. 280 ve 283.

¹³⁴⁶ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilietias*, s. 866.

¹³⁴⁷ Nanakis, “To Pronomiako Zitima to 19o Aiona kai i Anastoli tou Diorismou ton Klirikon ton 21o Aiona, Mitropolitiki Arkalochoriou, Kastelliou kai Viannou”.

¹³⁴⁸ Kerimoğlu, “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”, s. 5. Koylu, “Makedonya Sorunu (1879-1913)”, s. 123-138.

Daha spesifik olarak *Kilise İhtilafı* olarak da bilinen Patrikhane İmtiyaz Meselesi'nin üçüncü aşaması, Rumların sahip oldukları imtiyazları kaybetmek istememelerinden kaynaklanmıştır. Yine Rum kiliseleri ve mektepleri için 1903'teki statükoyu sürdürmek istediler. Bulgarlar Bâbîâli tarafından Kilise ve Mektepler Kanunu ile kapatılan kiliselerin açılmasını istediler. Patrikhane ve Eksarhlık arasındaki dinî anlaşmazlıkta her iki taraf da Katolikleri kendi kiliselerine çekmeye çalıştığı için Katoliklerin dâhil olduğu iddia edildi. İttihadçılar bir çözüm bulmaya çalışıyorlardı¹³⁴⁹.

Büyük Kilise (Patrikhane, metropolit kiliseleri) içinde endişe ve tartışma hâkimdi. Eylül 1908'de Rum Patrikhanesi; Selanik Metropoliti Alexandros'un 12 ve 19 Ağustos 1908 tarihli ve imtiyazlı statülerine nelerin uygulanacağına ilişkin mektuplarına cevaben, Selanik'teki Osmanlı Komitesinin onların imtiyazlarına saygı göstereceğini ilettiği yanıtını verdi. Aslında bu koşul altında Selanik'te Osmanlı Komitesi ile iş birliği yapmak, ancak yalnızca yerel çıkarları ilgilendiren meseleleri görüşmek üzere bir komite kurulmasına izin verdiler. Rum Patrikhanesinin -düşünme ve hareket etme sorumluluğunda olduğu için- Metropol Kilisesinin, zorunlu askerlik, dil, milletvekillerinin seçimi ve milliyet, tüzel kişilikler, dernekler ve diğer benzer konular gibi genel çıkar meselelerini müzakere etme hakkını hariç tuttular. Patrik mektubun sonunda Selanik Metropoliti'ne, Komitenin ifade ettiği şeyin aynı zamanda Rum Patrikhanesinin iki organının bir kararı da olduğunu bildirdi. Başka bir deyişle Metropol Kilisesinin sadece yerel meselelerle ilgilenmesi gerektiği, oysa onların imtiyazlı rejimi ile ilgili genel çıkar meselelerinin Rum Patrikhanesinin kendisini ilgilendirdiği şeklindeki Komitenin tutumunu onayladı¹³⁵⁰.

Bununla birlikte Metropol Kilisesinin yalnızca yerel içerik meseleleriyle ilgilenmesi zor olmaya devam etti. Daha geniş bir ilgi konusu olan meselelerle uğraşmamak imkânsızdı. Örneğin Eylül 1908'de Selanik'te Selanik Metropoliti Alexandros'un başkanlığındaki kocabaşlar, Selanik'teki Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin bir suçlamasının sonucu olarak müdahale etmek zorunda kaldı. Osmanlı

¹³⁴⁹ Age., s. 5, 7-9.

¹³⁵⁰ İEP Arş., Kod A '82, s. 435, Prot. No. 6400, 9-10-1908, Selanik Metropoliti Alexandros'a.

Selanik Komitesi; Rum hemşehrileri Theodorou, D. Zannas ve F. Papageorgiou'ya bildirdikleri üzere Bay G. Honaïos'un Selanik milletvekili adaylığını hiçbir şekilde kabul etmeyecekti. Sebebi ise Yunan Konsolosluğunda tercüman olmasıydı. Sonuç olarak Kocabaşılık Konseyi, Selanik Metropolit Alexandros'un başkanlığında kendi tanımladıkları gibi bu çok hayati mesele üzerinde olağanüstü bir oturumda toplandı. Osmanlı Komitesinin söz konusu açıklaması, Honaïos'un milletvekili seçilmesi ve yükseltilmesinde bu ortaklığın kati surette reddiydi. Bu durum, açıkça ve tartışmasız olarak millî zararları olarak nitelendirildi. Adaylardan etkilenen M. Theodoridis de Selanik Metropolit ve Ath. Ioannidis'e adaylıktan çekildiğini bildirdi. Konsey, dışarıda bırakılan G. Honaïos'un durumunda olduğu gibi Meclisin takdirine bağlı olarak Meclis üyesi için gerekli niteliklere sahip olan Bay Iosif Adamidis'i önermeyi ve gerektiği gibi desteklemeyi oy birliğiyle kabul etti ve kararlaştırdı. Bu kararın Selanik yönetiminin seçim bölgesini oluşturan Selanik vilayetinin diğer bölgelerine de iletilmesi istendi. Bu nedenle Iosif Adamidis'in adaylığı ile ilgili tutanak hazırlandılar. Böylece G. Honaïos'un milletvekilliği adaylığından çıkarılması nedeniyle Osmanlı Komitesinin emriyle ilgili bir şura topladılar. Ancak Karaferye, Vodina ve Kassandra metropolitleri de Selanik Metropolit'ne gönderdikleri telgraflar ile burada Honaïos Bey'in adaylığı için ortak karar alınmasında ısrar ettiler. Öte yandan Iosif Adamidis, milletvekili adaylığından istifa ettiğini yazılı olarak ifade etti. Kocabaşılık Meclisi tüm bunları dikkate alarak söz konusu metropolitlerden ve vilayet temsilcilerinden sonra alınan ilk ortak karara geri döndü ve bu duyuruyu altı kişilik yetkili heyet aracılığıyla Osmanlı Komitesine iletti¹³⁵¹. Dışlanan Honaïos'un görevine aday gösterilen Iosif Adamidis'e gelince, Selanik Metropolit Kocabaşılığın kendisini Selanik vilayeti milletvekili adayı olarak göstermekten memnuniyet duyduğunu öğrendiğinde hemen minnettarlığını ifade etti. Ancak her zaman millî bağlılıkla ve kamu yararı için çalışırken dışarıdan gelen kötü tesirler ve hemşehrilerinden bu konuda kötü iftiralar aldığı için istifasını Selanik Metropolit'ne sundu¹³⁵². Bu nedenle Rum cemaatinde özellikle önemli olarak değerlendirilen

¹³⁵¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1908/G7kd*, nr. 12324, 16-9-1908 ve 19-9-1908.

¹³⁵² *Age.*, nr. 12320, 18-9-1908.

Milletvekili Honeios'un Osmanlı Komitesinden çıkarılmasıyla ortaya çıkan karışıklık, bir sorun ve tepki yarattı.

İttihadcılar, Selanik ve Edirne vilayetinde İttihad ve Terakki mensupları ile Bâbîâlinin yanı sıra Rumlar ve Bulgarların da katılacağı bir komisyon kurulmasını önerdiler. Bulgarlar ile Rumlar arasında Makedonya'nın güvenliği için gerekli olan dostluk ve güveni tesis etmek istemişlerdi. 1909 yılında Bâbîâli hem Rumların hem de Bulgarların hukukunu koruyacak bir kanun düzenlenmesine ve Şura-yı Devlet Riyasetine bildirilmesine karar verdi. Makedonya'da Hüseyin Hilmi Paşa başkanlığında kiliseler ve mektepler konusunda bir yasa taslağı hazırlandı ve 7 Temmuz 1909'da Meclis-i Mebusana getirildi. Ancak Rum milletvekilleri, yasa taslağının yasalara aykırı olduğunu ve Rum ve Bulgar toplulukları arasındaki anlaşmazlığı çözmeyeceğini iddia etti. Yasanın çıkmasını engellemeye çalışıyorlardı. Geçişini engelleyemeyeceklerini anlayınca Meclisten ayrıldılar. *Rumeli'de Kâin Münazaun-fih Kilise ve Mektepler Hakkında Kanun*, Meclis-i Mebusanda ve Meclis-i Ayanda onaylandı.¹³⁵³

Patrikhane ve Rum milletvekillerinin çabaları durmadı. Kanun'un Padişah V. Mehmet Reşad tarafından onaylanmasını engellemeye çalıştılar. Ama Padişah da onu onayladı. 11 maddeden oluşan yasaya göre bir çiftlikte, köyde veya kasabada kilise veya mektep, çoğunluk olan tarafa verilecekti (2. madde). Nüfusun bir kısmının Patrikhaneye, bir kısmının Eksarhlığa ait olduğu yerlerde kilise veya mektep, onu inşa eden tarafa verilirdi. Buna karşılık, Bâbîâli karşı taraf için yeni bir kilise veya mektep inşa edecekti (3. madde ve 5. madde). Rumlar ve Bulgarlar arasında kiliselerin dönüşümlü kullanım yöntemine son verilecektir (8. madde). Kanun genel olarak Bâbîâliye önemli bir mali yük yüklemiştir¹³⁵⁴.

Yasanın kabul edilmesi Rum cemaatinde büyük tepkiye neden oldu. Bâbîâlinin tarafsız davranmadığını savundular. Sadrazam İbrahim Paşa ve Padişah V. Mehmed Reşad ile görüşmelerin yanı sıra Selanik, Siroz ve Manastır gibi çeşitli bölgelerde protesto

¹³⁵³ Kerimoğlu, "Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri", s. 8-11.

¹³⁵⁴ Age., s. 11-12.

gösterileri düzenlendi. Sultan Reşad ise ülkenin en zeki ve seçkin halklarından biri olan Rum halkının Kilise ve Okullar Kanunu'nun sorunu çözmek için çıkarıldığını anlaması ve kendilerini teskin etmesi gerektiğini ifade etti. Rum Patriği, Rum Patrikhanesinin istekleri dikkate alınmadığı takdirde istifa edeceğini söylerken Padişah, istifa için bir neden olmadığını söyledi. O zaman Rum Patriği'nin tahttan feragat fikrinden vazgeçtiği ve basına göre Rum Patriği'nin Sultan ile görüşmesinin ardından ziyaretten memnun ayrıldığı yazıldı¹³⁵⁵.

Ancak Patrikhane eylemlerini durdurmadi. Padişah Mehmed Reşad ile görüşmenin ardından gerçekleşen Patrikhane toplantılarında Patrikhanenin kilise ve mektep sorununda izleyeceği politika belirlenmiş ve bazı kararlar alınmıştır. Buna göre derhâl genel kurulun toplanmasına karar verildi. Metropolitler ve cemaat komitelerine, Patrikhanenin imtiyazlarının ihlal edildiğine ilişkin açıklama yapılarak genel kurulun toplanacağı duyuruldu. Rum halkının haklarının ihlal edilmesini protesto etmek için büyük devletlere bir muhtıra verilmesine karar verildi. Bâbîâli genel kurulun toplanmasına izin vermezse Rum Patriği ve beraberindeki iki meclis de istifa edecekti¹³⁵⁶.

İttihadcılar Rum Patrikhanesinin bu kararlarına sert tepki gösterdiler. İttihadcılara göre Patrikhanenin Berlin Antlaşması'nı imzalayan Büyük Güçlere başvurması doğru değildi ve bir Millet Meclisi toplamaya yetkisi yoktu; Bâbîâlinin böyle bir Meclisi önlemek için bütün yetkileriyle uğraşması gerekiyordu. Ancak İttihadcıların muhalefetine rağmen Rum Patrikhanesi, Millet Meclisinin toplanması için hazırlıklarına devam etti. Ayrıca Yunanistan Krallığı'ndan Rum Patrikhanesine Kiliseler ve Mektepler Kanunu'na ilişkin tutumu nedeniyle tebrik telgrafları gönderildi. Rum Patrikhanesinin eylemleri, İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından yurtseverliğe karşı ve Rumları Osmanlı ulusundan uzaklaştırmak olarak nitelendi¹³⁵⁷.

Rumeli vilayetlerinde Dâhiliye Nezâreti, Kilise Kanunu'nun uygulanmasına karşı çıkanların tutuklanarak Divan-ı Harb-i Örfiye teslim edilmesini istedi. Rum

¹³⁵⁵ *Age.*, s. 13.

¹³⁵⁶ *Age.*, s. 14.

¹³⁵⁷ *Age.*, s. 14-16.

Patrikhanesinin Millet Meclisi toplama çabalarını engellemeye çalışan Bâbîâli, Kiliseler ve Mektepler Kanunu'nu uygulamak için hazırlıklara başladı. Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa, yasanın uygulanma koşullarını incelemek üzere ağustos ayının ilk haftasında Makedonya'ya bir gezi düzenledi. Aynı şekilde köylülerin hangi kiliseye ait olduğunu ve hangi köylerde hangi kilise ve mekteplerin yeniden yapılması gerektiğini belirlemek için bir heyet gönderildi¹³⁵⁸.

Rum Patrikhanesi, Millet Meclisi toplama fikrinden vazgeçmediği ve Meclise katılacak üyeler seçmeye devam ettiği için Bâbîâli daha sert tedbirler almaya karar verdi. Tüm vilayetlerde Bâbîâli, Rum Patrikhanesi tarafından toplanacak olan Millet Meclisinin kanuna ve Patrikhanenin görev ve yetkilerine aykırı olduğunu ilan etti. Meclisin toplanmasına izin vermeyecek ve bu toplantıya katılmak isteyenler Türk Ceza Kanunu'nun 99. maddesine göre cezalandırılacaktı. Bâbîâlinin bu kararından sonra Patrikhane, Millet Meclisinin toplanmasında ısrarcı olmaya karar verdi. Millet Meclisi toplama fikrinden vazgeçmedi. Patrikhane çevresinde güvenlik önlemleri artırıldı. Patrikhane yetkilileri bu durumu protesto etmek için Adliye Nezâretine muhtıra verdi¹³⁵⁹.

Rum Patrikhanesi, Bâbîâlinin uyarı ve tedbirlerine rağmen 14 Eylül 1910'da Millet Meclisini toplamaya çalıştı. Sabah saatlerinde Millet Meclisine seçilenler gelmeye başlayınca kimliği tespit edilenler, zabıta tarafından Fener Polis Karakoluna götürüldü. Polis tarafından tutuklananlardan Millet Meclisine katılmayacaklarına dair güvence verenler serbest bırakıldı. Tüm güvenlik önlemlerine rağmen kimliği belirlenemeyen bazı kişiler Patrikhaneye girmeyi başardı ve böylece din adamlarının katılımıyla toplam 59 kişi Mecliste toplandı. Meclisin dağılmasının ardından Meclise katıldığı sanılanlar tutuklanarak Divan-ı Harb-i Örfîye teslim edildi. Toplam 21 kişiden oluşan tutuklular, Mahkemeden çıkarılarak Adliye Nezâretine götürüldü ve bir süre sonra serbest bırakıldı. Bâbîâlinin Millet Meclisine katılanlara karşı bu yumuşak tavrı basında eleştirildi. Sonraki

¹³⁵⁸ Age., s. 16-17.

¹³⁵⁹ Age., s. 18.

tarikhlerde anlaşıldığı üzere Millet Meclisine katılan Rum Patrikhanesi üyeleri sorgulandı¹³⁶⁰.

1911 yılında Patrik, Selanik Metropol Kilisesinden kazadaki kilise bölgeleri ve köy kiliselerinin “muhtarlıklar/kocabaşlıklar”ın -merkez vali yardımcısının onlara gönderdiği bir davet üzerine- haber verilmesini istedi. Özellikle merkez vali yardımcısı, Rum Patrikhanesi ve dolayısıyla “protokol”ün uzağından geçerek, doğrudan kilise bölgeleri ve köylerin kiliseleri ile irtibata geçip yetkili hükûmet dairesine Eğitim Konseyi yoluyla mektep sistemi ve yönetimi hakkında fikrini sunmaları için onları davet etti. Patrik’e göre Metropol Kilisesinin herhangi bir katılımdan -ister Eğitim Konseyinin seçimlerinden ister Eğitim Konseyinin çalışmalarından- uzak kalmalarını tavsiye etmesi gerekti¹³⁶¹. Aşikâr olarak Patrik makamının küçümsendiği ve merkezî yönetimin Patrik’e atıfta bulunduğu protokolün ihlal edildiği değerlendirildi. Ayrıca her bir “muhtar/kocabaşının” ifade edilmesi için bir tehlike duygusu içten içe varoldu. Rum cemaatinin çıkarlarına karşı, istemeden bile, görüşler ifade edebileceklerdi. Bu da Ortodoks Hristiyan cemaatinin birçok zaafı gizlediği iddiasını güçlendirebilecekti.

Genel olarak Rum Patrikhanesi, Sinod kararıyla bölgelerde rahiplerin yerel makamlar ile doğrudan iletişime geçmemelerini tavsiye ediyordu: “Böyle hususlar üzerinde olası hataların önlenmesi için yazılı anlaşmadan kaçınmanın ve sözlü anlaşmaların tercih edilmesinin iyi olduğu değerlendirildi.” Söz gelişi 1907 yılında metropolitler ve kayyum arasındaki işlerinin yürütülmesi hususu üzerinde hükûmet kararı berata ve Rum Patrikhanesi tarafından tanınan kurallara uygun olmadığı için kabul edilmeyip çözülmemiş hâlde kaldı.

Adliye Nezâreti Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi konusunda sadece en son Sadrazam Genelgesi’nin içeriklerini dikkate alıyordu. Böylece en son Sadrazam Genelgesi’ne dâhil edilmeyen bir eski (antik) kilise imtiyazının yürürlükten kaldırılmış olduğunu varsayıyordu. 1908 tarihli bir belgeden anlaşılabilirdiği kadarıyla Adliye Nezâreti, sorgu yargıçları veya mahkemeler tarafından medeni hukuk davaları için her bir

¹³⁶⁰ A.y.

¹³⁶¹ İEP Arş., Kod A /85, s. 144-45, Prot. No. 2552, 28-3-1911, Selanik Metropoliti Ioakeim’e IV.

rahibin çağrılmasının Rum Patrikhanesi veya Metropol Kilisesi vasıtasıyla bildirilmediğini, ancak rahiplere doğrudan iletildiğini bildirdi. Bazı başrahiplerin Sadrazam Genelgesi'nde yer alan rahibin çağrılmasından bahsedilen konuların medeni hukuk davalarında da uygulandığını sandıkları için veya bazı başrahiplerin ne yapacaklarını merak ettikleri için Rum Patrikhanesi Selanik Metropol Kilisesinin başrahiplerini bilgilendirmesini istedi. Rum Patrikhanesi tarafından, Sadrazam Genelgesi içeriklerinin, eskiden beri patriklerin sahip olduğu imtiyazların toplamı olmadığını başrahiplerine göstermesi gerektiği vurgulandı. Ancak Sadrazam Genelgesi sadece geçerli hususlar hakkında çözümler ve destek sunuyordu. Sadrazam Genelgesi'nde bu hususa dair rahiplerden ceza mahkemeleri önünde ceza hukuku davalarından dolayı sorgunun ve işlerin yürütülmesi sırasında geçerli olan gerekçeler şunlardı: “Ancak Sadrazam Genelgesi sadece geçerli konulara çözüm ve destek sunuyordu. Sadrazam Genelgesi'nde ceza mahkemelerinde din adamlarının ceza davaları nedeniyle yaptıkları sorgulama ve işlerin yürütülmesine ilişkin unsurlar şu şekildeydi: Rum Patrikhanesi aracılığıyla iletilecektir. İstanbul dışında olursa Metropol Kilisesi aracılığıyla duyurulur.” Dolayısıyla Sadrazam Genelgesi'ne dayanan hususa dair medeni hukuk davaları için rahiplerin metropol kiliseleri yoluyla çağrılmasının Bâbiâliye karşı geçerli olduğu gözüküyordu çünkü söz konusu Genelge'nin, ceza hukuk davaları ile ilgili olduğu biliniyordu¹³⁶².

Medeni hukuk davaları üzerinde “burada” Rum Patrikhanesi yoluyla ve “dışarıda” metropol kiliseleri yoluyla rahiplerin çağrılmasına ilişkin imtiyaz, ezelden beri geçerli olan düzene dayanıyordu. Zaten onun için bakanlık kararnameleleri yayımlandı. Ayrıca üç yıl öncesine kadar bu konu ile ilgili tezkereler Rum Patrikhanesine gönderiliyordu. Dolayısıyla rahiplerin Rum Patrikhanesi ve metropolit kiliseleri yoluyla çağrılması ve medeni hukuk davaları üzerinde eski (antik) ve hükûmet tarafından tanınan bir düzenin varlığı ispatlanabiliyordu. Rum Patrikhanesi tahrir vasıtasıyla başrahiplerin, olması gerektiği gibi davranmalarını istedi¹³⁶³.

¹³⁶² KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4405, 28-4-1908.

¹³⁶³ A.y.

Rum cemaatinin konumunun ve Kilisenin imtiyazlarının güvence altına alınmasına ilişkin olarak, JönTürklerin hâkimiyetinden birkaç gün sonra 8 Ağustos 1908’de Periklis Chatzilazaros, Dimitrios Zanas, Dimitrios Digos ve Markos Theodoridis’ten oluşan bir Yunan heyeti kuruldu. Bu heyet Selanik’teki Jön Türk Komitesine Selanik Rumlarının görüşlerinin tercüme edildiği bir muhtıra sundu. Muhtıra Periklis Chatzilazaros tarafından olumlu bir hitapta bulunularak teslim edildi. Aynı atmosferde Enver Bey, Komitenin de önemini anladığı Yunan unsuruyla samimi bir ortaklık arzusuna sahip olduğunu temin ederek yanıt verdi. Selanik Metropolit, ilk önce yıkılan dinî rejimin tamamen restorasyonu için söz konusu talebi reddetti ancak bu talebin zararlı olmayacağına inanıyordu çünkü aslında kazanılmış hakların ihlal edilmemesi ilkesini ve tüm mutabakatı kaplayan, her zaman tanınan hakların gözetilmesini kabul ediyordu. Muhtıraya göre Yunanların yeni liberal rejimi sevinç ve umutla karşıladıkları belirtiliyordu. Minnettar bir şekilde selamlıyorlardı ve yasal yaptırımındaki değişikliği gerçekleştiren kişilere en büyük takdirlerini dile getiriyorlardı. Devleti oluşturan halklar arasında eşitlik ve adalet vadeden, kültürel açıdan da ilerlemeci yeni bir dönemin başladığını kabul ediyorlardı. Yunan unsuru, yeni rejimi isteyerek meşru ve aşamalı olarak kabul ediyordu ve normal ve kademeli kalkınmada arzu edilen ilerlemeyi ve Devlet’in kültürel gelişimini sağlamak için ahlaki, sosyal ve maddi güçlerine katkıda bulunmak istiyordu. Birey özgürlüğünün tanınması, vicdan özgürlüğü, kazanılmış haklara saygı ve uygarlığın kazanımlarının elde edilmesi ve ilerlemesi için devlet destekli barışçıl rekabet gibi yeni rejimin ilan ettiği genel özgürlüklerin temel dayanakları hakkında, amacına ulaşmak için yeni rejimin uygulanmasında gerçekten temel ve çığnenemez kurallar olması gerektiğine inanıyorlardı. Devlet’in gerçek ilerlemesinin kademeli ve uyumlu bir gelişme ile sağlanabilmesi için halkların gelişimini ve dolayısıyla bu bireylerin oluşumunu serbest bırakmak gerektiğini tavsiye ediyorlardı. Bunun, vatansever inancın doktrinlerine, fiziksel niteliklere, doğuştan gelen karaktere, geleneklere ve her birinin yaşamına göre yapılması gerekiyordu. Böylece herkesi ortak amaç, bütünün mutluluğu için katkıda bulunmaya muktedir kılacaklardı. Dinî inançlar ve bu devletlerin hâkimiyetinde oluşan kurum ve gelenekler, bireylerin var olması için gerekli koşullardı. Bu döngü içinde birey büyüme için verimli bir zemin bulabilecekti. Bu nedenle her halkın her zaman tanınan ve

onaylanan hak ve yükümlülüklerinin sınırları içinde dinî ve eğitim özgürlüğünün, yeni rejimin başarılı bir şekilde uygulanması için gerekli bir koşul olarak tanınması ve tesis edilmesi gerekecekti. Özellikle Rum unsuru için bu, Rum Patrikhanesinin tanınmış imtiyazlarının korunması, tam saygı ve dokunulmazlığı ve evrensel yargı yetkisi ve bu imtiyazlardan kaynaklanan dinî ve eğitim durumunun korunması yoluyla sağlanacaktı. Muhtırada bunun tüm Rum halkı ve onların ruhani lideri Patrik tarafından ifade edilen bir görüş olduğu vurgulandı. Bu nedenle Rum Patrikhanesinin ve Rum milletinin adil ve dürüst olarak kabul edilen istisnai konumunun, Devlet'in koruması yoluyla gözden kaçırılmamasını talep ettiler. Bu yüzden eğitim sisteminin yeni siyasi hayatın ihtiyaçlarına göre kademeli olarak uyarlanmasına izin vererek o zamana kadar uygulandığı şekliyle eğitime hiçbir engelin konulmaması gerekecekti¹³⁶⁴.

Bu nedenle Selanik Metropol Kilisesi, özellikle mektep ve kiliselerle ilgili konularda Rum tarafının dikkatli olmasının önemini vurgulamaya özen gösteriyordu. Örneğin Temmuz 1909'da Selanik Metropoliti Alexander; Karaferye ve Nausa Metropoliti Apostolos'a, Vodina Metropoliti Stefanos'a, Ustrumca Metropoliti Germanos'a ve Karacaovalı Metropoliti Smaragdos'a bir defter gönderdi. Genel olarak tartışmalı kiliseler, mektepler vb. ile ilgili yasa tasarısının lehinde ve aleyhinde olanlar arasında Parlamentoda yapılacak tartışma hakkında Yunan milletvekilleri, kiliseler ve mektepler hakkında ekli defterde mümkün olduğunca açık bir şekilde doğru istatistiksel bilgileri acilen talep ettiler¹³⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nin ilerlemesini sağlayacak tebaanın gelişmesi ve her türlü sosyal, bilimsel ve hayırsever amaç için toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün tam olarak tanınması gerekiyordu. Bireyin özgür gelişimine müdahale etmemek için aynı genel çıkar doğrultusunda, aynı dinin mensuplarından oluşan askerî birliklerin oluşumunu sağlayacak bir zorunlu askerlik sisteminin uygulanması gerektiğini düşündüler. Böylece bir yandan disiplin sağlanacaktı diğer yandan ise zorunlu askerlik ile birlikte uygulanan dinî

¹³⁶⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Başkonsolosluğun Yönetici Kanellopoulos'tan Dışişleri Bakanı Baltatzis'e, Selanik, Prot. No. 747, 8-8-1908.

¹³⁶⁵ KSMK Arş., 1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr. 470, 15-7-1909.

görevlerin kesintisiz bir şekilde yerine getirilmesi ve dinî vicdan hürriyeti sağlanacaktı. Aynı amaçla diğer Avrupa anayasalarının hükümlerine uygun olarak, bireylerin yetkili organların herhangi bir aşırılığından korunmasını sağlamak için Anayasa'nın ilgili hükümlerini değiştirmenin ve eklemenin gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Osmanlı tebaası olanların ülke dışına çıkarılmasına izin vermeyen 113. maddenin 4. fıkrasının da yürürlükten kaldırılması gerekiyordu. Anayasa'nın kanunların yorumlanmasına ilişkin hükümlerini yürürlükten kaldırmayı gerekli görüyorlardı. Ayrıca halkın ilgisini güçlendirmek ve halkın ülke yönetimine daha mükemmel katılımı için de milletvekillerine kısıtlama olmaksızın kanun teklif etme hakkının verilmesini lüzumlu görüyorlardı. Ülke yönetiminin daha normal işleyişine yönelik olarak, idari adem-i merkeziyetçi anayasa sisteminin getirilmesiyle valilik ve il meclislerinin yargı yetkisinin yukarıdaki ilkeye göre belirlenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu meclislere yerel çıkarlarla ilgili konularda merkezî hükûmetten bağımsız hareket edebilme yetkisi tanınması gerekecekti ve bu daimî üyelerin sayısı toplamın 1/3'ünü geçmemek ve seçilen üyeler doğrudan halk tarafından seçilmek için bunların hazırlanması kanunla düzenlenmesi gerekecekti. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin, yerel koşullara göre idari olarak belediyelere bölünmesi gerekecekti. Osmanlı Devleti'ne ait bir miktar gelir yerel ihtiyaçlara ayrılarak mali bağımsızlığa sahip olacaklardı. Belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinin seçiminin hemen halk tarafından yapılması ve seçmenlerin ve seçilen üyelerin niteliklerinin, Milletvekillerinin Seçimi Hakkında Kanun hükümlerine göre benzer niteliklere sahip olanların mahalli seçimleri yoluyla belirlenmesi gerekecekti. Adaletin tam olarak işlemlerini sağlamak için mahkemelerin teşkilatlandırılmasına ilişkin kanun hükümlerine göre eyalet genelinde mahkemeler kurulmasını gerekli ve ivedi olarak görüyorlardı. Normal işleyiş için bir yandan hâkimlerin "yaşam boyu görevde kalma"sını, diğer yandan sıkı denetimleri için bir üst denetim kurulunun kurulmasını elzem görüyorlardı. Ülkenin toplam zenginliğinin gelişmesi için şunlar gerekliydi: tüzel kişilerin varlığını tanımak ve onlara mülkiyet hakkı vermek, ipotek meselesini çözmek ve aynı zamanda gayrimenkul kredi bankalarının kurulmasını mümkün kılmak ve borçlunun borcunu ödemek için ölümünden sonra kamu arazilerini satma hakkını vermek, endüstriyel fabrikaların kurulmasını valilik meclislerine bağlı kılmak, endüstriyel alet ve makinelerin düşük miktardaki ithalatını artırmak, gümrük

formalitelerini basitleştirmek, pasaportsuz serbest dolaşıma izin vermek, ondalık vergisini değiştirmek ve azaltmak, il meclislerine maden ruhsatı verme hakkını vermek, yol yapım yasasını değiştirmek, ulaşım araçlarını geliştirmek ve genel olarak ülkenin ekonomik kalkınması için benzer önlemleri incelemek. Genel olarak herkesin kazanılmış haklarına, bireyin özgürlüğüne ve yükseltilmesine saygı ilkesinden esinlenen bu önlemler aracılığıyla toplumsal ve maddi ilerlemesinde özgür bir aşama sağlayan Osmanlı Devleti'nin özeniyle gerçek siyasi eşitlik, din veya milliyet ne olursa olsun, kazanılacaktı. Yeni liberal rejim politikalarının uygulanamaz olmaması için gerçek özgürlükleri tesis etmek zorunda kalacaktı. Böylece insanlara ve diğer medeni milletlere olan inanç bundan ilham alabilecekti ve böylece otoriter rejimin beslediği anlaşmazlıklar ve yanlış anlamalar ortadan kalkabilecekti. O andan itibaren Anayasa'nın belirlediği Osmanlıların dini ne olursa olsun tüm kamu görevlerine katılması ilkesinin uygulanması gerekliydi ve ülkenin genel çıkarlarının ayrılmaz bir parçası olan aynı çıkarların yönetimine herkesin eşit haklarla katılmasına da ihtiyaç vardı. Parlamentoda çeşitli dinlerin temsilinin sağlanması ve etnik azınlıkların Mecliste temsil edilmesini sağlayan bir seçim sisteminin kurulması gerekiyordu Bu, her bir ulus için resmî nüfus sayımı temelinde nüfusla orantılı olarak her seçim bölgesinde sabit sayıda milletvekili ile başarılabilecekti. Bu amaca uygun bir yasa çıkarılıncaya kadar yaklaşan seçimlerde bu koşulun sağlanması için uygun önlemlerin alınması gerekecekti. Böylece Osmanlı Devleti'nin yükselmesi için ırk ve din farkı gözetmeksizin tüm Osmanlıların samimi ittifakının sağlanacağına inanılıyordu. Yeni devlete bağlılık, ülkelerinin zenginleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin medeni milletler arasında hak ettiği yeri alması için sağlanacaktı¹³⁶⁶.

Aynı şekilde Osmanlı Meşrutiyet rejiminin, tüm milletler arasında tam bir eşitliği halkın gerçek mutluluğunu sağlayacak şekilde gerçekleştirmesi gerektiği fikri; Selanik Metropolitio Ioakeim, Karaferye Metropolitio Loukas, Siroz Komiseri Amvrosios, Drama Metropolitio Agathangelos, Melnik Metropolitio Aimilianos, İskeçe (Xanthi) Anthimos Metropolitio, Vodina Metropolitio Timotheos, Ustrumca Vekili Arsenios, Kassandra

¹³⁶⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No. 747, 8-8-1908. Koylu, "Makedonya Sorunu (1879-1913)", s. 91.

Metropoliti Eirinaios, Eleftheroupoli Metropoliti Germanos, Kitros Metropoliti Parthenios, Kampania Metropoliti Fotios ve Polin Metropoliti Fotios tarafından ifade edildi. Tam eşitliğin gerekliliği, vatanın bütün çocuklarını ırk ve din ayrımı yapmaksızın sevdiğini defalarca dile getiren “Yüce Padişah”ın tekrarlanan açıklamalarıyla da teyit ediliyordu. Haklara saygı; ulusal kimliğin korunmasının, farklı milletlerin gelişiminin, yasaların tarafsız uygulanmasının ve can ve mal emniyetinin güvence altına alınmasının bağlı olduğu başlangıç noktasıydı¹³⁶⁷.

Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin veya *Kilise İhtilafı*’nın çözümü, İttihadcılar tarafından 3 Temmuz 1911’de çıkarılan bir kanunla gündeme getirildi. Bu, Balkan milletleri arasında devam eden anlaşmazlığın çözülmesi için yeterliydi. Böylece birleştiler ve Balkan Savaşlarını başlattılar¹³⁶⁸.

3.2.3 Osmanlı Yönetiminin Yeniden Başlayan Makedonya Mücadelesine Karşı Yeni Tedbirleri - Selanik’in Yunanistan Krallığı’na İlhakına Kadar

Rumlar ve Bulgarlar arasındaki ilişkiler, çözüm bulmaya çalışan Osmanlı yönetimini kayıtsız bırakmayan genel durumu etkilemeye devam ediyordu. Rumlar için Bulgarlar, Kuzey Makedonya bölgesinin nüfusuydu. Bulgar teşkilatının da desteğiyle geçim derdiyle büyük merkezlere ve denize inerek son yıllarda Selanik, Siroz, Drama, Kavala, Dedeoğlu’da (Alexandroupoli) Bulgar kolonileri kuruldu. İç kısımdaki yerleşimciler tarafından desteklenen bu Bulgar kolonileri, bu şehirlerin Rum karakterini bozuyordu, eylem merkezleri ve bu şehirlerin geleceği için bir tehditti. Bulgar terörü döneminde kırsal kesimdeki Slavca konuşan nüfusun çoğunu kaybettiler ancak en azından büyük merkezlerde hâkimiyetlerini sürdürdüler. Bu merkezlerin kırsal kesimdeki etkisi büyük olmasına rağmen Bulgar eylemi de bu üstünlüğü sarsma eğilimindeydi. Bu, Slavca konuşulan bölgenin il merkezlerinde yalnızca kısmen başarılı olmuş olsa da Bâbıâlinin hoşgörüsünden ve Avrupa’nın korumasından kazandığı cüretle Selanik şehrinde 1903’ün

¹³⁶⁷ KSMK Arş., 1911-1916 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr. 1562/12440, 26-7-1912.

¹³⁶⁸ Küçük, “Abdülhamid II”, s. 223.

anarşist hareketlerine girdi. Rumların akılları bu isyanları tekrarlama fikriyle titreyerek oldukça çökmüştü¹³⁶⁹.

Osmanlı yönetimi, 1908 yılının ikinci yarısından itibaren Selanik'te Rumlar ile Bulgarlar arasındaki ihtilaf¹³⁷⁰ ve Rumların Bulgarlara karşı cinayetler başlatması¹³⁷¹ nedeniyle önlem alınması gerektiğini ilan etti¹³⁷². Selanik'teki valiye Rumlar ile Bulgarlar arasında Kilise meselesi hakkında talimat verildi¹³⁷³. Yunanistan'ın Selanik Başkonsolosu, "Türk" yetkilileri Rum toplumunun karşılaştığı sorunlardan biri olarak nitelendirdi. Bulgar harekâtı devam ettiği için sorunun aşılmasının zor olduğunu ve Osmanlı yönetiminin Yunan hareketlerine karşı mücadele etmekten ve engeller koymaktan asla vazgeçmediğini savundu¹³⁷⁴.

Bulgarları ortak düşman olarak gören Rum-Türk ilişkilerinin gelişimine farklı bir bakış açısı, Ekim 1908 başlarında Yitio Milletvekili Georgios Petropoulakis tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına sunulan bir raporda ortaya konuldu. Rapor, Yitio Milletvekili Georgios Petropoulakis'in Makedonya gezisinden sonra geldi ve Bulgarların darbe girişimi vesilesiyle Makedonya ve İstanbul'daki Türklerle Rumların vardığı uzlaşmayla ilgiliydi. Bulgar darbesinin şokundan sonra Jön Türkler, Bulgarların eylemlerinden korkarak dikkatlerini orduyu güçlendirmeye odakladılar. Bulgarlara karşı ortak bir savunma için Rumlardan iş birliği istediler. Bu, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos'un da temin ettiği gibi, Rumlarla iş birliği için Rum milletvekiline neden bir davetiye gönderdiklerini açıklamaktadır. Uzlaşmanın - her ne kadar başarısız olsa da- tamamen mahvolmuş olarak değerlendirilmemesi gerekecekti¹³⁷⁵. Petropoulakis, Türkiye'yi gezerken belirttiği gibi "Türkiye"nin mevcut ve eski liderleriyle çeşitli görüşmelerde ve müzakerelerde tartıştıkları ilgili konular hakkında

¹³⁶⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

¹³⁷⁰ BOA., DH. MKT., nr. 2614/ 9, 27 Ş 1326 (24 Eylül 1908).

¹³⁷¹ BOA., TFR. I. SL., nr. 211/ 21002, 25 Ca 1327 (14 Haziran 1909).

¹³⁷² BOA., DH. MKT., nr. 2614/ 9, 27 Ş 1326 (24 Eylül 1908).

¹³⁷³ Age., nr. 2637/ 81, 26 N 1326 (22 Ekim 1908).

¹³⁷⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

¹³⁷⁵ Age., Andreas Papadiamantopoulos'tan Dışişleri Bakanı Baltatzis'e, Prot. No. 1026, 18-11-1908.

Yunanistan Hükûmetini bilgilendirmeyi kendi görevi olarak gördü. Bir ay önce Selanik'e giderek "İttihad ve Terakki" Merkez Komitesi ile defalarca istişare etti. Rum Makedonya Komitesinin kendilerine Makedonya'daki Rum nüfusunu donatmak için silahlar sağlaması ve Rum Komitesine silahların kullanılmasını öğretmeleri için eski astsubayları ve hatta emekli subayları göndermesi konusunda anlaştılar. Bir Türk-Bulgar savaşı çıkması durumunda özgür Yunanistan Krallığı'ndan gelecek yirmi bin veya daha fazla gerillanın girişine izin vereceklerdi. Raporu göndererek İstanbul'daki meslektaşlarına danışabilmeleri için yukarıdaki anlaşmayı kendilerine yazılı olarak bildirmek zorunda kaldı. Ancak Petropoulakis bu belgeyi vermeyi reddetti ve İstanbul'a gidip doğrudan istişareye geleceğini belirtti. Böylece tavsiye mektubu yerine el sıkışarak anlaştılar. Yitio'dan Rum Milletvekili, aynı zamanda onlara bir Türk-Bulgar savaşı durumunda, Rum Makedonya Komitesinin Osmanlı birliklerini ihtiyaç duyulacak yere nakletmek için kendilerine birkaç buharlı gemi sağlayabileceğini söyledi. Aynı zamanda Osmanlı Devleti şu anda mali sıkıntılar içinde olduğu için yukarıdakilerin tümünün masrafları Rum Makedonya Komitesine ait olmak üzere yapılıp yapılamayacağını kendilerine bildirmesini istediler ve o da onlara söz verdi. Bütün bunları, Milletvekili Petropoulakis Yunanistan Selanik Başkonsolosu Papadiamantopoulos'a ve İstanbul Büyükelçisi Gryparis'e bildirdi¹³⁷⁶.

Ancak Girit'in Yunanistan Krallığı'na iltihak ettiği haberi geldiğinde Yitio Milletvekili Petropoulakis ve Rum tarafı için atmosfer değişmiş görünmektedir. Türklerde Rum tarafının dürüst olmadığı ve bu eylemlerden önce kendi çıkarlarına karşı bir planın gizlendiği inancını doğurdu. Bu haberden sonra Girit Meselesi'nin kendiliğinden olduğuna ve Yunanistan Hükûmetinin böyle kritik bir anda böyle bir konuda hiçbir bilgisinin olmadığına ve hatta yapacağını umduğu bir anda böyle bir şeyi açıklamak istemediğine Bâbîâliyi ve Osmanlı Komitesini ikna etmeye çalıştı. Bundan sonra Komitenin bulunduğu Pera'ya gittiğinde önemli bir seçkin olan Talat Bey ve diğerleri ile görüştü ancak soğuk bir karşılama oldu. Bir yandan ortak tehlikeyi önlemek için kardeşlik kararına katılmadıkları, diğer yandan Yunanistan Hükûmetinin Girit'in Yunanistan'la

¹³⁷⁶ Age., Yitio Milletvekili Georgios Petropoulakis'ten Dışişleri Bakanlığı'na, Prot. No. 6203, 2-10-1908.

birleşmesi konusunda şüphe uyandırdığı söylendi. “Aslında bu mesele iki iyi dost gibi Yunanistan Krallığı’nın itibarını koruyarak çözülebilirdi.” diye eklendi. O zaman onlara Yunanistan Hükûmetinin Girit Sorunu konusunda tamamen bilgisiz olduğundan emin olduğunu söylemek zorunda kaldı. Giritlilerin, Bulgaristan ve Bosna-Hersek’teki olaylardan sonra dört koruyucu kuvvetine karşı böyle bir protesto sırasında bu hareketi yapmayı kendi çıkarlarına göre düşündüklerini söyledi. Ancak Giritlilerin bu kararı, Osmanlı ülkesinde veya dışında yaşayan bütün Rumların, ortak çıkarları ortak tehlikede olduğu göz önünde bulundurularak, özgürlükleri ve bütünlüğü lehinde tüm güçleriyle “Türkiye”nin yanında mücadele etme kararını hiçbir şekilde değiştirmiyordu. Kendisinin de belirttiği gibi Büyükelçi ile istişare etmenin ve yukarıdakileri Osmanlı nüfusuna ekler yoluyla yayımlamanın mümkün olup olmadığı soruldu. Petropoulakis, buna hakkı olmadığını ve bunları eklerde yayımlamak isterse kendisinin inandırıcı olmayacağını söyledi. Ancak onlara, Yunanistan Hükûmetinin yetkin bir şekilde vermek istediği açıklamalarla onlara samimiyetini ve söylediklerinin doğruluğunu temin edeceğine inandığını söyledi. Girit haberinden hemen sonra Sadrazam tarafından Bay Gryparis’e benzer bir karşılama yapıldı. Ancak üç gün sonra değişmeye başladılar ve Yunanistan Hükûmetinin bu hususta bilgisi olmadığına ikna oldular¹³⁷⁷.

Yitio Milletvekili Petropoulakis daha sonra uzun bir tartışma yaptığı Prens Sabahaddin’i ziyaret etti. Petropoulakis, Prens’in bu kadar liberal yolunun ve Türkiye’deki Helenizm sevgisinin ve Helenizmin kendisine gösterdiği sempatinin yanı sıra hem kendisi hem de Anayasa’nın genel olarak sağlamlaştırılması için yararsız olduğuna değindi. Çünkü onun bu kadar liberal fikirleri Osmanlı sınıflarının hiçbirinde kabul görmeyecekti. Petropoulakis, bunun için Selanik’teki Merkez Komiteye giderek Avrupa’dan benzer fikirlerle geldiğini belirtmesinin büyük bir ihtiyaç olduğunu söyledi. Petropoulakis, Prens’i kendisi ile aynı düşüncede olanların yanında yer alması için ikna etmeye çalıştı. Prens, Meşrutiyet kurulduğunda ve kendisine ait olan konumu anladığında

¹³⁷⁷ A.y.

yukarıdakileri düşünecekti; onun fikrini benimsedi ve gerçekten bu amaçla Selanik'e gitti¹³⁷⁸.

Yitio Milletvekili Petropoulakis, kendisine göre önde gelen Türklerin en akıllısı ve muhtemelen en beceriklisi olan eski Sadrazam Ferid Paşa'yı da gördü. Onu büyük bir yemeğe davet etti ve geçmişten geleceğe uzun uzun konuştular. Paşa, tek arzusunun Yunanistan Krallığı ile ittifak kurmak olduğunu ancak koşulların aciliyetinin ve hazırlıksızlıklarının onları Romanyalılara başvurmaya zorladığını söyledi. Bu nedenle bu politikayla hem Türkiye'deki Rumların hem de Osmanlıların çıkarlarına hiçbir şekilde zarar vermediğine inanarak açık beyanında dile getirdiği hedeflerine ulaşmak için Makedonya'daki Rumenlik iddia edenlere bazı menfaatler sağlamışlardı. Arnavut Sorunu ile ilgili olarak Ferid Paşa, Arnavutlar ve Rumların ortak çıkarları olduğu için bunun gelecekte iyi siyasi ilişkiler getirebileceğini söyledi. Ferid Paşa, "Türkiye"nin Avrupa'da bırakılması gerektiğini söyledi. Ancak her şeyden önce "Türk" olduğu için bundan kaçındığını da sözlerine ekledi. Sadrazam Kâmil Paşa, Talat Bey aracılığıyla, mümkünse bir Türk-Bulgar savaşı durumunda Yunanistan Krallığı'nın ittifak hâlinde gerillalara ek olarak kırk bin düzenli asker de sağlaması gerektiğini ifade etti. Petropoulakis, sadece kırk değil aynı zamanda iyi eğitilmiş ve iyi silahlanmış altmış bin ve daha fazlasının sağlanabileceğini söyledi. Daha sonra Yunanistan Hükûmetinin Türkiye tarafından talep edilenleri desteklemeyi reddetmesi hâlinde gerekirse kendi komitesi aracılığıyla katkıda bulunarak Rum Makedonya Komitesinin bu fikir doğrultusunda çalışmaya devam etmesini istedi. Bu nedenle Petropoulakis, Türklerin Yunan hükûmetine karşı iyi düşüncelere sahip olduğundan her zaman şüphe duyduğunu söyledi. Kâmil Paşa, maddi sıkıntılarından dolayı çok korktuğu bir Türk-Bulgar savaşı atılmaktan korkuyordu. Ve Yunanistan Krallığı Berlin Antlaşması'nın uygulanmasını talep edebileceği için çağrılan yedeklerin silahlaltına gelemeyeceklerinden endişeliydi. Bu nedenle Osmanlı tarafı büyük bir ihtiyatla yürüyordu¹³⁷⁹.

¹³⁷⁸ A.y.

¹³⁷⁹ A.y. age., Prot. No. 1026, 18-11-1908.

İstanbul'da kaldığı süre boyunca oradaki Komite tarafından Yitio Milletvekili Petropoulakis'e Selanik'teki Merkez Komitesinin onun bir an önce nakledilmesini talep ettiği bildirildi. Nitekim aynı gün İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Selanik'e gitti ve burada Başkonsolos Andreas Papadiamantopoulos, nerede olduğunu ve Selanik'e ne zaman varacağını öğrenmek için Selanik Komitesi ile temasa geçtiğini bildirdi. Ertesi gün gelecekteki hamleler konusunda tam bir anlaşmaya vardıkları Komite ile bir araya geldi. Osmanlı Komitesinin önde gelen üyelerinden Rahmi Bey, üzerinde mutabık kalınan şartları oradaki Komiteye açıklamak üzere İstanbul'a gitti. Hatta Manastır ve Selanik'teki Rumların silahlandırılmasını olabildiğince çabuk halletmenin mümkün olup olmadığı soruldu. Petropoulakis, silahların Yunanlara dağıtımının ilgili dairenin başka bir mütevellisi Enver Bey ve bir başka Osmanlı tarafından yürütülecek dört kişilik bir heyet tarafından yapıldığı söylendi. Silahların toplanması, Yunan ve Osmanlı olmak üzere iki bayrakla yapılacaktı. En acil olarak görülen bu dağıtımdan sonra diğer vilayetlere silah dağıtacaklardı ancak silahların Rum taklidi yapabilecek Bulgarların eline geçmemesine dikkat etmeleri gerekiyordu¹³⁸⁰.

Osmanlıların zaferle çıkacağına tereddüt etmeden inandığı muhtemel savaşın sona ermesinden sonra Yitio Milletvekili Petropoulakis; Makedonya'daki Bulgarların Bulgaristan sınırlarına kadar Bulgar kiliseleri veya Bulgar mektepleri kurmalarına hiçbir şekilde izin vermeyeceklerinden, ortak çıkarlar doğrultusunda gelecekte Türklerin Yunanlarla ayrılmaz ve kardeş olacaklarından emindi. Yunanistan Hükûmetinin gerçekten Türkiye ile müttefik olmaya istekli olup olmadığı Komite tarafından araştırıldı. Ayrıca hükûmetlerine mektup yazmak ve Yunanistan Hükûmeti ile resmî olarak müzakerelere girmek için tüm nüfuzlarını kullanmak amacıyla Atina'dan onlara telgraf çekmeye karar verdi¹³⁸¹.

Yitio Milletvekili Petropoulakis'in görüşü, Makedonya'da Helenizmi donatmaları ve şu anda barış isteyen Türklerle dürüstçe iş birliği etmeleri gerektiği idi. On beş yıl içinde iyi ve dikkatli bir şekilde çalışılırdı Bulgar diline karşı Yunan dili dayatılacaktı.

¹³⁸⁰ Age., Prot. No. 6203, 2-10-1908.

¹³⁸¹ A.y.

Yunanistan Hükûmetinin, koşulların güvenli olduğuna karar vererek ve söz konusu riskin büyüklüğünü değerlendirerek, görüşünü yerine getirmesi gerektiğine inanıyordu. Yani Makedonya’da Helenizmin silahlandırılması ve ortak düşmana karşı Türkiye ile ortak mücadelenin gerekliliğini ifade etti¹³⁸².

Rumların Makedonya’da silahlandırılması konusuna gelince, Yunan tarafının dikkate alması gereken bir başka mesele olduğu görüldü. Kasım 1908’de Yunanistan Dışişleri Bakanı Baltatzis, tabancaların Makedonya’ya gönderilmesi konusunu gündeme getirdi. Makedonya konsolosluklarının millî mücadelede kullanılmak üzere tabanca gönderilmesine yönelik talebinin artması, Yunanistan Krallığı’nda soru işaretleri yaratmış göründü. Dışişleri Bakanı’nın, Selanik Başkonsolosluğuna yazdığı bir mektupta belirtildiğine göre Makedonya konsoloslukları tarafından sıklıkla talep edilen çok sayıda tabancayı bulmak, daha uygun şartlarda tedarik etmek için Avrupa’dan sipariş edildi ve ilk sevkiyat zaten bekleniyordu. Bu tabancaların Makedonya’daki yurttaşlarına dağıtılarak Rum unsurunun silahlandırılmasında cimrilik sorunu olmamasına rağmen -çünkü silah eksikliğinden dolayı haklarını planlayanlara karşı savunma araçlarından mahrum bırakılmaması gerekiyordu- ilgili bazı konuların gündeme getirilmesi gerektiğini düşündü. Örneğin bu tür silahlanmanın en uygun ve yararlı olup olmadığı sorusunu gündeme getirdi. Arabacılara, casuslara, habercilere ve vatani hizmet nedeniyle kırlarda dolaşmaya ihtiyacı olan herkese tabanca verilmesi ve bazı köy ve merkezlerde minimum sayıda tabanca bulundurulması gerektiğini anladığını ifade etti. Ancak tek bir daire için bin tabanca gönderilmesi talebinin, fişeklerle birlikte yüz bin drahmiye mal olacak olması, Devlet’in -bunun millete faydalı olduğunu bile bilmeden- böyle bir masrafa maruz kalması gerekip gerekmediği konusunda şüphe uyandırdı. Köylerin özellikle silahlara ihtiyacı olduğunu ve ihtiyaç olduğunda alınabilecekleri evlerde veya bazı yerlerde saklanması gerektiğini kabul ediyordu. Bu nedenle Bakan, Yunanistan Selanik Başkonsolosu’ndan tabanca konusunu incelemesini ve düşüncelerini onlara bildirmesini istedi. Makedonya konsoloslukları acil durum parasıyla zaten çok sayıda tabanca tedarik ettiğinden son iki yıl içinde Konsolosluk makamının emrindeki satın aldığı silahların tam

¹³⁸² A.y.

sayısını bilmek istedi. Bu silahların o zamana kadar nasıl dağıtıldığı ve onları yanlarında götüren gerillalar dışında dağıtılan listelerin geri kalanı için saklanıp saklanmadığı soruldu; çünkü bu durumda Konsolosluk, tabancaların nereye dağıtıldığını bilecekti. Böylece aynı köylere başka silah göndermeye gerek kalmayacaktı¹³⁸³.

Rumlar ve Osmanlı Komitesi arasındaki ilişkilere dair veriler aydan aya değişmiş görünüyor. Aralık 1908’de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan Selanik Başkonsolosu’nun dikkatini çekerek yeni gelişmeleri kendisine iletti. Türkiye’deki Konsolosluk makamlarından ortaya çıktığı gibi yerel Osmanlı komitelerinin eylemleri Rum tarafı için olumsuz olarak nitelendirildi.

“Müslüman nüfus Rum unsuruna düşmandı ve Türkiye’deki siyasi değişimden, öncekine göre daha kötü bir durum yaratma eğiliminde olan otoriter bir karakter ortaya çıkarıyordu. Bilindiği gibi Türkiye’de kamuoyu, Osmanlı Komitesi üyeleri tarafından kendi çıkarlarına göre oluşturuluyordu. Artık Hristiyan halkların aleyhine dönüyorlardı ve onların bu politika değişikliği ve düşmanca tavırlarının merkez komitesi liderleri tarafından tutarlı politikalar geliştirilmesine yardımcı olmadığı açıktı.”

Dolayısıyla Selanik “İttihad ve Terakki” merkezinin İstanbul’a yakında devredileceği bilgisi doğruysa bu, Osmanlı Meclisi ve Osmanlı Devleti’nin işleri üzerindeki etkisinin çok daha büyük ve bu nedenle onlar için hâlâ daha tehlikeli olacağı anlamına geliyordu. Sadece Rumların Türkiye’deki çıkarları için değil, her türlü ulusal mesele için de oldukça tatsız sonuçları ağırlaştıracak olan bu durum üzerine Hükûmetin, kısa süreliğine de olsa Büyükelçiliğin dikkatini çekme görevini üstlenmesi gerekiyordu. Osmanlı Komitesi üyelerini, Rum unsuruna karşı izledikleri politikayla Türkiye’nin çıkarlarına zarar verdiklerine ikna etmek gerekiyordu. Müslümanların Rumlarla iyi bir şekilde bir arada yaşaması herkesin çıkarınaydı. Yunanların iş birliği yapma isteklerinin samimi olduğunu Türklerin anlamalarını sağlamak gerekiyordu. Bütün Komite, Rumlara karşı aynı siyasi taktiğin tamamen yararsız bir şekilde sürdürülmesine ikna olduğundan Yunan tarafının, Osmanlı tarafının samimiyetine yönelik sahip olduğu ön yargıları da tamamen ortadan kaldırması için onların da uygun çalışmaya devam etmeleri gerekiyordu.

¹³⁸³ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/Maked./1908/(5* numaralı Belgeye bağlı, Selanik’ten Dışişleri Bakanlığına, 6-1-1909), Dışişleri Bakanlığında Selanik Başkonsolosluğu, Atina, Prot. No. 7780, 12-11-1908.

Çalışmalarının sadece İstanbul'da değil taşrada da yapılması gerekiyordu. Orada merkezden talimat alan komiteler, Müslümanların fanatizmini yatıştırmak için yararlı bir şekilde çalışabilecekti ve Rum unsuruyla iyi ilişkiler sürdürme örneğini oluşturabilecekti. Bir yol da komitelerin tutumundan esinlenerek olumsuz bir durumun oluşmasına katkıda bulunan İstanbul ve taşranın Osmanlı basınına, her Yunan meselesinde dilini yumuşatmak için baskı yapmak olacaktı¹³⁸⁴. Ancak yabancı basın da Rum tarafıyla “mücadele ediyor” gibi görünüyordu. Aynı ayda Osmanlı makamları ve özellikle Selanik Valisi Ali Dâniş Bey, daha önce Makedonya Bulgarlarının Türk çeteleri nedeniyle zor durumda olduklarına dair haberlerden Rum tarafının sorumlu olduğunu açıkladı. Berlin'de yayımlanan *Local Anzeiger* gazetesine göre Bulgarların içinde bulunduğu zor durum, Rum çetelerinin eyleminin bir sonucuydu¹³⁸⁵.

Ancak Osmanlı yönetimi nazarında Haziran 1909'da Selanik Rumlarının bir katliama teşebbüs etme olasılığının daha yüksek olduğu ortaya çıktı çünkü Yunan askerleri aynı gün Girit'e girecekti ve Rumlar ülkeye yüz elli bin tüfek kaçak yolla dağıtmıştı¹³⁸⁶. Hatta Rumeli Müfettişliğinden gelen bir telgrafta Yunan konsolosluklarının ve ruhani otoritesinin tebligatı hakkında Yunan halkına bilgi verildiği belirtiliyordu. Buna göre Yunan askerleri Girit'e girecek ve Rumlar Osmaniye'de ihtilal girişiminde bulunacaklardı¹³⁸⁷. Böylece Girit Meselesi sonucunda Selanik'teki Rumların bazı olayları kışkırtmaya çalıştıkları yönündeki haber nedeniyle Osmanlı Devleti, tehlikeye karşı önlem alınması gerektiğini vurguladı¹³⁸⁸. Aynı ayda Selanik Emniyet Müdürlüğünün haber verdiğine göre Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu ve Metropolit, Rumların evlerinde ani bir arama yapılacağı haberini alınca paniğe kapıldılar. Ayrıca Osmanlı yönetiminin ifade ettiği gibi Girit Meselesi halk arasında tartışma konusu olarak gazetelerde yazılıyordu. Rumlar ilk fırsatta Müslümanlar aleyhine konuşmak için her fırsatı kullanıyorlardı. Ancak Osmanlı Selanik vilayeti yönetimi, kendilerini kışkırtanları

¹³⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/1A, IB, IC/Dışişleri Bakanlığından Selanik Konsolosu Gryparis'e, Atina, Prot. No. 7949, 8-12-1908.

¹³⁸⁵ BOA., DH.MKT., nr. 2689/65, 28 Za 1326 (22 Aralık 1908).

¹³⁸⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Rumeli Müfettişliği Sadâret Evrakı*, nr. 40/3944, 10 C 1327 (29 Haziran 1909).

¹³⁸⁷ BOA., BEO., nr. 3594/269479, 20 C 1327 (9 Temmuz 1909).

¹³⁸⁸ Age., nr. 3621/271528, 03 B 1327 (21 Temmuz 1909).

tutuklayıp adliyeye teslim ettiğini ve bu şekilde yazı yazarlar hakkında soruşturma açılacağını duyurdu¹³⁸⁹. Haziran 1910'da Atina'dan *Temps* gazetesine gönderilen tercüme edilmiş bir telgraf hakkında soruşturma başlatıldığı ve tespit yapıldığı açıklandı. Dava, Selanik'teki Türk müfrezelerinin silah toplama bahanesiyle Rumlara yaptığı baskı ve kiliselere tecavüzle ilgiliydi¹³⁹⁰. Girit Meselesi, sonuna kadar Osmanlı-Yunan ilişkilerini ilgilendirmeyi ve etkilemeyi bırakmadı. Şubat 1911'de *Müdafaa* gazetesinde yayımlanan bir makale, Eleftherios Venizelos'un Girit Rumlarına talimat vermeye devam ettiğini ve Yunan basınının Girit Rumlarını Müslümanlara saldırmaya teşvik ettiğini yazdı. Yunanistan Denizcilik Bakanlığı Girit'e patlayıcı göndermişti¹³⁹¹.

Osmanlı yönetimi ile Yunan Ruhani Otoritesi arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmeler, muğlak ve sorunlu bir ortamda ilerledi. Eylül 1909'da Osmanlı yönetimi tarafından Rum Patrikhanesine yapılan duyuru ile Padişah'tan Rum Patrikhanesine Rum metropolitlerine dağıtılmak üzere verilen bahşış ve ihsan olan¹³⁹² atıyyenin artık dağıtılmayacağı açıklandı. Bunun nedeni, tamamen bitkin olması ve artık vermesine gerek olmamasıydı¹³⁹³. Rum Patrikhanesinin Osmanlı yönetimi ile başrahipler arasında bir denge kurma girişimi sistematikti. 15 Aralık 1910'da askerî makamlarca yapılan aramalar ve rahipliğe atanan bazı erlerin askerlik hizmetini tamamlamadan tutuklanması vesilesiyle Devlet ile bir sürtüşme yaratmamak için mukaddes başrahiplerin dikkati bu noktaya çekildi. Hükûmet tarafından sorulan konuyla ilgili bir soru vesilesiyle Kilisede kurallara göre asgari görevlendirme yaşının yirmi beşinci yaş olduğu ifade edildi. Bu bağlamda tüm yüksek rahiplerin dikkati, gençlerin rahip olarak atanmamaları ve böylece askerî yetkililerle sorun çıkmaması için çekildi¹³⁹⁴. Anlaşıldığı üzere örneğin hâlihazırda çalışmakta olan Yunan öğretmenlere zorunlu askerlikten muafiyet verilebiliyordu. Ancak bürokratik süreç her zaman kolay olmadı. Siroz'daki Aşağı Cuma'dan gelen, Siroz Rum Öğretmen Alt Mektebi mezunu olan ve Taşoz'daki Panagia'da öğretmenlik yapan bir

¹³⁸⁹ BOA., *DH.MKT.*, nr. 2861/52, 11 C 1327 (30 Haziran 1909).

¹³⁹⁰ BOA., *BEO.*, nr. 3765/2823112, 07 C 1328 (16 Haziran 1910).

¹³⁹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezâreti Sefaret Belgeleri*, nr. 3/628, 18 Şubat 1911.

¹³⁹² BOA., *BEO.*, nr. 1580/118468, 19 B 1318 (12 Kasım 1900). Feridun Emecen, "Atıyye-i Seniyye", *İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), s. 64.

¹³⁹³ BOA., *BEO.*, nr. 3636/272669, 29 Ş 1327 (15 Eylül 1909).

¹³⁹⁴ *Age.*, nr. 2116, 18 Nisan 1912.

öğretmen, başına gelen zorunlu askerlik vakası için Kasım 1911’de Selanik Metropolitioakeim’e askerliğe alınmasıyla ilgili olarak başvurdu. Siroz askerî makamları tarafından asker olarak davet edilmişti. Önce Maronia başrahibi vekiline gitti ve o, öğretmeni Siroz Metropol Kilisesine havale etti. Siroz Metropol Kilisesine gitti ve Maronia Kutsal Piskoposluğunun mektep karnesini tercüme ettikten sonra onu oradaki askerî yetkililer tarafından onaylanması için havale ettiler. Ancak kendisini askerî makamlara arz ettikten sonra diplomasını ve bir nüshasını ibraz etmesi gerektiği cevabını aldı. Bu nedenle Selanik Metropolitine giderek öğrencilerinin 15 gün boyunca öğretmensiz kaldığından ve kendisi maddi fedakârlıklara maruz kaldığından, memura görevleri yerine getirmesini emretmesini istedi¹³⁹⁵. Askere alma meselesi, Eylül 1912’de Yunan tarafında huzursuzluk yaratmaya devam etti. Selanik Metropolitio Gennadios, Patrik’e yazdığı bir mektupta Bâbîâlinin, 28-45 yaş arası gayrimüslimlerden asker almayı düşündüğü söylentisinin, Selanik ve çevresi bütün halkının moralini bozmaya yettiğini belirtti. Ne de olsa yurttaşları olan Yahudiler de aynı duygu ve huzursuzluk içindeydiler. Başhaham, elçisi aracılığıyla Bâbîâliye bir telgraf göndermeleri ve Devlet için her şekilde bir felaket olacak bu karardan vazgeçilmesini istemeleri gerektiğini söyledi. Ancak Metropolit Gennadios, bu öneriyi savaş durumu nedeniyle kârsız olarak değerlendirerek, her birinin özel eylemlerle sınırlı olmasını yani onun İstanbul’daki Başhaham’a, kendisinin ise İstanbul’daki Patrik’e gitmesini önerdi. Teklifi memnuniyetle kabul edildi. Patrik’in adaletli davranabilmesi ve Bâbîâliyi bu karardan vazgeçmesi için her şekilde ikna edebilmesi için tüm Rum toplumu adına, bu korkunç ve çaresiz durumdan merhamet ve yardım istediler¹³⁹⁶. Bu konunun Selanik’in Yunanistan Krallığı’na devredilmesinden tam bir ay önce ortaya çıkmış bir mesele olduğunu burada belirtmekte fayda var.

Engelsiz bir şekilde gelen ve her yerde Osmanlı ordusunu bozguna uğratan Yunan ordusu, yirmi gün içinde şehrin koruyucusu Aziz Dimitrios Bayramı’nın arifesinde Selanik’in dışına çıktı. Ve Aziz Dimitrios Bayramı (26 Ekim 1912) günü gece geç saatlerde Birinci Balkan Savaşı başladığı sırada Selanik’teki 8. Geçici Birlik Komutanı

¹³⁹⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1911/G7I*, nr. 10651, 30-11-1911.

¹³⁹⁶ KSMK Arş., *1911-1916 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 670/12440, tarihsiz.

olarak görev yapan Hasan Tahsin Paşa, şehrin Yunan Devleti Kralı I. Konstantinos'a teslimine izin veren protokolü imzaladı. Ertesi gün öğleden sonra ikide Yunan ordusundan bir müfreze şehre girdi. Bir süvari birliği, iki tabur Evzones ve iki topçu bataryasından oluşuyordu. Kamplarından Hükûmet Konağına ve oradan kışlaya kadar üç saatlik bir yürüyüş boyunca askerler kahramanca karşılanıyordu. Yerliler coşkuyla yanlarında tezahüratlar yapıyorlardı ve millî şarkılar söylüyorlardı. Balkonlardan, pencerelerden, çatılardan ve binaların iskelelerinden çiçek ve şeker buketleri fırlatıyorlardı; güvercinleri serbest bırakıyorlardı ve beyaz ve mavi kurdeleler gönderiyorlardı¹³⁹⁷.

Selanik'te egemenlik değişikliğine ve savaşın sonucu olarak şehirde meydana gelen kargaşaya rağmen Yunanlar; yavaş yavaş düzen kurmayı, güvenliğini sağlamlaştırmayı, Türkler ve Yahudilerden oluşan iki güçlü yabancı topluluk ile ilişkilerinde uyum sağlamayı başardılar. Kentin Askerî Valisi olan Prens Nicholas'ın millet ve ırk gözetmeksizin herkese gösterdiği nezaket ve tarafsızlık, Vali Argyropoulos'un enerjisi ve yeteneği ve Kofinas'ın şehrin işgalinden sonra ortaya çıkan binbir ekonomik sorunu çözmedeki faaliyeti ile yerliler ve Avrupa'nın tebaası etkilendi¹³⁹⁸.

Yunan kuvvetlerinin girdiği ilk günden itibaren gayrimüslimler fes attılar, varlıklı Müslümanlar ve birkaç Türk yetkili ise aileleriyle birlikte İstanbul ve Anadolu'ya sığındı. Türk dili duyulmaz oldu. Yunan dili her yerde duyuluyordu. Camiye dönüştürülen eski Bizans kiliseleri, Hristiyan ibadet binaları olarak tekrar kilise yapıldı¹³⁹⁹.

Ama Bulgaristan'ın gözü Selanik'teydi. Yunanlarla aynı zamanda şehre ilerleyen Bulgar kuvvetlerinin komutanı General Todorov, daha sonra Yunan tahtının halefi Konstantinos'tan adamları kötü durumda ve sırlıslıkla olduğu için ordunun iki taburunun girmesine izin vermesini istedi. Kral Konstantinos onay verdi ve Bulgar kuvvetleri 11 Kasım Pazartesi sabahı şehre girdi. Bu girişin arkasındaki amaç, zamanı geldiğinde Yunan Hükûmetine şantaj yapmaktır. Yunanistan Hükûmeti durumu Sofya'da protesto etti.

¹³⁹⁷ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 127.

¹³⁹⁸ *Age.*, s. 127-128.

¹³⁹⁹ *Age.*, s. 128.

Bulgaristan Başbakanı Gesov, Yunan tarafının kabul edilemez bulduğu koşulları önerdi. Balkanlarda barışın sağlanması için Londra’da düzenlenen bir konferansta Bulgaristan’ı temsil eden Bulgar Meclisi Başkanı Danev, “Savaşın Selanik’i” dedi¹⁴⁰⁰.

Rumların Osmanlı Devleti’ne karşı Birinci Balkan Savaşı’na (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913) katılmasıyla ilgili olarak, bunun nedenlerinden birinin “Türklerin Yunanlara sırt çevirmek gibi bir hata yapmaları olduğu belirtildi. Bu da Yunanların ve Slavların iş birliğine yol açtı.” Aynı bağlamda, “Lampros Koromilas’ın Türkler tarafından zulüm gördüğü ve bunun haksız olduğu çünkü politikasının amacının Türklerle anlaşmazlık değil, Helenizmi Bulgarlara karşı savunmak olduğu” kaydedildi. Eleftherios Venizelos’un başbakanlığındaki Yunanistan Hükûmetinin Dışişleri Bakanı olan Lampros Koromilas’ın 1912 yılında Rumların, Sırların ve Bulgarların Türklere karşı iş birliğine yol açan tüm gizli diplomatik müzakereleri yürütmesi şu şekilde yorumlandı: “İdeolojik politikasında köklü bir değişiklik yapılması gerektiğini anlamıştı.”¹⁴⁰¹ Ancak sebep, sadece yukarıdakilere dayansa bile bu konuda Yunanlar arasında neden bu kadar çok dalgalanma, kriz ve diplomatik tereddüt yaşandığını açıklayamazdı. Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos’un kendisi bile emin değildi ve çabası Girit Meselesi’nin çözümü için Türkiye ile müzakerelere odaklandı. Yunanistan Krallığı savaşa hazır değildi. Ayrıca elde edebilecekleri bölgesel kazanımların çok küçük olacağını da biliyorlardı¹⁴⁰².

16 Haziran 1913’te İkinci Balkan Savaşı başladı ve Bulgaristan’ın yenildiği 10 Ağustos 1913’e kadar sürdü. Olaylardaki gelişmeler hızla İkinci Balkan Savaşı’na yol açtı. Bulgarlar, 16 Haziran’da toprakları işgal etmek amacıyla Gevgeli yakınlarında Sırlara, Eleftherai-Oravista’da ise Rumlara saldırdı. Müttefikler arasında savaş başladı. Sırbistan’ın Bulgaristan’dan memnun olmamak için nedenleri vardı. Bulgaristan ile toprak kazanımlarını düzenleyen gizli ittifakta (29 Şubat 1912) haksızlığa uğradığını göz

¹⁴⁰⁰ A.y.

¹⁴⁰¹ Laourdas, “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908”.

¹⁴⁰² Douglas Dakin, *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923 (H Enoποίηση της Ελλάδας 1770-1923) (Yunanistan’ın Birleşmesi 1770-1923)*, çev. Athanasios Xanthopoulos (Atina: Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis [Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης] [Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis Yayınları], 2012), s. 292-293.

önünde bulundurarak Türk kesimi konusunda Bulgaristan'a karşı ortak bir tutum benimsemek için Yunanlarla anlaşmaya vardı. Bu anlayış, ittifak antlaşması ve 19 Mayıs 1913 askerî anlaşmasıyla sonuçlandı. Yunanistan Krallığı, Sırbistan'ın teklif ettiği ittifakı kabul ederek makul davrandı çünkü Bulgaristan ile ilişkileri her geçen gün daha da kötüye gidiyordu. Bunlar, iki devletin gelecekteki sınır çizgisini ve Türk topraklarındaki toprak taleplerinin Bulgaristan'a dayatılacağını belirledi. Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki anlaşmanın bozulması durumunda Bulgaristan'a karşı ortak savunma önlemleri sağlıyorlardı. Bulgarların Selanik'i terk etmeyi reddetmesinin ardından öğleden sonra saat 7'de şehir içini tamamen boşaltmak için şiddetli askerî operasyonlar başladı. Bulgarlar şehrin altı ayrı yerindeki kışlaları, mektepleri, Ayasofya Kilisesini ve diğer bazı binaları işgal etti. Daha sonra Yunan kuvvetleri tarafından kuşatıldılar ve izole edildiler. Bulgarlar pencerelerden ateş ederek ve el bombaları atarak direndiler. Gece, özellikle çatışmaların sürdüğü bölgelerin yakınında yaşayan şehir sakinleri için korkunç bir kâbustu. Zaman geçtikçe düşmanın direnci giderek zayıflıyordu. Bulgarların savunduğu mevziler birbiri ardına Yunanların eline geçiyordu. Ertesi sabah Bulgarlar, düşman direnişinin daha güçlü olduğu Aziz Dimitrios Kilisesinin etrafındaki alanda silahlarını bıraktılar¹⁴⁰³.

Artık onu arkadan rahatsız edebilecek herhangi bir tehlikeden kurtulduğuna göre Yunan ordusu harekete geçmekte özgürdü. İkinci Balkan Savaşı'nın muzaffer sonu, Selanik'in Yunanistan Krallığı'na ilhakını sağladı¹⁴⁰⁴.

¹⁴⁰³ Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, s. 128-129.

¹⁴⁰⁴ A.y.

BÖLÜM IV

EĞİTİMİN DEVLET VE RUM TOPLUMU İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

4.1 Selanik Rumlarının Eğitimi ve Osmanlı Yönetimi

4.1.1 Rumların Eğitimi ve İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin Eğitim Alanında İmtiyazları

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Selanik'teki eğitim sistemi ile ilgili olan bu bölümün yazılması için *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Tarih Arşivi*, *Makedonya Mücadelesi Müzesi Arşivi*, *İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Arşivi* ve *Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Arşivinin* orijinal malzemesi incelendi. Eğitim alanında, 1876-1912 döneminde Selanik Rum cemaati, Osmanlı Devleti'nin en yüksek kaliteli eğitimi ile cemaatin konumunu korumak için mücadele etti. Rum cemaati, Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi bağlamında olduğu gibi belirli kriz dönemleri dışında, neredeyse Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir eğitim sistemi uyguladı. *Büyük Kilise* ve Rum cemaatinin seçkinleri tarafından yönetiliyordu. Hep beraber eğitim kurumlarının bakımı için gerekli parayı sağlamaya özen gösteriyorlardı. Gerekli para, Osmanlı Devleti'nin içinde veya dışında yaşayan Osmanlı veya Yunan ve yabancı uyruklu Rum hayırseverlerden gelebiliyordu. Kısacası, Selanik Rum cemaatinin çoğunlukla özel olan eğitimi bir Yunan meselesiydi. Bu alanda yabancı müdahalesi yoktu.

Bu bölümde eğitimin rolünü ve eğitim konularını teşvik etme çabaları ele alındı. Çalışma yaklaşımının ana konuları, Selanik'teki Rum cemaatinin günlük yaşamda bir mektep uygulaması olarak eğitimi ve Selanik'in, Makedonya Helenizminin daha geniş bağlamında bir eğitim merkezi olarak rolünün incelenmesiydi. Millî mücadele bağlamında ve Osmanlı yönetiminin sağladığı özgürlük göz önüne alındığında Rumlar eğitimi, mücadelesini güçlendirmek için kullandı. Millî mücadelenin örgütlenmesinden sorumlu olanlar yani elçilikler ve konsolosluklar ile Yunanistan Hükûmeti, başkiliseler ve başrahipleri ile Rum Ortodoks Patrikhanesi, eğitilenlerin mücadelesini desteklediler.

XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Selanik'teki Rum nüfusun entelektüel hareketi ihmal edilmişti. Ancak XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik refah Selanik'te

başladı¹⁴⁰⁵. Selanik Metropol Kilisesi (Doğu'nun en eskilerinden biri) yetkisi altında beş itaatkâr piskoposluk (Polin, Ardameri, Ierissos, Kampania ve Kitros) vardı. Selanik'in zekice örgütlenmiş Rum cemaati, kiliselerinin sayısını artırdı. Her seviyede -*iptidai* (ilkokul), *rüştiye* (ortaokul) ve *idadi* (lise)- kız mektepleri ve erkek mektepleri kurdu. *Rum kız mektebi* (parthenagogeio), *rüştiye mektebine* karşılık olan *Rum mektebi* (Elliniko gymnasio), *öğretmen mektebi* (didaskaleio) ve *yatılı mektep* (Oikotrofeio), dil ve ticaret eğitimleri özel mektepleri, hastane, yetimhane, huzurevi ve birçok kurum oluşturdu¹⁴⁰⁶. Selanik'teki diğer unsurlara göre Rumlar daha mükemmel mekteplere sahip olmuşlardı¹⁴⁰⁷. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* (Eforeia Ellinikon Ekpaideftirion) vardı. Selanik vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* (Eforeia Ellinikon Katastimaton) olarak da adlandırılıyordu¹⁴⁰⁸. Selanik vilayetinin tüm eğitim kurumlarının ait olduğu ve Rumların eğitimi ile ilgili tüm konuların yönetildiği müdürlüktü. Başkan, Selanik Metropoliti'ydi.

1873 yılında Atina Millî Üniversitesi Selanik Rum Ortaokulunu tanımıştı. Bu, yaklaşık iki yüz elli lise mezununun Atina Millî Üniversitesinde okumak üzere kabul edilebileceği anlamına geliyordu¹⁴⁰⁹. Ortaokul müdürünün pozisyonu, Rum cemaatinin

¹⁴⁰⁵ Charalampos K. Papastathis (Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης), *Thessalonikeia kai Makedonika Analekta* (Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά Ανάλεκτα) (Selanik ve Makedon Seçmeleri) (Selanik: University Studio Press, 1999), s. 34.

¹⁴⁰⁶ Pavlos Petridis (Παύλος Πετρίδης), "Thessaloniki 1912-1940: Politikes kai Koinonikes Exelixeis" («Θεσσαλονίκη 1912-1940: Πολιτικές και Κοινωνικές Εξελίξεις») (Selanik 1912-1940: Siyasi ve Sosyal Gelişmeler), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis* (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Προτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti), ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), c. 1 (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997), s. 180.

¹⁴⁰⁷ Georgios K. Moraitopoulos (Γεώργιος Κ. Μωραϊτόπουλος), *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athina Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882* (Η Θεσσαλονίκη. Προς χρήσιν των Δημοτικών Σχολείων της πόλεως. Εν Αθήναις Εκ του Τυπογραφείου: «Αι Μούσαι», 1882) (Selanik. Şehrin İlkokullarının Kullanımı için. Atina: "Ai Mousai" Matbaası, 1882) (Selanik: P. Pournara (Π. Πουρνάρα) (P. Pournara Yayınları), 1979), s. 35.

¹⁴⁰⁸ Bu çalışmada her defasında ilgili belgelerde nasıl bulunduğuyla ilgili olarak yazıldı.

¹⁴⁰⁹ Apostolos Papagiannopoulos (Απόστολος Παπαγιαννόπουλος), *Istoria tis Thessalonikis (Ιστορία της Θεσσαλονίκης)* (Selanik Tarihi) (Selanik: Rekos (Ρέκος) RekosYayınları), 1995), s. 167. Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 62. Kostas Tomanas (Κώστας Τομανάς), *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944* (Τα Σχολεία της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944) (1944 yılına kadar Selanik Okulları) (Skopelos: Ekdoseis Nisides (Εκδόσεις

hierarchy's en tepesindeydi ve ortaokul müdürleri, sadece her seviyedeki mekteplerin işletilmesi ve denetlenmesinde değil aynı zamanda genel olarak Rum cemaatinin işleyişinde de önemli rol oynuyorlardı. Dönemin ortaokul müdürlerinin tanınmış isimleri D. Dimitriadis, A. Economou, V. Mystakidis, I. Delios'tu¹⁴¹⁰. Selanik Rum Ortaokulu çok önemli sayılıyordu ve bu nedenle Makedonya'nın her yerinden öğrenciler okumaya geliyordu¹⁴¹¹. Ortaokulda erkekleri öğretmen olmaya ve uygarlığın havarileri olarak Yunan eğitimini aktarmaya hazırlıyordu. Ortaokulda bulunan değerli el yazmalarının bulunduğu kütüphane önemliydi. Filolog P. Papageorgiou'nun bu el yazmalarını kullanma çabasına dikkat çekilmekteydi¹⁴¹².

Rum kız eğitimine gelince, Osmanlı Devleti'nde kız çocuklarının okullaşmasının yaygınlaşması, Osmanlı reformlarının bir parçası olarak erkek çocuklara verilen eğitimi takip ediyordu. 1869'da Osmanlı Devleti, Osmanlı mekteplerinde kadınların eğitimi için genel düzenlemeler yayımladı ve tanıttı. Özellikle Ortodoks Hristiyan toplulukları, her iki cinsiyet için de ilk iki eğitim düzeyinde kapsamlı bir mektep ağı oluşturup finanse etti. Bu ağ, daha sonra Osmanlı Devleti'nde etkisini yaymanın temel silahı olarak eğitimi gören Yunanistan Hükûmeti tarafından da kendi amaçları için kullanıldı. Bu bağlamda özellikle 1860'lardan sonra kız çocuklarının eğitimi gelişti. XIX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren

Νησίδες) (Nisides Yayınları), 1997), s. 11. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 35.

¹⁴¹⁰ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 35.

¹⁴¹¹ Age., s. 35-36. Giorgos Anastasiadis ve Evangelos Chekimoglou (Γιώργος Αναστασιάδης και Ευάγγελος Χεκίμογλου), *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910 (Όταν η Θεσσαλονίκη Μπήκε στον 20ό αιώνα. Τα Διακόσια Σημαντικότερα Γεγονότα που Συνέβησαν στην Πόλη από το 1900 ως το 1910)* (Selanik 20. yüzyıla Girdiğinde. 1900'den 1910'a kadar Şehirde Meydana Gelen En Önemli İki Yüz Olay) (Selanik: University Studio Press, 2000), s. 93. Kostis Moskof (Κωστής Μοσκόφ), *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis (Θεσσαλονίκη 1700-1912 Τομή της Μεταπρατικής Πόλης)* (Selanik Şehrinin 1700-1912 Arası Dönüşümü) (Atina: Stochastis (Στοχαστής) Stochastis Yayınları, 1974), s. 123. Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 76.

¹⁴¹² Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 71, 76.

evde kız çocuklarının eğitiminin değiştirilmesi, Osmanlı Devleti'nin kentli Yunanca konuşan Ortodoks tabakalarının yeni bir arzusuydu¹⁴¹³.

Rum kız öğretim seviye sistemi anaokulunu (nipiagogeio), iptidai mektebine karşılık olan *şehir mektebini* (astiki scholi) ve ortaokulu içeriyordu. İptidai mektebi dört yıl, rüştiye mektebi beş yıl sürüyordu¹⁴¹⁴. Anaokuluna erkek çocukları da katılıyordu. Görevi genç kızları kendi kendine yeterli bir aile yaşamına ve öğretmenlik mesleğine hazırlamaktı¹⁴¹⁵. Oradan anaokulu öğretmeni veya kız öğretmeni olarak mezun oluyorlardı. Onlar da medeniyetin havarileri olarak Yunan eğitimini ilerletiyorlardı. 1884 yılında ortaya konulan kız mektebinin rolü çok önemli ve yüksekti çünkü memleketin yeni neslini yetiştiriyordu ve böylece Makedonya genelinde bir aydınlanma merkezi olarak hizmet verecek anne ve öğretmenler yetiştirmeyi hedefliyordu¹⁴¹⁶. Genellikle aynı zamanda mezun olduktan sonra evleniyorlardı ve Makedonya'da öğretmenlik yapmak üzere atanıyorlardı¹⁴¹⁷. 5. sınıftan mezun olan tüm kız öğrencilerin bir yıl süreyle staj yapması gerekiyordu. Bu stajın sertifikasına sahip olmayan kadın öğretmenler (didaskalissa) atanmıyordu¹⁴¹⁸. Kız mektebi stajı için bir yıl boyunca öğretim ve anaokulu yöntemini uyguluyorlardı ve kız mektebinin alt sınıflarına öğretmeyi üstleniyorlardı. Sonunda Rum Kız Mektebinin idaresi, bir faaliyet alanını denetlemekten sorumlu makam veya departman üyelerinden oluşan özel bir sınav komitesi tarafından inceleniyorlardı.

¹⁴¹³ Eksertzoglou, *Nostaljinin Ötesinde "Kaybedilmiş Memleketler" Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, s. 181-183.

¹⁴¹⁴ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 36.

¹⁴¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/(2396 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığı'ndan EEEP'ye, 26-1-1900), Selanik Merkez Kız Mektebi Müdiresi Eleni Boukouvala Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴¹⁶ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 35. Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 71-72, 75-76.

¹⁴¹⁷ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 36. Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 72.

¹⁴¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

Ortaokul müdürü ve kız mektebi müdiresinden diploma alıyorlardı¹⁴¹⁹. Tüm kız öğrencilerin üniforma giymesi gerekiyordu; böylece mektep dışında, yürüyüşler sırasında performansları hoş ve keyifli oluyordu¹⁴²⁰.

Alman modeline göre oluşturulan şehir mektebi altı yıllık ilköğretim ve altı yıllık ortaöğretim sunuyordu¹⁴²¹. Yunanistan Krallığı'nda olduğu gibi orada da aynı dersler veriliyordu. Beş sınıftan oluşan ortaokul, Yunanistan Krallığı'ndakine benziyordu¹⁴²². O zaman jimnastik, hem şehir mektebinde hem de kız mektebinde (rüştiye seviyesi) uygulanıyordu. Görsel sanatlar dersi diplomalı bir ilkokul öğretmeni tarafından öğretiliyordu. Müzik öğretimi de yaygınlaştırıldı. Ortaokulda jimnastiğin yanı sıra pedagoji, biçki dikiş dersleri de eklendi¹⁴²³. Pedagoji derslerinin teorik öğretimi ortaokul müdürü tarafından genel pedagoji ve Fransızca ise müdür tarafından veriliyordu. Birçok üst sınıf aile, kızlarını Fransızca öğrenmesi için kız mektebinden çıkarıp yabancı mekteplere kaydettirdiği için Rum mekteplerinde de Fransızca öğretiliyordu¹⁴²⁴.

Ayrıca Selanik'te ilkokulun son iki sınıfı ve ortaokulun birinci sınıfından oluşan *Ellinikon Scholeion* veya *Ellinikon Scholarcheio* adını taşıyan eski bir mektep de vardı. Orta öğretimin ilk aşamasıydı ve üç yıl sürüyordu. Burada ilkokul dört sınıflı ve altı sınıflı, ortaokul sekiz sınıflıydı. Temel okuma, yazma ve aritmetik becerileri öğretilen bir mektep olan *Grammatodidaskaleio*, *Okuryazarlık Mektebi*, *Merkez İlköğretim Mektebi*¹⁴²⁵, *Öğretmen Alt Mektebi* (Ypodidaskaleio) ve *Sanayi ve Ticaret Akademisi* (onaylı yüksek teknik çalışmalar enstitüsü) vardı. Aslında Sanayi ve Ticaret Akademisinin mezunları; Selanik Öğretmen Alt Mektebinde matematik, fizik, kimya ve aynı zamanda Fransızca da

¹⁴¹⁹ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 69.

¹⁴²⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴²¹ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 69-70 ve 93. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 93.

¹⁴²² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴²³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 832/10538, 2-9-1906.

¹⁴²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴²⁵ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athina Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882*, s. 36.

öğretiyordu. Ancak bir öğrenci, Öğretmen Alt Mektebinde henüz öğrenciyken Sanayi ve Ticaret Akademisinde öğretim görebilirdi¹⁴²⁶.

Rum cemaatindeki mektep ve öğrenci sayıları şöyleydi: 1883'te Rum Ortaokulunda (10 öğretmen) 231 öğrenci, şehrin 9 Rum kız mektebinde (5 erkek öğretmen ve 6 kadın öğretmen) 1228 kız öğrenci vardı. Kız Mektebine 1888'de 540 kız öğrenci, 1889'da 640 kız öğrenci kaydoldu. 1889'da Kız Mektebinin ortaokulunda 130 kız öğrenci vardı¹⁴²⁷. Şehir mektebinde kendisine bağlı anaokuluyla birlikte 1906'da 3 kadın öğretmen tarafından ders verilen 5 sınıfta 155 öğrenci vardı¹⁴²⁸.

Selanik'te 1899'da 4 anaokulu vardı¹⁴²⁹. *Merkez Anaokulu* (Kentriko Nipiagogeio), Yassı Yol'daki (At Meydanı) *Ippodromion Anaokulu* (Nipiagogeio Ippodromiou), *Aziz Athanasios Anaokulu* (Nipiagogeio Agiou Athanasiou) ve Selanik'teki *Stavropigial (Stavropigiaki) Vlatades (Çavuş) Manastırı Anaokuluydu*¹⁴³⁰. *Vlatades Manastırı Anaokulu*, Pantoulas Kasapis ve G.Vlagopoulos'un yardımıyla inşa edilen bir evde yer alıyordu¹⁴³¹. Daha sonra *Panagia* (Meryem Ana) *Gorgoepikoos* (veya Panagouda) Kilise bölgesinde anaokulu kuruldu¹⁴³². *Yanık Manastır* Mahallesi'nde (Synoikia) ayrıca *Dar Sokak* (Ippokratous) üzerinde Christos Chatzidimitriou tarafından bağışlanan bir anaokulu da vardı¹⁴³³. İki anaokulu daha şunlardı: Biri şehrin kuzeybatı kesiminde Vardar Kapısı'nın yakınında¹⁴³⁴, biri Tuzlu Çeşme Mahallesi'nde *Azize*

¹⁴²⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 832/10538, 2-9-1906.

¹⁴²⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴²⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 832/10538, 2-9-1906.

¹⁴²⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 35-36. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123. Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167.

¹⁴³⁰ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 36. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123. Vasilis Dimitriadis (Βασίλης Δημητριάδης), *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912 (Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την Εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912) (1430-1912 Türk İşgali sırasında Selanik Topografyası)* (Selanik: Etaireia Makedonikon Spoudon (Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών) (Etaireia Makedonikon Spoudon Yayınları), 1983), s. 390. *Stavropigial (Stavropigiaki) Vlatades (Çavuş) Manastırı*, bundan sonra *Vlatades Manastırı* olarak anılacaktır.

¹⁴³¹ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390-391.

¹⁴³² Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123.

¹⁴³³ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390.

¹⁴³⁴ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 83. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis*

Υπαπαντι Mahallesi'ndeydi¹⁴³⁵. Binası 1866'da Rum cemaati tarafından satın alındı ve daha sonra 1875'ten önce yeniden inşa edildi¹⁴³⁶. Bu anaokulu, Pantoulas Kasapis ve G.Vlagopoulos'un yardımıyla inşa edilen bir evde yer alıyordu¹⁴³⁷. 1906'da *Pyrgoi* Anaokulu, *Azize Theodora* ve *Beş Çınar Kipoi*'de (Bahçe) de varmış gibi görünüyor¹⁴³⁸. İki bin sekiz yüz seksen çocuk ile yirmi üç anaokulu vardı. 1883'te toplam 13.022 öğrenci bulunuyordu. Bakımları için yerel kaynaklardan yıllık 9.341 Osmanlı lirası harcanıyordu¹⁴³⁹. 1877'de Selanik ve Manastır'da 10.968 öğrencili 256 Rum mektebi varken 1896'da 53.633 öğrencili 907 mektep vardı¹⁴⁴⁰.

Osmanlı devlet mektepleri orta ve alt sınıfa parasız eğitim sunuyordu. Buna rağmen birçok Türk, çocuklarını çalışmaya göndermek zorunda kalıyordu. Mektep çağındaki çocukların (7-12 yaş) yalnızca %40-50'si ilkokullara gidiyordu¹⁴⁴¹. Selanik'te Müslüman eğitimi XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iyileşmeye başlamıştı. 1876'da kurulan ilk özel kız mektebinde 48 öğrenci, bir öğretmen ve nakış ve örgü öğreten bir Rum kadın öğretmen vardı¹⁴⁴². İlkokullar, ortaokullar, anaokulları, kız mektepleri, ticaret

kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912, s. 390: 1861-1865 yıllarında Rum cemaati tarafından Vardar bölgesinde dört bin kuruş (Grosia) karşılığında satın alınan arsa üzerine, 1866 yılında 39.232 kuruşluk (Grosia) *Vardar Şehir Mektebinin* (Astiki Scholi Vardariou) binası inşa edilmekteydi. Yanık Manastır "Mahallesi'nde" (Synoikia) "Burmali Cami" (Antigonidon) Caddesi (Burmali Cami) üzerindeydi. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 36.

¹⁴³⁵ A.y., Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123.

¹⁴³⁶ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390.

¹⁴³⁷ Age., s. 390-391.

¹⁴³⁸ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gegonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 93.

¹⁴³⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Selanik Başkonsolosluğundan (Logothetis), Dışişleri Bakanlığına, YDEYD, Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883.

¹⁴⁴⁰ Osman Zahit Küçükler, "Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005), s. 57.

¹⁴⁴¹ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 124.

¹⁴⁴² Vasilis K. Gounaris (Βασίλης Κ. Γούναρης), "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia" («Θεσσαλονίκη, 1830-1912: Ιστορία, Οικονομία και Κοινωνία») ("Selanik, 1830-1912: Tarih, Ekonomi ve Toplum"), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Tois Agathois Basilevousa Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης)* (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti), ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), c. 1 (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) Paratiritis Yayınları, 1997), s. 164. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), "I Proti meta ton Proton" («Η Πρώτη μετά των Πρώτων») ("İlk Olanlarla Beraber"), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Tois Agathois Basilevousa Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης)* (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür,

eğitimi mektepleri, mesleki ve idari mektepler veya yüksek mektepler (askerî, polis, teknik, idari, hukuk) kuruldu¹⁴⁴³.

Eğitim kurumlarının artması, diğer Osmanlı merkezlerine kıyasla, Selanik'in Müslüman nüfusunun önemli bir kısmının Batılılaşması için gerekli koşulları yarattı¹⁴⁴⁴. Müslüman veya gayrimüslim her cemaatin, kendi tapınakları ve mektepleri vardı. Osmanlı Devleti'nde öğretim ibadethanelerin içinde veya onlara bağlı yerlerde yapılıyordu. Ortodoks Hristiyanların kilise ve havralarının dışında pek fazla öğretim kurumu yoktu¹⁴⁴⁵. Bu faktörler, XX. yüzyılın başında Selanik'te çeşitli Türk gazete ve dergilerinin çıkarılmasıyla birleştiğinde, kentte dikkate değer bir entelijansiyanın oluşmasını destekledi. Türk milliyetçiliğinin *Yeni Osmanlıcılık* ve *yeni Türkizmden Panturanizm* ve *Pantürkizme* ilk eğilimlerinin oluşumunu etkileyen bir gelişmeydi¹⁴⁴⁶.

1876-1913 yılları arasında Selanik'te Rum eğitiminin durumunu incelemek için aşağıdaki beş ana temel husus dikkate alındı: Birincisi, büyük bir özgürlüğe sahip olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı hesap veriyordu. Diğeri ise Selanik'te Rum eğitimi Selanik'in geri kalan bölgelerinin veya daha geniş olarak Makedonya'nın eğitiminden ayrı düşünülemezdi. Ayrıca Rumların eğitimi, Bulgarlar, Ulahlar ve Uniat Katolik Kilise temsilcileri (Üniteryen ve Protestan propagandası taraftarları) gibi millî muhaliflerinin eğitim sistemine dikkat edilmeden incelenemezdi¹⁴⁴⁷. Bir öncekinin sonucu olarak tahmin edilen bir sonraki veri, Rum milliyetçiliğinin yaklaşımı ve millî bilinç duygusunun tatmini idi. Sonuncusu ise Selanik'teki Rumların eğitiminin asıl yardımcısı ve masraflarını üstlenenin Yunanistan Krallığı olmasıydı¹⁴⁴⁸. Yunanistan Krallığı'nın

Avrupa Kültür Başkenti), ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), c. 1 (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997), s. 12-58.

¹⁴⁴³ Chasiotis, "I Proti meta ton Proton", c. 1, s. 37. Ayrıca ticaret mektepleri hakkında bk. Vasilis K. Gounaris (Βασίλης Κ. Γούναρης), *Steam over Macedonia, 1870-1912 Socio-Economic Change and the Railway Factor 1871-1913* (New York: East European Monographs, Boulder Distributed by Columbia University Press, 1993). Kız okulları hakkında bk. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 228-229.

¹⁴⁴⁴ Chasiotis, "I Proti meta ton Proton", c. 1, s. 37.

¹⁴⁴⁵ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 168. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 228.

¹⁴⁴⁶ Chasiotis, "I Proti meta ton Proton", c. 1, s. 37-38.

¹⁴⁴⁷ Age., s. 38.

¹⁴⁴⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 1399, 13-10-1883. Kirki Georgiadou, "Selânik'in Yunanlıları", *Selanik 1850-1918*, derl. Gilles Veinstein (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), s. 134.

Selanik Rum cemaatinin işlerine katılımı o kadar yaygındı ki hafife alınması mümkün değildi. Rum cemaatinin millî merkezle ilişkisi tüm eğitim konularında da etkindi. Bu ilişkinin iletişim kanalları arasında Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu ve Atina merkezli *Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği* (YDEYD) yer alıyordu¹⁴⁴⁹.

Osmanlı eğitim sisteminde vilayetin tüm mektep masrafları ahali tarafından karşılanırdı¹⁴⁵⁰. Dolayısıyla bir cemaatte eğitimin kalitesi mali durumuna bağlıydı. Cemaatler, sosyal fayda projelerine bağlı binalar, tapınaklar ve mektepler inşa etme ve rahiplerin ve öğretmenlerin bakımıyla ilgilenme yükümlülüğüne sahipti. Verginin ödenmesi, mekteplerin ve tapınakların bakımı vb. gibi yerel fayda sağlayan projelerin yürütülmesi için özel vergiler veya *bağış kampanyaları* (eranos) da uyguluyorlardı¹⁴⁵¹.

Selanik'teki Rum milleti Osmanlı Devleti'nin resmî politikası çerçevesinde kendi mekteplerini ve tapınaklarını yönetiyorlardı. Bir kilise bölgesinin sınırlarında, ruhani reislerinin kontrolü ve gözetimi altında gerçek bir eğitim kurumu olarak hizmet ediyordu¹⁴⁵². Rumlar kendi cemaat örgütleri aracılığıyla mekteplerini kurup işletiyorlardı. Selanik'te birçok mektep açıldı¹⁴⁵³. Rum cemaatinin Başkanı Selanik metropolitiydi. Onun altında her yıl seçilen sekiz üyeden (aza) oluşan bir Kocabaşılık Meclisi (dimogerontia) vardı. Kocabaşılığın yanı sıra şehirde yılda iki kez toplanan ve eğitim, hayır işleri, sosyal konular ve sağlık sorunları ile ilgilenen üyelerden oluşan bir meclis daha vardı¹⁴⁵⁴.

Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiau Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 35.

¹⁴⁴⁹ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 60-61.

¹⁴⁵⁰ Zeynep, Küçükceran, “Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)” (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012), s. 97.

¹⁴⁵¹ Daskalakis, *O Ellinikos Laos kata tin periodon tis Tourkokratias. Ekklesia kai Genos. Koinotikos Vios kai Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous. Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi*, s. 55-56.

¹⁴⁵² Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 168. Güler, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 164.

¹⁴⁵³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 119.

¹⁴⁵⁴ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167.

Diğer gayrimüslim topluluklara göre Rumlar mektep sayısı ve eğitim kalitesi açısından daha gelişmişti¹⁴⁵⁵. Rumlara kendi millî dillerinde kendi tarihleri ve kültürleri öğretiliyordu. Ders müfredatı istedikleri gibi düzenleniyordu¹⁴⁵⁶. Bu bağlamda, Selanik'teki Rum cemaatinin ilköğretim düzeyindeki mektepleri yerel cemaat tarafından yönetilirken ortaokullar *Muhtelit Meclis* tarafından yönetiliyordu¹⁴⁵⁷. Genellikle Rumların eğitimi için de 1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'ne göre aşağıdaki öğretim seviyeleri yürürlükteydi: anaokulu, 4 yıllık ilköğretim bölümü, 5 yıllık ortaöğretim bölümü¹⁴⁵⁸.

Osmanlı yönetimi adına eğitimle ilgili her talep Rum Ortodoks Patrikhanesine hitaben yazılırdı. Patrikhane de bu eylemlerin icra edilmesi için başkiliselere iletliyordu. Başkiliseler de Rum cemaatinin yetkili eğitim idaresine iletliyordu. Osmanlı Devleti, Selanik'teki Rum cemaatinin eğitim alanını meşgul eden çeşitli sorunlar hakkında derhâl bilgilendiriliyordu¹⁴⁵⁹. Örneğin 1888'de Selanik Rumları arasında mektep ve hastane idarecileri ve ihtiyar meclisi azasının seçimi için hasıl olan ihtilaf hakkında Adliye ve Mezâhib Nezâretine tebligatta bulunmuştu¹⁴⁶⁰.

Osmanlı Devleti diğer alanlarda yaptığı gibi eğitim alanında da gayrimüslimlere özgürlük veriyordu. Eğitimi dinî ve dogmatik ayrıcalıkların bir parçası olarak tanıyarak, onların tamamen bağımsız olmalarına ve özerk bir şekilde çalışmalarına izin veriyordu¹⁴⁶¹. Rum Ortodoks Patrikhanesi sayesinde Rum yönetimi ve cemaati,

¹⁴⁵⁵ A.y.

¹⁴⁵⁶ A.y. Gençler, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 169. Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 164-165.

¹⁴⁵⁷ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 168.

¹⁴⁵⁸ Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 69.

¹⁴⁵⁹ İEP Arş., Kod A /66, s. 50, Prot. No. 335, 22-3-1895, Selanik Metropolit Athanasios'a.

¹⁴⁶⁰ BOA., Y.A.HUS., nr. 2202/-, 02 R 1306 (6 Aralık 1888).

¹⁴⁶¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 168. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 26. Georgios K. Skalieris (Γεώργιος Κ., Σκαλιέρης), *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921 (Πολιτικά Σελίδα. Τα Δίκαια των Εθνότητων εν Τουρκία: 1453-1921) (Siyasi Sayfalar. Türkiye'de Milletlerin Hakları: 1453-1921)*, Eisagogi (Εισαγωγή) (Giriş): Konstantinos Svolopoulos (Κωνσταντίνος Σβολόπουλος) (Atina: Trochalia (Τροχαλία) (Trochalia Yayınları, 1997), s. 64.

mektepleri, dernekleri, hayır kurumları kurumsal statüye kavuştular¹⁴⁶². Fatih Sultan Mehmed tarafından Rum Ortodoks Patrikhanesine verilen *imtiyaz* kelimesinin bugünkü anlamıyla hukuken bir anlamının olmadığı, ilgili tarih yazımında bazı noktalarda belirtildi. Sultan; onlara vicdan özgürlüğü, din özgürlüğü, dinî toplulukların hiyerarşik örgütlenme imkânı ve belirli bir dinî, idari ve siyasi özerklik gibi oldukça kapsamlı bir haklar veya ayrıcalıklar tanıdı. Başka bir deyişle gayrimüslim tebaanın dinlerini korumalarına ve dinî görevlerini yerine getirmelerine, cemaati örgütlemelerine, kilise mektep ve hayır kurumlarına sahip olmalarına izin vermişti¹⁴⁶³. Bu nedenle 1906'da, Aziz *Dimitrios Bayramı* arifesinde, Yunan bayrakları ve dört filarmoni orkestrasıyla binlerce erkek ve kızın katıldığı büyük bir mektep geçit töreninin gerçekleşmesinin şaşırtıcı olmaması gerekiyor. Kalabalık, sahilde *Ayasofya* üzerinden *Egnatia*'ya kadar uzanıyordu. Tüm mektepler, *Merkez Şehir Mektebi* (Kentriki Astiki Scholi), Ippodromion, Vlatadon, Vardar Kipoi (Bahçe) ve Pyrgoi mahallelerindeki mektepler, Rum ortaokulu ve kız mektebi gibi oradaydı¹⁴⁶⁴.

4.1.2 Selanik Rum Cemaatinin Eğitimi Bağlamında Milliyetçi Mücadele

Yunan millî bilincinin eğitim aracılığıyla yerleştirilmesi için Antik Çağ'dan bugüne bir Yunan profili sunuluyordu. Hayatta kalmayı başaran ve bu nedenle var olmaya devam etme sorumluluğu olan bir halkın tarihsel sürekliliği ve önemi vurgulandı.

Metropolitlere, piskoposlara, rahiplere, kocabaşılara, komiserlere, yöneticilere ve seçkin kişilere hitap eden Ağustos 1902'de yayımlanan Yunan Millî Manifestosu Yunan milliyetçiliğini öğütüyordu. Manifesto; İstanbul Patriği III. Ioakeim, Efes Metropoliti Ioakeim, Bursa Metropoliti Nathanail, Niksar Metropoliti Alexandros, Konya Metropoliti Athanasios, İzmir Metropoliti Vasileios, Sakız Adası Metropoliti Konstantinos, Varna Metropoliti Polykarpos, İskeçe Metropoliti Ioakeim, Vodina Metropoliti Nikodimos,

¹⁴⁶² Anagnostopoulou, "Oï Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 17-18. Skaliaris, *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 64.

¹⁴⁶³ Koukkou, *Diamorfosis tis Ellinikis Koinonias kata tin Tourkokratian*, s. 37. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 26.

¹⁴⁶⁴ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 82-83. Moutsopoulos, "İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent", s. 36.

Lititsa Metropolit Nikiforos, Ilioupoli Metropolit Tarasios ve Kallioupoli ve Madytos Metropolit Ieronymos tarafından imzalanmıştı. Bu bildiride atalarının kendilerine emanet ettiklerini dikkatle gözlemlemeleri ve öğretilenleri aynen koruma bilinci hatırlatılıyordu. Her Ortodoks, mekteplerin ve ebeveynlerinin bakımından sorumluydu¹⁴⁶⁵.

Manifesto, çocukların eğitimi konusuna odaklanıyordu. Ebeveynler gerek Selanik'te gerekse kazalarında çocuklarını yabancı dil öğrenmeleri, Avrupalı tarzda yetişmeleri için dinsiz, Katolik ve Protestan öğretmenlere “düşünmeden” teslim ediyorlardı. Bir kontrolden sonra yabancıların idaresi altındaki mekteplerde öğrencilerin tamamının veya çoğunun Ortodoks ve Rum ailelere ait olduğu teyit edildi. Öğrencilerin, babalarının dininden ve dilinden uzaklaştıklarını düşünmüyorlardı. Zarar ve yozlaşma yolunda yürüyerek yabancı öğretimin takipçisi oluyorlardı. Dinlerinden vazgeçiyorlar, millete karşı soğuk ve kayıtsız kalıyorlardı. Ebeveynlerinden, Kiliseden ve vatanlarından vazgeçmeye hazırdılar. Geçmişten beri tehlike biliniyordu. Yabancı dil konuşan ve başka mezhepten öğretmenlerin çabaları hiç durmuyordu. Kadın ve erkek Katolik din adamları mektepler kurmaya başlamışlardı. Bu amaçla Fransızca ve diğer yabancı dillerin öğretimi, muhtaç öğrencilerin kabulü ve yardımı için bazı kolaylıklar sağlıyorlardı¹⁴⁶⁶.

Ancak o zamana kadar “Kutsal Büyük Kilisesinin anne bakımı sayesinde”, Ortodoks Hristiyan halkının geleneksel dindarlığı ve vatanseverliği sayesinde çok az şey başardılar. Bu Patrik ve Sinod Genelgesi (manifesto) ile Rumlardan her fırsatta atalarının dinine ve kutsal geleneklerine inanç ve bağlılık göstermeleri ve yaklaşmakta olan zihinsel tehlikelere karşı uyanık olmaları isteniyordu. Ebeveynler, vasîler ve tüm vaizler, kulaklarını tıkamaya ve dışarıdan gelen ayrı mezhepten misyoner öğretmenlerin önerilerini ve vaatlerini dinlememeye teşvik ediliyordu. Kendi Ortodoks mekteplerine sadık olmaları ve zaten kendi mekteplerinin çoğunda yeterince öğretilen yabancı dillerin öğreniminden etkilenmemeleri isteniyordu. Çocuklarını propaganda mekteplerine kaydettirmiş olanlar, onları geri almak ve hatadan kurtarmak çabası içinde idiler. Bütün mallar arasında en yüksek ve en değerli olan, kutsal inancın ve ataların eğitim ve dilinin

¹⁴⁶⁵ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 5986/4058, 26-8-1902.

¹⁴⁶⁶ A.y.

paha biçilmez olduğuydu. İlgisiz, ihmal edilmiş ve yabancılar tarafından ikna edilmiş olanlar, kendilerine ve evlerine dinî ve ahlaki açıdan zarar verecekler; makul bir şekilde Ortodoks toplumunun kınamasına maruz kalacaklardı¹⁴⁶⁷.

Millî bilinç (milliyetçilik) duygusu, 1905'te İon Dragoumis tarafından hazırlanan Mektep Tüzüğü'nde (Nizamname) de yer almıştı. Bu tüzüğe göre öğretmenler ve rahiplerin yetiştirilmesi için Yunanistan Krallığı merkezli bir mektebin kurulması gerekiyordu. Bunlar genç Rumlara güçlü Helenizm sevgisi, cesaret ve millî hâkimiyet iradesi vermeye çalışıyorlardı. Esas olarak Helenizm tarihi, Yunan Yarımadası ve Yakın Doğu'nun konuları ve dilleri öğretilecekti. Başlangıçta, 16-22 yaşları arasında, fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı gerçek Rum kabul edilecekti. Rumlar girdikleri mektepten mezun olduktan sonra beş yıllık bir taahhüt üstleneceklerdi. Beş yıllık yükümlülük, Yunan Yarımadası'nın veya Doğu'nun herhangi bir yerinde mektep tarafından kendilerine verilecek beş yıllık bir hizmetin üstlenilmesi ve mektebin emir ve talimatlarına itaat anlamına gelecekti. Bir yıllık deneme süresinden sonra her genç kendi yeteneklerine göre öğretmen, rahip veya vaiz olmaya hazır olacaktı. Yıllık sınava girdikten sonra yeterli görülenler mektep müfredatına göre yetiştirilecek ve zararlı görülenler mektepten atılacaktı. Bir yıllık denetimden sonra mektebin *yaşam koşullarına* (diyet) dayanamayanların istedikleri zaman bırakmalarına izin verilecekti. Mektebin öğretim kadrosu, bir doktor, bir memur, bir müzisyen ve bir de rahip beş on kişiden oluşuyordu. Mektebin içinde yatakhaneler, hamam, restoran, avlu, kilise ve bir bahçe ile bir konak veya manastır yer alacaktı. Gençlerin genel beslenme düzeni ve yetiştirilmesi, ortaokullarda aynı üniforma ile toplumda bir tür asker gibi görüneceklerdi. Mektep ortamı sayesinde gençlere Helenizm sevgisi ilham verecek, coşkuları körükleyecek ve gençler harekete geçmeye itileceklerdi. Öğretmenlerin gençlere nasıl davranacaklarına ve hayatın zorluklarına nasıl alışacaklarına odaklanması gerekecekti. Tarihî yerlere ve müzelere geziler yaparak gençlerin Yunan tarihi ve toprakları hakkındaki duygularını harekete

¹⁴⁶⁷ A.y.

geçirmeleri gerekecekti. Onları güzel sanatlar ile temasa geçirmesi ve kötü niyetli gazete ve kitapların kullanımını dışlamaları gerekecekti¹⁴⁶⁸.

Mektepte Yunan dili, Bizans ve modern Yunan yazarları öğretiliyordu. Antik Bizans, modern Yunan ve özellikle de komşu milletlerin tarihi ile ilgili konular öğretilecekti. Ayrıca diğer milletlerin büyük adamlarının biyografileri, Antik Bizans Yunan sanat tarihi, Havarilerin ve keşiş taburlarının tarihi ve misyonerlerle ilgili olarak kilise tarihi öğretilecekti. Büyük Kilisenin imtiyazları, coğrafya, fizik, fizyoloji ve sosyolojinin ilkeleri, jimnastik, askerî eğitim, Rum Ortodoks Kilisesinin dinsel tören ve ilahi okuması, müzik, sözlü ve yazılı Fransızca bilgisi, bölüme bağlı olarak Doğu dillerinden biri (Arnavutça, Bulgarca, Türkçe), pedagoji dersleri ve Panhellenist yıllık danslara katılım da yer alacaktı. Mektepte ayrıca mevcut öğretmenler, rahipler ve katılmak isteyenler için iki aylık veya üç aylık özel sınıflar olacaktı. Öğrenciler için kitaplar ve bir gazete veya dergi yayımlayacağı bir matbaası olacaktı. Mektep mezunlarının atanıp atanmayacağı konusunda Yunanistan Hükûmetini, patrikhaneleri, çeşitli *Eğitim Dostları* (Filekpaideftikos) derneklerini ve Rum cemaatlerini bilgilendirecekti¹⁴⁶⁹.

Öğretmenlik, vatansever bir görev olarak kabul ediliyordu¹⁴⁷⁰. 4 Ocak 1905'te Rum başmüfettiş, Selanik'teki Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na ve onun aracılığıyla Yunanistan Dışişleri Bakanlığına Makedonya ve Trakya'da eğitim alanında çalışanların konum ve kalitesinin iyileştirilmesine ilişkin kısa bir muhtıra sundu. Bu muhtıraya göre eğitim ve millî meselelerin gelişmesi için düzenli ve değerli öğretmenlerin ve özellikle müdürlerin atanması ve kırsal bölgelerdeki mektepler için uygun okuma ve tarih kitaplarının yazılması gerekiyordu¹⁴⁷¹. Ancak bunların gerçekleşmesi zordu. Yetkin öğretmenlerin ve müdürlerin atanması mümkün değildi. Çünkü öğretmenler

¹⁴⁶⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Mektep Tüzüğü, Ion Dragoumis.

¹⁴⁶⁹ A.y.

¹⁴⁷⁰ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ernis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 71.

¹⁴⁷¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Başmüfettiş'ten Selanik Başkonsolosu'na.

Makedonya'nın kötü durumundan dolayı Anadolu, Mısır ve İstanbul'da çalışmayı tercih ediyorlardı¹⁴⁷².

Bu süreçte mektep müdürleri ile Yunanistan Krallığı arasındaki iletişim bazen doğrudan oluyordu. Selanik Metropol Kilisesi tarafından kasıtlı bir ihmal olmadığı açıktı. Sadece önceden belirlenmiş millî mücadele bağlamında uygulanan bir taktikti. Bir müdürün müfettiş rolünü üstlenmesinin nedenleri de aynıydı. Rum eğitim cemaati yönetimi; mektep müdürü veya müdiresi gibi eğitim personelinin birine binaların kontrolü, öğretim işi, personelin kontrolü gibi çeşitli görevler vermekten sorumluydu. Örneğin 1899'da Selanik Merkez Kız Mektebi Müdiresi Eleni N. Boukouvala, Yunanistan Dışişleri Bakanı'na bir mektup gönderdi. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* ait olan mektepler ve hastane yönetiminin emriyle kız mektepleri ve anaokullarını denetledi. Mevcut tespit ettiği eksiklikler millî çıkar için çok zararlı olduğundan raporu Yunanistan Dışişleri Bakanı'na sunmayı kendi görevi olarak gördü. Çocuklarını yetiştirme güçlüğünden kurtulmak isteyen veya geçim sıkıntıları nedeniyle engellenen birçok ebeveyn, çocuklarını yabancı mekteplere kaydettiriyorlardı. Bu nedenle kadın öğretmenlere derslerde sunulan her fırsattan bu amaçla yararlanmaları talimatını verdi¹⁴⁷³.

Millî hareketlerden milletlere geçişin üç aşaması: a) Belirli bir cemaatin dilinin, kültürünün ve tarihinin uyanması b) Millî bilincin uyanması ve c) Millî bilincin kitle hareketine dönüşmesidir¹⁴⁷⁴. Bu süreçte eğitimin özel bir yeri vardır. Yunanlar, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren çocuklarını Avrupa tarzında yetiştirmeye, Selanik gibi şehirlerde Avrupa tarzı mektepler kurmaya, tarih ve kültür öğretmeye başladılar. Bunlar bağımsızlık fikrini kolaylaştırdı. Artık bağımsızlık fikriyle iç içe olan Yunanlar, kendi tarihlerini ve kültürlerini öğretmekle millî bağımsızlıkları adına yabancı devletlerin politikalarında belirleyici olmaya başladılar¹⁴⁷⁵. Genel olarak Yunanların eğitim yoluyla

¹⁴⁷² A.y.

¹⁴⁷³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁴⁷⁴ Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 249.

¹⁴⁷⁵ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 169.

propagandası temel bir taktikti¹⁴⁷⁶. Mekteplerin gelişmesi Balkanlardaki Helenizmin kültürel gücünü artırmıştı¹⁴⁷⁷. Dönüm noktası, 1821’de başlayıp 1830’da sona eren savaş dönemi idi. Ancak Kırım Savaşı’nın (1853-56) bitmesinden sonra eğitim yoluyla propaganda daha yoğun hâle geldi¹⁴⁷⁸. Bu sürecin son aşaması, 1870’lerden sonra Tesalya’nın Yunanistan Krallığı’na ilhak edilmesiyle gerçekleşti. Rumlar ile Yunanistan Krallığı arasında ilişkiler yakınlaşmaya başladı. Dikkat edilirse bir dizi ideolojik mekanizmaya odaklanılmıştı: Mektep programları, Yunan Eğitim Bakanlığının politikası çerçevesinde Atina’daki YDEYD girişimleriyle belirlendi. Rum cemaatinin eğitim faaliyetleri İstanbul’da değil Atina’da belirleniyordu. Bunlar çocukların yüksek öğretime gönderilmesi, mekteplerin kadrosu, hayır kurumlarının idaresi için uygun kişilerin seçilmesi, Yunan gazetelerinin çıkarılması, Rum cemaatinin heybetli binalarının (mektepler, hastaneler, yetimhaneler vb.) veya Rum Selaniklilerin bazı özel konutlarında Yunan mimarisinin benimsenmesi tavsiye edildi¹⁴⁷⁹. Bu uygulamalar mektep ve öğrenci sayısında kademeli bir artışa yol açtı¹⁴⁸⁰.

Bazı araştırmacılara göre İstanbul’un fethi ve sonrasında Ortodoks Kilisesi ve Rum millete tanınan imtiyazlar, dinî ve siyasi olarak ayrılıyordu. Siyasi imtiyazlar, patriğe Ortodoks Hristiyan cemaatinin yüksek denetçisi olarak tanınan siyasi yetkiler ve sorumluluklardı. Denetimi genellikle temsilci olarak atanan kıdemli dinî kişiler aracılığıyla gerçekleştiriyordu. Mekteplerin müfredatının, öğretmenlerin ve genel olarak Ortodoksların eğitimi ile ilgili tüm konuların denetimi böyle bir siyasi imtiyazdı¹⁴⁸¹. Ancak aynı zamanda yukarıdaki ayrım evrensel olarak kabul edilmiş gibi görünmüyor; çünkü ilgili tarih yazımının diğer bölümlerinde İstanbul’un fethinden itibaren Rum Ortodoks cemaatine verilen imtiyazlar veya özgürlükler sadece din ile ilgili görünüyor.

¹⁴⁷⁶ BOA., A.)MKT.MHM., nr. 499/ 25, 11 B 1306 (13 Mart 1889). Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 129. Küçükler, “Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)”, s. 57.

¹⁴⁷⁷ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 54. Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 129.

¹⁴⁷⁸ Küçükler, “Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)”, s. 57.

¹⁴⁷⁹ Chasiotis, “I Proti meta ton Proton”, c. 1, s. 39.

¹⁴⁸⁰ Küçükler, “Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)”, s. 57.

¹⁴⁸¹ Daskalakis, *O Ellinikos Laos kata tin periodon tis Tourkokratias. Ekklisia kai Genos. Koinotikos Vios kai Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous. Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi*, s. 18.

Bu nedenle Rum cemaatinin eğitimi dinî otoritenin asası altında yürütüldüğü sürece yalnızca kendi ilgi nesnesi olarak kabul edilebilirdi. Böylece padişahlar, Müslüman olmayan halk gruplarının dinî başkanlarına birçok kez verdikleri fermanlarla onları din işlerinde serbest bırakıyorlardı ve ibadethanelerinin içinde yapılan eğitim ve öğretime hiçbir şekilde karışmıyorlardı¹⁴⁸². Ancak durum değişince ve Yunan millî mücadelesi gibi siyasi öneme sahip bir konuda Yunan eğitimi kilit rol oynamaya çağrılınca, eğitim bir yandan geleneksel dinî niteliğini arka plana iterken diğer yandan Osmanlı Devleti uygun önlemleri alarak tutumunu değiştirmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin mazereti, bunun artık dinî bir mesele olmadığıydı; bu yüzden müdahale etmek için her türlü nedenleri vardı. Dolayısıyla Rum cemaati mektepleri birinci rejim altında olduğu sürece Osmanlı Devleti'nin bu mektepleri hiçbir zaman denetlemediği veya denetleme ihtiyacı görmediği söylenebilirdi¹⁴⁸³.

Sonuç olarak Osmanlı yönetimi Selanik'teki Rum cemaatinin eğitim kurumlarını kontrol altına alma çabalarını hızlandırdı. Osmanlı yetkililerinin ve özellikle Abdülhamid'in eğitim politikası, gayrimüslim mekteplerinin gelişimini hem rekabet ruhu içinde hem de endişe verici olduğu için savunma refleksi olarak dengelemeye çalıştı¹⁴⁸⁴. Osmanlı yönetiminin müdahaleleri öğretim kadrosu, ders kitapları ve müfredatla ilgili oluyordu. Öğretmenlere her yıl mesleki durumlarına ilişkin özel bir belge sunulması ve ders kitapları basılmadan önce Osmanlı yönetimi tarafından kontrol edilmesi gerekiyordu¹⁴⁸⁵. Tanzimat Dönemi'nden itibaren vatansever ve sadık Osmanlıların sayısını artırmak amaçlandığından ders kitaplarına ağırlık verdiler. Telif ve Tercüme Nizamnamesi (Bileşim ve İşlem Kodu) duyuruldu ve tüm ders kitapları bu koda göre yeniden düzenlendi¹⁴⁸⁶. Maarif-i Umûmiye Nezâretinin 1881'deki bir genelgesine göre

¹⁴⁸² Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s. 228.

¹⁴⁸³ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 164.

¹⁴⁸⁴ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 290-291.

¹⁴⁸⁵ Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 61.

¹⁴⁸⁶ Ergül, "The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek 'Other'", s. 250.

izin alınmadan herhangi bir kitap hatta basit eser basılamazdı. 1891 tarihli Sadrazam Genelgesi konuya daha katı bir şekilde geri döndü ve genelgeye uymadığı belirlenecek bir kursun engelleneceğine ve gerekli belgeye sahip olmayan öğretmenlerin değiştirileceğine işaret etti¹⁴⁸⁷.

22 Ocak 1306 (1891) tarihli Sadrazam Genelgesi'ne göre mektep programlarının taslağının hazırlanması ve onaylanması ile öğretmenlerin ve kadın öğretmenlerin diplomalarının ve mektep karnelerinin onaylanmasıyla ilgili olarak bunun, Rum Ortodoks Patrikhanesi ve başkiliseleri tarafından yapılması gerekiyordu. Ama Hükûmet tarafından bilinmeleri gerekiyordu. Başka bir deyişle bir halk eğitim müfettişi ya da müdürü, mektepleri denetlerken uygun olmayan bir ders ya da mektep karnesi olmayan bir öğretmen veya kadın öğretmen fark ettiğinde İstanbul'da ise Maarif-i Umûmiye Nezâreti bu olay için Rum Ortodoks Patrikhanesine danışıyordu. İstanbul dışında ise yerel yönetim başkiliselere danışıyordu. Bu nedenle uygun olmayan bir ders engelleniyordu ve mevcut öğretmen uygun bir öğretmenle değiştiriliyordu¹⁴⁸⁸.

Anlaşıldığı gibi Bâbîâli, kilise ve cemaatlara eğitim konularında özgürlük vermiş olmasına rağmen özellikle Makedonya bölgesinde bazen müdahalede bulunuyordu. Gayrimüslim cemaatinin, gençlerin ve hayır kurumlarının eğitimi için kendi mekteplerini sürdürme hakkı, Hükûmetin menfaati gayrimüslimlerle çelişmediği zaman otomatik olarak vazgeçilmez bir haktı. Yani halk eğitimi ve sosyal refah sadece dine ait konularda olduğu sürece Türk Devleti müdahale etmiyordu¹⁴⁸⁹. Daha sonra inceleneceği üzere Osmanlı yönetimi ile Selanik Rum cemaati arasındaki ilişkilerde eğitim alanında var olan resmî konumda, verilerin zaman zaman değiştiği ve her zaman bu kadar “mükemmel yaratılmamış” olduğu görüldü. Örneğin başlangıçta Devlet mektepleri kontrol etme imkânını muhtemelen bulamadığı için hiç kontrol etmiyordu ancak koşullar değiştiğinde

¹⁴⁸⁷ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 61.

¹⁴⁸⁸ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 35.

¹⁴⁸⁹ Koukkou, *Diamorfosis tis Ellinikis Koinonias kata tin Tourkokratian*, s. 38.

ve Rum cemaati daha milliyetçi bir karakter göstermeye başladığı zaman Devlet bunu fark etti, müdahale etti ve Rum eğitim alanını kontrol altına almaya çalıştı¹⁴⁹⁰. Veriler, Osmanlı Devleti'nin iç gelişmelerine bağlı olarak tutumu açısından da değişiyordu. Bunun bir örneği, Jön Türkler Hareketi'nin 1908'de iktidarı ele geçirmesiydi¹⁴⁹¹.

Bâbîâli ne zaman gayrimüslimleri denetlemeye çalıştıysa güçlü bir tepkiyle karşılaştı. Gayrimüslim cemaatlerin ruhani reisleri ve Avrupa devletleri, bu konuda Bâbîâliye karşı ortak tavır benimsediler. Avrupa'ya güvenen ruhani liderler devlete karşı çıkmaktan çekinmediler ve Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'na en çok saldıran gayrimüslim tebaadandı. Örneğin 1907'de bir gazete muhabiri tarafından Patrik III. İoakim'e mekteplerin Hükûmet tarafından denetlenmesine izin verip vermeyeceği sorulduğunda Patrik, buna izin vermeyeceğini söyledi. Rum Ortodoks Patrikhanesinin Bâbîâliye karşı sorumlu olduğunu ve Hükûmete karşı bu sorumluluğun yeterli olduğunu ve bu konuda yüzyıllardır süregelen hukuki haklarını koruyacaklarını sözlerine ekledi¹⁴⁹². Ancak tepkilere rağmen uygulamada Bâbîâlinin talebinin yerine getirildiği söylenebilirdi. Genellikle Rum Ortodoks Patrikhanesi, yaklaşan bir denetimin tatsız sonuçlarını önlemek için -örneğin 1891'de görüldüğü gibi- Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyelerinin ve öğretim kadrosunun seçimleri sırasında ve müfredat içeriğine dair başrahiplere talimat vermeye özen gösteriyordu. Hatta onaylı ders kitaplarının listeleri, Patrik Merkez Talim ve Terbiye Kurulu tarafından mekteplere gönderiliyordu¹⁴⁹³.

Rumların denetim konusuna tepki vermelerinin sebebi, bu şekilde imtiyazlarının azaldığı ve yüzyıllar boyunca Müslümanlardan sonra en yüksek düzeyde olan Osmanlı Devleti'ndeki konumlarının tehlikeye atıldığı hissiyle ilgiliydi¹⁴⁹⁴. Kurumların

¹⁴⁹⁰ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 169.

¹⁴⁹¹ Skalieris, *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 55-56, 61-62 ve 64-69.

¹⁴⁹² Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 176.

¹⁴⁹³ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 61.

¹⁴⁹⁴ Anagnostopoulou, “Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 36-37. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 112-114.

sekülerleşmesi ve adaletin yeniden düzenlenmesi bağlamında Osmanlı yönetimi içinde paralel bir otorite olarak Rum Ortodoks Patrikhanesinin imtiyazları sorgulandı. Tanzimat Dönemi ile başlayan bu duygu, Jön Türk Dönemi boyunca devam etti. Reformlarda tanınan entelektüel ayrıcalıklarla ilgili olarak bu manevi imtiyazların ne olduğu konusunda sorular ortaya çıkıyordu. Zaman zaman etkilendiği söylenen bu imtiyazlar arasında kiliselerin onarım ve inşaatı ile mekteplerin inşası da vardı. Ancak hem kiliseler hem de mektepler inşa ediliyor ve onarılıyordu. Reformların Rumların imtiyazlarına etkisi konusu çok tartışılabilir bir konuydu. Rum Ortodoks Patrikhanesi geleneksel olarak Osmanlı Devleti'nin Hristiyanları için despotik bir sistem içinde iktidara sahipti. Bu nedenle imtiyazlar gözden geçirildiğinde bu zihniyet değişmek zorunda kalınca tepkisini çekti¹⁴⁹⁵.

Bu atmosferde gerçekten var olan imtiyazların kaldırılması anlamına gelen tedbirler arasında var olmayan söylentiler dolaşıyordu. Örneğin Osmanlı Devleti'nin mektep yapımını ve genel olarak Rum cemaatinin eğitim konularının tanıtımını engellediği söylentileri vardı. Bu söylentiler, onları ele almanın bürokratik sürecinin değiştiği gerçeğine dayanıyordu. Ayrıca bir başka faktör de Rum cemaatinin eğitim konularını ilerletmek için gerekli fonları her zaman bulamamış olmasıydı. Makedonya'daki Rum cemaatinin “psikolojik durumu” göz önüne alındığında olabileceklerin en iyisi olmadığı anlaşılır. Bir yanda Bulgar millî mücadelesi ve Rus Panslavizminin baskısı, diğer yanda teorik olarak zararsız olsa da dikkat çeken ulusal düzeyde de yükselmeye çalışan diğer Hristiyan grupların baskısı, Rumların psikolojisini olumsuz etkiliyordu. Rumların Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları tekel, geçerliliğini yitirdi. Diğer kardeşlerin gelişinden sonra anne ve babasının yanında birinciliği elinde tutmak isteyen en büyük çocuk gibi görünüyordu. Ebeveyn ilgisi paylaşılmaya başladığında ilk doğan çocuk kendini kötü hissedebilir ve çeşitli şekillerde tepki verebilir.

Aynı zamanda 1878-1889 ve 1893-1897 yıllarında Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi anlaşmazlıklarından Rum eğitim alanı olumsuz etkilendi. Toplumsal

¹⁴⁹⁵ Anagnostopoulou, “Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 37 ve 40.

anlaşmazlıklar nedeniyle şehrin Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün işleyişi üzerinde kötü bir etki oluyordu. 1882’de gerçekleşen ve bir mektebin müdürü Charisios Papamarkos’un istifasına neden olan olay karakteristikti. Gerçek yurtseverlerin onlarca yıldır birçok fedakârlık ve zorluklara maruz kaldığı kurumların çöküşü aşikârdı¹⁴⁹⁶. Selanik’te, 1886’da liberaller ve muhafazakârlar arasında patlak veren Topluluk Meselesi’nden etkilenmeyen kalmadı. Son olarak mekteplerin yönetimi konusunda beş yıllık bir mücadelenin ardından liberaller, Selanik Metropolit’i’nin desteğiyle yirmi dört kişilik komitenin kontrolünü ele geçirmeyi başardılar. Ancak tüm topluluğun tam desteğini alamadılar. İç çekişmelere ve topluluklarının bütçesinin Yahudilerin ayırdığı miktarın %20’sini geçmemesine rağmen, Rumlar şehrin kültürel yaşamının ana temsilcileri olarak görülüyorlardı ve son derece hayırlı eğitim kurumlarıyla övünüyorlardı¹⁴⁹⁷.

1908’de Rum milletvekilleri tarafından Bâbîâlîye bir muhtıra sunuldu. Muhtıra *Konstantinopolis Teşkilatı* (Organosi Konstantinoupolis) tarafından kaleme alındı. Muhtırada Osmanlı Devleti Rumlarının Meşrutiyet’in ilanını memnuniyetle kabul ettikleri belirtildi. Ayrıca Yunan milletinin en iyi restorasyonunun, yeni rejimin Rum milletini sağlam tutmayı başarması hâlinde olacağı ifade edildi. Milletleri dinlerine, eğitimlerine, gelenek ve göreneklerine dayanıyordu¹⁴⁹⁸. Bâbîâlî yetkililerinden Rum milletinin dinî, eğitim ve toplum sistemine karışmasını yasaklayacak bir genelge talep edildi. Ona göre iletişimleri Patrikhane ve metropolitler aracılığıyla yapılmalıydı. Genelgede, yerel siyasi ve dinî otoriteler arasında herhangi bir konuda anlaşmazlık olması durumunda üst makamlara başvurmaları gerektiği belirtilmeli idi. Herhangi bir devlet kurumunun keyfî müdahalede bulunması yasaklanmalıydı. Hristiyanların en az üç yıl askerî mekteplere girmelerine izin verilmesi gerekirdi. Sınavlar Türkçe değil ana dilde yapılmalıydı. Ancak askerî mektepteysen (Harbiye) Türkçe öğretilmeleri gerekirdi¹⁴⁹⁹.

¹⁴⁹⁶ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 56 ve 57.

¹⁴⁹⁷ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoría, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 166.

¹⁴⁹⁸ Skalieris, *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 55-56.

¹⁴⁹⁹ *Age.*, s. 61-62.

Gayrimüslim cemaatlerin en azından kurumların laikleşmesi ve adaletin yeniden düzenlenmesi konusunda hevesli olmaları gerekirken durum pek de öyle görünmüyordu. Bunun nedeni, gayrimüslim cemaatlerin geleneksel imtiyazlarının ihlal edilmesi ve onların buna tepki vermesiydi¹⁵⁰⁰. Her topluluğun bilim, sanat ve endüstri mektepleri kurmasına izin veriliyordu ancak bu mekteplerin öğretmenlerinin öğretimi ve seçimi, üyeleri Devlet tarafından atanan Muhtelit Meclisin gözetim ve denetimi altında oluyordu¹⁵⁰¹. Sorun, Rumların eğitiminin artık dinî niteliğiyle değil, millî niteliğiyle içeriğin ne olacağıydı. Dolayısıyla dinî niteliğin daha düşük bir konuma inmesi patriğin rolünün azalacağı anlamına geliyordu. Bu durum patrik yerine kimin Rum eğitiminin içeriğini tanımlayacağına dair spekülasyonlara yol açtı. Rum azınlığın yeni aydınları, eğitim ve yayıncılık faaliyetinin yoğun olduğu yerlerden çıktı. Yeni ideolojik akımların ve millî söylemin önde gelen taşıyıcılarıydılar. Küçük burjuva bir sosyal sınıftan gelen taşra mekteplerinin öğretmenleri, topluluk mikrokozmoslarına kendi savaşlarını verirken kural olarak daha az radikal olan akademisyenler, yerel bağlamları aşan ve kendilerini millî ve sınıf şartları ile ifade eden eğitilmiş bir insan katmanına atıfta bulunuyorlardı. Çoğunlukla serbest meslek sahiplerinden (avukatlar, doktorlar, eczacılar vb.) oluşan orta sınıflar; dernekler kurarak, gazete yayımlayarak ve sosyalleşme biçimlerini teşvik ederek bir “sivil toplum” geliştirmeye çalıştılar. Bu tür sosyallik biçimleri edebiyat salonları, mason locaları, dans grupları, tiyatro gösterileri, spor oyunları ve edebiyat derslerinde gerçekleştiriyordu. Bu şekilde burjuva değerleri olan ahlak, kültür ve kişisel sorumluluğun vurgulandığı bir kamusal alan ortaya çıktı. Bu bağlamda kız çocuklarının eğitimi, kadınların rolü ve tüm dünyada eğitimin teşviki gibi sosyal yeniden yapılanma ve kültürel tahakküm için kilit öneme sahip konular tartışılıyordu¹⁵⁰².

Mektep ağı aracılığıyla Rum etnik-dinî topluluğunun diğerlerinden farklılaşmasını, tüm Rumlar arasında ortak bir laik kimlik bilincinin kazanılmasını

¹⁵⁰⁰ Anagnostopoulou, “Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 55.

¹⁵⁰¹ Age., s. 50-51.

¹⁵⁰² Suraiya Faruqi, *I Othomaniki Aftokratoria kai o Kosmos Gyro tis (H Othωμανική Αυτοκρατορία και ο Κόσμος Γύρω της) (Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya)*, Giannis Karachristos (Γιάννης Καραχρήστος) (Atina: Ekdoseis tou Eikostou Protou Aiona (Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου Αιώνα) (Eikostou Protou Aiona Yayınları), 2009, s. 80-81.

sağlayacak şekilde çalışacak birleştirici bir mekanizmanın kurulması gerekiyordu. Ancak bu; yeni meslekler, yabancı dil öğrenmek vb. gibi zamanın yeni sosyo-ekonomik içeriğinin izlenmesiyle birleştirilmeliydi. Osmanlı Devleti'ndeki sayıları giderek artan yabancı mekteplerle rekabet edebilmek için uyanık olmak gerekiyordu¹⁵⁰³. Pek çok Batı Avrupalı, Makedonya'da gerçekten Helenizm olup olmadığından şüphe duydu ve tüm meseleyi başta Yunanistan Krallığı gazetelerinin yaptığı bir hile olarak gördü. “Yunan unsuru, uğradığı şiddetli saldırılara rağmen hayatta kalmayı başardı. Ve tabii ki Yunan unsuru gerçekten var olmasaydı hayatta kalamazdı.” Başarısını kısmen Rumların eğitimine ve kısmen de Slav, Ulah veya Yunanca konuşan Makedonların çoğunluğunun doğuştan gelen muhafazakârlığına borçluydu¹⁵⁰⁴.

Sonuçta ortaya çıktığı üzere Rum Ortodoks Patrikhanesinin imtiyazlarında ara sıra yaşanan krizlere rağmen, patrik hem eğitim hem de ideoloji açısından eğitimin önde gelen organı olmayı sürdürdü. Rum Ortodoks Patrikhanesi ve başrahipler: “Halkını seven Padişahımız'ın (O Filolaos Imon Anax) Aydın Muhterem Hükûmeti” maarifin yaygınlaştırılması için gerekli her türlü koruma altında, Rumların taşrada manevi ilerlemeleri için çalıştılar.”¹⁵⁰⁵

4.1.3 Osmanlı Devleti'ndeki Eğitim Reformlarının Rum Tebaaya Etkisi

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanından sonra diğer yönetim alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da birtakım teşkilatlar oluşturuldu. İlk olarak 1845 yılında eğitim alanında gerekli çalışmaları yapmak üzere *Geçici Maarif Meclisi* kuruldu. Bu Meclis, mektepleri üç seviyeye ayırdı. İlköğretim kademesi olan sıbyan mekteplerinin iyileştirilmesini, ikinci kademedeki rüştiyelerin ve yüksek mektep olarak da Darülfünunun açılmasını ve eğitim işleriyle ilgilenmek için kalıcı bir Maarif Meclisinin kurulmasını önerdi. Bu öneriye dayanarak Meclis-i Maarif-i Umûmiye, tarihte ilk kez

¹⁵⁰³ Anagnostopoulou, “Oï Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 61.

¹⁵⁰⁴ Dakin, *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923 (H Enoποίηση της Ελλάδας 1770-1923) (Yunanistan'ın Birleşmesi 1770-1923)*, s. 244.

¹⁵⁰⁵ Anagnostopoulou, “Oï Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 55-57.

doğrudan eğitim işlerinden sorumlu ve sadrazama bağlı bir merkezî teşkilatın içinde yer aldı¹⁵⁰⁶.

Anılan kararla 1848’de daha fazla rüştiye mektepleri kurulmaya başlandı ve 1851’de Encümen-i Daniş ortaya çıktı. Bâbîâlî eğitim faaliyetlerini tek çatı altında toplamak amacıyla 17 Mart 1857 tarihinde Maarif Nezâretini kurdu. Eğitim hizmetleri artık *Meclis-i Vükelaya* katılan bir nâzır tarafından sağlanacaktı. Bu nezâretin ilk görev ve yetki kanunu olan 3 Mart 1861 tarihli Maarif Nezâretinin Vazifelerine Dair Mevadd’a göre Harbiye, Bahriye ve Tıp Mektebi dışındaki tüm mektepler Maarif Nezâretine bağlı olacaktı. Devlet mektepleri sıbyan, rüştiye ve mekâtib-i fûnun-ı mütenevvîa olmak üzere üç sınıfa ayrılıyordu. İlköğretim mektepleri okuma, yazma ve dinî ilkeleri öğretmekten sorumlu oldukları için Müslüman ve Hristiyan çocukları ayrı eğitim alıyorlardı. Ancak ikinci ve üçüncü seviyedeki mektepler karışık olabiliyordu¹⁵⁰⁷.

Eğitimin Osmanlı Devleti’nde yaşayan tüm tebaaya ulaşabilmesi için bürokratik düzeyde taşra teşkilatına ihtiyaç vardı. Böyle bir ihtiyaç 1 Eylül 1869’da yürürlüğe giren Maarif Nizamnamesi’nde belirtildi¹⁵⁰⁸. Nizamname Osmanlı Devleti’ndeki eğitim faaliyetlerini ele alarak ayrıntılı düzenlemeler yaptı¹⁵⁰⁹. Yeni kurumsal düzen, Osmanlı Devleti’nin tüm yönlerini kapsasa da gayrimüslimlere ayrı bir mektep ağı kurmaları için geniş bir alan bırakıyordu. İhtiyacını il düzeyinde karşılamak için il maarif meclisleri kuruldu¹⁵¹⁰. Maarif Meclisinin genel komitesinde her bir cemaatin bir ruhani lideri vardı. Ayrıca her vilayetin merkezinde oluşturulan maarif meclislerinde bir Müslüman ve iki

¹⁵⁰⁶ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 173-174.

¹⁵⁰⁷ A.y.

¹⁵⁰⁸ Küçükceran, “Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)”, s. 29. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 41 ve 290. Güler, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 165.

¹⁵⁰⁹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 174. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 290. Güler, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 165.

¹⁵¹⁰ Eksertzoğlu, *Nostaljinin Ötesinde “Kaybedilmiş Memleketler” Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, s. 182.

gayrimüslim yardımcısı ve bir gayrimüslim, bir Müslüman iki müfettiş bulunuyordu¹⁵¹¹. Maarif müdürü operasyonları incelemek ve standartları uygulamak için vilayeti geziyordu¹⁵¹². Dersler Maarif tarafından denetleniyordu ve dinî dersler ruhani liderler tarafından yapılıyordu¹⁵¹³.

Ancak bu Nizamname'ye kadar Müslüman ve gayrimüslim mektepleri ayrı iken ve sadece üst mekteplerde az sayıda gayrimüslim bulunurken bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti, gayrimüslimlere tercih ettikleri mekteplere gitmeleri için her türlü imkânı sağlıyordu¹⁵¹⁴. Gayrimüslimlerin ayrı bir mektep ağı oluşturmalarına izin veriyordu¹⁵¹⁵. Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi, mektepleri umumi (devlet) ve hususi (özel) olarak ikiye ayırıyordu. Umûmi mekteplerinin denetimi ve idaresi Bâbîâliye aitken, hususi mekteplerinin kurulması ve idaresi bireylere (efrad) veya cemaate ve denetimi Bâbîâliye aitti. Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi uyarınca cemaatler özel mektepler açabiliyorlardı. 129. maddesine göre Osmanlı tebaası (Müslümanlar veya gayrimüslimler) veya yabancı bireyler ücretli veya ücretsiz azınlık ve yabancı mektepleri açabiliyordu. Özel mekteplerin kurulması ve işletilmesinde ortaya çıkan masraflar, bu kurumu kuran kişi veya kişiler tarafından karşılanıyordu. Bu mekteplerin açılabilmesi için öğretmenlerin Maarif-i Umûmiye Nezâretinden veya mahalli eğitim idaresinden diploma almış olması, müfredat ve ders kitaplarının *genel ahlak ve Devlet eğitim yönetimi* tarafından onaylanmış olması, Osmanlı Devleti politikasına aykırı olmaması ve resmî izinlere sahip olması gerekiyordu¹⁵¹⁶.

¹⁵¹¹ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 165.

¹⁵¹² Küçükceran, "Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)", s. 29.

¹⁵¹³ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 165.

¹⁵¹⁴ A.y.

¹⁵¹⁵ Eksertozglou, *Nostaljinin Ötesinde "Kaybedilmiş Memleketler" Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, s. 182.

¹⁵¹⁶ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tabaanın Yönetimi*, s. 174-175. Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 165-166.

Gayrimüslim çocuklar eğitimi kendi mekteplerinde tamamlayabiliyordu. Beş yüz hanesi olan yerlerde rüştiye mektebi açılıyordu. Bin hanenin üzerinde nüfusa sahip kasabalarda idadi mektepleri açılabilirdi. Müslümanların ve gayrimüslimlerin çocukları her vilayetin merkezinde olan sultaniye mekteplerine gidebiliyorlardı. Şartları yerine getirmemeleri hâlinde mektep açılışlarına devam etme izninin verilmeyeceği vurgulanıyordu. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere yeni açılan mektepler için resmî ruhsat tescil edilirken daha önce açılmış ve ruhsatsız olduğu bilinen mektepler için de ruhsat alma zorunluluğu getirildi. Azınlıklar ve yabancılar tarafından açılan özel eğitim kurumlarını, faaliyetleri zararlı görülenlerden bir dereceye kadar temizlemek ve diğerlerini öğretme ve çalışma hakkından mahrum bırakmak için Osmanlı Devleti diploma ile ilgili bir düzen getiriyordu. Özel mekteplere yerleştirilecek öğretmenler hâlihazırda diploma almışsa bu diplomaların eğitim idaresi tarafından onaylanması gerekiyordu. Gayrimüslim cemaatler, tüzüğün Devlet tarafından açılan mekteplerde öğretmenlerin yetiştirileceğini belirten maddesini, kendi işlerine bir müdahale olarak eleştirdi¹⁵¹⁷.

23 Aralık 1876'da ilan edilen Kânûn-ı Esâsî her Osmanlı tebaasının eğitim hakkına sahip olduğunu kabul etti. Eğitim, birlik ve düzen arayışındayken aynı zamanda çeşitli toplulukların dinlerine bağlı eğitim yöntemlerini bozmadı. Gayrimüslimlerin Osmanlı kimliği altında birleştirilmesi ve devletin tüm mektepleri kontrol etme hakkı çağrısında bulundu¹⁵¹⁸. Meclislere eğitim amaçlı mevcut devlet malî kaynakları veriliyordu¹⁵¹⁹. Tüm inşaat, işletme ve personel masrafları mahalle veya köyde bulunan cemaatlerin umûmi meclisleri tarafından karşılanıyordu. Tüm ortaokul giderleri vilayet maarif idaresi fonu tarafından karşılanıyordu. Devlet bu mekteplerin yapısını, işini ve personel masraflarını karşılamıyordu. Her mahalle ve köyde en az bir sıbyan mektebi olacaktı. Karma köy ve mahallelerde Müslüman ve gayrimüslim mektepleri ayrı oluyordu. İdadi mekteplerinde Müslümanlar ve gayrimüslimler karma eğitim alıyorlardı. Ortaokulda öğretmenlik ayrı

¹⁵¹⁷ A.y.

¹⁵¹⁸ Age., s. 167.

¹⁵¹⁹ Küçükceran, "Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)", s. 29.

yapılıyordu. Bâbîâli hem bağımsız hem de karma (birlikte denetimli) mekteplerdeki dersleri denetleme hakkına sahipti. Din derslerinin müfredatı kendi inançlarına göre yapılıyordu. Gayrimüslimlerin eğitimine ilişkin bu Nizamname ruhani reisler aracılığıyla yürütülüyordu. Nizamname, o tarihe kadar Devlet'in kontrolünde olmayan gayrimüslim mekteplerinin yasal olarak Bâbîâlinin kontrolüne girmesini sağlıyordu. Birey ve topluluklar veya yabancılar tarafından açılan veya açılacak olan özel mekteplerin tâbi olacağı devlet makamları belirlendi¹⁵²⁰.

Ancak Nizamname'nin bu hükümleri uygulanmadı. Olumsuz uygulamaları ortadan kaldırmak isteyen Bâbîâli zaman zaman gayrimüslimlerin ve yabancıların mekteplerini denetlemek için öğretmenlerin atamaları ve bu mekteplerde okutulan müfredatın hazırlanması konusunda çeşitli önlemler aldı. Ancak bu durum Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından iyi karşılanmadı. Çünkü Bâbîâlinin kademe kademe eğitimi bir bütün olarak kendi denetimi altına almaya çalıştığını düşünüyordu. Özellikle V. Dionysios Rum Ortodoks Patrikhanesini (1887-1891) devraldığında Hükûmet, Rum eğitimi alanına müdahale etmeye başladı. 1881 yılında Bâbîâlinin Rum Ortodoks Patrikhanesi üzerindeki denetimi yoğunlaştı¹⁵²¹.

Eğitimi olabildiğince çabuk yaymaya ve reformları olabildiğince uygulamaya çalışırken II. Abdülhamid Dönemi'ndeki kuruluşlar ihtiyaçları karşılayamıyordu¹⁵²². Padişah II. Abdülhamid'in "yeniden yapılanma" dönemiyle başlayan eğitim alanındaki çabaları önemlidir. İstatistiklere göre 1879'da 277 olan rüştiye mektebi öğrenci sayısı 1888'de 435'e yükseldi. Ama asıl etkileyici olan, idadi mekteplerinin sayısındaki artışı¹⁵²³. 1887'den itibaren Selanik'te idari pozisyonlar için hazırlık mektebi olarak bir idadi mektebi vardı. 1908'de bu mektepte 7 sınıf ve 302 öğrenci vardı. 199 Müslüman, 41 Rum, 38 Bulgar, 14 Sırp ve 10 Yahudi'ydi¹⁵²⁴. 1893'te idadi mekteplerinin sayısı 55'e

¹⁵²⁰ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 174-175.

¹⁵²¹ A.y. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 65.

¹⁵²² Küçükceran, "Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)", s. 34.

¹⁵²³ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 291.

¹⁵²⁴ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", c. 1, s. 164. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 122.

ulaştı ve bu sayı 1908’de 98’e yükseldi. 1894 ile 1896 arasında muhtemelen kriz nedeniyle yavaşlayan ilerleme, daha sonra tekrar artmaya başladı ancak daha yavaş bir hızda idi¹⁵²⁵.

Aynı dönemde kız mekteplerinin sayısı önemli ölçüde arttı. Ayrıca Hukuk Fakültesi, Sanayi-i Nefise Mektebi, Ticaret Mektebi gibi yeni yüksek öğretim kurumlarının açılması ve Mülkiye Mektebinin modernizasyonu eklendi¹⁵²⁶. Hukuk Fakültesi 18 Eylül 1907’de Hükûmet Konağında (Dioikitirio) kuruldu ve işletildi¹⁵²⁷. Dârülfünûnun bir şubesi olarak faaliyete başladı¹⁵²⁸. 1910 yılında 355 öğrencisi vardı. 10 Rum, 5 Bulgar ve 340 Türk’tü¹⁵²⁹. Selanik’te 1909’da sağırılar öğretimi başladı. Ancak Selanik’te Osmanlı Millî Kütüphanesi kurulması meselesi, çeşitli çabalara rağmen Türk egemenliği sona erene kadar çözülemedi¹⁵³⁰.

Abdülhamid zamanında vilayetlerde eğitimin gelişmesi için büyük bir istek vardı¹⁵³¹. İl düzeyinde kurulların kurulması, eğitim alanındaki sorunlarla baş etmekte yeterli olmadı. Bu nedenle 1890’lı yıllarda kurullar ikiye bölündü: günlük bürokratik faaliyetleri yürüten Maarif Nezâreti ve yerel eğitim sorunlarıyla ilgilenmek üzere Maarif Komitesi¹⁵³².

1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî’ye göre ülkedeki eğitim faaliyetleri Devlet’in denetimi altında ve “Emr-i tedris serbestti. Bil-cümle mektepler Devlet’in taht-ı nezâretindeydi. Tebaa-i Osmaniye’nin terbiyesi, bir siyak-ı ittihad ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve milel-i muhtelifenin umur-ı itikâdiyelerine müteallik olan usûl-i talimiyeye hâlel getirilmeyecektir.” Kânûn-ı Esâsî’nde yabancı mekteplerle ilgili

¹⁵²⁵ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 291.

¹⁵²⁶ A.y.

¹⁵²⁷ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 164. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 99. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 291. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123.

¹⁵²⁸ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 99.

¹⁵²⁹ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123.

¹⁵³⁰ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 140, 155.

¹⁵³¹ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 291.

¹⁵³² Küçükceran, “Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)”, s. 34.

herhangi bir hüküm yoktu. Ancak bu boşluk Maarif -i Umûmiye Nizamnamesi tarafından doldurulurdu¹⁵³³.

1908'den sonra Maarif-i Umûmiye Nezâreti yine gayrimüslim mekteplerin denetimi ve programlarının düzenlenmesi, öğretmenlerin seçimi ve zorunlu Türkçe eğitime odaklandı. Öte yandan Rum cemaati liderleri, dinî imtiyazlarının ihlal edildiğini savundular. Onlar için eğitim de dinî imtiyazlarının bir parçasıydı. Bu mesele yani eğitimle ilgili imtiyazlar hâlâ gündemdeyken Hükûmetin *Tedrisat-ı İbtidâiye Kanunu* tasarısını Meclise sunmasıyla işler daha da kötüye gitti. Rum Ortodoks Patrikhanesi ve gayrimüslim milletvekilleri imtiyazları korumak için güçlerini birleştirdi. Bâbıâli, itirazların ardından devlet bütçesinden sadece Müslümanlara değil, gayrimüslim ilkokullara da pay ayrılacağını, bunun eşitliğe uygun olduğunu ve gayrimüslim cemaatlerin bu parayla mektep açabileceğini duyurdu. Her cemaatin bu paradan alacağı pay, vilayetlerde bulunan nüfus miktarına göre belirlenecekti. Bu mekteplere öğretmenlerin atanması, maaşlarının dağılımı ve programlarının düzenlenmesi tamamen cemaatlere bırakıldı. Ancak öğretmenlerin maaşlarını bu fondan alması fikrine karşı çıkan topluluklar, cemaat hisselerinin kendilerine verilmesini ve böylece öğretmenlere kendilerinin dağıtmasını istedi. Bir yandan Osmanlı yönetiminin eğitim meselelerine en ufak bir müdahalesine tepki gösterirken, diğer yandan eşitlik ilkesinde faydalı bulduklarından yararlanmayı talep ediyorlardı. Aslında eleştiri, Rum Ortodoks Patrikhanesine sorulmadan Avrupa'ya eğitim için gönderilecek olan gayrimüslim öğrencilerin seçilmesinden sonra geldi¹⁵³⁴.

Ayaklanmalara son vermek için Bâbıâli, 3 Temmuz 1910'da "Rumeli'de Kâin Münâzaün-fih Kilise ve Mektepler Hakkında Kanun"u çıkardı. Bu Kanun ile Eksarhlık kurulduktan sonra Rumların azınlıkta olduğu bölgelerde dahi Rum Ortodoks Patrikhanesindeki tüm kilise ve mekteplerin inancından kaynaklanan eşitsizliğin ortadan

¹⁵³³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 175. Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 290.

¹⁵³⁴ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 167-168.

kaldırılması istendi. Patrikhane, onunla bağlantılı kiliselerin ve diğer kurumların bir kısmını elinden alan bu yasaya sert tepki gösterdi. Bâbîâli ise Rum Ortodoks Patrikhanesinin bu konuyu görüşmek üzere Millî Meclisi toplamasını yasakladı¹⁵³⁵.

1909'da Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında yaptığı reformun ilgili hükümlerinde gayrimüslim cemaatlerin eğitim programlarının incelemeye tâbi tutulacağını hatırlattı. Örneğin Şerif Paşa'nın *Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Partisine* göre 1909'da ilerici milletler tarafından kabul edilen fonların artırılması yoluyla eğitim alanında pratik ve mantıklı bir reformdan bahsediliyordu. Tüm Osmanlılar için zorunlu temel eğitimden, iptidai, idadi ve âliye mekteplerinin müfredat ve öğretim yöntemini geliştirmeye yönelik değişikliklerden söz ediliyordu. Gayrimüslim cemaatlerin mekteplerine gelince eski yönteme tâbi olacak, ancak programlarının ilgili makamlara sunulması gerekecekti¹⁵³⁶. Bu nedenle planlarının net bir şekilde incelenmesi için Osmanlı Devleti'nin özel bir yetkilisine sunulacağı ifade edildi.

Artık Bâbîâlinin Mekteb-i Tıbbiye, Maadin Mektebi, Mekteb-i Mülkiye gibi siyasi mekteplerinin Müslüman ve gayrimüslim eşit derecede öğrenci kabul ettiği öngörülüyordu¹⁵³⁷. Devlet mekteplerine kabul edilen gayrimüslimlerin sayısında bir üst sınır olmamasına ve Devlet'in onları bu mekteplere çekebilirse çok mutlu olacak olmasına rağmen katılım düşüktü. Ama Müslüman olmayan bazı aileler çocuklarını iptidai veya rüştiye mekteplerine gönderseler bile bunun bir istisna olduğu kabul edilmesi gerekiyor¹⁵³⁸. Ancak 1908'de idadi mektebine burslu olarak giren 16 başarılı öğrenciden sadece biri Halkidikili bir Rum'du ve bu Rum cemaatinin tepkisine neden oldu¹⁵³⁹.

Rum halkı ve temsilcileri, Ağustos 1910'da mekteplerle ilgili Hükûmete sunulan bir raporda, cemaat mekteplerinden mezun olanların pozisyonlarının ve belgelerinin belirsiz olduğundan ve bu mekteplere Rum Ortodoks Patrikhanesine danışılmadan

¹⁵³⁵ A.y.

¹⁵³⁶ Şerif Paşa, *Bir Muhalifin Hatıraları İttihat ve Terakkiye Muhalefet* (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990), s. 92.

¹⁵³⁷ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 51.

¹⁵³⁸ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 292-293.

¹⁵³⁹ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gegonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 129.

müdahale edildiğinden şikâyet ettiler¹⁵⁴⁰. 1910'lara gelindiğinde Osmanlı Rumlarının kendini kabul ettirmesi, Osmanlı Devleti'ndeki yaşamın en görünür yönlerinden biri hâline geldi. Yunan çalışmalarını vurgulayan Osmanlı-Rum mektepleri, çok ırklı ve uyumlu bir Pan-Osmanlı Devleti tasavvur eden liberal Osmanlı modernistlerinin fikirlerini görmezden geldi. 1911'de İttihad ve Terakki Cemiyetine karşı liberal birlik (Hürriyet ve İtilaf Fırkası) kurulduğunda grup, Rumlar ve özerklik hatta özgürlük isteyen diğer topluluklar tarafından coşkuyla karşılandı¹⁵⁴¹. 1911'de Rum Ortodoks Patrikhanesi, Adliye ve Mezâhib nâzırına yazdığı bir mektupta diğerlerinin yanı sıra eğitim konusunun düzenlenmesini talep etti¹⁵⁴². Mayıs 1911'de Rum Ortodoks Patrikhanesi, mektepler ve askerlik hizmeti ile ilgili olarak Bâbiâliye başvuruda bulundu. Bu başvuruya göre Rum mektepleri ile ilgili en yüksek kurumun Rum Ortodoks Patrikhanesi olması gerekiyordu ve Hükûmet Rum mekteplerini sadece Patrik aracılığıyla işletmeliydi¹⁵⁴³.

Talepler 4 Kasım 1911 tarihinde tekrarlandı ve aslında hemen hemen her şey kabul edildi. Özellikle Hükûmet, asker kanunlarının resmî olarak çeşitli dillere çevrilmesi, askerî mektep giriş sınavlarının kendi dillerinde yapılması ve sadece Türkçe okuyup konuşmalarının istenmesi konusunda mutabık kaldı. Askerlik sırasında din değiştirilmemesi ve orduda rahip bulundurulması talebine “Zaten öyledir.” şeklinde yanıt verildi. Ayrıca açık mekteplerin ve ileride açılacak mekteplerin de Devlet'ten ruhsat alması gerektiği kabul edildi. Müfredat Rum Ortodoks Patrikhanesi ve piskoposluklar tarafından hazırlanacak ve Hükûmet tarafından onaylanacaktı. Mektep müfredatı ile ilgili olarak bunun, Maarif-i Umûmiye Nezâretine sunulması gerekiyordu ve bu nedenle

¹⁵⁴⁰ Güler, “Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 168.

¹⁵⁴¹ Ahmad, *The Young Turks and the Ottoman Nationalities: Armenians, Greeks, Albanians, Jews and Arabs, 1908-1918*, s. 44.

¹⁵⁴² Skalieris, *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 64.

¹⁵⁴³ Güler, “Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 169.

değişmemişse her mektep için aynı işlemin her yıl ayrı ayrı yapılmasına gerek kalmayacaktı¹⁵⁴⁴.

Öğretmenlerin diplomaları hem başrahipler hem de Hükûmet tarafından kontrol edilecek ve onaylanacaktı¹⁵⁴⁵. Rum Ortodoks Patrikhanesi ve piskoposluk, diplomaların ve öğretmenlerin ibrazlarının kontrol ve tasdik işlemlerini tamamladıktan sonra Maarif-i Umûmiye Nezâreti ve Maarif müdürlükleri nezdinde geçerli sayılacak ruhsatlar verilecekti. Böylece fikri otoriteler tarafından onaylananlar, devlet mekteplerinin haklarına eşit haklar sağlayacaktı. Devlet mekteplerinde olduğu gibi askerlik hizmetinden aynı muafiyetleri alacaklardı. Öğrencilerin diplomaları ve mektep karneleri kendi dillerinde yazılacak ve Hükûmete sunulması gerektiğinde Rum Ortodoks Patrikhanesi ve piskoposluk tarafından onaylanarak Türkçeye tercümeleri yapılacaktı¹⁵⁴⁶.

Selanik'te Rum Mektebi Müdürlüğünün bürokratik görevleri arasında çeşitli mektep belgelerinin düzenlenmesi de vardı. İncelenen belgeler arasında -diğerlerinin yanı sıra- katılım sertifikaları¹⁵⁴⁷, mektep karneleri¹⁵⁴⁸, öğretmenlik lisansı verilmesine ilişkin mektep raporları¹⁵⁴⁹ ve farklı seviyelerdeki öğretmenlerin tanınması için diplomalar vardı¹⁵⁵⁰. Diploma nüshalarına ilişkin taleplerle ilgili olarak bazen böyle bir talebin tarihinin oluşturulma tarihinden çok daha sonra olabildiği belirlendi¹⁵⁵¹. Osmanlıca bir mektep karnesinin tercümesi ve tasdiki talebinin kayıt altına alındığı tespit edildi¹⁵⁵². Rum

¹⁵⁴⁴ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 169. Skalieris, *Politikali Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 65, 69.

¹⁵⁴⁵ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 169.

¹⁵⁴⁶ Skalieris, *Politikali Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 65, 67.

¹⁵⁴⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1907/G7kd*, nr. 12071, 2-7-1907. KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar (Ruştiye Mektebi) IB4*, nr. 12075, 12-9-1907. Age., nr. 6725, 17-1-1912. Age., nr. 11259, 8-2-1912. Bk. Ekler bölümüne.

¹⁵⁴⁸ KSMK Arş., *İlkokullar IB2*, nr. 23, 31-8-1909. Age., nr. 4, 2-9-1910. Age., nr. 7, 4-8-1911. Age., nr. 1, 13-8-1912.

¹⁵⁴⁹ Age., nr. 23, 31-8-1909. Age., nr. 4, 2-9-1910. Age., nr. 7, 4-8-1911. Age., nr. 1, 13-8-1912.

¹⁵⁵⁰ KSMK Arş., *Öğretmen Okulları/IB17/D.89*, nr.-, 30-6-1909. Age., nr. 883, 30-6-1910. Age., nr. 899, 30-6-1910. Age., nr. 900, 30-6-1910. Age., nr.-, 6-6-1911. KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 1346, 21-8-1912. Bk. Ekler bölümüne.

¹⁵⁵¹ A.y.

¹⁵⁵² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1910/G7kth*, nr. 1697/11109, 17-12-1910.

Ortaokulu tarafından verilen sertifika ve katılım belgelerinde (Ocak ve Şubat 1912) talebin içeriği eş zamanlı olarak Osmanlıca yazıldı¹⁵⁵³. Osmanlıca tercümenin çeşitli mektep belgelerinde bulunması ve hepsinde olmaması, kontrolün kalıcı olmadığını, mevcut hükûmet emirlerine bağlı olduğunu gösteriyor. Başvurucunun Rum cemaatine ait olmayan ancak Devlet’e ait bir kurumda çalışacağı için Osmanlıca tercümesinin istendiği de söylenebilir.

Rum Öğretmen Alt Mektebinin diplomalarının arka sayfasında, Selanik Metropol Kilisesi mührü ve Selanik metropoliti, mektebin müdürü ve öğretmenlerin imzaları ile Osmanlı diline tercümesi vardı. Çevrilen bu sayfanın sonuna doğru neredeyse tüm diplomalarda “Öğretmen Alt Mektebi mührünü taşıyan ve tüm öğretmenler tarafından imzalanan diploma verilmektedir.” ibaresi bulunuyordu. Tercümenin ilgilinin talebi üzerine yapılmış olabileceği anlaşıyor. Örneğin 17 Aralık 1910’da biri Selanik Metropoliti’ne şunu ifade etti: “Mevcut başvuruma diplomamı ekleyerek, *Imetera Panagiotita* (All Holiness) bunu yasal olarak tercüme etmesi ve onaylaması için yalvarıyorum. Bunu saygıyla talep ediyorum.”¹⁵⁵⁴ Diplomanın bir nüshasının ne zaman istenebileceğine gelince, diplomanın alınmasından beş yıl sonra bir örneğinin istendiği bile tespit edildi¹⁵⁵⁵. Birinin ikinci kademe¹⁵⁵⁶ veya üçüncü kademe¹⁵⁵⁷ öğretmen gibi farklı seviyelerde öğretmen olarak tanındığı Rum Öğretmen Alt Mektebi diplomalarında şunlar belirtiliyordu: Başlangıçta Selanik Metropol Kilisesinden imzalar vardı. Müdür ve öğretmenlerin imzalarının olması gerekiyordu. Ayrıca “tam kopya” ve hangi öğretim yılına atıfta bulunulduğu bir dipnot da vardı. Arka sayfada imzalar da dâhil olmak üzere tam bir Osmanlı çevirisi vardı¹⁵⁵⁸.

20 Haziran 1901 tarihli Selanik Vardar Şehir Mektebinin karnesinde müdürün imzasının yanı sıra Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün mührü de

¹⁵⁵³ KSMK Arş., *Selanik’te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 6725, 17-1-1912. Age., nr. 11259, 8-2-1912.

¹⁵⁵⁴ *Imetera Panagiotita* (Ἡμετέρα Παναγιώτητα) (En Kutsal’ımız) (Our All Holiness): İstanbul Ekümenik Patrik’i ve Selanik Metropoliti için hitap tarzıdır. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1910/G7kth*, nr. 1697/11109, 17-12-1910.

¹⁵⁵⁵ KSMK Arş., *Selanik’te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 1346, 21-8-1912.

¹⁵⁵⁶ KSMK Arş., *Öğretmen Okulları/IB17/D.89*, nr.-, 30-6-1909. Age., nr.-, 6-6-1911.

¹⁵⁵⁷ Age., nr. 883, 30-6-1910. Age., nr. 900, 30-6-1910.

¹⁵⁵⁸ Age., nr.-, 30-6-1909.

vardı¹⁵⁵⁹. Ayrıca aynı zamanda Gradobor Mektebinden bir kadına tam nüsha onayı ile öğretmenlik lisansının verildiği bir mektep karnesi bulundu. Bu mektep karnesine göre Selanik Metropol Kilisesi 1909-1910 Öğretim Yılı'nda Gradobor Mektebine öğretmenlik ruhsatı verdi. Ortodoks Kilisesinin öğretilerine uyma ve dinî, ahlaki ve politik olarak kendisine uymayan her şeyden kaçınma yükümlülüğü vardı¹⁵⁶⁰. Aynı kadın için 1910-1911¹⁵⁶¹ ve 1911-1912¹⁵⁶² Öğretim Yılı'nda Gradobor Mektebinden mektep karneleri ve öğretmenlik ruhsatları tespit edildi. 1912-1913'te ise Gradobor Anaokulunda öğretmenlik yaptığı bir lisans bulundu¹⁵⁶³. Bu öğretmenlik ruhsatının her yıl yeniden düzenlendiği anlaşıyor.

Birkaç Osmanlı yerli öğretmeni yetiştirilene kadar yabancı öğretmenlerin işe alınmasına da izin verilecekti. Mektepler için devlet bütçesi fonu, dinî liderlere dağıtmaları için verilecekti¹⁵⁶⁴. Ruhani otoriteler tarafından buna ihtiyaç olduğu belirtilmişse Bâbîâli cemaat mektepleri için bağış kampanyasını (eranos) engellemeyecekti. Cemaat mekteplerinin idaresi ve öğretimi üzerinde özel iç denetim yapmak üzere atanan mektep müfettişlerinin hizmetlerinin yerine getirilmesine müdahale etmeyecekti. Eğitim müfettişi, yetkili ruhani otoriteyi Hükûmete bildirdikten sonra teftişini bir mektepte yürütecekti. Müfettişler ve eğitim müdürleri mekteplerde öğretimi denetleyecekti. Uymayan bir konu öğretilirse veya bir öğretmenin gerekli izinlere sahip olmadan çalıştığı görülürse İstanbul'da Maarif-i Umûmiye Nezâreti ve illerde yerel yönetim, Rum Ortodoks Patrikhanesi ve piskoposluklara danışacaktı. Bunlar vasıtasıyla bu tür derslerin öğretimi önlenerek ve öğretmenlik lisansı olmayan öğretmenler değiştirilecekti. Maarif Müdürü veya müfettiş ile ruhani makamlar arasında bir mektep anlaşmazlığı olması durumunda Maarif-i Umûmiye Nezâreti ile Rum Ortodoks

¹⁵⁵⁹ KSMK Arş., *Şehir Mektepleri IB3*, nr. 67, 20-6-1901.

¹⁵⁶⁰ KSMK Arş., *İlkokullar IB2*, nr. 23, 31-8-1909.

¹⁵⁶¹ *Age.*, nr. 4, 2-9-1910.

¹⁵⁶² *Age.*, nr. 7, 4-8-1911.

¹⁵⁶³ *Age.*, nr. 1, 13-8-1911.

¹⁵⁶⁴ Güler, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan 'Kilise Defterleri'nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden Örnek Fermanlar)", s. 169. Skaliaris, *Politikali Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921*, s. 66, 68.

Patrikhanesi arasındaki anlaşmazlık başkentte kesin olarak çözülene kadar olay yerinde herhangi bir işlem yapılmayacaktı¹⁵⁶⁵.

Daha sonra Rum Ortodoks Patrikhanesi, Adliye Nezâretine ve Müsteşarlığa yaptığı açıklamada cemaat idadileri mezunlarının da Devlet mekteplerinden mezun olanlarla aynı şartlarda sınavsız olarak başka mekteplere alınmasını talep etti. Ancak itirazlar nedeniyle bu konudaki hazırlıklar dört yıl boyunca Mecliste tutuldu. Sonunda Bâbîâli, özel mektepler bölümünü metinden çıkarıp 1912’de yeniden Meclis-i Mebusan Talim ve Terbiye Kuruluna sundu. Ancak Balkan Savaşı nedeniyle Meclis feshedildi ve talep görüşülemedi¹⁵⁶⁶.

4.1.4 Yunanistan Krallığı’nın Selanik Rum Cemaatinin Eğitim İşlerine Katılımı

Yunanistan Krallığı’nın bu alandaki hareketleri, özellikle 1870’ten sonra Yunan deneyimini Osmanlı Devleti’nin Ortodokslarının mektep sistemine taşıma eğilimi gösterdi. Yunanistan Krallığı, Osmanlı Devleti’nde Ortodoksların eğitiminin örgütlenmesi için bir örnekti. Bu durum, Osmanlı Devleti’nde yetişmiş önemli sayıda öğretmen ve eğitimci ile yapılan tartışmalarda ve Yunanistan Krallığı’ndan Osmanlı Devleti’nin mekteplerine öğrenci akınında görüldü¹⁵⁶⁷.

Aşağıdaki belgeler, Yunanistan Krallığı’nın Osmanlı Devleti’ndeki Rum cemaatinin eğitimine katılımının -en azından resmî olarak- Osmanlı yönetimi tarafından tanınmadığını gösteriyor. 1886 tarihli bir belgeye göre Selanik Metropolit; Selanik Valisi’ne, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaos’un talebi üzerine Rum mekteplerinin Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı olduğunu ve Rum cemaati tarafından idare edildiğini hatırlattı¹⁵⁶⁸. 1887 tarihli başka bir belgeye göre de Selanik’teki Langaza

¹⁵⁶⁵ Age., s. 66-68.

¹⁵⁶⁶ Güler, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”, s. 169.

¹⁵⁶⁷ Age., s. 183.

¹⁵⁶⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/İstanbul Büyükelçisi, Temmuz- 31 Aralık, İstanbul’daki Büyükelçiliğe Raporlar, Selanik, (2371 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul Büyükelçiliğe, 18-9-1886), Nikolaou’dan Dragoumis’e, Prot. No. 147, 12-9-1886.

şube yönetimi, yerel öğretmenlerden maaşlarının kimden ödendiği hakkında bilgi istedi. Selanik Metropoliti onlara maaşlarını “kilisenin girişindeki bağış kutusundan (pagkari) mum satın almak için ve Selanik Metropol Kilisesinden geldiğini” söylemelerini tavsiye etti¹⁵⁶⁹. Ancak Yunanistan Krallığı Osmanlı Devleti’ndeki Rum eğitim sistemini finanse eden sponsorlardan biriydi¹⁵⁷⁰.

1907’de Selanik Valisi’nin Selanik Metropoliti başyardımcısı rahibe söylediği sözler, Osmanlı Devleti’nin Yunanistan Krallığı’nın Selanik Rumlarına eğitim yardımı yaptığının farkında olduğunu gösteriyordu. Selanik Valisi; Athos Dağı, Kavala ve Drama’yı ziyaret ettikten sonra Yunanistan Krallığı’ndan para gönderildiğini çok iyi bildiklerini hatta bu yardımların eğitim dışı amaçlar için kullanıldığının da farkında olduklarını belirtiyordu. Yunanistan Krallığı’nın konsoloslarına gönderdiği milyonlarca paranın çok küçük bir kısmının doğru kullanıldığını bildiklerini, geri kalan büyük meblağların konsoloslar tarafından çalındığını vurguladı¹⁵⁷¹.

Ancak Rum cemaati mektepleri, yalnızca finansman açısından değil, aynı zamanda onları ilgilendiren diğer tüm konularda da Yunanistan Krallığı’na bağlıydı. Yunanistan Krallığı, konsolos aracılığıyla Selanik’teki Rumların eğitimi işlerinin yönetimine sıklıkla müdahale ediyordu. Örneğin Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, 16 Eylül 1888’de Dragoumis’e yazdığı bir mektupta bir ortaokul müdürü ve bazı öğretmenlerin seçilmesiyle Rum Kilisesi ve eğitiminin çalışmalarını desteklemek için bir toplantı talep etti¹⁵⁷².

Yunanistan Krallığı’nı temsil eden Selanik Konsolosu belirleyici bir rol oynuyordu¹⁵⁷³. Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Selanik Rum cemaati ile Yunanistan Krallığı arasında ya da Yunanistan Krallığı ile Selanik Metropol Kilisesi arasında bağlantı kurabiliyordu. Örneğin 1884’te Yunanistan Selanik

¹⁵⁶⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK,ST/Selanik’teki Başkonsolosluğu, *Rum Kilisesi ve Eğitiminin Güçlenmesi Komitesi*’ne, Selanik, Prot. No. 1049, 27-8-1887.

¹⁵⁷⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Başmüfettişten Yunanistan Selanik Başkonsolosu’na.

¹⁵⁷¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/1907/Prot. No. 186, 20-5-1907.

¹⁵⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/YDEYD, Eğitim Komitesi, Askeri Bilgiler, A-O, “Eğitim ve Kilise Komitesi” Adlı Alt dosyası, Selanik, Dokos’tan Dragoumis’e, Prot. No. 1254, 16-9-1888.

¹⁵⁷³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/Elçiliklere ve Makedonya Meselesi (1386 numaralı Belgeye bağlı, Logothetis’ten Dışişleri Bakanlığına, 11-8-1882), “Selanik Başkonsolosu” Adlı Alt dosyası, Logothetis’ten YDEYD’e, Prot. No.-, 6-8-1882.

Başkonsolosu P. Logothetis, Millî Üniversite (Ethniko Panepistimio) Rektörlüğünün talebi üzerine Selanik Metropolit II. Athanasios Megaklis'in komiser vekili olan Ardameri Piskoposu Konstantios'tan bir uzlaşma belgesinin onaylı bir kopyasını göndermesini istedi. Selanik cemaati ile Triantaphyllia D. Kriezi arasında imzalanan anlaşma Millî Üniversitenin hizmeti için gerekliydi. Usûl olarak, Millî Üniversitesinin kadının onaylı belge sunmasını istemediği ancak Konsolosluğun bu işi yapmasını istediği anlaşıldı. Muhtemelen Yunan tâbiyetli bir kadındı ve bir şekilde Millî Üniversite ile bağlantılıydı¹⁵⁷⁴.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun çalışmaları arasında -1895'te olduğu gibi- Yunanistan Krallığı'nın temsilcisi olarak Atina Dışişleri Bakanlığına ait makbuzların alınması da vardı. 22 Eylül 1895'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu Atina'da ikamet eden Antonios Mitrentzos'un Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* aleyhine Atina'daki Asliye Hukuk Mahkemesi huzurunda açtığı on üç dava sonucunda Selanik Metropolit Athanasios'tan söz konusu makbuzları istedi¹⁵⁷⁵.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun, Yunanistan Dışişleri bakanından emir aldığı anda davanın gidişatını söz konusu bakana bildirmesi gerekiyordu. Bu bağlamda 4 Ocak 1890'da Başkonsolos Dokos, Dışişleri Bakanı Kontostavlos'a bir mektup gönderdi. 17 Aralık 1889 tarih ve 524 numaralı emriyle Selanik Metropolit'i'nin komiser vekili, *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün yöneticileri ve önceki iş birliklerinden gizliliğiyle tanındığı diğer ileri gelenlerle görüşüğünü bildirdi. Rum unsurunu desteklemek için alınabilecek pratik ve uygun önlemlere karar vermek için bir araya geldiler¹⁵⁷⁶.

4.1.5 Eğitim Yoluyla Bulgar, Rumen, Uniat Katolik ve Protestan Propagandası ve Rum Tepkisi

Rumlar için Selanik'teki Bulgar mücadelesi önemli bir olaydı çünkü 1878'den itibaren ana düşmanları Bulgar milliyetçiliği idi. Yunanistan Dışişleri Bakanı, gelişmekte olan Bulgar milliyetçiliğini eğitim yoluyla ele almak için eylemleri görüşmek üzere

¹⁵⁷⁴ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 1504/6502, 12-11-1884.

¹⁵⁷⁵ *Age.*, nr. 922/6568, 22-9-1895.

¹⁵⁷⁶ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1893/Prot. No. 419*, 4-1-1890.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu aracılığıyla Selanik Metropolitisi ile temas hâlindeydi¹⁵⁷⁷. Rumların eğitime neden önem verdiğini anlayan Bulgarlar, onları taklit etmek için acele ettiler. Bu yüzden üst kademelerde yüksek maliyetli mektepler kurdular¹⁵⁷⁸.

Bulgarlar, XIX. yüzyılın ikinci on yılından itibaren mekteplerinde, kiliselerinde, dillerinde ve edebiyatlarında Rusya'nın artan baskısı altında idiler¹⁵⁷⁹. O zamana kadar kültürleri neredeyse Yunan'dı. Feneryotların ve yüksek Rum din adamlarının yani İstanbul patriklerinin ve patriğe tâbi olan başpiskopos ve piskoposların etkisi altındaydılar. Mektep yaptırmak ne Bulgarların ne de Türklerin aklından geçmedi. Ve böylece insanların, yalnızca Yunan dilini kullanan din adamlarının mekteplerinden başka bir manevi gıda kaynağı yoktu. Ders kitabı İncil'di. Yetenekli gençler, din adamı olarak kariyer yapmak için eğitildi. Ancak bunun olması çok fazla yetenek gerektirmiyordu. "Türk gücü bu halkın bedenine hâkim olurken Rum din adamları ruhuna hâkim oldu." "Yaşayan insanda beden ve ruh ayrılmadığından Türkler biraz ruhlarını aptallaştırırken Rumlar, beden emek gücünü sömürüyorlardı."¹⁵⁸⁰ Eksarhlığın yayılmasını ve Bulgar Devleti'nin kurulmasını gören, Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Yunanistan Krallığı, Rum mektepleri konusuna daha fazla önem vermeye başladılar¹⁵⁸¹.

Yunan mekteplerinin çok olduğu bölgelerde Helenizm en büyük gücüne sahipti. Eksarhlık ve Rum Ortodoks Patrikhanesi mekteplerine gidenlerin sayısal olarak eş değer olduğu yerlerde iki kilise arasındaki çatışma çok şiddetli bir hâl alıyordu. Makedonya'daki Rum unsurunun hem zayıflığı hem de gücü tamamen Rum eğitiminin durumu ile uyumluydu. Eksarhlık mekteplerinin avantajı, öğrencilerine ücretsiz eğitim ve burs

¹⁵⁷⁷ A.y.

¹⁵⁷⁸ Age., Prot. No. 1399, 13-10-1883. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 248. Ziogou-Karastergiou, "“Grigoreite, Makedones” I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias", s. 59-60.

¹⁵⁷⁹ Polychronis K. Enepekidis (Πολυχρόνης Κ. Ενεπεκίδης), *I Thessaloniki sta Chronia 1875-1912 (H Θεσσαλονίκη στα Χρόνια 1875-1912) (1875-1912 Yıllarında Selanik)*, c. 1 (Selanik: Afoi Kyriakidi (Αφοί Κυριακίδη) (Afoi Kyriakidi Yayınları), 1981), s. 154. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 248.

¹⁵⁸⁰ Enepekidis, *I Thessaloniki sta Chronia 1875-1912*, s. 154.

¹⁵⁸¹ Dakin, *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923*, s. 243.

sağlayan bazı yatılı mektepler olmasıydı. Üstelik dillere ve faydalı bilgilere büyük önem verdiği için daha az organize olmasına rağmen biraz çekici hâle geliyordu. Ancak Rum mekteplerinde verilen eğitim biraz eski olsa da belli bir toplumsal düzeyi yansıttığı için zengin Slavlar tarafından tercih ediliyordu. Eksarhlık mekteplerinin mezunlarının imkânları kısıtlıydı. Meslekler Rumlar, Ulahlar ve Yahudilerin elinde kalıyordu. Mekteplerin mezunlarından bir aydınlar sınıfı oluştuğunda hemen Bulgaristan'a veya uzak ülkelere göç ediyorlardı. Böylece Eksarhların Makedonya'yı eğitim yoluyla fethetme hayali gerçekleştirilemiyordu¹⁵⁸².

1883'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu, YDEYD Başkanı ile temasa geçtikten sonra Yunanistan Dışişleri Bakanlığına bir rapor sundu. Raporunda Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun yetki sahibi olduğu her bölge için Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün okullarının sayısını ve türlerini içeren bir istatistik tablosuna atıfta bulundu. İstatistik tablosunun mümkün olduğunca doğru ve eksiksiz bir şekilde düzenlenmesini sağladıklarını belirtti. Tabloda Bulgar ve Rumen *kendi dinine/kilisesine çevirme* (proselitizm) taktiklerine dayalı olarak mekteplerin sayısını ve türünü doldurmaları gereken bazı sütunlar yer alıyordu¹⁵⁸³. Ancak hiçbir yerde Müslüman mekteplerine ilgi yok gibiydi. Bu tabloya göre Başkonsolosluğun yetki sahibi olduğu bölgelerde aşağıdaki Rum mektepleri bulunuyordu: 213 öğrencili bir ortaokul, 451 öğrencili 15 *Elliniko Mektebi veya Scholarcheio* (Öğrencilerin ilkokulun son iki sınıfını ve lise birinci sınıfını bitirdikleri bir mektepti. Orta öğretimin ilk aşamasıydı ve 3 yıl sürüyordu.), 6.335 öğrencili altmış üç ilkokul, 1.915 öğrencili seksen üç *grammatodidaskaleio*, 1.228 kız öğrencili dokuz Rum kız mektebi ve 2.880 öğrencili yirmi üç anaokuluydu. Toplam 13.022 öğrenci rakamına ulaşıyordu. Bakımları için yıllık 9.341 Osmanlı lirası harcanıyordu. Selanik'teki Bulgar mektep binaları ise şunlardı: 208 öğrencili bir *hazırlık mektebi* (progymnasiako scholeio), 1.503 öğrencili on ilkokul, 183 öğrencili dokuz *grammatodidaskaleio*, 542 kız öğrencili beş kız mektebiydi. Toplam 2.436 öğrenciydi. Bakımları için Rus kaynaklarından yıllık 7272 Osmanlı lirası

¹⁵⁸² *Age.*, s. 244.

¹⁵⁸³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883. Benzer bir şekilde: MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

harcanıyordu. Aynı tabloya göre Rumen mektep binaları şunlardı: 26 öğrencili iki ilkokul, 7 kız öğrencili bir kız mektebi. Toplam 33 öğrenciydi. Bakımları için yıllık 182 Osmanlı lirası harcanıyordu¹⁵⁸⁴.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Bakanlığın bilgisi için bu tabloya ayrı bir rapor eklemeyi gerekli gördü. Çünkü tablonun Makedonya'daki Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün durumunu yansıtmak için yeterli olmadığını düşündü. Rumen ve Bulgar mektep binalarının her birinin bakımı için ödenen yıllık harcamalara gelince, tam veya yaklaşık bir miktar belirlemek mümkün değildi. Ona göre *farklı dilleri konuşanlar* (eteroglossos), mektepleri tamamen yabancı hükûmetler tarafından ödenen bir meblağla sürdürüyorlardı. Başkonsolosun açıkladığı gibi bölge genelinde ilgili Konsolosluk makamlarına ait Rumen ve Bulgar mektep binaları vardı. *Kilise tepsisinden* (Ekklesiastikos Diskos. Kilisede kilise tepsisi çıktığında Ortodoks Hristiyanlar, fakirler için tepsie para koyuyor.) ve tarlalardan para topluyorlardı. Ancak bu kaynakların yönetimi o kadar kusurlu ve suistimale açıktı ki yönetiminden sorumlu olanlar onları rüşvet için kullanıyordu. Rüşvet, kazalardaki alt düzey yetkililerle ilgiliydi. Örneğin Osmanlı yetkililerine, borçları veya diğer cezai suçlardan dolayı cezadan kaçmak için Bulgarlar tarafından rüşvet veriliyordu¹⁵⁸⁵.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Bulgar eğitim kurumlarının masrafları ile ilgili olarak her şeyin Rus Hükûmeti tarafından sağlandığını, paranın Rus Konsolosluk makamları aracılığıyla aktarıldığını ve bunu ispatlayacak çok sayıda delili olduğunu iddia etti¹⁵⁸⁶. Örneğin Haziran ayında Rusya Hükûmeti tarafından o zamanki Selanik'teki Rus konsolos yardımcısına, *Osmanlı Bankası*na yatırılan üç bin Osmanlı lirası gönderildi. Rusya Başkonsolosluğu gözetiminde çeşitli hak sahiplerine dağıtıldı. Zaten Rusya Hükûmeti yılda iki kez Selanik'teki Rusya Başkonsolosluğuna önemli miktarlarda Osmanlı lirası gönderiyordu. Bu meblağın bir kısmı Atina'daki Rus Panteleimon Manastırına gönderiliyordu; en önemli kısmı ise Bulgar mekteplerinin bakımı, casuslara

¹⁵⁸⁴ *Age.*, Prot. No. 506, 20-4-1883.

¹⁵⁸⁵ *A.y.*

¹⁵⁸⁶ *A.y.* MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

para ödenmesi ve çeşitli Türk yetkililerin ve diğerlerinin “vicdanlarının kazanılması” için tahsis ediliyordu¹⁵⁸⁷.

Rus konsolosları sıfatıyla ve Rus Başkonsolosluğunun koruması altında -iddia edildiğiüzere- Bulgar casusları, kendi dinine/kilisesine çevirme yöntemini icra ediyordu. Bulgar Hükûmeti tarafından da Makedonya’daki Bulgar ihtiyaçlarının karşılanması için İstanbul’daki Bulgaristan Eksarhlığı aracılığıyla para gönderiliyordu¹⁵⁸⁸.

1883 yılında Yunanistan Selanik Başkonsolosu’nun bir araştırması vardı. Selanik’te Bulgar *Hazırlık Mektebi* (prokatartiko scholeio) Bulgarlar tarafından kötüye kullanılmış bir şekilde ortaokul olarak adlandırılıyordu. Başkonsolos hem Bulgar propagandasını ve Bulgar mücadelesini desteklemek amacı olduğu ama eğitim sunmakta uygun olmayan bir ortaokuldan hem de Bulgar propaganda organları tarafından işe alınan ve yoksul oldukları için masrafları Bulgar fonları tarafından muhafaza edilen öğrencilerden bahsetti¹⁵⁸⁹.

Selanik’te Bulgar cemaati tarafından idame ettirilen bir Bulgar ilköğretim mektebi de vardı. Ayrıca Selanik’te amacı Yunan dilini tercih eden bazı Makedonya kasaba ve köylerine öğretmenler hazırlamak olan bir Bulgar mektebi de kuruldu. Altı öğretmen vardı ve öğrencilerin çoğu Makedonya’dandı. Tüm öğrenciler mektebin bursiyerleriydi ve geçimleri çeşitli Bulgar dernekleri tarafından sağlanıyordu¹⁵⁹⁰.

Daha sonra Ocak 1886’da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou tarafından Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis’e sunulan istatistik tablosu, nüfus ve mektepler hakkında eğitim bilgilerini de içeriyordu. Buna göre Yunan unsuru; Selanik, Kassandra, Karaferye, Yenice-i Vardar, Vodina, Ustrumca ve Doyran kazalarında Bulgar unsurundan üstündü. Avrathisar’da bile ağırlıklı olarak Bulgarlar tarafından iskân edilmesine rağmen Yunan unsuru hâkim görünüyordu¹⁵⁹¹.

¹⁵⁸⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883. Dakin, *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923*, s. 243-244.

¹⁵⁸⁸ Age., Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883.

¹⁵⁸⁹ A.y.

¹⁵⁹⁰ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinai Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 39-40.

¹⁵⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886.

Bir Rum ortaokul müdürünün 1894 yılında Selanik Metropolit'i'ne yazdığı bir mektupta belirttiği gibi Bulgar ortaokul müdürünün maaşı 300 Osmanlı lirası iken Rum ortaokul müdürünün maaşı beklenmedik bir durum dışında sadece 130 Osmanlı lirasıydı¹⁵⁹². Bulgar öğrencilerin durumu da Rum öğrencilerden daha iyi görünüyordu. Bulgar öğrenciler için tam bir burs, 1894'te ilgili bir belgede belirtildi. Selanik Rum ortaokulu için Selanik'teki Andreas Syngros'un cömertliği olmasaydı burs bile olmazdı. Burs alan Bulgar öğrenciler, halkın görmesi ve dikkatini çekmesi için pencerelere ve balkonlara oturuyorlardı. Az sayıda Bulgar ortaokul öğrencilerine *mektep bakıcıları* (paidonomos) ve bir öğretmen eşlik ediyordu. Mekteplerin müdürü derse girmez, mektebi yönetirdi. Genel olarak -iddia edildiği gibi- Bulgar bir ortaokul müdürünün çalışma koşulları, Rum bir ortaokul müdürünün çalışma koşullarından daha iyiydi. Öğretmenleri tayin ediyordu ve maaşlarını ödüyordu¹⁵⁹³.

Ayrıca Selanik'te Bulgar kız mektebi da vardı. *Moskova Eğitim Dostları Derneği* (Filekpaideftikos Syllogos Moschas), Rusya Hükûmetinin emriyle Makedonya'daki Bulgar mekteplerinin bakımları için para bağışlıyordu. Bu derneğin amacı, Osmanlı "boyunduruğu altında yaşayan" (ypodoulos) Bulgarları eğitmektir¹⁵⁹⁴.

1893'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu, eğitim sektörüne atıfta bulunarak "düşmanlarıyla kullandıkları araçlarla savaşmak için maddi fedakârlıklara ihtiyaçları olduğunu" belirtti. "Araçlar" derken "eğitimi" kastediyordu. Bulgarların Selanik'teki mücadelesi, Rum cemaatinin Bulgarlara karşı alması gereken tedbirlere bağlı olacaktı. Genel olarak çıkarlarını korumak için çok dikkatliydiler. Selanik Başkonsolosu Dokos, daha önceki raporlarına dayanarak (31 Aralık 1890 tarihli 2873 numaralı rapor ve 16 Ocak 1891 tarihli 39 numaralı rapor), istenen bilgileri ayrıntılı olarak verdi. Özellikle eğitim

¹⁵⁹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Selanik, İşten ayrılmış olacak bir Ortaokul Müdürü'nden *Rum Kilisesi ve Eğitiminin Güçlenmesi Komitesi*'ne, (Prot. No. 53, 26-3-1895), Prot. No.-, 6-2-1895. KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr.-, 9-2-1912.

¹⁵⁹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895. Bulgar öğrencilerinin bursları hakkında bk. Юра Константинова (Yura Konstantinova), *Българите в османския Солун (Osmanlı Selanik'inde Bulgarlar)* (София: Институт за балканистика с Център по тракология Българска академия на науките) (Sofya: Trakoloji Merkezi ile Balkan Araştırmaları Enstitüsü Bulgar Bilimler Akademisi), 2020.

¹⁵⁹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883. Dakin, *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923*, s. 243-244.

faaliyetlerinin o zamana kadar olması gerektiği seviyede başarılı olmamasının nedenlerini, yapılması gereken değişikliklerin neler olduğunu ve mücadelelerini güçlendirmek için başka ne gibi önlemler alınması gerektiğini anlattı. “Türkiye’de milletine karşı çalışanlarla nasıl baş edebilirler?” Sorun, Bulgar hegemonyası ve Doğu Rumeli hegemonyasıyla birliğin kurulduğu andan itibaren başladı. Bulgar muhalifleri daha sonra birçok öğretmen mektebi kurdukları için Rumların eylemleri onları durdurmaya yetmiyordu. Bursları alanlar, başkalarını kendi kiliselerine dönüştürmeyi öğrenmek için eğitiliyor ve menşe ülkelerine öğretmen olarak gönderiliyorlardı. 1888 yılında Avrupa Türkiye’sinde 485 mektepte 23.589 öğrencisi olan 686 bu tür öğretmen vardı ve gün geçtikçe sayıları artıyordu. Küçük Bulgarca konuşulan köylerde de gizli komiteler kuruyorlardı. Çiftçilere telkinde bulunmayı ve onları Bulgar olduklarına ikna etmeyi başarıyorlardı. Büyük Bulgar Devleti’nin bir parçası olacakları inancını yayarak onları ikna etmeye çalışıyorlardı¹⁵⁹⁵.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos’un 1893’te Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Kontostavlos’a gönderdiği bir mektubunda Bulgarca konuşan binlerce Makedonyalının katıldığı 1885’teki Sırp-Bulgar Savaşı’nın, “millî düşüncenin” ve Bulgaristan ile olan bağlarının güçlenmesine büyük katkı sağladığı belirtiliyordu. Osmanlı’nın Makedonya’nın Bulgarlaşmasını kolaylaştıran politikaları şunlardı: A) Bulgar Eksarhlığını Türkiye’deki yasal bir dinî kurum olarak tanıdı. Ohrid ve Üsküp kararnamelerinin Şizmatik piskoposlar için çıkarılmasına ve ekümenik tahtın yetkisi altındaki illerde Bulgar Eksarhlığı temsilcilerinin atanmasına göz yumdu. B) Başrahipleri, kocabaşları ve Rum cemaatinin diğer otoritelerini güçsüz kılan Büyük Kilisenin imtiyazlarına direndi. İktidarlarının gasp edilmesi ve dolayısıyla iç öz yönetimlerinin felç olması, Türkiye’deki millî varlıklarını sorunlu hâle getirdi. C) Başrahiplerine, öğretmenlere, yöneticilere ve diğer ileri gelenlere yönelik sistematik zulüm yoluyla Yunan unsurunda cesaretsizlik ve paniğe yol açtı. D) Şizmatiklerin Ortodoks cemaatlerine ait

¹⁵⁹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1893/Prot. No. 419, 4-1-1890.

kilise ve mektepleri işgaline izin verdi. Ayrıca mahalli Türk eğitim heyetleri, başrahiplerin bilgisi olmaksızın Bulgar öğretmenlerinin yerleştirilmesine izin verdi¹⁵⁹⁶.

Önceki raporlarda da belirttiği gibi Bulgarlar Selanik'te bir merkez kurmayı başardılar ve bu merkez aracılığıyla bölgedeki millî çalışmalarını yönetiyorlardı. Selanik'te Eksarhlığın bir temsilcisini çok sayıda Şizmatik piskopos ile birlikte yerleştirmeyi başardılar ve büyük miktarda para tahsis ettiler. Ayrıca iki Şizmatik tapınak ve kendi mezarlıklarını kurmayı başardılar. Hedefleri arasında Bulgar muhtarlarının atanması ve kız ve erkek çocuklar için yatılı mektepler kurulması yer alıyordu¹⁵⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nin mali sıkıntıları; Rumları, eğitim hibelerini ciddi şekilde kesmeye zorlarken onların Makedonya Hristiyanları üzerindeki prestijlerini ve onlar aracılığıyla kurtuluş umutlarını büyük ölçüde azalttı. Ancak millî muhalifleri kendi hibelerini çoğalttı ve mekteplerini kurdular. Rum öğretmenlerin maaşlarının uzun süreli ertelenmesi onların heveslerini azalttı. Bu ülkedeki prestijlerini ve kaybettikleri toprakları olabildiğince geri kazanmak için eğitim çalışmalarının geniş çapta yapılması gerektiğini ve tabii ki mali durumlarının iyileştirilmesi gerektiğini anlıyorlardı. Düşmanlarıyla savaşmak için maddi fedakârlıklara ihtiyaçları vardı. Selanik'teki öğretmen mektebini, Manastır'daki ilahiyat mektebini ve yatılı mektepleri yeniden kurmaları gerekiyordu. Ayrıca burs vermek zorundaydılar çünkü insanları yanlarında tutmanın en güçlü araçlarından biriydi. Karakteristik olarak, bütün bir köy bir rahip veya bir rahibin oğlu tarafından bir bursla tutuluyordu. Bir işletme mektebi kurulması iki yıl evvel vilayet İdare Meclisi tarafından reddedilmişti ancak Başkonsolos Dokos bu vesileyle talebini yineledi¹⁵⁹⁸.

Bulgarlar güçlü bir eğitim merkezi kurdular. Öğretmen mektebinin ve kız mektebinin topladıkları yaklaşık 350 burslu öğrencisi vardı. Eğitimlerini tamamladıktan sonra genellikle köylerine ve tercihen Makedonya'nın Bulgarca konuşulan köylerine öğretmen olarak geri gönderiliyorlardı. Bunca zaman maaşlarını veya diğer ödeneklerini

¹⁵⁹⁶ A.y.

¹⁵⁹⁷ A.y.

¹⁵⁹⁸ A.y.

almak için sürekli Selanik'e giden bu bursiyerlerin ebeveynleri, akrabaları ve tanıdıkları; Bulgar Eksarhlığının temsilcisi, Eksarh rahipleri ve casus olarak görev yapan Bulgar öğretmenler tarafından yönlendiriliyorlardı. Şizmatikler, Makedonya'nın çeşitli yerlerinden Selanik'e giden masonlar, görevliler ve diğer işçiler için aynı taktikleri izlediler. Selanik'e gittiğinde tamamen yabancıydılar. Oradaki Şizmatik yurttaşları onlara yaklaşıyordu ve onlarla ilgileniyordu. Kendi Şizmatik kiliselerinin de Ortodoks mezhebine ait olduğuna ve bu nedenle oraya gitmelerinin kötü bir şey olmadığına ikna oluyorlardı. Şizmatik kiliseye giderek kutsal ayinlerin dilini anladıkları için seviniyorlardı¹⁵⁹⁹.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu 1883'te Yunanistan Dışişleri Bakanlığına sunduğu bir raporda muhaliflerin (Romenler, Bulgarlar ve Uniat Katolik Kilise temsilcileri) saldırılarına ve mali durumlarının daha iyi olmasına rağmen Rum cemaatinin, hemen hemen tüm kazalarda daha avantajlı bir konumda olduğunu iddia etti. Sadece Doyran kazası yani dinî terimlerle Polin olarak adlandırılan bölgede geride kalıyordu. Bu bölge için Başkonsolos, Avrathisar'da uzun yıllardır var olan mektebin yönetiminin değiştirilmesi için teklif verileceğini açıkladı. Oradaki öğretmenin (Dimitrios Plataridis) işlettiği mektebin bu mektep için Dernek tarafından yılda 60 Osmanlı lirası harcanmasına rağmen amacını yerine getiremediğini dile getirdi. Ayrıca Doyran kazasındaki diğer merkezlerde iki ilkokul daha açılmasını önerdi. Başkonsolos, bölgedeki bu durumdan Yunanistan Dışişleri Bakanlığının sorumlu olduğunu belirtti. Görünüşe göre Başonsolos'a göre Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bu bölgeyi ihmal etmişti. Bunun nedeni aynı zamanda Avrathisar'daki bazı büyük ailelerin muhaliflerden etkilenmiş olması ve onların da diğerlerini etkilemesiydi. "Polin Bölgesi fanatik Bulgarların yuvası hâline gelmişti."¹⁶⁰⁰

Bu "yuva"nın sökülmesi için şube yönetimi merkezinin Avrathisar'dan Gevgeli'ye taşınmasına karar verildi. Avrathisar kazasında Bulgarca konuşulan köylerin çok sayıda ve yoğun nüfuslu olması nedeniyle oradaki merkezin Gevgeli'ye taşınmasının Osmanlı yönetimine kabul ettirilmesi kararlaştırıldı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu

¹⁵⁹⁹ A.y.

¹⁶⁰⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504 ve Prot. No. 506, 20-4-1883.

Logothetis'in de belirttiği gibi Gevgeli'de Rumlar daha avantajlı bir konumdaydı. Bir yıl boyunca Selanik genel idaresi, bunun gerçekten de o öfkeli yuvayı kırmanın bir yolu olacağına inandıkları için birçok yan eylemde bulundu. Bulgarlar tarafından bir Rus kaynağından gelen parayla rüşvet yoluyla yozlaştırılan kaymakamların dağıtılması gerekiyordu. Selanik genel idaresi bir yıl boyunca önlemler almaya çalıştı ve ikna olduktan sonra bu durumu ilgili Valilik Meclisine sundu. Valilik makamı toplantısının bilirkişi raporu, Vali'nin ilgili bir raporu ile derhâl Bâbîâlinin Dâhiliye Nezâretine sunuldu ancak ihmal nedeniyle veya Valilik Meclisinin kararına verilen gizli tepkiler nedeniyle herhangi bir yanıt verilmedi. Bu erteleme yüzünden söz konusu Nezâretten cevap alabilmek için bir ay sonra Vali'ye bir başka atıfla hatırlatma yapıldı ancak o zamana kadar yanıt yine de gecikiyordu¹⁶⁰¹.

Romanya propagandası da öyle mühim seviyelere ulaştı ki 1881'de dönemin Yunan basını, Rumen cemaati bunu mekteplere dikkatini çevirerek başardığından, Selanik'teki Rum cemaatinin de aynısını yapması gerektiği konusunda uyarıyordu¹⁶⁰². Romanya propagandası kapsamında sürdürülen mekteplere gelince, hepsinin masraflarının tamamen oradaki Başkonsolosluğu aracılığıyla Romanya Hükûmeti tarafından ödendiği de inkâr edilemezdi. Bakımları için harcanan yıllık miktar, tam olarak bilinmemekle birlikte, yaklaşık 4.000 frangı (Fragko) aştığı ve oradaki Rumen mekteplerinin dışındaki birçok casusun desteklendiği biliniyordu¹⁶⁰³. Rumen propagandasına gelince, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun kapsadığı bölgede kendi dinlerini yayma faaliyetinde bulunan Rumen çetelerinin aralıksız entrikalarına ve önemli fedakârlıklara rağmen Rumen mekteplerinin ve öğrencilerin sayısı, önemli bir sonuç elde edilmediğini gösteriyordu. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Logothetis'in belirttiği gibi bu sonuç, rakiplerinin rekabet etmesi zor olan Helenizm aleyhine amansız

¹⁶⁰¹ A.y.

¹⁶⁰² Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 53 ve 59.

¹⁶⁰³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883.

çabalarından kaynaklanıyordu¹⁶⁰⁴. Balkan Savaşları öncesinde Romanya Konsolosluğu bünyesinde bir Rumen ilkokulu (31 öğrenci, 5 öğretmen) ve bir *ticari gymnasium* (ticari rüştiye) (86 öğrenci, 18 öğretmen) vardı ve 1.000 kişiye kadar olan Romanize Ulah Topluluğuna aitti¹⁶⁰⁵.

Uniat Katolik propaganda ve Protestan propagandası da Bulgar desteğini ve özellikle Bulgar mekteplerini, hastaneyi, derneklerini ve casusların ödemesini hedefliyordu ve ödemeler yılda 100.000 frangı (Fragko) aşabilirdi. Uniat Katolik Kilisenin orada, Katolik göçmen cemaatinin ruhani başı konumunda olan, Selanik'teki *Kutsal Makamın* (Agia Edra) vasisi olarak adlandırılan bir Katolik rahibi vardı¹⁶⁰⁶. Bâbîâli yakınında, İstanbul'da Uniat Katolik Kilisesi lehine sistematik bir şekilde din propagandası yaparak çalışan Ermeni Katolik Patriği Azaryan tarafından yönetiliyordu. Bu kutsal makama, Selanik'in kuzeybatısında geniş bir alan bağışlandı. Bulgar çocuklarını din değiştirmek ve mücadelelerinin devamına hazırlamak için burada bir Uniat Katolik İlahiyat Mektebi kuruldu. Ayrıca belirtildiği gibi bir bütün olarak Selanik vilayetinde yer alan Protestan propagandası için yılda ortalama 500.000 frank (Fragko) da kendi dinine/kilisesine çevirme yöntemi lehine harcanıyordu. Pazar günü Selanik, Ustrumca ve Kassandra Yarımadası'nda mektepler çalışıyordu ve tüm takipçilere Protestan propagandası tarafından ödeme yapılıyordu. ABD makamları ve İngiltere Başkonsolosluğu tarafından korunuyordu¹⁶⁰⁷.

1883'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun tavsiyesi üzerine YDEYD, Kassandra Yarımadası'ndaki Yunanca konuşulan on iki köye önemli yardımlar sunmasına ve oradaki Rum mektebinin durumu iyileşmesine rağmen Protestan propagandasına karşı daha fazla önlemlerin alınması gerekiyordu. Misyonerlik entrikası oranın sakinleri

¹⁶⁰⁴ A.y. Mucize Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde Ulahlar", *CIEPO Perspectives on Ottoman Studies, Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies*, ed. Ekrem Causevic, Nenad Moacanin, Vjeran Kursar (Berlin: Lit Verlag, 2010), s. 229-244.

¹⁶⁰⁵ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoría, Oikonomía kai Koinonía", c. 1, s. 168-169.

¹⁶⁰⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883. MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 506, 20-4-1883.

¹⁶⁰⁷ A.y.

arasında büyük ölçüde gelişti. Bu destek için iki anaokulunun kurulması önerildi ve masrafları Dernek tarafından karşılanacaktı¹⁶⁰⁸.

4.1.6 Rumların Eğitimi, İşlerinin Yürütülmesi ve Hiyerarşi

Diğer cemaatlerle olan milliyetçik mücadelesi boyunca Selanik Rum cemaati, Müslümanlardan sonraki ilk cemaat olarak hâkim konumunu sürdürmek için her fırsatı değerlendirmeye çalışıyordu. Selanik Rumlarının aklında her zaman uygulanan çeşitli kamu etkinliklerindeki yerleriyle ilgili bir protokol vardı. Rum cemaati öğrencilerinin Selanik'te padişah kabulü sırasındaki durumuna ilişkin olarak, Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından 17 Mart 1911 ve 1 Nisan 1911 tarihlerinde Selanik Metropoliti IV. Ioakeim'e gönderilen aşağıdaki iki mektup dikkat çekicidir. İlk mektupla Rum Ortodoks Patrikhanesi; Selanik Metropoliti'ne, iki meclisin kararıyla öğrencilerin yeri için eski kararın *Yüce Padişahımız*'ın (Aftou A. Megaleiotitos Anax) kabulü sırasında uygulanması gerektiğini bildirdi. Selanik Rum cemaati öğrencilerinin bu protokoldeki konumu, Müslüman öğrencilerin konumundan hemen sonraydı. Başları açık ve ellerinde bir defne dalı olan Rum öğrencilerin, Müslüman öğrencilerden sonra ikinci sırada yer almaları gerekiyordu. Rum Ortodoks Patrikhanesinin mektubu, idarenin açıklanan eski geçerli düzene uymayı reddetmesi durumunda öğrencilerin çekimser kalması ve resepsiyona katılmaması gerektiği duyurusuyla sona erdi¹⁶⁰⁹.

Patrik'in Selanik Metropol Kilisesine gönderdiği ikinci mektupta dile getirdiği husus, her zaman olduğu gibi Müslüman öğrencilerden sonra ilk sırayı kendi öğrencilerinin alması ve aynı ezgiyi söylemesiydi. Aslında güzel sesli öğrencilerinden oluşan orkestraya katılmaları istendiyse gitmeleri gerekirdi. Ancak her hâlükârda herhangi bir yanlış anlaşılmayı önlemek için resmî programa uyulması gerekiyordu¹⁶¹⁰. Rum öğrencilerin böylesine halka açık bir olayda Müslümanlardan sonra ilk sırayı almaları bir güç gösterisiydi. Rum öğrencilerin konumunun değişmesi bir yenilgi olarak değerlendiriliyordu. Görünen o ki Selanik cemaatinde ikincil ancak gayrimüslimler

¹⁶⁰⁸ A.y.

¹⁶⁰⁹ İEP Arş., Kod A '85, s. 131-32, Prot. No. 2577, 17-3-1911, Selanik Metropoliti Ioakeim IV.

¹⁶¹⁰ Age., s. 162-63, Prot. No. 2962, 1-4-1911, Selanik Metropoliti Ioakeim'e IV.

arasında birincil bir pozisyonun sürdürülmesi Rum cemaatinin gücünü göstermek için önemli bir ön koşuldu¹⁶¹¹.

Ne de olsa mektepler dışında Osmanlı cemaatinde genel olarak Rumlar tarafından aynı pozisyonun tutulduğu veya iddia edildiği görülüyordu. Padişah'ın trenle geldiği her yerde başrahiplerin onu ileri gelenler ve öğrencilerle birlikte istasyonda karşılayacağına dair hem Bâbiâliye hem de rahiplere bir Sinod Meclisinin kararı duyuruldu. Orada Türklerden sonra ikinci sırayı almaları gerekiyordu¹⁶¹².

Genel olarak Selanik Rum cemaati, kendisi ile ilgili tüm bürokratik işlemleri eskisi gibi sürdürmeye çalışıyordu; eğitim konularında Osmanlı Devleti'ndeki yüksek konumunu korumak için her türlü çabayı gösteriyordu. Örneğin bir birey tarafından kurulan bir eğitim kurumu bir cemiyete veya genellikle Rum Eğitim Cemiyeti içinde başka bir yere atandığında bu, söz konusu eylemin yetkili Konsey tarafından onaylandığı anlamına geliyordu. Ardından Rum Ortodoks Patrikhanesinin, Konsey tarafından alınan kararı onaylaması ve yeni prosedürler başlatması gerekiyordu¹⁶¹³. Patrik, Kutsal Sinod ve Ortak Konsey ile birlikte Rum cemaatinin eğitimi ile ilgili bir emrin çıkarılmasından sorumluydu. Böylece örneğin 1897'de kurulan bir kız mektebi ve yetimhane, *Kutsal Sinod*, *Patrik* ve *Ortak Konsey*in denetimine girdi. Millî Kız Mektebinin kuruluş amacı muhtaç Rum kızların oraya sığınmalarıydı. Aynı şekilde yetimhanenin kurulma amacı da orada yaşayan, hiçbir koruması ve vesayeti olmayan yetim çocuklara sahip çıkmaktı. Ayrıca başka nedenlerle kısıtlanan eğitime muhtaç çocuklar da yaşayacaktı¹⁶¹⁴.

Nitekim 1912 yılında sahibi ve müdürü Diyakoz Stefanos Noukas'ın, Selanik'teki *Makedonya Eğitim Cemiyetine* (Makedoniki Filekpaideftiki Adelfotita) *Stefanos Noukas*

¹⁶¹¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 101.

¹⁶¹² İEP Arş., *Kod A'85*, s. 205, Prot. No. 4086, 6-5-1911, Selanik, Karaferye, Pelagonya, Siroz, Drama, Melnik (Meleniko), İskeçe (Xanthi), Kesriye (Kastoria), Görice (Korytsa), Vodina, Ustrumca (Stromnitsa), Grevena, Sisani, Karacaova (Almopia veya Moglena), Prespes, Kassandra, Alasonya (Elassona), Serfiçe (Servia), Nevrokop (Nevrokopi), Eleftheroupoli Metropolitleri'ne ve Raskopresreni başrahip vasısı arhimandrit (Archimandritis) (Başrahip, yüksek ruhban, evlenmemiş rahip) Savvas'a.

¹⁶¹³ İEP Arş., *Kod A'86*, s. 402-3, Prot. No. 7112, 27-8-1912, Buradaki *Makedonya Eğitim Derneği* İdaresinin Üyelerine.

¹⁶¹⁴ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 21.

Marasleio Yunan-Fransız Ticaret ve Uygulama Lisesi ve Pilot Kız Mektebi (Prototylo Parthenagogeio) adlı iki tanınmış özel mektebi devretmesini istediğinde Rum Ortodoks Patrikhanesi, bu iki kurumun millî kurum olarak sınıflandırılabilmesi için gerekli şartları sağlayıp sağlamadığını kontrol etti. Şartları karşıladıklarını onayladıktan sonra devir ve temlik işleminin tamamlanması için gerekli olan İmparatorluk Kararnamesi'nin çıkarılması süreci başladı. Ayrıca ikinci bir eylem olarak, Kilisenin yüksek denetimi altında bu kurumların yönetimi ve idaresinin *Kardeşlik Cemiyetine* (Adelfotita) ait olacağının Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Sinod Meclisi *kilise damgalı mektubu* (Sigiliodes Gramma) ile teyit edilmesi gerekiyordu. Yani sürecin tamamlanması için Rum Ortodoks Patrikhanesinden ikinci bir kararname çıkarılması gerekiyordu¹⁶¹⁵.

Selanik Metropolitisi Başkanlığında Rum cemaatinin eğitim alanını meşgul eden bir dava için heyet üyeleri oylama ile karar alıyordu. Örneğin 1911'de Komite'nin asli üyeleri olan I. Kouskouras, Ath. Kallidopoulos, A. Graikos ve P. Pesnikidis, Metropolit başkanlığındaki *Jimnastik Salonunda* (Gymnastirio) bir toplantıda bir araya geldiler. Jimnastikçi V. Zarkoudis ve Mimar Graikos'un görüşlerini dinledikten sonra mekteplerin öğrencilerinin ve Selanik Rum cemaatinin tüm gençlerinin egzersizi için bir alana ihtiyaç olduğunu iddia ettiler. Bu, duvarlarla çevrili genişlik de dâhil olmak üzere Kerestidzidikia'daki iyi bilinen topluluk arsasında yapılacaktı. Yetmiş dört metre

¹⁶¹⁵ İEP Arş., Kod A '86, s. 402-3, Prot. No. 7112, 27-8-1912. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 391; Lisenin ismi 1905 yılında "Maraslion Yunan ve Pratik Ticari Lisesi" olarak değiştirildi. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 74-75; 22 Temmuz 1905'te Keşiş Stefanos Noukas tarafından "Pilot Kız Okulu" (Prototylo Parthenagogeio Stefanou Nouka) "Exoches" (Yazlık) Mahallesi'nde açıldı. Uzun yıllar yurt dışında öğretmen olarak çalıştıktan sonra Selanik'te özel eğitim veren okullar açma ihtiyacını fark etti. Dinler, eski ve modern Yunan dili, Fransız dili, ev işleri, biçki dikiş ve aşçılık öğretiliyordu. Müdire hariç dört Yunan kadın öğretmen, dört Fransız kadın öğretmen ve bir Yunan öğretmen vardı. Okul her yaştan kız öğrenciyi kabul ediyordu. Paschalis Valsamidis (Πασχάλης Βαλσαμίδης), "To Archeio ton Ekpaideftirion Aglaias Schina" («Το Αρχείο των Εκπαιδευτηρίων Αγλαίας Σχινά»), *Makedonika (Μακεδονικά)* (Makedonya-i), c. 37, (Selanik 2008), DOI: <https://doi.org/10.12681/makedonika.53>, (Erişim 08.01.2020), s. 219-220: Eğitim Kurumu 1905 yılında "Stefanos Noukas Pilot Kız Okulu" (Prototylo Parthenagogeio Stefanou Nouka) adı altında Stefanos Noukas tarafından kuruldu. 1910-1911 Öğretim Yılı'nda okulun adı "Stefanos Noukas Aglaia Schina Pilot Kız Okulu" olarak ve 1916'dan sonra "Stefanos Noukas (Aglaia Schina) Pilot Kız Okulu" olarak değiştirildi. 1932-1933 Öğretim Yılı'ndan 1974'e kadar "Aglaia Schina Kız Okulları-Kurucu St. Noukas" deniyordu.

uzunluğundaki bir alanın zaten duvarlarla çevrili genişliğiyle birlikte yukarıdaki amaç için yeterli olduğunu savunan Bay Pesnikidis'i fikrini diğerleri desteklemedi¹⁶¹⁶.

Rum cemaatinin işlerinin yürütüldüğü hiyerarşide düzen bozulunca tepkiler geliyordu. Bu, Osmanlı yönetiminin talebini alan tarafın -Metropolit ise Patrik'e veya bir mektebin genel müdürü ise Metropolit'e gibi- üstlerine derhâl haber vermeye özen gösterdikleri veya bildirmek zorunda kaldığı anlamına geliyordu. Örneğin 5 Mart 1882 tarihinde Osmanlı Devleti, hazırlık mekteplerinin iyileştirilmesi ve yenilenmesi için bir komisyon kurduğunda Patrik III. Ioakeim, Selanik Metropoliti Kallinikos'a bu durumdan habersiz olduğunu belirten bir mektup gönderdi. Komisyon, Derviş Paşa tarafından kurulmuş ve başkanlığını İbrahim Bey yapmıştı. Komisyon üyeleri arasında Türklerin dışında üç Rum ile Musevi ve Bulgar gibi diğer milletlerden insanlar görevlendirildi. Ancak Rum Ortodoks Patrikhanesinin, Selanik Metropol Kilisesinden bu Komisyon konusuyla ilgili bir belge almadığı için haberi yoktu. Dolayısıyla Patrik Selanik Metropoliti Kallinikos'tan hemen bilgi istedi¹⁶¹⁷.

Benzer şekilde 1886'da Bâbîâli Selanik'teki Rum mektepleri müdürüne doğrudan hitap ettiğinde Rum mektepleri müdürü, Selanik Metropoliti'ne haber verip Metropolit Bâbîâliye açıklamaları yaptı. Selanik Rum Eğitim Müdürlüğü; Bâbîâlinin Rum mektepleri müdürünü programlarını, kitaplarını, diplomalarını ve ruhsatlarını "takrir" yoluyla sunmaya davet ettiğini belirtti. Metropolit, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou'nun talebi üzerine Selanik'teki Rum mekteplerinin Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı olduğunu, Rum cemaati tarafından geçimlerini sağladığını ve Bâbîâliye karşı hiçbir eylem merkezi olmadığını Vali'ye bildirdi. Ona karşı önlem alınırsa Selanikliler isyan ederdi. Başkomutan kabul edip konunun Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Millî Maarif nâzırı tarafından düzenleneceğini ve karar verilen her şeyin Selanik'te de uygulanacağını söyledi¹⁶¹⁸. Burada görüldüğü gibi Yunanistan Krallığı'nın Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Rum cemiyetinin maarif sistemini yöneten hiyerarşik zincirde kilit bir role sahipti. Böylece zincirin sırasının aşağıdaki gibi şekillendiği söylenebilirdi:

¹⁶¹⁶ KSMK Arş., 1911-1916 *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 260, 10-3-1911.

¹⁶¹⁷ İEP Arş., *Kod A '52*, s. 219, Prot. No. 1075, 5-3-1882 tarihi, Selanik Metropoliti Kallinikos'a.

¹⁶¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1886/Prot. No. 147*, 12-9-1886.

Osmanlı yönetimi – Patrikhane, Konsolos aracılığıyla Yunanistan Krallığı – Selanik Metropol Kilisesi veya Selanik Metropol Kilisesi aracılığıyla başkiliseler – Selanik'te Rum maarif memurları. Selanik Metropoliti'nin, Başkonsolos Nikolaou'nun talebi üzerine Vali'ye hitap ettiği bildirildi.

Bu kapsamda Selanik Valisi, Selanik Metropoliti'ne Türkçeden Yunancaya tercüme edilmiş ayrı bir belge teslim etti. Üç ay içinde Selanik Rum mektepleri ve Selanik Piskoposluğuna ait bölgenin geri kalanı temelinde verilen izinlerin kendisine teslim edilmesini istedi. Bu izinler için başvuruların neleri içermesi gerektiğini belirtti. Bu bilgi, 1892 yılında Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Dragoumis'e iletildi. Patrik ve Kutsal Sinod Meclisinin, Vali'ye Bâbiâli tarafından verilen tüm talimatları geri almak için her türlü çabayı göstereceğinden hiç şüphesi olmadığını ekledi. Başkonsolos Dokos, Rum Patrikhanesinin imtiyazlarına tamamen aykırı olan Ortodoks cemaati mekteplerinin ruhsatlarına ilişkin talimatlara atıfta bulunuyordu. Bahsedilen mekteplerin en yüksek kıdemli başmüfettişleri, Patrik ve yerel metropolitlerdi¹⁶¹⁹. Metropolit; Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün başkanı ve Osmanlı yönetimine yönelik eğitim konularından sorumlu olarak sık sık çeşitli mektepleri ziyaret ediyor, kursların öğretimine katılıyor ve öğretmenlerle iş birliği yapıyordu. Osmanlı yönetimi Maarif Dairesi yetkilileri de şehirdeki tüm cemaatlerin mekteplerini ziyaret ediyordu. Belirtildiği gibi Yunanistan Selanik Başkonsolosu da mektepleri ziyaret ediyordu¹⁶²⁰.

İstanbul Rum Ortodoks Patriği; Selanik Metropol Kilisesi, Rum cemaati ve Selanik Konsolosluğu tarafından haksızlığa uğradığını düşündüğü bir konuyu desteklemek için müdahale etmekte tereddüt etmiyordu. Örneğin 1904 yılında Patrik, Selanik Metropol Kilisesine yazdığı bir mektupta hem Rum cemaati hem de Konsolosluk makamının ve Selanik Metropol Kilisesinin kendisinin *Stefanos Noukas Mektebine* karşı

¹⁶¹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/İstanbul'daki Elçilik, Haziran-Aralık (1181 ve 1213 numaralı Belgelere bağlı, Dışişleri Bakanlığından İstanbul'a, 9-9-1892), Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'tan Dışişleri Bakanı Stefanos Dragoumis'e, Prot. No. 816, 4-9-1892.

¹⁶²⁰ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 68.

sergiledikleri olumsuz tutuma şaşırdıklarını ifade etti. Kendilerini onurlandırmasına ve millî ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen bu kuruma hiçbir sempati göstermediler. Bu nedenle Patrik, Selanik Metropol Kilisesinden bu kurumun başarısı için her türlü çabayı ve özeni göstermesini istedi¹⁶²¹. Ancak Patrik, haksız yere işten çıkarıldıklarını iddia eden öğretmenlerden şikâyet geldiğinde bile müdahale ediyordu. Başka bir deyişle bulunduğu bölgenin piskoposu ile çözüm bulamayınca bir sorunla karşı karşıya kalan bir öğretmen, Selanik Metropoliti'ne hatta Patrik'e bile hitap edebiliyordu¹⁶²².

Sırası geldiğinde Selanik'in Rumların eğitimi konularına Yunanistan Selanik Başkonsolosu da müdahale edebiliyordu. Yunanistan Krallığı'nın bir temsilcisi olarak, örneğin Selanik Rum eğitim cemaatinin bir kararının Yunanistan Krallığı'nın önceki bir kararına değindiğini öğrendiğinde müdahale etmekten çekinmiyordu. Örneğin 1901'de Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Maria Argyropoulou adında bir kadın eğitimci hakkında Selanik Metropoliti'ne hitap etti. Bu kadın bir zamanlar Korfu Özel Kız Mektebinin Müdiresiydi ve Yunanistan Dışişleri Bakanı tarafından Selanik'teki Azize Triada Kız Mektebinin Müdiresi olarak seçilmişti. Ama şimdi -iki yıl sonra- Selanik Başkonsolosu, Selanik Kız Mektebi Müdiresi'nin kovulduğuna dair söylentiye duydu. Bunun doğru olup olmadığını bilmek istedi ve söz konusu öğretmenin Yunanistan Hükûmeti tarafından seçildiği ve maaşı ödendiği için endişesini dile getirdi. Yakıt ve barınak için yılda sadece 160 Osmanlı lirası istemişti¹⁶²³. Öte yandan Yunanistan Hükûmetinin Konsolosu'na, Yunanistan Hükûmeti tarafından atanan Müdire'nin kovulduğu konusunda bilgi verilmemiş olmasının nasıl mümkün olduğunu merak etti. Rum cemaatini Maria Argyropoulou'nun hizmetlerinin kız mektebinin iyileştirilmesine ve tanıtımına katkıda bulunmadığına ikna eden nedenleri öğrenmek istedi¹⁶²⁴. Selanik Rum eğitim cemaati liderlerinin Konsolos'u ve dolayısıyla Yunanistan Krallığı'nı

¹⁶²¹ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. 4186, 11-9-1904. Valsamidis, "To Archeio ton Ekpaideftirion Aglaias Schina", s. 219-220.

¹⁶²² İEP Arş., *Kod A' /74*, s. 392, Prot. No. 6560, 30-9-1902, Selanik Metropoliti Athanasios'a. Ekümenik Patrikhaneye Özel Belgeler 1872-1925.

¹⁶²³ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 288/6583, 24-8-1901.

¹⁶²⁴ *Age.*, nr. 305, 18-7-1903.

bilgilendirmedeki bu ihmali, Selanik Rum cemaati ile Yunanistan Krallığı arasındaki ilişkilerde bir yarayı yansıtıyordu.

Yunanistan Krallığı'nın Selanik'teki Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü ile ilişkilerinde işler daha da gariipleşiyor gibiydi. Azize Triada Kız Mektebi Müdiresi'nin aniden görevden alınmasının Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nu endişeye ve müdahaleye sevk ettiği olaydan sadece bir ay sonra şunlar oldu: 26 Ağustos 1903'te Başkonsolos; Selanik Metropolit'i'ne, Yunanistan Dışişleri Bakanlığının bu Kız Mektebi Müdiresi'ni kendi başına seçme konusunda Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğünü serbest bıraktığını bildirdi. Sonuç olarak Dışişleri Bakanlığı bu maaşın bir kısmını bile ödemekle yükümlü olmayacak, ücret bundan böyle Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından karşılanacaktı¹⁶²⁵.

Yunanistan Hükûmeti tarafından başka bir müdür atanmasına ilişkin bilgiler, Selanik Başkonsolosu Lampros Koromilas ile 1906 yılına ilişkindi. Başkonsolos, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Başkanı olan Selanik Metropoliti Aleksandros'a Vasileios Michael'in Ortaöğretim Müdürü olarak atandığını duyurdu. Maaşının selefının maaşıyla aynı olacağını bildirdi. Konsolos, Müdür Michael daha yüksek maaş isteseydi 180 Osmanlı lirasından fazlasının ödenemeyeceğinin söylenmesi gerektiğini vurguladı. Aslında Ortaöğretim Müdürünün değiştirilmesine yol açan Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*, bu değişiklik nedeniyle herhangi bir ek maliyeti üstlenmeyi adil görüyordu¹⁶²⁶.

Selanik Metropolit, diğerlerinin yanı sıra Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün başkanı olarak, çeşitli taleplere yanıt vermesi ve eğitim cemaati idaresine çeşitli taleplerin yerine getirilmesi emrini vermesi için çağırıyordu. Metropolit, sözde “Gök Mavisi Tahtaları” (Galaziana Sanidia) konusu gibi bir konuyu bile çözmeye çağırılabilirdi¹⁶²⁷. Örneğin 18 Temmuz 1903'te G. S. Noukas, Selanik'teki Stefanos

¹⁶²⁵ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 369, 26-8-1903.

¹⁶²⁶ *Age.*, nr. 539, 20-9-1906.

¹⁶²⁷ Georgios Anapniotis (Γεώργιος Αναπνιώτης), “Syntomi Istoria tis Metavyzantinis Romiosynis stin Konstantinoupoli. Oi Fanariotes, Kathimerini Zoi, Ta Metavzantina Fanariotika Spitia” («Σύντομη Ιστορία της Μεταβυζαντινής Ρωμιοσύνης στην Κωνσταντινούπολη. Οι Φαναριώτες, Καθημερινή Ζωή, Τα Μεταβυζαντινά Φαναριώτικα Σπίτια») (“İstanbul'da Bizans Sonrası Rumluk'un Kısa Tarihi. Fenerliler,

Noukas Marasleio, Yunan-Fransız Ticaret ve Uygulama Lisesinden Selanik Metropolit'i'ne bir mektup yazdı. Birkaç şerefli bey ona Eğitim Kurumları Müdürlüğüne başvurmasını tavsiye etti. Bu öğüt gereğince, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün başkanına söz konusu tahtaların kendisine verilmesini emretmek için yalvarıyordu¹⁶²⁸.

Ayrıca bir eğitim kurumunun yapmak istediği satın almanın *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından onaylanması gerekiyordu. Bunun için Selanik Metropolit'i'ne bir mektup gönderildi. İlgili sipariş verildikten sonra satın alma devam edebiliyordu. Örneğin 18 Kasım 1905'te Azize Triada Ortaokulu için uzman (hayat bilgisi) resimleri (Eduard Höbzel'in dört mevsimin dört keten kapaklı büyük resmi ve Julius Schnorr von Carolsfeld'in on beş tane karton kapaklı *Ahd-i Cedid* [Yeni Ahit] resmi ve "Kutsal Tarih" satın alınmasıyla ilgili olarak Müdür G. Bountonas, *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne emirlerinin Viyana'ya ve Leipzig'e gittiğini bildirdi. Oradan alımları gerçekleşecekti. Şimdi Müdür 22 kron, 22.60 mark ve 33 kuruş olan ödeme emrinin verilmesini istiyordu¹⁶²⁹.

Selanik Metropolit'i'nin aldığı çeşitli talepler arasında, gümrükte gözaltına alınan iki kutu için çözüm isteyen bir müdirenin talebi de vardı. Bir kutuda el işi malzemeleri, diğerinde ise öğrencilerin üniformaları için kumaş vardı. Değerinin % 8'ini ödememek için gümrükten açmadan geçirmeye çalıştılar. Müdire, Selanik Metropolit'i'nden bu miktarı ödememeleri için bir çözüm bulmasını istedi. Bu paranın mekteplerinin birçok ihtiyacını karşılayacağını söyledi¹⁶³⁰.

Gündelik Hayat, Bizans Sonrası Fenerliler Evleri"), *O Politis*, 49 Chronia Anexarititi Politiki Eidiseografiki kai Koinoniki Efimerida ton Konstantinoupoliton (*O Politis*, 49 Xρόνια Ανεξάρτητη Πολιτική Ειδησεογραφική και Κοινωνική Εφημερίδα των Κωνσταντινοπολιτών) (*O Politis*, *İstanbuluların 49 Yıllık Bağımsız Siyasi Haberler ve Sosyal Gazetesi*), nr. 580 (Atina, Ağustos 2015), 14. <https://docplayer.gr/20675654-Se-ahartografita-nera-kineitai-pleon-i-elliniki-kyvernisi.html> (Erişim 03.05.2017): Romanya'daki Galatsi'den geldikleri için Galaziana Sanidia (Gök Mavisi Tahtalar) denilen büyük boyutlu tahtalar.

¹⁶²⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1903/G7ke*, nr. 10424, 18-7-1903.

¹⁶²⁹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 606, 18-11-1905.

¹⁶³⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/G7ks*, nr. 10498, 22-9-1904.

Metropolit, özellikle bir öğrenci belirli bir sorunla ve bir sonraki sınıfa geçememe tehlikesiyle karşı karşıya olduğunda onun durumundan haberdar edilip bilgilendiriliyordu. 15 Kasım 1911 tarihli bir belgeye göre bir öğrencinin sınavlarının kısmen başarısız olmasının nedeni Selanik Metropoliti'ne bildirildi. Bu, elbette o zamanlar bilinmeyen bir disleksi vakasıydı ancak yine de vakanın özel olduğu öğretmenler tarafından algılandı. Bu kişi Yunanca ve matematikte yazılı; Yunanca, tarih ve coğrafyada sözlü sınavlara giren bir öğrenciydi (Odysseas I. Kordellas). Öğrenci heceleme konusunda çok zayıftı, kelimelerin ve harflerin imgesini ve görüntüsünü yazıya yansıtmak hafızaya sahip değildi ve paradoksal olarak eski Yunan dilinin gramer kurallarını ve türlerini sözlü olarak hatırlayabiliyordu. Bu durumda sınav görevlileri, yazdıklarını görürlerse onu reddedeceklerdi ancak genel eğitimini görürlerse daha hoşgörülü olmaları gerekecekti. Bu nedenle mektubun yazarı, kararların tek taraflı olarak sadece yazımlara göre değil, öğrencinin genel eğitim durumuna göre verilmesi hâlinde bu öğrenci için ortaöğretimin ilk yılında bir deneme süresine izin verilebileceğini belirtti¹⁶³¹.

Bir öğrencinin mektepten atılması kararının, müdürün bilgilendirmeye özen gösterdiği Selanik Metropoliti tarafından onaylanması gerekiyordu. Bazen ilgili öğrenciler uygunsuz davranışları nedeniyle mektepten atıldıklarında af için Selanik Metropoliti'ne başvuruyorlardı¹⁶³².

Öğretmenler ve mektep müdürleri de kendilerini ilgilendiren bir sorunla karşılaştıklarında ve itibarları ve hakları sorgulandığında Metropolit'e müracaat ediyorlardı. Öğretmenler, Metropolit'in kendisine söylenenlerin doğruluğunu kanıtlamak için ne gerekiyorsa yapmasını bile istediler¹⁶³³.

Selanik Metropoliti ve Eğitim Kurumları İdaresinin sorumluluğu, ilgili bir sorunla başa çıkmak için alınması gereken önlemlerdi. Örneğin 18 Eylül 1912'de Selanik şehrinde ortaya çıkan kızıl hastalığına karşı Eğitim Kurumları İdaresi Başkanlığı tarafından doktorların görüşleri doğrultusunda aşağıdaki kararların alındığı bildirildi: A) Öğrencileri

¹⁶³¹ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 1582, 15-11-1911.

¹⁶³² *Age.*, nr. 6726, 10-2-1912.

¹⁶³³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*), nr. 10229, 28-12-1880. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Okulu/IB5*, nr. 6697, 16-9-1896.

muayene etmek için her mektebe iki doktor atanacaktı. Uzun süre “yeniden aşı” yapılmayan öğrencilerin yeniden aşılınması gerekecekti. *Çiçek hastalığı* (Damalida) aşıları Belediye Başkanlığından Selanik Metropol Kilisesi aracılığıyla alınacaktı. B) Bir öğrenci hastalık nedeniyle arka arkaya en az üç gün devamsızlık yaptıysa müdür veya müdire, Selanik Metropol Kilisesi tarafından atanan doktorları öğrencinin evine gönderecekti. Kızıl hastalığı veya diğer bulaşıcı hastalıklarla enfeksiyon olması durumunda hasta öğrencinin yakınlarının da mektepten uzak durmaları gerekecekti. Hastanın ancak doktor herhangi bir bulaşma korkusunun ortadan kalktığını teyit ettiğinde kabul edilmesi gerekecekti¹⁶³⁴.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nde personel ataması iki eksende yapılıyordu. Özellikle personelin atanması, Yunanistan Krallığı’nın veya Selanik Metropoliti Başkanlığı altındaki Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün kararına bağlıydı. Örneğin Yunanistan Krallığı’nın Selanik Başkonsolosluğu Genel Müdürü, Selanik Metropoliti Vekili Ardameri Piskoposu’na bir müdire atanmasına ilişkin bir mektup gönderdi. Selanik Kız Mektebi mezunu Elpiniki Chatzi Nikolaou’nun Ağustos 1891’de Asvestichori Kız Mektebine müdire olarak atanması talep ediliyordu. Atamanın *Rum Kilisesi ve Eğitiminin Güçlenmesi Komitesinin* (Epitropi pros Enischysi tis Ellinikis Ekklisias kai Paideias) onayı ile yapıldığının altını çizdi¹⁶³⁵. Başka bir durumda atamalardan sorumlu komitenin Konsolos’a haber vermeden yeni atamayı Selanik Metropol Kilisesine duyurmayı taahhüt ettiği görülüyor. Örneğin şehir mektebi müdürünün atanması için Konsolos, yetkili komitenin bu yeni müdürü bilgilendirmemeyi tercih ettiğini ancak kendi sorumluluğu altında onu doğrudan Selanik Metropol Kilisesine bildireceğini belirtti¹⁶³⁶. Nitekim konuyla ilgili bir başka belge, Ekim 1891’de Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos’un Selanik Metropoliti Sophronios’tan kendisini aşağıdaki konularda bilgilendirmesini istediğini göstermektedir: a) Konsolosluğun katılımının personel seçimi öncesinde durması nedeniyle Asvestochori’deki mekteplerinin tüm öğretim elemanlarının atanıp atanmadığını kendisine bildirmek ve b) Şehir mektebi

¹⁶³⁴ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 18-9-1912.

¹⁶³⁵ KSMK Arş., *Selanik A’ Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 842/6529, 22-8-1891.

¹⁶³⁶ A.y.

öğretmenleri ile kız mektebi öğretmeni (parthenagogos) ve asistanının ad ve soyadlarını, diplomaları olup olmadığını ve hangilerinin olduğunu belirtmek. Gelecek eğitim-öğretim yılında bu mekteplere maddi destek sağlayacak olan kişinin yukarıdaki bilgilere kesinlikle ve acilen ihtiyacı vardı¹⁶³⁷.

Selanik Başkonsolosluğu kendisine bir tavsiye mektubu vererek Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nden mekteplerin birinde bir öğretmenin atanmasını önerebilirdi. Örneğin 29 Temmuz 1906'da Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu tarafından şunlar yazıldı: "Atina Teknik Üniversitesinden mezun olan ve resim, taslak çizme (ichnografia), yakma resim (pirogravür/pyrografia) vb. gibi seçmeli teknik dersler verebilen Manastır'dan Melpomeni Tali'nin Selanik'e atanması" istendi. "Mümkünse bundan sonraki personel atamalarında dikkate alınmasını" önerdi.¹⁶³⁸

Hatta birinin atanması önerisi, Eğitim Kurumları İdaresinin vekilleri tarafından yapılabilirdi. Örneğin 31 Ağustos 1906'da Vogatsikos Eğitim Kurumları İdaresinin vekilleri olan Kalogeropoulos ve Vellidis (Selanik Kitapçıları-Yayıncıları), Metropolit'e Georgios Logothetis'in oradaki şehir mektebinde öğretmen olarak atanmasını kabul ettiklerini söylediler. Georgios Logothetis o yıl Vogatsikos Lisesinden mezun oldu ve aslen Litochoro'ydu. Başvuru, ilgili taraf Georgios Logothetis tarafından Selanik Metropolit'i'ne iletildi¹⁶³⁹.

Rum Ortodoks Patrikhanesi, Osmanlı Devleti tarafından yetkilendirilen Maarif Rum başmüfettişlerinin atandığını duyurdu¹⁶⁴⁰. Örneğin 4 Ekim 1906'da Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından Selanik, Siroz, Drama, Ustrumca, Vodina, Karaferye, Kassandra, Prespa, Ohrid, Karacaova, Kesriye, Serfiçe ve Kozan, Alasonya, Sisani ve Siatista, Pelagonya, Grebene (Grevena) ve Görice metropolitlerine gönderilen bir mektupta Başmüfettiş Sarros'un istifa ettiği ve öğretim yılı başından itibaren Sarros'un yerine

¹⁶³⁷ *Age.*, nr. 6532, 22-10-1891.

¹⁶³⁸ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr.-, 29-7-1906.

¹⁶³⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 11945, 31-8-1906.

¹⁶⁴⁰ İEP Arş., *Kod A'79*, s. 287, Prot. No. 6967, 4-10-1906, Selanik, Siroz, Drama, Ustrumca, Vodina, Karaferye, Kassandra, Prespa ve Ohrid (Ahrida), Karacaova, Kesriye, Serfiçe ve Kozan, Alasonya, Sisani ve Siatista, Pelagonya, Grebene (Grevena) ve Görice Metropolitleri'ne. Küçükceran, "Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)", s. 39.

Selanik'teki eski Ortaokul Müdürü Efthymios Bountonas'ın atandığı açıklandı. Selanik vilayetinin mektep işleri için onunla birlikte çalışmaları ve görevini yerine getirmesine engel olmamaları gerekiyordu¹⁶⁴¹.

Selanik Vilayeti Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğünde kararlaştırılan atamayı duyuruyordu. Böylece Selanik Metropol Kilisesi, Gradobor Rum cemaatine bir *anaokulu öğretmen* (nipiagogos) atanması konusunda bilgi verdi. Selanik Metropol Kilisesi, Eleni Tsiomba'yı 1912-1913 Öğretim Yılı için yirmi beş Osmanlı lirası maaşla söz konusu cemaatin anaokulu öğretmeni olarak atadıklarını bildirdi. Görevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için ona barınma ve yakıt sağlamayı umuyorlardı¹⁶⁴².

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Komitesinden eğitim alanında bir pozisyona atanmak için teklif alındığı ve belirli nedenlerle atamanın kabul edilmediği durumlar da oldu¹⁶⁴³. Örneğin 5 Temmuz 1911'de Trabzon'da görev yapan bir kadın öğretmen, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Komitesine teklifini neden kabul edemediğini açıklayan bir mektup gönderdi. Özellikle Selanik'te bir Kız Mektebi Müdiresi pozisyonuna teklif edilmişti ve bu, kendisinin de belirttiği gibi, en önemli Rum cemaatlerinden biri olduğu için nazık bir teklif ve kendisi için büyük bir onurdu. Ancak bir hafta önce çalıştığı eğitim kurumu, sözleşmesini yenilemişti. Tekliflerini daha önce bilseydi seve seve kabul ederdi. Rum cemaatinin çıkarlarına aykırı değilse gelecek yıl tekrar çağrılacağını umuyordu¹⁶⁴⁴. Öğretmenlerin çalışma ilişkileri alanında da anlaşılacağı üzere iş sözleşmelerinin yıllık olması özelliği vardı. Bu açıkça öğretmenler için zorluklar ve güvensizlikler yaratıyordu¹⁶⁴⁵. İncelenen öğretmenlerin talepleri arasında bir pozisyonun reddedilmesine ek olarak, istifa etmeleri de rastlanan

¹⁶⁴¹ İEP Arş., *Kod A '79*, s. 287, Prot. No. 6967, 4-10-1906.

¹⁶⁴² KSMK Arş., *İlkokullar IB2*, nr.-, 10-8-1912.

¹⁶⁴³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr. 7395, 5-7-1911. *Age.*, nr. 9355, 28-6-1891.

¹⁶⁴⁴ *Age.*, nr. 7395, 5-7-1911.

¹⁶⁴⁵ Ziogou-Karastergiou, ““Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 73.

taleplerden biriydi. Örneğin kişisel nedenler¹⁶⁴⁶, sağlık sorunları¹⁶⁴⁷ veya bir iş sorunu nedeniyle memnuniyetsizlik istifa sebebi olabiliyordu¹⁶⁴⁸.

Matthildi I. Leitmaer'in Ağustos 1901'de Patrik Ioakeim'e yazdığı mektuba göre bir eğitim kurumunda burslu olarak okuyanlar daha sonra ana vatanlarındaki mekteplerden birine atanacaktı¹⁶⁴⁹. Söz konusu kadın, Selanik Rum Kız Mektebinden mezun oldu ve ardından Selanik Metropolit'i'nin tavsiyesi ve korumasıyla İstanbul *Zappion Rum Kız Mektebine* (Zappeio Parthenagogeio) burslu olarak gitti. Eğitimini "mükemmel" derecesi ile tamamladı¹⁶⁵⁰. Ancak daha sonra burs yönetmeliğine göre memleketi Selanik'e atanmak yerine on yıl Selanik dışında çalıştı. İskeçe, Siroz ve Manastır'da çalıştı. Acı çeken annesi her zaman yanındaydı. Ancak annesinin hastalıklı durumu nedeniyle istifa etti ve bir yıldır Selanik'te işsiz olarak yaşıyordu. Bu nedenle, Selanik Metropolit'i aracılığıyla Patrik'ten Selanik Rum Kız Mektebine atanmasını istedi¹⁶⁵¹.

XIX. yüzyıl öğretmenlerinin özellikle zor çalışma koşulları çeşitli idi: Coğrafi bölgenin özgünlüğü, zor ulaşım koşulları ve çoğu zaman ön yargılar ile ilgiliydi. Öğretim kadrosunun güvencesiz çalışma ilişkilerine atıfta bulunuyorlardı. Öğretmenler Makedonya'nın her yerinde ve daha geniş Balkan bölgesinde dolaşıyorlardı. Biri Atina'da, sonra Selanik'te ve sonra Filibe'de öğretmenlik yapmış olabilirdi. Genel olarak öğretmen göçü, öğretmenin mesleki kariyerinin başından itibaren hazırlıklı olması gereken kaçınılmaz bir durumdu. Selanik'i Atina'ya ve Helenizmin diğer merkezlerine

¹⁶⁴⁶ KSMK Arş., *Şehir Mektepleri IB3*, nr. 1547, 7-11-1911.

¹⁶⁴⁷ A.y. KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 24-07-1903.

¹⁶⁴⁸ KSMK Arş., *Şehir Mektepleri IB3*, nr. 1547, 7-11-1911.

¹⁶⁴⁹ KSMK Arş., 1875-2000: İstanbul'da Zapyon / Zappion Rum Kız Okulu Kız Okulu. 2000 - Özel Zapyon Rum İlkokulu Ortaokulu ve Lisesi. KSMK Arş., 1875-2000: İstanbul'da Zapyon/Zappion Rum Kız Okulu. 2000 - Özel Zapyon Rum İlkokulu Ortaokulu ve Lisesi, nr., 17-8-1901.

¹⁶⁵⁰ KSMK Arş., 1875-2000: İstanbul'da Zapyon/Zappion Rum Kız Okulu Kız Okulu. 2000 - Özel Zapyon Rum İlkokulu Ortaokulu ve Lisesi, nr.-, 17-8-1901.

¹⁶⁵¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Ekümenik Patrikhaneye 1872-1925/B17*, nr.-, 17-8-1901.

bağlayan buharlı gemi ve trenlerin yolcuları arasında gezici öğretmenler özellikle yaz aylarında önemli bir pozisyonda bulunuyorlardı¹⁶⁵².

İlgilenenler, arabulucu olmadan Rum eğitim kurumlarına atanmak üzere doğrudan Selanik Metropol Kilisesine başvuruda bulunuyorlardı. Bazen bir mektupta iki kişi, örneğin bir çift, eğitim kurumlarında çalışma isteklerini yazıyordu¹⁶⁵³. Bazen aynı kişinin atanma talebi, ilgili kişinin birden fazla eğitim kurumunda çalışmak istemesi nedeniyle tekrarlanıyordu. Görünüşe göre çalışma saatlerini tamamlamak için daha fazla yerde çalışacak zamanı vardı çünkü bunlar sadece bir kurumda çalışarak tamamlanmıyordu. Örneğin kaligrafi ve taslak çizme dersleri veren Zafeirios Krisamis; Rum ortaokulu, Merkez Kız Mektebi ve yetimhanede iki yıl çalıştığını söyledi. Ancak daha sonra yalnızca *Ath. Konstantinidis Ticaret Mektebinde* çalıştığı ortaya çıktı¹⁶⁵⁴. Azize Solomoni'nin kutsal sularının yakınında, bugünkü *Vasilissis Olgas* Caddesi üzerinde bulunan *Yunan-Fransız Athanasios Konstantinidis Ticaret ve Uygulama Mektebi* (Ellinogalliki Emporiki kai Praktiki Scholi Athanasiou Konstantinidou) 1907 yılında kuruldu¹⁶⁵⁵. O dönemde genç Rumların cemaat eğitimi tarafından sağlanmayan ticari bir eğitim almaları için büyük bir ihtiyaç vardı. Dolayısıyla bu mektebin sondan bir önceki sınıfına kaydolan Yunan ortaöğretim mezunları vakaları vardı¹⁶⁵⁶. Avrupa ürünlerinin baskısı altında sendikalar gerilemeye başladığında Selanik Hristiyanlarının liderliğinin temel kaygısı, gençlerin mesleki çalışmalarının kademeli olarak değişmesi için ön koşul olan eğitim sisteminin genişletilmesiydi¹⁶⁵⁷.

¹⁶⁵² Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 72, 74.

¹⁶⁵³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne* 1906/ G7kd, nr. -, 28-7-1906.

¹⁶⁵⁴ Age., nr. -, 9-8-1906. Age., nr.-, 11-10-1906. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne* 1911/G7kl, nr. 1232/10628, 25-8-1911.

¹⁶⁵⁵ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 392. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. s. 102-104.

¹⁶⁵⁶ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 102-104.

¹⁶⁵⁷ Evangelos Chekimoglou (Ευάγγελος Χεκίμογλου), *Ta Mystiria tis Thessalonikis. Keimena gia tous Chaménous Tóπους της Πόλης* (*Ta Μυστήρια της Θεσσαλονίκης. Κείμενα για τους Χαμένους Τόπους της Πόλης*) (Selanik'in Gizemleri. Şehrin Kayıp Yerleri İle İlgili Metinler) (Selanik: University Studio Press, 2001), s. 38.

18 Ağustos 1903'te Aglaia N. Schina, Eğitim Kurumları İdaresi Başkanı Selanik Metropolit'i'ne yazdığı bir mektupta Merkez Kız Mektebinde Fransızca öğretmek istediğini belirtti. Metropolit'in iyi bilinen hayırsever duygularını övdükten sonra eğitim kurumları için fon bulmanın zorluğunu bilerek önerilen tüm şartları kabul etmeye hazır olduğunu belirtti. Fakir ve tamamen savunmasız olduğunu ancak tam bir cesaret ve Tanrı'ya büyük bir inançla doğup büyüdüğünü ve çalışma şevki ve umuda sahip olarak yetiştiğini vurguladı. Terfisine ve özellikle talihsiz annesine biraz daha iyi bir yaşam kalitesi sunmasına katkıda bulunacağından Merkez Kız Mektebinde çalışmak için büyük bir arzusu vardı. Mesafe nedeniyle şehir dışında görünen işleri reddetmek zorunda kalıyordu. Öğretmenlik terfisi ve artık dayanılmaz olan mali durumunun iyileştirilmesi için tekrar lehinde olmalarını istiyordu¹⁶⁵⁸. Daha sonraki belgelerden de anlaşılacağı gibi yukarıdaki kadın öğretmeninin gelişimi harikaydı. *Stefanos Noukas Pilot Kız Mektebinde* Müdire oldu¹⁶⁵⁹. Hatta söz konusu Mektepte çalışan diğer öğretmenler için referans yazıyordu. Özellikle Müdire Aglaia Schina tarafından imzalanan referans mektubunda Stefanos Noukas Pilot Kız Mektebinin beş yıllık çalışanı Harisios Georgiou'nun görevlerinde her bakımdan sadık, dürüst ve gayretli görüldüğü belirtildi. Hararetle tavsiye ediliyordu¹⁶⁶⁰.

Ne de olsa bir Rum eğitim kurumundaki bir iş başvurusuna, başvuranın yeteneğinden daha önce bir tavsiye mektubunun eşlik etmesi gelenekseldi. Örneğin I. Chrysos adlı bir Rum, 1 Ağustos 1903'te arkadaşı Selanik Metropolit'i'ne yazdığı bir mektupta bu mektubu getiren kadını Selanik mekteplerinden birinde kadın öğretmenler müdiresi pozisyonu için tavsiye etti. O Selanikli kadının (D. Anna Ioannidou) Selanik Mektebinde okuduğunu, aynı zamanda Zappion Rum Kız Mektebinden mezun olduğunu ve Keşan'daki (Kessani) mektebi başarıyla yönettiğini belirtti. Kadının Mektebin kültürel

¹⁶⁵⁸ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Okulu/IB5*, nr.-, 18-3-1903.

¹⁶⁵⁹ Aglaia N. Schina hakkında bk. Sidiroula Ziogou-Karastergiou (Σιδιρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου) (hzrl.), *Ta Ekpaideftiria Thileon Aglaias N. Schina (Idrytis Stefanos Noukas) 1905-1974 (Ta Εκπαιδευτήρια Θηλέων Αγλαΐας Ν. Σχινά (Ιδρυτής Στέφανος Νούκας) 1905-1974) (1905-1974 Aglaia N. Schina Kız Okulları (Kurucu Stefanos Noukas) (Selanik: Ekdotikos Oikos Spanias (Εκδοτικός Οίκος Σπανιάς) (Spanias Yayınları), 1997). Valsamidis, "To Archeio ton Ekpaideftirion Aglaias Schina", s. 219-220.*

¹⁶⁶⁰ "Stefanos Noukas Pilot Kız Mektebi" Mührünü Ek Bölümüne bk. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Okulu/IB5*, nr. 12208, 11-9-1912.

hedefine ulaşacağından emindi. Geçen sene de tavsiye etmişti ama iş yerleri doluydu. Bu sefer dileğinin gerçekleşeceğini umuyordu¹⁶⁶¹.

1905 yılında Makedonya ve Trakya'daki tüm Rum mekteplerinin bağlı olduğu Selanik Rum cemaati mekteplerinin başmüfettişi, Selanik Başkonsolosu aracılığıyla bir hatırlatmada bulundu. Bu hatırlatma, Makedonya ve Trakya'daki işçilerin konum ve kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgiliydi. Rum Eğitim Cemiyeti ile Yunanistan Dışişleri Bakanlığı arasındaki iletişim köprüsü, Selanik konsolosuydu¹⁶⁶². Genel olarak Selanik mektepleri başmüfettişinin belirttiği sorunlar; gerekli bütçenin olmaması, hijyen koşulları, mekteplerin yetersizliği, mevcut mekteplerin kötü olması, öğrenci katılımı, ebeveyn davranışlarının çocukların davranışlarına etkisi olmakla birlikte, aynı zamanda öğrenciler arasında dinî bilgi eksikliği idi. Çocukların mektebe kaydolmasını etkileyen parametreler arasında en belirleyici olanın yoksulluk olduğu görülmüyordu¹⁶⁶³.

4.1.7 Yunan Dil ve Edebiyatını Yayma Derneği gibi Dernekler ve Cemiyetler: Melitefs Yetimhanesi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında birkaç kardeşlik veya sendika kuruldu. Ancak birçoğu bu sektörlerin en zengin üyeleri tarafından yönetiliyordu¹⁶⁶⁴. Derneklerin dinî ve hayırseverlik amacı vardı ve kilisenin çalışmalarıyla ilişkiliydi. Herhangi bir sosyal sınıf ve rütbeden herhangi bir Ortodoks, erkek veya kadın üye olabilirdi. Birbirlerine “kardeş” veya “kız kardeş” diyen üyeler, maddi durumlarına göre bir yıllık abonelik ödüyorlardı. Kardeşlik cemiyetlerinin gelirleri hayır amaçları için yeterli değildi. Genellikle lonca ustaları olan daha zengin üyeler, daha fazla para veriyorlardı; böylece loncalar içinde yapılan bağış toplama etkinliklerinden kaynaklanan para açıkları kapatılıyordu. Yurt

¹⁶⁶¹ Age., nr.-, 1-8-1903.

¹⁶⁶² MMMK., MTADM., EKA., DBA/Başmüfettişten Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na.

¹⁶⁶³ Küçükceran, “Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)”, s. 39.

¹⁶⁶⁴ Ilıcak, Şükrü ve Angelopoulou, Marina (Ιλιτζάκ, Σουκρού και Αγγελοπούλου, Μαρίνα). *Ellines kai Evraioi Ergates sti Thessaloniki ton Neotourkon. O Evraikos Sosialismos stin Othomaniki Thessaloniki. Zitimata Schetika me tin Aperia ton Ellinon Servitoron sti Thessaloniki tou 1908 (Έλληνες και Εβραίοι Εργάτες στη Θεσσαλονίκη των Νεοτούρκων. Ο Εβραϊκός Σοσιαλισμός στην Οθωμανική Θεσσαλονίκη. Ζητήματα Σχετικά με την Απεργία των Ελλήνων Σερβιτόρων στη Θεσσαλονίκη του 1908) (Neo-Türklerin Selanik'teki Yunan ve Yahudi İşçileri. Osmanlı Selanik'inde Yahudi Sosyalizmi. 1908'de Selanik'te Rum Garsonların Greviyle İlgili Sorunlar)*. Yanya: Isnafi (Ισνάφι) (Isnafi Yayınları), 2004, s. 19.

dışında da Yunan gurbetçiler tarafından kardeşlik cemiyetleri kuruluyordu. Kardeşlik cemiyetleri Osmanlı Devleti'nden rahatsız olmuyorlardı çünkü "Türklerde şüphesiz bir hayır ve sosyal dayanışma duygusu vardı."¹⁶⁶⁵

Dernek (Syllogos) olarak bilinen birçok eğitim, edebiyat, filolojik ve kültürel cemiyet; Makedonya ve Anadolu'daki Ortodoks nüfusu *Helenleştirmeye* (Exellinizo) çalıştı¹⁶⁶⁶. Millî mücadele güçlerinin nerede yoğunlaştığını tespit ettikten sonra derneklerin eylem sınırlarını da belirlediler. Müzik, tiyatro ve spor alanlarında sürekli genişleyen birlik Osmanlı egemenliğinin sonuna kadar hızla devam etti¹⁶⁶⁷. Teorik olarak laik karakterleri Rum Ortodoks Patrikhanesi ruhuna uygun değildi ancak Rum Ortodoks Patrikhanesinin Ortodokslar arasındaki öncü rolünü kaybetmemek için dernekleri meşrulaştırması gerekiyordu. Dernekler için de işler zordu. Faaliyetlerinin başlangıcından itibaren Rum Ortodoks Patrikhanesinin otoritesini kabul etmeleri gerekiyordu ve bu gerçeği Yunan Krallığı ile de bağlantılı oldukları gerçeğiyle birleştirmeleri gerekiyordu. Faaliyet yeri milletti yani sadece dinî otorite olduğu için var olan etno-dinî alandı¹⁶⁶⁸.

1870'lerin başında Eksarhlık propagandası tehlikesi yayılırken kentin milliyetçi Helenizminin sınırlarını belirleyen Selanik Yunan dernekleri şunlardı:¹⁶⁶⁹ *Yoksul Dostu Erkek Kardeşlik Cemiyeti* (Filoptochos Adelfotis Andron) (1871), *Eğitim Dostları*

¹⁶⁶⁵ Angeliki Chatzimichali (Αγγελική Χατζημιχάλη), "Morfes apo ti Somateiaki Organosi ton Ellinon stin Othomaniki Aftokratoria: Oi Syntechnies – Ta Isnafia" («Μορφές από τη Σωματειακή Οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι Συντεχνίες – Τα Ισνάφια») ("Osmanlı İmparatorluğunda Rumların Birlik Teşkilatından Formlar: Loncalar – Esnafar"), *L' Hellenisme Contemporain*, (Atina 1953), Myrioviblos Vivliothiki, Tmima tou Diadiktyakou Politistikou Kentrou artopos (Μυριοβιβλος Βιβλιοθήκη, Τμήμα του Διαδικτυακού Πολιτιστικού Κέντρου artopos) (Myrioviblos Kütüphanesi, artopos İnternet Kültür Merkezi Bölümü): http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichali_syntechnies.html (Erişim 04.02.2019), s. 2-3.

¹⁶⁶⁶ Clogg, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", s. 197.

¹⁶⁶⁷ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", c. 1, s. 167.

¹⁶⁶⁸ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 65, 67, 69, 73.

¹⁶⁶⁹ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", c. 1, s. 167.

Derneği (14 Eylül 1872)¹⁶⁷⁰, *Sanatsever Derneği* (Omilos Filomouson)¹⁶⁷¹, *Sotir Eğitim Dostları Kardeşlik Cemiyeti* (Filekpaideftiki Adelfotis Sotir), *Selanik Hanımefendilerinin Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyeti* (Filoptochos Adelfotita Kyrion Thessalonikis) (1873)¹⁶⁷², *Makedonya Jimnastik Derneği* (Makedonikos Gymnastikos Syllogos)¹⁶⁷³, *Makedonya Osmanlı Rum Öğretmenleri Derneği* (Syndesmos ton Othomanon Ellinon daskalon tis Makedonias)¹⁶⁷⁴, *Makedonya Eğitim Kardeşlik Cemiyeti* (Makedoniki Filekpaideftiki Adelfotita)¹⁶⁷⁵, *Selanik Millî Derneği* (Ethnikos Syndesmos

¹⁶⁷⁰ A.y. Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinai Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882, s. 40. Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 147-148: Burslar, okul malzemeleri ve kitaplar sağladı, bir kütüphane ve okuma odası kurdu, konuşmalar düzenledi, eski yazıtları kopyaladı, “laik” bir okul ve gece okulu ve etrafındaki köylerde ilkokullar (iptidai mektebi) kurdu. Dernekler Hesap Verebilirlik de sunduğundan, *Eğitim Dostları Derneği* bu Derneğin Başkanı Dr. Dimitrios Rizos’un sunduğu 38. Hesap Verebilirlik ve Usûl Kurallarını yayımladı. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 391: Öğretmen mektebi ile ilgili olarak, 1875’te Selanik *Eğitim Dostları Derneği* pilot bir ilkokul ile bir öğretmen okulu kurdu. Selanik Metropol Kilisesi Mahallesi’nde Aziz Alexios Kilisesinin karşısında, Kapanaca (Eski Tsimiski) Caddesi’nde bulunan bir binada yer alıyordu. 1890’da yandı. Onun yerine 6 Eylül 1893’te sona eren ve 2.069,20 liraya mal olan başka bir eğitim kurumu inşa edildi. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 392: 1906’da *Eğitim Dostları Derneği* bir gece mektebi kurdu. Azize Triada Mahallesi’nde bir şubesi vardı. Ziogou-Karastergiou, “Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 76: Makedonya’daki Rum mekteplerinin öğretim kadrosunu bulmak için koordinasyon organıydı.*

¹⁶⁷¹ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 57: *Sanatsever Derneği* (Omilos Filomouson) ofisleri, deniz kıyısındaki büyük “Zeus” (Jüpiter) Tiyatrosunda bulunuyordu. Tiyatro, 1890 yangınından sonra inşa edilen ilk yapılardan biriydi. Dernek; ofisini, kütüphanesini, okuma odasını, filarmoni orkestrasını, korosunu, mandolinini, Fransız okulunu, spor salonunu ve diğer bölümlerini kurdu. Ofislerin karşısında açık denizde yüzenlerin bulunduğu bir deniz bölümü de vardı. 1903 yılında *Sanatsever Derneği*’nin iyi bir futbol takımı da vardı ve eğitimler Papafeio Yetimhanesi önünde yapıyordu. Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 167.

¹⁶⁷² Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 83: Bina 1906’da Prsakaki Caddesi’nde tamamlandı. Bu arsa en az 1800’den beri Rum cemaatine ait olup şehr in en eski Rum mektebi oradadır. Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 167.

¹⁶⁷³ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 97.

¹⁶⁷⁴ KSMK Arş., 1911-1916 *Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 1062, 9-7-1911.

¹⁶⁷⁵ İEP Arş., *Kod A/86*, s. 402-3, Prot. No. 7112, 27-8-1912. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 154: Görüldüğü gibi 1910’da İstanbul merkezli “Makedonya Eğitim Kardeşlik Cemiyeti”nin (Makedoniki Filekpaideftiki Kardeşlik Adelfotita) Selanik’te bir şubesi vardı. Kaynakları artırmak ve Rum nüfusu için okullar kurmak ve sürdürmek için kendi markasıyla sigara kâğıtları yapıyordu.

Thessalonikis)¹⁶⁷⁶, *Makedonya'da Öğretmenlerin Yardımcı Derneği* (Epikouros ton en Makedonia didaskalon Etaireia)¹⁶⁷⁷, *Konstantinopolis Yunan Filoloji Derneği* (Ellinikos Filologikos Syllogos Konstantinoupoleos)¹⁶⁷⁸.

Selanik'teki çeşitli derneklerin konferanslarının sonuçlarının Selanik Metropolit'i'ne bildirilmesi gerekiyordu. Kararların uygulanması Bâbîâlinin onayını gerektirdiğinde Dernek yöneticileri derhâl Hükûmete başvuruyorlardı. 1911'de Selanik'te düzenlenen ilk Öğretmenler Konferansı'ndan *Makedonya Osmanlı Rum Öğretmenleri Derneği*nin kurulması kararı çıktı. Bu nedenle Selanik Rum cemaati, Bâbîâlinin iznini bekledi. Sonuçlar *En Saygıdeğer* (Sevasmiotatos) *Mesih'te Kardeş* (veya İsa İnancında Kardeş) (En Christo Adelfo) Selanik Metropolit'i IV. Ioakeim Sgouros'a duyuruldu. Benzer bir nizamnameye göre Dernek, birkaç bağımsız bölümden oluşacaktı. Bunlar *kilise kazaların* (ekklisiastiki eparchia) ana merkezlerine dayanacaktı. Başkanları, Selanik'teki merkeze ait her kazanın başrahibi olacaktı. Bâbîâlidən izin çıkarıldıktan sonra nizamnamenin aynı şekilde bir nüshası Selanik Metropolit'i'ne gönderilecekti¹⁶⁷⁹.

Ancak Selanik vilayeti dışındaki dernekler de Selanik'teki Rum cemaatinin eğitimine katkıda bulunuyordu. Örneğin Asvestochori'deki mektep lehine, L. Argentini ve Zafeiropoulos'un yıllık bağışlarının faizini veren Galata'daki *Maarif ve Hayırsever Kardeşlik Cemiyeti*ydi (Ekpaideftiki kai Filanthropiki Adelfotita)¹⁶⁸⁰.

¹⁶⁷⁶ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 136: 1909 yılında Dr. Dimitrios Rizos'un başkan ve Georgios Chatzikyriakos'un genel sekreterliği ile kuruldu. *Selanik Milli Derneği*nden (Ethnikos Syndesmos Thessalonikis) *Siyasi Dernek* (Politikos Syndesmos) ortaya çıktı. D. Rizos ve St. Tattis tarafından yönetilen bu Dernek, konferanslar, kurslar ve siyasi inceleme yoluyla çok yönlü faaliyetlerin geliştirilmesinden sorumluydu. Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", c. 1, s. 167.

¹⁶⁷⁷ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 142: Şubat 1909'da mesleğin prestijini yükseltmek ve mesleğe çekmek amacıyla ilkökul ve ortaokul öğretmenleri yararına *Makedonya'da Öğretmenlerin Yardımcı Derneği* (Epikouros ton en Makedonia didaskalon Etaireia) kuruldu. Başkan Selanik Metropolit'i'ydı.

¹⁶⁷⁸ Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 61.

¹⁶⁷⁹ KSMK Arş., 1911-1916 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr. 1062, 9-7-1911.

¹⁶⁸⁰ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7475, 29-3-1894.

Yasaya göre gizli bir şirket olmadıkça bir derneğin kurulması için ruhsat gerekmiyordu. İstanbul'da Dâhiliye Nezâreti ve taşrada yörenin en büyük mülkiye memuru tarafından ilgili cemiyetin resmî mührüyle tasdik edilmiş bir beyanname veriliyordu. Cemiyetin unvanını, amacını, idare merkezini, yöneticilerinin isim, meslek ve ikametgâhları gibi bilgileri içeriyordu. Nizamnamede, idare heyetinde ya da ikametgâhlarda herhangi bir değişiklik derhâl Hükûmete bildiriliyordu. Üyelerin en az yirmi yaşında olmaları, “cinayetten” hüküm giymemiş ve medeni haklarından mahrum bırakılmamış olmaları gerekiyordu. Adli ve siyasi merciler Derneğin gelir ve gider defterlerini kontrol edebiliyordu¹⁶⁸¹.

Cemiyet veya dernek yasasına göre birçok eski gizli, devrimci ve çete komiteleri kuruldu ve meşrulaştırıldı. Görünüşe göre farklı amaçları varken siyasi hedeflerini, sendika olduğu bahanesinin arkasına saklıyorlardı. Meşrutiyet yıllarında kurulan cemiyetlerin ve derneklerin amaçları: a) Siyasi, b) Fikir-eğitim-kültür, c) Ekonomik-mesleki, d) Hayırseverlik-yardımlar, e) Kadınlar, f) Gençlik, g) Dinî ve h) Ayrımcılığa neden olan etnik amaçlar idi. II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan etnik ayrımcılık dernekleri arasında Balkan ve Arap dernekleri ağırlıktaydı. Çoğu gizli ya da yarı gizli nitelikteydi¹⁶⁸². Milliyetçi mücadele lehine mekteplere en büyük desteği dernekler verdi.

YDEYD Makedonya'daki eğitimin gelişmesi ve desteklenmesi için faaliyet gösteren 1869 senesinde kurulmuş bir dernekti.¹⁶⁸³ YDEYD'nin merkezi Atina'daydı. Makedonya ve Trakya'da faaliyet gösteren YDEYD'nin ana sponsoru olan Yunanistan Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin Helenizmini güçlendiriyordu ve dolayısıyla YDEYD aracılığıyla Yunan millî mücadelesini destekliyordu. YDEYD'nin başkanı, sekreter ile birlikte Yunanistan Dışişleri Bakanı'na bir mektup göndererek YDEYD'nin çalışmalarını ayrıntılı bir raporla göstermeye özen gösteriyordu. YDEYD, Yunanistan Krallığı'nın Makedonya'daki ve bu durumda özellikle Selanik'teki Rum cemaati Rum eğitimi yararına

¹⁶⁸¹ Zafer Toprak, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 206-207.

¹⁶⁸² *Age.*, s. 207-208.

¹⁶⁸³ Arzu Erman, “Erken Dönem Osmanlı Devleti-Yunanistan Krallığı İlişkileri: Problemler, Çatışan Faktörler ve Uzlaşma”, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2019), s. 138.

verilen hibeleri yönetmeye çalışıyordu. YDEYD'nin çalışmaları için üç ana bölüm vardı: A) Tamamen eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, B) *Bursluların* (Ypotrofos) bakımının karşılanması ve C) Konsolosların ve casusların siyasi eylem giderlerinin karşılanması¹⁶⁸⁴.

YDEYD Başkanı, bir Rum eğitim kurumu adına ek para istediğinde neden bu artışa ihtiyaç duyduğunu açıklamak zorunda kalıyordu. Örneğin 1880'de YDEYD, Yunanistan Dışişleri Bakanlığından mali yardım talep etti. Amacı Makedonya'da bir Genel Eğitim Komitesi kurmaktı¹⁶⁸⁵. 1883'te Atina'daki YDEYD Başkanı Paparrigopoulos ve Sekreteri G. I Zolotas, Selanik Öğretmen Mektebi adına benzer bir talepte bulunduklarında Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bu artışı neden istediklerini sordu. İlk cevapları, rakipleriyle rekabet etmek zorunda olduklarıydı. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bu önemli sorunun çözümü için YDEYD'nin diğer etnik kökenlere karşı eylemlerini ve bu eylemlerin sonuçlarını bilmesi gerektiğini vurguladı. 1883'te ise YDEYD Başkanı Paparrigopoulos, cevap olarak Yunan millî düşüncesinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılmasının çok sayıda ilköğretim mektebi açılması ve mevcutların iyileştirilmesine yönelik reformlarla sağlanacağını belirtti¹⁶⁸⁶.

1875 yılında YDEYD'nin sponsorluğu ile Batı Makedonya'daki Velvento'dan tanınmış Pedagog Charisios Papamarkos'un yönetiminde Selanik'te doğudaki ilk öğretmen mektebi kuruldu¹⁶⁸⁷. Pedagog Charisios Papamarkos, 1876'dan beri Selanik Öğretmen Mektebi Müdürü olarak Avrupa'da geçerli olan yeni pedagojik teorileri duyuruyordu. Ortaöğretim Müdürü A. Oikonomou'nun Avrupa'dan ilham alan yeni pedagojik teorilerin yayılmasına katkıda bulunması da bunda önemli bir rol oynadı¹⁶⁸⁸. Bu mektebin amacı, Makedonya'daki ilkokullar için ilkokul öğretmenleri hazırlamak ve Yunanca eğitimini aktarmaktı¹⁶⁸⁹. Üç sınıfta altı öğretmen vardı ve öğrenciler çoğunlukla

¹⁶⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 1399, 13-10-1883.

¹⁶⁸⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B, 77/3, YDEYD, YDEYD Başkanı Mavrokordatos'tan Dışişleri Bakanı Diligiannis'e, Prot. No. 817, 16-2-1880.

¹⁶⁸⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 1399, 13-10-1883.

¹⁶⁸⁷ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165 ve 167.

¹⁶⁸⁸ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 70.

¹⁶⁸⁹ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinai Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882*, s. 36. Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki

Makedonya’ dandı¹⁶⁹⁰. Öğretmen Mektebi mezunlarının, Selanik ve Makedonya’daki tüm Rum mekteplerine personel vermeleri ve kritik anlarda Helenizmi desteklemeleri gerekiyordu. Aynı zamanda Makedonya’da propaganda yapan yabancı misyonlarla rekabet etmek ve çeşitli “misyonlardan” rahiplerin ders verdiği Rum mektepleri kurmaları gerekiyordu¹⁶⁹¹.

1876’dan itibaren Selanik Öğretmen Mektebinin kuruluş ve işleyişini YDEYD üstlendi. Her türden toplam üç yüz elli bir mektep binasına sahipti. Bazıları tamamen ve diğerleri kısmen onun tarafından korunuyordu. Makedonya’nın çeşitli yerlerinden mezun olan öğrenciler, genellikle Atina’daki YDEYD’nin burslularıydı ve her gün 1,5 Osmanlı lirası alıyorlardı¹⁶⁹².

Selanik’te YDEYD tarafından tamamen bakımı yapılan bir “öğretmen mektebi”, büyük abonelikler sağladıkları bir Rum ortaokulu ve *Arsakeio Mektebine* göre düzenlenen üstün bir kız mektebi vardı. Bundan kız mektebi öğretmenleri olarak mezun oluyorlardı. Mekteplerin bakımı ve yardımları için ders kitapları ve materyaller ile 385.825,90 drahmi harcandı. Bu üç harcamanın toplamı, Yunan Hükûmeti tarafından verilen miktarı yaklaşık 15 bin drahmi aşıyordu ancak bu fazlalık Stefanoviç bağışından elde edilen gelirle karşılanıyordu¹⁶⁹³.

Millî muhalifler için 1883’te YDEYD Başkanı Paparrigopoulos, “muhaliflerin Hristiyan ve Müslüman vicdanlarını satın aldıklarını” belirtti. YDEYD muhaliflerine yönelik eylemlerinin sonuçlarına ilişkin olarak YDEYD Başkanı Paparrigopoulos, başkanlığı devraldığında Makedonya ve Trakya konsoloslarından bu önemli konudaki mümkün olan tüm bilgileri kendilerine vermelerini istediğini belirtti. Ancak Dernek Başkanı, talebinin bu iki bölgenin dört büyük konsolosluk bölgesinden de o tarihe kadar

Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ernis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 76.

¹⁶⁹⁰ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai»*, 1882, s. 36.

¹⁶⁹¹ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 165.

¹⁶⁹² Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ernis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 62 ve 71.

¹⁶⁹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No. 1399, 13-10-1883.

yerine getirilmediğine ilişkin şikâyetini dile getirdi. Sadece Georgios Dokos ve Petros Logothetis yanıt vermişlerdi. Diğer iki konsolos, Bay Mitsakis ve Bay Betsos, konunun önemini açıkça anlamadıkları için henüz raporlarını sunmadılar. Onları defalarca teşvik etmesine rağmen YDEYD'nin gerekli bilgileri toplamak için herhangi bir çaba gösterip göstermediğini bile bilmiyorlardı¹⁶⁹⁴.

Selanik ve Manastır bölgeleri, Makedonya'nın ümit beslediği bölgelerin beşte dördünü kapsıyordu. Kuzeyde Selanik'in Ustrumca ve Karacaova kazalarından *Olimpos Dağı* (Olympus) ve güneyde *Termaikos Körfezi*'ne (Thermaikos Kolpos) kadar uzanan Halkidiki'nin tamamı dâhil olmak üzere uzanan Selanik Konsolosluk bölgesinde önceki yıl her dereceden Rum mektepleri vardı. Önemli olan Rum mekteplerinin yerel halkın ödediği paralarla idame ettirilmesi idi ama Bulgar ve Rumen mekteplerinin maddi kaynaklarının tamamına yakını yurt dışından geliyordu (Rusya, Bulgar hegemonyası ve Romanya Hükûmeti). Bu, Doğu Makedonya'da Helenizm mücadelesinin kendiliğinden olduğunu, Bulgaristan ve Romanya mücadelesinin kökünün ise tamamen dışarıdan geldiğini gösteriyordu¹⁶⁹⁵.

Selanik vilayetinde Rum kurumları Bulgar kurumlarından sekiz kat daha fazlaydı, Rumen kurumları ise bahsetmeye bile değmiyordu. 1882'nin sonuna kadar Rum öğrenciler, Bulgar öğrencilerden beş kat daha fazlaydı ve yerli Bulgar nüfus, mekteplerin bakımına hiç katkıda bulunmuyordu. Ancak o zamandan beri rakipleri ve özellikle de en önemli gördükleri Bulgarlar çok daha aktif bir rol üstlendiler. Bu nedenle Bulgarlar, Haziran 1883'te Bakanlıktan yaklaşık 35 bin drahmi kredi talebinde bulunup aldılar. Muhalifler; mekteplerini çoğaltıyorlardı, yeni bursluları kabul ediyorlardı, Hristiyan ve Müslüman vicdanları kazanmak için cömertçe para harcıyorlardı. YDEYD Başkanı Paparrigopoulos'a göre Selanik vilayeti Rum eğitimi Yunan millî mücadelesine katkıda bulunarak ve çeşitli şekillerde bölgeleri merkezlerle anlamlı bağlantılar yoluyla birbirine

¹⁶⁹⁴ A.y.

¹⁶⁹⁵ A.y.

bağlayarak ileri sosyal sınıfın oluşmasına yardımcı olacak ortaokulları güçlendirmeye odaklanmaları gerekiyordu¹⁶⁹⁶.

İlgili yönetmeliğe göre YDEYD'ye bir öğretmen atanması, Dernek ve yetkili müfettişin bilgilendirilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Ancak bilgisi dışında yapılması hâlinde YDEYD'nin Eğitim Sektörü İdaresi ile yaptığı anlaşma ihlal edilmiş olurdu. Örneğin Yunanistan Selanik Başkonsolosu Petros Logothetis, Selanik Metropolit Kallinikos'a yazdığı bir mektupta kendisine bir öğretmen (I. Vivylakis) atanması konusunda bilgi verildiğini belirtti. Ancak YDEYD'nin ve *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* arasındaki yönetmelik ihlaline rağmen hem Dernek hem de yetkili Müfettiş'in (Ch. Papamarkou) bilgisi olmadan kendisini kabul ettiğini ve daha fazla karışıklık olmaması için Müfettiş'e bu atamayı onaylaması talimatını verdiğini vurguladı¹⁶⁹⁷.

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun YDEYD'ye pratik yardımı, YDEYD'nin Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'a yazdığı 1888 tarihli bir mektupla kanıtlanabilirdi. YDEYD Başkanı A. G. Paspatis ve Sekreteri Ath. Vryzakis'in, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'a gönderdikleri bir mektupta Dokos'un ofis müdürüne sağladığı yardım için teşekkürlerini iletiler. Yunan Konsolosu'na, Rum Mektebi adı altında Makedonya'da merkezî hâle gelen mektebin gelişimindeki yardımlarından dolayı teşekkür ettiler. Millî mücadele her zaman dinin ve eğitimin ana hedefi idi. Bu belgede özellikle belirtildiği gibi bir Rahiplik Dairesi de kurdular. Rahipler ayrıca Makedonya Helenizminin işçileri ve misyonerleri olacaktı¹⁶⁹⁸.

Ayrı bir teklifle YDEYD Başkanı A. G. Paspatis ve Sekreteri Ath. Vryzakis, *Vlatades Manastır*'ındaki ilahiyat mektebiyle birlikte bir mektebin kurulmasını talep ettiler ve bunun yapılması hâlinde Makedonya'daki birçok millî çıkarların güçlendirileceği argümanına odaklandılar. Manastır'daki mevcut *yarı-öğretmen mektebi* (imididaskaleio) ve Siroz'daki yatılı mektep kaldırılırsa Selanik Öğretmen Mektebinin iyileştirilmesi

¹⁶⁹⁶ A.y.

¹⁶⁹⁷ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 1163/6496, 1-10-1881.

¹⁶⁹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1888/AAK/A/(Selanik Konsolosu Dokos'un Dışişleri Bakanlığına 517 numaralı Belgesine bağlı), YDEYD, Yunanistan Selanik Başkonsolosu G. Dokos'a, Atina, Prot. No. 57, 16-3-1888.

yapılabilirdi. İki mektebin kaldırılması, bu yerlerdeki eğitim faaliyetlerinde herhangi bir azalma getirmeyecek, aksine bu şehirlerin her ikisinde de eğitimin etkisini güçlendirecekti¹⁶⁹⁹.

Melitefs veya *Papafeio* olarak da bilinen (bağışçısı Ioannis Papafis'in adından) Yetimhane ile ilgili olarak 1895'te Hamidiye Mahallesi'nde bulunan arazi-i miriyede Rum cemaati için bir yetimhane inşasına ruhsat istendi¹⁷⁰⁰. Arsa Eylül 1893'te geniş toprak ve emlak sahibi Hamdi Bey'den Ioannis Papafis'in bağışıyla satın alınmıştı. Toplam satın alma maliyeti 1698 liraydı. Arsa, 53.880 *arşın* alanına sahipti¹⁷⁰¹. Adliye ve Mezâhib Nezâretinin 15 Temmuz 1895 tarihinde verdiği Yüksek Nezâret Tezkeresi'ne göre Selanik'te Papafeio Yetimhanesinin yapımına izin verildi. Rum Ortodoks Patrikhanesi, bu karar hakkında Selanik Metropoliti II. Athanasios Megaklis'i bilgilendirdi ve ondan uygun olanı yapmasını ve ardından Kutsal Sinod Meclisini bilgilendirmesini istedi¹⁷⁰². 1896 yılında yapımına başlanan Yetimhane binasının inşaatı Selanik göçmeni Ioannis Papafis'in mirasından faizle finanse edildi ve 1903 yılında tamamlandı. Nihayet 1903 yılında güzel mermerli binasında ünlü Melitefs veya Papafeio Yetimhanesinin kurulması Rum cemaati tarihinde bir dönüm noktası oldu¹⁷⁰³. Şehrin en büyük binasıydı ve “doğunun en parlak binalarından biri” ve “yetimliğin parlak sarayı” olarak tanımlandı. Bina Mimar Xenophon Paionidis tarafından tasarlandı. Papafeio Yetimhanesinin ikinci faaliyet yılından itibaren bir müzik bölümü ve muhtaç çocuklar için sistematik eğitim ve uygulamalı eğitim için bir alan oluşturuldu. Bir fidelik alanı da dâhil edildi. İlk başmüzisyeni, Umberto Pergola'ydı. 1905'ten beri ücretsiz ders veriyordu. 1906'da 25 küçük çocuktan oluşan ilk rüzgâr orkestrası kuruldu¹⁷⁰⁴. Yetimhane Yönetmeliği'ne göre (153. madde) çalışanları, Yetimhanede tedavi edildiyse veya şehir genelinde bir

¹⁶⁹⁹ A.y.

¹⁷⁰⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Şûra-yı Devlet Evrakı*, nr. 2023/7, 11 R 1313 (28 Aralık 1895).

¹⁷⁰¹ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 391.

¹⁷⁰² İEP Arş., *Kod A' /66*, s. 232, Prot. No. 3801, 1-8-1895, Selanik Metropoliti Athanasios'a.

¹⁷⁰³ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 167. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 53. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 391.

¹⁷⁰⁴ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 53, 88 ve 90.

Yetimhane doktoru tarafından tedavi edildiyse tıbbi bakım için ödeme yapmak zorunda değildiler¹⁷⁰⁵.

1905'te Atina Olimpiyat Komitesi, Selanik'te 7.800 metrekarelik bir *spor salonu* (jimnastik salonu/gymnastirio) inşası talebini destekledi. Bu spor salonu Yetimhanenin arkasına inşa edildi. Amaç, Olimpiyat oyunları için Makedonya sporcuları yetiştirmektir. Hem mekteplerin hem de topluluk spor salonlarının spor etkinlikleri düzenlemesi ve katılması faydalı olacaktı. Nihai hedef, spor salonunu tüm Makedonya'da faydalı kılmak ve orada tüm Makedonya'daki ortaokulları ve ortaokul kulüplerini jimnastik yarışmalarında bir araya getirmektir. Ancak en önemlisi, Yetimhane için de faydalı olurdu. Yetimhanede kalanlar bu spor salonu ile egzersiz yapacak, daha sağlıklı ve daha güçlü çıkacak ve bu sayede kendilerine ve millete daha faydalı olacaklardı¹⁷⁰⁶. Selanik Konsolosu Koromilas, Selanik Olimpiyat Oyunları Alt Komitesinin kurulmasıyla ilgili bir mektupta Selanik Metropolit'i bilgilendirmeye özen gösterdi. Aslında Selanik Metropol Kilisesi; Konsolos'a, Olimpiyat Komitesinin tasarladığı millî fayda projesini kolaylaştırmak için onlara mümkün olan tüm korumayı sağlayacağı yanıtını verdi. Makedonya Olimpiyat Oyunları Alt Komitesi üyeleri, Atina'daki Komitenin Makedonya'daki Helenizmin kendileri tarafından layıkıyla temsil edilmesini isteyerek, Yunanistan İstanbul Büyükelçisi'nin önerisi üzerine Anadolu Bankasının Selanik'teki şubesinin Müdürü'nü (Kleon Chatzilazaros), N. Pindou *Sanatsever* (Filomousos) *Müzik ve Liseler Derneği* Başkanı Alexandros Papazoglou ve Ortaokul Müdürü Efthymios Bountonas'ı temsilcileri olarak atadı¹⁷⁰⁷. Bu nedenle Yetimhane yönetiminden gerekli masrafların en az yarısında yardım edilmesini istediler¹⁷⁰⁸.

Yetimhane yönetiminin yanıtı, bütçe giderlerinin yarısını Yetimhane fonundan (elli Osmanlı lirası) karşılamaya karar verdiği şeklinde oldu. Hâlihazırda Olimpik Alt Komitenin bir üyesi olan Ortaokul Müdürü'ne ve yetimhane müdürüne iki temsilci

¹⁷⁰⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr.-, 29-10-1904.

¹⁷⁰⁶ KSMK Arş., *Dernekler Birlikler Kardeşlik Cemiyetleri IX+I*, nr. 9935, 22-12-1905.

¹⁷⁰⁷ *Age.*, nr.-, tarihsiz.

¹⁷⁰⁸ *Age.*, nr. 9935, 22-12-1905.

atadı¹⁷⁰⁹. Selanik Rum cemaatinin *Olimpiyat oyunlarına* katılımı yeni bir şey gibi görünmüyordu. *Sanatsever Derneği*, 1906'da şehrin Atina Olimpiyatlarına katılımını hazırladı ve bir futbol takımı ile bir atletizm takımı gönderdi. Selanikli sporcular, önce Volos'ta, sonra da vapurla geldikleri Atina'da coşkuyla karşılandılar. Tüm sporcular, “özgür olmayan Helenizm” için yas işareti olarak siyah formalar giydiler¹⁷¹⁰.

Atina'daki 1906 Olimpiyat Oyunlarından sonra *Sanatsever Derneği*, Selanik halkının spor ihtiyaçları için artık yeterli değildi. 1903'ten itibaren *Sanatsever Derneği* tarafından futbol sahası olarak kullanılan Yetimhanenin cephesi yetersiz kalıyordu. Spor bölümünün güçlendirilmesine çalışan *Sanatsever Derneği*nin üyelerinin bir kısmı Gr. Notas'ın önderliğinde ayrıldı ve bağımsız *Herkül Makedonya Jimnastik Derneği*ni (Makedonikos Gymnastikos Syllogos Iraklis) kurdu. Yönetmeliğe göre Derneğin onursal başkanı, Selanik metropolitiydi. Mayıs ayının ilk Pazar günü, derneğin yortusu olarak belirlendi. Herküle verilen yer, *Xyladika* Caddesi'ndeki bugünkü *SHGK* (*Selanik Hristiyan Gençlik Kardeşliği* [Christianiki Adelfotita Neon Thessalonikis-XANΘ] 1921'de kuruldu.) önünde, sel yatağı ve küçük bir Müslüman mezarlığı arasında bulunuyordu. Proje, bağış kampanyaları ve *Anadolu Bankası*ndan (Trapeza tis Anatolis) alınan kredi ile finanse edildi. 1910'da Herkül -şehirdeki tüm dernekler ve cemiyetler gibi- yönetmeliklerini yeni Osmanlı Sendika Kanunu'na uyarlayarak adını *Herkül Selanik Osmanlı-Yunan Jimnastik Derneği* olarak değiştirdi¹⁷¹¹.

Birinin Selanik Yetimhanesine müdür olarak atanmasının, anlaşıldığı üzere, İstanbul patriği tarafından onaylanması gerekiyordu, bu yüzden müdür olarak kimi aday gösterdiklerini erkenden bildiriyorlardı. Örneğin 1907'de Rum Ortodoks Patrikhanesi, Yetimhaneler İdaresinin müdürlük görevlerine bir İsviçreli atanması önerisine uygun bir Rum bulamadıkları için karşı çıktı. En azından geçici olarak bu kişiyi onaylamasını istediler. Rum Ortodoks Patrikhanesinin cevabı; böyle bir müdürü, geçici bile olsa ve aslında Ortodoks millî pedagojik kurumun karakteriyle bağdaşmayan bir din adamını işe

¹⁷⁰⁹ Age., nr.-, tarihsiz.

¹⁷¹⁰ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gegonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 92.

¹⁷¹¹ Age., s. 57, 102-122 ve 144-145.

almasına hiçbir şekilde izin verilmediğiydi. Ayrıca bu eylemi genel olarak zararlı, uzlaşmaz ve tehlikeli olarak nitelendirdi. Rum Ortodoks Patrikhanesi, Selanik Yetimhanesi müdürlüğüne şu iki adayı önerdi: İsviçre’de pedagoji eğitimi almış Galata Cemaat Mektepleri Müdürü Apostolos Arapis ve daha önce on beş yıl için Chatzikostas Yetimhanesi ve İstanbul Millî Yetimhanesi Müdürü olan Marcos Triantinos. Artık o İstanbul Millî Yetimhanesini yönetiyordu¹⁷¹².

Ayrıca Selanik Yetimhanesine kabul edilen çocuklarda da Rum Ortodoks Patrikhanesi söz sahibi olabilirdi¹⁷¹³. Örneğin 1906 yılında Rum Ortodoks Patrikhanesi, Selanik Metropolit’ne yazdığı bir mektupta annesi tarafından öksüz kalan muhtaç bir kızını yetimhaneye kabul etmek istedi¹⁷¹⁴. Aynı şekilde Rum Ortodoks Patrikhanesi, Selanik Yetimhanesi idaresine yazdığı bir mektupta Tanochora’daki depremde dört yetim mağdurun kabul edildiğini duyurdu ve bir başka yetimin kabulü için özel bir mektup gönderdi¹⁷¹⁵.

4.1.8 Kilise veya Mektep İnşaatı için Başvurular ve Rumların Mektep Kurma Talepleri

Selanik’te Ortodoks Hristiyanlar için bir mektebin kurulması, yerel kilise yönetimlerinin Rum Ortodoks Patrikhanesinden talebi üzerine gerçekleşirdi. Ardından Rum Ortodoks Patrikhanesi talebini Bâbîâliye iletirdi¹⁷¹⁶. 1891 yılında Osmanlı Devleti, Selanik Valiliğinin yayımladığı gazetede resmî izin almadan yeni bir mektep veya kilise inşa etmenin ve açmanın veya bir binayı yeni bir mektebe dönüştürmesinin yasak olduğunu yayımlandı¹⁷¹⁷. 1892’de Rum Ortodoks Patrikhanesi, Selanik Metropolit Sophronios’a yazdığı bir mektupta padişah fermanı ve hükûmet ruhsatı olmadan mektep

¹⁷¹² KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane’den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. 6882, 5-10-1907.

¹⁷¹³ İEP Arş., *Kod A’/86*, s. 525, Prot. No. 10538, 7-12-1912, Selanik Yetimhanesi Dairesi’ne. İEP Arş., *Kod A’/79*, s. 66, Prot. No.-, 4-3-1906, Selanik Metropolit Alexandros’a.

¹⁷¹⁴ İEP Arş., *Kod A’/79*, s. 66, Prot. No.-, 4-3-1906.

¹⁷¹⁵ İEP Arş., *Kod A’/86*, s. 525, Prot. No. 10538, 7-12-1912.

¹⁷¹⁶ İEP Arş., *Kod A’/69*, s. 107, Prot. No. 2039, 5-5-1897.

¹⁷¹⁷ BOA., *TFR. I. A.*, nr. 39/3827, 01 B 1326 (30 Temmuz 1908). Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, s. 1017.

veya kilise inşa etmemeye ve işletmemeye dikkat edilmesini istedi¹⁷¹⁸. Bâbîâliye bildirmeleri gerekiyordu. Resmî ruhsattan önce açılan mekteplerin, Osmanlı Dâhiliye Nezâreti tarafından Selanik Valiliğine gönderilen 8 Temmuz 1308 tarih ve 114 sayılı Yüksek Genelge ile resmî ruhsata uyarlanması gerekiyordu. Mektepler için belirlenen süre olan üç aylık süre içinde yasal ruhsat almak için çaba gösterilmesi gerekiyordu. Selanik Valiliği, Birinci Kanun Hükmünde Kararname'nin Yüksek Kararnamesi ve Eğitim Yönetmeliği'nin 12. maddesi uyarınca bu ihtiyaca tâbi olan yerlerin komutan ve yöneticilerine kanun hükümlerine uymaları talimatını ve bildirimini verdi. Bu süreçte 20 Ocak 1307 (1851) ve 1231 sayılı tarihli Valilik gazetesinde yayımlandığı üzere ruhsatsız mektepler kapanacaktı. Eğitim yönetmeliğinin 129. maddesinin içeriği, “Sultan Kararnamesi” ile onaylanan yüksek karar uyarınca yasa ve rejimleri ihlal edenler hakkında uygulanacaktı¹⁷¹⁹.

Resmî izin verilebilmesi için öğretmenlerin, cemaatler veya Osmanlı tebaası veya yabancı tebaa tarafından özel mektep kurduklarına dair Millî Maarif Nezâreti veya Maarif müdürlüklerinden bir sertifika almaları gerekiyordu. Mektepler açıldığında Maarif Müdürlüğü tarafından onaylanması gerekiyordu. Bu mekteplerde ahlaka aykırı ve siyasi içerikli dersler öğretilmemesi gerekiyordu. Öğretilecek müfredat ve ders kitaplarının Millî Maarif Nezâreti veya İstanbul dışında Maarif Dairesi tarafından ve özellikle Valiliğin Maarif Müdürlüğü veya Valilik tarafından onaylanması gerekiyordu. İstanbul'da ise Maarif Nezâreti tarafından onaylanması gerekiyordu. Bu şartlar tam olarak yerine getirilmezse özel mekteplerin kurulmasına veya işletilmesine izin verilmiyordu. Aksi takdirde kapatılıyordu¹⁷²⁰.

¹⁷¹⁸ İEP Arş., Kod A /62, s. 382-83, Prot. No. 5224, 22-9-1892, Selanik Metropolitisi Sofronios'a. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK/1/(216 numaralı Belgeye bağlı, Ioannis Gryparis'ten Alexandros Skouzes'e, 4-4-1905), Melnik Piskoposu Eirinaios'tan Selanik Metropolitisi'ne, Demirhisar, Prot. No.-, 29-3-1905. Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvoulou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiau Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 458.

¹⁷¹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/İstanbul'daki Elçilik, Haziran-Aralık (816 numaralı Belgeye bağlı, Dokos'tan Stefanos Dragoumis'e, 4-9-1892), Selanik'teki Valilik Gazetesi yayımlıyor, Prot. No. 1308, 24-8-1892. İEP Arş., Kod A /63, s. 22-3, Prot. No. 174, 22-1-1893.

¹⁷²⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1892/Prot. No. 1308, 24-8-1892.

4 Mart 1893 tarihli mevcut Patrik ve Sinod Genelgesi'ne göre bir kilise veya mektep inşasına ilişkin taleplerde aşağıdaki unsurların tam olarak belirtilmesi gerekiyordu: a) Yerin Yunanca ve Türkçe adları b) İdari olarak ait olduğu vilayet ve kazanın adı c) Binanın inşa edildiği yer ve kategori (kamu arazisi, vakıf veya mülk) d) Toplam uzunluk, genişlik ve yükseklikteki boyutlar e) Harcamanın toplam miktarı, kim tarafından ödendiği ve cemaatin ve kilisenin fonunda mevcut olup olmadığı f) Böyle bir bina inşa etme ihtiyacı yani böyle bir temelin tamamen yokluğundan kaynaklanıyorsa veya mevcutsa ancak yetersiz veya harap veya merkezden uzak ise vb. Bu nedenle Selanik Metropolit'i'nden Hristiyanların bu tür taleplerinin yukarıdaki tüm unsurları içerip içermediğini kontrol etmesi istenirdi¹⁷²¹.

Ancak Osmanlı Devleti'nin önce izin verilmesi, ardından mektebin kurulması gerektiği yönündeki uyarılarına rağmen -bazen görüldüğü gibi- bu dikkate alınmadı ve sonuçları çok ciddi değildi. Örneğin 3 Kasım 1901 tarihli bir belgeye göre Selanik'te bir yatılı mektep kuruldu. Yunanistan Dışişleri Bakanlığının maddi sıkıntıları nedeniyle yatılı mektebin kuruluşu bir yıl sonraya ertelendi¹⁷²². Yunanistan Dışişleri Bakanlığının Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla kurduğu ve Makedon köylerinden uygun öğretmen ve rahiplerin yerleştirilmesine özen gösterdiği bir yatılı mektepti¹⁷²³. Ancak polis, yatılı mektebi ziyaret ettiğinde Osmanlı yetkililerinden izin almadığını tespit etti. Yatılı mektep müdürü, okulun Rum cemaati tarafından kurulduğunu ve açıklama yapmaya sadece Metropolit'in yetkili olduğunu belirtti. Metropolit, yalnızca her Rum cemaatinin kendi kilise yönetiminin sorumluluğu altında mektep açma hakkını kullandığını ekledi. Ondan sonra söylendiği gibi mesele kapandı¹⁷²⁴.

1912'de Selanik'te Rum cemaatinin faaliyette olan üç mektebi hakkında üç ferman çıkarıldı. Bu üç ferman, ruhsat almadan faaliyet gösteren mekteplerle ilgiliydi. Anlaşıldığı

¹⁷²¹ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvoulou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 457 - 458.

¹⁷²² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK, B/Selanik, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgeniadis'ten Dışişleri Bakanı Ath. Romanos'a, Prot. No. 378, 3-11-1901.

¹⁷²³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1900/Prot. No. 1801, 26-7-1900.

¹⁷²⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1901/AAK, B/Prot. No. 378, 3-11-1901.

üzere ruhsat verme süreci başladığından beri bu, mekteplerin açılması için bir ön koşul değildi. Bu üç mektep şunlardı: Aziz Athanasios Kilise bölgesinde *Merkez Erkek Mektebi* (Kentriki Scholi Arrenon), Aziz Konstantinos Kilise bölgesinde *Ioannideios Erkek Şehir Mektebi* (Ioannideios Astiki Scholi Arrenon) ve Hamidiye'deki *İsa'nın Göğe Yükselmesi* Kilise bölgesinde (Ierou Naou Analipseos tou Kyriou) *Karma Erkek ve Kız Şehir Eğitim Kurumu* (Mikti Astiki Scholi Arrenon kai Thileon). Böylece 1912 yılında kız ve erkek karma bir mektebin varlığından söz edebiliriz¹⁷²⁵.

Karşılıklı Öğrenme Mektebi (Allilodidaktiki Scholi), Aziz Athanasios Merkez Şehir Mektebi binasının arkasındaki bir binada faaliyet gösteriyordu. 1885 yılında bina harap hâldeyken yıkıldı ve Selanik Vilayeti Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü tarafından arsa olarak satıldı. 1876'dan itibaren Rum cemaati, Aziz Athanasios Mahallesi'nde *Mavroudis Fabrikası* yakınında 380 Osmanlı lirasına bir arsa satın aldı. Orada Karşılıklı Öğrenme Mektebi binası inşa edilecekti. 1880 yılında temelleri atıldı ancak inşaatı en az 1894 yılına kadar tamamlanamadı ve bina spor salonu olarak kullanıldı¹⁷²⁶.

1892 yılında Selanik'te yanan ortaokulun yapımı için ferman çıkarıldı¹⁷²⁷. 1901 yılında *Vlatades Manastırında* bir ilahiyat mektebi kurulduğunda kuruluş ruhsatının bir nüshası olmadığı için Selanik Metropolit'i'nden gerekli ruhsatın bir an önce alınması istendi. Osmanlı yönetiminin istemesi hâlinde ellerinde bulundurmaları gerekiyordu¹⁷²⁸. 1904 yılında Selanik Rum cemaati, bölgenin bahçelerinde ve fabrikalarında çalışan bahçıvanların ve işçilerin çocukları için 26. Oktovriou Caddesi'nde (Çayır Mahallesi'ndeki Memleket Bahçesi) bir ilkokul kurdu¹⁷²⁹. 1907 yılında Siatista'dan Dimitrios Ioannidis'in bağışıyla Hisar (bugünkü Filikis Etaireias) ve Manousogiannaki sokaklarının köşesine Ioannideios Erkek Şehir Mektebi inşa edildi. Mektep, Aziz Konstantinos ve Azize Eleni Kilisesinin yanında bir arsa üzerinde özellikle İppodromion

¹⁷²⁵ İEP Arş., Kod A' /86, s. 489, Prot. No. 9944, 27-10-1912, Selanik Metropolit Gennadios'a.

¹⁷²⁶ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390.

¹⁷²⁷ İEP Arş., Kod A' /62, s. 320, Prot. No. 4812, 26-8-1892, Selanik Metropolit Sofronios'a. İEP Arş., Kod A' /62, s. 382-83, Prot. No. 5224, 22-9-1892.

¹⁷²⁸ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 4003, 20 Kasım 1901.

¹⁷²⁹ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 66.

Mahallesi sakinlerinden yıllar sonra gelen talepler üzerine inşa edildi¹⁷³⁰. 4 Eylül 1908'de ise *Konstantinos Paleologos* ve *Modi* sokaklarının köşesinde spor salonu olarak işlev gören alanda önceki Aralık ayında kurulmaya başlanan Merkez Şehir Mektebi faaliyete geçti. 10 odalı ve bodrum ile iki katlı binanın büyüklüğü 1660 arşın civarındaydı¹⁷³¹. 1908 yılında Selanik'te Rumlar, gündüz çalışan çocuklar için gece mektebi açmak istediler ancak buna müsaade edilmedi¹⁷³².

Selanik'teki Aziz Athanasios Kilise bölgesinde, Karataş Sokağı'nda bulunan Rum Kız Mektebi, bina harap olduğundan kız öğrenciler için uygun değildi¹⁷³³. Bu nedenle Rum cemaati, aynı arsa üzerinde mevcut binadan daha büyük yeni bir bina inşa etmeye karar verdi. Bina üç katlı ve ek bir yarı bodrumlu otuz dokuz metre uzunluğunda, yirmi üç metre genişliğinde ve on sekiz metre yüksekliğinde taştan yapılacaktı. Rum cemaati fonunda hazır bulunan yeni binanın toplam inşaat maliyeti altı bin beş yüz Osmanlı lirası olacaktı¹⁷³⁴. Para soydaşların gönüllü katkılarıyla güvence altına alındı¹⁷³⁵. Böylece yasalaştırılmış yüksek ferman çıkarılması için Selanik Metropolit'i'nden gerekli işlemleri yapması istendi¹⁷³⁶. Eylemleri bir isti'lâmın (yazılı bilgi isteme) yayımlanmasına yol açtı¹⁷³⁷. Mayıs 1911'de Adliye Nezâreti, Kız Mektebinin yapılmasına izin veren yazılı bir karar verdi ve doğrudan Selanik Valisi'ne gönderdi¹⁷³⁸. İmparatorluk fermanı Nisan 1912'de yayımlandı ve Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından Selanik Metropolit'i'ne iletildi¹⁷³⁹.

Selanik Metropol Kilisesi arşivinde Rum cemaati ile ilgili İmparatorluk kararlarının nüshalarının bulunması gerekiyordu. Ayrıca isti'lâmın yaklaşık bir ay içinde ortaya çıktığı, İmparatorluk fermanının yayımlanmasının ise zaman alıcı bir süreç olduğu

¹⁷³⁰ Age., s. 102-103. Mektep bugün ilkokul olarak faaliyet göstermektedir.

¹⁷³¹ Age., s. 120-121.

¹⁷³² BOA., TFR. I. A., nr. 39/3827, 01 B 1326 (30 Temmuz 1908).

¹⁷³³ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 538, 29-4-1911. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1902/Serfiçe, Kahire ve Selanik Konsolosluğu, Paris, Roma ve İstanbul Büyükelçilikleri, (83 numaralı Belgeye bağlı), Evgeneiadis'ten Zaimis'e, Prot. No. 700-1500, 3-4-1902.

¹⁷³⁴ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 538, 29-4-1911.

¹⁷³⁵ Age., nr. -, 31-3-1911.

¹⁷³⁶ Age., nr. 538, 29-4-1911.

¹⁷³⁷ İsti'lâm üst makamın alt makamdan yazı ile bilgi istemesidir.

¹⁷³⁸ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. -, 31-3-1911.

¹⁷³⁹ İEP Arş., *Kod A '86*, s. 161, Prot. No. 177, 3-4-1912, Selanik Metropolit'i Ioakeim'e IV.

anlaşıldı. Aslında isti‘lâmın yazılması, fermanın daha fazla zaman gerektirmesi ve eylemleri yavaşlatması nedeniyle başvuruların eylemlerini kolaylaştırıyordu. Aynı yılın 17 Mayıs’ında yapılan bir talep üzerine Ardameri’de bir mektep yapımı için benzer bir yazının bir nüshası 20 Haziran 1912’de Selanik Metropolit Gennadios’a gönderildi¹⁷⁴⁰. Selanik’teki Azize Triada Mahallesi’nde mektep yapımı için 1912 yılında Patrikhanenin yayımladığı isti‘lâm Selanik Metropolit Gennadios’a verildi¹⁷⁴¹.

Merkezden uzak bazı bölgelerin eğitim ihtiyaçlarının, Rum cemaati eğitim sistemi tarafından karşılanmadığı bazı durumlarda Rumlar kendi başlarına bir çözüm bulma girişiminde bulundular. Örneğin 2 Eylül 1885’te *Exoches Semti*’nden (*Exochikoi Pyrgoi*) bir Rum (I. A. Kostonis), bölgenin diğer sakinleri adına Selanik Metropolit’ne bir mektup gönderdi. Çocuklarını uzun yıllar şehir mekteplerine gönderemediklerini, okuma yazmadan mahrum kalmamak için üç yıl öğretmen tuttuklarını ve maaşlarını ödediklerini söyledi. Ancak artık öğretmenin ihtiyaçlarını karşılayamıyorlardı. Aile reisi olmaları hasebiyle karşılanması gereken daha pek çok ihtiyaç olduğundan öğretmen maaşı için gereken katkı payını ödeyememişlerdi. Bu yüzden Selanik Metropolit’nden yardım istiyorlardı çünkü maddi yardım mümkün olmazsa öğretmenin işine son vermek zorunda kalacaklar ve çocukları sokakta bırakacaklardı. Birinin (Ch. Stavros Ch. Lazarou) o yıl için öğretmen maaşının büyük bir bölümünü ödemeyi kabul ettiğini de belirtti¹⁷⁴². Konstantinos F. Skokos’un *Günlüğü*’nde *Exoches Semti*’nden şu şekilde bahsedilmektedir: “Pyrgoi, şehirden bir Yahudi mezarlığı ile ayrılmış bir banliyö gibi görünse de oldukça aristokrat bir yazlık bölgesi olarak onun bir parçası ve Selanik’in en gözde gezinti yeridir.”¹⁷⁴³ 1889’a kadar güneydoğu surlarının varlığı ve 1892’ye kadar

¹⁷⁴⁰ İEP Arş., *Kod A* /86, s. 295, Prot. No. 5718, 20-6-1912, Selanik Metropolit Gennadios’a.

¹⁷⁴¹ *Age.*, s. 352, Prot. No. 6464, 31-7-1912, Selanik Metropolit Gennadios’a.

¹⁷⁴² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10301, 2-9-1885.

¹⁷⁴³ Dimitrios K. Vardouniotis (Δημήτριος Κ. Βαρδουνιώτης), *Oi Pyrgoi tis Thessalonikis. Proti dimosiefsi Ethnikon Imerologion Konstantinou F. Skokou. Etos Th’ (1894) (Οι Πύργοι της Θεσσαλονίκης. Πρώτη δημοσίευση Εθνικών Ημερολόγιον Κωνσταντίνου Φ. Σκόκου. Έτος Θ’ (1894) (Selanik Kuleleri. Konstantinos F. Skokos Millî Günlüğü’nün İlk Yayını. Yıl IX (1894), (hzrl.) Konstantinos N. Plastiras (Κωνσταντίνος Ν. Πλαστήρας) (Selanik: Βιβλιοθήκη Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (Vivliothiki Etaireias Makedonikon Spoudon) (Makedonya Araştırmaları Derneği Kütüphanesi, 2015), <https://docplayer.gr/33851468-Oi-pyrgoi-tis-thessalonikis.html> [Erişim 15.06.2019], s. 9.*

ulaşının olmaması (1892 atlı tramvay), sakinlerinin çocuklarını eğitmenin zorluğu konusundaki endişelerini haklı çıkardı¹⁷⁴⁴. 1906’da bir anaokulu ve şehir mektebi vardı¹⁷⁴⁵.

Ancak Selanik’in diğer bölgelerinde mahalle sakinleri öğretime ödeme yapamayacaklarını kaydettikleri için oradaki çocukların kaderi aynı değildi. Selanik Metropolit’ne köylerine öğretmen göndermek için ne gerekiyorsa yapmasını rica ediyorlardı. Özellikle 4 Eylül 1885’te Modi köyünün sakinleri, Konstantis Dimitris Kotziampasis ve Thanasis Dimitris, Selanik Metropolit’ne bir mektup göndererek diğer köylerde mektepler ve öğretmenler olmasına rağmen kendi köylerinde mektep olmadığını belirttiler. Yoksul oldukları ve yalnızca çiftliğin sakinleri oldukları için Selanik Metropolit’nden ya buradaki Dernek aracılığıyla ya da başka bir *Eğitim Dostları Derneği* aracılığıyla onlara bir öğretmen göndermesini istediler¹⁷⁴⁶.

Ancak bazen bazı Rumların çocuklarına öğretmen sağlama çabası, köylüler arasında sorunun yönetimi konusunda anlaşmazlıklara yol açabiliyordu. Böyle bir sorun 24 Mayıs 1876’da Kassandra kazasındaki Liokovo köyünden bir Rum (Theocharis Georgiou) tarafından bildirildi. Amacının bir öğretmen mektebi ve çocuklarının eğitimi için öğretmenler sağlamak olmasına rağmen bazılarının onu suçladığını iddia etti. Açıkladığı gibi onu suçlayanlar otuz kişiydi. Kassandra kazası azizine hitap etmesine ve Kassandra kazası azizinin onları ikna etmeye çalışmasına rağmen, onu üç ay hapiste kaldığı Polyoroz’da (Polygyros) mahkemeye çıkardılar. Selanik Hükümet Konağında yargılanırken serbest bırakıldı. Ancak hasımları Polyoroz’da (Polygyros) mahkeme aracılığıyla haksız yere geçmiş vergi (bakiye) talep ediyorlardı. Bu durumda, anlaşmazlığın nedeni bilinmemekle birlikte, Rum köylülerin, haksız gördükleri o Rum’a karşı Osmanlı Devleti adaletine başvurması ilginçti. Nitekim Osmanlı mahkemesi

¹⁷⁴⁴ Vasilis Kolonas (Βασίλης Κολώνας), “I Architektoniki apo ton 19o ston 20o’ai” («H Αρχιτεκτονική από τον 19ο στον 20°αι») (“19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Mimarlık”). *I Kathimerini Aferoma (H Kathimerini Afieroma)* (Daily gazetesi-İthaf), 30 Mart 1997, s. 15. <https://docplayer.gr/4617521-A-fiepoma-2-31-afiepoma-k-sths-lionths-kypiakh-30-maptioy-1997.html>. (Erişim 15.12.2017).

¹⁷⁴⁵ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gegonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 83 ve 93.

¹⁷⁴⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10285, 4-9-1885.

tarafından beraat ettirildikten sonra Selanik Metropoliti onun talebini duydu. Kassandra kazasından Aziz Nikolaos Sykiotis'e, köyünde yaşamaktan korktuğu için onu köylülerin baskısından kurtarması için yazdı¹⁷⁴⁷.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne* ait mülklerle ilgili olarak da çeşitli sorunlar ortaya çıkıyordu. Bunlar, Eğitim Şubelerine verilen ancak daha sonra diğer kişiler tarafından ortak olunarak sahiplenilen özel arazilerdi. Örneğin Aziz Athanasios Kilise bölgesindeki Rum bir kadının, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne* verdiği ve 22/23 Eylül 1890 yangınına kadar ortaokul tarafından ev olarak kullanılan bir arsa vardı. Ancak bu arazinin yarısının Marsilya'da yaşayan kadının bir akrabasına (Prasakakis) ait olduğu ortaya çıktı¹⁷⁴⁸.

Selanik Rum cemaati eğitim kurumlarının pek kârlı olmayan mülkiyet sorunlarını çözmek için Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün yöneticileri, bu mülklerin ucuza satılmasını öneriyordu. Örneğin 23 Haziran 1897'de Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün yöneticileri (2 kişi) Selanik Metropoliti ve başvekillerine eğitim kurumlarının genel eksikliğine dair bir mektup gönderdiler. Selanik Metropoliti, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne* ait olan bazı kârsız mülkler için bir pazarlık kurulunun incelemesine sunma arzusunu dile getirdi¹⁷⁴⁹.

Rum cemaati muhasebecileri, bireylerin kendilerine karşı mali iddiaları ile ilgili konuları araştırmayı üstleniyorlardı. Örneğin 1901'de İkinci Muhasebeci Konstantinos Alexiadis, Selanik'teki Rum cemaatine Selanik'te bir vasiyet (Chatzidimitriou) ile bağışlanan değirmen (Mylos) vergilerinden 8 Osmanlı lirası tahsil edilmesi talebini (V. Asteriou) görüşmek üzere çağrıldı. Daha sonra değirmen başka bir Rum'a (Petros Th. Belsos) satıldı. Ayrıca eğitim cemaati ile ilgili bir mülk (Samoladadika ve Demir Fabrikasının [Sidiourgeio] yarısı) bulunduğundan, başvuru Selanik Metropoliti'ne

¹⁷⁴⁷ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 608/10144, 24-5-1876.

¹⁷⁴⁸ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, tarihsiz.

¹⁷⁴⁹ *Age.*, nr.-, 23-6-1897.

yapıldı. Muhasebeci, kapsamlı bir inceleme yaparak sekiz liralık meblağın Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nden haksız yere talep edildiğini açıkladı¹⁷⁵⁰.

Bazı durumlarda Selanik Rum eğitim cemaati, eğitim amacıyla bireylerden gayrimenkul kiraliyordu. Bu durumlarda kiracı olan Rum eğitim cemaati, mülk sahibinin mülkünün tahliyesini talep etmesi ve mülk sahibi ile Selanik Rum eğitim cemaati arasında sorunun çözilememesi gibi çeşitli sorunlar ortaya çıktığı zaman Metropolit'e başvuruyordu. Örneğin 5 Mayıs 1903'te bir Rum (N. Antoniadis); Selanik Metropolit'i Athanasios'a, ortaokul olarak kiraladığı mülkünü Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* aracılığıyla boşaltmak istediğini bildiren bir mektup yazmıştır. Eğitim Şubeleri İdaresinin kendisinden talep ettiği sürenin dolmasından ve tahliye henüz gerçekleşmediğinden Metropolit'in müdahalesini istedi. Metropolit, talebi Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*ne iletti¹⁷⁵¹.

Benzer bir durum 20 Ekim 1906'da ortaya çıktı. Dükkânın sahibi (Georgios An. Ratsis) (Georgios An. Ratsis ve Selanik Ortakları), *Eğitim Dostları Derneği* İdaresinin Başkanı Selanik Metropolit'i'ne gönderdiği bir mektupta tahliye süresinin (kırk gün) sona erdiğini duyurdu ama kiracısı (Karsas) mağazayı boşaltmadığı için menfaatleri ciddi şekilde zarar görüyordu. Yine Selanik Metropolit'i'nden mağazalarını hangi gün alacaklarına dair yirmi dört saat içinde yazılı bir açıklama yapmasını istediler. Aksi takdirde ilgili sözleşmeyi feshetmek zorunda kalacaklardı. Talep 30 Ekim'de teslim alındı ve Eğitim Kurumları İdaresine iletilti¹⁷⁵².

Aynı bağlamda Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* tarafından kiralanın mülklerin sahiplerinin öldüğü ve ardından yeni mirasçının Selanik Metropol Kilisesinden kirayı almak için ne gerekiyorsa yapmasını istediği durumlar vardı. Örneğin 9 Mart 1884'te Selanik'teki Thomas Harisis'in Selanik Metropolit'i ve Kocabaşılığa yazdığı bir mektuba göre on beş ay önce Aziz Nikolaos Kilise bölgesindeki özel mülkiyetli evinde yaşayan halası/teyzesi Giannoula Boroudimos vefat etmişti. Bu

¹⁷⁵⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1901/G7kg*, nr. 9450, 10-3-1901.

¹⁷⁵¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 6-5-1903.

¹⁷⁵² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr.-, 20-10-1906.

durumda onun kendisinden başka akrabası veya vârisi olmadığı için ev ona kalıyordu. Bu hakkına göre bu evin sahibi olarak kirayı istiyordu¹⁷⁵³.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*, mülklerini kiraladıkları kişilere kira ödemeyi geciktirince sorunlar çıkıyordu. Mekteplerin başmüfettişi kira borçlarının yönetiminden sorumluydu. Örneğin 8 Mart 1906'da bir Rum kadın (Maria Oikonomou Barladorou), buradaki Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*'nün Başkanı olan Selanik Metropolit'i Alexandros'a defalarca talep etmesine rağmen kirasını alamadığını belirten bir mektup yazdı. Bu nedenle Metropolit'ten Başmüfettişi Saros'a altı aylık kirasını ödemesini tavsiye etmesini istedi çünkü bu ona ve yetimlerine haksızlıktı. Bu sefer ödeme yapılmadığı takdirde devlet mahkemelere gitmek zorunda kalacağını ve oradan haklarını isteyeceğini açıkladı. Bu; başvurusunun, sorununun çözülmemesi hâlinde Osmanlı Devleti mahkemelerine başvurmakla "tehdit ettiği" ve doğrudan Rum cemaatini ve özellikle mektebi ilgilendiren bir davaydı¹⁷⁵⁴.

Tam bir ay sonra (8 Nisan 1906), yukarıdaki başvuru (Maria Oikonomou Barladorou), Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından kiralanan bir mülkten kira talebinde bulunarak Selanik Metropolit'i'ne tekrar bir mektup gönderdi. Bu mülk için hak talebinde bulunan veya o mülkün kirasını daha önce almış olan başkaları da vardı ve bu karışıklık kaydedildi. Kadından istediği kira miktarını düşürmesini istediler, ancak kadın kiranın tamamını talep etmekte ısrar etti (90 Osmanlı lirası) aksi hâlde Osmanlı Devleti mahkemelerine gideceğini söyledi. İkinci bir anlaşma beklemeden Osmanlı Devleti mahkemelerine gitmeye ve haklarını orada aramaya hazır olduğunu belirten mektubunu tamamladı. Selanik Metropolit'i'nin bu tür eylemlerin tatsız sonuçlarını hesaplayacağı ve bunu önlemek için kendisine adalet vereceği ümidini dile getirdi¹⁷⁵⁵. Görünen o ki bir tehdit olarak Osmanlı Devleti mahkemelerine başvurmanın sadece davalı için değil, davacı için de genellikle hoş olmadığı biliniyordu. Yüksek

¹⁷⁵³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10246, 9-3-1884.

¹⁷⁵⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 11938, 8-3-1906.

¹⁷⁵⁵ *Age.*, nr. 384/11940, 8-4-1906.

maliyetler, boşa harcanan zaman, her yerde daha fazla endişeye neden olacak sorunlar, acı sonuçlardan bazılarıydı.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* ait olan ve şahıslar tarafından kiralanan mülkler, zaman zaman Selanik Metropolit'i'ni meşgul etmiş gibi görünen bir başka sorundu. Kiracıların işlerinde fazladan alan kullanmak istemeleri bu durumlardandı. Örneğin 1906'da kiracılar D. Pazarentsios ve N. Papastamatis, Rum cemaatine ait diğer dükkânlarında olduğu gibi kiraya makul bir katkı payı ile bir bodrum katı istediler. Selanik Metropolit'i, teklifi kabul etmesi hâlinde Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* sunmaya davet edildi¹⁷⁵⁶. Benzer şekilde Selanik Metropolit'i, 1903/1904 döneminde İtalyan Konsolosluğu tarafından kullanılan hastanenin eski binasının kira sözleşmesinin yenilendiğini Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* bildirdi. Mektep bahçesinde ek bir kira (ayda 10 frank) karşılığında iki oda yapılması şartıyla kira üç yıllığına yenilendi¹⁷⁵⁷.

4.1.9 Selanik'teki Rumların Eğitimi için Yardım Toplama Vasıtaları

Selanik'teki Rum cemaatinin eğitim sektörünün karşılaştığı mali zorluklar iyi biliniyordu. En azından 1876'da Rum cemaatinin mali kaynakları çok sınırlıydı¹⁷⁵⁸. Dâhiliye Nezâreti, öğretmenlerden maaşlarına göre temettü vergisi ve ticaretle uğraşan öğretmenlerin ticari kazançlarından temettü vergisi tahsil edilmesini istedi¹⁷⁵⁹. Mektepleri finanse etmek için topluluk tarafından yürütülen çok yönlü faaliyetler vardı¹⁷⁶⁰. Selanik Rum cemaatinin eğitimi lehine yapılan hayır işleri önemli ve tükenmez bir kaynaktı¹⁷⁶¹.

¹⁷⁵⁶ Age., nr.-, 13-12-1906.

¹⁷⁵⁷ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁷⁵⁸ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 54-55.

¹⁷⁵⁹ BOA., *DH. MKT.*, nr. 1645/33, 04 Z 1300 (6 Ekim 1883).

¹⁷⁶⁰ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 54-55.

¹⁷⁶¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 11796, 11/23-1-1883.

Örneğin gece yarısından sonra ışıklandırılmış bahçelerde yapılan danslar oluyordu¹⁷⁶². 1909'da *Beyaz Kule*'nin (Lefkos Pyrgos) bahçe salonunda Rum cemaati tarafından düzenlenen bir dans veya aynı yıl *Aziz Panteleimon Derneği*, *Sanatsever Derneği*nin salonunda kişi başı 10 kuruş bilet parası karşılığında Orpheus Orkestrası ile bir dans düzenlenmişti. Osmanlı yetkilileri bu etkinliklere katılıyor ve onları teşvik ediyordu¹⁷⁶³. Mektepler için para toplamanın diğer yolları; piyangolar, konserler, oyunlar, özel ve düzensiz katkılardı¹⁷⁶⁴.

1883'te Sassil Modianos'un hayır işi gibi Selanik'te yaşayan yabancıların hayır işleri kayıt altına alındı. Ölmeden önceki son saatlerde Selanik Rum mekteplerine kırk Osmanlı lirası bıraktı¹⁷⁶⁵. Selanik'te¹⁷⁶⁶ veya Osmanlı Devleti'nin başka yerlerinde yaşayan Rumların hayır kurumları da kaydedildi¹⁷⁶⁷. 1903'te Ioannis Papafis'in bir kadına (Domna G. Vlasti) ömür boyu verdiği üç yüz frank, kadın vefat ettiğinde Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne vermeye devam edildi¹⁷⁶⁸. 1905'te Aikaterini Frangini, Selanik'teki Rum cemaatine daha sonra birinci kız ortaokulu inşa edileceği Ethnikis Aminis Caddesi arsası da dâhil olmak üzere mülklerinin çoğunu miras bıraktı¹⁷⁶⁹. 1911 yılında Selanik'te Rum cemaati adına Kocabaşılık tarafından mektep yapımı için satın alınan bir arsa (*Vlatades Manastırının* yanında bir arsaydı. Sahibi Ioannidou-Tsekerdetis'ti.) üzerinde Sokrates Bey, eğitim ihtiyaçları için masrafları kendisine ait olmak üzere bir mektep binası inşa etme arzusunu dile getirmişti¹⁷⁷⁰. 1912'de

¹⁷⁶² Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 135.

¹⁷⁶³ Karadimou Gerolympou, "O Typos kai i Diamorfosi mias 'Syneidisis tis Polis' sta Teli tou 19ou Aiona", s. 118.

¹⁷⁶⁴ Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 55.

¹⁷⁶⁵ A.y.

¹⁷⁶⁶ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 540, 22-3-1912. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 389-391. Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167. Tomanas, *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944*, s. 11.

¹⁷⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1905/AAK1/Prot. No.-, 29-3-1905.

¹⁷⁶⁸ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903.

¹⁷⁶⁹ Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 74.

¹⁷⁷⁰ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 615, 17-5-1911.

Aikaterini X. Theologou (kızlık soyadı Krasakaki) beş yüz frank verdi. Bu parayla Selanik Rum Lisesi Kütüphanesinin zenginleştirilmesi için Yunan yazarların kitapları satın alındı¹⁷⁷¹.

Rum eğitim cemaati mekteplerinin çoğu, Rum cemaati tarafından kiralanen özel binalardan oluşuyordu. Ancak Rum cemaatine ait binalar da vardı¹⁷⁷². Serfiçe Metropolitisi tarafından üç yüz liraya satın alınan Aziz Athanasios Mahallesi'ndeki bir evde 1852'den beri bulunan Rum Mektebi, 1870 yılında ortaokula dönüştürüldü. Poulcheria Prasakaki'nin vasiyet ettiği başka bir ev de Aziz Athanasios Mahallesi'nde bulunuyordu. 1890'daki büyük yangında yandı. Ertesi yıl Panagia Gorgoepikoos Kilisesinin yakınında 1.300 Osmanlı lirasına mal olan yeni bir ortaokul inşası için bir arsa satın alındı¹⁷⁷³. İlgili tarih yazımında başka bir yerde arsanın zengin tüccar Giakoumakis Rogotis tarafından ücretsiz verildiği yazıyordu¹⁷⁷⁴. İnşaat için harcanan miktarın büyük bir kısmı Andreas Syngros'un bağışından geldi¹⁷⁷⁵. Selanik'teki Rum cemaati tarafından özellikle mektep kullanımı için inşa edilen ilk binaydı¹⁷⁷⁶. Ortaokul binası 6 Eylül 1893'te tamamlanarak hizmete açıldı. Maliyeti 2.369 Osmanlı lirasıydı¹⁷⁷⁷. Tüm Makedonya'daki en yüksek eğitim kurumuydu¹⁷⁷⁸.

Rum Kız Mektebi 1856 yılında faaliyete geçti¹⁷⁷⁹. 1845'ten itibaren Marigo Karanikola'nın konağında bulunan Selanik Ortaokuluna karşılık gelen Yüksek Merkez Kız Mektebiydi¹⁷⁸⁰. Bunu bağışladı ama kuruluşuna Elisavet Kastritsiou da para hibe etti.

¹⁷⁷¹ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 540, 22-3-1912.

¹⁷⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁷⁷³ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 389.

¹⁷⁷⁴ Tomanas, *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944*, s. 11.

¹⁷⁷⁵ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 389. Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 56.

¹⁷⁷⁶ A.y.

¹⁷⁷⁷ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 389-390.

¹⁷⁷⁸ Moraitopoulos, *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882*, s. 35. Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 62.

¹⁷⁷⁹ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390.

¹⁷⁸⁰ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 93. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390. Ziogou-

1905 yılından bu yana Yüksek Merkez Kız Mektebi, Aziz Athanasios Mahallesi'nde *Karataş Sokak* (Sokratous) üzerindeydi. Binası, o yıl İstanbul'da yaşayan Selanikli kardeşler Stergios ve Petros Karanikolas tarafından Rum cemaatine bağışlandı¹⁷⁸¹.

Vardar Mahallesi'nde de bir kız mektebi vardı. 1878'de Christos Chatzidimitriou, Vardar Mahallesi'nde “Merhum Christos Chatzidimitriou'nun Kız Mektebi” adı altında bir kız mektebi açılması şartıyla büyük bir bağışta bulundu. Bu mektep, mülkünün geri kalanını sunan aynı bağışçı tarafından sürdürüldü¹⁷⁸².

Ayrıca hayır işleri Osmanlı Devleti'ndeki *kardeşlik cemiyetlerinden* (adelfotita) gelebilirdi. Böyle kayıtlı bir durumda bir kardeşlik cemiyetinin, eğitimde gerekli bir miktarı güvence altına almak için bir metropolit aracılığıyla harekete geçmesi arzu edilir görünüyordu. Bu nedenle 1908'de İsa'nın Göğe Yükselmesi Kutsal Kilise bölgesinde uygun bir arsa satın alma ve bir şehir mektebi inşa etmek için kurulan komite, yetkili Selanik Hanımefendilerinin Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyetinden Metropolit aracılığıyla yardım istedi. Üstelik Komite, Selanik Metropolit tarafından atanmıştı. O mektep için yıllık çocuk dansından toplanan miktarı istedi¹⁷⁸³.

Çeşitli kuruluşlar yurt dışındaki Rumlardan mali destek istiyordu¹⁷⁸⁴. Yurt dışındaki dindaşlarının milletlere yaptığı yardım iki yönlüydü: iş bağlantıları ve fırsatları ile eğitim. Diğer büyük hizmet ise bu yabancı gruplar tarafından yerel cemaatlere mekteplerin açılmasıydı¹⁷⁸⁵. Örneğin 1911'de New York'taki *Atlantis* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Solon Vlastos'tan Selanik'teki bir kız mektebinin yeniden inşası için mali yardımda bulunması istendi. Talebin nedeni aşağıdaki argümanlara dayanıyordu: Bulgar, Sırp, Rumen ve Katolik kız mektepleri Selanik'teki Kallimarmara binalarında yer alarak yabancıların ilgi ve hayranlığını topluyordu. Ancak tam tersine yaklaşık bin Rum kızının

Karastergiou, ““Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 69. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 123.

¹⁷⁸¹ Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 390.

¹⁷⁸² *Age.*, s. 391.

¹⁷⁸³ KSMK Arş., *Şehir Mektepleri IB3*, nr. 583, 22-11-1908.

¹⁷⁸⁴ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr.-, 15-4-1911.

¹⁷⁸⁵ Issawi, “Transformation of the Economic Position of the Millets in the Nineteenth Century”, s. 277.

eğitim gördüğü Rum Kız Mektebi, elverişsiz ve eski evlerde barındırılıyordu¹⁷⁸⁶. Mektep binaları konusu ulusal bir saygınlık meselesiydi, aynı zamanda öğrencilerin yaşamlarıyla ilgili endişelerin bir ifadesiydi. Balkanlarda “millî haysiyete uymayan binalar” meselesi millî mücadelenin bir parçasıydı. Bu genellikle Rum cemaati için büyük bir endişe konusuydu. Kocabaşılının toplantılarının çoğu, esas olarak para toplamaya tahsis edilmişti. Gurbetçi olan Yunanları da sık sık ilgilendiren bir olaydı¹⁷⁸⁷. Bu gibi pedagojik, hijyenik ve millî prestij nedenleriyle uygun bir Kız Mektebinin derhâl yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Tahmini maliyeti altı bin Osmanlı lirasıydı ancak bu miktarı Selanik’te bulmak imkânsızdı. Rum cemaatinin gelirleri ve Selanik’in meşhur cömertliği, şehirdeki üç bin beş yüz öğrencisi olan on yedi mektebin bütçesini zar zor karşılıyordu. Kız Mektebinin yeniden inşası için gereken miktar bir başka belgede 4.500 Osmanlı lirası olarak belirtilmişti. İstenilen bu miktarın bulunabilmesi için yurt dışındaki Rumlardan gönüllü yardım talep edilmesine karar verildi. *Atlantis* gazetesi Müdürü’nün sanatsever ve vatansever duygularının onu Makedon halkının eğitim ihtiyaçlarına cesurca katkıda bulunmaya ikna edeceğini umuyorlardı. Kız Mektebi mezunlarının rolü çok önemliydi çünkü daha sonra genç kızları Makedonya’nın her yerinde Yunan ve Hristiyan bir şekilde eğiteceklerdi¹⁷⁸⁸. Aynı talep için yani Selanik’teki kız mektebi binasının yeniden inşası için 28 Mart 1911’de New York’taki Solon I. Vlastos’a gönderilen belgeden biraz daha eski tarihli başka bir belge bulundu. Bu sefer Atina’daki Benakis Bey’e hitap ediliyordu. Mektubun alıcının detayları dışında neredeyse tekrarlandığı söylenebilirdi¹⁷⁸⁹. Ayrıca 28 Mart 1911’de İstanbul *Beyoğlu* (Pera) doğumlu Yunan siyasetçi ve Bankacı Stefanos Skouloudis’e de bir mektup gönderildi¹⁷⁹⁰. Okul müdiresine göre 1876’dan itibaren Merkez Kız Mektebinin inşası bir endişe konusuydu. Merkez Kız Mektebi ile ilgili olarak şunları kaydetti: Uygun bir konumda bulunan Kız Mektebinin binası Rum cemaatine aitti.

¹⁷⁸⁶ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr.-, 15-4-1911.

¹⁷⁸⁷ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 56. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 389.

¹⁷⁸⁸ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr.-, 15-4-1911.

¹⁷⁸⁹ *Age.*, nr.-, 28-3-1911.

¹⁷⁹⁰ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB’27*, nr.-, 28-3-1911.

Oldukça büyüktü ve geniş bir avlu ile çevriliydi ancak eski bir yapıydı ve bu odalardan dokuzu düzensiz bölmeleri nedeniyle yetersiz alan ve aydınlatmaya sahipti. Binanın izin verdiği ölçüde, Mektepler ve Hastane İdaresi binayı iyileştirmek için kesinlikle gerekli onarımları kendi önerisiyle başlatmıştı. Ancak müdirenin işaret ettiği ve daha önce idareye söylediği gibi bu eski binanın yıkılıp yerine mektep binasının pedagoji ve hijyen kurallarına göre yapılması yerinde olacaktı¹⁷⁹¹. Mektep mobilyaları zaten çok kötü durumdaydı. Sıralar çok eski, orantısız ve düzensizdi, kız öğrencilerin sağlığına çok zararlıydı, çocuk kurallarının uygulanmasında ve kaligrafi ve taslak çizme derslerinin öğretilmesinde büyük bir engeldi. Mektepler ve Hastaneler İdaresi, kısmen değiştirilmesi teklifini hevesle kabul etti. Böylece zamanla kızları kurtaracaklarını umuyordu. Kız Mektebi bilimsel araçlardan tamamen yoksundu. Çünkü bazı ufalanan ve işe yaramaz coğrafi tablolar, resimler, *Ahd-i Atik* (Eski Ahit) ve *Ahd-i Cedid*'den (Yeni Ahit) başka hiçbir şey yoktu. Ancak müdire, Rum cemaatinin mali sıkıntıları nedeniyle Kız Mektebinin onları hızlı bir şekilde elde edeceğine dair bir umut olmadığını ekledi. Eğer Yunanistan Hükûmeti, ortaokul müdiresinin bahsettiği mektep mazlemelerini bağışlarsa Kız Mektebine büyük bir hizmet vermiş olacaktı¹⁷⁹².

Yurt dışındaki miraslara gelince, “Moskova mirasları” için belgeler bulundu. Her altı ayda bir Yunanistan Moskova konsolosu, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* vezne görevlisine hitaben Selanik'teki Rum cemaatinin *Millî Hayırsever Şubeleri Müdürlüğü* lehine Moskova'daki Fransız Bankası Credit Lyonnaiste çıkan senedini gönderiyordu¹⁷⁹³. Bazen bu paranın tahsil edilmesi o kadar da kolay ve sorunsuz olmuyordu. 1896-1897 Mektep Raporu; açığın nedeninin, ana gelir kaynaklarından biri olan Moskova miraslarındaki faiz düşüşü olduğunu ortaya koydu. Bu açık, uzun yıllar Rum cemaatinin temsilcisi olan Yunan konsolosunun işaret ettiği gibi 55 Osmanlı lirası

¹⁷⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1902/Prot. No. 700-1500, 3-4-1902.

¹⁷⁹² Age., Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁷⁹³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897. KSMK Arş., *Yurt dışındaki Yunanistan Konsoloslukları IZ3*, (Yunanistan Moskova Konsolosluğu), nr. 954, 13-5-1901. Age., nr. 955, 26-11-1901. Age., nr. 956, 28-5-1902. Age., nr. 957, 14-12-1902. Age., nr. 958, 16-5-1903. Age., nr. 959, 29-11-1903. Age., nr. 960, 13-5-1904. Age., nr. 961, 19-12-1904. Age., nr. 962, 17-5-1906. Age., nr. 963, 12-11-1907. Age., nr. 964, 12-5-1908. Age., nr. 965, 19-5-1909.

olan faizi elinde tutmasından kaynaklanıyordu. Selanik Vilayeti Rum Hastane ve Eğitim Kurumları müdürlükleri ile birlikte düzgün bir şekilde hareket ettiler ancak koşullar nedeniyle şimdi hiçbir şey yapılamıyordu¹⁷⁹⁴.

Miraslara gelince, bazen diğer millî cemaatlerden gasp tehditleri bildirildi. Örneğin 1882’de Elisabeth Kastritsiou’nun mirasına öyle olduğu söylendi. Rum eğitim kurumları için bir miras iken Rumen Hükûmeti zaman zaman onları gasbetmeye çalıştı¹⁷⁹⁵.

Ayrıca Selanik’teki Rum eğitim kurumları lehine birisinin yapacağı yardım, maddi olmaktan öte bir biçimde olabiliyordu. Örneğin İstanbul’daki *Depasta-Sfyra-Gerardou A. K. Gerardos Kitabevi* tarafından Selanik *Merkez Şehir Mektebine* bir harita bağışlandı. Selanik’teki Batı Kilisesinin yanında Fragkomachala Caddesi’nde bu kitabevinin bir şubesi vardı (Telgraf adresi GERARD Salonique). İstanbul Merkez Genel Müdürlüğünün emriyle M. Chrysochoou tarafından tasarlanan Makedonya, İlirya ve Epirus coğrafi tablosunun merkez şehir mektebine bağış olarak gönderildiği belirtildi. “Ülkelerinin coğrafyasını öğretmek için bu haritanın eksikliği her zamankinden daha şiddetliydi.”¹⁷⁹⁶

Mektepler için piyango dağıtımı ile de para toplanıyordu. Selanik Metropol Kilisesi çok meşgul olduğunda piyangolar¹⁷⁹⁷ ve kutsal tapınakların kilise tepsisi ile ilgilenen bir komite seçiyordu. Bu durumda para, muhtar veya ilgili kutsal tapınağın vasîleri tarafından toplanmış olabiliyordu¹⁷⁹⁸.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu’nun Dışişleri Bakanı’na sunduğu bir rapora göre 1883’te Rum eğitim kurumları dört kategoriye ayrılıyordu. Bunlardan ilki sadece kendi kaynaklarından yani kilise tepsileri, atölyeler, evler, tarlalar, otlaklar ve meralar, su değirmenleri gibi gayrimenkullerin kiralanmasından elde edilen gelirlere sahipti. İkinci

¹⁷⁹⁴ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897: Diğer gelir kaynakları ise Aziz Minas’ın (Agios Minas) yeni dükkânlarından gelen kiralara ve el işi piyangosu idi.

¹⁷⁹⁵ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1882/Elçiliklere Telgraflar ve Makedonya Meselesi*, Selanik, (1910 numaralı Belgeye bağlı, Nüsha, Logothetis’ten Dışişleri Bakanlığına, 3/11), Logothetis’ten YDEYD’e (Başkan Vekili), Prot. No. 1899, 3-11-1882.

¹⁷⁹⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1904/ G7ks*, nr. 10457, 18-3-1904.

¹⁷⁹⁷ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB’27*, nr. 927, 8-6-1912.

¹⁷⁹⁸ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 108, 19-1-1912.

kategori; bazıları kendi kaynaklarıyla, bazıları ise derneğin yıllık mali desteğiyle sürdürülen mektepleri içeriyordu. Üçüncü kategori, miras alınan mektepleri içeriyordu. Dördüncüsü, derneğin sponsor olduğu mekteplerdi. Hatta Türkiye ve Avrupa şehirlerinde yaşayan soydaşların sağladığı mali kaynaklarla bile korunuyordu¹⁷⁹⁹.

Selanik'teki Rum eğitim kurumlarının finansmanı ile ilgili olarak Yunanistan Krallığı tarafından toplanan paranın depozitosu, *Yunanistan Millî Bankasına* (Ethniki Trapeza Ellados) yatırılıyordu ve bu işi yapan yetkili bir idarenin vezne görevlisi bulunuyordu¹⁸⁰⁰. 1893 tarihli bir belgede Yunanistan Hükûmetinin Selanik'teki Rum eğitim kurumlarına kalıcı krediler¹⁸⁰¹ verdiği belirtiliyor. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü'nün* Vezne Görevlisi (P. Chatzilazarou) Selanik Rum cemaatinin mektepleri topluluğu muhasebe bürosuna Atina'daki Bağış Toplama Komitesinden bir mektup gönderildiğini belirtti. Buna göre Yunanistan Hükûmetinin kalıcı kredisinin 575 tahvilinin (Omologo) ¹⁸⁰², Rum eğitim kurumları lehine *Yunanistan Millî Bankasına* yatırıldığı belirtildi. Bunun %4'ü bağış kampanyasından geldi. Cemaat lehine Komite başkanı, cemaatin yukarıdaki mektuba verdiği yanıtın bir nüshasının mevcut olduğu Atina metropolitiydi. *Yunanistan Millî Bankasına* da Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* adına beş yüz yetmiş beş tahvilin belirli koşullar altında yatırıldığını kanıtlayan bir makbuz verildi. Bu belgeler, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* Fon Ofisine ek olarak Metropolit Sofronios'a da teslim edildi. Osmanlı

¹⁷⁹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/E/1883/Prot. No. 504, 20-4-1883 ve Prot. No. 506, 20-4-1883.

¹⁸⁰⁰ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 9364-2, 29-4-1893. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7475, 29-3-1894.

¹⁸⁰¹ Bu, esas olarak eyaletler arasında verilen uzun vadeli bir kredidir, sabit bir geri ödeme süreleri yoktur ve borç verene faiz ödenir ve kredi tutarı değişmeden kalmaktadır.

¹⁸⁰² http://www.osmanlimenkul.com.tr/uploaded_files/file/pdf/tahvilve_bono.pdf “Tahviller, devletin veya özel şirketlerin ödünç para almak için çıkardığı borçlanma araçlarıdır. Tahvil sahibi, tahvili çıkaran kuruluşun alacaklısıdır. Ancak hisse senetlerinin aksine ilgili şirket veya kamu kurumunun üzerinde alacağından başka hiçbir hakka sahip değildir ve bu kuruluşların yönetimine katılma hakkı yoktur. Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan tahviller, vadesine veya getiri kaynaklarına göre sınıflandırılır. Devlet tahvilleri, Hazine Müsteşarlığının bir yıldan uzun vadeyle ödünç para almak amacıyla çıkardığı devlet iç borçlanma senetleridir (DİBS). Hazine bonoları, Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan, vadesi bir yıldan kısa devlet iç borçlanma senetleridir. Özel sektör tahvilleri, şirketler ve bankalar tarafından çıkarılan borçlanma senetlerini ifade etmektedir. Bunlardan 365 günden daha kısa vadeli olanlar bono olarak adlandırılır.”

Bankasına beş yüz yetmiş beş tahvilin ipotek edilmesinden sorumlu olan Stefanos Skoulidis’e de bir nüsha gönderildi¹⁸⁰³.

Örneğin Makedonya, Epir ve Teselya’da kurulan ve “Memâlik-i Şahâned mütemekkin” Rumların neşr (yayın) ve telkinlerinden sorumlu olan Rum mekteplerinin düzeni ve idaresi için Yunanistan Hükûmetinin 1894 senesi bütçesinden “masarif-i haricîye” ayrılan para 600.000 Osmanlı lirasıydı¹⁸⁰⁴. Kraliyet Kararnamesi’nde Türk illeri, Makedonya, Trakya, Doğu Romulya, Epir ve Arnavutluk’taki Rum kiliselerinin ve eğitimin desteklenmesi için yapılan harcamaların onaylandığı belirtiliyordu¹⁸⁰⁵.

4.1.10 Selanik Rum Cemaati Öğretim Elemanlarının Maaşlarına İlişkin Sorunlar

Selanik Rum eğitim cemaati personelinin maaşlarıyla ilgili olarak Selanik Rum cemaatinin bu ücretleri ödeyemediği zaman Yunanistan Krallığı bazen bu görevi üstleniyordu. Ardından başkonsolos aracılığıyla iki taraf arasında görüşmeler yapılıyordu. Örneğin 24 Temmuz 1900 tarihinde Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Selanik Metropolit’ne Selanik Rum Cemaati Mektepleri İdaresinin kararına ilişkin belgeyi Atina’ya gönderdiğini bildirdi. Ortaöğretim müdürü ile Kız Mektebi müdiresinin bir sonraki eğitim-öğretim yılı için sözleşmelerinin yenilenmesine ilişkin Konsolosluk Başkanlığı toplantısında karar çıktı. Yunanistan Krallığı, bir sonraki akademik yıl için o yıl ödediği miktarın aynısını ödemeyi kabul etti. Para, başarılı çalışmalarını ve Selanik Rum Ortodoks cemaatinin mali zorluklarını kabul ettikleri için Ortaöğretim müdürü ve Kız Mektebi müdiresinin maaşlarının tamamlanmasıyla ilgiliydi. Bu nedenle Yunanistan Hükûmetinden anlaşmalarını yenilemesini ve onları Selanik’e dönmeye ve görevlerini

¹⁸⁰³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 9364-2, 29-4-1893.

¹⁸⁰⁴ BOA., *BEO.*, nr. 415/31095, 02 Z 1311 (6 Haziran 1894).

¹⁸⁰⁵ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/A/Bakanlar Kurulu Başkanı, Dışişleri Bakanlığına (EEEP Belgesi Dışişleri Bakanlığına bağlı, Yunan Devleti Kralı I. Georgios, 1889-1890), Prot. No. 257, 29-7-1890*: “...Bakanlar Kurulunun önerisi üzerine, 1889-1890 Eğitim Öğretim Yılı bütçesini, drahmilerde Makedonya, Trakya, Doğu Romulia, Epir ve Arnavutluk’un Türk İllerinde Rum Kilisesi ve Eğitiminin güçlenmesi için onaylamaktayız.”

üstlenmeye davet etmesini istedi¹⁸⁰⁶. Anlaşılabildiği kadarıyla ortaokul mektebi ve Selanik Kız Mektebi müdiresi, Selanikli değildi.

5 Ağustos 1903'te Yunanistan Krallığı'nın Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün Başkanı olan Selanik Metropolit'i'ne bir mektup gönderdi. Bakanlar Kurulu Başkanı ve Dışişleri Bakanı'nın Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün raporunu aldığını belirtti. Bu mektuba göre Kral Hükûmeti, mali kaynak yetersizliği nedeniyle her zaman olduğu gibi Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün bakım, iyileştirme ve ilerlemesi için gerekli masrafların tamamlanmasına yardımcı olmaya çağrıldı. Eksik olan miktarı temin edecek ve özellikle verilen ödeneği altı yüz Osmanlı lirasından bin Osmanlı lirasına çıkaracaktı. Sonunda Yunanistan Hükûmetinin bu yeni miktarı sağlayacağını söyledi. 1.000 Osmanlı lirası ödenek münhasıran Rum Ortaokulunun bakımı, bu öğretim elemanının 1903-1904 Öğretim Yılı maaşlarının ödenmesi ve Ortaokul müdürünün maaşlarının ödenmesi için tasarlandı. Yunanistan Hükûmetinin son iki mektep yılında verdiği kırk Osmanlı lirası ödenek vermeye devam edilecekti. Hükûmet ayrıca Selanik'teki Rum cemaatine Kız Mektebinin bakımında yardımcı oldu¹⁸⁰⁷.

Selanik'teki Rum cemaatinin çeşitli eğitim kurumlarının mali yükümlülükleri, çeşitli projeleri bile kredilerle finanse eden *Anadolu Bankası* (Trapeza tis Anatonis) gibi çeşitli bankalar ile bağlantılıydı¹⁸⁰⁸. Örneğin Merkez Şehir Mektebi adına 1909'da Anadolu Bankası Selanik Şubesinden bir alındı [makbuz] gönderildi. Hesabın bakiyesini kontrol etmelerini ve otuz gün içinde yanıt vermelerini istediler. Bu süre içinde yanıt alınmazsa hesabın herhangi bir sorunu olmadığını anlayacaklardı¹⁸⁰⁹.

Selanik'teki *Analipsi Mektebine* (Scholeio Analipseos) destek için *Mali Karavana İdaresi* (Eforeia Oikonomikou Syssitiou) tarafından toplanan para, *Atina Bankası*na (Trapeza Athinon) yatırıldı. 1909'da bağış toplama etkinliğinden elde edilen gelir bir

¹⁸⁰⁶ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 255/6579, 24-7-1900.

¹⁸⁰⁷ KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 335/6601, 5-8-1903.

¹⁸⁰⁸ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 13-1-1909. Anastasiadis ve Chekimoglou, *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gekonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910*, s. 123.

¹⁸⁰⁹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 13-1-1909.

çocuk grubundan geldi. Mali Karavana İdaresi toplantısından sonra Analipsi Mektebi lehine mümkün olan her şeyi yapmaya karar verildi. Bu nedenle Mali Karavana İdaresi, Selanik Metropoliti'nden gelecekte Mali Karavana İdaresi lehine eşit derecede güçlü yardım sağlamasını istedi. Mektup, dört kadından oluşan idare tarafından imzalandı¹⁸¹⁰.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığından Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*'nün mali sorunlarını yönetebilmek için Selanik'teki bir ortaokul müdürünün yılda 270 Türk lirası veya 7.500 drahmi, Atina'daki ortaokul müdürünün ise sadece 4.200 drahmi ödendiği göz önüne alındığında Selanik'teki öğretmenlerin maaşlarının kesilmesi gerektiği ifade edildi¹⁸¹¹. Araştırmanın gösterdiği gibi Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından mali açığı kapatmak için kabul edilen eğitim ücretlerinin düşürülmesi, eşi görülmemiş bir şey değildi çünkü 1876'da Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*, öğretmenlerin maaşlarında indirimle gidildiğini duyurmuştu. Aslında bu tür kararlar basında sert eleştirilere neden oluyordu¹⁸¹². Öğretmenleri Makedonya'da çalışmaya teşvik etmek için bir çözüm olarak ne önerildi? 13 Temmuz 1905 tarihli GR. III. Yasası'na 8. madde eklenmesi gerekirdi. Görevleri sırasında öldürülen veya yaralanan öğretmenlerin dul ve yetimleri veya çalışamaz duruma gelen öğretmenlerin eşleri ve çocukları onun maaşını alabilmesi gerekirdi. Millî çıkarları için en merhametli ve vicdani kaygı bağlamında Yunanistan Hükûmeti, yurt dışında ilköğretimde tanımlanmış niteliklere sahip memurlarına emeklilik hakkını genişletmek zorunda kaldı. Adil ve gerekli olan bu önlem sayesinde Hükûmetin, üst düzey millî işçilere pek çok kişinin beklediği maksimum faydayı sağlaması gerekirdi. Belirli koşullar altında sunulan teklifin, yurt dışındaki tanınmış Rum ortaokulları tarafından kabul edilmesi gerekirdi: Yurt dışındaki eğitim kurumlarında görev yapan tüm ortaokul eğitimi ve ilkokul eğitiminin öğretmenleri ve müfettişlerinin, önceki yıllarda hizmet için belirli hükümlere göre gereken tutarı taksitle ödeyerek Yunanistan Hükûmeti tarafından emekli

¹⁸¹⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1909/G7kd*, nr. 170/9885, 11-3-1909.

¹⁸¹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/A-o/"YDEYD" Adlı Alt dosyası (Dışişleri Bakanlığının 1731 numaralı Belgesine bağlı), Telgraflar, Batı Makedonya'daki ve özellikle Başkenti Manastır'daki (Bitola) mevcut Ruh Hâlinin Kısa Raporu, Prot. No.-, 5-9-1886.

¹⁸¹² Ziogou-Karastergiou, "Grigoreite, Makedones' I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides 'Ermis' kai 'Faros' tis Makedonias", s. 55.

maaşı alabilmesi gerekirdi. Ortaöğretim öğretmenlerinin, üniversitenin doktora derecesine sahip veya fizyoloji, matematik, fizik veya ilahiyat bölümlerinin “üniversitedeki eğitimlerinin sondan bir önceki yılını tamamlamış” öğrenciler olması gerekirdi. İlköğretimdeki öğretmenler, Yunanistan Hükûmeti tarafından tanınan öğretmen mektepleri ve öğretmen alt mektepleri veya ortaokulların mezunlarının, en az beş yıl boyunca başarılı bir şekilde hizmet etmiş ve özel bir komite önünde öğretmenlik sınavlarında seçilmiş olması gerekirdi¹⁸¹³.

1895 tarihli bir belgede Selanik’ten bir ortaöğretim müdürü, Yunanistan Krallığı’ndaki ortaöğretim müdürü ile yurt dışındaki ortaöğretim müdürünün çalışmaları arasında hiçbir karşılaştırma yapılmaması gerektiği görüşünü dile getirdi. Burada bazı Rumların Osmanlı Devleti egemenliğindeki Selanik’i nasıl algıladıkları görülmektedir. Mektubun Yunanistan Dışişleri Bakanlığına veya Yunanistan Krallığı’nın herhangi bir yerine değil, Selanik Metropol Kilisesine gönderildiği düşünüldüğünde “yurt dışı” denmesi garip bir gerçek gibi görünebilirdi. Ortaokul müdürünün yurt dışındaki çalışmalarının Yunanistan Krallığı’ndaki ortaokul müdürünün işi gibi olmadığı iddiaları, yurt dışındaki ortaokul müdürünün maaşının neden Atina’daki lise müdüründen daha yüksek olması gerektiğini haklı çıkarmaya yönelikti. Yurt dışında Bakanlık ve Daire başkanı bulunmadığını, Makedonya’daki ortaokul müdürünün mekteplerde ve eğitimde bir şekilde Daire başkanlığı ve Bakan yardımcısı olarak görev yaptığını belirtti. Toplumda ise Selanik vilayetinin ortaokul müdürü “ikinci sınıf bir insan”dı. O kadar çok yükümlülüğü vardı ki Yunanistan Krallığı’ndaki müdürün hayal bile edemeyeceği bir şeydi. “Bu talihsiz cemaatlerin birçok ihtiyacını karşılaması gerekiyordu.” Makedonya mektepleri müdürünün konumunun güçlendirilmesi ve kendisine büyük güç verilmesi gerekirdi çünkü gücünü artırarak eğitim projesinin amacı için daha aktif ve yararlı hâle gelirdi. Ayrıca Selanik ortaokul müdürünün çalışmaları öğretmenlik ve mühendislik çalışmaları içeriyordu. Ortaöğretim müdürü, öğretmen maaşından sadece on Osmanlı lirası fazla maaşla aynı zamanda öğretmen olmak zorundaydı. Üç Osmanlı lirasını kurtarmak için bazen öğretmenleri bazen de rahipleri orta öğretime müdür olarak

¹⁸¹³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Başmüfettişten Yunanistan Selanik Başkonsolosu’na.

kullanmışlar, bazen de okullar müdürsüz bırakılmıştır. Ancak Rum milletine bu şekilde mükemmel hizmetlerin nasıl sağlanacağı sorusu ortaya çıktı. Söylendiği gibi Bulgar propagandasına karşı mücadelenin sorumlusu, aynı zamanda Makedonya'nın Yunan ortaöğretimi müdürü idi. Kendi maaşı çok görülürken hasmı olan Bulgar ortaöğretim müdürüne İstanbul'daki Bulgar Eksarhlığı tarafından 300 Osmanlı lirası ödeniyordu¹⁸¹⁴.

1886'da maaşlı ortaokul müdürü ve öğretim üyelerinin maaşlarının Konsolosluk tarafından değil, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* tarafından ödenmesi gerektiği dile getirildi çünkü bu şekilde Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün gücü ve kuvveti zayıflatılmış olacaktı. Doğrudan Konsolosluga bağlı olan ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nü umursamayan öğretmenler ve mektep müdürü vesilesiyle Müdürlüğün itibarı küçük düşürüldü. Selanik'teki bu anormal durum nedeniyle iki yüksek eğitim kurumu, ortaokul ve öğretmen mektebi, savaş hâlindeydiler; birbirlerinden nefret ediyorlardı ve cemaat içinde skandal bir örnek oluşturunuyordu¹⁸¹⁵.

Öte yandan daha sonra 1905 yılında, yukarıdaki ortaöğretim müdürünün görüşüne göre Başmüfettiş -daha güvenli olacağı için- Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na yurt dışındaki öğretmenlerin aylık maaşlarını konsolosluklar aracılığıyla vermesini teklif etti. Aylık olarak ödenmesi gereken miktar, kamu fonlarına değil konsolosluklara ödenmeliydi çünkü kamu fonlarına ödenirse yurt dışındakilere büyük sıkıntı verirdi¹⁸¹⁶.

Öğretim elemanlarının maaşlarının zaman zaman ödenmediği ve bunun bazen uzun yıllar sürdüğü tespit edildi¹⁸¹⁷. Eğitim sektörünün herhangi bir idaresinin, görevlerini üstlendiği sırada yasal olarak temsil ettiği sektörle ilgili tüm konularda selefinin yükümlülüklerini üstlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle önceki Selanik Vilayeti *Rum*

¹⁸¹⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/A-o/Prot. No.-, 5-9-1886.

¹⁸¹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/Başmüfettiştan Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na.

¹⁸¹⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10269, 3-4-1885. Age., nr.-, 16-7-1885. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 20-4-1902. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr. -, 7-8-1904. KSMK Arş., *Mekteb-i Çeşitli IB20*, nr. 711, 24-8-1909. KSMK Arş., *Mekteb-i Çeşitli IB20*, nr. 712, 23-6-1910. Age., nr. 713, 26-8-1910. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1911/G7kl*, nr. 10619, 16-8-1911.

Eğitim Şubeleri Müdürlüğü tarafından atanan öğretmenlere ödeme yapma zorunluluğu vardı. Eğitim-öğretim yılı ağustos ayını da kapsadığı için Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün öğretmenlere Ağustos ayı maaşını ödemesi gerekiyordu¹⁸¹⁸. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün vezne görevlisi talep edilen bazı durumlarda maaşın ödenmesi için karşılığında ödeme emri vermekten sorumluydu. Yazılı emrin sekreter ve başkan yardımcısı tarafından imzalanması gerekiyordu¹⁸¹⁹.

Aşağıdaki durumlarda eğitim sektörü personelinin maaşlarının geç ödenmesine ilişkin örnekler sunuldu. Örneğin 3 Nisan 1885'te bir Rum (Lazaros Antoniadis), temsilcisi (Avukat F. Artas) aracılığıyla Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*ne maaşının hukuka aykırı olarak ödenmemesi nedeniyle itiraz etti. Önceki Ekim ayında Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*ne karşı Selanik Metropol Kilise Mahkemesi huzurunda dava açtılar. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*, davacıyı maaşından haksız ve yasa dışı olarak alıkoymasını nedeniyle suçlu bulundu. Ancak o zamana kadar aylar geçti ve Selanik Metropoliti temsilcisi, görevlerine rağmen, yöneticilerin çağrılmasını sebepsiz yere erteliyordu. Bu talebi ileten Rum temsilcisi, Selanik Metropoliti'nin bu durumun uzatılmasına asla müsamaha göstermeyeceğinden emin olduğunu ilgili mektubuna ekledi. Bu nedenle Selanik Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü'nün üyelerinin (Aziz Athanasios Kilise bölgesinde yaşayan Dimitrios Blatzis ve Eleftherios Chatzi Konstas, Selanik Metropol Kilise bölgesinde yaşayan Dimitrios Filipovits ve Aziz Nikolaos Kilise bölgesinde yaşayan Georgios Irakleidis) yargılanmak üzere Selanik Metropol Kilise Mahkemesine çağrılmalarını istedi¹⁸²⁰.

Benzer şekilde 16 Temmuz 1885 tarihinde Selanik'te G. Christodoulidis; Metropolit'e yazdığı bir mektupta, Valtzia'da bir öğretim yılı öğretmenlik yapmasına rağmen orada Rum cemaati tarafından para olmadığı gerekçesiyle kendisine ödeme

¹⁸¹⁸ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiau Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 459-460.

¹⁸¹⁹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 1-7-1896.

¹⁸²⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10269, 3-4-1885.

yapılmadığını belirtti. Selanik Metropolit'i'nden Komisyonun kendisine gecikmiş otuz beş Osmanlı lirasını ödemesini emretmesini istedi. Maddi açıdan zor durumda olduğunu, bakkal ve kasaplara, yaptığı alışverişler karşılığında kıyafetleriyle ödeme yapmak zorunda kaldığını vurguladı¹⁸²¹.

Maaş bordrosu konusu 1895 yılında bir Rum ortaokul müdürü tarafından gündeme getirildi ve uzun vadeli eğitim eyleminin sonuçlarının ne olduğunu, Rumların ve Hristiyanların görüşlerinin neler olduğunu ve öğretmenlerin bunca yıldır öğretimi nasıl etkilediğini sordu. Şubat 1895'te Selanik'teki bir ortaokul müdürü, *Rum Kilisesine ve Rum Eğitimini Güçlendirme Komitesi* başkanına yazdığı bir mektupta ailevi nedenlerden dolayı istifasını ilan etti. Geçen senenin maaşını aldığı için minnettarlığını dile getirdikten sonra durumu çok zor olduğu için bu senenin dört aylık maaşını da istedi¹⁸²².

20 Aralık 1902'de bir Öğretmen (Vassilios Manos), Selanik Metropolit'i Athanasios'a yazdığı bir mektupta ödenmeyen maaşlarının kendisini maddi olarak yorduğunu ve bu gecikmeler nedeniyle birçok ailevi yükümlülüğünü yerine getiremediğini belirtti. Daha fazla ertelenemeyecek en acil yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nden alacağını tamamı veya en azından büyük bir kısmının kendisine verilmesini istedi. Talebinin Selanik Metropolit'i tarafından gereği gibi karşılanacağından ve hoş olmayan sonuçlardan kaçınmak için bu iyiliğin kendisine yapılacağından emindi. Mektubunu "En Yücemiz'in sağ elini derin bir saygıyla öpüyorum." sözleriyle sonlandırdı. Mektubu 22 Aralık'ta alındı ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne iletili¹⁸²³.

Benzer şekilde 7 Ağustos 1904'te bir kadın Öğretmen (E. Stoumbou), Selanik Metropolit'i Alexandros'a yazdığı bir mektupta 1902-1903 yılında *Epanomi* cemaatinde çalışmasından maaşının bir bakiyesini alamadığını belirtti. Tutar 4,5 Osmanlı lirasıydı¹⁸²⁴. 6 Temmuz 1906'da ise D. Daskopoulos, Selanik Marasleio Lisesi Müdürü Stefanos Noukas'tan bir önceki ayın 6,5 Osmanlı lirası maaşını almak istedi. Ancak Stefanos

¹⁸²¹ *Age.*, nr. -, 16-7-1885.

¹⁸²² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸²³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 20-4-1902.

¹⁸²⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr.-, 7-8-1904.

Noukas ile kızının okuması için Öğretmen D. Daskalopoulos'un bu okula para ödemesinden kaynaklanan bir anlaşmazlık vardı. Stefanos Noukas'ın kendisinden daha fazla para sakladığını iddia etti. Ancak Öğretmen, Müdür'ün talebinin haksız olduğunu ve ilişkilerinin bozulduğunu açıkladı. Kalan maaşının ödemesini kendilerinin halletmesi imkânsızdı. Selanik Metropolit'i'nden kendisini Selanik Metropolit Kilisesine davet etmesini ve ödeme yapmasını istedi¹⁸²⁵.

Bir kadın, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Başkanı Selanik Metropolit'i'ne iki mektup göndererek kocasının yıllarca gecikmiş maaşının kendisine ödenmesini istedi¹⁸²⁶. 23 Haziran 1910'da Zoi G. Niota, kocasının hasta olduğunu söyledi. Sağlığını korumak için mali güçleri ile orantısız harcamalar yapmış ve borç para almak zorunda kalmışlardı. Doktor tavsiyesine göre düzenli diyet ve tedaviye ihtiyacı vardı. Masrafları karşılamak için kocasının maaşını almaları gerekiyordu. İdarenin, durumlarının zorluğunu göz önünde bulunduracağından ve taleplerini yerine getireceğinden şüphesi yoktu¹⁸²⁷. 26 Ağustos 1910'da bu kadın kocasıyla birlikte Atina'dayken başka bir mektup göndererek talebini tekrarladı. 31 Ağustos'ta gelen mektupta Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne verildiği kaydedildi¹⁸²⁸.

16 Temmuz 1911'de Selanik Merkez Kız Mektebinde birkaç yıl çalışan Öğretmen (Victoria A. Paikou), Selanik Metropolit'i IV. Ioakeim'e Mektebin kendisine otuz beş Osmanlı lirası borcu olduğunu bildirdi. Hem muhtaç durumdaki annesine hem de kız kardeşine bakıyordu ve bunun için paraya ihtiyacı vardı. Bu paranın Atina'da Noter Efthymios A. Goritsas huzurunda düzenlenen 16 Nisan 1903 tarihli ve 22.009 numaralı vekâletnameye istinaden vekili Dimitrios Pavlatos'a ödenmesini hareretle talep ediyordu¹⁸²⁹.

Maaş artışı talepleriyle ilgili olarak Azize Triada Mektebi Müdiresi'nin (Mavraini/Mavroudi Konstantinou) durumu ilginçti. Ağustos 1903'te Selanik

¹⁸²⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/ G7kd*, nr. 626/11944, 6-7-1906.

¹⁸²⁶ KSMK Arş., *Mekteb-i Çeşitli IB20*, nr. 712, 23-6-1910. *Age.*, nr. 713, 26-8-1910.

¹⁸²⁷ *Age.*, nr. 712, 23-6-1910.

¹⁸²⁸ *Age.*, nr. 713, 26-8-1910.

¹⁸²⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1911/G7kl*, nr. 10619, 16-8-1911.

Metropoliti'ne ifade ettiği gibi 1897'de atandığında mektep ilk yılındaydı ve sadece 97 öğrencisi vardı. Bu yüzden ücreti buna göre belirlendi ve bu nedenle küçüktü: sadece 35 Osmanlı lirası. İkinci yıldan itibaren öğrenci sayısı artmaya başladı ve bu artış o zamana kadar devam etti. Sonuç olarak çabaları iki katına çıktı. Bu nedenle ve maaşı düşük olduğu için Selanik Metropoliti'nden üç yıllığına zam talebinde bulundu. Ama ona her zaman maaşının gelecek yıl artacağı cevabı verildi. Hiç zam alamadı oysa çalıştığı Mektebin kadın öğretmenleri, bir yıl önce zam almışlardı. Müdirenin bu mektebin tanıtımı için gösterdiği çaba ve mücadeleler Selanik Metropoliti ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından bilindiği için geçimini sağlamaya yetmeyen maaşına zam istedi¹⁸³⁰.

Ayrıca 9 Ağustos 1904'te Analipsi Mektebinde bir öğretmen olan Konstantinos Tsombanoglou, Selanik Metropoliti ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne bir mektup yazarak diğer meslektaşlarının maaşına eşit bir maaş artışı talep etti. O aynı asgari ücretle altı yıldır çalışıyordu ama çoğu öğretmen zam almışlardı. Selanik Metropoliti'nin asil ve adil duygularından emindi ve mevcut mali durumunun çok sıkıntılı olması nedeniyle artışın gerçekleşeceğini umuyordu¹⁸³¹.

Ancak sadece öğretmenlerin değil Rum eğitim kurumlarının diğer personelinin maaşları da yetersizdi. Örneğin 1910 yılında Merkez Şehir Mektebi, bir Hademe'nin (Theocharis Konstantinidis) talebi üzerine ihtiyaçlarını karşılamak için ek maaş talep etti. Yetersiz maaşı geniş ailesinin masraflarını karşılayamadığı için kirasını bu şekilde ödeyebilecekti¹⁸³². 1 Eylül 1911 tarihli bir mektupta hademenin dava talep ettiği benzer bir olay tespit edildi. Hatta zam almazsa istifa edip başka bir yerde iş aramak zorunda kalacağını bile belirtti. Azize Theodora (Agia Syneisfora Theodora) Kilisesinde *mumları yakan görevli* (Kandilantis) Pavlos Athanassiou, Selanik Metropoliti'ne yazdığı bir mektupta maaşı yetmediği için Azize Theodora Kilise bölgesindeki anaokulunda da bir yıl hademe olarak çalıştığını belirtti. Bu nedenle Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nden yukarıda belirtilen anaokulunda hademe olarak maaşını artırmaya karar

¹⁸³⁰ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr.-, 18-3-1903.

¹⁸³¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr. 10476, 9-8-1904.

¹⁸³² KSMK Arş., *Mekteb-i Çeşitli IB20*, nr. 714, 28-8-1910.

vermesini istedi, aksi takdirde daha uygun bir pozisyon aramak zorunda kalacaktı. Mektubu 1 Eylül’de alındı ve Rum Eğitim İdaresine iletildi¹⁸³³.

1880’lerden bu yana mezun sayısındaki büyük artış nedeniyle şehrin atama için yalvaran ve hatta bazen seleflerinden daha düşük maaşla atanmayı kabul eden öğretmenlerle dolduğu belirtildi¹⁸³⁴. Bazı durumlarda öğretim elemanlarının maaşları çok yetersiz olduğu için istifalarını sunuyorlardı. 1887’de öğretmen maaşı yetmediği için istifa eden bir öğretmen, “Şimdi tuz satacağım çünkü umarım yeni işimle biraz eklemek alırım ve yaşlılığında erkek sayılma hakkım olur.”¹⁸³⁵ diyordu. 29 Temmuz 1906’da Merkez Şehir Mektebinde bir öğretmen, Selanik Metropoliti ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* teşekkür ettikten sonra maaşının yetersizliği nedeniyle istifa etmek zorunda kaldığını bildirdi¹⁸³⁶.

Bazı durumlarda eğitim kurumlarının personelinin maaş bordrosunu yönetmenin bir yolu olarak maaşların her iki ayda bir ödenmesi planlandı. Görünen o ki bu her zaman bir çözüm olarak çalışanların işini kolaylaştırmadı. Örneğin 30 Kasım 1911’de Selanik’te Öğretmen D. Argyropoulos maaşının iki ayda bir değil aylık olarak ödenmesini talep etti. Arkadaşı ortaokul müdürüne yazdığı bir mektupta maddi şartların kendisini Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğünden* destek almaya zorladığını belirtti. Tam beş yıl önce evini tamir etmek zorunda kaldı. Kira yoluyla borçtan kurtarabileceği umuduyla onu ipotek etti. Ancak o zamandan beri sadece küçük meblağları geç ödemeyi başardı ve bunun nedeni maaşının iki aylık ödemesinin büyük zorluklara neden olmasıydı. Maaşının aylık ödemesini emretmeleri için yalvarıyordu¹⁸³⁷.

¹⁸³³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1911/G7kl*, nr. 10633, 1-12-1911.

¹⁸³⁴ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 74.

¹⁸³⁵ *Age.*, s. 73-74.

¹⁸³⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1906/ G7kd*, nr.-, 29-7-1906.

¹⁸³⁷ KSMK Arş., *Selanik’te Liseler-Ortaokular IB4*, nr.-, 30-11-1911.

Başrahipleri tarafından millî mektep gelir ve giderleri hakkında verilen herhangi bir belge Millî Ortak Konsey tarafından resmî olarak kabul edilmesi gerekiyordu¹⁸³⁸. Rum eğitim kurumları yetkilileri, Selanik Metropolit ve baştemsilcilerine bilgi veriyorlardı. Bilgiler, her yıl yeniden kurulan ve üyeleri her zaman aynı olmayan Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyelerinin sunumlarına ilişkindi. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Başkanı, daha önce yazdılığı gibi, Selanik Metropolit idi. Başkanlığı sırasında başkan yardımcısı, sekreter, kütüphane küratörü ve mektep organları seçiliyordu. Başkan ve vezne görevlisi olmak üzere toplam altı üye vardı. Her iki idarenin de başkanlarının Selanik Metropolit olması nedeniyle iki kurum arasında bir esneklik olduğu görüldüğünden Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri nakledilebiliyor ve Selanik Vilayeti Rum Hastane Müdürlüğü'nün üyelerine dönüştürülebiliyordu¹⁸³⁹.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*, raporu (Apologismos) bağlamında, bazen önceki *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyelerinin çalışmalarını takdir ederek övgüde bulunuyordu. Örneğin Hesap Verebilirlik 1903/1904 sırasında belirtildiği gibi önceki *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri ortaokul lehine sanatsever ödeneğini 600'den 1.000 Osmanlı lirasına çıkarmayı başarmışlardı. Böylece geleceğin *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri, bu fazla ile öğretmenlere olan eski borçların ve birçok acil durumun gereksinimlerini karşılayabilecekti¹⁸⁴⁰.

Ayrıca Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne, mekteplerin personeli hakkında da sorular soruluyordu. İlgili personel değişmediyse bu, onun iyi çalıştığı anlamına geliyordu¹⁸⁴¹. Eğitim kurumlarının işleyişi yıl boyunca devam etti ve neredeyse hiçbir değişiklik olmadan aynı kadro, aynı sistem ve programla gençlerine

¹⁸³⁸ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvoulou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 28.

¹⁸³⁹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897 ve nr.-, 31-5-1903.

¹⁸⁴⁰ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, 1903/1904 *Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁸⁴¹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903.

dersleri öğrettiği için geçen yılki gibi normal ve iyi çalışıyordu¹⁸⁴². Değişiklik olsaydı yeni personelin maaşlarındaki değişiklikleri gösterirlerdi¹⁸⁴³. Yönetimleri altında elde ettikleri veya başaramadıklarının genel bir eleştirisini yapıyorlardı¹⁸⁴⁴. Personel, toplam maaş ödemesi ve kapanış yılına göre fark hakkında bilgi veriyordu. Yöneticilerin işlerini doğru yani belirli programlara göre yapıp yapmadıklarını belirtiyorlardı¹⁸⁴⁵. Ayrıca bu yılki öğrenci sayılarını ve geçen yıla göre sayıların farkını¹⁸⁴⁶ ve son on yılın farkını konuşuyorlardı. Kitap bilgisi ve kitapların nasıl değerlendirileceği, değişiklikler meydana gelirse ele alınması gereken başka bir konuydu¹⁸⁴⁷. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından çeşitli projelerin uygulanması için oluşturulan alt komitelere de eleştiriler yöneltiliyordu. Örneğin Selanik Metropolit Kilise bölgesinde şehir mektebi inşaatı için görevlendirilen komite, etkili olarak nitelendirildi çünkü asil ve örnek bir şevkle Rum eğitim kurumlarının masraflarını daha fazla üstlenmeden şehir mektebinin güzel binasının inşası için gereken masrafları karşılamayı başardı¹⁸⁴⁸.

4.1.11 Hesap Verebilirlik, Bütçeler, Raporlar ve Genel Bilanço

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* yıllık bir hesap verebilirlik gerçekleştiriyordu. Vezne görevlisi, başkan yardımcısı, sekreter ve üç üyeden oluşuyordu. Geçen yıl ve son cari dönem yaptıklarıyla ilgili kısa bir rapor sunuyorlardı. Örneğin 1909/1910 Hesap Verebilirlik döneminde Rum eğitim şubelerine ait mülkler, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün Selanik Metropolit ve baştemsilcilerine yazdığı bir mektupta belirtildi. Vezne Görevlisi P. Ch. Lazaros, Başkan Yardımcısı Bay

¹⁸⁴² KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki İdaresinin Hesap Verebilirliği*, 22-6-1910. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/ G7ks*, nr. 10457, 18-3-1904.

¹⁸⁴³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁸⁴⁴ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1902/1903 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu*.

¹⁸⁴⁵ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903.

¹⁸⁴⁶ A.y. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁸⁴⁷ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903.

¹⁸⁴⁸ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki İdaresinin Hesap Verebilirliği*, 22-6-1910.

Menexes, Sekreter M. M. Theodoridou (kadın) ve D. Zannas, Ath. Makris ve I. Konstantinidis beyler bulunuyordu. I. Konstantinidis ölen Emir'in yerini aldı. 1909/1910 Eğitim-Öğretim Yılı'nda ve bu süre sonunda yaptığı faaliyetlerin olağan özet raporuna göre takdim edildi. Gayrimenkul konusuna ilişkin olarak o yılın başından itibaren Anglo-Yunan Selanik Şirketi ile yeni kaynaklar elde etmek amacıyla Rum cemaatinin yeni binalarının inşası için görüşmelere başlandığı bildirildi. Karara göre amaç, Agios Minas Mağazaları ve Palaia Psaradika (eski balıkçı dükkânları) iki güneydoğu bloğunda ve kuzey tarafında bulunan bir binayı yeniden inşa etmek için para toplamaktı. Planın detayı ve bina taslağı Mimar X. Paionidis'e verildi. İnşaat Aralık ayı sonunda tamamlanarak Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*ne devredildi. 2.200 Osmanlı lirasına mal oldu. *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından ödenen bu meblağ, ilgili belgelere ve sözleşmeye göre yıllık 400 Osmanlı lirası kira bedelinden yedi yıl içinde geri ödendi. Hesap Verebilirlik 1909/1910, 25 Haziran 1910'da Selanik Metropolit tarafından alındı ve Rum cemaati idaresine iletildi¹⁸⁴⁹.

Selanik Rum eğitim kurumlarının bütçelerindeki açıklar, örneğin 1882-83 Öğretim Yılı bütçesinde görsterildiği gibi bir kilisenin inşasından kaynaklanabilirdi (açık 161,420 Kuruş - Grosia)¹⁸⁵⁰. Eksikliklerin diğer nedenleri şunlardı: Okullara zarar veren ve bu nedenle onarım ve bakım için önemli miktarda para gerektiren kötü hava koşulları¹⁸⁵¹, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından onarılan eğitim kurumları veya metropolit evi binalarına da zarar veren depremler¹⁸⁵², abonelerin zanaat piyangoları için ödeme yapmayı reddetmesi, *mum yapım*evi (Kiropoieio) kârının sınırlandırılması¹⁸⁵³, sanatseverlerden maddi yardım eksikliği, kötü piyasa koşulları nedeniyle piyango çekilişi düzenleyememe, eğitim kurumlarının maaşlarında artış, kiraların tahsil edilmemesi. Örneğin Aziz Minas'ın yeni yapılan dükkânlarının kirasından normalde ödenecek olan 150 Osmanlı lirası, Rum cemaati mekteplerinde kitap temini için bir sözleşme ile

¹⁸⁴⁹ A.y.

¹⁸⁵⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1882/Prot. No. 1899, 3-11-1882. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki İdaresinin Hesap Verebilirliği*, 22-6-1910.

¹⁸⁵¹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr., 23-6-1897.

¹⁸⁵² Age., nr., 31-5-1903. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁸⁵³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr., 23-6-1897.

kitapçılara ödenek alınmaması¹⁸⁵⁴ vb. Gerekçeleri, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri tarafından yıllık rapor bağlamında açıklanıyordu. Nedenlerini sunarak, önceki Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün neden açıkları kapatamadığını ve neden bir sonraki İdareye yük olarak bıraktığını doğrudan veya dolaylı olarak belirtiyordu. Eğitim kurumlarının finansmanındaki açıkların sonuçlarından biri, personelin yıllar boyunca ücretsiz kalmasıydı¹⁸⁵⁵.

İkinci vezne görevlisinin imzasıyla eğitim kurumları raporlarında kaydedilen veriler, gelir giderler ve genel giderlerdi. Gelir kaynakları genel olarak aşağıdakilerdi: miraslardan kaynaklanan faizler, emlaklardan gelen kira ücreti, öğrenci diplomaları, öğrencilerin mektep karnesi, öğrenci kayıtları, el işi ödüllü piyango, “sayıların satışı”, kışladan genel gelir (kışla geliri), anonim bir ödenek, Aziz Minas Kilise girişinde mumun satın alınmasından gelen parayla bağış kutusuna bırakılanlar, Aziz Minas Kilisesi, Panagia Gorgoepikoos Kilisesi, Azize Theodora Kilisesi tepsi gelirleri, Vikopoulos kai Antoniadis Sözleşmesi, Choutsioglou D. katkısı, *Üç Hiyerarşist Kilisesi* (Ekklesia Trion Ierarchon) tepsisi, mum yapım evinden gelen kâr, kitapçıların hakkı, kitapçıların ödeneği, “medeni kaydı” kalanı, *kutsal su* (Agiasma), olağanüstü gelir, Allatini D. bağışı, spor salonu sınav mektep ücretleri, faizler, parasal piyango.

Giderler aşağıdakilerden kaynaklanmış olabiliyordu: personel maaş bordrosu¹⁸⁵⁶, öğretmenler (kadın) maaş bordrosu, öğretmenler maaş bordrosu anaokulu öğretmenleri maaş bordrosu, bakıcılar maaş bordrosu, müdürler maaş bordrosu, hademeler maaş

¹⁸⁵⁴ Age., nr.-, 31-5-1903.

¹⁸⁵⁵ Age., nr. -, 23-6-1897. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 27-7-1898. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, 1902/1903 *Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, 1903/1904 *Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10269, 3-4-1885. Age., nr. -, 16-7-1885. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK, B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸⁵⁶ Ortaokul, Şehir Mektebi, Kız Mektebi, Vardar Şehir Mektebi, Pyrgoi Şehir Mektebi (Astiki Scholi) ve Anaokulu (Nipiagogeio), Azize Triada Şehir Mektebi (Astiki Scholi Agias Triadas) ve Anaokulu, Ippodromion (Ippodromiou) Anaokulu, Vardar Anaokulu, Vlatadon Stavropegial Manastırı (Moni Vlateon) Anaokulu.

bordrosu; eğitim kurumları giderleri, *anısına dua okuma* (Mnimosyno) törenleri, sınav ücretleri, yakıt, su tüketimi, sobaların değeri, hava gazı tüketimi.

Genel giderler aşağıdakilerden kaynaklanmış olabilirdi: emlak vergileri, emlak sigorta primleri, emlak onarımları, konsolos evleri, huzurevleri, sözleşmeler ve davalar, tazminatlar, Selanik Hanımefendilerinin Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyetine faiz, vezne görevlisi maaş bordrosu, hademe maaş bordrosu, tahsildar maaş bordrosu, Selanik Metropolit'i'ne mali yardım edilmesi, kiralama giderleri, sözleşme onayları, taktir, hesap verebilirlik baskısı gibi çeşitli maliyetler, *Kiliseler Merkez Gözetme Komitesinin* giderleri, Aziz Athanasios mülklerinin tapularının düzenlenmesi¹⁸⁵⁷.

Selanik Rum eğitim kurumlarının genel bilançosunda (genikos isologismos) iki tablo vardı: aktifler ve pasifler tablosu¹⁸⁵⁸.

Aktif tablosunda şunlar vardı: Borçlulara ve borç verenlere, çeşitli borçluların ve emlak kiracılarının borçları: 1) *Kapani* veya *Vlali Çarşısı* (Kapani / Kampani / Agora Vlali) 2) *Palaia Psaradika* (eski balıkçı dükkânları) 3) Aziz Minas Mahallesi'ndeki dükkânlar gibi çeşitli kiracıların borçları ve 4) Aziz Antonios köyünün kiracılarının borçları 5) Kararlaştırılmamış hesaplar 6) Fizik ve kimya için kullanılan malzemeler 7) Kitaplar 8) Ders kitapları 9) *Osmanlı Muameleleri ve Değerleri Şirketi* (Othomaniki Etaireia Synallagon kai Axion) 10) Atina casusu 11) Bağışa karşılık 575 *bono* (Omologo) değerinde İmparatorluk *Osmanlı Bankası* mevduat hesabı 12) Tahsil edilecek senetler 13) Vezne.

¹⁸⁵⁷ KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1896/1897 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu. KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1902/1903 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu. KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1903/1904 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu. KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1905/1906 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi ve Vezne Bütçesi: 1905/1906 Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi. KSMK Arş., Selanik Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1907/1908 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi. KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Genel Bilançosu. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK, 1898/1899, 1899/1900, 1900/1901, 1901/1902, 1902/1903 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Raporu. Age.: (1899-1900). Age.: (1900-1901). Age.: (1902-1903). MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/A/EEEP, Selanik Rum Mekteplerinin 1902-1903 Yılı Raporunun düzenli gelir ve giderlerine dayanarak 1903/1904 Mali Yılı Bütçesi. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1904/AAK/A/Prot. No.-, 10-9-1903 & Selanik Rum Mekteplerinin Son Beş Yıla Ait Raporlarının Karşılaştırılması. Bk. Ekler bölümüne.

¹⁸⁵⁸ Aktif tablosunda mevcutlar ve alacaklar (ve varsa zarar) gösterilirken pasif tablosunda borçlar yer alır.

Pasif tablosunda ise şunlar vardı: Borçlulardan ve borç verenlerden, çeşitli borçluların borçları: 1) *Selanik Hanımefendilerinin Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyeti* 2) Metropolit Athanasios'a 3) *Midilli Bankasına* 4) K. Komninos'a 5) Yetimhaneye 6) Gelecekte kullanıma 7) Rum Hastanesine 8) Melitefs Yetimhanesine 9) Bâbiâli: Emlak vergilerinden kaynaklanan onun borçları 10) *Osmanlı Muameleleri ve Değerleri Şirketi* (Othomaniki Etaireia Synallagon kai Axion), 11) Atina casusu, 12) Kredi hesabı 13) *Bağış Toplama Komitesi* (Eranistiki Epitropi) sermayesi 14) Eğitim kurumları personeli tarafından 15) Tahsil edilecek faizler 16) Mağaza inşaatı kredi verenleri 17) *Sanayi Bankası* 18) Eğitim kurumları personeli 19) *Anadolu Bankası*¹⁸⁵⁹.

4.1.12 Rum Denetçi ve Rum Başmüfettiş, Borçlar ve Çözüm Yolları

Selanik Metropolit ve baştemsilcilerinin emriyle Rum eğitim kurumlarının hesaplarını denetlemek üzere denetçiler görevlendiriliyorlardı¹⁸⁶⁰. Rum eğitim kurumları yöneticileri, denetim kurulunun denetiminden geçmeye hazır olduklarını şu şekilde açıklıyorlardı: “Yönetim defterlerini denetime sunabilmemiz için denetim kurulunun atanmasını beklerken. Yüksek saygılarımızla.”¹⁸⁶¹

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından sunulan rapor ve genel bilançonun, atanan denetim kurulu tarafından denetlenmesinin ardından kararları açıklanıyordu. Kaçınılmaz olarak bu, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri için her zaman hoş değildi. Daha önce sorunlara işaret etmeyen önceki denetçiler de eleştiriliyordu. Örneğin 27 Temmuz 1898’de Denetçiler D. Ioannidis ve D. Sachinis, 1897/1898 Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün yönetimindeki Rum mekteplerinin hesaplarının denetimi sırasında defterlere göre iyi muhasebeleştirildikleri ve rapor ile genel bilançonun doğru olduğu sonucuna vardılar.

¹⁸⁵⁹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1896/1897 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1897/1898 Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1902/1903 Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, Genel Bilanço: 1905/1906 Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu*. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Genel Bilançosu*.

¹⁸⁶⁰ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, nr.-, 27-7-1898*.

¹⁸⁶¹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, nr.-, 31-5-1904*.

Ancak 1890-1896'da çeşitli piyangolar nedeniyle borçları olan 28 kişinin listesini büyük bir şaşkınlıkla fark ettiler. Toplam 39 Osmanlı lirasıydı. Hepsi saygın ve kredi verebilen kişiler olmalarına rağmen vezne görevlisi, onları o yılın açıklarını kapatmak için kredi veremeyen olarak nitelendirdi¹⁸⁶².

Genel olarak piyangolardan kaynaklanan çeşitli sorunlar sadece Rumları değil Osmanlı yönetimini de ilgilendiren bir konuydu. 1900 yılında Selanik vilayetine, Rum Ortodoks Patrikhanesinin Selanik Rum cemaati ile ilgili talebinin kabul edilmediği açıklandı. Selanik'te kiliseler, cemaat mektepleri ve hastaneler inşa etmeyi, yenilemeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan on yıllık bir piyango düzenlemek için Rum cemaatinin izin talebi kabul edilmedi. Yasa dışı olduğu tespit edildi¹⁸⁶³. Benzer şekilde Mayıs 1904'te Selanik Rum cemaati *Alitheia* gazetesi, Dâhiliye Nezâretinin teklifi üzerine Devlet Gümrükleri Umum Müdürlüğünün, yurt dışından ithal edilen yabancı piyangoların faturalarının tüm gümrük idarelerine haczedilmesi emrini verdiğini duyurdu. Bu tür hesapların devlete yasa dışı satışını önlemek için Bâbîâlî tarafından başka önlemler alındığı zaten biliniyordu¹⁸⁶⁴.

İtibarlı kişilerin piyango yükümlülüklerini ödememeleri, onların onur ve itibarlarına çok zarar verebilirdi. Çalışkan ve dürüst bir görevli kendilerini ziyaret etseydi hiçbirinin aidatlarını ödemeyi reddetmeyeceği belirtildi. Ancak görünüşe göre hiçbir çalışan bu konuyla ilgilenmedi. Diğer şeylerin yanı sıra 11 Osmanlı lirası borç buldular. Bu miktarın tahsildar olan genel Hademe (Vas. Konstantinou) ile Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğünün* Vezne Görevlisi K. Schinas arasında kaybolduğu iddia edildi. Biri miktarı saydığını, diğeri ise almadığını iddia ediyordu. Gayrimenkul kiralari peşin ödenmesine rağmen ödenmeyen kiralar da tespit edildi. Bu yüzden üzüntülerini dile getirdiler çünkü uzun süredir çok fazla para ihmal ediliyordu. Önceki denetim komitelerinin, özellikle eğitim kurumlarının personeline ödeme yapılmadığı ve diğer

¹⁸⁶² KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 27-7-1898. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10269, 3-4-1885. Age., nr.-, 16-7-1885. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸⁶³ BOA., BEO., nr. 1441/108032, 13 L 1317 (14 Şubat 1900).

¹⁸⁶⁴ "Lacheiofora" Grammatia («Λαχειοφόρα Γραμμάτια») ("Piyangolar"), *Alitheia*, nr. 138/y. 1 (Selanik, 8 Mayıs 1904), 3.

birçok açık yükümlülükler olduğu için gelir getirecek bu kadar basit sorunları çözmeye odaklanmaması paradoksal¹⁸⁶⁵.

Açıkları yönetmenin bir yolu olarak, borçlu ve alacaklılardan eğitim kurumlarına olan borçların tahsili konusunda çalışkan ve dürüst bir hademeye yetki verilmesi önerildi. Piyango ve diğer paraların tahsil edilmesi istendi. Bâbıâlideki vergi hesaplarına gelince, durumu düzeltmek için hademe ile çalışmak üzere iyi bir avukat atanması önerildi. Tam sırayla resmî olarak kopyalanan makbuzlar gerekliydi¹⁸⁶⁶.

Mektebin finansman açıklarını çözenin yolları çeşitliydi. Bireylerden faizsiz kredi almak bu yollardan biriydi (Örneğin Serefas; faizsiz kredi verdiği için kendisine içtenlikle teşekkür edildi.)¹⁸⁶⁷. Benzer şekilde bir kişinin mekteplere faizsiz kredi verdiği görülmektedir¹⁸⁶⁸. Örneğin 14 Nisan 1902’de bir kişi, Selanik Metropolit Athanasios ve *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* rahmetli kardeşi ve ortağı Konstantinos A. H. Dimitriou’nun 1890’da bir mektebe borç verdiğini belirten bir mektup yazdı. Elindeki borç belgesine istinaden ağabeyinin Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* bir yıllığına verdiği yirmi beş Osmanlı lirası borcun aradan geçen onca yıla rağmen ödenmediğini fakat artık ihtiyacı olduğundan bu paranın kendisine ödenmesini defalarca istedi¹⁸⁶⁹.

Selanik Rum cemaatinin eğitim kurumlarının güçlendirilmesine yönelik bir diğer çözüm de Papafeio Yetimhanesi gibi kurumlardan kredi almaktı. Papafeio Yetimhanesinden faiz ile alınan kredi, Yetimhanenin kurucusu Ioannis Papafis’in vasiyetinden ödendi¹⁸⁷⁰. Başka bir çözüm olarak Rum eğitim kurumlarına ait kârlı

¹⁸⁶⁵ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 27-7-1898. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10269, 3-4-1885. Age., nr.-, 16-7-1885. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸⁶⁶ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr.-, 27-7-1898. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

¹⁸⁶⁷ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897.

¹⁸⁶⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1902/G7kd*, nr. 10399, 14-4-1902.

¹⁸⁶⁹ A.y.

¹⁸⁷⁰ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897. KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu*.

olmayan mülklerinin satışı önerildi¹⁸⁷¹. Hatta çok başarılı görüldüğü için devam edilmesine karar verildi. Örneğin geliri az olan veya hiç olmayan eski evlerin ve atölyelerin kullanılması, Aziz Minas'ın on iki eski ve üç yeni dükkânının ve Eski Hastanenin binasının yenilenmesiyle sonuçlandı¹⁸⁷².

Bir başka çözüm Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün fonuna miras kalan gelir miktarı verilmesiydi. Örneğin Ioannis N. Papafis'in mirası artık tamamen Rum eğitim kurumları tarafından devralınacaktı çünkü hayattayken ondan yılda 300 frank alan kadın vefat etti¹⁸⁷³. Ayrıca bir sanatsever bağış yaptığında eğitim kurumları personelinin maaşları da ödenebiliyordu. 1903/1904 tarihli Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün hesap verebilirlik (logodosia) ve bilançosuna göre sanatsever bağışlarından bir müdire, bir ortaokul müdürü ve bazı öğretmenler ve bakıcıların maaşlarını aynı anda güvence altına almanın mümkün olduğu belirtildi¹⁸⁷⁴.

Diğer çözümlerden bazıları da şunlardı: Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü* tarafından piyango biletleri verilmesi, spor salonu sınavları için biletlerin arttırılması¹⁸⁷⁵, kira artışı, metropolitlerin maaşlarının bazen talep edilmemesi. Selanik Metropoliti Athanasios'un Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün 1903/1904 yılı hesap verebilirliğine göre yaptığı gibi. Haziran-Aralık ayları arasında maaşının ödenmemesini istedi¹⁸⁷⁶. Genel olarak hayır işleri çok gelişmiş ve kârlıydı. Selanik Metropol Kilisesi semtindeki şehir mektebinin yapımı için isimsiz olarak verilen 985 Osmanlı lirası bu gelirlerden biriydi¹⁸⁷⁷.

Selanik vilayetinin Rum başmüfettişi, Selanik'teki Rum cemaati eğitim kurumlarını da denetliyordu. Selanik Metropoliti, Selanik Metropol Kilisesinin onayının

¹⁸⁷¹ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 23-6-1897.

¹⁸⁷² KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, 1902/1903 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu.

¹⁸⁷³ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, 31-5-1903.

¹⁸⁷⁴ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu.

¹⁸⁷⁵ A.y.

¹⁸⁷⁶ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, 1903/1904 Yunan Eğitim Kurumları İdaresinin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu.

¹⁸⁷⁷ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, 1909/1910 Selanik'teki İdarenin Hesap Verebilirliği, 22-6-1910.

ardından başmüfettişin ziyaretini duyuruyordu. Selanik Metropolit, başmüfettişin gelişini bir mektupla bildirmekle kalmıyordu, aynı zamanda işini kolaylaştırmalarını da arzu ediyordu. Metropolitlerin maaşlarının bazen talep edilmemesi nedeniyle Selanik Metropolit Athanasios, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*'nün vasîleri ve ileri gelenlerine ilgili metropolit gözetmelerini emrediyordu¹⁸⁷⁸.

Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*, çeşitli mekteplerin *Öğretmen Derneği*nden çalışıkları mektep ile ilgili konularda görüşlerini açıklamalarını istiyordu. *Öğretmen Derneği* daha sonra toplantıların ardından ve oylama ile nihai düşüncelerini açıklıyordu. Mektep müdürü, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*'nün Başkanı'na yani Selanik Metropolit'i'ne konuyla ilgili bilgi vermesi için bir yazı gönderiyordu. Örneğin Aralık 1902'de Selanik Rum Ortaokulu müdürü, Selanik Metropolit'i'ne yazdığı bir mektupta 3 Aralık 1902 tarihli tutanaklarının bir nüshasını kendisine gönderdi. *Öğretmen Derneği*, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*'nün 6 Kasım tarihli mektubunu dikkate alarak, söz konusu maddelerde (21, 27, 32, 41, 42, 44, 55, 59, 61, 62 ve 72 sayılı maddeler) yapılan derinlemesine değişikliklere ilişkin düşüncelerini raporla sunmasını isteyerek arka arkaya beş oturum düzenledi. (21. madde: Sözlü sınavların puanı hakkında. 27. madde: Toplam puan hakkında. 32. madde: Öğrencinin terfi derecesi ve terfi etmesi veya etmemesi ile ilgili olarak. 41. madde: Öğrencinin ortaokula ne zaman kabul edilemediği hakkında. 42. madde: Giriş sınavlarına girenlerin öğrenim belgeleri ile ilgili olarak. 44. madde: Evde ya da özel mekteplerde okutulan öğrenciler ile ortaokulda öğrenim görmek üzere giriş sınavlarına girmek isteyenler hakkında. 55. madde: Ders kitaplarının, öğretim yılı başlar başlamaz kitapçılar tarafından zamanında temin edilmesi hakkında. 59. madde: İki ayda bir yapılan sınavlar ve bunların kaldırılması gerekip gerekmediği hakkında. 61 ve 62. maddeler: 59. maddeyle bağlantılı ve iki ayda bir yapılan sınavların kaldırılması hakkında. 72. madde. Dersin müfredatı ve yeniden düzenlenmesi ve tamamlanması hakkında.) Ardından kararın nasıl alındığı, çoğunluğun nasıl oluştuğu ve azınlığın nasıl oy kullandığına değinildi. İşbu

¹⁸⁷⁸ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 13-10-1904.

tutanağın nüshası Selanik Metropoliti'nden alındıktan sonra Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* iletilirdi¹⁸⁷⁹.

1889'da Selanik Kız Mektebi Müdiresi Eleni Boukouvala tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir rapora göre Kız Mektebinin tamamı felç ve harap durumdaydı. Yönetim yoktu. Gözetimsiz ve kontrolsüz öğretmenler istedikleri kadar çalışıyorlardı ve istedikleri zaman öğretiyorlardı. Molalarda ve derslerin başlamasından önceki saatlerde öğrenciler genellikle çocuksu canlılıklarını aşıyorlardı çünkü asla denetlenmiyorlardı ve öğretmenler kısa öğretimlerini bitirir bitirmez ayrılıyorlardı. Cumartesi günü kadın öğretmenler ve Müdire arasında ön görüşmeden sonra iki veya üçü Kız Mektebine geliyordu ve geri kalanı evde kalıyordu. Bu üzücü durum, Selanik'teki Rum cemaatinin birçok seçkin üyesi tarafından kendisi tam olarak farkına varamadan kendisine ifşa edildi. Disiplin kurallarına uyulması üzerindeki kontrol, bundan sorumlu bir yetkiliye verildi. Kız öğrencilerin düzenli denetimi artık uygulanmaya başlandı ve öğretmenler tüm çalışma saatlerinde mektepte kalıyorlardı. Sınıfın düzeldiği söylenebilirdi¹⁸⁸⁰.

Selanik Kız Mektebi Müdiresi Eleni Boukouvala, her bölümün durumunu ayrı ayrı açıklayarak Kız Mektebinde görev yapan öğretmenlerin hiçbirinin anaokulu öğretmeni olarak gerekli bilgiye sahip olmaması nedeniyle anaokulunun sistemsiz çalıştığını ifade etti. Bu nedenle anaokuluna özel anaokulu öğretmeni alımı için Selanik Vilayeti Rum Hastane ve Eğitim Kurumları müdürlüklerine önerilerde bulunmayı amaçladı. Bu Müdire'ye göre Makedonya'da "eğitimsiz" öğretmenlerin her zaman ders verdiği birçok anaokulu vardı. Sadece teorik niteliklere sahip olan Kız Mektebinden mezun olur olmaz öğretmenler atanıyordu. Kız Mektebi iyi organize edilmiş olsaydı bu öğretmenler öğretme yeteneğine sahip olurdu¹⁸⁸¹.

Kız Şehir Mektebi için yukarıda belirtilen Müdire şunları söyledi: Şehir Mektebinin durumu belki de Merkez Şehir Mektebinden daha kötüydü. Hiçbir program

¹⁸⁷⁹ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr.-, 12-12-1902.

¹⁸⁸⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899.

¹⁸⁸¹ A.y.

uygulanmıyordu. Faaliyet gösterdiği mahalle, zora gelemeyen kadın öğretmenlerden şikâyetçi idi. İhmal ve irade eksikliği ile karakterize edilen yetenekleri çok zayıftı. Orada Merkez Kız Mektebi ile durumu iyileştirmek için aynı önlemleri aldılar. Anaokulunda kız ve erkek toplam 360 öğrenci vardı. Kadın öğretmenlerin becerileri vasattı çünkü aslında ortaokul birinci sınıfı mezunları onlara hizmet ediyordu. Müdire; mekteplerin müfredatında değişiklik yapılması, dershanelerin başka binalar kiralanarak değiştirilmesi, mobilyaların yenilenmesi gerektiğini söyledi¹⁸⁸².

1895'te bir başka müdür, Selanik'teki Rum mekteplerinin kötü işleyişinde en büyük sorunun iyi bir lider eksikliği olduğunu belirtti. Hem mektep müfredatıyla hem de personelle ilgilenecek bir lider olması gerekirdi. Bununla birlikte büyük olasılıkla sorun, müdür tarafından dile getirilen başka bir önemli konuyla ilgiliydi. Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyelerinin bir akrabası veya başka bir üyesi tarafından desteklenen öğretmen, genellikle bir lider gibi davranarak bölünmelere ve anormalliklere neden oluyordu. Başka bir deyişle üstlerinden gelen emirleri görmezden geldi çünkü onu destekleyecek yüksek rütbeli biri vardı¹⁸⁸³. 1902'de Selanik eğitim kurumlarının durumu hakkında bir diğer müdür görüş bildiriyordu. İlgili belge, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Evgenios Evgeniadis aracılığıyla Yunanistan Başbakanı Alexandros Zaimis'e iletilti. Raporunda Rum eğitim kurumlarının binaları, yönetilme biçimleri, eksiklikleri, Ortaöğretim Kütüphanesi, öğretim kadrosu, fizik ve enstrümanların öğretimi, spor salonu ve önemi ile ilgili görüşlerini dile getirdi¹⁸⁸⁴.

¹⁸⁸² A.y.

¹⁸⁸³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1894/AAK/B/Prot. No.-, 6-2-1895.

¹⁸⁸⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1902/Prot. No. 700-1500, 3-4-1902. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1900/Büyükelçilik ve Konsolosluklara Yönelik Genelgeler, Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığından Siroz, Manastır (Bitola), Kavala ve Üsküp Konsolosluklarına, Prot. No.-, 3-10-1900. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1900/AAK/K/Prot. No. 2219, 3-11-1899. Başkonsolos Evgenios Eugeniadis hakkında bk. Pavlos Ach. Ntafoulis (Παύλος Αχ. Νταφούλης), "I Ygeionomiki Perithalpsi kata tin Enoplo Fasi tou Makedonikou Agonos (1904-1908) kai i Drasi ton Efedron kai Monimon Axiomatikon tou Ygeionomikou pou Symmeteichan ston Makedoniko Agona" («Η Υγειονομική Περίθαλψη κατά την Ένοπλο Φάση του Μακεδονικού Αγώνος (1904-1908) και η Δράση των Εφέδρων και Μόνιμων Αξιωματικών του Υγειονομικού που Συμμετείχαν στον Μακεδονικό Αγώνα») ("Makedonya Mücadelesi'nin Silahlı Aşamasında (1904-1908) Sağlık Bakımı ve Makedonya Mücadelesi'ne Katılan Yedek ve Daimi Sağlık Görevlilerinin Eylemi"), (Doktora Tezi, Yanya Üniversitesi, 2007), s. 279: Başkonsolos Evgenios Evgeniadis, Yunan-Türk dostluğunu ve Türk müfrezelerinin çalışmalarını

Öğretmenler de bazen eğitim kurumları yöneticilerini adaletsiz olarak tanımlıyorlardı. Haksız olduğunu kanıtlamak için Selanik Metropol Kilisesine ve Piskoposluğuna başvuruyorlardı. Örneğin Galatista'daki bir öğretmen, 1901'de Kocabaşılık yöneticilerinin olaya karışmasını kınadı. Onlar, öğretmenin iddia ettiği gibi, kişisel ve haksız nedenlerle onun görevden alınmasına katkıda bulundular. Böylece talepte bulunan öğretmen, vilayetinin piskoposundan yardım istemek için her yolu tükettiğinde Selanik Metropoliti'nden yardım istedi¹⁸⁸⁵.

Bir öğretmen haksız yere kovulduğunu düşünürse konu Rum Ortodoks Patrikhanesine kadar gidebilirdi. 1902'deki öğretmen davasında Patrik; Selanik Metropoliti'ne, bir tezkereye göre görevden almanın usûlsüz olduğunu bildirdi. Aslında Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün yöneticilerinden biri olan Doktor Zanas'ın öğretmenlik pozisyonunu bir akrabasına vermekle ilgilendiğini duymuştu. Patrik daha fazla bilgi istedi¹⁸⁸⁶.

4.1.13 Eğitim ve Rum Öğrencilerin Yoksulluğu ve Borçları

Yükseköğretim kurumlarında eğitimine devam etmek isteyen¹⁸⁸⁷ veya daha önce başladıkları çalışmaları tamamlamak isteyen¹⁸⁸⁸ ancak maddi gücü yetmeyen Rum öğrenciler, çeşitli yollarla çözüm bulmaya çalışıyorlardı. Bazıları istihdam çözümünü seçmek zorunda kalıyorlardı¹⁸⁸⁹, bazıları *Vellios mirasından* kaynaklanan burs¹⁸⁹⁰,

destekleyen Başkonsolos Lampros Koromilas'tan önce Selanik Başkonsolosu'ydu. Yunanistan Hükûmetinin silahlı bir güç örgütlemesini önleyerek eğitimde harekete geçme gereğini vurguladı.

¹⁸⁸⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10389, 13-7-1901.

¹⁸⁸⁶ İEP Arş., *Kod A'74*, s. 392, Prot. No. 6560, 30-9-1902. Ekümenik Patrikhaneye Özel Belgeler 1872-1925.

¹⁸⁸⁷ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7495, 11-9-1901. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10267, 13-3-1885. Age., nr. 10282, 9-7-1885. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1905/G7k*, nr. 603/10517, 6-8-1905.

¹⁸⁸⁸ A.y. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1911/G7lg*, nr. 10627, 22-8-1911.

¹⁸⁸⁹ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7495, 11-9-1901.

¹⁸⁹⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10282, 9-7-1885. Age., nr. 10267, 13-3-1885.

YDEYD'den gelen burs¹⁸⁹¹, Zappion Rum Kız Mektebinde okumak için Rum Ortodoks Patrikhanesi bursu¹⁸⁹², Yüce Padişah'ın bursu¹⁸⁹³ gibi burslar¹⁸⁹⁴ almaya çalışıyorlardı.

Öğrenciler Selanik'ten olmasa bile eğitimlerine devam etmek için gereken parayı kazanmak için iş bularak, ilgilenenlerle kilise arasında sık sık bir ağ oluşturunuyordu. 11 Eylül 1901'de Selanik Metropoliti'ne yazdığı bir mektupta da görüldüğü gibi *Fener Rum Erkek Lisesi* (Megali tou Genous Scholi) mezunlarından biri, Selanik Metropol Kilisesinin desteğini istedi. Yüksek öğrenime devam edebilmek için bir günlük yayımlamaya karar vermişti. Açıkladığı gibi bu parayı öğretmen olarak çalışarak ödemiş olsaydı dört yıl çalışmak zorunda kalacaktı ama bu onu çok geciktirecekti. Günlükler ile iki yıl içinde amacına ulaşacağını tahmin ediyordu. Bu nedenle de vurguladığı gibi “milletin amacının ilerlemesine ve geliştirilmesine katkıda bulunacak bireylere” yöneldi. O zamana kadar kendisini finansal olarak destekleyen *vaftiz babasını* (Anadochos) maddi açıdan rahatlatmak istedi¹⁸⁹⁵.

Rum öğrenciler, Sanayi ve Ticaret Akademisinde okumak için sık sık Atina'ya gidiyorlardı. Örneğin bu Akademiden ziraat ve kimya mühendisliği diploması alabilirlerdi¹⁸⁹⁶.

Rum öğrencilerin Bâbüâliye ait bir mektebe kabulü bir süreç olarak Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından başlatılıyordu. Aslında Selanik İmparatorluk Mektebine öğrencilerin kabulü için Padişah tarafından bir yüksek kararname çıkarılması

¹⁸⁹¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1884/Epir, Arnavutluk, Trakya, Girit Konsoloslukları, YDEYD, “YDEYD Belgeleri” Adlı Alt dosyası, YDEYD'ten Kontostavlos'a, Prot. No. 1085, 23-8-1884.

¹⁸⁹² KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 4110, 25-6-1903: Bir öğrencinin Zappion Rum Kız Mektebinde öğrenim görmesi için Selanik Metropol Kilisesi İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinden talep ettiği burs için kız öğrencinin on iki ile on altı yaşında, vaftiz belgeli, sağlıklı ve yetkin olması gerekiyordu. Öğrenciler, tam “Şehir (Astiki) Mekteplerine sahip cemaatlerden geliyorsa sadece ortaokul sınıflarına ve ikincil olarak mektebin iki üst sınıfından kız mektebinden kabul ediliyordu.

¹⁸⁹³ İEP Arş., *Kod A '80*, s. 440, Prot. No. 7465, 27-10-1907, Selanik Metropoliti Alexandros'a.

¹⁸⁹⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10267, 13-3-1885. *Age.*, nr. 10282, 9-7-1885. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1905/G7k*, nr. 603/10517, 6-8-1905.

¹⁸⁹⁵ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 627/7560, 7-9-1905. *Age.*, nr. 7495, 11-9-1901.

¹⁸⁹⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 832/10538, 2-9-1906.

gerekiyordu¹⁸⁹⁷. Mektebe kabul edilen öğrencilerin kayıtlarının tamamlanması için Selanik Büyükşehir Belediyesinden izin alınması gerekiyordu. Rum Ortodoks Patrikhanesi, Metropolit'in onlarla baba şefkati ve özenle ilgilenmesini istiyordu. Örneğin 22 Kasım 1906'da bir öğrenci, elinde bir mektupla Selanik Metropol Kilisesine gitti. Mektup, Rum Ortodoks Patrikhanesinin kapı kethüdası tarafından yazıldı. Mektupta Patriğin önerisinin ardından, bu mektubu getiren kişinin (Alexandros Z. Papadopoulos) Selanik İmparatorluk Mektebine eğitim için kabul edilmesini sağlayan bir Yüksek Kararname çıkarıldığı belirtildi¹⁸⁹⁸. 1907 yılında üç Rum öğrenci (Ioannis Symonidis, Angelos Angelidis ve Dimitrios Sacholaridis) Yüce Padişah'ın bursuyla Türk Rüştîye Mektebine kabul edildi¹⁸⁹⁹.

Burs başvurusunda genellikle eğitimin tamamlanmasının ardından öğrencinin Makedonya bölgesinde öğretmenlik yapmaya kararlı olduğu belirtilmesi gerekiyordu¹⁹⁰⁰. Örneğin Atina Millî Üniversitesinde bir kişinin burs alabilmesi için diğer şeylerin yanı sıra Selanik Metropol Kilisesinden burs almaya uygun olduğunu belirten bir sertifika alması yardımcı oldu. Metropolit tarafından imzalanan bir sertifika, başvurana prestij kazandırdı ve burs kazanma şansını artırdı¹⁹⁰¹. Başvuranın sertifikayı almaya hak kazanma ve bunu Selanik Metropolit'i'nden talep etme gerekçesi, o zamana kadar tamamlamış olduğu çalışmalara ve önceki hizmetine dayanabiliyordu. Örneğin 9 Temmuz 1885'te Nea Panagia Kilise bölgesinde ikamet eden başvuranın, Selanik Rum Ortaokulundan mezun olduğuna ve Makedonya'daki Karaferiye ve Selanik'te öğretmenlik yaptığını dair bir belge bulundu¹⁹⁰².

Selanik Metropolit'i ve Kocabaşılığın talep ettiği bir diğer belge yoksulluk belgesiydi. Bu, burs adayının gerçekten yoksul olduğunu garanti ediyordu. Bazen talep,

¹⁸⁹⁷ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 1054/4326, 22-11-1906. İEP Arş., *Kod A' /80*, s. 440, Prot. No. 7465, 27-10-1907.

¹⁸⁹⁸ KSMK Arş., *İlkokullar IB2*, nr. 6758, 3-8-1912.

¹⁸⁹⁹ İEP Arş., *Kod A' /80*, s. 440, Prot. No. 7465, 27-10-1907.

¹⁹⁰⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10267, 13-3-1885.

¹⁹⁰¹ *Age.*, nr. 10282, 9-7-1885. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1905/G7k*, nr. 603/10517, 6-8-1905.

¹⁹⁰² KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10282, 9-7-1885.

ilgili kişi adına bir başkası tarafından yapılıyordu¹⁹⁰³. Yetimhane ve yoksullukla ilgili belgeler bazen *mahalle rahibi* (efimerios) ve kilise bölge vasîlerinden elde ediliyordu¹⁹⁰⁴.

Bağış toplama başvurusu hem yüksek öğrenim isteyen öğrenciler için hem de genel olarak hayatta kalma sorunları olan öğrenciler için geçerliydi¹⁹⁰⁵. Yardım, bir manastır tarafından sunulan ücretsiz bir oda olabilirdi. Örneğin bir öğrenciye, Polyoroz (Polygyros) üzerinden düzenli ulaşım ile erişilebilen *İviron Manastırı* (Moni Iviron) yakınlarındaki *Iviritiko Konağı*'nda ücretsiz bir oda verildi¹⁹⁰⁶.

Merhamet talep edilen durumlar şunlar gibiydi: Örneğin 16 Ağustos 1876'da Karaferiye'den 19 yaşındaki bir Rum merhamet istedi. Karaferiye'de birkaç resim kursuna katıldı ve sonunda bu alanda eğitim almak istedi. Diğer çeşitli resim türlerini öğrenmeye çalıştı. Muhtaç ve fakir olduğundan Selanik Metropolit'i'nden resim sanatını öğrenmek için Atina Teknik Üniversitesine girmesi için yardım istedi. Böylece yeteneğini geliştirecekti ve geçimini sağlayacaktı¹⁹⁰⁷.

Bazen bir çözüm bulmaya çalışan ve ihtiyaç sahibi bir öğrenciye yardım etmeye çalışan öğretmenlerin çabaları önemliydi¹⁹⁰⁸. Selanik Metropolit'i'nin girişimi olduğu zaman daha da önem kazanıyordu. 6 Eylül 1876'da Selanik Metropolit'i, bir ilkokul müdüründen, kitapları alamadığı için mektepten atılan 13 yaşındaki öksüz ve muhtaç bir öğrenciyi kabul etmesini istedi. Kutsal Babalar ve Aziz Charalambos'tan öğrenciye ihtiyaç duyduğu kitapları vermelerini istedi. Mektup, öğrencinin onunla ilgilenen ancak bazı masrafları karşılayamayan teyzesi tarafından yazıldı¹⁹⁰⁹.

Ayrıca bir öğrenci, eğitimlerine devam etmek için bir yerden bağış toplama kampanyası etkinliği talep etmek için Piskoposluk Kutsal Tapınağından bir tavsiye mektubu talep edebilirdi. Örneğin İstanbul'daki Tıbbiye-i Şahânedeki bir öğrenci, o

¹⁹⁰³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10267, 13-3-1885.

¹⁹⁰⁴ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 34, 27-5-1903.

¹⁹⁰⁵ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 220/11080, 29-11-1879. Age., nr. 11090, 29-3-1879.

¹⁹⁰⁶ Age., nr. 11097, 5-8-1912.

¹⁹⁰⁷ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 948/10174, 16-8-1876.

¹⁹⁰⁸ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 220/11080, 29-11-1879. Age., nr. 11090, 29-3-1879.

¹⁹⁰⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1876/G7ii*, nr. 1029/11772, 6-9-1876.

zamana kadar masraflarını karşılamak amacıyla geceleri çalıştığı için Athos Dağı'ndan para istemeye karar verdi. Gücü tükendiği ve göğsü zayıfladığı için aynı anda hem çalışması hem de okuması artık mümkün değildi. Selanik Metropoliti'nden kendisine Athos Dağı'nda yardım istemesi için bir tavsiye mektubu vermesini istedi¹⁹¹⁰.

Önde gelen Rumlar tarafından yazıldığında tavsiye mektupları da etkili oluyordu. Güçlü isimleri nedeniyle öğrencinin yetim, muhtaç olduğu ve bu yüzden ücretsiz okumak istediği iddiasına geçerlilik kazandırıyorlardı. Örnek olarak İstanbul Galata'da Mikron Ethnikon Chanion adresinde bulunan ve hukuk doktoru ve Ekümenik Rum Ortodoks Patrikhanesinin avukatı olan Eleftherios Gr. Tapeinos'un tavsiye mektubunu verebiliriz. Selanik Ziraat Mektebine (Georgiki Scholi) ücretsiz olarak girmek isteyen yetim ve muhtaç genç Grigorios Ioannis Dimitriadis için tavsiye mektubu gönderdi¹⁹¹¹.

Sınavların açılış günü Rum cemaati için özel bir gündü, manevi bir kutlamaydı. Çok resmî bir şekilde yapılıyordu. Kilisenin temsilcileri, Osmanlı yönetimi ve diğer cemaatler, Konsolosluk ve askerî yetkililer de dâhil olmak üzere tüm şehir yetkilileri hazır bulunuyordu¹⁹¹². Örneğin 1882'de Rum Ortaokulu sınavlarının başında, bazı saygın Osmanlılarla birlikte Selanik Valisi Galib Paşa ve Yunanistan Selanik Başkonsolosu P. Logothetis bulunuyordu¹⁹¹³. Bu çalışmadan, sınav kurumunun felsefesinin ve karakterinin giderek değişmekte olduğu ortaya çıktı. Sınavların halka açık olması ve velilerin varlığı öğrencilerin rekabetini artırmayı amaçlıyordu. Ebeveynlerin ve velilerin varlığı, gençlerin eğitim hevesini teşvik edecekti¹⁹¹⁴. Sınavların açılış töreninde ilkokul müdürü, kız mektebi müdiresi ve ortaöğretim müdürü de bayramlaşma konuşmaları yapıyordu¹⁹¹⁵.

¹⁹¹⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1905/G7k*, nr. 603/10517, 6-8-1905.

¹⁹¹¹ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 627/7560, 7-9-1905.

¹⁹¹² Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 63.

¹⁹¹³ Karadimou Gerolympou, “O Typos kai i Diamorfosi mias ‘Syneidisis tis Polis’ sta Teli tou 19ou Aiona”, s. 119.

¹⁹¹⁴ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 63-65.

¹⁹¹⁵ Age., s. 65-66. Tomanas, *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944*, s. 12.

Bu noktada Rum Ortodoks Patrikhanesinin 1908’de bir genelge ile mektep sınav törenlerinde duyulmasını istediğini görmek ilginç olurdu. Sınav günü çeşitli ilmî veya genel konulara değinen konuşmalar yapmak ve çeşitli “ezgiler” (asma) söylemek yerine şunlar daha uygun görüldü: başta ve sonuna dinî ezgiler. Tanrı’ya bir ilahi söylenmesi gerekirdi. Mümkünse mektep müdüründen dersler, öğrenci sayısı ve derslerdeki performansları için konuşmalar. Ayrıca mekteplerin mali durumu ve maddi ihtiyaçları için konuşmalar. Selanik Vilayeti Rum Eğitim Kurumları ve Hastane müdürlüklerinde vezne görevlisinden veya başka bir üyesinden sözlü hesap verebilirlik olması gerekirdi¹⁹¹⁶. Son olarak ilahiden sonra törenin başrahibinin, “Yüce Padişah’ımıza sağlık ve uzun ömür” dilemesi gerekirdi¹⁹¹⁷. Bilimsel veya diğer genel konulardan söz edilmesinin kaldırılması ve ilginin dine kaymasının, millî ihtiyaç duygusunu tatminde başka bir yol olduğu söylenebilirdi. Rumları millî mücadeleleri sırasında bir arada tutacak olan Ortodoks Hristiyan inancı, bilimsel başarının getirebileceği yeni akımlar tarafından engellenmeyecekti. Öğrencilere dönem mektep karnelerinin verilmesi etkinliği de önemliydi. Törene Metropolit, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün üyeleri, çok sayıda veli ve ortaokul müdürü katılıyorlardı¹⁹¹⁸.

Anlaşıldığı üzere Rum öğrencilerin durumu ideal değildi. Öğrencilerin Selanik Rum cemaati eğitim kurumlarına borçları genel olarak yaygın bir durum gibi görünüyordu. Borç, bir çocuğun bir eğitim kurumuna kaydıyla ilgili olabilirdi. Bir buçuk Osmanlı lirası ödenmesi gerekiyordu, bu nedenle öğrencinin velisinin bu tutarı ödemesi gerektiğine dair bir belge düzenleniyordu¹⁹¹⁹ ve örneğin belgenin verildiği tarihten itibaren üç taksit¹⁹²⁰ veya üç ay içinde ödemeyi taahhüt ediyordu¹⁹²¹. Ayrıca yeni

¹⁹¹⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4472/4414, 14-6-1908. Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 66.

¹⁹¹⁷ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 4472/4414, 14-6-1908.

¹⁹¹⁸ Ziogou-Karastergiou, “‘Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 68. Tomanas, *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944*, s. 12.

¹⁹¹⁹ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr.-, 2/14-10-1897. Age., Bono Nr. 10, 10-6-1898.

¹⁹²⁰ Age., Bono Nr. -, 2/14-10-1897.

¹⁹²¹ Age., Bono Nr. 10, 10-6-1898.

mekteplerden öğrencilerin mezuniyet kutlamaları, etnik ve dinî kökene bakılmaksızın tüm önde gelen tebaayı bir araya getiriyordu¹⁹²². Borç, mezunun doğrudan ödeyemediği bir diploma almak için olabilir ve bu durumda örneğin öğretmen olarak atandığı sırada ödemeyi taahhüt ettiği bir talepte bulunmuş olabilir¹⁹²³. Örneğin, üç Osmanlı lirası borcu olan Merkez Kız Ortaokulu öğrencileri için bu tür durumlar tespit edildi¹⁹²⁴. Bu durumların neredeyse tamamında, Haziran ayında mezuniyet öncesi tazminat taleplerinde öğrencilerin yoksulluk belgeleri bulundu. Bu tür sertifikalar daha önce sınavların arifesinde ve özellikle Mayıs ayında bu öğrencilerin de ücretli sınavlara katılabilmeleri için verilmişti.

Öğrencinin yoksulluğunun teyidi ve sınavlara katılmak için izin talebi, tespit edildiği üzere, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* aşağıdakiler tarafından sunuldu¹⁹²⁵: Rum cemaati eğitim kurumları beş yöneticisi¹⁹²⁶, öğrencinin yaşadığı kilise bölgesi rahibi ve muhtar¹⁹²⁷, kilise bölgesi muhtarı, rahip ve diğer iki kişi¹⁹²⁸, rahip ve kilise bölgesinden birkaç kişi¹⁹²⁹, ilgili belgedeki yetkisi net olmayan biri¹⁹³⁰ ve mektep müdürü idi¹⁹³¹. Diğer durumlarda kadın öğretmenler olarak atanırsa üç

¹⁹²² Karadimou Gerolympos, “O Typos kai i Diamorfosi mias ‘Syneidisis tis Polis’ sta Teli tou 19ou Aiona”, s. 118.

¹⁹²³ Age., Bono Nr. 43, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 49, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 50, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 50, 26-5-1903. Age., Bono Nr. 48, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 52, 5-6-1903. Age., Bono Nr. 53, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 47, 28-5-1903. Age., Bono Nr. 42, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 56, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 44, 1903. Age., Bono Nr. 38, 26-5-1903. Age., Bono Nr. 47, 29-6-1903. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 651/11092, 23-5-1911. Age., nr. 666/11096, 24-5-1911.

¹⁹²⁴ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 43, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 49, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 50, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 48, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 47, 28-5-1903. Age., Bono Nr. 42, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 44, 1903. Age., Bono Nr. 47, 29-6-1903. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 651/11092, 23-5-1911. Age., nr. 666/11096, 24-5-1911.

¹⁹²⁵ KSMK Arş., *Pistopoiitika Aporias kai Chreostika Ellinikon Apolytirion Mathiton tou Didaktikou Etous 1897-1903/B30*, Prot. nr. 219, Bono Nr. 43, 20-5-1903. Age., Prot. nr. 222, Bono Nr. 48, 24-5-1903. Age., Bono Nr. 50, 26-5-1903. Age., Bono Nr. 47, 28-5-1903.

¹⁹²⁶ KSMK Arş., *Pistopoiitika Aporias kai Chreostika Ellinikon Apolytirion Mathiton tou Didaktikou Etous 1897-1903/B30*, Prot. nr. 219, Bono Nr. 43, 20-5-1903. Age., Prot. nr. 222, Bono Nr. 48, 24-5-1903.

¹⁹²⁷ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 50, 26-5-1903. Age., Bono Nr. 44, 1903.

¹⁹²⁸ Age., Bono Nr.-, 23-5-1903.

¹⁹²⁹ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 691/11086, 19-5-1911. Bk. Ekler Bölümüne.

¹⁹³⁰ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 47, 28-5-1903.

¹⁹³¹ Age., Bono Nr. 49, 28-5-1903.

Osmanlı lirasını ödeyeceği ve diplomasını alacağı bir ödeme belgesi düzenlendiği kaydedildi¹⁹³². Başka bir davada ise garanti verilmediği için ödeme yapılması gerektiğine dikkat çekildi¹⁹³³. Bazı durumlarda öğrencilerden bir buçuk Osmanlı lirası¹⁹³⁴ veya iki Osmanlı lirası¹⁹³⁵ gibi üç Osmanlı lirasının toplam maliyeti değil¹⁹³⁶, bir sınava girip diploma kısmının bir kısmını ödemeleri gerekiyordu. Başka bir durumda diploma hakkının iadesi talep edilmedi¹⁹³⁷. Tamamen ücretsiz olarak talep edilen bu davalardan birinde yoksulluk belgesi ortaya çıktı. Ona göre 23 Mayıs 1911'de Kız Mektebinde öğrenci olan Aspasia Arseni'nin vasîsi G. Ioannidis ve Aziz Konstantinos Kilisesi rahibi olan Arhimandrit (başrahip, yüksek ruhban, evlenmemiş rahip) Petros, onun gerçekten yoksul olduğunu doğruladılar¹⁹³⁸. Bir başka olayda bir kız öğrencinin, anne ve babası tarafından yetim ve yoksul olduğu ve sadakaya layık görüldüğü için harçtan muaf tutulması istendi¹⁹³⁹. Bazı durumlarda diplomanın fiilen ücretsiz verildiği kaydedildi¹⁹⁴⁰.

Ayrıca bazı durumlarda diplomasını alamayan bir öğrencinin öğretmenlik yaptığında ödeme yapacağını söyleyen bir kefil eklendi. Kefil tarafından Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğüne* verilen belgede mezunun ne zaman ödeme yapmayı taahhüt ettiği belirtildi¹⁹⁴¹. Örneğin bir Rum Kız Mektebi mezunu için bir kadın öğretmen, altı aydan daha kısa bir sürede öğretmen olarak mezun olacağına ve borcunu ödeyeceğine söz verdi¹⁹⁴². Başka bir öğrencinin babası kefil oldu¹⁹⁴³.

¹⁹³² Age., Bono Nr. 47, 28-5-1903. Age., Bono Nr. 49, 28-5-1903.

¹⁹³³ Age., Bono Nr. 42, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 56, 29-5-1903.

¹⁹³⁴ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 603/11083, 14-5-1911.

¹⁹³⁵ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 605/11082, 14-5-1911.

¹⁹³⁶ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 603/11083, 14-5-1911. KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 605/11082, 14-5-1911.

¹⁹³⁷ Age., nr. 609/11084, 16-5-1911. Age., nr. 627/11085, 18-5-1911. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 636/11087, 20-5-1911. Age., nr. 637/11088, 20-5-1911. Age., nr. 646/11090, 23-5-1911. Age., nr. 650/11091, 23-5-1911. Age., nr. 652/11093, 23-5-1911. Age., nr. 657/11094, 23-5-1911. Bk. Ekler bölümüne.

¹⁹³⁸ KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 652/11093, 23-5-1911. Bk. Ekler bölümüne.

¹⁹³⁹ Age., nr. 664/11095, 24-5-1911.

¹⁹⁴⁰ KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 605, 15-10-1903. Age., nr. 606, 18-11-1905. KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 691/11086, 19-5-1911. KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 55, 28-5-1903.

¹⁹⁴¹ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 52, 5-6-1903. Age., Bono Nr. 38, 26-5-1903.

¹⁹⁴² Age., Bono Nr. 52, 5-6-1903.

¹⁹⁴³ Age., Bono Nr. 38, 26-5-1903.

Başka bir durumda mezun diploma harcını belirli bir süre içinde ödemediyse ve öğrencinin öğretmen olarak atandığına dair açık bir ifade yoksa kefilin ödemesi gerekti¹⁹⁴⁴. Bir başka durumda kefil, sınavlara değil sadece öğrencinin diplomasına atıfta bulundu. Öğrencinin o zamana kadar tek başına ödeme yapmaması durumunda Selanik Vilayeti Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne ödemeyi taahhüt ettiği süreyi anlattı¹⁹⁴⁵. Bazen kefil, diplomanın ücretini belirli bir süre içinde kendisi ödeyeceğine söz verdi ve hiçbir zaman mezunun ödeyeceğini söylemedi¹⁹⁴⁶. Ayrıca bazen mezuniyet diploması borcu için taahhüt mektubu, doğrudan vasi¹⁹⁴⁷ veya kefil¹⁹⁴⁸ tarafından yalnızca kendisinin onu ödemeyi taahhüt ettiği miktar ve süreyi belirten şekilde düzenlendi¹⁹⁴⁹. Diğer bir durumda kefil tarafından kendisinin mi yoksa mezun tarafından mı geri ödeneceği açıklığa kavuşturulmadan önce sadece geri ödeme süresi belirlendi¹⁹⁵⁰. Bazen üçüncü bir şahıs aracılığıyla hem diplomasına ihtiyaç duyan ve borcunu ödeyemeyen öğrenci için hem de miktarı ödeyecek kefilin güvenilirliği hakkında referanslarda bulunuldu¹⁹⁵¹.

Öğrencilerin öğretmen olarak atandıktan veya bir yerde çalıştıktan sonra diploma ücretlerini ödemeyi taahhüt etmelerinin bir başka yolu da *kalan*¹⁹⁵² (veya *kalon*¹⁹⁵³) Sözleşmesi'nin düzenlenmesiydi. Selanik Rum Ortaokulu¹⁹⁵⁴ veya Selanik Rum Kız Mektebi¹⁹⁵⁵ öğrencileri için bu tür durumlar vardı. Miktar üç Osmanlı lirasıydı ve Selanik

¹⁹⁴⁴ Age., Bono Nr. 22, 26-5-1899.

¹⁹⁴⁵ Age., Bono Nr.-, 7-6-1901.

¹⁹⁴⁶ Age., Bono Nr.-, tarihsiz.

¹⁹⁴⁷ Age., Bono Nr. 13, 27-5-1899.

¹⁹⁴⁸ Age., Bono Nr.-, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 51, 22-5-1903.

¹⁹⁴⁹ Age., Bono Nr. 13, 27-5-1899. Age., Bono Nr.-, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 51, 22-5-1903.

¹⁹⁵⁰ Age., Bono Nr. 45, 28-5-1903.

¹⁹⁵¹ Age., Bono Nr. 28, 13-8-1901.

¹⁹⁵² Age., Bono Nr. 31, 2-6-1903. Age., Bono Nr. 31, 29-5-1903.

¹⁹⁵³ Age., Bono Nr. 32, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 52, 27-5-1903. KSMK Arş., Age., Bono Nr. 33, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 34, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 35, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 35, 27-5-1903. Age., Bono Nr. 37, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 39, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 41, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 40, 8-6-1903. Age., Bono Nr. 19, 27-5-1901. Age., Bono Nr. 28, 23-8-1901.

¹⁹⁵⁴ Age., Bono Nr. 32, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 33, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 34, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 35, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 37, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 39, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 41, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 19, 27-5-1901. Age., Bono Nr. 31, 29-5-1903. Age., Bono Nr. 31, 2-6-1903.

¹⁹⁵⁵ Age., Bono Nr. 28, 23-8-1901.

Vilayeti Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne ödenmesi gerekiyordu¹⁹⁵⁶. Bazen bir kısmını ödedikten sonra geri kalanını borçlanıyorlardı¹⁹⁵⁷. Bazen diploma harcının ödenmesi için son tarih burada da belirtildi, örneğin on ay¹⁹⁵⁸ veya bir yıl¹⁹⁵⁹. Çoğu durumda kefilden bir dipnot¹⁹⁶⁰ veya kefilin verdiği öğrencinin dipnotu vardı¹⁹⁶¹, iki durumda bir yoksulluk belgesi eklendi¹⁹⁶² ve başka iki durumda ne yoksulluk belgesi ne de kefil bulundu¹⁹⁶³. Bir durumda bir öğrenci adına dokuz ay sonra ödemeyi taahhüt eden iki kefil ile bir Kalan Sözleşmesi düzenlendi¹⁹⁶⁴. Mezuniyet diplomaları için yoksulluk belgesine gelince, bunlar kilise bölgesi muhtarı, iki rahip ve iki yöneticisi¹⁹⁶⁵ veya başka bir durumda iki aza ve iki rahip tarafından yazıldı ve imzalandı¹⁹⁶⁶. İlgili bir belgede bir öğrenci, Selanik Ortaokulu müdüründen diplomasını almak için gerekli miktarı aldığını doğruladı ve altmış gün içinde geri ödeme sözü verdi¹⁹⁶⁷.

Mezuniyet diploma harcının tamamı¹⁹⁶⁸ veya geri kalanı¹⁹⁶⁹ için 21 günden¹⁹⁷⁰ iş bulmaya kadar değişen belirli bir zamanda geri ödeme taahhüdü vakaları belirlendi¹⁹⁷¹.

¹⁹⁵⁶ Age., Bono Nr. 32, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 33, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 34, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 35, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 37, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 39, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 41, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 19, 27-5-1901. Age., Bono Nr. 28, 23-8-1901.

¹⁹⁵⁷ Age., Bono Nr. 31, 29-5-1903.

¹⁹⁵⁸ Age., Bono Nr. 34, 6-6-1903.

¹⁹⁵⁹ Age., Bono Nr. 28, 23-8-1901.

¹⁹⁶⁰ Age., Bono Nr. 33, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 34, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 41, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 40, 8-6-1903.

¹⁹⁶¹ Age., Bono Nr. 28, 23-8-1901.

¹⁹⁶² Age., Bono Nr. 52, 27-5-1903. Age., Bono Nr. 35, 27-5-1903.

¹⁹⁶³ Age., Bono Nr. 37, 6-6-1903. Age., Bono Nr. 39, 6-6-1903.

¹⁹⁶⁴ Age., Bono Nr. 19, 27-5-1901.

¹⁹⁶⁵ Age., Bono Nr. 52, 27-5-1903.

¹⁹⁶⁶ Age., Bono Nr. 35, 27-5-1903.

¹⁹⁶⁷ Age., Bono Nr. 11, 24-2-1898.

¹⁹⁶⁸ Age., Bono Nr. 3, 28-5-1898. Age., Bono Nr. 5, 30-5-1898. Age., Bono Nr. 6, 30-5-1898. Age., Bono Nr. 9, 4-6-1898. Age., Bono Nr. 12, 26-5-1899. Age., Bono Nr. 15, 27-5-1899. Age., Bono Nr. 23, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 25, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 26, 5-6-1901.

¹⁹⁶⁹ KSMK Arş., Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4, nr. 12711, 4-7-1894.

¹⁹⁷⁰ KSMK Arş., 1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30, Bono Nr. 9, 4-6-1898.

¹⁹⁷¹ KSMK Arş., Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4, nr. 12711, 4-7-1894. KSMK Arş., 1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30, Bono Nr. 3, 28-5-1898. Age., Bono Nr. 5, 30-5-1898. Age., Bono Nr. 6, 30-5-1898. Age., Bono Nr. 9, 4-6-1898. Age., Bono Nr. 12, 26-5-1899. Age., Bono Nr. 15, 27-5-1899. Age., Bono Nr. 23, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 25, 5-6-1901. Age., Bono Nr. 26, 5-6-1901.

Öğrencinin kefil atadığı belirtildi¹⁹⁷². Kefil, aynı belgeye son ödeme tarihini tekrarlayarak tutarın ödenmesini garanti ettiğini ekliyordu¹⁹⁷³. Nitekim kefil, sonuçlandırılan teminat belgesini derhâl ödediği bir durumda bu teminat belgesi, geçersiz ilan edildi ve borç silindi¹⁹⁷⁴.

Bazen yoksul olduğu için diploma alma ücretini ödeyemeyen ve bir kefil bile bulamayan bir öğrenci, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün başkanı Selanik Metropolit'i'ne hitap ediyordu. Selanik Metropolit'i'nden ortaokul müdürüne sınavlara girmesine ve diplomasını almasına izin vermesi talimatını vermesini istedi. 1903 tarihli ilgili bir belgede “Beni sınava kabul etsin de diplomamı bunca zahmetten ve korkunç mahrumiyetten sonra bedava versin.” diye yazıldı. Bu gibi durumlarda “gerçekten yoksul olarak sınava kabul edilmek” işaret edildi¹⁹⁷⁵.

Belirli bir tarihte diplomalarını aldıktan sonra ödemeyi taahhüt eden/edilen öğrenciler bir bono imzalıyorlardı. Bonoda miktar (üç Osmanlı lirası), tarih, ilgili tarafın bonoyu Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün vezne görevlisine ödemek zorunda olduğu süre ve son olarak kefilin ve şehrin adı kaydediliyordu¹⁹⁷⁶.

Birinin eğitimine devam etmesinin bir başka yolu da Rum cemaati yatılı mektebine kabul edilmektir¹⁹⁷⁷. Rum cemaati yatılı mektebi, Rum Mektebine devam edecek ve dışarıdan yani Selanik dışından gelen öğrenciler içindi¹⁹⁷⁸. Bir öğrencinin yapması gereken ödeme, yatak dâhil on dört Osmanlı lirasıydı¹⁹⁷⁹.

¹⁹⁷² KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 12711, 4-7-1894. KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 3, 28-5-1898. Age., Bono Nr. 12, 26-5-1899.

¹⁹⁷³ Age., Bono Nr. 3, 28-5-1898. Age., Bono Nr. 9, 4-6-1898.

¹⁹⁷⁴ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 12711, 4-7-1894.

¹⁹⁷⁵ KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr. 35, 28-5-1903.

¹⁹⁷⁶ Age., Bono Nr. 16, 28-5-1899.

¹⁹⁷⁷ KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 11097, 5-8-1912.

¹⁹⁷⁸ A.y. KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 16-10-1912. Aynı mühür: Age., nr.-, 6-10-1912. Age., nr.-, 10-10-1912. Age., nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁷⁹ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 6-10-1912. Aynı mühür: Age., nr.-, 10-10-1912. Age., nr.-, 23-10-1912.

Bazıları Selanik Metropoliti'nden daha az bir miktar ödemek ve her ay ödemek gibi ödeme miktarı ve yöntemi için yardım istedi¹⁹⁸⁰. Metropolit ve Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*, kimin yatılı olarak kabul edileceği ve yatılı olmak için yasal mali yükümlülükler açısından herhangi bir imkânı olup olmayacağı konusunda söz alıyordu¹⁹⁸¹. Yatılı mektep bir yönetim komitesi tarafından yönetiliyordu¹⁹⁸². Böylece Metropolit, Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü*nün kararıyla Selanik Metropol Kilisesinin yatılı olarak sınıflandırılacak olan ortaokul öğrencilerinin listesini gönderiyordu. Bu öğrenciler için ortaokul müdürü de listeyi alıyordu¹⁹⁸³. Öğrenciler Gevgeli, Ligkovani, Vodina, Gradobor, Ustrumca, Nigrita, Bogdanica, Mehovo (Menchovon/Meachovon), Vogatsiko, Doyran kazası, Zagliveri¹⁹⁸⁴, Ostrovon (Arnissa)¹⁹⁸⁵, Halkidiki'daki İsvoros (Stratoniki)¹⁹⁸⁶, Nausa (Naousa)¹⁹⁸⁷, Nikiti¹⁹⁸⁸, Baglovo (Μπάγκλοβο)¹⁹⁸⁹, Ravna¹⁹⁹⁰, Kavala'dan¹⁹⁹¹ idiler.

Yatılı öğrenciler, Rum Ortaokulu derslerinin başlamasına kadar¹⁹⁹² eve gitmek için izin istiyorlardı. Diğer durumlarda devamsızlık süresi belirtilmiyordu. Selanik Metropol Kilisesinden izin isteniyordu ve uygun görülmesi hâlinde Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün vezne görevlisi tarafından talep yatılı mektep müdürüne

¹⁹⁸⁰ KSMK Arş., dosya: Selanik'te Liseler-Gymnasiumlar IB'4, No. 11097, 5-8-1912.

¹⁹⁸¹ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 6-10-1912. Aynı mühür: *Age.*, nr.-, 10-10-1912. *Age.*, nr.-, 16-10-1912. *Age.*, nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁸² *Age.*, nr.-, 6-10-1912. Aynı mühür: *Age.*, nr.-, 10-10-1912. *Age.*, nr.-, 16-10-1912. *Age.*, nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁸³ *Age.*, nr.-, 10-10-1912. Aynı mühür: *Age.*, nr.-, 6-10-1912. *Age.*, nr.-, 16-10-1912. KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁸⁴ KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr. 538, 8-11-1912.

¹⁹⁸⁵ *Age.*, nr.-, 10-10-1912. Ek Bölümüne bk. Aynı mühür: *Age.*, nr.-, 6-10-1912. *Age.*, nr.-, 16-10-1912. *Age.*, nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁸⁶ *Age.*, nr. 538, 15-11-1912.

¹⁹⁸⁷ A.y. Türk ismi "Ağustos". *Age.*, nr. 538, 20-11-1912. *Age.*, nr. 538, 22-11-1912.

¹⁹⁸⁸ *Age.*, nr.-, 16-10-1912. Aynı mühür: *Age.*, nr.-, 6-10-1912. *Age.*, nr.-, 10-10-1912. *Age.*, nr.-, 23-10-1912.

¹⁹⁸⁹ *Age.*, nr. 538, 10-11-1912.

¹⁹⁹⁰ *Age.*, nr. 538, 22-11-1912.

¹⁹⁹¹ *Age.*, nr. 538, 12-11-1912.

¹⁹⁹² *Age.*, nr. 538, 8-11-1912. *Age.*, nr. 538, 10-11-1912. *Age.*, nr. 538, 15-11-1912. *Age.*, nr. 538, 20-11-1912. *Age.*, nr. 538, 21-11-1912. *Age.*, nr. 538, 22-11-1912.

iletiliyordu¹⁹⁹³. Yazılı izinler genellikle aynı zamanda birden fazla öğrenciyi ilgilendiriyordu¹⁹⁹⁴.

Selanik'teki Rum eğitiminin yalnızca zengin ailelerin ayrıcalığı olmadığı iddiaları, modern tarihçilik açısından değerlendirildi. Örneğin öğrenci sayısı 1899-1900 Öğretim Yılı'ndan 1912'ye kadar 2.000'den 3.900'e yükseldi¹⁹⁹⁵. Ancak Selanik Rum cemaati eğitim sektöründeki mali sorunların, çeşitli şekillerde para toplama çabalarına rağmen, tüm Rum çocuklarına ücretsiz bir eğitim sistemi sağlanmasını engellediği görülüyor. Aynı zamanda millî karşıtı ve tehlikeli olan anti-sosyal önlemler, tüm çocukların eğitim sürecine erişimini engelliyordu. Hatta Rum öğrencilerin yabancı veya Türk mekteplerine gitmelerine neden oluyordu. 1880 yılında Selanik Vilayeti *Rum Eğitim Kurumları Müdürlüğü*nün 0,75 ile 1,5 Osmanlı lirası arasında mektebe kayıt ve 3 Osmanlı lirası ile diploma hakkının tesis edilmesi kararı, öğrencilere ve ailelerine borçlar doğuruyordu. Makedonya'dan gelenler ve muhtaç öğrenciler için kısıtlayıcı ve engelleyici bir önlem olduğu ortaya çıktı. Eğitime dayalı millî mücadele planına aykırıydı. Yunan eğitimini kolaylaştırmak yerine harç koyarak mekteplerin kapılarını kapatıyordu. Karşılıklı Öğrenme Mektebi Müdürü N. Papageorgiou'nun 1881'de ilköğretim mekteplerine harç ücreti getirilmesi önerisi hatta aynı önerinin 1884'te tekrarlanması Makedonya Helenizminde tepkilere yol açtı¹⁹⁹⁶.

“Çok iyi bilindiği gibi zor zamanlarda eğitimin ve genel ahlaki eğitimin önündeki böyle bir engel, bu tür önlemleri uygulayanların daha büyük sorumluluğuyla korkunç olurdu. Yaşadıkları kötü zamanları dikkate almadan ve düşmanlarının entrikalarını küçümseyerek bu tür ekonomik önlemleri uyguluyorlardı.”¹⁹⁹⁷

¹⁹⁹³ *Age.*, nr. 538, 12-11-1912.

¹⁹⁹⁴ *Age.*, nr. 538, 8-11-1912. *Age.*, nr. 538, 20-11-1912.

¹⁹⁹⁵ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 166-167.

¹⁹⁹⁶ Ziogou-Karastergiou, ““Grigoreite, Makedones” I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias”, s. 57-58.

¹⁹⁹⁷ A.y.

BÖLÜM V

CEMAAT YAPILANMALARI VE OTORİTE

5.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi (1878-1889)

5.1.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin Doğuşu

Bu bölümde 1878-1889 ve 1893-1897 yıllarında tartışılan Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi incelenecektir. Tanzimat reformları ile başlayan ve 1912'ye kadar devam eden bu mesele Rum tebaa ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilişkilerin belli boyutlarının anlaşılmasını sağlayacaktır. *Cemaat Meselesinin* kesin zaman sınırlarını saptamak zordur. 1908 yılına kadar cemaat arasındaki anlaşmazlıklara tam çözüm bulunamamıştı. Rum cemaatinin izole edilmiş bir toplumsal hayatı yoktu. Osmanlı Devleti içinde ve dışında meydana gelen ve onu da etkileyen gelişmelerden etkileniyorlardı. Bunlar, çeşitli grupların aralarındaki ilişkilerden etkilenmekten uzak kalamayacağı doğal tepkilerdi. Bu nedenle etkileşim kaçınılmazdı. Kendi milletlerinde temsilî hükûmet ilkesinden başlayarak nasıl yönetmek istediklerine karar vermek cemaatlara kalıyordu. Bundan sonra kilit soru, dinî liderlerin yeni cemaat meclislerinin laik üyelerine ne kadar güç bırakması gerektiğini belirlemektir¹⁹⁹⁸.

Bu çalışma, ilgili tarih yazımına ve arşiv malzemesine dayandı. Konuya etkin yaklaşım, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi, Patrik Meselesi ve Tanzimat sonrası reformlar bağlamında ekonomik gelişmelerin de incelenmesini gerektirdi. Selanik Rum cemaatinin ekonomik durumu da çok kültürlü Osmanlı şehrinin ekonomik durumunun daha geniş bağlamının bir parçası olarak incelendi. Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi ile ilgili bazı belgelerin içeriğinin kronolojik sıraya göre sunulması konunun açıklığa kavuşturulmasını kolaylaştırmak açısından önemli görüldü.

Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi, şehrin “yerel beylerinin” seçilmesiyle doruğa ulaşan Rum cemaati liderleri arasındaki çatışan çıkarlarla ilgiliydi¹⁹⁹⁹. Kronolojik

¹⁹⁹⁸ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 245.

¹⁹⁹⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Selanik Metropol Kilisesi, Özel Ofis, Selanik Metropolit Grigorios'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 44, 17-3-1887. Emmanouil Partidis (Εμμανουήλ Παρτίδης), “I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Typo tis Epochis” («H

olarak kısmen bu eserde incelenen dönem için 1883-1884, 1887-1891 ve 1908-1914 yıllarında gelişen İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi olan başka bir sorunun gelişmesine denk geldi²⁰⁰⁰. Anlaşılacağı üzere Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nden itibaren Rum Patrikhanesine tanınan imtiyazlarla ilgili kriz, Tanzimat reformlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır²⁰⁰¹. Tanzimat reformları, patriğin mutlakiyetinin kaldırılması sürecini başlattı ve ardından pekiştirdi. Bunu, o zamana kadar Rum Patrikhanesi ve onun aracılığıyla Kilise tarafından idare edilen Rum cemaatinin işlerine, Osmanlı yönetiminin müdahalesi ile ve kilise meselelerine halkın müdahale ve katılımının yolunu genişleterek başardılar²⁰⁰². Millet reformunun temel özelliği, başta tüccar ve zanaatkarlar olmak üzere halkın patrik seçimine ve yeniden kurulan millet hükûmetine katılmasına izin vermektir²⁰⁰³. “Halkın katılımı” ifadesi nasıl ima ediliyor? Selanik Rum cemaatinin idare ve mahkeme işleri, her yıl Selanik metropoliti (başkan) ve Umûmi Meclis tarafından seçilen sekiz kocabaşının elindeydi. Aynı Meclis, her üç yılda bir, kocabaşılarla birlikte yirmi dört üyeli Komiteyi oluşturan on altı ileri gelen kişiyi seçiyordu. Bu Komite, eğitim ve hayırsever kurumların idaresini tayin ediyordu²⁰⁰⁴. Yılda

Μητρόπολη Θεσσαλονίκης την Περίοδο 1875-1891 μέσα από τον Τύπο της Εποχής») (“Dönemin Basın Yoluyla 1875-1891 Döneminde Selanik Metropolito Kilisesi”), (Yüksek Lisans Tezi, Aristoteles Üniversitesi, 2016), s. 48.

²⁰⁰⁰ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 114: Bu ayrıcalık ve istisnaların yeni şartlar ve ihtiyaçlarla telafi edilmesi için Patrikhane bünyesinde hükûmet nezâretinde özel meclisler kurulacak ve bu meclislerin kararları Bâbîâlîye arz ve onay ile kesinleşecektir.

²⁰⁰¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1883/Prot. No.-, 14-6-1883. Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono”, s. 52-58. İnalçık, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, s. 16. Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilietias*, s. 295-300.

²⁰⁰² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887. Anagnostopoulou, “Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 28. Gençer, “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim”, s. 130. Karal, “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”, s. 388. Karpas, “Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 164. Konortas, “I Exelixa ton 'Ekklesiastikon' Veration kai to 'Pronomiako Zitima'”, s. 270: 1763'e kadar, Patrikin Meclis olmaksızın tek başına padişahın beratların çıkarılmasını talep ettiği anlaşılmaktadır. 1763'ten 1856'ya kadar hem patrik hem de Meclis berat verilmesi için başvurabiliyordu. 1856'dan itibaren Islahat Fermanı'nın yayımlanması ve Kilise ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlaması ile beratlar o zamandan beri “genel yönetmelikler”e göre uyarlanmıştır. Georgiadou, “Selanik'in Yunanlıları”, s. 129 ve 134. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 118-119.

²⁰⁰³ Karpas, “Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 164.

²⁰⁰⁴ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 166. BOA., DH.MKT., nr. 1573/108, 08 R 1306 (12 Aralık 1888). İEP Arş., Kod A/55, s. 199-200, Prot. No. 434, 14-2-1886,

iki kez toplanarak eğitim, hayır işleri, sosyal konular ve sağlık konularıyla ilgileniyordu²⁰⁰⁵.

Bununla birlikte halkın kendi cemaatinin yönetimine katılımı, Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'ni doğurdu. Aslında önemli bir siyasi çatışmadan çok kişisel hoşnutsuzlukları temsil eden anlaşmazlıklar uzun sürdü ve Rum cemaatini çok meşgul etti²⁰⁰⁶. Bu tartışmada çelişkiler ayrılıkçı değil, kişisel nedenler ve hırslardan kaynaklanıyordu. Esas olarak ekonomik, doğrudan maddi temel tarafından önceden belirlenmiş olmalarına rağmen siyaset ve ideolojinin tanımını etkiliyorlardı²⁰⁰⁷. Dolayısıyla çok basit bir ifadeyle reformlar gerçekleşmemiş olsaydı ne *İmtiyaz Meselesi* ne de *Cemaat Meselesi* ortaya çıkardı.

Selanik Metropolitisi Grigorios'a. İEP Arş., Kod A/58, s. 324-25, Prot. No. 4345, 7-10-1888, Selanik Vilayetinin Hristiyanlarına. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitisi'ne 1893/G7ie*, nr. 10312, 18-8-1893. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitisi'ne 1896/G7ii*, nr. 9071. 24-5-1896. Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 86-87. Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Arnavutlar ile Anlaşmalar, YDEYD, Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik, Selanik Başkonsolosu Nikolaou'dan Dışişleri Bakanı Diligiannis'e, Prot. No. 28, 8-5-1885. MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik'teki Dışişleri Bakanlığı, Konsolos Dokos'tan Dışişleri Bakanı'na, Prot. No. 839, 6-7-1888. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 521, 4-10-1888. Age., İstanbul Büyükelçiliği, Temmuz-Kasım (1474 numaralı Belgeye bağlı, Selanik, Dokos'tan Dragoumis'e, 27-10-1888), İstanbul Patrik Dionysios'tan Kocabasilar ve Seçkin Kişilere, Prot. No. 4345, 6-10-1888. Age., İstanbul Büyükelçiliği, 1 Temmuz-30 Kasım, Selanik, Dokos'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 1457, 25-10-1888. Age., İstanbul Büyükelçiliği, 1 Temmuz-30 Kasım, Büyükelçiliğe Raporlar, Selanik, Dokos'tan Dışişleri Bakanlığına, Prot. No. 1474, 27-10-1888. Age., Makedonya'daki Konsolosluklar, (1530 numaralı İletim Belgesine bağlı, 12-11-1888), Selanik'teki Başkonsolosluğu, Dışişleri Bakanı Stefanos Dragoumis'e, Prot. No. 1530, 10-11-1888. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1889/Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik Konsolosluğu Raporları, Selanik, (1327 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığından Selanik Konsolosluğuna, 26-6-1899), Dokos'tan Dragoumis'e, Prot. No. 1881, 15-12-1888. Age., Prot. No. 1285, 17-5-1889. Age., Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik Konsolosluğu Raporları, Selanik, Selanik Konsolosu'ndan Dışişleri Bakanı Stefano Dragoumis'e, Prot. No. 822, 4-7-1889. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/İstanbul Büyükelçiliği Raporları, Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu, Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos'tan Dışişleri Bakanı Alexandros Skouzes'e, Prot. No. 615, 30-5-1896.

²⁰⁰⁵ Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 167.

²⁰⁰⁶ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", s. 125.

²⁰⁰⁷ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 92.

5.1.2 Rum Patrikhanesi Seçimlerine Halk Katılımı

25 Nisan 1861 tarihli Rum Patrikhanesi Tüzüğüne (Rumların Yönetim Teşkilatı) göre patrik seçimi (kayd-ı hayatla) işlerini yürütmek için bir kaymakam atanıyordu. Kaymakam, Ruhani Meclis ve Muhtelit Meclis tarafından ortaklaşa seçiliyordu. Seçilecek üyenin İstanbul metropolitlerinden olması gerekiyordu. İki Meclis tarafından ortaklaşa seçilen kaymakamın, Bâbîâli tarafından atanması gerekiyordu. Bâbîâli tarafından onaylandıktan sonra seçim çalışmalarına devam ediliyordu. Böylece Bâbîâlinin bir anlamda yani dolaylı olarak da olsa seçim işlerinin idaresine müdahale ettiği söylenebilirdi. Kaymakam, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı tüm Ortodoks metropolitlerine bir mektup gönderiyordu. Piskoposluk makamına sahip din adamlarından Rum Patrikhanesine uygun gördükleri kişinin adını bir kâğıda yazıp mühürleyerek kırk bir gün içinde İstanbul'a göndermesini istiyordu. Ayrıca kaymakam, İstanbul'un çeşitli piskoposluklarında yaşayan Ortodoks temsilcilerine patrik seçimi sırasında kendi temsilcilerini atamaları gerektiğine dair bir mektup gönderiyordu. Patrik seçimi için verilen kırk bir günlük sürenin dolmasına beş gün kala seçim meclisine yani Umûmi Meclise katılan üyelere bir davetiye gönderilerek İstanbul'da toplanmaları için bir gün belirleniyordu. Bu toplantıda Umûmi Meclis, oyları sıralamak için bir komite tayin ediyordu. Sayım sonunda oy almış tüm piskoposlar, aldıkları oy sayısına bakılmaksızın patrik adayları olarak bir deftere kaydediliyordu. Meclis üyeleri tarafından imzalandıktan sonra mühürlenerek Bâbîâliye gönderiliyordu. Patrik, Devlet'in belirli laik konulardaki emirlerini yerine getirmenin bir aracı olduğu için medeni konulardaki yetenekleri açısından patrik adaylarının Devlet tarafından incelenmesi gerekiyordu. Bâbîâlinin bu yeteneğe sahip olmadığına inandığı bir aday varsa listeyi aldıktan sonra 24 saat içinde listeden çıkarılıyordu ve ardından liste Rum Patrikhanesine gönderiliyordu²⁰⁰⁸.

Reformların getirdiği kilise meselelerine halkın dâhil olması, *Cemaat Meselesi*'nin ortaya çıkmasının önünü açan ilk faktör oldu²⁰⁰⁹. İki yönetim organı, manevi işler için

²⁰⁰⁸ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 118.

²⁰⁰⁹ Valais, D. (2014). *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilietias (Kilise Tarihi, 2. Binyıl Meseleri)*, Selanik: Barmpounakis. Anagnostopoulou, "Oι Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 28-29, 44 ve 86-87. Genç, "1840-1912

Kutsal Sinod (Ruhani Meclis) ve maddi işler için *Daimî Millî Muhtelit Meclis* (Karma Kilise Konseyi) kuruldu. Her birinin on iki üyesi vardı²⁰¹⁰. Cemaat işleri, ruhani ve cismani azadan mürekkep meclisler tarafından yürütülürdü²⁰¹¹. Bu önlemler Kutsal Sinodu patrik aleyhine güçlendirdi ve ardından halk unsurunu patrik ve Kutsal Sinod aleyhine güçlendirdi²⁰¹². Genel kanunnameler padişah tarafından onaylandı ve patrik seçimine Kutsal Sinod dışındaki halk unsurunun katılımını sağladı. Bu, Rum cemaatinin örgütlenmesi konusunda var olan üç meclisten ikisine (Muhtelit ve Umûmi)²⁰¹³ halkın katılımıyla yapıldı²⁰¹⁴. *Muhtelit Meclis*, dördü piskopos ve sekizi din adamı olmayan on iki üyeden oluşuyordu. Üyeleri iki yıllığına seçiliyordu ve her yıl yarısı yenileniyordu. Bu Meclis, cismani ve popüler nitelikte bir meclisti. Muhtelit Meclisin görevleri arasında yukarıdaki patriğin seçilmesi sürecine katılmanın yanı sıra Rum cemaatinin mektep, kütüphane, hastane ve diğer kamu yararına olan kurumlarının idaresi de vardı. Kayıtlı kurumlar aracılığıyla kiliselerin gelir ve giderlerini denetliyordu. Ayrıca Rum Patrikhanesine bağlı manastırların gelirlerine ilişkin vasiyetname ve vakfiyelerin ihtilaflarını incelemek ve karara bağlamakla görevliydi. Bâbîâlıden Rum Patrikhanesine sevk edilen cismani sorunlarını hallediyordu. *Umûmi Meclis*, sanat, ticaret ve sanayi gibi

Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 130-131. Georgiadou, "Selanik'in Yunanlıları", s. 134. Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 245.

²⁰¹⁰ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilietias*. Gençler, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 130-131. Georgiadou, "Selanik'in Yunanlıları", s. 134.

²⁰¹¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 112-115.

²⁰¹² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887. Anagnostopoulou, "Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia", s. 28-29, 44 ve 86-87. Karal, "Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877", s. 388. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 60 ve 62.

²⁰¹³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 119: Üç Meclisten diğeri, 12 metropoliten oluşan Ruhani Meclisiydi. Üyelerinin yarısı her yıl yenileniyordu. İstanbul Rum Patrikhanesi altındaki tüm Ortodoks Hristiyanların "Ruhani Hükûmeti" idi. Görevleri; piskopos atamak, Ortodoks doktriniyi korumak ve vaiz ve rahipleri atamak, dinî yayınları denetlemek ve Rum milletinin manastırlarını yönetmekti.

²⁰¹⁴ Konortas, "I Exeliki ton 'Ekklesiastikon' Veration kai to 'Pronomiako Zitima'", s. 270. Georgiadou, "Selanik'in Yunanlıları", s. 129 ve 134. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 118-119. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Elçilikler ve Konsolosluklara Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, Dışişleri Bakanlığından Filibe, Bitola, Siroz, Edirne Konsolosluklarına ve Kavala Fahri Konsolosluğuna, Prot. No., 11-12-1886. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Makedonya'daki Konsolosluklar, Dışişleri Bakanlığı, Dragoumis'ten İstanbul Büyükelçiliğine, Prot. No. 195, 205, 204, 11-2-1888. Age., Makedonya'daki Konsolosluklar, Başkonsolos Dokos'tan Dışişleri Bakanına, Prot. No., 7/19-2-1888. KSMK Arş., *Özel Belgeler Ekümenik Patrikhaneye 1872-1925/B17*, nr., 3-5-1903.

önemli mesleklerin temsilcileri ile *Ruhani ve Muhtelit Meclis* tarafından seçilen üyelerden oluşuyordu. En önemli görev patrik seçimi idi²⁰¹⁵.

1886'da Yunanistan Dışişleri Bakanlığı; Yunan konsolosluklarına, yaklaşan patrik seçimleri ile ilgili olarak metropolitlerin “adayımız lehinde” oy kullanmalarını sağlamaları gerektiğini bildirdi. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, İstanbul'daki birçok kişinin, Kilisenin ve milletin çıkarlarına etkin bir şekilde hizmet edemediğini kanıtlayan bir adamın başarısı için çalıştığı konusunda uyardı. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, konsolosluklardan metropolitlerin tercihlerine yön vermelerini ve Yunanistan Hükûmetinin tercihi karşısında olmaları durumunda görüşlerini değiştirmelerini istedi. Her şeyden önce patrik ve piskoposun, millî meselelere sadık kalması ve tehlikelerle yüzleşmesi gerekiyordu. Patrik seçimi Yunanistan Hükûmetinin meselesi olmuş gibi görünüyor. Bir yanda Yunanistan Hükûmeti ve konsolosların önderliğinde bir patrik seçilmesinden söz edebiliriz. Öte yandan Yunanistan Hükûmetinin tercihi direnen bir kişiyi patrik seçimi olarak destekleyen çok kişi vardı. Üçüncü bir yandan da resmî olarak tercihlerini belli etmemiş olan ve sonucu oylarıyla belirleyecek olan metropolitler vardı. Osmanlı Devleti'nin patrik seçimine katılımından hiçbir yerde bahsedilmemiştir²⁰¹⁶.

Osmanlı Devleti tarafından bir kişinin Patrik olarak kabul ve reddinin kesin kriterleri, ek araştırma ve inceleme gerektiren önemli bir konudur. Bunun tipik bir örneği, 1884'te İmtiyaz Meselesi nedeniyle istifa eden ve 1901'de yeniden patrik seçilen Patrik III. Ioakeim'in durumu olabilir. Birinin aday listesine girmesine gerçekten izin verebilecek şey, kesinlikle sadece Rum cemaatinin sivil işlerini tatmin edici bir şekilde yönetmek meselesi olamazdı. Ayrıca seçimle ilgili olarak Ruhani ve Muhtelit Meclisi, listenin patrik adaylarından ilk üçünü atayarak isimlerini Umûmi Meclise sunuyordu. Umûmi Meclis, Patrikhanede toplandıktan sonra üçünden birine gizli olarak oy veriyordu. Oyların çoğunluğunu alan kişi patrik oluyordu²⁰¹⁷. Seçim süreci protokolle belirleniyordu

²⁰¹⁵ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 119.

²⁰¹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Elçilikler ve Konsolosluklara Yönelik Genelgeler ve Telgraflar, Dışişleri Bakanlığında Filibe, Bitola, Siroz, Edirne Konsolosluklarına ve Kavala Fahri Konsolosluğuna, Prot. No.-, 11-12-1886.

²⁰¹⁷ A.y.

ve Bâbiâliye sunuluyordu. Padişahın iradesiyle atanan yeni patrik, Bâbiâli tarafından resmen açıklanıyordu²⁰¹⁸.

5.1.3 Osmanlı Devleti'ndeki Reformların Amacı

Reformların temel amacı, gayrimüslim Osmanlı tebaası ile Müslümanlar arasında eşitlik getirmektir. Tüm kamu hizmetlerine atanma, devlet meclislerine girme ve *Meclis-i Vâlâda* temsil edilme gibi kamusal ve siyasi haklar da onlara tanındı. Bir diğer etkileyici husus, yabancılara tanınan mali hak ve kolaylıklardı. Yabancılara gayrimenkul ve mülk edinme hakkı verildi²⁰¹⁹. Ama özünde, insanlar arasında eşitliğin gerçekleşebilmesi için sadece farklı milletlerden insanlar arasında değil, aynı millet içindeki insanlar arasında da eşitlik olması gerekiyordu²⁰²⁰. Aynı cemaatin üyeleri arasında anlaşmazlıklar çıkıyordu²⁰²¹. Değişiklikler, hiyerarşik olarak seçkinlerin dinî liderlere bağlı olması gerektiği gerçeğine rağmen, din adamlarını seçkinlerin hizmetinde ilerlemeye yönlendirdi. Etnik köken ve din arasındaki sınırlar bulanıktı²⁰²². Din adamı olmayanlar da

²⁰¹⁸ Age., s. 119.

²⁰¹⁹ Bu konuya ilişkin bk. Tanör, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”, s. 16. Dimos Develekos (Δεβελέκος Δήμος), “Apo to Aftokratoriko Programma stin Ethniki Propoganda. Oi Kratikes Ideologikes Theseis tis Othomanikis Aftokratorias apo tin Periodo tou Tanzimat eos tin Kiryxi tis Tourkikis Dimokratias” (“Από το Αυτοκρατορικό Πρόγραμμα στην Εθνική Προπογάνδα. Οι Κρατικές Ιδεολογικές Θέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Περίοδο του Τανζιμάτ έως την Κήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας») (“İmparatorluk Programından Millî Propagandaya. Tanzimat Döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin İlanına Kadar Osmanlı Devleti’nin Devlet İdeolojik Konumları”), <https://www.academia.edu/2941062> (Erişim 23.04.2016), s. 7. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 150-158 ve 162-167. Genç, “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik’teki Kentsel ve Mimari Değişim”, s. 144.

²⁰²⁰ Karpāt, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 157.

²⁰²¹ Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), “I Tourkokratoumeni Thessaloniki: I Proti Periodos (15os ai. -1830)” (“Η Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη: Η Πρώτη Περίοδος (15^{ος} αι. -1830)») (“Türk İşgalindeki Selanik: Birinci Dönem (15. yüzyıl -1830)”), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Tois Agathois Basilevousa Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Προτεvousa της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*, ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), c. 1 (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997), s. 112.

²⁰²² Karpāt, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 157.

Rum cemaatinin yönetim organlarına katıldılar. Hristiyan cemaatler “millî” olma sürecini başlattılar²⁰²³ ve millî köken ile din arasındaki sınırlar bulanıklaştı²⁰²⁴.

Osmanlı Devleti’nin eşitlik sistemi ve adem-i merkeziyetçiliği ile merkezden uzakta olan halk, liderlerini seçmeye ve kaderini belirlemeye başladı²⁰²⁵. Halkın yönetime katılımının teşvik edilmesi, geleneksel rejime ve manevi liderlerin tükenmez gücüne bir fren olarak konuldu. Milletlerin kendi teşkilatlarını kuracakları anlaşıldı. Bunu fark eden ruhani liderler reformlara karşı çıkıyorlardı. Gayrimüslimler diğer taraftan yaşadıkları baskı ve adaletsizlik nedeniyle ruhani reislerinin gücünü ve millet teşkilatının laikleşmesini azaltmak istiyorlardı. Ruhani liderler ve kocabaşların gayrimüslim nüfus üzerindeki yozlaşmış baskısının Osmanlı hükümdarınınkinden çok daha fazla olduğu belirtiliyordu. Artık manevi ve maddi konularda kendi kararlarını verme güçleri yoktu. Yetkilerin önemli bir kısmı yeni oluşturulan meclislere devredildi. Cismani meclisler, milletlerinin adli ve idari işlerinin çoğunu üstlendiler. Bu yeni yönetmeliğin hazırlanması, milletleri kendi yönetişimleri çerçevesinde adem-i merkezileştirmeyi amaçlıyordu. Ülke genelinde teşkilatlanmış olan gayrimüslimler, kendi idari teşkilatları vasıtasıyla cemaatin bütün işlerini yürütüyorlardı. Osmanlı Devleti ile olduğundan daha çok kendi yönetimleri ve liderleriyle temas hâlindeydiler²⁰²⁶. Gayrimüslimler kendilerini Osmanlı hukukundan faydalanmak için taviz verme ihtiyacı ile onlardan miras kalan imtiyazları muhafaza etme ihtiyacı arasında ikiye bölünmüş hâlde buldular²⁰²⁷. XIX. yüzyılda Avrupa medeni standartlarına göre merkezî bir devlet kurma girişimi, kaçınılmaz olarak -din ne olursa olsun- tebaanın eşitliğini içeren daha geniş kurumsal ve devlet değişikliklerinden geçiyordu²⁰²⁸.

²⁰²³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 150 Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 129 ve 134.

²⁰²⁴ Tanzimat konusuna ilişkin bk. Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 75.

²⁰²⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887. Bu konuya ilişkin bk. Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono”, s. 74-76. Karal, “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”, s. 388. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 60 ve 62.

²⁰²⁶ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 117.

²⁰²⁷ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 165.

²⁰²⁸ Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exeliki ston Chrono”, s. 75.

5.1.4 Sosyal Hiyerarşi Verilerinin Değişmesi

Laiklerin patrik seçimine ve kilise otoritesinin yürütülmesine katılma hakkı, meslekten olmayanlar arasındaki sosyal hiyerarşi verilerinin değişmesiyle aynı zamana denk geldi²⁰²⁹ ya da halk arasında meydana gelen toplumsal hiyerarşinin yeniden düzenlenmesinin, reformların çelişkili etkisinin ürünü olduğu söylenebilirdi²⁰³⁰. Osmanlı zanaatkârlar ve esnaflar loncası bir kurum olarak XIX. yüzyılın ortalarında Avrupa sermayesinin güçlü nüfuzu ile gerilemeye başladı²⁰³¹. Tanzimat reformları Osmanlı zanaatkârlar ve esnaflar loncası teşkilatına büyük zarar verdi. Devlet, endüstriyel üretimi kendi denetimine alma çabalarından vazgeçerek loncaların ayrıcalıklarına karşı çıktı. Sonuç olarak, çoğu Osmanlı şehrinde birçok zanaatkâr loncası ortadan kayboldu. Geriye kalanlar yeni bir üretim biçimine dönüştürüldü²⁰³². 1880’lerde Selanik’te Rum cemaati on iki kilise bölgesinden oluşuyordu. Esnaf ve zanaatkârlar ise on dört Rum loncası hâlinde örgütlenmişlerdi²⁰³³. Bunlar arasında tezgâhtarlar derneği, tekeli ve kahve satıcıları, bakkallar, fırıncılar, fırın işçileri, pastacılar, marangozlar, ayakkabıcılar, terziler, berber, kafe çalışanları, bahçıvanlar loncaları vardı²⁰³⁴.²⁰³⁵. Rum cemaati tarafından kullanılan en önemli Müslüman kurumlar arasında, sendikalar ve diğer Müslüman derneklerle ilgili yasal statü vardı. Bunlar, Rumların hem mesleki hem de cemaat kurumlarının yeniden düzenlenmesine yardımcı oldu²⁰³⁶.

Tanzimat ve uygulamalarının getirdiği ortam ve koşullarda eski güçlerini yeniden kazanan çeşitli aristokrat Rum aileler özellikle bankacılık sektörüne girdi ve büyük

²⁰²⁹ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilitias*. Gençler, “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik’teki Kentsel ve Mimari Değişim”, s. 130-131.

²⁰³⁰ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 245.

²⁰³¹ Ilıcak ve Angelopoulou, *Ellines kai Evraioi Ergates sti Thessaloniki ton Neotourkon. O Evraikos Sosialismos stin Othomaniki Thessaloniki. Zitimata Schetika me tin Apergia ton Ellinon Servitoron sti Thessaloniki tou 1908*, s. 70.

²⁰³² Age., s. 18.

²⁰³³ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 166.

²⁰³⁴ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 97.

²⁰³⁵ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 97.

²⁰³⁶ Chasiotis, “I Tourkokratoumeni Thessaloniki: I Proti Periodos (15os ai. -1830)”, *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis*, c. 1, s. 111-112.

ekonomik faydalar sağladılar²⁰³⁷. Hem Rum cemaatinde hem de Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde ekonomik hayatta o zamana kadar öncü olan Rum loncaları artık geride kaldı²⁰³⁸. Bu değişiklik Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin anlaşılmasında başka bir önemli noktadır.

Özellikle loncalar XIX. yüzyılın ortalarına kadar müreffeh kaldı. Ancak Batı tarzı büyük bankaların kurulduğu XIX. yüzyılın sonuna kadar yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başladılar. O zamana kadar sarraflar ülkenin tüm parasal ve kredi işlemlerini elinde tutuyorlardı. Büyük ve küçük Türk toprak sahiplerine, Rum tüccarlara, zanaatkârlara ve loncalara kredi veriyor; para birimlerini değiştiriyor, ödeme emirleri veriyor ve genel olarak tüm nakit işlemleri gerçekleştiriyorlardı. Artık bunların yerini tüm para işlemlerini yapacak olan bankalar aldı²⁰³⁹. Bizans Dönemi'nde olduğu gibi²⁰⁴⁰ Osmanlı Devleti'nde de Rum loncalarının ve meslek birliklerinin rolü güçlüydü. Yunan uzmanlar/ustalar ve tüccarlar hem idari hem de politik roller oynayan ekonomik özerklikler hâlinde örgütlendiler. Rum loncalarının ve meslek birliklerinin üyeleri halk tarafından usta olarak seçiliyordu. Rumlar için büyük bir meclis olarak kabul ediliyordu. Ticari ve profesyonel unsur, temsilcileriyle birlikte, cemaate ve her yerel yönetime aktif olarak katılıyordu. Bu çeşitli kuruluşlar, mesleki çıkarlarına paralel olarak daha geniş bir toplumsal eyleme katılıyorlardı²⁰⁴¹. Kardeşlik cemiyetleri ve metropolitler, dinî, eğitimsel ve hayırsever amaçlarla ve ayrıca acil bir millî ihtiyaç için loncalardan yardım istiyorlardı. Rum cemaatinin dinî, hayırsever, eğitimsel ve millî çalışmaları loncalara bağlıydı²⁰⁴². Çalışmaları Osmanlı yönetimi tarafından engellenmiyordu. Osmanlı yönetimi, Rum loncalarını güçlendirdi çünkü verimli çalışmaları ve Devlet'i aldatmayacaklarından emin

²⁰³⁷ Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 63. Genç, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 158.

²⁰³⁸ Esnaf teşkilatına ilişkin bk. Chatzimichali, "Morfes apo ti Somateiaki Organosi ton Ellinon stin Othomaniki Aftokratoria: Oi Syntechnies – Ta Isnafia".

²⁰³⁹ *Age.*, s. 4.

²⁰⁴⁰ *Age.*, s. 1. Genç, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 158.

²⁰⁴¹ Chatzimichali, "Morfes apo ti Somateiaki Organosi ton Ellinon stin Othomaniki Aftokratoria: Oi Syntechnies – Ta Isnafia", s. 2.

²⁰⁴² *Age.*, s. 3.

olmaları onlara fayda sağlıyordu. Ustalar, Osmanlı yönetimi ile herkesin yararına olacak şekilde iyi ilişkiler kurmaya çalışıyorlardı²⁰⁴³. Başyönetici, loncanın Osmanlı yönetimi nezdindeki bütün hareketinden sorumluydu²⁰⁴⁴. İlgili tarih yazımında belirtildiği gibi tüm iç anlaşmazlıklar rüşvetle çözülüyordu²⁰⁴⁵.

Loncalarla birlikte Rumlar güç ve zenginlik kazanıyorlardı. Osmanlı yönetimi ve genel olarak herkes onlara saygı duyuyordu. Mali bağımsızlıkları sayesinde görüş ve arzularını dayatıyorlardı²⁰⁴⁶. Ustabaşları, dinî mahkemelerin üyesi oluyorlardı ve Kilise; her türlü dinî, hayır amacı ve her ciddi toplum ve millî mesele için onlara hitap ediyordu. Patriğin yetkisi altında kendi kendilerini yönetiyorlardı ve Osmanlı yönetimi onların işlerine müdahale etmiyordu. Rum Patrikhanesi mahkeme üyelerine ek olarak, Kutsal Sinod ve Feneriotes ile birlikte patriği seçme hakkına sahipti. Ayrıca dördü, patriğin kilisenin fonlarını emanet ettiği on iki üyeli komitede loncaların temsilcileriydi. Rum Patrikhanesinde ortak çalışma için toplanan genel kurullar ağırlıklı olarak lonca üyelerinden oluşuyordu²⁰⁴⁷. Ancak bankacılık sistemine ve sunucularına ilginin kaymasıyla loncalar liderliğini kaybetti.

5.1.5 Batılılaşmanın Rum Cemaati Üzerindeki Etkileri

Dönemin Batılılaşması, Selanik cemaatinin sosyal ve siyasi farklılıklarının artmasının yanı sıra dinî cemaatlerde daha küçük çaptaki iç rekabetlerin de artmasına neden oldu. Bir yanda geleneğe bağlı *muhafazakârlar*, diğer yanda *liberaller* yani yükselen küçük burjuvazi ve proleterler vardı²⁰⁴⁸. Selanik Rum cemaatinde iki fırka vardı²⁰⁴⁹. Avrupa modasına uyarlanmış olmalarına rağmen tamamen farklı iki eğilimden

²⁰⁴³ Age., s. 5.

²⁰⁴⁴ Age., s. 12.

²⁰⁴⁵ Age., s. 5.

²⁰⁴⁶ A.y.

²⁰⁴⁷ Age., s. 12.

²⁰⁴⁸ Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης), “I Proti meta ton Proton” («Η Πρώτη μετά των Πρώτων») (“İlk Olanlarla Beraber”), *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*, ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης) (Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997), s. 35.

²⁰⁴⁹ BOA., BEO., nr. 864/64731, 03 C 1314 (9 Kasım 1896).

birincisi *liberaller*²⁰⁵⁰ ve *demokratlardı*²⁰⁵¹. Bu fırka; Amerikan Konsolosu, toprak sahibi ve daha sonra *Doğu Bankası* Başkanı ve Makedonya Yunan mücadelesinin liderlerinden biri olan Yunan asıllı Periklis Chatzilazaros tarafından yönetiliyordu²⁰⁵². İkincisi *muhafazakârlar*²⁰⁵³ veya *aristokratlardı*²⁰⁵⁴. Lideri, büyük toprak sahibi ve Helenleşmiş Abbott'tu²⁰⁵⁵. İngiliz bir aileden olan Abbott'un olaya dâhil olması, Rum cemaatinin XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan ve Batılı aileleri de içine alan asimilasyon çalışmalarıyla bağlantılıydı. Belirtildiği gibi en tipik örnek İngiliz Abbott Ailesi'ydi²⁰⁵⁶. Abbott'un örneği, muhafazakârları temsil edenlerin çoğunun Avrupa tebaası veya korumalı, *beratlılar* (Veratlides) yaygın kavramıyla bağlantılıydı. En azından resmî olarak Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Rum cemaatinin işlerine karışmaları yasaklanıyordu. Ancak yine de Rum cemaatinin işlerine katılıyorlardı²⁰⁵⁷.

Liberaller; küçük burjuvaziyi, işçileri, zanaatkârları, katipleri, küçük tüccarları ve esnafı, aynı zamanda sendikalarda ve meslek örgütlerinde örgütlenmiş işçi sınıfını temsil ediyordu. Ancak seçkinler ve varlıklı kocabaşılar tarafından yönetiliyordu²⁰⁵⁸. Muhafazakârlar; zengin burjuvaziyi, tüccarları, esnafları, toprak sahiplerini ve doktorlar, avukatlar, eczacılar, eğitim kurumlarında çalışan eğitimciler gibi bilim adamlarını, şehrin

²⁰⁵⁰ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 125. Chasiotis, “I Proti meta ton Proton”, s. 35. Georgiadou, “Selanik'in Yunanlıları”, s. 130. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 92-93.

²⁰⁵¹ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 93.

²⁰⁵² Bu çalışmanın “Selanik'te Konsolosların Öldürülmesi - “Kız Vakası” (6 Mayıs 1876)” başlıklı alt bölümünde atıfta bulunulan Amerikan Konsolosu Periklis Chatzilazaros'tu. Chasiotis, “I Tourkokratoumeni Thessaloniki: I Proti Periodos (15os ai. -1830)”, *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis*, c. 1, s. 112. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 73, 92.

²⁰⁵³ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 125. Chasiotis, “I Proti meta ton Proton”, s. 35. Georgiadou, “Selanik'in Yunanlıları”, s. 130. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 92-93.

²⁰⁵⁴ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 93. Georgiadou, “Selanik'in Yunanlıları”, s. 93.

²⁰⁵⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 615, 30-5-1896. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 73, 92.

²⁰⁵⁶ Chasiotis, “I Tourkokratoumeni Thessaloniki: I Proti Periodos (15os ai. -1830)”, *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis*, c. 1, s. 112.

²⁰⁵⁷ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 93.

²⁰⁵⁸ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 125. Georgiadou, “Selanik'in Yunanlıları”, s. 130.

geleneksel aristokrasisini içeriyordu²⁰⁵⁹. Bunlar, büyük yabancı şirketlerde çalışan eğitilmiş memurlarla birlikte orta burjuva sınıfına aitti²⁰⁶⁰.

1870 yılına kadar hüküm süren liberaller; artık mali açıdan iflas etmiş eski yerel aileler, eski loncaların temsilcileri ve alt gelir sınıflarıydı²⁰⁶¹. Ayrıca o sıralarda geleneksel olarak kocabaşılığı ve temsilcileri için tartışmasız seçimler talep etmeyi öğrenmiş olan zengin lonca üyeleri zayıflamaya başladı²⁰⁶². Esnaf teşkilatı XIX. yüzyıldan itibaren büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı ve giderek dağılmaya başladı. Avrupa fabrika ürünleri ile rekabet edemiyorlardı. Sadece iç pazar ve yakın çevre için çalışabiliyordu. Tanzimat'tan sonra bazı düzenlemeler yapıldı, yeni nizamnameler hazırlandı ve loncaların yeniden teşkilatlandırılmasına çalışıldı. Bu amaçla 1879 yılında *İstanbul Ticaret Odası* kuruldu²⁰⁶³. Lonca dünyasının liderleri, artık kendilerinin işine gelmeyen seçim oyununun şartlarını değiştirmekte ısrar ediyorlardı²⁰⁶⁴.

Loncaların bu krizi; topluluk burjuvazisi, tüccarlar ve serbest çalışanlar tarafından cemaatin yönetimini tamamen işgal etmek ve çok eski zamanlardan beri dayatılan toprak sahiplerini ihraç etmek için kullanıldı²⁰⁶⁵. 1870'ten 1883'e kadar yönetenler, muhafazakârlar topluluğun seçmenleriydi. Her yıl Metropol Kilisesinde toplanıyor ve kocabaşıları, mektep yöneticilerini ve hastane komisyoncularını -toplam otuz iki kişi- seçiyorlardı. Cemaatteki en önemli kişiler bu kararlara dolaylı olarak ama her zaman kararlı bir şekilde katılıyorlardı²⁰⁶⁶.

²⁰⁵⁹ Gounaris, "Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia", s. 125. Gençler, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 158. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 93.

²⁰⁶⁰ Georgiadou, "Selanik'in Yunanlıları", s. 130.

²⁰⁶¹ Panagiotis G. Kokkas (Παναγιώτης Γ. Κόκκας), "I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis" («Η οικογένεια Γκαρπολά και η Πρώτη Ελληνική Εφημερίδα της Θεσσαλονίκης») ("Garpola ailesi ve Selanik'in İlk Yunan Gazetesi"), *Makedonika (Μακεδονικά) (Makedonya-i)*, c. 21 (Selanik 1981), DOI:<https://doi.org/10.12681/makedonika.434> [Erişim 05.06.2017], s. 236-237.

²⁰⁶² Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 854-855. Partidis, "I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Typo tis Epochis", s. 48.

²⁰⁶³ Ahmet Kal'a, "Esnaf. Osmanlılarda el sanatları ile uğraşanlarla geçimlerini mal ve hizmet üretimi, alım ve satımı ile sağlayanların genel adıdır.", *İslam Ansiklopedisi*, c. 11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), s. 430.

²⁰⁶⁴ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 854-855. Partidis, "I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Typo tis Epochis", s. 48.

²⁰⁶⁵ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 92.

²⁰⁶⁶ Age., s. 93.

“Ancak II. Meşrutiyet’ten sonra esnafılar yavaş yavaş kendi derneklerini kurmaya başladılar.”²⁰⁶⁷ Yani o dönemin zengin sendikacıları (liberaller) olan cemaatin güçlü üyeleri zayıflamaya başlarken tüccarlar, avukatlar ve doktorlar (muhafazakârlar) cemaat kurumlarının güçlü üyeleri olarak ortaya çıktılar. Tarih yazımının bir başka noktasında da vurgulandığı gibi muhafazakârlar yavaş yavaş kontrolü yeniden ele geçirdiler ancak nihai çözüm 1899’da Yunan Konsolosu’nun müdahalesiyle gerçekleşti²⁰⁶⁸.

Tüccarlar, avukatlar ve doktorlar artık bölgedeki cemaat kurumlarının en güçlü üyeleri arasında yer alıyordu²⁰⁶⁹. Selanik’teki muhafazakârlar liberallere galip geldi. Zaten seçkinlerden olan zenginler; esas olarak ticaret, bankacılık ve sanayiye yöneliyorlardı²⁰⁷⁰. Yeni zenginleşen tüccarlar ve muhafazakâr eğilim diğerleriyle birlikte Selanik’in yeni yüksek burjuva sınıfını oluşturdular.

5.1.6 Selanik’te Yeni Bir Sosyalleşme Modelinin Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar

1873’te seçkin Yahudi Hugo Allatini, Josef Mizrahi, Samuel Modiano ve Rum Periklis Chatzilazaros’un *Cercle de Salonique*’i kurması ve “cemaat ve gezginler için” fırsatlar sunması, İngiliz Konsolosu John Blunt ve Levanten Bankacı John Chasseaud ile güçlerini birleştirmelerini sağladı. Fikir muhtemelen İngiliz Konsolosu John Blunt’a aitti ancak seksen yılı aşkın bir süredir hissedilen bir ihtiyaçtı. Daha önce var olmayan bir sosyalleşme modeliydi. Farklı dinlere mensup ve şehrin önemli yabancı ziyaretçilerinden oluşan yeni üst sınıfı için lüks bir buluşma yeri yarattı. 1887’de Yahudiler, Rumlar, Almanlar, İtalyanlar, Türkler, Ermeniler ve diğerleri dâhil 159 üyesi vardı. Bunların arasında Chatzilazaros Ailesi’nin dışında şehrin üst toplumsal sınıfına hizmet eden Yunan Doktor Dimitrios Zannas ve Rongottis ve Prasakakis aileleri de vardı. Bunlar şehrin genç öğretmenleri, uzmanları, memurları, diplomatları, bankacıları, toprak sahipleri ve tüccarlarıydı. Siyasi veya diğer tutkuların sosyal uyum ve kardeşlik ruhunu baltalamasına

²⁰⁶⁷ Kal’a, “Esnaf”, s. 430.

²⁰⁶⁸ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, s. 125.

²⁰⁶⁹ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chiletias*, s. 854-855. Partidis, “I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Typo tis Epochis”, s. 48.

²⁰⁷⁰ Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 130.

izin vermemenin birliğin kuralı olduğu konusunda ısrar ediyorlardı²⁰⁷¹. 1870’lerden beri savaştıkları ve kazandıkları ana mücadeleler başpiskoposlara ve hahamlara karşıydı. En önemlisi, eski seçkinlerden yeni ticari sınıfa iktidarı aktarma sürecinin “mimarları”ydılar ve bu yeni sınıfta hırslarını somutlaştırdılar²⁰⁷².

Tanzimat reformları ve dünyadaki gelişmeler aşağıdaki duruma yol açtı: Hızla büyüyen ekonominin ardından şehirler, tarım ürünlerinin ihracatının yapıldığı merkezler hâline geldi²⁰⁷³. Yerel Avrupa konsolosları, Frenklerden daha önemliydi. Konsolosluk yapan bu yerel isimler arasında Avrupa ile ticari ve entelektüel bağları ve Selanik’teki toplumdaki seçkin konumlarının bir sonucu olarak, Yunan ve Yahudi tüccarlar önde geliyordu²⁰⁷⁴. Selanik’te Yahudilerin egemenliği, en azından üç Yunan sermaye bankasının [*Midilli Bankasının* (1899-1907), *Atina Bankasının* (1905) ve *Banque de Credit d’Orientin* (Şark Kredi Bankası) (1906)] açılmasına kadar devam etti²⁰⁷⁵. Ayrı mahalleler, sendikalar, bankalar, mahkemeler, mektepler ve hastaneler ile şüphe ve karşılıklı hoşnutsuzluk devam ediyordu. Ekonomik alanda mevcut yatay iletişim kanallarına rağmen, cemaatler arasındaki rekabet elbette büyüktü²⁰⁷⁶. Şüphesiz o dönemde Yahudiler Selanik ekonomisinde baskın bir unsurdu²⁰⁷⁷. 19 Ocak 1907’de Yunanistan Dışişleri Bakanlığının ilgili bir belgesine göre Selanik’teki *Ermoupolis* Şirketinin buharlı gemi acentelerine bir Yahudi atandı. Rumlar bunu protesto etti ve Konsolos Lampros Koromilas’ın müdahalesiyle bu atamanın iptal edilmesi istendi çünkü bu ticaret Rumların elindeydi ve bir Rum atanması gerekiyordu. Koromilas, müdahalesinin başarısız olduğunu söyledi²⁰⁷⁸.

²⁰⁷¹ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 244-245.

²⁰⁷² Age., s. 245.

²⁰⁷³ Karpas, “Millets and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 158-159. Meropi Anastassiadou, *Tanzimat Çağında bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), s. 95.

²⁰⁷⁴ Mazower, *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, s. 244. Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 130.

²⁰⁷⁵ Georgiadou, “Selanik’in Yunanlıları”, s. 130-131. Gençler, “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik’teki Kentsel ve Mimari Değişim”, s. 162-165.

²⁰⁷⁶ Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 169.

²⁰⁷⁷ Age., s. 162-164 ve 166.

²⁰⁷⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1907/AAK/Th/“Atina Merkezi Arşiv” adlı Alt dosyası 1907, Prot. No., 19-1-1907.

Selanik Rum cemaatinde gerçekleşen yeniden yapılanmalara gelince, artık yeni sınıfın üyeleri daha fazla ekonomik güç kazanarak öne çıkmaya başladılar. Köylüler üzerinde cemaat liderlerinin önüne geçtiler ve meşruiyet veya kabul için kiliselerine dayanmadılar. Gerek Bâbîâliyle gerekse kilise ve cemaatleriyle müzakerelerde güçlerini etkin bir şekilde kullandılar. Kilise, cemaat ve hükûmet arasındaki ilişkiye laik ve aydınlanmacı bir bakış açısı geliştirdiler. Din adamlarını ve özellikle köylüleri cahil, eğitimsiz, toplumlarına gerçekten aydınlanmış manevi rehberlik sağlayamayan kişiler olarak görüyorlardı. Böylece tüccarlar ve daha küçük bir ölçüde küçük sanayiciler; eğitim, felsefi ve sosyal bakış açısından taşranın önde gelenlerinden, din adamlarından ve hatta Bâbîâlidenden büyük ölçüde farklıydılar²⁰⁷⁹. Gayrimüslim milletlere mensup tüccarlar hızla yeni işletmelerin, sigorta, ulaştırma casusları ve bankacılık sistemleri gibi tekeli ellerinde tuttular ve cemaatlerinde liderlik pozisyonlarını kazandılar²⁰⁸⁰.

Nihayet 1870'lerden itibaren Batı Makedonyalı işadamları gibi Selanik'teki tüccar ve bankacılar da sanayiye yatırım yapmaya başladılar. Şehirde 11 önemli şirket Yunan sermayesi temel alınarak kuruldu: Bunlardan ikisi gıda sanayisinde, biri pamuk sanayisinde ve biri iplik sanayisindeydi. Ayrıca iki tekstil şirketi, bir tabakhane, üç sabun fabrikası ve bir bira fabrikası vardı²⁰⁸¹.

Uluslararası ticaretle uğraşan Rumlar, Avrupa'ya yaklaşarak sosyo-politik örgütlenme, yönetim ve adaletin farklı verileri hakkında yeni fikirler edindiler. Tüccar davaları, karmaşık ekonomik ve ticari konular milletlerin dinî mahkemelerinde artık kolayca ele alınamıyordu²⁰⁸². Müslümanlar ile gayrimüslimler veya münhasıran gayrimüslimler arasındaki ticaret ve cinayet davaları için çeşitli karma mahkemeler kuruldu ve yargılama işleri aleniydi²⁰⁸³. 1880'de Ahmed Cevdet Paşa, tek bir usûl

²⁰⁷⁹ Karpas, "Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", s. 158-159.

²⁰⁸⁰ A.y. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 63-64. Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 91.

²⁰⁸¹ Georgiadou, "Selanik'in Yunanlıları", s. 131.

²⁰⁸² Karpas, "Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", s. 158-159.

²⁰⁸³ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 115-116. Genç, "1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selanik'teki Kentsel ve Mimari Değişim", s. 131 ve 133. Karpas, "Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era", s. 164.

getirerek sivil mahkemeleri güçlendirdi. Bâbîâli, din adamlarının itirazlarını göz ardı ederek, dinî mahkemelerinin yargı yetkisi altındaki miras ve vasiyet davalarında bile millet üyelerinin devlet mahkemelerine başvurma hakkını tanıdı²⁰⁸⁴. Patrik IV. Ioakeim'den sonra patrikliği devralan Patrik V. Dionysios'un patrikliği döneminde Rum Patrikhanesinin hak ve imtiyazlarının gasbedildiği iddiaları devam etti. Padişah II. Abdülhamid Dönemi'nde bile önceki karma yargı sistemi korundu. Özellikle gayrimüslimlerin ticari davaları için cemaat mahkemeleri, yabancılar ile Osmanlı Devleti'nin tebaası arasındaki ticari davalar için karma mahkemeler, Osmanlı tebaasının hukuk davaları için ise Nizamiye mahkemeleri vardı. Bu dönemde ve özellikle 1881 yılında devlet mahkemeleri ile yerel mahkemelerin yargı çevreleri karışmaya ve bu kurumlar birbirleriyle çatışmaya başladı²⁰⁸⁵. Ticari usûl hukukunda usûl hükümlerinin bulunmaması nedeniyle temyiz davalarında Bâbîâlinin medeni usûl hukuku uygulanıyordu²⁰⁸⁶. Ancak toplumsal baskı, gelenek ve alternatif eksikliği milletle olan resmî bağlarını korudu ve fırsat doğduğunda tüccarlar, zanaatkârlar ve aydınlar güçlerini millet reformu için birleştiriyorlardı²⁰⁸⁷.

5.1.7 Osmanlı Devleti'nin Rum Patrikhanesine Yönelik Daha “Osmanlı” Bir Siyaset Uygulaması

Reformlar, Osmanlı Devleti'nin içindeki ve dışındaki statükoyu değiştirdi ve patriğe karşı daha “Osmanlı” bir politikaya yol açtı. Başka bir deyişle gelişmeler patriğin konumunu da etkiledi ancak son ana kadar Osmanlı yönetimi ile padişah arasında Ortodoks millet için resmî olarak tanınan rolünü -en azından bürokratik olarak- sürdürdü. Patrik aynı zamanda sonuna değin -en azından teoride- padişahın geleneksel yönetici sınıfla bağlantılarından biri olarak kaldı. Tanzimat reformlarına, 1876 Anayasası'na Birinci Meşrutiyet'e ve nihayet 1908 Anayasası'na ve Jön Türk rejimine şüpheyle bakan

²⁰⁸⁴ A.y.

²⁰⁸⁵ Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 65.

²⁰⁸⁶ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaiau Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 55-56

²⁰⁸⁷ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 158-159.

Patrik'ti²⁰⁸⁸. Gayrimüslimler her alanda yeni eşitlik rejiminden genel olarak memnundular ancak cemaat ruhani liderleri kendileri ile ilgili bazı hükümlerden memnun değildiler. O zamana kadar rahipler, yetkilerinden dolayı dindaşlarından çeşitli vergiler topluyorlardı. Ancak çeşitli şekillerde ve farklı isimler altında rahiplere verilen katkılar fermanla kaldırıldığı için rahipler suistimallerden zengin olamıyorlardı. Artık belirli bir maaşları vardı²⁰⁸⁹.

Reformlar Müslümanlar için de tartışmalı bir konuydu²⁰⁹⁰. Birçoğu, reformların Osmanlı Devleti'nin ekonomik krizini şiddetlendirdiğini, Osmanlı'nın Avrupa kredilerine bağımlılığını artırdığını ve Büyük Güçler tarafından teşvik edilen ulusal ve dinî ayrılıkçı eğilimleri bastırmakta başarısız olduğunu hissetti²⁰⁹¹. Nitekim Avrupa sermayesinin açılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti 1854'ten itibaren Avrupa'dan borç almaya başlamıştı. Ancak 1875 yılından itibaren devlet borçlarını ödemekte güçlük çekmeye başlamış ve 1881 yılında Avrupa devletlerinin denetiminde *Duyûn-ı Umûmiye* İdaresi kurulmuştu. Osmanlı Devleti'nde demir yolları borç para üzerine inşa edildi. Stuttgart'taki *Württembergische Vereinsbank* veya Berlin'deki *Deutsche Bank*²⁰⁹² gibi Avrupa'dan gelen krediler genellikle demir yollarına, limanlara, bankalara, maden şirketlerine, suya, gaza ve elektriğe yatırılıyordu²⁰⁹³.

Tanzimat reformları, Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkların “sarsılmış” haklarını savunmak için “savaşan” Büyük Güçlerin “hedeflenen öngörüsü” temelinde Osmanlı

²⁰⁸⁸ Catherine Boura, “The Greek Millet in Turkish Politics: Greeks in the Ottoman Parliament (1908-1918)”, *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy, and Society in the Nineteenth Century* ed. Dimitri Gondicas and Charles Issawi (Princeton: The Darwin Press, 1999), s. 196. Anagnostopoulou, “Oi Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoi Thesmoi, Paideia”, s. 28. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 116. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 63.

²⁰⁸⁹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 116.

²⁰⁹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1886/29,5/Özel Ofis, Selanik Metropolit Grigorios Kallidis'ten Bakanlar Kurulu Başkanı, Ordu Bakanı Charilaos Trikoupi's'e, Prot. No. 88, 20-5-1886. Davison, “The Millets as Agents of Change in the Nineteenth-Century Ottoman Empire”, s. 326-328. Gkara ve Tzedopoulos, “I Thesi ton Christianon: Exelixa ston Chrono”, s. 76.

²⁰⁹¹ Davison, “The Millets as Agents of Change in the Nineteenth-Century Ottoman Empire”, s. 326-328.

²⁰⁹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sadâret Divân-ı Hümayûn Kalemî Mukâvelenâmeler*, nr. 30/15, 11 RA 1306 (15 Kasım 1888).

²⁰⁹³ Salim Aydın, “Selanik – Manastır Demiryolu”, Yüksek Lisans Tezi (Marmara Üniversitesi, 1999), s. 4. BOA., A.)DVN.MKL., nr. 30/15, 11 RA 1306 (15 Kasım 1888).

Devleti’nde “zorunlu” olarak uygulamaya konuldu. Dolayısıyla Rum Patrikhanesine zarar veren hem İstanbul Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin hem de Selanik Rumlarının Cemaat Meselesinin, iktidarın halk üzerinde toplanmasına zemin hazırlayan Tanzimat reformları öncesinde kendini gösterdiği söylenebilirdi. Büyük Güçler tarafından dayatılan ve toplumun çeşitli kesimleri tarafından (gayrimüslim Osmanlı diplomatlar, tiyatro çalışanları, gazeteciler, tercümanlar, tüccarlar, iktisatçılar, merkezî hükûmet idaresi çalışanları gibi²⁰⁹⁴) memnuniyetle karşılanan bu reformların yukarıdaki başarısız sonuçlarından Osmanlı yönetiminden başka kimsenin sorumlu olmadığı görülmektedir. Hem İstanbul Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi hem de Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi Rum Cemaati Kilisesine karşıydı. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin Osmanlıcılık ile bağlantısına ve Cemaat Meselesi’nin bir Yunan vakası olduğu şeklindeki birincil nitelermeye rağmen dünya görüşü (Weltanschauung)²⁰⁹⁵ bağlamında bu iki meselenin ortak bir nedensel kökene sahip olduğu görülüyor. Hristiyan tebaayı korumak için²⁰⁹⁶ baskı altında²⁰⁹⁷ Büyük Güçler tarafından “önerilen” veya “dayatılan” veya sadece

²⁰⁹⁴ Davison, “The Millets as Agents of Change in the Nineteenth-Century Ottoman Empire”, s. 326-328.

²⁰⁹⁵ Weltanschauung konusuna ilişkin bk. Giorgos Kokkinos (Γιώργος Κόκκινος), “Kosmotheoria, Ideologia, Politiki Stratefsi. I periptosi tou Alexandrou Delmouzou (1880-1956)” (“Κοσμοθεωρία, Ιδεολογία, Πολιτική Στρατεύση. Η περίπτωση του Αλέξανδρου Δελμούζου (1880-1956)”), *Kozmoteori, Ideoloji, Siyasi Taahhüt. Alexandros Delmouzos’un örneği (1880-1956)*, *Mnimon (Μνήμων)*, c. 24(2), (Athina 2002), <https://doi.org/10.12681/mnimon.740> [Erişim 16.05.2020], s. 227: “Selanik Rum Cemaat Meselesi” ve “İstanbul Rum Patrikhanesi Meselesi”ne yaklaşım daha geniş bir dünya görüşü çerçevesinde bir fikir olarak dâhil edilmesi gerekiyor. Osmanlı yönetimi ile Rumlar arasındaki ilişkilerde yeni gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan iki meselenin kısıtlayıcı kalıbında kalmaması gerekiyor. Bu olasılık, eğer bu dar çerçeve aşılsa ve XIX. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa’da ortaya çıkan belirli düşünce yapıları, ideolojik gelenekler, teorik biçimler ve akımlarla alaka ve seçici yakınlıklar aranırse etkili olacaktır. Bu nedenle iki ön ayırım dikkate alınmalıdır: dünya görüşü ve ideolojik kimlik kavramları arasındaki ayırım ve ideolojik kimlik ve siyasi entegrasyon kavramları arasındaki ayırım.

²⁰⁹⁶ Hristiyan tebaa hakları konusuna ilişkin bk. Tanör. “Anayasal Gelişmeler Toplu Bir Bakış”, s. 13-14, 16. Bülent M. Varlık, “Osmanlı Devleti’nde Madenlerde Çalışma Koşulları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 918. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, s. 112-114. Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 77. Küçük, “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, s. 1016-1017 ve 1020-1021. Kılıçbay, “Osmanlı Batlaşması”, s. 150-151. Papagiannopoulos, *Istoria tis Thessalonikis*, s. 160. Sevgi Aktüre, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişimler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 900. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 44-45.

²⁰⁹⁷ Develekos, “Apo to Aftokratoriko Programma stin Ethniki Propoganda. Oi Kratikes Ideologikes Theseis tis Othomanikis Aftokratorias apo tin Periodo tou Tanzimat eos tin Kiryxi tis Tourkikis Dimokratias”, s. 5.

İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya karşı kendi çıkarlarına hizmet etmek için²⁰⁹⁸ olan Tanzimat reformlarıydı²⁰⁹⁹. Esas olarak yabancı tarih yazımında bulunan bir versiyona göre reformlar, bizzat Osmanlı Devleti tarafından gayrimüslim tebaasını bir arada tutmayı²¹⁰⁰ ve Osmanlı Devleti'ni çöküşten kurtarmayı amaçlayan bir fikir olarak tasarlandı²¹⁰¹.

Rum Patrikhanesi zaman zaman iki boyutlu bir iç kriz yaşıyordu. Biri metropol kiliseleri ve Rum cemaatleri (söz gelişi Selanik Rum Cemaat Meselesi) arasındaki ilişkilerle ilgiliydi, diğeri ise Patrik'in şahsını hedef alıyordu. Birinci durumda, Selanik metropolitleri ile ilgili problemler Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'ni oluştuyordu ve kaçınılmaz olarak Rum Patrikhanesi etkilenmeden kalamıyordu. Bu nedenle Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin incelenmesinin *Patrikhane Meselesi*'nin incelemesinden tecrit edilmemesi gerekiyor. Benzer şekilde, işbu çalışmada yapılan araştırmadan ortaya çıktığı gibi, Patrikhane Meselesi'nin incelenmesinin de Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin veya Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin incelenmesinden de tecrit edilmemesi gerekiyor.

Sonuç olarak III. Ioakeim'in Patrikliği (1878-1884) altında Selanik Metropoliti Kallinikos Fotiadis'in (1878-1883), IV. Ioakeim (1884-1886) ve V. Dionysios'un Patrikliği (1887-1891) altında Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis'in (1885-1889) ve VIII. Neofytos'un Patrikliği (1891-1894), VII. Anthimos'un Patrikliği (1895-1897), V. Konstantinos'un Patrikliği (1897-1901) ve III. Ioakeim'in Patrikliği (1901-1912) altında Selanik Metropoliti Athanasios Megaklis'in (1893-1903) görevden alınmasına yol açan çatışmalar çıktı.

²⁰⁹⁸ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 257 ve 271. Develekos, "Apo to Aftokratoriko Programma stin Ethniki Propoganda. Oi Kratikes Ideologikes Theseis tis Othomanikis Aftokratorias apo tin Periodo tou Tanzimat eos tin Kiryxi tis Tourkikis Dimokratias", s. 5. Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 77-80. Yıldırım ve Sofuoğlu, *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*, s. 45.

²⁰⁹⁹ KSMK Arş. *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. 7086, 23 Kasım 1904. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7525, 3 Aralık 1904.

²¹⁰⁰ Stanford Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlıklar Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 1006.

²¹⁰¹ Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, s. 76-77.

5.1.8 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi’ni Ele Alma Eylemleri

Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi hakkında onlarca yıldır süren tartışma, aslında esaslı bir siyasi yüzleşmeden daha ziyade kişisel hoşlanmayı temsil ediyordu. “Muhafazakârlar yavaş yavaş kontrolü ele geçirdi ancak nihai çözüm sadece 1899’da Yunan Konsolosu’nun müdahalesinden sonra gerçekleşti.”²¹⁰² Bazen Selanik Valiliği Sansür Ofisi, örneğin Rum basınının Cemaat Meselesi hakkında geçici olarak yorum yapılmasını yasaklayan emirler yayımlayarak müdahale etmek zorunda kaldı. Bunun nedeni; yayımlanan yorumların sertliğinin, örneğin muhalefete karşı daha fazla tartışmaya yol açmasıydı²¹⁰³. Ayrıca bazen polis ve zabıta müdahale etmek zorunda kaldı. Örneğin 1896’da Agios Nikolaos Kilisesinde yedi veya sekiz kişi, gruplarının ısrarı üzerine ayın sırasında Metropolit’e hakaret etti. Emniyet Müdürlüğüne haber verilmesi üzerine polis şefi, sivil giyimli birkaç polis memuruyla birlikte çatışmayı durdurmak için olay yerine gitti²¹⁰⁴.

1882-1883’te liberaller²¹⁰⁵ ve muhafazakârlar arasındaki çatışmalar yoğunlaştı ve Ocak 1884’te liberaller veya demokratlar, Selanik Rum cemaatinin kontrolünü ele geçirdi. 1884’te Metropolit Kallinikos’u Selanik Metropol Kilisesinden ayrılmaya zorladılar. Patrikhane tarafından atanan yeni Metropolit Grigorios Kallidis liberallere yöneliyordu. Nitekim 1884’te o zamana kadar geçerli olan cemaatlere dayalı seçimleri değil, loncalara dayalı seçimleri desteklediği Hristiyan sakinlerin bir meclisini düzenledi. Amaç, aristokrat bölgelerdeki eski beyleri zayıflatmaktır. Toplantıya 500 kişi katıldı. Muhafazakârlar yaklaşık 150 kişiydi. Meclisin reform kararları, aristokrat kesimin yani muhafazakâr kesimin cemaat konularından çekilmesine neden oldu ve çekimserlik 1890 sonrasına kadar devam etti. Muhafazakâr kesimin liderleri Grigorios Gravaris, Athanasios Antoniadis, K. G. Oikonomou, I. Mitsiou, K. Georgiadis, T. Georgiadis, A. Dimitriadis, Taskos Papageorgiou, Lampros Papageorgiou, D. Zannas, D. Angelakis, A. Rigi, D. Konstas, I. Chondrodimopoulos, T. Bellos, C. Grigoriadis ve T. Tattis idiler. Demokratik

²¹⁰² Gounaris, “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia”, c. 1, s. 166.

²¹⁰³ Kokkas, “I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis”, s. 239.

²¹⁰⁴ BOA., BEO., nr. 864/64731, 03 C 1314 (9 Kasım 1896).

²¹⁰⁵ Kokkas, “I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis”, s. 237.

kesimin liderleri K. Papazoglou, A. Mlatsis ve ekibin en dinamik üyesi olan Bakkal K. Sfikas'tı²¹⁰⁶.

Muhafazakâr grubun bölünmesi nedeniyle gerçekleştiği söylenen 1884 Meclisinde demokratik veya liberal grubun zaferinden sonra liberaller, kendilerini güçlendirmek için tüm halktan kocabaşı seçimlerine gizli oyla katılmalarını talep ettiler. Seçim listelerine 960 üye kaydetmeyi başardılar. Ama zafer mutlak değildi. Bu dönemde özellikle orta ve laik tabakaların bir kısmının, eski ileri gelen kişilerin yoğun ekonomik krizinden etkilendiği ortaya çıktı. Böylece 600 kişi tarafından Selanik Metropol Kilisesinin dolaylı seçim sistemini feshetmesini isteyen bir muhtıra imzalandı. Oy hakkı nihayetinde teorik olarak evrensel şekliyle kabul edildi ancak pratikte fona yılda yarım Osmanlı lirası katkıda bulunma şartıyla sınırlıydı. Bu nedenle demokratik grup, orta ve laik tabakaları ne kadar birleştirse de politik olarak aktif dünyanın çoğunluğuna her zaman sahip olamıyordu²¹⁰⁷.

1881-1885'ten krizin sonuna kadar *Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyeti* (Filoptochos Adelfotita) ve Ioannis Papafis'in vasiyetinin önemli fonları eski yönetimin elinde kaldı. Aristokratlar, örneğin Pyrgon bölgesinde (Azize Triada) kendi mekteplerini kurarak yeni mektep yönetiminin denetimini aşmaya çalışıyorlardı. *Evangelismos Derneğini* entelektüel ve sanatsal alanda bir araç olarak kullanıyorlardı²¹⁰⁸. 20 Mart 1885'te Selanik Metropol Kilisesinin başına büyük bir coşku içinde geçen Metropolit Grigorios Kallidis'in Başpiskoposluğu döneminde Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi zirvedeydi²¹⁰⁹. 8 Mayıs 1885'te Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou'nun Yunanistan Krallığı Başbakanı Theodoros Diligiannis'e bilgi vermesi üzerine Kocabaşı Komitesi ve Nizamnâme Komitesinin revizyonist üyelerinin seçimi gerçekleşti. Başkonsolos Nikolaou her iki gruptan da üyelerin seçilmesinin, kendisinin ileri gelen kişilerle yaptığı iyi çalışmalara ve “uygun bir vatansever konuşmayla ihtilaflı tarafların her türlü hoşnutsuzluklarını ortadan kaldıran Metropolit Grigorios'un iyi millî davranışına” bağlı

²¹⁰⁶ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 92-93.

²¹⁰⁷ *Age.*, s. 93-94.

²¹⁰⁸ A.y.

²¹⁰⁹ Partidis, “I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Typo tis Epochis”, s. 48. 29 Aralık 1884'te seçildi. Selanik Metropol Kilisesindeki tahta çıkışı 20 Mart 1885'te gerçekleştirildi. 28 Eylül 1889'da istifasının ardından Yanya Metropolitisi olarak seçildi.

olduğuna işaret etti. Nizamnâme Komitesinin revizyonist üyeleri şunlardı: 1) Vlatsis 2) Irakleidis 3) Chatzi Kostas 4) Schinas 5) Zannos ve 6) Avgerinos²¹¹⁰.

Ancak dokuz ay sonra 12 Selanikli ileri gelen kişinin Rum Patrikhanesine şikâyet ve itirazları üzerine Selanik Metropoliti IV. Gregorios Kallidis ve Kutsal Sinod hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Selanik Metropoliti IV. Gregorios Kallidis'in tarafsız olmadığını ve cemaat yetkililerinin seçimine ilişkin çıkardığı yasaları uygulamak için Kilisenin ruhuna ve mantığına uygun olarak çalışmadığı savunuluyordu. Aynı zamanda mevcut otoritelere toplanan büyük varlıklarına son vermeleri ve kendi yetkileri doğrultusunda ilk seçim sisteminin uygulanması için tarafların her birinden oluşacak bir komisyonun kurulması umutlarını dile getirdiler²¹¹¹. Bâbîâliye sempati duyduğu söylenen Sofoklis Gkarpolas'ın gazetesi (*Faros tis Makedonias*)²¹¹² gibi o zamanki basının bir kısmı, cemaatlerinin şu anki kötü durumundan Metropol Kilisesi ile bağlantılı olanların sorumlu olduğu yorumunu yaptı. İki tarafın mutabakatı ile ortak oy pusulası hazırladıklarını ve halka dağıttıklarını da ifade etti. Ancak aday olmaya hak kazanan birçok kişiyi dışlarken yasal niteliklere sahip olmayan arkadaşlarını da dâhil ettiler²¹¹³.

Patrik, dilekçenin bir nüshasını Selanik Metropoliti'ne şikâyet ve itirazlardan haberdar etmek üzere gönderdi. Kilise tarafından hazırlanan yetkililerin seçimine ilişkin makalelerin uygulanması yoluyla bunalımlı Selanik Ortodoks cemaatindeki durumu düzeltmeye odaklanmaları gerektiğini vurguladı. Bu anormallik ve bozulmadan büyük zarar gören bu milletin, hayati çıkarları için değerli ve gerekli bir şekilde yasal olarak çalışmaya başlaması gerektiğine değindi. Yüksek beklentileri olduğunu ve buradaki toplum kurucularının uzun süredir devam eden toplum sorununa bir son vermesi gerektiğini söyledi²¹¹⁴.

10 Haziran 1885'te Metropolit Grigorios Kallidis, Diligiannis'ten mali sorunlar nedeniyle Metropolit Kilisesinin çalışmalarının devamını sağlamak için para miktarını

²¹¹⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 28, 8-5-1885.

²¹¹¹ İEP Arş., Kod A /55, s. 199-200, Prot. No. 434, 14-2-1886.

²¹¹² Sofoklis Gkarpolas'a ilişkin bk. Kokkas, "I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis", s. 222-251.

²¹¹³ Age., s. 237-238.

²¹¹⁴ İEP Arş., Kod A /55, s. 199-200, Prot. No. 434, 14-2-1886.

artırmasını istedi²¹¹⁵. 2 Mayıs 1886'da Selanik Metropolit Grigorios, Yunanistan Bakanlar Konseyi Başkanı ve Dışişleri Bakanı Ioannis Trikoupis'e gönderdiği bir mektupta Patrik IV. Ioakeim, Selanik Konsolosluğu ve önceki Yunanistan Hükûmeti Başbakanı Diligiannis'e karşı konuştu. Makedonya'daki vasat faaliyetlerinden ve Selanik Metropol Kilisesinin "Ruhani Hükûmeti"ni devraldığı andan itibaren karşılaştığı olaylardan dolayı onları suçladı. Her yerden gelen güvencelerle ikna olurken bunun ağır yükünü de tereddüt etmeden üstlendi. Bir yıl boyunca Rum cemaatinde kişisel tutkular nedeniyle dört yıldır hüküm süren kötü durumla mücadele ediyordu. Yunanistan Hükûmetinden destek almadığı için üzgündü. Rum Patrikhanesinden sadece her zamanki ılık ve resmî desteklerini aldı. Ancak Makedonya'nın merkezi olan Selanik'in çok fazla ilgi ve desteğe ihtiyacı vardı. Kendini savunmak için Makedonya bölgesinde bir yıldır süren millî kargaşadan ve tüm idari hizmetin günden güne felç olması nedeniyle aynı bölgedeki Türk nüfusunun çaresiz durumundan bahsetti. Bunlar, Makedonya'nın Rum nüfusunu, tüm dikkatlerini "millî merkeze" çevirmeye zorlayan olaylardı. Metropolit, Makedonya'daki Rum nüfusunun artık ulusal eylem için son saatin geldiğine kesin olarak ikna olduğunu savundu. Yabancı entrikalara ve eylemlere direnen Rum nüfusun millî eylemini yakından izliyordu. Bütün bunlar Patrikhane ve Yunanistan Hükûmeti tarafından terk edilmiş bir Makedonya'da oluyordu. Ancak Makedonya'daki Rum cemaati; şiddet, dizginsiz aşiret mücadelesi, Bulgarların cüretkârlığı, iktidardaki Türk nüfusun küçümseme ve diğer tüm yabancı entrikalar nedeniyle acı içinde mücadeleden çekilmek zorunda kaldı²¹¹⁶.

O zamana kadar millî eylemleri neredeyse yararsızdı. Plansız çalışıyorlardı, konsolosluklar yetersizdi, eylemleri üzerinde çok az etkisi vardı ve çoğu zaman hasar görüyorlardı. Bu nedenle eylemi Patrikhaneye yakın iş birliğini içeren belirli bir planla koordine etmek ve din adamları ve laiklerin seçiminde dikkatli olmak gerekiyordu. Ama şimdi iyimserdi çünkü Yunan Devleti Kralı, adı cesaret ve sabır uyandıran yeni bir başbakan için Charilaos Trikoupis'i aradı. Ayrıca değerli bir adam olan yeni bir

²¹¹⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1885/Prot. No. 746, 10-6-1885.

²¹¹⁶ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1886/29,5/Prot. No. 88, 20-5-1886.

konsolosun atanmasının, gerekli iyileştirmeyi başlatmak ve daha etkin bir şekilde yardımcı olmak için faydalı olacağına inanıyordu. Konsolosluklar ve metropol kiliseleri mücadelede ortak bir misyona sahipti. Sonunda Metropolit Grigorios Kallidis, Charilaos Trikoupis'i tebrik etti ve kendisi ve Yunan Devleti Kralı için Yüce Tanrı'ya dua ettiğini söyledi²¹¹⁷.

Selanik Rum Cemaat Meselesi'nin kötüye gitmesi hususunda Patrik IV. Ioakeim, Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis'in "vatansever konuşmasını" savunmak üzere (1885-1889), 1886 tarihli bir raporunda Selanik Metropoliti hakkında Yunanistan Selanik Başkonsolosu Michail Nikolaou'nun olumsuz bilgilerinden bahsetti. Özellikle bu bilgilerin doğru olmadığını belirtti. Aksine Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis'in, benzer suçlamalar olmaksızın daha önce Edirne ve Trabzon'da öne çıkması nedeniyle gerçek Yunan hisleri, cesareti ve enerjisiyle öne çıktığını vurguladı. Patrik IV. Ioakeim, Başkonsolos Nikolaou'nun raporuna aykırı olarak Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis'i takdir ediyordu. Selanik'teki başarısız durumdan onu sorumlu tutmuyordu²¹¹⁸.

Daha sonra da ortaya çıktığı üzere Selanik Metropoliti aleyhindeki suçlamalar durmadı. 4 Eylül 1886'da Patrik IV. Ioakeim, Selanik Metropoliti Grigorios'a bir telgraf bildirdi. Telgrafi yazıp imzalayan kişi, Asvestochori'den ileri gelen biriydi. Telgrafta göre Selanik Metropoliti Grigorios'un skandal davranışı nedeniyle Asvestochori Ortodoks milleti, Bulgar Eksarhlığı kayyumuna müracaat etmişti. Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis'in Kilisenin izniyle Selanik Metropoliti olarak görevine devam etmesi hâlinde Asvestochori bölgesindeki birçok köyün taraf değiştireceğini vurguladı. Patrikhane, telgrafi Selanik Metropoliti'ne göndererek kendisinden gereğini yapmasını ve Kiliseyi bilgilendirmesini istedi²¹¹⁹.

²¹¹⁷ A.y.

²¹¹⁸ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1886/Arnavutluk Meselesi, Makedonya'daki Konsolosluklar, "Selanik'teki Başkonsolosluk'a Raporlar" Adlı Alt dosyası (İstanbul'un Dışişleri Bakanlığına 1183 numaralı Belgesine bağlı, 1792 numaralı Belgeye bağlı, Dışişleri Bakanlığında Selanik Konsolosu Nikolaou'ya, 21-7-1886), Naoum'dan Kountouriotis'e, Prot. No.-, 7-7-1886.

²¹¹⁹ İEP Arş., Kod A /56, s. 128, Prot. No. 3605, 4-9-1886, Selanik Metropoliti Grigorios'a.

5.2 Patrik V. Dionysios'un Patrikliği Dönemi'nde Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi (1887-1889)

Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin 1887-1891 yılları arasındaki ikinci aşaması²¹²⁰, Patrik V. Dionysios'a²¹²¹ bağlıydı. Patrikliği döneminde yine İstanbul Rum Patrikhanesinin imtiyazlarının ihlali gözlendi. Kilisenin iki organı olan Sinod ve Ortak Konseyin olağanüstü toplantısının ardından Patrik'in istifa etmesine karar verildi. Aynı zamanda hem İstanbul'un hem de vilayetlerin kiliselerinin kapatılması kararlaştırıldı. Ayinlerin hiçbiri, -sadece geceleri icra edilecek olan- acil durumlar dışında yapılmayacaktı. Patrik III. Ioakeim'in istifasının ardından 23 Ocak 1887'de Edirne Metropolit V. Dionysios, patrik seçildi²¹²².

Selanik Metropolit IV. Grigorios Kallidis'in, İstanbul ve Selanik konsolosluklarından öğrendiğine göre Patrik V. Dionysios onu destekliyordu²¹²³.

5.2.1 Selanik Metropolit IV. Grigorios'un Savunması için Karşı Argümanları

Patrik V. Dionysios Selanik Metropolit IV. Grigorios Kallidis'e 7 Mart 1887'de bir teşekkür mektubu gönderdi. Rakipleri olumsuz yorumlar yayarak yer değişimini talep ediyordu ancak Patrik onu destekledi. Patrik ve Yunanistan Hükûmetine destekleri için bir kez daha minnettarlığını dile getirdi. Aynı zamanda Selanik Rum Cemaat Meselesi nedeniyle birçok mevcut soruna da değindi. Örneğin Selanik Metropol Kilisesinin Cemaat Meselesi'nde yalnız ve yardımsız olduğundan şikâyet etti. Cemaat Meselesi'nin Rum

²¹²⁰ Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 855-866.

²¹²¹ Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera": 31 Ocak 1887'de İstanbul'daki Makrohorı'de (Bakırköy) Amasya Metropolit Sofronios'un evine ulaştı. 11 Şubat 1887'de, Yıldız Sarayı'nda Padişah'ın huzurunda yeni gelen Patrik'in yerleştirilme töreni gerçekleştirildi. Bundan sonra sadrazam ve İçişleri, Dışişleri ve Adalet bakanlarını ziyaret etti. Aynı gün Aziz Georgios Patrik Kilisesinde tahta çıkış töreni de gerçekleştirildi. 13 Ağustos 1891'de öldü ve o zamana kadar patriklik görevinde kalmıştı.

²¹²² Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chiletias*, s. 859. "Dionysios E' Patriarchis Konstantinoupoleos", *Encyclopaedia of the Hellenic World*. Stavridis, "Oikoumenikoi Patriarhes, 1860 – Simera".

²¹²³ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887.

milletine zarar verdiğini vurgulayarak, son çare olarak nasıl bir çözüm bulunabileceğini sordu²¹²⁴.

Selanik Metropoliti IV. Grigorios mektupta şunları anlattı: Mevcut hâliyle büyük çabalar ve zorluklar gerektiren Piskoposluğun manevi yönetimini devraldığını vurguladı. Metropol Kilisesi ve Konsolosluk arasındaki kötüleşen durum nedeniyle Yunanistan Hükûmetinin, cemaatin bölünmesinde tek başına mücadele eden Piskoposluktan daha cesur bir adım beklememesi gerekiyordu. Ancak durumun kontrol altına alındığını belirtti. Şehirdeki eğitim ve hayır kurumları iyi çalışıyordu. Fazla bir şey kaybetmemişlerdi ve yeterli sayıda millî eylem gerçekleştirilmişti²¹²⁵.

Ayrıca Selanik Metropoliti Grigorios Kallidis, Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'un gelişinin Başkonsolosluğun düşük prestijini yükseltmesini, cesareti kırılan ve sınır dışı edilen soydaşları ve yabancıları canlandırmasını beklediğini belirtti. Başkonsolos Dokos'un ihtiyatlı ve deneyimli yönetimi altında Konsolosluk iyi organize edilecekti. O da merhum Başkonsolos Vatikiotis'in yaptığı gibi diğer konsoloslara ders verecekti. Birçok şeyi başarmak için şunları yapması gerekiyordu: a) Nezih bir salon açmak ve bölgesinin ileri gelen kişilerini, öğretmen olan rahipler ve Arnavutların, Ulahların vb. güçlü beylerini çekmeye çalışmak, b) Konsolosluk Metropol Kilisesi ile ortak ve samimi bir iş birliği ortamı yaratmak; böylece herkes ve tüm meselelerde tek ve aynı ses duyulacaktı. Zaten hem Osmanlı yönetimi hem de konsolosların aynı politikayı sürdürdüklerinden şüphe etmiyordu. Onları ise iş birlikleri sayesinde daha güçlü olma çabasıydı. c) Metropol Kilisesi ve Makedonya genelindeki Yunan konsolosluklarının düşmanlarına karşı iş birliği yapmaları gerekiyordu. Düşmanlarına karşı daha agresif bir taktik benimsemeleri ve kaybedenler gibi görünmeyi bırakmaları gerekiyordu²¹²⁶.

Metropolit Grigorios'un 1887 Mart'ında belirttiği gibi Rum Patrikhanesi ve Yunanistan Hükûmeti tarafından bir seçim yapılsaydı Selanik Rumlarının Cemaat Sorunu çözülmeye başlayabilirdi. Diğer çözüm; davayı yönetme hakkını, birkaç ileri gelen kişiye

²¹²⁴ A.y.

²¹²⁵ A.y.

²¹²⁶ A.y.

vermek olabilirdi. Üçüncü bir çözüm, müştereklerin düzenli ve özgür yönetimi amacıyla halkın genel oy hakkıydı²¹²⁷.

Selanik Metropolit Grigorios, atanmasının ilk günlerinde *Lavelaii*²¹²⁸ ve *Novikov* gazetelerinin yayınlarını kınadı. Selanik Rumları, 45 bin kişinin toplandığı bir nümayiş düzenledi. Bulgar Eksarhlığını Avrupa'ya kadar protesto ettiler ve bir bildiri yayımladılar. Öte yandan Selanik ileri gelenleri nümayişi kınadı. Selanik Metropolit'i'ne göre sebep ya Rus Konsolosluğunu üzmemek ya da "korkudan, çünkü öyle yetiştirilmişlerdi". Makedonya Bölgesi'ndeki olayların gösterdiği gibi seçkinlerin aksine halk yardıma hazırdı. Kocabaşılar yüksek mevkilere yükselmek istediklerinden, bazılarına kâfir diye iftira etmekten hiçbir şey onları alıkoymuyordu. Elbette herkes böyle değildi ama her yerde bu aşağılık davranışı sergileyen kocabaşılar vardı. Halk ile kocabaşılar arasındaki bu mücadele sadece Selanik'te yaşanan bir olgu değildi. İzmir, Sakız Adası, Trabzon, Edirne, Tekirdağ (Raideustos) ve İskeçe'de yaşandığı gibi her yerde görülebilirdi. Son olarak hoşnutsuz olanlar Rum Patrikhanesine müracaat ederek nizamname getirmelerine rağmen yine de bu nizamnameden kuşkulanıyorlardı. Bu meselenin kötüye gidişinin sebeplerinden biri de bu kötü durum karşısında idare etmek ve bunu iyileştirmek için son derece beceriksiz olan Selanik Başkonsolosluğunun izlediği istikrarsız ve hileli çalışma şekliydi. Överek ve suçlayarak Rumlara karşı çıkan dış politikalar benimsedi. Bazen bir grubu bazen de diğerini suçlayarak sorunun devam etmesine katkıda bulunuyorlardı. Metropol Kilisesi Yunanistan Hükûmeti ile iş birliği istedi. Kilise ve onların millî çıkarları

²¹²⁷ A.y.

²¹²⁸ Konstantinos T. Chionis (Κωνσταντίνος Τ. Χιώνης), *O Poiitis I. Konstantinidis kai to Ergo tou (O Poiitis I. Kωνσταντινίδης και το Έργο του) (Şair I. Konstantinidis ve Eseri)*, 12 Eylül 2013, <https://www.xronometro.com/poitis-konsta/> [Erişim 05.08.2021]: 1885'te bölgedeki Bulgar nüfusunu, dev gibi gösteren istatistikleri yayımlanan Belçikalı bir gazeteci olan ve Hellenizm karşıtlarından biri olan Lavelaii. Ioannis Th. Bakas (Ιωάννης Θ. Μπάκας), "Makedoniki Gi: Meleniko (bul. Мелник), pos 'Chathike' to Propyrgio tou Ellinismou" («Μακεδονική Γη: Μελένικο (bul. Мелник), πως 'Χάθηκε' το Προπύργιο του Ελληνισμού») ("Makedon Toprakları: Melnik (bul. Мелник) Hellenizmin Tabyası nasıl 'Kayboldu'"), 7 Eylül 2015, <http://yaunatakabara.blogspot.com/2013/12/bul.html> (Erişim 14.04.2021): Sofya, Odessa ve başka yerlerdeki Makedonya hakkında Bulgar ve Bulgar yanlısı yazarlar tarafından sürekli olarak Bulgar yanlısı istatistiklerin yayımlanması, Demir Hisar'ın Hellenizmini üzüyordu. Makedonya'daki Rum nüfusunun hiçbir zaman (Lavelaii'ye göre) 57.480 kişi olmadığı belirtildi. Bulgar taraftarları ayrıca düzenli olarak Makedonya'daki Müslümanların Bulgarlara karşı vahşet işlediklerini bildirdiler. Ancak Metropolit'e göre bu doğru değildi. Aksine Bulgaristan ve Doğu Romulya'daki Bulgar çeteleri örgütlenip donandıktan sonra yaz aylarında düzenli olarak Makedonya'ya gönderiliyordu. İşledikleri suçlar ve soygunların gazetelerden bilindiğini vurguladı.

uğruna kötülöklere ve tehlikelere meydan okuyarak seçimlerine dürüst ve sadık kalacağını dile getirdi. Gerekseydi sadece konumunu değil hayatını da göze alacaktı. Ancak bu fedakârlığı için Başkonsolosluktan da samimi iş birliğini ve tüm konularda desteğini ifade etmesini talep etti. Bir konuda anlaşmazlığa düşerlerse birbirlerine saldırmamaları gerekecekti. Yunanistan Hükûmetine başvurmak zorunda kalacaklardı. Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos ile iyi ve samimiyetle başlayan iş birliğinin gelecekte de böyle devam etmesini umuyordu çünkü diğer niteliklerinin yanı sıra bu bölgedeki durumda deneyimliydi. Böylece bölgesinin tüm sorunlarını ve özellikle Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'ni doğru bir şekilde değerlendirebilecekti. Ayrıca Yunanistan Dışışleri Bakanlığının kararının resmî olarak ve Başkonsolos Dokos aracılığıyla Rum Patrikhanesiyle mutabık kalınarak veya aleyhlerine tebliğ edilmesi gerekecekti. Böylece Yunanistan Hükûmetinin desteğini istedikleri için nihai kararı kabul etmeleri ve rahatsız edilmemeleri gerektiği konusunda bilgilendirilecekler ve hem Yunanistan Hükûmetinin hem de Rum Patrikhanesinin hizmetlerini zor bir görevde bırakacaklardı. Akıllı, dikkatli ve önceden kararlaştırılmış eylemlerin yapılması için uygun bir zaman idi. Çünkü Ustrumca, Vodina, Melnik ve Doyran kazalarındaki rakipler bu şekilde çalışacaklardı²¹²⁹.

Rum Patrikhanesinin düzenlemelerine göre piskoposlar görevlerine vekil atayabilecekleri gibi bölgenin idari kurullarında bir vekil bulundurabileceklerdi. Aynı hüküm metropol kiliseleri için de geçerliydi ancak piskoposların, gerçek bir mazeretleri olmadıkça mümkün olduğu kadar valilik ve idare meclislerine katılmaları gerekecekti²¹³⁰.

²¹²⁹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44, 17-3-1887.

²¹³⁰ BOA., DH.MKT., nr. 1443/13, 06 Za 1303 (27 Temmuz 1887).

5.2.2 Metropolit Grigorios Kallidis'in 1889'da Görevinden Uzaklaştırılması

Metropolit Grigorios Kallidis'in Selanik Cemaat Meselesi nedeniyle yaşadığı tartışmalara ve kişisel savaşa rağmen hem Yunanistan'da Charilaos Trikoupis Hükûmetinin²¹³¹ hem de İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin onu desteklemeye çalıştığı görülüyordu²¹³². 2 Ekim 1888'de Metropolit ve liberaller, Aziz Minas Kilisesi bölgesinde toplanan altı yüz onaylanmış tebaadan oluşan olağanüstü bir meclis tarafından kınandı. Atina basınının desteğiyle aristokratlar yavaş yavaş zemini yeniden kazandılar²¹³³. Metropolit Grigorios Kallidis, 1885'ten 1889'a kadar Selanik Metropoliti olarak kaldı. İstifasının ardından da Yanya Metropoliti seçildi. Yunanistan Hükûmetinin desteği, 11 Şubat 1888'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığına yazdığı ve Ereğli'nin (Irakleia) yeni Metropoliti olmasına verdikleri destek için teşekkür ettiği mektupta da görülüyordu. Ereğli onun doğum yeri idi ve bir önceki metropolitin ölümü nedeniyle pozisyon artık boş olduğu için orada metropolit olmak istedi. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, onu Ereğli Metropolit Kilisesi adayı olarak desteklemeyi taahhüt etmiş ve Büyükelçi'den onun lehinde hareket etmesini istemişti. Ama Selanik Metropol Kilisesi için onun gibi değerli bir halefi olmasına ihtiyaç vardı²¹³⁴. Önce 28 Eylül 1889'da Yanya Metropoliti olarak atandıktan sonra 22 Mayıs 1902'de Ereğli ve Tekirdağ Metropoliti seçildi. Benzer şekilde 7 Temmuz 1888'de Patrik'in *Neologos* gazetesinde Stavros Voutyras ile yaptığı bir röportaja göre Patrik'in Selanik Metropoliti'ne karşı daha olumlu bir tutum sürdürme ihtiyacını açıklamaya çalıştığı ortaya çıktı. Sorunlu fikirlerin tamamen terk edilmesi ve Selanik'teki mevcut rejim değişikliğine ihtiyaç vardı²¹³⁵.

Metropolit Grigorios Kallidis; 14 Mayıs 1888'de Patrik V. Dionysios'a yazdığı bir mektupta Selanik'teki "Öğretmen Mektebi" için Vali'ye şikâyetle bulunduğu ve Maarif-i

²¹³¹ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 195, 205, 204, 11-2-1888. *Age.*, Prot. No.-, 7/19-2-1888.

²¹³² *Age.*, Makedonya'daki Konsolosluklar, Selanik Konsolosluğu Belgeleri, İstanbul, numarasız (1990 numaralı Belgeye bağlı, Kountouriotis'ten Dragoumis'e, 7-7-1888), Büyükelçiliğin A. Sekreter Metaxas'tan Kountouriotis'e, Prot. No.-, 7-7-1888.

²¹³³ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 94.

²¹³⁴ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 195, 205, 204, 11-2-1888. *Age.*, Prot. No.-, 7/19-2-1888.

²¹³⁵ *Age.*, Prot. No.-, 7-7-1888.

Umûmiye Nezâretinin müdahalesine başvurduğu iddialarını reddetti. Bütün bunlar iftiraydı ve iftiraları ve suçluları ortaya çıkarmak amacıyla soruşturma yapması için Patriğe yalvardı²¹³⁶.

2 Ekim 1888’de Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, Yunanistan Dışışleri Bakanı’na Aziz Minas Kilisesindeki ayinin ardından yüz muhalefet üyesinin toplanıp dört üyeli bir komite seçtiğini ve Metropolit’ten bir an önce seçim yapmasını istediğini bildirdi. Metropolit, Patrik’in emri dışında hareket etmeyi reddedince toplanan halk Metropolit’i kınadı ve şikâyetlerin Selanik Valisi’ne duyurulmasının ardından protesto etti. Muhalefetin talebi üzerine Rum Patrikhanesi derhâl seçimlerin yapılması için talimat gönderdi. Metropolit; seçmen listeleri, oy birliği ile seçmen veya seçim komisyonları bulunmadığı gerekçesiyle kararı uygulamayı reddetti. Başkonsolos Dokos, Metropolit’in görüşlerini benimsedi ve Rum Patrikhanesinin, Metropolit Grigorios’u görevinden almak amacıyla bir sebep bulmak için bu şekilde davrandığı yorumunu yaptı²¹³⁷.

4 Ekim 1888’de iki gün evvel meydana gelen yukarıdaki olay ile ilgili olarak muhalefet taraftarları, Selanik Rum Cemaat Meselesi hakkında Başbakan Charilaos Trikoupis’e millî çıkarlar adına bir mektup gönderdiler. Bu mektuba göre Yunanistan Hükûmetinin Selanik Metropolitini’ni koruyarak Rumların en yüksek millî çıkarlarına zarar verdiğini belirttiler. Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi, bu Metropolit’in Selanik’e gelişinden önce başlamış olmasına rağmen aslında basit olan ve çözülebilir olanı “Gordian Düğümü” gibi bir komplekse dönüştürmüştü. Geldiğinde duruma yabancıydı ve sorunu çözmesi imkânsızdı. Cemaat yetkililerinin seçimlerine ilişkin bir düzenleme getiremezdi. Buna ek olarak iki gruptan birini ihmal etti, kargaşayı ve grup çatışmasını yoğunlaştırdı ve durumu daha da kötüleştirdi. Grup tutkusuyla gözleri kamaşmış büyük bir fanatik grup lideriydi. Bu talihsiz yerde hem manevi hem de maddi olarak yıkıcı olan bu acil soruna herhangi bir çözüm kabul etmiyordu. Bu nedenle Rum cemaati onu kınadı. Ancak

²¹³⁶ Age., İstanbul Büyükelçiliği, 1 Ocak - 1 Temmuz, “Ocak-Temmuz Elçilik Belgeleri” Adlı Alt dosyası, Selanik (Selanik Metropolitinin Mektubu nüshası, Ekümenik Patrikhane’ye, 1632 numaralı Belgeye bağlı, İstanbul’dan Dışışleri Bakanlığına, 10/22-6-1888), Metropolit Grigorios’tan Patrikhane’ye, Prot. No. 565, 14-5-1888.

²¹³⁷ Age., Prot. No. 521, 4-10-1888.

Yunanistan Hükûmetinin onu koruduğunu öğrendiklerinde bunu millî açıdan feci bir sonuç olarak değerlendirdiler. Rum cemaatini mevcut felç durumuna soktu ve cemaat fonunu parasız bıraktı. Açık, iki bin Osmanlı lirasını aştı. Mektepler yeni açılmıştı ve hâlâ kayıtlarla meşguldü. Öğretmenlere geçen yılın maaşı henüz ödenmemişti. Selanik Rum cemaati, çocuklarını nereye yönlendireceğini merak ederken civar ve diğer kazalardan gelen çok sayıda öğrenci de bu masraflar nedeniyle evlerine dönmek zorunda kalıyordu. Başka şehirlere gidebilenlerin bir kısmı Rum mekteplerine gitti ancak bu fırsatı bulamayanlar Selanik'teki heterodoks ve yabancı mekteplere başvuruyordu. Yabancı mekteplere bile gidemeyenler, alkolizm gibi zararlı sonuçları olan kötü yolları seçiyorlardı. Ayrıca Rum Hastanesinin tamamen felç olduğunu ve Metropol Kilisesindeki en yaygın ve özel vakaların ya ihmal edildiğini ya da yanlış yönetildiğini iddia ettiler. Kontrol ve iyi niyet eksikliği vardı. Her şey Metropolit'in tereddüt etmeden koruduğu azınlığın tercihlerine göre yapıyordu. Bu nedenle Metropolit'in korumasına güvenerek eylemleri ve Kilisenin mülkünün yönetilme şekli hakkında yorum yapmayı reddediyorlardı. *Yoksul Dostu Kardeşlik Cemiyetine* ve *Eğitim Dostları Derneğine* zarar verdikleri gibi diğer eğitim ve hayırsever cemaat şubelerine de zarar verme ihtimali de ortaya çıkıyordu. Bu nedenle Yunanistan Hükûmetine bu talihsiz yeri böyle bir Metropolit'ten kurtararak telafisi mümkün olmayan bir felaketten kurtarmasını rica ettiler²¹³⁸.

5.2.3 Patrikhane Eksarhının Seçimleri Yürütme Görevi

6 Ekim 1888'de Patrik, Selanik Rum cemaatinin bu üzücü ve son derece içler acısı durumu karşısında iç çatışmanın ve bölünmenin sona erdirilmesini istedi. Bir Sinod toplantısında o talebi onayladı ve Selanik kocabaşlarına ve ileri gelen kişilere gönderdiği bu mektupta, bu dinî kararın derhâl uygulanması için bir Patrikhane eksarhı²¹³⁹ göndermeye karar verdiğini duyurdu. İki grubun arasında lider seçmek için kimin uygun olacağına karar vermek üzere görüştüktan sonra Selanik yakınlarındaki kutsal hiyerarşiler arasından Maronia Metropoliti Konstantinos'u seçmeye karar verdi. Patrik, Maronia

²¹³⁸ A.y.

²¹³⁹ Ortodoks Kilisesinde bir yere atanan dinsel ve yönetsel yetkili Patrikhane temsilcisi.

Metropoliti Konstantinos'un sağduyu, tarafsızlık ve çalışkanlığın teminatlarını gösterdiği için bu "diyakozluğu" (hizmeti) yerine getirebileceğini belirtti. Seçimleri yürütmek için hemen Selanik'e gitmesi talimatını verdi. Hatta Patrikhane Eksarhı'nın çalışmalarına Metropolit Grigorios'un herhangi bir müdahaleden kaçınması ve kendisinin seçeceği Piskoposluk bölgelerinden birinde geçici olarak kalmasına ilişkin Sinod kararı onaylandı. Onlardan Kilisenin bir elçisi ve temsilcisi olarak Patrikhane Eksarhı'nı gereken hürmetle kabul etmeleri, tavsiye ve talimatlarına uymaları, her bir mahallede seçimlerin barış içinde yapılmasını hızlandırmaları istendi. Yalnızca Yunanistan Krallığı'nın çıkarları ve ahlaki onuru için çalışmak zorundaydılar. Şiddetli misillemelerin ve dinî rejimlere karşı eylemlerin Rum cemaatine zarar verdiğini akıllarında tutmaları gerekiyordu. Aksi takdirde Kilise tarafından kınanacaklardı. Bu nedenle Rum Patrikhanesi, cemaat işlerinde ilerleme yolunda Patrikhane Eksarhı aracılığıyla Mesih'in sevgisi ve huzurunda düzen, barış ve yükselme nimetlerinden yararlanacaklarına inanıyordu. Rum cemaatinin anlaşmazlıklarının ilahi lütuf ile nihai olarak çözülmesini diledi²¹⁴⁰.

7 Ekim'de Rum Patrikhanesinden Selanik Metropol Kilisesine aynı konuya atıfta bulunan başka bir mektup geldi. Rum Patrikhanesi, Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nden duyduğu üzüntüyü ve çözüm arzusunu dile getirdi. İç bölünmelere ve çatışmalara bir son verilmesini istiyordu. Böylece Selanik Metropoliti'nin her bir kilise bölgesinde seçim işlerini yürütecek bir Patrikhane Eksarhı talebini dikkate aldı. Bunu kabul etti ve bu Sinod kararının derhâl uygulanması için tarafsız olarak nitelendirilen ve gayretkeşlik gösteren Maronia Metropoliti'ni Patrikhane Eksarhı olarak göndermeye karar verdi. Özellikle Selanik Metropol Kilisesi tarafından Rum Patrikhanesine gönderilen tüm tarafların çok imzalı talebi, Sinodun bir toplantısında okundu ve onaylandı. Patrik, Maronia Metropoliti Konstantinos'a saygı göstermeleri gerektiğini vurguladı. Amaç, herkesin ilerlemesi için sevgi, barış ve sükûnet ile ortak bir noktada oy birliğiyle anlaşmaktı²¹⁴¹.

²¹⁴⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1888/Prot. No. 4345, 6-10-1888.

²¹⁴¹ İEP Arş., Kod A '58, s. 324-25, Prot. No. 4345, 7-10-1888.

Selanik Metropolit IV. Grigorios Kallidis ile ilgili olarak 1888 yılında Rum Patrikhanesinin Selanik vilayeti Hristiyanlarına gönderdiği mektupta Metropolit Grigorios'un iki ay önce İstanbul'a davet edildiği ve Bâbîâlinin emriyle özür dilemesi istendiği belirtildi. Soruşturma sonunda suçsuz olduğuna ve Rum Patrikhanesinin görevine dönmesi için bu izni verdiğine karar verildi. Metropolit'in rahiplik görevini özenle yerine getireceği ve kendisine emanet edilen çeşitli davaları korumak için her şeyi yapacağı vurgulandı²¹⁴².

Seçimlerin yürütülmesine gelince, 25 Ekim 1888'de Eksarh'a kayıtlı 960 seçmenin çağrılması ve nereye ait olduklarının sorulması önerildi. Sonra ortaya çıkacak iki kısımdan temsilciler seçilecekti. Ancak muhalefet üyeleri, Rum Patrikhanesinin nihayet kilise bölgelerinin yönetimini onayladığını bildiklerinden seçimlerin bu şekilde yapılmasında ısrar ettiler. Muhalefet en azından şimdilik ayaklanmalardan uzak durmaya ikna edildi. Gönderilen Eksarh, Rum Patrikhanesinin kendisine seçimleri yürütme ve grupları uzlaştırma yetkisi verdiğini belirtti. Gerçek bir Metropolit sorunu olmadığına inandığını vurguladı. Başka bir deyişle Rum Patrikhanesinin genel tutumu, sorunun Metropolit ile değil yalnızca cemaatin içiyle ilgili olduğu yönündeydi. Oluşan iki grubun bir sorunu olduğu ve Selanik Metropolit'i'nin sadece işini yapmaya çalıştığı mesajını vermeye çalışıyordu²¹⁴³.

Selanik Metropolit Grigorios Kallidis iki gün orada kaldı. Ardından Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, haberi Yunanistan Hükûmetine iletti. Özellikle Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi nedeniyle Rum Patrikhanesi, Selanik Metropolit'i'ne Aziz Dimitrios Ayini'ne katılmamasını ve muhalefet rahiplerinin isteği üzerine tura çıkmasını emretti. Emir verildi ancak Metropolit önce ayini gerçekleştirdi ve ardından Doyran'a (Polin Piskoposluğu) gitti. Patrikhane Eksarhı daha sonra muhalifleri çağırarak onlardan Patrik'in talimatına göre beş temsilci arasından seçim yapmalarını istedi. Seçmenleri ve

²¹⁴² İEP Arş., *Kod A /49*, s. 116-17, Prot. No. 1945, --1888, Selanik Vilayetinin Hristiyanlarına.

²¹⁴³ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1888*/Prot. No. 1457, 25-10-1888.

ait oldukları daireyi listelerine yazmaları gerekiyordu. Böylece çoğunluğu bulacaklardı²¹⁴⁴.

Patrikhane Eksarhı iki taraftan Patriklik emrine göre 5 temsilciden her birini seçmelerini, seçmenleri ve ait oldukları kısmı belirterek listelerini yazmalarını istedi. Komisyon belgesinde 1886 Nizamnamesi'ne göre Metropol Kilisesinde doğrudan ve bir sandıkta seçim yapılması açık şartıyla temsilcilerini Rum Patrikhanesinin atayacağı belirtilecekti. Yani seçimlerin son zamanlarda Rum Patrikhanesinin emrettiği gibi kilise bölgesi bazında yapılacağı belirtilmeyecekti. Her iki tarafın da imza toplamak için on iki gün uğraştıktan sonra bu iki heyet, Patrikhane Eksarhı'na giderek onu temsilcileriyle tanıştırdı. Hükûmet yanlısı Komite; Stavros Chatzilazaros, Georgios Irakleidis, Dionysios Spinou, Dimosthenis Bletsis ve Eleftherios Chatzikostas'tan oluşuyordu. Muhalefet Komitesi ise Taskou Papageorgiou, Grigorios Gravaris, Argyrios, Dimitriadis, Grigorios Vaglamalis ve Dimitriou Konstas'tan oluşuyordu. Hükûmet yanlılarının vekâletnameleri 443 imza ile yirmi taneydi. Ancak temsilcilerinin Patrikhane Eksarhı'na işaret ettiği gibi çok sayıda imzaya sahip başka bir vekâletname kaldı. Ertesi gün getireceklerine söz verdiler. Muhalefetin ise toplam 446 imza ile on tanesi vardı. Hükûmet yanlısı Komitenin temsilcileri vekâletnamelerini sunarak Patrikhane Eksarhı'na sadece doğrudan seçimlerde ve bir sandıkta iş birliği yapma talimatı verildiğini belirttiler. Vekâletnamelerindeki imzaları kontrol etmesini istediler. Eksarh'tan Rum Patrikhanesinden yeni talimat almasını istediler. Eksarh, seçimlerin bucakta yapılmasını emreden Rum Patrikhanesinin talimatlarına uyacağını söylediği için vekâletnamelerin imzalarını kontrol etmeyi kesinlikle reddetti. O zaman Hükûmet yanlısı Komite vekâletnamelerini alıp gittiler. Daha sonra bu gelişmeleri öğrenen Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, hükûmet yanlılarının talebi üzerine Eksarh'a giderek imzaları kontrol etmesini istedi. Çoğunluğun seçimlerin bu şekilde yapılmasını istediği ortaya çıktıysa Eksarh'ın Rum Patrikhanesini bilgilendirmesi gerekecekti. Rum Patrikhanesi daha fazla karışıklıktan kaçınmak için konuyla ilgili kararlarını muhtemelen değiştirecekti. Başkonsolos Dokos, seçimlerin gerçekten kilise bölgesinde yapılması durumunda hükûmet yanlıları seçimlerden

²¹⁴⁴ Age., Prot. No. 1474, 27-10-1888.

çekileceği için Patrikhane Eksarhı'nın azami sorumluluk üstleneceğini gözlemledi. Zaten hükûmet yanlıları nümayişler yoluyla veya zorla bu seçimleri iptal etmekle tehdit ediyorlardı. Tek taraflı olarak seçilmiş herhangi bir muhalefet heyetini tanımamayı ve ona toplum liderliğini teslim etmemeyi amaçlıyordu. Patrikhane Eksarhı, Rum Patrikhanesi seçimlerin bir kilise bölgesinde yapılmasını emrettikten sonra imzaları kontrol etmenin ve çoğunluğun hangi kısma ait olduğunu ve seçimlerin nasıl yapılmasını istediğini incelemenin tamamen uygunsuz olduğunu söyledi. Ertesi gün Selanik Valisi ile görüştüktan sonra kilise bölgesinde seçimleri gecikmeden yapacağını belirtti çünkü Rum Patrikhanesi yeni telgraf düzeniyle ondan yavaşlık hakkında açıklama istedi ve kendisine verilen talimatlara göre hareket etmesini emretti²¹⁴⁵. Ancak ikilik ve düşmanlığı artırmamak için seçimlere yeniden ara verildi²¹⁴⁶.

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'un Yunanistan Dışişleri Bakanı'na verdiği bir belgeye göre Patrik, başka çözüm bulamayınca 15 Aralık 1888'de "sürgündeki" Selanik Metropolit'i'nin Selanik'e geri dönmesini emretti. Rum Patrikhanesinin kilise bölgesinde seçimlerine ilişkin kararının iptal edilmesi ve muhalefetin cesaretinin kırılmasının ardından karma bir seçim yapılabilceği düşünöldü. Muhalefetteki bazıları, Osmanlı yerel yönetiminin müdahale riskinden kaçınmak için geri adım atmayı göze aldılar. Daha sonra Selanik Valisi'nin müdahalesiyle de göröldüğü gibi her bir grubun kırkar kişiyi aday göstermesi önerildi. Bunlardan yarım delegasyon ya Metropolit tarafından ya da uygun görölen 80 kişi tarafından seçilecekti. Başrahip altında iş birliğini sağlamak için en mütevazı ve tarafsız olanı tercih etmeleri gerekiyordu²¹⁴⁷.

5.2.4 Selanik Cemaati Seçimleri Sorununun Çözölememesi ve Metropolit Grigorios Kallidis'in Dönüşü için Tartışmalar

Bu karışıklık, Ocak 1889'da bile bitecek gibi değildi. 17 Ocak 1889'da Patrikhanenin Selanik Metropolit'i'ne yazdığı mektuba göre Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi nedeniyle durum daha da kötü bir noktaya geldiğinden Selanik Metropolit'i'ni

²¹⁴⁵ *Age.*, Prot. No. 1530, 10-11-1888.

²¹⁴⁶ BOA., *DH.MKT.*, nr. 1573/108, 08 R 1306 (12 Aralık 1888).

²¹⁴⁷ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1889*/Prot. No. 1881, 15-12-1888.

özür dilemeye çağırdılar. Ancak ayrılmadan önce tercih ettiği piskoposlardan birinin onun yerinde kalması gerektiğini belirtti²¹⁴⁸. Selanik Metropolit Grigorios Kallidis bunu ilk kez yaşamıyordu. 17 Mayıs 1889'da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos ve Patrik, Metropolit'in bir an önce Selanik'e dönmesini istedi. Ancak Sisani Metropolit etkisinde kalan Patrik, fikrini değiştirerek Selanik Metropolit'i ne derhâl ayrılmasını emretti. Son olarak açık protestoların ardından Patrik, çatışan birimleri uzlaştırmak için iki laik ve bir din adamından oluşan üç üyeli bir komite göndermeye karar verdi. Başarısızlık durumunda her kilise bölgesinde değil, yönetmeliğe göre seçimler yapmaları gerekecekti²¹⁴⁹.

Haziran 1889'da Rum Patrikhanesinin müdahalesiyle çatışan gruplar arasında uzlaşma sağlandı ve muhalefet grubu cemaat işlerinin yönetimine yeniden katıldı²¹⁵⁰. 4 Temmuz 1889'da Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin çözümü için çalışmaya yetkili olan Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos, İstanbul'da yayımlanan bazı yanlış bilgileri aydınlatmak için Dışişleri Bakanı Stefanos Dragoumis'e bir mektup gönderdi. Patrikhane Komisyonu tüm seçmenleri davet etti. Cemaat Meselesi'ni çözmek üzere Komite ile birlikte çalışacak temsilcileri seçmek için oy kullandılar. Tüm vatandaşların bu yasal temsilcileri birinci listeyi adaylarla ayrı ayrı, ikinci listenin hemen ardından birlikte aday gösterdiler. Komisyon bu listeden, her bir tarafın 12 üyesinden oluşan 24 üyeli bir heyet atadı. Böylece kocabaşılığı, mektepler dairesi üyelerini, Rum Hastanesinin komitesini vb. ortaklaşa seçtiler. Artık Rum cemaati uzlaşmaya ve birlik içinde yaşamaya başladı. O zamana kadar uzlaşmaz olanlar şimdi iş birliği yaptı. Yeni yetkililer istikrarlı bir şekilde çalıştı ve Meliti'nin yöneticileri, Papafis'in bıraktığı mirasın devralınması için²¹⁵¹ Selanik lehinde not verdi. Ayrıca toplumun sorunlu eğitim ve hayır kurumlarının

²¹⁴⁸ İEP Arş., *Kod A* /59, s. 14, Prot. No. 226, 17-1-1889, Selanik Metropolit Grigorios'a.

²¹⁴⁹ MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1889*/Prot. No. 1285, 17-5-1889.

²¹⁵⁰ Kokkas, "I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis", s. 240.

²¹⁵¹ Meliti kavramı, Ioannis Papafis'in yaşadığı Malta ülkesinin adı sayesinde ortaya çıktı. Yetimhanenin adı "Melitefs" de bunun bir sonucuydu. İEP Arş., *Kod A* /56, s. 115-16, Prot. No. 3126, 19-8-1886, Selanik Topluluğu'nun Seçkinlerine: Patrik'in 19 Ağustos 1886'da Selanik cemaati ileri gelenlerine yazdığı bir mektuba göre: Selanik Rum Cemaat Meselesi ve özellikle Cemaat Meselesi'nin Ioannis Papafis'in vasiyetini esaslı uygulamasını nasıl etkilediği hakkında anlattı. Patrik, Selanik Rum cemaatinde barışın yeniden sağlanması beklenmesine rağmen, tarafların zararlı bölünmesinin ve bunun sonucunda durumun kötüleşmesinin devam etmesi nedeniyle hâlâ üzgün olduğunu ifade etti. Kilisenin sadık çocuklarının birliği

örgütlenmesine ve seleflerinden aldıkları borçların kademeli olarak geri ödenmesine bakmaları gerekiyordu. Borçlar, 3.000'i mekteplere, 2.300'ü hastanede olmak üzere yaklaşık 5.300 Osmanlı lirasıydı²¹⁵².

Yunanistan Selanik Başkonsolosu Dokos'a göre eski muhalefet grubu, bölünmenin temel nedeni olan ilgili maddeye dayanarak oy hakkı olanların seçimlerden çıkarılmasını talep etti. Muhalefet bir bütün olarak bölünecekti ve dört yıl önce yapılan tek taraflı seçimler tekrarlanacaktı. Şimdi toplum iflası ve mekteplerin tamamen yıkılması nedeniyle hızla güç kaybedeceklerdi. Eski muhalefet, bu noktaya kadar yetkililerin prestijini ve meşruiyetini sorguladıktan sonra sonunda görüşleri Meliti'deki icra edenler tarafından kabul edildi. Bu nedenle yetkilileri yasa dışı ve tüm Rum cemaati tarafından uygulanmamış olarak gördükleri için Papafis'in mirasını teslim etmediler. Muhalefetin aynı şekilde seçilecek olan yeni yetkililerin prestijini sorgulaması doğaldı. Bu icra edenler, Osmanlı mekteplerine 3.000 Osmanlı lirası ve hastanelere 2.300 Osmanlı lirası borç vereceklerini gördükleri için Papafis'in mirasını yönetmeye onları muktedir ve güvenilir bulmuyorlardı. Başkonoslos Dokos, aynı sabah gelen gizli bir duyuruya göre Patrik temsilcisinin belirsiz bir şekilde konuştuğunu ve yanlış anlaşıldığını düşündü. Bir yandan Filibe Metropolit, Selanik Metropolit'i'nin iade edilmemesine karar verildiğini, diğer yandan Zografos ve Kazanovas'ın seçiminin de aynı şekilde gerçekleşeceğini açıkladı²¹⁵³.

Ekli bir raporda ilk olarak, Selanik Metropolit'i'nin Ardameri Piskoposu'nun atanmasını kabul etmek zorunda kaldığı çünkü sadece Kazanovas Bey'in değil, aynı zamanda Başkonsolos Dokos'un da bunun kaçınılmaz olduğunu açıkladığı belirtildi. Ancak raporun sonunda Selanik Metropolit'i'nin Kazanovas Bey'in Ardameri

ve iş birliği tehdit ediliyordu ve Rum cemaatinin çıkarları çok ciddi tehlikelere maruz bırakılıyordu. Rum cemaatinin en önemli çıkarlarından biri, kuşkusuz, daha hızlı ve daha güvenli bir şekilde Ioannis Papafis'in vasiyetiydi. Ioannis Papafis'in yeğeni Antonios Kanellis Bey; Papafis'in vasiyetini icra edenlerin, Efstratios Petrokokkinos aracılığıyla kilisede uzlaşma ve barışma olmazsa devam etmeyeceklerini beyan ettiklerini belirtti. Rum cemaatinin kocabaşlarına, müfettişlerine ve genel olarak ileri gelenlerine, toplumun bölünmesinin yol açtığı maddi ve manevi zararı daha derinden düşünmeleri gerektiğini söylediler. Aralarında dürüst ve kardeşçe tavırlar paylaşarak bu çatışmaya kararlı ve hızlı bir şekilde son vermeleri gerekiyordu. Böylece cemaat yönetimini barış ve birliğe götürecek ve Kilisenin tüm üyelerinin iyi bir düzen ve barış içinde bir arada yaşamalarını sağlayacaktı.

²¹⁵² MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1889/Prot. No. 822, 4-7-1889.

²¹⁵³ A.y.

Piskoposu'nun atanması talebini kabul ettiği çünkü Vali'nin Padişah'a gönderilen telgrafı dolayısıyla kendisinin Sinod üyesi olarak işe alınacağını umduğu yazıyordu. Başkonsolos Dokos, Ardameri Piskoposu'nun atanmasında sadece Kazanovas Bey'in, Filibe Metropolit'i'nin de ısrar ettiğini yazılı olarak kanıtlama fırsatına sahip olduğunu vurguladı²¹⁵⁴.

Başkonsolos Dokos'a göre Selanik Metropolit'i çok akıllıca davrandı ve diğer piskoposların beceriksizliği nedeniyle Ardameri Piskoposu'nu kayyum olarak atadı çünkü Rum cemaati yeni metropolitin atanmasında ısrar ediyordu. Ardameri Piskoposu eski muhalefetin kör bir aracı değildi. Metropol Kilisesindeki iki yıllık başarılı yönetimi, basiretinin ve tarafsızlığının büyük bir kanıtıydı. Bu atama genel olarak herkes tarafından memnuniyetle karşılandı ve kamuoyundaki huzursuzluğa ve yeni bir ikiliğe bir çözüm getirdi. Eski gruplara mensup tüm vatandaşlar, kişisel sebeplerle bölünme sorunlarına yol açanın, ulus haini olarak nitelendirileceğini ilan ettiler. Başkonsolos Dokos'a göre her zaman kişisel çıkarlara hizmet eden, bireysel sempati gösteren ve millî çıkarlarına kayıtsız kalan çok az kişi vardı. Yalnızca pozisyonunu yakın tutmak ve para kazanmakla ilgilenen böyle kişilerden birinin, Metropolit Başyardımcısı Rahip Panaretos olduğunu söyledi. Eski iki grubun üyelerinin çoğunluğu askerî ruhla doluydu, yeni Komisyonu coşkuyla destekliyordu ve bireylerin yararına değil, ana vatanın ve ulusun çıkarlarının korunmasına özen gösteriyordu. Halk arasında millî bir fikir vardı ve körü körüne halkı takip ediyorlardı. Filibe Metropolit'i ve Kazanovas Bey doğru olanı yaptılar ve Konsolos Nikolaos Gennadis'e görüşlerini bildirdiler. Selanik Metropolit'i dönerse bunun toplumda büyük bir huzursuzluk yaratacağını uzun bir araştırmadan sonra anladılar. En azından şu anda Selanik Metropolit'i Grigorios Kallidis'in geri dönmemesi en doğrusu olacaktı. Aksi takdirde cemaat sorununun çok başarılı bir şekilde çözümü iptal edilmiş olacaktı. Her zaman olduğu gibi millî çıkarları göz önünde bulunduran Selanik Metropolit'i'nin şimdi geri dönmeye çalışmaması gerekiyordu²¹⁵⁵.

²¹⁵⁴ A.y.

²¹⁵⁵ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1889/Prot. No. 822, 4-7-1889.

26 Ağustos 1889'da Konsolos Nikolaos Gennadis bir raporunda Selanik Metropolit'i'nin Sinodun bir üyesi olarak İstanbul'a taşınması için çaba sarf edildiğini belirtti. Ancak Patrik, Metropolit'in İstanbul'daki varlığının Rum Patrikhanesinde bir krize neden olabileceğini söyleyerek bunu reddetti. Metropolit'in Selanik'e dönmesi mümkün olmadığı için Yanya, Trabzon, Bursa ve Edirne vilayetleri kendisine teklif edildi. Metropolit taşınmayı reddetti ancak yer değiştirme durumunda Edirne'yi tercih edecekti. Son olarak Konsolos Gennadis, Selanik'e dönmesinin bir şekilde önlenmesi için Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın müdahalesini önerdi. Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi nedeniyle Selanik Metropolit'i Selanik'ten uzaklaştırıldı. Görevinden alınması, Metropolit olarak yetersiz olduğu düşüncesiyle gerçekleşmedi ancak Selanik'te uzun süre kalması, genel çalkantılı durumda daha olumsuz olacaktı²¹⁵⁶.

1890'dan 1903'e kadar bazen daha yoğun bazen daha düşük tonda devam eden bu tartışmalar, yalnızca hırs çatışmalarından ve cemaat liderlerinin bireysel çıkarlarından kaynaklanıyordu. Görüldüğü gibi Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi ne Rum Patrikhanesi ve Yunanistan Hükûmetinin ne de Osmanlı Devleti'nin müdahalesi ile çözülmemişti. Bu konuda esas söz, münhasıran Selanik'in güçlü ailelerine aitti²¹⁵⁷.

5.3 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin İkinci Aşaması (1893-1897)

Selanik Rum Cemaat Meselesi'nin 1893-1897 ikinci aşamasında hüküm süren bölünme²¹⁵⁸, esas olarak Selanik'in çeşitli mahallelerinin yönetimiyle ilgiliydi²¹⁵⁹. Bir yanda liberal kesimi temsil eden Chatzilazaros diğer yanda muhafazakâr kesimi temsil eden Abbott vardı²¹⁶⁰. Bazı kişiler üstün bir güce sahip olduklarına inandıkları için sorumsuz ve istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Elbette her hâlükârda sanığın durumu

²¹⁵⁶ Age., İstanbul'daki B. Büyükelçilik, İstanbul'daki Büyükelçiliğin Belgeleri, İstanbul, (Nikolaos Gennadis'in Selanik Metropol Meselesi hakkında Raporu, 26-8-1889), Kountouriotis'ten Dragoumis'e, Prot. No. 2223, 28-8-1889.

²¹⁵⁷ Kokkas, "I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis", s. 240.

²¹⁵⁸ BOA., BEO., nr. 864/64731, 03 C 1314 (9 Kasım 1896). Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 73, 92. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 615, 30-5-1896.

²¹⁵⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1895/G7iz*, nr. 8899, 19-11-1895.

²¹⁶⁰ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 615, 30-5-1896. Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 73, 92.

meçhul ve kimin “masum” olduğunu tespit etmek mümkün değildi. Ancak hâkim genel durum bu tür suçlamalara atıfta bulunularak açıklandı. Komisyon üyelerinin açıklama yapmadan toplantıya katılmadığı ve toplantının iptal edildiği durumlar oldu²¹⁶¹. Metropolitler, devamsızlıkları için geçerli mazeretleri olduğu sürece meclis yönetimlerine vekil gönderebiliyorlardı. Ancak bir tahrirat gerekliydi ve bir nüshasını Dâhiliye Nezâretine göndermeleri gerekiyordu²¹⁶². Her mahallede mevcut atanmış denetim komiteleri ile ilgili olarak toplum yönetmeliği dışında karara bağlanan ve aynı görüşte olan ek bir kişinin atandığı davalar vardı. Skandal olarak nitelendirilen bir olay olduğu zaman seçim komisyonu yalnızca oylamada hazır bulunma hakkına sahipti ve seçmenler oylamadan hemen sonra ayrılmak zorundaydı. Buna karşın oylama sırasında yabancı mahallelerden gerillalar taciz ediyordu²¹⁶³.

5.3.1 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi’nin İkinci Aşaması - Selanik’in Çeşitli Mahallelerinin Yönetiminin Bölünmesi

Selanik Metropoliti Athanasios’a, Aziz Nikolaos Kilisesi bölgesinin bir sakininden gelen 18 Ağustos 1893 tarihli bir mektuba göre Aziz Nikolaos Kilise Komitesinin hesapları zamanında denetlendi. Yeni komisyon üyeleri seçilirken bilinmeyen nedenlerle kendilerine verilen görevleri üstlenmeyi reddettiler. Bu nedenle cemaat sakinleri; Bay N. Sakellaridis’ten memnun olduklarından, ondan mevcut yılın sonuna kadar Kilise Komiseri olarak kalmasını istediler. O da Komisyon üyelerinin seçiminin gerçekleştirileceği cemaat düzenlemesini kabul etti. Ancak Selanik Metropolit’i’nin Rahip Georgios’a Komisyon üyelerini seçmek için o ay Cemaat Meclisini toplanmasını emrettiğini öğrendiler. Bunun olmasını önlemek için seçim sürecini gelecek Ocak ayına ertelemek amacıyla Selanik Metropolit’ine özel bir mektup gönderildi. İki sebep vardı. Pyrgoi (veya Exoches) bölgesindeydiler ve Meclise katılamayacaklardı. Cemaatin nitelikleri tam olarak belirlenmemişti ve sosyal düzenlemelere uygun olması

²¹⁶¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ine 1895/G7iz*, nr. 8899, 19-11-1895.

²¹⁶² BOA., *DH.MKT.*, nr. 281/17, 10 Ra 1312 (11 Eylül 1894).

²¹⁶³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ine 1895/G7iz*, nr. 8899, 19-11-1895.

yeterliydi. Bu nedenle kilise mahallesi sakinlerinin kendileriyle ilgili sorunların çözülmesi için özel düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulandı²¹⁶⁴.

8 Ekim 1895'te Aziz Athanasios Kilise bölgesinde ikamet eden 14 kişi, Selanik Metropolitisi Athanasios'a, Aziz Nikolaos Kilise bölgesinde ikamet edenlerin çoğunluğunun temsilcileri olarak bir mektup yazdı. Aziz Athanasios Kilisesi komiserlerinin genel davranışları konusunda onu defalarca rahatsız ettiklerini hatırlattılar. Cemaatlerinde keyfi ve usûlsüz bir şekilde gerçekleşen tımarların yargılanmasını istediler.

Bu, oradaki huzuru ve düzeni bozuyordu. Bu Komisyon üyeleri, atanmalarından bu yana, bu mektubun yazarlarının iddia ettiğine göre, konumlarını ve misyonlarının kutsallığını tamamen yanlış anladılar. Özellikle kiliselerinin tutanaklarını kilise bölgesi sakinlerinin bilgisi olmadan Selanik Metropolitisi'ne teslim ettiler ve herkesi aldatmak için bunun Selanik Metropolitisi'nin emriyle yapıldığını iddia ettiler. Utanmazca yalanlar söylüyorlardı ve bireysel hırslarını tatmin etmek için gerçeği çarpıtıyorlardı. Hesaplar hâlâ kiliselerinin dışında tutuluyor, skandala neden oluyor ve kiliselerinin itibarını zedeliyordu. Rum cemaati ve kilise bölgesi, cemaat yönetmeliğine uygun olarak bir kız mektebi kurmayı kabul ederken onlar umursamadılar. Bu kamu yararı projesi acil bir ihtiyaçtı ancak onlar yüzünden devam etmedi.

Öte yandan anaokulunun bulunduğu ev çökmek üzereydi. Yapımı için ayrılan para bu komiserlerin elinde kullanılmadan kalıyordu. Ayrıca bu Komisyon üyelerinden biri olan Siountas Bey'in, cemaat yönetmeliği iki kilise ofisinde çalışmayı yasaklamasına rağmen, iki ofisi olduğunu kaydettiler. Atanmış Vezne Görevlisi Dimitriadis Bey'in yokluğunda aylarca keyfi olarak fonu yöneten oydu. Sorun çıkarmamak için şikâyet etmediklerinden kilise bölgesinin sessizliği onu cesaretlendiriyordu. Sol görüşlü Moghani Sokrates Bey'i de iktidar grubunun onayı olmadan atamasını durdurup yerine tamamen uygun olmayan genç bir adam getirdiler. Ancak kilise bölgesinde ikamet edenler bir bütün olarak, kilisede yıllar sonra elde edilen uyumu bozmamak için statüyü koruma arzusunu dile getirdiler. Kilise bölgesinde ikamet edenlerin Metropolit'e hitaben yazdığı mektubun

²¹⁶⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitisi'ne 1893/G7ie*, nr. 10312, 18-8-1893.

devamı, Aziz Athanasios Kilise bölgesinin sanık Komisyon üyeleri tarafından ifade edildiği iddia edilen tehditlerle ilgiliydi. Kilise bölgesinde ikamet edenlerin çoğunluğunu hesaba katmadan zorla bile dayatılacaktı. Ancak bu komiserlerin de kendilerini cemaati görmezden gelmekle suçladıklarını söylediler. Bu koşullar altında eşi benzeri görülmemiş derecede kötüleşen duruma tahammül edemedikleri için Metropolit ve kocabaşıliktan, kilise bölgelerine barış ve düzenin geri dönmesi için onları değiştirmelerini istediler. Ayrıca eylemlerinin taciz edilip karalanması nedeniyle yetkili ceza mahkemelerine şikâyet etmeye istekliyidiler²¹⁶⁵.

5.3.2 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin Çözülmesi

Ancak Yunanistan Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos'un 30 Mayıs 1896'da Rum cemaati temsilcilerinin 24 Mayıs 1896'daki seçimleriyle ilgili bir mektupta Başbakan Diligiannis Hükûmetindeki Dışişleri Bakanı Alexandros Skouzes'e ifşa ettiği gibi Selanik Rum cemaati içindeki bölünme sadece tek boyutlu bir bölünme değildi. Konsolos, bilindiği üzere Rum cemaatinin uzun yıllar Alfred Abbott ve Periklis Chatzilazaros başkanlığında ikiye bölündüğünü ve bu ikiliği sona erdirmek için son ana kadar çalıştığını söyledi. Bu millî ve toplumsal bölünmenin tatsızlığının bilindiğini vurguladı ve bunu tekrar ilan etti. Aslında iki karşıt taraf arasında bir anlaşmaya varmak için her türlü çabayı gösterdi. Bilhassa kilise tutanaklarını kilise bölgesi sakinlerinin haberi olmadan Selanik Metropolit'i'ne teslim ettiler. Bunu sanki Selanik Metropolit'i'nin emriyle yapılmış gibi yaydılar. Başkonsolos, onlara Makedonya cemaatinde iyi bir birlik sağlamak ve parlak ve kıskanılacak bir örnek oluşturmak için vatanseverler olarak birlikte çalışmanın gerekli olduğunu ifade etti. Her iki taraf da kişilere ait olmadıklarını ve yeni seçimlerle eski liderlerden kurtulmak istediklerini kanıtlayacaklarını belirterek iyi bir uzlaşma niyeti gösterdiler. Abbott Bey, ailevi nedenlerden dolayı olması gerektiği yerde çalışamayacağını söyleyerek kendiliğinden oy pusulasına girmekten kaçınacağını belirtti. Ancak Periklis Chatzilazaros, seçimlerden çekilmemesine rağmen sadece temsilci olarak çalışacağını defalarca söyledi. Başkaları tarafından gerekli görülürse istifa edeceğini de sözlerine ekledi. 1896'dan sonra anlaşmazlığı çözmek için Yunan Konsolosluğu

²¹⁶⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1895/G7iz*, nr. 11854, 8-10-1895.

uzlaşmayı ve iki grubun daha ılımlı unsurlarından yeni bir cemaat liderliğinin ortaya çıkmasını teşvik etti. Artık millî birlik ihtiyacı vicdanlara hâkim oldu. Aristokrasi ve orta sınıflar, Makedonya mücadelesi için birleşme konusunda anlaştılar²¹⁶⁶. Ancak Konsolos’a göre “Metropolit Meselesi” yine mükemmel bir anlaşmayı tehdit ediyordu. Böylece Chatzilazaros ve Abbott tarafından artık bölünme tehlikesi altında olmasa bile Metropolit’i tembellik, nezaket ve ilgisizlikle suçlayanlar; Metropolit’i destekleyenleri ne pahasına olursa olsun dışlamak istiyorlardı. Zira Konsolos, bu mücadelenin artık eski bölünme arasında değil, sorumlular tarafından zorunlu olarak seçilen despotlar ve karşı-despotlar arasında olduğunu ortaya koydu. Bunlar oy pusulalarında da görülen ayrımcılıklardı. Onları boşuna birleştirme görevinin baskın olması gerektiğine ve “Metropolit Meselesi”nin ikincil olduğuna ikna etmeye çalıştı. Bu zıtlıklar o kadar yoğun ki başka herhangi bir iyi ilhamı engelliyorlardı. Gerçekten de bölünmenin ortadan kalkıyor gibi görünen bir boyutu, Chatzilazaros ve Abbott’unkiydi. Geriye kalan ise despotik ve anti-despotikti²¹⁶⁷.

Böylece seçilen 34 tarafsızdan 33’ü anti-despotik iken diğerlerinden sadece Doktor Sannis seçildi. Metropolit Athanasios söz konusu olduğunda, Konsolos’un ifadesiyle, ona karşı galip gelenlerin yani anti-despotların suçlamaları kesinlikle temelsiz değildi çünkü pek çok din adamı gibi o da “kazanç seven” (filokerdeia) hastalığına yakalanmış olmalıydı. Ancak o dönemde Fener’deki duruma ve Selanik Metropol Kilisesinin Slav egemenliğine girme tehlikesine göre mantık aynı Metropolit’in korunmasını talep ediyordu. Daha şimdiden Metropolit Athanasios 1890 mücadelesinde Rum milletine ve Kiliseye birçok hizmetlerde bulunmuş, İstanbul Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi’nin çözülmesine katkı sağlamış ve her zaman Rum milletinin çıkarlarına ilgi göstermişti²¹⁶⁸. Bulgar propagandasının yükselişi ve Bulgar tehdidinin Rum Ortodoks Kilisesinin kurumlarına sızması karşısında Selanik Konsolosu, mali durumuyla ilgili

²¹⁶⁶ Moskof, *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis*, s. 94.

²¹⁶⁷ MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 615, 30-5-1896. Athanasios E. Karathanasis (Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης), “Dimitrios Ang. Papazis, O Mitropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)” («Δημήτριος Ἀγγ. Παπάζης, Ο Μητροπολίτης Αθανάσιος Μεγακλής (1848-1909)») (“Dimitrios Ang. Papazis, Metropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)”), *Makedonika (Μακεδονικά) (Makedonya-i)*, c. 34(1) (Selanik 2004), Doi:https://doi.org/10.12681/makedonika.886 [Erişim 15.05.2020], s. 431.

²¹⁶⁸ A.y. MMMK., MTADM., EKA., DBA/B/1896/Prot. No. 615, 30-5-1896.

herhangi bir şüpheyeye rağmen Metropolit Athanasios'un görevde kalmasının en iyi çözüm olduğunu savundu çünkü millî mücadeleye katkısı tartışılmazdı²¹⁶⁹. Rum Patrikhanesi onu on bir yıl boyunca destekledi²¹⁷⁰. Bölünme havası devam etti²¹⁷¹. 16 Ekim 1896'da Yunanistan Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos, Yunanistan Dışişleri Bakanı Skouzes'e (31 Mayıs 1895-18 Nisan 1897) yazdığı bir mektupta tehdit edici sorun nedeniyle Selanik'te kalmasının gerekli olduğunu belirtti. Manastır'a gitmemesi gerekiyordu çünkü Manastır'a taşınması, yabancı temsilcilerin en ufak bir hareketi yanlış anlaşıldığı için Rum çıkarlarına zarar verici olarak yorumlanacaktı²¹⁷².

Selanik Rum Cemaat Meselesi'nin (1893-1897) yavaş yavaş tamamlanan ikinci aşaması, hemen sonraki dönem için daha net bir "Metropolit Meselesi"ne miras kaldı. Artık görünüşe göre daha çok Metropolit Athanasios Megaklis'e (1893) odaklanıldı. Sonraki dönemin Selanik Rum Cemaat Meselesi'nin üçüncü aşaması olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı kesin değildir. Ancak anlaşmazlıkların çözülmediği ve görüldüğü gibi Metropolit'e odaklanıldığı bir gerçektir. Selanik Rum cemaatinin o dönemde milliyetçi propagandanın yükselişi nedeniyle vermek zorunda kaldığı mücadele, Metropolit'in millî mücadeleye çok şey kattığının farkına vardıkları için nihayet onun işine yaradığı görünüyor.

Ancak aşağıdaki belgede, 3 Mayıs 1898'de Yunanistan Selanik Başkonsolosu, Yunanistan Dışişleri Bakanı Alexandros Zaimis'e yazdığı bir mektupla Rum Hastanesinin kuzeydoğu tarafında mezarlık olarak kullanılan bir alan hakkında bilgi verdi. Özellikle Selanik Valiliği, Selanik Metropolit'i'ne bir belge verdi ve Metropolit bu belgeyi Rum Hastanesinin yönetimine iletti. Gömülü kemiklerin toplanması ve arsayı teslim etmesi istendi çünkü arazi Osmanlı Devleti'ne aitti. *Rum Hastane Kardeşlik Cemiyeti*; söz konusu arazinin, Valilik belgelerinde de görüldüğü gibi eski zamanlardan beri Rum cemaatine ait

²¹⁶⁹ Metropolit Athanasios Megaklis'e ilişkin bk. Karathanasis, "Dimitrios Ang. Papazis, O Mitropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)", s. 430-434: 1882-1893 yılları arasında Metropolitan Athanasios Megaklis, Sisani ve Siatista Metropolit'i idi. 1893-1903 yıllarında Selanik Metropolit'i görevinden sonra 1903-1909 yıllarında Kyzikos Metropolit'i oldu.

²¹⁷⁰ *Age.*, s. 433.

²¹⁷¹ BOA., BEO., nr. 864/64731, 03 C 1314 (9 Kasım 1896).

²¹⁷² MMMK., MTADM., EKA., DBA/MH/1896/AAK/ST/Selanik Başkonsolosu Andreas Papadiamantopoulos'tan Dışişleri Bakanı Al. Skouzes'e, Prot. No., 16-8-1896.

olduğunu söyledi. Konsolos'un da belirttiği gibi bu belgeyi göndermenin amacı sadece araziye talep etmek olsaydı mesele bu kadar önemli olmazdı. Ancak ortaya çıktığı gibi söz konusu belge tam onların yanında bir Sırp mezarlığı olarak kullanmak için bu araziye satın almak isteyen Sırp propagandasının sonucuydu. Selanik Metropol Kilisesinin haksız hoşgörüsünün, bir zamanlar çevrenin Selanik'teki Sırp Kilisesi için küçük bir manastır arazisine dönüştürülmesine izin verdiğini savundu. Rum cemaatine ait mülkler üzerine Sırp mezarlığı yapılmasına izin verilmemesi gerektiğini vurguladı. Burada kuşkusuz yavaş yavaş ikinci bir Sırp Kilisesi inşa edilecekti. Konsolos, bu gelişmeleri öğrendiği zaman Rum Hastane Kardeşlik Cemiyeti Başkanı Dr. Grigorios Gravaris'e hitap etti. Metropolit'e, Sırlar Ortodoks oldukları ve aynı mezarlıklara gömülebilecekleri için Rum cemaatinin herhangi bir nedenle Sırp mezarlığı kurulmasına müsamaha göstermeyeceğini açıklamasını istedi. İlk defa duyduğu habere şaşırان Gravaris; bugün hemen Rum Hastane Kardeşlik Cemiyetini arayıp, Selanik Metropoliti'ne giderek Sırp propaganda planına karşı herkes adına var gücüyle çalışmasını tavsiye edeceğine söz verdi. Rum Cemaati buna hiçbir şekilde izin vermeyecekti. Rum Hastane Kardeşlik Cemiyeti Başkanı'nın Selanik Metropoliti'ni ziyareti sırasında Metropolit, Sırp propagandasının izlediği amaca aykırı hareket edeceğini ve Valilik tarafından sorulduğunda uygun cevabı vereceğini teyit etti. Ancak bu durumda bile -Konsolos'un vurguladığı gibi- Metropolit tembellik yaptı ve ihmal etti. Konsolos, Metropolit'i zeki olarak görüyordu ve onu kıdemli Ortodoks din adamları arasında ayırt ediyordu ancak aynı zamanda onu kurnaz, tembel ve aşırı açgözlü olarak nitelendiriyordu. Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nde çok yardımcı olduğu ve hiçbir şekilde millî duygulardan yoksun olmadığı ortaya çıktı. Ancak paraya olan korkunç tutkusu ve Sırların Makedonya'da önemli bir şey başaramayacakları ve bu nedenle fazla zarar yaratamayacakları düşüncesi, bazen gizlice onların yanlısımlar geliştirmelerine izin veriyordu. Selanik'e döndükten sonra tüm millî meselelerde aktif olarak çalışacağına ve her zaman aynı dili konuşacağına söz verdi. Bu konunun farkında olmasına rağmen belgenin Valiliğe iletilmesi sırasında Rum Hastane Kardeşlik Cemiyetine hiçbir şey söylememesi şüpheleri artırıyordu. Bununla birlikte Metropolit tarihçiliğinin diğer bölümlerinde diğer şeylerin yanı sıra Sırp propagandasına karşı

mücadelesi övüldü²¹⁷³. Büyük ihtimalle bu durumda Konsolos Sırların talebini önemsiz buldu ve onlarla iyi geçinmek için tepki vermeye gerek olmadığına karar verdi.

5.3.3 Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi'nin “Çözüm”ünden Sonra Devam Ettirilmesi

Genel olarak sorunlar devam ediyordu. Bazıları faillerle iş birliği yaparak zarar vermeye çalışan lonca üyeleri arasında sorunlar yaşandı. 8 Şubat 1901'de Vardar ve Kalamaria'nın aşağıda imzası bulunan bahçıvanların (19 imzacı) (Chatzipanagiotis Konstantis, Angelos Sychalis, Apostolos Belas, Athanasios Manaf, Georgios Gous, Panagiotis Xylenios, Antonios Kantour, Georgios Vougiatzis, Vasileios Griva, Vasileios Charman Kiolis, Sotirios Notas, Giagkos Kouritzis, Delkas, Dimitris Oikonomakis, Stergios Atampatzis, Stergios Kousma, Paschalis Lion, Dimitris Ntotsis) -iki loncanın genel oturumunda- talepleri üzerine Bâbîâli ve Belediye Meclisi tarafından, Selanik Belediyesinin “Kapani Çarşısının” (Kampani) bir bölümünde bir imalathane inşa edebilmesi için bir İdare Meclisi kararı verildi. Selanik Belediyesine sebzelerini toplu olarak satacaklarını ve oradaki satış düzenini sürdüreceklerini belirten karşılıklı sorumlu dayanışma mektubu verdiler. Bu nedenle Belediye mühürlerine dayanarak Bâbîâliye karşı tüm yükümlülüklerini yerine getirmişlerdi. Vergileri ve Selanik Belediyesi tarafından verilen ondalık, Bâbîâli vergisi, kira vergileri gibi tüm haklarını normal olarak ödediler. Ama aracılardan ve 15-20 kişilik lonca üyelerinden çok zarar görüyorlardı. Bu nedenle Metropolit'ten onları Metropol Kilisesine davet etmesini ve tavsiye ve teşvikle onları yeniden düzenlemesini istediler²¹⁷⁴. Patrikhane uzlaşma çabalarını durdurmadı. Görünen o ki 7 Mart 1902'de Selanik Metropoliti II. Athanasios'a karar vermek üzere şehrinin ve ilinin en şerefli kocabaşlarına, idare memurlarına, komisyon üyelerine, temsilcilerine ve diğer Hristiyanlara hitap etti. Patrikhane, Selanik Metropoliti II. Athanasios'a ilişkin raporları ve Metropolit'in adalet temelinde talep ettiği ifadeleri özen ve denetimle inceledi. Sonuç olarak suçlamak için bir neden bulamadılar. Bu nedenle onu suçlamalardan beraat ettirdiler. Sinodun kararına dayanarak herkesi karara uymaya ve

²¹⁷³ Karathanasis, “Dimitrios Ang. Papazis, O Mitropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)”, s. 432.

²¹⁷⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1901/G7kg*, nr. 11879, 8-2-1901.

ruhani babaları Metropolit'e gereken saygı ve sevgiyi göstermeye çağırdılar. Cemaat dernekleri ve delegasyonları ile ilgili olarak, Metropolit'in tam olarak yürürlüğe girmesi gereken genel yönetmeliğin kabulü ve ilanına kadar uyulması gereken bazı genel ilkeleri içeren bir yönetmelik hazırlandı²¹⁷⁵.

Benzer şekilde 21 Nisan 1903'te Ana Kilise, Avrupa Türkiye'sinin vilayetlerinde zaman zaman meydana gelen üzücü anormalliklerle ilgili olarak başrahiplerin her birine, dinî ve siyasi rejime direnen dindar sürüyü korumak için barışçıl ve sessiz bir şekilde yönetmeleri talimatını gönderdi. Ayrıca başrahiplerin teşekkür isteyen üst düzey yetkililere hitap etmemeleri gerektiği de vurgulandı. Çeşitli başahipler, üst düzey yetkililere hitap ediyordu hatta disiplin görevleriyle ilgili olarak Kilise otoritesinin başkanlarıyla çatışıyor ve ona kayıtsız kalıyorlardı²¹⁷⁶.

Osmanlı Devleti, 1903'te Yüksek Bakanlık Tezkeresi ile küçük kiliselerinin ve genel olarak diğer kutsal kurumların yabancılara ve yerlilere verilmesini yasakladığını ve ilgili bir İmparatorluk Kararnamesi çıkardığını patrikhanelere duyurdu. Bu nedenle Patrikhane, saygı duyulan Bâbîâlinin çıkarlarını vurgulayarak Başpiskoposluğun dikkatini çekti çünkü ihlal durumunda feci sonuçlar doğuracaktı. Mektupta sinodal bir teşhisle kişi veya toplumun tek taraflı yapabileceği bu tür çalışmaların tüm güçler tarafından geri püskürtülmesi ve düzeni sağlamak için dinî müdahale ve direktiflere başvurulması gerektiği belirtildi²¹⁷⁷. Bu tür eylemlerin gerekli izin alınmadan gerçekleştirilmiş olması, yalnızca bir tepkiye yol açabilirdi. Burada -yukarıdaki eyleme uyulduysa- sadece Devlet'in değil, Patrikhanenin de devre dışı bırakıldığı anlamına geliyor. Bireylerin -yabancıların ve yerlilerin- eline geçecekleri düşünüldüğünde insanların aktif katılımının, normalde çok özel bir şekilde yürütülen bir süreci ihlal ettiği görülüyor. Böyle bir talep geleneksel olarak Metropol Kilisesinden Patrikliğe ve Patriklikten Osmanlı Devleti'ne iletiliyordu. Zincirin kırılması sadece Patrikhanenin değil, Osmanlı iktidarının da tepkisine yol açmakta ve

²¹⁷⁵ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılara B14*, nr. 4027, 7-3-1902.

²¹⁷⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 2623/4099, 21-4-1903.

²¹⁷⁷ Age., nr. 3311/4111, 27-6-1903. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1908/AAK/C/1908 Yılında Selanik Bölgesindeki Olaylar ve Durum Raporu.

halkın elinde yoğunlaşan iktidarın, Kilisenin gücünü marjinalleştirerek çalıştığını gösteriyor.

Ancak çok sonraları Selanik Rum cemaatinin grup sorunları ve metropolitlere yönelik saldırıları durmadı²¹⁷⁸. Selanik Rum Cemaati huzursuzluğuna bir çözüm olarak bazen çatışmaları ve skandalları önlemek için bir cemaat tüzüğü taslağı önerildi²¹⁷⁹.

²¹⁷⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1904/ G7ks*, nr. 11924, 5-8-1904.

²¹⁷⁹ KSMK Arş. *Hapishaneler*, nr. 7353, 28-12-1904.

BÖLÜM VI

ADLİ MESELELER

6.1 Selanik Metropol Kilisesinin Adliye Politikasının Uygulanmasında Patrikhane ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunun Rolü

Osmanlı Devleti şeriata dayalı olduğundan millet sistemi aracılığıyla gayrimüslim topluluklara istisnai bir yönetim sunuyordu. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Selanik Metropol Kilisesi yoluyla ve Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla Rum cemaatinin yönetiminde Osmanlı Devleti'nden daha büyük bir role sahipti. Rum cemaatinin “Büyük Kilisesi”nin Osmanlı Devleti'ndeki konumunu açıklayabilmek için hem Osmanlı yönetimi hem de “kendisi” (Ortodoksluk, millet-i Rum vb.) ile olan ilişkilerinin incelenmesi gerekiyor. Osmanlı Dönemi'nde Ortodoks Hristiyanlar üzerinde tam yetkiye sahip olan Patrik, yüksek rütbeli yönetimin önde gelen bir üyesiydi. Yargı yetkisi siyasi ve dinî alanlarda genişti. Patrikhanenin Osmanlı idaresindeki yargı yetkisi, Bizans İmparatorluğu'ndaki yargı yetkisinden daha genişti. Patrik gözetiminde, din adamları (kliros) kiliseyi, mektebi ve yargı sisteminin örgütlenmesini kontrol ediyordu. Ayrıca vakıf mülküyle aynı statüye tâbi olan geniş kilise mülkünü de yönetiyorlardı. Neredeyse XIX. yüzyıl sonuna kadar iktidar; aslen Rum olan patrik, Kutsal Sinod, metropolitler ve piskoposların elinde idi²¹⁸⁰.

Osmanlı Devleti'nin yönetim mekanizmasının bir parçası olarak Osmanlı egemenliği boyunca Patrikhanenin lider konumu korunuyor ve güçlendiriliyordu²¹⁸¹. Bir devlet kurumu olan Patrikhane, esasen aşağıdaki üç ilişkiyi etkin bir şekilde yönetiyordu: a) “Resmî önder” olan Osmanlı Devleti ile Ortodoks Hristiyan cemaati arasındaki ilişkiler, b) Rum Ortodoks Hristiyan cemaati üyeleri ile Osmanlı Devleti tarafından resmî olarak tanınan yahut resmen tanınmayan diğer cemaatler arasındaki ilişkiler, c) Rum Ortodoks Hristiyan cemaati üyeleri arasındaki ilişkiler. Patrik, Osmanlı yönetimi ile Ortodoks Hristiyan cemaati arasındaki sınırların belirlendiği hassas durumu nedeniyle Ortodoks

²¹⁸⁰ Karpas, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 145. Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, s. 186-187.

²¹⁸¹ Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilikias*, s. 844.

Hristiyanları ve genel dengeyi korumak için diplomatik ve barışçıl yöntemler kullanıyordu.

Patrik, vilayetler ve köylerle iletişim kurmak için seçkin ve yerel din adamlarına güveniyordu çünkü bu topluluk liderleri yerel dili veya lehçeyi konuşuyorlardı ve halkın saygısını ve itaatini kazanan yüksek bir sosyal statü veya dinî statüye sahiplerdi²¹⁸².

Patrik, Hristiyan Ortodoks mezhebinin temel ilkelerine dayanarak diplomatik ve yatıştırıcı yöntemler uyguluyordu. Rum cemaati aleyhinde olumsuz etki yaratabileceğini düşündüğü eylemleri önlemek için müdahale ediyordu. Örneğin 1902’de Patrik, Sinodun kararıyla başrahiplere halka açık etkinliklerde kutlama konuşmaları yapmamalarını tavsiye etti. Söylediği gibi bu konuşmalar, görevlerine uymuyordu. Sadece yapılan bazı iyi çalışmalardan kısaca bahsetmelerine izin verebilirdi. Görünüşe göre Patrik, başrahiplerin milliyetçi görüşlerini açıklamalarından korktuğu için onları dizginlemeye ve Osmanlı yönetimine karşı kışkırtıcı olmalarını engellemeye çalışıyordu²¹⁸³.

Ayrıca Patrik’in sorumlulukları ve yükümlülükleri ağırdı çünkü Ortodoks Hristiyanların lideri olarak onların padişaha boyun eğmelerinden ve bağlılıklarından sorumluydu²¹⁸⁴. Bu nedenle Rumlar tarafından bazen baskıcı olarak tanımlanıyordu. Zaten Hristiyanların Balkanlardaki millî seferberlikleri sadece Osmanlı hegemonyasına karşı değil, Yunan dinî ve kültürel baskısına da karşıydı²¹⁸⁵.

Genel olarak Patrik, kilisede düzeni sağlamaya çalışırken, düzenin sarsıldığını anlayınca Metropolit ile iletişime geçiyordu. Örneğin 1906’da Patrik, bir başrahibin ait olduğu bölgenin sınırını geçme izniyle ilgili yasayı ihlal ettiğini öğrendiğinde müdahale etti. Selanik Metropol Kilisesi tarafından transit geçiş için verilen izin bir aydı. Ancak ay sona erdi ve başrahip bir sebep göstermeden hâlâ bölgesinin dışındaydı. Geçiş izni artık geçersiz kabul edildi. O zaman Patrik müdahale etti²¹⁸⁶.

²¹⁸² Karpat, “Millet and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, s. 147.

²¹⁸³ KSMK Arş., 1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr.-, 21-12-1902.

²¹⁸⁴ Valais, *Ekklisiastiki Istoria, Zitimata tis v’ Chiletias*, s. 849-850.

²¹⁸⁵ Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, s. 188.

²¹⁸⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgesi B11*, nr. 4329, 28-11-1906.

Patrikhane; kiliselerin veya Rum cemaatinin Osmanlı Devlet Hazinesine, Selanik Metropol Kilisesi Fonuna veya Millî Hazinesine (Ethniko Tameio) olan borçlarına çözüm bulmaya çalışıyordu. Örneğin 1877'deki Kutsal Sinod, piskoposların Selanik Metropol Kilisesine olan borçlarına atıfta bulundu. Selanik Metropol Kilisesi, piskoposların ödeyebilmesi için miktarları azaltmaya özen gösterdi. Ama yine de ödemediler. Aslında bunlar Patrikhane'ye olan borçlardı çünkü bu, Selanik Metropol Kilisesinin borçlardan olan açığını kapatıyordu²¹⁸⁷. 1882'de Rum cemaatlerinin ruhani liderleri ödeyemeyince Patrikhane, bir takrirle cemaatleri maddi olarak zor duruma sokan sübvansiyonun tahsilinin kolaylaştırılması çağrısında bulundu²¹⁸⁸.

1898'de Patrikhane, Selanik'teki Stavropigial (Stavropigiaki) Vlatades (Çavuş) Manastırının talebini Selanik Metropoliti'ne bildirdi. Vlatades Manastırı, bir Patriklik ve Stavropigial Manastırı olduğu için doğrudan İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine aitti ve bu nedenle talebini Selanik Metropol Kilisesine değil Patrikhane'ye gönderdi. Onun talebi üzerine Selanik Valiliğinin iki ferman aracılığıyla Vlatada Manastırından yüksek bir vergi talep ettiği açıklandı. Özellikle Kalamaria'daki Manastırın mülkü için 10.300 kuruş tutarında vergi istendi. Bu vergilerin ödenmemesi hâlinde hayvanlarına ve eşyalarına el konulacağı uyarısı yapıldı²¹⁸⁹.

²¹⁸⁷ Age., nr. Φ2B, 2-10-1877.

²¹⁸⁸ Age., nr.-, 20-12-1882.

²¹⁸⁹ İEP Arş., Kod A/70, s. 122, Prot. No. 1702, 27-3-1898. Valais, *Ekklesiastiki Istoria, Zitimata tis v' Chilitias*, s. 697-703: Stavropigial Manastırı: Bazı keşişler zaman zaman İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesiyle kendi bölgelerindeki piskoposların manastırlarına yönelik baskıcı muamelesini yazılı olarak protesto ediyorlardı. Yerel piskoposlar, despotça yöntemlerle müdahale ederek gelirlerini ve varlıklarını gasbediyorlardı. Bunun neticesinde manastırların keşişleri ve manastırların bulunduğu bölgelerdeki sakinler; Patrikhaneden manastırlarını, Stavropigial Manastırları olarak belirlemesini istediler. Patrikhane, bu belirleyici çalışmayı gerçekleştirmek için patrik ve sinodal bir mührü (mühür/kilise belgesi) (sigilio) yayımlıyordu. Böylece manastırın yargı yetkisini Patrikhane'ye vererek manastırı yerel piskoposun herhangi bir müdahalesinden koruyordu. Patrikhane, Stavropigial manastırlarının karşılaştığı sorunları anlıyordu ve onlara isteyerek patriarkal koruma sağlıyordu. Bazen Stavropigial manastırları olarak adlandırılmaları birçok kez yenileniyordu. Yerel piskoposlardan bağımsızlıklarının sağlamlaştırılması, manastırları ve gelecekteki manastır arazileri, şapeller, gayrimenkuller (çiftlikler) ve genel olarak taşınır ve taşınmaz mallar Patrikhanenin koruması altına alındı. Patrikhane, ilgili sinodal kararı korumak için afroz cezasını uygulayacağı konusunda uyardı. Stavropigial manastırlarının keşişleri, kutsal ibadet ve törenlerde sadece Patrik'in adını anıyorlardı. Nispeten küçük olan yıllık vergiyi de Patrikhane'ye nakden veya ayni olarak ödediler ve bu miktar yirmi kuruş, elli okka, yağ vb. oluyordu. Stavropigial manastırları kilise vergilerinden muaftı. KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhaneden Kutsal Manastıra B10*, nr. 1311/4157, 22-5-1904: Patrikhanedeki Manastır Komitesi, Stavropigial manastırlarına ait genel bir mülk sicili kaydetmeye çalıştı. Geçmişte Stavropigial manastırları tarafından ödenen ve gönderilen kadastro verileriyle oluşturulan

1909’da Patrik, Selanik Metropolit’ne piskoposların belirli bölgelerdeki bir yıllık yardımını ödemediğini bildirdi. Yıllık katkı, tüm Selanik vilayetinin kiliseleri tarafından Millî Hazine lehine verilecekti. Miktar, bir Osmanlı lirasının yarısı ya da çeyreğiydi. Patrikhaneye göre miktar çok küçük olmasına rağmen sadece ara sıra ve düzensiz olarak bazıları ödemişti. Patrik, başrahiplerin bu parayı cemaatlerinden toplamalarının bir yolunun yılda iki kez kilisede bir “tepsi” çıkarmak olduğunu hatırlattı. Daha sonra parayı hemen göndermeleri gerekecekti. Sorunun bir an önce çözülmesi gerekiyordu çünkü Patrik’in de vurguladığı gibi Millî Hazine önceki gelirlerin azalması nedeniyle çok zor durumdaydı²¹⁹⁰.

Ancak anlaşıldığına göre iki yıl sonra 1911’de anılan konu hâlâ çözülmedi. Patrik, yıllık katkısına atıfta bulunarak Selanik Metropolit ve bu vilayetin cemaat derneklerini oluşturan yetkililere şu şekilde başvurdu: “Patrik ve Sinod genelgeleri aracılığıyla her kazada yıllık katkı veya yarım veya çeyrek Osmanlı lirası tedbirinin düzenli ve genel olarak uygulanmasına ihtiyaç olduğu defalarca ilan edildi. Ancak maalesef defalarca anılmasına ve hatırlatılmasına rağmen birkaç kaza yapmadılar. Kayıtsız kaldılar ya da Kilisenin çağrısına eksik ve düzensiz yanıt verdiler.” Patrik ve Sinod Genelgesi’ne göre

diyagramları temel olarak kullanıyorlardı. Sonuç olarak sözü geçen diyagramlardan çoğunun yetersiz olarak ödendiğini, birçoğunun yetersiz olarak doldurulduğunu ve bazılarının Kiliseye gönderilmediğini fark ediyordu. Tam ve genel bir sicilin derlenmesi gerekli bir görev olduğundan, söz konusu Komitenin önerisi üzerine yeni matbu diyagramların tüm kutsal Stavropigial manastırlarına ödenmesi için gönderilmesi gerektiği Sinod Meclisinde onaylandı. Artık bu manastırların bölgeden veya çevresinden gayrimenkul sektöründe güvenilir ve uzman bir Rum kişiyle çalışması gerekiyordu. Bu iş birlikçi emlak uzmanının gayrimenkul belgelerini inceleyebilmesi, akıcı bir şekilde Türkçe bilmesi, tapu hukuku ve temel hukuk konusunda uzman olması, belgesiz alanları ölçme ve tespit edebilmesi gerekiyordu. Atanmasına gelince, aynı zamanda bir müfettiş olan başrahip ile görüştüktan sonra her manastır tarafından atanacaktı. Nasıl tamamlanacağını ve ardından gönderileceğini göstermek için bir Patrik ve Sinod Genelgesi gönderildi. Bunları, her sütunun başlığındaki talimatlara göre herhangi bir eksiklik veya belirsizlik olmadan dikkatli bir şekilde doldurmaları gerekiyordu. Her seri numarasına manastırın resmî mührünü koymaları gerekiyordu. En son basılan satıra tarih ve başrahip, iş birlikçi emlak uzmanı ve müfettiş, halefinin imzalarını yazmaları gerekiyordu. Meropi Anastassiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*, 2. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017), s. 47: Çavuş Manastırı (Vlatada Manastırı) Selanik şehrinde hâlâ faal tek manastırdır. Deniz seviyesinden 130 metre yukarıda bir kayanın üstünde yer alıyor. İdari olarak hem Rum cemaatinden hem de Metropol Kilisesinden bağımsızdı. Her yıl kasalarına önemli miktarda para giriyordu. Bu para esas olarak aşağı şehirde sahip oldukları çok sayıda gayrimenkulden geliyordu. Ayrıca yaz aylarında keşişler, hücrelerin bir kısmını şehrin nemli sıcaklığından kaçmak isteyen zengin Selaniklilere kiralyıyorlardı. Manastır barınaklarıyla sınırlı kalan Vlatades Manastırı keşişleri, şehrin sorunlarıyla pek ilgilenmiyorlardı ve hayırseverlik ya da kültürel meselelerle uğraşmıyorlardı.

²¹⁹⁰ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 1614/4445, 14-4-1909.

özellikle bu zor zamanlarda Selanik Metropol Kilisesi tedbirin tam ve genel uygulamasını ve her kilisenin karşılık gelen miktarının isim notları ile zamanında gönderilmesini düşünmek zorundaydı. “Böylece Millî Hazineye şefkatlerini kanıtlayacaklardı”²¹⁹¹.

Patrikhane, kendi idari politikasını en etkin şekilde uygulamak ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki gayrimüslim toplum üzerindeki üstünlüğünü korumak için her zaman merkezî hükûmetle doğrudan iletişim kurmaya çalışıyordu. Patrikhanenin Selanik Rum cemaatini ilgilendiren bir proje veya herhangi bir şey yapmak için taleplerine verilen cevaplar, Patrikhanenin Osmanlı yönetimine taleplerinin işlenmesine ilişkin daha genel bir sisteme tâbiydi. Örneğin Ortodoks Hristiyanlar için bir mektep kurulması ancak talep yerel kilise yönetimlerine sunulduktan sonra gerçekleşiyordu. Yerel kilise yönetimi hemen talebi Patrikhane’ye iletliyordu ve Patrikhane talebi Bâbıâliye sunuyordu²¹⁹². 1904 yılında Rum Patrikhanesinin Selanik dışında Hamidiye Caddesi’ne Rum cemaati kilisesi yapılması talebinin kabul edildiği Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi tarafından Selanik vilayetine bildirildi²¹⁹³. Adliye ve Mezâhib Nezâreti kilisenin yapılmasına karar verdi ve Divan-ı Hümayun Kalemine göre kilisenin yapılacağı araziyle birlikte taşların (ahzar) maliyeti için 800 Osmanlı lirası onaylandı. Ruhsat, benzer durumlarda (muamele muktazası) yapıldığı gibi “ümera tasdiri ve arazi-i mezkûreye emsaline tevfikân bedel-i öşür takririni” içeriyordu²¹⁹⁴.

Osmanlı Devleti, Patrikhane taleplerinin gerçekleştirilmesine karşılık olarak tezkere ve ferman çıkarıyordu. Tezkere ve ferman, İmparatorluk kararnamelerinin

²¹⁹¹ *Age.*, nr. 6419/3782/1506, 14-7-1911. İmzalandı: Konstantinoupoli (İstanbul) Patrik Ioakeim III Megaloprepis, Halkidona Metropoliti Germanos, Derkon (Durusu) Metropoliti Kallinikos, Midilli Metropoliti Kyrillos, Didimotiho Metropoliti Filaretos, Samos (Sisam) Metropoliti Konstantinos, Lemnos (Limni Adası) Metropoliti Gennadios, Kesriye Ioakeim, Devron (Debre) ve Velissou (Velis) Metropoliti Parthenios, Leros ve Kalimnos Metropoliti Germanos, Krini Metropoliti Theoklitos.

²¹⁹² İEP Arş., *Kod A’/69*, s. 107, Prot. No. 2039, 5-5-1897. BOA., *DH.MKT.*, nr. 1524/85, 15 Za 1305 (12 Temmuz 1904).

²¹⁹³ A.y. Dimitriadis, *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912*, s. 222-235: Hamidiye bölgesi, 1867 yılında Sabri Paşa tarafından resmî törenle yıkılan Selanik surlarının dışında kalan alandı. Özellikle kıyı surlarını, Egnatia’nın doğu ve batı surlarını ve aşağısını tahrip etti. II. Abdülhamid’in adını taşıyan Hamidiye bölgesi, Rumlar tarafından “Pyrgoi” (Kuleler) olarak biliniyordu. İlk kez 1301 (1885) tarihli vergi defterlerinde (Hülasa) ve 1302 Haziran (1886) kadastrounda (Daimî) Selanik’in ayrı bir bölgesi olarak tanımlandı. İlerleyen yıllarda bölge Türk, Yunan ve Yahudi spekülâtorlerin ilgisini çekti, çok yoğun bir hızla yerleşime açılıp gelişti.

²¹⁹⁴ BOA., *DH.MKT.*, nr. 1524/85, 15 Za 1305 (12 Temmuz 1904).

içeriğini açıklıyordu. Tezkerenin ve fermanın yayımlanmasının ardından Patrikhanenin isteği üzerine talep, Metropol Kilisesine aktarılıyordu. Patrikhane, Metropol Kilisesine tebliğ ediyordu ve uyulması gereken talimatları veriyordu²¹⁹⁵. Böylece örneğin 1892’de ferman ile yakılan Gymnasium’un inşasına izin verildi²¹⁹⁶. Aynı şekilde Adliye ve Mezâhib Nezâretinin tezkeresine göre 15 Temmuz 1895’te Selanik’te bir Ortodoks yetimhanesi yapılmasına izin verildi²¹⁹⁷. Bu nedenle Patrikhane, bu kararın uygulanması hakkında Selanik Metropoliti’ni bilgilendirdi ve kendisinden gerekeni yapmasını ve Kutsal Sinodu her şey hakkında bilgilendirmesini istedi²¹⁹⁸. 11 Nisan 1896’da Patrik, Hamidiye bölgesinde Analipsi Kutsal Kilisesinin kurulmasına ilişkin fermanını Selanik Metropoliti Athanasios’a iletti ve bazı detayları açıkladı²¹⁹⁹.

İlgili taleplere ilişkin İmparatorluk fermanının çıkarılması için önceki müzakereler de isti‘lâm (istilamio) belgesi aracılığıyla yapılıyordu. Örneğin Hortaç bölgesinde bir mektep inşaatı incelenirken mektebin yapılacağı sitenin kanuna uygun olmadığı tespit edildi. Osmanlı Devleti, isti‘lâm belgesi aracılığıyla başka bir yer bulması gerektiğini Patrikhaneye bildirdi. Doğru yeri bulduğunda yine Osmanlı yönetiminden mektebin yapımı için bir ferman çıkarmasını istemesi gerekecekti. Uygun alanın bulunması, Selanik Metropol Kilisesinin gözetiminde yapılması gerekecekti. Ancak üç yıldır hiçbir çalışma yapılmadığı için Patrikhane, Selanik Metropoliti’nden bu çalışmanın yürütülmesi için çalışmalarını artık hızlandırmasını istedi²²⁰⁰.

Bâbîâlinin bir isti‘lâm belgesi vermesi yaklaşık olarak bir ay da sürebilirdi. Örneğin 24 Haziran 1904 tarihinde bir yıl önce yanan Ardameri Piskoposluğuna ait Zagliveri köyünde bir kilisenin yapılması için talepte bulunuldu ve 30 Temmuz 1904’te

²¹⁹⁵ İEP Arş., *Kod A’/62*, s. 320, Prot. No. 4812, 26-8-1892. İEP Arş., *Kod A’/62*, s. 382-83, Prot. No. 5224, 22-9-1892. İEP Arş., *Kod A’/66*, s. 232, Prot. No. 3801, 1-8-1895. BOA., *İ.HR.*, nr. 272/16396, 20 L 1293 (8 Kasım 1876).

²¹⁹⁶ İEP Arş., *Kod A’/62*, s. 320, Prot. No. 4812, 26-8-1892. İEP Arş., *Kod A’/62*, s. 382-83, Prot. No. 5224, 22-9-1892.

²¹⁹⁷ İEP Arş., *Kod A’/66*, s. 232, Prot. No. 3801, 1-8-1895.

²¹⁹⁸ A.y.

²¹⁹⁹ İEP Arş., *Kod A’/67*, s. 125, Prot. No. 2131, 11-4-1896, Selanik Metropoliti Athanasios’a.

²²⁰⁰ İEP Arş., *Kod A’/77*, s. 171, Prot. No. 3683, 28-5-1904, Selanik Metropoliti Alexandros’a.

ilgili isti‘lâm belgesi çıkarıldı. Aynı gün Patrikhane mektubu Selanik Metropolitini bilgilendirmek için gönderilmiş gibi görünüyor²²⁰¹.

Tezkere ayrıca aşağıdaki gibi konular için de çıkabilirdi: Kasım 1896’da Patrik’in Selanik Metropolitine yazdığı bir mektupta Patrik’in, Selanik Metropolit ve bir madalya ile ilgili olarak Bâbîâlıden izin verilmesini talep ettiği görülüyor. Selanik Metropolitinin madalyayı kabul etmesi için izin verilmesini ve gerekirse Sırp Hükûmeti tarafından kendisine verilen Aziz Savvas Birinci Sınıf Madalyası’nı takmasını istedi. Sonunda izin vermek için çıkarılan İmparatorluk kararnamesi bir tezkere aracılığıyla ilan edildi²²⁰². Aynı şekilde *Alitheia* gazetesinde 24 Nisan 1904’te yayımlanan *Ekümenik Patrik’e Madalya verilmesi* başlıklı bir duyuruya göre İstanbul’daki Türk gazeteleri özel bir ferman çıkarıldığını bildirdiler. Buna göre İstanbul Rum Ortodoks Patrik’inin Sırp Hükûmeti tarafından kendisine verilen Birinci Derece Beyaz Kartal Madalyası’nı kabul etmesine ve taşımaya izin verildi²²⁰³.

Patrikhane yayımlanan tezkerelerin içeriğine dair Selanik Metropolitini bilgilendiriyordu. Örneğin Selanik vilayeti tarafından yayımlanan bir tezkerede padişahın gelişi ve kalışında kiliselerin aydınlatılmasının gerekli olduğu açıklanıyordu. Patrikhane Selanik Metropolitine yasak olmadığını vurguladı. Anlaşıldığı kadarıyla kiliselerin dış aydınlatması, Patrikhane ve Osmanlı yönetimi tarafından yönetilmesi gereken bir konuydu²²⁰⁴.

Osmanlı yönetiminin bir temsilcisi ile Selanik Metropolit arasında görüşmeler olursa Selanik Metropolitinin derhâl Patrik’i bilgilendirmesi gerekiyordu. Örneğin 1904’te Selanik Metropolit, Rumeli Başmüfettişi Hilmi Paşa’nın Makedonya’daki bazı dinî meselelerden memnun olduğunu Patrik’e bildirdi. Selanik Metropol Kilisesinden gelen haberin ardından Patrik, mektubun birer nüshasını Makedonya’nın tüm başpiskoposlarına bilgi için dağıttı. Yönetim düzeyinde Rumeli Başmüfettişi’nin Selanik

²²⁰¹ İEP Arş., *Kod A’/77*, s. 251, Prot. No. 5267, 30-7-1904, Selanik Metropolit Alexandros’a.

²²⁰² İEP Arş., *Kod A’/67*, s. 403, Prot. No. 6975, 22-11-1896, Selanik Metropolit Athanasios’a.

²²⁰³ “Parasimoforia tou Oik. Patriarchou” («Παρασημοφορία του Οικ. Πατριάρχου») (“Ekümenik Patrik’e Nişan Verilmesi”), *Alitheia*, nr. 132/y. 1 (Thessaloniki, 24 Nisan 1904), 3.

²²⁰⁴ İEP Arş., *Kod A’/85*, s. 201, Prot. No. 3758, 4-5-1911 tarihi. Selanik Metropolit Ioakeim’e IV.

Metropoliti ile dinî hususlara dair görüştüğünde yaptığı açıklamalar, Selanik Metropoliti tarafından Patrik'e anlatılıyordu. Patrik, Sinod ile bilgileri değerlendirdikten sonra incelenen konu üzerinde çalışmaya devam ediyordu²²⁰⁵.

Kilise ve mekteplerin inşası ile ilgili olarak 1906 yılında Patrikhane tarafından patrik takrirlerinde belirtilen boyutların yönetim kurulları tarafından verilen ve isti'lâm belgelerinin temeline dayanan "mazbataların" (mazvatades) listelenen boyutlarına uymadığı gözlemlendi. Boyutların bazen arşın bazen metre olarak kaydedilmesi karışıklığa neden oluyordu ve böylece tam bir zaman kaybı niteliği taşıyan durumlara sürükleniyordu. Bu nedenle Patrikhane ve bir Sinod kararına göre ilgili işlemi kolaylaştırmak ve mühendislik konusunda detaylı bilgi sağlamak için devlet yönetimindeki yetkili makamları ziyaret etmeleri gerekiyordu²²⁰⁶.

Patrik, Metropol Kilisesi ve Piskoposluk ile ilgili görevleri bağlamında aşağıdaki gibi konulara dahi müdahale ediyordu: 1906'da Patrikhane ve Başrahiplik onayı gerektiren resmî belgelerin kalitesinin iyi olması gerektiğini açıkladı. İki sayfa kâğıt kullanmaları ve doğrulama için gerekli alanı bırakmaları gerekiyordu²²⁰⁷.

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğuna gelince Başkonsolos; Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yunan tebaanın, Osmanlı İmparatorluğu içinde veya dışında yaşayan Rum olan Osmanlı tebaasının, Osmanlı Devleti içinde veya dışında bir Yunan kurumuna bağlı yabancı tebaanın işleriyle ilgileniyordu.

Konsolos, yurt dışında bulunan Selanik Rumlarının işlerinin idaresine yardım ediyordu. Örneğin 1884 yılında Konsolos, Selanik Metropol Kilisesine Selanik'ten Amerika'ya göç etmiş ve şimdi vefat etmiş bir Rum'un durumu hakkında bilgi verdi²²⁰⁸. 1884'te Atina Millî Üniversitesi Rektörlüğü, bir kadın ile Selanik Metropol Kilisesi arasındaki anlaşmanın onaylı bir nüshasını istediğinde Selanik Başkonsolosluğu, Metropol Kilisesinden belgeyi istedi. Kadının tâbiyetinden bahsedilmese de olaya Yunan

²²⁰⁵ İEP Arş., *Kod A'77*, s. 114-5, Prot. No. 2183, 7-4-1904 tarihi. Selanik Metropoliti Alexandros'a.

²²⁰⁶ KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr. 379/4277, 9-1-1906.

²²⁰⁷ *Age.*, nr. 4312, 5-9-1906.

²²⁰⁸ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 1520/6501, 12-11-1884.

Krallığı'na ait Atina Millî Üniversitesinin müdâhil olması nedeniyle Yunanistan Selanik Başkonsolosu'nun neden müdahale ettiği anlaşılıyor²²⁰⁹.

Eşlerden en az birinin Yunan Krallığı'nın tebaası olduğu durumlarda boşanma davalarında Selanik Başkonsolosu'nun müdahalesi gözlendi. Belgede 1882'de Eğriboz Boğazı'ndaki (Evvoia) Halkida'dan (Kara Baba) gelen ve Selanik'ten bir Rum ile evli olan bir davacı, Başkonsolos'a hitap ediyordu. Başkonsolos'a bildirdiğine göre Metropol Kilisesine giderek ve Metropolit'in tavsiyesini alarak evliliğini kurtarmak için bir çözüm bulmaya çalışmasına rağmen hiçbir gelişme olmadı. Davacı şimdi boşanma davasına devam ediyor ve hâlâ bir bebek olan çocuğunun velayetini almaya çalışıyordu. Onu Eğriboz Boğazı'na (Evvoia) götürecek ve kız kardeşi onu emzirecekti²²¹⁰.

1884'teki başka bir boşanma davasında Başkonsolos, Selanik Metropol Kilisesinden bir Yunan tebaası için boşanma ve nafaka kararlarının bir nüshasını istedi. Eski eş, eski kocasına bazı mallar vermek zorunda kaldı. Çocuğun velayeti babaya verildiğinden çocuğun annesi tarafından verilecek nafaka miktarını gösteren belgenin bir nüshası istendi. Sondaki mektupta bu bilgiye ihtiyaç duydukları çünkü adamın çalıştığı kuruma verilmesinin önemli olduğu yazıyordu²²¹¹. Eski kocanın talep ettiği mal varlığı arasında karısı tarafından 1870 yılındaki evliliklerinde çeyiz olarak kendisine verildiğini iddia ettiği bir ev de vardı. Davalının karısı, söz konusu evin 1864 yılında annesinin "Chotzadiko"ya yani hocaya (imam) yatırdığı para ile satın alındığı ve çeyizi olmadığını söyledi²²¹².

Usûle ilişkin olarak Yunanistan Krallığı'nın tebaası Yunan ve Rum kökenli Osmanlı tebaası arasındaki boşanma davalarında ve özellikle karşılıklı gönüllü boşanma davalarında dava hem Selanik Metropol Kilisesi hem de Konsoloslukta görülüyordu. Örneğin 1884 yılında Rum kökenli Osmanlı tebaası bir kadın tarafından açılan boşanma davasına göre Yunanistan Krallığı'nın tebaası olan eşi Selanik Metropol Kilisesine,

²²⁰⁹ Age., nr. 1504/6502, 12-11-1884. Kadının ismi: Triantafyllia D. Kriezi ama önce Triantafyllia Ioan. Pavlidou. Kadının büyük ihtimalle evlilik nedeniyle ilk soyadını değiştirdiği görülüyor.

²²¹⁰ Age., nr. 979. Prot. No. 6497, 8-6-1882.

²²¹¹ Age., nr. 396/6498, 27-3-1884. Age., nr. 534/6500, 5-5-1884.

²²¹² Age., nr. 534, 30-4-1884.

Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu yoluyla çağrıldı. Bu nedenle davalı erkek, Selanik Metropol Kilisesine gitti. Konsolos'a göre davacı kadın, Konsolosluğa çağrıldı²²¹³.

Genel olarak Yunanistan Selanik Başkonsolosu Selanik Metropol Kilisesinden evlilik cüzdanı gibi herhangi bir belgenin bir kopyasını isteyebiliyordu²²¹⁴. Evlilik cüzdanının düzenlenmesi ile ilgili belgeler²²¹⁵ arasında erkeğin Yunanistan Krallığı'nın tebaası Yunan ve kadının Rum kökenli Osmanlı tebaası olduğu veya erkek ve kadının Selanik'te yaşayan ve Yunanistan Krallığı'nın tebaası Yunanlar oldukları çiftlerin örnekleri vardı. Evlilik cüzdanı belgeleri için erkeğin Yunanistan Krallığı'nın tebaası olduğu ve evlilik cüzdanı düzenleme sorumluluğunun erkeğe ait olduğu göz önüne alındığında işlem Yunan Konsolosluğu aracılığıyla yapılıyordu. Erkek bir Rum Osmanlı tebaası olduğunda evlilik cüzdanı verme prosedürü sadece Metropol Kilisesinde gerçekleşiyordu. Bu nedenle Yunanistan Krallığı'nın tebaası bir erkek, evlilik cüzdanı için Yunanistan Selanik Başkonsolosluğuna başvuruyordu. Bunun üzerine Başkonsolos bu hususta bir rapor hazırlayarak, Selanik Metropol Kilisesine gönderip erkeğin adına evlilik cüzdanı düzenlenmesini talep ediyordu. Raporda özellikle Selanik Metropol Kilisesinden söz konusu erkek adına evlilik cüzdanı çıkarmasını istediğini yazıyordu. Ayrıca adamın daha önce başka evlilikler yapıp yapmadığı ve evliliğin Doğu Ortodoks Kilise kanunlarına göre yapılacağı hakkında bilgi veriyordu.

²²¹³ Age., nr. 1611/6503, 4-12-1884.

²²¹⁴ KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 420/6499, 12-4-1884.

²²¹⁵ 1889 ve 1895 arasında kırk sekiz örnek incelendi. KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 1301/6505, 28-10-1889. Age., nr. 1334/6506, 11-11-1889. Age., nr. 1401/6507, 2-12-1889. Age., nr. 1427/6508, 7-12-1889. Age., nr. 93/6509, 3-2-1890. Age., nr. 353/6510, 9-4-1890. Age., nr. 398/6511, 20-4-1890. Age., nr. 402/6512, 21-4-1890. Age., nr. 951/6513, 11 Eylül 1890. Age., nr. 1121/6514, 27-10-1890. Age., nr. 1170/6515, 10-11-1890. Age., nr. 1171/6516, 11-11-1890. Age., nr. 1216/6517, 29-11-1890. Age., nr. 1266/6518, 13-12-1890. Age., nr. 160/6522, 16-2-1891. Age., nr. 177/6523, 20-2-1891. Age., nr. 469/6524, 4-5-1891. Age., nr. 493/6525, 8-5-1891. Age., nr. 524/6526, 17-5-1891. Age., nr. 699/6528, 4-7-1891. Age., nr. 840/6530, 23-8-1891. Age., nr. 889/6531, 31-8-1891. Age., nr. 1025/6533, 6-10-1891. Age., nr. 1187/6534, 26-11-1891. Age., nr. 1189/6535, 26-11-1891. Age., nr. 1233/6537, 7-12-1891. Age., nr. 1281/6538, 21-12-1891. Age., nr. 12/6539, 5-1-1892. Age., nr. 837/6540, 11-9-1892. Age., nr. 953/6543, 13-10-1892. Age., nr. 934/6542, 14-10-1892. Age., nr. 979/6544, 3-11-1892. Age., nr. 1053/6545, 28-11-1892. Age., nr. 911/6547, 8-12-1892. Age., nr. 261/6546, 10-4-1893. Age., nr. 678/6549, 21-8-1893. Age., nr. 812/6551, 29-9-1893. Age., nr. 900/6552, 5-11-1893. Age., nr. 982/6553, 30-11-1893. Age., nr. 1038/6554, 10-12-1893. Age., nr. 1044/6555, 11-12-1893. Age., nr. 77/6561, 29-1-1895. Age., nr. 311/6562, 20-4-1895. Age., nr. 867/6564, 9-9-1895. Age., nr. 870/6565, 9-9-1895. Age., nr. 870/6565, 13-9-1895. Age., nr. 946/6570, 23-9-1895. Age., nr. 959/6571, 27-9-1895.

Belgenin içeriği; kadının adı, evlenmesine yasal bir engeli olmadığı, “burada ikamet eden” ifadesi ile tamamlanıyordu. Tüm belgelerde Rum kökenli Osmanlı tebaası olan kadın “burada ikamet eden” olarak tanımlanmıştı. Hiç bir yerde ise “Rum” veya “Osmanlı” kelimeleri tespit edilmedi. Belgelerde Yunanistan Krallığı’nın tebaası bir Yunan kadın ise ne “burada ikamet eden” ne de başka bir şey yazıldı. Kırk sekiz tane belgeden iki tanesinde erkek hakkında “burada ikamet eden” ifadesi yazılmıştı. 1893-1895 yılları arasında, on dört belgenin dokuzundaki tanımlarda “Yunan tebaası”na ek olarak “Yunan vatandaşı” ifadesi eklendi. Ancak 1893-1895 yılları arasındaki sekiz belgede kadın tanımına “burada yaşıyor” ifadesinin yanına “Rum vatandaşı” ifadesi eklendi. Ayrıca kadınlara yönelik kırk sekiz belgeden yedisi, nüfusun tam olarak hangi bölgede kayıtlı olduğunu gösteriyor. Bir kadın için Zakynthos Adası nüfusuna kayıtlı olduğu ve aynı zamanda “burada ikamet ettiği” yazıldı. Benzer bir şekilde başka bir kadın için Selanik Epanomi nüfusuna kayıtlı ve aynı zamanda “burada ikamet ettiği” yazıldı. Üç durumda Selanik Asvestohori nüfusuna kayıtlı ve aynı zamanda “burada ikamet eden” kadınlar yer aldı. Bir belgede “burada ikamet eden” ibaresi olmadan Andros Adası nüfusuna kayıtlı ve aynı zamanda “Yunan vatandaşı” ifadesiyle bir kadının örneği vardı. Aynı yılda ise (1895) “Yunan tebaası” ve Makrynitsa (Magnisia ilçesi) nüfusuna kayıtlı olan başka bir kadın örneği vardı. İki belgede sırasıyla Patra (Peloponnisos) ve Drakeia (Magnisia) nüfusuna kayıtlı olan iki kadından bahsedildi. Fakat burada başka bir ifade yoktu.

On bir belge, Yunanistan Krallığı’nın tebaası olan erkeklerin nüfusunun hangi bölgede kaydedildiğini gösteriyordu. Atina (iki örnek), Spalathra (Magnisia ilçesi), Ermoupoli (Syros Adası) (iki örnek), Anabolu (Peloponnisos), Kerpini (Peloponnisos), Pagases (Magnisia ilçesi), Peiraias, Menelaidos (Teselya) ve Lamia (Fthiotida-Orta Yunanistan) nüfusuna kayıtlıydılar. Evlenmek isteyen erkeklerin yaşlarına dair on iki belgede aşağıdaki yaşlar görüldü: 19, 25, 31 (iki), 32 (iki), 34, 35, 39 (iki), 40 ve 42 idi. Kadınların yaşı ise sadece beş belgede gösterildi: 15, 19 (iki), 22 ve 28 yaşındaydılar. Evlilik izni ile ilgili kırk sekiz tane belgeden yirmi ikisi konsolosun imzasını taşıyordu. On tanesinde ise Konsolos Vekâletinin, beş tanesinde Konsolos Vekâleti sekreterinin, iki tanesinde yöneten müdürün, dört tanesinde A. sekreterinin ve bir tanesinde ikinci

sekreterinin imzasını taşıyorlardı. Bazı belgelerde erkeklerin mesleği yer aldı: balıkçı (iki), araba sürücüsü (iki), kasap, üretici, terzi (üç), boyacı, marangoz (iki), taş yontucu (iki), kahveci (iki), veteriner, buharlı trende ateşçi, araba yapımcısı, sabun yapımcısı, dokumacı, maden işçisi, mülk sahibi, tüccar (üç), ayakkabıcı, berber (iki), öğretmen, kütüphaneci, pastacı, mimar. Dolayısıyla 1889-1895 yılları arasında Yunanistan Krallığı'nın çeşitli bölgelerinden Yunanlar, bilemediğimiz nedenlerle Selanik'e göç ettiler.

Selanik Rum cemaatinin genel işleyişini belirleyen ve Selanik Metropol Kilisesi aracılığıyla faaliyete geçiren Patrikhanenin ve Selanik Başkonsolosluğu aracılığıyla Yunanistan Hükûmetinin müdahalesi ile cemaatin Osmanlı Devleti'ne karşı yükümlülükleri yukarıdaki gibi yerine getirilmiş oluyordu.

6.1.1 Rumların Selanik'teki Borç Vakaları ve Ekonomik Çatışmaları

Mali ihtilaflarla ilgili olarak Metropol Kilisesine gönderilmiş mektuplara da rastlandı. Krediler, bonolar (tahviller), senetler, iş operasyonlarının bir sonucu olarak mali ihtilaflar, ayrıca manipülatif tahminlerle verilen krediler. Bu tür belgelerin sunulmasına karar verilmesinin nedeni; Kilisenin, Rumların Osmanlı Devleti ile hukuksal konulardaki ilişkisini şekillendirmede oynadığı rolün anlaşılmasıydı. Rumların genellikle kendilerini çıkmaza sokan durumları duygusal argümanlar kullanarak gizlice yönetmeye çalıştıkları anlaşıldı. Selanik Rumlarının yardım için Selanik metropolitine başvurdıkları, onun ahlaki yükümlülüğünü, babalık görevini ve dindarlığını vurguladıkları söylenebilirdi. Kiliseyi sadece inanç meseleleri için değil, kendilerini ilgilendiren tüm meseleler için teselli ve umut olarak görüyorlardı. Osmanlı yönetiminde iddia ettikleri gibi arayamayacakları bir unsuru.

Osmanlı tebaası olan Rumlar arasında senet çıkarılması için prosedür, Selanik Metropol Kilisesinde gerçekleşiyordu ve senet, Metropol Kilisesinde tutuluyordu. Bir senedin hesabını kapatmak, geri ödenir ödenmez senedin borçluya verileceği anlamına geliyordu²²¹⁶. Hem borç bonosu olan hem de 1876'da iki erkek kardeş arasında olduğu

²²¹⁶ KSMK Arş., 1894-1949 Yılı Doktor Dosyası/IG3, nr.-, 17-1-1907.

gibi borç bonusu olmayan kredilerde sorunlar bulundu²²¹⁷. Borç tahvili oluşturmaya gelince, süreç şu şekildeydi: Borç bonusu ilgili tarafın evinde düzenlenebiliyordu. Doğrudan olaya karışan iki kişiden biri okuma yazma bilmiyorsa okuma yazma bilmeyen adına imzaya yetkili kişi de davet ediliyordu. “Okuma yazma bilmeyen kişi için ben yazıyorum ve tanıklık ediyorum.” ifadesi ile imza anında açıkça belirtiliyordu²²¹⁸. Borç davaları Bâbîâli tarafından görülürse, iki Hristiyan arasında miras anlaşmazlıkları söz konusu olursa veya Hristiyan davacıların talebiyle Patrikhaneye devredilirse Patrikhanede yargılanabiliyordu²²¹⁹. Aksi takdirde maddi alacak ve borç bonusu ile ilgili bir davanın görülmesi Patrikhanenin yetkisinin dışındaydı²²²⁰.

Borç davalarının genellikle Selanik Metropol Kilisesini meşgul ettiği görülüyordu. Rumların, aynı zamanda “Türk”, “dış”, “yerel” veya sadece “mahkemeler” olarak anılan “sivil mahkemelerden (politiko dikastirio)” kaçınmak için önce Metropol Kilisesine başvurmayı tercih ettikleri davalar tespit edildi²²²¹. Sivil mahkemelere yapılacak itirazdan doğacak ek zararlardan kaçınmak amacıyla ödenmemiş borç bonolarına ilişkin uyuşmazlığın çözülmesi için Metropol Kilisesinden müdahale etmesini istiyorlardı. Sivil mahkemelerin maliyetleri o kadar yüksek görünüyordu ki “yok olası” olarak tanımlanıyorlardı²²²². Genel görüş, Metropol Kilisesinin, üyeleri olan Hristiyan ailelere Hristiyanlığın erdemleri aracılığıyla yardım etmenin ve onları hukuk mahkemelerine gitmekten kurtarmanın bir aracı olarak görüldüğü yönündeydi. Metropolitten anlaşmazlığı çözmek için diğer tarafı huzuruna çağırmasını istiyorlardı. Açıkçası sivil mahkemelerdeki

²²¹⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 367/11718, 14-3-1876: Örneğin 1876'da borç bonusu olmayan bir durumda kız kardeşi, erkek kardeşine dört Osmanlı lirası ödünç vermiş ve bunları geri ödemişti.

²²¹⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 12605, 22-1-1885.

²²¹⁹ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiu itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 148: M.Σ. 83 (1887).

²²²⁰ A.y.: M.Σ. 120 (1888).

²²²¹ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 285/10126, 25-2-1876. Age., nr. 235/10093, 10-1-1876. Age., nr. 238/10117, 11-2-1876. Age., nr. 1681/10189, 16-9-1876. Age., nr. 193/10112, 5-2-1876. Age., nr. 285/10126, 25-2-1876. Age., nr. 480/10138, 14-4-1876. Age., nr. 900/10172, 9-8-1876. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1905/G7k*, nr.-, 30-3-1905. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 11891, 16-2-1902.

²²²² KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 285/10126, 25-2-1876.

prosedür, yasal bir anlaşmazlığa yol açacağı için daha zor oluyordu. Bu tür mektuplar alınır alınmaz, ihtilafların çözümünü üstlenen “metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”e iletiliyordu²²²³. Ölen ilk borçlunun borçları mirasçıları tarafından karşılanıyordu²²²⁴. Aynı şekilde alacaklı öldüğünde de borcun, mirasçılara ödenmesi gerekiyordu²²²⁵. Bazıları daha hoşgörülüydü ve Metropol Kilisesinden borçluları aramasını ve mali durumlarını sormasını istedi. Gerekli olduğu için gerçekten maddi durumu kötüyse metropolite itiraf ettirilmesini istediler²²²⁶.

Mart 1905’teki bir vakada bir kadın vefat eden kocasının Ankara Metropoliti Sophronios’tan 184 Osmanlı lirası borç aldığını bildirdi. Onlara bıraktığı tek mülk, hepsinin birlikte oturduğu, 500 Osmanlı lirası değerindeki evdi. Ankara Metropoliti, kocasının tanımadığı annesini alacaklı olarak takdim ediyordu. Kadın çaresiz bir durumdaydı. Ankara Metropoliti’nin ünlü ve acımasız tefeciler gibi davrandığını yazdı. Kadın, Ankara Metropoliti’nin sivil mahkemelere başvurmakla tehdit etmesi üzerine Selanik Metropoliti’nin arabuluculuğunu istedi²²²⁷.

Borçlar bazen akrabalar arasındaydı²²²⁸. Akrabalar arasındaki borç davalarının da evlerle ilgili sorunlara yol açtığı görüldü²²²⁹. Selanik Metropol Kilisesine hitap etmeden önce anlaşmazlığı çözmek için arabuluculuk yapmak üzere bölgelerinin başrahibinden yardım istedikleri durumlar oldu. Bazen başrahibin huzurunda bir anlaşmaya varılmış olsa da örneğin iki rakipten biri sözünü tutmadığı için mesele çözülüyordu. Daha sonra tekrar Selanik Metropol Kilisesine başvurdıkları gözlemlendi²²³⁰. Ancak Selanik Metropol

²²²³ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 235/10093, 10-1-1876.

²²²⁴ Theotokas, *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheion itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou, Kanonikou kai Dikononikou Dikaion Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon*, s. 396: M.Σ. 14 (1868).

²²²⁵ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 235/10093, 10-1-1876.

²²²⁶ Age., nr. 938/10175, 17-8-1876.

²²²⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1905/G7k*, nr.-, 30-3-1905.

²²²⁸ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 238/10117, 11-2-1876. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 11808, 10-6-1885. Age., nr. 10224, 3/15-4-1880. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1876/G7ii*, nr. 367/11718, 14-3-1876. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1903/G7ke*, nr. 11922, 13-10-1903. KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 376/10134, 18-4-1876. Age., nr. 193/10112, 5-2-1876.

²²²⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1903/G7ke*, nr. 11922, 13-10-1903.

²²³⁰ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 238/10117, 11-2-1876.

Kilisesinde birinin yargılandığı yani sürecin tamamlandığı ve davalının kararlaştırılan tutarı ödemediği durumlar oldu. Bunun için borçlu yine Metropol Kilisesine başvurdu²²³¹. Ancak Metropol Kilisesi ve “metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”in arabuluculuğu birçok kez daha iyi sonuçlar getirmeyi başaramadı²²³². “Metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”in çözüm bulmaya çalıştığı bazı durumlarda borçlu, defalarca yoksulluk bahanesiyle cevap verdi. Tabii ki bazı durumlarda bir uzlaşmaya varıldı ve borçlu örneğin her hafta borcunun bir miktarını ödemeyi kabul etti²²³³.

Mart 1876’da kaydedilen örnekte olduğu gibi Osmanlı Rumları ile diğer toplulukların üyeleri arasında borçlar oldu. Bir Rum, 1875’te iki Yahudi’den (Avraam Matarasou ve onun yeğeni Giose Matarasou) borç almıştı. Kredinin düzenlenmesi sırasında rahipler, azalar, seçkin kişiler ve muhtar vardı²²³⁴. Genel olarak kredileri sonuçlandırırken neredeyse her zaman tanıklar vardı²²³⁵. Ama sonra Rum’un iddia ettiği gibi alacaklıları ondan daha büyük bir meblağ geri vermesini istedi. Bu talebin “metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”e iletilmesinin ardından iddiaların asılsız olduğu ortaya çıktı ve bu nedenle metropolit başyardımcısı rahibi sanık Yahudiler hakkında kovuşturma yapmadı²²³⁶. İstanbul’daki Fener’de ikamet eden Christos Markopoulos Ailesi’nin Selanik Galatista’daki bir Rum’a verdiği kredi gibi Selanik dışında ve içinde Rumlar arasında kredi vakaları da vardı²²³⁷.

Rumların, borç alabilmek için evlerini birden fazla kez ipotek etmeleri sık görülen bir olguydu. Örneğin Haziran 1885’te bir Rum, bir Yahudi’den borç aldığını ve Azize Ypapanti Kilise bölgesindeki evini ipotek ettiğini açıkladı. Borcunu zamanında ödeyemeyince kereste tüccarı Şevki Paşa’dan borç alarak evini yeniden ipotek etti. Şevki Paşa’dan aldığı borcun bir kısmını ödemek için avukat olan “vaftiz oğlundan” (Dimitrios Zachariadis) %35 faiz ile on dokuz Osmanlı lirası ödünç aldı. Sonunda vaftiz oğlunun onu

²²³¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1876/G7ii*, nr. 691/11746, 22-6-1876.

²²³² KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropolitine Kişilerin Evrakları B18*, nr. 238/10117, 11-2-1876.

²²³³ *Age.*, nr. 36/10092, 9-1-1876.

²²³⁴ *Age.*, nr. 313/10132, 6-3-1876.

²²³⁵ A.y. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1876/G7ii*, nr. 330/11714, 9-3-1876.

²²³⁶ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropolitine Kişilerin Evrakları B18*, nr. 313/10132, 6-3-1876.

²²³⁷ *Age.*, nr. 474/7586, 13-5-1906.

aldattığını ve evini kaybettiğini iddia etti. İncelenen kredi davalarında bulunan faiz oranı %30-35 civarındaydı²²³⁸.

Bazen loncalar bir meslektaşın borcunu ödemeyi üstleniyordu. Hatta birisini hapisten kurtarmak için faizsiz de borç veriyorlardı. Örneğin Mart 1876'da Bahçıvanlar Loncası, Rum kökenli olmayan Yusef Bera adlı birine borç verdi²²³⁹. Faizsiz kredi veren loncaların dışında başka kurumlar da vardı²²⁴⁰.

Metropol Kilisesinde alacaklının, borçlunun kendisiyle alay ettiğini²²⁴¹ veya aldattığını söylediği durumlar vardı²²⁴². Sivil mahkemelere temyize giden davalar oldu, karar verildi ama borçlu yine ödemedi²²⁴³. Davacıya göre *İmparatorluk Ticaret Mahkemesinde* görülmekte olan başka bir alacak davasında borçlu sadece ödememekle kalmadı, sahtecilik de yaptı. Davacı daha sonra yeniden Türk mahkemelerine başvurması hâlinde davalının en kötü senaryosunu kışkırtmaktan kaçınmak için Metropol Kilisesine başvurdu. Özellikle 16 Eylül 1876'da Rum A. Papadopoulos; Selanik Metropol Kilisesine, Neochorili bir Yunan tebaası olan Konstantinos Ioannou Gekou Petrou'nun İmparatorluk Ticaret Mahkemesinin geçen yılki bir kararına göre kendisine 1.400 kuruş vermesi gerektiğini bildirdi. Ancak yedi gümüş meci diye gönderdi ve karar nüshasının arkasında meci diye yerine yedi Osmanlı lirası koyduğu iddia edilen bir sahtecilikle not etti. Mektubun yazarının talebi üzerine karara el konuldu ve aynı zamanda Ağır Ceza Mahkemesine verildi. Vurguladığı üzere bu durum, şüphesiz, Ceza Mahkemesinde kanıtlanacaktı. Mektubun yazarı tarafından dile getirilen endişe, Ceza Mahkemesinden sonra sanığın sadece tam miktarı ödemek zorunda kalacağı değil, aynı zamanda en az bir yıl hapis cezası ile kesin bir dolandırıcı olarak daha fazla acı çekeceğiydi. Davacı, davalı fakir ve engelli olduğu için onun yıkımına sebep olmak istemiyordu. Bu nedenle manevi

²²³⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 11808, 10-6-1885. KSMK Arş., *1894-1949 Yılı Doktor Dosyası/IG3*, nr.-, 17-1-1907.

²²³⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 330/11714, 9-3-1876.

²²⁴⁰ *Age.*, nr. 367/11718, 14-3-1876. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 701/11742, 5-6-1876.

²²⁴¹ *A.y.*

²²⁴² KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 1681/10189, 16-9-1876. *Age.*, nr. 474/7586, 13-5-1906. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. 11922, 13-10-1903.

²²⁴³ *Age.*, nr. 1681/10189, 16-9-1876.

baba Metropolit'ten kendisini davet etmesini ve ona uygun tavsiyelerde bulunmasını istiyordu. Talebin Metropolit başyardımcısı rahibine iletilmesinin ardından sanığın, ödemeyi kademeli olarak yapabilmesi için Selanik Metropol Kilisesinden istişare talebinde bulunduğu kaydedildi²²⁴⁴. Genellikle birinin borçlu olduğundan daha küçük bir miktarı iade ettiği durumlar oldu²²⁴⁵. Birinin borç alıp geri ödemediği bir durum vardı çünkü iddia ettiği gibi alacaklısı bilgisi olmadan bir rahibe borç verdiğini ve rahibin faizini bile ödemediğini iddia etti²²⁴⁶.

Bazı durumlarda Selanik Metropol Kilisesine gönderilen kredi sorunlarına ilişkin mektup, doğrudan ilgili kişi tarafından yazılmıyordu. Gücü talebe prestij kazandıracak seçkin bir kişi tarafından yazılıyordu. Örneğin Nisan 1880'de K. M. Allatinis, Selanik Metropolit Kallinikos'a Zagliveri'den bir dul ve çocukları adına bir mektup yazarak müdahale etmek zorunda kaldı. Rahmetli kocası onun çalışanıydı. Kadının erkek kardeşi borç almıştı ve geri ödemiordu²²⁴⁷. Allatinis'in, ölen çalışanın eşi lehine müdahale etmesi sistemin nasıl çalıştığını gösteriyor. Toplumun güçlülerinin görüşü önemliydi ve sistemin daha hızlı hareket etmesi için bir nevi referans ve garantiydi.

Osmanlı yönetiminde Selanik Rum cemaatinin bu gibi durumlarda işleyiş biçimini ortaya koyan ve ilgi çeken mali ihtilaflara ilişkin belgelerde bazı noktalara atıfta bulunuldu. Bu belgeler, Osmanlı Devleti'nin ekonomisini anlamak için oldukça zengin materyallere sahiptir. Nitekim kaydedilen çeşitli vakaların birinde davalıların zarara yol açmış gibi görüldüğü ancak yine de ödemeyi reddettiği bir kafedeki zarardan kaynaklanan mali ihtilaflar vardı²²⁴⁸.

Konut ve gayrimenkul ile ilgili davalarda aşağıdaki gibi çeşitli talepler tespit edildi: Ocak 1876'da "Aziz Athanasios"taki evlerini "molla²²⁴⁹ tarafından verilen hüccet ile" satın alan Rum bir çift, evin eski sahibiyile sorunlar yaşıyordu. Eski sahibi yanlarında

²²⁴⁴ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 1681/10189, 16-9-1876.

²²⁴⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1876/G7ii*, nr. 701/11742, 5-6-1876.

²²⁴⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1902/G7kd*, nr. 11899, 21-11-1902.

²²⁴⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 10224, 3/15-4-1880.

²²⁴⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1876/G7ii*, nr. 1079/1778, 16-9-1876.

²²⁴⁹ Molla hakkında bk. Hamid Algar, "Molla", *İslam Ansiklopedisi*, c. 30 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005), s. 238-239.

yaşıyordu ve oda kiralamalarına izin vermiyordu. Bu yüzden Selanik Metropolit'i'nden muhtar ile birlikte onu Metropol Kilisesine davet etmesini ve ona yeni sahipler olarak haklarını açıklamasını istediler²²⁵⁰.

Şubat 1876'da bir komisyoncu tarafından "gayrimenkul hakları" iddiasıyla mali bir talepte bulunuldu. Bir evi satmakla görevlendirildiği ve altı ayını alıcılarla pazarlık yaparak geçirdiğini, sonunda başka bir komisyoncu atandığını öğrendiğini iddia etti. Nitekim "Metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis" in araya girmesiyle uzlaşmaya varıldı ve komisyoncu ev sahibinden bir Osmanlı lirası aldı²²⁵¹.

Selanik Metropol Kilisesinin müdahalesinin çözüm getirdiği başka bir mali anlaşmazlık örneği, 31 Mayıs 1876'da bir inşaatçının (Christos Stavrou) talebiydi. Agios Athanasios'ta inşa ettiği bir ev için kendisine para ödenmemişti. Ayrıca bu evin inşaat malzemelerinin parasını da kendisi ödemişti. Ev sahibi tarafından on gün içinde ödeneceği konusunda anlaşmaya varıldı ancak iki ay geçtiği hâlde henüz ödenmemişti. Sonunda Metropolit'in araya girmesiyle borç onun huzuruna ödendi²²⁵².

Bazen davacının iddiası güçlü kanıtlar olmadan asılsız görüldüğünde Metropol Kilisesi, Haziran 1876'da olduğu gibi, mali anlaşmazlık iddiasını soruşturma sürecine devam etmiyordu. Özellikle İstanbul'a giden Kesriye'den iki Rum, dönüşlerinde Selanik'te mola verdiler. İddia ettiklerine göre paralarını bir havale ile kendilerine göndermeleri için Selanik'te yaşayan Kesriye'den başka iki kişiye verdiler. Ama onlar sadece yarısını göndermişlerdi. Parayı onlara vermelerinin nedeni, para yanlarındayken kendilerini güvende hissetmemeleriydi. Bu, o dönemde Selanik'ten Kuzeybatı Makedonya'ya giden yolların kara güvenliği hakkında soru işaretleri uyandırıyor²²⁵³.

Ot satan Konstantinos Georgiou ve Dimitrios Tikou Diamantikou, ot alımından kaynaklanan bir mali anlaşmazlıkta Yusuf adlı bir hacı olan alıcının borcunu Asvestochori'deki iki Rum hemşehrisine (Antonios Tolis Tsopantzis ve Athanasios

²²⁵⁰ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropolit'i'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 10091, 8-1-1876.

²²⁵¹ *Age.*, nr. 267/10121, 17-2-1876.

²²⁵² *Age.*, nr. 633/10147, 31-5-1876.

²²⁵³ *Age.*, nr. 660/10152, 5-6-1876.

Kravaris) devrettiğini bildirdi. İkisi de havaleyi kabul ettiler ve onlara ödeme sözü verdiler. Ama sonra “gurbete” gittiler. Geri döndüklerinde havaleyi ödemeyi reddettiler. Metropol Kilisesine şikâyetle bulunan ot satıcılarının Metropolit’ten kendilerini aramasını ve Hacı Yusuf’tan borcun devrini kabul etmediklerine “yemin etmelerini” istemeleri karakteristiktir²²⁵⁴. Asvestochori’den yukarıdaki iki adamın Selanik dışına gitmesinin nedeni, zaman zaman o köyden bazı kişilerin çalışmak için “gurbete” gitmesiydi. Yaz aylarında bu köyden yaklaşık on beş ila yirmi kişi doğuda ve başka yerlerde çalışmaya gidiyordu. Ancak bu durumda bile sorunlar vardı. 1876’da işçilerin Metropolit’e yazdığı bir mektupta belirttiklerine göre ödemelerinden sorumlu olan bekçisi iki ay sonra köye döndü ama ödemelerini yapmadı. Anlaşmaya göre her biri için 300 kuruş istediler ancak onlara bunu almadığını söyledi. Daha sonra miktarın daha küçük olduğunu ve bunun ara sıra geleceğini iddia etti²²⁵⁵.

Bir davanın Osmanlı Devleti mahkemesinde görülmesi gerektiğinde bazen Metropol Kilisesinin talebini ilettiği görülüyordu. Örneğin Haziran 1876’da Metropol Kilisesinin “Metropolitin başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”ten kereste alım satımına dair ekonomik bir anlaşmazlık İmparatorluk Ticaret Mahkemesine” iletilmişti²²⁵⁶. Bazen sanıklar, davet edilmelerine rağmen Metropol Kilisesinde hiç görünmüyordu²²⁵⁷. Böylece bazı davaların neden sivil mahkemelere taşındığı tahmin edilebilir²²⁵⁸. Selanik’teki Azize Paraskevi köyündeki bir hanın kirasına ilişkin mali anlaşmazlık buna örnek gösterilebilir. Kiracılar kirayı ödemediler ve “Metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”e gelmediler²²⁵⁹. Kömür ticareti yapan üç Rum arasında olduğu gibi zaman zaman Metropol Kilisesi bir çözüm bulamadı. Üç yıl sonra biri hastalanıp hesap istediğinde, iki ortağı ona vermeyi reddetti. Davalılar, “Metropolit başyardımcısı rahibin çalıştığı ofis”e çağrıldıklarında herhangi bir uzlaşmayı reddettiler. O zaman büyük ihtimalle davacı sivil

²²⁵⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1876/G7ii*, nr. 55/11700, 13-1-1876.

²²⁵⁵ *Age.*, nr. 95/11702, 19-1-1876.

²²⁵⁶ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 654/10151, 4-6-1876.

²²⁵⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1876/G7ii*, nr. 824/11752, 22-6-1876. KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 379/10135, 15-3-1876.

²²⁵⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1876/G7ii*, nr. 824/11752, 22-6-1876. *Age.*, nr. 356/11739, 2-6-1876. *Age.*, nr. 1079/1778, 16-9-1876. KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 975/10181, 26-8-1876.

²²⁵⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1876/G7ii*, nr. 356/11739, 2-6-1876.

mahkemelere başvurdu²²⁶⁰. Oysa geçmişte davacı, Metropol Kilisesine yapılan temyiz sonucundan memnun olmayınca İmparatorluk Ticaret Mahkemesine başvuruyordu²²⁶¹. Sonunda Osmanlı Devleti mahkemelerine başvurmak zorunda kaldıkları ve daha önce Metropol Kisisine başvurdıkları ve bir çözüme ulaşamadıkları durumlarda davacılar, Piskoposlukta toplanan belgelerin sivil mahkemelere sunulmasını talep ediyorlardı. Bunları, davanın arka planını göstermek ve Rum olduklarından davalarını çözmek için neden Metropol Kilisesine gitmedikleri sorulduğunda netleştirmek için Osmanlı Devleti mahkemelerine sunuyorlardı²²⁶². Bazı durumlarda bazıları İmparatorluk Ticaret Mahkemesine götürülüyordu ve suçlu olmadıklarını iddia ederek konunun Metropol Kilisesinde çözülmesi için Metropolit'e aracılık etmesi için başvuruyorlardı²²⁶³.

1876'da Bakkal Loncası üyeleri arasında mali ihtilaflar vardı. İki üye arasındaki ortaklık, bir üyenin diğer üye tarafından yapılan bir çiftliğin satın alınması için Metropol Kilisesinden bir "tanıklık belgesi" hazırlanmasını talep etmesine neden oldu. Diğer üyeye haber vermeden şirketin parasıyla bir çiftlik satın almıştı²²⁶⁴. Genel olarak, ortaklık durumlarında çeşitli mali sorunlar olduğu görülüyordu²²⁶⁵. Tipik bir örnek, Ağustos 1876'da ihbar edilen dört Rum arasındaki çömlekçilik ortaklığıydı. Bu, Selanik'te Kalamaria ve Vardari'de sahip oldukları çömlek atölyesiydi²²⁶⁶.

Selanik Metropol Kilisesinin müdahalesinin getirmeyi başardığı uzlaşmalara örnek olarak, ekmek fiyatına dair Şubat 1876 tarihli bir belge tespit edildi. Özellikle üretici ve satıcı arasında kararlaştırılan fiyatta bir anlaşmazlık vardı. Davacı, başka bir fiyat üzerinde anlaştıklarını ve davalının daha sonra başka bir fiyat borçlu olduğunu iddia etti. Son olarak, Metropol Kilisesinin müdahalesi ile davalı, davacının talep ettiği miktarı en

²²⁶⁰ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 285/10126, 25-2-1876.

²²⁶¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 824/11752, 22-6-1876.

²²⁶² Age., nr. 1079/1778, 16-9-1876.

²²⁶³ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 1013/10182, 28-8-1876. Age., nr. 812/10159, 15-7-1876.

²²⁶⁴ Age., nr. 480/10138, 14-4-1876.

²²⁶⁵ Age., nr. 975/10181, 26-8-1876. Age., nr. 1013/10182, 28-8-1876.

²²⁶⁶ Age., nr. 975/10181, 26-8-1876.

geç 23 Nisan'daki St. George Bayramı'ndan önce olmak üzere yaklaşık iki ay içinde ödeyeceğine söz verdi²²⁶⁷.

Selanik Metropol Kilisesi, sivil mahkemelere başvuran Rumların davalarındaki gelişmelere ilişkin bilgileri dikkate alıyordu. Örneğin 21 Temmuz 1876'da bir Rum'un (Dimitrios Psomas Antzarys) Selanik Metropoliti'ne yazdığı bir mektupta Ayasofya Hamamı'ndaki bir fırında çalıştığı için aylık maaşından 415 kuruş alması gerektiğini belirtti. Ama patronu (Konstantinos Georgiou) ödemiordu. Davalı, davacının fırından hırsızlık yaptığını iddia etti. Davalı Konstantinos Georgiou, davacı Dimitrios Psomas Antzarys'i zaten sivil mahkemeye götürmüştü. O zaman Metropol Kilisesinde mevcut dava daha sonra sivil mahkeme karar verene kadar ertelendi²²⁶⁸.

Yukarıda sayılan kredi ve diğer mali ihtilaflar, birbiriyle ilgisi olmamakla birlikte Osmanlı Devleti içindeki Rum cemaatinin mali durumunun bir kısmını yansıtmaktadır. Anlaşılan davalarını sivil mahkemelerde değil, Selanik Metropol Kilisesinde çözmeyi tercih etmelerinin ana nedeni; sivil mahkemelerin daha yüksek maliyetlere, daha büyük para cezalarına yol açması ve muhtemelen uzun zamanlarda sonuçlanmasıydı. Sivil mahkemelerin etkinliği konusunda kimse itiraz etmedi.

6.1.2 Hayırseverlik-Bağış Kampanyaları

Hayırseverlik, Osmanlı toplumunun temel direğiydi. Padişah Abdülhamid, tebaasını çeşitli hususlarda yardımda bulunmaya çağırıyordu²²⁶⁹. Hayırseverlik hem merkezî fon hem de cemaatlerin fonu için önemli bir gelir kaynağıydı. Selanik Rum cemaati bir istisna olamazdı. “Bağış kampanyası”, hayırseverlik yapmanın bir yoluydu²²⁷⁰. Örneğin Padişah bazen İmparatorluk ordusu lehine bir “bağış kampanyası”

²²⁶⁷ Age. nr. 240/10119, 12-2-1876.

²²⁶⁸ Age., nr. 83/10164, 26-7-1876.

²²⁶⁹ “Dorea Yper tou Stratou” («Δωρεά Υπέρ του Στρατού») (“Ordu Lehine Bağış”), *Alitheia*, nr. 34/y. 1 (Selanik, 28 Ağustos 1903), 2.

²²⁷⁰ “Dianomi Eranon” (Διανομή Εράνων) (“Bağış Kampanyaları Dağılımı”), *Alitheia*, nr. 59/y. 1 (Selanik, 25 Ekim 1903), 2. “Epitropi Eranon” («Επιτροπή Εράνων») (“Bağış Kampanyaları Komitesi”), *Alitheia*, nr. 49/y. 1 (Selanik, 2 Ekim 1903), 3. “Eranoi” («Ερανου») (“Bağış Kampanyaları”), *Alitheia*, nr. 45/y. 1 (Selanik, 23 Eylül 1903), 2. “Eranoi”, *Alitheia*, nr. 56/y. 1 (Selanik, 18 Ekim 1903), 3. “Eranoi”, *Alitheia*, nr. 63/y. 1 (Selanik, 4 Kasım 1903), 2. “Eranoi Yper ton Omogenon” («Ερανοί Υπέρ των Ομογενών») (“Yurttaşlar Lehine Bağış Kampanyaları”), *Alitheia*, nr. 48/y. 1 (Selanik, 30 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper ton Pathonton” («Ερανοί Υπέρ των Παθόντων») (“Mağdurlar İçin Katkılar”), *Alitheia*, nr. 56/y. 1 (Selanik,

çağrısında bulunuyordu²²⁷¹. Sık sık yapılan bir bağış toplama etkinliği idi. Gazeteler, bu bağış kampanyalarının gelişimi hakkında bilgi yayımlıyordu. Örneğin Padişah'ın Avrupa Türkiye'sinde konuşlanmış imparatorluk birliklerine 50.000 pazen ceket bağışladığı bildirildi. Kıyafetler ünlü Charakos Fabrikasından sipariş edilmişti²²⁷². Halkın, Padişah'ın

18 Ekim 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou” («Ερανοί Υπέρ του Αυτοκρατορικού Στρατού») (“İmparatorluk Ordusu Lehine Bağış Kampanyaları”), *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2.

²²⁷¹ KSMK Arş., 1870-1899/G5ist Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Belgeleri, nr.-, 1-12-1885. “Aftokratoriki Megathymia” («Αυτοκρατορική Μεγαθυμία») (“İmparatorluk Yüceliği”), *Alitheia*, nr. 44/y. 1 (Selanik, 20 Eylül 1903), 2. “Aftokratorikos Stratos” («Αυτοκρατορικός Στρατός») (“İmparatorluk Ordusu”), *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Aftokr. Stratos” («Αυτοκρ. Στρ.») (“İmpar. Ordusu”), *Alitheia*, nr. 74/y. 1 (Selanik, 29 Kasım 1903), 2. “Anegersis Str. Stathmon” (Ανέγερσις Στρ. Σταθμών) (“Asker İstasyonların İnşaatı”), *Alitheia*, nr. 49/y. 1 (Selanik, 2 Ekim 1903), 2-3. “Diaforoi Eidiseis” («Διάφοροι Ειδήσεις») (“Çeşitli Haberler”), *Alitheia*, nr. 290-138/y. 2 (Selanik, 2 Haziran 1905), 2-3. “Diaforoi Eidiseis”, *Alitheia*, nr. 292-140/y. 2 (Selanik, 7 Haziran 1905), 1-2. “Eranoi”, *Alitheia*, nr. 45/y. 1 (Selanik, 23 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 46/y. 1 (Selanik, 25 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 47/y. 1 (Selanik, 27 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 141/y. 1 (Selanik, 15 Mayıs 1904), 2. “Kataskevi Epanoforion” («Κατασκευή Επανοφόριον») (“Palto Yapımı”), *Alitheia*, nr. 46/y. 1 (Selanik, 25 Eylül 1903), 2. “Yper tou Aftokratorikou Stratou” («Υπέρ του Αυτοκρατορικού Στρατού») (“İmparatorluk Ordusunun Lehine”), *Alitheia*, nr. 35/y. 1 (Selanik, 30 Ağustos 1903), 2. “Yper tou Aft. Stratou” («Υπέρ του Αυτ. Στρατού») (“İmpar. Ordusunun Lehine”), *Alitheia*, nr. 36/y. 1 (Selanik, 2 Eylül 1903), 3. “Yper tou Stratou” («Υπέρ του Στρατού») (“Ordu Lehine”), *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Yper tou Aft. Stratou”, *Alitheia*, nr. 87/y. 1 (Selanik, 3 Ocak 1904), 3. “Yper tou Stratou”, *Alitheia*, nr. 39/y. 1 (Selanik, 9 Eylül 1903), 2. “Yper tou Stratou”, *Alitheia*, nr. 40/y. 1 (Selanik, 11 Eylül 1903), 2-3.

²²⁷² “Aftokrator. Dorea” («Αυτοκρ. Δωρεά») (“İmparatorluk Bağışı”), *Alitheia*, nr. 84/y. 1 (Selanik, 23 Aralık 1903), 2. “Aftokratoriki Megathymisi” («Αυτοκρατορική Μεγαθύμιση») (“İmparatorluk Yüceliği”), *Alitheia*, nr. 245-93/y. 2 (Selanik, 12 Şubat 1905), 3. “Aftokr. Megathymia” («Αυτοκρ. Μεγαθυμία») (“İmparatorluk Yüceliği”), *Alitheia*, nr. 141/y. 1 (Selanik, 15 Mayıs 1904), 2. “Aftokr. Merimna” («Αυτοκρ. Μέρμνα») (“İmparator Bakımı”), *Alitheia*, nr. 43/y. 1 (Selanik, 18 Eylül 1903), 2. “Aftokratorikos Stratos”, *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Aftokr. Stratos”, *Alitheia*, nr. 74/y. 1 (Selanik, 29 Kasım 1903), 2. “Anegersis Str. Stathmon”, *Alitheia*, nr. 49/y. 1 (Selanik, 2 Ekim 1903), 2-3. “Anoik. Domitheisai Oikeiai” («Ανοικ. Δομηθείσαι Οικείαι») (“Yeniden İnşa Edilen Evler”), *Alitheia*, nr. 87/y. 1 (Selanik, 3 Ocak 1904), 2. “Dianomi Eranon”, *Alitheia*, nr. 59/y. 1 (Selanik, 25 Ekim 1903), 2. “Eisagogi Ekriktikon Ylikon” («Εισαγωγή Εκρηκτικών Υλικών») (“Patlayıcı Madde İthalatı”), *Alitheia*, nr. 61/y. 1 (Selanik, 30 Ekim 1903), 2. “Ekdromi” («Εκδρομή») (“Gezi”), *Alitheia*, nr. 286-134/y. 2, (Selanik, 24 Mayıs 1905), 3. “Epitropi en Monastirio” («Επιτροπή εν Μοναστηρίω») (“Manastır’da Komite”), *Alitheia*, nr. 47/y. 1 (Selanik, 27 Eylül 1903), 2. “Epitropi Eranon”, *Alitheia*, nr. 49/y. 1 (Selanik, 2 Ekim 1903), 3. “Eranoi”, *Alitheia*, nr. 56/y. 1 (Selanik, 18 Ekim 1903), 3. “Eranoi”, *Alitheia*, nr. 63/y. 1 (Selanik, 4 Kasım 1903), 2. “Eranoi Yper ton Omogenon”, *Alitheia*, nr. 48/y. 1 (Selanik, 30 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper ton Omogenon”, *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Eranoi Yper ton Pathonton”, *Alitheia*, nr. 56/y. 1 (Selanik, 18 Ekim 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 46/y. 1 (Selanik, 25 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 47/y. 1 (Selanik, 27 Eylül 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. “Eranoi Yper tou Aftokratorikou Stratou”, *Alitheia*, nr. 141/y. 1 (Selanik, 15 Mayıs 1904), 2. “Kataskevi Epanoforion”, *Alitheia*, nr. 46/y. 1 (Selanik, 25 Eylül 1903), 2. “Syndesmos Erasitechnon” («Σύνδεσμος Ερασιτεχνών») (“Amatörler Derneği”), *Alitheia*, nr. 252-100/y. 2 (Selanik, 1 Mart 1905), 3. “Systasis Epitropis” («Σύστασις Επιτροπής») (“Komite Kurulması”), *Alitheia*, nr. 44/y. 1 (Selanik, 20 Eylül 1903), 2. “Voithimata”

iyi niyetini ve şefkatini taklit etmesini ve İmparatorluk ordusunun tüm ihtiyaçlarının karşılanmasında yardım sunmasını umdukları vurgulanıyordu²²⁷³. Bu nedenle örneğin 1885'te Selanik Metropolit, Valilik yönetiminin talebi üzerine Metropol Kilisesi bölgesi heyetini (G. Dimadis, I. Pantelis ve G. Vioran) İmparatorluk ordusu lehine bağış (para ve kıyafet) toplamaya davet etti. Selanik Metropol İdaresi, "İmparatorluk ordusu lehine asil duygularının katkısı" olarak yaklaşık on iki kişi tarafından imzalanan 1.185 Osmanlı lirası verdi²²⁷⁴.

Öte yandan dönemin basını, Yunan gazetesi *Alitheia* gibi, Padişah Abdülhamid'in ilham veren girişimini ve hayırsever çalışmalarını övmekte vakit kaybetmiyordu:

"Her türlü sefaletin 'merhametli' (filefsplachnos) ve cesur yardımcısı Padişah II. Abdülhamid, Bulgarların barbarca işgali sonucunda büyük acılar çeken bu vilayetin mazlum sakinlerine yardım etme arzusunu ilk dile getiren kişi oldu. Son sadık tebaasına yardım etmek için acele etti... Onun örneği, tüm tebaasını da kendi güçlerine göre yardım etmeye yöneltti."²²⁷⁵

Patrik'in 1903'te Bulgarların vandalizminin kurbanı olan Rum Ortodoks Hristiyanlar lehine kişisel fonundan 300 Osmanlı lirası bağışlaması, Padişah'ın hayırsever çalışmalarını ve cömertliğini bir kez daha kanıtladı²²⁷⁶.

(«Βοηθήματα») ("Yardımlar"), *Alitheia*, nr. 77/y. 1 Selanik, (6 Aralık 1903), 2. "Voithimata, *Alitheia*, nr. 94/y. 1 (Selanik, 22 Ocak 1904), 2. "Yper ton Seismopathon" («Υπέρ των Σεισμοπαθών») ("Deprem Mağdurları Lehine"), *Alitheia*, nr. 287-135/y. 2 (Selanik, 26 Mayıs 1905), 3. "Yper tou Aftokratorikou Stratou", *Alitheia*, nr. 35/y. 1 (Selanik, 30 Ağustos 1903), 2. "Yper tou Aft. Stratou", *Alitheia*, nr. 36/y. 1 (Selanik, 2 Eylül 1903), 3. "Yper tou Stratou", *Alitheia*, nr. 50/y. 1 (Selanik, 4 Ekim 1903), 2. "Yper tou Aft. Stratou", *Alitheia*, nr. 87/y. 1, Selanik, 3 Ocak 1904), 3. "Yper tou Gradovorio" («Υπέρ του Γραδοβόριου») ("Gradovorio'nun Lehine"), *Alitheia*, nr. 189-37/y. 2 (Selanik, 7 Eylül 1904), 3. "Yper tou Stratou", *Alitheia*, nr. 39/y. 1 (Selanik, 9 Eylül 1903), 2. "Yper tou Stratou", *Alitheia*, nr. 40/y. 1 (Selanik, 11 Eylül 1903), 2-3.

²²⁷³ "Chronika" (Χρονικά) ("Kronikler"), *Alitheia*, nr. 34/y. 1 (Selanik, 28 Ağustos 1903), 2.

²²⁷⁴ KSMK Arş., 1870-1899/G5ist Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Belgeleri, nr.-, 1-12-1885.

²²⁷⁵ "Oi Aisthimatiai" («Οι Αισθηματίαι») ("Duygusalıcılar"), *Alitheia*, nr. 35/y. 1 (Selanik, 30-8-1903), 1.

²²⁷⁶ "Dorea eis ton 'Omilon Filomouson'" («Δωρεά εις τον Όμιλον Φιλομουσών») ("Filomouso Grubuna' Bağış"), *Alitheia*, nr. 128/y. 1 (Selanik, 15 Nisan 1904), 2. "Efseveis Doreai" («Ευσεβείς Δωρεαί») ("Arzulu Bağışlar"), *Alitheia*, nr. 54/y. 1 (Selanik, 14 Ekim 1903), 2. "Eis ta Olympia" (Εις τα Ολύμπια) ("Olympia'da"), *Alitheia*, nr. 51/y. 1 (Selanik, 7-10-1903), 1. "Ekklesiastika" («Εκκλησιαστικά») ("Kilise Konuları"), *Alitheia*, nr. 35/y. 1 (Selanik, 30 Ağustos 1903), 2. "Ekklesiastika", *Alitheia*, nr. 36/y. 1 (Selanik, 2 Eylül 1903), 3. "Ekklesiastika", *Alitheia*, nr. 39/y. 1 (Selanik, 9 Eylül 1903), 2. "Ekklesiastika", *Alitheia*, nr. 60/y. 1 (Selanik, 28 Ekim 1903), 3. "Ekklesiastika", *Alitheia*, nr. 61/y. 1 (Selanik, 30 Ekim 1903), 2. "Ekklesiastika", *Alitheia*, nr. 74/y. 1 (Selanik, 29 Kasım 1903), 2. "Epitropi en Monastirio", *Alitheia*, nr. 47/y. 1 (Selanik, 27 Eylül 1903), 2. "Filanthropiki Dorea" («Φιλανθρωπική Δωρεά») ("Hayırsever Bağış"), *Alitheia*, nr. 8/y. 1 (Selanik, 28 Haziran 1903), 2. "Mousiki Synavlia" («Μουσική Συνανλία») ("Müzik

Yangın²²⁷⁷ veya deprem gibi çeşitli nedenlerle acil durumlar için bağış toplama kampanyaları ve doğrudan bağışlar da yapılıyordu²²⁷⁸. 1890 Ağustos’unda Selanik’te çıkan yangından sonra “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi” kuruldu. Selanik Metropolit, Komite Başkanı’ydı. İlk görevlerinden biri; Azize Theodora (Agia Theodora), Kutsal Eleousa (Azize Eleousa) (Meryem Ana tasviri), Metropol ve Nea Panagia Kilise bölgelerinin mağdurlarının ilk dönem kirasını güvence altına almaktı. En çok zarar gören mahalleler bunlardı. Kirada oturan, evini sigorta ettirmemiş ve tam bir mali yoksulluk içinde olanlar, yardıma hak kazanıyordu. Böylece Şubat 1891’de Selanik Metropolit Sophronios’a bir mektup gönderdiler, çünkü şimdi ikinci dönem kirasını ödemeleri gerekiyordu. Ev sahipleri, ödemedikleri takdirde evlerinden atılacakları tehdidinde bulunmuştu. Mektupta “yangından etkilenen ailelerin listesi”ni oluşturdular. Bu mutlak muhtaçlar listesine göre ikinci yardımın Yahudilere verildiği gibi kendilerine de verilmesini istediler. Özellikle Azize Theodora Kilise bölgesinden altı, Kutsal Eleousa Kilise bölgesinden sekiz, Metropol Kilise bölgesinden altı ve Nea Panagia Kilise bölgesinden beş kişi vardı. Toplam yirmi beş kişiydi²²⁷⁹.

Aynı bağlamda 9 Mayıs 1891’de Kutsal Eleousa Kilise bölgesinin bostanında (Perivoli) bir odanın sakini Vasiliki Georgiou Christodoulou, Selanik Metropolit’ne bir mektup gönderdi. Yangın, “mağdurlar listesi”nde belirtildiği gibi, yaşadığı odayı ve tüm mutfak gereçlerini ve mobilyalarını yakmıştı. İlk altı ayın kirası kendisine verilmişti. Ancak ikinci yarının kirasını ödeme vakti gelip çatmıştı. Durumu o kadar zordu ki kirasını ödeyemedi ve küçük çocuklarına bakamadı. O yüzden sokakta kalmasınlar diye yılın ikinci yarısının kirasını istedi²²⁸⁰.

Konseri)”, *Alitheia*, nr. 78/y. 1 (Selanik, 9 Aralık 1903), 2. “Oï Aisthimatiai”, *Alitheia*, nr. 35/y. 1 (Selanik, 30-8-1903), 1. “Syndesmos Erasitechnon”, *Alitheia*, nr. 252-100/y. 2 (Selanik, 1 Mart 1905), 3.

²²⁷⁷ İEP Arş., *Kod A’/73*, s. 214, Prot. No. 4260, 31-7-1901, Selanik Metropolit Athanasios’a. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ne 1891/ G7ig*, nr. 11817, 7-3-1891. *Age.*, nr. 11816, 21-2-1891. *Age.*, nr. -, 5-3-1891. *Age.*, nr. 11818, 27-3-1891. *Age.*, nr. 11819, 9-5-1891. nr. 11820, 11-5-1891. *Age.*, nr. 13, 8/20-7-1891. *Age.*, nr. 11829, 23-7-1891. *Age.*, nr. 11822, 31-7-1891. *Age.*, nr. 11825, 25-12-1891. *Age.*, nr. 11823/459, 7-8-1891. *Age.*, nr. 10556, 6-6-1907. KSMK Arş., *Selanik A’ Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 842/6547, 22-6-1893.

²²⁷⁸ “Yper ton Seismopathon”, *Alitheia*, nr. 287-135/y. 2 (Selanik, 26-5-1905), 3.

²²⁷⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ne 1891/ G7ig*, nr. 11816, 21-2-1891.

²²⁸⁰ *Age.*, nr. 11819, 9-5-1891.

5 Mart 1891’de büyük bir ailenin reisi olan Kunduracı Ioannis Koukoulougiannis de Kutsal Metropolit Hazretlerine bir mektup gönderdi. Ağustos 1890’da çıkan büyük yangında bir çift ayakkabı bile kurtaramadan dükkânının tüm malzeme ve aletlerle yandığını belirtti. Sigortası olmadığı için aşırı yoksulluğa düşmüştü. Günlük çalışmasıyla ve Komite tarafından yangın mağdurları lehine iki Osmanlı lirası hayırsever bağışıyla ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için Selanik Metropoliti’ne başvurdu. Dükkânına gerekli malzemeleri alabilmek için yardım istedi²²⁸¹.

Benzer şekilde Albert Bubin, 27 Mart 1891’de Selanik Metropoliti’ne yazdığı mektuplarda atölyesinde çıkan büyük yangın sırasında eşyalarının tamamen yok olduğunu söyledi. “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi”nden yardım istemişti. Ancak o zamana kadar kendisine herhangi bir yardım yapılmamıştı. Eşi ve çocukları ile zor durumdaydı²²⁸². 23 Temmuz 1891’de Eleni Svoron, yangın sırasında evini kaybettiğini ve o zamana kadar sadece annesiyle birlikte kiralık bir odada yemek parası ödediğini açıkladı. Bu nedenle yanan evinin en az iki odasının yapılması için Selanik Metropoliti’nden yardım istedi. Talebi “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi”ne sevk edildi²²⁸³.

Öte yandan evlerini Metropol Kilisesi üzerinden kiralamayı kabul eden oda sahiplerinin de almayı umdukları kiralari geri ödeme yolundaki gelişmelerden endişe ettikleri görüldü. Örneğin 7 Ağustos 1891’de Aristeidis Menexes, birkaç gün önce “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi” üyelerinden (Gravaris, Ioannidou ve Skoutaris) evini önümüzdeki yıl Metropolitan Kilisesi aracılığıyla kiralamaya devam edip etmeyeceğini sorduğunu belirtti. Mektubun yazarı henüz bir cevap alamadığından, Metropolit’ten Komisyonu aramasını ve toplantıdan sonra gecikmeden cevap vermesini istedi çünkü tüm evleri için kiracı bulmuştu²²⁸⁴.

²²⁸¹ *Age.*, nr.-, 5-3-1891.

²²⁸² *Age.*, nr. 11818, 27-3-1891.

²²⁸³ *Age.*, nr. 11829, 23-7-1891.

²²⁸⁴ *Age.*, nr. 11823/459, 7-8-1891.

Bazıları, talepleri karşılanmadığı için “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi”nden yardım almak için taleplerini birkaç kez göndermek zorunda kaldılar²²⁸⁵. Diğer bazıları, yaşadıkları mahallenin birçok sakini tarafından imzalanan bir “tanık beyanı” (Martyriko Engrafo) ile büyük ihtiyaçlarını teyit etmelerine rağmen yardım almamışlardı²²⁸⁶. Başka bir durumda daimî ikametgahı yangından zarar gördüğü için yıllardır Agios Minas Mahallesi’nde bir atölye kiralayan geniş bir aile kirasını ödeyemiyordu. Atölye, Selanik *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğüne* aitti. Ancak Selanik *Rum Eğitim Şubeleri Müdürlüğü* ikra alacağını istemişti. Yaklaşık on Osmanlı lirası borcu vardı. Bu nedenle kiranın ödenmesi ve kalanının kendisine kalması için “Yangın Mağdurlarına Yardım Komitesi”nden yardım istedi²²⁸⁷. Bazıları da yangının muhtaç mağdurları olarak “ilk listeye” girmeyi başardıkları hâlde aradan uzun zaman geçtiğinden ve yardım alamadıklarından şikâyet etmişlerdi. Mesela biri dokuz aydan beri ihtiyaç içerisinde olduğundan bahsetmişti. Bir durumda yardım alınamamasının nedeni, evi yanan bazı kadınlarının eşlerinin de bir evi olması idi. Hâlbuki söz konusu ev, bir tüccara borçlu olunan parayla sigortalıydı. Bu nedenle onun kötü durumda olduğunu iddia ettiler²²⁸⁸.

“Yangın Mağdurlarına Yardım Komisyonu”nun yardım dağıtımını ele alma biçimine yönelik eleştiriler oldu²²⁸⁹. Yangından etkilenen bazı kişiler, diğerlerinin daha küçük aileleri ve daha büyük tarlaları olmasına rağmen onlara daha fazla yardım edildiğinden şikâyet ettiler²²⁹⁰. 6 Aralık 1891’de bir kadın, her birinin uğradığı zarardan bağımsız olarak herkese yirmi beş Osmanlı lirası verdikleri için yardım dağıtımının orantısız olduğundan “Yangın Mağdurlarına Yardım Komisyonu”na şikâyetle bulunmuştu. “Yangın Mağdurlarına Yardım Komisyonu” hatayı kabul etmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmadı²²⁹¹. Temmuz 1901’de beri yaşadığı adaletsizlikten şikâyet

²²⁸⁵ Age., nr. 11822, 31-7-1891.

²²⁸⁶ Age., nr. 11817, 7-3-1891. Age., nr. 11822, 31-7-1891.

²²⁸⁷ A.y.

²²⁸⁸ Age., nr. 11820, 11-5-1891.

²²⁸⁹ Age., nr. 11817, 7-3-1891. Age., nr. 11825, 25-12-1891. İEP Arş., *Kod A /73*, s. 214, Prot. No. 4260, 31-7-1901. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1907/G7kd*, nr. 10556, 6-6-1907.

²²⁹⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolitine 1891/ G7ig*, nr. 11817, 7-3-1891.

²²⁹¹ Age., nr. 11825, 25-12-1891.

etti ve yangın nedeniyle yapılan yardımların dağıtımıyla ilgili şikâyeti Patrikhaneye ulaştı. Patrikhane, Selanik Piskoposluğuna haber verdiği için kendisine haksızlık yapıldığından şikâyet etti²²⁹². Kocabaşılık tarafından mağdurlar lehine toplanan paranın dağıtım şartlarının açık bir şekilde ihlal edildiğini, biri Temmuz 1907’de Selanik Metropol Kilisesine bildirdi. Süresiz gecikme onu Selanik Metropol Kilisesine başvurmaya zorlamıştı²²⁹³.

Ağustos 1890 yangınında yıkılan tapınakların restorasyonu ile ilgili olarak Selanik Rum Ortodoks cemaati, yanan kurumların restorasyonu için Atina Metropol Kilisesinden yardım aldı. “Yangın Mağdurlarına Yardım Komisyonu” tarafından Selanik’te bütçelenen harcamalar, şimdiye kadar harcanan miktar ve her birinin tamamlanması için gereken miktar hakkında eksiksiz ve ayrıntılı bilgi vermesi istendi. Aynı zamanda mevcut malzeme için sigorta şirketlerinin ödediği miktar tüm sigortalılara duyurulur ve bu yapı malzemesinin kullanılıp kullanılmadığı sorulurdu²²⁹⁴. Ancak yanmış bir tapınak gibi bazı kurumların restorasyonu sırasında prosedürel sorunlar ortaya çıkıyordu. 8/20 Temmuz 1891’de Mühendis Achilleas M. Kampanakis, Selanik Metropoliti’ne iki ay önce Müteahhit K. L. Konstantinou’nun Komite emriyle yanan kilisenin duvarını yıktığını duyurdu. Ancak Abbott ve Chatzilazaros beylerin iki bitişik anıtı nedeniyle bu yöndeki çalışmalarına ara vermek zorunda kaldı. Söz konusu beylerin hiçbir şey göndermediğini fark etti.

Hem Komisyon hem de Müteahhit yıkıma devam etmesi için ona baskı yapıyordu. Bu nedenle Mühendis, Metropolit’ten bir çözüm bulmasını ve zamanında kendisine haber vermesini istedi. Dipnot olarak A. Abott’u az önce gördüğünü ve kendisine anıtın taşınması talimatını verdiğini söyledi²²⁹⁵.

Ayrıca Rum cemaatinin bir ihtiyacını karşılamak için bir diğer finansman kaynağı da Athos Dağı oldu. Örneğin Mayıs 1909’da Selanik Metropoliti Alexandros, Athos Dağı Ortak Meclisini oluşturan En Kutsal Temsilciler ve Denetçilere Kutsal Perşembe günü İsa

²²⁹² İEP Arş., *Kod A’/73*, s. 214, Prot. No. 4260, 31-7-1901.

²²⁹³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1907/G7kd*, nr. 10556, 6-6-1907.

²²⁹⁴ KSMK Arş., *Selanik A’ Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 842/6547, 22-6-1893.

²²⁹⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1891/G7ig*, nr. 13, 8/20-7-1891.

Mesih'in Çilesi (Tutku) Ayini'nden sonra Tuzlu Çeşme Mahallesi'ndeki Azize Ypapanti Kutsal Tapınağında yanlışlıkla yangın çıktığını bildirdi. Zamanla söndürüldü ve bu nedenle sadece küçük hasara neden oldu. Ancak Azize Ypapanti Kilise bölgesi en yoksullardan biri olduğundan kutsal tapınağın onarımı için gerekli masrafı kendi başlarına karşılamaları imkânsızdı. Bu nedenle Kilise Komitesi, Athos Dağı manastırlarında yaşayan Hristiyan kardeşlerden gönüllü bağışlar talep etti. Gönüllü yardım teklifleri Kutsal Tapınak kitabına kaydedilecek, imzalanacak, damgalanacak ve sonsuza dek hatırlanacaktı²²⁹⁶. Benzer bir durum, 1909'da Selanik'teki Agios Konstantinos Kilisesinin borç içinde olduğu sırada tekrar meydana geldi. Bu nedenle Athos Dağı'ndaki Ortak Meclisin gönüllü yardımı talep edildi²²⁹⁷.

Selanik'teki Rum cemaatine yönelik hayır işleri başlatmanın başka yolları da vardı²²⁹⁸. Örneğin kurulmuş olan ilgili komitelerle iş birliği içinde Metropolit'in kişisel daveti üzerine de yardımlar oluyordu. 7 Nisan 1894'te Ioannis Tsimanis, Selanik Metropolit'i'ne ve "Muhtaç Ailelerin İmar Edilen Konutları Komisyonu"na hitaben yazdığı bir mektupta son teklif verenden yüzde bir daha az teklif vereceğini açıkladı. Metropolit'in bu amaç için en düşük fiyatı verme davetini değerlendirmişti²²⁹⁹.

Gözlemlenen kişisel hayır hareketleri arasında aşağıdaki durumlar da vardı: 1893 yılında D. Angelakis, Selanik Metropolit'i'ne yazdığı bir mektupta Leonidas Bey'in yerleştiği Metropol Kilisesinin merdivenlerini onarmak istediğini belirtti²³⁰⁰. Aynı şekilde soba²³⁰¹, mezarlık gibi varlıklardan da bağış yapılabiliyordu²³⁰². Eleni Chatzilazarou, 1905'te tüm aksesuarlarıyla bir soba bağışlamak istedi. Metropolit, talebini "Metropol

²²⁹⁶ KSMK Arş., 1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri, nr. 348, 22-5-1909.

²²⁹⁷ Age., nr. 459, 9-7-1909.

²²⁹⁸ "Anoik. Domitheisai Oikeiai", *Alitheia*, nr. 87/y. 1 (Selanik, 3 Ocak 1904), 2. "Diaforoi Eidiseis", *Alitheia*, nr. 290-138/y. 2 (Selanik, 2 Haziran 1905), 2-3. "Diaforoi Eidiseis", *Alitheia*, nr. 292-140/y. 2 (Selanik, 7 Haziran 1905), 1-2. "Eisagogi Ekriktikon Ylikon", *Alitheia*, nr. 61/y. 1 (Selanik, 30 Ekim 1903), 2. "Ekdromi", *Alitheia*, nr. 286-134/y. 2, (Selanik, 24 Mayıs 1905), 3. "Systasis Epitropis" («Σύστασις Επιτροπής») ("Komite Kurulması"), *Alitheia*, nr. 44/y. 1 (Selanik, 20 Eylül 1903), 2. "Voithimata", *Alitheia*, nr. 77/y. 1 Selanik, (6 Aralık 1903), 2. "Voithimata", *Alitheia*, nr. 94/y. 1 (Selanik, 22 Ocak 1904), 2. "Yper tou Gradovorion", *Alitheia*, nr. 189-37/y. 2 (Selanik, 7 Eylül 1904), 3.

²²⁹⁹ KSMK Arş., Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1894/G7is, nr. 11840, 7-4-1894.

²³⁰⁰ KSMK Arş., Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1893/G7ie, nr. 10309, 4-3-1892.

²³⁰¹ KSMK Arş., Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1905/G7k, nr. 659/9474, 22-8-1905.

²³⁰² BOA., DH.MKT., nr. 1075/55, 08 Ra 1324 (2 Mayıs 1906).

Kilisesi için Kaynak Yaratma Komitesi’’ne iletti²³⁰³. Mezarlıkla ilgili olarak 1906 yılında Yunan tebaası Angelakis Efendi tarafından Rum Patrikhanesine bağışlanan arazinin, Selanik vilayeti K mence köyünde Rum cemaati mezarlığı yapılmasına izin verildi²³⁰⁴.

Bir vasiyetname ile de Yunan tebaa tarafından Selanik Rum cemaati lehine hayır işleri yapılabilirdi. Örneğin 1887’de Selanik Metropolit, merhum Konstantinos Alexiadis’in Rum Ortodoks Cemaat Hastanesi lehine 100 Osmanlı lirası, Exoches (Exochikoi Pyrgoi) bölgesinde bir kilisenin inşası için 50 Osmanlı lirası ve Varvar (Vardari) bölgesinde bir kilisenin inşası için 50 Osmanlı lirası bıraktığını öğrendi. Söz konusu vasiyet, ölen kişi Yunanistan Krallığı’nın tebaası olduğu için Yunanistan Selanik Başkonsolosluğunda bulunuyordu²³⁰⁵.

6.1.3 Selanik Metropol Kilisesinden Yardım Talep Eden Rumlar

Selanik Metropol Kilisesi ve Selanik Rum Cemaati, Selanik vilayetindeki ihtiyaç sahibi Rumlara yardım sağlamak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunuyordu. Bunlardan biri piyes (tiyatro) g sterileriydi. Her piyes (tiyatro) oyununun gösterimi, Osmanlı yönetiminin D hiliye Nez reti tarafından ilgili bir izin verilmesini gerektiriyordu. Örneğin 15 Temmuz 1902’de *Nez ret-i Celile-i D hiliye* tarafından böyle bir tahrirat düzenlendi ve ilan edildi. D hiliye Nez reti, ilgili piyes oyununa herhangi bir itirazın bulunmadığını ve sürecin normal bir şekilde devam edebileceğinin doğrulandığını yazılı olarak Selanik vilayetine bildirdi. Tasdik bildirimi ile birlikte Selanik vilayetinden daireyi bilgilendirmek için *memurin-i aidesine tenbihat* göndermesini istedi²³⁰⁶.

Selanik’in yoksul Rumları, barınmanın kolaylaştırılması gibi çeşitli konularda yardım için Metropol Kilisesine bařvuruyorlardı²³⁰⁷. Örneğin *Abbott Fabrikası*, ihtiyacı olan insanlara barınak sağlama ihtiyacına dair birçok belgenin odak noktası oldu. Abbott

²³⁰³ KSMK Arş.,  zel Belgeler Selanik Metropolitine 1905/G7k, nr. 659/9474, 22-8-1905.

²³⁰⁴ BOA., DH.MKT., nr. 1075/55, 08 Ra 1324 (2 Mayıs 1906).

²³⁰⁵ KSMK Arş.,  zel Belgeler Selanik Metropolitine 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg, nr. 11814, 20-2-1887.

²³⁰⁶ BOA., DH.MKT., nr. 541/1, 08 R 1320 (15 Temmuz 1902).

²³⁰⁷ KSMK Arş.,  zel Belgeler Selanik Metropolitine 1894/G7is, nr. 10349, 18/30-10-1894. KSMK Arş.,  zel Belgeler Selanik Metropolitine 1903/ G7ke, nr. 10413, 11-5-1903. Age., nr. -, 29-8-1903. Age., nr. 10416, 28-5-1903. Age., nr. 10417, 28-5-1903.

Fabrikasının içinde sahibinin ihtiyacı olan birine ücretsiz olarak konaklaması için sunduğu bir konaklama yeri vardı. Kimlerin kalacağına ilişkin işlemler, nihai arabulucu rolüne sahip olan ve kimlerin kalabileceği konusunda nihai kararı verecek olan Metropol Kilisesi tarafından ele alınıyordu²³⁰⁸. Ücretsiz konaklama sunulan tek yer burası değildi. Merkez Şehir Mektebi yakınındaki *Hayırseverlik Şubesinin* (Filanthropiko Katastima) odası²³⁰⁹ veya Selanik Rum Ortodoks Cemaati *Yoksul Malikânesi* (To Oikima tou Ptochou)²³¹⁰ diğer yerlerdi.

Ücretsiz konaklama talebinde bulunmak için bir iletişim ağı kuruluyordu. Çok oda olmamasına rağmen adaylar çok olduğundan bir oda tahsisi basit bir süreç değildi. Aslında oda isteyenlerin, yoksulluklarını kanıtlayan gerekli belgeleri sağlamaları gerekiyordu. Ancak sorumluları ikna etmek ve uygun kararı vermek için gereken referansların verilmesi lazımdı. “En iyi ve en güçlü referansları” alanların nihayet bu tür yerlerde yaşamak için seçilip seçilmediğini doğrudan kanıtlayamamakla birlikte Selanik Rum cemaatinin bu tür sosyal konularda mantığı bir Osmanlı zihniyetinin temsili bir örneğiydi. Bedava barınmaya ihtiyacı olan yoksullar, “müşteri ilişkileri”, rüşvet vb. konulara karışmaya hevesli olmasalar bile çoğu zaman güçlü isimler taşıyan ve bu nedenle rapor verenler, yoksullar adına yardım isteme cesaretini gösteriyorlardı. Ayrıca başvuranın söylediklerinin ve vaatlerinin yerine getirileceğini açıkça teyit eden bazı belgeler tanıklar tarafından imzalanıyordu²³¹¹.

Fratelli Allatini Salonique damgasını taşıyan bir mektupta K. G. Vafeiadis adlı bir Rum, fakir olduğu için mektubu taşıyan dul Bayan Sultana adına Abbott Fabrikasında bir oda talep etti. Bu kadın Allatini’nin depolarında çalışan biriydi ve bu nedenle bu mektup Allatini Kardeşlerin mührünü taşıyordu. Referans mektubunun yazarı, Allatini Şirketinin üst düzey bir yöneticisiydi. Aslında argümanı, bu kadın zaten orada yaşadığı için diğerlerine göre öncelik hakkını çoktan elde etmiş olmasıydı. Bu nedenle Metropoliten

²³⁰⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1894/G7is*, nr. 10349, 18/30-10-1894. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1903/ G7ke*, nr. 10413, 11-5-1903. Age., nr. -, 29-8-1903.

²³⁰⁹ Age., nr. 10416, 28-5-1903.

²³¹⁰ Age., nr. 10417, 28-5-1903.

²³¹¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1902/G7kd*, nr. 10396, 16-1-1902.

tavsiyesinin dikkate alınmasını ve kadının talebini yerine getirmesini istedi. Allatini damgasını taşıyan bir mektup kesinlikle prestij ve ağırlık getiriyordu ve talebin karşılanma şansını artırıyordu²³¹².

Bazı durumlarda konut için başvuran kişi, kendisi için birden fazla kişinin yazmasını veya konuşmasını sağlıyordu. Örneğin 29 Ağustos 1903'te Konstantinos Melfos adlı bir Rum, "Fabrika"da ihtiyaç sahibi aileler için boş bir odanın varlığından haberdar edildiğinde, Metropol Kilisesinden gelen bir tavsiye mektubunda, Kostakis Georgiadis'in bu konuya daha önce değindiğini hatırlatarak merhum Petros Apostolidis'in ailesinin küçük bir odaya yerleştirilmesini istedi²³¹³.

Ancak "Abbott" Fabrikasına referans mektubu olmadan başvuranlar da bulundu. Örneğin 11 Mayıs 1903'te yedi küçük çocuğu olan dul bir Rum (Ioannis Andreas), odasının kirasını ödeyemediği için evden tahliye edilmişti. "Fabrika"da boş bir oda verilmesi için yalvarıyordu, "Çünkü başını sokacak hiçbir yeri yoktu." (οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὸς κλίνει) ve küçük çocuklarını koyacak hiçbir yere sahip değildi²³¹⁴.

Selanik Metropoliti'nin 28 Mayıs 1903 tarihli, Merkez Şehir Mektebi yakınındaki Hayırseverlik Şubesinin boş odası için hayırsever duygularına atıfta bulunan bir mektubu tespit edildi. Selanik'in Azize Ypapanti Kilise bölgesinde yaşayan yoksul ve dul bir Rum kadın (Eleni Ioannou), kirasını ödeyemediği için bu odayı istedi. Mektup, başvuranın söylediklerinin doğru olduğunu açıkça belirtmek için Azize Ypapanti Kilise bölgesinin rahibi ve iki vasî tarafından imzalandı. Azize Ypapanti Kilise bölgesi en yoksul bölgelerden biri olarak nitelendiriliyordu²³¹⁵.

28 Mayıs 1903'te yoksul ve evsiz bir Rum kadın (Marigo Konstantinou), bir referans mektubu vermeden, Selanik Metropoliti'nden çocuklarıyla birlikte Selanik Rum Ortodoks Cemaati Yoksul Malikânesinin bir odasında kalmasına yardımcı olmasını istedi²³¹⁶.

²³¹² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1894/G7is*, nr. 10349, 18/30-10-1894.

²³¹³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. -, 29-8-1903.

²³¹⁴ *Age.*, nr. 10413, 11-5-1903.

²³¹⁵ *Age.*, nr. 10416, 28-5-1903.

²³¹⁶ *Age.*, nr. 10417, 28-5-1903.

Evsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları için evlerini tamir etmelerine yardımcı olmak için çeşitli talepler geldi²³¹⁷.

Rumların Metropol Kilisesine başvurmalarının diğer sebepleri arasında yol ücretlerinin tamamını veya bir kısmını karşılayamadıkları için kolaylık istemeleri de vardı²³¹⁸. Seyahat sebepleri arasında çalışmak²³¹⁹, hasta olmak vardı²³²⁰. Yol ücretleri için yardım talep edilen durumlarda bazen referanslar²³²¹ veya tanık raporları²³²² ekleniyordu. Bazen yolculuğun nedeni net değildi, sadece özel yardım istedikleri yazılıyordu²³²³. Örneğin Azize Theodora Kilise bölgesinden bir Rum (Ioannis Angelos), 8 Eylül 1878'de Selanik Metropoliti'ne yazdığı bir mektupta Niede'ye gitmek için kendisine üç Osmanlı lirası yardım etmesini istedi. Selanik'te bir işi ya da yaşayacak bir evi yoktu²³²⁴.

Bazı durumlarda, iş bulmak ve hayatlarını iyileştirmek için Selanik'e göç eden gençler başarılı olamamıştı. Aşağıdaki örnekte, özellikle 11 Temmuz 1885'te bir Yunan, Selanik Metropoliti'nden doğduğu yere gitmesine yardım etmesini istedi çünkü çocukluğundan o zamana kadar sahip olduğu az miktarda para otellere harcanmıştı²³²⁵.

2 Nisan 1904'te Aziz Athanasios Kilise bölgesinden gelen bir Rum (Ioannis Aristidis Oikonomou), Selanik Metropoliti Alexandros'a bir mektup gönderdi. Yetim ve

²³¹⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr. 10467, 29-4-1904.

²³¹⁸ KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr. 759/10200, 8-9-1878. Age., nr. -/-, 11-7-1885. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 10396, 16-1-1902. Age., nr. 10398, 18-2-1902. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 17-2-1903. Age., nr. 12032, 23-6-1903.

²³¹⁹ KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr. 759/10200, 8-9-1878. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 10398, 18-2-1902. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 17-2-1903. Age., nr. 12032, 23-6-1903.

²³²⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr. 10460, 2-4-1904.

²³²¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 17-2-1903. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 10398, 18-2-1902.

²³²² Age., nr. 10396, 16-1-1902. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr. 12032, 23-6-1903.

²³²³ KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr. 759/10200, 8-9-1878. Age., nr. -/-, 11-7-1885. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 10396, 16-1-1902. Age., nr. 10398, 18-2-1902. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 17-2-1903. Age., nr. 12032, 23-6-1903. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr.-/-, 2-4-1904.

²³²⁴ KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr. 759/10200, 8-9-1878.

²³²⁵ Age., nr. -/-, 11-7-1885.

muhtaçtı. Yaşlı bir nineden başka kimsesi yoktu. Bacaklarında çok ağrı olduğu için Selanik Metropol Kilisesinden bu durumda kendisine yardım etmesini istedi; doktorlar ona tedavi için Atina'ya gitmesini tavsiye etmişlerdi. Selanik Metropol Kilisesinin bilinen hayırsever duygularının kendisine yardımcı olacağını umuyordu²³²⁶.

Bazen başvuru sahipleri tarafından seyahat biletlerinin maliyetinin yarısı talep edildi. Örneğin Şubat 1903'te birisi Kavala'ya gitmek için biletin ücretinin yarısını istedi. Metropol Kilisesinden, bunu "Avusturya Lloyd" Denizcilik Şirketine²³²⁷ vermek için bir sertifika vermesini ve böylece sadece yarısını ödemesini istedi²³²⁸. Benzer şekilde Şubat 1902'de Kozan'dan biri, Metropolit'e fakir olduğunu ve Kavala'ya gitmek için yardım istediğini söyledi²³²⁹. Ocak 1902'de çok çocuklu ailelerin yoksul reisleri olduklarını iddia eden iki Rum, İzmir'e yapacakları gezinin yarısını karşılamak için yardım istediler²³³⁰. Dört tanık, Metropol Kilisesine Bursa'dan Nikodimos F. Varlakis ve Vasileios Chatzis Pavlos adlı iki Rum'un iş bulmak için Selanik'e geldiklerini söyledi²³³¹.

Metropol Kilisesi tarafından yoksulluk belgesinin başka bir yerde sunulması istendiği durumlar tespit edildi²³³². Örneğin Mart 1879'da Kleisura'da ikamet eden Dimitrios Th. Michalopoulos adlı bir öğretmen, geniş ve fakir bir ailenin babası olduğunu açıkladı. Selanik Metropol Kilisesinden Selanik sakinlerine sunmak ve sakinlerinden yardım istemek için kendisine bir yoksulluk belgesi vermesini istedi²³³³.

Metropolit'in hayırsever duygularına²³³⁴ hitap eden bazıları acılarını dile getirirken kendilerine destek olacak güçlü bir insan olmadığı için başarılı olamadıklarını

²³²⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr.-/, 2-4-1904.

²³²⁷ Deusch, Engelbert, *Die effektiven Konsuln Österreich (-Ungarns) von 1825-1918. Ihre Ausbildung, Arbeitsverhältnisse und Biografien* (Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2017), s 18 ve 642: Österreichischer Lloyd: 1836'da kurulan Avusturya-Macaristan Denizcilik Şirketi.

²³²⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 17-2-1903.

²³²⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1902/G7kd*, nr. 10398, 18-2-1902.

²³³⁰ Age., nr. 10396, 16-1-1902.

²³³¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr. 12032, 23-6-1903.

²³³² KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr.-/10206, 29-3-1879. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. 12262, 15-6-1903.

²³³³ KSMK Arş., *Engrafa Idioton pros tin Ieran Mitropolin Thessalonikis 1884-1885-1886-1887-1888/ G7lg*, nr.-/10206, 29-3-1879.

²³³⁴ KSMK Arş., *1881-1882 & 1883-1884 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 11811, 18-7-1885. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7572, 26-1-1906. KSMK Arş.,

da ima etmişlerdi. Onlara göre sadece onları destekleyecek birine sahip olanlar hayatta kalmayı başarıyordu²³³⁵. Başvuranların, Selanik Metropol Kilisesinden, yoksul oldukları için mahkeme harçlarından ve masraflarından muaf tutulmalarını istedikleri belgeler mevcuttur²³³⁶. Yoksulluk iddiasının kanıtı, yaşadıkları Kilise bölgesinden aldıkları ve genellikle rahip, muhtar, azalar tarafından imzalanan ve bir avukat tarafından yazılan yoksulluk belgesi eklenerek yapılıyordu. 1911 yılındaki bir örnekte Nea Panagia Kilise bölgesinde ikamet eden bir kadın, Metropol Kilisesinin kararına göre mahkûm olduğu için mahkeme harç ve masraflarından muaf tutularak avukat talebinde bulunuldu. İçinde muhtar ve iki aza tarafından imzalanan mahalle kilisesinden bir yoksulluk sertifikası vardı. Avukat, kadının yoksulluğu nedeniyle yayımlanan kararın iki nüshasının kendisine ücretsiz verilmesini istedi. Bir nüshası sanığın yetkilisine verilecek, diğeri ise acil durumlar için saklanacaktı²³³⁷.

Selanik Kutsal Metropol Kilisesinden alınan yoksulluk belgesinde (pistopoiitiko aporias) genellikle şunlar yazılıyordu: “Selanik’te yaşayan bir Ortodoks Hristiyan olduğunu ve her zaman muhtaç ve dolayısıyla yardıma ve desteğe layık olduğunu gösteren bir sertifikadır. Bunun sonucu olarak bu başvuru ona olması gereken yerde hizmet etmek için düzenlendi.”²³³⁸ 12 Nisan 1904 tarihli ilgili bir yoksulluk belgesi örneğinde şöyle yazılmıştı:

“Selanik’te Azize Ypapanti Kilisesinin mahalle rahipleri ve Kilise bölgesi sakinleri Rahip Konstantinos ve Rahip Georgios tarafından hazırlanan bir Rum kadının (Maria Alexandrou) yoksulluk belgesidir. Rum kadının (Maria Alexandrou) yoksul olduğunun kanıtlandığını ve ‘günlük nafaka’ya ihtiyacı olduğunu onaylıyoruz. Başvuranın talebi üzerine bu sertifika uygun olan yerlerde kullanılmak üzere düzenlendi.”²³³⁹

İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18, nr. 7576, 19-2-1906. *Age.*, nr. 7577, 20-3-1906, Hristiyan sabrına ve Hristiyanlığın diğer erdemlerine atıfta bulunan vakalar vardı. *Age.*, nr. 7572, 26-1-1906.

²³³⁵ *Age.*, nr. 7572, 26-1-1906.

²³³⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1911/G7I*, nr. 1529/10643, 4-11-1911. *Age.*, nr. 1617/10649, 25-11-1911. *Age.*, nr. 11685/10654, 15-12-1911.

²³³⁷ *Age.*, nr. 11685/10654, 15-12-1911.

²³³⁸ KSMK Arş., *1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr.-, 16-9-1904: «Pistopoiitikon me to opoio pistopoieitai oti o tade einai christianos orthodoxos katoikos Thessalonikis kai tygchanei panta aporos kai synepos axios syndromis kai ypostirixeos. Etsi kai i aitisi aftou ekdidetai gia na tou chrisimefsei opou prepei».

²³³⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1904/G7ks*, nr.-, 12-4-1904: Pistopoioume oti i Maria Alexandrou einai apodeidegmeni aporos kai stereitai akomi kai aftou tou epiousiou artou.

Kişilerin Selanik Rum cemaati kurumlarına olan mali borçları için Metropol Kilisesinden yardım istedikleri vakalar da vardı. Örneğin bir kişi, 1876'da Rum cemaati eğitim kurumlarına 100 Osmanlı lirası borçluydu ve ödeme süresi sona ermişti. Ancak Metropol Kilisesine söylediğine göre soyguncular odasına girip mali durumunu mahvettiği için ödeyemedi²³⁴⁰.

Aylardır işsiz kaldıklarını ve çaresizlik içinde olduklarını belirtenlerin, hayatlarını sonlandırmayı düşündüklerine dair belgeler vardı. Ama dedikleri gibi bunun Hristiyanlığın ilkelerine aykırı olduğunu biliyorlardı ve bu yüzden Metropol Kilisesine danışmaya karar vermişlerdi²³⁴¹.

Belgelerde birçoklarının, genelde çok zor durumda olduklarını ve çok yardıma ihtiyaç duyduklarını söyledikleri durumlar görülmektedir²³⁴². Örneğin bir baba; alacaklısı olan fırıncı, bakkal ve kasap tarafından kovalandığını söyledi. Ev sahibi onu evden kovmuş ve hatta borçlu olduğu kira karşılığında ailesinin tüm eşyalarını açık artırmayla satmakla tehdit ediyordu. Kızının psikolojik sorunları vardı. Oğlu Kiev'de okuyordu ancak oradaki kötü durum nedeniyle öğrenciler mektepten atılmıştı. Dönüş biletini alacak parası yoktu. Bütün bunlar onu umutsuzluğa sürüklemişti²³⁴³.

Diğer bölgelerdeki Osmanlı Rumlarının Selanik Metropol Kilisesinden yardım istediği vakalar da tespit edildi. Örneğin İstanbul'daki Fener'den Selanik Metropol Kilisesinin yardımına ihtiyacı olduğunu belirten üç uzun mektup vardı²³⁴⁴.

İncelenen belgelere göre Kilise, diğer şeylerin yanı sıra iş bulmak için başvurmaları gereken Rum Ortodoks Cemaati Müdürlüğüydü. Aday pozisyonları, Rum cemaatinin çeşitli kurumlarında çalışmakla ilgiliydi: örneğin yeniden inşa edilen

²³⁴⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 626/11736, 25-3-1876.

²³⁴¹ KSMK Arş., *1881-1882 & 1883-1884 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 11811, 18-7-1885.

²³⁴² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10394, 19-12-1901. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7572, 26-1-1906. Age., nr. 7576, 19-2-1906. Age., nr. 7577, 20-3-1906.

²³⁴³ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 7572, 26-1-1906.

²³⁴⁴ A.y. age., nr. 7576, 19-2-1906. Age., nr. 7577, 20-3-1906.

mezarlığın çalışmalarında²³⁴⁵, hekim²³⁴⁶ veya kahveci olarak yetimhanesinde²³⁴⁷, kavas pozisyonu için spor salonunda²³⁴⁸, aşçı olarak huzurevinde²³⁴⁹, şehir noteri (tabularius) işinde²³⁵⁰, polis memuru olarak²³⁵¹, genel tahsildar²³⁵² veya tahsildar işinde²³⁵³, çalışan olarak hastanesinde²³⁵⁴, Azize Evangelistria Kilisesi ve Mezarlığının bekçisi olarak²³⁵⁵, yargıç yardımcısı olarak²³⁵⁶, çalışan olarak *Yunanistan Sanayi Pisteos Bankası* (Trapeza tis Viomichanikis Pisteos tis Ellados) Şubesinde²³⁵⁷, Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Türk Ofisinde sekreterlik pozisyonunda²³⁵⁸ ve çeşitli hayır kurumlarında²³⁵⁹ ...

Aynı kişinin birden fazla kez gönderdiği başvurular da gözlenebiliyordu²³⁶⁰. Bazen Kiliseye yapılan iş başvurusu, belirli bir iş yeri için olmayabiliyordu. Mesleki rehabilitasyona ihtiyacı olduğunu ifade edebiliyordu²³⁶¹. İş başvuru mektuplarında niteliklerini²³⁶² çeşitli şekillerde anlatıyorlardı. Metropolit'in hayırseverlik duygularını ve

²³⁴⁵ Age., nr. 281/10129, 24-2-1876.

²³⁴⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr. 10446, 30-1-1904.

²³⁴⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/ G7ke*, nr.-, 2-4-1903.

²³⁴⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10388, 27-6-1901.

²³⁴⁹ Age., nr. 9213, 29-12-1901.

²³⁵⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. 9457, 17-4-1903. Age., nr.-, 11-8-1903. Age., nr. 9459, 3-10-1903. Age., nr.-, 28-4-1903.

²³⁵¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 10461, 3-4-1904.

²³⁵² Age., nr. 9463, 20-8-1904.

²³⁵³ KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1225/9500, 25-8-1911. Age., nr. 1235/9503, 26-8-1911. Age., nr. 1231/9502, 26-8-1911. Age., nr. 1261/9504, 27-8-1911. Age., nr. 1245/9506, 29-9-1911. Age., nr. 1260/9508, 1-9-1911. Age., nr. 1263/9507, 1-9-1911.

²³⁵⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1908/G7kd*, nr. 10563, 9-5-1908.

²³⁵⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/ G7ks*, nr. 10499, 5-12-1904.

²³⁵⁶ KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 452/4230, 6-5-1905.

²³⁵⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1906/ G7kd*, nr. 293/10527, 12-3-1906.

²³⁵⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1911/G7l*, nr. 177, 27-2-1911.

²³⁵⁹ Age., nr. 731/10617-1, 1-6-1911.

²³⁶⁰ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9457, 17-4-1903. Age., nr.-, 11-8-1903.

²³⁶¹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1894/G7is*, nr. 10341, 17-9-1894. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1897/G7ith*, nr. 10353-2, 12-11-1897. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1911/G7l*, nr. 731/10617-1, 1-6-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. 9459, 3-10-1903. Age., nr. 10428, 10-9-1903. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 281/10129, 24-2-1876. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1896/G7ii*, nr. 10353-1, 25-1-1896. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10388, 27-6-1901.

²³⁶² KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. Age., nr. 10499, 5-12-1904. Age., nr. 1231/9502, 26-8-1911. Age., nr. 1235/9503, 26-8-1911. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. Age., nr. 1225/9500, 25-8-1911.

dindarlıklarını²³⁶³, deneyimlerini²³⁶⁴, “güvence” belgesi (Engyodosia) sunmaya istekli olduklarını²³⁶⁵, iş bulma ihtiyaçlarını²³⁶⁶, minnettarlıklarını²³⁶⁷ ve görevlerini sadık ve kesintisiz olarak yerine getireceklerini ifade ediyorlardı²³⁶⁸. Bir iş açığı olduğunda, haberlerin yayılmasıyla bilinebiliyordu. Selanik şehrinde Rum Ortodoks cemaati arasında haberi yaymak zor olmuyordu²³⁶⁹. Ayrıca işler, *Makedonya* gazetesi gibi²³⁷⁰ gazetelerde yayımlanmış görünüyordu²³⁷¹. Örneğin 20 Ağustos 1904 tarihinde Nikolaos Antoniadis; Rum cemaatinin dindar, kayıtlı bir üyesi olduğunu ve çeşitli hizmetlerde uzun yıllar büyük bir şevkle hizmet ettiğini açıkladı. Bu nedenle yeni

²³⁶³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. *Age.*, nr. 10499, 5-12-1904. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1897/G7ith*, nr. 10353-2, 12-11-1897. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1894/G7is*, nr. 10341, 17-9-1894. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. 9459, 3-10-1903. KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 281/10129, 24-2-1876.

²³⁶⁴ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. *Age.*, nr. 1260/9508, 1-9-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1908/G7kd*, nr. 10563, 9-5-1908. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 9213, 29-12-1901. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. -, 2-4-1903. nr. 10428, 10-9-1903.

²³⁶⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. *Age.*, nr. 1235/9503, 26-8-1911. *Age.*, nr. 10499, 5-12-1904. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. *Age.*, nr. 1225/9500, 25-8-1911. nr. 1260/9508, 1-9-1911.

²³⁶⁶ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. *Age.*, nr. 9457, 17-4-1903. nr. -, 11-8-1903. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. *Age.*, nr. 1231/9502, 26-8-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1908/G7kd*, nr. 10563, 9-5-1908. *Age.*, nr. 293/10527, 12-3-1906. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. -, 2-4-1903. *Age.*, nr. 10428, 10-9-1903. *Age.*, nr. 9459, 3-10-1903. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1897/G7ith*, nr. 10353-2, 12-11-1897. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1911/G7l*, nr. 731/10617-1, 1-6-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1894/G7is*, nr. 10341, 17-9-1894. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1896/G7ii*, nr. 10353-1, 25-1-1896. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10388, 27-6-1901.

²³⁶⁷ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. *Age.*, nr. 10499, 5-12-1904. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 10388, 27-6-1901.

²³⁶⁸ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9463, 20-8-1904. *Age.*, nr. 10499, 5-12-1904. KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1261/9504, 27-8-1911. *Age.*, nr. 1263/9507, 1-9-1911. *Age.*, nr. 1245/9506, 29-9-1911. *Age.*, nr. 1260/9508, 1-9-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1903/G7ke*, nr. -, 28-4-1903. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1901/G7kg*, nr. 9213, 29-12-1901.

²³⁶⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 9457, 17-4-1903.

²³⁷⁰ KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1225/9500, 25-8-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 1235/9503, 26-8-1911.

²³⁷¹ KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1225/9500, 25-8-1911. *Age.*, nr. 1245/9506, 29-9-1911. KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 1235/9503, 26-8-1911. *Age.*, nr. 1231/9502, 26-8-1911.

“Yönetim Meclisi Seçimleri” ve yeni “Cemiyet Tüzüğü”nün uygulanması vesilesiyle Metropol Kilisesi ve ona bağlı Cemiyet yetkililerinden kendisini Rum Ortodoks Cemiyetinin “genel tahsildar” olarak atamalarını talep etti. Tüzüğe uygun olarak gerekli güvenceyi vermeye hazırды. Samimiyetinin ve şehirlerinin toplum işlerini ilerletme konusundaki ilgisinin iyi bilindiğini savundu. Onu herkesten daha çok tercih edeceklerine ve bu nedenle atanmasının kendisini ve geniş ailesini rahatlatacağına inanıyordu. Kendisine verilen görevleri sadakatle ve sorunsuz bir şekilde yerine getireceğine dair Metropolit’e ve onurlu yurttaşlarına şimdiden şükranlarını sundu²³⁷².

Bir örneğe göre 28 Nisan 1903’te bir Yunan, daha önce babası tarafından gerçekleştirilen şehir noteri pozisyonu için şimdi kendisinin tercih edilmesi gerektiğini savundu. Babasının yıllardır yaptığı gibi Rum cemaatine dürüstçe hizmet edeceğine söz verdi²³⁷³.

Bir Müslüman’ın ilgi gösterdiği işlerle ilgili olarak yine Kilise, talebin iletişim köprüsü oluyordu. Örneğin E. Chatziangelou adlı bir adamın Selanik Metropolit’ine gönderdiği 19 Şubat 1879 tarihli tavsiye mektubu, “ambar”da kâtip olan Ömer Efendi adlı bir Türk ile ilgiliydi. E. Chatziangelou, istifa eden Depo Memuru Alimaz Bey’in yerine Ömer Efendi’nin geçmesini tavsiye etti. Selanikli Ömer Efendi’nin dürüst bir adam olduğunu, dürüstlüğü ve açık sözlülüğü nedeniyle Hristiyan olan ve olmayan herkesin kendisine saygı duyduğunu anlattı. Ömer Efendi’nin tarafsız ve tatlı bir karakter, topluma karşı akıllı ve dürüst bir insan olduğu için çeşitli işler hakkında iletişim kurmadaki kolaylığı nedeniyle “ambar” memurunun iş yerinin ilerlemesine yol açacağını vurguladı. Hatta söz konusu Türk için Başrahip Ierotheos’tan tavsiye almalarını önerdi²³⁷⁴.

Selanik Metropol Kilisesi “Türk Ofisi” Sekreterliği görevi, yazılı sınavlarla dolduruldu. Bir aday, 1911’de Pelagonia bölgesindeki Manastır’dan Christakis Sp. Miskias idi. Başvuran, Rum Ortaokulu mezunu olduğunu, aynı şehrin Türk lisesinin üst sınıflarında derslere devam ettiğini ve şu anda Selanik’teki Hukuk Fakültesinde birinci

²³⁷² *Age.*, nr. 9463, 20-8-1904.

²³⁷³ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit’ine 1903/G7ke*, nr.-, 28-4-1903. Bu pozisyonun talep edilmesi benzer bilgileri hakkında ayrıca şu belgeye bakabilirsiniz: *Age.*, nr. 9458, 30-5-1903.

²³⁷⁴ *A.y.*

sınıf öğrencisi olduğunu belirtti. Yazılı sınav için özel bir komisyon kuruldu. Başvuranın başvurusu, Selanik Kutsal Metropol Kilisesi tarafından bu komisyona iletildi²³⁷⁵.

Rum Patrikhanesi tarafından iş başvurusu için bir tavsiye mektubu bile sunuldu. Mektup, yargıç yardımcısı olarak atanmak isteyen biri hakkındaydı. “Yüksek Adalet bakanının, bu kişiyi yargıç yardımcısı olarak atayan bir kararname çıkarması gerektiği yazıldı. Mayıs 1905’te Kapı Kethüdâsı²³⁷⁶ A. Oikiadis, bir mektup üzerinden Bursalı Ektor Arslanidis Efendi’nin Rum Patrikhanesi ve özellikle Kutsal Piskopos tarafından “yargıç yardımcısı” olarak atanmak üzere tanıtıldığını belirtti²³⁷⁷.

Yüksek rütbeli bir kişinin destek ve iş bulma için tavsiye mektubu vermesine ilişkin başka bir örnek aşağıda gösterildi: Kutsal Kilisenin “büyük vaizi” Fener’den Arhimandrit (başpapaz, yüksek ruhban, evlenmemiş papaz) Grigorios Konstantinidis, 11 Şubat 1906’da Selanik Metropoliti Alexandros’a bir mektup gönderdi. Mektubu getiren Konstantinos Pouliadis’i himayesi altına almak ve tüm iyi niyetiyle ona kolaylık sağlamak istedi. Bu gencin asil olduğunu, birçok niteliklere ve birçok Hristiyan erdemine sahip olduğunu ve bu nedenle ailesi ve bir bütün olarak toplum için yararlı olabileceğini biliyordu. Talep, Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Ofisine iletildi²³⁷⁸.

Bir Rum hekim yurt dışında (örneğin Atina ve Paris) okuduğundan hekimlik mesleğini icra edebilmesi için Osmanlı Devleti’nden izin alması gerekiyordu. Örneğin 30 Ocak 1904 tarihli bir Rum Hekim’in (D. I. Sachinis) Selanik Metropoliti Alexandros’a gönderdiği bir mektupta Selanik’teki Rum Ortodoks Cemaati Yetimhanesinde hekim olarak çalışmak istediği belirtildi. Özellikle Paris’te eğitimini tamamlamıştı. *Atina Tıp*

²³⁷⁵ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti’ne 1911/G71*, nr. 177, 27-2-1911.

²³⁷⁶ Mehmet Canatar, “Kethüdâ”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), s. 332-334: “Beylerbeyi ve sancak beylerinin maiyetlerindeki kethüdâlardan başka birimleri ile ilgili işleri takip ve onları Bâbüâlîdeki gelişmelerden haberdar etmek amacıyla İstanbul’da ikamet eden özel yardımcıları da bulunur ve bunlara ‘kapı kethüdâsı’ denirdi. Merkezde ayrıca bazı vilayet defterdarlarının, Rodos kadısının, Kırım hanlarının, Eflak ve Boğdan voyvodalarının kapı kethüdâları da olurdu. XVI. yüzyılda Eflak ve Boğdan voyvodalarının özel yardımcıları için kethüdâ değil ‘âdem’ ifadesi geçer (BA, MD, nr. 3, hk. 80, 102, 130). Gayrimüslim olan bu kimselere daha sonraları kâhya denildi.”

²³⁷⁷ KSMK Arş., *İstanbul’dan Selanik Metropoliti’ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 452/4230, 6-5-1905.

²³⁷⁸ *Age.*, nr. 184/7574, 11-2-1906.

Fakültesinden “Doktoralı Hekim” idi. On yıl boyunca Bâbîâli yasal izniyle hekimlik yapmıştı²³⁷⁹.

Böylece iş bulma vakalarının incelenmesi tamamlanmış oldu. Metropol Kilisesi, görebileceğiniz gibi, yoksullara yardım etme ve iş bulma yeri olarak da işlev görüyordu. Anlaşıldığı üzere Selanik Rum cemaatinde birçok insan yoksulluk ve işsizlikten mustarıptı. Metropol Kilisesi bu olguyla mücadele etmek için çalışıyordu.

²³⁷⁹ KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1904/G7ks*, nr. 10446, 30-1-1904.

SONUÇ

Bu çalışma, Osmanlı yönetiminin Selanik Rum cemaati ile ilişkilerine dair çeşitli konuları ele almıştır. Yönetim konusu geniş olduğundan Osmanlı yönetiminin Rum cemaati ile münasebetlerine dair bütün meseleleri burada arz edebildiğimizi söylemek zordur.

Rum kavramıyla ilgili olarak vurgulanması gereken nokta, Hristiyanların bu kavramın faydalarından yararlanmak ve Yunanlarla özdeşleşmek konusunda çıkarları olduğu sürece, Rum kavramını tepkisiz kabul ettikleridir. Diğer bir deyişle Yunanlar, Antik Yunan kültürüyle olan bağlantısı, eğitimi, bilimsel mesleklerdeki farklılığı ve ticari faaliyeti nedeniyle toplumsal olarak öne çıktıkları için kavramı kabul ediyorlardı. Ancak incelediğimiz çağda, etnik grupların mücadelesinin başladığı dönemde Rum kavramı artık onların çıkarlarına hizmet etmemiş ve doğal bir sonuç olarak onu kullanmak istememişlerdir.

Yunan arşivlerini kullanan hiçbir Yunan tarihçi, ulaştığımız şu noktalara pek fazla değinmemişlerdir: 1) Çoğu zaman Yunan tarafının başlattığı Bulgar milliyetçiliğine karşı Rumların ve Müslümanların korunması için Osmanlı Devleti ile Yunan Krallığı arasında neredeyse günlük iş birliği mücadelesi, 2) Osmanlı Devleti'nin Rumlara karşı iyi niyetli davranması ve Osmanlı Devleti'nin diğer gayrimüslimlere göre Rumları tercih etmesi, 3) Rum tarafının asıl düşmanının Osmanlı Devleti olmadığını, 4) Büyük Güçlerin ıslahat baskılarından bahsedilse de reformlar yapıldığında olumsuz sonuçları veya onlara karşı tepkileri için neredeyse sadece Osmanlı Devleti'nin suçlanması (Patrikhane İmtiyaz Meselesi ve Selanik Rum Cemaat Meselesi gibi).

Daha genel olarak bugüne kadarki tarih yazımında Patrikhane İmtiyaz Meselesi/Kilise ihtilafı (Sadece birkaç çalışma yapılmıştır.) ve Selanik Cemaat Meselesi (Biraz daha fazla çalışma varsa da yine az sayıdadır.) ve aralarındaki bağlantı nedeniyle Osmanlı Devleti'nin ıslahatlarının ortak sebeplerinden biri olduğu için özel olarak bahsedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin topraklarını kaybetmeye başladığı dönemde milletlerin idari, mali ve askerî ihtiyaçlarını karşılamak için nüfus ve mal sayımı yapılmaya başlanmıştır. 1876-1913 arasında Osmanlı yönetiminin Rum cemaati ile ilişkilerini belirleyen ana unsurlardan birisi nüfus sayımıdır. Rumlar ve Bulgarlar sahip oldukları nüfusun çokluğu esasına göre politika takip etmişlerdir. Rumlar birinciliği kaybetmek istemezken Bulgarlar, çoğunluğu elde etmenin büyük zafer olacağını düşünmüşlerdir.

Rumların çoğunlukta olduklarını göstermek için Yunanistan Krallığı ve Büyük Kilise (İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi, Selanik Metropol Kilisesi, piskoposluklar, kiliseler) müdahalede bulunmuşlardır. Nüfus sayımı yapılırken Yunan Konsolosluğu ve çeşitli casuslar, Rum olarak kaydedilmek isteyenlerin korunması için teyakkuzdaydı. Bunlar arasında o zamana kadar zaten Rum olarak listelenmiş olan Bulgarca ve Ulahça konuşan Osmanlı tebaası da vardı. Rum tarafı; uzun yıllar bunu, Ortodoks Hristiyanların (Bulgarca konuşanlar ve Bulgarlar) Bulgar Eksarhları olarak listelenmemeleri gerektiğine, bu şekilde Şizmatik olacaklarına ve dinlerine ihanet etmek gibi olacağına ikna etmek için bir argüman olarak kullandı.

Osmanlı Devleti, gerçek bir nüfus sayımından yanaydı hatta Bulgarlar ve diğerleri işi kendi lehlerine çevirmeye çalıştıklarında Rum tarafını destekliyordu. Ancak bazı Osmanlı yerel yöneticileri, merkezî yönetimin açık talimatlarına rağmen birçok kez -örneğin kendilerine rüşvet verildiği için- diğer millî toplulukların lehine ve Rumların aleyhine tavır aldılar. Bulgarların Selanik vilayetindeki -çok özel alanlar hariç- sayısal çoğunluk hakkında çarpıtılmış iddialarına rağmen resmî Osmanlı Devleti sayımına göre (Selanik Vilayeti Salnamelerine göre) Rumlar, Bulgarlardan daha fazlaydı.

1876'da Fransız ve Alman konsoloslarının öldürülmesi, çalışmamızın başlangıcı oldu. Konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen -bu çalışmada kanıtlandığı gibi- Müslüman olmak isteyen genç Bulgar kadınının başına gelenler ve bu nedenle iki konsolosun öldürülmesine yol açan ve ayaklanmaya neden olan olaylar, kesin olarak bilinmemektedir. Şu ana kadar iddia edilen tüm senaryolar yeniden gözden geçirilmelidir.

Alman Selanik Konsolosu Henry Abbott ve Fransız Selanik Konsolosu Jules Moulin'ın öldürülmesi hem Osmanlı içinde hem dışarıda üzücü bir izlenim bıraktı. Yüz kişinin silahsız iki kişiye saldırması olumlu karşılanamazdı. Yabancı konsolosların Osmanlı topraklarındaki konumunun dokunulmaz kabul edilmesi ve olayın o dönemde Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük şehri olan Selanik'te meydana gelmesi nedeniyle skandal olarak nitelendirildi. Konsolosların öldürülmesi Büyük Güçlerin prestijine büyük bir darbe oldu. “İnsanlık ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki imajı için bir felaketti.” Avrupa hükûmetleri; bir yandan sorumluların derhâl ve ağır şekilde cezalandırılmasını talep ederlerken, diğer yandan Osmanlı Devleti'ni şiddetle eleştirerek bu olay vasıtasıyla baskı kurmaya çalıştılar.

Bosna Hersek'teki ayaklanmalar ve Bulgar mücadelesi nedeniyle yaşanan zor dönemde konsolosların “fanatik Müslümanlar” tarafından öldürülmesi, Osmanlı Devleti'nin itibarının zarar görmesine neden oldu. Yapılan yorumlarda Osmanlı Devleti'nin olaylardaki ihmali vurgulanarak gayrimüslim ayaklanmalarına karşı verilen mücadeleleri cesaretlendirmeye dair çaba olarak değerlendirildi. Bunlardan Dragoman Dimitrakis Efendi, “İmparatorluk Hükûmetinin iç düşmanlarından kurtulmak, Bulgar devrimini boğmak için Müslüman yurtseverliğini kullanma arzusu, Selanik vilayetindeki kalabalığı bir şekilde heyecanlandırdı. Bunun bir sonucu olarak Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında yoğun bir soğukluk oluştu.” diyordu. Yönetim makamlarının konsolosları koruma konusunda ihmalkârlık göstermesi, bu temel kaygıya dayandırıldı. Selanik'te yaşanan trajik olaylar ve Müslümanların öfkesi, Osmanlı yönetiminden memnuniyetsizliğe bağlanıyordu. Uzun süre yoksulluk içinde yaşamalarına duydukları öfkeden dolayı bir tepkiydi. Aynı zamanda valinin, gözleri önünde katledilen konsolosları kurtaramamasıyla Osmanlı yönetiminin beceriksizliği doruğa çıkmıştı. Selanik'teki yerel yönetimin Osmanlı merkezî hükûmetinin emirlerine uymada ihmalkâr davranması, merkeze karşı da bir kayıtsızlık anlamına geliyordu. Yaşanan olaylar Osmanlı Devleti'nin sadık tebaası üzerindeki etkisinin azaldığını gösteriyordu.

Millet sisteminin, özerk bir konumda yaşamalarına izin verdiği için Rum cemaatine hareket esnekliği sunduğu muhakkaktı. Bu durum sadece Rumlar için değil,

bütün gayrimüslimler için geçerliydi. Osmanlı Devleti, Selanik'in yönetiminde Rum cemaati ve Yunanistan Krallığı'nın etkisine itiraz etmiyordu hatta Rum cemaatinin idari çalışmalarının Yunanistan Krallığı tarafından yönetilmesine engel olmuyordu. Örneğin Selanik'teki Rum cemaatinin eğitim için Yunanistan Krallığı'ndan para aldığını biliyor ve sesini çıkarmıyordu. Ancak eğitimin Helenizm amaçlı olarak kullanılması hâlinde Rum cemaatinin temsilcilerini cezalandırmak zorunda kalacağı konusunda uyarıyordu. Osmanlı Devleti, Rumların Bulgarlara karşı Yunanistan Krallığı'ndan takviye alabilmesi için birçok kez göz yummuştu. Büyük Güçlerin bölgede "barış"ın sağlanması için yaptığı baskı, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesine ve tepki verememesine neden oluyordu. O zaman toprakları ele geçirmek için değil, Bulgarların başka toprakları ele geçirmesini engellemek ve milliyetçi propaganda mücadelesinin şiddetini durdurmak için Yunanistan Krallığı'ndan gelen yardım, Osmanlı Devleti'ni çok fazla rahatsız etmiyordu. Aksine Rum tarafı aynı hataları tekrarlamadığı ve Osmanlı Devleti'ni uluslararası kamuoyuna teşhir etmediği sürece olumlu bir unsurdur. Osmanlı Devleti'nin eli kolu bağlıydı ama Yunanların Berlin Antlaşması'nı ihlal etmesine Osmanlıların göz yumduğunu, kibirli ve "geveze" Yunanların Büyük Güçlere ifşa etmesine izin veremezdi.

Osmanlı tarafı birçok kez sistemli ve sessiz çalışmadıkları için Rumları suçluyordu. Bulgarlar propaganda ve silahlı mücadele yürüterek Müslümanlara ve Hristiyanlara sessizce zarar veriyor ve kimsenin dikkatini çekmiyordu. Osmanlı Devleti'nin Rumlara göz yumduğu anlarda bile Büyük Güçler haberdar oluyordu çünkü Yunanların Bulgarlara karşı yaptıklarını herkes biliyordu. Bunun üzerine Büyük Güçler, Osmanlı Devleti'ni suç ortağı olmakla suçluyorlardı.

1876-1912 yılları arasında Makedonya'daki Bulgar milliyetçi mücadelesine karşı Osmanlı ve Yunanlar arasında resmî olmayan bir iş birliği bulunuyordu. Ancak gerek Büyük Güçlerin baskı yapması gerekse de iki tarafın birbirine güvenmemesi nedeniyle bu iş birliği resmî olarak gerçekleşmedi. Yerel yöneticiler, Bulgar milliyetçilerinden rüşvet aldıkları ve kendilerinden daha fazla fayda sağlayan Rumlar tarafından çileden çıkarıldıkları için çoğu zaman Yunan-Osmanlı iş birliğine karşı geldiler. Öte yandan Yunanlar, Selanik Rumlarını kontrol altına alma mücadelesini sık sık kaybetti; daha iyi

yaşam koşulları vadeden Bulgar milliyetçilerinin tarafına geçmelerini engelleyemedi. Onlar da ya yerel yönetimin ya da Büyük Kilisenin vergi ve talimatlarla baskısından kurtulmak için Bulgar milliyetçiliğini tercih ettiler.

Anlaşıldığı üzere Bulgarların tutumu, Osmanlı Devleti ile Rumlar arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadı. Bulgarların tutumuna karşı Rumlar; Osmanlı Devleti'nin dillerini, dinlerini ve millî özelliklerini korumalarını hiçbir zaman engellemeyen insani tutumunu özlüyorlardı. Yunanistan Krallığı birçok mali sorunla karşı karşıya kalması nedeniyle Rumların Makedonya'daki mücadelelerini Bulgarlarla aynı seviyede destekleyemedi. Rumlar, Rusya'nın Bulgarları desteklediği gibi büyük bir destek bulamadıkları için Bulgarlardan daha avantajsız bir durumdaydı. Rus Panislawizmi, Rum Patrikhanesinin gücünü azalttı, Bulgarların moralini sağlamlaştırdı ve Rumlar için hayatı zorlaştırdı.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve Yunanların yenilgisi Bulgarlar tarafından propaganda olarak kullanıldı. Yunanların yenilgisinin Yunanistan Krallığı'nın tamamen güçsüz olduğunu kanıtladığını ve bu nedenle Makedonya Hristiyanlarının ondan bir şey beklememesi gerektiğini savundular. Nitekim Yunanların küçük düşürücü yenilgisine, acı hatıralarına ve düşen prestijine rağmen daha sonraki dönemde en zor iş, Yunanlarla Türkler arasındaki ilişkileri düzenlemek değildi. En zoru, Bulgarların 1870'te başlayan ve tüm Makedonya'yı meşgul eden harekâtıyla başa çıkmaktı.

Jön Türk Hareketi, Rumların Osmanlı yönetimiyle ve diğer etnik gruplarla ilişkilerinde yeni bir dönem başlattı. Rum Patrikhanesi yönetim açısından II. Meşrutiyet'in ilanı nedeniyle Rumlar kadar heyecan duymadı. Bunun nedeni, II. Meşrutiyet'in savunduğu eşitlik ve özgürlüklere ilişkin yeni reformların, geleneksel imtiyazlarına yeni bir tehdit oluşturacağını düşünmesiydi. Bu, Tanzimat modernleşmesi sonucunda 1883-1884 ve 1887-1894 yıllarında *İmtiyaz Meselesi*'nin 1878-1889 ve 1893-1897 yıllarında *Selanik Rumlarının Cemaat Meselesi* ile dolaylı olarak gündeme gelmesiyle geçmişte yeniden yaşanmış bir olaydı. Nitekim 1908-1914 Dönemi'nde Rum Patrikhanesinin İmtiyaz Meselesi'nin üçüncü aşaması gerçekleşti. Osmanlı yönetimi ile Rum cemaati arasındaki ilişkiler açısından en kritik dönemler; Rumların ve Büyük Kilisenin, Fatih

Sultan Mehmed Dönemi'nden devraldıkları imtiyazların sarsıldığını hissettikleri İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi İmtiyaz Meselesi'nin ortaya çıktığı dönemler olarak görüldü.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde eğitim faaliyetinin tüm alanlarında reformlar hızlanmış ve iyileşme göze çarpmıştı. Birçok mektep ve eğitim kurumu Avrupa standartlarına göre kurulmuştu. Zaten Osmanlı Devleti, eğitimde reformları teşvik ediyordu. Selanik mekteplerini organize etmenin ve işletmenin yolu, Avrupa'daki yeniliklerin 1880'lerden beri benimsenmesi olarak görülmüştü. Makedonya'daki tüm Rum cemaatinin mekteplerinde Yunan eğitimi model alınmıştı.

Eğitim kurumları Selanik Metropoliti tarafından yönetiliyordu. Selanik Rum eğitiminde işlerin yürütülmesi için hiyerarşi zinciri şu şekilde idi:

Osmanlı yönetimi – Patrikhane, Konsolos aracılığıyla Yunanistan Krallığı – Selanik Metropol Kilisesi veya Selanik Metropol Kilisesi aracılığıyla başkiliseler – Selanik'te maarif memurları.

Mektepler, yukarıda belirtilenlerin tümü tarafından ziyaretler yoluyla denetlenmiştir. Osmanlı Devleti tarafında ise müfettişlerin düzenli ziyaretleri ile denetim gerçekleştiriliyordu.

Selanik Rumlarının eğitiminin ana finansörü, Yunanistan Krallığı'nın fonları ve Kilisenin teşvikiyle yürütülen hayır kurumlarıydı. Genel olarak hayırseverlik, Osmanlı Devleti'nde temel bir ekonomik kaynak olduğu için zamanın yerleşik bir zihniyetiydi. Padişahlar hayırseverlik işleriyle ünlüydü. Zengin Yunan gurbetçiler ve sıradan insanlar da ellerinden geldigince katkıda bulunuyorlardı. Hayır işleri konusu bir doktora tezi için ayrı bir konu olabilecek kadar yoğun malzemeye sahiptir.

Ancak milliyetçi mücadele nedeniyle rekabetin arttığı göz önüne alındığında Selanik Rumlarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için para her zaman yeterli değildi. Milliyetçi mücadelenin ana merkezi eğitimdi. Rum tarafının iddia ettiği gibi Bulgarlar ve diğer etnik topluluklar kendi örneğini taklit ederek milliyetçi mücadelelerini eğitim yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Böylece Selanik'teki öğretmenlik görevinin yanı sıra *Yunan Millî İdealinin* elçiliği görevini de yerine getiren ve bürokratik işleri yürütmek için

mücadele eden Rum öğretmenler sık sık şikâyet ediyorlardı. Genellikle zamanında ödenmeyen düşük maaşlarından ve aynı zamanda *Yunan Millî İdealini* utandıran birçok binanın kötü durumundan şikâyet ediyorlardı. Birçok Rum öğrenci burs almaya çalışıyordu ama bu, Bulgar öğrenciler için olduğu kadar kolay değildi. Öğrenimine devam edebilmek ya da sadece sınavlara girebilmek için yüksek faizli kredi bile almaya zorlanan öğrencilerin borçları da çoktu.

Selanik Rum cemaati, Osmanlı Devleti içinde neredeyse özerk bir rejimde yaşıyordu. Kilise ve temsilcileri, çeşitli sorunlarını çözmek için önce Osmanlı yönetimine başvuruyorlardı. Rum cemaati ile ilgili çeşitli konuların ele alınması, Metropol Kilisesi - Patrikhane - Konsolosluk/Elçilik - Yunan Dışişleri Bakanlığı (Yunanistan Devleti) arasındaki görüşmelere göre şekilleniyordu. Ancak Büyük Kilise, Rumların taleplerini görüşmeyi kabul ettiğini ve bunları genel olarak Piskoposluğa ve Büyük Kiliseye yönlendirmediğini Osmanlı yönetimine sık sık şikâyet ediyordu. Ancak Metropol Kilisesinin de İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesinin Rum milletinin çıkarlarına aykırı gördüğü bir emri yerine getirmemesi için Osmanlı yönetimine başvuracağı yönünde Rum Patrikhanesini tehdit ettiği durumlar da oldu.

Anlaşılan davalarını sivil mahkemelerde değil, Selanik Metropol Kilisesinde çözmeyi tercih etmelerinin ana nedeni; sivil mahkemelerin daha yüksek maliyetlere, daha büyük para cezalarına yol açması ve muhtemelern uzun zamanlarda sonuçlanmasıydı. Asliye Hukuk mahkemelerinin güvenilirliği sorunu hiçbir yerde gündeme getirilmedi. Adaletin Müslümanlara olduğu kadar kendileri için de tarafsız olacağını kabul ediyorlardı.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

BOA., A.)*DVN.MKL.*, nr. 30/15.

BOA., A.)*MKT.MHM.*, nr. 483/41. nr. 483/47. nr. 484/63. nr. 1326/95. nr. 485/25. nr. 485/26. nr. 485/30. nr. 485/31. nr. 486/63. nr. 490/2. nr. 1385/53. nr. 1359/119. nr. 499/25. nr. 690/10. nr. 731/8. nr. 732/43.

BOA., A.)*MT2 (04).*, nr. 113/95. nr. 114/-.

BOA., A.)*MTZ.GR.*, nr. 7/67.

BOA., *BEO.*, nr. 6/398. nr. 207/15485. nr. 415/31095. nr. 402/30145. nr. 420/31483. nr. 951/71306. nr. 864/64731. nr. 918/68824. nr. 938/70350. nr. 1012/75857. nr. 1224/91738. nr. 1441/108032. nr. 1580/118468. nr. 1641/123047. nr. 1777/133270. nr. 1972/147898. nr. 2284/171234. nr. 3077/230739. nr. 3594/269479. nr. 3621/271528. nr. 3636/272669. nr. 3765/2823112.

BOA., *DH. MKT.*, nr. 1645/33. nr. 1348/66. nr. 1355/68. nr. 1356/3. nr. 1357/14. nr. 1360/25. nr. 1360/110. nr. 1361/100. nr. 1362/88. nr. 1364/39. nr. 1365/ 77. nr. 1443/13. nr. 1573/108. nr. 1932/67. nr. 281/17. nr. 2088/54. nr. R100/43. nr. 541/1. nr. 646/13132. nr. 831/72. nr. 1524/85. nr. 875/80. nr. 1075/55. nr. 2614/9. nr. 2637/81. nr. 2689/65. nr. 2861/52.

BOA., *DH.MUI.*, nr. 105/17.

BOA., *DH.SN.M.*, nr. 49/59.

BOA., *DH. ŞFR.*, nr. 253/78. nr. 300/70. nr. 352/30. nr. 382/73.

BOA., *DH. TMIK.*, nr. S25/54. nr. S30/65.

BOA., *HR.MKT.*, nr. 921/19. nr. 921/42. nr. 923/17. nr. 923/18. nr. 462/12. nr. 272/16396.

BOA., *HR. SFR.*, nr. 3/628.

BOA., *HR. SYS.*, nr. 1746/42, 01 04 1897. nr. 13/55. nr. 46/2. nr. 73/57. nr. 80/57. nr. 68/18. nr. 17/397.

BOA., *HR. TO.*, nr. 124/100. nr. 122/58. nr. 124/93. nr. 124/84. nr. 516/52. nr. 554/4.

BOA., *İ. DH.*, nr. 17/796. nr. 729/50803. nr. 1295/101782. nr. 739/60487. nr. 12954/102236.

BOA., *İ. DUIT.*, nr. 138/33.

BOA., *İ. HR.*, nr. 271/16329.

BOA., *İ. MMS.*, nr. 57/2601.

BOA., *ŞD.*, nr. 2023/7.

BOA., *TFR. I. A.*, nr. 39/3827. nr. 40/3944.

BOA., *TFR. I. KNS.*, nr. 4/301.

BOA., *TFR. I. ŞKT.*, nr. 1118/11710. nr. 118/11713.

BOA., *TFR. I. SL.*, nr. 52/5142. nr. 211/21002. nr. 33/3228.

BOA., *Y.A.HUS.*, nr. 2202/-. nr. 468/17. nr. 468/23. nr. 469/49.

BOA., *YE. EE.*, nr. 31/18.

BOA., *Y. MTV.*, nr. 257/10.

BOA., *Y. PRK. ASK.*, nr. 225/50.

Salnamaler

1311 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1893). 1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1902). 1324 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1906). 1325 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi (1907).

İstanbul Ekümenik Patrikhanesi Arşivi (İEP Arş.) (Arχείο Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: Αρ. ΟΠΚ), Kod (Κωδ.), Sayfa, Prot. No., Tarih, Alıcı.

İEP Arş., *Kod A* '/52, Prot. No. 1075. İEP Arş., *Kod A* '/55, Prot. No. 434. İEP Arş., *Kod A* '/56, Prot. No. 3605. Prot. No. 3126. İEP Arş., *Kod A* '/49, Prot. No. 1945. İEP Arş., *Kod A* '/58, Prot. No. 4345. İEP Arş., *Kod A* '/59, Prot. No. 226. İEP Arş., *Kod A* '/61, Prot. No. 6024. İEP Arş., *Kod A* '/62, Prot. No. 4812. Prot. No. 5224. İEP Arş., *Kod A* '/63, Prot. No. 174. İEP Arş., *Kod A* '/66, Prot. No. 335. Prot. No. 875. Prot. No. 3801. Prot. No. 5112. İEP Arş., *Kod A* '/67, Prot. No. 2131. Prot. No. 2415. Prot. No. 6975. İEP Arş., *Kod A* '/69, Prot. No. 2224. Prot. No. 1702. Prot. No. 2039. İEP Arş., *Kod A* '/70, Prot. No. 1702. İEP Arş., *Kod A* '/71, Prot. No. 1331. Prot. No. 2476. Prot. No. 5195. İEP Arş., *Kod A* '/73, Prot. No. 4260. İEP Arş., *Kod A* '/74, Prot. No. 6560. İEP Arş., *Kod A* '/75, Prot. No. 6731, 30-9-1903. İEP Arş., *Kod A* '/77, Prot. No. 2183, 7-4-1904. s. 171, Prot. No. 3683. Prot. No. 5060. s. 251, Prot. No. 5267. İEP Arş., *Kod A* '/78, Prot. No. 7856. İEP Arş., *Kod A* '/79, Prot. No.-. Prot. No. 6967. Prot. No.-, 4-3-1906. İEP Arş., *Kod A* '/80, Prot. No. 1618. Prot. No. 7465. İEP Arş., *Kod A* '/82, s. 117, Prot. No. 2136. Prot. No. 6400, 9-10-1908. Prot. No. 7590. İEP Arş., *Kod A* '/85, Prot. No. 2577. Prot. No. 2552. Prot. No. 2962. Prot. no. 3758. Prot. No. 4086. İEP Arş., *Kod A* '/86, Prot. No. 177. Prot. No. 5718. Prot. No. 6464. Prot. No. 7112. Prot. No. 9944. Prot. No. 10538.

Kutsal Selanik Metropol Kilisesi Arşivi, dosya, Prot. No/No, Tarih.

KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane Genelgeleri B11*, nr.-, tarihsiz. nr. Φ2B, nr.-, 20-12-1882. nr. 5986/4058. nr. 2623/4099. nr. 3311/4111. nr. 4189. nr. 1857. nr. 379/4277. nr. 4632/4303. nr. 4312. nr. 4329. nr. 4358-2. nr. 4405. nr. 4472/4414. nr. 5876/12312. nr. 1614/4445. nr. 4736/4469. nr. 5910/4479. nr. 7910. nr. 6419/3782/1506. nr. 246/105. nr. 2116. nr. 4022/2548.

KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Kutsal Manastıra B10*, nr. 1311/4157.

KSMK Arş., Birkaç rahiplerden Ekümenik Patrikhane'ye 1881-1931/B'16, nr.-, 8-4-1884.

KSMK Arş., *İstanbul'dan Selanik Metropoliti'ne Kişilerin Evrakları B18*, nr. 10091. nr. 36/10092. nr. 235/10093. nr. 193/10112. nr. 238/10117. nr. 240/10119. nr. 267/10121. nr. 281/10129. nr. 285/10126. nr. 313/10132. nr. 379/10135. nr. 480/10138. nr. 376/10134. nr. 555/10141. nr. 608/10144. nr. 633/10147. nr. 654/10151. nr. 660/10152. nr. 557/10142. nr. 812/10159,76. nr. 83/10164. nr. 900/10172. nr. 948/10174. nr. 938/10175. nr. 975/10181. nr. 1013/10182. nr. 1681/10189. nr. 7475. nr. 7495. nr. 4003. nr. 4110. nr. 7525. nr. 452/4230. nr. 627/7560. nr. 474/7586. nr. 1054/4326. nr. 7572. nr. 184/7574. nr. 7576. nr. 7577. nr. 855/7593.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Ekümenik Patrikhane'ye 1872-1925/B17*, nr.-, 17-8-1901. nr.-, 3-5-1903.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1876/G7ii*, nr. 11692. nr. 55/11700. nr. 95/11702. nr. 330/11714. nr. 356/11739. nr. 367/11718. nr. 626/11736. nr. 701/11742. nr. 691/11746. nr. 824/11752. nr. 1029/11772. nr. 1079/1778.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1891/ G7ia*, nr. 1192/714.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1884-1885-1886-1887-1888/G7lg*, nr. 759/10200. nr.-/10206. nr. 10224. nr. 10229. nr. 11796. nr. 10246. nr. 12605. nr. 10267. nr. 10269. nr. 11808. nr. 10282. nr.-/, 11-7-1885. nr.-, 16-7-1885. nr. 10301. nr. 10285. nr. 11814.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1891/G7ig*, nr. 1074. nr. 11816. nr.-, 5-3-1891. nr. 11817. nr. 11818. nr. 11819. nr. 11820. nr. 13. nr. 11829. nr. 11822. nr. 11823/459. nr. 11825.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1893/G7ie*, nr. 10312. nr. 10309.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1894/G7is*, nr. 11840. nr. 10341. nr. 10349.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1895/G7iz*, nr. 11854. nr. 8899.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropoliti'ne 1896/G7ii*, nr. 10353-1. nr. 9071.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1897/G7ith*, nr. 10353-2.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1901/G7kg*, nr. 11879. nr. 9450. nr. 10388. nr. 10389, 13-7-1901. nr. 10394, 19-12-1901. nr. 9213, 29-12-1901.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1902/G7kd*, nr. 10396. nr. 11891. nr. 10398. nr. 10399. nr. 11899.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1903/G7ke*, nr.-, 17-2-1903. nr.-, 2-4-1903. nr. 9457. nr.-, 28-4-1903. nr.-, 6-5-1903. nr.-, 10/23-5-1903. nr. 10413. nr. 10416. nr. 10417. nr. 9458. nr. 12262. nr. 12032. nr. 10424. nr.-, 11-8-1903. nr.-, 29-8-1903. nr. 10428. nr. 9459. nr. 11922.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1904/G7ks*, nr. 10446. nr. 10457. nr.-/-, 2-4-1904. nr. 10460. nr. 10461. nr.-, 12-4-1904. nr. 10467. nr. 931, 7-7-1904. nr. 11924, 5-8-1904. nr.-, 7-8-1904. nr. 10476. nr. 9463. nr. 10498. nr.-, 29-10-1904. nr. 10499.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1905/G7kz*, nr.-, 30-3-1905. nr. 603/10517. nr. 659/9474.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1906/G7kd*, nr. 11938. nr. 293/10527. nr. 384/11940. nr. 626/11944. nr.-, 28-7-1906. nr.-, 29-7-1906. nr.-, 9-8-1906. nr. 11945. nr. 832/10538. nr. 10539. nr.-, 11-10-1906. nr.-, 20-10-1906. nr.-, 13-12-1906.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1907/G7kd*, nr.-, 31-1-1907. nr. 10556. nr. 12071.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1908/G7kd*, nr. 10561. nr. 10563. nr. 12324, 16-9-1908 ve 19-9-1908. nr. 12320.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1909/G7kd*, nr. 170/9885.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1910/G7kth*, nr. 1697/11109.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1911/G7l*, nr. 177. nr. 731/10617-1. nr. 11965/751. nr. 1529/10643. nr. 1617/10649. nr. 10651. nr. 11685/10654.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1911/G7lg*, nr. 10627.

KSMK Arş., *Özel Belgeler Selanik Metropolit'i'ne 1911/G7kl*, nr. 10619. nr. 1232/10628. nr. 10633.

KSMK Arş., *1881-1882 & 1883-1884 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 11811.

KSMK Arş., *1870-1899/G5ist Selanik Kutsal Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr.-, 1-12-1885.

KSMK Arş., *1900-1910/G5IZ Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr.-, 8-4-1902. nr.-, 21-12-1902. nr. 470. nr.-, 16-9-1904. nr. 348. nr. 247. nr. 459.

KSMK Arş., *1911-1916 Selanik K. Metropol Kilisesi Belgeleri*, nr. 260. nr. 1062. nr. 1562/12440. nr. 670/12440, tarihsiz.

KSMK Arş., *Selanik A' Yunanistan Konsolosluğu 1878-1901/IZ1*, nr. 1163/6496. nr. 979. Prot. No. 6497. nr. 396/6498. nr. 420/6499. nr. 534. nr. 534/6500. nr. 1520/6501. nr. 1504/6502. nr. 1611/6503. nr. 1301/6505. nr. 1334/6506. nr. 1401/6507. nr. 1427/6508. nr. 93/6509. nr. 353/6510. nr. 398/6511. nr. 402/6512. nr. 951/6513. nr. 1121/6514. nr. 1170/6515. nr. 1171/6516. nr. 1216/6517. nr. 1266/6518. nr. 160/6522. nr. 177/6523. nr. 469/6524. nr. 493/6525. nr. 524/6526. nr. 699/6528. nr. 842/6529. nr. 840/6530. nr. 889/6531. nr. 1025/6533. nr. 6532. nr. 1187/6534. nr. 1189/6535. nr. 1233/6537. nr. 1281/6538. nr. 12/6539. nr. 837/6540. nr. 953/6543. nr. 934/6542. nr. 979/6544. nr. 1053/6545. nr. 911/6547. nr. 261/6546. nr. 842/6547. nr. 678/6549. nr. 812/6551. nr. 900/6552. nr. 982/6553. nr. 1038/6554. nr. 1044/6555. nr. 77/6561. nr. 311/6562. nr. 867/6564. nr. 870/6565. nr. 870/6565. nr. 922/6568. nr. 946/6570, 23-9-1895. nr. 959/6571. nr. 255/6579. nr. 288/6583. nr. 305.

KSMK Arş., *Selanik B' Yunanistan Konsolosluğu 1902-1934 B/IZ2*, nr. 335/6601. nr. 706. nr. 743/6612. nr. 369. nr.-, 29-7-1906. nr. 539.

KSMK Arş., *Yurtdışındaki Yunanistan Konsoloslukları IZ3, Moskova'da Yunanistan Konsolosluğu*, nr. 954. nr. 955. nr. 956. nr. 957. nr. 958. nr. 959. nr. 960. nr. 961. nr. 962. nr. 963. nr. 964. nr. 965.

KSMK Arş., *Ekümenik Patrikhane'den Ağalar ve Kocabaşılar'a B14*, nr. 4027. nr. 4186. nr. 7086. nr.-, 17-9-1905. nr.-, 22-9-1905. nr. 4261. nr. 4262. nr. 6882.

KSMK Arş., *Öğretmen Mektepleri/IB17/D.89*, nr.-, 30-6-1909. nr. 883. nr. 899. nr. 900. nr.-, 6-6-1911.

KSMK Arş., *İlkokullar IB2*, nr. 23. nr. 4. nr. 7. nr. 1. nr. 6758. nr.-, 10-8-1912.

KSMK Arş., *Selanik'te Liseler-Ortaokullar IB4*, nr. 11090. nr. 220/11080. nr. 12711. nr.-, 12-12-1902. nr. 12075. nr. 605/11082. nr. 609/11084. nr. 627/11085. nr. 1582. nr.-, 30-11-1911. nr. 6725. nr. 11259. nr.-, 9-2-1912. nr. 6726. nr. 11097. nr. 1346.

KSMK Arş., *Şehir Mektepleri IB3*, nr. 67. nr. 583. nr. 1547.

KSMK Arş., *Selanik Kutsal Metropol Kilisesi - Eğitim Bölümü/IB'27*, nr.-, 24-07-1903. nr.-, 13-10-1904. nr.-, 28-3-1911. nr. 315. nr.-, 540. nr. 927. nr.-, 6-10-1912. nr.-, 10-10-1912. nr.-, 16-10-1912. nr.-, 23-10-1912. nr. 538, 8-11-1912, 10-11-1912, 12-11-1912, 15-11-1912, 20-11-1912, 21-11-1912 ve 22-11-1912.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12*, nr. 9355. nr. 9364-2. nr.-, 1-7-1896. nr.-, 27-7-1898. nr.-, 20-4-1902. nr. 605. nr. 606. nr.-, 13-1-1909. nr. 108. nr.-, 18-9-1912.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13*, nr.-, tarihsiz. nr.-, 23-6-1897. nr.-, 31-5-1903. nr.-, 31-5-1904. nr. 7395.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1896/1897 Selanik Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu*.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1897/1898 Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu*.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1903/1904* Yunan Eğitim Kurumları İdaresi'nin Hesap Verebilirliği ve Onların Hesapları: Bilanço: Yunan Eğitim Kurumları Bilançosu).

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, Genel Bilanço: 1905/1906* Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1905/1906* Selanik Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi ve Vezne Bütçesi: 1905/1906 Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB12, 1907/1908* Selanik Yunan Eğitim Kurumları Bütçesi.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1902/1903* Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu. Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1903/1904* Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Bilançosu. Yunan Eğitim Kurumları Genel Bilançosu.

KSMK Arş., *Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910* Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Genel Bilançosu. Selanik'teki İdaresi'nin Hesap Verebilirliği, 22-6-1910.

KSMK Arş., *Selanik Yüksek Kız Mektebi/IB5*, nr. 6697. nr.-, 1-8-1903. nr.-, 18-3-1903. nr.-, 28-3-1911. nr.-, 31-3-1911. nr.-, 15-4-1911. nr. 538. nr. 603/11083. nr. 615. nr. 691/11086. nr. 636/11087. nr. 637/11088. nr. 646/11090. nr. 650/11091. nr. 651/11092. nr. 652/11093. nr. 657/11094. nr. 664/11095. nr. 666/11096. nr. 12208.

KSMK Arş., *Mekteb-i Çeşitli IB20*, nr. 711. nr. 712. nr. 713. nr. 714.

KSMK Arş., *İstanbul'da Zapyon/Zappion Rum Kız Mektebi. 2000 -: Özel Zapyon Rum İlkokulu Ortaokulu ve Lisesi*), nr.-, 17-8-1901.

KSMK Arş., *1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunan Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30*, Bono Nr.-, 2/14-10-1897, 5-6-1901, 7-6-

1901, 23-5-1903 ve 30-5-1898. Bono Nr. 3. Bono Nr. 5. Bono Nr. 6. Bono Nr. 9. Bono Nr. 10. Bono Nr. 11. Bono Nr. 12. Bono Nr. 13. Bono Nr. 15. Bono Nr. 16. Bono Nr. 19. Bono Nr. 22. Bono Nr. 23. Bono Nr. 25. Bono Nr. 28, 13-8-1901 ve 23-8-1901. Bono Nr. 31, 29-5-1903 ve 2-6-1903. Bono Nr. 32. Bono Nr. 33. Bono Nr. 34, 27-5-1903 ve 6-6-1903. Bono Nr. 35, 27-5-1903, 28-5-1903 ve 6-6-1903. Bono Nr. 37. Bono Nr. 38. Bono Nr. 39. Bono Nr. 40. Bono Nr. 41. Prot. nr. 219, Bono Nr. 43, 20-5-1903. Bono Nr. 42. Bono Nr. 43, 2-6-1903. Bono Nr. 44. Bono Nr. 45. Bono Nr. 47, 28-5-1903 ve 29-6-1903. Bono Nr. 51. Prot. nr. 222, Bono Nr. 48, 24-5-1903. Bono Nr. 48, 2-6-1903. Bono Nr. 49, 28-5-1903 ve 2-6-1903. Bono Nr. 50, 26-5-1903 ve 2-6-1903. Bono Nr. 52, 27-5-1903 ve 5-6-1903. Bono Nr. 53. Bono Nr. 55. Bono Nr. 56. Bono Nr.-, tarihsiz.

KSMK Arş., *Hastaneler Çeşitli B/IG2*, nr. 1225/9500. nr. 1231/9502. nr. 1235/9503. nr. 1261/9504. nr. 1263/9507. nr. 1260/9508. nr. 1245/9506.

KSMK Arş., *1894-1949 Yılı Doktor Dosyası/IG3*), nr.-, 17-1-1907.

KSMK Arş., *Dernekler Birlikler Kardeşlik Cemiyetleri IX+I*, nr. 9935. nr.-, tarihsiz.

KSMK Arş. *Hapishaneler*, nr. 7353.

Makedonya Mücadele Müzesi Kurumu (MMMK), Makedonya Tarihi Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi (MTADM), Evangelos Kofos Arşivi (EKA), Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA):

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1878/Prot. No. 29/11-1-1878. Prot. No. 73, 25-1-1878. Prot. No. 90/2-2-1878. Prot. No. 188/2-3-1878. Prot. No. 500/28-3-1878.*

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/1879/1875-1880/Prot. No. 416/24-4-1879/nr. 13.*

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/99/2/Prot. No. 323, 1-2-1880.*

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/77/3/Prot. No. 817, 16-2-1880.*

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1880/Prot. No. 1904/5-6-1880. Prot. No.-, 30-07-1880.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/99/1/Prot. No. 827, 23-7-1880.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/Selanik Konsolosluğu/Prot. No. 271/5/1/15-2-1882.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1882/Prot. No. 163, 22-2-1882. Prot. No.-, 31-5-1882. Prot. No. 6-8-1882. Prot. No. 1662, 22-9-1882. Prot. No. 1899, 3-11-1882. Prot. No. 3117, 9/21-11-1882. Prot. No. 2140, 15-12-1882.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1883/Prot. No. 360, 10-2-1883. Prot. No.-, 15-3-1883. Prot. No. 992, 3-5-1883. Prot. No. 1050, tarihsiz. Prot. No. 930, 19-4-1883. Prot. No. 504 ve 506, 20-4-1883. Prot. No. 611, 27-5-1883. Prot. No.-, 14-6-1883. Prot. No. 2171, 5-9-1883. Prot. No. 2186, 8-9-1883. Prot. No. 1196, 13-9-1883. Prot. No. 1208, 15-9-1883. Prot. No. 1355, 13-10-1883. Prot. No. 1399, 13-10-1883.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1883/a-o/Prot. No.-, tarihsiz.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1884/Prot. No. 579, 705 r' 1355, 2-2-1884. Prot. No. 47, 19-5-1884. Prot. No.-, 15-6-1884. Prot. No. 392, 13-9-1884. Prot. No. 13-9-1884. Prot. No.-, 1-10-1884. Prot. No. 1354, 9-10-1884. Prot. No. 1395, 18-10-1884. Prot. No.-, 18-10-1884. Prot. No. 1085, 23-8-1884. Prot. No. 1425, 24-10-1884. Prot. No. 296, 28-12-1884.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1885/Prot. No. 3 -1-1885. Prot. No. 1741, 10-1-1885. Prot. No. 2, 23-1-1885. Prot. No. 16, 27-3-1885. Prot. No. 28, 8-5-1885. Prot. No. 746, 10-6-1885. Prot. No. 12, 5-1-1885. Prot. No. 27, 9-1-1885. Prot. No. 410, 15/27-2-1885. Prot.-, 2-3-1885. Prot. No. 20, 10-4-1885. Prot. No. 93, 9/21-1-1885. Prot. No. 32, 24-3-1885. Prot. No. 1590, 14/26-9-1885. Prot. No. 2514, 24-9-1885. 2528, 27-9-1885. Prot. No. 2544, 1/13-10-1885. Prot. No. 3316, 27-12-1885.*

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1886/Prot. No. 3, 4-1-1886. Prot. No. 797, 7-5-1886. Prot. No. 88, 20-5-1886. Prot. No. 7-7-1886. Prot. No. 1575, 30-7-1886. Prot. No. 280, 4-8-1886. Prot. No. 147, 12-9-1886. Prot. No.-, 11-12-1886.*

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1886/A-o/Prot. No.-*, 5-9-1886. Prot. No. 717, 26-9-1886.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/Prot. No. 43*, 19-2-1887.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1887/AAK/z/Prot. No. 44*, 17-3-1887.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1887/Prot. No. 1083*, 21/3-4-1887. Prot. No. 1353, 28-10-1887.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1887/AAK, ST/Prot. No. 1049*, 27-8-1887.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1888/Prot. No. 1498*, 23-11-1887.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1888/Prot. No. 115*, 27-1-1888. Prot. No.-, 7/19-2-1888. Prot. No. 101, 10-2-1888. Prot. No. 195, 205, 204, 11-2-1888. Prot. No. 565, 14-5-1888. Prot. No.-, 10/22-6-1888, 14-5-1888. Prot. No. 839, 6-7-1888. Prot. No.-, 7-7-1888. Prot. No. 148, 7-9-1888. Prot. No. 1254, 16-9-1888. Prot. No. 173, 26-9-1888. Prot. No. 521, 4-10-1888. Prot. No. 1457, 25-10-1888. Prot. No. 1474, 27-10-1888. Prot. No. 4345, 6-10-1888. Prot. No. 1530, 10-11-1888. Prot. No. 1881, 15-12-1888.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1888/AAK/A/Prot. No. 57*, Atina, 16-3-1888.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1889/Prot. No. 1285*, 17-5-1889. Prot. No. 822, 4-7-1889. Prot. No. 2223, 28-8-1889.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1890/Prot. No. 100*, 11-2-1890. Prot. No. 528, 15-5-1890. Prot. No. 1069, 9-10-1890. Prot. No. 1100, 16-10-1890. Prot. No. 979, 24-11-1890.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/Z/Prot. No. 112*, 12-2-1890. Prot. No. 154, 2/14-6-1890. Prot. No. 610, 12-6-1890. Prot. No. 1973, 14-8-1890.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1890/AAK/A/Prot. No. 257*, 29-7-1890.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1893/Prot. No. 419*, 4-1-1890.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1891/AAK/D2/Prot. No.-*, 1-8-1891.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1891*/Prot. No. 3638, 15-12-1891.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1892*/Prot. No. 111, 8-12-1892. Prot. No. 106, 19-2-1892. Prot. No. 292, 30-3-1892. Prot. No. 446, 22-5-1892. Prot. No. 486, 4-7-1892. Prot. No. 816, 4-9-1892. Prot. No. 1308, 24-8-1892. Prot. No. 1077, 7-12-1892.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1893*/Prot. No. 373, 12-5-1893. Prot. No. 606, Atina, 2-6-1893. Prot. No. 255, 24-11-1893.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/MH/1894/AAK/E-A*/Prot. No. 313, 27-3-1894. Prot. No. 356, 11-4-1894. Prot. No. 438, 1-5-1894. Prot. No. 456, 4-5-1894.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1894*/Prot. No.-, 7-5-1894. Prot. No. 131, 10-5-1894. Prot. No. 138, 28-6-1894. Prot. No. 511, 30-7-1894.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1894/AAK/A*/Prot. No.-, 4-9-1894.

1895

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1894/AAK/B*/Prot. No. 53, 26-3-1895, 6-2-1895.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1895*/Prot. No. 373, 2-6-1895. Prot. No.-, 17-7-1895. Prot. No. 680, 5-8-1895. Prot. No. 20-10-1895. Prot. No. 917, 14-11-1895. Prot. No.-, tarihsiz.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1895-1896*/Prot. No. 574, 17-4-1896.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1896*/Prot. No. 457, 19-5-1896. Prot. No. 1078, 2-9-1896. Prot. No.-, 17-5-1896. Prot. No. 615, 30-5-1896. Prot. No. 313, 11-7-1896. Prot. No. 251, 16-7-1896. Prot. No. 287, 14-8-1896.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/MH/1896/AAK/ST*/Prot. No.-, 16-8-1896.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/MH/1896/AAK/B*/Prot. No. 1038, 2-11-1896.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1898*/Prot. No. 517, 30-5-1898.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/B/1899*/Prot. No. 102, 18-2-1899. Prot. No. 631, 11-9-1899.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1899/AAK/A*/Prot. No. 2188, 9-11-1899.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1900/AAK/K*/Prot. No. 2219, 3-11-1899. Prot. No. 593, 29-4-1900. Prot. No. 346, 30-5-1900.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1900*/Prot. No. 1801, 26-7-1900.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1900*/Prot. No.-, 3-10-1900.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1900/AAK/D*/Prot. No.-, 7-10-1900.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1901/AAK/A*/Prot. No.-, 31-12-1900.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1901*/Prot. No.-, 5-2-1901. Prot. No. 40, 5-2-1901.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1901/AAK/K*/Prot. No. 109, 13-2-1901. Prot. No. 153, 15-3-1901. Prot. No. 922, 22-4-1901. Prot. No. 1109, 27-11-1901.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/KY/1901/AAK/K*/Prot. No.-, Tarihsiz.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1901/AAK/B*/Prot. No. 378, 3-11-1901. Prot. No. 70, 23-1-1902. Prot. No. 34, 13-12-1902.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B/1902*/Prot. No. 700-1500, 3-4-1902.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1902/AAK*/Prot. No. 1069 (13-5-1902), 9-5-1902.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1902/AAK/X*/Prot. No.-, 25-5-1902. Prot. No. 14, 22-6-1902. Prot. No. 552, 19-7-1902.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1902/AAK/K/L*/Prot. No. 2486, 5-11-1902. Prot. No. 2766, 13-12-1902.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1903*/Prot. No.-, 20-10-1904. Prot. No.-, 27-7-1904.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK*, 1898/1899, 1899/1900, 1900/1901, 1901/1902, 1902/1903.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/I*/Prot. No. 34, 14-1-1904. Prot. No. 2120, 28-6-1904.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/ST*/Prot. No. 89, 22-2-1904. Prot. No. 444, 9-15-7-1904. Prot. No. 508, 6-9-1904. Prot. No. 562, 16-9-1904. Prot. No. 3264, 25-9-1904. Prot. No. 3349 ve 3499, 29-10-1904. Prot. No. 673, 18-10-1904. Prot. No. 4550, 4562, 4563 ve 4585, 22-11-1904. Prot. No. 36, 7-12-1904. Prot. No. 3689, 25-10-1904.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/E*/Prot. No. 248, 22-5-1904. Prot. No. 6, 30-5-1904. Prot. No. 4259, 12-6-1904. Prot. No. 9, 21-7-1904. Prot. No. 10, 25-7-1904. Prot. No.-, 20-8-1904. Prot. No. 424, 20-8-1904.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/EEEP*/Prot. No. 2447, 17-7-1904. Prot. No.-, tarihsiz.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/A*/Prot. No.-, 10-9-1903.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/1905*/Prot. No.-, tarihsiz. Prot. No. 3616, 6-9-1905. Prot. No. 246, 7-9-1905. Prot. No. 3603, 7-9-1905.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1904/AAK/B*/Prot. No.-, tarihsiz. Prot. No. 59, 6-1-1905. Prot. No. 60, 6-1-1905. Prot. No. 61, 9-1-1905. Prot. No. 62, 12-1-1905. Prot. No. 21, 14-1-1905. Prot. No.76, 6-2-1905. Prot. No.79, 13-2-1905. Prot. No. 613, 15-9-1905. Prot. No.-, 21-8-1907.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA*/Prot. No. 118, tarihsiz. Prot. No.-, 3-3-1905. Prot. No.-, 17-3-1905. Prot. No.-, 18-3-1905. Prot. No.-, 13-5-1905. Prot. No.-, 24-5-1905. Prot. No. 2393, 17-8-1905. Prot. No. 621, 19-9-1905. Prot. No. 3661, 29-9-1905. Prot. No. 690, 7-10-1905. Prot. No. 702, 9-10-1905. Prot. No. 890, 14-10-1905. Prot. No. 741, 18-10-1905. Prot. No. 5006, 15-11-1905. Prot. No.-, tarihsiz, Mektep Tüzüğü.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/B*/Prot. No. 761, 1120, 1121, 24-3-1905. Prot. No.-, 2-5-1905. Prot. No. 2800, 22-7-1905. Prot. No. 2929, 29-7-1905. Prot. No. 250, 11-8-1905. Prot. No.-, 21-8-1907. Prot. No. 3902, 27-9-

1905. Prot. No. 3819, 21-9-1905. Prot. No. 3859, 28-9-1905. Prot. No. 855, 29-11-1905. Prot. No. 863, 2-12-1905. Prot. No. 613, 15-12-1905.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK*, I/Prot. No.-, 29-3-1905. Prot. No. 864, 2-12-1905. Prot. No. 878, 2-12-1905. Prot. No. 906, 24-12-1905. Prot. No. 924, 26-12-1905. Prot. No. 926, 28-12-1905.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/C-D-E*/Prot. No.-, 9-9-1905.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/TH*/Prot. No. 629, 20-9-1905.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/fka*/Prot. No.-, 3-1-1906.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA*/Prot. No.-, tarihsiz, Başmüfettişten Yunanistan Selanik Başkonsolosu'na.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1906/AAK/B/G/ar.*/Prot. No. 315, 4-7-1906.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1906/AAK/I*/Prot. No. 703, 18-11-1906.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/KY/1906/aak'/IG' (IG')*, *ID' (ID')*/1324, Evgenios Zalokostas'tan Alexandros Skouzes'e, Sofya, Prot. No. 1324, 21-9-1906

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/B*/Prot. No. 135, 29-11-1906.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1907/AAK/Th*/Prot. No.-, 19-1-1907. Prot. No.-, 17-4-1907. Prot. No.-, tarihsiz, Tehlikede olan çok Rum Makedonya'sı Lehine Bildiri.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1907/AAK/B*/Prot. No. 1012, 17-3-1907. Prot. No. 176, 11-4-1907. Prot. No. 1553, 18-4-1907. Prot. No. 565, 1-8-1907. Prot. No. 811, 12-11-1907. Prot. No. 5131, tarihsiz. Prot. No.-, 28-11-1907.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/1907*/Prot. No. 186, 20-5-1907.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/MH/1907/AAK/A*/Prot. No. 479, 1-6-1907.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/B*/Prot. No.-, 2/15-6-1907.

MMMK., MTADM., EKA., *DBA/A/1905/AAK/D*/Prot. No.-, 13-6-1907.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/MH/1907/AAK/ST/Prot. No.-*, 31-5-1907.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/MH/1907/AAK/Z/Prot. No. a.a.*, 21-7-1907.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1908/AAK/A/Prot. No. 610*, 1-7-1908. Prot. No.-, 18-7-1908. Prot. No. 747, 8-8-1908.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1908/AAK/C/Prot. No.-*, tarihsiz. Prot. No. 6203, 2-10-1908. Prot. No. 1026, 18-11-1908.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/Maked./1908/Prot. No. 7780*, 12-11-1908.

MMM.K., MTADM., EKA., *DBA/A/1908/AAK/IA, IB, IC/Prot. No. 7949*, 8-12-1908.

Gazeteler

Agon (Αγών): 14 Mayıs 1876.

Aion (Αἰών): 27 Nisan 1876. 30 Nisan 1876. 3 Mayıs 1876. 6 Mayıs 1876. 10 Mayıs 1876. 20 Mayıs 1876. Tarihsiz, 3225/y.- 38.

Alitheia (Αλήθεια): 27 Nisan 1876. 28 Nisan 1876. 29 Nisan 1876. 30 Nisan 1876. 1 Mayıs 1876. 4 Mayıs 1876. 6 Mayıs 1876. 8 Mayıs 1876. 10 Mayıs 1876. 6 Aralık 1883. 28 Haziran 1903. 28 Ağustos 1903. 30 Ağustos 1903. 2 Eylül 1903. 9 Eylül 1903. 11 Eylül 1903. 18 Eylül 1903. 20 Eylül 1903. 23 Eylül 1903. 25 Eylül 1903. 27 Eylül 1903. 30 Eylül 1903. 2 Ekim 1903. 4 Ekim 1903. 7 Ekim 1903. 14 Ekim 1903. 18 Ekim 1903. 25 Ekim 1903. 28 Ekim 1903. 30 Ekim 1903. 4 Kasım 1903. 29 Kasım 1903. 6 Aralık 1903. 9 Aralık 1903. 23 Aralık 1903. 3 Ocak 1904. 22 Ocak 1904. 15 Nisan 1904. 24 Nisan 1904. 8 Mayıs 1904. 15 Mayıs 1904. 7 Eylül 1904. 12 Şubat 1905. 1 Mart 1905. 24 Mayıs 1905. 26 Mayıs 1905. 2 Haziran 1905. 7 Haziran 1905. 13 Temmuz 1907. 11 Temmuz 1908.

Anatolikos Astir (Ανατολικός Αστήρ): 28 Nisan 1876/10 Mayıs 1876/16 Rebiyülahir 1293. 1 Mayıs 1876/13 Mayıs 1876/19 Rebiyülahir 1293.

Angelos Efimeris Politiki kai Filologiki (Άγγελος Εφημερίς Πολιτική και Φιλολογική): 1 Mayıs 1876. 15 Mayıs 1876.

Aydin (Αἰδίν): 28 April 1876. 1 Mayıs 1876. 4 Mayıs 1876. 5 Mayıs 1876. 12 Mayıs 1876. 15 Mayıs 1876. 19 Mayıs 1876. 21 Mayıs 1876.

Ekklesiastiki Alitheia (Εκκλησιαστική Αλήθεια): 6 Aralık 1883.

Ermis (Ερμής): 4 Mayıs 1876. 7 Mayıs 1876.

Faros tis Thessalonikis (Φάρος της Θεσσαλονίκης): 14 Temmuz 1908.

I Amaltheia (Η Αμάλθεια): 5 Mayıs 1876. 8 Mayıs 1876. 12 Mayıs 1876.

Neologou (Νεολόγου): 23 Ocak 1891.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Agtzidis, Vlasis (Αγτζίδης, Βλάχης). “Platia Elevtherias i Platia Genoktonias” («Πλατεία Ελευθερίας ή Πλατεία Γενοκτονίας») (“Özgürlük Meydanı veya Soykırım Meydanı”). *Elevtherotypia (Ελευθεροτυπία) (Elevtherotypia Gazetesi)*, 16 Kasım 2013. <https://kars1918.wordpress.com/2013/11/25/plateia-eleftherias/amp/> [Erişim 01.07.2020].

Ahbab, Yakup. “Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)”. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 1, s. 1 (2015): 119-151.

Ahgönül, Samim. *Türkiye Rumları Ulus-Devlet Çağından Hüreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Olmuş Süreci*. Çeviren Ceylan Gürman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Ahmad, Feroz. *The Young Turks and the Ottoman Nationalities. Armenious, Greeks, Albanians, Jews and Arabs, 1908-1918*. Michigan: Utah Series in Middle East Studies, 2014.

- Ahmad, Feroz. “Unionist Relations with the Greek, Armenian, and Jewish Communities of the Ottoman Empire, 1908-1914”. *Christians and Jews in the Ottoman Empire, The Functioning of a Plural Society*. Ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 401-434.
- Akçam, Taner. *Mia epeshynti praksi, Í Genoktonia ton Armenion kai to Zitima tis Tourkikis evthynis (Μια επαίσχυντη πράξη, Η Γενοκτονία των Αρμενίων και το Ζήτημα της Τουρκικής ευθύνης) (Utanç Verici Bir Eylem, Ermeni Soykırımı ve Türk Sorumluluğu Sorunu)*. Atina: Ekdoseis Papazizi (Εκδόσεις Παπαζήση) (Papazisi Yayınları), 2007.
- Akçura, Yusuf. *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. asırlarda)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Aktüre, Sevgi. “Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişimler”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 891-904.
- Akyay, Bülent. “Başlangıçta Girit İsyanına Kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri (1830-1866)”. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, 2019.
- Algar, Hamid. “Molla”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005: 238-239.
- Anagnostopoulou, Athanasia (Αναγνωστοπούλου, Αθανασία). “Οι Metarrythmiseis tou Tanzimat kai to Thesmiko Plaisio tou Millet ton Romion Patriarcheio, Koinotikoí Thesmoí, Paideia” («Οι Μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και το Θεσμικό Πλαίσιο του Μιλλέτ των Ρωμιών Πατριαρχείο, Κοινοτικοί Θεσμοί, Παιδεία») (“Tanzimat Reformları ve Rum Millet Kurumsal Çerçevesi. Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim”). *I Parousia ton Ethnikon Meionotiton stin Konstantinoupoli ton 19o aiona. (Η Παρουσία των Εθνικών Μειονοτήτων στην Κωνσταντινούπολη τον 19ο αιώνα) (19. Yüzyılda İstanbul'da Ulusal Azınlıkların Varlığı)*. Praktika Protis Epistimonikis Imeridas (Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Ημερίδας) (Birinci Bilimsel Konferans Bildirileri).

Atina: Syndesmos ton En Athinais Megaloscholiton (Σύνδεσμος των Εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών) (Syndesmos ton En Athinais Megaloscholiton Yayınları), 1997: 17-89.

Anagnostopoulou, Sia (Αναγνωστοπούλου, Σία). *Mikra Asia, 19os ai.- 1919 Oi Ellinorthodoxes Koinotites, Apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos (Μικρά Ασία, 19^{ος} αι.- 1919 Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες, Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος)* (*Küçük Asya, 19. yüzyıl - 1919 Rum Ortodoks Cemaatleri, Rumların Milletinden Yunan Milletine*). Atina: Ellinika Grammata (Ελληνικά Γράμματα) (Ellinika Grammata Yayınları), 1998.

Anagnostou, Stratis I. (Αναγνώστου, Στρατής Ι.). “Οι Ευρωπαίοι το 1905 katalamvanoun tin Mytilini kai tin Myrina tis Limnou” («Οι Ευρωπαίοι το 1905 καταλαμβάνουν την Μυτιλήνη και την Μύρινα της Λήμνου») (Avrupalılar 1905'te Midilli'yi ve Lemnos'lu Myrina'yi işgal ediyor”). <http://www.lesvosoldies.gr/gr/1183982148/1254511372.html> [Επίσημο 15.02.2021].

Anapniotis, Georgios (Αναπνιώτης, Γεώργιος). Syntomi Istoria tis Metavyzantinis Romiosynis stin Konstantinoupoli. Oi Fanariotes, Kathimerini Zoi, Ta Metavzantina Fanariotika Spitia (Σύντομη Ιστορία της Μεταβυζαντινής Ρωμοσύνης στην Κωνσταντινούπολη. Οι Φαναριώτες, Καθημερινή Ζωή, Τα Μεταβυζαντινά Φαναριώτικα Σπίτια) (İstanbul'da Bizans Sonrası Rumluk'un Kısa Tarihi. Fenerliler, Gündelik Hayat, Bizans Sonrası Fenerliler Evleri) (Αύγουστος 2015). *O Politis, 49 Chronia Anexarititi Politiki Eidiseografiki kai Koinoniki Efimerida ton Konstantinoupoliton (Ο Πολίτης, 49 Χρόνια Ανεξάρτητη Πολιτική Ειδησεογραφική και Κοινωνική Εφημερίδα των Κωνσταντινοπολιτών)* (*O Politis, İstanbulluların 49 Yıllık Bağımsız Siyasi Haberler ve Sosyal Gazetesi*), nr. 580, Atina, s. 14. <https://docplayer.gr/20675654-Se-ahartografita-nera-kineitai-pleon-i-elliniki-kyvernisi.html> [Επίσημο 03.05.2017].

Anastasiadis, Giorgos ve Chekimoglou, Evangelos (Αναστασιάδης, Γιώργος και Χεκίμογλου Ευάγγελος). *Otan i Thessaloniki Bike ston 20o Aiona. Ta Diakosia Simantikotera Gegonota pou Synevisan stin Poli apo to 1900 os to 1910 (Όταν η Θεσσαλονίκη Μπήκε στον 20ό αιώνα. Τα Διακόσια Σημαντικότερα Γεγονότα που Συνέβησαν στην Πόλη από το 1900 ως το 1910) (Selanik 20. yüzyıla Girdiğinde. 1900'den 1910'a kadar Şehirde Meydana Gelen En Önemli İki Yüz Olay)*. Selanik: University Studio Press, 2000.

Anastassiadou, Meropi. *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*. 2. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

Anastassiadou, Meropi. *Tanzimat Çağında bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. İstanbul: Kronik, 2019.

Arıkan, Zeki. “1821 Yunan İsyanının Başlangıcı”. *Askeri Tarih Bülteni* 22, s. 12 (1987): 97-119.

Augustinos, Gerasimos. *Küçük Asya Rumları*. Çeviren Devrim Evcı. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.

Avcı, Casim. “Rum”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008: 222-225.

Aybay, Rona. “Anayasal Metinlerde Egemenlik”. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 40-44.

Aydın, Mahir. *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1996.

Aydın, Mithat. “Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1876-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM* 18, s. 18 (2005): 21-49.

Aydın, Salim. “Selanik – Manastır Demiryolu”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 1999.

- Baer, Marc David. *Selanikli Dönmeler, Yahudilikten Dönenler, Müslüman Devrimciler ve Seküler Türkler*. Çeviren Sevinç Kayır. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. AŞ, 2010.
- Bağış, Ali İhsan. *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar Avrupa Tüccarları Beratlı Tüccarlar Hayriye Tüccarları (1750-1839)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.
- Bakas, Ioannis Th. (Μπάκας, Ιωάννης Θ.). “Makedoniki Gi: Meleniko (bul. Мелник), pos ‘Chathike’ to Propyrgio tou Ellinismou” («Μακεδονική Γη: Μελένικο (bul. Мелник), πως ‘Χάθηκε’ το Προπύργιο του Ελληνισμού») (“Makedon Toprakları: Melnik (bul. Мелник) Hellenizmin Tabyası nasıl ‘Kayboldu’”), 7 Eylül 2015. <http://yaunatakabara.blogspot.com/2013/12/bul.html> [Erişim 14.04.2021].
- Baştav, Şerif. “Greeks under the Ottoman Rule (1453-1831)”. *Makaleler*. Haz. E. Semih Yalçın ve Emine Erdoğan. c. 1. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005: 363-394.
- Batzas, G. (Μπατζάς, Γ.). “Ekato Chronia apo tin Epanastasi ton Neotourkon” («Εκατό Χρόνια από την Επανάσταση των Νεοτούρκων») (“Jön Türkler’in Devriminden Sonra Yüz Yıl”). *O Politis (Ο Πολίτης)*. nr. 502/y.-, Atina, Şubat 2009.
- Bayrak, Meral. “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan Bağımsızlığı”. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1999.
- Benlisoy, Yorgo ve Macar, Elçin. *Fener Patrikhanesi*. Ankara: Ayraç Yayınları, 1996.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi Basımevi, 1973.
- Bianchi, Thomas Xavier. *Le Nouveau Guide de La Conversation. En Français et en Turc*. 1852. Paris: Imprimerie orientale de Mme Ve Dondey-Dupré, Rue Saint-Louis, 46, Au Marais, 1852. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6524674k/f7.image.texteImage> [Erişim 15.06.2021].

- Bilge, Arif. *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşma ve aramızdaki Rumlar Tarihi*. Konya: Ülkü Basımevi, 1971.
- Bosworth, Clifford Edmund. "Rum". *The Encyclopaedia of Islam: Ned – Sam*. c. 8. Leiden: E. J. Brill, 1995: 601-606.
- Boura, Catherine. "The Greek Millet in Turkish Politics: Greeks in the Ottoman Parliament (1908-1918)". *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy, and Society in the Nineteenth Century*. Editör Dimitri Gondicas and Charles Issawi. Princeton: The Darwin Press, 1999: 193-206.
- Bozkurt, Gülnihal. *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839- 1939)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.
- Bozkurt, Gülnihal. *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Braude, Benjamin. "Foundation Myths of the Millet System". *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*. Editör Benjamin Braude and Bernard Lewis. v. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, INC, 1982.
- Çakmak, Aydın. *Sürgünde Bir Hakan II. Abdülhamid'in Selanik ve Beylerbeyi Günleri*. İstanbul: Ötüken, 2014.
- Canatar, Mehmet. "Kethüdâ". *İslam Ansiklopedisi*. c. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002: 332-334.
- Chasiotis, Ioannis K. (Χασιώτης, Ιωάννης Κ.). "I Proti meta ton Proton" («Η Πρώτη μετά των Πρώτων») ("İlk Olanlarla Beraber"). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ.

Χασιώτης). c. 1. Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 12-58.

Chasiotis, Ioannis K. (Χασιώτης, Ιωάννης Κ.). “I Proti meta ton Proton” («Η Πρώτη μετά των Πρώτων») (“İlk Olanlarla Beraber”). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Προτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης). Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 11-43.

Chasiotis, Ioannis K. (Χασιώτης, Ιωάννης Κ.). “I Tourkokratoumeni Thessaloniki: I Proti Periodos (15os ai. -1830)” («Η Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη: Η Πρώτη Περίοδος (15^{ος} αι. -1830)») (“Türk İşgalindeki Selanik: Birinci Dönem (15. yüzyıl -1830)”). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Προτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης). c. 1. Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 103-116.

Chatzimichali, Angeliki (Χατζημιχάλη, Αγγελική). “Morfes apo ti Somateiaki Organosi ton Ellinon stin Othomaniki Aftokratoria: Oi Syntechnies – Ta Isnafia” («Μορφές από τη Σωματειακή Οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι Συντεχνίες – Τα Ισνάφια») (Osmanlı İmparatorluğunda Rumların Birlik Teşkilatından Formlar: Loncalar - Esnaflar). *L’ Hellenisme Contemporain*, Αθήνα 1953, Myriovivlos Vivliothiki, Tmima tou Diadiktyakou Politistikou Kentrou artopos (Μυριόβιβλος Βιβλιοθήκη, Τμήμα του Διαδικτυακού Πολιτιστικού Κέντρου artopos) (Myrioviblos Kütüphanesi, artopos İnternet Kültür Merkezi Bölümü).

http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichali_syntehnies.html [Επίσκεψη 04.02.2019].

Chekimoglou, Evangelos (Χεκίμογλου, Ευάγγελος). *Ta Mystiria tis Thessalonikis. Keimena gia tous Chamenous Topous tis Polis (Ta Μυστήρια της Θεσσαλονίκης. Κείμενα για τους Χαμένους Τόπους της Πόλης)* (Selanik'in Gizemleri. Şehrin Kayıp Yerleri İle İlgili Metinler). Selanik: University Studio Press, 2001.

Chionis T. Konstantinos (Χιόνης Τ. Κωνσταντίνος) *O Poiitis I. Konstantinidis kai to Ergo tou (Ο Ποιητής Ι. Κωνσταντινίδης και το Έργο του)* (Şair I. Konstantinidis ve Eseri), 12 Eylül 2013. <https://www.xronometro.com/poitis-konsta/> [Επίσκεψη 05.08.2021].

Christoforidou, Sofia (Χριστοφορίδου, Σοφία), “İ Epanastasi ton Neotourkon ston Typo tis Thessalonikis. İ Periptosi ton Efimeridon ‘Faros tis Thessalonikis’ kai ‘Alitheia’” (Η Επανάσταση των Νεοτούρκων στον Τύπο της Θεσσαλονίκης. “Η Περίπτωση των Εφημερίδων «Φάρος της Θεσσαλονίκης» και «Αλήθεια»”) (“Selanik Basınında Jön Türk Devrimi. ‘Faros tis Thessalonikis’ ve ‘Alitheia’ Gazetelerinin Durumu”). Yüksek Lisans Tezi. Aristoteles Üniversitesi, 2012.

Clogg, Richard. “The Greek Millet in the Ottoman Empire”. *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. Ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 185-207.

Dakin, Douglas. *I Enopoiisi tis Elladas 1770-1923 (Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923)* (Yunanistan'ın Birleşmesi 1770-1923). Çeviren Athanasios Xanthopoulos. Atina: Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης) (Morfotiko Idryma Ethnikis Trapezis Yayınları), 2012.

Dakin, Douglas. *The Unification of Greece 1770-1923*. London: Ernest Benn, 1972.

Daskalakis, Apostolos B. (Δασκαλάκης, Απόστολος Β.). *O Ellinikos Laos kata tin periodo tis Tourkokratias. Ekklisia kai Genos. Koinotikos Vios kai*

Aftodioikisis. Aristokratia tou Genous, Koinotites Exoterikou. Oikonomiki Zoi (Ο Ελληνικός Λαός κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Εκκλησία και Γένος. Κοινοτικός Βίος και Αυτοδιοικήσεις. Αριστοκρατία του Γένους, Κοινότητες Εξωτερικού. Οικονομική Ζωή) (Türk İşgali sırasında Yunan Halkı. Kilise ve Genos. Toplum Hayatı ve Yerel Yönetim. Genos Aristokrasisi, Yurtdışı Topluluklar. Ekonomik Hayat). Atina: Vivliopoleion Panepistimiakon Synggrammaton Eftychiou G. Vagionaki (Βιβλιοπωλείον Πανεπιστημιακών Συγγραμμάτων Ευτυχίου Γ. Βαγιονάκη) Vivliopoleion Panepistimiakon Synggrammaton Eftychiou G. Vagionaki Yayınları, 1965.

Daskalakis, Apostolos B. (Δασκαλάκης, Απόστολος Β.). *O Ellinikos Laos kata tin Periodo tis Tourkokratias. Oi Agonistikai Dynameis tou Ethnous (Armatoloi kai Kleftes-Maniatai kai Souliotai-Naftikai Nisoi) Ο Ελληνικός Λαός κατά την Περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι Αγωνιστικάί Δυνάμεις του Έθνους (Αρματολοί και Κλέφτες-Μανιάται και Σουλιώται-Ναυτικάί Νήσοι) Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yunan Halkı. Ulsun Savaşan Kuvvetleri (Armatollar ve Kleftler-Manyalılar ve Suliyotlar-Deniz Adaları). Atina: Panepistimiakai Paradosseis (Πανεπιστημιακαί Παραδόσεις) (Panepistimiakai Paradosseis Yayınları), 1967.*

Davison, Roderic H. *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774-1923 The Impact of the West*. Austin: University of Texas Press, 1990.

Davison, Roderic H. "The Millets as Agents of Change in the Nineteenth-Century Ottoman Empire". *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. Ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 319-337.

Davison, Roderic H. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-1876)*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.

Demirhan, Hasan. *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*. İstanbul: İdil Yayıncılık, 2016.

Deringil, Selim. *Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Develekos, Dimos (Δήμος Δεβελέκος). “Apo to Aftokratoriko Programma stin Ethniki Propoganda. Oi Kratikes Ideologikes Theseis tis Othomanikis Aftokratorias apo tin Periodo tou Tanzimat eos tin Kiryxi tis Tourkikis Dimokratias” («Από το Αυτοκρατορικό Πρόγραμμα στην Εθνική Προπογάνδα. Οι Κρατικές Ιδεολογικές Θέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Περίοδο του Τανζιμάτ έως την Κήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας») (“İmparatorluk Programından Millî Propagandaya. Tanzimat Döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin İlanına Kadar Osmanlı Devleti’nin Devlet İdeolojik Konumları”). <https://www.academia.edu/2941062> [Erişim 23.04.2016].

Dimitriadis, Vasilis (Δημητριάδης, Βασίλης). *Topografia tis Thessalonikis kata tin Epochi tis Tourkokratias 1430-1912 (Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την Εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912) (1430-1912 Türk İşgali sırasında Selanik Topografyası)*. Selanik: Etaireia Makedonikon Spoudon (Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών) (Etaireia Makedonikon Spoudon Yayınları), 1983.

Dinç, Güven. “Yunan İsyanı Sırasında Kıbrıs’ta İstihbarat Faaliyetleri (1821)”. *II. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu. Giresun, 30 Kasım-30 Aralık 2017*. Ankara: ATAM, 2019: 603-624.

“Dionysios E’ Patriarchis Konstantinoupoleos” («Διονύσιος Ε’ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως») (“İstanbul Patrik’i Dionysios V.”). *Encyclopaedia of the Hellenic World*. <http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaId=4108> [Erişim 10.03.2020].

Eksertzoglou, Haris. *Nostaljinin Ötesinde “Kaybedilmiş Memleketler” Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*. Çeviren Yusuf Ziya Karabıçak. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

- Elliot, Henry. G. *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*. Ed. G. Elliot. London: John Murray, Albemarle Street. W.1, 1922.
- Emecen, Feridun. “Attıye-i Seniyye”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991: 64.
- Enepekidis, Polychronis K. (Ενεπεκίδης, Πολυχρόνης Κ.). *I Thessaloniki sta Chronia 1875-1912 (Η Θεσσαλονίκη στα Χρόνια 1875-1912) (1875-1912 Yıllarında Selanik)*. c. 1. Selanik: Afoi Kyriakidi (Αφοί Κυριακίδη) (Afoi Kyriakidi Yayınları), 1981.
- Engelbert, Deusch. *Die effektiven Konsuln Österreich (-Ungarns) von 1825-1918. Ihre Ausbildung, Arbeitsverhältnisse und Biografien*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2017.
- Erman, Arzu. “Erken Dönem Osmanlı Devleti-Yunanistan Krallığı İlişkileri: Problemler, Çatışan Faktörler ve Uzlaşma”. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- Ercan, Yavuz. *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001.
- Ercan, Yavuz. *Toplu Eserler: II. Rumlar ve Diğer Müslüman Olmayan Topluluklar*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2007.
- Ergül, Feride Aslı. “The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek ‘Other’”. Doktora Tezi. Middle East Technical University, 2009.
- Eryılmaz, Ayşe. “Osmanlı Devleti’nin Selanik Politikaları (1908-1912)”. Doktora Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016.
- Eryılmaz, Bilal. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. 2. bs. İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996.

- Exertzoglou, Charis (Εξερτζόγλου, Χάρης). “To Pronomiako Zitima” («Το Προνομιακό Ζήτημα») (“İmtiyaz Meselesi”). *Ta Istorika (Τα Ιστορικά) (Tarihi)* 16 (1992): 65-84.
- Faroghî, Suraiya. *I Othomaniki Aftokratoria kai o Kosmos Gyro tis (Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο Κόσμος Γύρω της) (Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafindaki Dünya)*. Çeviren Giannis Karachristos (Γιάννης Καραχρήστος). Atina: Ekdoseis tou Eikostou Protou Aiona (Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου Αιώνα) (Eikostou Protou Aiona Yayınları), 2009.
- Findley, Carter V. *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babiali (1789-1922)*. Çeviren Boyacı Latif ve Akyol İzzet. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Findley, Carter V. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform Babiali, 1789-1922*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 2014.
- Findley, Carter V. “19. yy’da Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Gelişme”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 259-262.
- Gençer, Ceylan İ. “1840-1912 Yılları Arasında İzmir ve Selânik’teki Kentsel ve Mimari Değişim”. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, 2012.
- Georganopoulos, Evripidis (Γεωργανόπουλος, Ευριπίδης). *To Neotourkiko kinima kai i epiptosis tou ston Ellinismo tou Pontou 1908-1914 (Το Νεοτουρκικό Κίνημα και οι επιπτώσεις του στον Ελληνισμό του Πόντου 1908-1914) (Jön Türk Hareketi ve Pontus Helenizmine Etkileri 1908-1914)*. Atina: Ekdotikos Oikos Adelfon Kyriakidi (Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη) (Adelfon Kyriakidi Yayınları), 2001.
- Georgeon, François. *Sultan Abdülhamid*. İstanbul: Homerkitabevi, 2006.
- Georgiadou Kirki. “Selânik’in Yunanlıları”. *Selânik 1850-1918*. Derleyen Gilles Veinstein. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999: 129-137.

Gkara, Eleni ve Tzedopoulos, Georgios (Γκαρά, Ελένη και Τζεδόπουλος, Γεώργιος). “I Thesi ton Christianon: Exelixi ston Chrono” («Η Θέση των Χριστιανών: Εξέλιξη στον Χρόνο») (“Hristiyanların Konumu: Zamanda Evrim”). *Christianoi kai Mousoulmanoi stin Othomaniki Aftokratoria (Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) (Osmanlı İmparatorluğu’nda Hristiyanlar ve Müslümanlar)*. Ed. Eleni Gkara Ελένη Γκάρα) ve Georgios Tzedopoulos (Γεώργιος Τζεδόπουλος). c. 3. Atina: Ekdoseis Kallipos (Εκδόσεις Κάλλιπος) (Kallipos Yayınları), Syndesmos Ellinikon Akadimaikon Vivliothikon (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) (Yunan Akademik Kütüphaneler Birliği), 2015: 52-89. <http://hdl.handle.net/11419/2883> [Erişim 1.03.2019].

Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019.

Gounaris, Vasilis K. (Γούναρης, Βασίλης Κ.). “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia” («Θεσσαλονίκη, 1830-1912: Ιστορία, Οικονομία και Κοινωνία») (“Selanik, 1830-1912: Tarih, Ekonomi ve Toplum”). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης). Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 117-133.

Gounaris, Vasilis K. (Γούναρης, Βασίλης Κ.). “Thessaloniki, 1830-1912: Istoria, Oikonomia kai Koinonia” («Θεσσαλονίκη, 1830-1912: Ιστορία, Οικονομία και Κοινωνία») (“Selanik, 1830-1912: Tarih, Ekonomi ve Toplum”). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K.

- Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης). c. 1. Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 156-172.
- Gounaris, Vasilis K. (Γούναρης, Βασίλης Κ.), *Steam over Macedonia, 1870-1912 Socio-Economic Change and the Railway Factor 1871-1913*. New York: East European Monographs, Boulder Distributed by Columbia University Press, 1993.
- Güler, Ali. *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*. Ankara: Berikan Yayıncılık, 2005.
- Güler, Ali. “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Din-İbadet, Eğitim-Öğretim Hürriyetleri ve bu Bakımdan ‘Kilise Defterleri’nin Kaynak Olarak Önemi (4 Numaralı Kilise Defteri’nden Örnek Fermanlar)”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 9, s. 9 (1998): 155-175.
- Günay, Necla. “Filiki Eteryia Cemiyeti”. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6, s. 1 (2005): 263-287.
- Güneş, Mehmet. “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”. *Gazi Akademik Bakış* 8, s. 15 (2014): 221-240.
- Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993*. Ankara: İmge Kitabevi, 2018.
- Haarmann, Ulrich. “Ideology and History, Identity and Alterity: The Arab Image of the Turks from the Abbasids to Modern Egypt”. *International Journal of Middle East Studies* 20, s. 2 (1988): 175-196. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020743800033924> (Erişim 04.08.2020).
- Hanioğlu, M. Şükrü. *A Brief History of the Late Ottoman Empire*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010.
- Hanioğlu, M. Şükrü. *Preparation For A Revolution, The Young Turks, 1902-1908*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Hanioğlu, M. Şükrü. “Türkçülük”. c. 41. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012: 551-554.

Hatemi, Hüseyin. “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Derneklerin Gelişimi”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 198-204.

Hatipoğlu, Murat. *Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

Ilıcak, Şükrü ve Angelopoulou, Marina (Ιλιτζάκ, Σουκρού και Αγγελοπούλου, Μαρίνα). *Ellines kai Evraioi Ergates sti Thessaloniki ton Neotourkon. O Evraikos Sosialismos stin Othomaniki Thessaloniki. Zitimata Schetika me tin Apergia ton Ellinon Servitoron sti Thessaloniki tou 1908 (Έλληνες και Εβραίοι Εργάτες στη Θεσσαλονίκη των Νεοτούρκων. Ο Εβραϊκός Σοσιαλισμός στην Οθωμανική Θεσσαλονίκη. Ζητήματα Σχετικά με την Απεργία των Ελλήνων Σερβιτόρων στη Θεσσαλονίκη του 1908) (Neo-Türklerin Selanik’teki Yunan ve Yahudi İşçileri. Osmanlı Selanik’inde Yahudi Sosyalizmi. 1908’de Selanik’te Rum Garsonların Greviyle İlgili Sorunlar)*. Yanya: Isnafi (Ισνάφι) (Isnafi Yayınları), 2004.

Intos, P. Christos (Ιντος, Π. Χρήστος). “Kentra Organosis, Drasis kai Antistasis ton Ellinon ston Nomo Kilkis kata tin periodo tou Makedonikou Agona” («Κέντρα Οργάνωσης, Δράσης και Αντίστασης των Ελλήνων στον Νομό Κιλκίς κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα») (“Makedonya Mücadelesi Döneminde Avrethisar Kazâsı’ndaki Rumların Örgütlenme, Eylem ve Direniş Merkezleri”). *Machitis (Μαχητής) (Savaşçı)*, 6 Aralık 2017. <http://maxitis.gr/intos-xristoskalindria-ktima-xarisi-kilkis/> [Erişim 17.10.2021].

Issawi, Charles. “Transformation of the Economic Position of the Millets in the Nineteenth Century”. *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. Ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 261-285.

- Itzkowitz, Norman. *Ottoman Empire and Islamic Tradition*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1972.
- İnalcık, Halil ve Seyitdanlıoğlu, Mehmet. *Tanzimat Değişim Sürecinde, Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- İnalcık, Halil. “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 31, s. 8 (2005): 9-26.
- İnalcık, Halil. *From Empire to Republic: Essays on Ottoman and Turkish Social History*. İstanbul: Isis Press, 1995.
- İnalcık, Halil. “The Nature of Traditional Society, Turkey”. *Political Modernization In Japan and Turkey*. Editör Robert Ward ve Dankwart Rustow. New Jersey: Princeton University Press, 1968: 42-63.
- İnalcık, Halil. “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu”. *Belleten Türk Tarih Kurumu* 28, s. 112 (1964): 603-622.
- Janos, Damien. “Panaiotis Nicousios and Alexander Mavrocordatos: the Rise of the Phanariots and the Office of Grand Dragoman in the Ottoman Administration in the Dragoman in the Ottoman Administration in the Second Half of the Seventeenth Century”. *Archivum Ottomanicum*. Editör György Hazai. S. 23. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2005-6: 177-196.
- Kafadar, Cemal. “A Rome Of One’s own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum”. *Muqarnas An Annual on the Visual Culture of the Islamic World. History and Ideology: Architectural Heritage of the “Lands of Rum”*. v. 24. (2007): 7-25.
- Kal’a, Ahmet. “Esnaf. Osmanlılar’da el sanatları ile uğraşanlarla geçimlerini mal ve hizmet üretimi, alım ve satımı ile sağlayanların genel adı”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995: 423-430.
- Kalenteridis, Savvas (Καλεντερίδης, Σάββας). “Sfakse me Pasa mou (Enver), na Agiaso” («Σφάξε με (Ενβέρ), πασά μου, ν’ αγιάσω») (“Beni Katlet (Enver),

Paşam, Kutsanmak için”). (*Efimerida Dimokratia*) (*Εφημερίδα Δημοκρατία*) (*Dimokratia* gazetesini). 26 Temmuz 2014. https://infognomonpolitics.gr/2014/07/blog-post_97-48/ (Erişim 15.12. 2019).

Kalelioğlu, Oğuz. *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2009.

Kalelioğlu, Oğuz. “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 41(11), 2008: 105-123.

Karacakaya, Recep. “Belgelerle Türk-Fransız-Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1878-1914)”. *Osmanlı Araştırmaları*. Editör Halil İnalcık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, 24, İstanbul, 2004: 181-212.

Karadimou Gerolymou, Aleka (Καραδήμου Γερόλύμπου, Αλέκα). “Ο Typos kai i Diamorfosi mias ‘Syneidisis tis Polis’ sta Teli tou 19ou Aiona” («Ο Τύπος και η Διαμόρφωση μιας ‘Συνείδησης της Πόλης’ στα Τέλη του 19^{ου} Αιώνα») (“19. Yüzyıl Sonunda Basın ve Bir ‘Kent Bilincinin’ Oluşumu”). *I Neoteri Istoria tis Thessalonikis kai o Typos (H Neότερη Ιστορία της Θεσσαλονίκης και ο Τύπος)* (*Selanik’in Modern Tarihi ve Basın*). Ed. Vasilis. G. Sampanopoulos (Βασίλης. Γ. Σαμπανόπουλος). Selanik: Dimos Thessalonikis, Kentro Istorias Thessalonikis, Ethniki Trapeza tis Ellados, Politistiko Kentro Vor. Ellados (Δήμος Θεσσαλονίκης, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Πολιτιστικό Κέντρο Βορ. Ελλάδος) (Selanik Belediyesi, Selanik Tarih Merkezi, Yunanistan Millî Bankası, Kuzey Yunanistan Kültür Merkezi Yayınları), 1993: 109-129.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi-Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*. 6. bs. c. VII. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. c. 5. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

Karal, Enver Ziya. “Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly, 1876-1877”. *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. Ed. Benjamin

Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 387-400.

Karathanasis, Athanasios E. (Καραθανάσης, Αθανάσιος Ε.). “Dimitrios Ang. Papazis, O Mitropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)” («Δημήτριος Ἀγγ. Παπάζης, Ο Μητροπολίτης Αθανάσιος Μεγακλής (1848-1909)») (“Dimitrios Ang. Papazis, Metropolit Athanasios Megaklis (1848-1909)”). *Makedonika (Μακεδονικά) (Makedonya-i)*. 34(1), (2004): 430-434. Doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.886> [Επίσημο 15.05.2020].

Karolidis, Pavlos (Καρολίδης, Παύλος). *Syγχronos Istoria ton Ellinon kai ton loipon laon tis Anatolis apo to 1821 mechri 1921 (Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από το 1821 μέχρι 1921) (1821'den 1921'e kadar Yunanların ve Doğu'nun diğer halklarının Çağdaş Tarihi)*. c. 7. Atina: Ekdoseis Pelekanos (Εκδόσεις Πελεκάνος) (Pelekanos Yayınları), 2013.

Karpat, Kemal H. “Milletes and Nationality. The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”. *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. Ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis. c. 1. New York & London: Holmes & Meier Publishers, 1982: 141-169.

Karpat, Kemal H. *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çeviren Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Karpat, Kemal H. “Etnik Kimlik ve Ulus Devletlerin Oluşumu”. *Osmanlı Ansiklopedisi*. c. 2. Ankara: Yeni Türkiye, 1999: 17-34.

Karpat, Kemal H. *Ottoman Population, 1830- 1914, Demographic and Social Characteristics*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1985.

Karpat, Kemal H. *The Politicization of Islam. Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

- Kazhdan, Alexander. “Rūm”. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. c. 3. New York, Oxford: Oxford University Press, 1991: 1816.
- Kechriotis, Vasileios. “The Modernisation of the Empire and the ‘Community Privileges’: Greek responses to the Young Turk policies”. *The State and the Subaltern. Society and Politics in Turkey and Iran*. Editör Touraj Atabaki. London: I.B. Tauris, 2007: 53-70.
- Kelağaahmet, İbrahim. “Skarlatos Vizantios’un Yunan Sözlük Bilimindeki Yeri ve 1835 Tarihli Sözlüğünde Tespit Ediler Türkçe Alıntılar”. *Türkiyat Mecmuası*. 27(2), (2017): 135-169.
- Kenanoğlu, Mustafa Macit. *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*. İstanbul: Klasik, 2004.
- Kerimoğlu, Hasan Taner. “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Dergisi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*. 6(14), (2007): 3-25.
- Kermeli, Eugenia. “The Right to Choice: Ottoman Justice vis-à-vis Ecclesiastical and Communal Justice in the Balkans, Seventeenth-Nineteenth Centuries”. *Studies in Islamic Law: A Festschrift For Colin Imber*. Editör Andreas Christmann and Robert Gleave. Oxford: Oxford University Press, 2007. 165-210.
- Kiel, Machiel. “Selânik”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009: 352-357.
- Kılıçbay, Mehmet Ali. “Osmanlı Batılaşması”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 147-152.
- Kokkas, Panagiotis G. (Κόκκας, Παναγιώτης Γ.). “I Oikogeneia Gkarpola kai i Proti Elliniki Efimerida tis Thessalonikis” («Η Οικογένεια Γκαρπολά και η Πρώτη Ελληνική Εφημερίδα της Θεσσαλονίκης») (“Garpola Ailesi ve Selanik’in İlk Yunan Gazetesi”). *Makedonika (Μακεδονικά) (Makedonya-i)* 21, (1981): 222-251. DOI:<https://doi.org/10.12681/makedonika.434> [Erişim 05.06.2017].

Kokkinos, Giorgos (Κόκκινος, Γιώργος) (2002). “Kosmotheoria, Ideologia, Politiki Stratefsi. I periptosi tou Alexandrou Delmouzou (1880-1956)” (“Κοσμοθεωρία, Ιδεολογία, Πολιτική Στράτευση. Η περίπτωση του Αλέξανδρου Δελμούζου (1880-1956)”) “Kozmoteori, İdeoloji, Siyasi Taahhüt. Alexandros Delmouzos’un örneği (1880-1956)”. *Mnimon (Μνήμων)*. 24(2), (2002): 227-268. <https://doi.org/10.12681/mnimon.740> [Erişim 16.05.2020].

Kolonas, Vasilis (Κολώνας, Βασίλης). *Afieroma sta 100 Chronia Apo ti Megali Pyrkagia. I Ektos ton Teichon tis Periochis Epektasi tis Thessalonikis. Eikonografia tis Synoikias ton Exochon (1885-1912) (Αφιέρωμα στα 100 Χρόνια από τη Μεγάλη Πυρκαγιά. Η Εκτός των Τειχών της Περιοχής Επέκταση της Θεσσαλονίκης. Εικονογραφία της Συνοικίας των Εξοχών (1885-1912) (Büyük Yangının 100’üncü Yılına İthaf. Selanik’in Duvarların Dışındaki Alanda Genişlemesi. Yazlık Mahallesi’nin İkonografisi (1885-1912). 26 Ağustos 2017. http://clioturbata.com/απόψεις/olonassalonikaexpansion/#_ftn4 [Erişim 01.09.2018].*

Kolonas, Vasilis (Κολώνας, Βασίλης). “I Architektoniki apo ton 19o ston 20o’ai” («Η Αρχιτεκτονική από τον 19ο στον 20’ο αιώνα») (“19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Mimarlık”). *I Kathimerini Afieroma (H Καθημερινή Αφιέρωμα) (Daily Gazetesi-İthaf)*. 30 Mart 1997: 12-15. <https://docplayer.gr/4617521-A-fiepoma-2-31-afiepoma-k-sths-lionths-kypiakh-30-maptioy-1997.html>. [Erişim 15.12.2017].

Konortas, Paraskevas (Κονόρτας, Παρασκευάς). “I Exelixa ton ‘Ekklesiastikon’ Veration kai to ‘Pronomiako Zitima’” («Η Εξέλιξη των “Εκκλησιαστικών” Βερατίων και το “Προνομιακό Ζήτημα”») (““Kilise’ Beratların Evrimi ve ‘İmtiyaz Meselesi’”). *Ta Istorika (Ιστορικά) (Tarihsel)* 5, s. 9 (1988): 259-286.

Константинова, (Konstantinova) Yura (Юра). *Българите в османския Солун (Osmanlı Selanik’inde Bulgarlar)*. София: Институт за балканистика с

Център по тракология Българска академия на науките (Sofya: Trakoloji Merkezi ile Balkan Araştırmaları Enstitüsü Bulgar Bilimler Akademisi), 2020.

Koukkou, Eleni (Κούκκου, Ελένη). *Diamorfosis tis Ellinikis Koinonias kata tin Tourkokratian (Διαμόρφωσις της Ελληνικής Κοινωνίας κατά την Τουρκοκρατίαν) (Türk işgali sırasında Yunan Cemiyeti'nin oluşumu)*. Atina: Ethnikon Kentron Koinonikon Erevnon (Εθνικόν Κέντρον Κοινωνικών Ερευνών) (Ethnikon Kentron Koinonikon Erevnon Yayınları), 1971.

Koylu, Zafer. "Makedonya Sorunu (1879-1913)". Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, 1997.

Küçük, Cevdet. "Abdülhamid II". *İslam Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988: 216-224.

Küçük, Cevdet. "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve 'Tanzimat'". *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Editör Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006: 1007-1024.

Küçük, Cevdet. "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve Tanzimat". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1007-1024.

Küçükceran, Zeynep. "Agrarian Economy and Primary Education in the Salonican Countryside in the Hamidian Period (1876-1908)". Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, 2012.

Küçükler, Osman Zahit. "Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909)". Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2005.

Kunt, Metin. "Siyasal Tarih (1300-1600)". *Türkiye Tarihi 2: Osmanlı Devleti 1300-1600*. Ed. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1988: 16-143.

Kürşad, Fikret, Altan, Mustafa H. ve Egeli, Sabahaddin. *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi (Megali İdea-Filiki Eteria-Kilise)*. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978.

Kütükoğlu, Mübahat S. “Berat”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992: 472-473.

Laourdas, Vasileios (Λαούρδας, Βασίλειος). “Ellinikon Genikon Proxeneio Thessalonikis: Lampros Koromilas (1904-1907), i Kathoristikis Simasias Symvoli ston Makedoniko Agona kai stin Apeleftherosi tis Makedonias. To Ellinikon Geniko Proxeneion Thessalonikis 1903-1908” («Ελληνικόν Γενικόν Προξενείο Θεσσαλονίκης: Λάμπρος Κορομηλάς (1904-1907), η Καθοριστικής Σημασίας Συμβολή στον Μακεδονικό Αγώνα και στην Απελευθέρωση της Μακεδονίας. Το Ελληνικόν Γενικό Προξενείον Θεσσαλονίκης 1903-1908») (“Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu: Lampros Koromilas (1904-1907), Makedonya Mücadelesine Kesin Katkı ve Makedonya’nın Kurtuluşu. Yunanistan Selanik Başkonsolosluğu 1903-1908”). <http://yaunatakabara.blogspot.com/2012/07/1904-1907.html> [Erişim 10.06.2021].

Lewis, Bernard. *The Multiple identities of the Middle East*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1998.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Çeviren Metin Kırıatlı. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970.

Li, Huaiyin. *The Making of the Modern Chinese State: 1600-1950*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2020.

Loti, Pierre. *Aziyadé*. Çeviren Birsal Uzman. İstanbul: Oğlak yayıncılık ve Reklamcılık ltd. Şti., 2003.

Mardin, Şerif. *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. Çeviren Mümtazer Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2012.

Margulies, Roni. Emanuel Karasu Biyografisine Bir Başlangıç. *Toplumsal Tarih* s. 41/21 (1995): 24-29.

Mazower, Mark. *Salonica City Of Ghosts Christians, Muslims and Jews 1430-1950*. New York: Alfred A. Knopf, 2005.

- Mazower, Mark. *Selanik: Hayaletler Şehri. Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*. Çeviren Gül Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Michailidis, Iakovos. “From Christians to Members of an Ethnic Community: Creating Bordes in the City of Thessaloniki (1800-1912)”. *Frontiers and Identities: Cities in Regions and Nations*. Ed. Lud’a Klusáková and Laure Teulières. Pisa: Plus-Pisa University Press, 2008: 169-180.
- Millas, Herkül. *Yunan Ulusunun Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Moraitopoulos, Georgios K. (Μωραϊτόπουλος, Γεώργιος Κ.). *I Thessaloniki. Pros Chrisin ton Dimotikon Scholeion tis Poleos. En Athinais Ek tou Typografeiou: «Ai Mousai», 1882. (Η Θεσσαλονίκη. Προς χρήσιν των Δημοτικών Σχολείων της πόλεως. Εν Αθήναις Εκ του Τυπογραφείου: «Αι Μούσαι», 1882) (Selanik. Şehrin İlkokullarının Kullanımı için. Atina: “Ai Mousai” Matbaası, 1882). Selanik: P. Pournara (Π. Πουρνάρα) (P. Pournara Yayınları), 1979.*
- Moskof, Kostis (Μοσκώφ Κωστής). *Thessaloniki 1700-1912 Tomi tis Metapratikis Polis. (Θεσσαλονίκη 1700-1912 Τομή της Μεταπρατικής Πόλης) (Selanik Şehrinin 1700-1912 Arası Dönüşümü)*. Atina: Stochastis (Στοχαστής) Stochastis Yayınları, 1974.
- Moutsopoulos, Nikos C. “İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent”. *Selanik 1850-1918, “Yahudilerin Kenti” ve Balkanlar’ın Uyanışı*. Haz. Veinstein Gilles. Çeviren Cüneyt Akalın. İstanbul: İletişim, 1999: 24-41.
- Nanakis, Andreas (Νανάκης, Ανδρέας). “To Pronomiako Zitima to 19o Aiona kai i Anastoli tou Diorismou ton Klirikon ton 21o Aiona, Mitropoliti Arkalochoriou, Kastellion kai Viannou” («Το Προνομιακό Ζήτημα το 19^ο Αιώνα και η Αναστολή του Διορισμού των Κληρικών τον 21^ο Αιώνα, Μητροπολίτη Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου») (“19. Yüzyılda İmtiyaz Meselesi ve 21. Yüzyılda Din Adamları’nın atanmasının ertelenmesi, Arkalochori, Kastelli ve Viannos Metropolitı”).

<http://www.imakb.gr/Pronomiako%20Zitima%20kai%20mis8odosia%202011.htm>

[Επίσημο 01.08. 2021] .

Ntafoulis, Ach. Pavlos (Νταφούλης, Αχ. Παύλος). “Ι Υγειονομική Περιθάλψη κατά την Ένοπλο Φάση Ένοπλο Φάση του Μακεδονικού Αγώνος (1904-1908) και η Δράση των Εφέδρων και Μόνιμων Αξιωματικών του Υγειονομικού που Συμμετείχαν στον Μακεδονικό Αγώνα» («Η Υγειονομική Περίθαλψη κατά την Ένοπλο Φάση του Μακεδονικού Αγώνος (1904-1908) και η Δράση των Εφέδρων και Μόνιμων Αξιωματικών του Υγειονομικού που Συμμετείχαν στον Μακεδονικό Αγώνα») (“Makedonya Mücadelesi’nin Silahlı Aşamasında (1904-1908) Sağlık Bakımı ve Makedonya Mücadelesi’ne Katılan Yedek ve Daimi Sağlık Görevlilerinin Eylemi”). Doktora Tezi. Yanya Üniversitesi, 2007.

Nystazopoulou-Pelekidou, Maria (Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μαρία). *Oi Valkanikoι Laoi, Apo tin Tourkiki Kataktisi Stin Ethniki Apokatastasi (14os-19os ai.) (Οι Βαλκανικοί Λαοί, Από την Τουρκική Κατάκτηση στην Εθνική Αποκατάσταση (14^{ος}-19^{ος} αι.) (Balkan Halkları, Türk Fethinden Ulusal Rehabilitasyona (14. - 19. yy.), 2. bs. Selanik: Ekdoseis Vantias (Εκδόσεις Βάνιας) (Vantias Yayınları), 2000.*

Ogasawara, Hiroyuki. “Rum Seljuks in the Ottoman Historiography”. *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi. XVII. Sempozyumu Bildirileri, Trabzon 18-23 Eylül 2006*. Editör Kenan İnan ve Yücel Dursun. Trabzon: Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011: 495-502.

Okumuş, Münevver Yağmur Erdem. “XIX. yüzyıl oryantalizmi ve Panislamizm”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2015.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı’ya Bakmam Osmanlı Çağdaşlaşması*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2016.

Ortaylı, İlber. “Tanzimat Döneminde Tanassur ve Din Değiştirme Olayları”. *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim-3 Kasım 1989*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994: 481-489.

- Ortaylı, İlber. “Balkanlar’da Milliyetçilik”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1026-1032.
- Ortaylı, İlber. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları: 1985: 996-1001.
- Ortaylı, İlber. “Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 953-960.
- “Osmanlıda Nüfus İdaresi ve Bir Nüfus Kağıdı Örneği”. *Dünya Bülteni*. 10.12.2013. <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/osmanlida-nufus-idaresi-ve-bir-nufus-kagidi-ornegi-h282721.html> (Erişim 13.01.2019).
- Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan. “1862 Rum Patrikliği Nizamı Çerçevesinde Fener Rum – Ortodoks Patrikhanesi”. *Adalet Dergisi*. s. 62-63 (2019): 313-332.
- Ozil, Ayşe. “Ottoman Reform, Non-Muslim Subjects, and Constitite Legislation: The Reform Editor of 1856 and the Greek General Regulations of 1862”. *Narrated Empires: Perceptions of Late Habsburg and Ottoman Multinationalism*. Editör Johanna Chovanec and Olof Heilo. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021: 169-190.
- Ökte, Ertuğrul Zekai. “Türk-Yunan (Grek) İlişkilerinde: Yunan Dostluğu mu?”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. s. 39 (1970): 2-3.
- Ölmez, Adem. *93 Harbinden Otuz bir Mart Olayına Gazi Ethem Paşa ve Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Örenç, Ali Fuat. *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2009.
- Özbaran, Salih. *Bir Osmanlı Kimliği: 14-17. Yüzyıllarda Rum/Rumi Aidiyet ve İmgeleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Özdemir, Hüseyin. *Demokrasi Tarihimize İttihâd ve Terakkili Yıllar – Babanzâde İsmail Hakkı Bey’in Penceresinden*, Ötüken, İstanbul 2016.

- Özdemir, Yavuz ve Çiydem, Erol. “Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eteria (“The First Revolutionary Organization in the Territory: Philiki Eteria”). *Sosyal Bilimler Dergisi* 7, s. 14 (2017): 24-45.
- Özyüksel, Murat. *Eksoterikes Shesis tis Periodou tou Sulttanou Abdul Hamit 1876-1909, apo Analisi tis Tourkikis Eksoterikis Polititkis, Mythos kai Pragmatikitita, 22 Tourkoi Akadimaikoi Analyoun tin Tourkiki Eksoteriki Politiki* (Εξωτερικές Σχέσεις της Περιόδου του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ (Abdülhamid) 1876-1909, από Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, Μύθος και Πραγματικότητα, 22 Τούρκοι Ακαδημαϊκοί Αναλύουν την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική), (*Sultan Abdülhamid Döneminin Dış İlişkileri 1876-1909, Türk Dış Politikasının Analizi, Mit ve Gerçek, 22 Türk Akademisyen Türk Dış Politikasını Analiz Ediyor*). Ed. Dr. Farouk Sonmezoglou (Δρ. Φαρούκ Σονμέζογλου). Çeviren Christos Tsivitzoglou (Χρήστος Τσιβιτζιογλου). c. 1. Atina: INFOΓΝΩΜΩΝ Yayınları, 2011.
- Pala, Ayhan. “Osmanlı İdaresinde Vilayet Mektupçuluğu”. *Belleten Türk Tarih Kurumu* 299, s. 84 (2020): 297-314.
- Papagiannopoulos, Apostolos (Παπαγιαννόπουλος, Απόστολος). *Istoria tis Thessalonikis (Ιστορία της Θεσσαλονίκης) (Selanik Tarihi)*. Selanik: Rekos (Ρέκος) (Rekos Yayınları), 1995.
- Paparrigopoulos, Konstantinos (Παπαρρηγόπουλος, Κωνσταντίνος). *Istoria tou Ellinikou Ethnous 1892-1922 (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1892-1922) (1892-1922 Yunan Milleti'nin Tarihi) 1892-1922*. c. 24. Atina: 4p Eidikes Ekdoseis A.E. (4π Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε.) (4p Eidikes A.E. Yayınları), 2010.
- Papastathis, Charalampos K. (Παπαστάθης, Χαράλαμπος Κ.). *Thessalonikeia kai Makedonika Analekta (Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά Ανάλεκτα) (Selanik ve Makedon Seçmeleri)*. Selanik: University Studio Press, 1999.
- Partidis Emmanouil (Παρτίδης Εμμανουήλ). “I Mitropoli Thessalonikis tin Periodo 1875-1891 mesa apo ton Tyro tis Epochis” («Η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης

την Περίοδο 1875-1891 μέσα από τον Τύπο της Εποχής») (“Dönemin Basın Yoluyla 1875-1891 Döneminde Selanik Metropolo Kilisesi”). Yüksek Lisans Tezi. Aristoteles Üniversitesi, 2016.

Petridis, Pavlos (Πετρίδης, Παύλος). “Thessaloniki 1912-1940: Politikes kai Koinonikes Exelixeis” («Θεσσαλονίκη 1912-1940: Πολιτικές και Κοινωνικές Εξελίξεις») (Selanik 1912-1940: Siyasi ve Sosyal Gelişmeler). *Tois Agathois Vasilevousa Thessaloniki, Istoria kai Politismos, Politistiki Protevousa tis Evropis (Τοις Αγαθοίς Βασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, Ιστορία και Πολιτισμός, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης) (Layık Olanlar için Hükmeden Selanik, Tarih ve Kültür, Avrupa Kültür Başkenti)*. Ed. Ioannis K. Chasiotis (Ιωάννης Κ. Χασιώτης). c. 1. Selanik: Paratiritis (Παρατηρητής) (Paratiritis Yayınları), 1997: 180-197.

Phillou, Christine. “Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance”. *Comparative Studies in Society and History*. 51(1) (2009): 151-181.

Saip, Ahmet. *Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri*. Sadeleştiren ve Yayınlayan Ruhi Turfan. İstanbul: Erler Matbaası, 1983.

Saka, Mehmet. *Ege Denizinde Türk Hakları*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1974.

Sarınay, Yusuf. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Sempi, Zoi (Σέμπη, Ζωή). “Ta Gegonota tis Sfagis ton Proxenon sti Thessaloniki (Maios 1876)” («Τα Γεγονότα της Σφαγής των Προξένων στη Θεσσαλονίκη (Μάιος 1876)») (“Selanik’teki Konsolos Katliamı Olayları (Mayıs 1876)”). *Valkanika Symmeikta (Βαλκανικά Σύμμεικτα) (Farklı Balkan Unsurlarının Karışımı)* 11, (2000): 179-220.

Şenocak, Bülent. *Levant'ın Yıldızı İzmir*. İzmir: Şenocak Kültür Yayınları, 2003.

Şenyurt, Oya. “II. Abdülhamid Döneminde Panislamist Siyasetin Mimaride Oksidentalist Temsiliyete Dönüşmesi Üzerine Bir Deneme”. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, s. 15 (2019): 9-32.

Şerif Paşa. *Bir Muhalifin Hatıraları İttihat ve terakkiye muhalefet*. İstanbul: Nehir Yayınları, 1990.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet. “Yunan İhtilali ve II Mahmud’un Politikaları”. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi* 12, s. 6 (2004): 49-56.

Sfetas, Spuridon (Σφέτας, Σπυρίδων). *Eisagogi sti Valkaniki İstoria, Apo tin Othomaniki Kataktisi ton Valkanion mehri ton Proto Pagkosmio Polemo 1354-1918 (Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία Από την Οθωμανική Κατάκτηση των Βαλκανίων μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1354-1918) (Balkan Tarihine Giriş, Osmanlıların Balkanları Fethinden Birinci Dünya Savaşına (1354-1918)*. c. 1. Selanik: Ekdoseis Vantias (Εκδόσεις Βάνιας) (Vantias Yayınları), 2009.

Shaw, Stanford. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar Sorunu”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1002-1006.

Skalieris, Georgios K. (Σκαλιέρης, Γεώργιος Κ.). *Politikai Selidai. Ta Dikaia ton Ethnotiton en Tourkia: 1453-1921 (Πολιτικάί Σελίδαι. Τα Δίκαια των Εθνοτήτων εν Τουρκία: 1453-1921) (Siyasi Sayfalar. Türkiye’de Milletlerin Hakları: 1453-1921)*. Eisagogi (Εισαγωγή) (Giriş): Konstantinos Svolopoulos (Κωνσταντίνος Σβολόπουλος). Atina: Trochalia (Τροχαλία) (Trochalia Yayınları, 1997).

Sonyel, Salahi R. *Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Sonyel, Salahi R. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Stavridis, Vasileios (Σταυρίδης, Βασίλειος). “Οἰκουμενικοὶ Patriarhes, 1860 – Simera” («Οικουμενικοὶ Πατριάρχες, 1860 - Σήμερα») (“Ekümenik Patrikler, 1860’dan Bugüne”). *Katalogos Patriarchon (Κατάλογος Πατριαρχών) (Patriklerin Listesi)*. <https://www.ec-patr.org/list/index.php?lang=gr&id=313> (Erişim 16.05. 2018).

Stevenson, Francis Seymour. *The Macedonian Question. With an Introduction by F. S. Stevenson*. London: Harrison & Sons, 1902.

Syngros, Andreas (Συγγρός, Αντρέας). *Andrea Syngrou Apomnimonevmata (Ανδρέα Συγγρού Απομνημονεύματα) (Andreas Syngros’un Anıları)*. c. 2. Athens: Vivliopoleion tis Estias (Βιβλιοπωλείον της Εστίας) (Vivliopoleion tis Estias Yayınları), 1908. https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/2/5/f/metadata-70fb96c3d07f54b6a53374188aeb9d6c_1248775348.tkl (Erişim 20.10. 2015).

Syngros, Andreas (Συγγρός, Αντρέας). *Andrea Syngrou Apomnimonevmata (Ανδρέα Συγγρού Απομνημονεύματα) (Andreas Syngros’un Anıları)*. c. 3 Athens: Vivliopoleion tis Estias (Βιβλιοπωλείον της Εστίας) (Vivliopoleion tis Estias Yayınları), 1908. https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/2/5/f/metadata-70fb96c3d07f54b6a53374188aeb9d6c_1248775348.tkl (Erişim 20.10. 2015).

Tanör, Bülent. “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 10-26.

T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 30/06/2016 <https://www.nvi.gov.tr/hakkimizda/tarihce/osmanli-donemi> [Erişim 22.09. 2019].

Tepekaya, Muzaffer. “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”. *Belleten* 77, s. 280 (2013): 1031-1070.

Terek, Ahmet Bekir. “Yunan hedefleri ve Stratejisi karşısında Gerçekler ve Türkiye”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* s. 29 (1970): 16-31.

Theotokas, Michail G. (Θεοτοκάς, Μιχαήλ Γ.). *Nomologia tou Oikoumenikou Patriarcheiou itoi tis I. Synodou kai tou D.E.M. Symvouliou epi tou Astikou,*

Kanonikou kai Dikonomikou Dikaïou Apo tou Etous 1800 mechri tou 1896 Meta Simeioseon (Νομολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήτοι της Ι. Συνόδου και του Δ.Ε.Μ. Συμβουλίου επί του Αστικού, Κανονικού και Δικονομικού Δικαίου Από του Έτους 1800 μέχρι του 1896 Μετά Σημειώσεων) (Ekümenik Patrikhane İctihadi, yani Kutsal Sinod ve D.E.M. 1800'den 1896'ya, Notlar ile Sonra Medeni, Kanonik ve Usul Hukuku). İstanbul: Ek tou Typografeiou Neologou (Εκ του Τυπογραφείου Νεολόγου) (Neologou Basımevi), 1897. <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/d/f/metadata-141-0000316.tkl> [Επίσημο 22.11. 2018].

Timur, Taner. *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumı*. İstanbul: Yordam Kitap, 2012.

Toker, Hülya. *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*. Ankara: Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, 2006.

Tomanas, Kostas (Τομανάς, Κώστας). *Dromi kai Geitonies tis Thessalonikis (Δρόμοι και Γειτονίες της Θεσσαλονίκης) (Selanik'in Yolları ve Mahalleleri)*. Selanik: Ekdoseis Nisides (Εκδόσεις Νησίδες) (Nisides Yayınları), 1997.

Tomanas, Kostas (Τομανάς, Κώστας). *Ta Scholeia tis Thessalonikis mechri to 1944. (Ta Σχολεία της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944) (1944 yılına kadar Selanik Mektepleri)*. Skopelos: Ekdoseis Nisides (Εκδόσεις Νησίδες) (Nisides Yayınları), 1997.

Toprak, Zafer. “1909 Cemiyetler Kanunu”. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 205-208

Torunoğlu, Berke. “Murder in Salonika, 1876”. *Hürriyet Daily News*. <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/william-armstrong/murder-in-salonika-1876-by-berke-torunoglu-55890> [Επίσημο 16.07.2021].

Torunoğlu, Berke. *Murder in Salonika 1876: A Tale of Apostasy and International Crisis*. İstanbul: Libra, 2012.

Torunoğlu, Berke. “Murder in Salonika, 1876: A Tale of Apostasy Turned Into an International Crisis.” Yüksek Lisans Tezi. Bilkent University, 2009.

Tsirkinidis, Charis (Τσιρκινίδης, Χάρης). *Epitelous tous Kserizosome... (Kemal Atatürk, 13 Augustos 1923) Í Genoktonia ton Ellinon tou Pontou, tis Thrakis kai tis M. Asias, mesa apo ta Gallika Arhia (Επιτέλους τους Ξεριζώσαμε... (Κεμάλ Ατατούρκ, 13 Αυγούστου 1923), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μ. Ασίας, μέσα από τα Γαλλικά Αρχεία)* (Sonunda onları Köklerinden Söküp Attık... (Kemal Atatürk, 13 Ağustos 1923), Fransız Arşivleri aracılığıyla Pontus, Trakya ve Orta Asya'daki Rumların Soykırımı). 2. bs. Selanik: Ekdoseis +gramma (Εκδόσεις +γραμμα) (+gramma Yayınları), 1995.

Tsirpanlis, Zacharias N. (Τσιρπανλής, Ζαχαρίας Ν.). “Οι Ellines kai i Epanastasi tou 1875 sti Vosnia kai stin Erzegovini” («Οι Έλληνες και η Επανάσταση του 1875 στη Βοσνία και στην Ερζεγοβίνη») (“Yunanlar ve Bosna-Hersek'te 1875 Devrimi”). *Makedonika (Μακεδονικά) (Makedonya-i)*. 15(1), (1975): 1-14. Doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.604> [Επίσημο 17.08.2020].

Tunaya, Tarık Z. “1876 Kanun-ı Esasîsi ve Türkiye’de Anayasa Gelenegi”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 27-39.

Türsan, Nurettin. *Yunan Sorunu*. Ankara: TTK Basımevi, 1987.

Uçak, Zeynep. “Emanuel Karasu ve Faaliyetleri”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2015.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih 1789-2001*. İstanbul: Der Yayınları, 2006.

Ünlü, Mucize. “II. Abdülhamid Döneminde Ulahlar”. *CIEPO Perspectives on Ottoman Studies, Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies*. Editör Ekrem Causevic, Nenad Moacanin, Vjerran Kursar. Berlin: Lit Verlag, 2010: 229-244.

Vacalopoulos, Apostolos (Βακαλόπουλος, Απόστολος). “Ta Dramatika Gegonota tis Thessalonikis kata to Maio 1876 kai oi Epidraseis tous sto Anatoliko Zitima” («Τα Δραματικά Γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά το Μάιο 1876 και οι

Επιδράσεις τους στο Ανατολικό ζήτημα») (“Mayıs 1876’da Selanik’te Yaşanan Dramatik Olaylar ve bunların Doğu Sorununa Etkileri”). *Makedonika (Μακεδονικά)* (*Makedonya-i*) 2, (2017): 193-262. DOI:<https://doi.org/10.12681/makedonika.9249> [Erişim 13.02.2018].

Vacalopoulos, Apostolos. *A History of Thessaloniki*. Çeviren Thomas F. Carney. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1993.

Valais, Dionysios D. (Βαλαής, Διονύσιος Δ.). *Ekklesiastiki Istoria. Zitimata tis b' Chilietias (Εκκλησιαστική Ιστορία. Ζητήματα της β' Χιλιετίας)* (*Kilise Tarihi, 2. Binyıl Meseleri*). Selanik: Barmounakis (Μπαρμπουνάκης) (Barmounakis Yayınları), 2014.

Valsamidis, Paschalis (Βαλσαμίδης, Πασχάλης). “To Archeio ton Ekpaideftirion Aglaias Schina” («Το Αρχείο των Εκπαιδευτηρίων Αγλαΐας Σχινά») (“Aglaias Schina Eğitim Kurumları Arşivi”). *Makedonika (Μακεδονικά)* (*Makedonya-i*) 37, (2008): 219-269. DOI: <https://doi.org/10.12681/makedonika.53>.

Vardouniotis, K. Dimitrios (Βαρδουνιώτης, Κ. Δημήτριος). *Oi Pyrgoi tis Thessalonikis. Proti dimosiefsi Ethnikon Imerologion Konstantinou F. Skokou. Etos Th' (1894)* (*Οι Πύργοι της Θεσσαλονίκης. Πρώτη δημοσίευση Εθνικών Ημερολόγιον Κωνσταντίνου Φ. Σκόκου. Έτος Θ' (1894)*) (*Selanik Kuleleri. Konstantinos F. Skokos Millî Günlüğü'nün İlk Yayını. Yıl IX (1894)*). Hazırlanan Konstantinos N. Plastiras (Κωνσταντίνος Ν. Πλαστήρας). Selanik: Βιβλιοθήκη Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (Vivliothiki Etaireias Makedonikon Spoudon) (*Makedonya Araştırmaları Derneği Kütüphanesi*, 2015. <https://docplayer.gr/33851468-Oi-pyrgoi-tis-thessalonikis.html> [Erişim 15.06.2019].

Varlık, M. Bülent. “Osmanlı Devleti’nde Madenlerde Çalışma Koşulları”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 917-922.

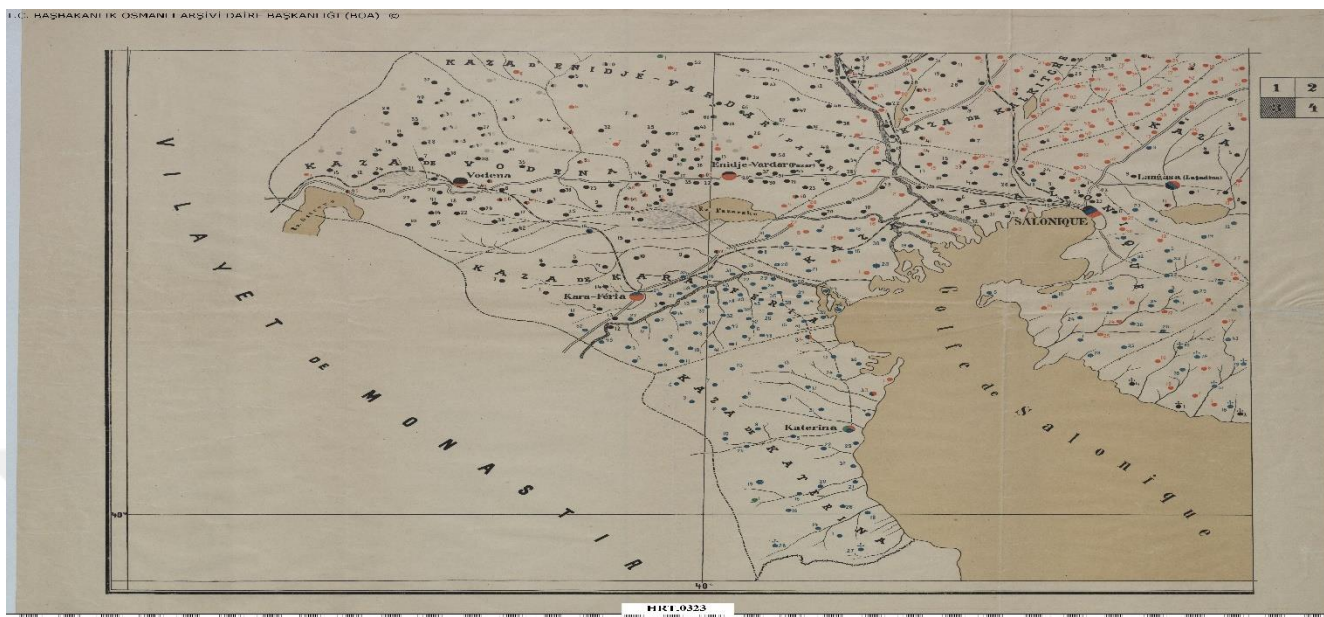
- Volkan, Vamık D. ve Itzkowitz, Norman. *Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular*. Çeviren Banu Büyükkal. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002.
- Witteck, Paul. *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri I*. Çeviren Güzin Yalter. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Yayla, Yıldızhan. “Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet Kavramı”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 948-952.
- Yıldırım, Seyfi ve Sofuoğlu, Adnan. *Siyasi Faaliyetleriyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi*. Ankara: Köksav, 2010.
- Yüksel, Hasan. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma Sürecinde Antik Yunan ve Roma’ya İlişkin Bazı Çalışmalar”. *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri, 14-16 Nisan 2011*. c. 2. Uşak: Uşak İli Kalkınma Vakfı, 2011: 1359-1379.
- Yüksel, Ahmet. *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Ziogou-Karastergiou, Sidiroula (Ζιώγου-Καραστεργίου, Σιδηρούλα) (hzrl.). *Ta Ekpaideftiria Thileon Aglaias N. Schina (Idrytis Stefanos Noukas) 1905-1974 (Ta Ekpaidevthēria Thilēōn Aglaías N. Schinά (Idrytēs Stēfanos Noukás) 1905-1974) (1905-1974 Aglaia N. Schina Kız Mektepleri (Kurucu Stefanos Noukas)*. Selanik: Ekdotikos Oikos Spanias (Εκδοτικός Οίκος Σπανιάς) (Spanias Yayınları), 1997.
- Ziogou-Karastergiou, Sidiroula (Ζιώγου-Καραστεργίου, Σιδηρούλα) ““Grigoreite, Makedones’ I Ekpaideftiki Drastiriotita tis Ellinikis Koinotitas Thessalonikis kata to teleftaio tetarto tou 19ou aiona mesa apo tis efimerides ‘Ermis’ kai ‘Faros’ tis Makedonias” (“«Γρηγορείτε, Μακεδόνες» Η Εκπαιδευτική Δραστηριότητα της Ελληνικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα μέσα από τις εφημερίδες «Ερμής» και «Φάρος» της Μακεδονίας”) (““Acele edin, Makedonlar’ Makedonya’nın ‘Ermis’ ve ‘Faros’

gazeteleri aracılığıyla 19. yüzyılın son çeyreğinde Selanik Rum Cemaatinin Eğitim Faaliyeti”). *I Neoteri Istoria tis Thessalonikis kai o Typos (H Neότερη Ιστορία της Θεσσαλονίκης και ο Τύπος) (Selanik'in Modern Tarihi ve Basın)*. Ed. V. G. Sampanopoulos (Β. Γ. Σαμπανόπουλος). Selanik: Dimos Thessalonikis (Δήμος Θεσσαλονίκης) (Selanik Belediyesi), Kentro Istorias Thessalonikis (Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης) (Selanik Tarih Merkezi), Ethniki Trapeza tis Ellados (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος) (Yunanistan Millî Bankası), Politistiko Kentro Vor. Ellados (Πολιτιστικό Κέντρο Βορ. Ελλάδος) (Yunanistan Kuzey Kültür Merkezi), 1993: 49-80.

EKLER

EK-1A., BOA., *HRT_h_00328_0001.jpg*

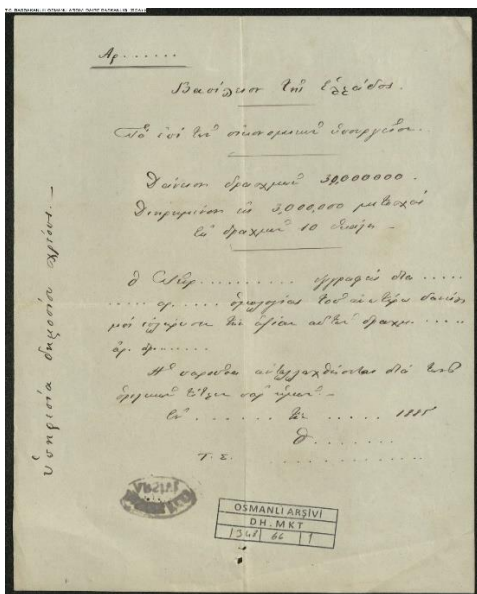

EK-2B., BOA., HRT_h__00323_00003.jpg

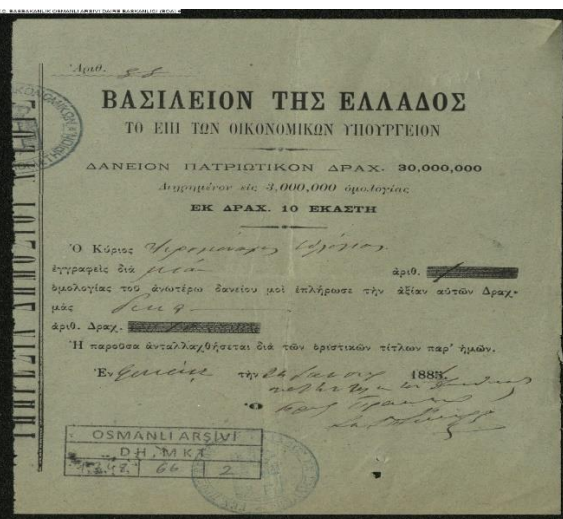

EK-3C., BOA., HRT_h__00323_00004.jpg

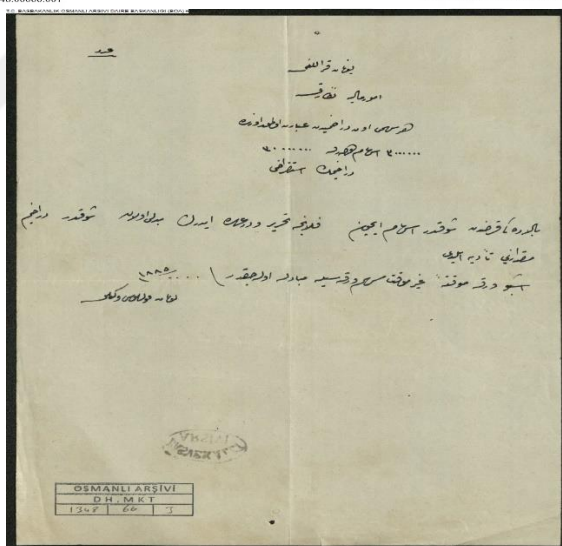
[illegible]

DH.MKT.01348.00066.001

DH.MKT.01348.00066.002

DH.MKT.01348.00066.003

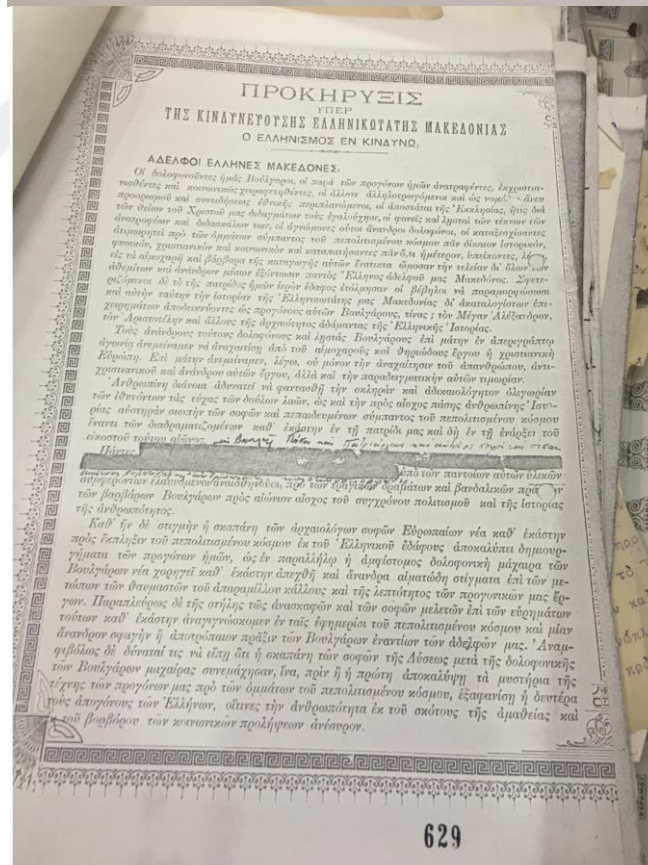
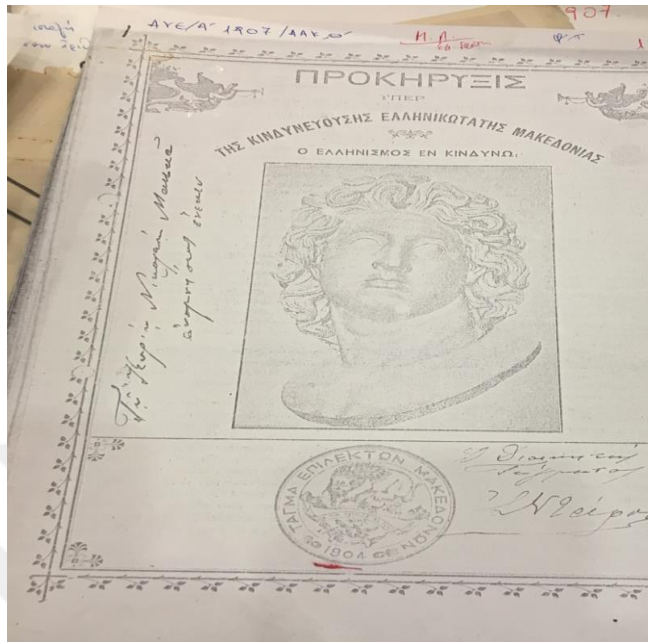
Yunanistan Krallığı, Maliye Bakanlığı, Vatansever Kredi 30.000.000 drahmi. Her biri 3.000.000 drahmiye bölünmüş. Yukarıdaki kredinin numaralı tahviline kaydolan Bay, bana drahminin değerini ödedi. Bu, bizim tarafımızdan nihai öz sermaye menkul kıymetleri ile değiştirilecektir. tarihinde’te. (Kamu Borç Servisi)

EK-6E., BOA., DH.MKT., nr. 1348/66, 28 Ca 1303 (4 Mart 1886)

[illegible]

2

EK-7F., BOA., *DH.MKT.*, nr. 646/13132, 04 Za 1320 (2 Şubat 1903)

EK-8G., Tehlikede olan çok Yunan Makedonya'sı Lehine Bildiri. MMMK., MTADM., EKA., DBA/A/1907/AAK, Th, Helenizm Tehlikede.

6725

Πιστοποιητικόν.

Διά τοῦ παρόντος πιστοποιῶται ὅτι ὁ ἐν Συμβολῶν
Πάσχου ἡγία Ἀθανάσιος ἐπὶ 19 πατρὸς παντοιοπύου
ψυχρῶν μειδυλῶν τῆς ἀνωτάτης ἰατρικῆς τοῦ ὑψηλοῦ Γυ-
μνασίου.

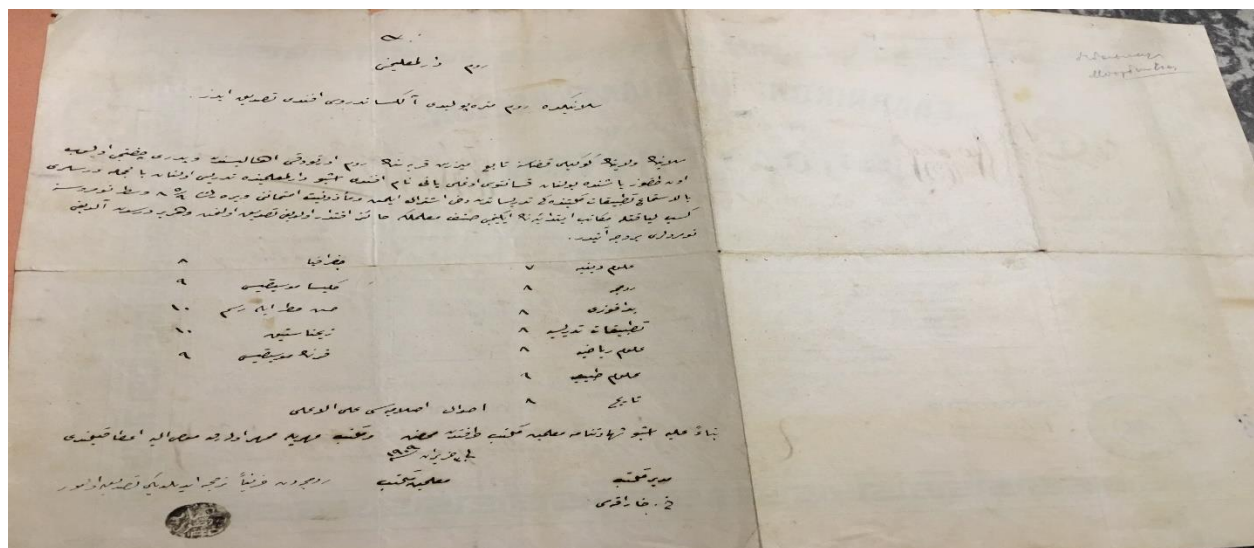
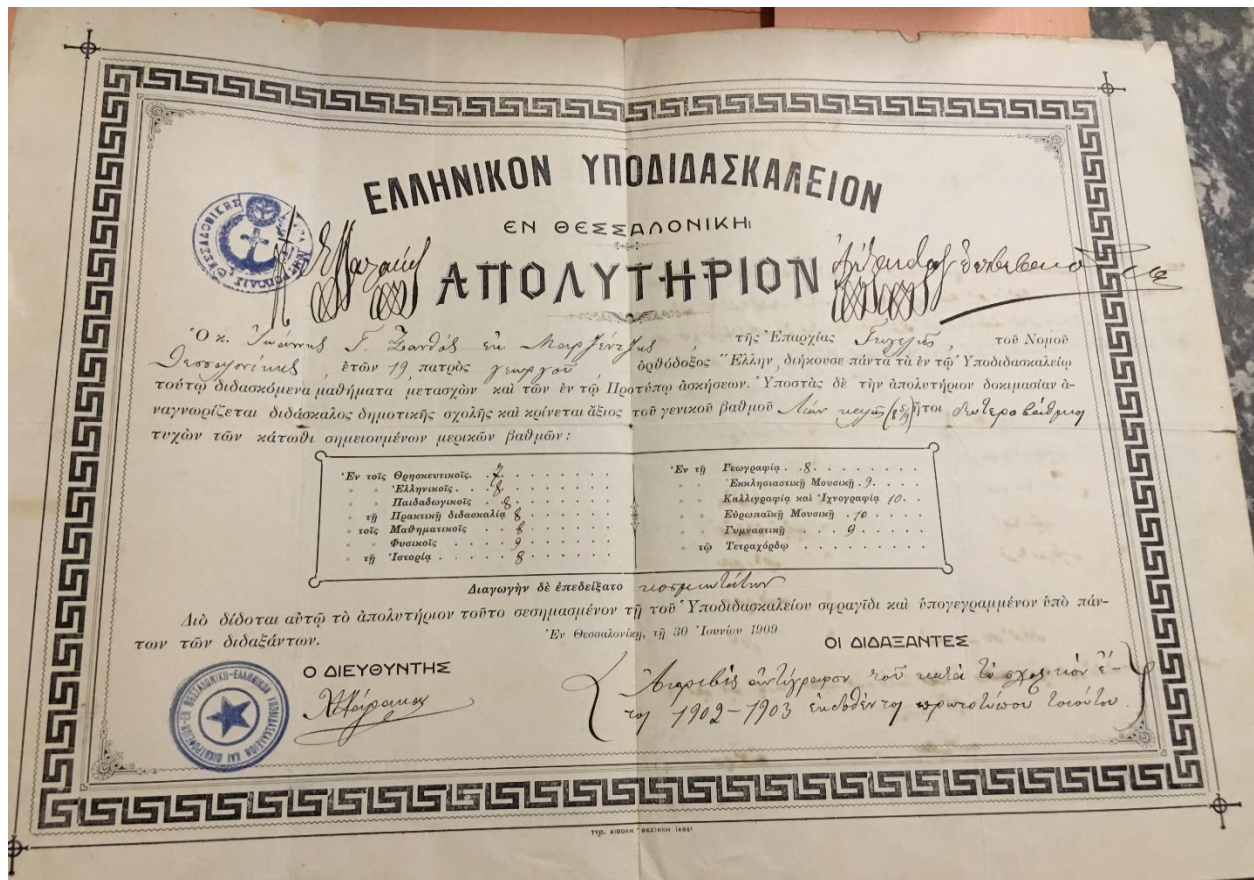
Ἐν Θεσσαλονικίᾳ τῇ 14-ῃ Ἰανουαρίου 1912.

Ὁ Γυμνασιάρχης

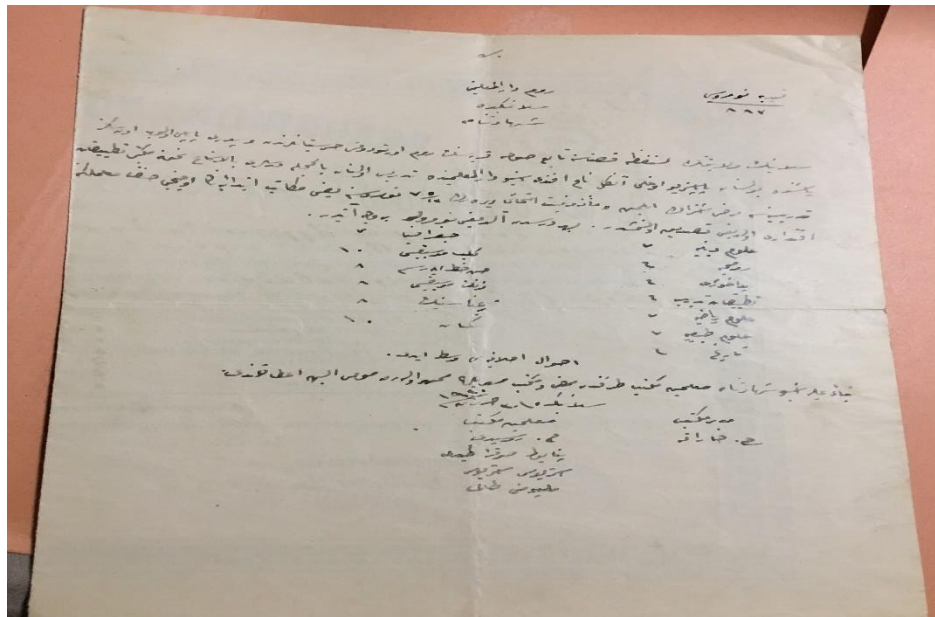
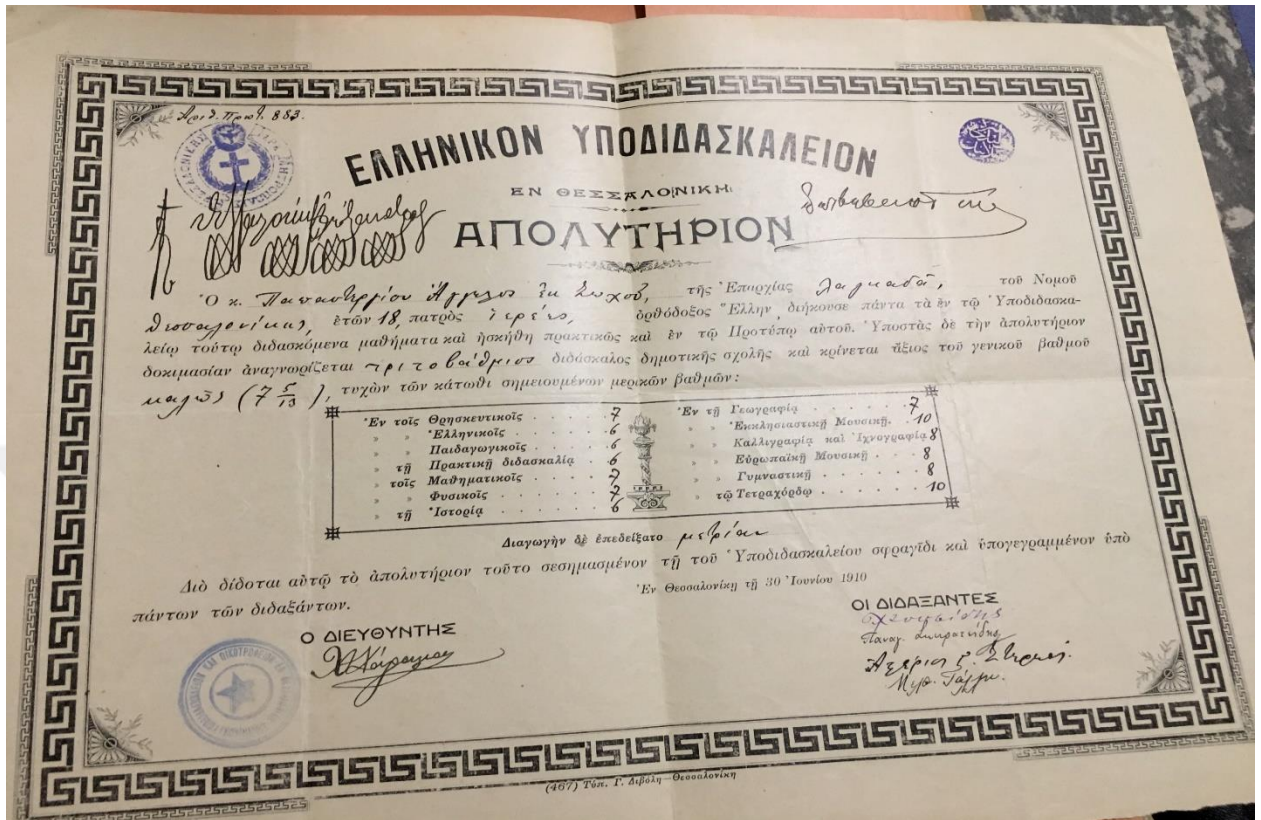
Σ. Λομνιστῆς

لِسَفْطَةِ قَضَائِهِ نَحْمَدُكَ يَا رَبِّهِ الْقَائِدِ الْوَحِيدِ
وَالْمُهَيِّمِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ
وَالْمُهَيِّمِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ
وَالْمُهَيِّمِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ الْوَحِيدِ

EK-10H., Öğretmen Alt Mektebi (Ypodidaskaleio) Diploması. KSMK Arş., Öğretmen
Mektepleri/IB17/D.89, nr.-, 30-6-1909

EK-11I., Öğretmen Alt Mektebi Diploması. KSMK Arş., Öğretmen
Mektepleri/IB17/D.89, nr. 883, 30-6-1910

Handwritten: 11086 *Ducula*

Προβουνηλιον

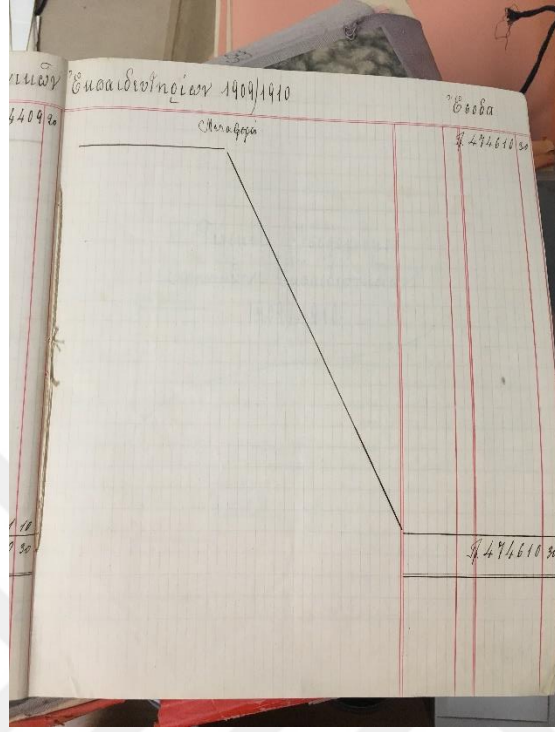
[illegible]

О Генералъ Рѣ. Енисей
 Азия. Ермоловъ.
 Писавашаго
 М. К. Ткаченко
 Удвоенъ
 Никитъ Самойловичъ

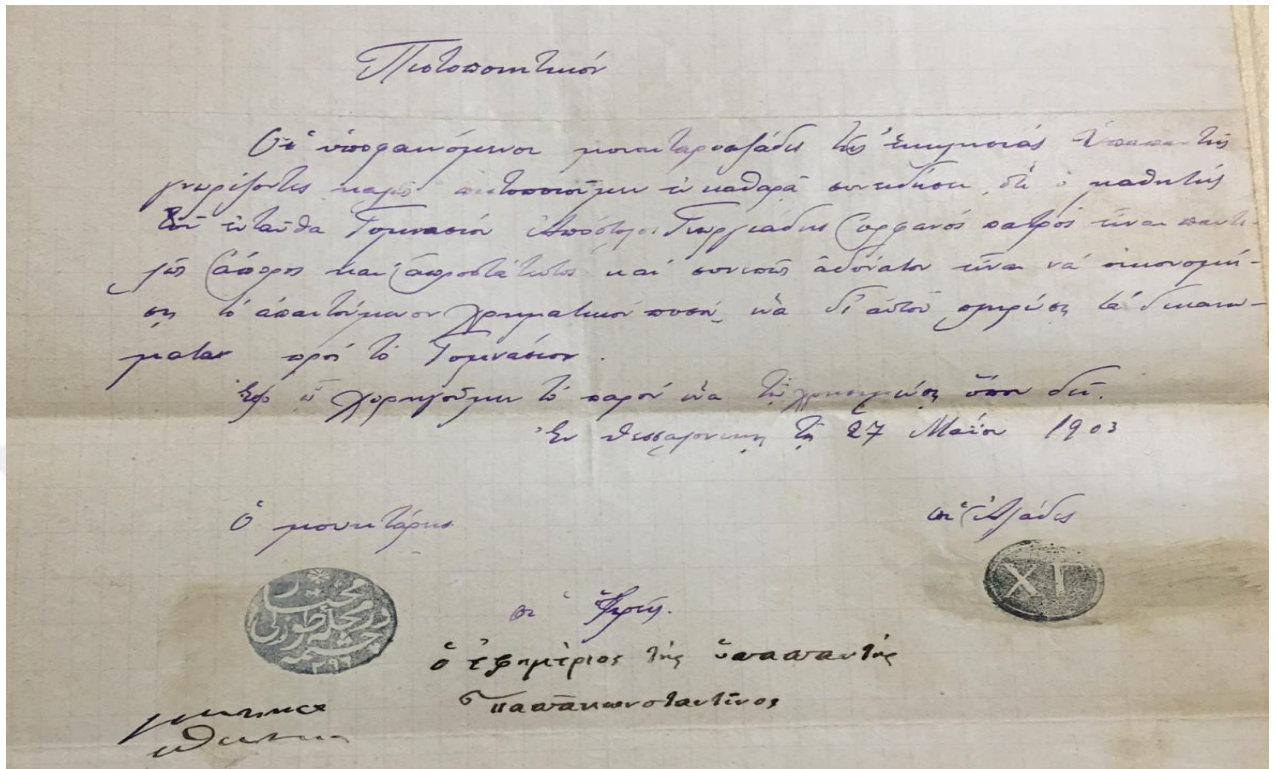
Ukrainos
Nusg. Samogardas

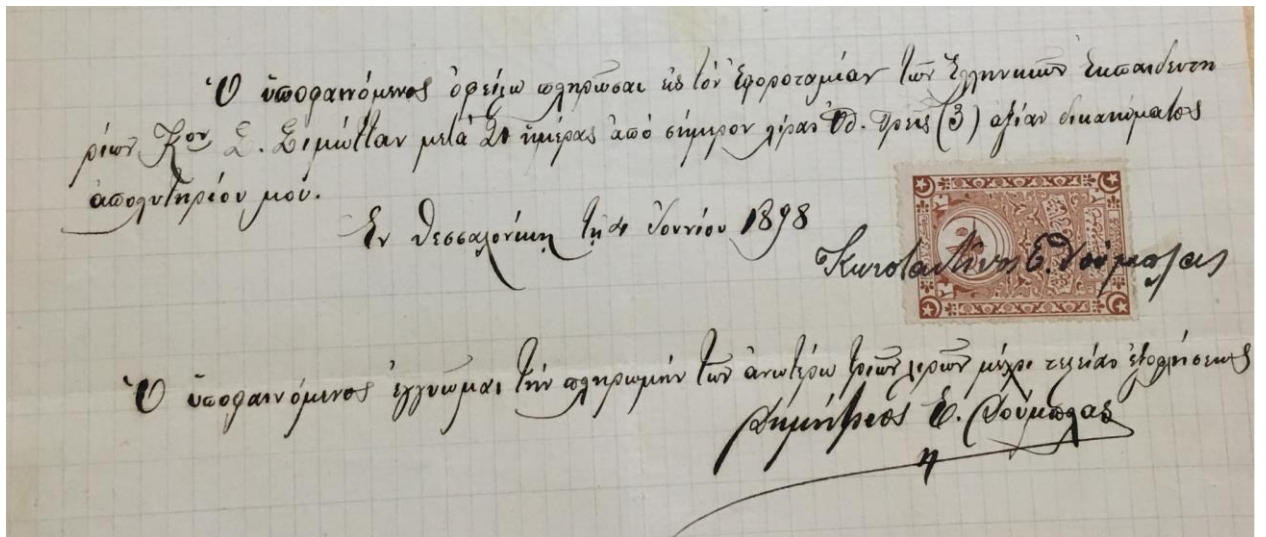
[illegible][illegible]

EK-15L., KSMK Arş., Yunan Eğitim Kurumları IB13, 1909/1910 Selanik'teki Yunan Eğitim Kurumları Raporu ve Genel Bilançosu

EK-16M., Yoksulluk Belgesi. KSMK Arş., 1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30, Bono Nr. 35, 27-5-1903.1961

EK-17N., Bono. KSMK Arş., 1897-1903 Öğretmen Yılı Mektebi Öğrencilerinin Yunanca Diploma Yoksulluk ve Borç Belgeleri/B30, Bono Nr. 9, 4-6-1898.19